។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

# វិសុទ្ធិមគ្គ-មហាដីកា

## (បឋមោ ភាគោ)

### គន្ថារម្ភកថា

សទ្ធម្មរំសិមាលី យោ, វិនេយ្យកមលាករេ;
វិពោធេសិ មហាមោហ-តមំ ហន្ត្វាន សព្ពសោ។

ញាណាតិសយពិម្ពំ តំ, វិសុទ្ធករុណារុណំ;
វន្ទិត្វា និរុបក្លេសំ, **ពុទ្ធាទិច្ចំ** មហោទយំ។

លោកាលោកករំ **ធម្មំ**, គុណរស្មិសមុជ្ជលំ;
**អរិយសង្ឃញ្ច** សម្ផុល្លំ, វិសុទ្ធកមលាករំ។

វន្ទនាជនិតំ បុញ្ញំ, ឥតិ យំ រតនត្តយេ;
ហតន្តរាយោ សព្ពត្ថ, ហុត្វាហំ តស្ស តេជសា។

សម្បន្នសីលាចារេន, ធីមតា សុចិវុត្តិនា;
អជ្ឈេសិតោ **ទាឋានាគត្ថេរេន** ថិរចេតសា។

វិសុទ្ធចរិតោ នាថោ, យំ វិសុទ្ធិមនុត្តរំ;
បត្វា ទេសេសិ ករុណាសមុស្សាហិតមានសោ។

តស្សា អធិគមូបាយោ, វិសុទ្ធនយមណ្ឌិតោ;
**វិសុទ្ធិមគ្គោ** យោ វុត្តោ, សុវិសុទ្ធបទក្កមោ។

សុវិសុទ្ធំ អសំកិណ្ណំ, និបុណត្ថវិនិច្ឆយំ;
មហាវិហារវាសីនំ, សមយំ អវិលោមយំ។

តស្ស និស្សាយ បោរាណំ, កថាមគ្គំ អនាកុលំ;
តន្តិនយានុគំ សុទ្ធំ, ករិស្សាម**ត្ថវណ្ណនំ**។

ឥតិ អាកង្ខមានស្ស, សទ្ធម្មស្ស ចិរដ្ឋិតឹ;
វិភជន្តស្ស តស្សត្ថំ, និសាមយថ សាធវោតិ។

### និទានាទិកថាវណ្ណនា

១. ស្វាយំ **វិសុទ្ធិមគ្គោ** យំ សុត្តបទំ និស្សាយ បដ្ឋបីយតិ, តំ តាវ និក្ខិបិត្វា តស្ស និទានាទិនិទ្ធារណមុខេន នានប្បការតោ អត្ថំ សំវណ្ណេតុំ “**សីលេ បតិដ្ឋាយា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ ធម្មំ សំវណ្ណេន្តេន ហិ អាទិតោ តស្ស និទានំ វត្តព្ពំ, តតោ បយោជនំ បិណ្ឌត្ថោ បទត្ថោ សម្ពន្ធោ អធិប្បាយោ ចោទនា សោធនំ វត្តព្ពំ។ តថា ចេវ អាចរិយេន បដិបន្នំ។ ឯត្ថ ហិ **ភគវន្តំ កិរា**តិអាទិ ទេសនាយ និទានបយោជននិទ្ធារណំ, **វិសុទ្ធិមគ្គំ ភាសិស្សន្តិ**អាទិ បិណ្ឌត្ថនិទ្ធារណំ , **សីលេ ឋត្វា**តិអាទិ បទត្ថសម្ពន្ធាធិប្បាយវិភាវនា, **កឹ សីលន្តិ**អាទិ ចោទនា, តតោ បរំ សោធនំ, សមាធិបញ្ញាកថាសុបិ ឯសេវ នយោ។ កស្មា បនេត្ថ វិស្សជ្ជនគាថា អាទិម្ហិ និក្ខិត្តា, ន បុច្ឆាគាថា។ បុច្ឆាបុព្ពិកា ហិ វិស្សជ្ជនាតិ? វុច្ចតេ – តទត្ថស្ស មង្គលភាវតោ, សាសនស្ស អាទិកល្យាណាទិភាវវិភាវនតោ, ភយាទិឧបទ្ទវនិវារណេន អន្តរាយវិធមនតោ, ឧបរិ សំវណ្ណេតព្ពធម្មសង្គហតោ ចាតិ វេទិតព្ពំ។

ឯត្ថាហ – កស្មា បនាយំ វិសុទ្ធិមគ្គកថា វត្ថុបុព្ពិកា អារទ្ធា, ន សត្ថុថោមនាបុព្ពិកាតិ? វុច្ចតេ – វិសុំ អសំវណ្ណនាទិភាវតោ។ **សុមង្គលវិលាសិនី**អាទយោ វិយ ហិ ទីឃនិកាយាទីនំ នាយំ វិសុំ សំវណ្ណនា, ន បករណន្តរំ វា អភិធម្មាវតារសុមតាវតារាទិ វិយ។ តាសំយេវ បន សុមង្គលវិលាសិនីអាទីនំ វិសេសភូតា។ តេនេវាហ “**មជ្ឈេ វិសុទ្ធិមគ្គោ**”តិអាទិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.គន្ថារម្ភកថា; ម. និ. អដ្ឋ. ១.គន្ថារម្ភកថា; សំ. និ. អដ្ឋ. ១.១.គន្ថារម្ភកថា; អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.គន្ថារម្ភកថា)។ អថ វា ថោមនាបុព្ពិកាបិ ថាយំ កថា ន វត្ថុបុព្ពិកាវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ សាសនេ ហិ វត្ថុកិត្តនំ ន លោកេ វិយ គេវលំ ហោតិ, សាសនសម្បត្តិកិត្តនត្ថា បន សត្ថុ អវិបរីតធម្មទេសនាភាវវិភាវនេន សត្ថុគុណសំកិត្តនំ ឧល្លិង្គន្តមេវ បវត្តតិ។ តថា ហិ វក្ខតិ “ឯត្តាវតា តិស្សោ សិក្ខា”តិអាទិ។ **សោតាបន្នាទិភាវស្ស ច ការណ**ន្តិ ឯត្ថ ហិ **អាទិ**-សទ្ទេន សព្ពសកទាគាមិអនាគាមិនោ វិយ សព្ពេបិ អរហន្តោ សង្គយ្ហន្តិ វិភាគស្ស អនុទ្ធដត្តា។ តេន តិណ្ណម្បិ ពោធិសត្តានំ និព្ពេធភាគិយា សីលាទយោ តថ “សីលេ បតិដ្ឋាយា”តិអាទិវចនេន សង្គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តិណ្ណម្បិ ហិ នេសំ ចរិមភវេ វិសេសតោ សំសារភយិក្ខណំ, យថាសកំ សីលេ បតិដ្ឋាយ សមថវិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា តណ្ហាជដាវិជដនបដិបត្តិ ច សមានាតិ។ អថ វា “សោ តមំ វិជដយេ ជដ”ន្តិ សាធារណវចនេន សាតិសយំ, និរតិសយញ្ច តណ្ហាជដាវិជដនំ គហិតំ។ តត្ថ យំ និរតិសយំ សវាសនប្បហានតាយ។ តេន សត្ថុ បហានសម្បទា កិត្តិតា ហោតិ, តន្និមិត្តា ញាណសម្បទា ច។ តទុភយេន នានន្តរិកតាយ អានុភាវសម្បទាទយោបីតិ។ ឯវម្បិ ថោមនាបុព្ពិកាយំ កថាតិ វេទិតព្ពំ។ អថ វា ថោមនាបុព្ពិកា ឯវាយំ កថាតិ ទដ្ឋព្ពំ, “សព្ពធម្មេសុ អប្បដិហតញាណចារោ”តិអាទិនា សត្ថុ ថោមនំ បុរេក្ខត្វា សំវណ្ណនាយ អារទ្ធត្តា។ សា បនាយំ យស្មា បុច្ឆន្តស្ស អជ្ឈាសយានុរូបំ ព្យាករណសមត្ថតាយ វិភាវនវសេន បវត្តិតា, អាចិណ្ណញ្ចេតំ អាចរិយស្ស យទិទំ សំវណ្ណេតព្ពធម្មានុកូលំ សំវណ្ណនារម្ភេ សត្ថុ អភិត្ថវនំ។ តស្មា តមិនា ការណេន ឯវមេត្ថ ថោមនា បវត្តិតាតិ។ ថោមនាការស្ស វុច្ចមានស្ស ការណំ ឧទ្ធរន្តេន បឋមំ វិស្សជ្ជនគាថំ និក្ខិបិត្វា តស្សា និទានចោទនាមុខេន បុច្ឆាគាថំ សរូបតោ ច អត្ថតោ ច ទស្សេត្វា តស្សា បុច្ឆាយ អវិបរីតព្យាករណសមត្ថភាវវជោតនំ ភគវតោ ថោមនំ បុរេក្ខត្វា យថាធិប្បេតធម្មសំវណ្ណនា កតា។ តេនាហ “សីលេ បតិដ្ឋាយា”តិអាទិ។ តត្ថ គាថាយ អត្ថោ បរតោ អាវិ ភវិស្សតិ។

**ឥតី**តិអាទីសុ **ឥតី**តិ អយំ **ឥតិ**-សទ្ទោ ហេតុ បរិសមាបនាទិបទត្ថវិបរិយាយបការាវធារណនិទស្សនាទិអនេកត្ថប្បភេទោ។ តថា ហេស “រុប្បតីតិ ខោ, ភិក្ខវេ, តស្មា ‘រូប’ន្តិ វុច្ចតី”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៣.៧៩) ហេតុម្ហិ អាគតោ។ “តស្មាតិហ មេ, ភិក្ខវេ, ធម្មទាយាទា ភវថ, មា អាមិសទាយាទា។ អត្ថិ មេ តុម្ហេសុ អនុកម្បា ‘កិន្តិ មេ សាវកា ធម្មទាយាទា ភវេយ្យុំ, នោ អាមិសទាយាទា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២៩) បរិសមាបនេ។ “ឥតិ វា ឥតិ ឯវរូបា នច្ចគីតវាទិតវិសូកទស្សនា បដិវិរតោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.១៩៧) អាទិអត្ថេ។ “មាគណ្ឌិយោតិ តស្ស ព្រាហ្មណស្ស សង្ខា សមញ្ញា បញ្ញត្តិ វោហារោ នាមំ នាមកម្មំ នាមធេយ្យំ និរុត្តិ ព្យញ្ជនំ អភិលាបោ”តិអាទីសុ (មហានិ. ៧៣, ៧៥) បទត្ថវិបរិយាយេ។ “ឥតិ ខោ, ភិក្ខវេ, សប្បដិភយោ ពាលោ, អប្បដិភយោ បណ្ឌិតោ។ ស ឧបទ្ទវោ ពាលោ, អនុបទ្ទវោ បណ្ឌិតោ។ សឧបសគ្គោ ពាលោ, អនុបសគ្គោ បណ្ឌិតោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.១២៤) បការេ។ “អត្ថិ ឥទប្បច្ចយា ជរាមរណន្តិ ឥតិ បុដ្ឋេន សតា, អានន្ទ, អត្ថីតិស្ស វចនីយំ, កឹបច្ចយា ជរាមរណន្តិ ឥតិ ចេ វទេយ្យ, ជាតិបច្ចយា ជរាមរណន្តិ ឥច្ចស្ស វចនីយ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៩៦) អវធារណេ, សន្និដ្ឋានេតិ អត្ថោ។ “អត្ថីតិ ខោ, កច្ចាន, អយមេកោ អន្តោ, នត្ថីតិ ខោ, កច្ចាន, អយំ ទុតិយោ អន្តោ”តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.១៥; ៣.៩០) និទស្សនេ។ ឥធាបិ និទស្សនេ ទដ្ឋព្ពោ, បការេតិបិ វត្តុំ វដ្ដតេវ។ បឋមោ បន ឥតិ-សទ្ទោ បរិសមាបនេ ទដ្ឋព្ពោ។ **ហី**តិ អវធារណេ។ **ឥទ**ន្តិ អាសន្នបច្ចក្ខវចនំ យថាធិគតស្ស សុត្តបទស្ស អភិមុខីករណតោ។

**វុត្ត**ន្តិ អយំ **វុត្ត**-សទ្ទោ សឧបសគ្គោ, អនុបសគ្គោ ច វប្បនវាបសមីករណកេសោហារណជីវិតវុត្តិបមុត្តភាវបាវចនបវត្តិតអជ្ឈេសនកថនាទីសុ ទិស្សតិ។ តថា ហិ អយំ –

“គាវោ តស្ស បជាយន្តិ, ខេត្តេ វុត្តំ វិរូហតិ;
វុត្តានំ ផលមស្នាតិ, យោ មិត្តានំ ន ទុព្ភតី”តិ។ –

អាទីសុ (ជា. ២.២២.១៩) វប្បនេ អាគតោ។ “នោ ច ខោ បដិវុត្ត”ន្តិអាទីសុ (បារា. ២៨៩) អដ្ឋទន្តកាទីហិ វាបសមីករណេ។ “កាបដិកោ មាណវោ ទហរោ វុត្តសិរោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ២.៤២៦) កេសោហារណេ។ “បន្នលោមោ បរទត្តវុត្តោ មិគភូតេន ចេតសា វិហរតី”តិអាទីសុ (ចូឡវ. ៣៣២) ជីវិតវុត្តិយំ។ “សេយ្យថាបិ នាម បណ្ឌុបលាសោ ពន្ធនា បវុត្តោ អភព្ពោ ហរិតត្ថាយា”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.៥៩; បារា. ៩២; បាចិ. ៦៦៦; មហាវ. ១២៩) ពន្ធនតោ បមុត្តភាវេ។ “យេសមិទំ ឯតរហិ បោរាណំ មន្តបទំ គីតំ បវុត្តំ សមិហិត”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២៨៥; ម. និ. ២.៤២៧; មហាវ. ៣០០) បាវចនភាវេន បវត្តិតេ។ លោកេ បន “វុត្តោ គុណោ វុត្តោ បារាយនោ”តិអាទីសុ អជ្ឈេសនេ។ “វុត្តំ ខោ បនេតំ ភគវតា ‘ធម្មទាយាទា មេ, ភិក្ខវេ, ភវថ, មា អាមិស

ទាយាទា’តិ”អាទីសុ (ម. និ. ១.៣០) កថនេ។ ឥធាបិ កថនេ ឯវ ទដ្ឋព្ពោ។ តស្មា “ឥតិ ហិ ឯវមេវ ឥទំ សុត្តំ ទេសិត”ន្តិ យថានិក្ខិត្តំ គាថំ ទេសិតភាវេន និទស្សេតិ។ តស្សា វា ទេសិតាការំ អវធារេតិ។

**កស្មា**តិ ហេតុម្ហិ និស្សក្កំ។ **បនា**តិ វចនាលង្ការមត្តំ។ ឧភយេនាបិ ការណំ បុច្ឆតិ។ **ឯត**ន្តិ យថាវុត្តំ សុត្តបទំ បច្ចាមសតិ។ **វុត្ត**ន្តិ បុច្ឆានិមិត្តំ។ តទត្ថស្ស អត្តនោ ពុទ្ធិយំ វិបរិវត្តមានតំ ឧបាទាយ “ឥទ”ន្តិ វត្វា បុន ភគវតា ភាសិតាការំ សន្ធាយ “ឯត”ន្តិ វុត្តំ។ សកលេន បនានេន វចនេន ទេសនាយ និទានំ ជោតិតំ ហោតិ។ បរតោ តស្សា ទេសកទេសកាលបដិគ្គាហកេ វិភាវេតុំ **“ភគវន្តំ កិរា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **កិរា**តិ អនុស្សវនត្ថេ និបាតោ។ តេន វុច្ចមានស្សត្ថស្ស អនុ អនុ សុយ្យមានតំ ទីបេតិ។ **រត្តិភាគេ**តិ រត្តិយា ឯកស្មិំ កោដ្ឋាសេ, មជ្ឈិមយាមេតិ អធិប្បាយោ។ វេស្សវណាទយោ វិយ អបាកដនាមធេយ្យត្តា **អញ្ញតរោ**។ ទេវោ ឯវ **ទេវបុត្តោ។ សំសយសមុគ្ឃាដត្ថ**ន្តិ វិចិកិច្ឆាសល្លសមុទ្ធរណត្ថំ បុច្ឆីតិ យោជនា។ “សំសយសមុគ្ឃាដត្ថ”ន្តិ ច ឥមិនា បញ្ចសុ បុច្ឆាសុ អយំ វិមតិច្ឆេទនាបុច្ឆាតិ ទស្សេតិ។ យេន អត្ថេន តណ្ហា “ជដា”តិ វុត្តា, តមេវ អត្ថំ ទស្សេតុំ **“ជាលិនិយា”**តិអាទិ វុត្តំ។ សា ហិ អដ្ឋសតតណ្ហាវិចរិតប្បភេទោ អត្តនោ អវយវភូតោ ឯវ ជាលោ ឯតិស្សា អត្ថីតិ “ជាលិនី”តិ វុច្ចតិ។

ឥទានិស្សា ជដាការេន បវត្តិំ ទស្សេតុំ **“សា ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **រូបាទីសុ អារម្មណេសូ**តិ តស្សា បវត្តិដ្ឋានមាហ, រូបាទិឆឡារម្មណវិនិមុត្តស្ស តណ្ហាវិសយស្ស អភាវតោ។ **ហេដ្ឋុបរិយវសេនា**តិ កទាចិ រូបារម្មណេ កទាចិ យាវ ធម្មារម្មណេ កទាចិ ធម្មារម្មណេ កទាចិ យាវ រូបារម្មណេតិ ឯវំ ហេដ្ឋា, ឧបរិ ច បវត្តិវសេន។ ទេសនាក្កមេន ចេត្ថ ហេដ្ឋុបរិយតា ទដ្ឋព្ពា។ កទាចិ កាមភវេ កទាចិ រូបភវេ កទាចិ អរូបភវេ កទាចិ វា អរូបភវេ...បេ.... កទាចិ កាមភវេតិ ឯវមេត្ថ ហេដ្ឋុបរិយវសេន បវត្តិ វេទិតព្ពា។ សព្ពសង្ខារានំ ខណេ ខណេ ភិជ្ជនសភាវត្តា អបរាបរុប្បត្តិ ឯត្ថ សំសិព្ពនន្តិ អាហ **“បុនប្បុនំ ឧប្បជ្ជនតោ”**តិ។ **“សំសិព្ពនដ្ឋេនា”**តិ ឥទំ យេន សម្ពន្ធេន ជដា វិយាតិ ជដាតិ ជដាតណ្ហានំ ឧបមូបមេយ្យតា, តំទស្សនំ។ អយំ ហេត្ថ អត្ថោ – យថា ជាលិនោ វេឡុគុម្ពស្ស សាខា, កោសសញ្ចយាទយោ ច អត្តនា អត្តនោ អវយវេហិ សំសិព្ពិតា វិនទ្ធា “ជដា”តិ វុច្ចន្តិ, ឯវំ តណ្ហាបិ សំសិព្ពនសភាវេនាតិ, “សំសិព្ពិតដ្ឋេនា”តិ វា បាឋោ, អត្តនាវ អត្តនោ សំសិព្ពិតភាវេនាតិ អត្ថោ។ អយំ ហិ តណ្ហា កោសការកិមិ វិយ អត្តនាវ អត្តានម្បិ សំសិព្ពន្តី បវត្តតិ។ តេនាហ ភគវា “រូបតណ្ហា លោកេ បិយរូបំ សាតរូបំ, ឯត្ថេសា តណ្ហា ឧប្បជ្ជមានា ឧប្បជ្ជតិ, ឯត្ថ និវិសមានា និវិសតី”តិអាទិ (ទី. និ. ២.៤០០; ម. និ. ១.៨៦; វិភ. ២០៣)។ ឥមេ សត្តា “មម ឥទ”ន្តិ បរិគ្គហិតំ វត្ថុំ អត្តនិព្ពិសេសំ មញ្ញមានា អព្ភន្តរិមំ ករោន្តិ។ អព្ភន្តរត្ថោ ច អន្តោសទ្ទោតិ សកបរិក្ខារេ ឧប្បជ្ជមានាបិ តណ្ហា “អន្តោជដា”តិ វុត្តា។ បព្ពជិតស្ស បត្តាទិ, គហដ្ឋស្ស ហត្ថិអាទិ សកបរិក្ខារោ។

“អត្តា”តិ ភវតិ ឯត្ថ អភិមានោតិ **អត្តភាវោ,** ឧបាទានក្ខន្ធបញ្ចកំ។ សរីរន្តិ កេចិ។ មម អត្តភាវោ សុន្ទរោ, អសុកស្ស វិយ មម អត្តភាវោ ភវេយ្យាតិ វា អាទិនា សកអត្តភាវាទីសុ តណ្ហាយ ឧប្បជ្ជមានាការោ វេទិតព្ពោ។ អត្តនោ ចក្ខាទីនិ **អជ្ឈត្តិកាយតនានិ**។ អត្តនោ, បរេសញ្ច រូបាទីនិ **ពាហិរាយតនានិ**។ បរេសំ សព្ពានិ វា, សបរសន្តតិបរិយាបន្នានិ វា ចក្ខាទីនិ **អជ្ឈត្តិកាយតនានិ**។ តថា រូបាទីនិ **ពាហិរាយតនានិ**។ បរិត្តមហគ្គតភវេសុ បវត្តិយាបិ តណ្ហាយ **អន្តោជដាពាហិជដា**ភាវោ វេទិតព្ពោ។ កាមភវោ ហិ កស្សចិបិ កិលេសស្ស អវិក្ខម្ភិតត្តា កថញ្ចិបិ អវិមុត្តោ អជ្ឈត្តគ្គហណស្ស វិសេសបច្ចយោតិ “អជ្ឈត្តំ, អន្តោ”តិ ច វុច្ចតិ។ តព្ពិបរិយាយតោ រូបារូបភវោ “ពហិទ្ធា, ពហី”តិ ច។ តេនាហ ភគវា “អជ្ឈត្តសំយោជនោ បុគ្គលោ, ពហិទ្ធាសំយោជនោ បុគ្គលោ”តិ (អ. និ. ២.៣៧)។ វិសយភេទេន, បវត្តិអាការភេទេន ច អនេកភេទភិន្នម្បិ តណ្ហំ ជដាភាវសាមញ្ញេន ឯកន្តិ គហេត្វា **“តាយ ឯវំ ឧប្បជ្ជមានាយ ជដាយា”**តិ វុត្តំ។ សា បន “បជា”តិ វុត្តសត្តសន្តានបរិយាបន្នា ឯវ ហុត្វា បុនប្បុនំ តំ ជដេន្តី វិនន្ធន្តី បវត្តតីតិ អាហ **“ជដាយ ជដិតា បជា”**តិ។ តថា ហិ បរមត្ថតោ យទិបិ អវយវព្យតិរេកេន សមុទាយោ នត្ថិ, ឯកទេសោ បន សមុទាយោ នាម ន ហោតីតិ អវយវតោ សមុទាយំ ភិន្នំ កត្វា ឧបមូបមេយ្យំ ទស្សេន្តោ **“យថា នាម វេឡុជដាទីហិ...បេ.... សំសិព្ពិតា”**តិ អាហ។ ឥមំ ជដន្តិ សម្ពន្ធោ។ តីសុ ធាតូសុ ឯកម្បិ អសេសេត្វា សំសិព្ពនេន **តេធាតុកំ ជដេត្វា ឋិតំ**។ តេនស្សា មហាវិសយតំ, វិជដនស្ស ច សុទុក្ករភាវមាហ។ **“វិជដេតុំ កោ សមត្ថោ”**តិ ឥមិនា “វិជដយេ”តិ បទំ សត្តិអត្ថំ, ន វិធិអាទិអត្ថន្តិ ទស្សេតិ។

ឯវំ “អន្តោជដា”តិអាទិនា បុដ្ឋោ បន អស្ស ទេវបុត្តស្ស ឥមំ គាថមាហាតិ សម្ពន្ធោ។ “ឯទិសោវ ឥមំ បញ្ហំ វិស្សជ្ជេយ្យា”តិ សត្ថារំ គុណតោ ទស្សេន្តោ **“សព្ពធម្មេសុ អប្បដិហតញាណចារោ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សព្ពធម្មេសូ**តិ អតីតាទិភេទភិន្នេសុ សព្ពេសុ ញេយ្យធម្មេសុ។ **អប្បដិហតញាណចារោ**តិ អនវសេសញេយ្យាវរណប្បហានេន និស្សង្គចារត្តា នវិហតញាណបវត្តិកោ។ ឯតេន តីសុ កាលេសុ អប្បដិហតញាណតាវិភាវនេន អាទិតោ តិណ្ណំ អាវេណិកធម្មានំ គហណេនេវ តទេកលក្ខណតាយ

តទវិនាភាវតោ ច ភគវតោ សេសាវេណិកធម្មានម្បិ គហិតភាវោ វេទិតព្ពោ។ ទិព្ពន្តិ កាមគុណាទីហិ កីឡន្តិ លឡន្តិ, តេសុ វា វិហរន្តិ, វិជយសមត្ថតាយោគេន បច្ចត្ថិកេ វិជេតុំ ឥច្ឆន្តិ, ឥស្សរិយធនាទិសក្ការទានគ្គហណំ, តំតំអត្ថានុសាសនញ្ច ករោន្តា វោហរន្តិ, បុញ្ញាតិសយយោគានុភាវប្បត្តាយ ជុតិយា ជោតន្តិ, យថាធិប្បេតញ្ច វិសយំ អប្បដិឃាតេន គច្ឆន្តិ, យថិច្ឆិតនិប្ផាទនេ ច សក្កោន្តីតិ **ទេវា**។ អថ វា ទេវនីយា តំតំព្យសននិត្ថរណត្ថិកេហិ សរណំ បរាយណន្តិ គមនីយា, អភិត្ថវនីយា វា, សោភាវិសេសយោគេន កមនីយាតិ វា **ទេវា**។ តេ តិវិធា – សម្មុតិទេវា ឧបបត្តិទេវា វិសុទ្ធិទេវាតិ។ ភគវា បន និរតិសយាយ អភិញ្ញាកីឡាយ ឧត្តមេហិ ទិព្ពព្រហ្មអរិយវិហារេហិ សបរសន្តានគតបញ្ចវិធមារវិជយិច្ឆានិប្ផត្តិយា ចិត្តិស្សរិយសត្តធនាទិសម្មាបដិបត្តិ អវេច្ចបសាទសក្ការទានគ្គហណសង្ខាតេន, ធម្មសភាវបុគ្គលជ្ឈាសយានុរូបានុសាសនីសង្ខាតេន ច វោហារាតិសយេន បរមាយ បញ្ញាសរីរប្បភាសង្ខាតាយ ជុតិយា, អនញ្ញសាធារណាយ ញាណសរីរគតិយា, មារវិជយសព្ពសព្ពញ្ញុគុណបរហិតនិប្ផាទនេសុ អប្បដិហតាយ សត្តិយា ច សមន្នាគតត្តា សទេវកេន លោកេន “សរណ”ន្តិ គមនីយតោ, អភិត្ថវនីយតោ, ភត្តិវសេន កមនីយតោ ច សព្ពេ តេ ទេវេ តេហិ គុណេហិ អភិភុយ្យ ឋិតត្តា តេសំ ទេវានំ សេដ្ឋោ ឧត្តមោ ទេវោតិ **ទេវទេវោ**។ សព្ពទេវេហិ បូជនីយតរោ ទេវោតិ វា, វិសុទ្ធិទេវភាវស្ស វា សព្ពញ្ញុគុណាលង្ការស្ស វា អធិគតត្តា អញ្ញេសំ ទេវានំ អតិសយេន ទេវោតិ **ទេវទេវោ**។

អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ អបរិមាណានំ សក្កានំ, មហាព្រហ្មានញ្ច គុណាភិភវនតោ អធិកោ អតិសយោ អតិរេកតរោ វា សក្កោ ព្រហ្មា ចាតិ **សក្កានំ អតិសក្កោ ព្រហ្មានំ អតិព្រហ្មា**។ ញាណប្បហានទេសនាវិសេសេសុ សទេវកេ លោកេ កេនចិ អវិក្ខម្ភនីយដ្ឋានតាយ កុតោចិបិ ឧត្រស្តាភាវតោ ចតូហិ វេសារជ្ជេហិ វិសារទោតិ **ចតុវេសារជ្ជវិសារទោ**។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ “សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស តេ បដិជានតោ ឥមេ ធម្មា អនភិសម្ពុទ្ធាតិ តត្រ វត មំ សមណោ វា…បេ…. វេសារជ្ជប្បត្តោ វិហរាមី”តិ (ម. និ. ១.១៥០; អ. និ. ៤.៨)។ ឋានាឋានញាណាទីហិ ទសហិ ញាណពលេហិ សមន្នាគតត្តា **ទសពលធរោ**។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ “ឥធ តថាគតោ ឋានញ្ច ឋានតោ, អដ្ឋានញ្ច អដ្ឋានតោ យថាភូតំ បជានាតី”តិអាទិ (អ. និ. ១០.២១; វិភ. ៨០៩)។ យំ កិញ្ចិ ញេយ្យំ នាម, តត្ថ សព្ពត្ថេវ អនាវដញាណតាយ **អនាវរណញាណោ**។ តញ្ច សព្ពំ សមន្តតោ សព្ពាការតោ ហត្ថតលេ អាមលកំ វិយ បច្ចក្ខតោ ទស្សនសមត្ថេន ញាណចក្ខុនា សមន្នាគតត្តា **សមន្តចក្ខុ**, សព្ពញ្ញូតិ អត្ថោ។ ឥមេហិ បន ទ្វីហិ បទេហិ បច្ឆិមានិ ទ្វេ អសាធារណញាណានិ គហិតានិ។ ភាគ្យវន្តតាទីហិ ការណេហិ **ភគវា**។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ បរតោ **ពុទ្ធានុស្សតិនិទ្ទេសេ** (វិសុទ្ធិ. ១.១២៣ អាទយោ) វិត្ថារតោ អាគមិស្សតិ។

ឯត្ថ ច “សព្ពធម្មេសុ អប្បដិហតញាណចារោ”តិ ឥមិនា តិយទ្ធារូឡ្ហានំ បុច្ឆានំ ភគវតោ ព្យាករណសមត្ថតាយ ទស្សិតាយ កី ទេវតានម្បិ បុច្ឆំ ព្យាកាតុំ សមត្ថោ ភគវាតិ អាសង្កាយ តន្និវត្តនត្ថំ “ទេវទេវោ”តិ វុត្តំ។ ទេវានំ អតិទេវោ សក្កោ ទេវានមិន្ទោ ទេវតានំ បញ្ហំ វិស្សជ្ជេតិ, “តតោ ឥមស្ស កោ វិសេសោ”តិ ចិន្តេន្តានំ តន្និវត្តនត្ថំ “សក្កានំ អតិសក្កោ”តិ វុត្តំ។ សក្កេនបិ បុច្ឆិតមត្ថំ សនង្កុមារាទយោ ព្រហ្មានោ វិស្សជ្ជេន្តិ, “តតោ ឥមស្ស កោ អតិសយោ”តិ ចិន្តេន្តានំ តន្និវត្តនត្ថំ “ព្រហ្មានំ អតិព្រហ្មា”តិ វុត្តំ។ អយំ ចស្ស វិសេសោ ចតុវេសារជ្ជទសពលញាណេហិ បាកដោ ជាតោតិ ទស្សនត្ថំ “ចតុ…បេ…. ធរោ”តិ វុត្តំ។ ឥមានិ ច ញាណានិ ឥមស្ស ញាណទ្វយស្ស អធិគមេន សហេវ សិទ្ធានីតិ ទស្សនត្ថំ “អនាវរណញាណោ សមន្តចក្ខូ”តិ វុត្តំ។ តយិទំ ញាណទ្វយំ បុញ្ញញាណសម្ភារូបចយសិទ្ធាយ ភគ្គទោសតាយ សិទ្ធន្តិ ទស្សេន្តោ “ភគវា”តិ អវោចាតិ។ ឯវមេតេសំ បទានំ គហណេ បយោជនំ, អនុបុព្ពិ ច វេទិតព្ពា។ យំ បនេតំ បច្ឆិមំ អនាវរណញាណំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណន្តិ ញាណទ្វយំ, តំ អត្ថតោ អភិន្នំ។ ឯកមេវ ហិ តំ ញាណំ វិសយបវត្តិមុខេន អញ្ញេហិ អសាធារណភាវទស្សនត្ថំ ទ្វិធា កត្វា វុត្តំ។ អនវសេសសង្ខតាសង្ខតសម្មុតិធម្មារម្មណតាយ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, តត្ថាវរណាភាវតោ និស្សង្គចារមុបាទាយ “អនាវរណញាណ”ន្តិបិ វុត្តំ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ បរតោ **ពុទ្ធានុស្សតិនិទ្ទេសេ** (វិសុទ្ធិ. ១.១២៣ អាទយោ) វក្ខាម។

**២**. មហន្តេ សីលក្ខន្ធាទិកេ ឯសី គវេសីតិ មហេសិ, ភគវា។ តេន **មហេសិនា។ វណ្ណយន្តោ**តិ វិវរន្តោ វិត្ថារេន្តោ។ **យថាភូត**ន្តិ អវិបរីតំ។ **សីលាទិភេទន**ន្តិ សីលសមាធិបញ្ញាទិវិភាគំ។ **សុទុល្លភ**ន្តិ អដ្ឋក្ខណវជ្ជិតេន នវមេន ខណេន លទ្ធព្ពត្តា សុដ្ឋុ ទុល្លភំ។ **សីលាទិសង្គហ**ន្តិ សីលាទិក្ខន្ធត្តយសង្គហំ។ អរិយមគ្គោ ហិ តីហិ ខន្ធេហិ សង្គហិតោ សប្បទេសត្តា នគរំ វិយ រជ្ជេន, ន តយោ ខន្ធា អរិយមគ្គេន និប្បទេសត្តា។ វុត្តញ្ហេតំ “ន ខោ, អាវុសោ វិសាខ, អរិយេន អដ្ឋង្គិកេន មគ្គេន តយោ ខន្ធា សង្គហិតា; តីហិ ច ខោ, អាវុសោ វិសាខ, ខន្ធេហិ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ សង្គហិតោ”តិ (ម. និ. ១.៤៦២)។ កិលេសចោរេហិ អបរិបន្ថនីយតាយ **ខេមំ**។ អន្តទ្វយបរិវជ្ជនតោ, មាយាទិកាយវង្កាទិប្បហានតោ ច **ឧជុំ**។ សព្ពេសំ សំកិលេសធម្មានំ មារណវសេន គមនតោ បវត្តនតោ, និព្ពានស្ស មគ្គនតោ, និព្ពានត្ថិកេហិ មគ្គិតព្ពតោ ច **មគ្គំ។ វិសុទ្ធិយា**តិ និព្ពានាយ, វិសុទ្ធិភាវាយ វា, អរហត្តាយាតិ អត្ថោ។

**យថាភូតំ អជានន្តា**តិ ឯវំ សីលវិសុទ្ធិអាទិវិសុទ្ធិបរម្បរាយ អធិគន្តព្ពោ ឯវរូបោ ឯវំកិច្ចកោ ឯវមត្ថោតិ យាថាវតោ អនវពុជ្ឈន្តា។ សកលសំកិលេសតោ, សំសារតោ ច សុទ្ធឹ វិមុត្តឹ កាមេន្តិ បត្ថេន្តីតិ **សុទ្ធិកាមា។ អបិ**សទ្ទោ សម្ភាវនេ។ តេន ន កេវលំ សីលមត្តេន បរិតុដ្ឋា, អថ ខោ វិសុទ្ធិកាមាបិ សមានាតិ ទស្សេតិ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ សាសនេ។ ភាវនាយ យុត្តប្បយុត្តតាយ **យោគិនោ វាយមន្តាបិ** វិសុទ្ធឹ ឧទ្ទិស្ស បយោគំ បរក្កមំ ករោន្តាបិ ឧបាយស្ស អនធិគតត្តា **វិសុទ្ធឹ នាធិគច្ឆន្តី**តិ យោជនា។ **តេស**ន្តិ យោគីនំ។ កាមញ្ចាយំ វិសុទ្ធិមគ្គោ សមន្តភទ្ទកត្តា សវនធារណបរិចយាទិបសុតានំ សព្ពេសម្បិ បាមោជ្ជករោ, យោគីនំ បន សាតិសយំ បមោទហេតូតិ អាហ **“តេសំ បាមោជ្ជករណ”**ន្តិ។ ពាហិរកនិកាយន្តរលទ្ធីហិ អសម្មិស្សតាយ សុដ្ឋុ វិសុទ្ធវិនិច្ឆយត្តា **សុវិសុទ្ធវិនិច្ឆយំ។ មហាវិហារវាសីន**ន្តិ អត្តនោ អបស្សយភូតំ និកាយំ ទស្សេតិ ។ **ទេសនានយនិស្សិត**ន្តិ ធម្មសំវណ្ណនានយសន្និស្សិតំ។ ឯត្ថ ច “តេសំ បាមោជ្ជករណ”ន្តិអាទិនា សព្ពសំកិលេសមលវិសុទ្ធតាយ វិសុទ្ធឹ និព្ពានំ បត្ថេន្តានំ យោគីនំ ឯកំសេន តទាវហត្តា បាមោជ្ជករោ ញាណុត្តរេហិ សម្មាបដិបន្នេហិ អធិដ្ឋិតត្តា សុដ្ឋុ សម្មា វិសុទ្ធវិនិច្ឆយោ មហាវិហារវាសីនំ កថាមគ្គោតិ ទស្សេតិ។ **សក្កច្ចំ មេ ភាសតោ** សក្កច្ចំ និសាមយថាតិ យោជេតព្ពំ។

ឯត្ថ ច “ឥមិស្សា ទានិ គាថាយា”តិ ឥមិនា វិសុទ្ធិមគ្គភាសនស្ស និស្សយំ, “កថិតាយ មហេសិនា”តិ ឥមិនា តស្ស បមាណភាវំ, “យថាភូតំ អត្ថំ សីលាទិភេទន”ន្តិ ឥមិនា អវិបរីតបិណ្ឌត្ថំ, “សុទុល្លភំ...បេ.... យោគិនោ”តិ ឥមិនា និមិត្តំ, **“តេសំ បាមោជ្ជករណ”**ន្តិ ឥមិនា បយោជនំ, “វណ្ណយន្តោ អត្ថំ, សុវិសុទ្ធវិនិច្ឆយំ មហាវិហារវាសីនំ ទេសនានយនិស្សិតំ, សក្កច្ច”ន្តិ ច ឥមិនា ករណប្បការំ ទស្សេត្វា “វិសុទ្ធិកាមា សព្ពេបិ, និសាមយថ សាធវោ”តិ ឥមិនា តត្ថ សក្កច្ចសវនេ សាធុជនេ និយោជេតិ។ សាធុកំ សវនបដិពទ្ធា ហិ សាសនសម្បត្តិ។

**៣**. វចនត្ថវិភាវនេន បវេទិតវិសុទ្ធិមគ្គសាមញ្ញត្ថស្ស វិសុទ្ធិមគ្គកថា វុច្ចមានា អភិរុចឹ ឧប្បាទេតីតិ បទត្ថតោ វិសុទ្ធិមគ្គំ វិភាវេតុំ **“តត្ថ វិសុទ្ធី”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **តត្ថា**តិ យទិទំ “វិសុទ្ធិមគ្គំ ភាសិស្ស”ន្តិ ឯត្ថ វិសុទ្ធិមគ្គបទំ វុត្តំ, តត្ថ។ **សព្ពមលវិរហិត**ន្តិ សព្ពេហិ រាគាទិមលេហិ, សព្ពេហិ សំកិលេសមលេហិ ច វិរហិតំ វិវិត្តំ។ តតោ ឯវ **អច្ចន្តបរិសុទ្ធំ,** សព្ពទា សព្ពថា ច វិសុទ្ធន្តិ អត្ថោ។ យថាវុត្តំ វិសុទ្ធឹ មគ្គតិ គវេសតិ អធិគច្ឆតិ ឯតេនាតិ **វិសុទ្ធិមគ្គោ**។ តេនាហ **“មគ្គោតិ អធិគមូបាយោ វុច្ចតី”**តិ។ វិសុទ្ធិមគ្គោតិ ច និប្បរិយាយេន លោកុត្តរមគ្គោ វេទិតព្ពោ, តទុបាយត្តា បន បុព្ពភាគមគ្គោ, តន្និស្សយោ កថាបពន្ធោ ច តថា វុច្ចតិ។

ស្វាយំ វិសុទ្ធិមគ្គោ សត្ថារា ទេសនាវិលាសតោ, វេនេយ្យជ្ឈាសយតោ ច នានានយេហិ ទេសិតោ, តេសុ អយមេកោ នយោ គហិតោតិ ទស្សេតុំ **“សោ បនាយ”**ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **កត្ថចី**តិ កិស្មិញ្ចិ សុត្តេ។ **វិបស្សនាមត្តវសេនេវា**តិ អវធារណេន សមថំ និវត្តេតិ។ សោ ហិ តស្សា បដិយោគី, ន សីលាទិ។ មត្ត-សទ្ទេន ច វិសេសនិវត្តិអត្ថេន សវិសេសំ សមាធឹ និវត្តេតិ។ សោ ឧបចារប្បនាភេទោ វិបស្សនាយានិកស្ស ទេសនាតិ កត្វា ន សមាធិមត្តំ។ ន ហិ ខណិកសមាធឹ វិនា វិបស្សនា សម្ភវតិ។ វិបស្សនាតិ ច តិវិធាបិ អនុបស្សនា វេទិតព្ពា, ន អនិច្ចានុបស្សនាវ។ ន ហិ អនិច្ចទស្សនមត្តេន សច្ចាភិសមយោ សម្ភវតិ។ យំ បន គាថាយំ អនិច្ចលក្ខណស្សេវ គហណំ កតំ, តំ យស្ស តទេវ សុដ្ឋុតរំ បាកដំ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ, តាទិសស្ស វសេន។ សោបិ ហិ ឥតរំ លក្ខណទ្វយំ វិភូតតរំ កត្វា សម្មសិត្វា វិសេសំ អធិគច្ឆតិ, ន អនិច្ចលក្ខណមេវ។

**សព្ពេ សង្ខារា**តិ សព្ពេ តេភូមកសង្ខារា, តេ ហិ សម្មសនីយា។ **អនិច្ចា**តិ ន និច្ចា អទ្ធុវា ឥត្តរា ខណភង្គុរាតិ។ **បញ្ញាយា**តិ វិបស្សនាបញ្ញាយ។ **បស្សតិ** សម្មសតិ។ **អថ** បច្ឆា ឧទយព្ពយញាណាទីនំ ឧប្បត្តិយា ឧត្តរកាលំ។ **និព្ពិន្ទតិ ទុក្ខេ**តិ តស្មិំយេវ អនិច្ចាការតោ ទិដ្ឋេ “សព្ពេ សង្ខារា”តិ វុត្តេ តេភូមកេ ខន្ធបញ្ចកសង្ខាតេ ទុក្ខេ និព្ពិន្ទតិ និព្ពិទាញាណំ បដិលភតិ។ **ឯស មគ្គោ វិសុទ្ធិយា**តិ ឯស និព្ពិទានុបស្សនាសង្ខាតោ វិរាគាទីនំ ការណភូតោ និព្ពានស្ស អធិគមូបាយោ។

**ឈានបញ្ញាវសេនា**តិ សមថវិបស្សនាវសេន។ **ឈាន**ន្តិ ចេត្ថ វិបស្សនាយ បាទកភូតំ ឈានំ អធិប្បេតំ។ **យម្ហី**តិ យស្មឹ បុគ្គលេ។ **ឈានញ្ច បញ្ញា ចា**តិ ឯត្តាយមត្ថោ – យោ បុគ្គលោ ឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា តំ ឧស្សុក្កាបេតិ។ **ស វេ និព្ពានសន្តិកេ**តិ សោ ព្យត្តំ និព្ពានស្ស សមីបេ ឯកន្តតោ និព្ពានំ អធិគច្ឆតីតិ។

**កម្ម**ន្តិ មគ្គចេតនា។ សា ហិ អបចយគាមិតាយ សត្តានំ សុទ្ធឹ អាវហតិ។ **វិជ្ជា**តិ សម្មាទិដ្ឋិ។ **សីល**ន្តិ សម្មាវាចាកម្មន្តា។ **ជីវិតមុត្តម**ន្តិ សម្មាអាជីវោ។ **ធម្មោ**តិ អវសេសា ចត្តារោ អរិយមគ្គធម្មា។ អថ វា **កម្ម**ន្តិ សម្មាកម្មន្តស្ស គហណំ។ “យា ចាវុសោ វិសាខ, សម្មាទិដ្ឋិ, យោ ច សម្មាសង្កប្បោ, ឥមេ ធម្មា បញ្ញាក្ខន្ធេ សង្គហិតា”តិ (ម. និ. ១.៤៦២) វចនតោ។ **វិជ្ជា**តិ សម្មាទិដ្ឋិសម្មាសង្កប្បានំ គហណំ។ **ធម្មោ**តិ សមាធិ “ឯវំធម្មា តេ ភគវន្តោ

អហេសុ”ន្តិអាទីសុ (សំ. និ. ៥.៣៧៨) វិយ។ តគ្គហណេនេវ “យោ ចាវុសោ វិសាខ, សម្មាវាយាមោ, យា ច សម្មាសតិ, យោ ច សម្មាសមាធិ, ឥមេ ធម្មា សមាធិក្ខន្ធេ សង្គហិតា”តិ វចនតោ សម្មាវាយាមសតីនម្បិ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ **សីលន្តិ** សម្មាវាចាជីវានំ។ **ជីវិតមុត្តមន្តិ** ឯវរូបស្ស អរិយបុគ្គលស្ស ជីវិតំ ឧត្តមំ ជីវិតន្តិ ឯវមេត្ថ អដ្ឋង្គិកោ អរិយមគ្គោ វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។

**សីលាទិវសេនាតិ** សីលសមាធិបញ្ញាវីរិយវសេន។ **សព្ពទាតិ** សមាទានតោ បភុតិ សព្ពកាលំ។ **សីលសម្បន្នោតិ** ចតុបារិសុទ្ធិសីលសម្បទាយ សម្បន្នោ សមន្នាគតោ។ **បញ្ញវាតិ** លោកិយលោកុត្តរាយ បញ្ញាយ សមន្នាគតោ។ **សុសមាហិតោតិ** តំសម្បយុត្តេន សមាធិនា សុដ្ឋុ សមាហិតោ។ **អារទ្ធវីរិយោតិ** អកុសលានំ ធម្មានំ បហានាយ, កុសលានំ ធម្មានំ ឧបសម្បទាយ បគ្គហិតវីរិយោ។ **បហិតត្តោតិ** និព្ពានំ បតិបេសិតត្តតាយ កាយេ ច ជីវិតេ ច និរបេក្ខចិត្តោ។ **ឱឃន្តិ** កាមោឃាទិចតុព្ពិធម្បិ ឱឃំ, សំសារមហោឃមេវ វា។

**ឯកាយនោតិ** ឯកមគ្គោ។ មគ្គបរិយាយោ ហិ ឥធ អយន-សទ្ទោ, តស្មា ឯកបថភូតោ អយំ, ភិក្ខវេ, មគ្គោ, ន ទ្វេធាបថភូតោតិ អត្ថោ។ ឯកំ វា និព្ពានំ អយតិ គច្ឆតីតិ ឯកាយនោ, ឯកេន វា គណសង្គណិកំ បហាយ វិវេកដ្ឋេន អយិតព្ពោ បដិបជ្ជិតព្ពោតិ ឯកាយនោ, អយន្តិ តេនាតិ វា អយនោ, ឯកស្ស សេដ្ឋស្ស ភគវតោ អយនោតិ ឯកាយនោ, តេន ឧប្បាទិតត្តា, ឯកស្មិំ វា ឥមស្មិំយេវ ធម្មវិនយេ អយនោតិ ឯកាយនោ។ **សត្តានំ វិសុទ្ធិយាតិ** រាគាទិមលេហិ, អភិជ្ឈាវិសមលោភាទិឧបក្កិលេសេហិ ច សត្តានំ វិសុទ្ធត្ថាយ វិសុជ្ឈនត្ថាយ។ **យទិទន្តិ** និបាតោ, យេ ឥមេតិ អត្ថោ។ បុព្ពេ សរណលក្ខណេន មគ្គដ្ឋេន ច មគ្គោតិ វុត្តស្សេវ កាយាទិវិសយភេទេន ចតុព្ពិធត្តា **“ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា”**តិ វុត្តំ។ **សម្មប្បធានាទីសូតិ** ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន អប្បមាទាភិរតិអាទីនំ សង្គហោ វេទិតព្ពោ ។ អប្បមាទាភិរតិអាទិវសេនាបិ ហិ កត្ថចិ វិសុទ្ធិមគ្គោ ទេសិតោ។ យថាហ –

“អប្បមាទរតោ ភិក្ខុ, បមាទេ ភយទស្សិ វា;
អភព្ពោ បរិហានាយ, និព្ពានស្សេវ សន្តិកេ”តិ។ (ធ. ប. ៣២);

**៤. តត្រាតិ** តស្សំ គាថាយំ។ ឧបរិ វុច្ចមានា គាថាយ វិត្ថារសំវណ្ណនា និទ្ទេសបដិនិទ្ទេសដ្ឋានិយា, តតោ សំខិត្តតរា អត្ថវណ្ណនា ឧទ្ទេសដ្ឋានិយាតិ អាហ **“អយំ សង្ខេបវណ្ណនា”**តិ។ យថាឧទ្ទិដ្ឋស្ស ហិ អត្ថស្ស និទ្ទេសបដិនិទ្ទេសា សុករា, សុពោធា ច ហោន្តីតិ។ **សីលេ បតិដ្ឋាយាតិ** ឯត្ថ **សីលេ**តិ កុសលសីលេ។ យទិបិ “កតមេ ច, ថបតិ, អកុសលា សីលា”តិអាទីសុ អកុសលា ធម្មាបិ សីលន្តិ អាគតា។ វុច្ចមានាយ បន ចិត្តបញ្ញាភាវនាយ អធិដ្ឋានាយោគ្យតាយ កិរិយសីលានម្បិ អសម្ភវោ, កុតោ ឥតរេសន្តិ កុសលសីលមេវេត្ថ អធិប្បេតំ។ **សីលំ បរិបូរយមានោតិ**អាទីសុ **បរិបូរយមានោតិ** បរិបាលេន្តោ, បរិវឌ្ឍេន្តោ វា, សព្ពភាគេហិ សំវរន្តោ , អវីតិក្កមន្តោ ចាតិ អត្ថោ។ តថាភូតោ ហិ តំ អវិជហន្តោ តត្ថ បតិដ្ឋិតោ នាម ហោតិ។ “សីលេ”តិ ហិ ឥទំ អាធារេ ភុម្មំ។ **បតិដ្ឋាយាតិ** ទុវិធា បតិដ្ឋា និស្សយូបនិស្សយភេទតោ។ តត្ថ ឧបនិស្សយបតិដ្ឋា លោកិយា, ឥតរា លោកុត្តរា អភិន្ទិត្វា គហណេ។ ភិន្ទិត្វា បន គហណេ យថា លោកិយចិត្តុប្បាទេសុ សហជាតានំ, បុរិមបច្ឆិមានញ្ច វសេន និស្សយូបនិស្សយបតិដ្ឋា សម្ភវតិ, ឯវំ លោកុត្តរេសុ ហេដ្ឋិមមគ្គផលសីលវសេន ឧបនិស្សយបតិដ្ឋាបិ សម្ភវតិ។ “បតិដ្ឋាយា”តិ ច បទស្ស យទា ឧបនិស្សយបតិដ្ឋា អធិប្បេតា, តទា “សទ្ធំ ឧបនិស្សាយា”តិអាទីសុ (បដ្ឋា. ១.១.៤២៣) វិយ បុរិមកាលកិរិយាវសេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តេនាហ “បុព្ពេវ ខោ បនស្ស កាយកម្មំ វចីកម្មំ អាជីវោ សុបរិសុទ្ធោ ហោតី”តិ (ម. និ. ៣.៤៣១)។ យទា បន និស្សយបតិដ្ឋា អធិប្បេតា, តទា “ចក្ខុញ្ច បដិច្ចា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២០៤; ៣.៤២១; សំ. និ. ៤.៦០) វិយ សមានកាលកិរិយាវសេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ សម្មាវាចាទយោ ហិ អត្តនា សម្បយុត្តានំ សម្មាទិដ្ឋិអាទីនំ សហជាតវសេនេវ និស្សយបច្ចយា ហោន្តីតិ។

នរតិ នេតីតិ **នរោ**, បុរិសោ។ យថា ហិ បឋមបកតិភូតោ សត្តោ, ឥតរាយ បកតិយា សេដ្ឋដ្ឋេន បុរិ ឧច្ចេឋានេ សេតិ បវត្តតីតិ “បុរិសោ”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ នយនដ្ឋេន “នរោ”តិ វុច្ចតិ។ បុត្តភាតុភូតោបិ ហិ បុគ្គលោ មាតុជេដ្ឋភគិនីនំ នេតុដ្ឋានេ តិដ្ឋតិ, បគេវ ឥតរោ ឥតរាសំ។ នរេន យោគតោ, នរស្ស អយន្តិ វា នារី, ឥត្ថី។ សាបិ ចេត្ថ កាមំ តណ្ហាជដាវិជដនសមត្ថតា អត្ថិ, បធានមេវ បន សត្តំ ទស្សេន្តោ “នរោ”តិ អាហ យថា “សត្ថា ទេវមនុស្សាន”ន្តិ (ទី. និ. ១.១៥៧, ២៥៥)។ អដ្ឋកថាយំ បន អវិភាគេន បុគ្គលបរិយាយោ អយន្តិ ទស្សេតុំ **“នរោតិ សត្តោ”**តិ វុត្តំ។ **សបញ្ញោតិ** វិបាកភូតាយ សហ បញ្ញាយ បវត្តតីតិ សបញ្ញោ។ តាយ ហិ អាទិតោ បដ្ឋាយ សន្តានវសេន ពហុលំ បវត្តមានាយ អយំ សត្តោ សវិសេសំ “សបញ្ញោ”តិ វត្តព្ពតំ អរហតិ។ វិបាកបញ្ញាបិ ហិ សន្តានវិសេសនេន ភាវនាបញ្ញាប្បត្តិយា ឧបនិស្សយោ ហោតិ អហេតុកទ្វិហេតុកានំ តទភាវតោ។ សម្បជញ្ញសង្ខាតាយ ច តំតំកិច្ចការិកាយ បញ្ញាយ វសេន “សបញ្ញោ”តិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ អដ្ឋកថាយំ បន និបក-

សទ្ទេន បារិហារិកបញ្ញា គយ្ហតីតិ វិបាកបញ្ញាវសេនេវេត្ថ អត្ថោ វុត្តោ។ **កម្មជតិហេតុកបដិសន្ធិបញ្ញាយាតិ** កម្មជាយ តិហេតុកបដិសន្ធិយំ បញ្ញាយាតិ ឯវំ តិហេតុក-សទ្ទោ បដិសន្ធិ-សទ្ទេន សម្ពន្ធិតព្ពោ, ន បញ្ញា-សទ្ទេន។ ន ហិ បញ្ញា តិហេតុកា អត្ថិ។ បដិសន្ធិតោ បភុតិ បវត្តមានា បញ្ញា “បដិសន្ធិយំ បញ្ញា”តិ វុត្តា តំមូលកត្តា, ន បដិសន្ធិក្ខណេ បវត្តា ឯវ។

ចិន្តេតិ អារម្មណំ ឧបនិជ្ឈាយតីតិ **ចិត្តំ,** សមាធិ។ សោ ហិ សាតិសយំ ឧបនិជ្ឈានកិច្ចោ។ ន ហិ វិតក្កាទយោ វិនា សមាធិនា តមត្ថំ សាធេន្តិ, សមាធិ បន តេហិ វិនាបិ សាធេតីតិ។ បគុណពលវភាវាបាទនេន បច្ចយេហិ ចិតំ, តថា សន្តានំ ចិនោតីតិបិ **ចិត្តំ,** សមាធិ។ បឋមជ្ឈានាទិវសេន ចិត្តវិចិត្តតាយ, ឥទ្ធិវិធាទិចិត្តករណេន ច សមាធិ ចិត្តន្តិ វិនាបិ បរោបទេសេនស្ស ចិត្តបរិយាយោ លព្ភតេវ។ អដ្ឋកថាយំ បន ចិត្ត-សទ្ទោ វិញ្ញាណេ និរុឡ្ហោតិ កត្វា វុត្តំ **“ចិត្តសីសេន ហេត្ថ សមាធិ និទ្ទិដ្ឋោ”**តិ។ យថាសភាវំ បការេហិ ជានាតីតិ **បញ្ញា**។ សា យទិបិ កុសលាទិភេទតោ ពហុវិធា។ “ភាវយ”ន្តិ បន វចនតោ ភាវេតព្ពា ឥធាធិប្បេតាតិ តំ ទស្សេតុំ **“វិបស្សន”**ន្តិ វុត្តំ។ “ភាវយ”ន្តិ ច ឥទំ បច្ចេកំ យោជេតព្ពំ “ចិត្តញ្ច ភាវយំ, បញ្ញញ្ច ភាវយ”ន្តិ។ តយិទំ ទ្វយំ កឹ លោកិយំ, ឧទាហុ លោកុត្តរន្តិ? លោកុត្តរន្តិ ទដ្ឋព្ពំ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសតោ។ តំ ហិ ភាវយមានោ អរិយមគ្គក្ខណេ តណ្ហាជដំ សមុច្ឆេទវសេន វិជដេតីតិ វុច្ចតិ, ន លោកិយំ។ នានន្តរិយភាវេន បនេត្ថ លោកិយាបិ គហិតាវ ហោន្តិ លោកិយសមថវិបស្សនាយ វិនា តទភាវតោ។ សមថយានិកស្ស ហិ ឧបចារប្បនាប្បភេទំ សមាធឹ ឥតរស្ស ខណិកសមាធឹ, ឧភយេសម្បិ វិមោក្ខមុខត្តយំ វិនា ន កទាចិបិ លោកុត្តរាធិគមោ សម្ភវតិ។ តេនាហ **“សមាធិញ្ចេវ វិបស្សនញ្ច ភាវយមានោ”**តិ។ តត្ថ យទា លោកិយា សមថវិបស្សនា អធិប្បេតា, តទា “ភាវយ”ន្តិ ឥទំ ភាវនាកិរិយាយ ហេតុភាវកថនំ, ភាវនាហេតូតិ អត្ថោ។ តំភាវនាហេតុកា ហិ វិជដនកិរិយាតិ។ យទា បន លោកុត្តរា អធិប្បេតា, តទា កេវលំ វត្តមានភាវនិទ្ទេសោ។ តទុភយភាវនាសមកាលមេវ ហិ តណ្ហាជដាវិជដនំ។

**“អាតាបី និបកោ”**តិ ឥទំ យថាវុត្តភាវនាយ ឧបការកធម្មកិត្តនំ។ កម្មដ្ឋានំ អនុយុញ្ជន្តស្ស ហិ វីរិយំ សតិសម្បជញ្ញន្តិ ឥមេ តយោ ធម្មា ពហូបការា។ វីរិយូបត្ថទ្ធញ្ហិ កម្មដ្ឋានំ សតិសម្បជញ្ញានុបាលិតំ ន បរិបតតិ, ឧបរិ ច វិសេសំ អាវហតិ។ បតិដ្ឋាសិទ្ធិយា ចេត្ថ សទ្ធាសិទ្ធិ, សទ្ធូបនិស្សយត្តា សីលស្ស, វីរិយាទិសិទ្ធិយា ច។ ន ហិ សទ្ទេយ្យវត្ថុំ អសទ្ទហន្តស្ស យថាវុត្តវីរិយាទយោ សម្ភវន្តិ, តថា សមាធិបិ។ យថា ហិ ហេតុភាវតោ វីរិយាទីហិ សទ្ធាសិទ្ធិ, ឯវំ ផលភាវតោ តេហិ សមាធិសិទ្ធិ។ វីរិយាទីសុ ហិ សម្បជ្ជមានេសុ សមាធិ សម្បន្នោវ ហោតិ អសមាហិតស្ស តទភាវតោ។ កថំ បនេត្ថ សតិសិទ្ធិ? និបកគ្គហណតោ។ តិក្ខវិសទភាវប្បត្តា ហិ សតិ “នេបក្ក”ន្តិ វុច្ចតិ។ យថាហ “បរមេន សតិនេបក្កេន សមន្នាគតោ”តិ។ អដ្ឋកថាយំ បន “នេបក្កំ បញ្ញា”តិ អយមត្ថោ ទស្សិតោ។ តគ្គហណេនេវ សតិបិ គហិតាវ ហោតិ។ ន ហិ សតិវិរហិតា បញ្ញា អត្ថីតិ។ អបរេ បន “សបញ្ញោ”តិ ឥមិនាវ បារិហារិកបញ្ញាបិ គយ្ហតីតិ “និបកោ”តិ បទស្ស “សតោ”តិ អត្ថំ វទន្តិ។ យទិបិ កិលេសានំ បហានំ អាតាបនំ, តំ សម្មាទិដ្ឋិអាទីនម្បិ អត្ថេវ។ អាតប្បសទ្ទោ វិយ បន អាតាបសទ្ទោ វីរិយេយេវ និរុឡ្ហោតិ អាហ **“អាតាបីតិ វីរិយវា”**តិ។ អថ វា បដិបក្ខប្បហានេ សម្បយុត្តធម្មានំ អព្ភុស្សហនវសេន បវត្តមានស្ស វីរិយស្ស សាតិសយំ តទាតាបនន្តិ វីរិយមេវ តថា វុច្ចតិ, ន អញ្ញេ ធម្មា។ **អាតាបី**តិ ចាយមីការោ បសំសាយ, អតិសយស្ស វា ទីបកោ។ **វីរិយវា**តិ វា-សទ្ទោបិ តទត្ថោ ឯវ ទដ្ឋព្ពោ។ តេន សម្មប្បធានសមង្គិតា វុត្តា ហោតិ។ តេនាហ **“កិលេសានំ អាតាបនបរិតាបនដ្ឋេនា”**តិ។ អាតាបនគ្គហណេន ចេត្ថ អារម្ភ ធាតុមាហ អាទិតោ វីរិយារម្ភោតិ កត្វា, បរិតាបនគ្គហណេន និក្កមបរក្កមធាតុយោ សព្ពសោ បដិបក្ខតោ និក្ខន្តតំ, ឧបរូបរិ វិសេសប្បត្តិញ្ច ឧបាទាយ។ និបយតិ វិសោសេតិ បដិបក្ខំ, តតោ វា អត្តានំ និបាតិ រក្ខតីតិ **និបកោ,** សម្បជានោ។ កម្មដ្ឋានស្ស បរិហរណេ និយុត្តាតិ **បារិហារិកា**។

អភិក្កមាទីនិ សព្ពកិច្ចានិ សាត្ថកសម្បជញ្ញាទិវសេន បរិច្ឆិជ្ជ នេតីតិ **សព្ពកិច្ចបរិណាយិកា**។ កម្មដ្ឋានស្ស វា ឧគ្គហោ បរិបុច្ឆា ភាវនារម្ភោ មនសិការវិធិ, តត្ថ ច សក្កច្ចការិតា សាតច្ចការិតា សប្បាយការិតា និមិត្តកុសលតា បហិតត្តតា អន្តរាអសង្កោចោ ឥន្ទ្រិយសមត្តបដិបាទនា វីរិយសមតាបាទនំ វីរិយសមតាយោជនន្តិ ឯវមាទីនំ សព្ពេសំ កិច្ចានំ បរិណាយិកា **សព្ពកិច្ចបរិណាយិកា។ ភយំ ឥក្ខតីតិ ភិក្ខូ**តិ សាធារណតោ ភិក្ខុលក្ខណកថនេន បដិបត្តិយាវ ភិក្ខុភាវោ, ន ភិក្ខកភិន្នបដធរាទិភាវេនាតិ ទស្សេតិ។ ឯវំ ហិ កតកិច្ចានំ សាមណេរាទីនំ, បដិបន្នានញ្ច អបព្ពជិតានម្បិ សង្គហោ កតោ ហោតិ។ ឥធ បន បដិបជ្ជនកវសេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ភិន្ទតិ បាបកេ អកុសលេ ធម្មេតិ វា **ភិក្ខុ។ សោ ឥមំ វិជដយេ**តិ យោ នរោ សប្បញ្ញោ សីលេ បតិដ្ឋាយ អាតាបី និបកោ ចិត្តំ បញ្ញញ្ច ភាវយន្តិ វុត្តោ, សោ ភិក្ខុ ឥមំ តណ្ហាជដំ វិជដយេតិ សម្ពន្ធោ។ ឥទានិ តម្បិ វិជដនំ វេឡុគុម្ពវិជដនេន ឧបមេត្វា ទស្សេតុំ គាថាយ យថាវុត្តេ សីលាទិធម្មេ “ឥមិនា ច សីលេនា”តិអាទិនា បច្ចាមសតិ។ តត្ថ យស្មា យោគាវចរសន្តានគតា នានាក្ខណិកា មិស្សកា សីលាទិធម្មា គាថាយ គហិតា, តស្មា តេ ឯកច្ចំ គណ្ហន្តោ **“ឆហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតោ”**តិ អាហ។ ន ហិ តេ ឆ ធម្មា ឯកស្មឹ សន្តានេ ឯកស្មឹ ខណេ លព្ភន្តិ។ យស្មា ច បុគ្គលាធិដ្ឋានេន គាថា ភាសិតា, តស្មា បុគ្គលាធិដ្ឋានមេវ ឧបមំ

ទស្សេន្តោ “**សេយ្យថាបិ នាម បុរិសោ**”តិអាទិមាហ ។ តត្ថ **សុនិសិតន្តិ** សុដ្ឋុ និសិតំ, អតិវិយ តិខិណន្តិ អត្ថោ។ សត្ថស្ស និសានសិលាយំ និសិតតរភាវករណំ, ពាហុពលេន ចស្ស ឧក្ខិបនន្តិ ឧភយម្បេតំ អត្ថាបន្នំ កត្វា ឧបមា វុត្តាតិ តទុភយំ ឧបមេយ្យេ ទស្សេន្តោ “**សមាធិសិលាយំ សុនិសិតំ...បេ.... បញ្ញាហត្ថេន ឧក្ខិបិត្វា**”តិ អាហ។ សមាធិគុណេន ហិ បញ្ញាយ តិក្ខភាវោ។ តេនាហ ភគវា “សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតី”តិ (សំ. និ. ៣.៥; ៤.៩៩; ៥.១០៧១; នេត្តិ. ៤០; មិ. ប. ២.១.១៤)។ វីរិយញ្ចស្សា ឧបត្ថម្ភកំ បគ្គណ្ហនតោ។ **វិជដេយ្យា**តិ វិជដេតុំ សក្កុណេយ្យ។ វុឌ្ឍានគាមិនិវិបស្សនាយ ហិ វត្តមានាយ យោគាវចរោ តណ្ហាជដំ វិជដេតុំ សមត្ថោ នាម។ វិជដនំ ចេត្ថ សមុច្ឆេទវសេន បហានន្តិ អាហ “**សញ្ឆិន្ទេយ្យ សម្បទាលេយ្យា**”តិ។ ទក្ខិណំ អរហតីតិ ទក្ខិណេយ្យោ, អគ្គោ ច សោ ទក្ខិណេយ្យោ ចាតិ **អគ្គទក្ខិណេយ្យោ**, អគ្គា វា ទក្ខិណា អគ្គទក្ខិណា, តំ អរហតីតិ **អគ្គទក្ខិណេយ្យោ**។

**៥**. **តត្រា**តិ តស្សំ គាថាយំ។ **អយន្តិ** “នរោ”តិ ច “ភិក្ខូ”តិ ច វុត្តោ យោគាវចរោ។ បុន **តត្រា**តិ តស្សំ បញ្ញាយំ។ **អស្សា**តិ ភិក្ខុនោ។ កត្តរិ ចេតំ សាមិវចនំ, អនេនាតិ អត្ថោ។ **ករណីយំ នត្ថិ** វិសេសាធានស្ស តិហេតុកបដិសន្ធិបញ្ញាយ អភាវតោ។ តេនាហ “**បុរិមកម្មានុភាវេនេវ ហិស្ស សា សិទ្ធា**”តិ។ **តេនា**តិ យោគិនា។ ភាវនាយំ សតតបវត្តិតវីរិយតាយ **សាតច្ចការិនា។ បញ្ញាវសេនា**តិ យថាវុត្តនេបក្កសង្ខាតបញ្ញាវសេន។ យំ កិញ្ចិ កត្តព្ពំ, តស្ស សព្ពស្ស សម្បជានវសេនេវ ករណសីលោ, តត្ថ វា សម្បជានការោ ឯតស្ស អត្ថិ, សម្បជានស្ស វា អសម្មោហស្ស ការកោ ឧប្បាទកោតិ សម្បជានការី, តេន **សម្បជានការិនា។ អត្រា**តិ អស្សំ គាថាយំ។ សីលាទិសម្បាទនេ វីរិយស្ស តេសំ អង្គភាវតោ តំ វិសុំ អគ្គហេត្វា “**សីលសមាធិបញ្ញាមុខេនា**”តិ វុត្តំ។

“វិសុទ្ធិមគ្គំ ទស្សេតី”តិ អវិភាគតោ ទេសនាយ បិណ្ឌត្ថំ វត្វា បុន តំ វិភាគតោ ទស្សេតុំ “**ឯត្តាវតា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឯត្តាវតា**តិ ឯត្តកាយ ទេសនាយ។ **សិក្ខា**តិ សិក្ខិតព្ពដ្ឋេន សិក្ខា។ សិក្ខនំ ចេត្ថ អាសេវនំ ទដ្ឋព្ពំ។ សីលាទិធម្មេហិ សំវរណាទិវសេន អាសេវន្តោ តេ សិក្ខតីតិ វុច្ចតិ។ **សាសនន្តិ** បដិបត្តិសាសនំ។ **ឧបនិស្សយោ** ពលវការណំ។ **វជ្ជនំ** អនុបគមនំ។ **សេវនា** ភាវនា។ **បដិបក្ខោ**តិ បហាយកបដិបក្ខោ។ យទិបិ គាថាយំ “សីលេ”តិ សាមញ្ញតោ វុត្តំ, ន “អធិសីលេ”តិ។ តំ បន តណ្ហាជដាវិជដនស្ស បតិដ្ឋាភូតំ អធិប្បេតន្តិ អាហ “**សីលេន អធិសីលសិក្ខា បកាសិតា**”តិ។ ភវគាមិ ហិ សីលំ សីលមេវ, វិភវគាមិ សីលំ អធិសីលសិក្ខា។ សាមញ្ញជោតនា ហិ វិសេសេ អវតិដ្ឋតីតិ។ ឯស នយោ សេសសិក្ខាសុបិ។

**សីលេនា**តិ អធិសីលសិក្ខាភូតេន សីលេន។ តំ ហិ អនញ្ញសាធារណតាយ សាសនស្ស អាទិកល្យាណតំ បកាសេតិ, ន យមនិយមាទិមត្តំ។ តេន វុត្តំ “**សីលញ្ច សុវិសុទ្ធំ, សព្ពបាបស្ស អករណ**”ន្តិ ច។ **កុសលានន្តិ** មគ្គកុសលានំ។ **កុសលានន្តិ** វា អនវជ្ជានំ។ តេន អរិយផលធម្មានម្បិ សង្គហោ សិទ្ធោ ហោតិ។ **សព្ពបាបស្ស អករណន្តិ** សព្ពស្សាបិ សាវជ្ជស្ស អកិរិយា អនជ្ឈាបជ្ជនំ។ ឯតេន ចារិត្តវារិត្តភេទស្ស សព្ពស្ស សីលស្ស គហណំ កតំ ហោតិ។ កត្តព្ពាករណម្បិ ហិ សាវជ្ជមេវាតិ។ **អាទិវចនតោ**តិ គាថាយំ វុត្តសមាធិបញ្ញានំ អាទិម្ហិ វចនតោ។ អាទិភាវោ ចស្ស តម្មូលកត្តា ឧត្តរិមនុស្សធម្មានំ។ អាទីនំ វា វចនំ អាទិវចនំ។ អាទិសទ្ទេន ចេត្ថ “សីលំ សមាធិ បញ្ញា ច, វិមុត្តិ ច អនុត្តរា”តិ (ទី. និ. ២.១៨៦) ឯវមាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ សីលស្ស វិសុទ្ធត្តា វិប្បដិសារាទិហេតូនំ ទូរីករណតោ អវិប្បដិសារាទិគុណាវហំ។ “អវិប្បដិសារាទិគុណាវហត្តា”តិ ឯតេន ន កេវលំ សីលស្ស កល្យាណតាវ វិភាវិតា, អថ ខោ អាទិភាវោបីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា ហិស្ស **សុត្តេ** (បរិ. ៣៦៦) អវិប្បដិសារាទីនំ វិមុត្តិញាណបរិយោសានានំ បរម្បរបច្ចយតា វុត្តា។ **សមាធិនា**តិ អធិចិត្តសិក្ខាភូតេន សមាធិនា។ សកលំ សាសនំ សង្គហេត្វា បវត្តាយ គាថាយ អាទិបទេន អាទិម្ហិ បដិបជ្ជិតព្ពស្ស សីលស្ស, តតិយបទេន បរិយោសានេ បដិបជ្ជិតព្ពាយ បញ្ញាយ គហិតត្តា មជ្ឈេ បដិបជ្ជិតព្ពោ សមាធិ បារិសេសតោ ទុតិយបទេន គយ្ហតីតិ “**កុសលស្ស ឧបសម្បទាតិអាទិវចនតោ ហិ សមាធិ សាសនស្ស មជ្ឈេ**”តិ វុត្តំ, ន កុសលសទ្ទស្ស សមាធិបរិយាយត្តា។ បុព្ពូបនិស្សយវតោ ហិ សមាហិតតាទិអដ្ឋង្គសមន្នាគមេន អភិនីហារក្ខមតា សមាធិស្ស ឥទ្ធិវិធាទិគុណាវហត្តំ, អគ្គមគ្គបញ្ញាយ អធិគតាយ យទត្ថំ បព្ពជតិ, តំ បរិយោសិតន្តិ **បញ្ញា សាសនស្ស បរិយោសានំ**។ តេនាហ ភគវា “សិក្ខានិសំសមិទំ, ភិក្ខវេ, ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ សទ្ធាធិបតេយ្យំ បញ្ញុត្តរំ វិមុត្តិសារ”ន្តិ (អ. និ. ៤.២៤៥)។ សកំ ចិត្តំ សចិត្តំ, សចិត្តស្ស សព្ពសោ កិលេសានំ សមុច្ឆិន្ទនេន វិសោធនំ **សចិត្តបរិយោទាបនំ**។ ឯវំ បន បញ្ញាកិច្ចេ មត្ថកប្បត្តេ ឧត្តរិ ករណីយាភាវតោ សាសនស្ស បញ្ញុត្តរតា វេទិតព្ពា។ **តាទិភាវាវហនតោ**តិ យាទិសោ ឥដ្ឋេសុ, លាភាទីសុ ច អនុនយាភាវតោ, តាទិសោ អនិដ្ឋេសុ, អលាភាទីសុ ច បដិឃាភាវតោ។ តតោ ឯវ វា យាទិសោ អនាបាថគតេសុ ឥដ្ឋានិដ្ឋេសុ, តាទិសោ អាបាថគតេសុបីតិ **តាទី**។ តស្ស ភាវោ **តាទិភាវោ**, តស្ស អាវហនតោ។ **វាតេនា**តិ វាតហេតុ។ **ន សមីរតី**តិ ន ចលតិ។ **ន សមិញ្ជន្តី**តិ ន ផន្ទន្តិ, កុតោ ចលនន្តិ អធិប្បាយោ។

**តថា**តិ យថា សីលាទយោ អធិសីលសិក្ខាទីនំ បកាសកា, តថា តេវិជ្ជតាទីនំ ឧបនិស្សយស្សាតិ តេសំ បកាសនាការូបសំហារត្ថោ តថា-សទ្ទោ។ យស្មា សីលំ វិសុជ្ឈមានំ សតិសម្បជញ្ញពលេន, កម្មស្សកតញ្ញាណពលេន ច សំកិលេសមលតោ វិសុជ្ឈតិ បារិបូរិញ្ច គច្ឆតិ, តស្មា សីលសម្បទា សិជ្ឈមានា ឧបនិស្សយសម្បត្តិភាវេន សតិពលំ, ញាណពលញ្ច បច្ចុបដ្ឋបេតីតិ តស្សា វិជ្ជត្តយូបនិស្សយតា វេទិតព្ពា សភាគហេតុសម្បាទនតោ។ សតិនេបក្កេន ហិ បុព្ពេនិវាសវិជ្ជាសិទ្ធិ, សម្បជញ្ញេន សព្ពកិច្ចេសុ សុទិដ្ឋការិតាបរិចយេន ចុតូបបាតញាណានុពន្ធាយ ទុតិយវិជ្ជាសិទ្ធិ, វីតិក្កមាភាវេន សំកិលេសប្បហានសព្ភាវតោ វិវដ្ដូបនិស្សយតាវសេន អជ្ឈាសយសុទ្ធិយា តតិយវិជ្ជាសិទ្ធិ។ បុរេតរំ សិទ្ធានំ សមាធិបញ្ញានំ បារិបូរី វិនា សីលស្ស អាសវក្ខយញាណូបនិស្សយតា សុក្ខវិបស្សកខីណាសវេហិ ទីបេតព្ពា។ សមាធិបញ្ញា វិយ អភិញ្ញាបដិសម្ភិទានំ សីលំ ន សភាគហេតូតិ កត្វា វុត្តំ **“ន តតោ បរ”**ន្តិ។ “សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតី”តិ (សំ. និ. ៣.៥; ៤.៩៩; នេត្តិ. ៤០; មិ. ប. ២.១.១៤) វចនតោ សមាធិសម្បទា ឆឡភិញ្ញតាយ ឧបនិស្សយោ។ បញ្ញា វិយ បដិសម្ភិទានំ សមាធិ ន សភាគហេតូតិ វុត្តំ **“ន តតោ បរ”**ន្តិ។ “យោគា វេ ជាយតេ ភូរី”តិ (ធ. ប. ២៨២) វចនតោ បុព្ពយោគេន, គរុវាសទេសភាសាកោសល្លឧគ្គហបរិបុច្ឆាទីហិ ច បរិភាវិតា បញ្ញាសម្បត្តិ បដិសម្ភិទាបភេទស្ស ឧបនិស្សយោ បច្ចេកពោធិសម្មាសម្ពោធិយោបិ បញ្ញាសម្បត្តិសន្និស្សយាតិ បញ្ញាយ អនធិគន្តព្ពស្ស វិសេសស្ស អភាវតោ, តស្សា ច បដិសម្ភិទាបភេទស្ស ឯកន្តិកការណតោ ហេដ្ឋា វិយ “ន តតោ បរ”ន្តិ អវត្វា **“ន អញ្ញេន ការណេនា”**តិ វុត្តំ។

ឯត្ថ ច “សីលសម្បត្តិញ្ហិ និស្សាយា”តិ វុត្តត្តា យស្ស សមាធិវិជម្ភនភូតា អនវសេសា ឆ អភិញ្ញា ន ឥជ្ឈន្តិ, តស្ស ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទវសេន ន សមាធិសម្បទា អត្ថីតិ។ សតិបិ វិជ្ជានំ អភិញ្ញេកទេសភាវេ សីលសម្បត្តិសមុទាគតា ឯវ តិស្សោ វិជ្ជា គហិតា។ យថា ហិ បញ្ញាសម្បត្តិសមុទាគតា ចតស្សោ បដិសម្ភិទា ឧបនិស្សយសម្បន្នស្ស មគ្គេនេវ ឥជ្ឈន្តិ, មគ្គក្ខណេ ឯវ តាសំ បដិលភិតព្ពតោ, ឯវំ សីលសម្បត្តិសមុទាគតា តិស្សោ វិជ្ជា សមាធិសម្បត្តិសមុទាគតា ច ឆ អភិញ្ញា ឧបនិស្សយសម្បន្នស្ស មគ្គេនេវ ឥជ្ឈន្តីតិ មគ្គាធិគមេនេវ តាសំ អធិគមោ វេទិតព្ពោ។ បច្ចេកពុទ្ធានំ, សម្មាសម្ពុទ្ធានញ្ច បច្ចេកពោធិសម្មាសម្ពោធិសមធិគមសទិសា ហិ ឥមេសំ អរិយានំ ឥមេ វិសេសាធិគមាតិ។ វិនយសុត្តាភិធម្មេសុ សម្មាបដិបត្តិយា តេវិជ្ជតាទីនំ ឧបនិស្សយតាបិ យថាវុត្តវិធិនា វេទិតព្ពា។

សម្បន្នសីលស្ស កាមសេវនាភាវតោ សីលេន បឋមន្តវិវជ្ជនំ វុត្តំ។ យេភុយ្យេន ហិ សត្តា កាមហេតុ បាណាតិបាតាទិវសេនាបិ អសុទ្ធបយោគា ហោន្តិ។ ឈានសុខលាភិនោ កាយកិលមថស្ស សម្ភវោ ឯវ នត្ថីតិ សមាធិនា ទុតិយន្តវិវជ្ជនំ វុត្តំ ឈានសមុដ្ឋានបណីតរូបផុដកាយត្តា។ **បញ្ញាយា**តិ មគ្គបញ្ញាយ។ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន ហិ ឯកំសតោ អរិយមគ្គោវ មជ្ឈិមា បដិបត្តិ នាម។ ឯវំ សន្តេបិ លោកិយបញ្ញាវសេនបិ អន្តទ្វយវិវជ្ជនំ វិភាវេតព្ពំ។

សីលំ តំសមង្គិនោ កាមសុគតីសុយេវ និព្ពត្តាបនតោ ចតូហិ អបាយេហិ វិមុត្តិយា ការណន្តិ អាហ **“សីលេន អបាយសមតិក្កមនុបាយោ បកាសិតោ ហោតី”**តិ។ ន ហិ បាណាតិបាតាទិបដិវិរតិ ទុគ្គតិបរិកិលេសំ អាវហតិ។ សមាធិ តំសមង្គិនោ មហគ្គតភូមិយំយេវ និព្ពត្តាបនេន សកលកាមភវតោ វិមោចេតីតិ វុត្តំ **“សមាធិនា កាមធាតុសមតិក្កមនុបាយោ បកាសិតោ ហោតី”**តិ។ ន ហិ កាមាវចរកម្មស្ស អនុពលប្បទាយីនំ កាមច្ឆន្ទាទីនំ វិក្ខម្ភកំ ឈានំ កាមធាតុបរិកិលេសាវហំ ហោតិ។ ន ចេត្ថ ឧបចារជ្ឈានំ និទស្សេតព្ពំ, អប្បនាសមាធិស្ស អធិប្បេតត្តា។ នាបិ “សីលេនេវ អតិក្កមិតព្ពស្ស អបាយភវស្ស សមាធិនា អតិក្កមិតព្ពតា”តិ វចនោកាសោ។ សុគតិភវម្បិ អតិក្កមន្តស្ស ទុគ្គតិសមតិក្កមនេ កា កថាតិ។ **សព្ពភវសមតិក្កមនុបាយោ**តិ កាមភវាទីនំ នវន្នម្បិ ភវានំ សមតិក្កមនុបាយោ សីលសមាធីហិ អតិក្កន្តាបិ ភវា អនតិក្កន្តា ឯវ, ការណស្ស អបហីនត្តា។ បញ្ញាយ បនស្ស សុប្បហីនត្តា តេ សមតិក្កន្តា ឯវ។

**តទង្គប្បហានវសេនា**តិ ទីបាលោកេនេវ តមស្ស បុញ្ញកិរិយវត្ថុគតេន តេន តេន កុសលង្គេន តស្ស តស្ស អកុសលង្គស្ស បហានវសេន។ **សមាធិនា វិក្ខម្ភនប្បហានវសេនា**តិ ឧបចារប្បនាភេទេន សមាធិនា បវត្តិនិវារណេន ឃដប្បហារេនេវ ជលតលេ សេវាលស្ស តេសំ តេសំ នីវរណាទិធម្មានំ បហានវសេន។ **បញ្ញាយា**តិ អរិយមគ្គបញ្ញាយ។ **សមុច្ឆេទប្បហានវសេនា**តិ ចតុន្នំ អរិយមគ្គានំ ភាវិតត្តា តំតំមគ្គវតោ អត្តនោ សន្តានេ “ទិដ្ឋិគតានំ បហានាយា”តិអាទិនា (ធ. ស. ២៧៧) វុត្តស្ស សមុទយបក្ខិយស្ស កិលេសគណស្ស អច្ចន្តំ អប្បវត្តិសង្ខាតសមុច្ឆិន្ទនប្បហានវសេន។

**កិលេសានំ វីតិក្កមបដិបក្ខោ**តិ សំកិលេសធម្មានំ, កម្មកិលេសានំ វា យោ កាយវចីទ្វារេសុ វីតិក្កមោ អជ្ឈាចារោ, តស្ស បដិបក្ខោ **សីលេន បកាសិតោ ហោតិ,** អវីតិក្កមសភាវត្តា សីលស្ស។ ឱកាសាទានវសេន

កិលេសានំ ចិត្តេ កុសលប្បវត្តិំ បរិយាទិយិត្វា ឧដ្ឋានំ **បរិយុដ្ឋានំ**។ តំ សមាធិ វិក្ខម្ភេតីតិ អាហ “**សមាធិនា បរិយុដ្ឋានបដិបក្ខោ បកាសិតោ ហោតី**”តិ, សមាធិស្ស បរិយុដ្ឋានប្បហាយកត្តា។ អប្បហីនភាវេន សន្តានេ អនុ អនុ សយនតោ ការណលាភេ ឧប្បត្តិរហា **អនុសយា**, តេ បន អនុរូបំ ការណំ លទ្ធា ឧប្បជ្ជនារហា ថាមគតា កាមរាគាទយោ សត្ត កិលេសា វេទិតព្ពា។ តេ អរិយមគ្គបញ្ញាយ សព្ពសោ បហីយន្តីតិ អាហ “**បញ្ញាយ អនុសយបដិបក្ខោ បកាសិតោ ហោតី**”តិ។

កាយទុច្ចរិតាទិ ទុដ្ឋុ ចរិតំ, កិលេសេហិ វា ទូសិតំ ចរិតន្តិ **ទុច្ចរិតំ**, តមេវ យត្ថ ឧប្បន្នំ, តំ សន្តានំ សំកិលេសេតិ វិពាធតិ, ឧបតាបេតិ ចាតិ **សំកិលេសោ**, តស្ស វិសោធនំ សីលេន តទង្គវសេន បហានំ វីតិក្កមបដិបក្ខត្តា សីលស្ស។ តណ្ហាសំកិលេសស្ស វិសោធនំ វិក្ខម្ភនវសេន បហានំ បរិយុដ្ឋានបដិបក្ខត្តា សមាធិស្ស, តណ្ហាយ ចស្ស ឧជុវិបច្ចនិកភាវតោ។ ទិដ្ឋិសំកិលេសស្ស វិសោធនំ សមុច្ឆេទវសេន បហានំ អនុសយបដិបក្ខត្តា បញ្ញាយ, ទិដ្ឋិគតានញ្ច អយាថាវគាហីនំ យាថាវគាហិនិយា បញ្ញាយ ឧជុវិបច្ចនិកភាវតោ។

**ការណ**ន្តិ ឧបនិស្សយបច្ចយោ។ **សីលេសុ បរិបូរការី**តិ មគ្គព្រហ្មចរិយស្ស អាទិភូតត្តា អាទិព្រហ្មចរិយកានំ បារាជិកសង្ឃាទិសេសសង្ខាតានំ មហាសីលសិក្ខាបទានំ អវីតិក្កមនតោ ខុទ្ទានុខុទ្ទកានំ អាបជ្ជនេ សហសាវ តេហិ វុដ្ឋានេន សីលេសុ យំ កត្តព្ពំ, តំ បរិបូរំ សមត្ថំ ករោតីតិ **សីលេសុ បរិបូរការី។ តថា សកទាគាមី**តិ “សីលេសុ បរិបូរការី”តិ ឯតំ ឧបសំហរតិ តថា-សទ្ទេន។ ឯតេ ហិ ទ្វេ អរិយា សមាធិបារិបន្ថិកានំ កាមរាគព្យាបាទានំ បញ្ញាបារិបន្ថិកស្ស សច្ចបដិច្ឆាទកមោហស្ស សព្ពសោ អសមូហតត្តា សមាធិំ, បញ្ញញ្ច ភាវេន្តាបិ សមាធិបញ្ញាសុ យំ កត្តព្ពំ, តំ មត្តសោ បមាណេន បទេសមត្តមេវ ករោន្តីតិ សមាធិស្មិំ, បញ្ញាយ ច មត្តសោ ការិនោ “សីលេសុ បរិបូរការិនោ”ឥច្ចេវ វុច្ចន្តិ។ អនាគាមី បន កាមរាគព្យាបាទានំ សមុច្ឆិន្នត្តា **សមាធិស្មិំ បរិបូរការី**។ អរហា សព្ពសោ សម្មោហស្ស សុសមូហតត្តា **បញ្ញាយ បរិបូរការី**។

វុត្តំ ហេតំ ភគវតា (អ. និ. ៣.៨៧) –

“ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ សីលេសុ បរិបូរការី ហោតិ, សមាធិស្មិំ មត្តសោ ការី, បញ្ញាយ មត្តសោ ការី។ សោ យានិ តានិ ខុទ្ទានុខុទ្ទកានិ សិក្ខាបទានិ, តានិ អាបជ្ជតិបិ វុដ្ឋាតិបិ។ តំ កិស្ស ហេតុ? ន ហិ មេត្ថ, ភិក្ខវេ, អភព្ពតា វុត្តា។ យានិ ច ខោ តានិ សិក្ខាបទានិ អាទិព្រហ្មចរិយកានិ ព្រហ្មចរិយសារុប្បានិ, តត្ថ ធុវសីលោ ច ហោតិ ឋិតសីលោ ច, សមាទាយ សិក្ខតិ សិក្ខាបទេសុ។ សោ តិណ្ណំ សំយោជនានំ បរិក្ខយា សោតាបន្នោ ហោតិ អវិនិបាតធម្មោ និយតោ សម្ពោធិបរាយណោ។ ឥធ បន, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ សីលេសុ... បេ.... សោ តិណ្ណំ សំយោជនានំ បរិក្ខយា រាគទោសមោហានំ តនុត្តា សកទាគាមី ហោតិ។ សកិទេវ ឥមំ លោកំ អាគន្ត្វា ទុក្ខស្សន្តំ ករោតិ។ ឥធ បន, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ សីលេសុ បរិបូរការី ហោតិ, សមាធិស្មិំ បរិបូរការី, បញ្ញាយ មត្តសោ ការី។ សោ យានិ តានិ...បេ.... សិក្ខតិ សិក្ខាបទេសុ។ សោ បញ្ចន្នំ ឱរម្ភាគិយានំ...បេ.... អនាវត្តិធម្មោ តស្មា លោកា។ ឥធ បន, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ សីលេសុ បរិបូរការី ហោតិ, សមាធិស្មិំ បរិបូរការី, បញ្ញាយ បរិបូរការី។ សោ យានិ តានិ ខុទ្ទានុខុទ្ទកានិ...បេ.... សិក្ខតិ សិក្ខាបទេសុ។ សោ អាសវានំ ខយា...បេ.... ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី”តិ។

“កថ”ន្តិ បុច្ឆិត្វា សិក្ខាទិកេ វិភជិត្វា វុត្តមេវត្ថំ និគមេតុំ “**ឯវ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អញ្ញោ ចា**តិ តយោ វិវេកា, តីណិ កុសលមូលានិ, តីណិ វិមោក្ខមុខានិ, តីណិ ឥន្ទ្រិយានីតិ ឯវមាទយោ, សិក្ខត្តិកាទីហិ អញ្ញោ ច គុណត្តិកា។ **ឯវរូបា**តិ យាទិសកា សិក្ខត្តិកាទយោ ឥធ សីលាទីហិ បកាសិតា ហោន្តិ, ឯទិសា។

ឯត្ថ ហិ វិវដ្ដសន្និស្សិតស្ស សីលស្ស ឥធាធិប្បេតត្តា សីលេន កាយវិវេកោ បកាសិតោ ហោតិ, សមាធិនា ចិត្តវិវេកោ, បញ្ញាយ ឧបធិវិវេកោ។ តថា សីលេន អទោសោ កុសលមូលំ បកាសិតំ ហោតិ, តិតិក្ខប្បធានតាយ, អបរូបឃាតសភាវតាយ ច សីលស្ស។ សមាធិនា អលោភោ កុសលមូលំ, លោភបដិបក្ខតោ, អលោភបធានតាយ ច សមាធិស្ស។ បញ្ញាយ បន អមោហោយេវ។ សីលេន ច អនិមិត្តវិមោក្ខមុខំ បកាសិតំ ហោតិ។ អទោសប្បធានំ ហិ សីលសម្បទំ និស្សាយ ទោសេ អាទីនវទស្សិនោ អនិច្ចានុបស្សនា សុខេនេវ ឥជ្ឈតិ, អនិច្ចានុបស្សនា ច អនិមិត្តវិមោក្ខមុខំ។ សមាធិនា អប្បណិហិតវិមោក្ខមុខំ។ បញ្ញាយ សុញ្ញតវិមោក្ខមុខំ។ អលោភប្បធានំ ហិ កាមនិស្សរណំ សមាធិសម្បទំ និស្សាយ កាមេសុ អាទីនវទស្សិនោ ទុក្ខានុបស្សនា សុខេនេវ ឥជ្ឈតិ, ទុក្ខានុបស្សនា ច អប្បណិហិតវិមោក្ខមុខំ។ បញ្ញាសម្បទំ និស្សាយ អនត្តានុបស្សនា សុខេនេវ ឥជ្ឈតិ, អនត្តានុបស្សនា ច សុញ្ញតវិមោក្ខមុខំ។ តថា សីលេន អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ បកាសិតំ ហោតិ។ តំ ហិ សីលេសុ បរិបូរការិនោ អដ្ឋមកស្ស ឥន្ទ្រិយំ។ សមាធិនា អញ្ញិន្ទ្រិយំ។ តំ ហិ ឧក្កំសគតំ សមាធិស្មិំ បរិបូរការិនោ

អនាគាមិនោ, អគ្គមគ្គដ្ឋស្ស ច ឥន្ទ្រិយំ។ បញ្ញាយ អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ បកាសិតំ ហោតិ។ តទុប្បត្តិយា ហិ អរហា បញ្ញាយ បរិបូរការី។ ឥមិនា នយេន អញ្ញេ ច ឯវរូបា គុណត្តិកា សីលាទីហិ បកាសេតព្ពា។

# ១. សីលនិទ្ទេសវណ្ណនា

## សីលសរូបាទិកថាវណ្ណនា

**៦. ឯវ**ន្តិ វុត្តប្បការេន។ **អនេកគុណសង្គាហកេនា**តិ អធិសីលសិក្ខាទីនំ, អញ្ញេសញ្ច អនេកេសំ គុណានំ សង្គាហកេន។ **សីលសមាធិបញ្ញាមុខេនា**តិ “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា”តិអាទីសុ (ធ. ប. ២៧៧; ថេរគា. ៦៧៦; នេត្តិ. ៥) វិយ វិបស្សនាមគ្គាទិមុខេន សង្ខេបតោ អទេសេត្វា សីលសមាធិបញ្ញាមុខេន ទេសិតោបិ, សត្តតីសាយបិ វា ពោធិបក្ខិយធម្មានំ វិសុទ្ធិមគ្គន្តោគធត្តា តត្ថ សីលសមាធិបញ្ញា មុខំ បមុខំ កត្វា ទេសិតោបិ។ ឯតេន សីលសមាធិបញ្ញាសុ អវសេសពោធិបក្ខិយធម្មានំ សភាវតោ, ឧបការតោ ច អន្តោគធភាវោ ទីបិតោតិ វេទិតព្ពំ។ អតិសង្ខេបទេសិតោយេវ ហោតិ សភាវវិភាគាទិតោ អវិភាវិតត្តា។ **នាល**ន្តិ ន បរិយត្តំ ន សមត្ថំ។ **សព្ពេស**ន្តិ នាតិសង្ខេបនាតិវិត្ថាររុចីនម្បិ, វិបញ្ចិតញ្ញុនេយ្យានម្បិ វា។ សង្ខេបទេសនា ហិ សំខិត្តរុចីនំ, ឧគ្ឃដិតញ្ញូនំយេវ ច ឧបការាយ ហោតិ, ន បនិតរេសំ។ **អស្ស** វិសុទ្ធិមគ្គស្ស។ បុច្ឆនដ្ឋេន បញ្ហោ, កិរិយា ករណំ កម្មំ, បញ្ហោវ កម្មំ **បញ្ហាកម្មំ**, បុច្ឆនបយោគោ។

**កិំ សីល**ន្តិ សរូបបុច្ឆា។ **កេនដ្ឋេន សីល**ន្តិ កេន អត្ថេន សីលន្តិ វុច្ចតិ, “សីល”ន្តិ បទំ កំ អភិធេយ្យំ និស្សាយ បវត្តន្តិ អត្ថោ។ តយិទំ សីលំ សភាវតោ, កិច្ចតោ, ឧបដ្ឋានាការតោ, អាសន្នការណតោ ច កថំ ជានិតព្ពន្តិ អាហ “**កានស្ស លក្ខណរសបច្ចុបដ្ឋានបទដ្ឋានានី**”តិ។ បដិបត្តិ នាម ទិដ្ឋានិសំសេ ឯវ ហោតីតិ អាហ “**កិមានិសំស**”ន្តិ។ **កតិវិធ**ន្តិ បភេទបុច្ឆា។ វិភាគវន្តានំ ហិ សភាវវិភាវនំ វិភាគទស្សនមុខេនេវ ហោតីតិ។ **វោទានំ** វិសុទ្ធិ។ សា ច សំកិលេសមលវិមុត្តិ។ តំ ឥច្ឆន្តេន យស្មា ឧបាយកោសល្លត្ថិនា អនុបាយកោសល្លំ វិយ សំកិលេសោ ជានិតព្ពោតិ អាហ “**កោ ចស្ស សំកិលេសោ**”តិ។

**តត្រា**តិ តស្មិំ, តស្ស វា បញ្ហាកម្មស្ស។ **វិស្សជ្ជន**ន្តិ វិវរណំ។ បុច្ឆិតោ ហិ អត្ថោ អវិភាវិតត្តា និគូឡ្ហោ មុដ្ឋិយំ កតោ វិយ តិដ្ឋតិ។ តស្ស វិវរណំ វិស្សជ្ជនំ វិភូតភាវករណតោ។ **បាណាតិបាតាទីហី**តិ ឯត្ថ **បាណោ**តិ វោហារតោ សត្តោ, បរមត្ថតោ ជីវិតិន្ទ្រិយំ។ តស្ស សរសេនេវ បតនសភាវស្ស អន្តរេ ឯវ អតិវ បាតនំ **អតិបាតោ**, សណិកំ បតិតុំ អទត្វា សីឃំ បាតនន្តិ អត្ថោ, អតិក្កម្ម វា សត្ថាទីហិ អភិភវិត្វា បាតនំ អតិបាតោ, បាណឃាតោ។ **អាទិ**សទ្ទេន អទិន្នាទានាទី សង្គណ្ហាតិ។ តេហិ បាណាតិបាតាទីហិ ទុស្សីល្យកម្មេហិ។ **វិរមន្តស្សា**តិ សមាទានវិរតិវសេន, សម្បត្តវិរតិវសេន ច ឱរមន្តស្ស។ **វត្តបដិបត្តិ**ន្តិ ឧបជ្ឈាយវត្តាទិវត្តករណំ។ **ចេតនាទយោ ធម្មា**តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ បាឡិវសេន វិភជិត្វា ទស្សេតុំ “**វុត្តញ្ហេត**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ចេតយតីតិ **ចេតនា**, អត្តនា សម្បយុត្តធម្មេហិ សទ្ធិំ អារម្មណេ អភិសន្ទហតីតិ អត្ថោ។ ចេតនាយ អនុកូលវសេនេវ ហិ តំសម្បយុត្តា ធម្មា អារម្មណេ បវត្តន្តិ។ ចេតនា កាមំ កុសលត្តិកសាធារណា, ឥធ បន សីលចេតនា អធិប្បេតាតិ កត្វា “កុសលា”តិ វេទិតព្ពា។ ចេតសិ និយុត្តំ **ចេតសិកំ**, ចិត្តសម្បយុត្តន្តិ អត្ថោ។ ចេតនាយ សតិបិ ចេតសិកត្តេ “ចេតនា សីល”ន្តិ វិសុំ គហិតត្តា តទញ្ញមេវ វិរតិអនភិជ្ឈាទិកំ **ចេតសិកំ សីលំ** ទដ្ឋព្ពំ គោពលីពទ្ទញាយេន។ សំវរណំ **សំវរោ**។ យថា អកុសលា ធម្មា ចិត្តេ ន ឱតរន្តិ, តថា បិទហនំ។ **អវីតិក្កមោ** វីតិក្កមស្ស បដិបក្ខភូតា អវីតិក្កមវសេន បវត្តចិត្តចេតសិកា។ តត្ថ **ចេតនា សីលំ នាមា**តិអាទិ យថាវុត្តស្ស សុត្តបទស្ស វិវរណំ។ **វិរមន្តស្ស ចេតនា**តិ វិរតិសម្បយុត្តំ បធានភូតំ ចេតនមាហ។ **បូរេន្តស្ស ចេតនា**តិ វត្តបដិបត្តិអាយូហិនី។ **វិរមន្តស្ស វិរតី**តិ វិរតិយា បធានភាវំ គហេត្វា វុត្តំ។

ឯត្ថ ហិ យទា “តិវិធា, ភិក្ខវេ, កាយសញ្ចេតនា កុសលំ កាយកម្ម”ន្តិអាទិ (កថា. ៥៣៩) វចនតោ បាណាតិបាតាទីនំ បដិបក្ខភូតា តព្ពិរតិវិសិដ្ឋា ចេតនា តថាបវត្តា បធានភាវេន បាណាតិបាតាទិបដិវិរតិសាធិកា ហោតិ, តទា តំសម្បយុត្តា វិរតិអនភិជ្ឈាទយោ ច ចេតនាបក្ខិកា វា, អព្ពោហារិកា វាតិ ឥមមត្ថំ សន្ធាយ ចេតនាសីលំ វុត្តំ។ យទា បន បាណាតិបាតាទីហិ សង្កោចំ អាបជ្ជន្តស្ស តតោ វិរមណាការេន បវត្តមានា ចេតនាវិសិដ្ឋា វិរតិ, អនភិជ្ឈាទយោ ច តត្ថ តត្ថ បធានភាវេន កិច្ចសាធិកា ហោន្តិ, តទា តំសម្បយុត្តា ចេតនា វិរតិអាទិបក្ខិកា វា ហោតិ, អព្ពោហារិកា វាតិ ឥមមត្ថំ សន្ធាយ ចេតសិកសីលំ វុត្តំ។

ឥទានិ **សុត្តេ** អាគតនយេន កុសលកម្មបថវសេន ចេតនាចេតសិកសីលានិ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ “**អបិចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **បជហន្តស្សា**តិ សមាទានវសេន “ឥតោ បដ្ឋាយ ន ករិស្សាមី”តិ សម្បត្តវត្ថុកានិបិ អនជ្ឈាចរណេន បជហន្តស្ស។ **សត្ត កម្មបថចេតនា**តិ បាណាតិបាតាទិបហានសាធិកា បដិបាដិយា សត្ត កុសលកម្មបថចេតនា។ អភិជ្ឈាទិវសេន យំ បរទារគមនាទិ ករីយតិ, តស្ស បហាយកា អនភិជ្ឈាទយោ សីលន្តិ អាហ “**ចេតសិកំ សីលំ នាម អនភិជ្ឈា...បេ.... សម្មាទិដ្ឋិធម្មា**”តិ។ យថា ហិ អភិជ្ឈាព្យាបាទវសេន

មិច្ឆាចារបាណាតិបាតាទយោ ករីយន្តិ, ឯវំ មិច្ឆាទិដ្ឋិវសេនាបិ តេ បុត្តមុខទស្សនាទិអត្ថំ ករីយន្តិ។ តេសញ្ច បជហនកា អនភិជ្ឈាទយោតិ។ **បាតិមោក្ខសំវរោ** ចារិត្តវារិត្តវិភាគំ វិនយបរិយាបន្នំ សិក្ខាបទសីលំ។ **សតិសំវរោ** មនច្ឆដ្ឋានំ ឥន្ទ្រិយានំ អារក្ខា, សា ច តថាបវត្តា សតិយេវ។ **ញាណសំវរោ** បញ្ញា។ **ខន្តិសំវរោ** អធិវាសនា, សា ច តថាបវត្តា អទោសបធានា ខន្ធា, អទោសោ ឯវ វា។ **វីរិយសំវរោ** កាមវិតក្កាទីនំ វិនោទនវសេន បវត្តំ វីរិយំ។ បាតិមោក្ខសំវរសតិសំវរាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ បរតោ អាវិ ភវិស្សតិ។

**សោតានី**តិ តណ្ហាទិដ្ឋិអវិជ្ជាទុច្ចរិតអវសិដ្ឋកិលេសសោតានិ។ “សោតានំ សំវរំ ព្រូមី”តិ វត្វា “បញ្ញាយេតេ បិធិយ្យរេ”តិ វចនេន សោតានំ សំវរោ បិទហនំ សមុច្ឆេទនំ ញាណន្តិ វិញ្ញាយតិ។

ឥទមត្ថិកតំ មនសិ កត្វា យេន ញាណេន យោនិសោ បច្ចវេក្ខិត្វា បច្ចយា បដិសេវីយន្តិ។ តំ **បច្ចយបដិសេវនម្បិ** ញាណសភាវត្តា **ឯត្ថេវ** ញាណសំវរេ ឯវ **សមោធានំ** សង្គហំ **គច្ឆតិ**។ ខមតិ អធិវាសេតីតិ **ខមោ**។ **ឧប្បន្ន**ន្តិ តស្មឹ តស្មឹ អារម្មណេ ជាតំ និព្ពត្តំ។ **កាមវិតក្ក**ន្តិ កាមូបសំហិតំ វិតក្កំ។ **នាធិវាសេតី**តិ ចិត្តំ អារោបេត្វា អព្ភន្តរេ ន វាសេតិ។ **អាជីវបារិសុទ្ធិបី**តិ ពុទ្ធបដិកុដ្ឋំ មិច្ឆាជីវំ បហាយ អនវជ្ជេន បច្ចយបរិយេសនេន សិជ្ឈនកំ អាជីវបារិសុទ្ធិសីលម្បិ **ឯត្ថេវ** វីរិយសំវរេ ឯវ សមោធានំ គច្ឆតិ វីរិយសាធនត្តា។ ឯត្ថ ច យថា ញាណំ តណ្ហាទិសោតានំ បវត្តិនិវារណតោ បិទហនដ្ឋេន សំវរណតោ សំវរោ ច, បរតោ បវត្តនកគុណានំ អាធារាទិភាវតោ សីលនដ្ឋេន សីលំ , ឯវំ ខន្តិ អនធិវាសនេន ឧប្បជ្ជនកកិលេសានំ អធិវាសនេន សំវរណតោ សំវរោ ច, ខមនហេតុ ឧប្បជ្ជនកគុណានំ អាធារាទិភាវតោ សីលនដ្ឋេន សីលំ, វីរិយំ វិនោទេតព្ពានំ បាបធម្មានំ វិនោទនេន សំវរណតោ សំវរោ ច, វិនោទនហេតុ ឧប្បជ្ជនកគុណានំ អាធារាទិភាវតោ សីលនដ្ឋេន សីលន្តិ វេទិតព្ពំ។ យថា បន បាតិមោក្ខសីលាទិ តស្ស តស្ស បាបធម្មស្ស បវត្តិតុំ អប្បទានវសេន សំវរណំ បិទហនំ, តំ ឧបាទាយ សំវរោ, ឯវំ អសមាទិន្នសីលស្ស អាគតវត្ថុតោ វិរមណម្បីតិ អាហ **“យា ច បាបភីរុកានំ...បេ.... សំវរសីលន្តិ វេទិតព្ព”**ន្តិ។ ន វីតិក្កមតិ ឯតេនាតិ **អវីតិក្កមោ**។ តថាបវត្តោ កុសលចិត្តុប្បាទោ។

៧. **អវសេសេសុ** បន បញ្ហេសុ។ **សមាធានំ** សណ្ឋបនំ។ ទុស្សីល្យវសេន ហិ បវត្តា កាយកម្មាទយោ សម្បតិ, អាយតិញ្ច អហិតទុក្ខាវហា, ន សម្មា ឋបិតាតិ អសណ្ឋបិតា វិប្បកិណ្ណា វិសដា ច នាម ហោន្តិ, សុសីល្យវសេន បន បវត្តា តព្ពិបរិយាយតោ សណ្ឋបិតា អវិប្បកិណ្ណា អវិសដា ច នាម ហោន្តិ យថា តំ ឱក្ខិត្តចក្ខុតា អពាហុប្បចាលនាទិ។ តេនាហ **“កាយកម្មាទីនំ សុសីល្យវសេន អវិប្បកិណ្ណតាតិ អត្ថោ”**តិ។ ឯតេន សមាធិកិច្ចតោ សីលនំ វិសេសេតិ។ តស្ស ហិ សមាធានំ សម្បយុត្តធម្មានំ អវិក្ខេបហេតុតា។ ឥទំ កាយកម្មាទីនំ សណ្ឋបនំ សំយមនំ។ **ឧបធារណំ** អធិដ្ឋានំ មូលភាវោ។ តថា ហិស្ស អាទិចរណាទិភាវោ វុត្តោ។ តេន បថវីធាតុកិច្ចតោ សីលនំ វិសេសិតំ ហោតិ។ សា ហិ សហជាតរូបធម្មានំ សន្ធារណវសេន បវត្តតិ។ ឥទំ បន អនវជ្ជធម្មានំ មូលាធិដ្ឋានភាវេន។ តេនាហ **“កុសលានំ ធម្មាន”**ន្តិអាទិ។ តត្ថ កុសលធម្មា នាម សបុព្ពភាគា មហគ្គតានុត្តរា ធម្មា។ **អញ្ញេ** បន អាចរិយា។ **សិរដ្ឋោ**តិ យថា សិរសិ ឆិន្នេ សព្ពោ អត្តភាវោ វិនស្សតិ, ឯវំ សីលេ ភិន្នេ សព្ពំ គុណសរីរំ វិនស្សតិ។ តស្មា តស្ស ឧត្តមង្គដ្ឋោ **សីលដ្ឋោ**។ “សិរោ សីស”ន្តិ វា វត្តព្ពេ និរុត្តិនយេន “សីល”ន្តិ វុត្តន្តិ អធិប្បាយោ។ **សីតលដ្ឋោ** បរិឡាហរូបសមនដ្ឋោ។ តេន ត-ការស្ស លោបំ កត្វា និរុត្តិនយេនេវ “សីល”ន្តិ វុត្តន្តិ ទស្សេតិ។ តថា ហិទំ បយោគសម្បាទិតំ សព្ពកិលេសបរិឡាហរូបសមករំ ហោតិ។ **ឯវមាទិនា**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សយន្តិ អកុសលា ឯតស្មឹ សតិ អបវិដ្ឋា ហោន្តីតិ សីលំ, សុបន្តិ វា តេន វិហតុស្សាហានិ សព្ពទុច្ចរិតានីតិ សីលំ, សព្ពេសំ វា កុសលធម្មានំ បវេសារហសាលាតិ សីលន្តិ ឯវមាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

៨. “សីលនដ្ឋេន សីល”ន្តិ បុព្ពេ សទ្ទត្ថទ្វារេន បកាសិតោបិ ភាវត្ថោ ឯវាតិ អាហ **“សីលនំ លក្ខណំ តស្សា”**តិ។ ន ហិ តស្ស ចេតនាទិភេទភិន្នស្ស អនវសេសតោ សង្គាហកោ តតោ អញ្ញោ អត្ថោ អត្ថិ, យោ លក្ខណភាវេន វុច្ចេយ្យ។ ននុ ច អនេកភេទសង្គាហកំ សាមញ្ញលក្ខណំ នាម សិយា, ន វិសេសលក្ខណន្តិ អនុយោគំ មនសិ កត្វា អាហ **“សនិទស្សនត្តំ រូបស្ស, យថា ភិន្នស្សនេកធា”**តិ។

យថា ហិ នីលាទិវសេន អនេកភេទភិន្នស្សាបិ រូបាយតនស្ស សនិទស្សនត្តំ វិសេសលក្ខណំ តទញ្ញធម្មាសាធារណតោ។ ន អនិច្ចតាទិ វិយ, រុប្បនំ វិយ វា សាមញ្ញលក្ខណំ, ឯវមិធាបិ ទដ្ឋព្ពំ។ កឹ បនេតំ សនិទស្សនត្តំ នាម? ទដ្ឋព្ពតា ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស គោចរភាវោ។ តស្ស បន រូបាយតនតោ អនញ្ញត្តេបិ អញ្ញេហិ ធម្មេហិ រូបាយតនំ វិសេសេតុំ អញ្ញំ វិយ កត្វា សហ និទស្សនេន **សនិទស្សន**ន្តិ វុច្ចតិ។ ធម្មសភាវសាមញ្ញេន ហិ ឯកីភូតេសុ ធម្មេសុ យោ នានត្តករោ សភាវោ, សោ អញ្ញំ វិយ កត្វា ឧបចរិតុំ យុត្តោ។ ឯវំ ហិ អត្ថវិសេសាវពោធោ ហោតីតិ។ អថ វា “សហ និទស្សនេនា”តិ ឯត្ថ តព្ភាវត្ថោ សហ-សទ្ទោ យថា នន្ទិរាគសហគតាតិ (សំ. និ. ៥.១០៨១; មហាវ. ១៤; បដិ. ម. ២.៣០)។

**ទុស្សីល្យវិទ្ធំសនរសន្តិ** កាយិកអសំវរាទិភេទស្ស ទុស្សីល្យស្ស វិធមនកិច្ចំ។ **អនវជ្ជរសន្តិ** អគារយ្ហសម្បត្តិកំ អគរហិតព្ពភាវេន សម្បជ្ជនកំ, អវជ្ជបដិបក្ខភាវេន វា សម្បជ្ជនកំ។ **លក្ខណាទីសូតិ** លក្ខណរសាទីសុ វុច្ចមានេសុ កិច្ចមេវ, សម្បត្តិ វា រសោតិ វុច្ចតិ, ន រសាយតនរសាទីតិ អធិប្បាយោ។ កេចិ បន "កិច្ចមេវា"តិ អវធារណំ តស្ស ឥតររសតោ ពលវភាវទស្សនត្ថន្តិ វទន្តិ, តំ តេសំ មតិមត្តំ, កិច្ចមេវ, សម្បត្តិ ឯវ វា រសោតិ ឥមស្ស អត្ថស្ស អធិប្បេតត្តា។

**សោចេយ្យបច្ចុបដ្ឋានន្តិ** កាយាទីហិ សុចិភាវេន បច្ចុបដ្ឋាតិ។ **គហណភាវន្តិ** គហេតព្ពភាវំ។ តេន ឧបដ្ឋានាការដ្ឋេន បច្ចុបដ្ឋានំ វុត្តំ, ផលដ្ឋេន បន អវិប្បដិសារបច្ចុបដ្ឋានំ, សមាធិបច្ចុបដ្ឋានំ វា។ សីលំ ហិ សម្បត្តិយេវ អវិប្បដិសារំ បច្ចុបដ្ឋាបេតិ, បរម្បរាយ សមាធឹ។ ឥមស្ស បន អានិសំសផលស្ស អានិសំសកថាយំ វក្ខមានត្តា ឥធ អគ្គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ កេចិ បន ផលស្ស អនិច្ឆិតត្តា ឥធ អគ្គហណន្តិ វទន្តិ, តទយុត្តំ ផលស្ស អនេកវិធត្តា, លោកិយាទិសីលស្សាបិ វិភជិយមានត្តា។ តថា ហិ វក្ខតិ "និស្សិតានិស្សិតវសេនា"តិអាទិ (វិសុទ្ធិ. ១.១០)។ យថា បថវីធាតុយា កម្មាទិ ទូរការណំ, សេសភូតត្តយំ អាសន្នការណំ, យថា ច វត្ថស្ស តន្តវាយតុរិវេមសលាកាទិ ទូរការណំ, តន្តវោ អាសន្នការណំ, ឯវំ សីលស្ស សទ្ធម្មស្សវនាទិ ទូរការណំ, ហិរិឱត្តប្បមស្ស អាសន្នការណន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ **"ហិរោត្តប្បញ្ច បនា"**តិអាទិ។ **ហិរោត្តប្បេ ហី**តិអាទិ តស្ស អាសន្នការណភាវសាធនំ។ តត្ថ **ឧប្បជ្ជតិ** សមាទានវសេន, **តិដ្ឋតិ** អវីតិក្កមវសេនាតិ វេទិតព្ពំ។

### សីលានិសំសកថាវណ្ណនា

**៩. អវិប្បដិសារាទីតិ** ឯត្ថ វិប្បដិសារបដិបក្ខោ កុសលចិត្តុប្បាទោ អវិប្បដិសារោ។ សោ បន វិសេសតោ "លាភា វត មេ, សុលទ្ធំ វត មេ, យស្ស មេ សុបរិសុទ្ធំ សីល"ន្តិ អត្តនោ សីលស្ស បច្ចវេក្ខណវសេន បវត្តោតិ វេទិតព្ពោ។ **អាទិ**-សទ្ទេន បាមោជ្ជភោគសម្បត្តិកិត្តិសទ្ទាទី សង្គណ្ហាតិ។ **អវិប្បដិសារត្ថានីតិ** អវិប្បដិសារប្បយោជនានិ។ **កុសលានីតិ** អនវជ្ជានិ។ **អវិប្បដិសារានិសំសានីតិ** អវិប្បដិសារុទ្ទយានិ។ ឯតេន អវិប្បដិសារោ នាម សីលស្ស ឧទ្ទយមត្តំ, សំវឌ្ឍិតស្ស រុក្ខស្ស ឆាយាបុប្ផសទិសំ។ អញ្ញោ ឯវ បនានេន និប្ផាទេតព្ពោ សមាធិអាទិគុណោតិ ទស្សេតិ។

**សីលវតោ សីលសម្បទាយាតិ** បរិសុទ្ធំ បរិបុណ្ណំ កត្វា សីលស្ស សម្បាទនេន សីលវតោ, តាយ ឯវ សីលសម្បទាយ។ **អប្បមាទាធិករណន្តិ** អប្បមាទការណា។ **ភោគក្ខន្ធន្តិ** ភោគរាសឹ។ **កល្យាណោ កិត្តិសទ្ទោ អព្ភុគ្គច្ឆតីតិ** "ឥតិបិ សីលវា, ឥតិបិ កល្យាណធម្មោ"តិ សុន្ទរោ ថុតិឃោសោ ឧដ្ឋហតិ, លោកំ បត្ថរតិ។ **វិសារទោតិ** អត្ថនិ កិញ្ចិ គរហិតព្ពំ ឧបវទិតព្ពំ អបស្សន្តោ វិគតសារជ្ជោ និព្ភយោ។ **អមង្កុភូតោតិ** អវិលក្ខោ។ **អសម្មូឡ្ហោតិ** "អកតំ វត មេ កល្យាណ"ន្តិអាទិនា (ម. និ. ៣.២៤៨) វិប្បដិសារាភាវតោ, កុសលកម្មាទីនំយេវ ច តទា ឧបដ្ឋានតោ អម្ហូឡ្ហោ បសន្នមានសោ ឯវ កាលំករោតិ។ **កាយស្ស ភេទាតិ** ឧបាទិន្នក្ខន្ធបរិច្ចាគា, ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ឧបច្ឆេទា។ **បរំ មរណាតិ** ចុតិតោ ឧទ្ធំ។ **សុគតិន្តិ** សុន្ទរំ គតឹ។ តេន មនុស្សគតិបិ សង្គយ្ហតិ។ **សគ្គន្តិ** ទេវគតឹ។ សា ហិ រូបាទីហិ វិសយេហិ សុដ្ឋុ អគ្គោតិ សគ្គោ, លោកិយតិ ឯត្ថ ឧឡារំ បុញ្ញផលន្តិ **លោកោតិ** ច វុច្ចតិ។

**អាកង្ខេយ្យ ចេតិ** យទិ ឥច្ឆេយ្យ។ **បិយោ ច អស្សន្តិ** បិយាយិតព្ពោ បិយចក្ខូហិ បស្សិតព្ពោ បេមនិយោ ភវេយ្យន្តិ អត្ថោ។ **មនាបោតិ** សព្រហ្មចារីនំ មនវឌ្ឍនកោ, តេសំ វា មនេន បត្តព្ពោ, មេត្តចិត្តេន ផរិតព្ពោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **គរូតិ** គរុដ្ឋានិយោ បាសាណឆត្តសទិសោ។ **ភាវនីយោតិ** "អទ្ធា អយមាយស្មា ជានំ ជានាតិ, បស្សំ បស្សតី"តិ សម្ភាវនីយោ។ **សីលេស្វេវស្ស បរិបូរការីតិ** ចតុបារិសុទ្ធិសីលេសុ ឯវ បរិបូរការី អស្ស, អនូនការី បរិបូរណាការេន សមន្នាគតោ ភវេយ្យ។ "អាទិនា នយេនា"តិ ឯតេន "អជ្ឈត្តំ ចេតោសមថមនុយុត្តោ អនិរាកតជ្ឈានោ វិបស្សនាយ សមន្នាគតោ ព្រូហេតា សុញ្ញាគារាន"ន្តិ (ម. និ. ១.៦៥) ឯវមាទិកេ សីលថោមនសុត្តាគតេ សត្តរស សីលានិសំសេ សង្គណ្ហាតិ។

ឥទានិ ន កេវលមិមេ ឯវ អវិប្បដិសារាទយោ, អថ ខោ អញ្ញេបិ ពហូ សីលានិសំសា វិជ្ជន្តីតិ តេ ទស្សេតុំ **"អបិចា"**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **សាសនេតិ** ឥមស្មឹ សកលលោកិយលោកុត្តរគុណាវហេ សត្ថុសាសនេ។ អាចារ**កុលបុត្តានំ យំ** សីលំ **វិនា បតិដ្ឋា** អវដ្ឋានំ **នត្ថិ, តស្ស** ឯវំ មហានុភាវស្ស **សីលស្ស** អានិសំសានំ **បរិច្ឆេទំ** បរិមាណំ **កោ វទេ** កោ វត្តុំ សក្កុណេយ្យាតិ អត្ថោ។ ឯតេន សព្ពេសំយេវ លោកិយលោកុត្តរានំ គុណានំ សីលមេវ មូលភូតន្តិ ទស្សេត្វា តតោ បរម្បិ មលវិសោធនេន, បរិឡាហវូបសមនេន, សុចិគន្ធវាយនេន, សគ្គនិព្ពានាធិគមូបាយភាវេន, សោភាលង្ការសាធនតាយ ភយវិធមនេន, កិត្តិបាមោជ្ជជននេន ច សីលសទិសំ អញ្ញំ សត្តានំ ហិតសុខាវហំ នត្ថីតិ ទស្សេន្តោ **"ន គង្គា"**តិអាទិកា គាថា អភាសិ។

តត្ថ **សរភូ**តិ ឯកា នទី, “យំ លោកេ សរភូ”តិ វទន្តិ។ **និន្នគា វាចិរវតី**តិ “អចិរវតី”តិ ឯវំនាមិកា នទី, **វា**តិ សព្ពត្ថ វា-សទ្ទោ អនិយមត្ថោ។ តេន អវុត្តា គោធាវរិចន្ទភាគាទិកា សង្គណ្ហាតិ។ បាណនដ្ឋេន **បាណីនំ** សត្តានំ យំ មលំ **សីលជលំ វិសោធយតិ, តំ មលំ វិសោធេតុំ ន សក្កុណន្តិ** គង្គាទយោ នទិយោតិ បឋមគាថាយ ន-ការំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **ហារា**តិ មុត្តាហារា។ **មណយោ**តិ វេឡុរិយាទិមណយោ។ **អរិយន្តិ** វិសុទ្ធំ។ សីលសមុដ្ឋានោ កិត្តិសទ្ទោ គន្ធោ មនោហរភាវតោ, ទិសាសុ អភិព្យាបនតោ ច “**សីលគន្ធោ**”តិ វុត្តោ។ សោ ហិ បដិវាតេបិ បវត្តតិ។ តេនាហ ភគវា “សតញ្ច គន្ធោ បដិវាតមេតី”តិ (ធ. ប. ៥៤; អ. និ. ៣.៨០; មិ. ប. ៥.៤.១)។ **ទោសានំ ពលំ** នាម វត្ថុជ្ឈាចារោ, តំ តេសំ កាតុំ អទេន្តំ សីលំ ទោសានំ ពលំ ឃាតេតីតិ វេទិតព្ពំ។

## សីលប្បភេទកថាវណ្ណនា

**១០**. “**កតិវិធ**”ន្តិ ឯត្ថ **វិធ**-សទ្ទោ កោដ្ឋាសបរិយាយោ “ឯកវិធេន រូបសង្គហោ”តិអាទីសុ វិយ, បការត្ថោ វា, កតិប្បការំ កិត្តកា សីលស្ស បការភេទាតិ អត្ថោ។ **សីលនលក្ខណេនា**តិ សីលនសង្ខាតេន សភាវេន។

ចរន្តិ តេន សីលេសុ បរិបូរការិតំ ឧបគច្ឆន្តីតិ ចរិត្តំ, ចរិត្តមេវ **ចារិត្តំ**។ វារិតតោ តេន អត្តានំ តាយន្តិ រក្ខន្តីតិ **វារិត្តំ**។ អធិកោ សមាចារោ អភិសមាចារោ, តត្ថ និយុត្តំ, សោ វា បយោជនំ ឯតស្សាតិ **អាភិសមាចារិកំ**។ អាទិ ព្រហ្មចរិយស្សាតិ អាទិព្រហ្មចរិយំ, តទេវ **អាទិព្រហ្មចរិយកំ**។ វិរមតិ ឯតាយ, សយំ វា វិរមតិ, វិរមណំ វា **វិរតិ,** ន វិរតីតិ **អវិរតិ**។ និស្សយតីតិ **និស្សិតំ,** ន និស្សិតន្តិ **អនិស្សិតំ**។ បរិយន្តោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **បរិយន្តំ**, កាលេន បរិយន្តំ **កាលបរិយន្តំ,** យថាបរិច្ឆិន្នោ វា កាលោ បរិយន្តោ ឯតស្សាតិ **កាលបរិយន្តំ**។ យាវ បាណនំ ជីវនំ កោដិ ឯតស្សាតិ **អាបាណកោដិកំ**។ អត្តនោ បច្ចយេហិ លោកេ និយុត្តំ, តត្ថ វា វិទិតន្តិ **លោកិយំ**។ លោកំ ឧត្តរតីតិ **លោកុត្តរំ**។

បច្ចយតោ, ផលតោ ច មជ្ឈិមបណីតេហិ និហីនំ, តេសំ វា គុណេហិ បរិហីនន្តិ **ហីនំ**។ អត្តនោ បច្ចយេហិ បធានភាវំ នីតន្តិ **បណីតំ**។ ឧភិន្នមេវ វេមជ្ឈេ ភវំ **មជ្ឈិមំ**។ អត្តាធិបតិតោ អាគតំ **អត្តាធិបតេយ្យំ**។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ តណ្ហាយ, ទិដ្ឋិយា វា បរាមដ្ឋំ បជំសិតន្តិ **បរាមដ្ឋំ**។ តប្បដិក្ខេបតោ **អបរាមដ្ឋំ**។ បដិប្បស្សទ្ធកិលេសំ **បដិប្បស្សទ្ធំ**។ សិក្ខាសុ ជាតំ, សេក្ខស្ស ឥទន្តិ វា **សេក្ខំ**។ បរិនិដ្ឋិតសិក្ខាកិច្ចតាយ អសេក្ខធម្មបរិយាបន្នំ **អសេក្ខំ**។ តទុភយបដិក្ខេបេន **នេវសេក្ខនាសេក្ខំ**។ ហានំ ភជតិ, ហានភាគោ វា ឯតស្ស អត្ថីតិ **ហានភាគិយំ**។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ អប្បបរិមាណត្តា បរិយន្តវន្តំ, បារិសុទ្ធិវន្តញ្ច សីលំ **បរិយន្តបារិសុទ្ធិសីលំ**។ អនប្បបរិមាណត្តា អបរិយន្តំ, បារិសុទ្ធិវន្តញ្ច សីលំ **អបរិយន្តបារិសុទ្ធិសីលំ**។ សព្ពសោ បុណ្ណំ, បារិសុទ្ធិវន្តញ្ច សីលំ **បរិបុណ្ណបារិសុទ្ធិសីលំ**។

**១១**. **វុត្តនយេនា**តិ “សីលនដ្ឋេន សីល”ន្តិអាទិនា (វិសុទ្ធិ. ១.៧) ហេដ្ឋា វុត្តេន នយេន។ **ឥទំ កត្តព្ពន្តិ បញ្ញត្តសិក្ខាបទបូរណ**ន្តិ ឥទំ អាភិសមាចារិកំ កត្តព្ពំ បដិបជ្ជិតព្ពន្តិ ឯវំ បញ្ញត្តស្ស សិក្ខាបទសីលស្ស បូរណំ។ សិក្ខាបទសីលំ ហិ បូរេន្តោ សិក្ខាបទម្បិ បូរេតិ បាលេតិ នាម។ សិក្ខា ឯវ វា សិក្ខិតព្ពតោ, បដិបជ្ជិតព្ពតោ ច **សិក្ខាបទំ**។ តស្ស បូរណន្តិបិ យោជេតព្ពំ។ **ឥទំ ន កត្តព្ពន្តិ បដិក្ខិត្តស្ស អករណ**ន្តិ ឥទំ ទុច្ចរិតំ ន កត្តព្ពន្តិ ភគវតា បដិក្ខិត្តស្ស អករណំ វិរមណំ។ **ចរន្តិ តស្មិ**ន្តិ តស្មិំ សីលេ តំសមង្គិនោ ចរន្តីតិ សីលស្ស អធិករណតំ វិភាវេន្តោ តេសំ បវត្តិដ្ឋានភាវំ ទស្សេតិ។ តេនាហ “**សីលេសុ បរិបូរការិតាយ បវត្តន្តី**”តិ។ **វារិតន្តិ** ឥទំ ន កត្តព្ពន្តិ បដិក្ខិត្តំ អកប្បិយំ ។ **តាយន្តី**តិ អករណេនេវ តាយន្តិ។ **តេនា**តិ វារិត្តសីលមាហ។ វារេតិ វា សត្ថា ឯត្ថ, ឯតេន វាតិ **វារិតំ**, សិក្ខាបទំ។ តំ អវិកោបេន្តោ តាយន្តិ តេនាតិ **វារិត្តំ**។ **សទ្ធាវីរិយសាធន**ន្តិ សទ្ធាយ, ឧដ្ឋានវីរិយេន ច សាធេតព្ពំ។ ន ហិ អសទ្ធោ, កុសីតោ ច វត្តបដិបត្តិំ បរិបូរេតិ, សទ្ធោ ឯវ សត្ថារា បដិក្ខិត្តេ អណុមត្តេបិ វជ្ជេ ភយទស្សាវី សមាទាយ សិក្ខតិ សិក្ខាបទេសូតិ អាហ “**សទ្ធាសាធនំ វារិត្ត**”ន្តិ។

អធិសីលសិក្ខាបរិយាបន្នត្តា អភិវិសិដ្ឋោ សមាចារោតិ អភិសមាចារោតិ អាហ “**ឧត្តមសមាចារោ**”តិ។ អភិសមាចារោវ **អាភិសមាចារិកំ,** យថា វេនយិកោតិ (អ. និ. ៨.១១; បារា. ៨) អធិប្បាយោ។ អភិសមាចារោ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសតោ មគ្គសីលំ, ផលសីលញ្ច, តំ អារព្ភ ឧទ្ទិស្ស តទត្ថំ តប្បយោជនំ បញ្ញត្តំ **អាភិសមាចារិកំ**។ សុបរិសុទ្ធានិ តីណិ កាយកម្មានិ, ចត្តារិ វចីកម្មានិ, សុបរិសុទ្ធោ អាជីវោតិ ឥទំ **អាជីវដ្ឋមកំ**។ តត្ថ កាមំ អាជីវហេតុកតោ សត្តវិធទុច្ចរិតតោ វិរតិ សម្មាអាជីវោតិ សោបិ សត្តវិធោ ហោតិ, សម្មាជីវតាសាមញ្ញេន បន តំ ឯកំ កត្វា វុត្តំ។ អថ វា តិវិធកុហនវត្ថុសន្និស្សយតោ មិច្ឆាជីវតោ វិរតិ ឯកជ្ឈំ កត្វា វុត្តោ “**អាជីវោ សុបរិសុទ្ធោ**”តិ។ សេដ្ឋចរិយភាវតោ មគ្គោ ឯវ ព្រហ្មចរិយន្តិ **មគ្គព្រហ្មចរិយំ**, តស្ស។ **អាទិភាវភូត**ន្តិ អាទិម្ហិ ភាវេតព្ពតំ និប្ផាទេតព្ពតំ ភូតំ បត្តំ អាទិភាវភូតំ។ កិញ្ចាបិ ទេសនានុក្កមេន សម្មាទិដ្ឋិ អាទិ, បដិបត្តិក្កមេន បន អាជីវដ្ឋមកសីលំ អាទីតិ។ **តស្ស សម្បត្តិយា**តិ អាភិសមាចារិកស្ស សម្បជ្ជនេន បរិបូរណេន **អាទិព្រហ្មចរិយកំ**

**សម្បជ្ជតិ**។ យោ ហិ លហុកានិបិ អប្បសាវជ្ជានិ បរិវជ្ជេតិ, សោ គរុកានិ មហាសាវជ្ជានិ ពហុាទីនវានិ បរិវជ្ជេស្សតីតិ វត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ។ សុត្តំ បន ឯតមត្ថំ ព្យតិរេកវសេន វិភាវេតិ។ តត្ថ **ធម្មា**ន្តិ សីលំ។ តំ ហិ ឧបរិគុណវិសេសានំ ធារណដ្ឋេន ធម្មោតិ វុច្ចតិ។

វិរតិសីលស្ស ឥតរសីលេន សតិបិ សម្បយោគាទិកេ អសម្មិស្សកតាទស្សនត្ថំ “**វេរមណិមត្ត**”ន្តិ វុត្តំ។

“និស្សិតានិស្សិតវសេនា”តិ ឯត្ថ លព្ភមាននិស្សយំ តាវ ទស្សេតុំ “**និស្សយោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ តណ្ហាចរិតេន និស្សយិតព្ពតោ តណ្ហាវ **តណ្ហានិស្សយោ**។ តថា **ទិដ្ឋិនិស្សយោ**។ ទិដ្ឋិចរិតោ ហិ អសតិបិ ទិដ្ឋិយា តណ្ហាវិរហេ ទិដ្ឋិនិស្សិតោវ បវត្តតិ។ **ទេវោ**តិ ចតុមហារាជសក្កសុយាមាទិបាកដទេវមាហ ។ **ទេវញ្ញតរោ**តិ អបាកដំ។ តណ្ហំ ឯវ និស្សិតន្តិ **តណ្ហានិស្សិតំ**។ តណ្ហាយ និស្សិតន្តិ ច កេចិ វទន្តិ។ តេសំ “ទ្វេ និស្សយា”តិអាទិនា វិរុជ្ឈតិ។ **សុទ្ធិទិដ្ឋិយា**តិ “ឥតិ សំសារសុទ្ធិ ភវិស្សតី”តិ ឯវំ បវត្តទិដ្ឋិយា, លោកុត្តរំ សីលន្តិ អធិប្បាយោ។ **តស្សេវា**តិ លោកុត្តរស្សេវ សម្ភារភូតំ ការណភូតំ, វិវដ្ដូបនិស្សយន្តិ អត្ថោ។

**កាលបរិច្ឆេទំ កត្វា**តិ “ឥមញ្ច រត្តិំ, ឥមញ្ច ទិវ”ន្តិអាទិនា (អ. និ. ៨.៤១) វិយ កាលវសេន បរិច្ឆេទំ កត្វា។ កាលបរិច្ឆេទំ អកត្វា សមាទិន្នម្បិ អន្តរាវិច្ឆិន្នំ សម្បត្តវិរតិវសេន យាវជីវំ បវត្តិតម្បិ អាបាណកោដិកំ ន ហោតីតិ ទស្សេតុំ “**យាវជីវំ សមាទិយិត្វា តថេវ បវត្តិត**”ន្តិ វុត្តំ។

**លាភយសញាតិអង្គជីវិតវសេនា**តិ លាភយសានំ អនុប្បន្នានំ ឧប្បាទនវសេន, ឧប្បន្នានំ រក្ខណវសេន ចេវ វឌ្ឍនវសេន ច ញាតិអង្គជីវិតានំ អវិនាសនវសេន។ **កី សោ វីតិក្កមិស្សតី**តិ យោ វីតិក្កមាយ ចិត្តម្បិ ន ឧប្បាទេតិ, សោ កាយវាចាហិ វីតិក្កមិស្សតីតិ កី ឥទំ, នត្ថេតន្តិ អត្ថោ។ បដិក្ខេបេ ហិ អយំ **កី**-សទ្ទោ។

អារម្មណភាវេន វណោ វិយ អាសវេ កាមាសវាទិកេ បគ្ឃរតីតិ សម្បយោគភាវាភាវេបិ សហាសវេហីតិ **សាសវំ**។ តេភូមកធម្មជាតន្តិ សីលំ តប្បរិយាបន្នន្តិ អាហ “**សាសវំ សីលំ លោកិយ**”ន្តិ។ **ភវវិសេសា** សម្បត្តិភវា។ **វិនយោ**តិ វិនយបរិយត្តិ, តត្ថ វា អាគតសិក្ខាបទានិ។ **បាមោជ្ជំ** តរុណបីតិ។ **យថាភូតញាណទស្សនំ** សបច្ចយនាមរូបទស្សនំ, តទធិដ្ឋានា វា តរុណវិបស្សនា។ **និព្ពិទា**តិ និព្ពិទាញាណំ។ តេន ពលវវិបស្សនមាហ។ **វិរាគោ** មគ្គោ។ **វិមុត្តិ** អរហត្តផលំ។ **វិមុត្តិញាណទស្សនំ** បច្ចវេក្ខណា។ **កថា**តិ វិនយកថា។ **មន្តនា**តិ វិនយវិចារណា។ **ឧបនិសា**តិ យថាវុត្តការណបរម្បរាសង្ខាតោ ឧបនិស្សយោ។ **លោកុត្តរំ** មគ្គផលចិត្តសម្បយុត្តំ អាជីវដ្ឋមកសីលំ។ តត្ថ មគ្គសីលំ **ភវនិស្សរណាវហំ ហោតិ, បច្ចវេក្ខណញាណស្ស ច ភូមិ**, ផលសីលំ បន បច្ចវេក្ខណាញាណស្សេវ ភូមិ។

**១២**. ហីនាធិមុត្តិវសេន ឆន្ទាទីនម្បិ ហីនតា។ បណីតាធិមុត្តិវសេន បណីតតា។ តទុភយវេមជ្ឈតាវសេន មជ្ឈិមតា។ យថេវ ហិ កម្មំ អាយូហនវសេន ហីនាទិភេទភិន្នំ ហោតិ, ឯវំ ឆន្ទាទយោបិ បវត្តិអាការវសេន។ សោ ច នេសំ បវត្តិអាការោ អធិមុត្តិភេទេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **យសកាមតាយា**តិ កិត្តិសិលោកាភិរតិយា, បរិវារិច្ឆាយ វា។ “កថំ នាម មាទិសោ ឯទិសំ ករេយ្យា”តិ បាបជិគុច្ឆាយ **អរិយភាវំ និស្សាយ។ អនុបក្កិលិដ្ឋ**ន្តិ អត្តុក្កំសនបរវម្ភនាហិ, អញ្ញេហិ ច ឧបក្កិលេសេហិ អនុបក្កិលិដ្ឋំ។ **ភវភោគត្ថាយា**តិ ភវសម្បត្តិអត្ថញ្ចេវ ភោគសម្បត្តិអត្ថញ្ច។ **អត្តនោ វិមោក្ខត្ថាយ បវត្តិត**ន្តិ សាវកបច្ចេកពោធិសត្តសីលមាហ។ **សព្ពសត្តានំ វិមោក្ខត្ថាយា**តិ សព្ពសត្តានំ សំសារពន្ធនតោ វិមោចនត្ថាយ។ **បារមិតាសីលំ** មហាពោធិសត្តសីលំ។ យា ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតា មហាពោធី អារព្ភ បវត្តា បរមុក្កំសគតសោចេយ្យសល្លេខា ទេសកាលសត្តាទិវិកប្បរហិតា សីលបារមិតា។

**អននុរូប**ន្តិ អសារុប្បំ។ អត្តា ឯវ គរុ អធិបតិ ឯតស្សាតិ **អត្តគរុ**, លជ្ជាធិកោ។ អត្តាធិបតិតោ អាគតំ **អត្តាធិបតេយ្យំ**។ លោកោ អធិបតិ គរុ ឯតស្សាតិ **លោកាធិបតិ**, ឱត្តប្បាធិកោ។ ធម្មោ នាមាយំ មហានុភាវោ ឯកន្តនិយ្យានិកោ, សោ ច បដិបត្តិយាវ បូជេតព្ពោ។ តស្មា “នំ សីលសម្បទាយ បូជេស្សាមី”តិ ឯវំ **ធម្មមហត្តំ បូជេតុកាមេន**។

**បរាមដ្ឋត្តា**តិ បរាភវវសេន អាមដ្ឋត្តា។ តណ្ហាទិដ្ឋីយោ ហិ “ឥមិនាហំ សីលេន ទេវោ វា ភវិស្សាមិ ទេវញ្ញតរោ វា, ឥមិនា មេ សីលេន សំសារសុទ្ធិ ភវិស្សតី”តិ បវត្តស្ស សីលំ បរាមសន្តិយោ តំ បរាភវំ បាបេន្តិ មគ្គស្ស អនុបនិស្សយភាវករណតោ។ **បុថុជ្ជនកល្យាណកស្សា**តិ បុថុជ្ជនេសុ កល្យាណកស្ស។ សោ ហិ បុថុជ្ជនោវ ហុត្វា កល្យាណេហិ សីលាទីហិ សមន្នាគតោ។ បរាមសនកិលេសានំ វិក្ខម្ភនតោ, សមុច្ឆិន្នតោ ច តេហិ ន បរាមដ្ឋន្តិ **អបរាមដ្ឋំ**។ តស្ស តស្ស កិលេសទរថស្ស បដិប្បស្សម្ភនតោ វូបសមនតោ **បដិប្បស្សទ្ធំ**។

**កតបដិកម្ម**ន្តិ វុដ្ឋានទេសនាហិ យថាធម្មំ កតបដិការំ។ ឯវំ ហិ តំ សីលំ បដិបាកតិកមេវ ហោតិ។ តេនាហ **“តំ វិសុទ្ធ”**ន្តិ។ “កតបដិកម្ម”ន្តិ ឥមិនា ច “ន បុនេវំ ករិស្ស”ន្តិ អធិដ្ឋានម្បិ សង្គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ “អច្ឆមំសំ នុ ខោ, សូករមំសំ នុ ខោ”តិអាទិនា **វត្ថុម្ហិ វា**, “បាចិត្តិយំ នុ ខោ, ទុក្កដំ នុ ខោ”តិអាទិនា **អាបត្តិយា វា**, “មយា តំ វត្ថុ វីតិក្កន្តំ នុ ខោ, ន នុ ខោ វីតិក្កន្ត”ន្តិអាទិនា **អជ្ឈាចារេ វា វេមតិកស្ស** សំសយាបន្នស្ស។ **វិសោធេតព្ពំ** យថាធម្មំ បដិកម្មេន។ វិមតិ ឯវ វេមតិកំ, តស្មិំ **វេមតិកេ** សតិ, វិមតិយា ឧប្បន្នាយាតិ អត្ថោ។ **វិមតិ បដិវិនោទេតព្ពា**តិ សយំ វា តំ វត្ថុំ វិចារេត្វា, វិនយធរេ វា បុច្ឆិត្វា កង្ខា វិនោទេតព្ពា។ និក្កង្ខេន បន កប្បិយំ ចេ កាតព្ពំ, អកប្បិយំ ចេ ឆឌ្ឌេតព្ពំ។ តេនាហ **“ឥច្ចស្ស ផាសុ ភវិស្សតី”**តិ។

**“ចតូហិ អរិយមគ្គេហិ”**តិអាទិនា មគ្គផលបរិយាបន្នំ សីលំ មគ្គផលសម្បយុត្តំ វុត្តំ។ សមុទាយេសុ បវត្ត វោហារា អវយវេសុបិ បវត្តន្តីតិ។ **សេស**ន្តិ សព្ពំ លោកិយសីលំ។

**បកតិបី**តិ សភាវោបិ។ **សុខសីលោ** សខិលោ សុខសំវាសោ។ **តេន បរិយាយេនា**តិ បកតិអត្ថវាចកត្តេន។ ឯកច្ចំ អព្យាកតំ សីលំ ឥធាធិប្បេតសីលេន ឯកសង្គហន្តិ អកុសលស្សេវាយុជ្ជមានតំ ទស្សេតុំ **“តត្ថ អកុសល”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តថា ហិ សេក្ខត្តិកំ ឥធ គហិតំ, ឥធ ន ឧបនីតំ កុសលត្តិកន្តិ អធិប្បាយោ។ **វុត្តនយេនេវា**តិ វុត្តេនេវ នយេន កុសលត្តិកំ អគ្គហេត្វា ហីនត្តិកាទីនំ បញ្ចន្នំ តិកានំ វសេន **អស្ស** សីលស្ស **តិវិធតា វេទិតព្ពា**។

**១៣. យោធា**តិ យោ ឥធ។ **វត្ថុវីតិក្កមេ**តិ អាបត្តិយា វត្ថុនោ វីតិក្កមនេ អជ្ឈាចារេ។ កាមសង្កប្បាទយោ នវ មហាវិតក្កា **មិច្ឆាសង្កប្បា**។ **ឯវរូបស្សា**តិ ឯទិសស្ស។ តស្ស ហិ សីលវន្តេ អនុបសង្កមិត្វា ទុស្សីលេ សេវន្តស្ស តតោ ឯវ តេសំ ទិដ្ឋានុគតី អាបជ្ជនេន បណ្ណត្តិវីតិក្កមេ អទោសទស្សាវិនោ មិច្ឆាសង្កប្បពហុលតាយ មនច្ឆដ្ឋានិ ឥន្ទ្រិយានិ អរក្ខតោ សីលំ ឯកំសេនេវ **ហានភាគិយំ** ហោតិ, ន ឋិតិភាគិយំ, កុតោ វិសេសាទិភាគិយតា។ **សីលសម្បត្តិយា**តិ សីលបារិបូរិយា ចតុបារិសុទ្ធិសីលេន។ **អឃដន្តស្ស ឧត្តរិ**តិ ឧត្តរិ វិសេសាធិគមាយ អវាយមន្តស្ស។ **ឋិតិភាគិយំ សីលំ ភវតិ** អសមាធិសំវត្តនិយត្តា។ សម្បាទិតេ ហិ សមាធិស្មិំ សីលស្ស សមាធិសំវត្តនិយតា និច្ឆិយតិ។ **សមាធត្ថាយា**តិ សមថវសេន សមាធានត្ថាយ។ **និព្ពិទ**ន្តិ វិបស្សនំ។ ពលវវិបស្សនាទស្សនត្ថំ និព្ពិទាគហណំ តាវតាបិ សីលស្ស និព្ពេធភាគិយភាវសិទ្ធិតោ។

យានិ ច សិក្ខាបទានិ នេសំ រក្ខិតព្ពានីតិ សម្ពន្ធោ, តានិ បន អសាធារណបញ្ញត្តិតោ អញ្ញានិ។ **នេស**ន្តិ “រក្ខិតព្ពានី”តិ បទំ អបេក្ខិត្វា កត្តរិ សាមិវចនំ, តេហិ ភិក្ខូហីតិ អត្ថោ។ **សតិ វា ឧស្សាហេ**តិ ឧស្សុក្កិត្វា សីលាទិ រក្ខិតុំ ឧស្សាហេ សតិ។ **ទសា**តិ សាមណេរេហិ រក្ខិតព្ពសីលមាហ យជិការាទីនំ វិយ។ **អដ្ឋា**តិ នច្ចាទិមាលាទិវេរមណី ឯកំ កត្វា សព្ពបច្ឆិមវត្ថូនិ អដ្ឋ។

**អវីតិក្កមោ**តិ បញ្ចន្នំ សីលានំ អវីតិក្កមោ។ **បកតិសីល**ន្តិ សភាវសីលំ។ តត្រូបបត្តិនិយតំ ហិ សីលំ ឧត្តរកុរុកានំ។ **មរិយាទាចារិត្ត**ន្តិ តស្ស តស្ស សាវជ្ជស្ស អករណេ មរិយាទភូតំ, តត្ថ តត្ថ កុលាទីសុ បុព្ពបុរិសេហិ ឋបិតំ ចារិត្តំ។ កុលទេសបាសណ្ឌធម្មោ ហិ “អាចារសីល”ន្តិ អធិប្បេតំ។ តត្ថ កុលធម្មោ តាវ ព្រាហ្មណាទីនំ អមជ្ជបានាទិ, ទេសធម្មោ ឯកច្ចជនបទវាសីនំ អហឹសនាទិ, បាសណ្ឌធម្មោ តិត្ថិយានំ យមនិយមាទិ។ តិត្ថិយមតំ ហិ ទិដ្ឋិបាសេន, តណ្ហាបាសេន ច ឌេតិ បវត្តតិ, បាសំ វា ពាធំ អរិយវិនយស្ស ឌេតីតិ “បាសណ្ឌ”ន្តិ វុច្ចតិ។ “បកតិយា សីលវតី ហោតី”តិ (ទី. និ. ២.២០) វចនតោ ពោធិសត្តមាតុ បញ្ចសិក្ខាបទសីលំ បរិបុណ្ណមេវ។ ឥទំ បន ឧក្កំសគតំ ពោធិសត្តបិតរិបិ ចិត្តុប្បាទមត្តេនបិ អសំកិលិដ្ឋំ “ធម្មតាសីល”ន្តិ វុត្តំ។ **កាមគុណូបសំហិត**ន្តិ កាមកោដ្ឋាសេសុ អស្សាទូបសំហិតំ កាមស្សាទគធិតំ។ **ធម្មតាសីល**ន្តិ ធម្មតាយ ការណនិយាមេន អាគតំ សីលំ។ សីលបារមី ហិ បរមុក្កំសំ បាបេត្វា កុច្ឆិគតស្ស មហាពោធិសត្តស្ស សីលតេជេន គុណានុភាវេន ពោធិសត្តមាតុ សរសេនេវ បរមសល្លេខប្បត្តំ សីលំ ហោតិ។ **មហាកស្សបាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ភទ្ទាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។ តេ កិរ សុចិរំ កាលំ សុបរិសុទ្ធសីលា ឯវ ហុត្វា អាគតា។ តេនាហ **“សុទ្ធសត្តាន”**ន្តិ។ **តាសុ តាសុ ជាតីសូ**តិ សីលវរាជមហីសរាជាទិជាតីសុ។ បុព្ពេ បុរិមជាតិយំ សិទ្ធោ ហេតុ ឯតស្សាតិ **បុព្ពហេតុកសីលំ**។ ឥទំ បន បកតិសីលាទិសមាទានេន វិនា អវីតិក្កមលក្ខណំ សម្បត្តវិរតិសង្គហំ ទដ្ឋព្ពំ។

យំ ភគវតា ឯវំ វុត្តំ សីលន្តិ សម្ពន្ធោ។ **ឥធា**តិ វក្ខមានសីលបរិបូរកស្ស បុគ្គលស្ស សន្និស្សយភូតសាសនបរិទីបនំ, អញ្ញសាសនស្ស ច តថាភាវបដិសេធនំ។ វុត្តំ ហេតំ “ឥធេវ, ភិក្ខវេ, សមណោ...បេ.... សុញ្ញា បរប្បវាទា សមណេភិ អញ្ញេហី”តិ (ទី. និ. ២.២១៤; ម. និ. ១.១៣៩; អ. និ. ៤.២៤១)។ **ភិក្ខូ**តិ តស្ស សីលស្ស បរិបូរកបុគ្គលបរិទីបនំ។ **បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ**តិ ឥទមស្ស បាតិមោក្ខសីលេ បតិដ្ឋិតភាវបរិទីបនំ។ **វិហរតី**តិ ឥទមស្ស តទនុរូបវិហារសមង្គិភាវបរិទីបនំ។ **អាចារគោចរសម្បន្នោ**តិ ឥទំ បាតិមោក្ខសំវរស្ស, ឧបរិអធិគន្តព្ព

គុណានញ្ច ឧបការកធម្មបរិទីបនំ។ **អណុមត្តេសុ វជ្ជេសុ ភយទស្សាវី**តិ ឥទំ បាតិមោក្ខតោ អចវនភាវបរិទីបនំ។ **សមាទាយា**តិ សិក្ខាបទានំ អនវសេសតោ អាទានបរិទីបនំ។ **សិក្ខតី**តិ សិក្ខាយ សមង្គិភាវបរិទីបនំ ។ **សិក្ខាបទេសូ**តិ សិក្ខិតព្ពធម្មបរិទីបនំ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ បរតោ អាវិ ភវិស្សតិ។

**សោ**តិ បាតិមោក្ខសំវរសីលេ បតិដ្ឋិតភិក្ខុ។ តេន យាទិសស្ស ឥន្ទ្រិយសំវរសីលំ ឥច្ឆិតព្ពំ, តំ ទស្សេតិ។ **ចក្ខុនា**តិ យតោ សោ សំវរោ, តំ ទស្សេតិ។ **រូប**ន្តិ យត្ថ សោ សំវរោ, តំ ទស្សេតិ។ **ទិស្វា ន និមិត្តគ្គាហី ហោតិ នានុព្យញ្ជនគ្គាហី**តិ សំវរស្ស ឧបាយំ ទស្សេតិ។ **យត្វាធិករណ...បេ.... អន្វាស្សវេយ្យុ**ន្តិ សំវរស្ស បដិបក្ខំ តត្ថ អាទីនវំ ទស្សេតិ។ **សំវរាយ បដិបជ្ជតី**តិ បគេវ សតិយា ឧបដ្ឋបេតព្ពតំ ទស្សេតិ។ **រក្ខតិ ចក្ខុន្ទ្រិយ**ន្តិ សតិយា ឧបដ្ឋាបនមេវ ចក្ខុន្ទ្រិយស្ស អារក្ខាតិ ទស្សេតិ។ **ចក្ខុន្ទ្រិយេ សំវរំ អាបជ្ជតី**តិ តថាភូតា សតិយេវេត្ថ សំវរោតិ ទស្សេតិ។ វីតិក្កមស្ស វសេនាតិ សម្ពន្ធោ។ **ឆន្នំ សិក្ខាបទាន**ន្តិ “អាជីវហេតុ អាជីវការណា អសន្តំ អភូតំ ឧត្តរិមនុស្សធម្មំ ឧល្លបតី”តិអាទិនា អាគតានំ ឆន្នំ បារាជិកាទិបដិសំយុត្តានំ សិក្ខាបទានំ។ សាមន្តជប្បនាទិនា តិវិធេន កុហនវត្ថុនា វិម្ហាបនំ **កុហនា**។ អត្តានំ, ទាយកំ វា ឧក្ខិបិត្វា យថា សោ កិញ្ចិ ទទាតិ, ឯវំ កថនំ **លបនា**។ និមិត្តំ វុច្ចតិ បច្ចយទានសញ្ញុប្បាទកំ កាយវចីកម្មំ, តេន និមិត្តេន ចរតិ, និមិត្តំ វា ករោតីតិ នេមិត្តិកោ, តស្ស ភាវោ **នេមិត្តិកតា**។ គន្ធាទយោ វិយ លាភាយ បរេសំ អក្កោសនាទិនា និបិសតីតិ និប្បេសោ, និប្បេសោវ និប្បេសិកោ, តស្ស ភាវោ **និប្បេសិកតា**។ មហិច្ឆតាយ អត្តនា លទ្ធលាភេន បរតោ លាភបរិយេសនា **លាភេន លាភំ និជិគីសនតា។ ឯវមាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អនុប្បិយភាណិតាចាដុកម្យតាទី សង្គណ្ហាតិ។ បដិសង្ខានេន បច្ចវេក្ខណាយ បរិសុទ្ធោ អសំកិលិដ្ឋោ **បដិសង្ខានបរិសុទ្ធោ**។ ចត្តារោ បច្ចយា បរិភុញ្ជីយន្តិ ឯតេនាតិ **ចតុបច្ចយបរិភោគោ**, តថាបវត្តា អនវជ្ជចេតនា។

### បាតិមោក្ខសំវរសីលវណ្ណនា

**១៤**. **តត្រា**តិ តេសុ បាតិមោក្ខសំវរាទីសុ។ **អាទិតោ បដ្ឋាយា**តិ “ឥធ ភិក្ខូ”តិអាទិនា (វិភ. ៥០៨; ទី. និ. ១.១៩៤) អាគតទេសនាយ អាទិតោ បភុតិ។ **វិនិច្ឆយកថា**តិ តត្ថ សំសយវិធមនេន វិនិច្ឆយាវហា កថា។ បឋមស្ស អត្ថស្ស សព្ពសាធារណត្តា អសាធារណំ បព្ពជិតាវេណិកំ បរិយាយំ ទស្សេន្តោ **“ឆិន្នភិន្នបដធរាទិតាយ វា”**តិ អាហ។ ឯវំ ហិស្ស បរិបុណ្ណបាតិមោក្ខសំវរយោគ្យតា ទស្សិតា ហោតិ។ ភិន្នបដធរាទិភាវោ ច នាម ទលិទ្ទស្សាបិ និគ្គហិតស្ស ហោតីតិ តតោ វិសេសេតុំ “សទ្ធាបព្ពជិតោ”តិ វត្វា បដិបត្តិយា យោគ្យភាវទស្សនត្ថំ **“កុលបុត្តោ”**តិ វុត្តំ។ អាចារកុលបុត្តោ វា ហិ បដិបជ្ជិតុំ សក្កោតិ ជាតិកុលបុត្តោ វា។ **សិក្ខាបទសីល**ន្តិ ចារិត្តវារិត្តប្បភេទំ សិក្ខាបទវសេន បញ្ញត្តំ សីលំ។ **យោ**តិ អនិយមនិទ្ទេសោ យោ កោចិ បុគ្គលោ។ **ន**ន្តិ វិនយបរិយាបន្នំ សីលំ។ **ត**ន្តិ បុគ្គលំ។ **មោក្ខេតិ** សហការិការណភាវតោ។ អបាយេ ភវានិ **អាបាយិកានិ។ អាទិ**-សទ្ទេន តទញ្ញំ សព្ពសំសារទុក្ខំ សង្គណ្ហាតិ។ **សំវរណំ** កាយវចីទ្វារានំ បិទហនំ។ យេន តេ សំវុតា បិហិតា ហោន្តិ, សោ សំវរោ។ យស្មា បន សោ សត្តន្នំ អាបត្តិក្ខន្ធានំ អវីតិក្កមោ វីតិក្កមបដិបក្ខោតិ កត្វា, តស្មា វុត្តំ **“កាយិកវាចសិកស្ស អវីតិក្កមស្សេតំ នាម”**ន្តិ។ **បាតិមោក្ខសំវរេន សំវុតោ**តិ បាតិមោក្ខសំវរេន បិហិតកាយវចីទ្វារោ។ តថាភូតោ ច យស្មា តំ ឧបេតោ តេន ច សមង្គី នាម ហោតិ, តស្មា វុត្តំ **“ឧបគតោ សមន្នាគតោតិ អត្ថោ”**តិ។

អបរោ នយោ – កិលេសានំ ពលវភាវតោ, បាបកិរិយាយ សុករភាវតោ, បុញ្ញកិរិយាយ ច ទុក្ករភាវតោ ពហុក្ខត្តុំ អបាយេសុ បតនសីលោតិ **បាតី**, បុថុជ្ជនោ។ អនិច្ចតាយ វា ភវាទីសុ កម្មវេគក្ខិត្តោ ឃដិយន្តំ វិយ អនវដ្ឋានេន បរិព្ភមនតោ គមនសីលោតិ **បាតី**, មរណវសេន វា តម្ហិ តម្ហិ សត្តនិកាយេ អត្តភាវស្ស បាតនសីលោតិ **បាតី**, សត្តសន្តានោ, ចិត្តមេវ វា។ តំ បាតិនំ សំសារទុក្ខតោ មោក្ខេតីតិ បាតិមោក្ខំ។ ចិត្តស្ស ហិ វិមោក្ខេន សត្តោ “វិមុត្តោ”តិ វុច្ចតិ។ វុត្តំ ហិ “ចិត្តវោទានា វិសុជ្ឈន្តី”តិ, “អនុបាទាយ អាសវេហិ ចិត្តំ វិមុត្ត”ន្តិ (មហាវ. ២៨) ច។ អថ វា អវិជ្ជាទិនា ហេតុនា សំសារេ បតតិ គច្ឆតិ បវត្តតីតិ **បាតី**, “អវិជ្ជានីវរណានំ សត្តានំ តណ្ហាសំយោជនានំ សន្ធាវតំ សំសរត”ន្តិ (សំ. និ. ២.១២៤) ហិ វុត្តំ។ តស្ស បាតិនោ សត្តស្ស តណ្ហាទិសំកិលេសត្តយតោ មោក្ខោ ឯតេនាតិ បាតិមោក្ខំ ។ “កណ្ឋេកាឡោ”តិអាទីនំ វិយស្ស សមាសសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។ អថ វា បាតេតិ វិនិបាតេតិ ទុក្ខេតិ **បាតិ**, ចិត្តំ។ វុត្តំ ហិ “ចិត្តេន នីយតិ លោកោ, ចិត្តេន បរិកស្សតី”តិ (សំ. និ. ១.៦២)។ តស្ស បាតិនោ មោក្ខោ ឯតេនាតិ បាតិមោក្ខំ, បតតិ វា ឯតេន អបាយទុក្ខេ, សំសារទុក្ខេ ចាតិ **បាតី**, តណ្ហាទិសំកិលេសោ។ វុត្តំ ហិ “តណ្ហា ជនេតិ បុរិសំ (សំ. និ. ១.៥៥-៥៧), តណ្ហាទុតិយោ បុរិសោ”តិ (ឥតិវុ. ១៥, ១០៥; អ. និ. ៤.៩; មហានិ. ១៩១; ចូឡនិ. បារាយនានុគីតិគាថានិទ្ទេស) ច អាទិ។ តតោ បាតិតោ មោក្ខោតិ បាតិមោក្ខំ។ អថ វា បតតិ ឯត្ថាតិ បាតីនិ, ឆ អជ្ឈត្តិកពាហិរានិ អាយតនានិ។ វុត្តំ ហិ “ឆសុ លោកោ សមុប្បន្នោ, ឆសុ កុព្ពតិ សន្ថវ”ន្តិ (សំ. និ. ១.៧០; សុ. និ. ១៧១)។ តតោ ឆអជ្ឈត្តិកពាហិរាយតនសង្ខាតតោ បាតិតោ មោក្ខោតិ បាតិមោក្ខំ។ អថ វា បាតោ វិនិបាតោ អស្ស អត្ថីតិ **បាតី**, សំសារោ។ តតោ មោក្ខោតិ បាតិមោក្ខំ, អថ វា សព្ពលោកាធិបតិភាវតោ ធម្មិស្សរោ ភគវា “បតី”តិ វុច្ចតិ។ មុច្ចតិ

ឯតេនាតិ មោក្ខោ, បតិនោ មោក្ខោ តេន បញ្ញត្តត្តាតិ បតិមោក្ខោ, បតិមោក្ខោ ឯវ បាតិមោក្ខំ។ សព្ពគុណានំ វា មូលភាវតោ ឧត្តមដ្ឋេន បតិ ច សោ យថាវុត្តេនត្ថេន មោក្ខោ ចាតិ បតិមោក្ខោ, បតិមោក្ខោ ឯវ បាតិមោក្ខំ។ តថា ហិ វុត្តំ "បាតិមោក្ខន្តិ មុខមេតំ បមុខមេត"ន្តិ (មហាវ. ១៣៥) វិត្ថារោ។

អថ វា ប-ឥតិ បការេ, អតី-តិ អច្ចន្តត្ថេ និបាតោ, តស្មា បការេហិ អច្ចន្តំ មោក្ខេតីតិ បាតិមោក្ខំ។ ឥទំ ហិ សីលំ សយំ តទង្គវសេន, សមាធិសហិតំ បញ្ញាសហិតញ្ច វិក្ខម្ភនវសេន, សមុច្ឆេទវសេន ច អច្ចន្តំ មោក្ខេតិ មោចេតីតិ បាតិមោក្ខំ, បតិ បតិ មោក្ខោតិ វា បតិមោក្ខោ, តម្ហា តម្ហា វីតិក្កមទោសតោ បច្ចេកំ មោក្ខោតិ អត្ថោ, បតិមោក្ខោ ឯវ បាតិមោក្ខំ។ មោក្ខោតិ វា និព្ពានំ, តស្ស មោក្ខស្ស បដិពិម្ពភូតោតិ បតិមោក្ខោ។ សីលសំវរោ ហិ សូរិយស្ស អរុណុគ្គមនំ វិយ និព្ពានស្ស ឧទយភូតោ តប្បដិភាគោ វិយ យថារហំ កិលេសនិព្ពាបនតោ, បតិមោក្ខោយេវ បាតិមោក្ខំ។ អថ វា មោក្ខំ បតិ វត្តតិ, មោក្ខាភិមុខន្តិ វា បតិមោក្ខំ, បតិមោក្ខមេវ បាតិមោក្ខន្តិ ឯវមេត្ថ បាតិមោក្ខ-សទ្ទស្ស អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ឥរិយតី**តិ អត្តភាវំ បវត្តេតិ។ "វិហរតី"តិ ឥមិនា បាតិមោក្ខសំវរសីលេ ឋិតស្ស ភិក្ខុនោ ឥរិយាបថវិហារោ ទស្សិតោ។ **បាឡិយន្តិ ឈានវិភង្គបាឡិយំ** (វិភ. ៥០៨ អាទយោ)។

តត្ថ កាមំ សមណចារំ, សមណគោចរញ្ច ទស្សេតុំ **"អាចារគោចរសម្បន្នោ"**តិ វុត្តំ, យថា បន មគ្គំ អាចិក្ខន្តោ "វាមំ មុញ្ច, ទក្ខិណំ គណ្ហា"តិ វជ្ជេតព្ពបុព្ពកំ គហេតព្ពំ វទេយ្យ, យថា វា សសីសន្ហានេន បហីនសេទមលជល្លិកស្ស មាលាគន្ធវិលេបនាទិវិភូសនសំវិធានំ យុត្តរូបំ, ឯវំ បហីនបាបធម្មស្ស កល្យាណធម្មសមាយោគោ យុត្តរូបោតិ "អត្ថិ អាចារោ, អត្ថិ អនាចារោ"តិ ទ្វយំ ឧទ្ទិសិត្វា អនាចារំ តាវ វិភជិតុំ **"តត្ថ កតមោ អនាចារោ"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **កាយិកោ វីតិក្កមោ**តិ តិវិធំ កាយទុច្ចរិតំ។ **វាចសិកោ វីតិក្កមោ**តិ ចតុព្ពិធំ វចីទុច្ចរិតំ។ **កាយិកវាចសិកោ**តិ តទុភយំ។

ឯវំ អាជីវដ្ឋមកសីលស្ស វីតិក្កមោ ទស្សិតោ។ ឥទានិ មានសំ អនាចារំ ទស្សេតុំ "សព្ពម្បិ ទុស្សីល្យំ អនាចារោ"តិ វត្វា តត្ថ ឯកច្ចិយំ ទស្សេន្តោ **"ឥធេកច្ចោ វេឡុទានេន វា"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **វេឡុទានេនា**តិ បច្ចយុប្បាទនត្ថេន វេឡុទានេន។ **បត្តទានា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **វេឡូ**តិ មនុស្សានំ បយោជនាវហោ យោ កោចិ វេឡុទណ្ឌោ។ **បត្តំ** គន្ធិកាទីនំ គន្ធបលិវេឋនាទិអត្ថំ វា, តាលនាឡិកេរាទិបត្តំ វា។ **បុប្ផំ** យំ កិញ្ចិ មនុស្សានំ បយោជនាវហំ។ តថា **ផលំ។ សិនានំ** សិរីសចុណ្ណាទិន្ហានិយចុណ្ណំ។ មត្តិកាបិ ឯត្ថេវ សង្គហំ គច្ឆតិ។ **ទន្តកដ្ឋំ** យំ កិញ្ចិ មុខសោធនត្ថំ ទន្តបោនំ។ **ចាដុកម្យតា** អត្តានំ ទាសំ វិយ នីចដ្ឋានេ ឋបេត្វា បរស្ស ខលិតវចនំ សណ្ឋបេត្វា បិយកាមតាយ បគ្គយ្ហវចនំ។ **មុគ្គសូប្យតា**តិ មុគ្គសូបសមតា សច្ចាលិកេន ជីវិតកប្បនំ។ យថា ហិ មុគ្គសូបេ បច្ចន្តេ ពហូ មុគ្គា បច្ចន្តិ, កតិបយា ន បច្ចន្តិ, ឯវំ សច្ចាលិកេន ជីវិតកប្បនេ ពហុ អលិកំ ហោតិ, អប្បកំ សច្ចន្តិ។ បរិភដតីតិ បរិភដោ, បរេសំ ទារកេ បរិហរន្តោ។ បរិភដស្ស កម្មំ **បារិភដ្យំ**, សា ឯវ **បារិភដ្យតា**, អលង្ករណាទិនា កុលទារកបរិហរណស្សេតំ នាមំ។ តេសំ តេសំ គិហីនំ គាមន្តរទេសន្តរាទីសុ សាសនបដិសាសនហរណំ **ជង្ឃបេសនិកំ។ អញ្ញតរញ្ញតរេនា**តិ ឯតេសំ វា វេឡុទានាទីនំ វេជ្ជកម្មភណ្ឌាគារិកកម្មបិណ្ឌបដិបិណ្ឌកម្មសង្ឃុប្បាទចេតិយុប្បាទបដ្ឋបនាទីនំ វា មិច្ឆាជីវេន ជីវិតកប្បនកកម្មានំ យេន កេនចិ ។ **ពុទ្ធបដិកុដ្ឋេនា**តិ ពុទ្ធេហិ គរហិតេន បដិសិទ្ធេន។ **មិច្ឆាជីវេនា**តិ ន សម្មាអាជីវេន។ **អយំ វុច្ចតិ អនាចារោ**តិ អយំ សព្ពោបិ "អនាចារោ"តិ កថីយតិ។ អាចារនិទ្ទេសោ វុត្តបដិបក្ខនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

គោចរនិទ្ទេសេបិ បឋមំ អគោចរស្ស វចនេ ការណំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **គោចរោ**តិ បិណ្ឌបាតាទីនំ អត្ថាយ ឧបសង្កមិតុំ យុត្តដ្ឋានំ។ អយុត្តដ្ឋានំ **អគោចរោ**។ វេសិយា គោចរោ អស្សាតិ **វេសិយាគោចរោ**, មិត្តសន្ថវវសេន ឧបសង្កមិតព្ពដ្ឋានន្តិ អត្ថោ។ វេសិយា នាម រូបូបជីវិនិយោ, តា មិត្តសន្ថវវសេន ន ឧបសង្កមិតព្ពា, សមណភាវស្ស អន្តរាយករត្តា, បរិសុទ្ធាសយស្សាបិ គរហហេតុតោ, តស្មា ទក្ខិណាទានវសេន សតី ឧបដ្ឋបេត្វាវ ឧបសង្កមិតព្ពា។ **វិធវា** វុច្ចន្តិ មតបតិកា, បវុត្ថបតិកា វា។ **ថុល្លកុមារិកា**តិ មហល្លិកា អនិវិទ្ធកុមារិយោ, **បណ្ឌកា**តិ នបុំសកា។ តេ ហិ ឧស្សន្នកិលេសា អវូបសន្តបរិឡាហា លោកាមិសសន្និស្សិតកថាពហុលា, តស្មា ន ឧបសង្កមិតព្ពា។ **ភិក្ខុនិយោ** នាម ឧស្សន្នព្រហ្មចរិយា។ តថា ភិក្ខូបិ។ តេសំ អញ្ញមញ្ញំ វិសភាគវត្ថុភាវតោ សន្ថវវសេន ឧបសង្កមនេ កតិបាហេនេវ ព្រហ្មចរិយន្តរាយោ សិយា, តស្មា ន ឧបសង្កមិតព្ពា។ គិលានបុច្ឆនាទិវសេន ឧបសង្កមនេ សតោការិនា ភវិតព្ពំ។ **បានាគារ**ន្តិ សុរាបានឃរំ។ តំ សោណ្ឌជនេហិ អវិវិត្តំ ហោតិ។ តត្ថ តេហិ សោណ្ឌតាទិវសេន ន ឧបសង្កមិតព្ពំ ព្រហ្មចរិយន្តរាយករត្តា។ **សំសដ្ឋោ វិហរតិ រាជូហី**តិអាទីសុ **រាជានោ** នាម យេ រដ្ឋមនុសាសន្តិ។ **រាជមហាមត្តា** រាជិស្សរិយសទិសាយ ឥស្សរិយមត្តាយ សមន្នាគតា។ **តិត្ថិយា**តិ វិបរីតទស្សនា ពាហិរកបរិព្ពាជកា។ **តិត្ថិយសាវកា**តិ តេសុ ទឡ្ហភត្តា បច្ចយទាយកា។ **អននុលោមិកេន សំសគ្គេនា**តិ តិស្សន្នំ សិក្ខានំ អននុលោមិកេន បច្ចនីកភូតេន សំសគ្គេន សំសដ្ឋោ វិហរតិ, យេន ព្រហ្មចរិយន្តរាយំ វា សល្លេខបរិហានឹ វា បាបុណាតិ។

ឥទានិ អបរេនបិ បរិយាយេន អគោចរំ ទស្សេតុំ “**យានិ វា បន តានិ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អស្សទ្ធានី**តិ ពុទ្ធាទីសុ សទ្ធាវិរហិតានិ។ តតោ ឯវ **អប្បសន្នានិ,** កម្មកម្មផលសទ្ធាយ វា អភាវេន **អស្សទ្ធានិ**។ រតនត្តយប្បសាទាភាវេន **អប្បសន្នានិ។ អក្កោសកបរិភាសកានី**តិ អក្កោសវត្ថូហិ អក្កោសកានិ ចេវ ភយទស្សនេន សន្តជ្ជនកានិ ច។ អត្ថំ ន ឥច្ឆន្តិ អនត្ថមេវ ឥច្ឆន្តីតិ **អនត្ថកាមានិ**។ ហិតំ ន ឥច្ឆន្តិ អហិតមេវ ឥច្ឆន្តីតិ **អហិតកាមានិ**។ ផាសុ ន ឥច្ឆន្តិ អផាសុំយេវ ឥច្ឆន្តីតិ **អផាសុកកាមានិ**។ យោគក្ខេមំ និព្ភយំ ន ឥច្ឆន្តិ, សភយមេវ ឥច្ឆន្តីតិ **អយោគក្ខេមកាមានិ។ ភិក្ខូន**ន្តិ ឯត្ថ សាមណេរានម្បិ សង្គហោ។ **ភិក្ខុនីន**ន្តិ ឯត្ថ សិក្ខមានសាមណេរីនំ។ សព្ពេសំ ហិ សាសនិកានំ អនត្ថកាមតាទីបនបទមិទំ វចនំ។ **តថារូបានិ កុលានី**តិ តាទិសានិ ខត្តិយកុលាទីនិ។ **សេវតី**តិ និស្សាយ ជីវតិ។ **ភជតី**តិ ឧបសង្កមតិ។ **បយិរុបាសតី**តិ បុនប្បុនំ ឧបគច្ឆតិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ វេសិយាទិកោ, រាជាទិកោ, អស្សទ្ធកុលាទិកោ ច តំ តំ សេវន្តស្ស តិប្បការោបិ អយុត្តោ គោចរោតិ **អគោចរោ**។ ឯត្ថ ហិ វេសិយាទិកោ បញ្ចកាមគុណនិស្សយតោ **អគោចរោ**។ យថាហ “កោ ច, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ អគោចរោ បរវិសយោ? យទិទំ បញ្ច កាមគុណា”តិ (សំ. និ. ៥.៣៧២)។ រាជាទិកោ សមណធម្មស្ស អនុបនិស្សយតោ, លាភសក្ការាសនិវិចក្កនិប្បោថនទិដ្ឋិវិបត្តិហេតុតោ ច។ អស្សទ្ធកុលាទិកោ សទ្ធាហានិចិត្តសន្តាសាវហតោ **អគោចរោ**។

គោចរនិទ្ទេសេ “ន វេសិយាគោចរោ”តិអាទីនិ វុត្តបដិបក្ខវសេន វេទិតព្ពានិ។ **ឱបានភូតានី**តិ ឧទបានភូតានិ ភិក្ខុសង្ឃស្ស, ភិក្ខុនីសង្ឃស្ស ច ចតុមហាបថេ ខតបោក្ខរណី វិយ យថាសុខំ ឱគាហនក្ខមានិ។ **កាសាវបជ្ជោតានី**តិ ភិក្ខូនំ, ភិក្ខុនីនញ្ច និវត្ថបារុតកាសាវានំយេវ បភាហិ ឯកោភាសានិ។ **ឥសិវាតបដិវាតានី**តិ គេហំ បវិសន្តានំ , និក្ខមន្តានញ្ច ភិក្ខុភិក្ខុនីសង្ខាតានំ ឥសីនំ ចីវរវាតេន ចេវ សមិញ្ជនបសារណាទិជនិតសរីរវាតេន ច បដិវាតានិ បវាយិតានិ វិនិទ្ធុតកិព្ពិសានិ វា។

ឥទានិ និទ្ទេសេ អាគតនយេនាបិ អាចារគោចរេ ទស្សេតុំ “**អបិចា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មិំ បាតិមោក្ខសីលនិទ្ទេសេ។ **ឥមិនាបិ នយេនា**តិ ឥទានិ វុច្ចមានវិធិនាបិ។ **សគារវោ**តិ សង្ឃសន្និបាតំ គតោ។ **អចិត្តីការកតោ**តិ អកតចិត្តីការោ, អកតគារវោតិ អត្ថោ។ **ឃដ្ដយន្តោ**តិ សរីរេន, ចីវរេន វា ឃំសន្តោ។ បុរតោបិ តិដ្ឋតិ អចិត្តីការកតោតិ សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **ឋិតកោបី**តិ ឧបរិ តិដ្ឋន្តោ វិយ អាសន្នតរដ្ឋានេ ឋិតកោបិ ភណតិ។ **ពាហាវិក្ខេបកោ**តិ ពាហុំ វិក្ខិបន្តោ។ **អនុបាហនាន**ន្តិ អនាទរេ សាមិវចនំ។ **សឧបាហនោ**តិ ឧបាហនារុឡ្ហោ។ **ថេរេ ភិក្ខូ អនុបខជ្ជា**តិ ថេរានំ ភិក្ខូនំ ឋិតដ្ឋានំ អនុបវិសិត្វា តេសំ អាសន្នតរដ្ឋានំ ឧបគន្ត្វា។ **កដ្ឋំ បក្ខិបតិ** អគ្គិកុណ្ឌេ។ **វោក្កម្មា**តិ បស្សតោ អតិក្កមិត្វា។ **គុយ្ហានិ** សភាវតោ បដិច្ឆន្នានិ សាណិបាការាទិនា បដិច្ឆាទិតានិ។ **អនាបុច្ឆា**តិ អនាបុច្ឆិត្វា។ **អស្សា**តិ អនាចារស្ស។

**អបិច ភិក្ខូ**តិអាទិ សព្ពស្សេវ ភិក្ខុនោ អាចារទស្សនវសេន បវត្តំ អដ្ឋកថាវចនំ, ន និទ្ទេសបាឡិ។ សទ្ធាសីលសុតចាគាទិគុណហេតុកោ គរុភាវោ គរុករណំ វា គារវោ, សហ គារវេនាតិ **សគារវោ**។ គរុដ្ឋានិយេសុ គារវសារជ្ជាទិវសេន បដិស្សយនា បតិស្សា, សប្បតិស្សវបដិបត្តិ។ សហ បតិស្សាយាតិ **សប្បតិស្សោ**។ សវិសេសំ ហិរិមនតាយ, ឱត្តប្បិភាវេន ច **ហិរោត្តប្បសម្បន្នោ**។ សេខិយធម្មបារិបូរិវសេន **សុនិវត្ថោ សុបារុតោ។ បាសាទិកេនា**តិ បសាទាវហេន, ឥត្ថម្ភូតលក្ខណេ ចេតំ ករណវចនំ។ ឯសេវ នយោ ឥតោ បរេសុបិ ឆសុ បទេសុ។ **អភិក្កន្តេនា**តិ អភិក្កមេន។ **ឥរិយាបថសម្បន្នោ**តិ សម្បន្នឥរិយាបថោ។ តេន សេសឥរិយាបថានម្បិ បាសាទិកតមាហ។ **ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារោ**តិ ចក្ខុន្ទ្រិយាទីសុ ឆសុ ទ្វារេសុ សុសំវិហិតារក្ខោ។ **ភោជនេ មត្តញ្ញូ**តិ បរិភុញ្ជិតព្ពតោ ភោជនសញ្ញិតេ ចតុព្ពិធេបិ បច្ចយេ បរិយេសនបដិគ្គហណបរិភោគាទិវសេន សព្ពសោ បមាណញ្ញូ។ **ជាគរិយមនុយុត្តោ**តិ បុព្ពរត្តាបររត្តំ ភាវនាមនសិការសង្ខាតំ ជាគរិយំ សាតច្ចការិតាវសេន អនុ អនុ យុត្តោ តត្ថ យុត្តបយុត្តោ។ **សតិសម្បជញ្ញេន សមន្នាគតោ**តិអាទិ យថាវុត្តស្ស អាចារស្ស សម្ភារទស្សនំ។ តត្ថ **អប្បិច្ឆោ**តិ និរិច្ឆោ។ **សន្តុដ្ឋោ**តិ យថាលាភាទិវសេន សន្តោសេន តុដ្ឋោ។ **សក្កច្ចការី**តិ អាទរការី។ **គរុចិត្តីការពហុលោ**តិ គរុដ្ឋានិយេសុ គរុករណពហុលោ។ **អយំ វុច្ចតិ អាចារោ**តិ អយំ សគារវតាទិ អត្ថកាមេហិ អាចរិតព្ពតោ អាចារោ។

សីលាទីនំ គុណានំ ឧបនិស្សយភូតោ **ឧបនិស្សយគោចរោ**។ សតិសង្ខាតោ ចិត្តស្ស អារក្ខភូតោ ឯវ គោចរោ **អារក្ខគោចរោ**។ កម្មដ្ឋានសង្ខាតោ ចិត្តស្ស ឧបនិពន្ធនដ្ឋានភូតោ គោចរោ **ឧបនិពន្ធគោចរោ**។ អប្បិច្ឆតាទីហិ ទសហិ វិវដ្ដនិស្សិតាយ កថាយ វត្ថុភូតេហិ គុណេហិ សមន្នាគតោ **ទសកថាវត្ថុគុណសមន្នាគតោ**។ តតោ ឯវ កល្យាណោ សុន្ទរោ មិត្តោតិ **កល្យាណមិត្តោ**។ តស្ស លក្ខណំ បរតោ អាគមិស្សតិ។ **អស្សុតំ** សុត្តគេយ្យាទី។ **សុណាតី**តិ សុតមយំ ញាណំ ឧប្បាទេតិ។ **សុតំ បរិយោទាបេតី**តិ តមេវ យថាសុតំ អវិសទតាយ អបរិយោទាតំ បុនប្បុនំ បរិបុច្ឆនាទិនា វិសោធេតិ និជ្ជដំ និគុម្ពំ ករោតិ។ តត្ថ ច យេ កង្ខដ្ឋានិយា ធម្មា, តេសុ សំសយំ ឆិន្ទន្តោ **កង្ខំ វិតរតិ**។ កម្មកម្មផលេសុ, រតនត្តយេ ច សម្មាទិដ្ឋិយា ឧជុករណេន

**ទិដ្ឋឹ ឧជុំ ករោតិ**។ តតោ ឯវ ច ទុវិធាយបិ សទ្ធាសម្បទាយ **ចិត្តំ បសាទេតិ**។ អថ វា យថាសុតំ ធម្មំ បរិយោទបេត្វា តត្ថាគតេ រូបារូបធម្មេ បរិគ្គហេត្វា សបច្ចយំ នាមរូបំ បរិគ្គណ្ហន្តោ សត្តទិដ្ឋិវង្កវិធមនេន **ទិដ្ឋឹ ឧជុំ ករោតិ**។ ធម្មានំ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នតាមត្តទស្សនេន តីសុបិ អទ្ធាសុ **កង្ខំ វិតរតិ**។ តតោ បរំ ច ឧទយព្ពយញាណាទិវសេន វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរិយភូមឹ ឱក្កមន្តោ អវេច្ចប្បសាទេន រតនត្តយេ **ចិត្តំ បសាទេតិ**។ តថាភូតោវ តស្ស កល្យាណមិត្តស្ស អនុសិក្ខនេន សទ្ធាទីហិ គុណេហិ ន ហាយតិ, អញ្ញទត្ថុ វឌ្ឍតេវ។ តេនាហ **“យស្ស វា”**តិអាទិ។

**អន្តរឃរ**ន្តិ អន្តរេ អន្តរេ ឃរានិ ឯត្ថ, តំ ឯតស្សាតិ វា “អន្តរឃរ”ន្តិ លទ្ធនាមំ គោចរគាមំ បវិដ្ឋោ។ តត្ថ ឃរេ ឃរេ ភិក្ខាបរិយេសនាយ វីថឹ បដិបន្នោ។ **ឱក្ខិត្តចក្ខូ**តិ ហេដ្ឋាខិត្តចក្ខុ។ កិត្តកេន បន ឱក្ខិត្តចក្ខុ ហោតីតិ អាហ **“យុគមត្តទស្សាវី”**តិ។ **សុសំវុតោ**តិ សំយតោ។ យថា បនេត្ថ សុសំវុតោ នាម ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ **“ន ហត្ថឹ ឱលោកេន្តោ”**តិអាទិ វុត្តំ។

**យត្ថា**តិ យេសុ សតិបដ្ឋានេសុ។ **ចិត្តំ** ភាវនាចិត្តំ។ **ឧបនិពន្ធតី**តិ ឧបនេត្វា និពន្ធតិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“យថា ថម្ភេ និពន្ធេយ្យ, វច្ឆំ ទមំ នរោ ឥធ;
ពន្ធេយ្យេវំ សកំ ចិត្តំ, សតិយារម្មណេ ទឡ្ហ”ន្តិ។ (វិសុទ្ធិ. ១.២១៧; ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៧៤; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១០៧; បារា. អដ្ឋ. ២.១៦៥; បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.១.១៦៣);

សតិបដ្ឋានានំ ឧបនិពន្ធគោចរភាវំ ទស្សេតុំ **“វុត្តញ្ហេត”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សកោ បេត្តិកោ វិសយោ**តិ អត្តនោ បិតុ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សន្តកោ, តេន ទិដ្ឋោ ទស្សិតោ ច វិសយោ។

**អណុប្បមាណេសូ**តិ បរមាណុប្បមាណេសុ។ **អសញ្ចិច្ចអាបន្នសេខិយអកុសលចិត្តុប្បាទាទិភេទេសូ**តិ អសញ្ចិច្ច អាបន្នសេខិយេសុ អកុសលចិត្តុប្បាទាទិភេទេសូតិ ឯវំ អសញ្ចិច្ចគ្គហណំ សេខិយវិសេសនំ ទដ្ឋព្ពំ។ សេខិយគ្គហណេន ចេត្ថ **វត្តក្ខន្ធកាទីសុ** (ចូឡវ. ៣៥៦ អាទយោ) អាគតវត្តាទីនម្បិ គហណំ។ តេបិ ហិ សិក្ខិតព្ពដ្ឋេន “សេខិយា”តិ ឥច្ឆិតា។ តថា ហិ **មាតិកាយំ** បារាជិកាទីនំ វិយ សេខិយានំ បរិច្ឆេទោ ន កតោ។ ឯវញ្ច កត្វា “អសញ្ចិច្ច អាបន្នសេខិយា”តិ អសញ្ចិច្ចគ្គហណំ សមត្ថិតំ ហោតិ។ ន ហិ **មាតិកាយំ** អាគតេសុ បញ្ចសត្តតិយា សេខិយេសុ នោសញ្ញាវិមោក្ខោ នាម អត្ថិ, អសញ្ចិច្ចគ្គហណេនេវ ចេត្ថ អសតិអជាននានម្បិ សង្គហោ កតោ។ កេចិ បនេត្ថ អសញ្ចិច្ច អាបន្នគ្គហណេន អចិត្តកាបត្តិយោ គហិតាតិ វទន្តិ, តំ តេសំ មតិមត្តំ, គរុកាបត្តីសុបិ កាសញ្ចិ អចិត្តកភាវសព្ភាវតោ, អធិដ្ឋានាវិកម្មស្ស, ទេសនាវិកម្មស្សេវ វា សព្ពលហុកស្ស វជ្ជស្ស ឥធាធិប្បេតត្តា។ តេនាហ “យានិ តានិ វជ្ជានិ អប្បមត្តកានិ ឱរមត្តកានិ លហុកានិ លហុសម្មតានី”តិអាទិ។ អាទិសទ្ទេន បាតិមោក្ខសំវរវិសុទ្ធត្ថំ អនតិក្កមនីយានំ អនាបត្តិគមនីយានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ភយទស្សនសីលោ**តិ បរមាណុមត្តំ វជ្ជំ អដ្ឋសដ្ឋិយោជនសតសហស្សុព្ពេធសិនេរុបព្ពតសទិសំ កត្វា ទស្សនសភាវោ, សព្ពលហុកំ វា ទុព្ភាសិតមត្តំ បារាជិកសទិសំ កត្វា ទស្សនសភាវោ។ **យំ កិញ្ចី**តិ មូលបញ្ញត្តិអនុបញ្ញត្តិសព្ពត្ថបញ្ញត្តិបទេសបញ្ញត្តិអាទិភេទំ យំ កិញ្ចិ សិក្ខិតព្ពំ បដិបជ្ជិតព្ពំ បូរេតព្ពំ សីលំ។ **សម្មា អាទាយា**តិ សម្មទេវ សក្កច្ចំ, សព្ពសោ ច អាទិយិត្វា។ អយំ បន អាចារគោចរសម្បទា កឹ បាតិមោក្ខសីលេ បរិយាបន្នា, ឧទាហុ អបរិយាបន្នាតិ? បរិយាបន្នា។ យទិ ឯវំ កស្មា បុន វុត្តាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ **“ឯត្ថ ចា”**តិអាទិ។

## ឥន្ទ្រិយសំវរសីលវណ្ណនា

**១៥**. ឥន្ទ្រិយសំវរសីលំ បាតិមោក្ខសំវរសីលស្ស សម្ភារភូតំ, តស្មឹ សតិយេវ ឥច្ឆិតព្ពន្តិ វុត្តំ **“សោតិ បាតិមោក្ខសំវរសីលេ ឋិតោ ភិក្ខូ”**តិ។ សម្បាទិតេ ហិ ឯតស្មឹ បាតិមោក្ខសំវរសីលំ សុគុត្តំ សុរក្ខិតមេវ ហោតិ, សុសំវិហិតកណ្ដកវតិ វិយ សស្សន្តិ។ **ការណវសេនា**តិ អសាធារណការណស្ស វសេន។ អសាធារណការណវសេន ហិ ផលំ អបទិសីយតិ, យថា យវង្កុរោ ភេរិសទ្ទោតិ។ និស្សយវោហារេន វា ឯតំ និស្សិតវចនំ, យថា មញ្ចា ឧក្កុដ្ឋឹ ករោន្តីតិ។ **រូប**ន្តិ រូបាយតនំ។ **ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា**តិ ឯត្ថ យទិ ចក្ខុ រូបំ បស្សេយ្យ, អញ្ញវិញ្ញាណសមង្គិនោបិ បស្សេយ្យុំ, ន ចេតំ អត្ថិ, កស្មា? អចេតនត្តា ចក្ខុស្ស។ តេនាហ **“ចក្ខុ រូបំ ន បស្សតិ អចិត្តកត្តា”**តិ។ អថ វិញ្ញាណំ រូបំ បស្សេយ្យ, តិរោកុដ្ដាទិគតម្បិ នំ បស្សេយ្យ អប្បដិឃភាវតោ, ឥទម្បិ នត្ថិ សព្ពស្ស វិញ្ញាណស្ស ទស្សនាភាវតោ។ តេនាហ **“ចិត្តំ ន បស្សតិ អចក្ខុកត្តា”**តិ។ តត្ថ យថា ចក្ខុសន្និស្សិតំ វិញ្ញាណំ បស្សតិ, ន យំ កិញ្ចិ។ តញ្ច កេនចិ កុដ្ដាទិនា អន្តរិតេ ន ឧប្បជ្ជតិ, យត្ថ អាលោកស្ស វិពន្ធោ។ យត្ថ បន ន វិពន្ធោ ផលិកគព្ភបដលាទិកេ, តត្ថ អន្តរិតេបិ ឧប្បជ្ជតេវ។ ឯវំ វិញ្ញាណាធិដ្ឋិតំ ចក្ខុ បស្សតិ, ន យំ កិញ្ចីតិ វិញ្ញាណាធិដ្ឋិតំ ចក្ខុំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ **“ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា”**តិ។

**ទ្វារារម្មណសង្ឃដ្ដេ**តិ ទ្វារស្ស អារម្មណេន សង្ឃដ្ដេ សតិ, ចក្ខុស្ស រូបារម្មណេ អាបាថគតេតិ អធិប្បាយោ។ **បសាទវត្ថុកេន ចិត្តេនា**តិ ចក្ខុបសាទវត្ថុកេន តន្និស្សាយ បវត្តេន វិញ្ញាណេន, យំ “ចក្ខុវិញ្ញាណ”ន្តិ វុច្ចតិ។ **បស្សតី**តិ ឱលោកេតិ។ ចក្ខុបសាទសន្និស្សយេ ហិ វិញ្ញាណេ អាលោកានុគ្គហិតំ រូបារម្មណំ សន្និស្សយគុណេន ឱភាសេន្តេ តំសមង្គិបុគ្គលោ “រូបំ បស្សតី”តិ វុច្ចតិ។ ឱភាសនញ្ចេត្ថ អារម្មណស្ស យថាសភាវតោ វិភាវនំ, យំ “បច្ចក្ខតោ គហណ”ន្តិ វុច្ចតិ។ ឧសុនា លក្ខស្ស វេធេ សិជ្ឈន្តេ តស្ស សម្ភារភូតេន ធនុនា វិជ្ឈតីតិ វចនំ វិយ វិញ្ញាណេន រូបទស្សនេ សិជ្ឈន្តេ ចក្ខុនា រូបំ បស្សតីតិ **ឦទិសី សសម្ភារកថា នាមេសា ហោតិ**។ សសម្ភារា កថា **សសម្ភារកថា**, ទស្សនស្ស ការណសហិតាតិ អត្ថោ។ សសម្ភារស្ស វា ទស្សនស្ស កថា **សសម្ភារកថា**។ **តស្មា**តិ យស្មា កេវលេន ចក្ខុនា, កេវលេន វា វិញ្ញាណេន រូបទស្សនំ នត្ថិ, តស្មា។

**ឥត្ថិបុរិសនិមិត្តំ វា**តិ ឯត្ថ ឥត្ថិសន្តាននិស្សិតរូបមុខេន គយ្ហមានំ សណ្ឋានំ ថនមំសាវិសទតា និម្មស្សុមុខតា កេសពន្ធនវត្ថគ្គហណំ អវិសទដ្ឋានគមនាទិ ច សព្ពំ “ឥត្ថី”តិ សញ្ជាននស្ស ការណភាវតោ **ឥត្ថិនិមិត្តំ**។ វុត្តវិបរិយាយតោ **បុរិសនិមិត្តំ** វេទិតព្ពំ។ **សុភនិមិត្តាទិកំ វា**តិ ឯត្ថ រាគុប្បត្តិហេតុភូតោ ឥដ្ឋាការោ **សុភនិមិត្តំ**។ **អាទិ**-សទ្ទេន បដិឃនិមិត្តាទីនំ សង្គហោ។ សោ បន ទោសុប្បត្តិអាទិហេតុភូតោ អនិដ្ឋាទិអាការោ វេទិតព្ពោ។ កាមញ្ចេត្ថ បាឡិយំ អភិជ្ឈាទោមនស្សាវ សរូបតោ អាគតា, ឧបេក្ខានិមិត្តស្សាបិ បន សង្គហោ ឥច្ឆិតព្ពោ, អសមបេក្ខនេន ឧប្បជ្ជនកមោហស្សាបិ អសំវរភាវតោ។ តថា ហិ វក្ខតិ “មុដ្ឋសច្ចំ វា អញ្ញាណំ វា”តិ។ **ឧបេក្ខានិមិត្ត**ន្តិ ចេត្ថ អញ្ញាណុបេក្ខាយ វត្ថុភូតំ អារម្មណំ, តញ្ចស្ស អសមបេក្ខនវសេន វេទិតព្ពំ។ ឯវំ សង្ខេបតោ រាគទោសមោហានំ ការណំ “សុភនិមិត្តាទិក”ន្តិ វុត្តំ។ តេនាហ **“កិលេសវត្ថុភូតំ និមិត្ត”**ន្តិ។ **ទិដ្ឋមត្តេយេវ សណ្ឋាតី**តិ “ទិដ្ឋេ ទិដ្ឋមត្តំ ភវិស្សតី”តិ (ឧទា. ១០) សុត្តេ វុត្តនយេន វណ្ណាយតនេ ចក្ខុវិញ្ញាណេន, វីថិចិត្តេហិ ច គហិតមត្តេយេវ តិដ្ឋតិ, ន តតោ បរំ កិញ្ចិ សុភាទិអាការំ បរិកប្បេតិ។ **បាកដភាវករណតោ**តិ បរិព្យត្តភាវករណតោ វិភូតភាវករណតោ។ វិសភាគវត្ថុនោ ហិ ហត្ថាទិអវយវេសុ សុភាទិតោ បរិកប្បេន្តស្ស អបរាបរំ តត្ថ ឧប្បជ្ជមានា កិលេសា បរិព្យត្តា ហោន្តីតិ តេ តេសំ **អនុព្យញ្ជនា** នាម។ តេ បន យស្មា តថា តថា សន្និវិដ្ឋានំ ភូតុបាទាយរូបានំ សន្និវេសាការោ។ ន ហិ តំ មុញ្ចិត្វា បរមត្ថតោ ហត្ថាទិ នាម កោចិ អត្ថិ។ តស្មា វុត្តំ **“ហត្ថបាទ…បេ…. អាការំ ន គណ្ហាតី”**តិ។ កី បន គណ្ហាតីតិ អាហ **“យំ តត្ថ ភូតំ, តទេវ គណ្ហាតី”**តិ។ យំ តស្មឹ សរីរេ វិជ្ជមានំ កេសលោមាទិ ភូតុបាទាយមត្តំ វា, តទេវ យាថាវតោ គណ្ហាតិ។ តត្ថ អសុភាការគហណស្ស និទស្សនំ ទស្សេន្តោ **“ចេតិយបព្ពតវាសី”**តិអាទិនា មហាតិស្សត្ថេរវត្ថុំ អាហរិ។

តត្ថ **សុមណ្ឌិតបសាធិតា**តិ សុដ្ឋុ មណ្ឌិតា បសាធិតា ច។ អាភរណាទីហិ អាហារិមេហិ មណ្ឌនំ។ សរីរស្ស ឧច្ឆាទនាទិវសេន បដិសង្ខរណំ បសាធនន្តិ វទន្តិ, អាភរណេហិ, បន វត្ថាលង្ការាទីហិ ច អលង្ករណំ បសាធនំ។ ឩនដ្ឋានបូរណំ មណ្ឌនំ។ **វិបល្លត្ថចិត្តា**តិ រាគវសេន វិបរីតចិត្តា។ **ឱលោកេន្តោ**តិ ថេរោ កម្មដ្ឋានមនសិការេនេវ គច្ឆន្តោ សទ្ទកណ្ណកត្តា បុព្ពភាគមនសិការស្ស ហសិតសទ្ទានុសារេន “កិមេត”ន្តិ ឱលោកេន្តោ។ **អសុភសញ្ញ**ន្តិ អដ្ឋិកសញ្ញំ។ អដ្ឋិកកម្មដ្ឋានំ ហិ ថេរោ តទា បរិហរតិ។ **អរហត្តំ បាបុណី**តិ ថេរោ កិរ តស្សា ហសន្តិយា ទន្តដ្ឋិទស្សនេនេវ បុព្ពភាគភាវនាយ សុភាវិតត្តា បដិភាគនិមិត្តំ, សាតិសយញ្ច ឧបចារជ្ឈានំ លភិត្វា យថាឋិតោវ តត្ថ បឋមជ្ឈានំ អធិគន្ត្វា តំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា មគ្គបរម្បរាយ អាសវក្ខយំ បាបុណិ។ **បុព្ពសញ្ញំ អនុស្សរី**តិ បុព្ពកំ យថាវទ្ធំ កាលេន កាលំ អនុយុញ្ជិយមានំ អដ្ឋិកកម្មដ្ឋានំ អនុស្សរិ សមន្នាហរិ។ **អនុមគ្គ**ន្តិ អនុបថំ តស្សា បទានុបទំ។ ថេរស្ស កិរ ភាវនាយ បគុណភាវតោ ទន្តដ្ឋិទស្សនេនេវ តស្សា សកលសរីរំ អដ្ឋិកសង្ខាតភាវេន ឧបដ្ឋាសិ។ ន តំ “ឥត្ថី”តិ វា “បុរិសោ”តិ វា សញ្ជានិ។ តេនាហ **“នាភិជានាមិ…បេ…. មហាបថេ”**តិ។

**“យស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយាសំវរស្ស ហេតូ”**តិ វត្វា បុន **“តស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយស្ស សតិកវាដេន បិទហនត្ថាយា”**តិ វុត្តំ, ន អសំវរស្សាតិ។ យទិទំ យំ ចក្ខុន្ទ្រិយាសំវរស្ស ហេតុ អភិជ្ឈាទិអន្វាស្សវនំ ទស្សិតំ, តំ អសំវុតចក្ខុន្ទ្រិយស្សេវ ហេតុ បវត្តំ ទស្សិតន្តិ កត្វា វុត្តំ។ ចក្ខុទ្វារិកស្ស ហិ អភិជ្ឈាទិអន្វាស្សវនស្ស តំទ្វារិកវិញ្ញាណស្ស វិយ ចក្ខុន្ទ្រិយំ បធានការណំ។ ចក្ខុន្ទ្រិយស្ស អសំវុតត្តេ សតិ តេ អន្វាស្សវន្តីតិ អសំវរិយមានចក្ខុន្ទ្រិយហេតុកោ សោ អសំវរោ តថា វុត្តោតិ។ យត្វាធិករណន្តិ ហិ យស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយស្ស ការណាតិ អត្ថោ។ កីទិសស្ស ច ការណាតិ? អសំវុតស្ស, កិញ្ច អសំវុតំ? យស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយាសំវរស្ស ហេតុ អភិជ្ឈាទយោ អន្វាស្សវន្តិ, **តស្ស សំវរាយា**តិ អយមេត្ថ យោជនា។

**ជវនក្ខណេ បន សចេ ទុស្សីល្យំ វា**តិអាទិ បុន អវចនត្ថំ ឥធេវ សព្ពំ វុត្តន្តិ ឆសុ ទ្វារេសុ យថាសម្ភវំ វេទិតព្ពំ។ ន ហិ បញ្ចទ្វារេ កាយវចីទុច្ចរិតសង្ខាតំ ទុស្សីល្យំ អត្ថិ, តស្មា ទុស្សីល្យាសំវរោ មនោទ្វារវសេន, សេសាសំវរោ ឆទ្វារវសេន យោជេតព្ពោ។ មុដ្ឋសច្ចាទីនំ ហិ សតិបដិបក្ខាកុសលធម្មាទិភាវតោ សិយា បញ្ចទ្វារេ ឧប្បត្តិ, ន ត្វេវ កាយិកវាចសិកវីតិក្កមភូតស្ស ទុស្សីល្យស្ស តត្ថ ឧប្បត្តិ, បញ្ចទ្វារិកជវនានំ អវិញ្ញត្តិជនកត្តា។

ទុស្សីល្យាទយោ ចេត្ថ បញ្ច អសំវរា សីលសំវរាទីនំ បញ្ចន្នំ សំវរានំ បដិបក្ខភាវេន វុត្តា។ **តស្មិំ សតី**តិ តស្មិំ អសំវរេ សតិ។

**យថា កិ**ន្តិ យេន បការេន ជវនេ ឧប្បជ្ជមានោ អសំវរោ "ចក្ខុន្ទ្រិយេ អសំវរោ"តិ វុច្ចតិ, តំ និទស្សនំ កិន្តិ អត្ថោ។ **យថា**តិអាទិនា នគរទ្វារេ អសំវរេ សតិ តំសម្ពន្ធានំ ឃរាទីនំ អសំវុតតា វិយ ជវនេ អសំវរេ សតិ តំសម្ពន្ធានំ ទ្វារាទីនំ អសំវុតតាតិ ឯវំ អញ្ញាសំវរេ អញ្ញាសំវុតតា សាមញ្ញមេវ និទស្សេតិ, ន បុព្ពាបរសាមញ្ញំ, អន្តោពហិសាមញ្ញំ វា។ សតិ វា ទ្វារភវង្គាទិកេ បុន ឧប្បជ្ជមានំ ជវនំ ពាហិរំ វិយ កត្វា នគរទ្វារសមានំ វុត្តំ, ឥតរញ្ច អន្តោនគរេ ឃរាទិសមានំ។ បច្ចយភាវេន ហិ បុរិមនិប្ផន្នំ ជវនកាលេ អសន្តម្បិ ភវង្គាទិ ចក្ខាទិ វិយ ផលនិប្ផត្តិយា សន្តំយេវ នាម ហោតិ។ ន ហិ ធរមានំយេវ "សន្ត"ន្តិ វុច្ចតិ។ "ពាហិរំ វិយ កត្វា"តិ ច បរមត្ថតោ ជវនស្ស ពាហិរភាវេ, ឥតរស្ស ច អព្ភន្តរភាវេ អសតិបិ "បភស្សរមិទំ, ភិក្ខវេ, ចិត្តំ, តញ្ច ខោ អាគន្តុកេហិ ឧបក្កិលិដ្ឋ"ន្តិអាទិ (អ. និ. ១.៤៩) វចនតោ អាគន្តុកភូតស្ស កទាចិ កទាចិ ឧប្បជ្ជមានស្ស ជវនស្ស ពាហិរភាវោ, តព្ពិធុរសភាវស្ស ឥតរស្ស អព្ភន្តរភាវោ ឯកេន បរិយាយេន ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ។ ជវនេ វា អសំវរេ ឧប្បន្នេ តតោ បរំ ទ្វារភវង្គាទីនំ អសំវរហេតុភាវាបត្តិតោ។ អសំវរស្ស ហិ ឧប្បត្តិយា ទ្វារភវង្គាទីនំ តស្ស ហេតុភាវោ បញ្ញាយតីតិ។ នគរទ្វារសទិសេន ជវនេន បវិសិត្វា ទុស្សីល្យាទិចោរានំ ទ្វារភវង្គាទីសុ មុសនំ កុសលភណ្ឌវិនាសនំ កថិតំ។ យស្មិំ ហិ ទ្វារេ អសំវរោ ឧប្បជ្ជតិ, សោ តត្ថ ទ្វារាទីនំ សំវរូបនិស្សយភាវំ ឧបច្ឆិន្ទន្តោយេវ បវត្តតីតិ។ ទ្វារភវង្គាទីនំ ជវនេន សហ សម្ពន្ធោ ឯកសន្តតិបរិយាបន្នតោ ទដ្ឋព្ពោ។

ឯត្ថ ច ចក្ខុទ្វារេ រូបារម្មណេ អាបាថគតេ និយមិតាទិវសេន កុសលាកុសលជវនេ សត្តក្ខត្តុំ ឧប្បជ្ជិត្វា ភវង្គំ ឱតិណ្ណេ តទនុរូបមេវ មនោទ្វារិកជវនេ តស្មិំយេវារម្មណេ សត្តក្ខត្តុំយេវ ឧប្បជ្ជិត្វា ភវង្គំ ឱតិណ្ណេ បុន តស្មិំយេវ ទ្វារេ តទេវារម្មណំ និស្សាយ "ឥត្ថី បុរិសោ"តិអាទិនា វវត្ថបេន្តំ បសាទរជ្ជនាទិវសេន សត្តក្ខត្តុំ ជវនំ ជវតិ។ ឯវំ បវត្តមានំ ជវនំ សន្ធាយ "**ជវនេ ទុស្សីល្យាទីសុ ឧប្បន្នេសុ តស្មិំ អសំវរេ សតិ ទ្វារម្បិ អគុត្ត**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។

**តស្មិំ** បន ជវនេ។ **សីលាទីសូ**តិ សីលសំវរសតិសំវរញាណសំវរខន្តិសំវរវីរិយសំវរេសុ **ឧប្បន្នេសុ**។ យថា ហិ បគេវ សតិអារក្ខំ អនុបដ្ឋបេន្តស្ស ទុស្សីល្យាទីនំ ឧប្បត្តិ, ឯវំ បគេវ សតិអារក្ខំ ឧបដ្ឋបេន្តស្ស សីលាទីនំ ឧប្បត្តិ វេទិតព្ពា។ សទ្ទាទីសុបិ យថារហំ និមិត្តានុព្យញ្ជនានិ វេទិតព្ពានិ។ សោតវិញ្ញាណេន ហិ សទ្ទំ សុត្វា "ឥត្ថិសទ្ទោ"តិ វា "បុរិសសទ្ទោ"តិ វា ឥដ្ឋានិដ្ឋាទិកំ វា កិលេសវត្ថុភូតំ និមិត្តំ ន គណ្ហាតិ, សុតមត្តេ ឯវ សណ្ឋាតិ។ យោ ច គីតសទ្ទាទិកស្ស កិលេសានំ អនុ អនុ ព្យញ្ជនតោ "អនុព្យញ្ជន"ន្តិ លទ្ធវោហារោ មន្ទតារាទិវសេន វត្តិតោ ឆដ្ឋាទិភេទភិន្នោ អាការោ, តម្បិ ន គណ្ហាតីតិ។ ឯវំ គន្ធាទីសុបិ យថារហំ វត្តព្ពំ។ មនោទ្វារេ បន សាវជ្ជនភវង្គំ មនោទ្វារំ តស្មិំ ទ្វារេ ធម្មារម្មណេ អាបាថគតេ តំ ជវនមនសា វិញ្ញាយ វិជានិត្វាតិអាទិនា យោជេតព្ពំ។ កិលេសោ អនុពន្ធោ ឯតស្សាតិ កិលេសានុពន្ធោ, សោ ឯវ និមិត្តាទិគាហោ, តតោ បរិវជ្ជនលក្ខណំ **កិលេសានុពន្ធនិមិត្តាទិគ្គាហបរិវជ្ជនលក្ខណំ។ អាទិ**-សទ្ទេន អនុព្យញ្ជនំ សង្គណ្ហាតិ។

### អាជីវបារិសុទ្ធិសីលវណ្ណនា

**១៦**. ***វុត្តេ***តិ ឥធេវ ឧទ្ទេសវសេន បុព្ពេ វុត្តេ។ តថា ហិ "អាជីវហេតុ បញ្ញត្តានំ ឆន្នំ សិក្ខាបទាន"ន្តិ បទុទ្ធារំ កត្វា តានិ បាឡិវសេនេវ ទស្សេតុំ "**យានិ តានី**"តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ យានិ តានិ ឯវំ បញ្ញត្តានិ ឆ សិក្ខាបទានីតិ សម្ពន្ធោ។ **អាជីវហេតូ**តិ ជីវិកនិមិត្តំ, "ឯវាហំ បច្ចយេហិ អកិលមន្តោ ជីវិស្សាមី"តិ អធិប្បាយេន។ **អាជីវការណា**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ **បាបិច្ឆោ**តិ បាបិកាយ អសន្តគុណសម្ភាវនិច្ឆាយ សមន្នាគតោ។ **ឥច្ឆាបកតោ**តិ ឥច្ឆាយ អបកតោ ឧបទ្ទុតោ, អភិភូតោ វា។ **អសន្ត**ន្តិ អវិជ្ជមានំ។ **អភូត**ន្តិ អនុប្បន្នំ។ អនុប្បន្នត្តា ហិ តស្ស តំ អសន្តន្តិ បុរិមស្ស បច្ឆិមំ ការណវចនំ។ **ឧត្តរិមនុស្សធម្ម**ន្តិ ឧត្តរិមនុស្សានំ ឧក្កដ្ឋបុរិសានំ ធម្មំ, មនុស្សធម្មតោ វា ឧត្តរិ ឧក្កដ្ឋំ។ **ឧល្លបតី**តិ ឧគ្គកាយុកោ លបតិ។ សីលំ ហិ ភិក្ខុនោ អាយុ, តំ តស្ស តថាលបនសមកាលមេវ វិគច្ឆតិ។ តេនាហ "**អាបត្តិ បារាជិកស្សា**"តិ បារាជិកសង្ខាតា អាបត្តិ អស្ស, បារាជិកសញ្ញិតស្ស វា វីតិក្កមស្ស អាបជ្ជនំ ឧល្លបនន្តិ អត្ថោ។ **សញ្ចរិត្តំ សមាបជ្ជតី**តិ សញ្ចរណភាវំ អាបជ្ជតិ, ឥត្ថិយា វា បុរិសមតិំ, បុរិសស្ស វា ឥត្ថិមតិំ អារោចេតីតិ អធិប្បាយោ។ "ឥមេសំ ឆន្នំ សិក្ខាបទានំ វីតិក្កមស្ស វសេនា"តិ សម្ពន្ធោ ហេដ្ឋា ទស្សិតោ ឯវ។

**កុហនាតិអាទីសូ**តិ ហេដ្ឋា ឧទ្ទិដ្ឋបាឡិយាវ បទុទ្ធារោ។ **អយំ បាឡី**តិ អយំ ***វិភង្គេ*** (វិភ. ៨៦១) អាគតា និទ្ទេសបាឡិ។

**១៧**. ចីវរាទិបច្ចយា លព្ភន្តីតិ លាភា។ តេ ឯវ សក្កច្ចំ អាទរវសេន ទិយ្យមានា សក្ការា។ បត្ថដយសតា កិត្តិសទ្ទោ។ តំ **លាភញ្ច សក្ការញ្ច កិត្តិសទ្ទញ្ច។ សន្និស្សិតស្សា**តិ ឯត្ថ តណ្ហានិស្សយោ អធិប្បេតោតិ អាហ "**បត្ថយន្តស្សា**"តិ។ **អសន្តគុណទីបនកាមស្សា**តិ អសន្តេ អត្តនិ អវិជ្ជមានេ សទ្ធាទិគុណេ សម្ភាវេតុកាមស្ស។ អសន្តគុណសម្ភាវនតាលក្ខណា, បដិគ្គហណេ ច អមត្តញ្ញុតាលក្ខណា ហិ បាបិច្ឆតា។ **ឥច្ចាយ អបកតស្សា**តិ បាបិកាយ ឥច្ឆាយ សម្មាអាជីវតោ អបេតោ កតោតិ អបកតោ។ តថាភូតោ ច អាជីវូបទ្ទវេន ឧបទ្ទុតោតិ កត្វា អាហ "**ឧបទ្ទុតស្សាតិ អត្ថោ**"តិ។

កុហនមេវ បច្ចយុប្បាទនស្ស វត្ថូតិ **កុហនវត្ថុ។ តិវិធម្បេតំ** តត្ថ អាគតំ តស្ស និស្សយភូតាយ ឥមាយ បាឡិយា **ទស្សេតុន្តិ** ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **តទត្ថិកស្សេវា**តិ តេហិ ចីវរាទីហិ អត្ថិកស្សេវ។ **បដិក្ខិបនេនា**តិ ចីវរាទីនំ បដិក្ខិបនហេតុ។ **អស្សា**តិ ភវេយ្យ។ **បដិគ្គហណេន ចា**តិ **ច**-សទ្ទេន បុព្ពេ វុត្តំ បដិក្ខិបនំ សមុច្ចិនោតិ។

**ភិយ្យោកម្យត**ន្តិ ពហុកាមតំ។ **យន្តិ** កិរិយាបរាមសនំ, តស្មា "ធារេយ្យា"តិ ឯត្ថ យទេតំ សង្ឃាដិ កត្វា ធារណំ, ឯតំ សមណស្ស សារុប្បន្តិ យោជនា។ **បាបណិកានី**តិ អាបណតោ ឆឌ្ឌិតានិ។ **នន្តកានី**តិ អន្តរហិតានិ ចោឡខណ្ឌានិ។ **ឧច្ចិនិត្វា**តិ ឧញ្ឆនេន ចិនិត្វា សង្គហេត្វា។ **ឧញ្ឆាចរិយាយា**តិ ឧញ្ឆាចរិយាយ លទ្ធេន។ គិលានស្ស បច្ចយភូតា ភេសជ្ជសង្ខាតា ជីវិតបរិក្ខារា **គិលានបច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារា។ បូតិមុត្ត**ន្តិ បុរាណស្ស, អបុរាណស្ស ច សព្ពស្ស គោមុត្តស្សេតំ នាមំ។ **បូតិមុត្តេនា**តិ បូតិភាវេន មុត្តេន បរេហិ ឆឌ្ឌិតេន, បូតិភូតេន វា គោមុត្តេន។ **ធុតវាទោ**តិ បរេសម្បិ ធុតគុណវាទី។ **សម្មុខីភាវា**តិ សម្មុខតោ វិជ្ជមានត្តា, លព្ភមានតាយាតិ អត្ថោ។

អត្តានំ ឧត្តរិមនុស្សធម្មាធិគមស្ស សាមន្តេ កត្វា ជប្បនំ **សាមន្តជប្បនំ។ មហេសក្ខោ**តិ មហានុភាវោ, ឧត្តរិមនុស្សធម្មាធិគមេនាតិ អធិប្បាយោ។ "មិត្តោ"តិ សាមញ្ញតោ វត្វា បុន តំ វិសេសេតិ "សន្ទិដ្ឋោ សម្ភត្តោ"តិ ។ ទិដ្ឋមត្តោ ហិ មិត្តោ **សន្ទិដ្ឋោ**។ ទឡ្ហភត្តិកោ **សម្ភត្តោ។ សហាយោ**តិ សហ អាយនកោ, សខាតិ អត្ថោ។ សត្តបទិនោ ហិ "សខា"តិ វុច្ចន្តិ។ **វិហារោ** បាការបរិច្ឆិន្នោ សកលោ អាវាសោ។ **អឌ្ឍយោគោ** ទីឃបាសាទោ, គរុឡសណ្ឋានបាសាទោតិបិ វទន្តិ។ **បាសាទោ** ចតុរស្សបាសាទោ។ **ហម្មិយំ** មុណ្ឌច្ឆទនបាសាទោ។ **កូដាគារំ** ទ្វីហិ កណ្ណិកាហិ កត្តព្ពបាសាទោ។ **អដ្ដោ** បដិរាជូនម្បិ បដិពាហនយោគ្យោ ចតុបញ្ចភូមកោ បដិស្សយវិសេសោ។ **មាឡោ** ឯកកូដសង្គហិតោ អនេកកោណវន្តោ បដិស្សយវិសេសោ។ **ឧទ្ទណ្ឌោ** អគព្ភិកា ឯកទ្វារា ទីឃសាលាតិ វទន្តិ។ អបរេ បន ភណន្តិ – **វិហារោ** នាម ទីឃមុខបាសាទោ។ **អឌ្ឍយោគោ** ឯកបស្សេន ឆទនកសេនាសនំ។ តស្ស កិរ ឯកបស្សេ ភិត្តិ ឧច្ចតរា ហោតិ, ឥតរបស្សេ នីចា, តេន តំ ឯកបស្សឆទនកំ ហោតិ។ **បាសាទោ** អាយតចតុរស្សបាសាទោ។ **ហម្មិយំ** មុណ្ឌច្ឆទនំ ចន្ទិកង្គណយុត្តំ។ **គុហា** កេវលា បព្ពតគុហា។ **លេណំ** ទ្វារពទ្ធំ។ **កូដាគារំ** យោ កោចិ កណ្ណិកាពទ្ធបាសាទោ។ **អដ្ដោ** ពហលភិត្តិគេហំ។ យស្ស គោបានសិយោ អគ្គហេត្វា ឥដ្ឋកាហិ ឯវ ឆទនំ ហោតិ។ អដ្ដាលកាការេន ករិយតីតិបិ វទន្តិ។ **មាឡោ** វដ្ដាការេន កតសេនាសនំ។ **ឧទ្ទណ្ឌោ** ឯកោ បដិស្សយវិសេសោ។ យោ "ភណ្ឌសាលា, ឧទោសិត"ន្តិបិ វុច្ចតិ។ **ឧបដ្ឋានសាលា** សន្និបាតដ្ឋានំ។

កុច្ឆិតរជភូតាយ បាបិច្ឆតាយ និរត្ថកំ កាយវចីវិប្ផន្ទនិគ្គណ្ហនំ កោរជំ, តំ ឯតស្ស អត្ថីតិ កោរជិកោ, កោហញ្ញេន សំយតកាយោ, អតិវិយ, អភិណ្ហំ វា កោរជិកោ **កោរជិកកោរជិកោ**។ អតិបរិសង្កិតោតិ កេចិ។ អតិវិយ កុហោ **កុហកកុហកោ,** សាតិសយវិម្ហាបកោតិ អត្ថោ។ អតិវិយ លបោ លបនកោ **លបកលបកោ។ មុខសម្ភាវិកោ**តិ កោរជិកកោរជិកាទិភាវេន បវត្តវចនេហិ អត្តនោ មុខមត្តេន អញ្ញេហិ សម្ភាវិកោ។ សោ ឯវរូបោ ឯវរូបតាយ ឯវ អត្តានំ បរំ វិយ កត្វា "**អយំ សមណោ**"តិអាទីនិ កថេតិ។ **គម្ភីរ**ន្តិអាទិ តស្សា កថាយ ឧត្តរិមនុស្សធម្មបដិពទ្ធតាយ វុត្តំ។

**សម្ភាវនាធិប្បាយកតេនា**តិ "កថំ នុ ខោ មំ ជនោ 'អរិយោ'តិ វា 'វិសេសលាភី'តិ វា សម្ភាវេយ្យា"តិ ឥមិនា អធិប្បាយេន កតេន។ **គមនំ សណ្ឋបេតី**តិ វិសេសលាភីនំ គមនំ វិយ អត្តនោ គមនំ សក្កច្ចំ ឋបេតិ , សតោ សម្បជានោវ គច្ឆន្តោ វិយ ហោតិ។ **បណិធាយា**តិ "អរហាតិ មំ ជានន្តូ"តិ ចិត្តំ សណ្ឋបេត្វា, បត្ថេត្វា វា។ **សមាហិតោ វិយា**តិ ឈានសមាធិនា សមាហិតោ វិយ។ **អាបាថកជ្ឈាយី**តិ មនុស្សានំ អាបាថដ្ឋានេ សមាធិសមាបន្នោ វិយ និសីទន្តោ អាបាថកេ ជនស្ស បាកដដ្ឋានេ ឈាយី។ **ឥរិយាបថសង្ខាត**ន្តិ ឥរិយាបថសណ្ឋបនសង្ខាតំ។

**បច្ចយបដិសេវនសង្ខាតេនា**តិ អយោនិសោ ឧប្បាទិតានំ បច្ចយានំ បដិសេវនន្តិ ឯវំ កថិតេន, តេន វា បច្ចយបដិសេវនេន សង្ខាតព្ពេន កថិតព្ពេន។ អញ្ញំ វិយ កត្វា អត្តនោ សមីបេ ភណនំ **សាមន្តជប្បិតំ**។ អា-

ការស្ស វស្សត្តំ កត្វា **“អដ្ឋបនា”**តិ វុត្តំ។ កុហនំ កុហោ, តស្ស អយនា បវត្តិ **កុហាយនា**, កុហស្ស វា បុគ្គលស្ស អយនា គតិ កិរិយា **កុហាយនា**។ កុហេតិ, កុហេន វា ឥតោតិ **កុហិតោ**, កុហកោ។

**បុដ្ឋស្សា**តិ “កោ តិស្សោ, កោ រាជបូជិតោ”តិ បុដ្ឋស្ស។ **ឧទ្ធំ កត្វា**តិ ឧក្ខិបិត្វា វិភវសម្បត្តិអាទិនា បគ្គហេត្វា។

**ឧន្ទហនា**តិ ឧទ្ធំ ឧទ្ធំ ពន្ធនា បលិវេឋនា។ ទ្វេ កិរ ភិក្ខូ ឯកំ គាមំ បវិសិត្វា អាសនសាលាយ និសីទិត្វា ឯកំ កុមារិកំ បក្កោសឹសុ។ តាយ អាគតាយ តត្រេកោ ឯកំ បុច្ឆិ “អយំ, ភន្តេ, កស្ស កុមារិកា”តិ? “អម្ហាកំ ឧបដ្ឋាយិកាយ តេលកន្ទរិកាយ ធីតា, ឥមិស្សា មាតា មយិ គេហំ គតេ សប្បិ ទទមានា ឃដេនេវ ទេតិ, អយម្បិ មាតា វិយ ឃដេន ទេតី”តិ (វិភ. អដ្ឋ. ៨៦២) ឧក្កាចេសិ។ ឥមំ សន្ធាយ វុត្តំ **“តេលកន្ទរិកវត្ថុ ចេត្ថ វត្តព្ព”**ន្តិ។

**ធម្មានុរូបា វា**តិ មគ្គាវចនានុរូបំ វា។ មគ្គាវចនំ ហិ “ធម្មោ”តិ វុច្ចតិ។ យថាហ “សុភាសិតំ ឧត្តមមាហុ សន្តោ, ធម្មំ ភណេ នាធម្មំ តំ ទុតិយ”ន្តិ (សំ. និ. ១.២១៣; សុ. និ. ៤៥២)។ តេន ពហុំ វិប្បលបនមាហ, សច្ចតោ វា អញ្ញា សុភាសិតា វាចា “ធម្មោ”តិ វេទិតព្ពោ។ មុគ្គសូបសទិសកម្មោ បុគ្គលោ មុគ្គសូប្យោ។ តេនាហ **“អយំ បុគ្គលោ មុគ្គសូប្យោតិ វុច្ចតី”**តិ។ បរិភដស្ស កម្មំ បារិភដ្យំ, តទេវ **បារិភដ្យតា**។

និមិត្តេន ចរន្តោ, ជីវន្តោ វា និមិត្តកោ, តស្ស ភាវោ **នេមិត្តិកតា**។ អត្តនោ ឥច្ឆាយ បកាសនំ **ឱភាសោ**។ កោ បន សោតិ ? “អដ្ឋ ភិក្ខូនំ បច្ចយា ទុល្លភា ជាតា”តិអាទិកា **បច្ចយបដិសំយុត្តកថា**។ ឥច្ឆិតវត្ថុស្ស សមីបេ កថនំ **សាមន្តជប្បា**។

អក្កោសនភយេនាបិ ទទេយ្យាតិ **ទសហិ អក្កោសវត្ថូហិ អក្កោសនំ**។ តថា **វម្ភនា**ទយោ។ **ឧបេក្ខនា** ឧបាសកានំ ទាយកាទិភាវតោ ពហិ ឆឌ្ឌនា។ **ខិបនា**តិ ខេបវចនំ។ តំ បន អវហសិត្វា វចនំ ហោតីតិ អាហ **“ឧប្បណ្ឌនា”**តិ។ **បាបនា**តិ អទាយកត្តស្ស, អវណ្ណស្ស វា បតិដ្ឋាបនំ។ បរេសំ បិដ្ឋិមំសខាទនសីលោ បរបិដ្ឋិមំសិកោ, តស្ស ភាវោ **បរបិដ្ឋិមំសិកតា។ អព្ភង្គ**ន្តិ អព្ភញ្ជនំ។ **និបិសិត្វា គន្ធមគ្គនា វិយា**តិ អនិប្បិសិតេ អលព្ភមានស្ស គន្ធស្ស និបិសនេ លាភោ វិយ បរគុណេ អនិប្បិសិតេ អលព្ភមានានំ បច្ចយានំ និបិសនេន លាភោ ទដ្ឋព្ពោតិ។

និកត្តុំ អប្បេន លាភេន ពហុកំ វញ្ចេត្វា គហេតុំ ឥច្ឆនំ និជិគីសនំ, តស្ស ភាវោ **និជិគីសនតា**។ តស្សេវ ឥច្ឆនស្ស បវត្តិអាការោ, តំសហជាតំ វា គវេសនកម្មំ។

**អង្គ**ន្តិ ហត្ថបាទាទិអង្គានិ ឧទ្ទិស្ស បវត្តំ វិជ្ជំ។ **និមិត្ត**ន្តិ និមិត្តសត្ថំ។ **ឧប្បាត**ន្តិ ឧក្កាបាតទិសាឌាហ-ភូមិចាលាទិឧប្បាតបដិពទ្ធវិជ្ជំ។ **សុបិន**ន្តិ សុបិនសត្ថំ។ **លក្ខណ**ន្តិ ឥត្ថិបុរិសានំ លក្ខណជាននសត្ថំ។ **មូសិកច្ឆិន្ន**ន្តិ វត្ថាទីនំ អសុកភាគេ មូសិកច្ឆេទេ សតិ ឥទំ នាម ផលំ ហោតីតិ ជាននកសត្ថំ។ បលាសគ្គិអាទីសុ ឥមិនា នាម អគ្គិនា ហុតេ ឥទំ នាម ហោតីតិ អគ្គិវសេន ហោមវិធានំ **អគ្គិហោមំ**។ ឥមិនា នយេន **ទព្ពិហោមំ** វេទិតព្ពំ។ **អាទិ**-សទ្ទេន ថុសហោមាទីនំ, អញ្ញេសញ្ច សុត្តេ អាគតានំ មិច្ឆាជីវានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ វិរិយសាធនត្តា អាជីវបារិសុទ្ធិសីលស្ស “បច្ចយបរិយេសនវាយាមោ”តិ វុត្តំ។ តស្ស **បារិសុទ្ធិ** អនវជ្ជភាវោ, យេន ធម្មេន សមេន បច្ចយលាភោ ហោតិ។ ន ហិ អលសោ ញាយេន បច្ចយេ បរិយេសិតុំ សក្កោតីតិ។

### បច្ចយសន្និស្សិតសីលវណ្ណនា

**១៨. បដិសង្ខា**តិ អយំ “សយំ អភិញ្ញា”តិអាទីសុ (មហាវ. ១១) វិយ យ-ការលោបេន និទ្ទេសោ។ **យោនិសោ**តិ ចេត្ថ ឧបាយត្ថោ យោនិសោ-សទ្ទោតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“ឧបាយេន បថេនា”**តិ។ **“បដិសង្ខាយ ញត្វា”**តិ វត្វា តយិទំ បដិសង្ខានំ បច្ចវេក្ខណន្តិ ទស្សេតុំ **“បច្ចវេក្ខិត្វាតិ អត្ថោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ យថា ហិ **បច្ចវេក្ខិត្វា**តិ សីតបដិឃាតាទិកំ តំ តំ បយោជនំ បតិ បតិ អវេក្ខិត្វា, ញាណេន បស្សិត្វាតិ អត្ថោ, ឯវំ **បដិសង្ខាយា**តិ តទេវ បយោជនំ បតិ បតិ សង្ខាយ, ជានិត្វាតិ អត្ថោ។ ញាណបរិយាយោ ហិ ឥធ សង្ខា-សទ្ទោតិ។ ឯត្ថ ច “បដិសង្ខា យោនិសោ”តិអាទិ កាមំ បច្ចយបរិភោគកាលេន វុច្ចតិ, ធាតុវសេន បន បដិកូលវសេន វា បច្ចវេក្ខណាយ បច្ចយសន្និស្សិតសីលំ សុជ្ឈតីតិ អបរេ។ ភិជ្ជតីតិ កេចិ។ ឯកេ បន បឋមំ ឯវ បរិយត្តន្តិ វទន្តិ, វីមំសិតព្ពំ។ “ចីវរ”ន្តិ ឯកវចនំ ឯកត្តមត្តំ វាចកន្តិ អធិប្បាយេន **“អន្តរវាសកាទីសុ យំ កិញ្ចី”**តិ វុត្តំ, ជាតិសទ្ទតាយ បន តស្ស បាឡិយំ ឯកវចនន្តិ យត្តកានិ ចីវរានិ យោគិនា បរិហរិតព្ពានិ, តេសំ សព្ពេសំ ឯកជ្ឈំ គហណន្តិ សក្កា

វិញ្ញាតុំ, **យំ កិញ្ចី**តិ វា អនវសេសបរិយាទានមេតំ, ន អនិយមវចនំ។ “និវាសេតិ វា បារុបតិ វា”តិ វិកប្បនំ បន បដិសេវនបរិយាយស្ស បរិភោគស្ស វិភាគទស្សនន្តិ តំ បញ្ញបេត្វា សយននិសីទន-ចីវរកុដិករណាទិវសេនាបិ បរិភោគស្ស សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

បយោជនានំ មរិយាទា បយោជនាវធិ, តស្ស បរិច្ឆិន្ទនវសេន យោ និយមោ, តស្ស វចនំ **បយោជនា... បេ.... វចនំ**។ ឥទានិ តំ និយមំ វិវរិត្វា ទស្សេតុំ **“ឯត្តកមេវ ហិ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ អវធារណេន លីឡាវិភូសា វិលម្ពនានដម្ពរាទិវសេន វត្ថុបរិភោគំ និសេធេតិ។ តេនាហ **“ន ឥតោ ភិយ្យោ”**តិ។ លីឡាវសេន ហិ ឯកច្ចេ សត្ថា វត្ថានិ បរិទហន្តិ ចេវ ឧបសំវិយន្តិ ច។ យថា តំ យោព្ពនេ ឋិតា នាគរិកមនុស្សា។ ឯកច្ចេ វិភូសនវសេន, យថា តំ រូបូបជីវិនិអាទយោ។ វិលម្ពនវសេន វិលម្ពកា។ នដម្ពរវសេន ភោជាទយោ។ **អជ្ឈត្តធាតុក្ខោភោ** សីតរោគាទិឧប្បាទកោ។ **ឧតុបរិណាមនវសេនា**តិ ឧតុនោ បរិវត្តនវសេន វិសភាគសីតឧតុសមុដ្ឋានេន។ **វា**-សទ្ទេន ហេមន្តាទីសុ ហិមបាតាទិវសេន បវត្តស្ស សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ, ន ឧប្បាទេតិ សីតន្តិ អធិប្បាយោ។ យទត្ថំ បន តំ វិនោទនំ, តំ មត្ថកប្បត្តំ ទស្សេតុំ **“សីតព្ភាហតេ”**តិអាទិ វុត្តំ។ **សព្ពត្ថា**តិ “ឧណ្ហស្ស បដិឃាតាយា”តិអាទីសុ សព្ពេសុ សេសបយោជនេសុ។ យទិបិ សូរិយសន្តាបោបិ ឧណ្ហោវ, តស្ស បន អាតបគ្គហណេន គហិតត្តា “អគ្គិសន្តាបស្សា”តិ វុត្តំ។ ឯកច្ចោ ទាវគ្គិសន្តាបោ កាយំ ចីវរេន បដិច្ឆាទេត្វា សក្កា វិនោទេតុន្តិ អាហ **“តស្ស វនទាហាទីសុ សម្ភវោ វេទិតព្វោ”**តិ។ **ឌំសា**តិ បិង្គលមក្ខិកា។ តេ បន យស្មា ឌំសន សីលា, តស្មា វុត្តំ **“ឌំសនមក្ខិកា”**តិ។ **សប្បាទយោ**តិ សប្បសតបទិឧណ្ណនាភិសរពូវិច្ឆិកាទយោ។ **ផុដ្ឋសម្ផស្សោ**តិ ផុដ្ឋវិសមាហ។ តិវិធា ហិ សប្បា – ទដ្ឋវិសា ផុដ្ឋវិសា ទិដ្ឋវិសា។ តេសុ បុរិមកា ទ្វេ ឯវ គហិតា។ សតបទិអាទីនម្បិ តាទិសានំ សង្គណ្ហនត្ថំ។ **និយតបយោជនំ** ឯកន្តិកំ, សព្ពកាលិកញ្ច បយោជនំ។ **ហិរី កុប្បតិ** និល្លជ្ជតា សណ្ឋាតិ។ តេនាហ **“វិនស្សតី”**តិ។ កូបាវតរណំ វា បដិច្ឆាទនំ អរហតីតិ កោបិនំ។ ហិរិយិតព្ពង្គេន ហិរី ច តំ កោបិនញ្ចាតិ **ហិរិកោបិន**ន្តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **តស្ស ចា**តិ **ច**-សទ្ទោ បុព្ពេ វុត្តបយោជនានំ សម្បិណ្ឌនត្ថោ។

**យំ កិញ្ចិ អាហារ**ន្តិ ខាទនីយភោជនីយាទិភេទំ យំ កិញ្ចិ អាហរិតព្ពវត្ថុំ។ បិណ្ឌាយ ភិក្ខាយ ឧលតីតិ បិណ្ឌោលោ, តស្ស កម្មំ បិណ្ឌោល្យំ។ តេន **បិណ្ឌោល្យេន** ភិក្ខាចរិយាយ។ **បតិតត្តា**តិ បក្ខិបិតត្តា។ **បិណ្ឌបាតោ** បត្តេ បក្ខិត្តភិក្ខាហារោ។ **បិណ្ឌានំ វា បាតោ**តិ យរេ យរេ លទ្ធភិក្ខានំ សន្និបាតោ។ “នត្ថិ ទវា”តិអាទីសុ (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.៣០៥) សហសា កិរិយាបិ “ទវា”តិ វុច្ចតិ, តតោ វិសេសនត្ថំ **“ទវត្ថំ, កីឡានិមិត្តន្តិ វុត្តំ ហោតី”**តិ អាហ។ **មុដ្ឋិកមល្លា** មុដ្ឋិយុទ្ធយុជ្ឈនកា។ **អាទិ**-សទ្ទេន និពុទ្ធយុជ្ឈនកាទីនំ គហណំ។ **ពលមទនិមិត្ត**ន្តិ ពលំ និស្សាយ ឧប្បជ្ជនកមទោ ពលមទោ។ តំ និមិត្តំ, ពលស្ស ឧប្បាទនត្ថន្តិ អត្ថោ។ **បោរិសមទនិមិត្ត**ន្តិ បោរិសមទោ វុច្ចតិ បុរិសមានោ “អហំ បុរិសោ”តិ ឧប្បជ្ជនកមានោ។ អសទ្ធម្មសេវនាសមត្ថតំ និស្សាយ បវត្តោ មានោ, រាគោ ឯវ វា បោរិសមទោតិ កេចិ។ តំ និមិត្តំ។ **អន្តេបុរិកា** រាជោរោធា។ សព្ពេសំ សន្និវេសយោគ្យតាយ **វេសិយោ** រូបូបជីវិនិយោ។ **មណ្ឌនំ** នាម ឥធាវយវបារិបូរីតិ អាហ **“អង្គបច្ចង្គានំ បីណភាវនិមិត្ត”**ន្តិ, បរិព្រូហនហេតូតិ អត្ថោ។ **នដា** នាម រង្គនដា។ **នច្ចកា** លង្ឃកាទយោ។ **វិភូសនំ** សោភាសមុប្បាទនន្តិ អាហ **“បសន្នច្ឆវិវណ្ណតានិមិត្ត”**ន្តិ។

**ឯតំ** បទំ។ **មោហូបនិស្សយប្បហានត្ថ**ន្តិ មោហស្ស ឧបនិស្សយតាបហានាយ។ ទវា ហិ មោហេន ហោតិ, មោហញ្ច វឌ្ឍេតីតិ តស្សា វជ្ជនេន មោហស្ស អនុបនិស្សយតា។ **ទោសូបនិស្សយប្បហានត្ថ**ន្តិ ឥទំ ពលមទស្ស, បុរិសមទស្ស ច ទោសហេតុនោ វសេន វុត្តំ, ឥតរស្ស បន វសេន “រាគូបនិស្សយប្បហានត្ថ”ន្តិ វត្តព្ពំ។ មណ្ឌនវិភូសនបដិក្ខេបោ សិយា មោហូបនិស្សយប្បហានាយបិ, រាគូបនិស្សយតាយ បន ឧជុបដិបក្ខោតិ វុត្តំ **“រាគូបនិស្សយប្បហានត្ថ”**ន្តិ។ យទិបិ ឯកច្ចស្ស ទវមទេ អារព្ភ បរស្ស បដិឃសំយោជនាទីនំ ឧប្បត្តិ ហោតិយេវ មនោបទោសិកទេវាទីនំ វិយ, អត្តនោ បន ទវមទេ អារព្ភ យេសំ សវិសេសំ រាគមោហមានាទយោ បាបធម្មា ឧប្បជ្ជន្តិ។ តេ សន្ធាយ **“អត្តនោ សំយោជនុប្បត្តិបដិសេធនត្ថ”**ន្តិ វត្វា មណ្ឌនវិភូសនានិ បដិច្ច សវិសេសំ បរស្សបិ រាគមោហាទយោ បវត្តន្តីតិ **“បរស្សបិ សំយោជនុប្បត្តិបដិសេធនត្ថ”**ន្តិ វុត្តំ។ **អយោនិសោ បដិបត្តិយា**តិ ឯត្ថ កាមសុខល្លិកានុយោគំ មុញ្ចិត្វា សព្ពាបិ មិច្ឆាបដិបត្តិ អយោនិសោ បដិបត្តិ។ បុរិមេហិ ទ្វីហិ បទេហិ អយោនិសោ បដិបត្តិយា, បច្ឆិមេហិ ទ្វីហិ កាមសុខល្លិកានុយោគស្ស បហានំ វុត្តន្តិ វទន្តិ។ **“ចតូហិបិ ចេតេហី”**តិ បន វចនតោ សព្ពេហិ ឧភិន្នម្បិ បហានំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ កាមកីឡាបិ ទវន្តោគធា ហោតិយេវ, បុរិសមទោបិ កាមសុខល្លិកានុយោគស្ស ហេតុយេវាតិ។

**ចាតុមហាភូតិកស្សា**តិ ចតុមហាភូតេ សន្និស្សិតស្ស។ **រូបកាយស្សា**តិ ចតុសន្តតិរូបសមូហស្ស។ **ឋិតិយា**តិ ឋិតត្ថំ។ សា បនស្ស ឋិតិ បពន្ធវសេន ឥច្ឆិតាតិ អាហ **“បពន្ធដ្ឋិតត្ថ”**ន្តិ។ **បវត្តិយា**តិ ជីវិតិន្ទ្រិយប្បវត្តិយា។ តថា ហិ ជីវិតិន្ទ្រិយំ “យាបនា វត្តនា”តិ (ធ. ស. ១៩, ៦៣៤) ច និទ្ទិដ្ឋំ។ តស្សា ច អវិច្ឆេទោ អាហារូបយោគេន ហោតិ។ កាយស្ស ចិរតរំ យាវ អាយុកប្បោ, តាវ អវត្ថានំ យាបនាតិ ទស្សេន្តោ **“ចិរកាលដ្ឋិតត្ថំ វា”**តិ អាហ។ ឥ

ទានិ វុត្តមេវត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ “**យរូបត្ថម្ភមិវា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថាយំ យោជនា – យថា ជិណ្ណយរសាមិកោ យរស្ស ឧបត្ថម្ភនំ ករោតិ តស្ស អបតនត្ថំ, យថា ច សាកដិកោ អក្ខព្ភញ្ជនំ ករោតិ តស្ស សម្បវត្តនត្ថំ, ឯវមេស យោគី កាយស្ស ឋិតត្ថំ, យាបនត្ថញ្ច បិណ្ឌបាតំ បដិសេវតិ បរិភុញ្ជតីតិ។ ឯតេន ឋិតិ នាម អបតនំ យាបនា បវត្តីតិ ទស្សេតិ។ **ន ទវមទមណ្ឌនវិភូសនត្ថន្តិ** ឥទំ “យាវទេវា”តិ អវធារណេន និវត្តិតត្ថទស្សនំ។ តិដ្ឋន្តិ ឧបាទិន្នធម្មា ឯតាយាតិ **ឋិតិ**, អាយូតិ អាហ “**ឋិតីតិ ជីវិតិន្ទ្រិយស្សេតំ អធិវចន**”ន្តិ។ តថា ហិ តំ អាយុ “ឋិតី”តិ និទ្ទិដ្ឋំ, **ឋិតិយា យាបនាយា**តិ កាយស្ស ឋិតិហេតុតាយ “ឋិតី”តិ លទ្ធវោហារស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស បវត្តនត្ថន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ជីវិតិន្ទ្រិយបវត្តាបនត្ថ**”ន្តិ។ **អាពាធដ្ឋេនា**តិ វិពាធនដ្ឋេន, រោគដ្ឋេន វា។ ជិឃច្ឆាបរមា ហិ រោគា។ **ឧបរមត្ថ**ន្តិ វូបសមត្ថំ។ **វណាលេបនមិវ** វណិកោ។ ឧណ្ហសីតាទីសុ អភិភវន្តេសុ តប្បដិការំ សីតុណ្ហំ វិយ បដិសេវតីតិ សម្ពន្ធោ។ មគ្គព្រហ្មចរិយំ ឋបេត្វា សិក្ខត្តយសង្គហា សាសនាវចរិតព្ពា អនុសាសនី សាសនព្រហ្មចរិយន្តិ អាហ “**សកលសាសនព្រហ្មចរិយស្ស ច មគ្គព្រហ្មចរិយស្ស ចា**”តិ។ **អនុគ្គហណត្ថ**ន្តិ អនុ អនុគណ្ហនត្ថំ សម្បាទនត្ថំ។ **កាយពលំ និស្សាយា**តិ យថាសមារទ្ធំ គុណវិសេសបារិបូរិហេតុភូតំ កាយពលមត្តំ និស្សាយ។ តេនាហ “**សិក្ខត្តយានុយោគវសេនា**”តិអាទិ។ កន្តារនិត្ថរណត្ថិកា ជាយម្បតិកា, **ន ទីសមុទ្ទនិត្ថរណត្ថិកា** ច បុត្តមំសាទីនិ យថា អគិទ្ធា អមុច្ឆិតា កេវលំ តំ តំ អត្ថសិទ្ធិមេវ អវេក្ខន្តា បដិសេវន្តិ តេហិ វិនា អសិជ្ឈនតោ, ឯវមេវាយម្បិ កេវលំ ភវកន្តារនិត្ថរណត្ថិកោ អគិទ្ធោ អមុច្ឆិតោ តេន វិនា អសិជ្ឈនតោ បិណ្ឌបាតំ បដិសេវតីតិ ឧបមាសំសន្ទនំ។

**ឥតី**តិ បការត្ថេ និបាតបទំ។ តេន បដិសេវិយមានស្ស បិណ្ឌបាតស្ស បដិសេវនាការោ គយ្ហតីតិ អាហ “**ឯវំ ឥមិនា បិណ្ឌបាតបដិសេវនេនា**”តិ។ **បុរាណ**ន្តិ ភោជនតោ បុរិមកាលិកត្តា បុរាតនំ។ **បដិហង្ខាមី**តិ បដិហនិស្សាមិ។ **នវញ្ច វេទនំ ន ឧប្បាទេស្សាមី**តិ បដិសេវតីតិ យោជនា។ កីទិសំ, កថញ្ចាតិ អាហ “**អបរិមិត… បេ… អញ្ញតរោ វិយា**”តិ។ អបរិមិតំ អបរិមាណំ ភោជនំ បច្ចយោ ឯតិស្សាតិ អបរិមិតភោជនបច្ចយា, តំ **អបរិមិតភោជនបច្ចយំ** អត្តនោ គហណីតេជបមាណតោ អតិក្កន្តបមាណភោជនហេតុកន្តិ អត្ថោ។ យោ ពហុំ ភុញ្ជិត្វា អត្តនោ ធម្មតាយ ឧដ្ឋាតុំ អសក្កោន្តោ “អាហរ ហត្ថ”ន្តិ វទតិ, អយំ **អាហរហត្ថកោ**។ យោ ភុញ្ជិត្វា អច្ចុទ្ធុមាតកុច្ឆិតាយ ឧដ្ឋិតោបិ សាដកំ និវាសេតុំ ន សក្កោតិ, អយំ **អលំសាដកោ**។ យោ ភុញ្ជិត្វា ឧដ្ឋាតុំ អសក្កោន្តោ តត្ថេវ បរិវត្តតិ, អយំ **តត្រវដ្ដកោ**។ យោ យថា កាកេហិ អាមសិតុំ សក្កា, ឯវំ យាវ មុខទ្វារំ អាហារេតិ, អយំ **កាកមាសកោ**។ យោ ភុញ្ជិត្វា មុខេ សន្ធារេតុំ អសក្កោន្តោ តត្ថេវ វមតិ, អយំ **ភុត្តវមិតកោ**។ ឯតេសំ អញ្ញតរោ វិយ។ អថ វា **បុរាណវេទនា** នាម អភុត្តបច្ចយា ឧប្បជ្ជនកវេទនា។ តំ “បដិហនិស្សាមី”តិ បដិសេវតិ។ **នវវេទនា** នាម អតិភុត្តបច្ចយេន ឧប្បជ្ជនកវេទនា។ តំ “ន ឧប្បាទេស្សាមី”តិ បដិសេវតិ។ អថ វា **នវវេទនា** នាម អភុត្តបច្ចយេន ឧប្បជ្ជនកវេទនា, តស្សា អនុប្បន្នាយ អនុប្បជ្ជនត្ថមេវ បដិសេវតិ។ អភុត្តបច្ចយា ឧប្បជ្ជនកាតិ ចេតំ ខុទ្ទាយ វិសេសនំ។ យស្សា អប្បវត្តិ ភោជនេន កាតព្ពា, តស្សា ទស្សនត្ថំ។ អភុត្តបច្ចយេន, ភុត្តបច្ចយេន ច ឧប្បជ្ជនកានុប្បជ្ជនកវេទនាសុ បុរិមា យថាបវត្តា ជិឃច្ឆានិមិត្តា វេទនា។ សា ហិ អភុញ្ជន្តស្ស ភិយ្យោបវឌ្ឍនវសេន ឧប្បជ្ជតិ។ បច្ឆិមាបិ ខុទ្ទានិមិត្តាវ អង្គទាហសូលាទិវេទនា បវត្តា។ សា ហិ ភុត្តបច្ចយា បុព្ពេ អនុប្បន្នាវ នុប្បជ្ជិស្សតីតិ អយមេតាសំ វិសេសោ។ វិហឹសានិមិត្តតា ចេតាសំ វិហឹសាយ វិសេសោ។

**យា** វេទនា។ **អធុនា**តិ ឯតរហិ។ **អសប្បាយាបរិមិតភោជនំ និស្សាយា**តិ អសប្បាយាបរិមិតស្ស អាហារស្ស ភុញ្ជនបយោគំ អាគម្ម ឧប្បជ្ជតីតិ អត្ថោ។ **បុរាណកម្មបច្ចយវសេនា**តិ បុព្ពេ បុរិមជាតិយំ កតត្តា បុរាណស្ស កម្មស្ស បច្ចយតាវសេន បយោគវិបត្តឹ អាគម្ម ឧប្បជ្ជនារហតាយ តំ វជ្ជេត្វា បយោគសម្បត្តិយា ឧបដ្ឋាបនំ ទុក្ខវេទនាបច្ចយឃាតោ, បដិហននញ្ច ហោតីតិ អាហ “**តស្សា បច្ចយំ វិនាសេន្តោ តំ បុរាណញ្ច វេទនំ បដិហង្ខាមី**”តិ។ **អយុត្តបរិភោគោ** បច្ចយេ អបច្ចវេក្ខិត្វា បរិភោគោ។ សោ ឯវ កតូបចិតកម្មតាយ **កម្មូបចយោ**។ តំ **និស្សាយ** បដិច្ច **អាយតឹ** អនាគតេ កាលេ ឧប្បជ្ជនតោ យា ចាយំ “នវវេទនា”តិ វុច្ចតីតិ យោជនា។ **យុត្តបរិភោគវសេនា**តិ បច្ចវេក្ខិត្វា បច្ចយានំ បរិភោគវសេន, តស្សា នវវេទនាយ មូលំ អយុត្តបរិភោគកម្មំ អនិព្ពត្តេន្តោ សព្ពេន សព្ពំ អនុប្បាទេន្តោ។ **ឯត្តាវតា**តិ “ឥតិ បុរាណ”ន្តិអាទិនា វុត្តេន បទទ្វយេន។ “វិហឹសូបរតិយា”តិអាទិនា វា បទចតុក្កេន **យុត្តបរិភោគសង្គហោ** បព្ពជិតានុច្ឆវិកស្ស បច្ចយបរិភោគស្ស វុត្តត្តា។ **អត្តកិលមថានុយោគប្បហានំ** ជិឃច្ឆាទិទុក្ខបដិឃាតស្ស ភាសិតត្តា។ ឈានសុខាទីនំ បច្ចយភូតស្ស កាយសុខស្ស អវិស្សជ្ជនតោ **ធម្មិកសុខាបរិច្ចាគោ** ច ទីបិតោ ហោតិ។

អសប្បាយាបរិមិតូបយោគេន ជីវិតិន្ទ្រិយុបច្ឆេទកោ, ឥរិយាបថភញ្ជនកោ វា សិយា បរិស្សយោ, សប្បាយបរិមិតូបយោគេន បន សោ ន ហោតិ។ តថា សតិ ចិរកាលប្បវត្តិសង្ខាតា សរីរស្ស **យាត្រា** យាបនា ភវិស្សតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ “**បរិមិតបរិភោគេន…បេ… ភវិស្សតី**”តិ អាហ។ យោ រោគោ សាទ្ធោ អសាទ្ធោ ច ន ហោតិ, សោ យាប្យរោគោ, សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **យាប្យរោគី**។ សោ ហិ និច្ចកាលំ ភេសជ្ជំ ឧបសេវតិ, តថា

អយម្បីតិ។ យទិ យាត្រាបិ យាបនា, បុព្ពេបិ “យាបនាយា”តិ វុត្តំ, កោ ឯត្ថ វិសេសោតិ? បុព្ពេ “យាបនាយា”តិ ជីវិតិន្ទ្រិយយាបនា អធិប្បេតា, ឥធ បន ចតុន្នម្បិ ឥរិយាបថានំ អវិច្ឆេទសង្ខាតា យាបនា យាត្រាតិ អយមេត្ថ វិសេសោ។ ពុទ្ធបដិកុដ្ឋេន មិច្ឆាជីវេន បច្ចយបរិយេសនា **អយុត្តបរិយេសនា**។ ទាយកទេយ្យធម្មានំ, អត្តនោ ច បមាណំ អជានិត្វា បដិគ្គហណំ, សទ្ធាទេយ្យវិនិបាតនត្ថំ វា បដិគ្គហណំ **អយុត្តបដិគ្គហណំ,** យេន វា អាបត្តិំ អាបជ្ជតិ។ អបច្ចវេក្ខិត្វា បរិភោគោ **អយុត្តបរិភោគោ**។ តេសំ បរិវជ្ជនំ ធម្មេន សមេន បច្ចយុប្បាទនាទិវសេន វេទិតព្ពំ។ ធម្មេន ហិ បច្ចយេ បរិយេសិត្វា ធម្មេន បដិគ្គហេត្វា បច្ចវេក្ខិត្វា បរិភុញ្ជនំ **អនវជ្ជតា** នាម។

**អរតី**តិ ឧក្កណ្ឋា។ បន្តសេនាសនេសុ, អធិកុសលធម្មេសុ ច អនភិរតិ។ **តន្ទី**តិ បចលាយិកា និទ្ទា។ **វិជម្ភិតា**តិ ថិនមិទ្ធាភិភវេន កាយស្ស វិជម្ភនា។ វិញ្ញូហិ គរហា **វិញ្ញុគរហា**។ ឯកច្ចោ ហិ អនវជ្ជំយេវ សាវជ្ជំ ករោតិ, “លទ្ធំ មេ”តិ បមាណាធិកំ ភុញ្ជិត្វា តំ ជីរាបេតុំ អសក្កោន្តោ ឧទ្ធំវិរេចនអធោវិរេចនាទីហិ កិលមតិ, សកលវិហារេ ភិក្ខូ តស្ស សរីរបដិជគ្គនភេសជ្ជបរិយេសនាបសុតា ហោន្តិ។ អញ្ញេ តេ “កឹ ឥទ”ន្តិ បុច្ឆិត្វា “អសុកស្ស ឧទរំ ឧទ្ធុមាត”ន្តិអាទីនិ សុត្វា “និច្ចកាលមេស ឯវំបកតិកោ អត្តនោ កុច្ឆិបមាណំ នាម ន ជានាតី”តិ និន្ទន្តិ, ឯវំ អនវជ្ជំយេវ សាវជ្ជំ ករោតិ។ ឯវំ អកត្វា “អនវជ្ជតា ច ភវិស្សតី”តិ បដិសេវតិ។ អត្តនោ ហិ បកតិអគ្គិពលាទី ជានិត្វា “ឯវំ មេ អរតិអាទីនំ អភាវេន កាយសុខតា, អគរហិតព្ពតា ច ភវិស្សតី”តិ បមាណយុត្តមេវ បដិសេវតិ។ យាវតកោ ភោជនេន អត្ថោ, តស្ស សាធនេន យាវទត្ថំ ឧទរស្ស បរិបូរណេន ឧទរាវទេហកំ ភោជនំ **យាវទត្ថឧទរាវទេហកភោជនំ,** តស្ស **បរិវជ្ជនេន**។ សេយ្យាយ សយនេន លទ្ធព្ពសុខំ សេយ្យសុខំ, ឧភោហិ បស្សេហិ សម្បរិវត្តនកំ សយន្តស្ស ឧប្បជ្ជនសុខំ បស្សសុខំ , មិទ្ធេន និទ្ទាយនេន ឧប្បជ្ជនសុខំ មិទ្ធសុខំ, តេសំ **សេយ្យ...បេ.... សុខានំ បហានតោ** ចតុន្នំ ឥរិយាបថានំ យោគ្យភាវស្ស បដិបាទនំ កាយស្ស **ចតុឥរិយាបថយោគ្យភាវបដិបាទនំ,** តតោ។ សុខោ ឥរិយាបថវិហារោ **ផាសុវិហារោ**។ បច្ឆិមេ វិកប្បេ, សព្ពវិកប្បេសុ វា វុត្តំ ផាសុវិហារលក្ខណំ អាគមេន សមត្ថេតុំ **“វុត្តម្បិ ហេត”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តីសុបិ វិកប្បេសុ អាហារស្ស ឩនបរិភោគវសេនេវ ហិ ផាសុវិហារោ វុត្តោតិ។

**ឯត្តាវតា**តិ “យាត្រា”តិអាទិនា វុត្តេន បទត្តយេន។ “យាត្រា ច មេ ភវិស្សតី”តិ បយោជនបរិគ្គហទីបនា។ យាត្រា ហិ នំ អាហារូបយោគំ បយោជេតីតិ។ ធម្មិកសុខាបរិច្ចាគហេតុកោ ផាសុវិហារោ **មជ្ឈិមា បដិបទា** អន្តទ្វយបរិវជ្ជនតោ។ ឥមស្មិំ បន ឋានេ អដ្ឋ អង្គានិ សមោធានេតព្ពានិ – “នេវ ទវាយា”តិ ឯកំ អង្គំ, “ន មទាយា”តិ ឯកំ, “ន មណ្ឌនាយា”តិ ឯកំ, “ន វិភូសនាយា”តិ ឯកំ, “យាវទេវ ឥមស្ស កាយស្ស ឋិតិយា យាបនាយា”តិ ឯកំ, “វិហឹសូបរតិយា ព្រហ្មចរិយានុគ្គហាយា”តិ ឯកំ, “ឥតិ បុរាណញ្ច វេទនំ បដិហង្ខាមិ, នវញ្ច វេទនំ ន ឧប្បាទេស្សាមី”តិ ឯកំ, “យាត្រា ច មេ ភវិស្សតី”តិ ឯកំ។ “អនវជ្ជតា ច ផាសុវិហារោ ចា”តិ អយមេត្ថ ភោជនានិសំសោ។ **មហាសិវត្ថេរោ** បនាហ “ហេដ្ឋា ចត្តារិ អង្គានិ បដិក្ខេបោ នាម, ឧបរិ បន អដ្ឋង្គានិ សមោធានេតព្ពានី”តិ។ តត្ថ “យាវទេវ ឥមស្ស កាយស្ស ឋិតិយា”តិ ឯកំ អង្គំ, “យាបនាយា”តិ ឯកំ, “វិហឹសូបរតិយា”តិ ឯកំ, “ព្រហ្មចរិយានុគ្គហាយា”តិ ឯកំ, “ឥតិ បុរាណញ្ច វេទនំ បដិហង្ខាមី”តិ ឯកំ, “នវញ្ច វេទនំ ន ឧប្បាទេស្សាមី”តិ ឯកំ, “យាត្រា ច មេ ភវិស្សតី”តិ ឯកំ, “អនវជ្ជតា ចា”តិ ឯកំ។ ផាសុវិហារោ បន ភោជនានិសំសោតិ។ ឯវំ អដ្ឋង្គសមន្នាគតំ អាហារំ អាហារេន្តោ បដិសង្ខា យោនិសោ បិណ្ឌបាតំ បដិសេវតិ នាម។

**យត្ថ យត្ថា**តិ ភុម្មនិទ្ទេសេន **សេន**-សទ្ទស្ស អធិករណត្ថវុត្តិមាហ។ តថា **អាសន**-សទ្ទស្សាតិ។ **អឌ្ឍយោគាទិម្ហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន បាសាទាទី, មញ្ចាទិញ្ច សង្គណ្ហាតិ។ យត្ថ យត្ថ វិហារេ វា អឌ្ឍយោគាទិម្ហិ វា អាសតីតិ វិហារអឌ្ឍយោគាទិកេ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ ឥធ **អាទិ**-សទ្ទេន បីឋសន្ថតាទីនម្បិ សង្គហោ វេទិតព្ពោ។ **បរិសហនដ្ឋេនា**តិ អភិភវនដ្ឋេន, វិពាធនដ្ឋេនាតិ អត្ថោ។ **ឧតុយេវ ឧតុបរិស្សយោ**តិ សីតុណ្ហាទិឧតុយេវ អសប្បាយោ វុត្តនយេន ឧតុបរិស្សយោ។ តស្ស ឧតុបរិស្សយស្ស វិនោទនត្ថំ, អនុប្បន្នស្ស អនុប្បាទនត្ថំ, ឧប្បន្នស្ស វូបសមនត្ថញ្ចាតិ អត្ថោ។ នានារម្មណតោ បដិសំហរិត្វា កម្មដ្ឋានភូតេ ឯកស្មិំយេវ អារម្មណេ ចិត្តស្ស សម្មទេវ លយនំ បដិសល្លានំ, តត្ថ អារាមោ អភិរតិ **បដិសល្លានារាមោ,** តទត្ថំ។ សេនាសនំ ហិ វិវិត្តំ យោគិនោ ភាវនានុកូលំ សុញ្ញាគារភាវតោ។ តំ បនេតំ អត្ថទ្វយំ វិភាវេតុំ **“យោ សរីរាពាធចិត្តវិក្ខេបករោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឯកីភាវសុខត្ថ**ន្តិ ឯកីភាវហេតុកំ សុខំ ឯកីភាវសុខំ, តទត្ថំ។ គណសង្គណិកកិលេសសង្គណិកាភាវេន ឧប្បជ្ជនកសុខំ។

យទិ ឧតុយេវ ឧតុបរិស្សយោ, “ឧតុ ច សីតុណ្ហ”ន្តិ សីតុណ្ហបដិឃាតំ វត្វា ឧតុបរិស្សយវិនោទនំ កស្មា វុត្តន្តិ ចោទនំ សន្ធាយាហ **“កាមញ្ចា”**តិអាទិ។ តត្ថ “និយតំ ឧតុបរិស្សយវិនោទន”ន្តិ ឯតេន “សីតស្ស បដិឃាតាយ ឧណ្ហស្ស បដិឃាតាយា”តិ ឯត្ថ វុត្តំ សីតុណ្ហំ អនិយតំ កទាចិ កទាចិ ឧប្បជ្ជនកំ, ឧតុបរិស្សយោ បន

**សព្ពទាភាវី** អធិប្បេតោតិ ទស្សេតិ។ **វុត្តប្បការោ**តិ “សីតាទិកោ, អសប្បាយោ”តិ ច ឯវំ វុត្តប្បការោ វិវដង្គណរុក្ខមូលាទីសុ និសិន្នស្ស អបរិគុត្តិយា អសំវុតទ្វារាទិតាយ **បាកដបរិស្សយា**, អសប្បាយរូបទស្សនាទិនា **អបាកដបរិស្សយា** ច ភិក្ខុស្ស កាយចិត្តានំ **អាពាធំ** ករេយ្យុំ។ **យត្ថ** គុត្តេ សេនាសនេ **អាពាធំ ន ករោន្តិ។ ឯវំ ជានិត្វា**តិ ឧភយបរិស្សយរហិតន្តិ ឯវំ ញត្វា បដិសេវន្តោ ភិក្ខុ វេទិតព្ពោតិ សម្ពន្ធោ។

ធាតុក្ខោភលក្ខណស្ស, តំហេតុកទុក្ខវេទនាលក្ខណស្ស វា **រោគស្ស** បដិបក្ខភាវោ **បដិអយនដ្ឋោ**។ តេនាហ “**បច្ចនីកគមនដ្ឋេនាតិ អត្ថោ**”តិ, វូបសមនដ្ឋេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **យស្ស កស្សចី**តិ សប្បិអាទីសុ យស្ស កស្សចិ។ **សប្បាយស្សា**តិ ហិ តស្ស វិការវូបសមេនាតិ អធិប្បាយោ។ **ភិសក្កស្ស កម្មំ** តេន វិធាតព្ពតោ។ តេនាហ “**តេន អនុញ្ញាតត្តា**”តិ។ **នគរបរិក្ខារេហី**តិ នគរំ បរិវារេត្វា រក្ខណកេហិ។ វិវដបរិក្ខេបោ បរិក្ខា ឧទ្ធាបោ បាការោ ឯសិកា បលិឃោ បាការបត្តណ្ឌិលន្តិ សត្ត “នគរបរិក្ខារា”តិ វទន្តិ។ **សីលបរិក្ខារោ**តិ សុវិសុទ្ធសីលាលង្ការោ ។ អរិយមគ្គោ ហិ តថ “រថោ”តិ អធិប្បេតោ។ តស្ស ច សម្មាវាចាទយោ អលង្ការដ្ឋេន “បរិក្ខារោ”តិ វុត្តា។ **ជីវិតបរិក្ខារា**តិ ជីវិតស្ស បវត្តិការណានិ។ **សមុទានេតព្ពា**តិ សម្មា ឧទ្ធំ ឧទ្ធំ អានេតព្ពា បរិយេសិតព្ពា។ **បរិវារោបិ ហោតិ** អន្តរាយានំ បរិតោ វារណតោ។ តេនាហ “**ជីវិត...បេ.... រក្ខណតោ**”តិ។

តត្ថ **អន្តរន្តិ** វិវរំ, ឱកាសោតិ អត្ថោ។ វេរិកានំ អន្តរំ អទត្វា អត្តនោ សាមិកានំ បរិវារេត្វា ឋិតសេវកា វិយ **រក្ខណតោ។ អស្សា**តិ ជីវិតស្ស។ **ការណភាវតោ**តិ ចិរប្បវត្តិយា ការណភាវតោ។ រសាយនភូតំ ហិ ភេសជ្ជំ សុចិរម្បិ កាលំ ជីវិតំ បវត្តេតិយេវ។ យទិបិ អនុប្បន្នា ឯវ ទុក្ខវេទនា ភេសជ្ជបរិភោគេន បដិហញ្ញន្តិ, ន ឧប្បន្នា តាសំ សរសេនេវ ភិជ្ជនតោ, ឧប្បន្នសទិសា បន “ឧប្បន្នា”តិ វុច្ចន្តិ។ ភវតិ ហិ តំសទិសេសុ តព្ពោហារោ, យថា សា ឯវ តិត្តិរិ, តានិយេវ ឱសធានីតិ។ តស្មា វុត្តំ “**ឧប្បន្នានន្តិ ជាតានំ ភូតានំ និព្ពត្តាន**”ន្តិ។ សញ្ចយតោ បដ្ឋាយ សោ ធាតុក្ខោភោ សមុដ្ឋានំ ឯតេសន្តិ **តំសមុដ្ឋានា។ “ទុក្ខវេទនា”**តិ វត្វា សា អកុសលសភាវាបិ អត្ថីតិ តតោ វិសេសេតុំ “**អកុសលវិបាកវេទនា**”តិ វុត្តំ។ ព្យាពាធនដ្ឋេន ព្យាពាធោ, ព្យាពាធោវ ព្យាពជ្ឈំ, ទុក្ខន្តិ អត្ថោ។ នត្ថិ ឯត្ថ ព្យាពជ្ឈន្តិ **អព្យាពជ្ឈំ**, និទ្ទុក្ខតា។ តេនាហ “**អព្យាពជ្ឈបរមតាយា**”តិ **និទ្ទុក្ខបរមតាយា**តិ។ **តំ ទុក្ខន្តិ** រោគនិមិត្តកំ ទុក្ខំ។

ចីវរាទីនំ បច្ចយានំ និស្សយនំ បរិភោគោ ឯវាតិ ទស្សេតុំ “**តេ បដិច្ច និស្សាយា**”តិ វត្វា “**បរិភុញ្ជមានា**”តិ វុត្តំ។ **បវត្តន្តី**តិ ជីវន្តិ។ ជីវនម្បិ ហិ បវត្តនំ, យតោ ជីវិតិន្ទ្រិយំ “បវត្តនរស”ន្តិ វុច្ចតិ។

### ចតុបារិសុទ្ធិសម្បាទនវិធិវណ្ណនា

**១៩**. ឯវំ បាតិមោក្ខសំវរាទិភេទេន និទ្ទិដ្ឋំ សីលំ បុន សាធនវិភាគេន ទស្សេតុំ “**ឯវមេតស្មិ**”ន្តិអាទិមារទ្ធំ។ តត្ថ សាធីយតិ សម្បាទិយតិ ឯតេនាតិ សាធនំ, សទ្ធា សាធនំ ឯតស្សាតិ **សទ្ធាសាធនោ**។ ននុ ច វីរិយសតិបញ្ញាហិបិ វិនា បាតិមោក្ខសំវរោ ន សិជ្ឈតីតិ? សច្ចំ ន សិជ្ឈតិ, សទ្ធាយ បន វិសេសហេតុភាវំ សន្ធាយ ឯវំ វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ

“**សាវកវិសយាតីតត្តា សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា**”តិ។ គរុកលហុកាទិភេទេ ឱតិណ្ណេ វត្ថុស្មិំ តស្ស តស្ស អបរាធស្ស អនុរូបំ សិក្ខាបទបញ្ញាបនំ នាម សាវកានំ អវិសយោ, ពុទ្ធានំ ឯវ វិសយោ។ សិក្ខាបទបញ្ញាបនំ តាវ តិដ្ឋតុ, តស្ស កាលោបិ នាម សាវកានំ អវិសយោ, ពុទ្ធានំ ឯវ វិសយោតិ ទស្សេន្តោ “**សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយាចនបដិក្ខេបោ ចេត្ថ និទស្សន**”ន្តិ អាហ។ តថា ហិ វុត្តំ “អាគមេហិ ត្វំ សារិបុត្ត, អាគមេហិ ត្វំ សារិបុត្ត, តថាគតោវ តត្ថ កាលំ ជានិស្សតី”តិ (បារា. ២១)។ តត្ថ **ច**-សទ្ទោ សមុច្ចយត្ថោ។ តេន “អបញ្ញត្តំ ន បញ្ញបេម, បញ្ញត្តំ ន សមុច្ឆិន្ទាម, យថាបញ្ញត្តេសុ សិក្ខាបទេសុ សមាទាយ វត្តាមា”តិ (បារា. ៥៦៥) ឯវមាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សទ្ធាយា**តិ សទ្ទហនេន សត្ថរិ, ធម្មេ ច សទ្ធាយ បច្ចុបដ្ឋាបនេន។ **ជីវិតេបិ** បគេវ ជីវិតបរិក្ខារេតិ អធិប្បាយោ។

**កិកីវ អណ្ឌ**ន្តិ កិកីសកុណិកា វិយ អត្តនោ អណ្ឌំ។ សា កិរ ជីវិតម្បិ បរិច្ចជិត្វា អណ្ឌមេវ រក្ខតិ។ **ចមរីវ វាលធិ**ន្តិ ចមរីមិគោ វិយ អត្តនោ វាលធិំ។ ចមរីមិគា កិរ ព្យាធេន បរិបាតិយមានា ជីវិតម្បិ បរិច្ចជិត្វា កណ្ដកគុម្ពាទីសុ លគ្គំ អត្តនោ វាលមេវ រក្ខន្តិ។ **បិយំវ បុត្តំ ឯកក**ន្តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ យថា ហិ ឯកបុត្តកោ កុដុម្ពិកោ តំ ឯកបុត្តំ, ឯកនយនោ ច តំ ឯកនយនំ សុដ្ឋុតរំ រក្ខតិ។ **តថេវ សីលំ អនុរក្ខមានកា**តិ អនុកម្បនវសេន វុត្តំ។ **សុបេសលា**តិ សុដ្ឋុ បិយសីលា។ **សទា** សព្ពកាលំ ទហរមជ្ឈិមថេរកាលេសុ។ ឆន្ទម្បិ គារវានំ វសេន **សគារវា**, គរុការវន្តោតិ អត្ថោ។

**ឯវមេវ ខោ**តិ យថា មហាសមុទ្ទោ ឋិតធម្មោ វេលំ នាតិក្កមតិ, ឯវមេវ។ **មម សាវកា**តិ អរិយសាវកេ សន្ធាយាហ។ តេ ហិ ធុវសីលា។ **ឥមស្មិំ អត្ថេ**តិ ជីវិតហេតុបិ សីលស្ស អវីតិក្កមនេ។

**មហាវត្តនិអដវី** នាម វិញ្ឈាដវី។ ហិមវន្តបស្សេ អដវីតិ កេចិ។ **ថេរន្តិ** នាមគោត្តវសេន អបញ្ញាតំ ឯកំ **ថេរំ។ និបជ្ជាបេសុំ** គន្ធា កស្សចិ មា អារោចេយ្យាតិ។

**បូតិលតាយា**តិ គឡោចិលតាយ។ **សមសីសី**តិ ជីវិតសមសីសី។ យស្ស ហិ កិលេសសីសំ អវិជ្ជំ មគ្គបដិបាដិយា អរហត្តមគ្គោ បរិយាទិយតិ, តតោ ឯកូនវីសតិមេ បច្ចវេក្ខណញាណេ បតិដ្ឋាយ ភវង្គោត្តរណេ វដ្ដសីសំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ ចុតិចិត្តំ បរិយាទិយតិ, សោ ឥមាយ វារសមតាយ "ជីវិតសមសីសី"តិ វុច្ចតិ។ សោ ច ថេរោ តថា បរិនិព្ពាយិ។ តេន វុត្តំ "**សមសីសី ហុត្វា បរិនិព្ពាយី**"តិ។ **អភយត្ថេរោ** កិរ មហាភិញ្ញោ។ តស្មា ចេតិយំ ការាបេសីតិ វទន្តិ។ **អប្បេវា**តិ អប្បេវ នាម អត្តនោ ជីវិតម្បិ ជហេយ្យ, **ន ភិន្ទេ**តិ ន ភិន្ទេយ្យ, ន វីតិក្កមេយ្យ។

**សតិយា អធិដ្ឋិតាន**ន្តិ បគេវ ឧបដ្ឋិតាយ សតិយា អារក្ខវសេន អធិដ្ឋិតានំ ឥន្ទ្រិយានំ។ **អនន្ធាស្សវនីយតោ**តិ ទ្វារភាវេន អភិជ្ឈាទីហិ អននុពន្ធិតព្ពតោ។ **វរន្តិ** សេដ្ឋំ។ **តត្តាយា**តិ ឧណ្ហាយ។ **អាទិត្តាយា**តិ អាទិតោ បដ្ឋាយ ទិត្តាយ។ **សម្បជ្ជលិតាយា**តិ សមន្តតោ ជលន្តិយា។ **សជោតិភូតាយា**តិ ឯកជាលីភូតាយ។ **សម្បលិមដ្ឋ**ន្តិ សព្ពសោ អាមដ្ឋំ, អញ្ជិតន្តិ អត្ថោ។ **ន ត្វេវ វរ**ន្តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **រូបេសូ**តិ រូបារម្មណេសុ។ **អនុព្យញ្ជនសោ និមិត្តគ្គាហោ**តិ កិលេសានំ អនុ អនុ ព្យញ្ជនវសេន ឧប្បាទនេន បាកដីករណវសេន សុភាទិនិមិត្តគ្គាហោ, អថ វា **អនុព្យញ្ជនសោ**តិ ហត្ថបាទាទិអនុព្យញ្ជនតោ, **និមិត្តគ្គាហោ**តិ ឥត្ថិបុរិសាទិសុភាទិនិមិត្តគ្គហណំ។ **ចក្ខុទ្វារាទិបវត្តស្សា**តិ ចក្ខុទ្វារាទីហិ បវត្តស្ស។ **វិញ្ញាណស្សា**តិ ជវនវិញ្ញាណស្ស។ និមិត្តាទិគ្គាហំ និសេធេន្តេន សម្បាទេតព្ពោតិ សម្ពន្ធោ។ **អសំវិហិតសាខាបរិវារ**ន្តិ សម្មា អវិហិតវតិបរិក្ខេបំ។ **បរស្សហារីហី**តិ បរសន្តកាវហារកេហិ ចោរេហិ។ **សមតិវិជ្ឈតី**តិ សព្ពសោ អតិវិជ្ឈតិ អនុបវិសតិ។

**រូបេសូ**តិ រូបហេតុ រូបនិមិត្តំ។ ឧប្បជ្ជនកអនត្ថតោ **រក្ខ ឥន្ទ្រិយ**ន្តិ សម្ពន្ធោ។ ឯវំ សេសេសុ។ **ឯតេ ហិ ទ្វារា**តិ ឯតេ ចក្ខាទិទ្វារា។ សតិកវាដេន អសំវុតត្តា **វិវដា**។ តតោ ឯវ **អរក្ខិតា**។ កិលេសុប្បត្តិយា ហេតុភាវេន តំសមង្គិនំ **ហនន្តី**តិ ការណូបចារេនេវ វុត្តំ។ **ឯតេ** វា រូបាទយោ។ កិលេសានំ អារម្មណភូតា ទ្វារា ចក្ខាទិទ្វារា។ តេ កីទិសា វិវដា អរក្ខិតា អសំវុតចក្ខាទិហេតុំ តំសមង្គិនំ ហនន្តីតិ ការណូបចារេនេវ វុត្តំ។ **អគារ**ន្តិ គេហំ។ **ទុច្ឆន្ន**ន្តិ ន សម្មា ឆាទិតំ។ **អភាវិត**ន្តិ លោកុត្តរភាវនារហិតំ។

**សម្បាទិតេ**តិអាទិស្ស វោទានបក្ខស្ស អត្ថោ វុត្តវិបរិយាយេន វេទិតព្ពោ។ **អយំ បន** សព្ពសោ កិលេសានំ អនុប្បាទោ **អតិឧក្កដ្ឋទេសនា** មគ្គេនាគតសទិសត្តា។ **សម្បាទេតព្ពោ**តិ "ន បុនេវំ ករិស្ស"ន្តិ អធិដ្ឋានសុទ្ធិយា សម្បាទេតព្ពោ។

**អចិរបព្ពជិតេនា**តិ ន ចិរបព្ពជិតេន, នវបព្ពជិតេនាតិ អត្ថោ។ **កាមរាគេន ឧយ្ហាមី**តិ កាមរាគគ្គិនា បរិឌយ្ហាមិ។ សោ ច បន ទាហោ ឥទានិ ចិត្តគតោតិ ទស្សេន្តោ អាហ "**ចិត្តំ មេ បរិឌយ្ហតី**"តិ។ **សាធូ**តិ អាយាចនា។ **និព្ពាបន**ន្តិ តស្ស និព្ពាបនុបាយំ។ **គោតមា**តិ ថេរំ គោត្តេន អាលបតិ។

**សញ្ញាយ វិបរិយេសា**តិ "អសុភេ សុភ"ន្តិ បវត្តសញ្ញាវិបរិយេសហេតុ វិបរីតសញ្ញានិមិត្តំ។ **និមិត្តំ បរិវជ្ជេហិ** កីទិសំ? **រាគូបសញ្ហិតំ** រាគុប្បត្តិហេតុភូតំ សុភនិមិត្តំ បរិវជ្ជេហិ ន មនសិ ករោហិ។ ន កេវលំ សុភនិមិត្តស្សា មនសិការោ ឯវ, អថ ខោ **អសុភ**ភាវនាយ អត្តនោ **ចិត្តំ ភាវេហិ**។ កថំ? **ឯកគ្គំ សុសមាហិតំ** យថា តំ អសុភារម្មណេ វិក្ខេបាភាវេន ឯកគ្គំ, សុដ្ឋុ អប្បិតភាវេន សុសមាហិតញ្ច ហោតិ, ឯវំ ភាវេហីតិ។ ឯវំ សមថភាវនាយ កាមរាគស្ស វិក្ខម្ភនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ សមុច្ឆេទនវិធឹ ទស្សេតុំ "**សង្ខារេ**"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សង្ខារេ បរតោ បស្សា**តិ សព្ពេបិ សង្ខារេ អវិធេយ្យកតាយ "បរេ"តិ បស្ស។ អនិច្ចតាយ បន ឧទយព្ពយបដិបីឡិតត្តា **ទុក្ខតោ,** អនត្តសភាវត្តា, អត្តវិរហតោ ច **នោ អត្តតោ** បស្ស។ ឯវំ លក្ខណត្តយំ អារោបេត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេន្តោ មគ្គបដិបាដិយា ចតុត្ថមគ្គេន សព្ពសោ **និព្ពាបេហិ មហារាគំ** តេភូមកស្ស អភិភវនតោ មហាវិសយតាយ មហារាគំ វូបសមេហិ។ យថា ឯតរហិ, ឯវំ **មា ឌយ្ហិត្ថោ បុនប្បុន**ន្តិ ទឡ្ហតរំ រាគវិនោទនេ និយោជេសិ។

ឯវំ ឥន្ទ្រិយសំវរសីលស្ស សម្បាទនេ វិធឹ ទស្សេត្វា ឯវំ តំ សុសម្បាទិតំ ហោតីតិ នយំ ទស្សេតុំ "**អបិចា**"តិអាទិនា តត្ថ បរិបូរការិនោ ថេរេ និទស្សេតិ។ តត្ថ "**លេណំ ន ឧល្លោកិតបុព្ព**"ន្តិ ឥទំ សព្ពត្ថេរ ថេ

វស្ស យុគមត្តទស្សិតាយ វុត្តំ។ កឹ បន ថេរោ សេនាសនំ ន សោធេតិ ? “ឧល្លោកា បឋមំ ឱហារេតព្ព”ន្តិ ហិ វុត្តំ, អន្តេវាសិកាទយោ ឯវ កិរស្ស សេនាសនំ សោធេន្តិ។ **អស្ស** នាគរុក្ខស្ស។

**តស្មឹ គាមេ**តិ មហាគាមេ។ តរុណា ថញ្ញបិវនកា បុត្តធីតរោ យាសំ តា **តរុណបុត្តា,** តាសំ។ **លញ្ជាបេសី**តិ ថនបដ្ដិកាយ ថនេ ពន្ធាបេត្វា រាជមុទ្ទិកាយ លញ្ជាបេសិ។ រាជា ថេរំ ចិរតរំ ទដ្ឋុំ កាលវិក្ខេបំ ករោន្តោ “ស្វេ សីលានិ គណ្ហិស្សាមី”តិ អាហ។ ថេរោ រញ្ញោ ច ទេវិយា ច វន្ទនកាលេ សត្ថាការមត្តំ គណ្ហាតិ។ ឥត្ថី បុរិសោតិ បន **វិសេសំ** ន ករោតិ។ តេនាហ **“វវត្ថានំ ន ករោមី”**តិ។ “អហោ សុបរិសុទ្ធសីលោ វតាយំ អយ្យោ”តិ ទណ្ឌទីបិកំ គហេត្វា អដ្ឋាសិ។ **អតិបរិសុទ្ធំ បាកដ**ន្តិ សប្បាយលាភេន កម្មដ្ឋានំ អតិវិយ បរិសុទ្ធំ វិភូតំ អហោសិ។ **សកលំ បព្ពតំ ឧន្នាទយន្តោ**តិ បថវិកម្បនេន សកលំ បព្ពតំ ឯកំ និន្នាទំ ករោន្តោ។ តន្និវាសិទេវតានំ សាធុការទានេនាតិ កេចិ។ **ភន្តោ**តិ អនវដ្ឋិតោ។ **ពាលោ**តិ តរុណទារកោ។ **ឧត្រស្តោ**តិ ញាតកេហិ វិនាភាវេន សន្ត្រស្តោ។

**វិសគណ្ឌករោគោ**តិ ថនកន្ទឡរោគមាហ។ មាសរោគាទិកោបិ វិសគណ្ឌករោគោតិ វទន្តិ។ **យតោ បព្ពជិតោ, តតោ បដ្ឋាយ** បព្ពជិតកាលតោ បភុតីតិ អត្ថោ។ **ឥន្ទ្រិយានី**តិ ឥន្ទ្រិយសំវរសីលានិ។ តេសុ ហិ ភិន្នេសុ ឥន្ទ្រិយានិបិ ភិន្នានីតិ វុច្ចន្តិ អារក្ខាភាវតោ, ឥន្ទ្រិយានេវ វា និមិត្តានុព្យញ្ជនគ្គាហស្ស ទ្វារភូតានិ ភិន្នានិ នាម តំសមង្គិនោ អនត្ថុប្បត្តិតោ, វិបរិយាយតោ អភិន្នានីតិ វេទិតព្ពានិ។ ឥន្ទ្រិយានំ វា អយោនិសោ ឧបសំហារោ ភេទនំ, យោនិសោ ឧបសំហារោ អភេទនន្តិ អបរេ។ **មិត្តត្ថេរោវា**តិ មហាមិត្តត្ថេរោ វិយ។ **វរេ**តិ សេដ្ឋេ។

**តថា វីរិយេនា**តិ **តថា**-សទ្ទេន វីរិយំ វិសេសេតិ។ យថា សតិ អនវជ្ជលក្ខណាវ ឥន្ទ្រិយសំវរសាធនំ, តថា វីរិយំ អនវជ្ជលក្ខណំ អាជីវបារិសុទ្ធិសាធនន្តិ។ វីរិយាបេក្ខមេវ វិសេសនំ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនេវាហ **“សម្មាអារទ្ធវីរិយស្សា”**តិ។ អយុត្តា ឯសនា អនេសនា, យថាវុត្តមិច្ឆាជីវសង្គហា។ សា ឯវ សត្ថុសាសនស្ស ន បតិរូបាតិ អប្បតិរូបំ, តំ **អនេសនំ អប្បតិរូបំ**។ អថ វា បតិរូបវិរោធិនី អប្បតិរូបា, បរិគ្គហិតធុតង្គស្ស ធុតង្គនិយមវិរោធិនី យស្ស កស្សចិ សល្លេខវិកោបិនី បដិបត្តិ។ ឥមស្មឹ បក្ខេ ច-សទ្ទោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោ, អនេសនំ, អប្បតិរូបញ្ច បហាយាតិ។ បដិសេវមានេន បរិវជ្ជយតា សម្បាទេតព្ពាតិ សម្ពន្ធោ។ “បរិសុទ្ធុប្បាទេ”តិ ឥមិនាវ ធម្មទេសនាទីនំ បរិសុទ្ធាយ សមុដ្ឋានតា ទីបិតា ហោតីតិ **“ធម្មទេសនាទីហិ ចស្ស គុណេហិ បសន្នាន”**ន្តិ វុត្តំ។ **អាទិ**-សទ្ទេន ពាហុសច្ចវត្តបរិបូរណឥរិយាបថសម្បត្តិអាទីនំ គហណំ វេទិតព្ពំ។ **ធុតគុណេ ចស្ស បសន្នាន**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **បិណ្ឌបាតចរិយាទីហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន មិត្តសុហជ្ជបំសុកូលចរិយាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ធុតង្គនិយមានុលោមេនា**តិ តំតំធុតង្គនិយតាយ បដិបត្តិយា អនុលោមវសេន, អវិកោបនវសេនាតិ អត្ថោ។ មហិច្ឆស្សេវ មិច្ឆាជីវេន ជីវិកា, ន អប្បិច្ឆស្ស។ អប្បិច្ឆតាយ ឧក្កំសគតាយ មិច្ឆាជីវស្ស អសម្ភវោ ឯវាតិ ទស្សេតុំ **“ឯកព្យាធិវូបសមត្ថ”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **បូតិហរិតកី**តិ បូតិមុត្តបរិភាវិតំ, បូតិភាវេន វា ឆឌ្ឌិតំ ហរិតកំ។ អរិយវំសោ ឯតស្ស អត្ថីតិ, អរិយវំសេ វា និយុត្តោតិ អរិយវំសិកោ, បច្ចយគេធស្ស ទូរសមុស្សារិតត្តា ឧត្តមោ ច សោ អរិយវំសិកោ ចាតិ **ឧត្តមអរិយវំសិកោ។ យស្ស កស្សចី**តិ បរិគ្គហិតាបរិគ្គហិតធុតង្គេសុ យស្ស កស្សចិ។

**និមិត្តំ** នាម បច្ចយេ ឧទ្ទិស្ស យថា អធិប្បាយោ ញាយតិ ឯវំ និមិត្តកម្មំ។ **ឱភាសោ** នាម ឧជុកមេវ អកថេត្វា យថា អធិប្បាយោ វិភូតោ ហោតិ, ឯវំ ឱភាសនំ។ **បរិកថា** នាម បរិយាយេន កថនំ។ **តថា ឧប្បន្ន**ន្តិ និមិត្តាទិវសេន ឧប្បន្នំ។

**ទ្វារំ ទិន្ន**ន្តិ រោគសីសេន បរិភោគស្ស ទ្វារំ ទិន្នំ។ តស្មា អរោគកាលេបិ បរិភុញ្ជិតុំ វដ្ដតិ, អាបត្តិ ន ហោតីតិ អត្ថោ។ តេនាហ **“កិញ្ចាបិ អាបត្តិ ន ហោតី”**តិអាទិ។ **ន វដ្ដតី**តិ សល្លេខបដិបត្តិយំ ឋិតស្ស ន វដ្ដតិ, សល្លេខំ កោបេតីតិ អធិប្បាយោ។ “អាជីវំ បន កោបេតី”តិ ឥមិនាវ សេនាសនបដិសំយុត្តធុតង្គធរស្ស និមិត្តាទយោ ន វដ្ដន្តីតិ វទន្តិ។ តទញ្ញធុតង្គធរស្សាបិ ន វដ្ដន្តិយេវាតិ អបរេ។ **អករោន្តោ**តិ យថាសកំ អនុញ្ញាតវិសយេបិ អករោន្តោ។ **អញ្ញត្រេវា**តិ បបេត្វា ឯវ។

គណវាសំ បហាយ អរញ្ញាយតនេ បដិប្បស្សទ្ធិវិវេកស្ស មុទ្ធភូតាយ អគ្គផលសមាបត្តិយា វិហរន្តោ មហាថេរោ **“បវិវេកំ ព្រូហយមានោ”**តិ វុត្តោ។ ឧទរសន្និស្សិតោ វាតាពាធោ **ឧទរវាតាពាធោ**។ អសម្មិន្នំ ខីរំ ឯតស្សាតិ អសម្ភិន្នខីរំ, តទេវ បាយាសន្តិ **អសម្ភិន្នខីរបាយាសំ,** ឧទកេន អសម្មិស្សខីរេន បក្កបាយាសន្តិ អត្ថោ។ **តស្សា**តិ បាយាសស្ស។ **ឧប្បត្តិមូល**ន្តិ “គិហិកាលេ មេ, អាវុសោ, មាតា សប្បិមធុសក្ករាទីហិ យោជេត្វា អសម្ភិន្នខីរបាយាសំ អទាសិ, តេន មេ ផាសុ អហោសី”តិ អត្តនោ វចីនិច្ឆារណសង្ខាតំ ឧប្បត្តិហេតុំ។ **“អបរិភោគារហោ បិណ្ឌបាតោ”**តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ ថេរស្ស ឱភាសនាទិចិត្តុប្បត្តិយេវ នត្ថីតិ? សច្ចំ នត្ថិ, អជ្ឈាសយំ បន អជានន្តា ឯកច្ចេ បុថុជ្ជនា តថា មញ្ញេយ្យុំ, អនាគតេ ច សព្រហ្មចារិនោ ឯវំ មម ទិដ្ឋានុគតឹ អាបជ្ជេយ្យុន្តិ បដិក្ខិបិ។ អបិច មហាថេរស្ស បរមុក្កំសគតា សល្លេខបដិបត្តិ។ តថា ហិ ទហរភិក្ខុនោ “កស្ស

សម្បន្នំ ន មនាប”ន្តិ (បាចិ. ២០៩, ២៥៧, ៦១២, ១២២៨, ១២៣៤; ចូឡវ. ៣៤៣) វចនំ និស្សាយ យាវ បរិនិព្ពានា បិដ្ឋខាទនីយំ ន ខាទតិ។

**វចីវិញ្ញត្តិវិប្ផារា**តិ វចីនិច្ឆារណហេតុ។ អត្ថវិញ្ញាបនវសេន បវត្តមានោ ហិ សទ្ទោ អសតិបិ វិញ្ញត្តិយា តស្ស កេនចិ បច្ចយេន បច្ចយភាវេ វចីវិញ្ញត្តិវសេនេវ បវត្តតីតិ “វចីវិញ្ញត្តិវិប្ផារោ”តិ វុច្ចតិ។ **ភុត្តោ**តិ ភុត្តវា **សចេ ភវេយ្យំ អហំ។ សា**តិ អស្ស។ អការលោបេន ហិ និទ្ទេសោ “ឯវំស តេ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២៣; អ. និ. ៦.៥៨; ៨.៧) វិយ។ **អន្តគុណ**ន្តិ អន្តភោគោ។ **ពហិ ចរេ**តិ អាសយតោ និក្ខមិត្វា គោចរគ្គហណវសេន ពហិ យទិ វិចរេយ្យ។ បរមប្បិច្ឆំ ទស្សេតុំ លោកវោហារេនេវមាហ។ លោកេ ហិ អយុត្តភោជនំ ឱទរិយំ គរហន្តា ឯវំ វទន្តិ “កីសុ នាម តស្ស អន្តានិ ពហិ ចរន្តី”តិ។ **អារាធេមី**តិ អាទិតោ បដ្ឋាយ រាធេមិ, វសេ វត្តេមីតិ អត្ថោ។

**មហាតិស្សត្ថេរោ** កិរ ទុព្ភិក្ខកាលេ មគ្គំ គច្ឆន្តោ ភត្តច្ឆេទេន, មគ្គកិលមថេន ច កិលន្តកាយោ ទុព្ពលោ អញ្ញតរស្ស ផលិតស្ស អម្ពស្ស មូលេ និបជ្ជិ, ពហូនិ អម្ពផលានិ តហំ តហំ បតិតានិ ហោន្តិ។ តត្ថេកោ វុឌ្ឍតរោ ឧបាសកោ ថេរស្ស សន្តិកំ ឧបគន្ត្វា បរិស្សមំ ញត្វា អម្ពបានំ បាយេត្វា អត្តនោ បិដ្ឋិំ អារោបេត្វា វសនដ្ឋានំ នេតិ។ ថេរោ –

> “ន បិតា នបិ តេ មាតា, ន ញាតិ នបិ ពន្ធវោ;
> ករោតេតាទិសំ កិច្ចំ, សីលវន្តស្ស ការណា”តិ។ (វិសុទ្ធិ. ១.២០) –

អត្តានំ ឱវទិត្វា សម្មសនំ អារភិត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា តស្ស បិដ្ឋិគតោ ឯវ មគ្គបដិបាដិយា អរហត្តំ សច្ឆាកាសិ។ ឥមំ សន្ធាយ វុត្តំ “**អម្ពខាទកមហាតិស្សត្ថេរវត្ថុបិ ចេត្ថ កថេតព្ព**”ន្តិ។ **សព្ពថាបី**តិ សព្ពប្បការេនបិ អនេសនវសេន, ចិត្តុប្បត្តិវសេនបិ, បគេវ កាយវចីវិប្ផន្ទិតវសេនាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**អនេសនាយា**”តិអាទិ។

អបច្ចវេក្ខិតបរិភោគេ ឥណបរិភោគអាបត្តិអាទីនវស្ស, តព្ពិបរិយាយតោ បច្ចវេក្ខិតបរិភោគេ អានិសំសស្ស ច ទស្សនំ **អាទីនវានិសំសទស្សនំ**។ តស្ស បន បច្ចយាធិការត្តា វុត្តំ “បច្ចយេសូ”តិ។ ការណការណម្បិ ហិ ការណភាវេន វុច្ចតិ យថា តិណេហិ ភត្តំ សិទ្ធន្តិ។ យេន ការណេន ភិក្ខុនោ អបច្ចវេក្ខិតបរិភោគោ នាម សិយា, តស្មិំ វជ្ជិតេ បច្ចយសន្និស្សិតសីលំ សិជ្ឈតិ, វិសុជ្ឈតិ ចាតិ ទស្សេតុំ “**តស្មា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **បច្ចយគេធ**ន្តិ គេធគ្គហណេនេវ សម្មោហោបិ គហិតោតិ ទដ្ឋព្ពោ តេន សហ បវត្តនតោ, តទុបនិស្សយតោ ច។ **ធម្មេន សមេន ឧប្បន្នេ**តិ ឥទំ បច្ចយានំ អាគមនសុទ្ធិទស្សនំ, ន បច្ចយសន្និស្សិតសីលវិសុទ្ធិទស្សនំ។ បច្ចយានំ ហិ ឥទមត្ថិតំ ឧបធារេត្វា បរិភុញ្ជនំ បច្ចយសន្និស្សិតសីលំ។ យស្មា បន តេ បច្ចយា ញាយាធិគតា ឯវ ភិក្ខុនា បរិភុញ្ជិតព្ពា, តស្មា វុត្តំ “**ធម្មេន សមេន ឧប្បន្នេ បច្ចយេ**”តិ។ **យថាវុត្តេន វិធិនា**តិ “សីតស្ស បដិឃាតាយា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៣; អ. និ. ៦.៥៨; មហានិ. ២០៦) វុត្តវិធិនា។

**ធាតុវសេន វា**តិ “យថាបច្ចយំ វត្តមានំ ធាតុមត្តមេវេតំ, យទិទំ ចីវរាទិ, តទុបភុញ្ជកោ ច បុគ្គលោ”តិ ឯវំ ធាតុមនសិការវសេន វា។ **បដិកូលវសេន វា**តិ បិណ្ឌបាតេ តាវ អាហារេ បដិកូលសញ្ញាវសេន, “សព្ពានិ បន ឥមានិ ចីវរាទីនិ អជិគុច្ឆនីយានិ, ឥមំ បូតិកាយំ បត្វា អតិវិយ ជិគុច្ឆនីយានិ ជាយន្តី”តិ ឯវំ បដិកូលមនសិការវសេន វា។ **តតោ ឧត្តរី**តិ បដិលាភកាលតោ ឧបរិ។ **អនវជ្ជោវ បរិភោគោ** អាទិតោវ បញ្ញាយ បរិសោធិតត្តា អធិដ្ឋហិត្វា ឋបិតបត្តចីវរានំ វិយាតិ។ បច្ចវេក្ខណាយ អាទិសុទ្ធិទស្សនបរមេតំ, ន បរិភោគកាលេ បច្ចវេក្ខណបដិក្ខេបបរំ។ តេនាហ “**បរិភោគកាលេបី**”តិអាទិ។ **តត្រា**តិ តស្មិំ បរិភោគកាលេ បច្ចវេក្ខណេ។ **សន្និដ្ឋានករោ**តិ អសន្ទេហករោ ឯកន្តិកោ។

**ថេយ្យបរិភោគោ** នាម អនរហស្ស បរិភោគោ។ ភគវតាបិ អត្តនោ សាសនេ សីលវតោ បច្ចយា អនុញ្ញាតា, ន ទុស្សីលស្ស។ ទាយកានម្បិ សីលវតោ ឯវ បរិច្ចាគោ, ន ទុស្សីលស្ស។ អត្តនោ ការានំ មហប្ផលភាវស្ស បច្ចាសីសនតោ។ ឥតិ សត្ថារា អននុញ្ញាតត្តា, ទាយកេហិ ច អបរិច្ចត្តត្តា ទុស្សីលស្ស បរិភោគោ ថេយ្យាយ បរិភោគោ **ថេយ្យបរិភោគោ**។ ឥណវសេន បរិភោគោ **ឥណបរិភោគោ,** បដិគ្គាហកតោ ទក្ខិណាវិសុទ្ធិយា អភាវតោ ឥណំ គហេត្វា បរិភោគោ វិយាតិ អត្ថោ។ **តស្មា**តិ “សីលវតោ”តិអាទិនា វុត្តមេវត្ថំ ការណភាវេន បច្ចាមសតិ។ ចីវរំ កាយតោ មោចេត្វា បរិភោគេ បរិភោគេ បុរេភត្ត…បេ…. បច្ឆិមយាមេសុ បច្ចវេក្ខិតព្ពន្តិ សម្ពន្ធោ។ តថា អសក្កោន្តេន យថាវុត្តកាលវិសេសវសេន ឯកទិវសេ ចតុក្ខត្តុំ តិក្ខត្តុំ ទ្វិក្ខត្តុំ សកីយេវ វា បច្ចវេក្ខិតព្ពំ។ សចេ អរុណំ ឧគ្គច្ឆតិ, **ឥណបរិភោគដ្ឋានេ តិដ្ឋតិ**។ ហិយ្យោ យំ មយា ចីវរំ បរិភុត្តំ, តំ យាវទេវ សីតស្ស បដិឃាតាយ…បេ…. ហិរិកោបីនបដិច្ឆាទនត្ថំ។ ហិយ្យោ យោ មយា បិណ្ឌបាតោ បរិភុត្តោ, សោ “នេវ

ទវាយា”តិអាទិនា សចេ អតីតបរិភោគបច្ចវេក្ខណំ ន ករេយ្យាតិ វទន្តិ, តំ វីមំសិតព្ពំ។ **សេនាសនម្បិ បរិភោគេ បរិភោគេ**តិ បវេសេ បវេសេ។ **សតិបច្ចយតា**តិ សតិយា បច្ចយភាវោ បដិគ្គហណស្ស, បរិភោគស្ស ច បច្ចវេក្ខណសតិយា បច្ចយភាវោ យុជ្ជតិ, បច្ចវេក្ខិត្វាវ បដិគ្គហេតព្ពំ, បរិភុញ្ជិតព្ពញ្ចាតិ អត្ថោ។ តេនេវាហ “**សតី កត្វា**”តិអាទិ។ **ឯវំ សន្តេបី**តិ យទិបិ ទ្វីសុបិ ឋានេសុ បច្ចវេក្ខណា យុត្តា, ឯវំ សន្តេបិ។ អបរេ បនាហុ – **សតិ បច្ចយតា**តិ សតិ ភេសជ្ជបរិភោគស្ស បច្ចយភាវេ, សតិ បច្ចយេតិ អត្ថោ។ **ឯវំ សន្តេបី**តិ បច្ចយេ សតិបីតិ។ តំ តេសំ មតិមត្តំ។ តថា ហិ បច្ចយសន្និស្សិតសីលំ បច្ចវេក្ខណាយ វិសុជ្ឈតិ, ន បច្ចយស្ស ភាវមត្តេន។

ឯវំ បច្ចយសន្និស្សិតសីលស្ស វិសុទ្ធិំ ទស្សេត្វា តេនេវ បសង្គេន សព្ពាបិ វិសុទ្ធិយោ ទស្សេតុំ “**ចតុព្ពិធា ហិ សុទ្ធី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ សុជ្ឈតិ ឯតាយាតិ សុទ្ធិ, យថាធម្មំ ទេសនាវ សុទ្ធិ **ទេសនាសុទ្ធិ**។ វុដ្ឋានស្សាបិ ចេត្ថ ទេសនាយ ឯវ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឆិន្នមូលាបត្តីនំ បន អភិក្ខុតាបដិញ្ញាវ ទេសនា។ អធិដ្ឋានវិសិដ្ឋោ សំវរោវ សុទ្ធិ **សំវរសុទ្ធិ**។ ធម្មេន សមេន បច្ចយានំ បរិយេដ្ឋិ ឯវ សុទ្ធិ **បរិយេដ្ឋិសុទ្ធិ**។ ចតូសុបិ បច្ចយេសុ វុត្តវិធិនា បច្ចវេក្ខណាវ សុទ្ធិ **បច្ចវេក្ខណសុទ្ធិ**។ ឯស តាវ សុទ្ធីសុ សមាសនយោ។ សុទ្ធិមន្តេសុ បន ទេសនា សុទ្ធិ ឯតស្សាតិ **ទេសនាសុទ្ធិ**។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **សុទ្ធិ**-សទ្ទោ បន វុត្តនយោវ។ **ឯវ**ន្តិ សំវរភេទំ សន្ធាយាហ។ **បហាយា**តិ វជ្ជេត្វា, អកត្វាតិ អត្ថោ។

ទាតព្ពដ្ឋេន ទាយំ, តំ អាទិយន្តីតិ **ទាយាទា**។ អននុញ្ញាតេសុ សព្ពេន សព្ពំ បរិភោគាភាវតោ, អនុញ្ញាតេសុ ឯវ ច បរិភោគសម្ភវតោ ភិក្ខូហិ បរិភុញ្ជិតព្ពបច្ចយា **ភគវតោ សន្តកា**។ “ធម្មទាយាទា មេ, ភិក្ខវេ, ភវថ មា អាមិសទាយាទា។ អត្ថិ មេ តុម្ហេសុ អនុកម្បា ‘កិន្តិ មេ សាវកា ធម្មទាយាទា ភវេយ្យុំ នោ អាមិសទាយាទា’”តិ (ម. និ. ១.២៩) ឯវំ បវត្តំ **ធម្មទាយាទសុត្តញ្ច** ឯត្ថ ឯតស្មឹ អត្ថេ **សាធកំ**។

អវីតរាគានំ តណ្ហាបរវសតាយ បច្ចយបរិភោគេ សាមិភាវោ នត្ថិ, តទភាវេន វីតរាគានំ តត្ថ សាមិភាវោ យថារុចិបរិភោគសម្ភវតោ។ តថា ហិ តេ បដិកូលម្បិ អប្បដិកូលាការេន, អប្បដិកូលម្បិ បដិកូលាការេន, តទុភយម្បិ វជ្ជេត្វា អជ្ឈុបេក្ខនាការេន បច្ចយេ បរិភុញ្ជន្តិ, ទាយកានញ្ច មនោរថំ បរិបូរេន្តិ។ តេនាហ “**តេ ហិ តណ្ហាយ ទាសព្យំ អតីតត្តា សាមិនោ ហុត្វា បរិភុញ្ជន្តី**”តិ។

**សព្ពេស**ន្តិ អរិយានំ, បុថុជ្ជនានញ្ច។ កថំ បុថុជ្ជនានំ ឥមេ បរិភោគា សម្ភវន្តិ? ឧបចារវសេន។ យោ ហិ បុថុជ្ជនស្សាបិ សល្លេខបដិបត្តិយំ ឋិតស្ស បច្ចយគេធំ បហាយ តត្ថ តត្ថ អនុបលិត្តេន ចិត្តេន បរិភោគោ, សោ **សាមិបរិភោគោ** វិយ ហោតិ។ **សីលវតោ** បន បច្ចវេក្ខិតបរិភោគោ ទាយជ្ជបរិភោគោ វិយ ហោតិ, ទាយកានំ មនោរថស្ស អវិរាធនតោ។ តថា ហិ វុត្តំ “**ទាយជ្ជបរិភោគេយេវ វា សង្គហំ គច្ឆតី**”តិ។ កល្យាណបុថុជ្ជនស្ស បរិភោគេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ, តស្ស សេក្ខសង្គហតោ។ **សេក្ខសុត្តំ** (សំ. និ. ៥.១៣) ហេតស្សត្ថស្ស សាធកំ។ តេនាហ “**សីលវាបិ ហី**”តិអាទិ។ **បច្ចនីកត្តា**តិ យថា ឥណាយិកោ អត្តនោ រុចិយា ឥច្ឆិតទេសំ គន្តុំ ន លភតិ, ឯវំ ឥណបរិភោគយុត្តោ លោកតោ និស្សរិតុំ ន លភតីតិ តប្បដិបក្ខត្តា សីលវតោ បច្ចវេក្ខិត បរិភោគោ អាណណ្យបរិភោគោតិ អាហ “**អាណណ្យបរិភោគោ វា**”តិ។ ឯតេន និប្បរិយាយតោ ចតុបរិភោគ វិនិមុត្តោ វិសុំយេវាយំ បរិភោគោតិ ទស្សេតិ។ **ឥមាយ សិក្ខាយា**តិ សីលសង្ខាតាយ សិក្ខាយ។ **កិច្ចការី**តិ បដិញ្ញានុរូបំ បដិបជ្ជនតោ យុត្តបត្តការី។

ឥទានិ តមេវ កិច្ចការិតំ សុត្តបទេន វិភាវេតុំ “**វុត្តម្បិ ចេត**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **វិហារ**ន្តិ បតិស្សយំ។ **សយនាសន**ន្តិ មញ្ចាទឹ។ ឧភយេនបិ សេនាសនមេវ វុត្តំ។ **អាប**ន្តិ ឧទកំ។ **សង្ឃាដិរជូបវាហន**ន្តិ បំសុមលាទិនោ សង្ឃាដិគតរជស្ស ធោវនំ។ **សុត្វាន ធម្មំ សុគតេន ទេសិត**ន្តិ ចីវរាទីសុ “បដិសង្ខា យោនិសោ ចីវរំ បដិសេវតិ សីតស្ស បដិឃាតាយា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៣; អ. និ. ៦.៥៨; មហានិ. ២០៦) នយេន ភគវតា ទេសិតំ ធម្មំ សុត្វា។ **សង្ខាយ សេវេ វរបញ្ញសាវកោ**តិ “បិណ្ឌ”ន្តិ វុត្តំ បិណ្ឌបាតំ, វិហារាទិបទេហិ វុត្តំ សេនាសនំ, “បិបាសា គេលញ្ញស្ស វូបសមនតោ បានីយម្បិ គិលានបច្ចយោ”តិ អាបមុខេន ទស្សិតំ គិលានបច្ចយំ, សង្ឃាដិយាទិ ចីវរន្តិ ចតុព្ពិធំ បច្ចយំ សង្ខាយ “យាវទេវ ឥមស្ស កាយស្ស ឋិតិយា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៣; ២.២៤; ៣.៧៥; សំ. និ. ៤.១២០; អ. និ. ៦.៥៨; ៨.៩; ធ. ស. ១៣៥៥) នយេន បច្ចវេក្ខិត្វា។ **សេវេ** សេវិតុំ សក្កុណេយ្យ ឧត្តមបញ្ញស្ស ភគវតោ សាវកោ សេខោ វា បុថុជ្ជនោ វា។

យស្មា ច សង្ខាយ សេវី វរបញ្ញសាវកោ, **តស្មា ហិ បិណ្ឌេ…បេ…. បោក្ខរេ វារិពិន្ទុ**, តថា ហោតិ។ **កាលេនា**តិ អរិយានំ ភោជនកាលេ។ **លទ្ធា**តិ លភិត្វា។ **បរតោ**តិ អញ្ញតោ ទាយកតោ។ **អនុគ្គហា**តិ អនុកម្បាយ ពហុម្ហិ ឧបនីតេ **មត្តំ** សោ **ជញ្ញា** ជានេយ្យ **សតតំ** សព្ពកាលំ **ឧបដ្ឋិតោ** ឧបដ្ឋិតស្សតិ។ **អាលេបនរូហនេ យថា**តិ

ភេសជ្ជលេបនេន វណស្ស រុហនេ វិយ, មត្តំ ជានេយ្យាតិ យោជនា។ **អាហរេ**តិ អាហរេយ្យ។ “អាហរេយ្យាហារ”ន្តិ វា បាឋោ។ **យាបនត្ថ**ន្តិ សរីរស្ស យាបនាយ។ **អមុច្ឆិតោ**តិ តណ្ហាមុច្ឆាយ អមុច្ឆិតោ គេធំ តណ្ហំ អនាបន្នោ។

អត្តនោ មាតុលស្ស សង្ឃរក្ខិតត្ថេរស្សេវ នាមស្ស គហិតត្តា **ភាគិនេយ្យសង្ឃរក្ខិតសាមណេរោ។ សាលិកូរ**ន្តិ សាលិភត្តំ។ **សុនិព្ពុត**ន្តិ សុសីតលំ។ **អសញ្ញតោ**តិ អបច្ចវេក្ខណំ សន្ធាយាហ។ **សព្ពាសវបរិក្ខីណោ**តិ បរិក្ខីណសព្ពាសវោ។

### បឋមសីលបញ្ចកវណ្ណនា

**២០**. បរិយន្តោ ឯតេសំ អត្ថីតិ បរិយន្តានិ, បរិយន្តានិ សិក្ខាបទានិ យេសំ តេ បរិយន្តសិក្ខាបទា, តេសំ **បរិយន្តសិក្ខាបទានំ។ ឧបសម្បន្នាន**ន្តិ ឋបេត្វា កល្យាណបុថុជ្ជនសេក្ខាសេក្ខេ តទញ្ញេសំ ឧបសម្បន្នានំ។ សាមញ្ញជោតនាបិ ហិ វិសេសេ តិដ្ឋតិ។ **កុសលធម្មេ យុត្តាន**ន្តិ វិបស្សនាចារេ យុត្តបយុត្តានំ។ សេក្ខធម្មា បរិយន្តា បរមា មរិយាទា ឯតស្សាតិ **សេក្ខបរិយន្តោ**។ នាមរូបបរិច្ឆេទតោ, កុសលធម្មសមាទានតោ វា បន បដ្ឋាយ យាវ គោត្រភូ, តាវ បវត្តកុសលធម្មប្បពន្ធោ សេក្ខធម្មេ អាហច្ច ឋិតោ សេក្ខបរិយន្តោ។ សេក្ខធម្មានំ វា ហេដ្ឋិមន្តភូតា សិក្ខិតព្ពា លោកិយា តិស្សោ សិក្ខា សេក្ខបរិយន្តោ, តស្មិំ **សេក្ខបរិយន្តេ។ បរិបូរការីន**ន្តិ កិញ្ចិបិ សិក្ខំ អហាបេត្វា បូរេន្តានំ។ ឧបរិវិសេសាធិគមត្ថំ **កាយេ ច ជីវិតេ ច អនបេក្ខានំ**។ តតោ ឯវ សីលបារិបូរិអត្ថំ **បរិច្ចត្តជីវិតានំ**។ ទិដ្ឋិសំកិលេសេន អបរាមសនីយតោ បារិសុទ្ធិវន្តំ សីលំ **អបរាមដ្ឋបារិសុទ្ធិសីលំ**។ កិលេសានំ សព្ពសោ បដិប្បស្សទ្ធិយា បារិសុទ្ធិវន្តំ សីលំ **បដិប្បស្សទ្ធិបារិសុទ្ធិសីលំ**។

អនុបសម្បន្នានំ អសេក្ខានំ, សេក្ខានំ, កល្យាណបុថុជ្ជនានញ្ច សីលំ មហានុភាវតាយ អានុភាវតោ អបរិយន្តមេវាតិ អាហ “**គណនវសេន សបរិយន្តត្តា**”តិ។ កាយវាចានំ សំវរណតោ, វិនយនតោ ច **សំវរវិនយា។ បេយ្យាលមុខេន និទ្ទិដ្ឋា**តិ តត្ថ តត្ថ សត្ថារា ទេសិតវិត្ថារនយេន យថាវុត្តគណនតោ និទ្ទិដ្ឋា។ **សិក្ខា**តិ សីលសង្ខាតា សិក្ខា។ **វិនយសំវរេ**តិ វិនយបិដកេ។ គណនវសេន សបរិយន្តម្បិ ឧបសម្បន្នានំ សីលន្តិ ហេដ្ឋា វុត្តំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ យំ កិញ្ចិ ហិ ឧបសម្បន្នេន សិក្ខិតព្ពំ សីលំ នាម, តត្ថ កស្សចិបិ អនវសេសតោ **អនវសេសវសេន ។ សមាទានភាវ**ន្តិ សមាទានសព្ភាវំ។ **លាភ…បេ…. វសេន អទិដ្ឋបរិយន្តភាវោ** លាភាទិហេតុ សីលស្ស អវីតិក្កមោ។

**ធនំ ចជេ អង្គវរស្ស ហេតុ** បារិបន្ថិកចោរាទីហិ ឧបទ្ទុតោ។ **អង្គំ ចជេ ជីវិតំ រក្ខមានោ** សប្បទដ្ឋាទិកាលេ។ **អង្គំ ធនំ ជីវិតញ្ចាបិ សព្ពំ, ចជេ នរោ ធម្មមនុស្សរន្តោ** សុតសោមមហាពោធិសត្តាទយោ វិយ។ តេនាហ “**ឥមំ សប្បុរិសានុស្សតិំ អវិជហន្តោ**”តិ។ ជិយច្ឆាបរិស្សមេន **ជីវិតសំសយេ** សតិបិ។ **សិក្ខាបទំ អវីតិក្កម្មា**តិ អស្សាមិកេសុ អម្ពផលេសុ ភូមិយំ បតិតេសុ សមីបេយេវ សន្តេសុបិ បដិគ្គាហកាភាវេន អបរិភុញ្ជន្តោ **បដិគ្គហណសិក្ខាបទំ** អវីតិក្កមិត្វា។

**សីលវន្តស្សា**តិ សីលវន្តភាវស្ស **ការណា**, សីលវន្តស្ស វា តុយ្ហំ ឯតាទិសំ អំសេន វាហណាទិកំ កិច្ចំ ករោតិ, ការណា សីលស្សាតិ អធិប្បាយោ។ **សុជោតជាតិមណិ វិយា**តិ ចតូសុ បាសាណេសុ សម្មទេវ ជោតជាតិមណិ វិយ។ **មហាសង្ឃរក្ខិតភាគិនេយ្យសង្ឃរក្ខិតត្ថេរានំ វិយា**តិ មហាសង្ឃរក្ខិតត្ថេរស្ស, តស្សេវ ភាគិនេយ្យសង្ឃរក្ខិតត្ថេរស្ស វិយ ច។ “កិមត្ថំ មយំ ឥធាគតា”តិ មហាជនស្ស វិប្បដិសារោ ភវិស្សតីតិ អធិប្បាយោ។ **អច្ឆរិកាយា**តិ អង្គុលិផោដនេន។ **អសតិយា**តិ សតិសម្មោសេន។ **អញ្ញាណបកត**ន្តិ អញ្ញាណេន អបរជ្ឈិត្វា កតំ, អជានិត្វា កតន្តិ អត្ថោ។

**អប្បស្សុតោបិ ចេ ហោតី**តិ សុត្តគេយ្យាទិសុតរហិតោ ហោតិ ចេ។ **សីលេសុ អសមាហិតោ**តិ បាតិមោក្ខសំវរាទិសីលេសុបិ ន សម្មា បតិដ្ឋិតោ ហោតិ ចេ។ **នាស្ស សម្បជ្ជតេ សុត**ន្តិ អស្ស សីលរហិតស្ស បុគ្គលស្ស សុតំ អត្តនោ, បរេសញ្ច កត្ថចិ ភវសម្បត្តិអាវហំ ន ហោតិ។ “ទុស្សីលោយំ បុរិសបុគ្គលោ”តិ ហិ សិក្ខាកាមា ន តស្ស សន្តិកំ ឧបសង្កមន្តិ។ **ពហុស្សុតោបិ ចេ**តិ ឯត្ថ **ចេ**-តិ និបាតមត្តំ។ **បសំសិតោ**តិ បសំសិតោ ឯវ នាម។

រាគវសេន អបរាមដ្ឋគហណេន តណ្ហាបរាមាសាភាវមាហ។ **តថារូប**ន្តិ រាគវសេន អបរាមដ្ឋំ។ **ភិន្ទិត្វា**តិ ហនិត្វា។ **សញ្ញាបេស្សាមី**តិ សញ្ញត្តិំ ករិស្សាមិ, អប្បកំ វេលំ មំ វិស្សជ្ជេតុន្តិ អធិប្បាយោ។ **អដ្ដិយាមី**តិ ជិគុច្ឆាមិ។ **ហរាយាមី**តិ លជ្ជាមិ។

**បលិបន្នោ**តិ សីទន្តោ, សម្មត្ថិតោ វា។ **សីលេនេវ សន្ទី មរិស្សាមី**តិ សីលំ អវិនាសេន្តោ តេន សហេវ មរិស្សាមិ, ន ឥទានិ កទាចិបិ តំ បរិច្ចជិស្សាមិ។ សតិ ហិ ភវាទានេ សីលេន វិយោគោ សិយា, ភវមេវ នាទិយិស្សាមីតិ អធិប្បាយោ។ **រោគំ សម្មសន្តោ**តិ រោគភូតំ វេទនំ វេទនាមុខេន សេសារូបធម្មេ, រូបធម្មេ ច បរិគ្គហេត្វា វិបស្សន្តោ។

**វុប្បុតោ**តិ វិការំ អាបាទិយមានសរីរស្ស។ **បរិសុស្សតី**តិ សមន្តតោ សុស្សតិ។ យថា កឹ? **បុប្ផំ យថា បំសុនិ អាតបេ កតំ** សូរិយាតបសន្តត្តេ បំសុនិ ឋបិតំ សិរីសាទិបុប្ផំ វិយាតិ អត្ថោ។ **អជញ្ញ**ន្តិ អមនុញ្ញំ ជិគុច្ឆនីយំ។ **ជញ្ញសង្ខាត**ន្តិ ពាលេហិ “ជញ្ញា”ន្តិ ឯវំ កិត្តិតំ។ **ជញ្ញរូបំ អបស្សតោ**តិ យថាភូតំ អប្បស្សតោ អវិទ្ទសុនោ “ជញ្ញា”ន្តិ បសំសិតំ។ **ធិរត្ថុម**ន្តិ ធិ អត្ថុ ឥមំ, ធិ-សទ្ទយោគេន សព្ពត្ថ ឧបយោគវចនំ, ឥមស្ស បូតិកាយស្ស ធិការោ ហោតូតិ អត្ថោ។ **ទុគ្គន្ធិយ**ន្តិ ទុគ្គន្ធិកំ ទុគ្គន្ធវន្តំ។ **យត្ថ** យថាវុត្តេ បូតិកាយេ រាគហេតុ **បមត្តា** បមាទំ អាបន្នា។ **បជា**តិ សត្តា។ **ហាបេន្តិ មគ្គំ សុគតូបបត្តិយា**តិ សុគតូបបត្តិយា មគ្គំ, សីលម្បិ ហាបេន្តិ, បគេវ ឈានាទិន្តិ អធិប្បាយោ។ កេវលំ “អរហន្តោ”តិ វត្តព្ពា សាវកខីណាសវា, ឥតរេ បន បច្ចេកពុទ្ធា សម្មាសម្ពុទ្ធាតិ សហ វិសេសនេនាតិ អាហ “**អរហន្តាទីន**”ន្តិ។ **សព្ពទរថប្បដិប្បស្សទ្ធិយា**តិ សព្ពកិលេសទរថប្បដិប្បស្សទ្ធិយា។

**ទុតិយសីលបញ្ហកវណ្ណនា**

**បាណាតិបាតាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អទិន្នាទានាទីនំ អគ្គមគ្គវជ្ឈកិលេសបរិយោសានានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **បហានាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន វេរមណិអាទីនំ ចតុន្នំ។ កេសុចិ បោត្ថកេសុ “បហានវសេនា”តិ លិខន្តិ, សា បមាទលេខា។ **បាណាតិបាតស្ស បហានំ សីល**ន្តិ ហិរោត្តប្បករុណាលោភាទិបមុខេន យេន កុសលចិត្តុប្បាទេន បាណាតិបាតោ បហីយតិ, តំ បាណាតិបាតស្ស បហានំ សីលនដ្ឋេន សីលំ។ តថា បាណាតិបាតា វិរតិ **វេរមណី សីលំ**។ បាណាតិបាតស្ស បដិបក្ខចេតនា **ចេតនា សីលំ**។ បាណាតិបាតស្ស សំវរណំ បវេសទ្វារបិធានំ **សំវរោ សីលំ**។ បាណាតិបាតស្ស អវីតិក្កមនំ **អវីតិក្កមោ សីលំ**។ **អទិន្នាទានស្សា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អភិជ្ឈា**ទីនំ បន អនភិជ្ឈាទិវសេន បហានំ វេទិតព្ពំ។ វេរមណី ចេតនា តំសម្បយុត្តា សំវរាវីតិក្កមា តប្បមុខា ធម្មា។

ឯវំ ទសកុសលកម្មបថវសេន បហានសីលាទីនិ ទស្សេត្វា ឥទានិ សឧបាយានំ អដ្ឋន្នំ សមាបត្តីនំ, អដ្ឋារសន្នំ មហាវិបស្សនានំ, អរិយមគ្គានញ្ច វសេន តានិ ទស្សេតុំ “**នេក្ខម្មេនា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **នេក្ខម្មេនា**តិ អលោភប្បធានេន កុសលចិត្តុប្បាទេន។ កុសលា ហិ ធម្មា កាមបដិបក្ខា ឥធ “នេក្ខម្ម”ន្តិ អធិប្បេតា។ តេនាហ “**កាមច្ឆន្ទស្ស បហានំ សីល**”ន្តិអាទិ។ តត្ថ **បហានសីលា**ទីនិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពានិ។ វិសេសមេវ វក្ខាម។ **អព្យាបាទេនា**តិ មេត្តាយ។ **អាលោកសញ្ញាយា**តិ វិភូតំ កត្វា មនសិករណេន ឧបដ្ឋិតអាលោកសញ្ញានេន ។ **អវិក្ខេបេនា**តិ សមាធិនា។ **ធម្មវវត្ថានេនា**តិ កុសលាទិធម្មានំ យាថាវនិច្ឆយេន។ សបច្ចយនាមរូបវវត្ថានេនាតិបិ វទន្តិ។

ឯវំ កាមច្ឆន្ទាទិនីវរណប្បហានេន “អភិជ្ឈំ លោកេ បហាយា”តិអាទិនា (វិភ. ៥៣៨) វុត្តាយ បឋមជ្ឈានាធិគមស្ស ឧបាយភូតាយ បុព្ពភាគបដិបទាយ វសេន បហានសីលាទីនិ ទស្សេត្វា ឥទានិ សឧបាយានំ អដ្ឋសមាបត្តិអាទីនំ វសេន ទស្សេតុំ “**ញាណេនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ នាមរូបបរិគ្គហកង្ខាវិតរណានំ ហិ វិពន្ធភូតស្ស មោហស្ស ទូរីករណេន ញាតបរិញ្ញាយ ឋិតស្ស អនិច្ចសញ្ញាទយោ សិជ្ឈន្តិ។ តថា ឈានសមាបត្តីសុ អភិរតិនិមិត្តេន បាមោជ្ជេន។ តត្ថ អនភិរតិយា វិនោទិតាយ ឈានាទីនំ សមធិគមោតិ សមាបត្តិវិបស្សនានំ អរតិវិនោទនអវិជ្ជាបទាលនាទិនា ឧបាយោតិ វុត្តំ “**ញាណេន អវិជ្ជាយ, បាមោជ្ជេន អរតិយា**”តិ។ ឧប្បដិបាដិនិទ្ទេសោ បន នីវរណសភាវាយ អវិជ្ជាយ ហេដ្ឋានីវរណេសុបិ សង្គហទស្សនត្ថន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

“**បឋមេន ឈានេន នីវរណាន**”ន្តិអាទីសុ កថំ ឈានានំ សីលភាវោ, កថំ វា តត្ថ វិរតិយា សម្ភវោ។ សុវិសុទ្ធកាយកម្មាទិកស្ស ហិ ចិត្តសមាទានវសេន ឥមានិ ឈានានិ បវត្តន្តិ, ន បរិត្តកុសលានិ វិយ កាយកម្មាទិវិសោធនវសេន, នាបិ មគ្គផលធម្មា វិយ ទុច្ចរិតទុរាជីវសមុច្ឆេទបដិប្បស្សម្ភនវសេនាតិ? សច្ចមេតំ។ មហគ្គតធម្មេសុ និប្បរិយាយេន នត្ថិ សីលនដ្ឋោ, កុតោ វិរមណដ្ឋោ។ បរិយាយេន បនេតំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ កោ បន សោ បរិយាយោ? យទគ្គេន មហគ្គតា កុសលធម្មា បដិបក្ខេ បជហន្តិ, តទគ្គេន តតោ ឱរតា។ តេ ច យថា ចិត្តំ នារោហន្តិ, ឯវំ សំវុតា នាម ហោន្តិ។ បរិយុដ្ឋានសង្ខាតោ មនោទ្វារេ វីតិក្កមោ នត្ថិ ឯតេសូតិ អវីតិក្កមាតិ ច វុច្ចន្តិ, ចេតនា បន តំសម្បយុត្តាតិ។ សោយមត្ថោ បរតោ អាគមិស្សតិ។ ឯវញ្ច កត្វា វិតក្កាទិបហានវចនម្បិ សមត្ថិតំ ហោតិ។ ន ហិ និប្បរិយាយតោ សីលំ កុសលធម្មានំ បហាយកំ យុជ្ជតិ, ន ចេត្ថ អកុសលវិតក្កាទយោ អធិប្បេតា។ កិញ្ចាបិ បឋមជ្ឈានូបចារេយេវ ទុក្ខស្ស, ចតុត្ថជ្ឈានូបចារេ ច សុខស្ស បហានំ ហោតិ, អតិសយបហានំ បន សន្ធាយ វុត្តំ “**ចតុត្ថេន ឈានេន សុខទុក្ខានំ បហាន**”ន្តិ។

“**អាកាសានញ្ចាយតនសមាបត្តិយា**”តិអាទីសុ យំ វត្តព្វំ, តំ **អារុប្បកថាយំ** (វិសុទ្ធិ. ១.២៧៥ អាទយោ) អាគមិស្សតិ។

អនិច្ចស្ស, អនិច្ចន្តិ វា អនុបស្សនា **អនិច្ចានុបស្សនា**។ តេភូមិកធម្មានំ អនិច្ចតំ គហេត្វា បវត្តាយ វិបស្សនាយេតំ នាមំ។ **និច្ចសញ្ញាយា**តិ “សង្ខតធម្មា និច្ចា សស្សតា”តិ ឯវំ បវត្តាយ មិច្ឆាសញ្ញាយ, សញ្ញាគ្គហណេនេវ ទិដ្ឋិចិត្តានម្បិ គហណំ ទដ្ឋព្វំ។ ឯស នយោ ឥតោ បរាសុបិ។ **និព្ពិទានុបស្សនាយា**តិ សង្ខារេសុ និព្ពិន្ទនាការេន បវត្តាយ អនុបស្សនាយ។ **នន្ទិយា**តិ សប្បីតិកតណ្ហាយ។ **វិរាគានុបស្សនាយា**តិ វិរជ្ជនាការេន បវត្តាយ អនុបស្សនាយ។ **រាគស្សា**តិ សង្ខារេសុ រាគស្ស។ **និរោធានុបស្សនាយា**តិ សង្ខារានំ និរោធស្ស អនុបស្សនាយ។ យថា វា សង្ខារា និរុជ្ឈន្តិយេវ, អាយតឹ បុនព្ភវវសេន ន ឧប្បជ្ជន្តិ, ឯវំ អនុបស្សនា និរោធានុបស្សនា។ តេនេវាហ “និរោធានុបស្សនាយ និរោធេតិ នោ សមុទេតី”តិ (បដិ. ម. ១.៨៣)។ មុញ្ចិតុកាមតាយ ហិ អយំ ពលប្បត្តា។ សង្ខារានំ បដិនិស្សជ្ជនាការេន បវត្តា អនុបស្សនា **បដិនិស្សគ្គានុបស្សនា**។ បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា ហិ អយំ ។ **អាទានស្សា**តិ និច្ចាទិវសេន គហណស្ស។ សន្តតិសមូហកិច្ចារម្មណវសេន ឯកត្តគហណំ ឃនសញ្ញា, តស្សា **ឃនសញ្ញាយ**។ **អាយូហនស្សា**តិ អភិសង្ខរណស្ស។ សង្ខារានំ អវត្ថាទិវិសេសាបត្តិ **វិបរិណាមោ**។ **ធុវសញ្ញាយា**តិ ថិរភាវគហណស្ស។ **និមិត្តស្សា**តិ សមូហាទិឃនវសេន សកិច្ចបរិច្ឆេទតាយ ច សង្ខារានំ សវិគ្គហតាយ។ **បណិធិយា**តិ រាគាទិបណិធិយា, តណ្ហាវសេន សង្ខារេសុ និន្នតាយាតិ អត្ថោ។ **អភិនិវេសស្សា**តិ អត្តានុទិដ្ឋិយា។ អនិច្ចទុក្ខាទិវសេន សព្ពតេភូមកធម្មតីរណា **អធិបញ្ញាធម្មវិបស្សនា**។ **សារាទានាភិនិវេសស្សា**តិ អសារេសុ សារគហណវិបល្លាសស្ស។ **យថាភូតញាណទស្សនំ** ថិរភាវបត្តា អនិច្ចាទិអនុបស្សនាវ។ ឧទយព្ពយញាណន្តិ កេចិ។ សប្បច្ចយនាមរូបទស្សនន្តិ អបរេ។ “ឥស្សរកុត្តាទិវសេន លោកោ សមុប្បន្នោ”តិ អភិនិវេសោ **សម្មោហាភិនិវេសោ**។ ឧច្ឆេទសស្សតាភិនិវេសោតិ កេចិ។ “អហោសឹ នុ ខោ អហមតីតមទ្ធាន”ន្តិអាទិនយប្បវត្តា (ម. និ. ១.១៨; សំ. និ. ២.២០; មហានិ. ១៧៤) សំសយាបត្តិ សម្មោហាភិនិវេសោតិ អបរេ។ សង្ខារេសុ តាណលេណភាវគហណំ **អាលយាភិនិវេសោ**។ “អាលយរតា អាលយសម្មុទិតា”តិ (ទី. និ. ២.៦៧; ម. និ. ១.២៨១; ២.៣៣៧; សំ. និ. ១.១៧២; មហាវ. ៧-៨) វចនតោ អាលយោ តណ្ហា។ សា ឯវ ចក្ខាទីសុ, រូបាទីសុ ច អភិនិវិសនវសេន បវត្តិយា អាលយាភិនិវេសោតិ អបរេ។ “ឯវំ បិតា តេ សង្ខារា បដិនិស្សជ្ជីយន្តី”តិ បវត្តំ ញាណំ **បដិសង្ខានុបស្សនា**។ **អប្បដិសង្ខា** បដិសង្ខាយ បដិបក្ខភូតា មោហប្បធានា អកុសលធម្មា។ វដ្ដតោ វិគតត្តា វិវដ្ដំ និព្ពានំ, តត្ថ និន្នភាវសង្ខាតេន អនុបស្សនេន បវត្តិ **វិវដ្ដានុបស្សនា**, សង្ខារុបេក្ខា ចេវ អនុលោមញាណញ្ច។ **សញ្ញោគាភិនិវេសោ** សំយុជ្ជនវសេន សង្ខារេសុ អភិនិវិសនំ។

**ទិដ្ឋេកដ្ឋាន**ន្តិ ទិដ្ឋិយា សហជេកដ្ឋានញ្ច បហានេកដ្ឋានញ្ច។ **ឱឡារិកាន**ន្តិ ឧបរិមគ្គវជ្ឈេ កិលេសេ ឧបាទាយ វុត្តំ។ អញ្ញថា ទស្សនេន បហាតព្ពាបិ ទុតិយមគ្គវជ្ឈេហិ ឱឡារិកា។ **អណុសហគតាន**ន្តិ អណុភូតានំ, ឥទំ ហេដ្ឋិមមគ្គវជ្ឈេ ឧបាទាយ វុត្តំ។ **សព្ពកិលេសាន**ន្តិ អវសិដ្ឋសព្ពកិលេសានំ។ ន ហិ បឋមមគ្គាទីហិ បហីនា កិលេសា បុន បហីយន្តិ។

“**ចិត្តស្ស អវិប្បដិសារាយ សំវត្តន្តី**”តិអាទីសុ សំវរោ អវិប្បដិសារត្ថាយ។ “អវិប្បដិសារត្ថានិ ខោ, អានន្ទ, កុសលានិ សីលានី”តិ (អ. និ. ១០.១) វចនតោ ចេតសោ អវិប្បដិសារត្ថាយ ភវន្តិ។ អវិប្បដិសារោ បាមោជ្ជត្ថាយ។ “យោនិសោ មនសិ ករោតោ បាមោជ្ជំ ជាយតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣៥៩) វចនតោ **បាមោជ្ជាយ សំវត្តន្តិ**។ បាមោជ្ជំ បីតិយា។ “បមុទិតស្ស បីតិ ជាយតី”តិ (ទី. និ. ១.៤៦៦; ៣.៣៥៩; អ. និ. ៣.៩៦; ៦.១០; ១១.១២) វចនតោ **បីតិយា សំវត្តន្តិ**។ បីតិ បស្សទ្ធត្ថាយ។ “បីតិមនស្ស កាយោ បស្សម្ភតី”តិ (ទី. និ. ១.៤៦៦; ៣.៣៥៩; អ. និ. ៣.៩៦; ៦.១០; ១១.១២) វចនតោ **បស្សទ្ធិយា សំវត្តន្តិ**។ បស្សទ្ធិ សុខត្ថាយ។ “បស្សទ្ធកាយោ សុខំ វេទេតី”តិ (ទី. និ. ១.៤៦៦; ៣.៣៥៩; អ. និ. ៣.៩៦; ៦.១០; ១១.១២) វចនតោ **សោមនស្សាយ សំវត្តន្តី**តិ។ “សុខត្ថាយ សុខំ វេទេតី”តិ ចេត្ថ សោមនស្សំ “សុខ”ន្តិ វុត្តំ។ **អាសេវនាយា**តិ សមាធិស្ស អាសេវនាយ។ និរាមិសេ ហិ សុខេ សិទ្ធេ “សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតី”តិ (ទី. និ. ១.៤៦៦; ៣.៣៥៩; អ. និ. ៣.៩៦; ៦.១០; ១១.១២) វចនតោ សមាធិ សិទ្ធោយេវ ហោតិ, តស្មា សមាធិស្ស អាសេវនាយ បគុណពលវភាវាយ សំវត្តន្តីតិ អត្ថោ។ **ភាវនាយា**តិ តស្សេវ សមាធិស្ស វឌ្ឍិយា។ **ពហុលីកម្មាយា**តិ បុនប្បុនំ កិរិយាយ។ **អលង្ការាយា**តិ តស្សេវ សមាធិស្ស បសាធនភូតសទ្ធិន្ទ្រិយាទិនិប្ផត្តិយា អលង្ការាយ **សំវត្តន្តិ**។ **បរិក្ខារាយា**តិ អវិប្បដិសារាទិកស្ស សមាធិសម្ភារស្ស សិទ្ធិយា តស្សេវ សមាធិស្ស បរិក្ខារាយ សំវត្តន្តិ។ សម្ភារត្ថោ ហិ ឥធ បរិក្ខារ-សទ្ទោ។ “យេ ច ខោ ឥមេ បព្ពជិតេន ជីវិតបរិក្ខារា សមុទានេតព្ពា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១៩១) វិយ សម្ភារោតិ ច បច្ចយោ វេទិតព្ពោ។ កាមញ្ចាយំ បរិក្ខារ-សទ្ទោ “រថោ សីលបរិក្ខារោ”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៥.៤) អលង្ការត្ថោ។ “សត្តហិ នគរបរិក្ខារេហិ សុបរិក្ខត្តំ ហោតី”តិអាទីសុ (អ. និ. ៧.៦៧) បរិវារត្ថោ វុត្តោ។ ឥធ បន អលង្ការបរិវារានំ វិសុំ គហិតត្តា “សម្ភារត្ថោ”តិ វុត្តំ ។ **បរិវារាយា**តិ មូលការណភាវេនេវ សមាធិស្ស បរិវារភូតសតិវីរិយាទិធម្មវិសេស

សាធនេន បរិវារសម្បត្តិយា សំវត្តន្តិ។ **បារិបូរិយា**តិ វសីភាវសម្បាបនេន, វិបស្សនាយ បទដ្ឋានភាវាបាទនេន ច បរិបុណ្ណភាវសាធនតោ សមាធិស្ស បារិបូរិយា **សំវត្តន្តិ**។

ឯវំ សុបរិសុទ្ធសីលមូលកំ សព្ពាការបរិបូរំ សមាធឹ ទស្សេត្វា ឥទានិ "សមាហិតោ បជានាតិ បស្សតិ, យថាភូតំ ជានំ បស្សំ និព្ពិន្ទតិ, និព្ពិន្ទំ វិរជ្ជតិ , វិរាគា វិមុច្ចតី"តិ (អ. និ. ១០.២; ស. និ. ៣.១៤) វចនតោ សីលមូលកានិ សមាធិបទដ្ឋានានិ បយោជនានិ ទស្សេតុំ "**ឯកន្តនិព្ពិទាយា**"តិអាទិ វុត្តំ។ និព្ពិទាយ ហិ ទស្សិតាយ តស្សា បទដ្ឋានភូតំ យថាភូតញាណទស្សនំ ទស្សិតមេវ ហោតិ, តស្មិំ អសតិ និព្ពិទាយ អសិជ្ឈនតោ។ និព្ពិទាទយោ អត្ថតោ វិភត្តា ឯវ។ យថាភូតញាណទស្សនន្តិ បនេត្ថ សប្បច្ចយនាមរូបទស្សនំ អធិប្បេតំ។ ឯវមេត្ថ អមតមហានិព្ពានបរិយោសានំ សីលស្ស បយោជនំ ទស្សិតន្តិ វេទិតព្ពំ។

ឥទានិ បហានាទីសុ សីលត្ថំ ទស្សេតុំ "**ឯត្ថ ចា**"តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ បជហនំ អនុប្បាទនិរោធោ **បហាន**ន្តិ តស្ស ភាវសាធនតំ សន្ធាយ "**បហានន្តិ កោចិ ធម្មោ នាម នត្ថី**"តិ វុត្តំ។ យថា បនស្ស ធម្មភាវោ សម្ភវតិ, តថា ហេដ្ឋា សំវណ្ណិតមេវ។ ឯវំ ហិស្ស សីលភាវោ សុដ្ឋុ យុជ្ជតិ។ **តំ តំ បហាន**ន្តិ "បាណាតិបាតស្ស បហានំ, អទិន្នាទានស្ស បហាន"ន្តិ ឯវំ វុត្តំ តំ តំ បហានំ។ **តស្ស តស្ស កុសលធម្មស្សា**តិ បាណាតិបាតស្ស បហានំ មេត្តាទិកុសលធម្មស្ស, អទិន្នាទានស្ស បហានំ ចាគាទិកុសលធម្មស្សាតិ ឯវំ តស្ស តស្ស កុសលធម្មស្ស។ **បតិដ្ឋានដ្ឋេនា**តិ បតិដ្ឋានភាវេន។ បហានំ ហិ តស្មិំ សតិ ហោតិ, អសតិ ន ហោតិ, តស្ស "បតិដ្ឋាន"ន្តិ វត្តព្ពតំ លភតីតិ កត្វា យស្មិំ សន្តានេ បាណាតិបាតាទយោ តស្ស បកម្បហេតុភាវោតិ តប្បហានំ **វិកម្បាភាវករណេន ច សមាធានំ** វុត្តំ។ ឯវំ សេសបហានេសុបិ វត្តព្ពំ។ **សមាធានំ** សណ្ឋបនំ, សំយមនំ វា។ **ឥតរេ ចត្តារោ**តិ វេរមណិអាទយោ ចត្តារោ ធម្មា ន បហានំ វិយ វោហារមត្តន្តិ អធិប្បាយោ។ **តតោ តតោ**តិ តម្ហា តម្ហា បាណាតិបាតាទិតោ។ **តស្ស តស្សា**តិ បាណាតិបាតាទិកស្ស សំវរណវសេន, តស្ស តស្ស វា សំវរស្ស វសេន។ **តទុភយសម្បយុត្តចេតនាវសេនា**តិ វេរមណីហិ, សំវរធម្មេហិ ច សម្បយុត្តាយ ចេតនាយ វសេន។ **តំ តំ អវីតិក្កមន្តស្សា**តិ តំ តំ បាណាតិបាតាទឹ អវីតិក្កមន្តស្ស បុគ្គលស្ស, ធម្មសមូហស្ស វា វសេន **ចេតសោ បវត្តិសព្ភាវំ សន្ធាយ វុត្តា**។ តស្មា ឯកក្ខណេបិ លព្ភន្តីតិ អធិប្បាយោ។

## សីលសំកិលេសវោទានវណ្ណនា

**២១**. សំកិលិស្សតិ តេនាតិ **សំកិលេសោ**។ កោ បន សោតិ អាហ "**ខណ្ឌាទិភាវោ សីលស្ស សំកិលេសោ**"តិ។ វោទាយតិ វិសុជ្ឈតិ ឯតេនាតិ **វោទានំ, អខណ្ឌាទិភាវោ។ លាភយសាទីតិ អាទិ**-សទ្ទេន ញាតិអង្គជីវិតាទីនំ សង្គហោ។ **សត្តសុ អាបត្តិក្ខន្ធេសុ អាទិម្ហិ វា អន្តេ វា វេមជ្ឈេ**តិ ច ឥទំ តេសំ ឧទ្ទេសាទិបាឡិវសេន វុត្តំ។ ន ហិ អញ្ញោ កោចិ អាបត្តិក្ខន្ធានំ អនុក្កមោ អត្ថិ។ **ខណ្ឌ**ន្តិ ខណ្ឌវន្តំ, ខណ្ឌិតំ វា។ **ឆិទ្ទ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **បរិយន្តេ ឆិន្នសាដកោ វិយា**តិ វត្ថន្តេ, ទសន្តេ វា ឆិន្នវត្ថំ វិយ។

**ឯវ**ន្តិ ឥទានិ វុច្ចមានាការេន។ **មេថុនសំយោគវសេនា**តិ រាគបរិយុដ្ឋានេន សទិសភាវាបត្តិយា មិថុនានំ ឥទន្តិ មេថុនំ, និពទ្ធនំ។ មេថុនវសេន សមាយោគោ មេថុនសំយោគោ។ ឥធ បន មេថុនសំយោគោ វិយាតិ មេថុនសំយោគោ, តស្ស វសេន។ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ លោកេ។ **ឯកច្ចោ**តិ ឯកោ។ **សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា**តិ បព្ពជ្ជាមត្តេន សមណោ វា ជាតិមត្តេន ព្រាហ្មណោ វា។ **ទ្វយំទ្វយសមាបត្តិ**ន្តិ ទ្វីហិ ទ្វីហិ សមាបជ្ជិតព្ពំ, មេថុនន្តិ អត្ថោ។ **ន ហេវ ខោ សមាបជ្ជតី**តិ សម្ពន្ធោ។ **ឧច្ឆាទនំ** ឧព្ពត្តនំ។ **សម្ពាហនំ** បរិមទ្ទនំ។ **សាទិយតី**តិ អធិវាសេតិ។ **តទស្សាទេតី**តិ តំ ឧច្ឆាទនាទឹ អភិរមតិ។ **និកាមេតី**តិ ឥច្ឆតិ។ **វិត្តិ**ន្តិ តុដ្ឋឹ។ **ឥទម្បិ ខោ**តិ ឯត្ថ **ឥទ**ន្តិ យថាវុត្តំ សាទិយនាទឹ ខណ្ឌភាវាទិវសេន ឯកំ កត្វា វុត្តំ។ **បិ**-សទ្ទោ វក្ខមានំ ឧបាទាយ សមុច្ចយត្ថោ។ **ខោ**-សទ្ទោ អវធារណត្ថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យទេតំ ព្រហ្មចារិបដិញ្ញស្ស អសតិបិ ទ្វយំទ្វយសមាបត្តិយំ មាតុគាមស្ស ឧច្ឆាទនន្ហាបនសម្ពាហនសាទិយនាទិ, ឥទម្បិ ឯកំសេន តស្ស ព្រហ្មចរិយស្ស ខណ្ឌាទិភាវាបាទនតោ ខណ្ឌម្បិ ឆិទ្ទម្បិ សពលម្បិ កម្មាសម្បីតិ។ ឯវំ បន ខណ្ឌាទិភាវាបត្តិយា សោ អបរិសុទ្ធំ ព្រហ្មចរិយំ ចរតិ, ន បរិសុទ្ធំ, សំយុត្តោ មេថុនសំយោគេន, ន វិសំយុត្តោ។ តតោ ចស្ស ន ជាតិអាទីហិ បរិមុត្តីតិ ទស្សេន្តោ "**អយំ វុច្ចតី**"តិអាទិមាហ។

**សញ្ជគ្ឃតី**តិ កិលេសវសេន មហាហសិតំ ហសតិ។ **សំកីឡតី**តិ កាយសំសគ្គវសេន កីឡតិ។ **សំកេលាយតី**តិ សព្ពសោ មាតុគាមំ កេលាយន្តោ វិហរតិ។ **ចក្ខុនា**តិ អត្តនោ ចក្ខុនា។ **ចក្ខុ**ន្តិ មាតុគាមស្ស ចក្ខុំ។ **ឧបនិជ្ឈាយតី**តិ ឧបេច្ច និជ្ឈាយតិ ឱលោកេតិ។ **តិរោកុដ្ដា**តិ កុដ្ដស្ស បរតោ។ តថា **តិរោបាការា**។ មត្តិកាមយា ភិត្តិ កុដ្ដំ, ឥដ្ឋកាមយា បាការោតិ វទន្តិ។ យា កាចិ វា ភិត្តិ បោរិសតោ ទិយឌ្ឍរតនុច្ចប្បមាណា កុដ្ដំ, កុដ្ដតោ អធិកោ បាការោ។

**អស្សា**តិ ព្រហ្មចារិបដិញ្ញស្ស។ **បុព្ពេ**តិ វតសមាទានតោ បុព្ពេ។ **កាមគុណេហី**តិ កាមកោដ្ឋាសេហិ។ **សមប្បិត**ន្តិ សុដ្ឋុ អប្បិតំ សហិតំ។ **សមង្គីភូត**ន្តិ សមន្នាគតំ។ **បរិចារយមាន**ន្តិ កីឡន្តំ, ឧបដ្ឋហិយមានំ វា។ **បណិធាយា**តិ បត្ថេត្វា។ **សីលេនា**តិអាទីសុ យមនិយមាទិសមាទានវសេន **សីលំ**។ អវីតិក្កមវសេន **វតំ**។ ឧភយម្បិ **សីលំ**។ ទុក្ករចរិយវសេន បវត្តិតំ **វតំ**។ តំតំអកិច្ចសម្មតតោ វា និវត្តិលក្ខណំ **សីលំ**។ តំតំសមាទានវតោ វេសភោជនកិច្ចករណាទិវិសេសបដិបត្តិ **វតំ**។ សព្ពថាបិ ទុក្ករចរិយា **តបោ**។ មេថុនវិរតិ **ព្រហ្មចរិយំ**។

**សព្ពសោ**តិ អនវសេសតោ, សព្ពេសំ វា។ **អភេទេនា**តិ អវីតិក្កមេន។ អបរាយ ច បាបធម្មានំ អនុប្បត្តិយា, គុណានំ ឧប្បត្តិយា សង្គហិតោតិ យោជនា។ តត្ថ កុជ្ឈនលក្ខណោ **កោធោ**។ ឧបនន្ធនលក្ខណោ **ឧបនាហោ**។ បរេសំ គុណមក្ខនលក្ខណោ **មក្ខោ**។ យុគគ្គាហលក្ខណោ **បឡាសោ**។ បរសម្បត្តិឧសូយនលក្ខណា **ឥស្សា**។ អត្តសម្បត្តិនិគូហនលក្ខណំ **មច្ឆរិយំ**។ សន្តទោសបដិច្ឆាទនលក្ខណា **មាយា**។ អសន្តគុណសម្ភាវនលក្ខណំ **សាឋេយ្យំ**។ ចិត្តស្ស ថទ្ធភាវលក្ខណោ **ថម្ភោ**។ ករណុត្តរិយលក្ខណោ **សារម្ភោ**។ ឧន្នតិលក្ខណោ **មានោ**។ អព្ភុន្នតិលក្ខណោ **អតិមានោ**។ មជ្ជនលក្ខណោ **មទោ**។ ចិត្តវោសគ្គលក្ខណោ **បមាទោ**។ **អាទិ**-សទ្ទេន លោភមោហវិបរីតមនសិការាទីនំ សង្គហោ។

ឥទានិ "អខណ្ឌាទិភាវោ បនា"តិអាទិនា វុត្តមេវត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ **"យានិ ហី"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អនុបហតានី**តិ អនុបទ្ទុតានិ។ វិវដ្ដូបនិស្សយតាយ តណ្ហាទាសព្យតោ មោចនេន **ភុជិស្សភាវករណំ**។ អវិញ្ញូនំ អប្បមាណត្តា វុត្តំ **"វិញ្ញូហិ បសត្ថត្តា"**តិ។ សមាធិសំវត្តនំ វា ឯតេសំ បយោជនំ, សមាធិសំវត្តនេ វា និយុត្តានីតិ **សមាធិសំវត្តនិកានិ**។ និទ្ទានេន សស្សសម្បត្តិ វិយ បដិបក្ខវិគមេន សីលសម្បទា, សា ច តត្ថ សតិ ទោសទស្សនេតិ អាហ **"សីលវិបត្តិយា ច អាទីនវទស្សនេនា"**តិ។ និសម្មការីនំ បយោជនគរុកតាយ ទិដ្ឋគុណេយេវ សម្មាបដិបត្តីតិ វុត្តំ **"សីលសម្បត្តិយា ច អានិសំសទស្សនេនា"**តិ។

តត្ថ សីលវិបត្តិយា អាទីនវោ សីលសម្បទាយ ហេដ្ឋា ទស្សិតអានិសំសបដិបក្ខតោ វេទិតព្ពោ, តំ សុវិញ្ញេយ្យន្តិ អវិត្ថារេត្វា បការន្តរេហិ ទស្សេតុំ **"អបិចា"**តិ អារទ្ធំ។ តត្ថ យថា សីលសម្បទា សត្តានំ មនុញ្ញភាវការណំ, ឯវំ សីលវិបត្តិ អមនុញ្ញភាវការណន្តិ អាហ **"ទុស្សីលោ...បេ.... ទេវមនុស្សាន"**ន្តិ។ **អននុសាសនីយោ** ជិគុច្ឆិតព្ពតោ។ **ទុក្ខិតោ**តិ សញ្ជាតទុក្ខោ។ **វិប្បដិសារី**តិ "អកតំ វត មេ កល្យាណ"ន្តិអាទិនា បច្ឆានុតាបី។ **ទុព្ពណ្ណោ**តិ គុណវណ្ណេន, កាយវណ្ណេន ច វិរហិតោ។ **អស្សា**តិ ទុស្សីលស្ស។ សម្ផស្សិតានំ ទុក្ខោ ទុក្ខាវហោ សម្ផស្សោ ឯតស្សាតិ **ទុក្ខសម្ផស្សោ**។ គុណានុភាវាភាវតោ អប្បំ អគ្ឃតីតិ **អប្បគ្ឃោ**។ **អនេកវស្សគណិកគូថកូបោ វិយា**តិ អនេកវស្សសមូហេ សញ្ចិតុក្ការាវាដោ វិយ។ **ទុព្ពិសោធនោ** សោធេតុំ អសក្កុណេយ្យោ។ **ឆវាលាតំ** ឆវឌាហេ សន្តជ្ជនុម្មុក្កំ។ **ឧភតោ បរិពាហិរោ**តិ សាមញ្ញតោ, គិហិភោគតោ ច បរិហីនោ។ សព្ពេសំ វេរី, សព្ពេ វា វេរី ឯតស្សាតិ សព្ពវេរី, សោ ឯវ **សព្ពវេរិកោ, បុរិសោ**។ សំវាសំ នារហតីតិ **អសំវាសារហោ**។ **សទ្ធម្មេ**តិ បដិបត្តិសទ្ធម្មេ, បដិវេធសទ្ធម្មេ ច។

"អគ្គិក្ខន្ធបរិយាយេ វុត្តទុក្ខភាគិតាយា"តិ សង្ខេបេន វុត្តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ **"ទុស្សីលានញ្ហី"**តិអាទិ អារទ្ធំ។ បញ្ចកាមគុណបរិភោគសុខេ, បរេហិ កយិរមានវន្ទនមាននាទិសុខេ ច អស្សាទេន គធិតចិត្តា **បញ្ចកាម...បេ.... គធិតចិត្តា**, តេសំ។ តេ យថាវុត្តសុខស្សាទា បច្ចយា ឯតស្សាតិ **តប្បច្ចយំ**។ ទុក្ខន្តិ សម្ពន្ធោ។

**បស្សថ នោ**តិ បស្សថ នុ, អបិ បស្សថ។ **មហន្ត**ន្តិ វិបុលំ។ **អគ្គិក្ខន្ធ**ន្តិ អគ្គិសមូហំ។ **អាទិត្ត**ន្តិ បទិត្តំ។ **សម្បជ្ជលិត**ន្តិ សមន្តតោ បជ្ជលិតំ អច្ចិវិប្ផុលិង្គានិ មុច្ចន្តំ។ **សជោតិភូត**ន្តិ សបភំ សមន្តតោ ឧដ្ឋិតាហិ ជាលាហិ ឯកប្បភាសមុទយភូតំ។ **តំ កឹ មញ្ញថា**តិ តំ ឥទានិ មយា វុច្ចមានមត្ថំ កឹ មញ្ញថាតិ អនុមតិគហណត្ថំ បុច្ឆតិ។ **អាលិង្គេត្វា**តិ ឧបគូហិត្វា។ **ឧបនិសីទេយ្យា**តិ តេនេវ អាលិង្គនេន ឧបេច្ច និសីទេយ្យ។ យទត្ថមេត្ថ សត្ថា អគ្គិក្ខន្ធាលិង្គនំ, កញ្ញាលិង្គនញ្ច អានេសិ, តមត្ថំ វិភាវេតុំ **"អារោចយាមី"**តិអាទិមាហ ។ តត្ថ **អារោចយាមី**តិ អាមន្តេមិ។ **វោ**តិ តុម្ហេ។ **បដិវេទយាមី**តិ បពោធេមិ។ **ទុស្សីលស្សា**តិ និស្សីលស្ស សីលវិរហិតស្ស។ **បាបធម្មស្សា**តិ ទុស្សីលត្តា ឯវ ហីនជ្ឈាសយតាយ លាមកសភាវស្ស។ **អសុចិសង្កស្សរសមាចារស្សា**តិ អបរិសុទ្ធកាយសមាចារាទិតាយ អសុចិស្ស ហុត្វា សង្កាយ សរិតព្ពសមាចារស្ស។ ទុស្សីលោ ហិ កិញ្ចិទេវ អសារុប្បំ ទិស្វា "ឥទំ អសុកេន កតំ ភវិស្សតី"តិ បរេសំ អាសង្កនីយោវ ហោតិ, កេនចិទេវ វា ករណីយេន មន្តយន្តេ ភិក្ខូ ទិស្វា "កច្ចិ នុ ខោ ឥមេ មយា កតំ កម្មំ ជានិត្វា មន្តេន្តី"តិ អត្តនោយេវ សង្កាយ សរិតព្ពសមាចារោតិ។ **បដិច្ឆន្នកម្មន្តស្សា**តិ លជ្ជិតព្ពតាយ បដិច្ឆាទេតព្ពកម្មន្តស្ស។ **អស្សមណស្សា**តិ ន សមណស្ស។ សលាកគ្គហណាទីសុ "អហម្បិ សមណោ"តិ មិច្ឆាបដិញ្ញាយ **សមណបដិញ្ញស្ស**។ អសេដ្ឋចារិតាយ **អព្រហ្មចារិស្ស**។ ឧបោសថាទីសុ "អហម្បិ ព្រហ្មចារី"តិ មិច្ឆាបដិញ្ញាយ **ព្រហ្មចារិបដិញ្ញស្ស**។ បូតិនា កម្មេន សីលវិបត្តិយា អន្តោ អនុបវិដ្ឋត្តា **អន្តោបូតិកស្ស**។ ឆហិ ទ្វារេហិ រាគាទិកិលេសានុវស្សនេន តិន្តត្តា **អវស្សុតស្ស**។ សញ្ជាតរាគាទិកចវរត្តា, សីល

វន្តេហិ ឆន្ទេតព្ពត្តា ច **កសម្ពុជាតស្ស។ អគ្គិក្ខន្ធូបមាយ** ហិទូបមភូតាយាតិ អត្ថោ។ តេនាហ ភគវា – “ឯតទេវ តស្ស វរ”ន្តិ។ ភគវា ទុក្ខំ ទស្សេត្វា ទុក្ខំ ទស្សេតីតិ សម្ពន្ធោ។

**វាឡរជ្ជុយា**តិ វាឡេហិ កតរជ្ជុយា។ សា ហិ ខរតរា ហោតិ។ **ឃំសេយ្យា**តិ បជំសនវសេន ឃំសេយ្យ។ **តេលធោតាយា**តិ តេលេន និសិតាយ។ **បច្ចោរស្មិន្តិ** បតិឧរស្មិំ ឧរាភិមុខំ, ឧរមជ្ឈេតិ អធិប្បាយោ។ **អយោសង្កុនា**តិ សណ្ឋាសេន។ **ផេណុទ្ទេហកន្តិ** ផេណំ ឧទ្ទេហេត្វា, អនេកវារំ ផេណំ ឧដ្ឋបេត្វាតិ អត្ថោ។

អគ្គិក្ខន្ធាលិង្គនទុក្ខតោបិ អធិមត្តទុក្ខតាយ កដុកភូតំ ទុក្ខំ ផលំ ឯតស្សាតិ **អគ្គិក្ខន្ធាលិង្គនទុក្ខាធិក ទុក្ខកដុកផលំ**។ កាមសុខំ អវិជហតោ **ភិន្នសីលស្ស** ទុស្សីលស្ស **កុតោ** តស្ស **សុខំ** នត្ថេវាតិ អធិប្បាយោ។ **សាទនេ**តិ សាទិយនេ។ **យន្តិ** អញ្ជលិកម្មសាទនំ។ **អសីលិនោ**តិ ទុស្សីលស្ស។ **ឧបហតន្តិ** សីលព្យសនេន ឧបទ្ទុតំ។ **ខតន្តិ** កុសលមូលានំ ខណនេន ខតំ, ខណិតំ វា គុណំ សរីរេតិ អធិប្បាយោ។ **សព្ពភយេហី**តិ អត្តានុវាទាទិសព្ពភយេហិ។ ឧបចារវជ្ជនំ ឧបាទាយ **សព្ពេហិ អធិគមសុខេហិ**។

**វុត្តប្បការវិបរីតតោ**តិ សីលវិបត្តិយំ វុត្តាការបដិបក្ខតោ “មនាបោ ហោតិ ទេវមនុស្សាន”ន្តិអាទិនា។ **កាយគន្ធោបិ បាមោជ្ជំ, សីលវន្តស្ស ភិក្ខុនោ។ករោតិ អបិ ទេវានន្តិ** ឯត្ថ “គន្ធោ ឥសីនំ ចិរទិក្ខិតាន”ន្តិអាទិកា (ជា. ២.១៧.៥៥) គាថា វិត្ថារេតព្ពា។ **អវិឃាតី**តិ អប្បដិឃាតី។ វធពន្ធាទិបរិកិលេសា **ទិដ្ឋធម្មិកា អាសវា** ឧបទ្ទវា។ **សម្បរាយិកទុក្ខានំ មូលំ** នាម ទុស្សីល្យំ។ អន្តមតិក្កន្តំ អច្ចន្តំ, អច្ចន្តំ សន្តា **អច្ចន្ត សន្តា** កិលេសបរិឡាហសង្ខាតទរថានំ អភាវេន សព្ពទា សន្តា។ **ឧព្ពិជ្ជិត្វា**តិ ញាណុត្រាសេន ឧត្តសិត្វា។ **វោទាបេតព្ពន្តិ** វិសោធេតព្ពំ។

សីលនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥតិ បឋមបរិច្ឆេទវណ្ណនា។

# ២. ធុតង្គនិទ្ទេសវណ្ណនា

**២២**. អប្បា ឥច្ឆា ឯតស្សាតិ អប្បិច្ឆោ, បច្ចយគេធរហិតោ។ តស្ស ភាវោ **អប្បិច្ឆតា,** អលោភជ្ឈាសយតាតិ អត្ថោ។ សមំ តុដ្ឋិ, សន្តេន, សកេន វា តុដ្ឋិ សន្តុដ្ឋិ, សន្តុដ្ឋិ ឯវ **សន្តុដ្ឋិតា,** អញ្ញំ អបត្ថេត្វា យថាលទ្ធេហិ ឥតរីតរេហិ បច្ចយេហិ បរិតុស្សនា។ **សន្តុដ្ឋិតាទីហី**តិ **ត-**ការោ វា បទសន្ធិករោ។ "សន្តុដ្ឋិអាទីហី"តិ វា បាឋោ។ **តេ គុណេ**តិ តេ សីលវោទានស្ស ហេតុភូតេ អប្បិច្ឆតាទិគុណេ។ **សម្បាទេតុ**ន្តិ សម្បន្នេ កាតុំ។ តេ ហិ សីលវិសុទ្ធិយា បដិលទ្ធមគ្គា ហុត្វា ធុតធម្មេហិ សម្បន្នតរា ហោន្តិ។ **ធុតង្គសមាទាន**ន្តិ កិលេសានំ ធុននកអង្គានំ វិទ្ធំសនការណានំ សម្មទេវ អាទានំ។ **ឯវ**ន្តិ ឯវំ សន្តេ, ធុតង្គសមាទានេ កតេតិ អត្ថោ។ **អស្ស** យោគិនោ។ **សល្លេខោ** កិលេសានំ សម្មទេវ លិខនា ឆេទនា តនុករណំ។ **បវិវេកោ** ចិត្តវិវេកស្ស ឧបាយភូតា វិវេកដ្ឋកាយតា។ **អបចយោ** យថា បដិបជ្ជនតោ កិលេសា នំ អបចិនន្តិ ន អាចិនន្តិ, តថា បដិបជ្ជនា។ **វីរិយារម្ភោ** អនុប្បន្នានំ បាបធម្មានំ អនុប្បាទនាទិវសេន អារទ្ធវីរិយតា។ **សុភរតា** យថាវុត្តអប្បិច្ឆភាវាទិសិទ្ធា ឧបដ្ឋកានំ សុខភរណីយតា សុបោសតា។ **អាទិ-**សទ្ទេន អប្បកិច្ចតាសល្លហុកវុត្តិអាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។ **សីលញ្ចេវ** យថាសមាទិន្នំ បដិបក្ខធម្មានំ ទូរីភាវេន **សុបរិសុទ្ធំ ភវិស្សតិ។ វតានិ ច** ធុតធម្មា ច **សម្បជ្ជិស្សន្តិ** សម្បន្នា ភវិស្សន្តិ, និប្ផជ្ជិស្សន្តិ វា។ យា ចិរភូតា ឥតរីតរចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសនសន្តុដ្ឋិ បោរាណានំ ពុទ្ធាទីនំ អរិយានំ បវេណិភាវេន ឋិតា, តត្ថ បតិដ្ឋិតភាវំ សន្ធាយាហ **"បោរាណេ អរិយវំសត្តយេ បតិដ្ឋាយា"**តិ។ ភាវនា អារមិតព្ពដ្ឋេន អារាមោ ឯតស្សាតិ ភាវនារាមោ, តព្ភាវោ **ភាវនារាមតា,** សមថវិបស្សនាភាវនាសុ យុត្តប្បយុត្តតា។ យស្មា អធិគមារហោ ភវិស្សតិ, **តស្មា**តិ សម្ពន្ធោ។

លាភសក្ការាទិ តណ្ហាយ អាមសិតព្ពតោ, លោកបរិយាបន្នតាយ ច **លោកាមិសំ**។ និព្ពានាធិគមស្ស អនុលោមតោ **អនុលោមបដិបទា** វិបស្សនាភាវនា។ **អត្ថតោ**តិ វចនត្ថតោ។ **បភេទតោ**តិ វិភាគតោ។ **ភេទតោ**តិ វិនាសតោ។ **ធុតាទីន**ន្តិ ធុតធុតវាទធុតធម្មធុតង្គានំ។ **សមាសព្យាសតោ**តិ សង្ខេបវិត្ថារតោ។

**២៣. រថិកា**តិ រច្ឆា។ **សង្ការកូដាទីន**ន្តិ និទ្ធារណេ សាមិវចនំ។ **អព្ភុគ្គតដ្ឋេនា**តិ ឧស្សិតដ្ឋេន។ "នទិយា កូល"ន្តិអាទីសុ វិយ សមុស្សយត្ថោ **កូល-**សទ្ទោតិ អាហ **"បំសុកូលមិវ បំសុកូល"**ន្តិ។ **កុ-**សទ្ទោ កុច្ឆាយំ **ឧល-**សទ្ទោ គតិអត្ថោតិ អាហ **"កុច្ឆិតភាវំ គច្ឆតីតិ វុត្តំ ហោតី"**តិ, បំសុ វិយ កុច្ឆិតំ ឧលតិ បវត្តតីតិ វា **បំសុកូលំ**។ បំសុកូលស្ស ធារណំ **បំសុកូលំ** ឧត្តរបទលោបេន, តំ សីលមស្សាតិ បំសុកូលិកោ, យថា "អាបូបិកោ"តិ។ អង្គតិ អត្ថនោ ផលំ បដិច្ច ហេតុភាវំ គច្ឆតីតិ **អង្គំ,** ការណំ។ យេន បុគ្គលោ "បំសុកូលិកោ"តិ វុច្ចតិ, សោ សមាទានចេតនាសង្ខាតោ ធម្មោ បំសុកូលិកស្ស អង្គន្តិ **បំសុកូលិកង្គំ**។ តេនាហ **"បំសុកូលិកស្សា"**តិអាទិ។ **តស្សា**តិ សមាទានស្ស។ សមាទិយតិ ឯតេនាតិ **សមាទានំ,** ចេតនា។

**ឯតេនេវ នយេនា**តិ យថា បំសុកូលធារណំ បំសុកូលំ, តំសីលោ បំសុកូលិកោ, តស្ស អង្គំ សមាទានចេតនា "បំសុកូលិកង្គ"ន្តិ វុត្តំ, ឯវំ ឯតេនេវ វចនត្ថនយេន តិចីវរធារណំ តិចីវរំ, តំសីលោ តេចីវរិកោ, តស្ស អង្គំ សមាទានចេតនា **"តេចីវរិកង្គ"**ន្តិ វេទិតព្ពំ។ សង្ឃាដិអាទីសុ ឯវ តីសុ ចីវរេសុ តិចីវរសមញ្ញា, ន កណ្ឌុបដិច្ឆាទិវស្សិកសាដិកាទីសូតិ តានិ សរូបតោ ទស្សេន្តោ **"សង្ឃាដិឧត្តរាសង្គអន្តរវាសកសង្ខាត"**ន្តិ អាហ។

**តំ បិណ្ឌបាត**ន្តិ បរេហិ ទិយ្យមានានំ បិណ្ឌានំ បត្តេ បតនសង្ខាតំ បិណ្ឌបាតំ, តំ ឧញ្ឆតីតិ **បិណ្ឌបាតិកោ,** យថា ពាទរិកោ សាមាកិកោ។ បិណ្ឌបាតិ ឯវ បិណ្ឌបាតិកោ, យថា ភទ្ទោ ឯវ ភទ្ទកោ។ **អវខណ្ឌនំ** វិច្ឆិន្ទនំ និរន្តរមប្បវត្តិ។ តប្បដិក្ខេបតោ **អនវខណ្ឌនំ** អវិច្ឆិន្ទនំ និរន្តរប្បវត្តិ។ **សហ អបទានេនា**តិ សហ អនវខណ្ឌនេន។ **សបទាន**ន្តិ បទស្ស កិរិយាវិសេសនភាវំ, យត្ថ ច តំ អនវខណ្ឌនំ, តញ្ច ទស្សេតុំ **"អវខណ្ឌនរហិតំ អនុឃរន្តិ វុត្តំ ហោតី"**តិ វុត្តំ។ **ឯកាសនេ**តិ ឥរិយាបថន្តរេន អនន្តរិតាយ ឯកាយយេវ និសជ្ជាយ។ **បត្តេ បិណ្ឌោ**តិ ឯត្ថ វត្ថុភេទោ ឥធាធិប្បេតោ, ន សាមញ្ញំ។ ឯវ-ការោ ច លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោតិ ទស្សេន្តោ **"កេវលំ ឯកស្មឹយេវ បត្តេ"**តិ អាហ។ ឧត្តរបទលោបំ កត្វា អយំ និទ្ទេសោតិ ទស្សេន្តោ **"បត្តបិណ្ឌគហណេ បត្តបិណ្ឌសញ្ញំ កត្វា"**តិ អាហ។ ឯស នយោ ឥតោ បរេសុបិ។

**បច្ឆាភត្តំ** នាម បវារណតោ បច្ឆា លទ្ធភត្តំ ឯវ។ **ខលុ-**សទ្ទស្ស បដិសេធត្ថវាចកត្តា តេន សមានត្ថំ ន-ការំ គហេត្វា អាហ **"ន បច្ឆាភត្តិកោ"**តិ។ សិក្ខាបទស្ស វិសយោ សិក្ខាបទេនេវ បដិក្ខិត្តោ។ យោ តស្ស អវិសយោ, សោ ឯវ សមាទានស្ស វិសយោតិ អាហ **"សមាទានវសេន បដិក្ខិត្តាតិរិត្តភោជនស្សា"**តិ។ អព្ភោកាសេ និវាសោ **អព្ភោកាសោ**។ សុសានេ និវាសោ **សុសានំ,** តំ សីលំ អស្សាតិអាទិនា សព្ពំ វត្តព្ពន្តិ អាហ **"ឯសេវ នយោ"**តិ។ យថា សន្ថតំ វិយ **យថាសន្ថតំ,** អាទិតោ យថាឧទ្ទិដ្ឋំ។ តំ ហេស "ឥទំ ពហុមង្គលំ ទុក្កន្ទបវាត"ន្តិអាទិវសេន

អប្បដិក្ខិបិត្វាវ សម្បដិច្ឆតិ។ តេនេវាហ “**ឥទំ តុយ្ហ**”ន្តិអាទិ។ **សយន**ន្តិ និបជ្ជនមាហ។ **តេន តេន សមាទានេនា**តិ តេន តេន បំសុកូលិកង្គាទិកស្ស សមាទានេន **ធុតកិលេសត្តា**តិ វិទ្ធំសិតកិលេសត្តា, តទង្គវសេន បហីនតណ្ហុបាទានាទិបាបធម្មត្តាតិ អត្ថោ។ យេហិ តំ កិលេសធុននំ, តានិយេវ ឥធ ធុតស្ស ភិក្ខុនោ អង្គានីតិ អធិប្បេតានិ, ន អញ្ញានិ យានិ កានិចិ, អញ្ញេន វា ធុតស្សាតិ អយមត្ថោ អត្ថតោ អាបន្នោ។ “ញាណំ អង្គំ ឯតេស”ន្តិ ឥមិនា ញាណបុព្ពកតំ តេសំ សមាទានស្ស វិភាវេតិ។ **បដិបត្តិយា**តិ សីលាទិសម្មាបដិបត្តិយា។ សមាទិយតិ ឯតេនាតិ សមាទានំ, សមាទានវសេន បវត្តា ចេតនា, តំ លក្ខណំ ឯតេសន្តិ **សមាទានចេតនាលក្ខណានិ**។ វុត្តម្បិ ចេតំ **អដ្ឋកថាយំ** –

“សមាទានកិរិយាយ, សាធកតមភាវតោ;
សម្បយុត្តធម្មា យេនាតិ, ករណភាវេន ទស្សិតា”តិ។

សមាទានចេតនាយ គហណំ តំមូលកត្តា បរិហរណចេតនាបិ ធុតង្គមេវ។ អត្តនា, បរម្មុខេន ច កុសលភណ្ឌស្ស កុសំ វិលុប្បនដ្ឋេន **លោលុប្បំ** តណ្ហាចារោ, តស្ស វិទ្ធំសនកិច្ចត្តា **លោលុប្បវិទ្ធំសនរសានិ**។ តតោ ឯវ និល្លោលុប្បភាវេន បច្ចុបតិដ្ឋន្តិ, តំ វា បច្ចុបដ្ឋាបេន្តីតិ **និល្លោលុប្បភាវបច្ចុបដ្ឋានានិ**។ **អរិយធម្មបទដ្ឋានានី**តិ បរិសុទ្ធសីលាទិសទ្ធម្មបទដ្ឋានានិ។

**ភគវតោវ សន្តិកេ សមាទាតព្ពានី**តិ ឥទំ អន្តរា អវិច្ឆេទនត្ថំ វុត្តំ, រញ្ញោ សន្តិកេ បដិញ្ញាតារហស្ស អត្ថស្ស តទុបជីវិនោ ឯកំសតោ អវិសំវាទនំ វិយ។ សេសានំ សន្តិកេ សមាទានេបិ ឯសេវ នយោ។ **ឯកសង្គីតិកស្សា**តិ បញ្ចសុ ទីឃនិកាយាទីសុ និកាយេសុ ឯកនិកាយិកស្ស។ **អដ្ឋកថាចរិយស្សា**តិ យស្ស អដ្ឋកថាតន្តិយេវ វិសេសតោ បគុណា, តស្ស។ **ឯត្តា**តិ អត្តនាបិ សមាទានស្ស រុហនេ។ **ជេដ្ឋកភាតុ ធុតង្គប្បិច្ឆតាយ វត្ថូ**តិ សោ កិរ ថេរោ នេសជ្ជិកោ , តស្ស តំ ន កោចិ ជានាតិ។ អថេកទិវសំ រត្តិយា សយនបិដ្ឋេ និសិន្នំ វិជ្ជុលតោភាសេន ទិស្វា ឥតរោ បុច្ឆិ “កឹ, ភន្តេ, តុម្ហេ នេសជ្ជិកា”តិ។ ថេរោ ធុតង្គប្បិច្ឆតាយ តាវទេវ និបជ្ជិត្វា បច្ឆា សមាទិយីតិ ឯវមាគតំ វត្ថុ។

## ១. បំសុកូលិកង្គកថាវណ្ណនា

២៤. **គហបតិទានចីវរ**ន្តិ ឯត្ថ ទាយកភាវេន សមណាបិ ឧក្កដ្ឋស្ស គហបតិបក្ខំយេវ បវិដ្ឋាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ “បព្ពជិតោ គណ្ហិស្សតី”តិ ឋបិតកំ សិយា គហបតិចីវរំ, ន បន គហបតិទានចីវរន្តិ តាទិសំ និវត្តេតុំ **ទាន**គ្គហណំ។ **អញ្ញតរេនា**តិ ឯត្ថ សមាទានវចនេន តាវ សមាទិន្នំ ហោតុ, បដិក្ខេបវចនេន បន កថន្តិ? អត្ថតោ អាបន្នត្តា។ យថា “ទេវទត្តោ ទិវា ន ភុញ្ជតី”តិ វុត្តេ “រត្តិយំ ភុញ្ជតី”តិ អត្ថតោ អាបន្នមេវ ហោតិ, តស្ស អាហារេន វិនា សរីរដ្ឋិតិ នត្ថីតិ, ឯវមិធាបិ ភិក្ខុនោ គហបតិទានចីវរេ បដិក្ខិត្តេ តទញ្ញចីវរប្បដិគ្គហោ អត្ថតោ អាបន្នោ ឯវ ហោតិ, ចីវរេន វិនា សាសនេ ឋិតិ នត្ថីតិ។

**ឯវំ សមាទិន្នធុតង្គេនា**តិអាទិវិធានំ បំសុកូលិកង្គេ បដិបជ្ជនវិធិ។ សុសានេ លទ្ធំ **សោសានិកំ**។ តំ បន យស្មា តត្ថ កេនចិ ឆឌ្ឌិតត្តា បតិតំ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ **“សុសានេ បតិតក”**ន្តិ។ ឯវំ **បាបណិក**ម្បិ ទដ្ឋព្ពំ។ **តាលវេឡិមគ្គោ** នាម មហាគាមេ ឯកា វីថិ។ អនុរាធបុរេតិ ច វទន្តិ។ ឧញ្ឆោ បទេសោ ឯតស្សាតិ **ឧញ្ឆប្បទេសំ**, វុត្តំ។ មគ្គេ បតិតកំ ពហុទិវសាតិក្កន្តំ គហេតព្ពន្តិ វទន្តិ។ “ទ្វត្តិទិវសាតិក្កន្ត”ន្តិ អបរេ។ **ថោកំ រក្ខិត្វា**តិ កតិបយំ កាលំ អាគមេត្វា។ វាតាហតម្បិ សាមិកានំ សតិសម្មោសេន បតិតសទិសន្តិ **“សាមិកេ អបស្សន្តេន គហេតុំ វដ្ដតី”**តិ វុត្តំ។ តស្មា ថោកំ អាគមេត្វា គហេតព្ពំ។

“សង្ឃស្ស ទេមា”តិ ទិន្នំ, ចោឡកភិក្ខាវសេន លទ្ធញ្ច លទ្ធកាលតោ បដ្ឋាយ “សមណចីវរំ សិយា នុ ខោ, នោ”តិ អាសង្កំ និវត្តេតុំ **“ន តំ បំសុកូល”**ន្តិ វុត្តំ។ ន ហិ តំ តេវីសតិយា ឧប្បត្តិដ្ឋានេសុ កត្ថចិ បរិយាបន្នំ។ ឥទានិ ឥមិនាវ បសង្គេន យំ ភិក្ខុទត្តិយេ លក្ខណបត្តំ បំសុកូលំ, តស្ស ច ឧក្កដ្ឋានុក្កដ្ឋវិភាគំ ទស្សេតុំ **“ភិក្ខុទត្តិយេបី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **គាហេត្វា វា ទីយតី**តិ សង្ឃស្ស វា គណស្ស វា ទេន្តេហិ យំ ចីវរំ វស្សគ្គេន បាបេត្វា ភិក្ខូនំ ទីយតិ។ **សេនាសនចីវរ**ន្តិ សេនាសនំ ការេត្វា “ឯតស្មិំ សេនាសនេ វសន្តា បរិភុញ្ជន្តូ”តិ ទិន្នចីវរំ។ **ន តំ បំសុកូល**ន្តិ អបំសុកូលភាវោ បុព្ពេ វុត្តការណតោ, គាហេត្វា ទិន្នត្តា ច។ តេនាហ **“នោ គាហាបេត្វា ទិន្នមេវ បំសុកូល”**ន្តិ។ **តត្រាបី**តិ យំ គាហេត្វា ន ទិន្នំ ភិក្ខុទត្តិយំ, តត្រាបិ យេន ភិក្ខុនា ចីវរំ ទីយតិ, តស្ស លាភេ, ទានេ ច វិសុំ វិសុំ ឧភយត្ថ អាទរគារវានំ សព្ភាវតោ, តទភាវតោ ច ភិក្ខុទត្តិយស្ស ឯកតោសុទ្ធិ ឧភតោសុទ្ធិ អនុក្កដ្ឋតា ហោន្តីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ **“យំ ទាយកេហី”**តិអាទិ វុត្តំ, បាទមូលេ ឋបេត្វា ទិន្នកំ សមណេនាតិ អធិប្បាយោ។ **យស្ស កស្សចី**តិ ឧក្កដ្ឋាទីសុ យស្ស កស្សចិ។ **រុចិយា**តិ ឆន្ទេន។ **ខន្តិយា**តិ និជ្ឈានក្ខន្តិយា។

**និស្សយានុរូបបដិបត្តិសព្ភាវោ**តិ ឧបសម្បន្នសមនន្តរំ អាចរិយេន វុត្តេសុ ចតូសុ និស្សយេសុ អត្តនា យថាបដិញ្ញាតទុតិយនិស្សយានុរូបាយ បដិបត្តិយា វិជ្ជមានតា។ **អារក្ខទុក្ខាភាវោ**តិ ចីវរារក្ខនទុក្ខស្ស អភាវោ បំសុកូលចីវរស្ស អលោភនីយត្តា។ **បរិភោគតណ្ហាយ អភាវោ** សវិសេសលូខសភាវត្តា។ **បាសាទិកតា**តិ បសាទាវហតា។ **អប្បិច្ឆតាទីនំ ផលនិប្ផត្តិ** ធុតង្គបរិហរណស្ស អប្បិច្ឆតាទីហិយេវ និប្ផាទេតព្ពតោ។ ធុតធម្មេ សមាទាយ វត្តនំ យាវទេវ ឧបរិ សម្មាបដិបត្តិសម្បាទនាយាតិ វុត្តំ **“សម្មាបដិបត្តិយា អនុព្រូហន”**ន្តិ។ **មារសេនវិឃាតាយា**តិ មារស្ស, មារសេនាយ ច វិហននាយ វិទ្ធំសនាយ។ កាយវាចាចិត្តេហិ យតោ សំយតោតិ **យតិ**, ភិក្ខុ។ **ធារិតំ យំ លោកគរុនា បំសុកូលំ, តំ កោ ន ធារយេ**, យស្មា វា **លោកគរុនា បំសុកូលំ ធារិតំ**, តស្មា **កោ តំ ន ធារយេ**តិ យោជនា យំតំសទ្ទានំ ឯកន្តសម្ពន្ធិភាវតោ។ **បដិញ្ញំ សមនុស្សរ**ន្តិ ឧបសម្បទមាឡេ “អាម ភន្តេ”តិ អាចរិយបមុខស្ស សង្ឃស្ស សម្មុខា ទិន្នំ បដិញ្ញំ សមនុស្សរន្តោ។

ឥតិ បំសុកូលិកង្គកថាវណ្ណនា។

## ២. តេចីវរិកង្គកថាវណ្ណនា

**២៥. ចតុត្ថកចីវរ**ន្តិ និវាសនបារុបនយោគ្យំ ចតុត្ថកចីវរន្តិ អធិប្បាយោ, អំសកាសាវស្ស អប្បដិក្ខិបិតព្ពតោ។ **អញ្ញតររជនេនា**តិ ឯត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។ យាវ ន សក្កោតិ, យាវ ន លភតិ, យាវ ន សម្បជ្ជតីតិ បច្ចេកំ **យាវ**-សទ្ទោ សម្ពន្ធិតព្ពោ។ **ន សម្បជ្ជតី**តិ ន សិជ្ឈតិ។ **និក្ខិត្តបច្ចយា ទោសោ នត្ថី**តិ និចយសន្និធិធុតង្គសំកិលេសទោសោ នត្ថិ។ **អាសន្នេ**តិ ចីវរស្ស អាសន្នេ ឋានេ។ រជនក្ខណេ បរិភុញ្ជនកាសាវំ **រជនកាសាវំ។ តត្រដ្ឋកបច្ចត្ថរណំ** នាម អត្តនោ, បរស្ស វា សន្តកំ សេនាសនេ បច្ចត្ថរណវសេន អធិដ្ឋិតំ។ “អំសកាសាវំ បរិក្ខារចោឡំ ហោតិ, ឥតិ បច្ចត្ថរណំ, អំសកាសាវន្តិ ឥមានិ ទ្វេបិ អតិរេកចីវរដ្ឋានេ ឋិតានិបិ ធុតង្គភេទំ ន ករោន្តី”តិ **អដ្ឋកថាយំ** វុត្តន្តិ វទន្តិ។ **បរិហរិតុំ បន ន វដ្ដតី**តិ រជនកាលេ ឯវ អនុញ្ញាតត្តា និច្ចបរិភោគវសេន ន វដ្ដតិ តេចីវរិកស្ស។ **អំសកាសាវ**ន្តិ ខន្ធេ ឋបេតព្ពកាសាវំ។ **កាយបរិហារិកេនា**តិ វាតាតបាទិបរិស្សយតោ កាយស្ស បរិហរណមត្តេន។ **សមាទាយេវា**តិ គហេត្វា ឯវ។ **អប្បសមារម្ភតា**តិ អប្បកិច្ចតា។ **កប្បិយេ មត្តការិតាយា**តិ និសីទនាទិវសេន, បរិក្ខារចោឡវសេន ច ពហូសុ ចីវរេសុ អនុញ្ញាតេសុបិ តិចីវរមត្តេ ឋិតត្តា។ សហ បត្តចរណាយាតិ **សបត្តចរណោ។ បក្ខី** សបក្ខកោ។

ឥតិ តេចីវរិកង្គកថាវណ្ណនា។

## ៣. បិណ្ឌបាតិកង្គកថាវណ្ណនា

**២៦. អតិរេកលាភ**ន្តិ “បិណ្ឌិយាលោបភោជនំ និស្សាយា”តិ (មហាវ. ៧៣, ១២៨) ឯវំ វុត្តភិក្ខាហារលាភតោ អតិរេកលាភំ, សង្ឃភត្តាទិន្តិ អត្ថោ។ សកលស្ស សង្ឃស្ស ទាតព្ពភត្តំ **សង្ឃភត្តំ**។ កតិបយេ ភិក្ខូ ឧទ្ទិសិត្វា ទាតព្ពភត្តំ **ឧទ្ទេសភត្តំ**។ ឯកស្មិំ បក្ខេ ឯកទិវសំ ទាតព្ពភត្តំ **បក្ខិកំ**។ ឧបោសថេ ឧបោសថេ ទាតព្ពភត្តំ **ឧបោសថិកំ**។ បដិបទទិវសេ ទាតព្ពភត្តំ **បាដិបទិកំ**។ វិហារំ ឧទ្ទិស្ស ទាតព្ពភត្តំ **វិហារភត្តំ**។ ធុរគេហេ ឯវ ឋបេត្វា ទាតព្ពភត្តំ **ធុរភត្តំ**។ គាមវាសីអាទីហិ វារេន ទាតព្ពភត្តំ **វារកភត្តំ។ “សង្ឃភត្តំ គណ្ហាតិអាទិនា”**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ឧទ្ទេសភត្តាទី សង្គណ្ហាតិ។ **សាទិតុំ វដ្ដន្តី**តិ ភិក្ខាបរិយាយេន វុត្តត្តា។ ភេសជ្ជាទិបដិសំយុត្តា **និរាមិសសលាកា**។ យាវកាលិកវជ្ជាតិ ច វទន្តិ។ **វិហារេ បក្កភត្តម្បី**តិ ឧបាសកា ឥធេវ ភត្តំ បចិត្វា “សព្ពេសំ អយ្យានំ ទស្សាមា”តិ វិហារេយេវ ភត្តំ សម្បាទេន្តិ, តំ បិណ្ឌបាតិកានម្បិ វដ្ដតិ។ **អាហរិត្វា**តិ បត្តំ គហេត្វា គេហតោ អានេត្វា។ **តំ ទិវសំ និសីទិត្វា**តិ “មា, ភន្តេ, បិណ្ឌាយ ចរិត្ថ, វិហារេយេវ ភិក្ខា អានីយតី”តិ វទន្តានំ សម្បដិច្ឆនេន តំ ទិវសំ និសីទិត្វា។ **សេរិវិហារសុខ**ន្តិ អបរាយត្តវិហារិតាសុខំ ។ **អរិយវំសោ**តិ **អរិយវំសសុត្ត**បដិសំយុត្តា (ទី. និ. ៣.៣០៩; អ. និ. ៤.២៨) ធម្មកថា។ **ធម្មរស**ន្តិ ធម្មូបសញ្ហិតំ បាមោជ្ជាទិរសំ។

ជង្ឃពលំ និស្សាយ បិណ្ឌបរិយេសនតោ **កោសជ្ជនិម្មទ្ទនតា**។ “យថាបិ ភមរោ បុប្ផ”ន្តិអាទិនា (ធ. ប. ៤៩; នេត្តិ. ១២៣) វុត្តវិធិនា អាហារបរិយេសនតោ **បរិសុទ្ធាជីវតា**។ និច្ចំ អន្តរឃរំ បវិសន្តស្សេវ សុប្បដិច្ឆន្នគមនាទយោ សេខិយធម្មា សម្បជ្ជន្តីតិ **សេខិយបដិបត្តិបូរណំ**។ បដិគ្គហណេ មត្តញ្ញុតាយ, សំសដ្ឋវិហារាភាវតោ ច **អបរបោសិតា**។ កុលេ កុលេ អប្បកអប្បកបិណ្ឌគហណេន **បរានុគ្គហកិរិយា**។ អន្តិមាយ ជីវិកាយ អវដ្ឋានេន **មានប្បហានំ**។ វុត្តញ្ហេតំ “អន្តមិទំ, ភិក្ខវេ, ជីវិកានំ, យទិទំ បិណ្ឌោល្យ”ន្តិអាទិ (ឥតិវុ. ៩១; សំ. និ. ៣.៨០)។ មិស្សកភត្តេន យាបនតោ **រសតណ្ហានិវារណំ**។ និមន្តនាសម្បដិច្ឆនតោ គណភោជនាទិសិក្ខាបទេហិ **អនាបត្តិតា**។

អប្បដិហតវុត្តិតាយ ចតូសុបិ ទិសាសុ វត្តនង្គេន **ចាតុទ្ទិសោ។ អាជីវស្ស វិសុជ្ឈតីតិ** អាជីវោ អស្ស វិសុជ្ឈតិ។ **អត្តភរស្សាតិ** អប្បានវជ្ជសុលភរូបេហិ បច្ចយេហិ អត្តនោ ភរណតោ អត្តភរស្ស។ តតោ ឯវ ឯកវិហារិតាយ សទ្ធិវិហារិកាទីនម្បិ អញ្ញេសំ អបោសនតោ **អនញ្ញបោសិនោ**។ បទទ្វយេនាបិ កាយបរិហារិកេន ចីវរេន កុច្ឆិបរិហារិកេន បិណ្ឌបាតេន វិចរណតោ សល្លហុកវុត្តិតំ, សុភរតំ, បរមអប្បិច្ឆតំ, សន្តុដ្ឋិញ្ច ទស្សេតិ។ **ទេវាបិ បិហយន្តិ តាទិនោតិ** តាទិសស្ស ភុសំ អតិវិយ សន្តកាយវចីមនោកម្មតាយ ឧបសន្តស្ស បរមេន សតិនេបក្កេន សមន្នាគមតោ សព្ពកាលំ សតិមតោ បិណ្ឌបាតិកស្ស ភិក្ខុស្ស សក្កាទយោ ទេវាបិ បិហយន្តិ បត្ថេន្តិ។ តស្ស សីលាទិគុណេសុ ពហុមានំ ឧប្បាទេន្តា អាទរំ ជនេន្តិ, បគេវ មនុស្សា។ សចេ សោ **លាភសក្ការសិលោកសន្និស្សិតោ** ន ហោតិ, តទភិកង្ខី ន ហោតីតិ អត្ថោ។

ឥតិ បិណ្ឌបាតិកង្គកថាវណ្ណនា។

## ៤. សបទានចារិកង្គកថាវណ្ណនា

**២៧. ឥមិនាតិ** សបទានចារិកេន។ **កាលតរន្តិ** កាលស្សេវ។ **អថាសុកង្ខានន្តិ** សបរិស្សយាទិវសេន ទុប្បវេសនដ្ឋានំ។ **បុរតោតិ** វីថិយំ គច្ឆន្តស្ស បុរតោ យាវ អបរិន្ន្ធស្សេវ។ **បត្តវិស្សជ្ជដ្ឋានន្តិ** បេសការវីថិយំ បេសការភាវំ និម្មិនិត្វា ឋិតស្ស សក្កស្ស ឃរទ្វារេ បត្តវិស្សជ្ជដ្ឋានំ។ ឧក្កដ្ឋបិណ្ឌបាតិកោ តំ ទិវសំ ន ភិក្ខំ អាគមយមានោ និសីទតិ, តស្មា តំ **អនុលោមេតិ**។ កត្ថចិបិ កុលេ និពទ្ធំ ឧបសង្កមនាភាវតោ បរិចយាភាវេន **កុលេសុ និច្ចនវកតា**។ សព្ពត្ថ អលគ្គមានសតាយ ច សោម្មភាវេន ច **ចន្ទូបមតា។ កុលេសុ** បរិគ្គហចិត្តាភាវេន តត្ថ **មច្ឆេរប្បហានំ**។ ហិតេសិតាយ វិភាគាភាវតោ **សមានុកម្បិតា**។ កុលានំ សង្គណ្ហនសំសដ្ឋតាទយោ **កុលូបកាទីនវា។ អវ្ហានានភិនន្ទនាតិ** និមន្តនវសេន អវ្ហានស្ស អសម្បដិច្ឆនា។ **អភិហារេនាតិ** ភិក្ខាភិហារេន។ **សេរិចារន្តិ** យថារុចិ វិចរណំ។

ឥតិ សបទានចារិកង្គកថាវណ្ណនា។

## ៥. ឯកាសនិកង្គកថាវណ្ណនា

**២៨. នានាសនភោជនន្តិ** អនេកស្មឹ អាសនេ ភោជនំ, ឯកនិសជ្ជាយ ឯវ អភុញ្ជិត្វា វិសុំ វិសុំ និសជ្ជាសុ អាហារបរិភោគន្តិ អត្ថោ។ **បតិរូបន្តិ** យុត្តរូបំ អនុដ្ឋាបនីយំ។ **វត្តំ កាតុំ វដ្ដតីតិ** វត្តំ កាតុំ យុជ្ជតិ។ វត្តំ នាម គរុដ្ឋានីយេ កត្តព្ពមេវ។ តត្ថ បន បដិបជ្ជនវិធឹ ទស្សេតុំ យំ ថេរវាទំ អាហ **“អាសនំ វា រក្ខេយ្យ ភោជនំ វា”**តិអាទិ។ តស្សត្ថោ – ឯកាសនិកំ ភិក្ខុំ ភុញ្ជន្តំ អាសនំ វា រក្ខេយ្យ, ធុតង្គភេទតោ យាវ ភោជនបរិយោសានា ន វុដ្ឋាតព្ពន្តិ វុត្តំ ហោតិ ។ ភោជនំ វា រក្ខេយ្យ ធុតង្គភេទតោ, អភុញ្ជិយមានំ យាវ ភុញ្ជិតុំ នារភតិ, តាវ វុដ្ឋាតព្ពន្តិ អត្ថោ។ យស្មា តយិទំ ទ្វយំ តេជ នត្ថិ, តស្មា វត្តករណំ ធុតង្គំ ន រក្ខតីតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ **“អយញ្ចា”**តិអាទិ។ “ភេសជ្ជត្ថមេវា”តិ ឥមិនា ភេសជ្ជបរិភោគវសេនេវ សប្បិអាទីនិបិ វដ្ដន្តីតិ ទស្សេតិ។ **អប្បាពាធតាតិ** អរោគតា។ **អប្បាតង្កតាតិ** អកិច្ឆជីវិតា សរីរទុក្ខាភាវោ។ **លហុដ្ឋានន្តិ** កាយស្ស លហុបរិវត្តិតា។ **ពលន្តិ** សរីរពលំ។ **ផាសុវិហារោតិ** សុខវិហារោ។ សព្ពមេតំ ពហុក្ខត្តុំ ភុញ្ជនបច្ចយា ឧប្បជ្ជនវិការបដិក្ខេបបទំ។ **រុជាតិ** រោគា។ **ន កម្មមត្តនោតិ** អត្តនោ យោគកម្មំ បុរេភត្តំ, បច្ឆាភត្តញ្ច ន បរិហាបេតិ, ពហុសោ ភោជនេ អព្យាវដភាវតោ, អរោគភាវតោ ចាតិ អធិប្បាយោ។

ឥតិ ឯកាសនិកង្គកថាវណ្ណនា។

## ៦. បត្តបិណ្ឌិកង្គកថាវណ្ណនា

**២៩. អប្បដិកូលំ កត្វា ភុញ្ជិតុំ វដ្ដតិ** បដិកូលស្ស ភុត្តស្ស អគណ្ហនម្បិ សិយាតិ អធិប្បាយោ។ **បមាណយុត្តមេវ គណ្ហិតព្ពន្តិ** “ឯកភាជនមេវ គណ្ហាមី”តិ ពហុំ គហេត្វា ន ឆឌ្ឌេតព្ពំ។ **នានារសតណ្ហាវិនោទនន្តិ** នានារសភោជនេ តណ្ហាយ វិនោទនំ។ អត្រ អត្រ នានាភាជនេ ឋិតេ នានារសេ ឥច្ឆា ឯតស្សាតិ អត្រិច្ឆោ, តស្ស ភាវោ អត្រិច្ឆតា, តស្សា **អត្រិច្ឆតាយ បហានំ។ អាហារេ បយោជនមត្តទស្សិតាតិ** អសម្ភិន្នានានារសេ គេធំ អកត្វា អាហារេ សត្តាវា អនុញ្ញាតបយោជនមត្តទស្សិតា។ វិសុំ វិសុំ ភាជនេសុ ឋិតានិ ព្យញ្ជនានិ គណ្ហតោ តត្ថ តត្ថ សាភោគតាយ សិយា វិក្ខិត្តភោជិតា, ន តថា ឥមស្ស ឯកបត្តគតសញ្ញិនោតិ វុត្តំ **“អវិក្ខិត្តភោជិតា”**តិ។ **ឱក្ខិត្តលោចនោតិ** បត្តសញ្ញិតាយ ហេដ្ឋាខិត្តចក្ខុ។ **បរិភុញ្ជេយ្យាតិ** បរិភុញ្ជិតុំ សក្កុណេយ្យ។

ឥតិ បត្តបិណ្ឌិកង្គកថាវណ្ណនា។

## ៧. ខលុបច្ឆាភត្តិកង្គកថាវណ្ណនា

**៣០**. ភុញ្ជន្តស្ស យំ ឧបនីតំ, តស្ស បដិក្ខេបេន តំ អតិរិត្តំ ភោជនន្តិ **អតិរិត្តភោជនំ។ បុន ភោជនំ កប្បិយំ ការេត្វា ន ភុញ្ជិតព្ពំ**, តព្ពិសយត្តា ឥមស្ស ធុតង្គស្ស។ តេនាហ “**ឥទមស្ស វិធាន**”ន្តិ។ **យស្មិំ ភោជនេ**តិ យស្មិំ ភុញ្ជិយមានេ ភោជនេ។ **តទេវ ភុញ្ជតិ**, ន អញ្ញំ។ អនតិរិត្តភោជនបច្ចយា អាបត្តិ **អនតិរិត្តភោជនាបត្តិ**, តតោ ទូរីភាវោ អនាបជ្ជនំ។ **ឱទរិកត្តំ** យស្សុរភាវោ កុច្ឆិបូរកតា, តស្ស អភាវោ ឯកបិណ្ឌេនាបិ យាបនតោ។ **និរាមិសសន្និធិតា** និហិតស្ស អភុញ្ជនតោ។ បុន បរិយេសនវសេន **បរិយេសនាយ ខេទំ ន យាតិ**។ អភិសល្លេខកានំ សន្តោសគុណាទីនំ វុទ្ធិយា សញ្ជននំ **សន្តោសគុណាទិវុឌ្ឍិសញ្ជននំ។ ឥទ**ន្តិ ខលុបច្ឆាភត្តិកង្គំ។

ឥតិ ខលុបច្ឆាភត្តិកង្គកថាវណ្ណនា។

## ៨. អារញ្ញិកង្គកថាវណ្ណនា

**៣១**. **គាមន្តសេនាសនំ បហាយ អរញ្ញេ អរុណំ ឧដ្ឋាបេតព្ព**ន្តិ ឯត្ថ គាមន្តំ, អរញ្ញញ្ច សរូបតោ ទស្សេតុំ “**តត្ថ សទ្ធិំ ឧបចារេនា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ គាមបរិយាបន្នត្តា គាមន្តសេនាសនស្ស “**គាមោយេវ គាមន្តសេនាសន**”ន្តិ វុត្តំ។ យោ កោចិ សត្តោបិ គាមោ នាមាតិ សម្ពន្ធោ។ **ឥន្ទខីលា**តិ ឧម្មារា។ **តស្សា**តិ លេឌ្ឌុបាតស្ស។ វិនយបរិយាយេន អរញ្ញលក្ខណំ **អទិន្នាទានបារាជិកេ** (បារា. ៩២) អាគតំ។ តត្ថ ហិ “គាមា វា អរញ្ញា វា”តិ អនវសេសតោ អវហារដ្ឋានបរិគ្គហេ តទុភយំ អសង្ករតោ ទស្សេតុំ “**ឋបេត្វា គាមញ្ច**”តិអាទិ វុត្តំ។ គាមូបចារោ ហិ លោកេ គាមសង្ខមេវ គច្ឆតីតិ។ និប្បរិយាយតោ បន គាមវិនិមុត្តំ ឋានំ អរញ្ញមេវ ហោតីតិ **អភិធម្មេ** (វិភ. ៥២៩) គាមា “**និក្ខមិត្វា ពហិ ឥន្ទខីលា, សព្ពមេតំ អរញ្ញ**”ន្តិ វុត្តំ។ **សុត្តន្តិកបរិយាយេន** អារញ្ញកសិក្ខាបទេ (បារា. ៦៥៤) “បញ្ចធនុសតិកំ បច្ឆិម”ន្តិ អាគតំ អារញ្ញិកំ ភិក្ខុំ សន្ធាយ។ ន ហិ សោ វិនយបរិយាយិកេ “អរញ្ញេ វសនតោ អារញ្ញិកោ បន្តសេនាសនោ”តិ សុត្តេ វុត្តោ។ អយញ្ច សុត្តសំវណ្ណនាតិ ឥធ សព្ពត្ថ សុត្តន្តកថាវ បមាណំ។ តស្មា តត្ថ អាគតមេវ លក្ខណំ គហេតព្ពន្តិ ទស្សេន្តោ “**តំ អារោបិតេន អាចរិយធនុនា**”តិអាទិនា មិនននវិធិំ អាហ។ តេនេវ ហិ មជ្ឈិមដ្ឋកថានយោវ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.២៩៦) **ឥទមេត្ថ បមាណ**ន្តិ ច វុត្តោ។

**តតោ តតោ មគ្គ**ន្តិ តត្ថ តត្ថ ឧទុទ្ទកមគ្គំ **បិទហតិ។ ធុតង្គសុទ្ធិកេន** ធុតង្គសោធនបសុតេន។ **យថាបរិច្ឆិន្នេ កាលេ**តិ ឧក្កដ្ឋស្ស តយោបិ ឧតូ, មជ្ឈិមស្ស ទ្វេ, មុទុកស្ស ឯកោ ឧតុ។ តត្ថាបិ **ធុតង្គំ ន ភិជ្ជតិ** សឧស្សាហត្តា។ **និបជ្ជិត្វា គមិស្សាមា**តិ ចិត្តស្ស សិថិលភាវេន ធុតង្គំ ភិជ្ជតីតិ វុត្តំ។ **អរញ្ញសញ្ញំ មនសិ ករោន្តោ**តិ “អហំ វិវេកវាសំ វសិស្សាមិ, យថាលទ្ធោវ កាយវិវេកោ សាត្ថកោ កាតព្ពោ”តិ មនសិការសព្ភាវតោ “**ភព្ពោ...បេ. ... រក្ខិតុ**”ន្តិ វុត្តំ។ **អស្ស** អារញ្ញិកស្ស **ចិត្តំ ន វិក្ខិបន្តិ** អាបាថមនុបគមនតោ។ **វិគតសន្តាសោ ហោតិ** វិវេកបរិចយតោ។ **ជីវិតនិកន្តិំ ជហតិ** ពហុបរិស្សយេ អរញ្ញេ និវាសេនេវ មរណភយស្ស ទូរីករណតោ។ **បវិវេកសុខរសំ អស្សាទេតិ** អនុភវតិ ជនសំសគ្គាភាវតោ។ **អារាធយន្តោ**តិ អនុនយន្តោ។ យថានុសិដ្ឋំ បដិបត្តិយា វិវេកស្ស អធិដ្ឋានភាវតោ អារញ្ញិកង្គយោគិនោ វាហនសទិសន្តិ កត្វា វុត្តំ “**អវសេសធុតាយុធោ**”តិ, អវសិដ្ឋធុតធម្មាយុធោតិ អត្ថោ។

ឥតិ អារញ្ញិកង្គកថាវណ្ណនា។

## ៩. រុក្ខមូលិកង្គកថាវណ្ណនា

**៣២**. **ឆន្ន**ន្តិ ឥដ្ឋកាឆទនាទីហិ ឆាទិតំ, អាវសថន្តិ អត្ថោ។ **សីមន្តរិករុក្ខោ**តិ ទ្វិន្នំ រាជូនំ រដ្ឋសីមាយ ឋិតរុក្ខោ។ តត្ថ ហិ តេសំ រាជូនំ ពលកាយោ ឧបគន្ត្វា អន្តរន្តរា យុទ្ធំ ករេយ្យ, ចោរាបិ បារិបន្ថិកា សមោសរន្តា ភិក្ខុស្ស សុខេន និសីទិតុំ ន ទេន្តិ។ **ចេតិយរុក្ខោ** “ទេវតាធិដ្ឋិតោ”តិ មនុស្សេហិ សម្មតរុក្ខោ បូជេតុំ ឧបគតេហិ មនុស្សេហិ អវិវិត្តោ ហោតិ។ **និយ្យាសរុក្ខោ** សជ្ជរុក្ខាទិ។ **វគ្គុលិរុក្ខោ** វគ្គុលិនិសេវិតោ។ សីមន្តរិករុក្ខាទយោ សបរិស្សយា, ទុល្លភវិវេកា ចាតិ អាហ “**ឥមេ រុក្ខេ វិវជ្ជេត្វា**”តិ។ **បណ្ណសដ**ន្តិ រុក្ខតោ បតិតបណ្ណំ។ **បដិច្ឆន្នេ ឋានេ និសីទិតព្ពំ** រុក្ខមូលិកភាវស្ស បដិច្ឆាទនត្ថំ។ **ឆន្នេ** វាសកប្បនា ធម្មស្សវនាទីនមត្ថាយបិ ហោតិ។ តស្មា “**ជានិត្វា អរុណំ ឧដ្ឋាបិតមត្តេ**”តិ វុត្តំ។

**អភិណ្ហំ តរុបណ្ណវិការទស្សនេនា**តិ អភិក្ខណំ តរូសុ, តរូនំ វា បណ្ណេសុ វិការស្ស ខណភង្គស្ស ទស្សនេន។ **សេនាសនមច្ឆេរកម្មារាមតាន**ន្តិ អាវាសមច្ឆរិយនវកម្មរតភាវានំ។ **ទេវតាហី**តិ រុក្ខទេវតាហិ។ តាបិ ហិ រុក្ខដ្ឋវិមានេសុ វសន្តិយោ រុក្ខេសុ វសន្តិ។ អយម្បិ រុក្ខេតិ **សហវាសិតា។ វណ្ណិតោ**តិ ''អប្បានិ ចេវា''តិអាទិនា បសំសិតោ។ ''រុក្ខមូលសេនាសនំ និស្សាយ បព្ពជ្ជា''តិ (មហាវ. ៧៣, ១២៨) ឯវំ **និស្សយោតិ ច ភាសិតោ។ អភិរត្តានិ** តរុណកាលេ, **នីលានិ** មជ្ឈិមកាលេ, **បណ្ឌូនិ** ជិណ្ណកាលេ។ **បតិតានិ** មិលាយនវសេន។ ឯវំ **បស្សន្តោ តរុបណ្ណានិ** បច្ចក្ខតោ ឯវ និច្ចសញ្ញំ **បនូទតិ** បជហតិ, អនិច្ចសញ្ញា ឯវស្ស សណ្ឋាតិ។ យស្មា ភគវតោ ជាតិពោធិធម្មចក្កប្បវត្តនបរិនិព្ពានានិ រុក្ខមូលេយេវ ជាតានិ, តស្មា វុត្តំ **''ពុទ្ធទាយជ្ជំ រុក្ខមូល''**ន្តិ។

ឥតិ រុក្ខមូលិកង្គកថាវណ្ណនា។

## ១០. អព្ភោកាសិកង្គកថាវណ្ណនា

**៣៣**. ''រុក្ខមូលំ បដិក្ខិបាមី''តិ ឯត្ថាកេ វុត្តេ ឆន្នំ អប្បដិក្ខិត្តមេវ ហោតីតិ **''ឆន្នញ្ច រុក្ខមូលញ្ច បដិក្ខិបាមី''**តិ វុត្តំ។ ធុតង្គស្ស សព្ពសោ បដិយោគិបដិក្ខេបេន ហិ សមាទានំ ឥជ្ឈតិ, នោ អញ្ញថាតិ។ ''ធម្មស្សវនាយា''តិ ឥមិនាវ ធម្មំ កថេន្តេនាបិ ឧបោសថទិវសាទីសុ សុណន្តានំ ចិត្តានុរក្ខណត្ថំ តេហិ យាចិតេន ឆន្នំ បវិសិតុំ វដ្ដតិ, ធម្មំ បន កថេត្វា អព្ភោកាសោវ គន្តព្ពោ។ រុក្ខមូលិកស្សាបិ ឯសេវ នយោ។ **ឧបោសថត្ថាយា**តិ ឧបោសថកម្មាយ។ **ឧទ្ទិសន្តេនា**តិ បរេសំ ឧទ្ទេសំ ទេន្តេន។ **ឧទ្ទិសាបេន្តេនា**តិ សយំ ឧទ្ទេសំ គណ្ហន្តេន។ **មគ្គមជ្ឈេ បិតំ សាល**ន្តិ សីហឡទីបេ វិយ មគ្គា អនោក្កម្ម ឧជុកមេវ បវិសិតព្ពសាលំ។ **វេគេន គន្តុំ ន វដ្ដតិ** អសារុប្បត្តា។ **យាវ វស្សូបរមា បត្វា គន្តព្ពំ**, ន តាវ ធុតង្គភេទោ ហោតីតិ អធិប្បាយោ។

**រុក្ខស្ស អន្តោ** នាម រុក្ខមូលំ។ បព្ពតស្ស បន បព្ភារសទិសោ **បព្ពត**បទេសោ។ **អច្ឆន្នមរិយាទ**ន្តិ យថា វស្សោទកំ អន្តោ ន បវិសតិ, ឯវំ ឆទនសង្ខេបេន ឧបរិ អកតមរិយាទំ។ អន្តោ បន បព្ភារស្ស វស្សោទកំ បវិសតិ ចេ, អព្ភោកាសសង្ខេបមេវាតិ តត្ថ បវិសិតុំ វដ្ដតិ។ **សាខាមណ្ឌបោ**តិ រុក្ខសាខាហិ វិរឡច្ឆន្នមណ្ឌបោ។ **បីឋបដោ** ខលិត្ថទ្ធសាដកោ។

**បរិវត្តក្ខណេ ធុតង្គំ ភិជ្ជតិ** យថាវុត្តបព្ភារាទិកេ បបេត្វាតិ អធិប្បាយោ។ **ជានិត្វា**តិ ធម្មស្សវនាទិអត្ថំ ឆន្នំ រុក្ខមូលំ បវិសិត្វា និសិន្នោ ''ឥទានិ អរុណោ ឧដ្ឋហតី''តិ ជានិត្វា។ រុក្ខមូលេបិ កត្ថចិ អត្ថេវ និវាសផាសុកតាតិ សិយា តត្ថ អាសង្គបុព្ពកោ អាវាសបលិពោធោ, ន បន អព្ភោកាសេតិ ឥធេវ **អាវាសបលិពោធុបច្ឆេទោ** អានិសំសោ វុត្តោ។ **បសំសាយានរូបតាតិ អនិកេតា**តិ វុត្តបសំសាយ អនាលយភាវេន អនុច្ឆវិកតា។ **និស្សង្គតា**តិ អាវាសបរិគ្គហាភាវេនេវ តត្ថ និស្សង្គតា។ អសុកទិសាយ វសនដ្ឋានំ នត្ថិ, តស្មា តត្ថ គន្តុំ នេវ សក្កាតិ ឯទិសស្ស បរិវិតក្កស្ស អភាវតោ **ចាតុទ្ទិសោ។ មិគភូតេនា**តិ បរិគ្គហាភាវេន មិគស្ស វិយ ភូតេន។ **សិតោ**តិ និស្សិតោ។ **វិន្ទតី**តិ លភតិ។

ឥតិ អព្ភោកាសិកង្គកថាវណ្ណនា។

## ១១. សោសានិកង្គកថាវណ្ណនា

**៣៤**. **ន សុសាន**ន្តិ អសុសានំ។ អញ្ញត្ថោ **ន**-ការោ, សុសានលក្ខណរហិតំ វសនដ្ឋានន្តិ អធិប្បាយោ។ **ន តត្ថា**តិ ''សុសាន''ន្តិ វវត្ថបិតមត្តេ ឋានេ ន **វសិតព្ពំ**។ ន ហិ នាមមត្តេន សុសានលក្ខណំ សិជ្ឈតិ។ តេនាហ **''ន ហី''**តិអាទិ។ **ឈាបិតកាលតោ បន បដ្ឋាយ...បេ.... សុសានមេវ** ឆវេន សយិតមត្តាយ សុសានលក្ខណប្បត្តិតោ។ ឆវសយនំ ហិ ''សុសាន''ន្តិ វុច្ចតិ។

សោសានិកេន នាម អប្បកិច្ចេន សល្លហុកវុត្តិនា ភវិតព្ពន្តិ ទស្សេតុំ **''តស្មិំ បន វសន្តេនា''**តិអាទិ វុត្តំ។ **គរុក**ន្តិ ទុប្បរិហារំ។ តមេវ ហិ ទុប្បរិហារភាវំ ទស្សេតុំ **''តស្មា''**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឧប្បន្នបរិស្សយវិឃាតត្ថាយា**តិ ''សុសានំ នាម មនុស្សរាហស្សេយ្យក''ន្តិ ចោរា កតកម្មាបិ អកតកម្មាបិ ឱសរន្តិ, តត្ថ ចោរេសុ ភណ្ឌសាមិកេ ទិស្វា ភិក្ខុសមីបេ ភណ្ឌំ ឆឌ្ឌេត្វា បលាតេសុ មនុស្សា ភិក្ខុំ ''ចោរោ''តិ គហេត្វា បោថេយ្យុំ, តស្មា វិហារេ **សង្ឃត្ថេរំ វា** គោចរគាមេ រញ្ញោ និយុត្តំ **រាជយុត្តកំ វា** អត្តនោ សោសានិកភាវំ **ជានាបេត្វា** យថា តាទិសោ, អញ្ញោ វា បរិស្សយោ ន ហោតិ, តថា **អប្បមត្តេន វសិតព្ពំ**។ ចង្កមន្តស្ស យទា អាឡហនំ អភិមុខំ ន ហោតិ, តទាបិ សំវេគជននត្ថំ តត្ថ ទិដ្ឋិ វិស្សជ្ជេតព្ពាតិ ទស្សេតុំ **''អទ្ធក្ខិកេន អាឡហនំ ឱលោកេន្តេនា''**តិ វុត្តំ។

**ឧប្បថមគ្គេន គន្តព្ពំ** អត្តនោ សោសានិកភាវស្ស អបាកដភាវត្ថំ។ **អារម្មណន្តិ** តស្មិំ សុសានេ “អយំ វម្មិកោ, អយំ រុក្ខោ, អយំ ខាណុកោ”តិអាទិនា **ទិវាយេវ អារម្មណំ វវត្ថបេតព្ពំ។ ភយានកន្តិ** ភយជនកំ វម្មិកាទឹ។ **កេនចិ** លេឌ្ឌុបាសាណាទិនា អាសន្នេ វិចរន្តីតិ **ន បហរិតព្ពា។ តិលបិដ្ឋំ** វុច្ចតិ បលលំ។ មាសមិស្សំ ភត្តំ **មាសភត្តំ។ គុឡាទីតិ អាទិ-**សទ្ទេន តិលសំគុឡិកាទិយនបូវញ្ច សង្គណ្ហាតិ។ **កុលគេហំ ន បវិសិតព្ពន្តិ** បេតផូមេន វាសិតត្តា, បិសាចានុពន្ធត្តា ច កុលគេហស្ស អព្ភន្តរំ ន បវិសិតព្ពំ។ ទេវសិកំ ធុវខោហោ **ធុវខាហោ**។ មតញាតកានំ តត្ថ គន្ត្វា ទេវសិកំ រោទនំ **ធុវរោទនំ។ វុត្តនយេនាតិ** “ឈាបិតកាលតោ បន បដ្ឋាយា”តិ វុត្តនយេន។ “បច្ឆិមយាមេ បដិក្កមិតុំ វដ្តតី”តិ តច្ឆិតត្តា **“សុសានំ អគតទិវសេ”**តិ **អដ្ឋកថាវភាណកា**។

សុសានេ និច្ចកាលំ សិវថិកទស្សនេន **មរណស្សតិបដិលាភោ**។ តតោ ឯវ **អប្បមាទវិហារិតា** ។ តត្ថ ឆឌ្ឌិតស្ស មតកឡេវរស្ស ទស្សនេន **អសុភនិមិត្តាធិគមោ**។ តតោ ឯវ **កាមរាគវិនោទនំ**។ ពហុលំ សរីរស្ស អសុចិទុគ្គន្ធជេគុច្ឆភាវសល្លក្ខណតោ **អភិណ្ហំ កាយសភាវទស្សនំ**។ តតោ មរណស្សតិបដិលាភតោ ច **សំវេគពាហុលតា**។ ព្យាធិកានំ, ជរាជិណ្ណានញ្ច មតានំ តត្ថ ទស្សនេន **អារោគ្យ**យោព្ពនជីវិត**មទប្បហានំ**។ ឧទ្ទកស្ស, មហតោ ច ភយស្ស អភិភវនតោ **ភយភេរវសហនតា**។ សំវិគ្គស្ស យោនិសោ បទហនំ សម្ភវតីតិ **អមនុស្សានំ គរុភាវនីយតា។ និទ្ទាគតម្បីតិ** សុត្តម្បិ, សុបិនន្តេបីតិ អធិប្បាយោ។

ឥតិ សោសានិកង្គកថាវណ្ណនា។

**១២. យថាសន្ថតិកង្គកថាវណ្ណនា**

**៣៥**. សេនាសនគាហណេ បរេ ឧដ្ឋាបេត្វា គហណំ, “ឥទំ សុន្ទរំ, ឥទំ ន សុន្ទរ”ន្តិ បរិតុលយិត្វា បុច្ឆនា, ឱលោកនា ច **សេនាសនលោលុប្បំ។ តុដ្ឋព្ពន្តិ** តុស្សិតព្ពំ។ វិហារស្ស បរិយន្តភាវេន **ទូរេ**តិ វា ពហូនំ សន្និបាតដ្ឋានាទីនំ **អច្ចាសន្នេតិ វា បុច្ឆិតុំ ន លភតិ,** បុច្ឆនេនបិស្ស ធុតង្គស្ស សំកិលិស្សនតោ។ **ឱលោកេតុន្តិ** លោលុប្បវសេន បស្សិតុំ។ **សចស្ស តំ ន រុច្ចតីតិ** អស្ស យថាសន្ថតិកស្ស តំ យថាគាហិតំ សេនាសនំ អផាសុកភាវេន សចេ ន រុច្ចតិ, មុទុកស្ស អសតិ រោគេ យថាគាហិតំ បហាយ អញ្ញស្ស សេនាសនស្ស គហណំ លោលុប្បំ, មជ្ឈិមស្ស គន្ត្វា ឱលោកនា, ឧក្កដ្ឋស្ស បុច្ឆនា។ សព្ពេសម្បិ ឧដ្ឋាបេត្វា គហណេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។

ឧបដ្ឋាបនីយានម្បិ អនុដ្ឋាបនេន **សព្រហ្មចារីនំ ហិតេសិតា**។ តាយ ករុណាវិហារានុគុណតា។ សុន្ទរាសុន្ទរវិភាគាករណតោ **ហីនបណីតវិកប្បបរិច្ចាគោ**។ តេន តាទិលក្ខណានុគុណតា។ តតោ ឯវ **អនុរោធវិរោធប្បហានំ។ ទ្វារបិទហនំ** ឱកាសាទានតោ។ **យថាសន្ថតរាមតន្តិ** យថាគាហិតេ យថានិទ្ទិដ្ឋេ សេនាសនេ អភិរតភាវំ។

ឥតិ យថាសន្ថតិកង្គកថាវណ្ណនា។

**១៣. នេសជ្ជិកង្គកថាវណ្ណនា**

**៣៦**. **សេយ្យន្តិ** ឥរិយាបថលក្ខណំ សេយ្យំ។ តប្បដិក្ខេបេនេវ ហិ តទត្ថា “មញ្ចោ ភិសី”តិ ឯវមាទិកា (ចូឡវ. ៣២១, ៣២២) សេយ្យា បដិក្ខិត្តា ឯវ ហោន្តិ។ “នេសជ្ជិកោ”តិ ច សយនំ បដិក្ខិបិត្វា និសជ្ជាយ ឯវ វិហរិតុំ សីលមស្សាតិ ឥមស្ស អត្ថស្ស ឥធ អធិប្បេតត្តា សេយ្យា ឯវេត្ថ បដិយោគិនី, ន ឥតរេ តថា អនិដ្ឋត្តា, អសម្ភវតោ ច។ កោសជ្ជបក្ខិយោ ហិ ឥរិយាបថោ ឥធ បដិយោគិភាវេន ឥច្ឆិតោ, ន ឥតរេ។ ន ច សក្កា ឋានគមនេហិ វិនា និសជ្ជាយ ឯវ យាបេតុំ តថា បវត្តេតុន្តិ សេយ្យាវេត្ថ បដិយោគិនី។ តេនាហ **“តេន បនា”**តិអាទិ។ **ចង្កមិតព្ពំ** ន “នេសជ្ជិកោ អហ”ន្តិ សព្ពរត្តិំ និសីទិតព្ពំ។ ឥរិយាបថន្តរានុគ្គហិតោ ហិ កាយោ មនសិការក្ខមោ ហោតិ។

ចត្តារោ បាទា, បិដ្ឋិអបស្សយោ ចាតិ ឥមេហិ បញ្ចហិ អង្គេហិ **បញ្ចង្គោ**។ ចតូហិ អដ្ដនីហិ, បិដ្ឋិអបស្សយេន ច បញ្ចង្គោតិ អបរេ។ **ឧភោសុ បស្សេសុ** បិដ្ឋិបស្សេ ច យថាសុខំ អបស្សាយ វិហរតោ នេសជ្ជិកស្ស “អនេសជ្ជិកតោ កោ វិសេសោ”តិ តាហំ និវារេតុំ **អភយត្ថេរោ** និទស្សិតោ **“ថេរោ អនាគាមី ហុត្វា បរិនិព្ពាយី”**តិ។

ឧបច្ឆេទីយតិ ឯតេនាតិ **ឧបច្ឆេទនន្តិ** វិនិពន្ធុបច្ឆេទស្ស សាធកតមភាវោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សព្ពកម្មដ្ឋានានុយោគសប្បាយតា** អលីនានុទ្ធច្ចបក្ខិកត្តា និសជ្ជាយ។ តតោ ឯវ **បាសាទិកឥរិយាបថតា។ វីរិយា**

**វម្ភានុកូលតា** វីរិយសមតាយោជនស្ស អនុច្ចវិកតា។ តតោ ឯវ **សម្មាបដិបត្តិយា អនុព្រូហនតា។ បណិធាយា**តិ បបេត្វា។ **តនុន្តិ** ឧបរិមកាយំ។ **វិកម្បេតី**តិ ចាលេតិ, តច្ឆាវិឃាតំ ករោតីតិ អធិប្បាយោ។ **វតន្តិ** ធុតង្គំ។

ឥតិ នេសជ្ជិកង្គកថាវណ្ណនា។

**ធុតង្គបកិណ្ណកកថាវណ្ណនា**

**៣៧**. សេក្ខបុថុជ្ជនានំ វសេន **សិយា កុសលានិ**, ខីណាសវានំ វសេន **សិយា អព្យាកតានិ** ។ តត្ថ សេក្ខបុថុជ្ជនា បដិបត្តិបូរណត្ថំ, ខីណាសវា ផាសុវិហារត្ថំ ធុតង្គានិ បរិហរន្តិ។ **អកុសលម្បិ ធុតង្គ**ន្តិ អកុសលចិត្តេនាបិ ធុតង្គសេវនា អត្ថីតិ អធិប្បាយោ។ តំ ន យុត្តំ, យេន អកុសលចិត្តេន បព្ពជិតស្ស អារញ្ញិកត្តំ, តំ ធុតង្គំ នាម ន ហោតិ។ កស្មា? លក្ខណាភាវតោ។ យំ ហិទំ កិលេសានំ ធុនននតោ ធុតស្ស បុគ្គលស្ស, ញាណស្ស, ចេតនាយ វា អង្គត្តំ, ន តំ អកុសលធម្មេសុ សម្ភវតិ។ តស្មា អរញ្ញវាសាទិមត្តេន អារញ្ញិកាទយោ តាវ ហោន្តុ, អារញ្ញិកង្គាទីនិ បន ន ហោន្តីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ **"ន មយ"**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឥមានី**តិ ធុតង្គានិ។ **វុត្តំ** ហេដ្ឋា វចនត្ថនិទ្ទេសេ។ **ន ច អកុសលេន កោចិ ធុតោ នាម ហោតិ,** កិលេសានំ ធុនននដ្ឋេនាតិ អធិប្បាយោ។ **យស្ស** ភិក្ខុនោ **ឯតានិ** សមាទានានិ **អង្គានិ,** ឯតេន បឋមេនាបិ អត្ថវិកប្បេន "នត្ថិ អកុសលំ ធុតង្គ"ន្តិ ទស្សេតិ។ **ន ច អកុសលំ កិញ្ចិ ធុនាតី**តិ អកុសលំ កិញ្ចិ បាបំ ន ច ធុនាតិ ឯវ អប្បដិបក្ខតោ។ **យេសំ** សមាទានានំ **តំ** អកុសលំ ញាណំ វិយ អង្គន្តិ កត្វា តានិ **ធុតង្គានីតិ វុច្ចេយ្យុំ**។ ឥមិនា ទុតិយេនាបិ អត្ថវិកប្បេន "នត្ថិ អកុសលំ ធុតង្គ"ន្តិ ទស្សេតិ។ **នាបិ អកុសល**ន្តិអាទិ តតិយអត្ថវិកប្បវសេន យោជនា។ **តស្មា**តិអាទិ វុត្តស្សេវត្ថស្ស និគមនំ។

**យេស**ន្តិ អភយគិរិវាសិកេ សន្ធាយាហ។ តេ ហិ ធុតង្គំ នាម បញ្ញត្តីតិ វទន្តិ។ តថា សតិ តស្ស បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានត្តា កិលេសានំ ធុននដ្ឋោបិ ន សិយា, សមាទាតព្ពតា ចាតិ តេសំ វចនំ បាឡិយា វិរុជ្ឈតីតិ ទស្សេតុំ **"កុសលត្តិកវិនិមុត្ត"**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **តស្មា**តិ យស្មា បញ្ញត្តិបក្ខេ ឯតេ ទោសា ទុន្និវារា, តស្មា **តំ** តេសំ វចនំ **ន គហេតព្ពំ**, វុត្តនយោ ចេតនាបក្ខោយេវ គហេតព្ពោតិ អត្ថោ។ យស្មា ឯតេ ធុតគុណា កុសលត្តិកេ បឋមតតិយបទសង្គហិតា, តស្មា សិយា សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តា, សិយា អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តា, សិយា វិបាកធម្មធម្មា, សិយា នេវវិបាកនវិបាកធម្មធម្មា, សិយា អនុបាទិន្នុបាទានិយា, សិយា អសំកិលិដ្ឋសំកិលេសិកាតិ ឯវំ សេសតិកទុកបទេហិបិ នេសំ យថារហំ សង្គហោ វិភាវេតព្ពោ។

កាមំ សព្ពោបិ អរហា ធុតកិលេសោ, ឥធ បន ធុតង្គសេវនាមុខេន កិលេសេ វិធុនិត្វា ឋិតោ ខីណាសវោ **"ធុតកិលេសោ បុគ្គលោ"**តិ អធិប្បេតោ។ តថា សព្ពោបិ អរិយមគ្គោ និប្បរិយាយេន **កិលេសធុននោ ធម្មោ,** វិសេសតោ អគ្គមគ្គោ។ បរិយាយេន បន វិបស្សនាញាណាទិ។ ហេដ្ឋិមបរិច្ឆេទេន ធុតង្គចេតនាសម្បយុត្តញាណំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯវំ ធុតំ ទស្សេត្វា ធុតវាទេ ទស្សេតព្ពេ យស្មា ធុតវាទភេទេន ធុតោ វិយ ធុតភេទេន ធុតវាទោបិ ទុវិធោ, តស្មា តេសំ, តទុភយបដិក្ខេបស្ស ច វសេន ចតុក្កមេត្ថ សម្ភវតីតិ តំ ទស្សេតុំ **"អត្ថិ ធុតោ"**តិអាទិ វុត្តំ។

**តយិទ**ន្តិ និបាតោ, តស្ស "សោ អយ"ន្តិ អត្ថោ។ **ធុតធម្មា នាមា**តិ ធុតង្គសេវនាយ បដិបក្ខភូតានំ បាបធម្មានំ ធុននវសេន បវត្តិយា "ធុតោ"តិ លទ្ធនាមាយ ធុតង្គចេតនាយ ឧបការកា ធម្មាតិ កត្វា ធុតធម្មា នាម។ អសម្បត្តសម្បត្តេសុ បច្ចយេសុ អលុព្ភនាការេន បវត្តនតោ **អប្បិច្ឆតា សន្តុដ្ឋិតា** ច អត្ថតោ អលោភោ។ បច្ចយគេធាទិហេតុកានំ លោលតាទីនំ សំកិលេសានំ សម្មទេវ លិខនតោ ឆេទនតោ គណសង្គណិកាទិភេទតោ សំសគ្គតោ ចិត្តស្ស វិវេចនតោ **សល្លេខតា បវិវេកតា** ច អលោភោ អមោហោតិ ឥមេសុ **ទ្វីសុ ធម្មេសុ អនុបតន្តិ** តទន្តោគធា តប្បរិយាបន្នា ហោន្តិ, តទុភយស្សេវ បវត្តិវិសេសភាវតោ។ ឥមេហិ កុសលធម្មេហិ អត្ថី ឥទមត្ថី, យេន ញាណេន បព្ពជិតេន នាម បំសុកូលិកង្គាទីសុ បតិដ្ឋិតេន ភវិតព្ពន្តិ យថានុសិដ្ឋំ ធុតគុណេ សមាទិយតិ ចេវ បរិហរតិ ច, តំ ញាណំ ឥទមត្ថិតា។ តេនាហ **"ឥទមត្ថិតា ញាណមេវា"**តិ។ **បដិក្ខេបវត្ថូសូ**តិ គហបតិចីវរាទីសុ តេហិ តេហិ ធុតង្គេហិ បដិក្ខិបិតព្ពវត្ថូសុ។ **លោភ**ន្តិ តណ្ហំ។ **តេស្វេវ វា**តិ បដិក្ខេបវត្ថូសុ ឯវ។ **អាទីនវបដិច្ឆាទក**ន្តិ អារក្ខទុក្ខបរាធីនវុត្តិចោរភយាទិអាទីនវបដិច្ឆាទកំ។ **អនុញ្ញាតាន**ន្តិ សត្ថារា និច្ចន្ទ្រាគបរិភោគវសេន អនុញ្ញាតានំ សុខសម្ផស្សអត្ថរណបាវុរណាទីនំ។ **បដិសេវនមុខេនា**តិ បដិសេវនទ្វារេន, តេន លេសេនាតិ អត្ថោ។ **អតិសល្លេខមុខេនា**តិ អតិវិយ សល្លេខបដិបត្តិមុខេន, ឧក្កដ្ឋស្ស វត្តនកានម្បិ បដិក្ខិបនវសេនាតិ អត្ថោ។

សុខុមករណសន្និស្សយោ រាគោ ទុក្ខាយ បដិបត្តិយា បតិដ្ឋំ ន លភតីតិ អាហ “**ទុក្ខាបដិបទញ្ច និស្សាយ រាគោ វូបសម្មតី**”តិ។ សល្លេខោ នាម សម្បជានស្ស ហោតិ, សតិសម្បជញ្ញោ មោហោ អបតិដ្ឋោវ អប្បមាទសម្ភវតោតិ វុត្តំ “**សល្លេខំ និស្សាយ អប្បមត្តស្ស មោហោ បហីយតី**”តិ។ **ឯត្ថាតិ** ឯតេសុ ធុតង្គេសុ។ **តត្ថាតិ** អរញ្ញរុក្ខមូលេសុ។

**សីសង្គានីតិ** សីសភូតានិ អង្គានិ, បរេសម្បិ កេសញ្ចិ នានន្តរិកតាយ, សុករតាយ ច សង្គណ្ហនតោ ឧត្តមង្គានីតិ អត្ថោ។ **អសម្ភិន្នង្គានីតិ** កេហិចិ សម្ភេទរហិតានិ, វិសុំយេវ អង្គានីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **កម្មដ្ឋានំ វឌ្ឍតិ** រាគចរិតស្ស មោហចរិតស្ស ទោសចរិតស្សាបិ, តំ ឯកច្ចំ **ធុតង្គំ សេវន្តស្សាតិ** អធិប្បាយោ។ **ហាយតិ** កម្មដ្ឋានំ សុកុមារភាវេនលូខបដិបត្តី អសហន្តស្ស។ **វឌ្ឍតេវ** មហាបុរិសជាតិកស្សាតិ អធិប្បាយោ។ **ន វឌ្ឍតិ** កម្មដ្ឋានំ ឧបនិស្សយរហិតស្ស។ **ឯកមេវ ហិ ធុតង្គំ** យថា កិលេសធុននង្គេន, ឯវំ ចេតនាសភាវត្តា។ តេនាហ “**សមាទានចេតនា**”តិ។

តេរសាបិ ធុតង្គានិ សមាទាយ បរិហរន្តានំ បុគ្គលានំ វសេន “**ទ្វាចត្តាលីស ហោន្តី**”តិ វត្វា ភិក្ខូនំ តេរសន្នម្បិ បរិហរណស្ស ឯកជ្ឈំយេវ សម្ភវំ ទស្សេតុំ “**សចេ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ “**ឯកប្បហារេន សព្ពធុតង្គានិ បរិភុញ្ជិតុំ សក្កោតី**”តិ វុត្តំ។ កថំ អព្ភោកាសេ វិហរន្តស្ស រុក្ខមូលិកង្គំ? “ឆន្នំ បដិក្ខិបាមិ, រុក្ខមូលិកង្គំ សមាទិយាមី”តិ (វិសុទ្ធិ. ១.៣២) វចនតោ ឆន្នេ អរុណំ ឧដ្ឋាបិតមត្តេ ធុតង្គំ ភិជ្ជតិ, ន អព្ភោកាសេ, តស្មា ភេទហេតុនោ អភាវេន តម្បិ អរោគមេវ។ តថា សេនាសនលោលុប្បស្ស អភាវេន យថាសន្ថតិកង្គន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អារញ្ញិកង្គំ** គណម្ហា **ឱហីយនសិក្ខាបទេន** (បាចិ. ៦៩១-៦៩២) បដិក្ខិត្តំ, **ខលុបច្ឆាភត្តិកង្គំ** អនតិរិត្តភោជនសិក្ខាបទេន (បាចិ. ២៣៨-២៤០)។ បវារិតាយ ហិ ភិក្ខុនិយា អតិរិត្តំ កត្វា ភុញ្ជិតុំ ន លព្ភតិ។ កប្បិយេ ច វត្ថុស្មិំ លោលតាបហានាយ ធុតង្គសមាទានំ, ន អកប្បិយេ, សិក្ខាបទេនេវ បដិក្ខិត្តត្តា។ **អដ្ឋេវ ហោន្តិ** ភិក្ខុនិយា សំកច្ចិកចីវរាទីហិ សទ្ធិំ បញ្ចបិ តិចីវរសង្ខមេវ គច្ឆន្តីតិ កត្វា។ **យថាវុត្តេសូតិ** ភិក្ខូនំ វុត្តេសុ តេរសសុ តិចីវរាធិដ្ឋានវិនយកម្មាភាវតោ **ឋបេត្វា តេចីវរិកង្គំ ទ្វាទស សាមណេរានំ។ សត្តាតិ** ភិក្ខុនីនំ វុត្តេសុ អដ្ឋសុ ឯកំ បហាយ សត្ត តិចីវរាធិដ្ឋានវិនយកម្មាភាវតោ។ “ឋបេត្វា តេចីវរិកង្គ”ន្តិ ហិ ឥមំ អនុវត្តមានមេវ កត្វា “**សត្ត សិក្ខមានសាមណេរីន**”ន្តិ វុត្តំ។ **បតិរូបានីតិ** ឧបាសកភាវស្ស អនុច្ឆវិកានិ។

ធុតង្គនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥតិ ទុតិយបរិច្ឆេទវណ្ណនា។

# ៣. កម្មដ្ឋានគ្គហណនិទ្ទេសវណ្ណនា

**៣៨. អប្បិច្ឆតាទីហី**តិ អប្បិច្ឆតាសន្តុដ្ឋិសល្លេខបវិវេកាបចយវីរិយារម្ភាទីហិ។ **បរិយោទាតេ**តិ សុវិសុទ្ធេ និរុបក្កិលេសេ។ **ឥមស្មិំ សីលេ**តិ យថាវុត្តេ ចតុបារិសុទ្ធិសីលេ។ "ចិត្តំ ភាវយ"ន្តិ ឥមមេវ ទេសនំ សន្ធាយាហ **"អតិសង្ខេបទេសិតត្តា"**តិ។ **កោ សមាធី**តិ សរូបបុច្ឆា។ **កេនដ្ឋេន សមាធី**តិ កេន អត្ថេន សមាធីតិ វុច្ចតិ, "សមាធី"តិ បទំ កំ អភិធេយ្យត្ថំ និស្សាយ បវត្តន្តិ អត្ថោ។ **កតិវិធោ**តិ បភេទបុច្ឆា។

"កោ សមាធី"តិ កាមញ្ចាយំ សរូបបុច្ឆា, វិភាគវន្តានំ បន សរូបវិភាវនំ វិភាគទស្សនមុខេនេវ ហោតីតិ វិភាគោ តាវ អនវសេសតោ ទស្សេតព្ពោ។ តំទស្សនេ ច អយមាទីនវោតិ ទស្សេតុំ **"សមាធិ ពហុវិធោ"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ពហុវិធោ**តិ កុសលាទិវសេន អនេកវិធោ។ **នានប្បការកោ**តិ អាលម្ពនមនសិការឆន្ទបណិធិ អធិមោក្ខអភិនីហារសញ្ញានានត្តាទិនានប្បការោ។ **ន សាធេយ្យា**តិ លោកិយសមាធិស្ស ភាវនា ឥធ អធិប្បេតត្តា, តញ្ច ន សាធេយ្យ។ ឈានវិមោក្ខាទីសុ ហិ សមាធី ឧទ្ទរិត្វា តស្ស លព្ភមានេហិ វិភាគេហិ វិស្សជ្ជនេ ករិយមានេ **ឈានវិភង្គាទីសុ** (វិភ. ៥០៨ អាទយោ) អាគតោ សព្ពោ សមាធិបភេទោ វិស្សជ្ជេតព្ពោ សិយា។ តថា ច សតិ យ្វាយំ លោកិយសមាធិស្ស ភាវនាវិធិ អធិប្បេតោ, តស្ស វិស្សជ្ជនាយ ឱកាសោវ ន ភវេយ្យ។ កិញ្ច យេនស្ស តិកចតុក្កឈានិកេន ហីនាទិភេទភិន្នេន បវត្តិវិភាគេន ព្រហ្មបារិសជ្ជាទិវសេន នវវិធោ, បញ្ចមជ្ឈានិកេន វេហប្ផលាទិវសេន ទសវិធោ វា ឯកាទសវិធោ វា ភវប្បភេទោ និប្ផជ្ជតិ។ ស្វាស្ស បវត្តិវិភាគោ អយំ សោតិ និទ្ធារេត្វា វុច្ចមានោ វិក្ខេបាយ សិយា, យថា តំ អវិសយេ។ តេនាហ **"ឧត្តរិ ច វិក្ខេបាយ សំវត្តេយ្យា"**តិ។ **កុសលចិត្តេកគ្គតា**តិ **កុសលា** អនវជ្ជសុខវិបាកលក្ខណា **ចិត្តេកគ្គតា**។

ចិត្តចេតសិកានំ សមំ អវិសារវសេន សម្បិណ្ឌនន្តស្ស វិយ អាធានំ **សមាធានំ**។ អវិសារលក្ខណោ ហិ សមាធិ, សម្បិណ្ឌនរសោ ច។ សម្មា អវិក្ខិបនវសេន អាធានំ សមាធានំ។ អវិក្ខេបលក្ខណោ វា ហិ សមាធិ, វិក្ខេបវិទ្ធំសនរសោ ចាតិ។ ស្វាយំ យស្មា ឯការម្មណេ ចិត្តស្ស ឋិតិហេតុ, តស្មា **"ឋបនន្តិ វុត្តំ ហោតី"**តិ អាហ។ តថា ហេស "ចិត្តស្ស ឋិតិ សណ្ឋិតិ អវដ្ឋិតី"តិ (ធ. ស. ១៥) និទ្ទិដ្ឋោ។ ឯការម្មណគ្គហណញ្ចេត្ថ សមាធិស្ស សន្តានដ្ឋិតិភាវទស្សនត្ថំ។ តថា ហិស្ស **អដ្ឋកថាយំ** ទីបច្ចិដ្ឋិតិ និទស្សិតា។ **អានុភាវេនា**តិ ពលេន, បច្ចយភាវេនាតិ អត្ថោ។ **អវិក្ខិបមានា**តិ ន វិក្ខិបមានា វូបសមមានា។ ឧបសមបច្ចុបដ្ឋានោ ហិ សមាធិ។ ឯតេនស្ស វិក្ខេបបដិបក្ខតំ ទស្សេតិ។ **អវិប្បកិណ្ណា**តិ អវិសដា។ ឯតេន អវិសារលក្ខណតំ។

សយំ ន វិក្ខិបតិ, សម្បយុត្តា វា ន វិក្ខិបន្តិ ឯតេនាតិ អវិក្ខេបោ, សោ លក្ខណំ ឯតស្សាតិ **អវិក្ខេបលក្ខណោ**។ វិក្ខេបំ វិទ្ធំសេតិ, តថា វា សម្បជ្ជតីតិ **វិក្ខេបវិទ្ធំសនរសោ**។ ឧទ្ធច្ចេ អវិកម្បនវសេន បច្ចុបតិដ្ឋតិ, សម្បយុត្តានំ វា តំ បច្ចុបដ្ឋបេតីតិ **អវិកម្បនបច្ចុបដ្ឋានោ។ សុខ**ន្តិ និរាមិសំ សុខំ ទដ្ឋព្ពំ។

**៣៩.** អវិក្ខេបលក្ខណំ នាម សមាធិស្ស អាវេណិកោ សភាវោ, ន តេនស្ស កោចិ វិភាគោ លព្ភតីតិ អាហ **"អវិក្ខេបលក្ខណេន តាវ ឯកវិធោ"**តិ។ សម្បយុត្តធម្មេ អារម្មណេ អប្បេន្តោ វិយ បវត្តតីតិ វិតក្កោ **អប្បនា**។ តថា ហិ សោ "អប្បនា ព្យប្បនា"តិ (ធ. ស. ៧) និទ្ទិដ្ឋោ។ តប្បមុខតាវសេន បន សព្ពស្មិំ មហគ្គតានុត្តរេ ឈានធម្មេ "អប្បនា"តិ **អដ្ឋកថា**វោហារោ។ តថា តស្ស អនុប្បត្តិដ្ឋានភូតេ បរិត្តឈានេ ឧបចារវោហារោ។ កាមាទីនំ សមីបដ្ឋានេ គាមូបចារាទិសមញ្ញា វិយាតិ អាហ **"ឧបចារប្បនាវសេន ទុវិធោ"**តិ។ ឥធ បន សមាធិវសេន វេទិតព្ពំ។ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន លោកោតិ វុច្ចតិ វដ្ដំ, តប្បរិយាបន្នតាយ លោកេ និយុត្តោ, តត្ថ វា វិទិតោតិ **លោកិយោ**។ តត្ថ អបរិយាបន្នតាយ លោកតោ ឧត្តរោ ឧត្តិណ្ណោតិ **លោកុត្តរោ**។ កាមញ្ចេត្ថ លោកិយសមាធិ ភាវេតព្ពភាវេន គយ្ហតិ, ឧភយំ បន ឯកជ្ឈំ គហេត្វា តតោ ឥតរំ និទ្ធារេតុំ **"លោកិយលោកុត្តរវសេន ទុវិធោ"**តិ វុត្តំ។ **សប្បីតិកនិប្បីតិកវសេនា**តិ សហ បីតិយា វត្តតីតិ សប្បីតិកោ, បីតិសម្បយុត្តោ។ នត្ថិ ឯតស្ស បីតីតិ និប្បីតិកោ, បីតិវិប្បយុត្តោ។ តេសំ វសេន។ សុខេន សហ ឯកុប្បាទាទិភាវំ គតោតិ **សុខសហគតោ** , សុខសម្បយុត្តោតិ អត្ថោ។ **ឧបេក្ខាសហគតេ**បិ ឯសេវ នយោ។ **ឧបេក្ខា**តិ ចេត្ថ អទុក្ខមសុខវេទនា អធិប្បេតា។ សា ហិ សុខទុក្ខាការប្បវត្តិ ឧបេក្ខតិ មជ្ឈត្តាការសណ្ឋិតត្តា។ សុខសហគត-បទេន ចេត្ថ សប្បីតិកោ, និប្បីតិកេកទេសោ ច សង្គហិតោ, ឧបេក្ខាសហគត-បទេន បន និប្បីតិកេកទេសោវាតិ អយមេតេសំ បទានំ វិសេសោ។

សភាវតោ, បច្ចយតោ, ផលតោ ច មជ្ឈិមបណីតេហិ និហីនោ, តេសំ វា គុណេហិ បរិហីនោតិ **ហីនោ,** អត្តនោ បច្ចយេហិ បធានភាវំ នីតោ **បណីតោ,** ឧភិន្នំ មជ្ឈេ ភវោ **មជ្ឈិមោ**។ សម្បយោគវសេន បវត្តមានេន សហ វិតក្កេន សវិតក្កោ, សហ វិចារេន សវិចារោ, សវិតក្កោ ច សោ សវិចារោ ចាតិ **សវិតក្កសវិចារោ។ អាទិ-**

សទ្ទេន អវិតក្កវិចារមត្តោ, អវិតក្កាវិចារោ ច គហិតោ។ តត្ថ វិចារតោ ឧត្តរិ វិតក្កេន សម្បយោគាភាវតោ អវិតក្កោ ច សោ វិចារមត្តោ ចាតិ **អវិតក្កវិចារមត្តោ**។ វិសេសនិវត្តិអត្ថោ វា **មត្ត**-សទ្ទោ។ សវិតក្កសវិចារោ ហិ សមាធិ វិតក្កវិសិដ្ឋេន វិចារេន សវិចារោ, អយំ បន វិចារមត្តេន វិតក្កសង្ខាតវិសេសរហិតេន, តស្មា អវិតក្កវិចារមត្តោ។ អថ វា ភាវនាយ បហីនត្តា វិតក្កាភាវេនាយំ វិចារមត្តោ, ន វិចារតោ អញ្ញស្ស អត្តនោ សម្បយុត្តធម្មស្ស កស្សចិ អភាវាតិ ទស្សេតុំ អវិតក្ក-វចនេន វិចារមត្ត-បទំ វិសេសេត្វា វុត្តំ។ ឧភយរហិតោ **អវិតក្កាវិចារោ**។ **បីតិសហគតាទិវសេនា**តិ បីតិសហគតសុខសហគតឧបេក្ខាសហគតវសេន។ យទេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ សុខសហគតទុកេ វុត្តនយមេវ។ បដិបក្ខេហិ សមន្តតោ ខណ្ឌិតត្តា **បរិត្តោ**។ បរិត្តន្តិ វា អប្បមត្តកំ វុច្ចតិ, អយម្បិ អប្បានុភាវតាយ បរិត្តោ វិយាតិ **បរិត្តោ**។ កិលេសវិក្ខម្ភនតោ, វិបុលផលតោ, ទីឃសន្តានតោ ច មហន្តភាវំ គតោ, មហន្តេហិ វា ឧឡារច្ឆន្ទាទីហិ គតោ បដិបន្នោតិ **មហគ្គតោ**។ អារម្មណករណវសេនាបិ នត្ថិ ឯតស្ស បមាណករធម្មា, តេសំ វា បដិបក្ខោតិ **អប្បមាណោ**។

បដិបជ្ជតិ ឈានំ ឯតាយាតិ បដិបទា, បុព្ពភាគភាវនា។ ទុក្ខា កិច្ឆា បដិបទា ឯតស្សាតិ **ទុក្ខាបដិបទោ**។ បកតិបញ្ញាយ អភិវិសិដ្ឋត្តា អភិញ្ញា នាម អប្បនាវហា ភាវនាបញ្ញា, ទន្ធា មន្ទា អភិញ្ញា ឯតស្សាតិ **ទន្ធាភិញ្ញោ**។ ទុក្ខាបដិបទោ ច សោ ទន្ធាភិញ្ញោ ចាតិ **ទុក្ខាបដិបទាទន្ធាភិញ្ញោ** , សមាធិ។ តទាទិវសេន។ **ចតុឈានង្គវសេនា**តិ ចតុន្នំ ឈានានំ អង្គភាវវសេន, ចតុក្កនយវសេន ចេតំ វុត្តំ។ **ហានភាគិយាទិវសេនា**តិ ហានកោដ្ឋាសិកាទិវសេន។

## សមាធិឯកកទុកវណ្ណនា

**ឆន្ទំ អនុស្សតិដ្ឋានាន**ន្តិ ពុទ្ធានុស្សតិអាទីនំ ឆន្នំ អនុស្សតិកម្មដ្ឋានានំ។ **ឥមេសំ វសេនា**តិ ឥមេសំ ទសន្នំ កម្មដ្ឋានានំ វសេន។ "បុព្ពភាគេ ឯកគ្គតា"តិ ឥមិនា អប្បនាយ ឧបការកនានាវជ្ជនុបចារស្សបិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ, ន ឯកាវជ្ជនស្សេវ។ **អប្បនាសមាធីន**ន្តិ ឧបកត្តព្ពឧបការកសម្ពន្ធេ សាមិវចនំ "បុរិសស្ស អត្ថោ"តិអាទីសុ វិយ។ **បរិកម្ម**ន្តិ គោត្រភុ។ អបរិត្តោ សមាធីតិ ទស្សេតុំ **"បឋមស្ស ឈានស្សា"**តិអាទិ វុត្តំ។

**តីសុ ភូមីសូ**តិ កាមរូបារូបភូមីសុ។ កុសលចិត្តេកគ្គតាយ អធិប្បេតត្តា **"អរិយមគ្គសម្បយុត្តា"**តិ វុត្តំ។ **សិយា សប្បីតិកោ, សិយា និប្បីតិកោ**តិ អនិយមវចនំ ឧបចារសមាធិសាមញ្ញេន សព្ពេសម្បិ វា ឈានានំ នានាវជ្ជនវីថិយំ ឧបចារសមាធិ សិយា សប្បីតិកោ, សិយា និប្បីតិកោ។ ឯកាវជ្ជនវីថិយំ បន អាទិតោ ទុកតិកជ្ឈានានំ ឧបចារសមាធិ សប្បីតិកោវ, ឥតរេសំ និប្បីតិកោវ, វិសភាគវេទនស្ស ចិត្តស្ស អាសេវនបច្ចយតាភាវតោ, ឯកវីថិយំ វេទនាបរិវត្តនាភាវតោ ច។ **សិយា សុខសហគតោ, សិយា ឧបេក្ខាសហគតោ**តិ ឯត្ថាបិ វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ បន "ទុកតិកជ្ឈានាន"ន្តិ វុត្តំ, ឥធ "តិកចតុក្កជ្ឈានាន"ន្តិ វត្តព្ពំ។

## សមាធិតិកវណ្ណនា

**បដិលទ្ធមត្តោ**តិ អធិគតមត្តោ អនាសេវិតោ អពហុលីកតោ។ សោ ហិ បរិទុព្ពលភាវេន ហីនោ ហោតិ។ **នាតិសុភាវិតោ**តិ អតិវិយ បគុណភាវំ អបាបិតោ។ **សុភាវិតោ**តិ សុដ្ឋុ ភាវិតោ សម្មទេវ បគុណតំ ឧបនីតោ។ តេនាហ **"វសិប្បត្តោ"**តិ។ ឆន្ទាទីនំ ហីនតាទិវសេនាបិ ឥមេសំ ហីនាទិតា វេទិតព្ពា។ តថា ហិ ឧឡារបុញ្ញផលកាមតាវសេន បវត្តិតោ **ហីនោ**, លោកិយាភិញ្ញាសម្បាទនាយ បវត្តិតោ **មជ្ឈិមោ**, វិវេកកាមតាយ អរិយភាវេ ឋិតេន បវត្តិតោ **បណីតោ** ។ អត្តហិតាយ ភវសម្បត្តិអត្ថំ បវត្តិតោ វា **ហីនោ**, កេវលំ អលោភជ្ឈាសយេន បវត្តិតោ **មជ្ឈិមោ**, បរហិតាយ បវត្តិតោ **បណីតោ**។ វដ្ដជ្ឈាសយេន វា បវត្តិតោ **ហីនោ**, វិវេកជ្ឈាសយេន បវត្តិតោ **មជ្ឈិមោ**, វិវដ្ដជ្ឈាសយេន លោកុត្តរបាទកត្ថំ បវត្តិតោ **បណីតោ**។

**សទ្ធិំ ឧបចារសមាធិនា**តិ សព្ពេសម្បិ ឈានានំ ឧបចារសមាធិនា សហ។ **វិតក្កមត្តេយេវ អាទីនវំ ទិស្វា**តិ វិតក្កេយេវ ឱឡារិកតោ ឧបដ្ឋហន្តេ "ចិត្តស្ស ខោភករធម្មោ អយ"ន្តិ អាទីនវំ ទិស្វា វិចារញ្ច សន្តតោ មនសិករិត្វា។ តេនាហ **"វិចារេ អទិស្វា"**តិ។ **តំ សន្ធាយា**តិ តំ ឯវំ បដិលទ្ធំ សមាធី សន្ធាយ។ **ឯតំ** "អវិតក្កវិចារមត្តោ សមាធី"តិ ទុតិយបទំ **វុត្តំ។ តីសូ**តិ អាទិតោ តីសុ។

**តេស្វេវា**តិ តេសុ ឯវ ចតុក្កបញ្ចកនយេសុ។ **តតិយេ ចតុត្ថេ**តិ ចតុក្កនយេ តតិយេ, បញ្ចកនយេ ចតុត្ថេតិ យោជេតព្ពំ។ **អវសានេ**តិ ទ្វីសុបិ នយេសុ បរិយោសានជ្ឈានេ។ យថាក្កមំ ចតុត្ថេ, បញ្ចមេ វា។ **បីតិសុខសហគតោ វា**តិ ឯត្ថាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឯត្ថ ច សតិបិ បីតិសហគតស្សាបិ

សមាធិស្ស សុខសហគតត្តេ តីណិបិ បទានិ អសង្ករតោ ទស្សេតុំ និប្បីតិកសុខតោ សប្បីតិកសុខស្ស វិសេស ទស្សនត្ថំ សត្ថ បីតិតិកទេសនាតិ និប្បីតិកស្សេវ សុខស្ស វសេន សុខសហគតោ សមាធិ គហិតោតិ ទដ្ឋព្វោ។

**ឧបចារភូមិយ**ន្តិ ឧបចារជ្ឈានសម្បយុត្តចិត្តុប្បាទេ។ ចិត្តុប្បាទោ ហិ សហជាតធម្មានំ ឧប្បត្តិដ្ឋានតាយ "ភូមី"តិ វុច្ចតិ "សុខភូមិយំ កាមាវចរេ"តិអាទីសុ (ធ. ស. ៩៨៨) វិយ។ **បរិត្តោ សមាធិ** កាមាវចរភាវតោ។

**សមាធិចតុក្កវណ្ណនា**

**បឋមសមន្នាហារោ** ភាវនំ អារភន្តស្ស "បឋវី បឋវី"តិអាទិនា កម្មដ្ឋានេ បឋមាភិនិវេសោ។ **តស្ស តស្ស ឈានស្ស ឧបចារ**ន្តិ នីវរណវិក្ខម្ភនាទិកន្តិអាទីនំ វូបសមេ ចិរភូតំ កាមាវចរជ្ឈានំ។ "យាវ អប្បនា"តិ ឥមិនា បុព្ពភាគបញ្ញាយ ឯវ អភិញ្ញាភាវោ វុត្តោ វិយ ទិស្សតីតិ វទន្តិ ។ អប្បនាបញ្ញា បន **អភិញ្ញាវ**។ យទគ្គេន ហិ បុព្ពភាគបញ្ញាយ ទន្ធសីឃតា, តទគ្គេន អប្បនាបញ្ញាយបីតិ។ **សមុទាចារគហណតាយា**តិ សមុទាចារស្ស គហណភាវេន, បវត្តិពាហុល្លតោតិ អត្ថោ។ **អសុខាសេវនា**តិ កសិរភាវនា។

**បលិពោធុបច្ឆេទាទីនី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ភាវនាវិធានាបរិហាបនាទី សង្គណ្ហាតិ។ **អសប្បាយសេវី**តិ ឧបចារាធិគមតោ បុព្ពេ អសប្បាយសេវិតាយ **ទុក្ខា បដិបទា**។ បច្ឆា អសប្បាយសេវិតាយ **ទន្ធា អភិញ្ញា ហោតិ។ សប្បាយសេវិនោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **បុព្ពភាគេ**តិ ឧបចារជ្ឈានាធិគមតោ ឱរភាគេ។ **អបរភាគេ**តិ តតោ ឧទ្ធំ។ **តស្ស វោមិស្សកតា**តិ យោ បុព្ពភាគេ អសប្បាយំ សេវិត្វា អបរភាគេ សប្បាយសេវី, តស្ស ទុក្ខា បដិបទា ខិប្បាភិញ្ញា។ ឥតរស្ស សុខា បដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា ហោតិ។ ឯវំ បឋមចតុក្កានំ វោមិស្សកតាយ ទុតិយតតិយាតិ អត្ថោ។ អកតបលិពោធុបច្ឆេទស្ស សបរិបន្ថតាយ បដិបទា ទុក្ខា ហោតិ, ឥតរស្ស សុខា។ អសម្បាទិតអប្បនាកោសល្លស្ស ញាណស្ស អវិសទតាយ **ទន្ធា អភិញ្ញា ហោតិ**, វិសទតាយ **ខិប្បា អភិញ្ញា**។

**តណ្ហាអវិជ្ជាវសេនា**តិ តណ្ហាអវិជ្ជានំ អភិភវានភិភវវសេន។ **សមថវិបស្សនាធិការវសេនា**តិ សមថវិបស្សនាសុ អសតោ, សតោ ច អធិការស្ស វសេន។ តណ្ហាយ សមាធិស្ស ឧជុបដិបក្ខត្តា សា សមថ បដិបទាយ បរិបន្ថិនីតិ អាហ "**តណ្ហាភិភូតស្ស ហិ ទុក្ខា បដិបទា ហោតី**"តិ។ អភិភវោ ចស្សា ឥតរកិលេសេហិ អធិកតាយ **អនភិភូតស្ស** តណ្ហាយាតិ អធិការតោ វេទិតព្វំ។ តថា អវិជ្ជា បញ្ញាយ ឧជុបដិបក្ខាតិ តទភិភូតស្ស ទន្ធាភិញ្ញតា វុត្តា។ **អកតាធិការោ**តិ ភវន្តរេ អកតបរិចយោ យថា បគុណំ គន្ថំ វិស្សជ្ជេន្តោ អប្បមត្តកេន បយោគេន សុប្បវត្តិ វាចុគ្គតោវ ហោតិ, ឯវំ បុព្ពេ កតបរិចយស្ស ភាវនា អប្បកសិរេនេវ ឥជ្ឈតីតិ អាហ "**កតាធិការស្ស សុខា**"តិ។ ស្វាយំ អកតោ, កតោ ច អធិការោ សមថនិស្សិតោ បដិបទាយំ វុត្តោ សមាធិប្បធានត្តា បដិបទាយ។ វិបស្សនានិស្សិតោ អភិញ្ញាយំ ញាណប្បធានត្តា អប្បនាយ។ **កិលេសិន្ទ្រិយវសេនា**តិ តិក្ខាតិក្ខានំ កិលេសិន្ទ្រិយានំ វសេន។ តេនាហ "**តិព្ពកិលេសស្សា**"តិអាទិ ។ តត្ថ **កិលេសា** កាមច្ឆន្ទាទយោ, **ឥន្ទ្រិយានិ** សទ្ធាទីនិ។

យថាវុត្តា បដិបទាភិញ្ញា បុគ្គលាធិដ្ឋានាតិ ធម្មនិទ្ទេសម្បិ បុគ្គលាធិដ្ឋានមុខេន ទស្សេតុំ "**យោ បុគ្គលោ**"តិអាទិ វុត្តំ។ **អប្បគុណោ**តិ ន សុភាវិតោ វសីភាវំ អបាបិតោ។ តេនាហ "**ឧបរិឈានស្ស បច្ចយោ ភវិតុំ ន សក្កោតី**"តិ។ **អយំ បរិត្តោ**តិ អយំ សមាធិ អប្បានុភាវតាយ បរិត្តោ។ **អវឌ្ឍិតេ**តិ ឯកង្គុលទ្វង្គុលមត្តម្បិ ន វឌ្ឍិតេ យថាឧបដ្ឋិតេ អារម្មណេ។ ឯកង្គុលមត្តម្បិ ហិ វឌ្ឍិតំ អប្បមាណមេវាតិ វទន្តិ។ "បគុណោ សុភាវិតោ"តិ វត្វា "ឧបរិឈានស្ស បច្ចយោ ភវិតុំ សក្កោតី"តិ ឥមិនា យថា បគុណោបិ ឧបរិឈានស្ស បច្ចយោ ភវិតុំ អសក្កោន្តោ សមាធិ បរិត្តោយេវ ហោតិ, ន អប្បមាណោ, ឯវំ ញាណុត្តរស្ស ឯកាសនេនេវ ឧបរិឈាននិព្ពត្តនេនាតិ សុភាវិតោបិ ឧបរិឈានស្ស បច្ចយភាវសង្ខាតាយ សុភាវិតកិច្ច សិទ្ធិយា "**អប្បមាណោ**"ត្វេវ វុច្ចតិ។ អបរេ បន សចេ សុភាវិតោ បគុណោ វសីភាវំ បត្តោ ឧបរិឈានស្ស បច្ចយោ អហោន្តោបិ អប្បមាណោ ឯវ, បមាណករានំ រាគាទិបដិបក្ខានំ សុវិទូរភាវតោតិ វទន្តិ។ **វុត្តលក្ខណវោមិស្សតាយា**តិ យោ អប្បគុណោ ឧបរិឈានស្ស បច្ចយោ ភវិតុំ ន សក្កោតិ, វឌ្ឍិតេ អារម្មណេ បវត្តោ, អយំ បរិត្តោ អប្បមាណារម្មណោ។ យោ បន បគុណោ ឧបរិឈានស្ស បច្ចយោ ភវិតុំ សក្កោតិ, អវឌ្ឍិតេ អារម្មណេ បវត្តោ, អយំ អប្បមាណោ បរិត្តារម្មណោតិ ឯវំ បឋមចតុត្ថសមាធីនំ វុត្តលក្ខណស្ស វោមិស្សកភាវេន ទុតិយតតិយសមាធិសង្គាហកោ វោមិស្សកនយោ វេទិតព្វោ។

**តតោ**តិ តតោ បឋមជ្ឈានតោ ឧទ្ធំ។ **វិរត្តបីតិក**ន្តិ អតិក្កន្តបីតិកំ វា ជិគុច្ឆិតបីតិកំ វា។ អវយវោ សមុទាយស្ស អង្គន្តិ វុច្ចតិ, "សេនង្គំ រថង្គ"ន្តិអាទីសុ វិយាតិ អាហ "**ចតុន្នំ ឈានានំ អង្គភូតា ចត្តារោ**

**សមាធី**”តិ។

ហានំ ភជតីតិ **ហានភាគិយោ**, ហានភាគោ វា ឯតស្ស អត្ថីតិ **ហានភាគិយោ**, បរិហានកោដ្ឋាសិកោតិ អត្ថោ។ អាលយស្ស អបេក្ខាយ អបរិច្ចជនតោ ឋិតឹ ភជតីតិ **ឋិតិភាគិយោ**។ វិសេសំ ភជតីតិ **វិសេសភាគិយោ**។ **បច្ចនីកសមុទាចារវសេនា**តិ តស្ស តស្ស ឈានស្ស បច្ចនីកានំ នីវរណវិតក្កវិចារាទីនំ បវត្តិវសេន។ **តទនុធម្មតាយា**តិ តទនុរូបភូតាយ សតិយា។ **សណ្ឋានវសេនា**តិ សណ្ឋហនវសេន បតិដ្ឋានវសេន។ “សា បន តទស្សាទសង្ខាតា, តទស្សាទសម្បយុត្តក្ខន្ធសង្ខាតា វា មិច្ឆាសតី”តិ **សម្មោហវិនោទនិយំ** (វិភ. អដ្ឋ. ៧៩៩) វុត្តំ។ តត្ថ សាបេក្ខស្ស ឧបរិ វិសេសំ និព្ពត្តេតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា អវិគតនិកន្តិកា តំតំបរិហរណសតីតិបិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ ឯវញ្ច កត្វា “សតិយា វា និកន្តិយា វា”តិ វិកប្បវចនញ្ច យុត្តំ ហោតិ។ **វិសេសាធិគមវសេនា**តិ វិសេសាធិគមស្ស បច្ចយភាវវសេន, វិសេសំ វា អធិគច្ឆតិ ឯតេនាតិ វិសេសាធិគមោ, តស្ស វសេន។ **និព្ពិទាសហគតសញ្ញាមនសិការសមុទាចារវសេនា**តិ អាទីនវទស្សនបុព្ពង្គមនិព្ពិន្ទនញាណសម្បយុត្តសញ្ញាយ ច អាភោគស្ស ច បវត្តិវសេន។ **និព្ពេធភាគិយតា**តិ សច្ចានំ និព្ពិជ្ឈនបក្ខិកតា វិបស្សនាយ សំវត្តតីតិ អត្ថោ។

**កាមសហគតា**តិ កាមារម្មណា, កាមសញ្ញាហិ វា អវកិណ្ណា។ **អវិតក្កសហគតា**តិ “កថំ នុ ខោ មេ អវិតក្កំ ឈានំ ភវេយ្យា”តិ ឯវំ អវិតក្ការម្មណា អវិតក្កវិសយា។ កាមញ្ចាយំ “បឋមស្ស ឈានស្សា”តិអាទិកោ បាឋោ បញ្ញាវសេន អាគតោ, សមាធិស្សាបិ បនេត្ថ សង្គហោ អត្ថេវាតិ ឧទាហរណស្ស សាត្ថកតំ ទស្សេតុំ “**តាយ បន បញ្ញាយ សម្បយុត្តា សមាធីបិ ចត្តារោ ហោន្តី**”តិ តេសំ វសេន ឯវំ វុត្តន្តិ អត្ថោ។

ភាវនាមយស្ស សមាធិស្ស ឥធាធិប្បេតត្តា ឧបចារេកគ្គតា “**កាមាវចរោ សមាធី**”តិ វុត្តំ។ **អធិបតឹ ករិត្វា**តិ “ឆន្ទវតោ ចេ សមាធិ ហោតិ, មយ្ហម្បិ ឯវំ ហោតី”តិ ឆន្ទំ អធិបតឹ, ឆន្ទំ ធុរំ ជេដ្ឋកំ បុព្ពង្គមំ កត្វា។ **លភតិ សមាធិន្តិ** ឯវំ យំ សមាធឹ លភតិ, **អយំ វុច្ចតិ ឆន្ទសមាធិ**, ឆន្ទាធិបតិសមាធីតិ អត្ថោ។ ឯវំ វីរិយសមាធិអាទយោបិ វេទិតព្ពា។

**ចតុក្កភេទេ**តិ ចតុក្កវសេន សមាធិប្បភេទនិទ្ទេសេ។ អញ្ញត្ថ សម្បយោគវសេន វិចារេន សហ វត្តមានោ វិតក្កោ បញ្ចកនយេ ទុតិយជ្ឈានេ វិយោជិតោបិ ន សុដ្ឋុ វិយោជិតោតិ, តេន សទ្ធឹយេវ វិចារសមតិក្កមំ ទស្សេតុំ វុត្តំ “**វិតក្កវិចារាតិក្កមេន តតិយ**”ន្តិ។ ទ្វិធា ភិន្ទិត្វា ចតុក្កភេទេ វុត្តំ ទុតិយំ ឈានន្តិ យោជនា។ **បញ្ចឈានង្គវសេនា**តិ បញ្ចន្នំ ឈានានំ អង្គភាវវសេន សមាធិស្ស បញ្ចវិធតា វេទិតព្ពា។

**៤០**. **វិភង្គេ**តិ ញាណវិភង្គេ។ តត្ថ ហិ “ឈានវិមោក្ខសមាធិសមាបត្តីនំ សំកិលេសវោទាន”ន្តិ, ឯត្ថ “**សំកិលេស**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ហានភាគិយោ ធម្មោ**តិ អបគុណេហិ បឋមជ្ឈានាទីហិ វុដ្ឋិតស្ស សញ្ញាមនសិការានំ កាមាទិអនុបក្ខន្ទនំ។ **វិសេសភាគិយោ ធម្មោ**តិ បគុណេហិ បឋមជ្ឈានាទីហិ វុដ្ឋិតស្ស សញ្ញាមនសិការានំ ទុតិយជ្ឈានាទិអនុបក្ខន្ទនំ។ តេនាហ “**បឋមស្ស ឈានស្ស លាភិ**”ន្តិអាទិ។ តស្សត្ថោ (វិភ. អដ្ឋ. ៨២៨) – អបគុណស្ស បឋមស្ស ឈានស្ស លាភឹ តតោ វុដ្ឋិតំ អារម្មណវសេន កាមសហគតា ហុត្វា **សញ្ញាមនសិការា សមុទាចរន្តិ** ចោទេន្តិ តុទន្តិ, តស្ស កាមានុបក្ខន្ទានំ សញ្ញាមនសិការានំ វសេន សា បឋមជ្ឈានបញ្ញា ហាយតិ, តស្មា **ហានភាគិនី បញ្ញា**។ **អវិតក្កសហគតា**តិ អវិតក្កំ ទុតិយំ ឈានំ សន្តតោ បណីតតោ មនសិ ករោតោ អារម្មណវសេន **អវិតក្កសហគតា សមុទាចរន្តិ** បគុណបឋមជ្ឈានតោ វុដ្ឋិតំ ទុតិយជ្ឈានាធិគមត្ថាយ ចោទេន្តិ តុទន្តិ, តស្ស ទុតិយជ្ឈានានុបក្ខន្ទានំ សញ្ញាមនសិការានំ វសេន បឋមជ្ឈានបញ្ញា វិសេសភូតស្ស ទុតិយជ្ឈានស្ស ឧប្បត្តិយា បទដ្ឋានតាយ **វិសេសភាគិនី បញ្ញា**។ តំសម្បយុត្តោ សមាធិ ឥធាធិប្បេតោ។ **ឥមិនា នយេនា**តិ ឥមិនា បឋមជ្ឈានេ វុត្តេន វិធិនា ទុតិយជ្ឈានាទីសុបិ ហានភាគិយធម្មោ, វិសេសភាគិយធម្មោ ច វេទិតព្ពោ។

### ទសបលិពោធវណ្ណនា

**៤១**. **អរិយមគ្គសម្បយុត្តោ**តិ លោកុត្តរអប្បមាណអបរិយាបន្នគ្គហណេន លោកិយេហិ អសាធារណតោ, សប្បីតិកាទិគ្គហណេន សាធារណតោ ច អរិយមគ្គសម្បយុត្តោ **សមាធិ វុត្តោ**។ **ភាវិតោ ហោតិ** សញ្ញាយ សម្បយុត្តត្តា។ **តន្តិ** អរិយមគ្គសមាធឹ។ **វិសុន្តិ** បញ្ញាភាវនាយ វិសុំ កត្វា **ន វទាម**។

កម្មដ្ឋានភាវនំ បរិពុន្ធេតិ ឧបរោធេតិ បវត្តិតុំ ន ទេតីតិ **បលិពោធោ** រ-ការស្ស ល-ការំ កត្វា, បរិបន្ថោតិ អត្ថោ។ **ឧបច្ឆិន្ទិត្វា**តិ សមាបនេន, សង្គហណេន វា ឧបរុន្ធិត្វា, អបលិពោធំ កត្វាតិ អត្ថោ។

អាវសន្តិ ឯត្ថាតិ **អាវាសោ**។ បរិច្ឆេទវសេន វេណិយតិ ទិស្សតីតិ បរិវេណំ។ វិហារេ ភិក្ខូនំ តំ តំ វសនដ្ឋានំ។ **ស្វាយំ** អាវាសោ។ **នវកម្មាទីសូតិ អាទិ**-សទ្ទេន អាវាសស្ស តទញ្ញំ អភិវុទ្ធិការណំ សង្គណ្ហាតិ។ **ការណេនាតិ** "ឆាយូទកសម្បន្នំ សុលភភិក្ខ"ន្តិអាទិនា ការណេន។ **អបេក្ខវាតិ** សាលយោ។

**តត្រាតិ** តស្មិំ បលិពោធភាវេ។ **បាចីនខណ្ឌរាជិន្តិ** បុរត្ថិមទិសាយំ បព្ពតខណ្ឌានំ អន្តរេ វនរាជិដ្ឋានំ។ "នាមា"តិ ឥមិនា តស្ស បទេសស្ស អយំ សមញ្ញាតិ ទស្សេតិ។ **បដិសាមិតមេវាតិ** និច្ចកាលំ បដិសាមេត្វាវ វិហារតោ និក្ខមាមីតិ ទស្សេតិ។ **ធាតុនិធានដ្ឋានន្តិ** កាយពន្ធនធម្មករណន្ហានសាដិកអក្ខកធាតុសង្ខាតានំ បរិភោគសរីរធាតូនំ និទហិតដ្ឋានំ។ ឦទិសស្ស អយំ ថេរោ វិយ អលគ្គចិត្តស្ស។ ឯតេន "ភិក្ខុនា នាម អាវាសេ ឯវរូបេន ភវិតព្ព"ន្តិ ឱវាទោ ទិន្នោ ហោតិ។ ឥតោ បរេសុបិ វត្ថូសុ ឯសេវ នយោ។

**កុលន្តិ** កុលគ្គហណេន កុលមនុស្សានំ គហណំ គាមគ្គហណេន គាមវាសីនំ វិយ។ **ឧបដ្ឋាកកុលម្បីតិ បិ**-សទ្ទេន បគេវ ញាតិកុលន្តិ ទស្សេតិ។ **ឧទ្ទេសត្ថន្តិ** ឧទ្ទិសាបនត្ថំ, បាឋំ ឧទ្ទិសាបេត្វា សជ្ឈាយិតុន្តិ អត្ថោ។ **ឥធេវាតិ** ឥមស្មិំយេវ បទេសេ, យត្ថ កត្ថចិ វិហារេតិ អត្ថោ។ **តំ វិហារន្តិ** តំ កោរណ្ឌកវិហារំ។

**ឧបគតោតិ** វស្សំ ឧបគតោ។ **សទាតិ** គតកាលតោ បភុតិ វិសេសតោ បវារិតទិវសតោ បដ្ឋាយ សព្ពទា ទិវសេ ទិវសេ។ **បរិទេវមានាតិ** តំតំវិលបនវសេន វិរិធំ បរិទេវន្តី។ **សព្ពំ បវត្តិន្តិ** អត្តនា តត្ថ ទិដ្ឋកាលតោ បដ្ឋាយ បច្ឆា សមាគមបរិយោសានំ ទហរស្ស សព្ពំ បវត្តិំ។

**កាយសក្ខិន្តិ** "បស្ស ឥម"ន្តិ មុខបដិគ្គាហកំ កត្វា។ **រថវិនីតបដិបទន្តិ** ទសកថាវត្ថុកិត្តនបុព្ពិកំ រថវិនីតូបមាហិ វិភាវិតំ **រថវិនីតសុត្តេ** (ម. និ. ១.២៥២) អាគតំ សត្តវិសុទ្ធិបដិបទំ។ **នាលកបដិបទន្តិ** "មោនេយ្យំ តេ ឧបញ្ញិស្ស"ន្តិអាទិនា (សុ. និ. ៧០៦) សត្ថារា **នាលកត្ថេរស្ស** ទេសិតបដិបទំ។ **តុវដកបដិបទន្តិ** "មូលំ បបញ្ចសង្ខាយា"តិអាទិនា (សុ. និ. ៩២២) ភគវតា ទេសិតបដិបទំ។ តត្ថ ហិ យថាក្កមំ –

"ន មុនី គាមមាគម្ម, កុលេសុ សហសា ចរេ;
ឃាសេសនំ ឆិន្នកថោ, ន វាចំ បយុតំ ភណេ"។ (សុ. និ. ៧១៦);

"គាមេ ច នាភិសជ្ជេយ្យ, លាភកម្យា ជនំ ន លបយេយ្យា"តិ។ (សុ. និ. ៩៣៥) –

ឯវមាទិកា បរមប្បិច្ឆកថា អាគតា។ **ចតុបច្ចយសន្តោសភាវនារាមតាទីបកន្តិ** ចីវរាទីសុ ចតូសុ បច្ចយេសុ សន្តោសស្ស, ភាវនារាមតាយ ច បកាសកំ។

លព្ភតីតិ **លាភោ**។ តេនាហ **"ចត្តារោ បច្ចយា"**តិ។ **មហាបរិវារេតិ** វិបុលបរិវារេ។ បិណ្ឌបាតំ តាវ ទេន្តា ពុទ្ធបូជាបត្តចីវរាទីនិ តស្ស បរិវារានិ កត្វា ទេន្តិ, តថា ចីវរាទិទានេបិ។ **ពាហុល្លិកបិណ្ឌបាតិកាតិ** បិណ្ឌបាតិកា ហុត្វា បច្ចយពាហុល្លិកា។ **វទន្តីតិ** បុរិមទិវសេ ភិក្ខាយ អាហិណ្ឌនកាលេ យថាសុតំ វទន្តិ។ **និច្ចព្យាវដោ** ឧបាសកាទីនំ សង្គណ្ហនេ។

**តស្សាតិ** គណស្ស។ **សោតិ** គណបលិពោធោ។ **ឯវន្តិ** ឥទានិ វុច្ចមានាការេន គណវាចកស្ស បរិយេសនម្បិ លហុកមេវ ឥច្ឆិតព្ពន្តិ អាហ **"យោជនតោ បរំ អគន្ត្វា"**តិ។ **អត្តនោ កម្មន្តិ** សមណធម្មមាហ។

**កតាកតេតិ** កតេ ច អកតេ ច កម្មេ ជាននវសេន **ឧស្សុក្កំ អាបជ្ជិតព្ពំ, កតាកតេតិ** វា អប្បកេ ច មហន្តេ ច កតេ, យថា "ផលាផលេ"តិ។ សចេ ពហុំ អវសិដ្ឋន្តិ សម្ពន្ធោ។ **ភារហារា** សង្ឃកិច្ចបរិណាយកា។

**បព្ពជ្ជាបេក្ខោតិ** សីហឡទីបេ កិរ កុលទារកានំ បព្ពជ្ជា អាវាហវិវាហសទិសា, តស្មា តំ បរិច្ឆិន្នទិវសំ អតិក្កមេតុំ ន សក្កា។ **"សចេ តំ អលភន្តោ ន សក្កោតិ អធិវាសេតុ"**ន្តិអាទិនា សមាបនេន បលិពោធុបច្ឆេទោ វុត្តោ, ព្យតិរេកតោ បន "សចេ តំ អលភន្តោ សក្កោតិ អធិវាសេតុំ, អរញ្ញំ បវិសិត្វា សមណធម្មោវ កាតព្ពោ"តិ អយមត្ថោ ទស្សិតោតិ សង្គហណេន បលិពោធុបច្ឆេទោ វេទិតព្ពោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។

**តថាតិ** យថា ឧបជ្ឈាយោ គិលានោ យាវជីវំ ឧបដ្ឋាតព្ពោ, តថា ឧបសម្បាទិតអន្តេវាសិកោ អត្តនោ កម្មវាចំ វត្វា ឧបសម្បាទិតោ។

**យោ កោចិ រោគោ**តិ មូលភូតោ, អនុពន្ធោ វា អត្តនោ ឧប្បន្នោ។ **អនមតគ្គេ**តិ អនុ អនុ អមតគ្គេ អនាទិមតិ។

“គន្ថោ”តិ ឥមិនា គន្ថបលិពោធោ ឥធ វុត្តោតិ អាហ “**បរិយត្តិហរណ**”ន្តិ។ **សជ្ឈាយាទីហី**តិ សជ្ឈាយធារណបរិចយបុច្ឆាទីហិ។ **ឥតរស្សា**តិ អព្យាវដស្ស។ យស្ស គន្ថធុរំ វិស្សជ្ជេត្វា ឋិតស្សាបិ គន្ថោ វត្តតេវ, ន តស្ស គន្ថោ បលិពោធោ។ យថា តម្ហិ តម្ហិ វត្ថុម្ហិ អាគតត្ថេរានំ, នាបិ សព្ពេន សព្ពំ អគន្ថបសុតស្ស។ **មជ្ឈិមបណ្ណាសកោ អាគច្ឆតិ,** សុត្តបទេសានំ វារានញ្ច សទិសតាយ ព្យាមុយ្ហនតោ។ **បុន ន ឱលោកេស្សាមី**តិ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា គន្ថធុរំ វិស្សជ្ជេមីតិ អត្ថោ។

**គាមវាសិកត្ថេរេហី**តិ អនុរាធបុរវាសីហិ។ **អនុគ្គហេត្វា**តិ អគ្គហេត្វា តត្ថ បរិចយំ អកត្វា។ **បញ្ចនិកាយមណ្ឌលេ**តិ ទីឃាគមាទិកេ បញ្ចបិ និកាយេ សិក្ខិតបរិសាយ។ **បរិវត្តេស្សាមី**តិ វណ្ណយិស្សាមិ។ **សុវណ្ណភេរិន្តិ** សេដ្ឋភេរិំ។ **កតមាចរិយានំ ឧគ្គហោ**តិ កតមេសំ អាចរិយានំ ឧគ្គហោ, កេន បរិវត្តីយតីតិ អធិប្បាយោ។ **អាចរិយមគ្គោ**តិ អាចរិយានំ កថាមគ្គោ។ **អត្តនោ អាចរិយាន**ន្តិ អត្តនោ កថេតុំ យុត្តានំ អាចរិយានំ។ សុវិនិច្ឆិតា សព្ពា តិបិដកបរិយត្តិ ឯតស្មិំ អត្ថីតិ **សព្ពបរិយត្តិកោ,** តេបិដកោតិ អត្ថោ។ បីឋេ និសិន្នោ តតោ ឱតរិត្វា ភូមិយំ **តដ្ដិកាយ និសីទិត្វា។ គតកស្សា**តិ បដិបត្តិគមនេន គតស្ស ទិដ្ឋសច្ចស្ស។ **ចីវរំ បារុបិត្វា**តិ អាចរិយស្ស អបចិតិទស្សនត្ថំ បរិមណ្ឌលំ ចីវរំ បារុបិត្វា។ សាបេយ្យាភាវតោ **ឧជុ**។ ការណាការណស្ស អាជាននតោ **អាជានីយោ**។

**បោថុជ្ជនិកា**តិ បុថុជ្ជនេ ភវា។ **ទុប្បរិហារា** ពហុបរិស្សយតាយ។ តថា ហិស្សា **ឧត្តានសេយ្យកទារកោ, តរុណសស្សញ្ច** និទស្សិតំ។ **វិបស្សនាយ បលិពោធោ** សមថយានិកស្ស, ន វិបស្សនាយានិកស្ស។ យេភុយ្យេន ហិ ឈានលាភី សមថយានិកោវ ហោតិ វិបស្សនាសុខតោ។ **ឥតរេនា**តិ សមថត្ថិកេន។ **អវសេសា** នវ បលិពោធា។

**កម្មដ្ឋានទាយកវណ្ណនា**

**៤២**. កម្មដ្ឋានេ និយុត្តោ កម្មដ្ឋានិកោ, ភាវនមនុយុញ្ជន្តោ។ តេន **កម្មដ្ឋានិកេន។ បរិច្ឆិន្ទិត្វា**តិ “ឥមស្មិំ វិហារេ សព្ពេ ភិក្ខូ”តិ ឯវំ បរិច្ឆិន្ទិត្វា។ **សហវាសីនំ** ភិក្ខូនំ។ **មុទុចិត្តត**ន្តិ អត្តនិ មុទុចិត្តតំ **ជនេតិ,** អយញ្ច សហវាសីនំ ចិត្តមទ្ទវជននាទិអត្ថោ “មនុស្សានំ បិយោ ហោតី”តិអាទិនយប្បវត្តេន **មេត្តានិសំសសុត្តេន** (អ. និ. ១១.១៥; បដិ. ម. ២.២២; មិ. ប. ៤.៤.៦) ទីបេតព្ពោ។ **អនោលីនវុត្តិកោ ហោតិ** សម្មាបដិបត្តិយំ។ **ទិព្ពានិបិ អារម្មណានិ** បគេវ ឥតរានិ។ **សព្ពត្ថ** សព្ពស្មិំ សមណករណីយេ, សព្ពស្មិំ វា កម្មដ្ឋានានុយោគេ។ បុព្ពាសេវនវសេន **អត្ថយិតព្ពំ**។ យោគស្ស ភាវនាយ អនុយុញ្ជនំ យោគានុយោគោ, តទេវ ករណីយដ្ឋេន កម្មំ, តស្ស **យោគានុយោគកម្មស្ស ឋានំ** និប្ផត្តិហេតុ។

**និច្ចំ បរិហរិតព្ពត្តា**តិ សព្ពត្ថកកម្មដ្ឋានំ វិយ ឯកទាវ អននុយុញ្ជិត្វា សព្ពកាលំ បរិហរណីយត្តា អនុយុញ្ជិតព្ពត្តា។ **ឯវមាទិគុណសមន្នាគត**ន្តិ បិយភាវាទីហិ គុណេហិ សម្បន្នំ។ កល្យាណមិត្តោ ហិ សទ្ធាសម្បន្នោ ហោតិ សីលសម្បន្នោ សុតសម្បន្នោ ចាគសម្បន្នោ វីរិយសម្បន្នោ សតិសម្បន្នោ សមាធិសម្បន្នោ បញ្ញាសម្បន្នោ។ តត្ថ សទ្ធាសម្បត្តិយា សទ្ទហតិ តថាគតស្ស ពោធិំ, កម្មផលញ្ច, តេន សម្មាសម្ពោធិយា ហេតុភូតំ សត្តេសុ ហិតេសិតំ ន បរិច្ចជតិ។ សីលសម្បត្តិយា សត្តានំ បិយោ ហោតិ គរុ ភាវនីយោ ចោទកោ បាបគរហី វត្តា វចនក្ខមោ, សុតសម្បត្តិយា សច្ចបដិច្ចសមុប្បាទាទិបដិសំយុត្តានំ គម្ភីរានំ កថានំ កត្តា ហោតិ, ចាគសម្បត្តិយា អប្បិច្ឆោ ហោតិ សន្តុដ្ឋោ បវិវិត្តោ អសំសដ្ឋោ, វីរិយសម្បត្តិយា អារទ្ធវីរិយោ ហោតិ អត្តហិតបរហិតបដិបត្តិយំ, សតិសម្បត្តិយា ឧបដ្ឋិតស្សតិ ហោតិ, សមាធិសម្បត្តិយា អវិក្ខិត្តោ សមាហិតចិត្តោ, បញ្ញាសម្បត្តិយា អវិបរីតំ បជានាតិ។ សោ សតិយា កុសលាកុសលានំ ធម្មានំ គតិយោ សមន្នេសមានោ បញ្ញាយ សត្តានំ ហិតាហិតំ យថាភូតំ ជានិត្វា សមាធិនា តត្ថ ឯកគ្គចិត្តោ ហុត្វា វីរិយេន សត្តេ អហិតំ និសេធេត្វា ហិតេ និយោជេតិ។ តេន វុត្តំ “បិយោ…បេ.... និយោជកោតិ ឯវមាទិគុណសមន្នាគត”ន្តិ។

តំ បន កល្យាណមិត្តំ បរមុក្កំសគតំ ទស្សេតុំ “**មមំ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ការកភាវំ** យោគកម្មស្ស។ **បកាសេតិ** អត្ថានំ បដិបត្តិយា អមោឃភាវទស្សនេន សមុត្តេជនាយ, សម្បហំសនាយ ច, ននុ កថេសិ បវេណិបាលនត្ថន្តិ អធិប្បាយោ។ **ឯវរូបោ**តិ បេសលោ ហុត្វា ពហុស្សុតោ។ **តន្តិធរោ**តិ សុត្តធរោ តត្ថ កេហិចិបិ អសំហីរោ។ **វំសានុរក្ខកោ**តិ ពុទ្ធានុពុទ្ធវំសស្ស អនុរក្ខកោ។ **បវេណិបាលកោ**តិ បវេណិយា អាចរិយុគ្គហណស្ស អនុបាលកោ។ **អាចរិយមតិកោ**តិ អាចរិយមតិយំ និយុត្តោ តស្សា អនតិវត្តនតោ។ ន អត្តនោមតិំ បកាសេតិ កថេតីតិ **ន អត្តនោមតិកោ,** អត្តនោ មតិំ បគ្គយ្ហ វត្តា ន ហោតីតិ អត្ថោ។

“បុព្ពេ វុត្តខីណាសវាទយោ”តិអាទិ ឯកច្ចខីណាសវតោ ពហុស្សុតោវ កម្មដ្ឋានទានេ សេយ្យោតិ ទស្សនត្ថំ អារទ្ធំ។ តត្ថ **បុព្ពេ វុត្តខីណាសវាទយោ**តិ “យំ កម្មដ្ឋានំ គហេតុកាមោ”តិអាទិនា វុត្តខីណាសវាទិកា។ **ឧគ្គហបរិបុច្ឆានំ វិសោធិតត្តា**តិ ឧគ្គហេតព្ពតោ “ឧគ្គហោ”តិ លទ្ធនាមាយ កម្មដ្ឋានុបការាយ បាឡិយា, តទត្ថំ បរិបុច្ឆនតោ “បរិបុច្ឆា”តិ លទ្ធសមញ្ញាយ អត្ថសំវណ្ណនាយ ច វិសេសតោ សោធិតត្តា និគ្គុម្ពំ និជ្ជដំ កត្វា គហិតត្តា។ **ឥតោ ចិតោ ច សុត្តញ្ច ការណញ្ច សល្លក្ខេត្វា**តិ បញ្ចសុបិ និកាយេសុ ឥតោ ចិតោ ច តស្ស តស្ស កម្មដ្ឋានស្ស អនុរូបំ សុត្តបទញ្ចេវ សុត្តានុគតំ យុត្តិញ្ច សុដ្ឋុ ឧបលក្ខេត្វា។ **សប្បាយាសប្បាយំ យោជេត្វា**តិ យស្ស កម្មដ្ឋានំ អាចិក្ខតិ, តស្ស ឧបការានុបការំ យុត្តឹ មគ្គេនេន យោជេត្វា, សមាទាយ វា សម្មទេវ ហទយេ ឋបេត្វាតិ អត្ថោ។ **មហាមគ្គំ ទស្សេន្តោ**តិ កម្មដ្ឋានវិធិំ មហាមគ្គំ កត្វា ទស្សេន្តោ។

**សព្ពត្ថា**តិ តត្ថ តត្ថ វិហារេ។ **វត្តបដិបត្តឹ កុរុមានេនា**តិ បវិដ្ឋកាលេ អាគន្តុកវត្តំ, និក្ខមនកាលេ គមិកវត្តន្តិ យថារហំ តំ តំ វត្តំ បូរេន្តេន។ **សព្ពបារិហារិយតេល**ន្តិ សព្ពេសំ អង្គានំ , សព្ពេសំ វា ភិក្ខូនំ អត្ថាយ បរិហរិតព្ពតេលំ។ **ឋបេមី**តិ អនុជានាបនំ។ យំ តំ សម្មាវត្តំ បញ្ញត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។ ឯកទិវសំ សាយំ វិស្សជ្ជិតេនាបីតិ យោជនា។ **អារោចេតព្ពំ អាគមនការណំ។ សប្បាយវេលា** សរីរចិត្តានំ កល្លសមយោ។

## ចរិយាវណ្ណនា

**៤៣**. សន្តានេ រាគស្ស ឧស្សន្នភាវេន ចរណំ បវត្តិ **រាគចរិយា,** សា សស្សតាសយាទយោ វិយ ទដ្ឋព្ពា។ តថា **ទោសចរិយា**ទយោ។ សំសគ្គោ សម្បយោគារហវសេន វេទិតព្ពោ, យថា “រាគមោហចរិយា ទោសមោហចរិយា”តិអាទិ។ **សន្និបាតោ** ឯកសន្តតិបរិយាបន្នតាវសេន, យថា “រាគទោសចរិយា រាគទោសមោហចរិយា”តិអាទិ។ ឥមា ឯវ ហិ សន្ធាយ **“អបរាបិ ចតស្សោ”**តិ វុត្តំ។ **តថា**តិ យថា រាគាទីនំ, តថា សទ្ធាទីនំ **សំសគ្គសន្និបាតវសេន** សទ្ធាពុទ្ធិចរិយា សទ្ធាវិតក្កចរិយា ពុទ្ធិវិតក្កចរិយា សទ្ធាពុទ្ធិវិតក្កចរិយាតិ។ ឥមា អបរាបិ ចតស្សោ។ **ឯវ**ន្តិ សំសគ្គសន្និបាតវសេន។ **សំសគ្គ**ន្តិ សំសជ្ជនំ មិស្សីករណំ “រាគសទ្ធាចរិយា ទោសសទ្ធាចរិយា”តិអាទិនា។ **អនេកា**តិ តេសដ្ឋិ, តតោ អតិរេកាបិ វា, តា បន អសម្មោហន្តេន **សំយុត្តសុត្តដីកាយំ** វិត្ថារតោ ទស្សិតាតិ តត្ថ វុត្តនយេន វេទិតព្ពា។ **“បកតី”**តិ ឥមិនា អសតិ បដិបក្ខភាវនាយំ តត្ថ តត្ថ សន្តានេ ចរិយាយ សភាវភូតតំ ទស្សេតិ។ **ឧស្សន្នតា** អញ្ញធម្មេហិ រាគាទីនំ អធិកតា, យតោ រាគចរិយាទីនំ បច្ចយសមវាយេ រាគាទយោ ពលវន្តោ ហោន្តិ, អភិណ្ហញ្ច បវត្តន្តិ។ **តាសំ វសេនា**តិ ឆន្នំ មូលចរិយានំ វសេន **ឆឡេវ បុគ្គលា ហោន្តិ**។ អញ្ញថា អនេកបុគ្គលា សិយុំ, តថា ច សតិ អធិប្បេតត្ថសិទ្ធិ ច ន សិយាតិ អធិប្បាយោ។

**សទ្ធា ពលវតី ហោតិ** រាគុស្សន្នេ សន្តានេ តទនុគុណស្ស ធម្មស្ស និយោគតោ អធិកភាវសម្ភវតោ។ តេនាហ **“រាគស្ស អាសន្នគុណត្តា”**តិ, សិនេហបរិយេសនាបរិច្ចជនេហិ សភាគធម្មត្តាតិ អត្ថោ។ សភាគោ ហិ ទូរេបិ អាសន្នេយេវាតិ សភាគតាលក្ខណមិធ អាសន្នគ្គហណំ។ តត្ថ សទ្ធាយ សិនិយ្ហនំ បសាទវសេន អកាលុស្សិយំ អលូខតា , រាគស្ស បន រញ្ជនវសេន។ សទ្ធាយ បរិយេសនំ អធិមុច្ចនវសេន តន្និន្នតា, រាគស្ស តណ្ហាយនវសេន។ សទ្ធាយ អបរិច្ចជនំ ឱកប្បនវសេន អនុបក្ខន្ទនំ, រាគស្ស អភិសង្គវសេនាតិ ឯវំ ភិន្នសភាវានម្បិ តេសំ យថា អលូខតាទិសាមញ្ញេន សភាគតា, ឯវំ តំសមង្គីនម្បិ បុគ្គលានន្តិ អាហ **“រាគចរិតស្ស សទ្ធាចរិតោ សភាគោ”**តិ។

**បញ្ញា ពលវតី ហោតិ** ទោសុស្សន្នេ សន្តានេ តទនុគុណស្ស ធម្មស្ស និយោគតោ អធិកភាវសម្ភវតោ។ តេនាហ **“ទោសស្ស អាសន្នគុណត្តា”**តិ, អនល្លីយនបរិយេសនបរិវជ្ជនេហិ សភាគធម្មត្តាតិ អត្ថោ។ តត្ថ បញ្ញាយ អារម្មណស្ស អនល្លីយនំ តស្ស យថាសភាវាវពោធវសេន វិសំសដ្ឋតា, ទោសស្ស បន ព្យាបជ្ជនវសេន។ បញ្ញាយ បរិយេសនំ យថាភូតទោសបរិចយោ, ទោសស្ស អភូតទោសនិជិគីសា។ បញ្ញាយ បរិវជ្ជនំ និព្ពិន្ទនាទិវសេន ញាណុត្រាសោ, ទោសស្ស អហិតាធានវសេន ឆឌ្ឌនន្តិ ឯវំ ភិន្នសភាវានម្បិ តេសំ យថា អនល្លីយនាទិសាមញ្ញេន សភាគតា, ឯវំ តំសមង្គីនម្បិ បុគ្គលានន្តិ អាហ **“ទោសចរិតស្ស ពុទ្ធិចរិតោ សភាគោ”**តិ។

**អន្តរាយករា វិតក្កា**តិ មិច្ឆាវិតក្កា មិច្ឆាសង្កប្បា ឧប្បជ្ជន្តិ មោហុស្សន្នេ សន្តានេ តទនុគុណស្ស ធម្មស្ស យេភុយ្យេន បវត្តិសព្ភាវតោ។ តេនាហ **“មោហស្ស អាសន្នលក្ខណត្តា”**តិ, អនវដ្ឋានចញ្ចលភាវេហិ សភាគធម្មត្តាតិ អត្ថោ។ តត្ថ វិតក្កស្ស អនវដ្ឋានំ បរិកប្បវសេន សវិប្ផារតាយ, មោហស្ស សម្មូឡ្ហតាវសេន ព្យាកុលតាយ។ តថា វិតក្កស្ស លហុបរិវិតក្កនេន តទង្គចលតាយ ចញ្ចលតា, មោហស្ស អនោគាឡ្ហតាយាតិ ឯវំ ភិន្នសភាវានម្បិ តេសំ យថា អនវដ្ឋានាទិសាមញ្ញេន សភាគតា, ឯវំ តំសមង្គីនម្បិ បុគ្គលានន្តិ អាហ **“មោហចរិតស្ស វិតក្កចរិតោ សភាគោ”**តិ។

**តណ្ហា រាគោយេវ** សភាវតោ, តស្មា រាគចរិយាវិនិមុត្តា តណ្ហាចរិយា នត្ថីតិ អត្ថោ។ **តំសម្បយុត្តោ**តិ តេន រាគេន សម្បយុត្តោ, ទោសាទយោ វិយ តេន វិប្បយុត្តោ នត្ថីតិ អធិប្បាយោ។ **តទុភយ**ន្តិ តណ្ហាមានទ្វយំ។ **នាតិវត្តតី**តិ សភាវតោ, សម្បយោគវសេន ច ន អតិក្កមិត្វា វត្តតិ។ កាមញ្ចេត្ថ យថា រាគទោសេហិ សម្បយោគវសេន សហ វត្តមានស្សបិ មោហស្ស ឧស្សន្នតាវសេន វិសុំ ចរិយាភាវោ, ន កេវលំ មោហស្សេវ, តថា សទ្ធាពុទ្ធិវិតក្កានំ។ ឯវំ រាគេន សតិបិ សម្បយោគេ មានស្សាបិ វិសុំ ចរិយាភាវោ យុត្តោ សិយា, ឯវំ សន្តេបិ រាគបដិឃមោហទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាវិជ្ជានំ វិយ អនុសយដ្ឋោ តមេសំ រាគាទីនំយេវ អាវេណិកោ ចរិយដ្ឋោតិ, នត្ថេវ មានចរិយា។ យតោ ចរិយា “បកតី”តិ វុត្តា។ បកតិ ច សភាវោតិ។ ឯតេនេវ ទិដ្ឋិយាបិ វិសុំ ចរិយាភាវាភាវោ សំវណ្ណិតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ **អដ្ឋកថាយំ** បន មោហចរិយន្តោគធាវ ទិដ្ឋិចរិយាតិ ទស្សេតុំ **“មោហនិទានត្តា ចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ច**-សទ្ទេន សម្បយោគំ សមុច្ចិនោតិ មោហនិទានត្តា, មោហសម្បយុត្តត្តា ចាតិ។

**៤៤. កឹ សប្បាយ**ន្តិ កីទិសំ សេនាសនាទិសប្បាយំ។ **បុព្ពាចិណ្ណំ** បុរិមជាតីសុ អាចរិតំ។ **ឯកច្ចេ**តិ **ឧបតិស្សត្ថេរំ** សន្ធាយាហ។ តេន ហិ **វិមុត្តិមគ្គេ** តថា វុត្តំ។ **បុព្ពេ កិរា**តិ **កិរ**-សទ្ទោ អរុចិសូចនត្ថោ។ **ឥដ្ឋប្បយោគោ** មនាបកិរិយា។ **សុភកម្មពហុលោ** យេភុយ្យេន សោភនកម្មការី។ ន សព្ពេ រាគចរិតា ឯវ ហោន្តិ, អលុទ្ធានម្បិ បុព្ពេ ឥដ្ឋប្បយោគសុភកម្មពហុលតាសម្ភវតោ, សគ្គា ចវិត្វា ឥធូបបត្តិសម្ភវតោ ច។ ឯតេន អសតិ បុព្ពហេតុនិយាមេ យថាវុត្តការណមត្តេន ន តេសំ លុទ្ធតា, លុទ្ធភាវហេតុកា ច រាគចរិយាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ។

**ឥតរេ**តិ ឆេទនាទិកម្មពហុលា និរយាទិតោ ឥធូបបន្នា ច ន សព្ពេ ទោសមោហចរិតា ឯវ ហោន្តីតិ យោជនា។ ឥធាបិ យថាវុត្តការណស្ស កោធនភាវេ, មូឡ្ហភាវេ ច អនេកន្តិកត្តា ទោសមោហចរិតតាយបិ អនេកំសិកតា វេទិតព្ពា។ ធាតូនំ ឧស្សទនិយមោ យទិ បមាណតោ, សោ នត្ថិ, អថ សាមត្ថិយតោ, សោបិ ឯកំសិកោ ន ឧបលព្ភតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“យថាវុត្តេនេវ នយេន ឧស្សទនិយមោ នាម នត្ថី”**តិ។ តត្ថ **យថាវុត្តេនេវា**តិ “ទ្វិន្នំ បន ធាតូន”ន្តិអាទិនា វុត្តប្បការេនេវ។ **ទោសនិយមេ**តិ សេម្ហាទិទោសាធិកតាយ រាគាទិចរិតោ ហោតីតិ ទោសវសេន ចរិយានិយមេ “សេម្ហាធិកោ រាគចរិតោ”តិ វត្វា បុន “សេម្ហាធិកោ មោហចរិតោ”តិ, “វាតាធិកោ មោហចរិតោ”តិ វត្វា បុន “វាតាធិកោ រាគចរិតោ”តិ ច វុត្តត្តា **តម្បិ** ទោសវសេន និយមវចនំ **បុព្ពាបរវិរុទ្ធមេវ**។ **អបរិច្ឆិន្នវចន**ន្តិ បរិច្ឆេទការិកាយ បញ្ញាយ ន បរិច្ឆិន្ទិត្វា វុត្តវចនំ, អនុបបរិក្ខិតវចនន្តិ អត្ថោ។

**ឧស្សទកិត្តនេ**តិ វិបាកកថាយំ គហិតឧស្សទកិត្តនេ។ **បុព្ពហេតុនិយាមេនា**តិ បុរិមភវេ បវត្តលោភាទិហេតុនិយាមេន។ **និយាមោ**តិ ច តេសំយេវ លោភាទីនំ បដិនិយតោ លុព្ភនាទិសភាវោ ទដ្ឋព្ពោ។ លោភោ ឧស្សទោ ឯតេសន្តិ **លោភុស្សទា,** ឧស្សន្នលោភា, លោភាធិកាតិ អត្ថោ។ **អមោហុស្សទា ចា**តិ ឯត្ថ **ច**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ។ តេន យេ ឥមេ លោភុស្សទតាទីនំ បច្ចេកំ វោមិស្សតោ ច ចុទ្ទស បភេទា ឥច្ឆិតា, តេ អនវសេសតោ សម្បិណ្ឌេតិ យថាវុត្តេសុ ឆស្វេវ តេសំ អន្តោគធត្តា។ ផលភូតា ចេត្ថ លោភុស្សទតាទយោ ទដ្ឋព្ពា។

ឥទានិ តំ នេសំ លោភុស្សទតាទីនំ បច្ចេកំ វោមិស្សកតាទី វិភាគេន ទស្សេតុំ **“យស្ស ហី”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ **កម្មាយូហនក្ខណេ**តិ កម្មករណវេលាយំ។ **លោភោ ពលវា**តិ លោភោ តជ្ជាយ បច្ចយសាមគ្គិយា សាមត្ថិយតោ អធិកោ ហោតិ។ **អលោភោ មន្ទោ**តិ តប្បដិបក្ខោ អលោភោ ទុព្ពលោ។ កថំ បនេតេ លោភាលោភា អញ្ញមញ្ញំ ឧជុវិបច្ចនីកភូតា ឯកក្ខណេ បវត្តន្តីតិ? ន ខោ បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ “ឯកក្ខណេ បវត្តន្តី”តិ។ និកន្តិក្ខណំ បន អាយូហនបក្ខិយមេវ កត្វា ឯវំ វុត្តំ។ ឯសេវ នយោ សេសេសុបិ។ **បរិយាទាតុ**ន្តិ អភិភវិតុំ **ន សក្កោតិ**។ យោ ហិ “ឯវំសុន្ទរំ ឯវំវិបុលំ ឯវំមហគ្ឃញ្ច ន សក្កា ទាតុ”ន្តិអាទិនា អមុត្តចាគតាទិវសេន បវត្តាយ ចេតនាយ សម្បយុត្តោ អលោភោ, សោ សម្មទេវ លោភំ បរិយាទាតុំ ន សក្កោតិ។ ទោសមោហានំ អនុប្បត្តិយា, តាទិសបច្ចយលាភេន ច **អទោសាមោហា ពលវន្តោ។ តស្មា**តិ លោភាទោសាមោហានំ ពលវភាវតោ, អលោភទោសមោហានញ្ច ទុព្ពលភាវតោតិ វុត្តមេវ ការណំ បច្ចាមសតិ។ **សោ**តិ តំសមង្គីបុគ្គលោ។ **តេន កម្មេនា**តិ តេន លោភាទិឧបនិស្សយវតា កុសលកម្មុនា។ **សុខសីលោ**តិ សខិលោ។ តមេវត្ថំ **“អក្កោធនោ”**តិ បរិយាយេន វទតិ។

**បុរិមនយេនេវា**តិ បុព្ពេ វុត្តនយានុសារេន មន្ទា អលោភាទោសា លោភទោសេ បរិយាទាតុំ ន សក្កោន្តិ, អមោហោ បន ពលវា មោហំ បរិយាទាតុំ សក្កោតីតិ ឯវំ តត្ថ តត្ថ វារេ យថារហំ អតិទេសត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ទុដ្ឋោ**តិ កោធនោ។ **ទន្ធោ**តិ មន្ទបញ្ញោ។ **សីលកោ**តិ សុខសីលោ។

ឯត្ថ ច លោភវសេន, ទោសមោហលោភទោសលោភមោហទោសមោហលោភទោសមោហវសេនាតិ តយោ ឯកកា, តយោ ទុកា, ឯកោ តិកោតិ លោភាទិឧស្សទវសេន អកុសលបក្ខេយេវ សត្ត វារា, តថា កុសលបក្ខេ អលោភាទិឧស្សទវសេនាតិ ចុទ្ទស វារា លព្ភន្តិ។ តត្ថ អលោភទោសាមោហា, អលោភាទោសមោហា, អលោភទោសមោហា ពលវន្តោតិ អាគតេហិ កុសលបក្ខេ តតិយទុតិយបឋមវារេហិ ទោសុស្សទមោហុស្សទទោសមោហុស្សទវារា គហិតា ឯវ ហោន្តិ, តថា អកុសលបក្ខេ លោភាទោសមោហា, លោភទោសាមោហា, លោភាទោសាមោហា ពលវន្តោតិ អាគតេហិ តតិយទុតិយបឋមវារេហិ អទោសុស្សទអមោហុស្សទអទោសាមោហុស្សទវារា គហិតា ឯវាតិ អកុសលកុសលបក្ខេសុ តយោ តយោ វារេ អន្តោគធេ កត្វា អដ្ឋេវ វារា ទស្សិតា។ យេ បន ឧភយេសំ មិស្សតាវសេន លោភាលោភុស្សទវារាទយោ អបរេ ឯកូនបញ្ញាស វារា ទស្សេតព្ពា, តេ អលព្ភនតោ ឯវ ន ទស្សិតា។ ន ហិ ឯកស្មឹ សន្តានេ អន្តរេន អវត្ថន្តរំ “លោភោ ច ពលវា, អលោភោ ចា”តិអាទិ យុជ្ជតីតិ, បដិបក្ខវសេន វា ហិ ឯតេសំ ពលវទុព្ពលភាវោ, សហជាតធម្មវសេន វា។ តត្ថ លោភស្ស តាវ បដិបក្ខវសេន អលោភេន អនធិភូតតាយ ពលវភាវោ, តថា ទោសមោហានំ អទោសាមោហេហិ។ អលោភាទីនំ បន លោភាទិអភិភវនតោ, សព្ពេសញ្ច សមានជាតិយមភិភុយ្យ បវត្តិវសេន សហជាតធម្មតោ ពលវភាវោ។ តេន វុត្តំ **អដ្ឋកថាយំ** “លោភោ ពលវា អលោភោ មន្ទោ, អទោសាមោហា ពលវន្តោ ទោសមោហា មន្ទា”តិ។ សោ ច នេសំ មន្ទពលវភាវោ បុរិមូបនិស្សយតោ តថា អាសយស្ស បរិភាវិតតាយ វេទិតព្ពោ។

**យោ លុទ្ធោតិ វុត្តោ**តិ យោ ឧស្សទកិត្តនេ “លុទ្ធោ”តិ វុត្តោ, **អយំ** ឥធ ចរិយាវិចារេ “**រាគចរិតោ**”តិ វេទិតព្ពោ។ **ទុដ្ឋទន្ធា**តិ “ទុដ្ឋោ, ទន្ធោ”តិ ច វុត្តា យថាក្កមំ **ទោសមោហចរិតា។ បញ្ញវា**តិ សាតិសយំ សប្បញ្ញោ។ យតោ សទ្ធាវិតក្កេសុ វិជ្ជមានេសុបិ **ពុទ្ធិចរិតោ**តិ វុច្ចតិ។ អលោភាទោសានំ ពលវភាវោ សទ្ធូបនិស្សយតាយ វិនា ន ហោតីតិ អាហ “**អលុទ្ធអទុដ្ឋា បសន្នបកតិតាយ សទ្ធាចរិតា**”តិ។

អយញ្ច នយោ សាធារណតោ វុត្តោតិ និព្ពត្តិតបុព្ពហេតុនិយាមវសេនេវ ពុទ្ធិចរិតាទិកេបិ ទស្សេតុំ “**យថា វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អមោហបរិវារេនា**តិ អមោហបរិក្ខិត្តេន, ឧបនិស្សយតោ សម្បយោគតោ ច បញ្ញាយ អភិសង្ខតេនាតិ អត្ថោ។ សេសបទត្តយេបិ ឯសេវ នយោ។ **លោភាទិនា វោមិស្សបរិវារេនា**តិ ឯត្ថ លោភមោហាទិនា អញ្ញមញ្ញអវិរុទ្ធវោមិស្សបរិវារេនាតិ អត្ថោ។ អវិរោធោ ច យុគគ្គាហវសេន អប្បវត្តិយា វេទិតព្ពោ។ តថា ហិ សទ្ធានុសារិធម្មានុសារិគោត្តានិ អញ្ញមញ្ញម្បិ ភិន្នសភាវានេវ។ ឯកំសេន ច មិស្សកចរិយាបិ សម្បដិច្ឆិតព្ពា បុព្ពហេតុនិយាមេន ចរិយាសិទ្ធិតោ។ តថា ចេវ ឧស្សទកិត្តនំ បវត្តំ យថារហំ លោភាលោភាទីនំ វិបាកស្ស បច្ចយភាវតោ។ តេនាហ **បដិសម្ភិទាមគ្គេ** (បដិ. ម. ១.២៣២) –

“គតិសម្បត្តិយា ញាណសម្បយុត្តេ កតមេសំ អដ្ឋន្នំ ហេតូនំ បច្ចយា ឧបបត្តិ ហោតិ? កុសលកម្មស្ស ជវនក្ខណេ តយោ ហេតូ កុសលា តស្មឹ ខណេ ជាតចេតនាយ សហជាតបច្ចយា ហោន្តិ, តេន វុច្ចតិ កុសលមូលបច្ចយាបិ សង្ខារា។ និកន្តិក្ខណេ ទ្វេ ហេតូ អកុសលា តស្មឹ ខណេ ជាតចេតនាយ សហជាតបច្ចយា ហោន្តិ, តេន វុច្ចតិ អកុសលមូលបច្ចយាបិ សង្ខារា។ បដិសន្ធិក្ខណេ តយោ ហេតូ អព្យាកតា តស្មឹ ខណេ ជាតចេតនាយ សហជាតបច្ចយា ហោន្តិ, តេន វុច្ចតិ នាមរូបបច្ចយាបិ វិញ្ញាណំ, វិញ្ញាណបច្ចយាបិ នាមរូប”ន្តិ –

អាទិ ។ បុព្ពហេតុនិយាមេន ច យថា តិហេតុកស្ស បញ្ញាវេយ្យត្តិយំ, ន តថា ទុហេតុកស្ស។ យថា ច ទុហេតុកស្ស ឥតិកត្តព្ពតា នេបក្កំ, ន តថា អហេតុកស្ស។ ឯវំ លោភុស្សទាទយោ បុគ្គលា រាគចរិតាទយោ ហោន្តីតិ និដ្ឋមេត្ថ គន្តព្ពន្តិ។ យថាវុត្តមត្ថំ និគមវសេន ទស្សេតុំ “**ឯវំ លោភាទីសូ**”តិអាទិ វុត្តំ។

**៤៥**. **តត្រា**តិ តស្មឹ បុច្ឆាវចនេ។ **នយោ**តិ ជាននននយោ។ បុគ្គលាធិដ្ឋានេន វុត្តោបិ អត្ថោ ធម្មមុខេនេវ បញ្ញាយតីតិ ធម្មាធិដ្ឋានេនាហ “**ចរិយាយោ វិភាវយេ**”តិ។ **បកតិគមនេនា**តិ អកិត្តិមេន សភាវគមនេន។ **ចាតុរិយេនា**តិ ចាតុរភាវេន សិង្គារេន។ **ឧក្កុដិក**ន្តិ អសម្ផុដ្ឋមជ្ឈំ។ **ខណន្តោ វិយា**តិ ភូមឹ ខណន្តោ វិយ។ **អនុកឌ្ឍិត**ន្តិ បាទនិក្ខេបសមយេ កឌ្ឍន្តោ វិយ បាទំ និក្ខិបតិ។ តេនស្ស បទំ អនុកឌ្ឍិតំ បច្ឆតោ អញ្ឆិតំ ហោតិ។ **បរិព្យាកុលាយា**តិ បរិតោ អាលុឡិតាយ។ **ឆម្ភិតោ វិយា**តិ វិត្ថាយន្តោ វិយ។ ភីតោ វិយាតិ កេចិ។ **សហសានុបីឡិត**ន្តិ អគ្គបាទេន, បណ្ហិយា ច សហសាវ សន្និរុជ្ឈិតំ។ **វិវដ្ដច្ឆទស្សា**តិ វិនិវដ្ដច្ឆទនស្ស បហីនកិលេសស្ស។ **ឥទមីទិសំ បទ**ន្តិ ភគវតោ បទំ ទិស្វា វទតិ។

**បាសាទិក**ន្តិ បសាទាវហំ។ **មធុរាការ**ន្តិ ឥដ្ឋាការំ។ **ថទ្ធាការ**ន្តិ ថម្ភិតាការំ។ **អតរមានោ**តិ នតរមានោ, សណិកន្តិ អត្ថោ។ **សមោធាយា**តិ សម្មទេវ ឋិធាយ អវិក្ខិបិត្វា។ **និបជ្ជិត្វា**តិ កាយបសារណលក្ខណាយ និបជ្ជាយ

សេយ្យាយ និបជ្ជិត្វា **សយតិ** និទ្ទាយតិ។ **បក្ខិត្តកាយោ**តិ អវក្ខិត្តកាយោ អវសោ វិយ សហសា បតិតកាយោ។ **ទុស្សណ្ឋាន**ន្តិ វិរូបសន្និវេសំ។ **វិក្ខិត្តកាយោ**តិ ឥតោ ចិតោ ច ខិត្តអង្គបច្ចង្គោ។

**សម្បរិវត្តក**ន្តិ សម្បរិវត្តិត្វា។ **អាលោឡយមានោ** វាលិកាកចវរានិ អាកុលយន្តោ។

**និបុណមធុរសមសក្កច្ចការី**តិ សុកោសល្លំ សុន្ទរំ អវិសមំ សាភិសង្ខារញ្ច ករណសីលោ។ **គាឡ្ហថទ្ធវិសមការី**តិ ថិរំ អសិថិលំ វិសមញ្ច ករណសីលោ។ **អបរិច្ឆិន្នំ** អបរិនិដ្ឋិតំ។

**មុខបូរក**ន្តិ មុខស្ស បូរណំ មហន្តំ។ **អរសបដិសំវេទី**តិ នរសបដិសំវេទី។ **ភាជនេ ឆឌ្ឌេន្តោ**តិ ភោជនភាជនេ សិត្ថានិ ឆឌ្ឌេន្តោ។ **មុខំ មក្ខេន្តោ**តិ ពហិមុខំ មក្ខេន្តោ។

**កិលន្តរូបោ វិយា**តិ តស្ស អសហនេន ខេទប្បត្តោ វិយ។ **អញ្ញាណុបេក្ខាយា**តិ អញ្ញាណភូតាយ ឧបេក្ខាយ។ អញ្ញាណសង្ខាតាយ ឧបេក្ខាយាតិ កេចិ។

**មាយា**ទីសុ សន្តទោសបដិច្ឆាទនលក្ខណា **មាយា**។ អសន្តគុណបកាសនលក្ខណំ **សាឋេយ្យំ**។ ឧន្នតិលក្ខណោ **មានោ**។ អសន្តគុណសម្ភាវនាមុខេន បដិគ្គហណេ អមត្តញ្ញុតាលក្ខណា **បាបិច្ឆតា**។ សន្តគុណសម្ភាវនាមុខេន បដិគ្គហណេ អមត្តញ្ញុតាលក្ខណា **មហិច្ឆតា**។ សកលាភេន អសន្តុស្សនលក្ខណា **អសន្តុដ្ឋិតា**។ វិជ្ឈនដ្ឋេន **សិង្គំ**, សិង្គារតានាគរិកភាវសង្ខាតំ កិលេសសិង្គំ។ អត្តនោ សរីរស្ស, ចីវរាទិបរិក្ខារស្ស ច មណ្ឌនវសេន បវត្តំ លោលុប្បំ **ចាបល្យំ។ ឯវមាទយោ**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន អហិរិកានោត្តប្បមទប្បមាទាទយោ សង្គយ្ហន្តិ។

បរាបរាធស្ស ឧបនយ្ហនលក្ខណោ **ឧបនាហោ**។ បរេសំ គុណមក្ខណលក្ខណោ **មក្ខោ**។ បរស្ស គុណេ ឌំសិត្វា អបនេន្តោ វិយ យុគគ្គាហលក្ខណោ **បឡាសោ**។ បរសម្បត្តិឧសូយនលក្ខណា **ឥស្សា**។ អត្តសម្បត្តិនិគូហនលក្ខណំ **មច្ឆរិយំ**។ ឥធ **អាទិ**-សទ្ទេន ទោវចស្សតាបាបមិត្តតាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្វោ។

អនុស្សាហនំ **ថិនំ**។ អសត្តិវិឃាតោ **មិទ្ធំ**។ ចេតសោ អវូបសមោ **ឧទ្ធច្ចំ**។ វិប្បដិសារោ **កុក្កុច្ចំ**។ សំសយោ **វិចិកិច្ឆា**។ អយោនិសោ ទឡ្ហគ្គាហោ **អាធានគ្គាហិតា**។ យថាគហិតស្ស មិច្ឆាគាហស្ស ទុព្ពិវេឋិយតា **ទុប្បដិនិស្សគ្គិយតា**។ ឥធ **អាទិ**-សទ្ទេន មុដ្ឋស្សច្ចអសម្បជញ្ញាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្វោ។

**មុត្តចាគតា**តិ វិស្សដ្ឋចាគតា និស្សង្គបរិច្ចាគោ។ យថា មាយាទយោ, តថា បវត្តា អកុសលក្ខន្ធា, យថា **អរិយានំ ទស្សនកាមតា**ទយោ, តថា បវត្តា កុសលក្ខន្ធា វេទិតព្វា។

**បសាទនីយដ្ឋានំ** នាម វត្ថុត្តយំ។ **សំវេជនីយដ្ឋានានិ** ជាតិអាទីនិ។ **កុសលានុយោគេ**តិ កុសលធម្មភាវនាយំ។ "ឯវញ្ច ឯវញ្ច ករិស្សាមី"តិ កិច្ចានំ រត្តិភាគេ បរិវិតក្កនំ **រត្តិំ ធូមាយនា**។ តថាវិតក្កិតានំ តេសំ ទិវសភាគេ អនុដ្ឋានំ **ទិវា បជ្ជលនា។ ហុរាហុរំ ធាវនា**តិ ឥតោ ចិតោ ច តត្ថ តត្ថ អារម្មណេ ចិត្តវោសគ្គោ។ តេនេវាហ "ឥទំ បុរេ ចិត្តមចារិ ចារិកំ, យេនិច្ឆកំ យត្ថកាមំ យថាសុខ"ន្តិ (ធ. ប. ៣២៦), "ចិត្តមស្ស វិធាវតី"តិ (សំ. និ. ១.៥៥) ច។

ធម្មប្បវត្តិទស្សនាទិ ច បាឡិយំ, អដ្ឋកថាយញ្ច អនាគតមេវាតិ ន សក្កា វត្តុន្តិ **"សព្ពាការេនា"**តិ វុត្តំ។ កិញ្ចិ កិញ្ចិ អាគតម្បិ អត្ថេវាតិ ហិ អធិប្បាយោ។ "ន សារតោ បច្ចេតព្ព"ន្តិ វត្វា តត្ថ ការណំ ទស្សេន្តោ **"រាគចរិតស្ស ហី"**តិអាទិមាហ។ **អប្បមាទវិហារិនោ**តិ តត្ថ វិនិធាយ ភាវំ បដិបជ្ជនេន អប្បមាទការិនោ។ **ភិន្នលក្ខណា ឥរិយាបថាទយោ**តិ ចាតុរិយេន អចាតុរិយេន សណិកំ, សហសា ច គមនាទយោ។ **ន ឧបបជ្ជន្តី**តិ ន យុជ្ជន្តិ។ **បុច្ឆិត្វា ជានិតព្ព**ន្តិ ធម្មប្បវត្តិអាទី បុច្ឆិត្វា ជានិតព្ពំ។

**៤៦**. **សប្បាយំ** ហិតំ, កិលេសវិឃាតីតិ អត្ថោ។ **អធោតវេទិក**ន្តិ អបរិសុទ្ធបរិក្ខេបវេទិកំ។ **ភូមដ្ឋក**ន្តិ ភូមិតលេយេវ ឧដ្ឋាបិតំ ឧបរិមតលរហិតំ។ ឯកតោ ឱនតស្ស បព្ពតបាទស្ស ហេដ្ឋាភាគោ អកតភិត្តិភូមិបរិកម្មោ **អកតបព្ភារោ។ ជតុកាភរិត**ន្តិ អធោមុខាហិ ឱលម្ពមានមុខាហិ ខុទ្ទកវគ្គុលីហិ បរិបុណ្ណំ។ **ឱលុគ្គវិលុគ្គ**ន្តិ ឆិន្នភិន្នំ។ **ឧជ្ជង្គលំ** លូខធូសរំ ឆាយូទករហិតំ។ សីហព្យគ្ឃាទិភយេន **សាសង្កំ។ ទុរូប**ន្តិ វិរូបំ។ **ទុព្ពណ្ណ**ន្តិ អសុន្ទរវណ្ណំ, ទុស្សណ្ឋានំ វា។ ជាលាការេន កតបូវំ **ជាលបូវំ។ សាណិ វិយ ខរសម្ផស្ស**ន្តិ សាណិផលកោ វិយ ទុក្ខសម្ផស្សំ។ ភារិកភាវេន, អន្តរន្តរា គុន្នករណេន ច **កិច្ឆបរិហរណំ។ អាណិគណ្ឋិកាហតោ**តិ អាណិនា,

គណ្ឋិយា ច ហតសោភោ។ ឥទំ រាគចរិតស្ស សប្បាយំ, ឯវមស្ស កិលេសសមុទាចារោ ន ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ ឯសេវ នយោ សេសេសុបិ។

**ទិសាមុខ**ន្តិ ទិសាភិមុខំ, អព្ភោកាសាភិមុខន្តិ អធិប្បាយោ។ **មហាកសិណ**ន្តិ មហន្តំ កសិណមណ្ឌលំ។ **សេសំ** សេនាសនាទីសុ យំ វុត្តព្ពំ មោហចរិតស្ស, តំ ទោសចរិតស្ស វុត្តសទិសមេវ។

***វិតក្កវិធាវនស្សេវ* បច្ចយោ ហោតិ** យថា តំ អាយស្មតោ **មេឃិយត្ថេរស្ស។ ទរីមុខេ**តិ បព្ពតវិវរេ។ **បរិត្ត**ន្តិ សុប្បសរាវមត្តំ។

បភេទបរិច្ឆេទតោ និទានបរិច្ឆេទតោ វិភាវនបរិច្ឆេទតោ សប្បាយបរិច្ឆេទតោតិ បច្ចេកំ **បរិច្ឆេទ**-សទ្ទោ យោជេតព្ពោ។ ***វិភាវនា***តិ "អយំ រាគចរិតោ"តិអាទិនា ជាននវិភាវនា។ ឯកច្ចកសិណានុស្សតិដ្ឋានមត្តស្ស បសង្គេន កថិតត្តា វុត្តំ "**ន ច តាវ ចរិយានុកូលំ កម្មដ្ឋានំ សព្ពាការេន អាវិកត**"ន្តិ។

## ចត្តាលីសកម្មដ្ឋានវណ្ណនា

**៤៧. *សង្ខាតនិទ្ទេសតោ***តិ សង្ខាតានំ "ចត្តាលីសាយា"តិ សង្ខ្យាវសេន គហិតានំ ឧទ្ទិដ្ឋានំ និទ្ទេសតោ។ "ឯត្ថ ឯត្តកានិ ឧបចារជ្ឈានាវហានិ, ឯត្តកានិ អប្បនាជ្ឈានាវហានី"តិ **ឧបចារប្បនាវហតោ**។ "ឯត្តកានិ ឯកជ្ឈានិកានិ, ឯត្តកានិ ទុកតិកជ្ឈានិកានិ, ឯត្តកានិ សកលជ្ឈានិកានី"តិ **ឈានប្បភេទតោ**។ "ឯតេសុ អង្គសមតិក្កមោ, ឯតេសុ អារម្មណសមតិក្កមោ"តិ ឯវំ **សមតិក្កមតោ**។ "ឯត្តកានេត្ថ វឌ្ឍេតព្ពានិ, ឯត្តកានិ ន វឌ្ឍេតព្ពានី"តិ ***វឌ្ឍនាវឌ្ឍនតោ។ អារម្មណតោ***តិ សភាវធម្មនិមិត្តនវត្តព្ពវសេន, ចលិតាចលិតវសេន ច អារម្មណវិភាគតោ។ ***ភូមិតោ***តិ កាមាវចរាទិភូមិវិភាគតោ។ **គហណតោ**តិ ទិដ្ឋាទិវសេន គហណវិភាគតោ។ **បច្ចយតោ**តិ អារុប្បាទីនំ យថារហំ បច្ចយភាវតោ។ **ចរិយានុកូលតោ**តិ រាគចរិយាទីនំ អនុកូលភាវតោ។

**កម្មដ្ឋានានី**តិ អារម្មណភាវេន យោគកម្មស្ស បវត្តិដ្ឋានានិ។ **ចតុក្កជ្ឈានិកា**តិ ចតុព្ពិធរូបាវចរជ្ឈានវន្តោ, តេសំ អារម្មណភូតាតិ អត្ថោ។ ចតុក្កនយវសេន ចេតំ វុត្តំ។ **តិកចតុក្កជ្ឈានិកេសូ**តិ តិកជ្ឈានិកេសុ បុរិមេសុ ព្រហ្មវិហារេសុ, ចតុក្កជ្ឈានិកេសុ អានាបានកសិណេសុ។ **សេសេសូ**តិ វុត្តាវសេសេសុ ឯកវីសតិយា កម្មដ្ឋានេសុ។

ទិព្ពចក្ខុនា ទិដ្ឋហទយរូបស្ស សត្តស្ស ចិត្តំ អាទិកម្មិកោ ចេតោបរិយញាណេន បរិច្ឆិន្ទិតុំ សក្កោតិ, ន ឥតរស្សាតិ កសិណផរណំ ចេតោបរិយញាណស្ស បច្ចយោ ហោតិ។ តេន វុត្តំ "**បរសត្តានញ្ច ចេតសា ចិត្តមញ្ញាតុំ សមត្ថោ ហោតី**"តិ។ **ឱកាសេន បរិច្ឆិន្នត្តា**តិ អត្តនោ បិតោកាសេន បរិច្ឆិន្នត្តា។ តថា ឧគ្គហកោសល្លស្ស សម្បាទិតត្តា បរិច្ឆិន្នាការេនេវ តានិ ឧបតិដ្ឋន្តិ, តស្មា ន តត្ថ វឌ្ឍនាតិ អធិប្បាយោ។ សចេ បន កោចិ វឌ្ឍេយ្យ, ន តេន កោចិ គុណោតិ ទស្សេន្តោ អាហ "**អានិសំសាភាវា ចា**"តិ។ "**តេសុ បនា**"តិអាទិនា តមេវ អានិសំសាភាវំ វិវរតិ។ យស្មា វឌ្ឍិតេសុ កុណបរាសិយេវ វឌ្ឍតិ, អវឌ្ឍិតេបិ កាមរាគវិក្ខម្ភនា ហោតិយេវ, តស្មា អានិសំសាភាវោ។ ***វិភូតា***តិ វិបុលារម្មណតាយ សុបាកដា, វឌ្ឍិតនិមិត្តតាយ អប្បមាណារម្មណភាវេន បរិព្យត្តាតិ អត្ថោ។

**កេវល**ន្តិ សកលំ អនវសេសំ។ "**បឋវី ឥម**"ន្តិ វចនំ ឧបដ្ឋានាការេន វុត្តំ, ន និមិត្តស្ស វឌ្ឍនេនាតិ អធិប្បាយោ។ **លាភិត្តា**តិ សាតិសយំ លាភិតាយ, ឧក្កំសគតវសិភាវតោតិ អត្ថោ។ ថេរោ ហិ បរមាយ វសិបត្តិយា អស្សមណ្ឌលេ អស្សំ សារេន្តោ វិយ យត្ថ តត្ថ និសិន្នោបិ ឋិតោបិ តំ ឈានំ សមាបជ្ជតេវ។ តេនស្ស សមន្តតោ និមិត្តំ វឌ្ឍិតំ វិយ ឧបដ្ឋាសិ។ តេន វុត្តំ "**សព្ពទិសាសូ**"តិអាទិ។

***វុត្តា***តិ **ធម្មសង្គហេ** វុត្តា។ **មហន្តេ**តិ វិបុលេ។ និន្នថលាទិវសេន ហិ ឯកទេសេ អដ្ឋត្វា សមន្តតោ គហណវសេន សកលសរីរេ និមិត្តំ គណ្ហន្តស្ស តំ មហន្តំ ហោតិ។ **មហន្តេ** វា សរីរេ។ **អប្បកេ**តិ សរីរស្ស ឯកទេសេ **និមិត្តំ គណ្ហាតី**តិ យោជនា។ **អប្បកេ** វា ខុទ្ទកេ ទារកសរីរេ។ **ឯត**ន្តិ អសុភនិមិត្តំ។ **អាទីនវ**ន្តិ "អសុភរាសិ ឯវ វឌ្ឍតិ, ន ច កោចិ អានិសំសោ"តិ ***វុត្ត*** អាទីនវំ។

**សេសានិបិ ន *វឌ្ឍេតព្ពានី***តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ ឧបបត្តិតោ វិវរិតុំ "**កស្មា**"តិអាទិ វុត្តំ។ បិចុបិណ្ឌាទិវសេន ឧបដ្ឋហន្តម្បិ និមិត្តំ វាតសង្ឃាតសន្និស្សយន្តិ កត្វា វុត្តំ "***វាតរាសិយេវ វឌ្ឍតី***"តិ។ **ឱកាសេន បរិច្ឆិន្ន**ន្តិ នាសិកគ្គមុខនិមិត្តាទិឱកាសេន សបរិច្ឆេទំ។ វាយោកសិណវឌ្ឍនេ វិយ ន ឯត្ថ កោចិ គុណោ, កេវលំ វាតវឌ្ឍនមេវាតិ អាហ "**សាទីនវត្តា**"តិ។ **តេស**ន្តិ ព្រហ្មវិហារានំ។ **និមិត្ត**ន្តិ អារម្មណំ។ **ន ច តេន អត្ថោ អត្ថី**តិ

តេន សត្តាសិវឌ្ឍនេន បឋវីកសិណាទិវឌ្ឍនេ វិយ កិញ្ចិ បយោជនំ នត្ថិ។ **បរិត្តគហវសេនា**តិ អបរិត្តគហិតស្ស ភាវនាវិសយស្ស បរិត្តគហវសេន, ន និមិត្តវឌ្ឍនវសេន។ តេនាហ “**ឯកាវាសទ្វិអាវាសាទិនា**”តិអាទិ។ **ឯត្ថា**តិ ព្រហ្មវិហារភាវនាយំ។ **យទយន្តិ** យំ បដិភាគនិមិត្តំ អយំ យោគី។ សីមាសម្ភេទេនេវ ហេត្ថ ឧបចារជ្ឈានុប្បត្តិ, ន និមិត្តុប្បត្តិយា។ យទិ ឯវំ កថំ បរិត្តាទិអារម្មណតា ឈានស្សាតិ អាហ “**បរិត្តអប្បមាណារម្មណតាបេត្ថ បរិគ្គហវសេនា**”តិ, កតិបយេ សត្តេ បរិគ្គហេត្វា បវត្តា មេត្តាទយោ បរិត្តារម្មណា, ពហុកេ អប្បមាណារម្មណាតិ អត្ថោ។ **អាកាសំ កសិណុគ្ឃាដិមត្តា** ន វឌ្ឍេតព្ពន្តិ យោជនា។ វក្ខតិ វា យំ តេន សម្ពន្ធិតព្ពំ។ បរិកប្បជមេវ អារម្មណំ វឌ្ឍេតុំ សក្កា, ន ឥតរន្តិ អាហ “**ន ហិ សក្កា សភាវធម្មំ វឌ្ឍេតុ**”ន្តិ ។ អារុប្បានំ បរិត្តអប្បមាណារម្មណតា បរិត្តកសិណុគ្ឃាដិមាកាសេ, វិបុលកសិណុគ្ឃាដិមាកាសេ ច បវត្តិយា វេទិតព្ពា។ **សេសានិ** ពុទ្ធានុស្សតិអាទីនិ ទស កម្មដ្ឋានានិ។ **អនិមិត្តត្តា**តិ បដិភាគនិមិត្តាភាវា។

**បដិភាគនិមិត្តារម្មណានី**តិ បដិភាគនិមិត្តភូតានិ អារម្មណានិ។ **សេសានិ** អដ្ឋារស។ **សេសានិ ឆា**តិ ចត្តារោ ព្រហ្មវិហារា, អាកាសានញ្ចាយតនំ, អាកិញ្ចញ្ញាយតនន្តិ ឥមានិ សេសានិ ឆ។ វិស្សន្ទមានបុព្ពតាយ **វិបុព្ពកំ**។ បគ្ឃរមានលោហិតតាយ **លោហិតកំ**។ កិមីនំ បចលនេន **បុឡុវកំ**, ចលិតារម្មណំ វុត្តំ។ វាតបានវិវរាទីហិ អន្តោបវិដ្ឋស្ស សូរិយាលោកាទិកស្ស ចលនាការោ បញ្ញាយតីតិ **ឱភាសមណ្ឌលារម្មណ**ម្បិ ចលិតារម្មណំ វុត្តំ។ **បុព្ពភាគេ**តិ បដិភាគនិមិត្តុប្បត្តិយា បុព្ពភាគេ។ **សន្និសិន្នមេវា**តិ សន្តំ និច្ចលមេវ។

**ទេវេសូ**តិ កាមាវចរទេវេសុ, តត្ថ អសុភានំ បដិកូលស្ស ច អាហារស្ស អភាវតោ។ អស្សាសបស្សាសានំ ព្រហ្មលោកេ អភាវតោ “**អានាបានស្សតិ ចា**”តិ វុត្តំ។

**ទិដ្ឋេនា**តិ ទិដ្ឋេន វត្ថុនា ការណភូតេន។ **គហេតព្ពានី**តិ ឧគ្គហេតព្ពានិ, ឧប្បាទេតព្ពឧគ្គហនិមិត្តានីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**បុព្ពភាគេ**”តិអាទិ។ **តស្សា**តិ កាយគតាសតិយា។ ឧច្ចសស្សាទីនំ បត្តេសុ បចលមានវណ្ណគ្គហណមុខេន វា តស្ស គហេតព្ពត្តា វុត្តំ “**វាយោកសិណំ ទិដ្ឋផុដ្ឋេនា**”តិ។ **ន អាទិកម្មិកេន គហេតព្ពានី**តិ អាទិកម្មិកេន ន គហេតព្ពានិ, ភាវនារម្ភវសេន ន បដ្ឋបេតព្ពានិ, ហេដ្ឋិមេ តយោ ព្រហ្មវិហារេ, កសិណេសុ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានញ្ច អនធិគន្ត្វា សម្បាទេតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា។

**ឥមេសុ បន កម្មដ្ឋានេសូ**តិ ឯត្ថ កម្មដ្ឋានគ្គហណេន យថាវុត្តំ អារម្មណានំ, ឈានានញ្ច គហណំ វេទិតព្ពំ។ **សុខវិហារស្សា**តិ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារស្ស។

“**ឯកាទស កម្មដ្ឋានានិ អននុកូលានី**”តិ ឧជុវិបច្ចនីកវសេន ចេតំ វុត្តំ។ ឯវំ សេសេសុបិ។ វក្ខតិ ហិ “សព្ពញ្ចេត”ន្តិអាទិ។ **អននុកូលានិ** រាគវិក្ខម្ភនស្ស ឧបាយភាវតោ។ អដ្ឋ អនុកូលានីតិ យោជនា។ ឯវំ សេសេសុ។ **ឯកន្តិ** ឥទំ អនុស្សតិអបេក្ខំ អនុស្សតីសុ ឯកន្តិ, ន មោហចរិតវិតក្កចរិតាបេក្ខំ តេសំ អញ្ញស្សាបិ អនុកូលស្ស អលព្ភនតោ ។ “**សទ្ធាចរិតស្ស បុរិមា ឆ អនុស្សតិយោ**”តិ ឥទំ អតិសប្បាយវសេន វុត្តំ។ ឥមស្សេវ ឧជុវិបច្ចនីកំ ឥមស្ស អតិសប្បាយន្តិ គហេតព្ពស្ស វិសេសស្ស អភាវតោ **សព្ពចរិតានំ អនុកូលានិ។ បរិត្តន្តិ** សរាវមត្តំ, **អប្បមាណ**ន្តិ តតោ អធិកបមាណំ។ **បរិត្តំ** វា សុប្បសរាវមត្តំ, **អប្បមាណំ** អធិកបមាណំ ខលមណ្ឌលាទិកសិណភាវេន បរិគ្គហិតំ។

**ចត្តារោ ធម្មា**តិ ចត្តារោ មនសិករណីយា ធម្មា។ **ឧត្តរី**តិ សីលសម្បទា, កល្យាណមិត្តតា, សប្បាយធម្មស្សវនំ, វីរិយំ; បញ្ញាតិ ឥមេសុ បញ្ចសុ ធម្មេសុ បតិដ្ឋានតោ ឧបរិ។ **អសុភា**តិ អសុភភាវនា ឯកាទសសុ អសុភកម្មដ្ឋានេសុ ភាវនានុយោគា។ **មេត្តា**តិ អនោធិសោ, ឱធិសោ វា បវត្តា មេត្តាភាវនា។ **អានាបានស្សតី**តិ សោឡសវត្ថុកា អានាបានស្សតិសមាធិភាវនា។ **វិតក្កុបច្ឆេទាយា**តិ មិច្ឆាវិតក្កានំ ឧបច្ឆិន្ទនត្ថាយ។ **អនិច្ចសញ្ញា**តិ “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា”តិ (អ. និ. ៣.១៣៧; ធ. ប. ២៧៧; មហានិ. ២៧) ឯវំ បវត្តា អនិច្ចានុបស្សនា។ **អស្មិមានសមុគ្ឃាតាយា**តិ “អស្មី”តិ ឧប្បជ្ជនកស្ស នវវិធស្សាបិ មានស្ស សមុច្ឆិន្ទនាយ។ ឯត្ថ ហិ ឯកស្សេវ ចត្តារោ ធម្មា ភាវេតព្ពា វុត្តា, ន ឯកស្ស ចតុចរិយតាយ។ តេន វិញ្ញាយតិ “សព្ពានិបិ កម្មដ្ឋានានិ សព្ពាកុសលវិក្ខម្ភនានិ សព្ពកុសលបរិព្រូហនានី”តិ។

**ឯកស្សេវ សត្ត កម្មដ្ឋានានិ វុត្តានិ**, ន ចាយស្មា រាហុលោ សព្ពចរិតោតិ អធិប្បាយោ។ **វចនមត្តេ**តិ “អសុភកម្មដ្ឋានំ អសុភចរិតស្ស អនុកូល”ន្តិ ឯវំ វុត្តវចនមត្តេ។ **អធិប្បាយោ**តិ តថាវចនស្ស អធិប្បាយោ។ សោ បន “សព្ពញ្ចេត”ន្តិអាទិនា វិភាវិតោ ឯវ។

**៤៨**. “បិយោ គរូ”តិអាទិនា (អ. និ. ៧.៣៧) វុត្តប្បការំ **កល្យាណមិត្តំ**។ “អត្តនោ បត្តចីវរំ សយមេវ គហេត្វា”តិអាទិនា វុត្តនយេន **ឧបសង្កមិត្វា។ សោមនស្សមេវ ឧប្បជ្ជតិ** “ឯវំ ពហុបរិស្សយោយំ អត្តភាវោ ឋានេយេវ មយា និយ្យាតិតោ”តិ។ តេនាហ **“យថា ហី”**តិអាទិ។

**អតជ្ជនីយោ**តិ ន តជ្ជេតព្ពោ ន និគ្គហេតព្ពោ។ ស្វាយំ អតជ្ជនីយភាវោ ទោវចស្សតាយ វា សិយា, អាចរិយេ អនិវិដ្ឋបេមតាយ វាតិ តទុភយំ ទស្សេតុំ **“ទុព្ពចោ វា”**តិអាទិ វុត្តំ។ យោ ហិ អាចរិយេន តជ្ជិយមានោ កោបញ្ច ទោសញ្ច អបច្ចយញ្ច បាតុករោតិ, យោ វា “កិមស្ស សន្តិកេ វាសេនា”តិ បក្កមតិ, អយំ ទុវិធោបិ អតជ្ជនីយោ។ **ធម្មេនា**តិ ឱវាទានុសាសនិធម្មេន។ **គូឡ្ហំ គន្ថ**ន្តិ កម្មដ្ឋានគន្ថំ, សច្ចបដិច្ចសមុប្បាទាទិសហិតំ គម្ភីរំ សុញ្ញតាបដិសំយុត្តញ្ច។

**តុម្ហាកមត្ថាយាតិ វុត្តេ**តិ “សតបោរិសេ បបាតេ បតនេន តុម្ហាកំ កោចិ អត្ថោ ហោតី”តិ កេនចិ វុត្តេ។ **ឃំសេន្តោ**តិ “មនុស្សកក្កេន តុម្ហាកំ កោចិ អត្ថោ”តិ វុត្តេ ឃំសេន្តោ **និរវសេសំ** អត្តភាវំ **ខេបេតុំ ឧស្សហេយ្យំ**។ “មម អស្សាសបស្សាសនិរុន្ធនេន តុម្ហាកំ កោចិ រោគវូបសមាទិកោ អត្ថោ អត្ថី”តិ កេនចិ វុត្តេ។ តីហិបិ ភិក្ខូហិ អាចរិយេ ភត្តិបវេទនមុខេន វីរិយារម្ភោ ឯវ បវេទិតោ។

**៤៩**. អញ្ញត្ថ បវត្តិត្វាបិ ចិត្តំ អាគម្ម យត្ថ សេតិ, សោ តស្ស អាសយោ “មិគាសយោ” វិយ, អាសយោ ឯវ **អជ្ឈាសយោ**។ សោ ទុវិធោ វិបន្នោ, សម្បន្នោតិ។ តត្ថ វិបន្នោ សស្សតាទិមិច្ឆាភិនិវេសនិស្សិតោ។ សម្បន្នោ ទុវិធោ វដ្ដនិស្សិតោ, វិវដ្ដនិស្សិតោតិ។ តេសុ វិវដ្ដនិស្សិតោ អជ្ឈាសយោ “សម្បន្នជ្ឈាសយេនា”តិ ឥធាធិប្បេតោ។ ឥទានិ នំ វិភាគេន ទស្សេតុំ **“អលោភាទីនំ វសេនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឆហាការេហី**តិ អលុព្ភនាទីហិ ឆហិ អាការេហិ។ **សម្បន្នជ្ឈាសយេនា**តិ បុព្ពភាគិយានំ សីលសម្បទាទីនំ សាធនវសេន, លោកុត្តរានំ ឧបនិស្សយភាវេន ច សម្បន្នោ អជ្ឈាសយោ ឯតស្សាតិ សម្បន្នជ្ឈាសយោ, តេន។ អលោភាទយោ ហិ អនេកទោសវិធមនតោ, អនេកគុណាវហតោ ច សត្តានំ ពហុការា វិសេសតោ យោគិនោ។ តថា ហិ អលោភាទយោ មច្ឆេរមលាទីនំ បដិបក្ខភាវេន បវត្តន្តិ។ វុត្តំ ហេតំ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១ មូលរាសិវណ្ណនា) –

> “អលោភោ មច្ឆេរមលស្ស បដិបក្ខោ, អទោសោ ទុស្សីល្យមលស្ស, អមោហោ កុសលេសុ ធម្មេសុ អភាវនាយ។ អលោភោ ចេត្ថ ទានហេតុ, អទោសោ សីលហេតុ, អមោហោ ភាវនាហេតុ។ តេសុ ច អលោភេន អនធិកំ គណ្ហាតិ លុទ្ធស្ស អធិកគ្គហណតោ, អទោសេន អនូនំ ទុដ្ឋស្ស ឩនគ្គហណតោ, អមោហេន អវិបរីតំ មូឡ្ហស្ស វិបរីតគ្គហណតោ។
>
> “អលោភេន ចេត្ថ វិជ្ជមានំ ទោសំ ទោសតោ ធារេន្តោ ទោសេ បវត្តតិ, លុទ្ធោ ហិ ទោសំ បដិច្ឆាទេតិ។ អទោសេន វិជ្ជមានំ គុណំ គុណតោ ធារេន្តោ គុណេ បវត្តតិ, ទុដ្ឋោ ហិ គុណំ មក្ខេតិ។ អមោហេន យាថាវសភាវំ យាថាវសភាវតោ ធារេន្តោ យាថាវសភាវេ បវត្តតិ , មូឡ្ហោ ហិ តច្ឆំ ‘អតច្ឆ’ន្តិ, អតច្ឆញ្ច ‘តច្ឆ’ន្តិ គណ្ហាតិ។ អលោភេន ច បិយវិប្បយោគទុក្ខំ ន ហោតិ លុទ្ធស្ស បិយសព្ភាវតោ, បិយវិប្បយោគាសហនតោ ច, អទោសេន អប្បិយសម្បយោគទុក្ខំ ន ហោតិ ទុដ្ឋស្ស អប្បិយសព្ភាវតោ, អប្បិយសម្បយោគាសហនតោ ច, អមោហេន ឥច្ឆិតាលាភទុក្ខំ ន ហោតិ, អមូឡ្ហស្ស ហិ ‘តំ កុតេត្ថ លព្ភា’តិ ឯវមាទិបច្ចវេក្ខណសព្ភាវតោ។
>
> “អលោភេន ចេត្ថ ជាតិទុក្ខំ ន ហោតិ អលោភស្ស តណ្ហាបដិបក្ខតោ, តណ្ហាមូលកត្តា ច ជាតិទុក្ខស្ស, អទោសេន ជរាទុក្ខំ ន ហោតិ តិក្ខទោសស្ស ខិប្បំ ជរាសម្ភវតោ, អមោហេន មរណទុក្ខំ ន ហោតិ, សម្មោហមរណញ្ហិ ទុក្ខំ, ន ច តំ អមូឡ្ហស្ស ហោតិ។ អលោភេន ច គហដ្ឋានំ, អមោហេន បព្ពជិតានំ, អទោសេន បន សព្ពេសម្បិ សុខសំវាសតា ហោតិ។
>
> “វិសេសតោ ចេត្ថ អលោភេន បេត្តិវិសយេ ឧបបត្តិ ន ហោតិ, យេភុយ្យេន ហិ សត្តា តណ្ហាយ បេត្តិវិសយំ ឧបបជ្ជន្តិ, តណ្ហាយ ច បដិបក្ខោ អលោភោ។ អទោសេន និរយេ ឧបបត្តិ ន ហោតិ, ទោសេន ហិ ចណ្ឌជាតិតាយ ទោសសទិសំ និរយំ ឧបបជ្ជន្តិ, ទោសស្ស ច បដិបក្ខោ អទោសោ។ អមោហេន តិរច្ឆានយោនិយំ និព្ពត្តិ ន ហោតិ, មោហេន ហិ និច្ចសម្មូឡ្ហំ តិរច្ឆានយោនឹ ឧបបជ្ជន្តិ, មោហបដិបក្ខោ ច អមោហោ។ ឯតេសុ ច អលោភោ រាគវសេន ឧបគមនស្ស អភាវករោ, អទោសោ ទោសវសេន អបគមនស្ស, អមោហោ មោហវសេន អមជ្ឈត្តភាវស្ស។

“តីហិបិ ចេតេហិ យថាបដិបាដិយា នេក្ខម្មសញ្ញា អព្យាបាទសញ្ញា អវិហឹសាសញ្ញាតិ ឥមា តិស្សោ, អសុភសញ្ញា អប្បមាណសញ្ញា ធាតុសញ្ញាតិ ឥមា ច តិស្សោ សញ្ញាយោ ហោន្តិ។ អលោភេន បន កាមសុខល្លិកានុយោគអន្តស្ស, អទោសេន អត្តកិលមថានុយោគអន្តស្ស បរិវជ្ជនំ ហោតិ, អមោហេន មជ្ឈិមាយ បដិបត្តិយា បដិបជ្ជនំ។ តថា អលោភេន អភិជ្ឈាកាយគន្ថស្ស បភេទនំ ហោតិ, អទោសេន ព្យាបាទកាយគន្ថស្ស, អមោហេន សេសគន្ថទ្វយស្ស។ បុរិមានិ ច ទ្វេ សតិបដ្ឋានានិ បុរិមានំ ទ្វិន្នំ អានុភាវេន, បច្ឆិមានិ បច្ឆិមស្សេវ អានុភាវេន ឥជ្ឈន្តិ។

“អលោភោ ចេត្ថ អារោគ្យស្ស បច្ចយោ ហោតិ, អលុទ្ធោ ហិ លោភនីយម្បិ អសប្បាយំ ន សេវតិ, តេន អរោគោ ហោតិ។ អទោសោ យោព្ពនស្ស, អទុដ្ឋោ ហិ វលិតបលិតាវហេន ទោសគ្គិនា អឌយ្ហមានោ ទីឃរត្តំ យុវា ហោតិ។ អមោហោ ទីឃាយុកតាយ, អមូឡ្ហោ ហិ ហិតាហិតំ ញត្វា អហិតំ បរិវជ្ជេន្តោ, ហិតញ្ច បដិសេវមានោ ទីឃាយុកោ ហោតិ។

“អលោភោ ចេត្ថ ភោគសម្បត្តិយា បច្ចយោ ចាគេន ភោគបដិលាភតោ, អទោសោ មិត្តសម្បត្តិយា មេត្តាយ មិត្តានំ បដិលាភតោ, អបរិហានតោ ច, អមោហោ អត្តសម្បត្តិយា, អមូឡ្ហោ ហិ អត្តនោ ហិតមេវ ករោន្តោ អត្តានំ សម្បាទេតិ។ អលោភោ ច ទិព្ពវិហារស្ស បច្ចយោ ហោតិ, អទោសោ ព្រហ្មវិហារស្ស, អមោហោ អរិយវិហារស្ស។

“អលោភេន ចេត្ថ សកបក្ខេសុ សត្តសង្ខារេសុ និព្ពុតោ ហោតិ តេសំ វិនាសេន អភិសង្គហេតុកស្ស ទុក្ខស្ស អភាវា, អទោសេន បរបក្ខេសុ, អទុដ្ឋស្ស ហិ វេរីសុបិ វេរិសញ្ញាយ អភាវតោ, អមោហេន ឧទាសីនបក្ខេសុ អមូឡ្ហស្ស សព្ពាភិសង្គតាយ អភាវតោ។

“អលោភេន ច អនិច្ចទស្សនំ ហោតិ, លុទ្ធោ ហិ ឧបភោគាសាយ អនិច្ចេបិ សង្ខារេ អនិច្ចតោ ន បស្សតិ។ អទោសេន ទុក្ខទស្សនំ, អទោសជ្ឈាសយោ ហិ បរិច្ចត្តអាឃាតវត្ថុបរិគ្គហោ សង្ខារេយេវ ទុក្ខតោ បស្សតិ។ អមោហេន អនត្តទស្សនំ, អមូឡ្ហោ ហិ យាថាវគហណកុសលោ អបរិណាយកំ ខន្ធបញ្ចកំ អបរិណាយកតោ ពុជ្ឈតិ។ យថា ច ឯតេហិ អនិច្ចទស្សនាទីនិ, ឯវំ ឯតេបិ អនិច្ចទស្សនាទីហិ ហោន្តិ។ អនិច្ចទស្សនេន ហិ អលោភោ ហោតិ, ទុក្ខទស្សនេន អទោសោ, អនត្តទស្សនេន អមោហោ។ កោ ហិ នាម ‘អនិច្ចមិទ’ន្តិ សម្មា ញត្វា តស្សត្ថាយ បិហំ ឧប្បាទេយ្យ, សង្ខារេ វា ‘ទុក្ខ’ន្តិ ជានន្តោ អបរម្បិ អច្ចន្តតិខិណំ កោធទុក្ខំ ឧប្បាទេយ្យ, អត្តសុញ្ញតញ្ច ពុជ្ឈិត្វា បុន សម្មោហំ អាបជ្ជេយ្យា”តិ។

តេន វុត្តំ “បុព្ពភាគិយានំ សីលសម្បទាទីនំ សាធនវសេន លោកុត្តរានំ, ឧបនិស្សយភាវេន ច សម្បន្នោ អជ្ឈាសយោ ឯតស្សាតិ សម្បន្នជ្ឈាសយោ”តិ។ តេនាហ “**ឯវំ តិស្សន្នំ ពោធីនំ អញ្ញតរំ បាបុណាតី**”តិ។

ឥទានិ តេ អជ្ឈាសយេ បាឡិយាវ វិភាវេតុំ “**យថាហា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឆាតិ** គណនបរិច្ឆេទោ។ **អជ្ឈាសយាតិ** បរិច្ឆិន្នធម្មនិទស្សនំ។ ឧភយំ បន ឯកជ្ឈំ កត្វា ឆព្ពិធា អជ្ឈាសយាតិ អត្ថោ។ **ពោធិសត្តាតិ** ពុជ្ឈនកសត្តា, ពោធិយា វា និយតភាវេន សត្តា លគ្គា, អធិមុត្តា តន្និន្នា តប្បោណាតិ អត្ថោ។ **ពោធិបរិបាកាយ សំវត្តន្តីតិ** យថាភិនីហារំ អត្តនា បត្តព្ពពោធិយា បរិបាចនាយ ភវន្តិ។ **អលោភជ្ឈាសយាតិ** អលុព្ភនាការេន បវត្តអជ្ឈាសយា, អាទិតោ “កថំ នុ ខោ មយំ សព្ពត្ថ, សព្ពទា ច អលុទ្ធា ឯវ ហេស្សាមា”តិ, មជ្ឈេ ច អលុព្ភនវសេនេវ, បច្ឆា ច តស្សេវ រោចនវសេន បវត្តអជ្ឈាសយា។ **លោភេ ទោសទស្សាវិនោតិ** លុព្ភនលក្ខណេ លោភេ សព្ពប្បការេន អាទីនវទស្សាវិនោ។ ឥទំ តស្ស អជ្ឈាសយស្ស ឯកទេសតោ ព្រូហនាការទស្សនំ។ លោភេ ហិ អាទីនវំ, អលោភេ ច អានិសំសំ បស្សន្តស្ស អលោភជ្ឈាសយោ បរិវឌ្ឍតិ, ស្វាយំ តត្ថ អាទីនវានិសំសទស្សនវិធិ វិភាវិតោយេវ។ សេសបទេសុបិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អយំ បន វិសេសោ – **នេក្ខម្មន្តិ** ឥធ បព្ពជ្ជា។ **បវិវេកោ** គណសង្គវិវេកោ, វិក្ខម្ភនវិវេកោ, កាយវិវេកោ, ចិត្តវិវេកោ ច។ **និស្សរណំ** និព្ពានំ។ **សព្ពភវគតីសូតិ** សព្ពេសុ ភវេសុ, សព្ពាសុ ច គតីសុ។ **តទធិមុត្តតាយាតិ** យទត្ថំ ភាវនានុយោគោ, យទត្ថា ច បព្ពជ្ជា, តទធិមុត្តេន។ តេនេវាហ “**សមាធាធិមុត្តេនា**”តិអាទិ។

**៥០**. “**កឹ ចរិតោសី**”តិ បុច្ឆិតោ សចេ “ន ជានាមី”តិ វទេយ្យ, “**កេ វា តេ ធម្មា ពហុលំ សមុទាចរន្តី**”តិ បុច្ឆិតព្ពោ។ **កឹ វាតិ** កឹ អសុភំ វា អនុស្សតិដ្ឋានំ វា អញ្ញំ វា។ **កឹ តេ មនសិ ករោតោ ផាសុ ហោតីតិ** ចិត្តស្ស ឯកគ្គភាវេន សុខំ ហោតិ។ **ចិត្តំ នមតីតិ** បកតិយាវ អភិរតិវសេន នមតិ។ **ឯវមាទីហីតិ** **អាទិ**-សទ្ទេន ឥរិយាបថាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេបិ ហិ ន សព្ពស្ស ឯកំសតោ ព្យភិចារិនោ ឯវ។ តថា ហិ សមុទាចារោ បុច្ឆិតព្ពោ វុត្តោ។ “អសុកញ្ច អសុកញ្ច មនសិការវិធឹ កតិបយទិវសំ អនុយុញ្ជាហី”តិ ច វត្តព្ពោ។

“**បកតិយា ឧគ្គហិតកម្មដ្ឋានស្សា**”តិ ឥទំ យំ កម្មដ្ឋានំ គហេតុកាមោ, តត្ថ សជ្ឈាយវសេន វា មនសិការវសេន វា កតបរិចយំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **ឯកំ ទ្វេ និសជ្ជានី**តិ ឯកំ វា ទ្វេ វា ឧណ្ហាសនានិ។ **សជ្ឈាយំ ការេត្វា** អត្តនោ សម្មុខាវ អធីយាបេត្វា **ទាតព្ពំ**, សោ ចេ អញ្ញត្ថ គន្តុកាមោតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**សន្តិកេ វសន្តស្សា**”តិ។ **អាគតាគតក្ខណេ កថេតព្ពំ**, បវត្តឹ សុត្វាតិ អធិប្បាយោ។

**បថវីកសិណ**ន្តិ បថវីកសិណកម្មដ្ឋានំ។ **កតស្សា**តិ កតស្ស កសិណស្ស។ **តំ តំ អាការ**ន្តិ អាចរិយេន កម្មដ្ឋានេ វុច្ចមានេ បទបទត្ថាធិប្បាយឱបម្មាទិកំ អត្តនោ ញាណស្ស បច្ចុបដ្ឋិតំ តំ តំ អាការំ, យំ យំ និមិត្តន្តិ វុត្តំ។ **ឧបនិពន្ធិត្វា**តិ ឧបនេត្វា និពទ្ធំ វិយ កត្វា, ហទយេ ឋបេត្វា អបមុស្សន្តំ កត្វាតិ អត្ថោ។ **ឯវំ** សុដ្ឋុ ឧបដ្ឋិតស្សតិតាយ **និមិត្តំ គហេត្វា** តត្ថ សម្បជានការិតាយ **សក្កច្ចំ សុណន្តេន។ ត**ន្តិ តំ យថាវុត្តំ សុគ្គហិតំ និស្សាយ។ **ឥតរស្សា**តិ តថា អគណ្ហន្តស្ស។ **សព្ពាការេនា**តិ កស្សចិបិ បការស្ស តត្ថ អសេសិតត្តា វុត្តំ។

កម្មដ្ឋានគ្គហណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥតិ តតិយបរិច្ឆេទវណ្ណនា។

# ៤. បឋមវិកសិណានិទ្ទេសវណ្ណនា

**៥១. ផាសុ ហោតី**តិ អាវាសសប្បាយាទិលាភេន មនសិការផាសុតា ភាវនានុកូលតា ហោតិ។ **បរិសោធេន្តេនា**តិ តេសំ តេសំ គណ្ឋិដ្ឋានានំ ឆិន្ទនវសេន វិសោធេន្តេន។ **អកិលមន្តោយេវា**តិ អកិលន្តកាយោ ឯវ។ សតិ ហិ កាយកិលមថេ សិយា កម្មដ្ឋានមនសិការស្ស អន្តរាយោតិ អធិប្បាយោ។ **គណ្ឋិដ្ឋាន**ន្តិ អត្ថតោ, អធិប្បាយតោ ច ទុព្ពិនិវេធតាយ គណ្ឋិភូតំ ឋានំ។ **ឆិន្ទិត្វា**តិ យាថាវតោ អត្ថស្ស, អធិប្បាយស្ស ច វិភាវនេន ឆិន្ទិត្វា, វិភូតំ សុបាកដំ កត្វាតិ អធិប្បាយោ។ **សុវិសុទ្ធ**ន្តិ សុដ្ឋុ វិសុទ្ធំ, និគុម្ពំ និជ្ជដន្តិ អត្ថោ។

### អននុរូបវិហារវណ្ណនា

**៥២. អញ្ញតរេនា**តិ អញ្ញតរេនាបិ, បគេវ អនេកេហីតិ អធិប្បាយោ។ មហន្តភាវោ **មហត្តំ**។ តថា សេសេសុ។ សោណ្ឌវា **សោណ្ឌី**។ តថា **បណ្ណ**ន្តិអាទីសុ។ ពោធិអង្គណាទីសុ កាតព្ពំ ឥធ **“វត្ត”**ន្តិ អធិប្បេតន្តិ អាហ **“បានីយឃដំ វា រិត្ត”**ន្តិ។ **និដ្ឋិតាយា**តិ បរិវុត្ថបរិវុត្ថានំ ទានេន បរិក្ខីណាយ។ ជិណ្ណវិហារេបិ យត្រ ភិក្ខូ ឯវំ វទន្តិ “អាយស្មា, យថាសុខំ សមណធម្មំ ករោតុ, មយំ បដិជគ្គិស្សាមា”តិ។ **ឯវរូបេ វិហាតព្ព**ន្តិ អយម្បិ នយោ លព្ភតិ, វុត្តនយត្តា បន ន វុត្តោ។

**មហាបថវិហារេ**តិ មហាបថសមីបេ វិហារេ។ **ភាជនទារុទោណិកាទីនី**តិ រជនភាជនានិ, រជនត្ថាយ ទារុ, ទារុមយទោណិកា, រជនបចនដ្ឋានំ, ធោវនផលកន្តិ ឯវមាទីនិ។ **សាកហារិកា**តិ សាកហារិនិយោ ឥត្ថិយោ។ **វិសភាគសទ្ទោ** កាមគុណូបសំហិតោ គីតសទ្ទោតិ វទន្តិ, កេវលោបិ ឥត្ថិសទ្ទោ វិសភាគសទ្ទោ ឯវ។ **តត្រា**តិ បុប្ផវន្តេ វិហារេ។ **តាទិសោយេវា**តិ “តត្ថស្ស កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា”តិអាទិនា យាទិសោ បណ្ណវន្តេ វិហារេ ឧបទ្ទវោ វុត្តោ, តាទិសោយេវ។ “បុប្ផហារិកាយោ បុប្ផំ ឱចិនន្តិយោ”តិ បន វត្តព្ពំ។ អយមិធ វិសេសោ។

**បត្ថនីយេ**តិ តត្ថ វសន្តេសុ សម្ភាវនាវសេន ឧបសង្កមនាទិនា បត្ថេតព្ពេ។ តេនាហ **“លេណសម្មតេ”**តិ។ **ទក្ខិណាគិរី**តិ មគធវិសយេ ទក្ខិណាគិរីតិ វទន្តិ។

**វិសភាគារម្មណានិ** ឥដ្ឋានិ, អនិដ្ឋានិ ច។ អនិដ្ឋានំ ហិ ទស្សនត្ថំ **“ឃដេហិ និឃំសន្តិយោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ ទព្ពូបករណយោគ្គា រុក្ខា **ទព្ពូបករណរុក្ខា**។

**យោ បន** វិហារោ។ **ខល**ន្តិ ធញ្ញករណដ្ឋានំ។ **គាវោ វារេន្តិ** “សស្សំ ខាទីសូ”តិ។ **ឧទកវារ**ន្តិ កេទារេសុ សស្សានំ ទាតព្ពឧទកវារំ។ **អយម្បី**តិ មហាសង្ឃភោគោបិ វិហារោ។ **វារិយមានា** កម្មដ្ឋានិកេន ភិក្ខុនា។

សមុទ្ទសាមុទ្ទិកនទីនិស្សិតំ **ឧទកបដ្ដនំ**។ មហានគរានំ អាយទ្វារភូតំ អដវិមុខាទិនិស្សិតំ **ថលបដ្ដនំ។ អប្បសន្នា ហោន្តិ**។ តេនស្ស តត្ថ ផាសុវិហារោ ន ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ **មញ្ញមានា** រាជមនុស្សា។

**សមោសរណេនា**តិ ឥតោ ចិតោ សញ្ចរណេន។ **បបាតេ**តិ បបាតសីសេ **ឋត្វា គាយិ** “គីតសទ្ទេន ឥធាគតំ បបាតេ បាតេត្វា ខាទិស្សាមី”តិ។ **វេគេន គហេត្វា**តិ វេគេនាគន្ត្វា “កុហិំ យាសី”តិ ខន្ធេ គហេត្វា។

**យត្ថា**តិ យស្មិំ វិហារេ, វិហារសាមន្តា វា ន សក្កា ហោតិ **កល្យាណមិត្តំ លទ្ធុំ,** តត្ថ វិហារេ សោ អលាភោ មហាទោសោតិ យោជនា។

**បន្ថនី**ន្តិ បន្ថេ នីតោ បវត្តិតោតិ បន្ថនី, មគ្គនិស្សិតោ វិហារោ។ តំ បន្ថនីំ។ **សោណ្ឌិ**ន្តិ សោណ្ឌិសហិតោ វិហារោ សោណ្ឌី, តំ សោណ្ឌីំ។ តថា **បណ្ណ**ន្តិអាទីសុ។ នគរនិស្សិតំ **នគរ**ន្តិ វុត្តំ ឧត្តរបទលោបេន យថា “ភីមសេនោ ភីមោ”តិ។ **ទារុនា**តិ ទារុនិស្សិតេន សហ។ **វិសភាគេនា**តិ យោ វិសភាគេហិ វុសីយតិ, វិសភាគានំ វា និវាសោ, សោ វិហារោ វិសភាគោ។ តេន វិសភាគេន សទ្ធីំ។ បច្ចន្តនិស្សិតញ្ច សីមានិស្សិតញ្ច អសប្បាយញ្ច **បច្ចន្តសីមាសប្បាយំ។ យត្ថ មិត្តោ ន លព្ភតិ,** តម្បីតិ សព្ពត្ថ ឋាន-សទ្ទាបេក្ខាយ នបុំសកនិទ្ទេសោ។ **ឥតិ វិញ្ញាយា**តិ “ភាវនាយ អននុរូបានី”តិ ឯវំ វិជានិត្វា។

### អនុរូបវិហារវណ្ណនា

**៥៣. អយំ អនុរូបោ នាមា**តិ អយំ វិហារោ ភាវនាយ អនុរូបោ នាម។ **នាតិទូរន្តិ** គោចរដ្ឋានតោ អឌ្ឍគាវុតតោ ឱរភាគតាយ ន អតិទូរំ។ **នាច្ចាសន្នន្តិ** បច្ឆិមេន បមាណេន គោចរដ្ឋានតោ បញ្ចធនុសតិកតាយ ន អតិអាសន្នំ។ តាយ ច បន នាតិទូរនាច្ចាសន្នតាយ, គោចរដ្ឋានំ បរិស្សយាទិរហិតមគ្គតាយ ច គមនស្ស ច អាគមនស្ស ច យុត្តរូបត្តា **គមនាគមនសម្បន្នំ**។ ទិវសភាគេ មហាជនសំកិណ្ណតាភាវេន **ទិវា អប្បាកិណ្ណំ**។ អភាវត្ថោ ហិ អយំ **អប្ប**-សទ្ទោ "អប្បិច្ឆោ"តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣៣៦) វិយ។ រត្តិយំ ជនាលាបសទ្ទាភាវេន **រត្តឹ អប្បសទ្ទំ**។ សព្ពទាបិ ជនសន្និបាតនិគ្ឃោសាភាវេន **អប្បនិគ្ឃោសំ។ អប្បកសិរេនា**តិ អកសិរេន សុខេនេវ។ សីលាទិគុណានំ ថិរភាវប្បត្តិយា **ថេរា**។ សុត្តគេយ្យាទិ ពហុ សុតំ ឯតេសន្តិ **ពហុស្សុតា**។ វាចុគ្គតករណេន, សម្មទេវ គរូនំ សន្តិកេ អាគមិតភាវេន ច អាគតោ បរិយត្តិធម្មសង្ខាតោ អាគមោ ឯតេសន្តិ **អាគតាគមា**។ សុត្តាភិធម្មសង្ខាតស្ស ធម្មស្ស ធារណេន **ធម្មធរា**។ វិនយស្ស ធារណេន **វិនយធរា**។ តេសំយេវ ធម្មវិនយានំ មាតិកាយ ធារណេន **មាតិកាធរា**។ តត្ថ តត្ថ ធម្មបរិបុច្ឆាយ **បរិបុច្ឆតិ**។ អត្ថបរិបុច្ឆាយ **បរិបញ្ហតិ** វីមំសតិ វិចារេតិ។ **ឥទំ, ភន្តេ, កថំ ឥមស្ស កោ អត្ថោ**តិ បរិបុច្ឆនបរិបញ្ហាការទស្សនំ។ **អវិវដញ្ចេវ** បាឡិយា អត្ថំ បទេសន្តរបាឡិទស្សនេន អាគមតោ **វិវរន្តិ។ អនុត្តានីកតញ្ច** យុត្តិវិភាវនេន **ឧត្តានីករោន្តិ។ កង្ខដ្ឋានិយេសុ ធម្មេសុ** សំសយុប្បត្តិយា ហេតុតាយ គណ្ឋិដ្ឋានភូតេសុ បាឡិបទេសេសុ យាថាវតោ វិនិច្ឆយទានេន **កង្ខំ បដិវិនោទេន្តិ**។ ឯត្ថ ច "នាតិទូរំ, នាច្ចាសន្នំ, គមនាគមនសម្បន្ន"ន្តិ ឯកំ អង្គំ, "ទិវា អប្បាកិណ្ណំ, រត្តឹ អប្បសទ្ទំ អប្បនិគ្ឃោស"ន្តិ ឯកំ, "អប្បឌំសមកសវាតាតបសរីសបសម្ផស្ស"ន្តិ ឯកំ, "តស្មឹ ខោ បន សេនាសនេ វិហរន្តស្ស…បេ.… បរិក្ខារា"តិ ឯកំ, "តស្មឹ ខោ បន សេនាសនេ ថេរា…បេ.… កង្ខំ បដិវិនោទេន្តី"តិ ឯកំ។ ឯវំ បញ្ច អង្គានិ វេទិតព្ពានិ។

## ខុទ្ទកបលិពោធវណ្ណនា

**៥៤**. ខុទ្ទកបលិពោធុបច្ឆេទេ បយោជនំ បរតោ អាគមិស្សតិ។ អគ្គឡអនុវាតបរិភណ្ឌទានាទិនា **ទន្ធីកម្មំ វា**។ តន្តច្ឆេទាទីសុ **តុន្នកម្មំ វា** កាតព្ពំ។

## ភាវនាវិធានវណ្ណនា

**៥៥. សព្ពកម្មដ្ឋានវសេនា**តិ អនុក្កមេន និទ្ទិសិយមានស្ស ចត្តាលីសវិធស្ស សព្ពស្ស កម្មដ្ឋានស្ស វសេន។ **បិណ្ឌបាតបដិក្កន្តេនា**តិ បិណ្ឌបាតបរិភោគតោ បដិនិវត្តេន, បិណ្ឌបាតភុត្តាវិនា ឱនីតបត្តបាណិនាតិ អត្ថោ។ **ភត្តសម្មទំ បដិវិនោទេត្វា**តិ ភោជននិមិត្តំ បរិស្សមំ វិនោទេត្វា។ អាហារេ ហិ អាសយំ បវិដ្ឋមត្តេ តស្ស អាគន្តុកតាយ យេភុយ្យេន សិយា សរីរស្ស កោចិ បរិស្សមោ, តំ វូបសមេត្វា។ តស្មឹ ហិ អវូបសន្តេ សរីរខេទេន ចិត្តំ ឯកគ្គតំ ន លភេយ្យាតិ។ **បវិវិត្តេ**តិ ជនវិវិត្តេ។ **សុខនិសិន្នេនា**តិ បល្លង្កំ អាភុជិត្វា ឧជុំ កាយំ បណិធាយ និសជ្ជាយ សុខនិសិន្នេន។ **វុត្តញ្ហេត**ន្តិ យំ "កតាយ វា"តិអាទិនា បថវិយា និមិត្តគ្គហណំ ឥធ វុច្ចតិ, វុត្តំ ហេតំ បោរាណដ្ឋកថាយំ។

ឥទានិ តំ អដ្ឋកថាបាឡឹ ទស្សេន្តោ "**បថវីកសិណំ ឧគ្គណ្ហន្តោ**"តិអាទិមាហ។ តត្ថាយំ សង្ខេបត្ថោ – **បថវីកសិណំ ឧគ្គណ្ហន្តោ**តិ ឧគ្គហនិមិត្តភាវេន បថវីកសិណំ គណ្ហន្តោ អាទិយន្តោ, ឧគ្គហនិមិត្តភូតំ បថវីកសិណំ ឧប្បាទេន្តោតិ អត្ថោ។ ឧប្បាទនញ្ចេត្ថ តថានិមិត្តស្ស ឧបដ្ឋាបនំ ទដ្ឋព្ពំ។ **បថវិយ**ន្តិ វក្ខមានវិសេសេ បថវីមណ្ឌលេ។ **និមិត្តំ គណ្ហាតី**តិ តត្ថ ចក្ខុនា អាទាសតលេ មុខនិមិត្តំ វិយ ភាវនាញាណេន វក្ខមានវិសេសំ បថវីនិមិត្តំ គណ្ហាតិ។ "បថវិយ"ន្តិ វត្វាបិ មណ្ឌលាបេក្ខាយ នបុំសកនិទ្ទេសោ។ **កតេ**តិ វក្ខមានវិធិនា អភិសង្ខតេតិ អត្ថោ។ **វា**-សទ្ទោ អនិយមត្ថោ។ **អកតេ**តិ បាកតិកេ ខលមណ្ឌលាទិកេ បថវីមណ្ឌលេ។ **សាន្តកេ**តិ សអន្តកេ ឯវ, សបរិច្ឆេទេ ឯវាតិ អត្ថោ។ សាវធារណញ្ហេតំ វចនំ។ តថា ហិ តេន និវត្តិតំ ទស្សេតុំ "**នោ អនន្តកេ**"តិ វុត្តំ។ **សកោដិយេ**តិអាទីនិបិ តស្សេវ វេវចនានិ។ **សុប្បមត្តេ វា**តិអាទីសុ សុប្បសរាវានិ សមប្បមាណានិ ឥច្ឆិតានិ។ កេចិ បន វទន្តិ "សរាវមត្តំ វិទត្ថិចតុរង្គុលំ ហោតិ, សុប្បមត្តំ តតោ អធិកប្បមាណន្តិ។ កិត្តិមំ កសិណមណ្ឌលំ ហេដ្ឋិមបរិច្ឆេទេន សរាវមត្តំ, ឧបរិមបរិច្ឆេទេន សុប្បមត្តំ, ន តតោ អធោ, ឧទ្ធំ វាតិ បរិត្តប្បមាណភេទសង្គណ្ហនត្ថំ '**សុប្បមត្តេ វា សរាវមត្តេ វា**'តិ វុត្ត"ន្តិ។ យថាឧបដ្ឋិតេ អារម្មណេ ឯកង្គុលមត្តម្បិ វឌ្ឍិតំ អប្បមាណមេវាតិ វុត្តោវាយមត្ថោ។ កេចិ បន "ឆត្តមត្តម្បិ កសិណមណ្ឌលំ កាតព្ព"ន្តិ វទន្តិ។

**សោ តំ និមិត្តំ សុគ្គហិតំ ករោតី**តិ សោ យោគាវចរោ តំ បថវីមណ្ឌលំ សុគ្គហិតំ និមិត្តំ ករោតិ។ យទា ចក្ខុំ ឧម្មីលេត្វា ឱលោកេត្វា តត្ថ និមិត្តំ គហេត្វា និម្មីលេត្វា អាវជ្ជេន្តស្ស ឧម្មីលេត្វា ឱលោកិតក្ខណេ វិយ ឧបដ្ឋាតិ, តទា សុគ្គហិតំ ករោតិ នាម។ អថេត្ថ សតឹ សូបដ្ឋិតំ កត្វា អពហិគតេន មានសេន បុនប្បុនំ សល្លក្ខេន្តោ **សូបធារិតំ ឧបធារេតិ** នាម។ ឯវំ ឧបធារិតំ បន នំ បុនប្បុនំ អាវជ្ជេន្តោ មនសិ ករោន្តោ តមេវារព្ភ អាសេវនំ

ភាវនំ ពហុលំ បវត្តេន្តោ **សុវវត្ថិតំ វវត្ថបេតិ** នាម។ **តស្មិំ អារម្មណេ**តិ ឯវំ សុគ្គហិតករណាទិនា សម្មទេវ ឧបដ្ឋិតេ តស្មិំ បឋវីកសិណសញ្ញិតេ អារម្មណេ។ **ចិត្តំ ឧបនិពន្ធតី**តិ អត្តនោ ចិត្តំ ឧបចារជ្ឈានំ ឧបនេត្វា និពន្ធតិ អញ្ញារម្មណតោ វិនិវត្តំ ករោតិ។ **អទ្ធា ឥមាយា**តិអាទិ អានិសំសទស្សាវិតាទស្សនំ។

ឥទានិ យថាទស្សិតស្ស អដ្ឋកថាបាឋស្ស អត្ថប្បកាសនេន សទ្ធិំ ភាវនាវិធិំ វិភាវេតុកាមោ អកតេ តាវ និមិត្តគ្គហណំ ទស្សេន្តោ **"តត្ថ យេន អតីតភវេបិ"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តត្ថា**តិ តស្មិំ អដ្ឋកថាបាឋេ។ **ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានានី**តិ ចតុក្កបញ្ចកនយវសេន វទតិ។ **បុញ្ញវតោ**តិ ភាវនាមយបុញ្ញវតោ។ **ឧបនិស្សយសម្បន្នស្សា**តិ តាទិសេនេវ ឧបនិស្សយេន សមន្នាគតស្ស។ **ខលមណ្ឌលេ**តិ មណ្ឌលាការេ ធញ្ញករណដ្ឋានេ។ **តំឋានប្បមាណមេវា**តិ ឱលោកិតដ្ឋានប្បមាណមេវ។

**អវិរាធេត្វា**តិ អវិរជ្ឈិត្វា វុត្តវិធិនា ឯវ។ **នីលបីតលោហិតឱទាតសម្ភេទវសេនា**តិ នីលាទិវណ្ណាហិ មត្តិកាហិ បច្ចេកំ, ឯកជ្ឈញ្ច សំសគ្គវសេន។ **គង្គាវហេ**តិ គង្គាសោតេ។ សីហឡទីបេ កិរ រាវណគង្គា នាម នទី, តស្សា សោតេន ឆិន្នតដដ្ឋានេ មត្តិកា អរុណវណ្ណា។ តំ សន្ធាយ វុត្តំ **"គង្គាវហេ មត្តិកាសទិសាយ អរុណវណ្ណាយា"**តិ។ **អរុណវណ្ណាយ** អរុណនិភាយ, អរុណប្បភាវណ្ណាយាតិ អត្ថោ។

ឯវំ កសិណទោសេ ទស្សេត្វា ឥទានិ កសិណករណាទិកេ សេសាការេ ទស្សេតុំ **"តញ្ច ខោ"**តិអាទិ វុត្តំ។ **សំហារិម**ន្តិ សំហរិតព្ពំ គហេត្វា ចរណយោគ្គំ។ **តត្រដ្ឋក**ន្តិ យត្រ កតំ, តត្ថេវ តិដ្ឋនកំ។ **វុត្តប្បមាណ**ន្តិ "សុប្បមត្តេ វា សរាវមត្តេ វា"តិ វុត្តប្បមាណំ។ **វដ្ដ**ន្តិ មណ្ឌលសណ្ឋានំ។ **បរិកម្មកាលេ**តិ និមិត្តគ្គហណាយ ភាវនាកាលេ។ **ឯតទេវា**តិ យំ វិទត្ថិចតុរង្គុលវិត្ថារំ, ឯតទេវ បមាណំ សន្ធាយ **"សុប្បមត្តំ វា សរាវមត្តំ វា"**តិ វុត្តំ។ សុប្បំ ហិ នាតិមហន្តំ, សរាវញ្ច មហន្តំ ចាដិបិធានប្បហោនកន្តិ សមប្បមាណំ ហោតិ។

**៥៦**. **តស្មា**តិ បរិច្ឆេទត្ថាយ វុត្តត្តា។ **ឯវំ វុត្តបមាណំ បរិច្ឆេទ**ន្តិ យថាវុត្តប្បមាណំ វិទត្ថិចតុរង្គុលវិត្ថារំ បរិច្ឆេទំ កត្វា, ឯវំ វុត្តប្បមាណំ វា កសិណមណ្ឌលំ វិសភាគវណ្ណេន បរិច្ឆេទំ កត្វា។ **រុក្ខបាណិកា**តិ កុចន្ទនាទិរុក្ខបាណិកា អរុណវណ្ណស្ស **វិសភាគវណ្ណំ សមុដ្ឋបេតិ**។ តស្មា តំ អគ្គហេត្វាតិ វុត្តំ។ បកតិរុក្ខបាណិកា បន បាសាណបាណិកាគតិការ។ និន្នុន្នតដ្ឋានាភាវេន **ភេរីតលសទិសំ** កត្វា។ **តតោ ទូរតរេ**តិអាទិ យថាវុត្តតោ បទេសតោ, បីឋតោ ច អញ្ញស្មិំ អាទីនវទស្សនំ។ **កសិណទោសា**តិ ហត្ថបាណិបទាទយោ ឥធ កសិណទោសា។

**វុត្តនយេនេវា**តិ "អឌ្ឍតេយ្យហត្ថន្តរេ បទេសេ, វិទត្ថិចតុរង្គុលបាទកេ បីឋេ"តិ ច វុត្តវិធិនាវ។ **កាមេសុ អាទីនវ**ន្តិ "កាមា នាមេតេ អដ្ឋិកង្កលូបមា និរស្សាទដ្ឋេន, តិណុក្កូបមា អនុទហនដ្ឋេន, អង្គារកាសូបមា មហាភិតាបដ្ឋេន, សុបិនកូបមា ឥត្តរបច្ចុបដ្ឋានដ្ឋេន, យាចិតកូបមា តាវកាលិកដ្ឋេន, រុក្ខផលូបមា សព្ពង្គបច្ចង្គបលិភញ្ជនដ្ឋេន, អសិសូនូបមា អធិកុដ្ដនដ្ឋេន, សត្តិសូលូបមា វិនិវិជ្ឈនដ្ឋេន, សប្បសិរូបមា សបដិភយដ្ឋេនា"តិអាទិនា (បាចិ. អដ្ឋ. ៤១៧; ម. និ. អដ្ឋ. ១.២៣៤) "អប្បស្សាទា កាមា ពហុទុក្ខា ពហុបាយាសា"តិអាទិនា (បាចិ. ៤១៧; ម. និ. ១.២៣៤; ២.៤២) "កាមសុខញ្ច នាមេតំ ពហុបរិស្សយំ, សាសង្កំ, សភយំ, សំកិលិដ្ឋំ, មីឡ្ហបរិភោគសទិសំ, ហីនំ, គម្មំ, បោថុជ្ជនិកំ, អនរិយំ, អនត្ថសំហិត"ន្តិអាទិនា ច អនេកាការវោការំ វត្ថុកាមកិលេសកាមេសុ អាទីនវំ ទោសំ បច្ចវេក្ខិត្វា។ **កាមនិស្សរណេ**តិ កាមានំ និស្សរណភូតេ, តេហិ វា និស្សដេ។ អគ្គមគ្គស្ស បាទកភាវេន **សព្ពទុក្ខសមតិក្កមស្ស ឧបាយភូតេ។ នេក្ខម្មេ**តិ ឈានេ។ **ជាតាភិលាសេន** សញ្ជាតច្ឆន្ទេន។ "សម្មាសម្ពុទ្ធោ វត ភគវា អវិបរីតធម្មទេសនត្តា, ស្វាក្ខាតោ ធម្មោ ឯកន្តនិយ្យានិកត្តា, សុប្បដិបន្នោ សង្ឃោ យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជនតោ"តិ ឯវំ **ពុទ្ធធម្មសង្ឃគុណានុស្សរណេន** រតនត្តយវិសយំ **បីតិបាមោជ្ជំ ជនយិត្វា**។ នេក្ខម្មំ បដិបជ្ជតិ ឯតាយាតិ **នេក្ខម្មបដិបទា**, សឧបចារស្ស ឈានស្ស, វិបស្សនាយ, មគ្គស្ស, និព្ពានស្ស ច អធិគមការណន្តិ អត្ថោ។ បុព្ពេ បន បឋមជ្ឈានមេវ នេក្ខម្មន្តិ វុត្តត្តា វុត្តាវសេសា សព្ពេបិ នេក្ខម្មធម្មា។ យថាហ –

> "បព្ពជ្ជា បឋមំ ឈានំ, និព្ពានំ ច វិបស្សនា;
> សព្ពេបិ កុសលា ធម្មា, 'នេក្ខម្ម'ន្តិ បវុច្ចរេ"តិ។ (ឥតិវុ. អដ្ឋ. ១០៩);

**បវិវេកសុខរសស្សា**តិ ចិត្តវិវេកាទិវិវេកជស្ស សុខរសស្ស។ ឯវមេតេហិ បញ្ចហិ បទេហិ "អានិសំសទស្សាវី"តិអាទីនំ បទានំ អត្ថោ ទស្សិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **សមេន អាការេនា**តិ អតិឧម្មីលនអតិមន្ទាលោចនានិ វជ្ជេត្វា នាតិឧម្មីលននាតិមន្ទាលោចនសង្ខាតេន សមេន អាលោចនាការេន។ **និមិត្តំ គណ្ហន្តេនា**តិ បឋវីកសិណេ ចក្ខុនា គហិតនិមិត្តំ មនសា គណ្ហន្តេន។ **ភាវេតព្ព**ន្តិ តថាបវត្តំ និមិត្តគ្គហណំ វឌ្ឍេតព្ពំ អាសេវិតព្ពំ ពហុលីកាតព្ពំ។

**ចក្ខុ កិលមតិ** អតិសុខុមំ, អតិភាសុរញ្ច រូបគតំ ឧបនិជ្ឈាយតោ វិយ។ **អតិវិភូតំ ហោតិ** អត្តនោ សភាវា វិភាវតោ។ តថា ច វណ្ណតោ វា លក្ខណតោ វា ឧបតិដ្ឋេយ្យ។ តេន វុត្តំ **"តេនស្ស និមិត្តំ នុប្បជ្ជតី"**តិ។ **អវិភូតំ ហោតិ** គជនិម្មីលនេន បេក្ខន្តស្ស រូបគតំ វិយ។ **ចិត្តញ្ច លីនំ ហោតិ** ទស្សនេ មន្ទព្យាបារតាយ កោសជ្ជបាតតោ។ តេនាហ **"ឯវម្បិ និមិត្តំ នុប្បជ្ជតី"**តិ។ **អាទាសតលេ មុខនិមិត្តទស្សិនា វិយា**តិ យថា អាទាសតលេ មុខនិមិត្តទស្សី បុរិសោ ន តត្ថ អតិគាឡ្ហំ ឧម្មីលតិ, នាបិ អតិមន្ទំ, ន អាទាសតលស្ស វណ្ណំ បច្ចវេក្ខតិ, នាបិ លក្ខណំ មនសិ ករោតិ។ អថ ខោ សមេន អាការេន ឱលោកេន្តោ អត្តនោ មុខនិមិត្តមេវ បស្សតិ, ឯវមេវ អយម្បិ បឋវីកសិណំ សមេន អាការេន ឱលោកេន្តោ និមិត្តគ្គហណបសុតោយេវ ហោតិ, តេន វុត្តំ **"សមេន អាការេនា"**តិអាទិ។ **ន វណ្ណោ បច្ចវេក្ខិតព្ពោ**តិ យោ តត្ថ បឋវីកសិណេ អរុណវណ្ណោ, សោ ន ចិន្តេតព្ពោ។ ចក្ខុវិញ្ញាណេន បន គហណំ ន សក្កា និវារេតុំ។ តេនេវេត្ថ "ន ឱលោកេតព្ពោ"តិ អវត្វា បច្ចវេក្ខណគ្គហណំ កតំ។ **ន លក្ខណំ មនសិ កាតព្ព**ន្តិ យំ តត្ថ បឋវីធាតុយា ថទ្ធលក្ខណំ, តំ ន មនសិ កាតព្ពំ។

ទិស្វា គហេតព្ពត្តា "វណ្ណំ អមុញ្ចិត្វា"តិ វត្វាបិ វណ្ណវសេនេត្ថ អាភោគោ ន កាតព្ពោ, សោ បន វណ្ណោ និស្សយគតិកោ កាតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ អាហ **"និស្សយសវណ្ណំ កត្វា"**តិ។ និស្សយេន សមានាការសន្និស្សិតោ សោ វណ្ណោ តាយ បឋវិយា សមានគតិកំ កត្វា, វណ្ណេន សហេវ "បឋវី"តិ មនសិ កាតព្ពន្តិ អត្ថោ។ **ឧស្សទវសេន បណ្ណត្តិធម្មេ**តិ បឋវីធាតុយា ឧស្សន្នភាវេន សត្តិតោ អធិកភាវេន សសម្ភារបឋវិយំ "បឋវី"តិ យោ លោកវោហារោ, តស្មិំ បណ្ណត្តិធម្មេ **ចិត្តំ បដ្ឋបេត្វា** "បឋវី, បឋវី"តិ **មនសិ កាតព្ពំ**។ យទិ លោកវោហារេន បណ្ណត្តិមត្តេ ចិត្តំ ឋបេតព្ពំ, នាមន្តរវសេនបិ បឋវី មនសិ កាតព្ពា ភវេយ្យាតិ, ហោតុ, កោ ទោសោតិ ទស្សេន្តោ **"មហី មេទិនី"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **យមិច្ឆតី**តិ យំ នាមំ វត្តុំ ឥច្ឆតិ, **តំ វត្តព្ពំ**។ តញ្ច ខោ **យទស្ស សញ្ញានុកូលំ ហោតិ** យំ នាមំ អស្ស យោគិនោ បុព្ពេ តត្ថ គហិតសញ្ញាវសេន អនុកូលំ បចុរតាយ, បគុណតាយ វា អាគច្ឆតិ, **តំ វត្តព្ពំ។ វត្តព្ព**ន្តិ ច បឋមសមន្នាហារេ កស្សចិ វចីភេទោបិ ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ, អាចរិយេន វា វត្តព្ពតំ សន្ធាយ។ កិំ វា ពហុនា, បាកដភាវោយេវេត្ថ បមាណន្តិ ទស្សេតុំ **"អបិចា"**តិអាទិ វុត្តំ។ **កាលេន ឧម្មីលេត្វា កាលេន និម្មីលេត្វា**តិ កិញ្ចិ កាលំ ចក្ខុំ ឧម្មីលេត្វា និមិត្តគ្គហណវសេន បឋវីមណ្ឌលំ ឱលោកេត្វា បុន កិញ្ចិ កាលំ ចក្ខុំ និម្មីលេត្វា អាវជ្ជិតព្ពំ។ យេនាការេន ឱលោកេត្វា គហិតំ, តេនាការេន បុន តំ សមន្នាហរិតព្ពំ។

៥៧. **អាបាថមាគច្ឆតី**តិ មនោទ្វារិកជវនានំ គោចរភាវំ ឧបគច្ឆតិ។ **តស្ស** ឧគ្គហនិមិត្តស្ស។ **ន តស្មិំ ឋានេ និសីទិតព្ពំ**។ កស្មា? យទិ ឧគ្គហនិមិត្តេ ជាតេបិ បឋវីមណ្ឌលំ ឱលោកេត្វា ភាវេតិ, បដិភាគនិមិត្តុប្បត្តិ ន សិយា។ សមីបដ្ឋេន ច ន ឱលោកេតុំ ន សក្កា។ តេន វុត្តំ **"អត្តនោ វសនដ្ឋានំ បវិសិត្វា"**តិអាទិ។ និស្សទ្ទភាវាយ **ឯកបដលិកុបាហនា**គហណំ, បរិស្សយវិនោទនត្ថំ **កត្តរទណ្ឌ**គ្គហណំ។ សចេ នស្សតិ, អថានេន ភាវេតព្ពន្តិ សម្ពន្ធោ។ វក្ខមានេសុ អសប្បាយេសុ **កេនចិទេវ** អសប្បាយេន ការណភូតេន។ **និមិត្តំ អាទាយា**តិ យថាជាតំ ឧគ្គហនិមិត្តំ គហេត្វា។ **សមន្នាហរិតព្ព**ន្តិ អាវជ្ជិតព្ពំ និមិត្តន្តិ អធិប្បាយោ, សម្មា វា អនុ អនុ អាហរិតព្ពំ កម្មដ្ឋានន្តិ អត្ថោ។ **តក្កាហតំ វិតក្កាហត**ន្តិ តក្កនតោ, សវិសេសំ តក្កនតោ ច "តក្កោ, វិតក្កោ"តិ ច ឯវំ លទ្ធនាមេន ភាវនាចិត្តសម្បយុត្តេន សម្មាសង្កប្បេន អាហននបរិយាហននកិច្ចេន អបរាបរំ វត្តមានេន កម្មដ្ឋានំ អាហតំ, បរិយាហតញ្ច កាតព្ពំ, ពលប្បត្តវិតក្កោ មនសិការោ ពហុលំ បវត្តេតព្ពោតិ អត្ថោ។ **ឯវំ ករោន្តស្សា**តិ ឯវំ កម្មដ្ឋានំ តក្កាហតំ វិតក្កាហតំ ករោន្តស្ស។ យថា ភាវនា បុព្ពេនាបរំ វិសេសំ អាវហតិ, ឯវំ អនុយុញ្ជន្តស្ស។ **អនុក្កមេនា**តិ ភាវនានុក្កមេន។ យទា សទ្ធាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ សុវិសទានិ តិក្ខានិ បវត្តន្តិ, តទា អស្សទ្ធិយាទីនំ ទូរីភាវេន សាតិសយថាមប្បត្តេហិ សត្តហិ ពលេហិ លទ្ធុបត្ថម្ភានិ វិតក្កាទីនិ កាមាវចរានេវ ឈានង្គានិ ពហូនិ ហុត្វា បាតុភវន្តិ។ តតោ ឯវ តេសំ ឧជុវិបច្ចនីកភូតា កាមច្ឆន្ទាទយោ សទ្ធិំ តទេកដ្ឋេហិ បាបធម្មេហិ វិទូរី ភវន្តិ, បដិភាគនិមិត្តុប្បត្តិយា សទ្ធិំ តំ អារព្ភ ឧបចារជ្ឈានំ ឧប្បជ្ជតិ។ តេន វុត្តំ **"នីវរណានិ វិក្ខម្ភន្តី"**តិអាទិ។ តត្ថ **សន្និសីទន្តី**តិ សម្មទេវ សីទន្តិ, ឧបសមន្តីតិ អត្ថោ។

**ឥមស្សា**តិ បដិភាគនិមិត្តស្ស។ អង្គុលិបទបាណិបទាទិកោ **កសិណទោសោ**។ អាទាសមណ្ឌលូបមាទីហិ ឧគ្គហនិមិត្តតោ បដិភាគនិមិត្តស្ស សុបរិសុទ្ធតំ, សណ្ហសុខុមតញ្ច ទស្សេតិ។ **តញ្ច ខោ** បដិភាគនិមិត្តំ **នេវ វណ្ណវន្តំ ន សណ្ឋានវន្តំ** អបរមត្ថសភាវត្តា។ **ឦទិស**ន្តិ វណ្ណសណ្ឋានវន្តំ។ **តិលក្ខណព្ពាហត**ន្តិ ឧប្បាទាទិលក្ខណត្តយានុបវិទ្ធំ, អនិច្ចតាទិលក្ខណត្តយង្កិតំ វា។ យទិ **ន បនេតំ តាទិសំ** វណ្ណាទិវន្តំ, កថំ ឈានស្ស អារម្មណភាវោតិ អាហ **"កេវលញ្ហី"**តិអាទិ។ **សញ្ញជ**ន្តិ ភាវនាសញ្ញាជនិតំ, ភាវនាសញ្ញាយ សញ្ជាតមត្តំ។ ន ហិ អសភាវស្ស កុតោចិ សមុដ្ឋានំ អត្ថិ។ តេនាហ **"ឧបដ្ឋានាការមត្ត"**ន្តិ។

៥៨. **វិក្ខម្ភិតានេវ សន្និសិន្នាវ,** ន បន តទត្ថំ ឧស្សាហោ កាតព្ពោតិ អធិប្បាយោ។ "ឧបចារសមាធិនា"តិ វុត្តេ ឥតរោបិ សមាធិ អត្ថីតិ អត្ថតោ អាបន្នន្តិ តម្បិ ទស្សេតុំ **"ទុវិធោ ហិ សមាធី"**តិអាទិ អារទ្ធំ។ **ទ្វីហាការេហី**តិ ឈានធម្មានំ បដិបក្ខទូរីភាវោ, ថិរភាវប្បត្តិ ចាតិ ឥមេហិ ទ្វីហិ ការណេហិ។ ឥទានិ តានិ

ការណានិ អវត្ថាមុខេន ទស្សេតុំ “**ឧបចារភូមិយំ វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឧបចារភូមិយ**ន្តិ ឧបចារាវត្ថាយំ។ យទិបិ តទា ឈានង្គានិ បដុតរានិ មហគ្គតភាវប្បត្តានិ ន ឧប្បជ្ជន្តិ, តេសំ បន បដិបក្ខធម្មានំ វិក្ខម្ភនេន ចិត្តំ សមាធិយតិ។ តេនាហ “**នីវរណប្បហានេន ចិត្តំ សមាហិតំ ហោតី**”តិ។ **បដិលាភភូមិយ**ន្តិ ឈានស្ស អធិគមាវត្ថាយំ។ តទា ហិ អប្បនាបត្តានំ ឈានធម្មានំ ឧប្បត្តិយា ចិត្តំ សមាធិយតិ។ តេនាហ “**អង្គបាតុភាវេនា**”តិ។ ចិត្តំ សមាហិតំ ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។

**ន ថាមជាតានី**តិ ន ជាតថាមានិ, ន ភាវនាពលំ បត្តានីតិ អត្ថោ។ **ចិត្ត**ន្តិ ឈានចិត្តំ។ **កេវលម្បិ រត្តិំ កេវលម្បិ ទិវសំ តិដ្ឋតី**តិ សមាបត្តិវេលំ សន្ធាយាហ។ ឧបចារភូមិយំ និមិត្តវឌ្ឍនំ យុត្តន្តិ កត្វា វុត្តំ “**និមិត្តំ វឌ្ឍេត្វា**”តិ។ **លទ្ធបរិហានី**តិ លទ្ធឧបចារជ្ឈានបរិហានិ។ និមិត្តេ អវិនស្សន្តេ តទារម្មណឈានម្បិ អបរិហីនមេវ ហោតិ, និមិត្តេ បន អារក្ខាភាវេន វិនដ្ឋេ លទ្ធំ លទ្ធំ ឈានម្បិ វិនស្សតិ តទាយត្តវុត្តិតោ។ តេនាហ “**អារក្ខម្ហី**”តិអាទិ។

## សត្តសប្បាយវណ្ណនា

**៥៩**. “ថាវរញ្ច ហោតី”តិ វត្វា យថា ថាវរំ ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ “**សតិ ឧបដ្ឋាតិ, ចិត្តំ សមាធិយតី**”តិ វុត្តំ។ យថាលទ្ធញ្ហិ និមិត្តំ តត្ថ សតី សូបដ្ឋិតំ កត្វា ឯកគ្គតំ វិន្ទន្តស្ស ចិរំ នាម ហោតិ, សុរក្ខិតញ្ច។ **សតិ**-គ្គហណេន ចេត្ថ សម្បជញ្ញំ, សមាធិគ្គហណេន វីរិយញ្ច សង្គហិតំ ហោតិ នានន្តរិយភាវតោ។ **តត្ថា**តិ តេសុ អាវាសេសុ។ **តីណិ តីណី**តិ ឯកេកស្មឹ អាវាសេ អវុត្ថអវុត្ថដ្ឋានេ វសននិយាមេន តយោ តយោ ទិវសេ **វសិត្វា**។

**ឧត្តរេន វា ទក្ខិណេន វា**តិ វុត្តំ គមនាគមនេ សូរិយាភិមុខភាវនិវារណត្ថន្តិ។ សហស្សធនុប្បមាណំ **ទិយឌ្ឍកោសំ**។

**ទ្វត្តឹស តិរច្ឆានកថា**តិ **រាជកថាទិកេ** (ទី. និ. ១.១៧; ម. និ. ២.២២៣; សំ. និ. ៥.១០៨០; អ. និ. ១០.៦៩; បាចិ. ៥០៨) សន្ធាយាហ។ តា ហិ បាឡិយំ សរូបតោ អនាគតាបិ អរញ្ញបព្ពតនទីទីបកថា ឥតិ-សទ្ទេន សង្គហេត្វា សត្តមោក្ខានំ តិរច្ឆានភាវតោ “ទ្វត្តឹស តិរច្ឆានកថា”តិ វុត្តា។ **ទសកថាវត្ថុនិស្សិត**ន្តិ “អប្បិច្ឆតា, សន្តុដ្ឋិ, បវិវេកោ, អសំសគ្គោ, វីរិយារម្ភោ, សីល, សមាធិ, បញ្ញា, វិមុត្តិ, វិមុត្តិញាណទស្សន”ន្តិ ឥមានិ អប្បិច្ឆកថាទីនំ វត្ថូនិ, តន្និស្សិតំ ភស្សំ **សប្បាយំ**។

**អតិរច្ឆានកថិកោ**តិ នតិរច្ឆានកថិកោ, តិរច្ឆានកថា វិធុរំ ធម្មិកំ កម្មដ្ឋានបដិសំយុត្តមេវ កថំ កថេតីតិ អធិប្បាយោ។ **សីលាទិគុណសម្បន្នោ**តិ សីលសមាធិអាទិគុណសម្បន្នោ។ យោ ហិ សមាធិកម្មដ្ឋានិកោ, សមាធិកម្មដ្ឋានស្ស វា បារំ បត្តោ, សោ ឥមស្ស យោគិនោ សប្បាយោ។ តេនាហ “**យំ និស្សាយា**”តិអាទិ។ **កាយទឡ្ហីពហុលោ**តិ កាយស្ស សន្តប្បនបោសនប្បសុតោ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ “យាវទត្ថំ ឧទរាវទេហកំ ភុញ្ជិត្វា សេយ្យសុខំ បស្សសុខំ មិទ្ធសុខំ អនុយុត្តោ វិហរតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣២០; ម. និ. ១.១៨៦; អ. និ. ៥.២០៦)។

ភោជនំ យេភុយ្យេន មធុរម្ពិលរសវសេន សត្តានំ ឧបយោគំ គច្ឆតិ ទធិអាទីសុ តថា ទស្សនតោ។ កដុកាទិរសា បន កេវលំ អភិសង្ខារកា ឯវាតិ អាហ “**កស្សចិ មធុរំ, កស្សចិ អម្ពិលំ សប្បាយំ ហោតី**”តិ។

**យស្មឹ ឥរិយាបថេ** អាធារភូតេ, វត្តមានេ វា, យស្មឹ វា ឥរិយាបថេ បវត្តមានស្ស។ **និមិត្តាសេវនពហុលស្សា**តិ និមិត្តេ អាសេវនាពហុលស្ស បដិភាគនិមិត្តេ វិសយភូតេ ភាវនាមនសិការំ ពហុលំ អាសេវន្តស្ស, និមិត្តស្ស វា គោចរាសេវនវសេន អាសេវនាពហុលស្ស។ យេន ហិ ភាវេន្តស្ស ភាវនាសេវនា, តេន គោចរាសេវនាបិ ឥច្ឆិតព្ពាតិ។

## ទសវិធអប្បនាកោសល្លវណ្ណនា

**៦០**. **ន ហោតិ** អប្បនា។ យេន វិធិនា អប្បនាយំ កុសលោ ហោតិ, សោ ទសវិធោ វិធិ **អប្បនាកោសល្លំ**, តន្និព្ពត្តំ វា ញាណំ។ **វត្ថុវិសទកិរិយតោ**តិ វត្ថូនំ វិសទភាវករណតោ អប្បនាកោសល្លំ ឥច្ឆិតព្ពន្តិ សម្ពន្ធោ។ ឯវំ សេសេសុបិ។

**៦១**. ចិត្តចេតសិកានំ ហិ បវត្តិដ្ឋានភាវតោ សរីរំ, តប្បដិពទ្ធានិ ចីវរាទីនិ ច ឥធ “វត្ថូនី”តិ អធិប្បេតានិ។ តានិ យថា ចិត្តស្ស សុខាវហានិ ហោន្តិ, តថា ករណំ តេសំ **វិសទភាវករណំ**។ តេន វុត្តំ

“**អជ្ឈត្តិកពាហិរាន**”ន្តិអាទិ។ **សរីរំ វា**តិ **វា**-សទ្ទោ អដ្ឋានប្បយុត្តោ, សរីរំ សេទមលគ្គហិតំ វា អញ្ញេន វា អវស្សុតកិច្ចេន វិពាធិតន្តិ អធិប្បាយោ។ **សេនាសនំ វា**តិ **វា**-សទ្ទេន បត្តាទីនម្បិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ ននុ ចាយំ នយោ ឧទុក្កបលិពោធុបច្ឆេទេន សង្គហិតោ, បុន កស្មា វុត្តោតិ? សច្ចំ សង្គហិតោ, សោ ច ខោ ភាវនាយ អារម្ភកាលេ។ ឥធ បន អារទ្ធកម្មដ្ឋានស្ស ឧបចារជ្ឈានេ បត្វា អប្បនាបរិវាសំ វសន្តស្ស កាលន្តរេ ជាតេ តថាបដិបត្តិ អប្បនាកោសល្លាយ វុត្តា។ **អវិសទេ** សតិ, វិសយភូតេ វា។ កថំ ភាវនមនុយុញ្ជន្តស្ស តានិ វិសយោ? អន្តរន្តរា បវត្តនកចិត្តុប្បាទវសេនេវ វុត្តំ។ តេ ហិ ចិត្តុប្បាទា ចិត្តេកគ្គតាយ អបរិសុទ្ធភាវាយ សំវត្តន្តិ។ **ចិត្តចេតសិកេសុ** និស្សយាទិបច្ចយភូតេសុ។ **ញាណម្បី**តិ **បិ**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនេ។ តេន “ន កេវលំ តំ វត្ថុយេវ, អថ ខោ តស្មឹ អបរិសុទ្ធេ ញាណម្បិ អបរិសុទ្ធំ ហោតី”តិ ទស្សិតំ។ តំសម្បយុត្តានំ បន អបរិសុទ្ធតា អវុត្តសិទ្ធា, ញាណស្ស ច វិសុំ គហណំ អប្បនាយ ពហុការត្តា។ តថា ហិ ឈានំ “ទន្ធាភិញ្ញំ, ខិប្បាភិញ្ញ”ន្តិ ញាណមុខេន និទ្ទិដ្ឋំ។ និស្សយនិស្សយោបិ និស្សយោត្វេវ វុច្ចតីតិ អាហ “**ទីបកបល្លិកវដ្ដិតេលានិ និស្សាយា**”តិ។ ញាណេ អវិសទេ វិបស្សនាភាវនា វិយ សមាធិភាវនាបិ បរិទុព្ពលា ហោតីតិ ទស្សេតុំ “**អបរិសុទ្ធេន ញាណេនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **កម្មដ្ឋាន**ន្តិ សមថកម្មដ្ឋានំ អាហ។ **វុឌ្ឍឹ** អង្គបាតុភាវេន, **វិរូឡ្ហឹ** គុណភាវេន, **វេបុល្លំ** សព្ពសោ វសិភាវប្បត្តិយា វេទិតព្ពំ។ **វិសទេ បនា**តិ សុក្កបក្ខោ, តស្ស វុត្តវិបរិយាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

**៦២**. **សមភាវករណ**ន្តិ កិច្ចតោ អនូនាធិកភាវករណំ។ យថាបច្ចយំ សទ្ធេយ្យវត្ថុស្មឹ អធិមោក្ខកិច្ចស្ស បដុតរភាវេន, បញ្ញាយ អវិសទតាយ, វីរិយាទីនំ ច សិថិលតាទិនា **សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ហោតិ**។ តេនាហ “**ឥតរានិ មន្ទានី**”តិ។ **តតោ**តិ តស្មា សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស ពលវភាវតោ, ឥតរេសញ្ច មន្ទត្តា។ កោសជ្ជបក្ខេ បតិតុំ អទត្វា សម្បយុត្តធម្មានំ បគ្គណ្ហនំ អនុពលប្បទានំ បគ្គហោ, បគ្គហោវ កិច្ចំ, **បគ្គហកិច្ចំ** កាតុំ ន សក្កោតីតិ សម្ពន្ធិតព្ពំ។ អារម្មណំ ឧបគន្ត្វា ឋានំ, អនិស្សជ្ជនំ វា **ឧបដ្ឋានំ**, វិក្ខេបបដិបក្ខោ។ យេន វា សម្បយុត្តា អវិក្ខិត្តា ហោន្តិ, សោ **អវិក្ខេបោ**។ រូបគតំ វិយ ចក្ខុនា យេន យាថាវតោ វិសយសភាវំ បស្សតិ, តំ **ទស្សនកិច្ចំ កាតុំ ន សក្កោតិ** ពលវតា សទ្ធិន្ទ្រិយេន អភិភូតត្តា។ សហជាតធម្មេសុ ហិ ឥន្ទដ្ឋំ ការេន្តានំ សហបវត្តមានានំ ធម្មានំ ឯករសតាវសេនេវ អត្ថសិទ្ធិ, ន អញ្ញថា។ **តស្មា**តិ វុត្តមេវត្ថំ ការណភាវេន បច្ចាមសតិ ។ **តន្តិ** សទ្ធិន្ទ្រិយំ។ **ធម្មសភាវបច្ចវេក្ខណេនា**តិ យស្ស សទ្ធេយ្យវត្ថុនោ ឧឡារតាទិគុណេ អធិមុច្ចនស្ស សាតិសយប្បវត្តិយា សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ជាតំ, តស្ស បច្ចយបច្ចយុប្បន្នាទិវិភាគតោ យាថាវតោ វីមំសនេន។ ឯវញ្ហិ ឯវំធម្មតានយេន សភាវរសតោ បរិគ្គយ្ហមានេ សវិប្ផារោ អធិមោក្ខោ ន ហោតិ, “អយំ ឥមេសំ ធម្មានំ សភាវោ”តិ បរិជាននវសេន បញ្ញាព្យាបារស្ស សាតិសយត្តា។ ធុរិយធម្មេសុ ហិ យថា សទ្ធាយ ពលវភាវេ បញ្ញាយ មន្ទភាវោ ហោតិ, ឯវំ បញ្ញាយ ពលវភាវេ សទ្ធាយ មន្ទភាវោ ហោតីតិ។ តេន វុត្តំ “**តំ ធម្មសភាវបច្ចវេក្ខណេន ហាបេតព្ព**”ន្តិ។

**តថា អមនសិការេនា**តិ យេនាការេន ភាវនមនុយុញ្ជន្តស្ស សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ហោតិ, តេនាការេន ភាវនាយ អននុយុញ្ជនតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥធ ទុវិធេន សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស ពលវភាវោ, អត្តនោ វា បច្ចយវិសេសតោ កិច្ចុត្តរិយេន, វីរិយាទីនំ វា មន្ទកិច្ចតាយ។ តត្ថ បឋមវិកប្បេ ហាបនវិធិ ទស្សិតោ, ទុតិយវិកប្បេ បន យថា មនសិ ករោតោ វីរិយាទីនំ មន្ទកិច្ចតាយ សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ជាតំ, តថា អមនសិការេន វីរិយាទីនំ បដុកិច្ចភាវាវហេន មនសិការេន សទ្ធិន្ទ្រិយំ តេហិ សមរសំ ករោន្តេន ហាបេតព្ពំ។ ឥមិនា នយេន សេសិន្ទ្រិយេសុបិ ហាបនវិធិ វេទិតព្ពោ។

**វក្កលិត្ថេរវត្ថុ**តិ សោ ហិ អាយស្មា សទ្ធាធិមុត្តតាយ កតាធិការោ សត្ថុ រូបកាយទស្សនប្បសុតោ ឯវ ហុត្វា វិហរន្តោ សត្ថារា “កឹ តេ, វក្កលិ, ឥមិនា បូតិកាយេន ទិដ្ឋេន? យោ ខោ, វក្កលិ, ធម្មំ បស្សតិ, សោ មំ បស្សតី”តិអាទិនា (សំ. និ. ៣.៨៧) ឱវទិត្វា កម្មដ្ឋានេ និយោជិតោបិ តំ អននុយុញ្ជន្តោ បណាមិតោ អត្តានំ វិនិបាតេតុំ បបាតដ្ឋានំ អភិរុហិ។ អថ នំ សត្ថា យថានិសិន្នោវ ឱភាសំ វិស្សជ្ជេន្តោ អត្តានំ ទស្សេត្វា –

> “បាមោជ្ជពហុលោ ភិក្ខុ, បសន្នោ ពុទ្ធសាសនេ;
> អធិគច្ឆេ បទំ សន្តំ, សង្ខារូបសមំ សុខ”ន្តិ។ (ធ. ប. ៣៨១) –

គាថំ វត្វា “ឯហិ វក្កលី”តិ អាហ។ សោ តេន អមតេនេវ អភិសិត្តោ ហដ្ឋតុដ្ឋោ ហុត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេសិ។ សទ្ធាយ បន ពលវភាវតោ វិបស្សនាវីថឹ ន ឱតរិ។ តំ ញត្វា ភគវា ឥន្ទ្រិយសមតំ បដិបាទេន្តោ កម្មដ្ឋានំ សោធេត្វា អទាសិ។ សោ សត្ថារា ទិន្ននយេន វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា មគ្គបដិបាដិយា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ “**វក្កលិត្ថេរវត្ថុ ចេត្ថ និទស្សន**”ន្តិ។

**ឥតរកិច្ចភេទ**ន្តិ ឧបដ្ឋានាទិកិច្ចវិសេសំ។ **បស្សទ្ធាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សមាធិឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្វោ។ **ហាបេតព្ព**ន្តិ យថា សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស ពលវភាវោ ធម្មសភាវបច្ចវេក្ខណេន ហាយតិ, ឯវំ វីរិយិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តតា បស្សទ្ធិអាទិភាវនាយ ហាយតិ, សមាធិបក្ខិយត្តា តស្សា។ តថា ហិ សា សមាធិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តតំ កោសជ្ជបាតតោ រក្ខន្តី វីរិយាទិភាវនា វិយ វីរិយិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តតំ ឧទ្ធច្ចបាតតោ រក្ខន្តី ឯកំសតោ ហាបេតិ។ តេន វុត្តំ "**បស្សទ្ធាទិភាវនាយ ហាបេតព្ព**"ន្តិ។

**សោណត្ថេរស្ស វត្ថូ**តិ (មហាវ. ២៤៣) សុកុមារស្ស សោណត្ថេរស្ស វត្ថុ។ សោ ហិ អាយស្មា សត្ថុ សន្តិកេ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា សីតវនេ វិហរន្តោ "មម សរីរំ សុខុមាលំ, ន ច សក្កា សុខេនេវ សុខំ អធិគន្តុំ, កាយំ កិលមេត្វាបិ សមណធម្មោ កាតព្វោ"តិ ឋានចង្កមមេវ អធិដ្ឋាយ បធានមនុយុញ្ជន្តោ បាទតលេសុ ផោដេសុ ឧដ្ឋិតេសុបិ វេទនំ អជ្ឈុបេក្ខិត្វា ទឡ្ហំ វីរិយំ ករោន្តោ អច្ចារទ្ធវីរិយតាយ វិសេសំ និព្ពត្តេតុំ នាសក្ខិ។ សត្ថា តត្ថ គន្ត្វា វីណោវាទេន ឱវទិត្វា វីរិយសមតាយោជនវិធឹ ទស្សេន្តោ កម្មដ្ឋានំ សោធេត្វា គិជ្ឈកូដំ គតោ។ ថេរោបិ សត្ថារា ទិន្ននយេន វីរិយសមតំ យោជេន្តោ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តេ បតិដ្ឋាសិ។ តេន វុត្តំ "**សោណត្ថេរស្ស វត្ថុ ទស្សេតព្ព**"ន្តិ។

**សេសេសុបី**តិ សតិសមាធិបញ្ញិន្ទ្រិយេសុបិ។ **ឯកស្សា**តិ ឯកេកស្ស។ សាមញ្ញនិទ្ទេសោវាយំ ទដ្ឋព្វោ។ ឯវំ បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ បច្ចេកំ អធិមត្តតាយ បន ហាបនវសេន សមតំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តត្ថ យេសំ វិសេសតោ អសាធារណតោ, សាធារណតោ ច សមតា ឥច្ឆិតព្ពា, តំ ទស្សេតុំ "**វិសេសតោ បនា**"តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតេសុ បញ្ចសុ ឥន្ទ្រិយេសុ។ **សមត**ន្តិ សទ្ធាបញ្ញានំ អញ្ញមញ្ញំ អនូនានធិកភាវំ។ តថា សមាធិវីរិយានំ ។ យថា ហិ សទ្ធាបញ្ញានំ វិសុំ វិសុំ ធុរិយធម្មភូតានំ កិច្ចតោ អញ្ញមញ្ញានតិវត្តនំ វិសេសតោ ឥច្ឆិតព្ពមេវ, យតោ នេសំ សមធុរតាយ អប្បនា សម្បជ្ជតីតិ, ឯវំ សមាធិវីរិយានំ កោសជ្ជឧទ្ធច្ចបក្ខិកានំ សមរសតាយ សតិ អញ្ញមញ្ញូបត្ថម្ភនតោ សម្បយុត្តធម្មានំ អន្តទ្វយបាតាភាវេន សម្មទេវ អប្បនា ឥជ្ឈតិ។

"**ពលវសទ្ធោ ហី**"តិអាទិ និទស្សនវសេន វុត្តំ។ តស្សត្ថោ – យោ ពលវតិយា សទ្ធាយ សមន្នាគតោ អវិសទញាណោ, សោ មុទ្ធប្បសន្នោ ហោតិ, ន អវេច្ចប្បសន្នោ។ តថា ហិ សោ **អវត្ថុស្មិំ បសីទតិ** សេយ្យថាបិ តិត្ថិយសាវកា។ **កេរាដិកបក្ខ**ន្តិ សាឋេយ្យបក្ខំ ភជតិ។ សទ្ធាហីនាយ បញ្ញាយ អតិធាវន្តោ "ទេយ្យវត្ថុបរិច្ចាគេន វិនា ចិត្តុប្បាទមត្តេនបិ ទានមយំ បុញ្ញំ ហោតី"តិអាទីនិ បរិកប្បេតិ ហេតុបដិរូបកេហិ វញ្ចិតោ។ ឯវំភូតោ បន សុក្ខតក្កវិលុត្តចិត្តោ បណ្ឌិតានំ វចនំ នាទិយតិ, សញ្ញត្តិំ ន គច្ឆតិ។ តេនាហ "**ភេសជ្ជសមុដ្ឋិតោ វិយ រោគោ អតេកិច្ឆោ ហោតី**"តិ។ យថា ចេត្ថ សទ្ធាបញ្ញានំ អញ្ញមញ្ញវិរហោ ន អត្ថាវហោ អនត្ថាវហោ ច, ឯវមិធាបិ សមាធិវីរិយានំ អញ្ញមញ្ញវិរហោ ន អវិក្ខេបាវហោ វិក្ខេបាវហោ ចាតិ វេទិតព្ពំ។ **កោសជ្ជំ អភិភវតិ**, តេន អប្បនំ ន បាបុណាតីតិ អធិប្បាយោ។ **ឧទ្ធច្ចំ អភិភវតី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **តទុភយ**ន្តិ តំ សទ្ធាបញ្ញាទ្វយំ, សមាធិវីរិយទ្វយញ្ច។ **សមំ កាតព្វ**ន្តិ សមរសំ កាតព្ពំ។

**សមាធិកម្មិកស្សា**តិ សមថកម្មដ្ឋានិកស្ស។ **ឯវ**ន្តិ ឯវំ សន្តេ, សទ្ធាយ តេសំ ពលវភាវេ សតីតិ អត្ថោ។ **សទ្ទហន្តោ**តិ "បថវី បថវី"តិ មនសិការណមត្តេន កថំ ឈានុប្បត្តីតិ អចិន្តេត្វា "អទ្ធា សម្មាសម្ពុទ្ធេន វុត្តវិធិ ឥជ្ឈិស្សតី"តិ សទ្ទហន្តោ សទ្ទំ ជនេន្តោ។ **ឱកប្បេន្តោ**តិ អារម្មណំ អនុបវិសិត្វា វិយ អធិមុច្ចនវសេន ឱកប្បេន្តោ បក្ខន្ទន្តោ។ **ឯកគ្គតា ពលវតី វដ្ដតិ** សមាធិបធានត្តា ឈានស្ស។ **ឧភិន្ន**ន្តិ សមាធិបញ្ញានំ, សមាធិកម្មិកស្ស សមាធិនោ អធិមត្តតាបិ ឥច្ឆិតព្ពាតិ អាហ "**សមតាយបិ**"តិ, សមភាវេនាបីតិ អត្ថោ។ **អប្បនា**តិ ឥធាធិប្បេតអប្បនា។ តថា ហិ "**ហោតិយេវា**"តិ សាសង្កំ វទតិ , លោកុត្តរប្បនា បន តេសំ សមភាវេនេវ ឥច្ឆិតា។ យថាហ – "សមថវិបស្សនំ យុគនទ្ធំ ភាវេតី"តិ (បដិ. ម. ២.១, ៥)។

យទិ វិសេសតោ សទ្ធាបញ្ញានំ, សមាធិវីរិយានញ្ច សមតា ឥច្ឆិតា, កថំ សតីតិ អាហ "**សតិ បន សព្ពត្ថ ពលវតី វដ្ដតី**"តិ។ **សព្ពត្ថា**តិ លីនុទ្ធច្ចបក្ខេសុ បញ្ចសុ ឥន្ទ្រិយេសុ។ ឧទ្ធច្ចបក្ខិយេ គណ្ហន្តោ "**សទ្ធាវីរិយបញ្ញាន**"ន្តិ អាហ។ អញ្ញថាបីតិ ច គហេតព្ពា សិយា។ តថា ហិ "**កោសជ្ជបក្ខេន សមាធិនា**" ឥច្ចេវ វុត្តំ, ន "បស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាហី"តិ។ **សា** សតិ។ សព្ពេសុ រាជកម្មេសុ និយុត្តោ **សព្ពកម្មិកោ។ តេន** ការណេន សព្ពត្ថ ឥច្ឆិតព្ពត្តេន។ **អាហ** អដ្ឋកថាយំ។ សព្ពត្ថ និយុត្តា **សព្ពត្ថិកា**, សព្ពេន វា លីនុទ្ធច្ចបក្ខិយេន ពោជ្ឈង្គគណេន អត្ថេតព្ពា សព្ពត្ថិយា, សព្ពត្ថិយាវ **សព្ពត្ថិកា។ ចិត្ត**ន្តិ កុសលចិត្តំ។ តស្ស ហិ **សតិ បដិសរណំ** បរាយណំ អប្បត្តស្ស បត្តិយា អនធិគតស្ស អធិគមាយ។ តេនាហ "**អារក្ខបច្ចុបដ្ឋានា**"តិអាទិ។

**៦៣. ចិត្តេកគ្គតានិមិត្តស្សា**តិ ចិត្តេកគ្គតាយ និមិត្តស្ស, ចិត្តេកគ្គតាសង្ខាតស្ស ច និមិត្តស្ស។ ចិត្តស្ស ហិ សមាហិតាការំ សល្លក្ខេត្វា សមថនិមិត្តំ រក្ខន្តោយេវ កសិណនិមិត្តំ រក្ខតិ។ តស្មា **បថវីកសិណាទិកស្សា**តិ **អាទិ**-

សទ្ទេន ន កេវលំ បដិភាគនិមិត្តស្សេវ, អថ ខោ សមថនិមិត្តស្សាបិ គហណំ ទដ្ឋព្វំ។ **តន្តិ** វុត្តលក្ខណកោសល្លំ។ **ឥធ** អប្បនាកោសល្លកថាយំ "និមិត្តកោសល្ល"ន្តិ **អធិប្បេតំ,** ករណភាវនាកោសល្លានំ បគេវ សិទ្ធត្តាតិ អធិប្បាយោ។

**៦៤. អតិសិថិលវីរិយតាទីហីតិ អាទិ**-សទ្ទេន បមោទនសំវេជនវិបរិយាយេ សង្គណ្ហាតិ។ **លីនន្តិ** សង្កុចិតំ កោសជ្ជបក្ខបតិតំ។ **ចិត្តន្តិ** ភាវនាចិត្តំ។ **ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គាទយោ ភាវេតីតិ** ឯត្ថ "តយោ"តិ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្វំ។ យថា បន តេ ភាវេតព្ពា, តំ សយមេវ វក្ខតិ។

**បរិត្តន្តិ** អប្បកំ។ **ឧជ្ជាលេតុកាមោតិ** បទីបេតុកាមោ។ **ឧទកវាតំ ទទេយ្យាតិ** ឧទកមិស្សំ វាតំ ឧបនេយ្យ។ **អកាលោតិ** នកាលោ, អយុត្តកាលោ វា។ សតិអាទិធម្មសាមគ្គិសង្ខាតាយ ពោធិយា ពុជ្ឈតិ ឯតាយាតិ កត្វា, តំសមង្គិនោ វា ពុជ្ឈតីតិ ពោធិនោ យោគិនោ អង្គន្តិ ពោជ្ឈង្គោ , បសត្ថោ, សុន្ទរោ វា ពោជ្ឈង្គោ សម្ពោជ្ឈង្គោ ។ កាយចិត្តទរថប្បសមលក្ខណា បស្សទ្ធិយេវ សម្ពោជ្ឈង្គោ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គោ, តស្ស **បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស។ សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គាទី**សុបិ ឯសេវ នយោ។ អយំ បន វិសេសោ – សមាធិស្ស តាវ បទត្ថលក្ខណានិ ហេដ្ឋា អាគតានេវ។ ឧបបត្តិតោ ឥក្ខតីតិ **ឧបេក្ខា**។ សា បនាយំ អត្ថតោ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាវ ឥធ ពោជ្ឈង្គុបេក្ខា វេទិតព្ពា។ **ទុសមុដ្ឋាបយន្តិ** សមុដ្ឋាបេតុំ ឧប្បាទេតុំ អសក្កុណេយ្យំ។ ធម្មានំ, ធម្មេសុ វា វិចយោ **ធម្មវិចយោ,** បញ្ញាតិ អត្ថោ។ វីរស្ស ភាវោ, កម្មំ វា, វិធិនា វា ឦរេតព្ពំ បវត្តេតព្ពន្តិ **វីរិយំ,** ឧស្សាហោ។ បីណេតិ កាយំ, ចិត្តំ ច សន្តប្បេតីតិ **បីតិ**។

យំ យំ សកំ **យថាសកំ,** អត្តនោ អត្តនោតិ អត្ថោ។ **អាហារវសេនាតិ** បច្ចយវសេន។ **ភាវនាតិ** ឧប្បាទនា, វឌ្ឍនា ច។ **កុសលាកុសលាតិ** កោសល្លសម្ភូតដ្ឋេន កុសលា, តប្បដិបក្ខតោ អកុសលា។ យេ អកុសលា, តេ សាវជ្ជា។ យេ កុសលា, តេ អនវជ្ជា។ អកុសលា **ហីនា,** ឥតរេ **បណីតា**។ កុសលាបិ វា ហីនេហិ ឆន្ទាទីហិ អារទ្ធា **ហីនា,** ឥតរេ **បណីតា។ កណ្ហាតិ** កាឡកា ចិត្តស្ស អបភស្សរភាវករណា, **សុក្កាតិ** ឱទាតា ចិត្តស្ស បភស្សរភាវករណា។ កណ្ហាភិជាតិហេតុតោ វា **កណ្ហា,** សុក្កាភិជាតិហេតុតោ **សុក្កា**។ តេ ឯវ **សប្បដិភាគា**។ កណ្ហា ហិ ឧជុវិបច្ចនីកតាយ សុក្កេហិ សប្បដិភាគា។ តថា សុក្កាបិ ឥតរេហិ។ អថ វា កណ្ហា ច សុក្កា ច សប្បដិភាគា ច **កណ្ហសុក្កសប្បដិភាគា**។ សុខា ហិ វេទនា ទុក្ខាយ វេទនាយ សប្បដិភាគា, ទុក្ខា ច វេទនា សុខាយ សប្បដិភាគាតិ។ **អនុប្បន្នស្សាតិ** អនិព្ពត្តស្ស។ **ឧប្បាទាយាតិ** ឧប្បាទនត្ថាយ។ **ឧប្បន្នស្សាតិ** និព្ពត្តស្ស។ **ភិយ្យោភាវាយាតិ** បុនប្បុនភាវាយ។ **វេបុល្លាយាតិ** វិបុលភាវាយ។ **ភាវនាយាតិ** វឌ្ឍិយា។ **បារិបូរិយាតិ** បរិបូរណត្ថាយ។

**តត្ថាតិ** "អត្ថិ ភិក្ខវេ"តិអាទិនា ទស្សិតបាឋេ។ **សភាវសាមញ្ញលក្ខណបដិវេធវសេនាតិ** ឯកជ្ឈំ កត្វា គហណេ អនវជ្ជសុខវិបាកាទិកស្ស វិសុំ វិសុំ បន ផុសនាទិកស្ស សភាវលក្ខណស្ស, អនិច្ចាទិកស្ស សាមញ្ញលក្ខណស្ស ច បដិវិជ្ឈនវសេន។ **បវត្តមនសិការោតិ** កុសលាទីនំ តំតំសភាវលក្ខណាទិកស្ស យាថាវតោ អវពុជ្ឈនវសេន ឧប្បន្នជវនចិត្តប្បាទោ។ សោ ហិ អវិបរីតមនសិការតាយ **"យោនិសោមនសិការោ"**តិ វុត្តោ។ តទាភោគតាយ អាវជ្ជនាបិ តគ្គតិការេ។ រុប្បនលក្ខណាទិកម្បិ ឥធ សាមញ្ញលក្ខណេនេវ សង្គហិតន្តិ ទដ្ឋព្វំ។ កុសលកិរិយាយ អាទិអារម្ភវសេន បវត្តវីរិយំ ធិតិសភាវតាយ "ធាតូ"តិ វុត្តន្តិ អាហ **"អារម្ភធាតូតិ បឋមវីរិយំ វុច្ចតី"**តិ។ លទ្ធាសេវនំ វីរិយំ ពលប្បត្តំ ហុត្វា បដិបក្ខំ វិធមតីតិ អាហ **"កោសជ្ជតោ និក្ខន្តត្តា តតោ ពលវតរ"**ន្តិ។ អធិមត្តាធិមត្តតរានំ បដិបក្ខធម្មានំ វិធមនសមត្ថំ បដុបដុតរាទិភាវប្បត្តំ ហោតីតិ វុត្តំ **"បរំ បរំ ឋានំ អក្កមនតោ តតោបិ ពលវតរ"**ន្តិ។ តិដ្ឋតិ បវត្តតិ ឯត្ថាតិ ឋានិយា, បីតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឋានិយា **បីតិសម្ពោជ្ឈង្គដ្ឋានិយា**។ ឋាតព្ពោ វា ឋានិយោ, បីតិសម្ពោជ្ឈង្គោ ឋានិយោ ឯតេសូតិ **បីតិសម្ពោជ្ឈង្គដ្ឋានិយា,** អបរាបរំ វត្តមានា បីតិសម្ពោជ្ឈង្គសម្បយុត្តា ធម្មា។ យស្មា បន តេសុ បីតិយេវ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស វិសេសការណំ, តស្មា វុត្តំ **"បីតិយា ឯវ ឯតំ នាម"**ន្តិ។ **ឧប្បាទកមនសិការោតិ** យថា មនសិ ករោតោ អនុប្បន្នោ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គោ ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នោ ច វឌ្ឍតិ, តថា បវត្តមនសិការោ។

**បរិបុច្ឆកតាតិ** បរិយោគាហេត្វា បុច្ឆកភាវោ។ បញ្ចបិ ហិ និកាយេ ឧគ្គហេត្វា អាចរិយេ បរិយុបាសិត្វា តស្ស តស្ស អត្ថំ បរិបុច្ឆន្តស្ស, តេ វា សហ អដ្ឋកថាយ បរិយោគាហេត្វា យំ យំ តត្ថ គណ្ឋិដ្ឋានំ, តំ តំ "ឥទំ, ភន្តេ, កថំ, ឥមស្ស កោ អត្ថោ"តិ បុច្ឆន្តស្ស ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គោ ឧប្បជ្ជតីតិ។ **វត្ថុវិសទកិរិយា ឥន្ទ្រិយសមត្តបដិបាទនា** សង្ខេបតោ, វិត្ថារតោ ច បកាសិតា ឯវ។ តត្ថ បន សមាធិសំវត្តនិយភាវេន អាគតា, ឥធ បញ្ញាសំវត្តនិយភាវេន។ យទគ្គេន ហិ សមាធិសំវត្តនិកា, តទគ្គេន បញ្ញាសំវត្តនិកា សមាធិស្ស ញាណបច្ចុបដ្ឋានតោ។ "សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតី"តិ (សំ. និ. ៤.៩៩; ៥.១០៧១) វុត្តំ។ **ទុប្បញ្ញបុគ្គលបរិវជ្ជនា** នាម ទុប្បញ្ញានំ មន្ទពុទ្ធីនំ ភត្តនិក្ខិត្តកាកមំសនិក្ខិត្តសុនខសទិសានំ មោមូហបុគ្គលានំ ទូរតោ បរិច្ចជនា។ **បញ្ញវន្តបុគ្គលសេវនា** នាម បញ្ញាយ កតាធិការានំ សច្ចបដិច្ចសមុប្បាទាទីសុ កុសលានំ អរិយានំ, វិបស្សនាកម្មិកានំ វា មហា

បញ្ញានំ កាលេន កាលំ ឧបសង្កមនំ។ **គម្ភីរញាណចរិយបច្ចវេក្ខណា**តិ គម្ភីរញាណេហិ ចរិតព្ពានំ ខន្ធាយតនធាតាទីនំ, សច្ចបច្ចយាការាទិទីបនានំ វា សុញ្ញតាបដិសំយុត្តានំ សុត្តន្តានំ បច្ចវេក្ខណា។ **តទធិមុត្តតា**តិ បញ្ញាធិមុត្តតា, បញ្ញាយ និន្នបោណបព្ភារតាតិ អត្ថោ។

**អបាយាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ជាតិអាទី អតីតេ វដ្ដមូលកំ ទុក្ខំ, អនាគតេ វដ្ដមូលកំ ទុក្ខំ, បច្ចុប្បន្នេ អាហារបរិយេដ្ឋិមូលកញ្ច ទុក្ខំ សង្គណ្ហាតិ។ វីរិយាយត្តស្ស លោកិយលោកុត្តរវិសេសស្ស អធិគមោ ឯវ អានិសំសោ, តស្ស ទស្សនសីលតា **វីរិយាយត្ត...បេ.... ទស្សិតា**។ សបុព្ពភាគោ និព្ពានគាមិមគ្គោ **គមនវីថិ** គន្តព្ពា បដិបជ្ជិតព្ពា បដិបទាតិ កត្វា ។ **ទាយកានំ មហប្ផលភាវករណេន បិណ្ឌបាចាយនតា**តិ បច្ចយទាយកានំ អត្តនិ ការស្ស អត្តនោ សម្មាបដិបត្តិយា មហប្ផលការភាវស្ស ករណេន បិណ្ឌស្ស ភិក្ខាយ បដិបូជនា។ **ឥតរថា**តិ អាមិសបូជាយ។ **កុសីតបុគ្គលបរិវជ្ជនតា**តិ អលសានំ ភាវនាយ នាមមត្តម្បិ អជានន្តានំ កាយទឡ្ហិពហុលានំ យាវទត្ថំ ភុញ្ជិត្វា សេយ្យសុខាទិអនុយុញ្ជនកានំ តិរច្ឆានកថិកានំ បុគ្គលានំ ទូរតោ បរិច្ចជនា។ **អារទ្ធវីរិយបុគ្គលសេវនតា**តិ “ទិវសំ ចង្កមេន និសជ្ជាយា”តិអាទិនា (វិភ. ៥១៩; អ. និ. ៣.១៦) ភាវនារម្ភវសេន អារទ្ធវីរិយានំ ទឡ្ហបរក្កមានំ បុគ្គលានំ កាលេន កាលំ ឧបសង្កមនា។ **សម្មប្បធានបច្ចវេក្ខណតា**តិ ចតុព្ពិធសម្មប្បធានានុភាវស្ស បច្ចវេក្ខណតា។ **តទធិមុត្តតា**តិ តស្មិំ វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គេ អធិមុត្តិ សព្ពិរិយាបថេសុ និន្នបោណបព្ភារតា។ ឯត្ថ ច ថិនមិទ្ធវិនោទនកុសីតបុគ្គលបរិវជ្ជនអារទ្ធវីរិយបុគ្គលសេវនតទធិមុត្តតា បដិបក្ខវិធមនបច្ចយូបសំហារវសេន, អបាយាទិភយបច្ចវេក្ខណាទយោ សមុត្តេជនវសេន **វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស** ឧប្បាទកា ទដ្ឋព្ពា។

ពុទ្ធាទីសុ បសាទសិនេហាភាវេន ថុសខរហទយា **លូខបុគ្គលា**, តព្ពិបរិយាយេន **សិនិទ្ធបុគ្គលា** វេទិតព្ពា។ ពុទ្ធាទីនំ គុណបរិទីបនា សម្បសាទនីយសុត្តាទយោ (ទី. និ. ៣.១៤១ អាទយោ) **បសាទនីយសុត្តន្តា។ ឥមេហិ អាការេហី**តិ យថាវុត្តេហិ កុសលាទីនំ សភាវសាមញ្ញលក្ខណបដិវិជ្ឈនាទិអាការេហិ ចេវ បរិបុច្ឆកតាទិអាការេហិ ច។ **ឯតេ ធម្មេ**តិ ឯតេ កុសលាទីសុ យោនិសោមនសិការាទិកេ ចេវ ធម្មត្ថញ្ញុតាទិកេ ច។

**៦៥. អច្ចារទ្ធវីរិយតាទីហី**តិ អតិវិយ បគ្គហិតវីរិយតាទីហិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន សំវេជនបមោទនាទី សង្គណ្ហាតិ។ **ឧទ្ធតន្តិ** សមាធិអាទីនំ មន្ទតាយ អវូបសន្តំ។ **ទុរូបសមយ**ន្តិ វូបសមេតុំ សមាធាតុំ អសក្កុណេយ្យំ។

**តំ អាការំ សល្លក្ខេត្វា**តិ យេនាការេន អស្ស យោគិនោ បស្សទ្ធិ សមាធិ ឧបេក្ខាតិ ឥមេ បស្សទ្ធិអាទយោ ធម្មា បុព្ពេ យថារហំ តស្មិំ តស្មិំ កាលេ ឧប្បន្នបុព្ពា, តំ ចិត្តតំសម្បយុត្តធម្មានំ បស្សទ្ធាការំ, សមាហិតាការំ, អជ្ឈុបេក្ខិតាការញ្ច ឧបលក្ខេត្វា ឧបធារេត្វា។ **តីសុបិ បទេសូ**តិ “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, កាយប្បស្សទ្ធី”តិអាទិនា អាគតេសុ តីសុបិ វាក្យេសុ, តេហិ វា បកាសិតេសុ តីសុ ធម្មកោដ្ឋាសេសុ។ យថាសមាហិតាការំ សល្លក្ខេត្វា គយ្ហមានោ សមថោ ឯវ សមថនិមិត្តន្តិ អាហ **“សមថនិមិត្តន្តិ ច សមថស្សេវេតមធិវចន”**ន្តិ។ នានារម្មណេ បរិព្ភមនេន វិវិធំ អគ្គំ ឯតស្សាតិ ព្យគ្គោ, វិក្ខេបោ។ តថា ហិ សោ អនវដ្ឋានរសោ, ភន្តតាបច្ចុបដ្ឋានោ ច វុត្តោ។ ឯកគ្គតាភាវតោ ព្យគ្គបដិបក្ខោតិ អព្យគ្គោ, សមាធិ។ សោ ឯវ និមិត្តន្តិ បុព្ពេ វិយ វត្តព្ពំ។ តេនាហ **“អវិក្ខេបដ្ឋេន ច តស្សេវ អព្យគ្គនិមិត្តន្តិ អធិវចន”**ន្តិ។

សវិវវត្ថុំ ញត្វា មត្តសោ បរិភុត្តោ បណីតាហារោ កាយលហុតាទីនំ សមុដ្ឋាបនេន បស្សទ្ធិយា បច្ចយោ ហោតិ, តថា ឧតុសប្បាយំ, ឥរិយាបថសប្បាយញ្ច សេវិតំ, បយោគោ ច កាយិកោ បវត្តិតោតិ អាហ **“បណីតភោជនសេវនតា”**តិអាទិ។ បយោគសមតាទីនំ អភាវេន សទរថកាយចិត្តា បុគ្គលា **សារទ្ធបុគ្គលា**។ វុត្តវិបរិយាយេន **បស្សទ្ធកាយា បុគ្គលា** វេទិតព្ពា។

**និរស្សាទស្សា**តិ ភាវនស្សាទរហិតស្ស។ ភាវនា ហិ វីថិបដិបន្នា បុព្ពេនាបរំ វិសេសវតី បវត្តមានា ចិត្តស្ស អស្សាទំ ឧបសមសុខំ អាវហតិ, តទភាវតោ និរស្សាទំ ចិត្តំ ហោតិ។ **សទ្ធាសំវេគវសេនា**តិ សទ្ធាវសេន, សំវេគវសេន ច។ **សម្បហំសនតា**តិ សម្មទេវ បហំសនតា សំវេជនបុព្ពកបសាទុប្បាទនេន ភាវនា ចិត្តស្ស តោសនា។ **សម្មាបវត្តស្សា**តិ លីនុទ្ធច្ចវិរហេន, សមថវីថិបដិបត្តិយា ច សមំ, សវិសេសញ្ច បវត្តិយា សម្មទេវ បវត្តស្ស ភាវនាចិត្តស្ស។ **អជ្ឈុបេក្ខនតា**តិ បគ្គហនិគ្គហសម្បហំសនេសុ អព្យាវដតា។ **ឈានវិមោក្ខបច្ចវេក្ខណតា**តិ បឋមាទីនិ ឈានានិ បច្ចនីកធម្មេហិ សុដ្ឋុ វិមុត្តតាទិនា តេយេវ វិមោក្ខា តេសំ “ឯវំ ភាវនា, ឯវំ សមាបជ្ជនា, ឯវំ អធិដ្ឋានំ, ឯវំ វុដ្ឋានំ, ឯវំ សំកិលេសោ, ឯវំ វោទាន”ន្តិ បតិ បតិ អវេក្ខណា។

**សត្តមជ្ឈត្តតា**តិ សត្តេសុ បិយដ្ឋានិយេសុបិ គហដ្ឋបព្ពជិតេសុ មជ្ឈត្តាការោ អជ្ឈុបេក្ខនា។ **សង្ខារមជ្ឈត្តតា**តិ អជ្ឈត្តិកេសុ ចក្ខាទីសុ, ពាហិរេសុ បត្តចីវរាទីសុ មជ្ឈត្តាការោ អជ្ឈុបេក្ខនា។ សត្តសង្ខារានំ

មមាយនំ **សត្តសង្ខារកេលាយនំ។ ឥមេហាការេហី**តិ ឥមេហិ យថាវុត្តេហិ កាយចិត្តានំ បស្សទ្ធាការសល្លក្ខណាទិអាការេហិ ចេវ សប្បាយាហារសេវនាទិអាការេហិ ច។ **ឯតេ ធម្មេ**តិ ឯតេ បស្សទ្ធិអាទិធម្មេ។

**៦៦. បញ្ញាបយោគមន្ទតាយា**តិ បញ្ញាព្យាបារស្ស អប្បភាវេន។ យថា ហិ ទានសីលាទិ អលោភាទោសប្បធានានិ , ឯវំ ភាវនា អមោហប្បធានា វិសេសតោ អប្បនាវហា។ តត្ថ យទា បញ្ញា ន ពលវតី ហោតិ, តទា ភាវនាចិត្តស្ស អនភិសង្ខតោ វិយ អាហារោ បុរិសស្ស អភិរុចី ន ជនេតិ, តេន តំ និរស្សាទំ ហោតិ។ យទា ច ភាវនា បុព្ពេនាបរំ វិសេសាវហា ន ហោតិ សម្មទេវ អវីថិបដិបត្តិយា, តទា ឧបសមសុខស្ស អលាភេន ចិត្តំ និរស្សាទំ ហោតិ។ តទុភយំ សន្ធាយាហ “បញ្ញាបយោគមន្ទតាយា”តិអាទិ។ **ន**ន្តិ ចិត្តំ។ **ជាតិជរាព្យាធិមរណានិ** យថារហំ សុគតិយំ, ទុគ្គតិយញ្ច ហោន្តីតិ តទញ្ញមេវ បញ្ចវិធពន្ធនាទិខុប្បិបាសាទិអញ្ញមញ្ញវិពាធនាទិហេតុកំ **អបាយទុក្ខំ** ទដ្ឋព្ពំ។ តយិទំ សព្ពំ តេសំ តេសំ សត្តានំ បច្ចុប្បន្នភវនិស្សិតំ គហិតន្តិ អតីតេ, អនាគតេ ច កាលេ វដ្ដមូលកទុក្ខានិ វិសុំ គហិតានិ។ យេ បន សត្តា អាហារូបជីវិនោ, តត្ថ ច ឧដ្ឋានផលូបជីវិនោ, តេសំ អញ្ញេហិ អសាធារណំ ជីវិតទុក្ខំ អដ្ឋមំ សំវេគវត្ថុ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

**អស្សា**តិ ចិត្តស្ស។ **អលីន**ន្តិអាទីសុ កោសជ្ជបក្ខិយានំ ធម្មានំ អនធិមត្តតាយ អលីនំ។ ឧទ្ធច្ចបក្ខិកានំ ធម្មានំ អនធិមត្តតាយ **អនុទ្ធតំ**។ បញ្ញាបយោគសម្បត្តិយា, ឧបសមសុខាធិគមេន ច **អនិរស្សាទំ**។ បុព្ពេនាបរំ សវិសេសំ តតោ ឯវ អារម្មណេ **សមប្បវត្តំ, សមថវីថិបដិបន្ន**ញ្ច។ តត្ថ អលីនតាយ បគ្គហេ, អនុទ្ធតតាយ និគ្គហេ, អនិរស្សាទតាយ សម្បហំសនេ **ន ព្យាបារំ អាបជ្ជតិ**។ អលីនានុទ្ធតតាយ ហិ អារម្មណេ សមប្បវត្តំ អនិរស្សាទតាយ សមថវីថិបដិបន្នំ។ សមប្បវត្តិយា វា អលីនំ អនុទ្ធតំ, សមថវីថិបដិបត្តិយា អនិរស្សាទន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

**នេក្ខម្មបដិបទ**ន្តិ ឈានបដិបត្តឹ។ **សមាធិអធិមុត្តតា**តិ សមាធិនិព្ពត្តនេ ឈានាធិគមេ យុត្តប្បយុត្តតា។ សា បន យស្មា សមាធឹ គរុំ កត្វា តត្ថ និន្នបោណបព្ភារភាវេន បវត្តិយា ហោតិ, តស្មា “**សមាធិគរុ**”តិអាទិ វុត្តំ។

**៦៧**. បដិលទ្ធេ និមិត្តស្មឹ ឯវំ ហិ សម្បាទយតោ អប្បនាកោសល្លំ ឥមំ អប្បនា សម្បវត្តតីតិ សម្ពន្ធោ។ **សា**តិ អប្បនា។ **ហិត្វា ហី**តិ **ហិ**-សទ្ទោ ហេតុអត្ថោ។ យស្មា **ហានមេតំ ន វិជ្ជតិ**, តស្មា **ចិត្តប្បវត្តិអាការំ** ភាវនាចិត្តស្ស លីនុទ្ធតាទិវសេន បវត្តិអាការំ **សល្លក្ខយំ** ឧបធារេន្តោ។ **សមតំ វីរិយស្សេវ** វីរិយស្ស សមាធិនា សមរសតំយេវ **យោជយេថ**។ កថំ បន យោជយេថាតិ អាហ “**ឦសកម្បិ**”តិអាទិ។ តត្ថ **លយ**ន្តិ លីនភាវំ, សង្កោចន្តិ អត្ថោ។ **យន្ត**ន្តិ គច្ឆន្តំ , **បគ្គណ្ហេថេវ** សមភាវាយាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**អច្ចារទ្ធំ និសេធេត្វា សមមេវ បវត្តយេ**”តិ។ កថំ បន សមមេវ បវត្តយេតិ អាហ “**រេណុម្ហិ**”តិអាទិ។ **យថា**តិ រេណុអាទីសុ យថា មធុករាទីនំ **បវត្តិ** ឧបមាភាវេន អដ្ឋកថាយំ **សម្មវណ្ណិតា, ឯវំ លីនុទ្ធតភាវេហិ មោចយិត្វា** វីរិយសមតាយោជនេន **និមិត្តាភិមុខំ មានសំ បដិបាទយេ** បដិភាគនិមិត្តាភិមុខំ ភាវនាចិត្តំ សម្បាទេយ្យាតិ អត្ថោ។

### និមិត្តាភិមុខបដិបាទនវណ្ណនា

**៦៨. តត្រា**តិ តស្មឹ “រេណុម្ហិ”តិអាទិនា វុត្តគាថាទ្វយេ។ **អត្ថទីបនា** ឧបមូបមេយ្យត្ថវិភាវនា។ **អឆេកោ**តិ អកុសលោ។ **បក្ខន្ទោ**តិ ធាវិតុំ អារទ្ធោ។ វិកសនក្ខណេយេវ សរសំ កុសុមបរាគំ ហោតិ, បច្ឆា វាតាទីហិ បរិបតតិ, វិរសំ វា ហោតិ។ តស្មា និវត្តនេ រេណុ ខីយតីតិ អាហ “**ខីណោ រេណុម្ហិ សម្បាបុណាតី**”តិ។ **បុប្ផរាសិ**ន្តិ រុក្ខសាខាសុ និស្សិតំ បុប្ផសញ្ចយំ។

**សល្លកត្តអន្តេវាសិកេសូ**តិ សល្លកត្តអាចរិយស្ស អន្តេវាសិកេសុ។ **ឧទកថាលគតេ**តិ ឧទកថាលិយំ បបិតេ។ **សត្ថកម្ម**ន្តិ សិរាវេធនាទិសត្ថកម្មំ។ ផុសិតុម្បិ ឧប្បលបត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។ **សមេនា**តិ បុរិមកា វិយ គរុំ, មន្ទញ្ច បយោគំ អកត្វា សមប្បមាណេន បយោគេន។ **តត្ថា**តិ ឧប្បលបត្តេ។ **បរិយោទាតសិប្បោ**តិ សុវិសុទ្ធសិប្បោ និប្ផន្នសិប្បោ។

**មក្កដកសុត្ត**ន្តិ លូតសុត្តំ។ **និយាមកោ** នាវាសារថី។ **លង្ការ**ន្តិ កិលញ្ជាទិមយំ នាវាកដសារកំ។ **តេលេន អឆន្នេ នាឡឹ បូរេតី**តិ សរាវាទិគតេន តេលេន អឆន្នេ សុខុមច្ឆិទ្ទកំ តេលនាឡឹ បូរេតិ។ **ឯវមេវា**តិ យថា តេ អាទិតោ វុត្តមធុករសល្លកត្តអន្តេវាសិសុត្តាកឌ្ឍកនិយាមកតេលបូរកា វេគេន បយោគំ ករោន្តិ, ឯវមេវ យោ ភិក្ខុ “សីឃំ អប្បនំ បាបុណិស្សាមី”តិ គាឡ្ហំ វីរិយំ ករោតិ, យោ មជ្ឈេ វុត្តមធុករាទយោ វិយ វីរិយំ ន ករោតិ, ឥមេ ទ្វេបិ វីរិយសមតាភាវេន អប្បនំ បាបុណិតុំ ន សក្កោន្តិ។ យោ បន អវសានេ វុត្តមធុករាទយោ

វិយ សមប្បយោគោ, អយំ អប្បនំ បាបុណិតុំ សក្កោតិ វីរិយសមតាយោគតោតិ ឧបមាសំសន្ទនំ វេទិតព្ពំ។ តេន វុត្តំ “**ឯកោ ភិក្ខូ**”តិអាទិ។ **លីនំ** ភាវនាចិត្តន្តិ អធិប្បាយោ។

## បឋមជ្ឈានកថាវណ្ណនា

**៦៩**. **ឯវន្តិ** វុត្តប្បការេន។ វីរិយសមតាយោជនវសេន វីថិបដិបន្នំ ភាវនា**មានសំ** បដិភាគនិមិត្តេយេវ បបនវសេន **និមិត្តាភិមុខំ បដិបាទយតោ អស្ស** យោគិនោ។ **ឥជ្ឈិស្សតី**តិ សមិជ្ឈិស្សតិ, ឧប្បជ្ជិស្សតីតិ អត្ថោ។ **អនុយោគវសេនា**តិ ភាវនាវសេន។ **សេសានី**តិ សេសានិ តីណិ, ចត្តារិ វា។ **បកតិចិត្តេហី**តិ បាកតិកេហិ កាមាវចរចិត្តេហិ។ **ពលវ...បេ.... ចិត្តេកគ្គតានិ** ភាវនាពលេន បដុតរសភាវប្បត្តិយា។ **បរិកម្មត្តា**តិ បដិសង្ខារកត្តា។ យទិ អាសន្នត្តា ឧបចារតា, គោត្រភុនោ ឯវ ឧបចារសមញ្ញា សិយាតិ អាហ “**សមីបចារិត្តា វា**”តិ។ អនច្ចាសន្នោបិ ហិ នាតិទូរបវត្តី សមីបចារី នាម ហោតិ។ អប្បនំ ឧបេច្ច ចរន្តីតិ **ឧបចារានិ។ ឥតោ បុព្ពេ បរិកម្មានន្តិ** នានាវជ្ជនវីថិយំ បរិកម្មានំ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតេសុ បរិកម្មុបចារានុលោមសញ្ញិតេសុ។ **សព្ពន្តិមន្តិ** តតិយំ, ចតុត្ថំ វា។ **បរិត្តគោត្តាភិភវនតោ**តិ បរិត្តស្ស គោត្តស្ស អភិភវនតោ។ គំតាយតីតិ ហិ គោត្តំ, “បរិត្ត”ន្តិ បវត្តមានំ អភិធានំ, ពុទ្ធិញ្ច ឯកំសិកវិសយតាយ រក្ខតីតិ **បរិត្តគោត្តំ**។ យថា ហិ ពុទ្ធិ អារម្មណភូតេន អត្ថេន វិនា ន បវត្តតិ, ឯវំ អភិធានំ អភិធេយ្យភូតេន។ តស្មា សោ តានិ តាយតិ រក្ខតីតិ វុច្ចតិ។ តំ បន មហគ្គតានុត្តរវិធុរំ កាមតណ្ហាយ គោចរភូតំ កាមាវចរធម្មានំ អាវេណិករូបំ ទដ្ឋព្ពំ។ មហគ្គតគោត្តេបិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ភាវនតោ**តិ ឧប្បាទនតោ។

អវិសេសេន សព្ពេសំ សព្ពា សមញ្ញាតិ បឋមនយោ គហិតគ្គហណំ ហោតីតិ អាហ “**អគ្គហិតគ្គហណេនា**”តិអាទិ។ នានាវជ្ជនបរិកម្មមេវ បរិកម្មន្តិ អធិប្បាយេន “**បឋមំ វា ឧបចារ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **ចតុត្ថំ អប្បនាចិត្តំ, បញ្ចមំ វា អប្បនាចិត្តំ** បុព្ពេ វុត្តនយេន សចេ ចតុត្ថំ គោត្រភុ ហោតីតិ អត្ថោ។ **បញ្ចមំ វា**តិ **វា**-សទ្ទោ អនិយមេ។ ស្វាយំ អនិយមោ ឥមិនា ការណេនាតិ ទស្សេតុំ “**តញ្ច ខោ ខិប្បាភិញ្ញទន្ធាភិញ្ញវសេនា**”តិ វុត្តំ។ តត្ថ ខិប្បាភិញ្ញស្ស ចតុត្ថំ អប្បេតិ, ទន្ធាភិញ្ញស្ស បញ្ចមំ។ កស្មា បន ចតុត្ថំ, បញ្ចមំ វា អប្បេតិ, ន តតោ បរន្តិ អាហ “**តតោ បរំ ជវនំ បតតី**”តិ។ តតោ បញ្ចមតោ បរំ ឆដ្ឋំ, សត្តមញ្ច ជវនំ បតន្តំ វិយ ហោតិ បរិក្ខីណជវត្តាតិ អធិប្បាយោ។

យថា អលទ្ធាសេវនំ បឋមជវនំ ទុព្ពលត្តា គោត្រភុំ ន ឧប្បាទេតិ, លទ្ធាសេវនំ បន ពលវភាវតោ ទុតិយំ, តតិយំ វា គោត្រភុំ ឧប្បាទេតិ, ឯវំ លទ្ធាសេវនតាយ ពលវភាវតោ ឆដ្ឋំ, សត្តមម្បិ អប្បេតីតិ ថេរស្ស អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**តស្មា ឆដ្ឋេបិ សត្តមេបិ អប្បនា ហោតី**”តិ។ **តន្តិ** ថេរស្ស វចនំ។ សុត្តសុត្តានុលោម អាចរិយវាទេហិ អនុបត្ថម្ភិតត្តា វុត្តំ “**អត្តនោមតិមត្ត**”ន្តិ។ “បុរិមា បុរិមា កុសលា ធម្មា”តិ (បដ្ឋា. ១.១.១២) បន សុត្តបទមការណំ អាសេវនបច្ចយលាភស្ស ពលវភាវេ អនេកន្តិកត្តា។ តថា ហិ អលទ្ធាសេវនាបិ បឋមចេតនា ទិដ្ឋធម្មវេទនីយា ហោតិ, លទ្ធាសេវនា ទុតិយចេតនា យាវ ឆដ្ឋចេតនា អបរាបរិយវេទនីយា។ **ចតុត្ថបញ្ចមេសុយេវា**តិអាទិ វុត្តស្សេវត្ថស្ស យុត្តិទស្សនមុខេន និគមនត្ថំ វុត្តំ។ តត្ថ យទិ ឆដ្ឋសត្តមំ ជវនំ បតិតំ នាម ហោតិ បរិក្ខីណជវត្តា, កថំ សត្តមជវនចេតនា ឧបបជ្ជវេទនីយា, អានន្តរិយា ច ហោតីតិ? នាយំ វិសេសោ អាសេវនបច្ចយលាភេន ពលប្បត្តិយា។ កិញ្ចរហិ កិរិយាវត្ថាវិសេសតោ។ កិរិយាវត្ថា ហិ អារម្ភមជ្ឈបរិយោសានវសេន តិវិធា។ តត្ថ ច បរិយោសានាវត្ថាយ សន្និដ្ឋាបកចេតនាភាវេន ឧបបជ្ជវេទនីយាទិតា ហោតិ, ន ពលវភាវេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ បដិសន្ធិយា អនន្តរបច្ចយភាវិនោ វិបាកសន្តានស្ស អនន្តរបច្ចយភាវេន តថា អភិសង្ខតត្តាតិ ច វទន្តិ។ តស្មា ឆដ្ឋសត្តមានំ បបាតាភិមុខតាយ បរិក្ខីណជវតា ន សក្កា និវារេតុំ។ តថា ហិ “**យថា ហិ បុរិសោ**”តិអាទិ វុត្តំ។

**សា ច បន** អប្បនា។ **អទ្ធានបរិច្ឆេទោ**តិ កាលបរិច្ឆេទោ។ សោ បនេត្ថ សត្តសុ ឋានេសុ កត្ថចិ អបរិមាណចិត្តក្ខណតាយ, កត្ថចិ អតិឥត្តរខណតាយ **នត្ថី**តិ វុត្តោ។ ន ហេត្ថ សម្បុណ្ណជវនវីថិ អទ្ធា លព្ភតិ។ តេនេវាហ “**ឯត្ថ មគ្គានន្តរផល**”ន្តិអាទិ។ **សេសដ្ឋានេសូ**តិ បឋមប្បនា, លោកិយាភិញ្ញា, មគ្គក្ខណោ, និរោធា វុដ្ឋហន្តស្ស ផលក្ខណោតិ ឯតេសុ ចតូសុ ឋានេសុ។

**ឯត្តាវតា**តិ ឯត្តកេន ភាវនាក្កមេន **ឯស** យោគាវចរោ **បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ ឯវំ** វិហរតា ច **អនេន** តទេវ **បឋមំ ឈានំ អធិគតំ ហោតិ បថវីកសិណ**ន្តិ សម្ពន្ធោ។

**៧០**. **តត្ថា**តិ តស្មិំ ឈានបាឋេ។ **វិវិច្ចិត្វា**តិ វិសុំ ហុត្វា។ តេនាហ “**វិនា ហុត្វា អបក្កមិត្វា**”តិ, បជហនវសេន អបសក្កិត្វាតិ អត្ថោ។ **វិវិច្ចេវ កាមេហី**តិ ឯត្ថ “**វិវិច្ច**”តិ ឥមិនា វិវេចនំ ឈានក្ខណេ កាមានំ អភាវមត្តំ វុត្តំ។

“**វិវិច្ចេវា**”តិ បន ឥមិនា ឯកំសតោ កាមានំ វិវេចេតព្ពតាទីបនេន តប្បដិបក្ខតា ឈានស្ស, កាមវិវេកស្ស ច ឈានាធិគមូបាយតា ទស្សិតា ហោតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ “បឋមំ ឈាន”ន្តិអាទី វត្វា តមេវត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ “**កថ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ “**អន្ធការេ សតិ បទីបោភាសោ វិយា**”តិ ឯតេន យថា បទីបោភាសាភាវេន វត្តិយំ អន្ធការាភិភវោ, ឯវំ ឈានាភាវេន សត្តសន្តតិយំ កាមាភិភវោតិ ទស្សេតិ។

**ឯតន្តិ** បុព្ពបទេយេវ អវធារណវចនំ។ **ន ខោ បន ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ** “កាមេហិ ឯវា”តិ អវធារណស្ស អកតត្តា។ និស្សរន្តិ និគ្គច្ឆន្តិ ឯតេន, ឯត្ថ វាតិ **និស្សរណំ**។ កេ និគ្គច្ឆន្តិ? កាមា, តេសំ កាមានំ និស្សរណំ បហានំ **តន្និស្សរណំ,** តតោ។ កថំ បន សមានេ វិក្ខម្ភនេ កាមានមេវេតំ និស្សរណំ, ន ព្យាបាទាទីនន្តិ ចោទនំ យុត្តិតោ, អាគមតោ ច សោធេតុំ “**កាមធាតូ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **កាមធាតុសមតិក្កមនតោ**តិ សកលស្សបិ កាមភវស្ស សមតិក្កមបដិបទាភាវតោ។ តេន ឥមស្ស ឈានស្ស កាមបរិញ្ញាភាវមាហ។ **កាមរាគបដិបក្ខតោ**តិ វិក្ខមានវិភាគស្ស កិលេសកាមស្ស បច្ចត្ថិកភាវតោ។ តេន យថា មេត្តា ព្យាបាទស្ស, ករុណា វិហឹសាយ, ឯវមិទំ ឈានំ កាមរាគស្ស ឧជុវិបច្ចនីកភូតន្តិ ទស្សេតិ។ ឯវមត្តនោ បវត្តិយា, វិបាកប្បវត្តិយា ច កាមរាគតោ, កាមធាតុតោ ច វិនិវត្តសភាវត្តា ឥទំ ឈានំ វិសេសតោ កាមានមេវ និស្សរណំ។ ស្វាយមត្ថោ បាឋគតោ ឯវាតិ អាហ “**យថាហា**”តិអាទិ។ កាមញ្ចេតមត្ថំ ទីបេតុំ បុរិមបទេយេវ អវធារណំ គហិតំ, ឧត្តរបទេបិ បន តំ គហេតព្ពមេវ តថា អត្ថសម្ភវតោតិ ទស្សេតុំ “**ឧត្តរបទេបី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឥតោ**តិ កាមច្ឆន្ទតោ។ **ឯស** និយមោ។ **សាធារណវចនេនា**តិ អវិសេសវចនេន។ តទង្គវិក្ខម្ភនសមុច្ឆេទប្បដិបស្សទ្ធិនិស្សរណវិវេកា **តទង្គវិវេកាទយោ**។ ចិត្តកាយឧបធិវិវេកា **ចិត្តវិវេកាទយោ។ តយោ ឯវ ឥធ** ឈានកថាយំ **ទដ្ឋព្ពា** សមុច្ឆេទវិវេកាទីនំ អសម្ភវតោ។

**និទ្ទេសេ**តិ មហានិទ្ទេសេ (មហានិ. ១, ៧)។ តត្ថ ហិ “ឧទ្ទានតោ ទ្វេ កាមា – វត្ថុកាមា កិលេសកាមា ចា”តិ ឧទ្ទិសិត្វា “តត្ថ កតមេ វត្ថុកាមា? មនាបិយា រូបា…បេ…. មនាបិយា ផោដ្ឋព្ពា”តិអាទិនា វត្ថុកាមា និទ្ទិដ្ឋា។ តេ បន កាមីយន្តីតិ **កាមា**តិ វេទិតព្ពា។ **តត្ថេវា**តិ និទ្ទេសេ ឯវ។ **វិភង្គេ**តិ ឈានវិភង្គេ (វិភ. ៥៦៤)។ បត្ថនាការេន បវត្តោ ទុព្ពលោ លោភោ ឆន្ទនដ្ឋេន **ឆន្ទោ,** តតោ ពលវា រញ្ជនដ្ឋេន **រាគោ,** តតោបិ ពលវតរោ ពហលរាគោ **ឆន្ទរាគោ**។ និមិត្តានុព្យញ្ជនានិ សង្កប្បេតិ ឯតេនាតិ **សង្កប្បោ,** តថាបវត្តោ លោភោ, តតោ ពលវា រញ្ជនដ្ឋេន **រាគោ,** សង្កប្បវសេនេវ បវត្តោ តតោបិ ពលវតរោ **សង្កប្បរាគោ**តិ។ ស្វាយំ បភេទោ ឯកស្សេវ លោភស្ស បវត្តិអាការវសេន, អវត្ថាភេទវសេន ច វេទិតព្ពោ យថា “វច្ឆោ ទម្មោ ពលីពទ្ទោ”តិ។ ឥមេ **កិលេសកាមា**។ កាមេន្តីតិ កាមា, កាមេន្តិ ឯតេហីតិ វា។

**ឯវញ្ហិ សតី**តិ ឯវំ ឧភយេសម្បិ កាមានំ សង្គហេ សតិ។ **វត្ថុកាមេហិបី**តិ “វត្ថុកាមេហិ វិវិច្ចេវា”តិបិ អត្ថោ យុជ្ជតីតិ ឯវំ យុជ្ជមានត្ថន្តរសមុច្ចយត្ថោ **បិ**-សទ្ទោ, ន កិលេសកាមសមុច្ចយត្ថោ។ កស្មា? ឥមស្មិំ អត្ថេ កិលេសកាមេហិ វិវេកស្ស ទុតិយបទេន វុត្តត្តា។ **តេនា**តិ វត្ថុកាមវិវេកេន។ **កាយវិវេកោ វុត្តោ ហោតិ** បុត្តទារាទិបរិគ្គហវិវេកទីបនតោ។ **បុរិមេនា**តិ កាយវិវេកេន។ **ឯត្ថា**តិ “វិវិច្ចេវ កាមេហិ, វិវិច្ច អកុសលេហិ ធម្មេហី”តិ ឯតស្មិំ បទទ្វយេ, ឥតោ វា និទ្ធារិតេ វិវេកទ្វយេ។ អកុសល-សទ្ទេន យទិបិ កិលេសកាមា, សព្ពាកុសលាបិ វា គហិតា, សព្ពថា បន កិលេសកាមេហិ វិវេកោ វុត្តោតិ អាហ “**ទុតិយេន កិលេសកាមេហិ វិវេកវចនតោ**”តិ។ **ទុតិយេនា**តិ ច ចិត្តវិវេកេនាតិ អត្ថោ។ **ឯតេសន្តិ** យថាវុត្តានំ ទ្វិន្នំ បទានំ, និទ្ធារណេ ចេតំ សាមិវចនំ។ តណ្ហាទិសំកិលេសានំ វត្ថុនោ បហានំ **សំកិលេសវត្ថុប្បហានំ។ លោលភាវោ** នាម តត្ថ តត្ថ រូបាទីសុ តណ្ហុប្បាទោ, តស្ស **ហេតុ** វត្ថុកាមា ឯវ វេទិតព្ពា។ **ពាលភាវោ** អវិជ្ជា, ទុច្ចិន្តិតចិន្តិតាទិ វា, តស្ស អយោនិសោមនសិការោ, សព្ពេបិ វា អកុសលា ធម្មា **ហេតុ**។ កាមគុណាធិគមហេតុបិ បាណាតិបាតាទិអសុទ្ធបយោគោ ហោតីតិ តព្ពិវេកេន **បយោគសុទ្ធិ** វិភាវិតា។ តណ្ហាសំកិលេសសោធនេន, វិវដ្ដូបនិស្សយសំវឌ្ឍនេន ច អជ្ឈាសយវិសោធនំ **អាសយបោសនំ។ កាមេសូ**តិ និទ្ធារណេ ភុម្មំ។

**អនេកភេទោ**តិ កាមាសវកាមរាគសំយោជនាទិវសេន, រូបតណ្ហាទិវសេន ច អនេកប្បភេទោ។ **កាមច្ឆន្ទោយេវា**តិ កាមសភាវោយេវ ឆន្ទោ, ន កត្តុកម្យតាឆន្ទោ, នាបិ កុសលច្ឆន្ទោតិ អធិប្បាយោ។ **ឈានបដិបក្ខតោ**តិ ឈានស្ស បដិបក្ខភាវតោ តំហេតុ តន្និមិត្តំ **វិសុំ វុត្តោ**។ អកុសលភាវសាមញ្ញេន អគ្គហេត្វា វិសុំ សរូបេន គហិតោ។ យទិ កិលេសកាមោវ បុរិមបទេ វុត្តោ, កថំ ពហុវចនន្តិ អាហ “**អនេកភេទតោ**”តិអាទិ។

**អញ្ញេសម្បិ** ទិដ្ឋិមានអហិរិកានោត្តប្បាទីនំ, តំសហិតផស្សាទីនញ្ច។ ឧបរិ វុច្ចមានានិ ឈានង្គានិ **ឧបរិឈានង្គានិ,** តេសំ អត្តនោ បច្ចនីកានំ **បដិបក្ខភាវទស្សនតោ** តប្បច្ចនីកនីវរណវចនំ។ **នីវរណានិ ហិ ឈានង្គបច្ចនីកានិ** តេសំ បវត្តិនិវារណតោ។ **សមាធិ កាមច្ឆន្ទស្ស បដិបក្ខោ** រាគប្បណិធិយា ឧជុវិបច្ចនីកភាវតោ, នានារម្មណេហិ បលោភិតស្ស បរិព្ភមន្តស្ស ចិត្តស្ស សមាធានតោ ច។ **បីតិ ព្យាបាទស្ស** បដិបក្ខា បាមោជ្ជេន សមានយោគក្ខេមត្តា។ **វិតក្កោ ថិនមិទ្ធស្ស** បដិបក្ខោ យោនិសោ សង្កប្បនវសេន

សវិប្ផារបវត្តិតោ។ **សុខំ** អរូបសមានុតាបសភាវស្ស **ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស** បដិបក្ខំ វូបសន្តសីតលសភាវត្តា។ **វិចារោ វិចិកិច្ឆាយ** បដិបក្ខោ អារម្មណេ អនុមជ្ជនវសេន បញ្ញាបដិរូបសភាវត្តា។ **មហាកច្ចានត្ថេរេន** ទេសិតំ បិដកានំ សំវណ្ណនា បេដកំ, តស្មិំ **បេដកេ**។

**បញ្ចកាមគុណភេទវិសយស្សា**តិ រូបាទិបញ្ចកាមគុណវិសេសវិសយស្ស។ **អាឃាតវត្ថុភេទាទិវិសយានន្តិ** ព្យាបាទវិវេកវចនេន "អនត្ថំ មេ អចរី"តិ (ទី. និ. ៣.៣៤០; អ. និ. ៩.២៩; វិភ. ៩៦០) អាទិអាឃាតវត្ថុភេទ វិសយស្ស ទោសស្ស, មោហាធិកេហិ ថិនមិទ្ធាទីហិ វិវេកវចនេន បដិច្ឆាទនវសេន ទុក្ខាទិបុព្ពន្តាទិភេទវិសយស្ស មោហស្ស វិក្ខម្ភនវិវេកោ វុត្តោ។ កាមរាគព្យាបាទតទេកដ្ឋថិនមិទ្ធាទិវិក្ខម្ភកញ្ចេតំ សព្ពាកុសលបដិបក្ខសភាវត្តា។ សព្ពកុសលានំ តេន សភាវេន សព្ពាកុសលប្បហាយកំ ហោតិ, ហោន្តម្បិ កាមរាគាទិវិក្ខម្ភនសភាវមេវ ហោតិ តំសភាវត្តាតិ អវិសេសេត្វា នីវរណាកុសលមូលាទីនំ "**វិក្ខម្ភនវិវេកោ វុត្តោ ហោតី**"តិ អាហ។

**៧១**. យថាបច្ចយំ បវត្តមានានំ សភាវធម្មានំ នត្ថិ កាចិ វសវត្តិតាតិ វសវត្តិភាវនិវារណត្ថំ "**វិតក្កនំ វិតក្កោ**"តិ វុត្តំ។ តយិទំ "វិតក្កនំ ឰទិសមិទ"ន្តិ អារម្មណស្ស បរិកប្បនន្តិ អាហ "**ឩហនន្តិ វុត្តំ ហោតី**"តិ។ យស្មា ចិត្តំ វិតក្កពលេន អារម្មណំ អភិនិរុឡ្ហំ វិយ ហោតិ, តស្មា សោ **អារម្មណាភិនិរោបនលក្ខណោ** វុត្តោ។ យថា ហិ កោចិ រាជវល្លភំ, តំសម្ពន្ធិនំ មិត្តំ វា និស្សាយ រាជគេហំ អារោហតិ អនុបវិសតិ, ឯវំ វិតក្កំ និស្សាយ ចិត្តំ អារម្មណំ អារោហតិ។ យទិ ឯវំ, កថំ អវិតក្កំ ចិត្តំ អារម្មណំ អារោហតីតិ? វិតក្កពលេនេវ។ យថា ហិ សោ បុរិសោ បរិចយេន តេន វិនាបិ និរាសង្កោ រាជគេហំ បវិសតិ, ឯវំ បរិចយេន វិតក្កេន វិនាបិ អវិតក្កំ ចិត្តំ អារម្មណំ អារោហតិ។ **បរិចយេនា**តិ ច សន្តានេ បវត្តវិតក្កភាវនាសង្ខាតេន បរិចយេន។ វិតក្កស្ស ហិ សន្តានេ អភិណ្ហំ បវត្តស្ស វសេន ចិត្តស្ស អារម្មណាភិរុហណំ ចិរបរិចិតំ។ តេន តំ កទាចិ វិតក្កេន វិនាបិ តត្ថ បវត្តតេវ។ យថា តំ ញាណសហិតំ ហុត្វា សម្មសនវសេន ចិរបរិចិតំ កទាចិ ញាណវិរហិតម្បិ សម្មសនវសេន បវត្តតិ, យថា វា កិលេសសហិតំ ហុត្វា បវត្តំ សព្ពសោ កិលេសរហិតម្បិ បរិចយេន កិលេសវាសនាវសេន បវត្តតិ, ឯវំសម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។ អាទិតោ, អភិមុខំ វា ហននំ **អាហននំ**។ បរិតោ, បរិវត្តេត្វា វា អាហននំ **បរិយាហននំ**។ "រូបំ រូបំ, បថវី បថវី"តិ អាកោដេន្តស្ស វិយ បវត្តិ "**អាហននំ, បរិយាហននន**"ន្តិ ច វេទិតព្ពំ។ **អានយនំ** ចិត្តស្ស អារម្មណេ ឧបនយនំ, អាកឌ្ឍនំ វា។

**អនុសញ្ចរណំ** អនុបរិព្ភមនំ។ ស្វាយំ វិសេសោ សន្តានម្ហិ លព្ភមានោ ឯវ សន្តានេ បាកដោ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អនុមជ្ជនំ** អារម្មណេ ចិត្តស្ស អនុមសនំ, បរិមជ្ជនន្តិ អត្ថោ។ តថា ហិ វិចារោ "បរិមជ្ជនហត្ថោ វិយ, សញ្ចរណហត្ថោ វិយា"តិ ច វុត្តោ។ **តត្ថា**តិ អារម្មណេ។ សហជាតានំ អនុយោជនំ អារម្មណេ អនុវិចារណសង្ខាតអនុមជ្ជនវសេនេវ វេទិតព្ពំ។ **អនុប្បពន្ធនំ** អារម្មណេ ចិត្តស្ស អវិច្ឆិន្នស្ស វិយ បវត្តិ។ តថា ហិ សោ "អនុសន្ធានតា"តិ (ធ. ស. ៨) និទ្ទិដ្ឋោ។ តេនេវ ច "យណ្ណានុរវោ វិយ, បរិព្ភមនំ វិយា"តិ ច វុត្តោ។

**កត្ថចី**តិ បឋមជ្ឈានេ, បរិត្តចិត្តុប្បាទេសុ ច។ វិចារតោ **ឱឡារិកដ្ឋេន**, វិចារស្សេវ ច **បុព្ពង្គមដ្ឋេន** អនុរវតោ ឱឡារិកោ, តស្ស ច បុព្ពង្គមោ **ឃណ្ដាភិឃាតោ វិយ វិតក្កោ**។ យថា ហិ ឃណ្ដាភិឃាតោ បឋមាភិនិបាតោ ហោតិ, ឯវំ អារម្មណាភិមុខនិរោបនដ្ឋេន **វិតក្កោ ចេតសោ បឋមាភិនិបាតោ** ហោតិ។ **អភិឃាត-**គ្គហណេន ចេត្ថ អភិឃាតជោ សទ្ទោ គហិតោតិ វេទិតព្ពោ។ **វិប្ផារវា**តិ វិចលនយុត្តោ សបរិប្ផន្ទោ។ **បរិព្ភមនំ វិយ** បរិស្សយាភាវវីមំសនត្ថំ។ **អនុប្បពន្ធេន បវត្តិយ**ន្តិ ឧបចារេ វា អប្បនាយំ វា សន្តានេន បវត្តិយំ។ តត្ថ ហិ វិតក្កោ និច្ចលោ ហុត្វា អារម្មណំ អនុបវិសិត្វា វិយ បវត្តតិ, ន បឋមាភិនិបាតេ។ **បាកដោ ហោតី**តិ វិតក្កស្ស វិសេសោ អភិនិរោបនាការោ ឱឡារិកត្តា បឋមជ្ឈានេ បាកដោ ហោតិ, តទភាវតោ បញ្ចកនយេ ទុតិយជ្ឈានេ វិចារស្ស វិសេសោ អនុមជ្ជនាការោ បាកដោ ហោតិ។

**វាលណ្ឌុបកំ** ឯឡកលោមាទីហិ កតចុម្ពដកំ។ **ឧប្បីឡនហត្ថោ**តិ បិណ្ឌស្ស ឧប្បីឡនហត្ថោ។ តស្សេវ ឥតោ ចិតោ ច **សញ្ចរណហត្ថោ**។ **មណ្ឌល**ន្តិ កំសភាជនាទីសុ កិញ្ចិ មណ្ឌលំ វដ្ដលេខំ ករោន្តស្ស។ យថា បុប្ផផល សាខាទិអវយវវិនិមុត្តោ អវិជ្ជមានោបិ រុក្ខោ "សបុប្ផោ សផលោ"តិ វោហរីយតិ, ឯវំ វិតក្កាទិអង្គវិនិមុត្តំ អវិជ្ជមានម្បិ ឈានំ "សវិតក្កំ សវិចារ"ន្តិ វោហរីយតីតិ ទស្សេតុំ "**រុក្ខោ វិយា**"តិអាទិ វុត្តំ។ ឈានភាវនាយ បុគ្គលវសេន ទេសេតព្ពត្តា "ឥធ ភិក្ខុ វិវិច្ចេវ កាមេហី"តិអាទិនា បុគ្គលាធិដ្ឋានេន ឈានានិ ឧទ្ទិដ្ឋានីតិ។ យទិបិ **វិភង្គេ** បុគ្គលាធិដ្ឋានា ទេសនា កតា, **អត្ថោ បន តត្រាបិ** វិភង្គេបិ យថា ឥធ "ឥមិនា ច វិតក្កេនា"តិអាទិនា ធម្មវសេន វុត្តោ, **ឯវមេវ ទដ្ឋព្ពោ,** បរមត្ថតោ បុគ្គលស្សេវ អភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ **អត្ថោ...បេ.... ទដ្ឋព្ពោ** ឈានសមង្គិនោ វិតក្កវិចារសមង្គិតាទស្សនេន, ឈានស្សេវ ច សវិតក្កសវិចារតាយ វុត្តត្តាតិ ឯវំ វា ឯត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

**វិវេកា**តិ វិវេកា ហេតុភូតាតិ វិវេក-សទ្ទស្ស ភាវសាធនតំ សន្ធាយាហ។ **វិវេកេ**តិ កត្តុសាធនតំ, កម្ម សាធនតំ វា។ “វិវិត្តោ”តិ ហិ ឥមិនា នីវរណេហិ វិនាភូតោ តេហិ វិវេចិតោតិ ច សាធនទ្វយម្បិ សង្គហិតមេវាតិ។

**៧២**. **បីណយតី**តិ តប្បេតិ, វឌ្ឍេតិ វា។ **សម្បិយាយនលក្ខណា**តិ បរិតុស្សនលក្ខណា។ **បីណនរសា**តិ បរិព្រូហនរសា។ **ផរណរសា**តិ បណីតរូបេហិ កាយស្ស ព្យាបនរសា។ ឧទគ្គភាវោ **ឱទគ្យំ**។ **ខុទ្ទិកា** លហុំ លោមហំសនមត្តំ កត្វា ភិន្នា ន បុន ឧប្បជ្ជតិ។ **ខណិកា** ពហុលំ ឧប្បជ្ជតិ។ ឧព្ពេគតោ **ផរណា** និច្ចលត្តា, ចិរដ្ឋិតិកត្តា ច បណីតតរា។ **ចេតិយង្គណំ គន្ត្វា**តិ បុណ្ណវល្លិកវិហារេ ចេតិយង្គណំ គន្ត្វា។ **បកតិយា ទិដ្ឋារម្មណវសេនា**តិ បុព្ពេ មហាចេតិយំ គហិតារម្មណវសេន។ **ចិត្រគេណ្ឌុកោ** វិចិត្រាការេន កតគេណ្ឌុកោ។ **ឧបនិស្សយេ**តិ សមីបេ, តស្ស វា វិហារស្ស និស្សយភូតេ, គោចរដ្ឋានភូតេតិ អត្ថោ។

**យវាជិរេ**តិ គេហង្គណេ។ បព្ពតសិខរេ កតចេតិយំ **“អាកាសចេតិយ”**ន្តិ វុត្តំ។ **គហិតនិមិត្តេនេវា**តិ ចេតិយវន្ទនំ, ធម្មស្សវនញ្ច ឧទ្ទិស្ស “ធញ្ញា វតិមេ”តិអាទិនា គហិតកុសលនិមិត្តេនេវ ការណភូតេន។ គហិតំ វា និមិត្តំ ឯតេនាតិ គហិតនិមិត្តំ, វុត្តាការេន បវត្តចិត្តំ, តេន គហិតនិមិត្តេនេវ ចិត្តេន សហ។ **បក្ខន្ទ**ន្តិ អនុបវិដ្ឋំ។ **អនុបរិប្ផុដ**ន្តិ អនុ អនុ សមន្តតោ ផុដំ, សព្ពសោ អនុវិសដន្តិ អត្ថោ។

បស្សទ្ធិយា និមិត្តភាវេន **គព្ភំ គណ្ហន្តី**។ បរិបាចនវសេន **បរិបាកំ គច្ឆន្តី**។ អប្បនាសម្បយុត្តាវ បីតិ អប្បនាសមាធិបូរិកា។ ខណិកសមាធិបូរិកា ច ឧបចារសមាធិបូរិកា ច អប្បនាសមាធិស្ស វិទូរតរាតិ តទុភយំ អនាមសន្តោ **“តាសុ យា អប្បនាសមាធិស្សា”**តិអាទិមាហ ។ **សមាធិសម្បយោគំ គតា**តិ បុព្ពេ ឧបចារសមាធិនា សម្បយុត្តា ហុត្វា អនុក្កមេន វឌ្ឍិត្វា អប្បនាសមាធិនា សម្បយោគំ គតា។

**៧៣**. សុខយតីតិ **សុខំ,** អត្តនា សម្បយុត្តធម្មេ លទ្ធស្សាទេ ករោតីតិ អត្ថោ។ ស្វាយំ កត្តុនិទ្ទេសោ បរិយាយលទ្ធោ ធម្មតោ អញ្ញស្ស កត្តុ និវត្តនត្ថោ, និប្បរិយាយេន បន ភាវសាធនមេវ លព្ភតីតិ **“សុខនំ សុខ”**ន្តិ វុត្តំ។ ឥដ្ឋសភាវត្តា តំសមង្គិបុគ្គលំ, សម្បយុត្តធម្មេ វា អត្តនិ សាទយតីតិ **សាតំ** ទ-ការស្ស ត-ការំ កត្វា។ សាតំ “មធុរ”ន្តិ វទន្តិ។ សាតំ លក្ខណំ ឯតស្សាតិ **សាតលក្ខណំ។ ឧបព្រូហនំ** សម្បយុត្តធម្មានំ សំវឌ្ឍនំ។ ទុក្ខំ វិយ អវិស្សជ្ជេត្វា អទុក្ខមសុខា វិយ អនជ្ឈុបេក្ខិត្វា អនុ អនុ គណ្ហនំ, ឧបការិតា វា **អនុគ្គហោ។ កត្ថចិ** បឋមជ្ឈានាទិកេ។ **បដិលាភតុដ្ឋី**តិ បដិលាភវសេន ឧប្បជ្ជនកតុដ្ឋិ។ **បដិលទ្ធរសានុភវន**ន្តិ បដិលទ្ធស្ស អារម្មណរសស្ស អនុភវនន្តិ សភាវតោ បីតិសុខានិ វិភជិត្វា ទស្សេតិ។ **យត្ថ បីតិ, តត្ថ សុខ**ន្តិ វិតក្កស្ស វិយ ឥតរេន បីតិយា សុខេន អច្ចន្តសំយោគមាហ។ “យត្ថ សុខំ, តត្ថ ន និយមតោ បីតី”តិ វិចារស្ស វិយ វិតក្កេន សុខស្ស បីតិយា អនច្ចន្តសំយោគំ។ តេន អច្ចន្តានច្ចន្តសំយោគិតាយ បីតិសុខានំ វិសេសំ ទស្សេតិ។ កំ តារេន្តិ ឯត្ថាតិ **កន្តារំ,** និរុទកមរុដ្ឋានំ។ វនមេវ **វនន្តំ។ តស្មិំ តស្មិំ សមយេ**តិ ឥដ្ឋារម្មណស្ស បដិលាភសមយេ, បដិលទ្ធស្ស រសានុភវនសមយេ, វនច្ឆាយាទីនំ សវនទស្សនសមយេ, បវេសបរិភោគសមយេ ច។ **បាកដភាវតោ**តិ យថាក្កមំ បីតិសុខានំ វិភូតភាវតោ។

**វិវេកជំ បីតិសុខ**ន្តិ ឯត្ថ បុរិមស្មិំ អត្ថេ **វិវេកជ**ន្តិ ឈានំ វុត្តំ។ បីតិសុខសទ្ទតោ ច អត្ថិអត្ថវិសេសតោ “អស្ស ឈានស្ស, អស្មិំ វា ឈានេ”តិ ឯត្ថ **អ**-ការោ ទដ្ឋព្ពោ។ ទុតិយេ បីតិសុខមេវ វិវេកជំ។ “វិវេកជំបីតិសុខ”ន្តិ ច អញ្ញបទត្ថសមាសោ, បច្ចត្តនិទ្ទេសស្ស ច អលោបោ កតោ។ លោបេ វា សតិ “វិវេកជបីតិសុខ”ន្តិ បាឋោតិ អយំ វិសេសោ។

**ឧបសម្បជ្ជា**តិ ឯត្ថ **ឧប-សំ**-សទ្ទា “ឧបលព្ភតិ, សំភុញ្ជតី”តិអាទីសុ វិយ និរត្ថកាតិ ទស្សេតុំ “ឧបគន្ត្វា”តិអាទិ វត្វា បុន តេសំ សាត្ថកភាវំ ទស្សេតុំ **“ឧបសម្បាទយិត្វា”**តិអាទិ វុត្តំ, តស្មា បត្វា, សាធេត្វាតិ វា អត្ថោ។ **ឥរិយ**ន្តិ កិរិយំ។ **វុត្តិ**អាទីនិ តស្សេវ វេវចនានិ។ **បាលនា**តិ ហិ ឯកំ ឥរិយាបថពាធនំ ឥរិយាបថន្តរេហិ រក្ខណា។

### បញ្ចង្គវិប្បហីនាទិវណ្ណនា

**៧៤**. បញ្ច អង្គានិ វិក្ខម្ភនវសេន បហីនានិ ឯតស្សាតិ **បញ្ចង្គវិប្បហីនំ**។ “អគ្យាហិតោ”តិ ឯត្ថ អាហិត-សទ្ទស្ស វិយ វិប្បហីន-សទ្ទស្សេត្ថ បរវចនំ ទដ្ឋព្ពំ, បញ្ចហិ អង្គេហិ វិប្បហីនន្តិ វា **បញ្ចង្គវិប្បហីនំ**។ ននុ អញ្ញេបិ អកុសលា ធម្មា ឥមិនា ឈានេន បហីយន្តិ, អថ កស្មា បញ្ចង្គវិប្បហីនតាវ វុច្ចតីតិ អាហ **“កិញ្ចាបី”**តិអាទិ។ ឈានលាភិនោបិ អឈានសមង្គិកាលេ ឈានបដិបក្ខលោភចិត្តាទីនំ បវត្តិសព្ភាវតោ **“ឈានក្ខណេ”**តិ វុត្តំ។ **បហីយន្តី**តិ វិគច្ឆន្តិ, នប្បវត្តន្តីតិ អត្ថោ។ **ឯកត្តារម្មណេ**តិ បឋវីកសិណាទិវសេន ឯកសភាវេ, ឯកគ្គតាសង្ខាតេ

ឯកគ្គាវហេ វា អារម្មណេ។ **តន្តិ** តំ នានាវិសយបលោភិតំ ចិត្តំ។ **កាមធាតុប្បហានាយា**តិ នានាវិសយសម្ភុបព្វត្តឡាយ កាមធាតុយា បហានាយ សមតិក្កមាយ បដិបទំ ឈានំ នប្បដិបជ្ជតិ។ **និរន្តរន្តិ** វិក្ខេបេន អនន្តរិតំ, សហិតន្តិ អត្ថោ។ **អកម្មញ្ញន្តិ** អកម្មនីយំ, ភាវនាកម្មស្ស អយោគ្យន្តិ អត្ថោ។ **ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចបរេតន្តិ** ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចេន អភិភូតំ។ **បរិព្ភមតិ** អនវដ្ឋានតោ, អវដ្ឋានស្ស សមាធានស្ស អភាវតោតិ អត្ថោ។ **វិចិកិច្ឆាយ ឧបហតន្តិ** សាតិសយស្ស វិចារស្ស អភាវតោ "សម្មាសម្ពុទ្ធោ នុ ខោ ភគវា, ន នុ ខោ"តិ, "បថវី បថវី"តិអាទិនា មនសិការេន, "ឈានំ សិយា នុ ខោ, ន នុ ខោ"តិអាទិនា ច បវត្តាយ វិចិកិច្ឆាយ ឧបហតំ។ **នារោហតិ** អប្បដិបត្តិនិមិត្តត្តា។ **វិសេសេន ឈានន្តរាយករត្តា**តិ សមាធិអាទីនំ ឧជុវិបច្ចនីកភាវេន ឈានាធិគមស្ស អន្តរាយករណតោ។

**តេហី**តិ ឈានាធិគមស្ស បច្ចយភូតេហិ វិតក្កវិចារេហិ។ **អវិក្ខេបាយ សម្បាទិតប្បយោគស្សា**តិ គតោ ឯវំ សមាធានាយ និប្ផាទិតភាវនាបយោគស្ស។ **ចេតសោ បយោគសម្បត្តិសម្ភវា**តិ យថាវុត្តភាវនាបយោគសម្បត្តិសមុដ្ឋានា។ **បីតិ បីណនំ** ភាវនាវសេន តប្បនំ។ **ឧបព្រូហនំ** ភាវនាវសេន បរិវុទ្ធី ចេតសោ **ករោតី**តិ សម្ពន្ធោ។ **នន្តិ** ចិត្តំ។ **សសេសសម្បយុត្តធម្មន្តិ** អវសិដ្ឋផស្សាទិធម្មសហិតំ, សមំ សម្មា ច អាធិយតីតិ សម្ពន្ធោ។ ឥន្ទ្រិយសមតាវសេន **សមំ,** បដិបក្ខធម្មានំ។ ទូរីភាវេ លីនុទ្ធច្ចាភាវេន **សម្មា** ច ឋបេតីតិ អត្ថោ។ ឯកគ្គតា ហិ សមាធានកិច្ចេន ចិត្តំ, សម្បយុត្តធម្មេ ច អត្តានំ អនុវត្តាបេន្តី ឈានក្ខណេ សាតិសយំ សមាហិតេ ករោតីតិ។ **ឧប្បត្តិវសេនា**តិ យថាបច្ចយំ ឧប្បជ្ជនវសេន ។ ឯតេសុ វិតក្កាទីសុ ឈានំ **ឧប្បន្នំ នាម** ហោតិ តត្ថេវ ឈានវោហារតោ។ តេនាហ **"តស្មា"**តិអាទិ។ **"យថា បនា"**តិអាទិនាបិ ឧបមាវសេន តមេវត្ថំ បាកដតរំ ករោតិ។

**បកតិចិត្តតោ**តិ បាកតិកកាមាវចរចិត្តតោ។ **សុវិសទេនា**តិ សុដ្ឋុ វិសទេន, បដុតរេនាតិ អត្ថោ។ **សញ្ញាវន្តន្តិ** សញ្ញាវយវន្តំ, អនវសេសន្តិ អត្ថោ។ **អប្ផុដន្តិ** អសម្ផុដ្ឋំ។ **អារម្មណេសុ ផុសិតា**តិ អប្បនាវសេន បវត្តមានា ចិត្តេកគ្គតា សមន្តតោ អារម្មណំ ផរន្តី វិយ ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ។ កស្មា បនេត្ថ ឈានបាឋេ អគ្គហិតា ចិត្តេកគ្គតា គហិតាតិ អនុយោគំ សន្ធាយ **"តត្ថ ចិត្តេកគ្គតា"**តិអាទិ វុត្តំ។ **តត្ថា**តិ តេសុ ឈានង្គេសុ។ **ន និទ្ទិដ្ឋា**តិ សរូបតោ ន និទ្ទិដ្ឋា, សាមញ្ញតោ បន ឈានគ្គហណេន គហិតា។ **ឯវំ វុត្តត្តា**តិ សរូបេនេវ វុត្តត្តា, អង្គមេវ ចិត្តេកគ្គតាតិ សម្ពន្ធោ។ **យេន អធិប្បាយេនា**តិ យេន វិតក្កាទីហិ សហ វត្តន្តំ ធម្មំ ទីបេតុំ តស្ស បកាសនាធិប្បាយេន "សវិតក្កំ សវិចារ"ន្តិអាទិនា **ឧទ្ទេសោ កតោ។ សោ ឯវ** អធិប្បាយោ **តេន** ភគវតា **វិភង្គេ** "ចិត្តេកគ្គតា"តិ និទ្ទិសន្តេន **បកាសិតោ**។ តស្មា សា ឈានបាឋេ អគ្គហិតាតិ ន ចិន្តេតព្ពំ។

**តិវិធកល្យាណវណ្ណនា**

**៧៥. អាទិមជ្ឈបរិយោសានវសេនា**តិ ឈានស្ស អាទិមជ្ឈបរិយោសានវសេន។ **លក្ខណវសេនា**តិ តេសំយេវ អប្បនាយំ លក្ខិតព្ពភាវវសេន។

**តត្រា**តិ តស្មិំ កល្យាណតាលក្ខណានំ វិភាវនេ។ **បដិបទាវិសុទ្ធី**តិ បដិបជ្ជតិ ឈានំ ឯតាយាតិ បដិបទា, គោត្រភុបរិយោសានោ បុព្ពភាគិយោ ភាវនានយោ។ បរិបន្ថតោ វិសុជ្ឈនំ វិសុទ្ធិ, បដិបទាយ វិសុទ្ធិ **បដិបទាវិសុទ្ធិ**។ សា បនាយំ យស្មា ឈានស្ស ឧប្បាទក្ខណេ លព្ភតិ, តស្មា វុត្តំ **"បដិបទាវិសុទ្ធិ អាទី"**តិ។ **ឧបេក្ខានុព្រូហនា**តិ វិសោធេតព្ពតាទីនំ អភាវតោ ឈានបរិយាបន្នាយ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាយ កិច្ចនិប្ផត្តិយា អនុព្រូហនា។ សា បនាយំ វិសេសតោ ឈានស្ស ឋិតិក្ខណេ លព្ភតិ។ តេន វុត្តំ **"ឧបេក្ខានុព្រូហនា មជ្ឈេ"**តិ។ **សម្បហំសនា**តិ តត្ថ ធម្មានំ អនតិវត្តនាទិសាធកស្ស ញាណស្ស កិច្ចនិប្ផត្តិវសេន បរិយោទបនា។ សា បន យស្មា ឈានស្ស ឱសានក្ខណេ បាកដា ហោតិ , តស្មា វុត្តំ **"សម្បហំសនា បរិយោសាន"**ន្តិ។ **ឥមានិ តីណិ លក្ខណានី**តិ បរិបន្ថតោ ចិត្តស្ស វិសុជ្ឈនាការោ , មជ្ឈិមស្ស សមថនិមិត្តស្ស បដិបជ្ជនាការោ, តត្ថ បក្ខន្ទនាការោតិ ឥមានិ តីណិ ឈានស្ស អាទិតោ ឧប្បាទក្ខណេ អប្បនាបត្តិលក្ខណានិ តេហិ អាការេហិ វិនា អប្បនាបត្តិយា អភាវតោ, អសតិ ច អប្បនាយ តទភាវតោ។ **អាទិកល្យាណញ្ចេវ** វិសុទ្ធិបដិបទត្តា។ យថាវុត្តេហិ លក្ខណេហិ សមន្នាគតត្តា, សម្បន្នលក្ខណត្តា ច **តិលក្ខណសម្បន្នញ្ច**។ ឥមិនា នយេន មជ្ឈបរិយោសាន លក្ខណានញ្ច យោជនា វេទិតព្ពា។

សម្ភវិយតិ ឈានំ ឯតេនាតិ សម្ភារោ, នានាវជ្ជនបរិកម្មំ។ សហ សម្ភារេនាតិ សសម្ភារោ, សោ ឯវ **សសម្ភារិកោ។ ឧបចារោ**តិ ឯកាវជ្ជនូបចារមាហ។ បគ្គហាទិកិច្ចស្ស បុព្ពភាគេ ភាវនាយ ឯវ សាធិតត្តា យា តត្ថ ឯកាវជ្ជនូបចារេ សិទ្ធា អជ្ឈុបេក្ខនា, សា ឈានក្ខណេ បរិព្រូហិតា នាម ហោតីតិ វុត្តំ **"ឧបេក្ខានុព្រូហនា នាម អប្បនា"**តិ។ យថាធិគតំ ឈានំ និស្សាយ យោ បហដ្ឋាការោ ចិត្តស្ស បរិតោសោ, តំ បច្ចវេក្ខណាវសេន បវត្តំ សន្ធាយាហ **"សម្បហំសនា នាម បច្ចវេក្ខណា"**តិ។ **ឯកេ**តិ អភយគិរិវាសិនោ។ តេ ហិ ឯវំ បដិបទា

វិសុទ្ធិអាទិកេ វណ្ណយន្តិ, តទយុត្តំ។ តថា ហិ សតិ អជ្ឈានធម្មេហិ ឈានស្ស គុណសំកិត្តនំ នាម កតំ ហោតិ។ ន ហិ ភូមន្តរំ ភូមន្តរបរិយាបន្នំ ហោតិ។ បាឡិយា ចេតំ វិរុទ្ធន្តិ ទស្សេតុំ **“យស្មា បនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឯកត្តគតំ ចិត្តន្តិ** ឥន្ទ្រិយានំ ឯករសភាវេន, ឯកគ្គតាយ ច សិខាប្បត្តិយា តទនុគុណំ ឯកត្តំ គតន្តិ ឯកត្តគតំ, ស សម្បយុត្តំ អប្បនាបត្តចិត្តំ។ តស្សេវ បដិបទាវិសុទ្ធិបក្ខន្ទតាទិ អនន្តរមេវ វុច្ចតិ។ **តស្មា**តិ យស្មា ឯកស្មិំយេវ អប្បនាចិត្តក្ខណេ បដិបទាវិសុទ្ធិអាទិ បាឡិយំ វុត្តំ, តស្មា **អាគមនវសេនា**តិ បរិកម្មាគមនវសេន។ **អនតិវត្តនាទីតិ អាទិ**-សទ្ទេន ឥន្ទ្រិយេករសតាតទុបគវីរិយវាហនាសេវនានិ សង្គណ្ហាតិ។ **បរិយោទាបកស្សា**តិ បរិសោធកស្ស បភស្សរភាវករស្ស។ **អនតិវត្តនាទិភាវសាធន**មេវ ចេត្ថ ញាណស្ស កិច្ចនិប្ផត្តិ វេទិតព្ពា។

**តស្មិន្តិ** តស្មិំ វារេ, ចតុបញ្ចចិត្តបរិមាណាយ អប្បនាវីថិយន្តិ អត្ថោ។ **តតោ** បរិបន្ថតោ។ **ចិត្តំ វិសុជ្ឈតី**តិ យទិបិ អាគមនំ គហេតុំ អវិសេសេន វិយ វុត្តំ, បរិកម្មវិសុទ្ធិតោ បន អប្បនាវិសុទ្ធិ សាតិសយាវ។ តេនាហ **“វិសុទ្ធត្តា”**តិអាទិ។ **អាវរណវិរហិតំ ហុត្វា**តិ យេនាវរណេន អាវដត្តា ចិត្តំ តតោ បុព្ពេ មជ្ឈិមំ សមថនិមិត្តំ បដិបជ្ជិតុំ ន សក្កោតិ, តេន វិរិត្តំ ហុត្វា, តំ វិក្ខម្ភេត្វាតិ អត្ថោ។ លីនុទ្ធច្ចសង្ខាតានំ ឧភិន្នំ អន្តានំ អនុបគមនេន មជ្ឈិមោ, សវិសេសំ បច្ចនីកធម្មានំ វូបសមនតោ សមថោ, យោគិនោ សុខវិសេសានំ ការណភាវតោ និមិត្តញ្ចាតិ **មជ្ឈិមំ សមថនិមិត្តំ**។ តេនាហ **“សមប្បវត្តោ អប្បនាសមាធិយេវា”**តិ។ **តទនន្តរំ បន បុរិមចិត្តន្តិ** តស្ស អប្បនាចិត្តស្ស អនន្តរបច្ចយភូតំ បុរិមំ ចិត្តំ, គោត្រភុចិត្តន្តិ អត្ថោ។ **ឯកសន្តតិបរិណាមនយេនា**តិ យថា “តទេវ ខីរំ ទធិសម្បន្ន”ន្តិ, ឯវំ សតិបិ បរិត្តមហគ្គតភាវភេទេ, បច្ចយបច្ចយុប្បន្នភាវភេទេ ច ឯកិស្សា ឯវ សន្តតិយា បរិណាមូបគមននយេន ឯកត្តនយវសេន។ **តថត្តន្តិ** តថភាវំ អប្បនាសមាធិវសេន សមាហិតភាវំ។ **ឯវំ បដិបន្នត្តា**តិ វុត្តាការេន បដិបជ្ជមានត្តា។ យស្មិញ្ហិ ខណេ តថត្តំ មជ្ឈិមំ សមថនិមិត្តំ បដិបជ្ជតិ, តស្មិំយេវ ខណេ **តថត្តុបគមនេន** អប្បនាសមាធិនា សមាហិតភាវូបគមនេន **តត្ថ បក្ខន្ទតិ នាម។ បុរិមចិត្តេ**តិ អប្បនាចិត្តស្ស បុរិមស្មិំ ចិត្តេ គោត្រភុចិត្តេ។ **វិជ្ជមានាការនិប្ផាទិកា**តិ តស្មិំ ចិត្តេ វិជ្ជមានានំ បរិបន្ថវិសុទ្ធិមជ្ឈិមសមថបដិបត្តិបក្ខន្ទនាការានំ និប្ផាទិកា, តេនាការេន និប្ផជ្ជមានាតិ អត្ថោ។ តេយេវ ហិ អាការា បច្ចយវិសេសតោ ឈានក្ខណេ និប្ផជ្ជមានា “បដិបទាវិសុទ្ធី”តិ លទ្ធសមញ្ញា ឈានស្ស តំ វិសេសំ និប្ផាទេន្តា វិយ វុត្តា។ **ឧប្បាទក្ខណេយេវា**តិ អត្តលាភវេលាយមេវ។ យទិ ឯវំ, កថំ តេ អាការា និប្ផជ្ជន្តីតិ អាហ **“អាគមនវសេនា”**តិ។

**តស្សា**តិ ចិត្តស្ស។ “វិសុទ្ធំ ចិត្តំ អជ្ឈុបេក្ខតី”តិ **បាឡិយំ** (បដិ. ម. ១.១៥៨) បុគ្គលាធិដ្ឋានេន អាគតាតិ **“ព្យាបារំ អករោន្តោ”**តិ អាហ។ សមថបដិបត្តិតថត្តុបគមនញ្ច ឥធ សមថភាវាបត្តិយេវាតិ អាហ **“សមថភាវូបគមនេនា”**តិ។ **កិលេសសំសគ្គំ បហាយ ឯកត្តេន ឧបដ្ឋិតស្សា**តិ បុព្ពេ “កថំ នុ ខោ កិលេសសំសគ្គំ បជហេយ្យ”ន្តិ បដិបន្នស្ស ឥទានិ សមថបដិបត្តិយា តស្ស បហីនត្តា កិលេសសង្គណិកាភាវេន ឯកត្តេន ឧបដ្ឋិតស្ស ឈានចិត្តស្ស។ បរិបន្ថវិសុទ្ធិមជ្ឈិមសមថបដិបត្តិបក្ខន្ទនេហិ វុទ្ធិប្បត្តិយា អនុព្រូហិតេ ឈានចិត្តេ លទ្ធោកាសា តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខា សម្បយុត្តេសុ សមវាហិតភាវេន បវត្តមានា តេ អនុព្រូហេន្តី វិយ ហោតីតិ អាហ **“តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាយ កិច្ចវសេន ឧបេក្ខានុព្រូហនា វេទិតព្ពា”**តិ។

យេ បនេតេ យុគនទ្ធធម្មាតិ សម្ពន្ធោ។ **តត្ថា**តិ តស្មិំ ឈានចិត្តេ។ អញ្ញមញ្ញានតិវត្តនវសេន កិច្ចករណតោ យុគេ នទ្ធា ពទ្ធា វិយ **យុគនទ្ធា។ វិមុត្តិរសេនា**តិ វិមុច្ចនកិច្ចេន, វិមុច្ចនសម្បត្តិយា វា។ **ឯស យោគី។ វាហយតី**តិ បវត្តេតិ។ **អស្សា**តិ ឈានចិត្តស្ស។ **តស្មិំ ខណេ**តិ ភង្គក្ខណេ។ ឧប្បាទក្ខណេ អតីតេ ហិ ឋិតិក្ខណតោ បដ្ឋាយ **អាសេវនា** បវត្តតិ នាម។ **តេ អាការា**តិ អញ្ញមញ្ញានតិវត្តនាទយោ តត្ថ ធម្មានំ បវត្តិអាការា។ អាសេវនាបិ ហិ អាសេវនបច្ចយភាវីនំ ធម្មានំ បវត្តិអាការោយេវ។ **សំកិលេសវោទានេសូ**តិ សមាធិបញ្ញានំ សមរសតាយ អករណំ ភាវនាយ សំកិលេសោ, ករណំ វោទានំ។ តថា សេសេសុបិ។ ឯវមេតេសុ សំកិលេសវោទានេសុ **តំ តំ អាទីនវំ** ទោសំ **អានិសំសំ** គុណំ បុរេតរំ បាដិហារិយញាណេន **ទិស្វា** យថា អញ្ញមញ្ញានតិវត្តនាទយោ ហោន្តិ, **តថា** ភាវនាយ **សម្បហំសិតត្តា** តេនេវ ញាណេន **វិសោធិតត្តា**។ វិសោធនំ ហេត្ថ សម្បហំសនំ។ តេ អាការា យស្មា និប្ផន្នា, តស្មា **“ធម្មានំ...បេ.... វេទិតព្ពាតិ វុត្ត”**ន្តិ លក្ខណសំវណ្ណនាយ អាទិម្ហិ វុត្តំ និគមនវសេន ទស្សេតិ។

“យស្មា ឧបេក្ខាវសេន ញាណំ បាកដំ ហោតី”តិ កោ សម្ពន្ធោ។ កស្មា សម្បហំសនាវ បរិយោសានន្តិ វុត្តា, ន ឧបេក្ខានុព្រូហនាតិ ចោទនំ សន្ធាយ **“តត្ថ យស្មា ឧបេក្ខាវសេន ញាណំ បាកដំ ហោតី”**តិ វុត្តំ។ **តត្ថា**តិ តស្មិំ ភាវនាចិត្តេ។ **ឧបេក្ខាវសេន ញាណំ បាកដំ ហោតី**តិ អប្បនាកាលេ ភាវនាយ សមប្បវត្តិយា, បដិបក្ខស្ស ច បហានតោ បគ្គហាទីសុ ព្យាបារស្ស អកាតព្ពតោ អជ្ឈុបេក្ខនាវ ហោតិ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ “សមយេ ចិត្តស្ស អជ្ឈុបេក្ខនា, វិសុទ្ធំ ចិត្តំ អជ្ឈុបេក្ខតី”តិ ច អាទិ។ សា បនាយំ អជ្ឈុបេក្ខនា ញាណស្ស កិច្ចសិទ្ធិយា ហោតិ,

វិសេសតោ ញាណសាធនត្តា អប្បនាព្យាបារស្សាតិ ផលេន ការណានុមានញាយេន។ យស្មា ឧបេក្ខាវសេន ញាណំ បាកដំ ហោតិ, តស្មា ញាណកិច្ចភូតា សម្បហំសនា បរិយោសានន្តិ វុត្តាតិ សម្ពន្ធោ។

ឥទានិ យថាវុត្តមត្ថំ បាឡិយា សមត្ថេតុំ “**យថាហា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **តថាបគ្គហិតំ ចិត្តន្តិ** យថា ភាវនាចិត្តំ កោសជ្ជបក្ខេ ន បតតិ, តថា វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គដ្ឋានិយានំ ធម្មានំ ពហុលីការវសេន បគ្គហិតំ។ **សាធុកំ អជ្ឈុបេក្ខតីតិ** បគ្គណ្ហនេនាបិ សមាធិស្ស វីរិយសមតាយោជនវសេន បគ្គហិតត្តា សក្កច្ចំ អជ្ឈុបេក្ខតិ, តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខា ឱកាសំ លភតិ។ តំ បន អជ្ឈុបេក្ខនំ ឧបេក្ខាវសេន បុព្វេ បវត្តបារិហារិយបញ្ញាវសេន អប្បនាបញ្ញាយ កិច្ចាធិកតាតិ អាហ “**បញ្ញាវសេន បញ្ញិន្ទ្រិយំ អធិមត្តំ ហោតី**”តិ។ តស្ស អធិមត្តត្តា ឯវ អជ្ឈុបេក្ខនន្តស្សេវ នានាសភាវេហិ នីវរណបមុខេហិ កិលេសេហិ អប្បនា**ចិត្តំ វិមុច្ចតិ។ វិមោក្ខវសេន** វិមុច្ចនវសេន។ **បញ្ញាវសេនា**តិ បុព្វេ បវត្តបារិហារិយបញ្ញាវសេន។ **វិមុត្តត្តា**តិ នានាកិលេសេហិ វិមុត្តត្តា ឯវ។ **តេ ធម្មា** សទ្ធាទយោ, វិសេសតោ សទ្ធាបញ្ញាវីរិយសមាធយោ ច **ឯករសា** សមានកិច្ចា **ហោន្តិ**។ ឯវមយំ ឥន្ទ្រិយានំ ឯករសភាវេន ភាវនា និប្ផជ្ជមានា ញាណព្យាបារេតិ អាហ “**ញាណកិច្ចភូតា សម្បហំសនា បរិយោសាន**”ន្តិ។ ឯវំ តិវិធាយ បដិបទាវិសុទ្ធិយា លទ្ធវិសេសាយ តិវិធាយ ឧបេក្ខានុព្រូហនាយ សាតិសយំ បញ្ញិន្ទ្រិយស្ស អធិមុត្តភាវេន ចតុព្ពិធាបិ សម្បហំសនា សិជ្ឈតីតិ អាគមនុបេក្ខា ញាណកិច្ចវសេន ទសបិ អាការា ឈានេ ឯវ វេទិតព្ពា។

**គណនានុបុព្ពតា**តិ គណនានុបុព្ពតាយ, គណនានុបុព្ពតាមត្តំ វា បឋមន្តិ ឥទន្តិ អត្ថោ។ តេន ទេសនាក្កមំ ឧល្លិង្គេតិ។ “**បឋមំ ឧប្បន្នន្តិ បឋម**”ន្តិ ឥមិនា បដិបត្តិក្កមំ, ឧប្បន្នន្តិ ហិ អធិគតន្តិ អត្ថោ។ “បឋមំ សមាបជ្ជិតព្ពន្តិ បឋម”ន្តិ ឥទំ បន ន ឯកន្តលក្ខណន្តិ **អដ្ឋកថាយំ** (ធ. ស. អដ្ឋ. ១៦០) បដិសិទ្ធត្តា ឥធ ន គហិតំ។ អារម្មណូបនិជ្ឈានំ លក្ខណូបនិជ្ឈានន្តិ ទុវិធេ ឈានេ ឥធាធិប្បេតជ្ឈានមេវ ទស្សេតុំ “**អារម្មណូបនិជ្ឈានតោ**”តិ វុត្តំ។ បឋវីកសិណសង្ខាតស្ស អត្តនោ អត្តនោ អារម្មណស្ស រូបំ វិយ ចក្ខុនា ឧបនិជ្ឈាយនតោ។ **បច្ចនីកឈាបនតោ**តិ នីវរណាទីនំ បច្ចនីកធម្មានំ ទហនតោ វិក្ខម្ភនវសេន បជហនតោ។ **សកលដ្ឋេនា**តិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន កតេ វា អកតេ វា បរិច្ឆិជ្ជ គហិតេ បឋវីភាគេ បឋវីមណ្ឌលេ សកលារម្មណករណដ្ឋេន។ ន ហិ តស្ស ឯកទេសមារម្មណំ ករិយតិ។ បឋវីកសិណសន្និស្សយតាយ និមិត្តំ **បឋវីកសិណំ** យថា “មញ្ចា ឧក្កុដ្ឋឹ ករោន្តី”តិ។ តំសហចរណតោ ឈានំ **បឋវីកសិណំ** យថា “កុន្តា បចរន្តី”តិ។

## ចិរដ្ឋិតិសម្បាទនវណ្ណនា

**៧៦**. លក្ខដ្ឋានេ ឋិតំ សរេន វាលំ វិជ្ឈតីតិ វាលវេធី។ ឥធ បន អនេកធា ភិន្នស្ស វាលស្ស អំសុំ វិជ្ឈន្តោ “វាលវេធី”តិ អធិប្បេតោ។ **តេន វាលវេធិនា។ សូទេនា**តិ ភត្តការេន។ “**អាការា បរិគ្គហេតព្វា**”តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ “**យថា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សុកុសលោ**តិ សុដ្ឋុ ឆេកោ។ **ធនុគ្គហោ**តិ ឥស្សាសោ។ **កម្ម**ន្តិ យោគ្យំ។ **អក្កន្តបទាន**ន្តិ វិជ្ឈនកាលេ អក្កមនវសេន បវត្តបទានំ។ **អាការ**ន្តិ ធនុជិយាសរានំ គហិតាការំ។ **បរិគ្គណ្ហេយ្យា**តិ ឧបធារេយ្យ។ **ភោជនសប្បាយាទយោ**តិ **អាទិ**-សទ្ទោ អវុត្តាការានម្បិ សង្គាហកោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេន ឧតុភាវនានិមិត្តាទីនម្បិ បរិគ្គណ្ហនំ វុត្តំ ហោតិ។ **តស្មិ**ន្តិ តស្មិំ តរុណសមាធិម្ហិ។

**ភត្តារ**ន្តិ សាមិនំ, ភត្តវេតនាទីហិ បោសកន្តិ អត្ថោ។ **បរិវិសន្តោ**តិ ភោជេន្តោ។ តស្ស រុច្ចិត្វា ភុញ្ជនាការំ សល្លក្ខេត្វា តស្ស ឧបនាមេន្តោតិ យោជនា។ **អយម្បិ** យោគី។ **អធិគតក្ខណេ ភោជនាទយោ អាការេ**តិ បុព្វេ ឈានស្ស អធិគតក្ខណេ កិច្ចសាធកេ ភោជនាទិកតេ អាការេ។ **គហេត្វា**តិ បរិគ្គហេត្វា សល្លក្ខេត្វា។ **នដ្ឋេ នដ្ឋេ** សមាធិម្ហិ **បុនប្បុនំ អប្បនាយ**។

មហានសវិជ្ជាបរិចយេន **បណ្ឌិតោ**។ តត្ថ វិសទញាណតាយ **ព្យត្តោ**។ ឋានុប្បត្តិកកឱសល្លយោគេន **កុសលោ។ នានច្ចយេហី**តិ នានច្ចយេហិ នានាសភាវេហិ, នានារសេហីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**អម្ពិលគ្គេហី**”តិអាទិ។ **សូបេហី**តិ ព្យញ្ជនេហិ។ **អម្ពិលគ្គេហី**តិ អម្ពិលកោដ្ឋាសេហិ, យេ វា អម្ពិលរសា ហុត្វា អគ្គភូតា, តេហិ ចតុរម្ពិលាទិមិស្សេហិ។ ឯស នយោ **តិត្តកគ្គា**ទីសុបិ។ **ខារិកេហី**តិ វាតិង្គណកឡីរាទិមិស្សេហិ។ **និមិត្ត**ន្តិ អាការំ រុច្ចនវសេន ភុញ្ជនាការំ។ **ឧគ្គណ្ហាតី**តិ ឧបរូបរិ គណ្ហាតិ ឧបធារេតិ។ **ឥមស្ស វា** សូបេយ្យស្ស អត្ថាយ ហត្ថំ **អភិហរតិ។ អភិហារាន**ន្តិ អភិមុខេន ហរិតព្ពានំ បណ្ណាការានំ, បូជាភិហារានំ វា។ **និមិត្តំ ឧគ្គណ្ហាតី**តិ “ឯវំ មេ ចិត្តំ សមាហិតំ អហោសី”តិ និមិត្តំ គណ្ហាតិ សល្លក្ខេតិ។

**សមាធិបរិបន្ថាន**ន្តិ សមាធិស្ស បរិបន្ថភូតានំ។ **ធម្មាន**ន្តិ កាមច្ឆន្ទាទិនីវរណធម្មានំ។ **សុវិសោធិតត្តា**តិ សុដ្ឋុ វិសោធិតត្តា, វិក្ខម្ភនវសេនេវ សម្មទេវ បហីនត្តាតិ អត្ថោ។ **កាមាទីនវបច្ចវេក្ខណាទីហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន

អសុភមនសិការនេក្ខម្មានិសំសបច្ចវេក្ខណាទីនិ សង្គណ្ហាតិ។ នេក្ខម្មគុណទស្សនេនាបិ ហិ តស្ស វិពន្ធភូតេ កាមច្ឆន្ទេ អាទីនវោ វិសេសតោ បាកដោ ហោតីតិ។ **កាយទុដ្ឋុល្លន្តិ** កាយទរថំ សារទ្ធកាយតំ។ តេន កាយចិត្តានំ សារម្ភនិមិត្តស្ស ព្យាបាទនីវរណស្ស ន វិសោធនមាហ។ **អារម្ភធាតុមនសិការាទីតិ អាទិ**-សទ្ទេន វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គនិមិត្តានំ, អាលោកសញ្ញាទីនញ្ច សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សមថនិមិត្តមនសិការាទីតិ អាទិ**-សទ្ទេន សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គដ្ឋានិយានំ ធម្មានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អញ្ញេបិ សមាធិបរិបន្ថេតិ** វិចិកិច្ឆាដ្ឋានិយេ, មទមានាទិកេ ច សន្ធាយាហ។ **អាសយន្តិ** វសនកសុសិរំ។ **សុបរិសុទ្ធន្តិ** អាសង្កនីយត្តាភាវេន សុដ្ឋុ បរិសុទ្ធំ។ ឯត្ថាហ – ននុ ចាយំ បគេវ កាមាទីនវំ បច្ចវេក្ខិត្វា សមថបដិបទំ បដិបន្នោ ឧបចារក្ខណេយេវ ឈានេន នីវរណានិ វិក្ខម្ភិតានិ, អថ កស្មា បុន កាមាទីនវបច្ចវេក្ខណាទិ គហិតន្តិ? សច្ចមេតំ។ តំ បន បហានមត្តន្តិ ឈានស្ស ចិរដ្ឋិតិយា អតិសយបហានត្ថំ បុន គហិតំ។

**ឧទ្ធច្ច មិទ្ធន្តិ** កុក្កុច្ចំ, ថិនញ្ច តទេកដ្ឋតាយ គហិតមេវាតិ កត្វា វុត្តំ។ **សុទ្ធន្តគតោតិ** សុបរិសុទ្ធបរិយន្តំ សព្ពសោ វិសោធិតកោណបរិយន្តំ ឧយ្យានំ គតោ។ **តហិំ រមេតិ** តស្មិំ ឈានេ រមេយ្យ ទិវសភាគម្បិ ឈានសមង្គី ឯវ ភវេយ្យ។

**ចិត្តភាវនាវេបុល្លត្ថន្តិ** សមាធិភាវនាយ វិបុលភាវាយ។ យថា ហិ ភាវនាវសេន និមិត្តស្ស ឧប្បត្តិ, ឯវមស្ស ភាវនាវសេនេវ វឌ្ឍនម្បិ។ តស្មា ឯកង្គុលាទិវសេន និមិត្តំ វឌ្ឍេន្តស្ស បុនប្បុនំ ពហុលីការេន ឈានំ ភាវនាបិ វុទ្ធិំ វិរុឡ្ហិំ វេបុល្លំ អាបជ្ជតិ។ តេន វុត្តំ “**ចិត្តភាវនាវេបុល្លត្ថញ្ច យថាលទ្ធំ បដិភាគនិមិត្តំ វឌ្ឍេតព្ព**”ន្តិ។ **តស្សាតិ** បដិភាគនិមិត្តស្ស។

## និមិត្តវឌ្ឍននយវណ្ណនា

**៧៧**. **តត្រាតិ** សាមិអត្ថេ ភុម្មវចនំ, តស្សាតិ អត្ថោ។ **អវឌ្ឍេត្វាតិ** យថា កុម្ភការោ មត្តិកាយ បត្តំ ករោន្តោ បឋមំ អបរិច្ឆិន្ទិត្វាវ បត្តំ វឌ្ឍេតិ, ឯវំ **បត្តវឌ្ឍនយោគេន** បត្តវឌ្ឍនយុត្តិយា អវឌ្ឍេត្វា បូវិកស្ស **បូវវឌ្ឍនំ**។ ភត្តស្ស ឧបរិ ភត្តបក្ខិបនំ **ភត្តវឌ្ឍនំ**។ វត្ថស្ស តិន្តស្ស អញ្ឆនាទិ **ទុស្សវឌ្ឍនំ**។ បច្ចេកំ **យោគ**-សទ្ទោ យោជេតព្ពោ។ អបរិច្ឆិន្ទិត្វា ន វឌ្ឍេតព្ពំ សបរិច្ឆេទេ ឯវ ភាវនាបវត្តិតោ។ តថា ហិ វុត្តំ “សាន្តកេ នោ អនន្តកេ”តិ (វិសុទ្ធិ. ១.៥៥)។

**ហំសបោតកាតិ** ជវនហំសបោតកា។ **ឧក្កូលំ** ឧន្នតដ្ឋានំ។ **វិក្កូលំ** និន្នដ្ឋានំ។ នទីសោតេន កតំ វិទុគ្គំ **នទីវិទុគ្គំ**។ វិសមាការេន ឋិតោ បព្ពតបទេសោ **បព្ពតវិសមោ**។

**ថូលានិ ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ** បច្ចវេក្ខណាពាហុល្លេន វិភូតភាវតោ។ **ទុព្ពលានិ ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ** បគុណពលវភាវស្ស អនាបាទិតត្តា។ **ឧបរិ ឧស្សុក្កនាយាតិ** ភាវនាយ ឧបរិ អារោហនាយ, ទុតិយជ្ឈានាធិគមាយាតិ អត្ថោ។

**បព្ពតេយ្យាតិ** បព្ពតេ ពហុលចារិនី។ **អខេត្តញ្ញូតិ** អគោចរញ្ញូ។ សមាធិបរិបន្ថានំ វិសោធនានភិញ្ញាតាយ **ពាលោ**។ ឈានស្ស បគុណភាវាបាទនវេយ្យត្តិយស្ស អភាវេន **អព្យត្តោ**។ ឧបរិឈានស្ស បទដ្ឋានភាវានវពោធេន **អខេត្តញ្ញូ**។ សព្ពថាបិ សមាបត្តិកោសល្លាភាវេន **អកុសលោ**។ សមាធិនិមិត្តស្ស វា អនាសេវនាយ **ពាលោ**។ អភាវនាយ **អព្យត្តោ**។ អពហុលីការេន **អខេត្តញ្ញូ**។ សម្មទេវ អនធិដ្ឋានតោ **អកុសលោតិ** យោជេតព្ពំ។ **ឧភតោ ភដ្ឋោតិ** ឧភយតោ ឈានតោ ភដ្ឋោ។ សោ ហិ អប្បគុណតាយ ន សុប្បតិដ្ឋិតតាយ សឧស្សាហោបិ វិនាសតោ, អសាមត្ថិយតោ ច ឈានទ្វយតោ បរិហីនោ។ **ចិណ្ណវសិនាតិ** អាសេវិតវសិនា។

## បញ្ចវសីកថាវណ្ណនា

**៧៨**. វសនំ វសីតិ ធាតុនិទ្ទេសតាយ កិរិយានិទ្ទេសោតិ អធិប្បាយេនាហ “**វសិយោ**”តិ, យថារុចិ បវត្តិយោតិ អត្ថោ។ អាវជ្ជនាយ វសី, អាវជ្ជនាវសេន វា វសី **អាវជ្ជនវសី**។ ឈានំ អាវជ្ជិតុំ យត្ថ យត្ថ បទេសេ ឥច្ឆា **យត្ថិច្ឆកំ**។ យទា យទា, យស្មិំ យស្មិំ វា ឈានង្គេ ឥច្ឆា **យទិច្ឆកំ**។ យាវ យាវ ឥច្ឆា **យាវទិច្ឆកំ**, ទ-ការោ បទសន្ធិករោ។ “**យាវា**”តិ ច ឥទំ ពហូនំ ជវនវារានំ និរន្តរំ វិយ តថាបវត្តនំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន ឯកមេវ។ សោ ហិ បរិច្ឆិន្នចិត្តក្ខណោតិ។ **អាវជ្ជនាយ ទន្ធាយិតត្តំ នត្ថីតិ** វុត្តនយេន យត្ថ កត្ថចិ ឋានេ យទា យទា យំ កិញ្ចិ ឈានង្គំ អាវជ្ជេន្តស្ស យថិច្ឆិតំ កាលំ អាវជ្ជនាយ អាវជ្ជនប្បវត្តិយា ទន្ធាយិតត្តំ វិត្ថាយិតត្តំ, ចិរាយិតត្តំ វា នត្ថិ។ ឯវំ អាវជ្ជនវសី សិទ្ធា នាម ហោតីតិ អត្ថោ។ **សេសាតិ** វុដ្ឋានអធិដ្ឋានបច្ចវេក្ខណាវសិយោ។

អង្គសមុទាយភាវតោ ឈានស្ស ឈានេ អាវជ្ជនវសី និប្បាទេតុកាមេន បដិបាដិយា ឈានង្គានិ អាវជ្ជេតព្ពានីតិ អាហ “**បឋមំ វិតក្កំ អាវជ្ជយតោ**”តិ។ យទិបិ អាវជ្ជនមេវេត្ថ ឥច្ឆិតំ អាវជ្ជនវសិយា អធិប្បេតត្តា, អាវជ្ជនាយ បន ឧប្បន្នាយ ជវនេហិ ភវិតព្ពំ។ តានិ ច ខោ អាវជ្ជនតប្បរតាយ ចិត្តាភិនីហារស្ស យថាវជ្ជិតឈានង្គារម្មណានិ កតិបយានេវ ហោន្តិ, ន បរិបុណ្ណានីតិ វុត្តំ “**វិតក្ការម្មណានេវ ចត្តារិ បញ្ច វា ជវនានិ ជវន្តី**”តិ។ **ចត្តារិ** តិក្ខិន្ទ្រិយស្ស។ **បញ្ច** នាតិតិក្ខិន្ទ្រិយស្សាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **និរន្តរ**ន្តិ វិសភាគេហិ និរន្តរំ។ **អយំ បនា**តិ ភវង្គទ្វយន្តរិតា ចតុជវនចិត្តា យថាវុត្តា **អាវជ្ជនវសី។ អញ្ញេសំ វា** ធម្មសេនាបតិអាទីនំ។ **ឯវរូបេ កាលេ**តិ ឧដ្ឋាយ សមុដ្ឋាយ លហុតរំ អាវជ្ជនវសីនិព្ពត្តនកាលេ។ សា ច ខោ ឥត្តរា បរិត្តកាលា, ន សត្ថុ យមកមហាបាដិហារិយេ វិយ ចិរតរប្បពន្ធវតី។ តថា ហិ តំ សាវកេហិ អសាធារណំ វុត្តំ។ អធិគមេន សមំ ស សម្បយុត្តស្ស ឈានស្ស សម្មា អាបជ្ជនំ បដិបជ្ជនំ **សមាបជ្ជនំ**, ឈានសមង្គិតា។

**សីឃ**ន្តិ ឯត្ថ សមាបជ្ជិតុកាមតានន្តរំ ទ្វីសុ ភវង្គេសុ ឧប្បន្នេសុ ភវង្គំ ឧបច្ឆិន្ទិត្វា ឧប្បន្នាវជ្ជនានន្តរំ សមាបជ្ជនំ សីឃំ **សមាបជ្ជនសមត្ថតា**។ អយញ្ច មត្ថកប្បត្តា **សមាបជ្ជនវសី** សត្ថុ ធម្មទេសនាយំ លព្ភតិ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ “សោ ខោ អហំ, អគ្គិវេស្សន, តស្សា ឯវ កថាយ បរិយោសានេ តស្មិំយេវ បុរិមស្មិំ សមាធិនិមិត្តេ អជ្ឈត្តមេវ ចិត្តំ សណ្ឋបេមិ សន្និសាទេមិ ឯកោទិំ ករោមិ សមាទហាមិ យេនស្សុទំ និច្ចកប្បំ វិហរាមី”តិ (ម. និ. ១.៣៨៧)។ ឥតោ សីឃតរា ហិ សមាបជ្ជនវសី នាម នត្ថិ។ ជុណ្ហាយ រត្តិយា នវោរោបិតេហិ កេសេហិ កបោតកន្ទរាយំ វិហរន្តស្ស អាយស្មតោ សារិបុត្តស្ស យក្ខេន មហន្តម្បិ បព្ពតកូដំ បទាលេតុំ សមត្ថេ បហារេ សីសេ ទិន្នេ សមាបជ្ជនម្បេត្ថ និទស្សេតព្ពំ។ តថា ហិ វក្ខតិ “តទា ថេរោ តស្ស បហរណសមយេ សមាបត្តិំ អប្បេសី”តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៣៧៤)។ **បាឡិយំ** បន “អញ្ញតរំ សមាធិំ សមាបជ្ជិត្វា និសិន្នោ”តិ (ឧទា. ៣៤) វុត្តំ។ ឥមេ បន ថេរា “សមាបត្តិតោ វុដ្ឋានសមកាលំ តេន បហារោ ទិន្នោ”តិ វទន្តិ។

**អច្ឆរាមត្ត**ន្តិ អង្គុលិផោដមត្តំ **ខណំ។ ឋបេតុ**ន្តិ សេតុ វិយ សីឃសោតាយ នទិយា ឱឃំ វេគេន បវត្តិតុំ អទត្វា យថាវុត្តក្ខណំ ឈានំ **ឋបេតុំ សមត្ថតា**។ អភិភុយ្យ ឋបនំ, អធិដ្ឋានំ វិយាតិ វា អធិដ្ឋានំ។ តត្ថ វសី **អធិដ្ឋានវសី។ តថេវ លហុំ វុដ្ឋាតុ**ន្តិ អច្ឆរាមត្តំ វា ទសច្ឆរាមត្តំ វា លហុំ ខណំ ឈានសមង្គី ហុត្វា ឈានតោ វុដ្ឋាតុំ សមត្ថតា។ ភវង្គចិត្តុប្បត្តិយេវ ហេត្ថ ឈានតោ វុដ្ឋានំ នាម។ ឯត្ថ ច យថា “ឯត្តកមេវ ខណំ ឈានំ ឋបេស្សាមី”តិ បុព្ពបរិកម្មវសេន អធិដ្ឋានសមត្ថតា **អធិដ្ឋានវសី**, ឯវំ “ឯត្តកមេវ ខណំ ឈានសមង្គី ហុត្វា ឈានតោ វុដ្ឋហិស្សាមី”តិ បុព្ពបរិកម្មវសេន វុដ្ឋានសមត្ថតា **វុដ្ឋានវសី** វេទិតព្ពា, យា សមាបត្តិ “វុដ្ឋានកុសលតា”តិ វុច្ចតិ។ **តទុភយទស្សនត្ថ**ន្តិ អធិដ្ឋានវុដ្ឋានវសីទស្សនត្ថំ។

**តត្ថា**តិ តស្មិំ និម្មិតបព្ពតេ តស្ស វិវរេ។ កិញ្ចាបិ ឯកំយេវ តំ អភិញ្ញាចិត្តំ យេន បព្ពតំ និម្មិនេយ្យ, អភិញ្ញាបាទកស្ស បន ឈានស្ស លហុតរំ ឋបនំ, វុដ្ឋានញ្ច ឥធ និទស្សិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ “ឯត្តកា ឥទ្ធិមន្តា ឯកំ ឧបដ្ឋាកំ គរុឡតោ រក្ខិតុំ ន សក្ខិំសូ”តិ គារយ្ហា អស្សាម។

**អាវជ្ជនានន្តរានី**តិ អាវជ្ជនវសីភាវាយ យថាក្កមំ វិតក្កាទីនំ ឈានង្គានំ អាវជ្ជនាយ បរតោ យានិ ជវនានិ បវត្តានិ, តានិ តេសំ បច្ចវេក្ខណានិ។ យទគ្គេន អាវជ្ជនវសីសិទ្ធិ, តទគ្គេន បច្ចវេក្ខណាវសីសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។

## ទុតិយជ្ឈានកថាវណ្ណនា

**៧៩**. នីវរណប្បហានស្ស តប្បឋមតាយ **អាសន្ននីវរណបច្ចត្ថិកា**។ ថូលំ នាម វិបុលម្បិ ផេគ្គុ វិយ សុខភញ្ជនីយន្តិ អាហ “**ឱឡារិកត្តា អង្គទុព្ពលា**”តិ។ **សន្តតោ មនសិ ករិត្វា**តិ បឋមជ្ឈានំ វិយ អនោឡារិកង្គត្តា, សន្តធម្មសមង្គិតាយ ច “សន្ត”ន្តិ មនសិ កត្វា។ យេ ហិ ធម្មា ទុតិយជ្ឈានេ បីតិសុខាទយោ, កាមំ តេ បឋមជ្ឈានេបិ សន្តិ, តេហិ បន តេ សន្តតរា ចេវ បណីតតរា ច ភវន្តីតិ។ **និកន្តិ**ន្តិ និកាមនំ, អបេក្ខន្តិ អត្ថោ។ **បរិយាទាយា**តិ ខេបេត្វា។ **ចត្តារិ បញ្ចា**តិ វា-សទ្ទោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោ។ ទុតិយជ្ឈានំ ឯតស្ស អត្ថីតិ ទុតិយជ្ឈានិកំ។ **វុត្តប្បការានេវា**តិ បឋមជ្ឈានេ វុត្តប្បការានិយេវ, បរិកម្មាទិនាមកានីតិ អត្ថោ។

**៨០**. **វូបសមា**តិ វូបសមហេតុ, **វូបសមោ**តិ ចេត្ថ បហានំ អធិប្បេតំ, តញ្ច វិតក្កវិចារានំ។ អតិក្កមោ អត្ថតោ ទុតិយជ្ឈានក្ខណេ អនុប្បាទោតិ អាហ “**សមតិក្កមា**”តិអាទិ។ កតមេសំ បនេត្ថ វិតក្កវិចារានំ វូបសមោ អធិប្បេតោ, កឹ បឋមជ្ឈានិកានំ, ឧទាហុ ទុតិយជ្ឈានិកានន្តិ។ កិញ្ចេត្ថ យទិ បឋមជ្ឈានិកានំ, នត្ថិ តេសំ វូបសមោ។ ន ហិ កទាចិ បឋមជ្ឈានំ វិតក្កវិចាររហិតំ អត្ថិ។ អថ ទុតិយជ្ឈានិកានំ, ឯវម្បិ នត្ថេវ វូបសមោ, សព្ពេន សព្ពំ តេសំ តត្ថ អភាវតោតិ? វុច្ចតេ – យេហិ វិតក្កវិចារេហិ បឋមជ្ឈានស្ស ឱឡារិកតា, តេសំ សមតិក្កមា ទុតិយស្ស ឈានស្ស សមធិគមោ, ន សភាវតោ អនោឡារិកានំ ផស្សាទីនំ សមតិក្កមាតិ

អយមត្ថោ “វិតក្កវិចារានំ វូបសមា”តិ ឯតេន ទីបិតោ។ តស្មា “កឹ បឋមជ្ឈានិកានំ វិតក្កវិចារានំ វូបសមោ ឥធាធិប្បេតោ, ឧទាហុ ទុតិយជ្ឈានិកាន”ន្តិ ឯទិសី ចោទនា អនោកាសាវ។ យស្មា ទិដ្ឋាទីនវស្ស តំតំឈានក្ខណេ អនុប្បត្តិធម្មតាបាទនំ វូបសមនំ អធិប្បេតំ។ វិតក្កាទយោ ឯវ ឈានង្គភូតា តថា ករិយន្តិ, ន តំសម្បយុត្តា ផស្សាទយោ, តស្មា វិតក្កាទីនំយេវ វូបសមាទិវចនំ ញាយាគតំ។ យស្មា បន វិតក្កាទីនំ វិយ តំសម្បយុត្តធម្មានម្បិ ឯតេន “ឯតំ ឱឡារិក”ន្តិ អាទីនវទស្សនំ សុត្តេ អាគតំ, តស្មា អវិសេសេន វិតក្កាទីនំ, តំសហគតានញ្ច វូបសមាទិកេ វត្តព្ពេ វិតក្កាទីនំយេវ វូបសមោ វុច្ចមានោ អធិកវចនំ អញ្ញំ អត្ថំ ពោធេតីតិ កត្វា កិញ្ចិ វិសេសំ ទីបេតីតិ ទស្សេតុំ **អដ្ឋកថាយំ “ឱឡារិកស្ស បនា”**តិអាទិ គហិតន្តិ ឥធ “យេហិ វិតក្កវិចារេហី”តិអាទិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ “បីតិយា ច វិរាគា”តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ តស្មា វិតក្កវិចារបីតិសុខសមតិក្កមវចនានិ ឱឡារិកោឡារិកង្គសមតិក្កមា ទុតិយាទិអធិគមទីបកានីតិ តេសំ ឯកទេសភូតំ វិតក្កវិចារសមតិក្កមវចនំ តំទីបកំ វុត្តំ។ វិសុំ វិសុំ បិតេបិ ហិ វិតក្កវិចារសមតិក្កមវចនាទិកេ បហេយ្យង្គនិទ្ទេសតាសាមញ្ញេន ចិត្តេន សមូហតោ គហិតេ វិតក្កវិចារវូបសមវចនស្ស តទេកទេសតា ទដ្ឋព្ពា។ អយញ្ច អត្ថោ អវយវេន សមុទាយោបលក្ខណនយេន វុត្តោ។ អថ វា វិតក្កវិចារវូបសមវចនេនេវ តំសមតិក្កមា ទុតិយាធិគមទីបកេន បីតិវិរាគាទិវចនានំ បីតិអាទិសមតិក្កមា តតិយាទិអធិគមទីបកតា ទីបិតា ហោតីតិ តស្ស តំទីបកតា វុត្តា។

**និយកជ្ឈត្តមធិប្បេតំ** ន អជ្ឈត្តជ្ឈត្តាទិ។ តត្ថ ការណមាហ **“វិភង្គេ បនា”**តិអាទិ។ **នីលវណ្ណយោគតោ នីលវត្ថំ វិយា**តិ នីលយោគតោ វត្ថំ នីលំ វិយាតិ អធិប្បាយោ។ យេន សម្បសាទនេន យោគា ឈានំ **សម្បសាទនំ**។ តស្មិំ ទស្សិតេ “សម្បសាទនំ ឈាន”ន្តិ សមានាធិករណនិទ្ទេសេនេវ តំយោគា ឈានេ តំសទ្ទប្បវត្តិ ទស្សិតាតិ អវិរោធោ យុត្តោ។ ឯកោទិភាវេ កថន្តិ ឯកោទិម្ហិ ទស្សិតេ ឯកោទិភាវំ ឈានន្តិ សមានាធិករណនិទ្ទេសេនេវ ឈានស្ស ឯកោទិវឌ្ឍនតា វុត្តា ហោតីតិ ចេ? “ឯកោទិភាវ”ន្តិ បទំ ឧទ្ធរិត្វា ឯកោទិស្ស និទ្ទេសោ ន កាតព្ពោ សិយាតិ ឯកោទិភាវសទ្ទោ ឯវ សមាធិម្ហិ បវត្តោ សម្បសាទនសទ្ទោ វិយ ឈានេ បវត្តតីតិ យុត្តំ។ **ឥមស្មិញ្ច អត្ថវិកប្បេ**តិ “ចេតសោ សម្បសាទយតី”តិ ឯតស្មិំ បក្ខេ “ចេតសោ”តិ ច ឧបយោគត្ថេ សាមិវចនំ។ **បុរិមស្មិ**ន្តិ “សម្បសាទនយោគតោ ឈានំ សម្បសាទន”ន្តិ វុត្តបក្ខេ។ **ចេតសោ**តិ សម្ពន្ធេ សាមិវចនំ។

**សេដ្ឋោបិ លោកេ “ឯកោ”តិ វុច្ចតិ** “យាវ បរេ ឯកាហំ តេ ករោមី”តិអាទីសុ។ ឯកោ អទុតិយោ “ឯកាកីភិ ខុទ្ទកេហិ ជិត”ន្តិអាទីសុ អសហាយត្ថោបិ ឯក-សទ្ទោ ទិដ្ឋោតិ អាហ **“ឯកោ អសហាយោ ហុត្វា”**តិ។ សទ្ធាទយោបិ កាមំ សម្បយុត្តធម្មានំ សាធារណតោ, អសាធារណតោ ច បច្ចយា ហោន្តិយេវ, សមាធិ បន ឈានក្ខណេ សម្បយុត្តធម្មានំ អវិក្ខេបលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋករណេន សាតិសយំ បច្ចយោ ហោតីតិ ទស្សេន្តោ **“សម្បយុត្តធម្មេ...បេ.... អធិវចន”**ន្តិ អាហ។

“សម្បសាទនំ , ចេតសោ ឯកោទិភាវ”ន្តិ វិសេសនទ្វយំ ឈានស្ស អតិសយវចនិច្ឆាវសេន គហិតំ។ ស្វាយមតិសយោ យថា ឥមស្មិំ ឈានេ លព្ភតិ, ន តថា បឋមជ្ឈានេតិ ឥមំ វិសេសំ ទស្សេតុំ **“ននុ ចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ អារម្មណេ អាហននបរិយាហននវសេន, អនុមជ្ជនអនុយោជនវសេន ច បវត្តមានា ធម្មា សតិបិ នីវរណប្បហានេន កិលេសកាលុស្សិយាបគមេ សម្បយុត្តានំ កញ្ចិ ខោភំ ករោន្តា វិយ តេហិ ច តេ ន សន្និសិន្នា ហោន្តីតិ វុត្តំ **“វិតក្កវិចារក្ខោភេន ន សុប្បសន្ន”**ន្តិ។ ខុទ្ទិកា ឩមិយោ **វីចិយោ**។ មហតិយោ **តរង្គា**។ សតិបិ ឥន្ទ្រិយសមត្តេ, វីរិយសមតាយ ច តេនេវ ខោភេន, សម្បសាទាភាវេន ច **សមាធិបិ ន សុដ្ឋុ បាកដោ** ពហលេ វិយ ជលេ មច្ឆោ។ យថាវុត្តក្ខោភោ ឯវ **បលិពោធោ។ ឯវំ វុត្តេនា**តិ យស្សា សទ្ធាយ វសេន សម្បសាទនំ, យស្សា ច ចិត្តេកគ្គតាយ វសេន ឯកោទិភាវន្តិ ច ឈានំ វុត្តំ។ តាសំ ឯវ “សទ្ទហនា”តិអាទិនា បវត្តិអាការស្ស វិសេសវិភាវនាវសេន វុត្តេន។ **តេន** វិភង្គបាឋេន។ “សម្បសាទនយោគតោ, សម្បសាទនតោ វា សម្បសាទនំ, ឯកោទីភាវេតីតិ ឯកោទិភាវន្តិ ឈានំ វុត្ត”ន្តិ ឯវំ បវត្តា **អយំ អត្ថវណ្ណនា ន វិរុជ្ឈតិ**។ យថា បន អវិរោធោ, សោ វុត្តោ ឯវ។

៨១. **សន្តា**តិ សមំ និរោធំ គតា។ **សមិតា**តិ ភាវនាយ សមំ គមិតា និរោធិតា។ **វូបសន្តា**តិ តតោ ឯវ សុដ្ឋុ ឧបសន្តា។ **អត្ថង្គតា**តិ អត្ថំ វិនាសំ គតា។ **អព្ភត្ថង្គតា**តិ ឧបសគ្គេន បទំ វឌ្ឍេត្វា វុត្តំ។ **អប្បិតា**តិ វិនាសំ គមិតា។ **សោសិតា**តិ បវត្តិសង្ខាតស្ស សន្តានស្ស អភាវេន សោសំ សុក្ខភាវំ ឥតា។ **ព្យន្តិកតា**តិ វិគតន្តកតា។

**អយមត្ថោ**តិ ភាវនាយ បហីនត្តា វិតក្កវិចារានំ អភាវោ។ ចោទកេន វុត្តមត្ថំ សម្បដិច្ឆិត្វា បរិហរិតុំ “ឯវមេតំ សិទ្ធោវាយមត្ថោ”តិ វត្វា **“ន បនេត”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឯត**ន្តិ “វិតក្កវិចារានំ វូបសមា”តិ ឯតំ វចនំ។ **តទត្ថទីបក**ន្តិ តស្ស វិតក្កវិចារាភាវមត្តសង្ខាតស្ស អត្ថស្ស ទីបកំ។ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ – ទុតិយជ្ឈានាទិអធិគមូបាយទីបកេន អជ្ឈត្តសម្បសាទនតាយ, ចេតសោ ឯកោទិភាវតាយ ច ហេតុទីបកេន, អវិតក្កអវិចារភាវ

ហេតុទីបកេន ច វិតក្កវិចារវូបសមវចនេនេវ វិតក្កវិចារាភាវោ ទីបិតោតិ កឹ បុន អវិតក្កអវិចារវចនេន កតេនាតិ? ន, អទីបិតត្តា។ ន ហិ វិតក្កវិចារវូបសមវចនេន វិតក្កវិចារានំ អប្បវត្តិ វុត្តា ហោតិ។ វិតក្កវិចារេសុ ហិ តណ្ហាប្បហានំ ឯតេសំ វូបសមនំ, យេ ច សង្ខារេសុ តណ្ហាប្បហានំ ករោន្តិ, តេសុ មគ្គេសុ, បហីនតណ្ហេសុ ច ផលេសុ សង្ខារបវត្តិ ហោតិ ឯវ , ឯវមេវិធាបិ វិក្ខម្ភិតវិតក្កវិចារតណ្ហស្ស ទុតិយជ្ឈានស្ស វិតក្កវិចារសម្បយោគោ បុរិមេន ន និវារិតោ សិយាតិ តំនិវារណត្ថំ, អាវជ្ជិតុកាមតាទិអតិក្កមោវ តេសំ វូបសមោតិ ទស្សនត្ថញ្ច **“អវិតក្កំ អវិចារ”**ន្តិ វុត្តំ។ **បឋមម្បីតិ** បឋមំ ឈានម្បិ។

“ទុតិយំ ឧប្បន្នន្តិបិ ទុតិយ”ន្តិ វត្តំ វដ្ដតិយេវ។ **ន តថា តមស្ស វិតក្កវិចារា**តិ យថា បឋមជ្ឈានស្ស ឧបចារក្ខណេ នីវរណានិ បហីយន្តិ, តថា តមស្ស ទុតិយជ្ឈានស្ស ឧបចារក្ខណេ វិតក្កវិចារា ន បហីយន្តិ អសំកិលិដ្ឋសភាវត្តា, ឧបចារភាវនាយ ច តេ បហាតុំ អសមត្ថភាវតោ។ យទិបិ តាយ តេសុ តណ្ហា បហីយតិ, ន បន សវិសេសំ។ សវិសេសញ្ហិ តត្ថ តណ្ហាប្បហានំ អប្បនាយ ឯវ ហោតិ។ តេន វុត្តំ **“អប្បនាក្ខណេយេវា”**តិអាទិ។ បហានង្គតាបិ អតិសយប្បហានវសេនេវ វេទិតព្ពា យថា នីវរណានំ បឋមជ្ឈានស្ស។ **តស្មា**តិ យស្មា តិវង្គមេវេតំ ឈានំ, តស្មា។ **តន្តិ** វិភង្គេ វចនំ។ រថស្ស បណ្ឌុកម្ពលំ វិយ សម្បសាទោ ឈានស្ស បរិក្ខារោ, ន ឈានង្គន្តិ អាហ **“សបរិក្ខារំ ឈានំ ទស្សេតុ”**ន្តិ។

## តតិយជ្ឈានកថាវណ្ណនា

**៨២. ឧប្បិលាវិត**ន្តិ កាមញ្ញោយំ បរិគ្គហេសុ អបរិច្ចត្តបេមស្ស អនាទីនវទស្សិនោ តណ្ហាសហគតាយ បីតិយា បវត្តិអាការោ, តថ បន ទុតិយជ្ឈានបីតិ អធិប្បេតា។ តថាបិ សព្ពសោ បីតិយំ អវិរត្តំ, សាបិ អនុពន្ធេយ្យាតិ វុត្តំ។ ឧប្បិលាវិតំ វិយាតិ វា **ឧប្បិលាវិតំ**។ អាទីនវំ ហិ តត្ថ បាកដតរំ កត្វា ទស្សេតុំ ឯវំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

**៨៣**. វិរជ្ជនំ **វិរាគោ**។ តំ បន វិរជ្ជនំ និព្ពិន្ទនមុខេន ហីឡនំ វា តប្បដិពទ្ធរាគប្បហានំ វាតិ តទុភយំ ទស្សេតុំ **“វុត្តប្បការាយ បីតិយា ជិគុច្ឆនំ វា សមតិក្កមោ វា”**តិ អាហ។ **វុត្តប្បការាយា**តិ “យទេវ តត្ថ បីតី”តិអាទិនា វុត្តប្បការាយ។ **សម្បិណ្ឌនំ** សមុច្ចយោ។

**មគ្គោ**តិ ឧបាយោ។ **តទធិគមាយា**តិ តតិយមគ្គាធិគមាយ។

**៨៤. ឧបបត្តិតោ**តិ សមវាហិតភាវេន បតិរូបតោ។ ឈានុបេក្ខាបិ សមវាហិតមេវ អន្តោនីតំ កត្វា បវត្តតីតិ អាហ **“សមំ បស្សតី”**តិ។ **វិសទាយា**តិ បរិព្យត្តាយ សំកិលេសវិគមេន។ **វិបុលាយា**តិ មហតិយា សាតិសយំ មហគ្គតភាវប្បត្តិយា។ **ថាមគតាយា**តិ បីតិវិគមេន ថិរភាវប្បត្តាយ។

**បរិសុទ្ធបកតិ** ខីណាសវបកតិ និក្កិលេសតា។ សត្តេសុ កម្មស្សកតាទស្សនហេតុកោ សមភាវទស្សនាការោ មជ្ឈត្តាការោ **ព្រហ្មវិហារុបេក្ខា**។

**សហជាតធម្មាន**ន្តិ និទ្ទារណេ សាមិវចនំ។ សមប្បវត្តិយា ភាវនាយ វីថិបដិបន្នាយ អលីនានុទ្ធតា និរស្សាទតាយ បគ្គហនិគ្គហសម្បហំសនេសុ ព្យាបារាភាវតោ សម្បយុត្តធម្មេសុ មជ្ឈត្តាការភូតា **ពោជ្ឈង្គុបេក្ខា**។

**ឧបេក្ខានិមិត្ត**ន្តិ ឯត្ថ លីនុទ្ធច្ចបក្ខបាតរហិតំ មជ្ឈត្តំ វីរិយំ ឧបេក្ខា។ តទេវ តំ អាការំ គហេត្វា បវត្តេតព្ពស្ស តាទិសស្ស វីរិយស្ស និមិត្តភាវតោ ឧបេក្ខានិមិត្តំ ភាវនាយ សមប្បវត្តិកាលេ ឧបេក្ខីយតីតិ ឧបេក្ខា, វីរិយមេវ ឧបេក្ខា **វីរិយុបេក្ខា**។

“បឋមំ ឈានំ បដិលាភត្ថាយ នីវរណេ...បេ.... នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តឹ បដិលាភត្ថាយ អាកិញ្ចញ្ញាយតនសញ្ញំ បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា បញ្ញា សង្ខារុបេក្ខាសុ ញាណ”ន្តិ (បដិ. ម. ១.៥៧) ឯវមាគតា ឥមា **អដ្ឋ សមាធិវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ**។ “សោតាបត្តិមគ្គំ បដិលាភត្ថាយ ឧប្បាទំ បវត្តំ និមិត្តំ អាយូហនំ បដិសន្ធឹ គតឹ និព្ពត្តឹ ឧបបត្តឹ ជាតឹ ជរំ ព្យាធឹ មរណំ សោកំ បរិទេវំ ឧបាយាសំ។ សោតាបត្តិផលសមាបត្តត្ថាយ ឧប្បាទំ បវត្តំ...បេ.... អរហត្តមគ្គំ បដិលាភត្ថាយ ឧប្បាទំ...បេ.... ឧបាយាសំ...បេ.... អរហត្តផលសមាបត្តត្ថាយ សុញ្ញតាវិហារសមាបត្តត្ថាយ អនិមិត្តវិហារសមាបត្តត្ថាយ ឧប្បាទំ បវត្តំ និមិត្តំ អាយូហនំ បដិសន្ធឹ គតឹ និព្ពត្តឹ ឧបបត្តឹ ជាតឹ ជរំ ព្យាធឹ មរណំ សោកំ បរិទេវំ ឧបាយាសំ បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា បញ្ញា សង្ខារុបេក្ខាសុ ញាណ”ន្តិ ឯវមាគតា ឥមា **ទស វិបស្សនាវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ**។ ឯត្ថ ច បឋមជ្ឈានាទីហិ វិក្ខម្ភិតានិ នីវរណវិតក្កវិចារាទីនិ

បដិសង្ខាយ សភាវតោ ឧបបរិក្ខិត្វា សន្និដ្ឋានវសេន តិដ្ឋមានា **នីវរណាទិបដិសង្ខាសន្តិដ្ឋនា** ទិដ្ឋាទីនវត្ថា តេសំ **គហណេ** ឧប្បាទនេ អជ្ឈុបេក្ខន្តី វិបស្សនាបញ្ញា គហណេ **មជ្ឈត្តភូតា ឧបេក្ខា**។

តត្ថ **ឧប្បាទ**ន្តិ បុរិមកម្មបច្ចយា ខន្ធានំ ឥធ ឧប្បត្តិមាហ។ **បវត្ត**ន្តិ តថាឧប្បន្នស្ស បវត្តិំ។ **និមិត្ត**ន្តិ សព្ពម្បិ តេភូមកសង្ខារគតំ និមិត្តភាវេន ឧបដ្ឋានតោ។ **អាយូហន**ន្តិ អាយតិំ បដិសន្ធិហេតុភូតំ កម្មំ។ **បដិសន្ធិ**ន្តិ អាយតិំ ឧប្បត្តិំ។ **គតិ**ន្តិ យាយ គតិយា សា បដិសន្ធិ ហោតិ។ **និព្ពត្តិ**ន្តិ ខន្ធានំ និព្ពត្តនំ។ **ឧបបត្តិ**ន្តិ "សមាបន្នស្ស វា ឧបបន្នស្ស វា"តិ (បដិ. ម. ១.៧២) ឯវំ វុត្តវិបាកប្បវត្តិំ។ **ជាតិ**ន្តិ ជរាទីនំ បច្ចយភូតំ ភវបច្ចយា ជាតិំ។ **ជរាព្យាធិមរណា**ទយោ បាកដា ឯវ។ ឯត្ថ ច ឧប្បាទាទយោ បញ្ចេវ សង្ខារុបេក្ខាញាណស្ស វិសយវសេន វុត្តា, សេសា តេសំ វេវចនវសេន។ "និព្ពត្តិ, ជាតី"តិ ឥទញ្ហិ ទ្វយំ ឧប្បាទស្ស ចេវ បដិសន្ធិយា ច វេវចនំ, "គតិ, ឧបបត្តិ ចា"តិ ឥទំ ទ្វយំ បវត្តស្ស, ជរាទយោ និមិត្តស្សាតិ វេទិតព្ពំ។ អប្បណិហិតវិមោក្ខវសេន មគ្គុប្បត្តិហេតុភូតា ចតស្សោ, តថា ផលសមាបត្តិយា ចតស្សោ, សុញ្ញតវិហារ អនិមិត្តវិហារវសេន ទ្វេតិ ទស សង្ខារុបេក្ខា។

**យា**តិ វិបស្សនាបញ្ញា។ **យទត្ថី**តិ យំ អនិច្ចាទិលក្ខណត្តយំ ឧបលព្ភតិ។ **យំ ភូត**ន្តិ យំ បច្ចយនិព្ពត្តត្តា ភូតំ ខន្ធបញ្ចកំ។ **តំ បជហតី**តិ អនិច្ចានុបស្សនាទីហិ និច្ចសញ្ញាទយោ បជហន្តោ សម្មទេវ ទិដ្ឋាទីនវត្តា តប្បដិពទ្ធច្ឆន្ទរាគប្បហានេន បជហតិ, យថា អាយតិំ អាទានំ ន ហោតិ, តថា បដិបត្តិយា បជហតិ។ តថាភូតោ ច តត្ថ **ឧបេក្ខំ បដិលភតិ។ វិចិននេ**តិ អនិច្ចាទិវសេន សម្មសនេបិ។

សម្បយុត្តធម្មានំ សមប្បវត្តិហេតុតាយ **សមវាហិតភូតា**។ នីវរណវិតក្កវិចារាទិសព្ពបច្ចនីកេហិ វិមុត្តត្តា **សព្ពបច្ចនីកបរិសុទ្ធា**។ តេសំ វូបសន្តត្តា **បច្ចនីកវូបសមនេបិ អព្យាបារភូតា** អព្យាបារភាវេន បវត្តា, អព្យាបារតំ វា បត្តា។

យទិ អត្ថតោ ឯកា, កថមយំ ភេទោតិ អាហ "**តេន តេនា**"តិអាទិ។ **តស្មា**តិ យស្មា សតិបិ សភាវតោ អភេទេ យេហិ បន បច្ចយវិសេសេហិ ស្វាយមិមាសំ អវត្ថាភេទោ, តេសំ ឯកជ្ឈំ អប្បវត្តិតោ ន តាសំ អភេទោ, ឯកជ្ឈំ វា បវត្តិ, តស្មា។ តេនាហ "**យត្ថ ឆឡង្គុបេក្ខា**"តិអាទិ។

**ឯកីភាវោ**តិ ឯកតា។ សតិបិ មជ្ឈត្តាភាវសាមញ្ញេ វិសយភេទេន បនស្សា ភេទោ។ យមត្ថំ សន្ធាយ "**កិច្ចវសេន ទ្វិធា ភិន្នា**"តិ វុត្តំ, តំ វិត្ថារតោ ទស្សេន្តោ "**យថា ហី**"តិអាទិមាហ។ **អយំ វិបស្សនុបេក្ខា**។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ **បាឡិយំ** "យទត្ថិ យំ ភូតំ, តំ បជហតិ, ឧបេក្ខំ បដិលភតី"តិ (ម. និ. ៣.៧១; អ. និ. ៧.៥៥)។ តត្ថ **យទត្ថិ យំ ភូត**ន្តិ ខន្ធបញ្ចកំ, តំ មុញ្ចិតុកម្យតាញាណេន បជហតិ។ ទិដ្ឋសោវត្ថិកត្តយស្ស សព្ពលក្ខណវិចិននេ វិយ ទិដ្ឋលក្ខណត្តយស្ស ភូតស្ស សង្ខារលក្ខណវិចិននេ ឧបេក្ខំ បដិលភតិ។ សង្ខារានំ អនិច្ចាទិលក្ខណស្ស សុទិដ្ឋត្តា តេសំ វិចិននេ មជ្ឈត្តភូតាយ **វិបស្សនុបេក្ខាយ សិទ្ធាយ** តថា ទិដ្ឋាទីនវានំ តេសំ គហណេបិ អជ្ឈុបេក្ខនា **សិទ្ធាវ ហោតិ**, សព្ពសោ វិសង្ខារនិន្នត្តា អជ្ឈាសយស្ស។

**អនាភោគរសា**តិ បណីតសុខេបិ តស្មិំ អវនតិបដិបក្ខកិច្ចាតិ អត្ថោ។ **អព្យាបារបច្ចុបដ្ឋានា**តិ សតិបិ សុខបារមិប្បត្តិយំ តស្មិំ សុខេ អព្យាវដា ហុត្វា បច្ចុបតិដ្ឋតិ, សម្បយុត្តានំ វា តត្ថ អព្យាបារំ បច្ចុបដ្ឋបេតីតិ អត្ថោ។ សម្បយុត្តធម្មានំ ខោភំ, ឧប្បិលវញ្ច អាវហន្តេហិ វិតក្កាទីហិ អភិភូតត្តា **អបរិព្យត្តំ។ តត្ថ** តត្រមជ្ឈត្តតាយ **កិច្ចំ**។ តទភាវតោ **ឥធ បរិព្យត្តំ**។

និដ្ឋិតា "ឧបេក្ខកោ ច វិហរតី"តិ ឯតស្ស

សព្ពសោ អត្ថវណ្ណនា។

**៨៥**. "**សរតីតិ សតោ**"តិ បទស្ស កត្តុសាធនតមាហ។ **សម្បជានាតី**តិ សម្មទេវ បជានាតិ។ សរណំ ចិន្តនំ ឧបដ្ឋានំ លក្ខណមេតិស្សាតិ **សរណលក្ខណា**។ សម្មុស្សនបដិបក្ខោ អសម្មុស្សនំ, តំ កិច្ចំ ឯតិស្សាតិ **អសម្មុស្សនរសា**។ កិលេសេហិ អារក្ខា ហុត្វា បច្ចុបតិដ្ឋតិ, តតោ វា អារក្ខំ បច្ចុបដ្ឋបេតីតិ **អារក្ខបច្ចុបដ្ឋានា**។ អសម្មុយ្ហនំ សម្មទេវ បជាននំ, សម្មោហបដិបក្ខោ វា **អសម្មោហោ។ តីរណំ** កិច្ចស្ស បារគមនំ។ **បវិចយោ** វីមំសា។

កាមំ ឧបចារជ្ឈានាទីនិ ឧបាទាយ បឋមទុតិយជ្ឈានានិបិ សុខុមានេវ, ឥមំ បន ឧបរិឈានំ ឧបាទាយ **"ឱឡារិកត្តា"**តិ វុត្តំ។ សា ច ឱឡារិកតា វិតក្កាទិថូលង្គតាយ វេទិតព្ពា។ កេចិ "ពហុចេតសិកតាយា"តិ ច វទន្តិ។ **តតិ សុខា ហោតិ** តត្ថ ឈានេសូតិ អធិប្បាយោ។ **អព្យត្តំ តត្ថ សតិសម្បជញ្ញកិច្ចំ** "តទំ នាម ទុក្ករំ ករិយតី"តិ វត្តព្ពស្ស អភាវតោ។ **ឱឡារិកង្គប្បហានេន សុខុមត្តា**តិ អយមត្ថោ កាមំ ទុតិយជ្ឈានេបិ សម្ភវតិ, តថាបិ យេភុយ្យេន អវិប្បយោគីភាវេន វត្តមានេសុ បីតិសុខេសុ បីតិសង្ខាតស្ស ឱឡារិកង្គស្ស បហានេន សុខុមតាយ ឥធ សាតិសយោ សតិសម្បជញ្ញព្យាបារោតិ វុត្តំ **"បុរិសស្សា"**តិអាទិ។ **បុនទេវ បីតី ឧបគច្ឆេយ្យា**តិ ហានភាគិយំ ឈានំ សិយា ទុតិយជ្ឈានមេវ សម្បជ្ជេយ្យាតិ អត្ថោ។ តេនាហ **"បីតិសម្បយុត្តមេវ សិយា"**តិ។ **"ឥទញ្ច អតិមធុរំ សុខ"**ន្តិ តតិយជ្ឈានសុខំ សន្ធាយាហ។ អតិមធុរតា ចស្ស បហាសោទគ្យសភាវាយ បីតិយា អភាវេនេវ វេទិតព្ពា។ **ឥទ**ន្តិ "សតោ, សម្បជានោ"តិ បទទ្វយំ។

**តស្មា ឯតមត្ថំ ទស្សេន្តោ**តិ យស្មា តស្ស ឈានសមង្គិនោ យំ នាមកាយេន សម្បយុត្តំ សុខំ, តំ សោ បដិសំវេទេយ្យ។ **យំ វា ត**ន្តិ អថ វា យំ តំ យថាវុត្តំ **នាមកាយសម្បយុត្តំ សុខំ។ តំសមុដ្ឋានេន** តតោ សមុដ្ឋិតេន **អតិបណីតេន រូបេន អស្ស** ឈានសមង្គិនោ **រូបកាយោ យស្មា ផុដោ។ យស្ស** រូបកាយស្ស **ផុដត្តា ឈានា វុដ្ឋិតោបិ** ឈានសមង្គី កាយិកំ **សុខំ បដិសំវេទេយ្យ**។ តស្មា **ឯតំ** ចេតសិកកាយិកសុខបដិសំវេទនសង្ខាតំ **អត្ថំ** ទស្សេន្តោ **"សុខញ្ច កាយេន បដិសំវេទេតីតិ អាហា"**តិ យោជនា។ អយញ្ចេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – នាមកាយេន ចេតសិកសុខំ, កាយិកសុខហេតុរូបសមុដ្ឋាបនេន កាយិកសុខញ្ច ឈានសមង្គី បដិសំវេទេតីតិ វុច្ចតិ។ **ផុដត្តា**តិ ព្យាបិតត្តាតិ អត្ថោ។ យថា ហិ ឧទកេន ផុដសរីរស្ស តាទិសេ នាតិបច្ចនីកេ វាតាទិផោដ្ឋព្ពេ ផុដេ សុខំ ឧប្បជ្ជតិ, ឯវមេតេហិ ផុដសរីរស្សាតិ។ អបរោ នយោ – **សុខញ្ច កាយេន បដិសំវេទេតី**តិ ឯត្ថ កថមាភោគេន វិនា សុខបដិសំវេទនាតិ ចោទនាយំ "កិញ្ចាបិ...បេ.... ឯវំ សន្តេបី"តិ។ យស្មា តស្ស នាមកាយេន សម្បយុត្តំ សុខំ, តស្មា សុខញ្ច កាយេន បដិសំវេទេតីតិ យោជនា។ ឥទានិ សហាបិ អាភោគេន សុខបដិសំវេទនំ ទស្សេតុំ **"យំ វា ត"**ន្តិអាទិ វុត្តំ។

**៨៦. យ**ន្តិ ហេតុអត្ថេ និបាតោ, យស្មាតិ អត្ថោ។ តេនាហ **"យំឈានហេតូ"**តិ។ **"អាចិក្ខន្តី"**តិអាទីនិ បទានិ កិត្តនត្ថានីតិ អធិប្បាយេនាហ **"បសំសន្តីតិ អធិប្បាយោ"**តិ។ **កិន្តី**តិ បសំសនាការបុច្ឆា។ ឯទិសេសុ ឋានេសុ សតិគ្គហណេនេវ សម្បជញ្ញម្បិ គហិតំ ហោតីតិ ឥធ បាឡិយំ សតិយា ឯវ គហិតត្តា ឯវំ ឧបដ្ឋិតសតិតាយ **"សតិមា"** ឥច្ចេវ វុត្តំ, "សម្បជានោ"តិ ហេដ្ឋា វុត្តត្តា វា។

ឈានក្ខណេ ចេតសិកសុខមេវ លព្ភតីតិ **"សុខំ នាមកាយេន បដិសំវេទេតី"**តិ ច វុត្តំ។ **តតិយន្តិ គណនានុបុព្ពតា**តិ ឥតោ បដ្ឋាយ ទុតិយតតិយជ្ឈានកថាហិ អវិសេសោ, វិសេសោ ច វុត្តោតិ។

**ចតុត្ថជ្ឈានកថាវណ្ណនា**

**៨៧.** ឥទានិ និព្ពត្តិតវិសេសំ ទស្សេន្តោ **"អយំ បន វិសេសោ"**តិ វត្វា **"យស្មា"**តិអាទិមាហ។ អាសេវនបច្ចយេន បច្ចយោ ន ហោតិ, អនិដ្ឋេ ឋានេ បទន្តរសង្គហិតស្ស អាសេវនបច្ចយត្តាភាវតោ។ **អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ ឧប្បជ្ជិតព្ពំ** សាតិសយំ សុខវិរាគភាវនាភាវតោ។ **តានី**តិ អប្បនាវីថិយំ ជវនានិ សន្ធាយាហ។

**៨៨.** **"បុព្វេវា"**តិ វុត្តត្តា កទា បន តេសំ បហានំ ហោតីតិ ចោទនាយំ អាហ **"ចតុន្នំ ឈានានំ ឧបចារក្ខណេ"**តិ។ ឯវំ វេទិតព្ពន្តិ សម្ពន្ធោ។ **បហានក្កមោ** នាម បហាយកធម្មានំ ឧប្បត្តិបដិបាដិ។ តេន បន វុច្ចមានេ "ទុក្ខំ ទោមនស្សំ សុខំ សោមនស្ស"ន្តិ វត្តព្ពំ សិយា។ កស្មា ឥតោ អញ្ញថា វចនន្តិ អាហ **"ឥន្ទ្រិយវិភង្គេ"**តិអាទិ។ អថ កស្មា ឈានេស្វេវ និរោធោ វុត្តោតិ សម្ពន្ធោ។

**កត្ថ ចុប្បន្នំ ទុក្ខិន្ទ្រិយ**ន្តិ អត្តនោ បច្ចយេហិ ឧប្បន្នំ ទុក្ខិន្ទ្រិយំ។ **កត្ថ ច អបរិសេសំ និរុជ្ឈតី**តិ និរោធដ្ឋានំ បុច្ឆតិ។ តេន **"កត្ថា"**តិ បុច្ឆាយំ, **"ឯត្ថា"**តិ វិស្សជ្ជនេបិ ហេតុម្ហិ ភុម្មវចនំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឈានានុភាវនិមិត្តំ ហិ អនុប្បជ្ជនំ **"ទុក្ខិន្ទ្រិយំ អបរិសេសំ និរុជ្ឈតី"**តិ វុត្តំ។ **អតិសយនិរោធោ** សុដ្ឋុ បហានំ ឧជុបដិបក្ខេន វូបសមោ។

**នានាវជ្ជនេ**តិ យេន អាវជ្ជនេន អប្បនាវីថិ, តតោ ភិន្នាវជ្ជនេ, អនេកាវជ្ជនេ វា។ អប្បនាវីថិយញ្ហិ ឧបចារោ ឯកាវជ្ជនោ, ឥតរោ អនេកាវជ្ជនោ អនេកក្ខត្តុំ បវត្តនតោ។ វិសមនិសជ្ជាយ ឧប្បន្នកិលមថោ **វិសមាសនុបតាបោ។ បីតិផរណេនា**តិ បីតិយា ផរណរសត្តា, បីតិសមុដ្ឋានានំ វា បណីតរូបានំ កាយស្ស ព្យាបនតោ វុត្តំ។ តេនាហ **"សព្ពោ កាយោ សុខោក្កន្តោ ហោតី"**តិ។ **វិតក្កវិចារបច្ចយេបី**តិ **បិ**-សទ្ទោ អដ្ឋានប្បយុត្តោ, សោ "បហីនស្សា"តិ ឯត្ថ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពោ "បហីនស្សាបិ ទោមនស្សិន្ទ្រិយស្សា"តិ។ ឯតំ

ទោមនស្សិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតីតិ សម្ពន្ធោ។ “តស្ស មយ្ហំ អតិចិរំ វិតក្កយតោ វិចារយតោ កាយោបិ កិលមិ ចិត្តម្បិ ឧហញ្ញី”តិ វចនតោ កាយចិត្តខេទានំ វិតក្កវិចារប្បច្ចយតា វេទិតព្ពា ។ “វិតក្កវិចារភាវេ ឧប្បជ្ជតិ ទោមនស្សិន្ទ្រិយ”ន្តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **តត្ថស្ស សិយា ឧប្បត្តី**តិ តត្ថ ទុតិយជ្ឈានូបចារេ អស្ស ទោមនស្សស្ស ឧប្បត្តិ ភវេយ្យ។

ឯត្ថ ច យទេកេ “តត្ថស្ស សិយា ឧប្បត្តី”តិ វទន្តេន ឈានលាភិនម្បិ ទោមនស្សុប្បត្តិ អត្ថីតិ ទស្សិតំ ហោតិ។ តេន ច អនីវរណសភាវោ លោភោ វិយ ទោសោបិ អត្ថីតិ ទីបេតិ។ ន ហិ ទោសេន វិនា ទោមនស្សំ បវត្តតិ។ ន ចេត្ថ **បដ្ឋានបាឡិយា** វិរោធោ ចិន្តេតព្ពោ។ យស្មា តត្ថ បរិហីនំ ឈានំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តមានំ ទោមនស្សំ ទស្សិតំ, អបរិហីនជ្ឈានមារម្មណំ កត្វា ឧប្បជ្ជមានស្ស ទោមនស្សស្ស អសម្ភវតោ។ ឈានលាភីនំ សព្ពសោ ទោមនស្សំ នុប្បជ្ជតីតិ ច ន សក្កា វត្តុំ, អដ្ឋសមាបត្តិលាភិនោ អបិ តស្ស ឧប្បន្នត្តា។ ន ហេវ ខោ សោ បហីនជ្ឈានោ អហោសីតិ វទន្តិ, តំ អយុត្តំ អនីវរណសភាវស្ស ទោសស្ស អភាវតោ។ យទិ សិយា, រូបារូបាវចរសត្តានម្បិ ឧប្បជ្ជេយ្យ, ន ច ឧប្បជ្ជតិ។ តថា ហិ “អរូបេ កាមច្ឆន្ទនីវរណំ បដិច្ច ថិនមិទ្ធនីវរណំ ឧទ្ធច្ចនីវរណំ អវិជ្ជានីវរណ”ន្តិអាទីសុ ព្យាបាទកុក្កុច្ចនីវរណានិ អនុទ្ធដានិ។ ន ចេត្ថ នីវរណត្តា បរិហារោ, កាមច្ឆន្ទាទីនម្បិ អនីវរណានំយេវ នីវរណសទិសតាយ នីវរណបរិយាយស្ស វុត្តត្តា។ យំ បន វុត្តំ “អដ្ឋសមាបត្តិលាភិនោ អបិ តស្ស ឧប្បន្នត្តា”តិ, តម្បិ អការណំ ឧប្បជ្ជមានេន ច ទោមនស្សេន ឈានតោ បរិហាយនតោ។ លហុកេន បន បច្ចយេន បរិហីនំ តាទិសា អប្បកសិរេនេវ បដិបាកតិកំ ករោន្តីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ “តត្ថស្ស សិយា ឧប្បត្តី”តិ ឥទំ បន បរិកប្បវចនំ ឧបចារក្ខណេ ទោមនស្សស្ស អប្បហីនភាវទស្សនត្ថំ។ តថា ហិ វុត្តំ “ន ត្វេវ អន្តោអប្បនាយ”ន្តិ។ យទិ បន តទា ទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជេយ្យ, បឋមជ្ឈានម្បិស្ស បរិហីនមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ បហីនម្បិ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ បីតិ វិយ ន ទូរេតិ កត្វា **“អាសន្នត្តា”**តិ វុត្តំ។ នានាវជ្ជនូបចារេ បហីនម្បិ បហានង្គំ បដិបក្ខេន អវិហតត្តា អន្តរន្តរា ឧប្បជ្ជេយ្យ វាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ **“អប្បនាប្បត្តាយា”**តិអាទិមាហ។ តាទិសាយ អាសេវនាយ ឥច្ឆិតព្ពត្តា យថា **មគ្គវីថិតោ បុព្ពេ ទ្វេ តយោ ជវនវារា សទិសានុបស្សនាវ បវត្តន្តិ**, ឯវមិធាបិ អប្បនាវារតោ បុព្ពេ ទ្វេ តយោ ជវនវារា ឧបេក្ខាសហគតាវ បវត្តន្តីតិ វទន្តិ។

**សមាហដា**តិ សមានីតា, សង្គហេត្វា វុត្តាតិ អត្ថោ។ សុខទុក្ខានិ វិយ អនោឡារិកត្តា អវិភូតតាយ **សុខុមា**។ តតោ ឯវ អនុមិនិតព្ពសភាវត្តា **ទុវិញ្ញេយ្យា។ ទុដ្ឋស្សា**តិ ទុដ្ឋបយោគស្ស, ទុទ្ទម្មស្សាតិ អត្ថោ។ **សក្កា ហោតិ ឯសា គាហយិតុំ** អញ្ញាបោហននយេនាតិ អធិប្បាយោ។

**អទុក្ខមសុខាយ ចេតោវិមុត្តិយា**តិ ឥទមេវ ចតុត្ថជ្ឈានំ ទដ្ឋព្ពំ។ **បច្ចយទស្សនត្ថ**ន្តិ អធិគមស្ស ឧបាយភូតបច្ចយទស្សនត្ថំ។ តេនាហ **“ទុក្ខប្បហានាទយោ ហិ តស្សា បច្ចយា”**តិ។ **ទុក្ខប្បហានាទយោ**តិ ច សោបចារា បឋមជ្ឈានាទយោវេត្ថ អធិប្បេតា។

**បហីនាតិ វុត្តា** “បញ្ចន្នំ ឱរម្ភាគិយានំ សំយោជនានំ បរិក្ខយា”តិ។ **ឯតា**តិ សុខាទយោ វេទនា។

**សោមនស្សំ រាគស្ស** បច្ចយោ។ វុត្តញ្ហិ “សុខាយ ខោ, អាវុសោ វិសាខ, វេទនាយ រាគានុសយោ អនុសេតី”តិ (ម. និ. ១.៤៦៥)។ **ទោមនស្សំ ទោសស្ស** បច្ចយោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ “ទុក្ខាយ ខោ, អាវុសោ វិសាខ, វេទនាយ បដិឃានុសយោ អនុសេតី”តិ។ **សុខាទិឃាតេនា**តិ សុខាទីនំ បហានេន។ **អស្ស** ឈានស្ស។

ន ទុក្ខន្តិ **អទុក្ខំ,** ទុក្ខវិធុរំ។ យស្មា តត្ថ ទុក្ខំ នត្ថិ, តស្មា វុត្តំ **“ទុក្ខាភាវេនា”**តិ។ **អសុខ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **ឯតេនា**តិ ទុក្ខសុខបដិក្ខេបវចនេន។ **“បដិបក្ខភូត”**ន្តិ ឥទំ ឥធ តតិយវេទនាយ ទុក្ខាទីនំ សមតិក្កមវសេន បត្តព្ពត្តា វុត្តំ, ន កុសលាកុសលានំ វិយ ឧជុវិបច្ចនីកតាយ។ ឥដ្ឋានិដ្ឋវិបរីតស្ស មជ្ឈត្តារម្មណស្ស, ឥដ្ឋានិដ្ឋវិបរីតំ វា មជ្ឈត្តាការេន អនុភវនលក្ខណា **ឥដ្ឋានិដ្ឋវិបរីតានុភវនលក្ខណា**។ តតោ ឯវ **មជ្ឈត្តរសា។ អវិភូតបច្ចុបដ្ឋានា**តិ សុខទុក្ខានិ វិយ ន វិភូតាការា , បិដ្ឋិបាសាណេ មិគគតមគ្គោ វិយ តេហិ អនុមាតព្ពា អវិភូតាការោបដ្ឋានា។ សុខនិរោធោ នាម ឥធ ចតុត្ថជ្ឈានូបចារោ, សោ បទដ្ឋានំ ឯតិស្សាតិ **សុខនិរោធបទដ្ឋានា**។

**៨៩.** **“ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិ”**ន្តិ បុរិមបទេ ឧត្តរបទលោបេនេតំ សមាសបទន្តិ អាហ **“ឧបេក្ខាយ ជនិតសតិបារិសុទ្ធិ”**ន្តិ។ សព្ពបច្ចនីកធម្មបរិសុទ្ធាយ បច្ចនីកសមនេបិ អព្យាវដាយ បារិសុទ្ធិឧបេក្ខាយ វត្តមានាយ ចតុត្ថជ្ឈានេ សតិ សម្បយុត្តសនបញ្ញា វិយ សុបរិសុទ្ធា, សុវិសទា ច ហោតីតិ អាហ **“យា ច តស្សា សតិយា បារិសុទ្ធិ, សា ឧបេក្ខាយ កតា, ន អញ្ញេនា”**តិ។ យទិ តត្រមជ្ឈត្តតា ឥធ “ឧបេក្ខា”តិ អធិប្បេតា, កថំ សតិយេវ “បរិសុទ្ធា”តិ វុត្តាតិ អាហ **“ន កេវល”**ន្តិអាទិ។

ឯវម្បិ កស្មា អយមេវ សតិ “ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធី”តិ វុត្តាតិ អនុយោគំ សន្ធាយ “**តត្ថ កិញ្ចាបី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ហេដ្ឋា តីសុ ឈានេសុ វិជ្ជមានាយបិ តត្រមជ្ឈត្តតាយ បច្ចនីកាភិភវតោ, សហាយបច្ចយវេកល្លតោ ច អបារិសុទ្ធិ, តថា តំសម្បយុត្តានំ។ តទភាវតោ ឥធ បារិសុទ្ធីតិ ឥមមត្ថំ រូបកវសេន ទស្សេតុំ “**យថា បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សូរិយប្បភាភិភវា**តិ សូរិយប្បភាយ អភិភុយ្យមានត្តា។ អតិក្ខតាយ ចន្ទលេខា វិយ វត្តិបិ សោម្មសភាវា សភាគាយ រត្តិយមេវ ច ចន្ទលេខា សមុជ្ជលតីតិ សា តស្សា សភាគាតិ ទស្សេន្តោ “**សោម្មភាវេន ច អត្តនោ ឧបការកត្តេន វា សភាគាយ រត្តិយា**”តិ អាហ។

“**ឯកវីថិយ**”ន្តិ ឥទំ តត្ថ សោមនស្សស្ស ឯកំសេន អភាវតោ វុត្តំ, ន តតោ បុរិមតរេសុ ឯកំសេន ភាវតោ។ យថា បន វិតក្កាទយោ ទុតិយាទិជ្ឈានក្ខណេយេវ បហីយន្តិ, ន តេសំ ឯកវីថិយំ បុរិមជវនេសុ, ន ឯវមេតន្តិ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ **ចតុក្កជ្ឈានេ**តិ ចតុក្កនយវសេន និព្ពត្តិតជ្ឈានចតុក្កេ។

## បញ្ចកជ្ឈានកថាវណ្ណនា

**៩០. តត្ថា**តិ បឋមជ្ឈានេ។ **ចតុក្កនយស្ស ទុតិយជ្ឈានេ វិយា**តិ ចតុក្កនយសម្ពន្ធិនិ ទុតិយជ្ឈានេ វិយ។ **តំ ទ្វិធា ភិន្ទិត្វា**តិ ចតុក្កនយេ ទុតិយំ “អវិតក្កំ វិចារមត្តំ, អវិតក្កំ អវិចារ”ន្តិ ច ឯវំ ទ្វិធា ភិន្ទិត្វា **បញ្ចកនយេ ទុតិយញ្ចេវ តតិយញ្ច ហោតិ** អភិធម្មេតិ (ធ. ស. ១៦៨) អធិប្បាយោ។ សុត្តន្តេសុ បន សរូបតោ បញ្ចកនយោ ន គហិតោ។

កស្មា បនេត្ថ នយទ្វយវិភាគោ គហិតោតិ? អភិធម្មេ នយទ្វយវសេន ឈានានំ ទេសិតត្តា។ កស្មា ច តត្ថ តថា តានិ ទេសិតានិ? បុគ្គលជ្ឈាសយតោ, ទេសនាវិលាសតោ ច។ សន្និបតិតទេវបរិសាយ កិរ យេសំ យថាទេសិតេ បឋមជ្ឈានេ វិតក្កោ ឯវ ឱឡារិកតោ ឧបដ្ឋាសិ, ឥតរេ សន្តតោ។ តេសំ អជ្ឈាសយវសេន ច ចតុរង្គិកំ អវិតក្កំ វិចារមត្តំ ឈានំ ទេសិតំ។ យេសំ វិចារោ, យេសំ បីតិ, យេសំ សុខំ ឱឡារិកតោ ឧបដ្ឋាសិ, ឥតរេ សន្តតោ។ តេសំ តេសំ អជ្ឈាសយវសេន តតិយាទីនិ ឈានានិ ទេសិតានិ។ អយំ តាវ បុគ្គលជ្ឈាសយោ។

យស្សា បន ធម្មធាតុយា សុប្បដិវិទ្ធត្តា ភគវា យស្មា ទេសនាវិលាសប្បត្តោ, តស្មា ញាណមហន្តតាយ ទេសនាយ សុកុសលោ យំ យំ អង្គំ លព្ភតិ, តស្ស តស្ស វសេន យថារុចិ ទេសនំ និយាមេន្តោ ចតុក្កនយវសេន, បញ្ចកនយវសេន ច។ តត្ថ ច បញ្ចង្គិកំ បឋមំ, ចតុរង្គិកំ ទុតិយំ, តិវង្គិកំ តតិយំ, ទុវង្គិកំ ចតុត្ថំ, ទុវង្គិកមេវ បញ្ចមំ ឈានំ ទេសេសីតិ អយំ ទេសនាវិលាសោ។ ឯត្ថ ច បញ្ចកនយេ ទុតិយជ្ឈានំ ចតុក្កនយេ ទុតិយជ្ឈានបក្ខិកំ កត្វា វិភត្តំ “យស្មិំ សមយេ រូបូបបត្តិយា មគ្គំ ភាវេតិ អវិតក្កំ វិចារមត្តំ សមាធិជំ បីតិសុខំ ទុតិយំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី”តិ (ធ. ស. ១៦៨)។ កស្មា? ឯកត្តកាយនានត្តសញ្ញីសត្តាវាសផលតាយ ទុតិយជ្ឈានេន សមានផលត្តា, បឋមជ្ឈានសមាធិតោ ជាតត្តា ច។ បឋមជ្ឈានមេវ ហិ “កាមេហិ អកុសលេហិ ច វិវិត្ត”ន្តិ តទភាវា ន ឥធ “វិវិច្ចេវ កាមេហិ វិវិច្ច អកុសលេហី”តិ សក្កា វត្តុំ, នាបិ “វិវេកជ”ន្តិ។ សុត្តន្តទេសនាសុ ច បញ្ចកនយេ ទុតិយតតិយជ្ឈានានិ ទុតិយជ្ឈានមេវ ភជន្តិ វិតក្កវូបសមា វិចារវូបសមា អវិតក្កត្តា, អវិចារត្តា ច។ ឯវញ្ច កត្វា សុត្តន្តទេសនាយបិ បញ្ចកនយោ លព្ភតេវាតិ សិទ្ធំ ហោតិ។ ននុ សុត្តន្តេ ចត្តារិយេវ ឈានានិ វិភត្តានីតិ បញ្ចកនយោ ន លព្ភតីតិ? ន, “សវិតក្កសវិចារោ សមាធី”តិអាទិនា (ទី. និ. ៣.៣០៥) សមាធិត្តយាបទេសេន បញ្ចកនយស្ស លព្ភមានត្តា។ ចតុក្កនយនិស្សិតោ បន កត្វា បញ្ចកនយោ វិភត្តោតិ សុត្តន្តទេសនាយបិ បញ្ចកនយោ និទ្ធារេតព្ពោ។ “វិតក្កវិចារានំ វូបសមា”តិ ហិ វិតក្កស្ស, វិចារស្ស, វិតក្កវិចារានញ្ច “វិតក្កវិចារាន”ន្តិ សក្កា វត្តុំ។ តថា “អវិតក្កំ, អវិចារ”ន្តិ ច វិនា, សហ ច វិចារេន វិតក្កប្បហានេន អវិតក្កំ, សហ, វិនា ច វិតក្កេន វិចារប្បហានេន អវិចារន្តិ អវិតក្កំ, អវិចារំ, អវិតក្កញ្ច អវិចារញ្ចាតិ វា តិវិធម្បិ សក្កា សង្គហេតុំ។

**ទុតិយ**ន្តិ ច វិតក្ករហិតេ, វិតក្កវិចារទ្វយរហិតេ ច ញាយាគតា ទេសនា ទុតិយំ អធិគន្តព្ពត្តា, វិចារមត្តរហិតេបិ ទ្វយប្បហានាធិគតសមានធម្មត្តា។ ឯវញ្ច កត្វា បញ្ចកនយនិទ្ទេសេ ទុតិយេ វូបសន្តោបិ វិតក្កោ សហាយភូតវិចារវូបសមេន ន សម្មា វូបសន្តោតិ វិតក្កវិចារទ្វយរហិតេ វិយ វិចារវូបសមេនេវ តទុបសមំ, សេសធម្មានំ សមានតញ្ច ទស្សេន្តេន “វិតក្កវិចារានំ វូបសមា អជ្ឈត្តំ សម្បសាទនំ ចេតសោ ឯកោទិភាវំ អវិតក្កំ អវិចារំ សមាធិជំ បីតិសុខំ តតិយំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី”តិ តតិយំ ចតុក្កនយេ ទុតិយេន និព្ពិសេសំ វិភត្តំ។ ទុវិធស្សាបិ សហាយវិរហេន, អញ្ញថា ច វិតក្កប្បហានេន អវិតក្កត្តំ, សមាធិជំ បីតិសុខត្តញ្ច សមានន្តិ សមានធម្មត្តាបិ **ទុតិយ**ន្តិ និទ្ទេសោ ។ វិចារមត្តម្បិ ហិ វិតក្កវិចារទ្វយរហិតំ វិយ “យស្មិំ សមយេ រូបូបបត្តិយា មគ្គំ ភាវេតិ អវិតក្កំ វិចារមត្តំ សមាធិជំ បីតិសុខំ ទុតិយំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី”តិ (ធ. ស. ១៦៨) អវិតក្កំ សមាធិជំ បីតិសុខន្តិ វិភត្តំ។ បឋមជ្ឈានេ វា សហចារីសុ វិតក្កវិចារេសុ ឯកំ អតិក្កមិត្វា ទុតិយម្បិ តត្រដ្ឋមេវ

ទោសតោ ទិស្វា ឧភយម្បិ សហាតិក្កមន្តស្ស បញ្ហកនយេ **តតិយំ** វុត្តំ, តតិយំ អធិគន្តព្ពត្តា។ បឋមតោ អនន្តរភាវេន បនស្ស ទុតិយភាវោ ច ឧប្បជ្ជតីតិ។ កស្មា បនេវំ សរូបតោ បញ្ហកនយោ ន វិភត្តោតិ? វិនេយ្យជ្ឈាសយតោ។ យថានុលោមទេសនា ហិ សុត្តន្តទេសនាតិ។

បឋវីកសិណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥតិ ចតុក្កបរិច្ឆេទវណ្ណនា។

# ៥. សេសកសិណនិទ្ទេសវណ្ណនា

## អាបោកសិណកថាវណ្ណនា

**៩១**. យថាវិត្ថារិតស្ស អត្ថស្ស អតិទេសោបិ វិត្ថារដ្ឋានេយេវ តិដ្ឋតីតិ អាហ **“វិត្ថារកថា ហោតី”**តិ។ **អាបោកសិណ**ន្តិ អាបោកសិណជ្ឈានំ, អាបោកសិណកម្មដ្ឋានំ វា។ **សព្ពំ វិត្ថារេតព្ព**ន្តិ បថវីកសិណកម្មដ្ឋានេ វុត្តនយេន វិត្ថារេតព្ពំ។ **ឯត្តកម្បី**តិ “កតេ វា អកតេ វាតិ សព្ពំ វិត្ថារេតព្ព”ន្តិ ឯត្តកម្បិ អវត្វា។ សាមុទ្ទិកេន លោណុទកេន ភរិតោ ជលាសយោ **លោណី**។ នីលាទិវណ្ណសង្ករបរិហរណត្ថំ **“សុទ្ធវត្ថេន គហិត”**ន្តិ វុត្តំ។ **អញ្ញ**ន្តិ ភូមិ សម្បត្តំ។ **តថារូប**ន្តិ យាទិសំ អាកាសជំ ឧទកំ, តាទិសំ។ តេនាហ **“វិប្បសន្នំ អនាវិល”**ន្តិ, យំ បន ឧទកន្តិ សម្ពន្ធោ។ **“ន វណ្ណោ បច្ចវេក្ខិតព្ពោ”**តិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ បថវីកសិណកថាយំ វុត្តមេវ។ **លក្ខណំ** បន ឥធ បគ្ឃរណលក្ខណំ វេទិតព្ពំ។

**វុត្តនយេនេវា**តិ បថវីកសិណភាវនាយំ វុត្តនយេនេវ។ តរង្គដ្ឋានាទិ, ផេណមិស្សតាទិ ច ឥធ **កសិណទោសោ**។ **សោ**តិ យោគាវចរោ។ **តស្សា**តិ បដិភាគនិមិត្តស្ស។

## តេជោកសិណកថាវណ្ណនា

**៩២**. **សិនិទ្ធានិ** សិនេហវន្តានិ។ **សារទារូនិ** ន ផេគ្គុទារូនិ។ ជាលាយ ចិរដ្ឋិតត្ថំ សិនិទ្ធសារទារុគ្គហណំ។ **យដិកំ យដិកំ កត្វា**តិ ខន្ធសោ កត្វា។ **អាលិម្បេត្វា**តិ ជាលេត្វា។ **ឃនជាលាយា**តិ អវិរឡវសេន បវត្តអគ្គិជាលាយំ។

**បតនសទិស**ន្តិ បតមានសទិសំ។ **អកតេ គណ្ហន្តស្សា**តិ វុត្តនយេន យថា កសិណមណ្ឌលំ បញ្ញាយតិ, ឯវំ អនភិសង្ខតេ កេវលេ តេជស្មឹ និមិត្តំ គណ្ហន្តស្ស។

## វាយោកសិណកថាវណ្ណនា

**៩៣**. **វុត្តញ្ហេត**ន្តិ ឯត្ថ **ហិ**-សទ្ទោ ហេតុអត្ថោ, យស្មាតិ អត្ថោ។ តស្ស “តស្មា”តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ **ឧច្ចគ្គ**ន្តិ ឧច្ចខេត្តេ យថាបិតានំ អគ្គំ។ **ឯរិត**ន្តិ វាតេន ចលិតំ។ **សមេរិត**ន្តិ សព្ពសោ ចលិតំ។ **តស្មា**តិ យស្មា “វាយោកសិណំ...បេ.... ឧបលក្ខេតី”តិ ឯវំ វុត្តំ អដ្ឋកថាយំ, តស្មា។ **សមសីសដ្ឋិត**ន្តិ ឧបរិ បត្តានំ វសេន សមសីសំ ហុត្វា ឋិតំ។ **វេឡុំ វា រុក្ខំ វា**តិ ឯត្ថាបិ “សមសីសំ ឋិតំ ឃនបត្តវេឡុំ វា ឃនបត្តរុក្ខំ វា”តិ អានេត្វា យោជេតព្ពំ។ ឯកង្គុលាទិប្បមាណេសុ កេសេសុ រស្សភាវតោ, ទីឃតរេសុ ឱលម្ពនតោ, វិរឡេសុ អនុប្បវេសតោ វាតប្បហារោ ន បញ្ញាយតីតិ **ចតុរង្គុលប្បមាណ**គ្គហណំ, **ឃន**គ្គហណញ្ច កតំ។ **ឯតស្មឹ ឋានេ បហរតីតិ សតឹ ឋបេត្វា**តិ ឧច្ចគ្គាទីនំ បចលនាការគ្គហណមុខេន តេសំ បហារកេ វាតសង្ខាតេ សតឹ ឧបដ្ឋបេត្វា។ **តត្ថ សតឹ ឋបេត្វា**តិ តស្មឹ កាយបទេសស្ស សង្ឃដ្ដនវសេន បវត្តេ វាយុបិណ្ឌេ សង្ឃដ្ដនាការគ្គហណមុខេន សតឹ ឧបដ្ឋបេត្វា។ “ឧសុមវដ្ដិសទិស”ន្តិ ឯតេន បុរិមកសិណស្ស វិយ ឥមស្សាបិ និមិត្តស្ស សំវិគ្គហតំ ទស្សេតិ។ “និច្ចល”ន្តិ ឥមិនា និច្ចលភាវោយេវ ឧគ្គហនិមិត្តតោ ឥមស្ស វិសេសោតិ បដិភាគនិមិត្តស្សាបិ ឧសុមវដ្ដិសទិសតាវ វិភាវិតា ហោតិ។

## នីលកសិណកថាវណ្ណនា

**៩៤**. អញ្ជនរាជិវដ្ដាទិ **វណ្ណធាតុយា វា។ តថារូបំ មាលាគច្ឆ**ន្តិ អវិរឡវិកសិតនីលវណ្ណបុប្ផសញ្ឆន្នំ បុប្ផគច្ឆំ។ **ឥតរេនា**តិ អកតាធិការេន។ **គិរិកណ្ណិក**គ្គហនេន នីលំ គិរិកណ្ណិកមាហ។ **ករណ្ឌបដលំ** សមុគ្គបិធានំ។ **បត្តេហិយេវា**តិ នីលុប្បលាទីនំ កេសរវណ្ណានិ អបនេត្វា កេវលេហិ បត្តេហិយេវ។ **បូរេតព្ព**ន្តិ នីលវណ្ណំ វត្ថំ គហេត្វា ភណ្ឌិកំ វិយ ពន្ធិត្វា យថា នីលមណ្ឌលំ ហុត្វា បញ្ញាយតិ, តថា **ចង្កោដកំ វា ករណ្ឌបដលំ វា បូរេតព្ពំ។ មុខវដ្ដិយំ វា អស្សា**តិ អស្ស ចង្កោដកស្ស, ករណ្ឌបដលស្ស វា មុខវដ្ដិយំ **ពន្ធិតព្ពំ។ មណិតាលវណ្ណំ** ឥន្ទនីលមណិមយំ តាលវណ្ណំ។

## បីតកសិណកថាវណ្ណនា

**៩៥**. បីតកសិណេ **មាលាគច្ឆ**ន្តិ ឥក្កុដាទិមាលាគច្ឆំ។ ហរិតាលំ, មនោសិលា វា **ធាតុ។ បត្តង្គបុប្ផេហី**តិ បត្តង្គនាមិកា បីតវណ្ណបុប្ផា ឯកា គច្ឆជាតិ, តស្ស បុប្ផេហិ។ **អាសនបូជ**ន្តិ ចេតិយង្គណេ កតំ អាសនបូជំ ។

**កណិការបុប្ផាទិនាតិ អាទិ**-សទ្ទេន អាកុលិកិង្កិរាតបុប្ផាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

## លោហិតកកសិណកថាវណ្ណនា

**៩៦. លោហិតមណិ** លោហិតង្គមណិអាទិ។ **លោហិតធាតុ** គេរុកជាតិហិង្គុលិកាទិ។

## ឱទាតកកសិណកថាវណ្ណនា

**៩៧.** ឱទាតកកសិណេ **មាលាគច្ឆន្តិ** នន្ទិយាវត្តាទិមាលាគច្ឆំ។ **ធាតុ** កក្កដិមុត្តសេតិកាទិ។

## អាលោកកសិណកថាវណ្ណនា

**៩៨. តថា អសក្កោន្តេនាតិ** យថា សូរិយាលោកាទិវសេន ឱភាសនិមិត្តុប្បាទនំ វុត្តំ, តស្ស ឱភាសមណ្ឌលស្ស ន ចិរដ្ឋិតិតាយ តថា និមិត្តុប្បាទនំ កាតុំ អសក្កោន្តេន។ ឃដមុខេន និក្ខច្ឆនកឱភាសស្ស មហន្តភាវតោ “**ឃដមុខំ បិទហិត្វា**”តិ វុត្តំ។ **ភិត្តិមុខន្តិ** ភិត្តិអភិមុខំ។ **ឧដ្ឋិតមណ្ឌលសទិសន្តិ** ភិត្តិអាទីសុ ឧដ្ឋិតបាកតិកអាលោកមណ្ឌលសទិសំ។ **ឃនវិប្បសន្នំ អាលោកបុញ្ជសទិសន្តិ** ភគវតោ ព្យាមប្បភា វិយ ពហលោ, វិប្បសន្នោ ច ហុត្វា បុញ្ជភូតោ អាលោកោ អត្ថិ ចេ, តំសទិសោតិ អត្ថោ។

## បរិច្ឆិន្នាកាសកសិណកថាវណ្ណនា

**៩៩. ឆិទ្ទសទិសមេវ ហោតីតិ** យេហិ ភិត្តិបរិយន្តាទីហិ បរិច្ឆិន្នំ, តំ ឆិទ្ទំ, តំសទិសំ, តេនវាការេន ឧគ្គហនិមិត្តំ ឧបដ្ឋាតីតិ អត្ថោ។ “**វឌ្ឍិយមានម្បិ ន វឌ្ឍតី**”តិ ឧគ្គហនិមិត្តស្ស អវឌ្ឍនីយតំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ សព្ពម្បិ ហិ ឧគ្គហនិមិត្តំ វឌ្ឍិយមានំ ន វឌ្ឍតិយេវ។ សតិបិ ច វឌ្ឍេតុកាមតាយំ វឌ្ឍនា ន សម្ភវតិ ភាវនាយ បរិទុព្ពលត្តា។ ភាវនាវសេន ហិ និមិត្តវឌ្ឍនា ។ បដិភាគនិមិត្តំ បន តស្មិំ ឧប្បន្នេ ភាវនា ថិរាតិ កត្វា “**វឌ្ឍិយមានំ វឌ្ឍតី**”តិ វុត្តំ។

កិញ្ចាបិ **បាឡិយំ** “បថវីកសិណាទីនិ រូបឈានារម្មណានិ អដ្ឋេវ កសិណានិ សរូបតោ អាគតានិ, ឱទាតកសិណេ បន អាលោកកសិណំ, អាកាសកសិណេ ច បរិច្ឆិន្នាកាសកសិណំ អន្តោគធំ កត្វា ទេសនា កតា”តិ អធិប្បាយេនាហ “**ឥតិ កសិណានិ ទសពលោ, ទស យានិ អវោចា**”តិ។ **បកិណ្ណកកថាបិ វិញ្ញេយ្យាតិ** បុព្ពេ វិយ អសាធារណំ តស្មិំ តស្មិំ កសិណេ បដិនិយតមេវ អត្ថំ អគ្គហេត្វា អសាធារណតោ, សាធារណតោ ច តត្ថ តត្ថ បកិណ្ណកំ វិសដំ អត្ថំ គហេត្វា បវត្តា បកិណ្ណកកថាបិ វិជានិតព្ពា។

## បកិណ្ណកកថាវណ្ណនា

**១០០. អាទិភាវោតិ** ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន យស្ស កស្សចិ បថវីបក្ខិយស្ស វត្ថុនោ និម្នានាទី សង្គណ្ហាតិ។ **ឋាននិសជ្ជាទិកប្បនំ វាតិ** ឯត្ថាបិ “អាកាសេ វា ឧទកេ វា”តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **បរិត្តអប្បមាណនយេនាតិ** នីលាទិវណ្ណំ អនាមសិត្វា បរិត្តអប្បមាណនយេនេវ។ **ឯវមាទីនីតិ អាទិ**-សទ្ទេន សរីរតោ ឧទកធារានិម្នានាទី សង្គណ្ហាតិ។

**យទេវ សោ ឥច្ឆតិ តស្ស ឧហនសមត្ថតាតិ** ពហូសុ កប្បាសបិចុសារទារុអាទីសុ ឯកជ្ឈំ រាសិភូតេសុ បិតេសុ យំ យទេវ ឥច្ឆតិ, តស្ស តស្សេវ ឧហនសមត្ថតា។ ឥធ **អាទិ**-សទ្ទេន អន្ធការវិធមនាទី សង្គណ្ហាតិ។

វាយុគតិយា គមនំ **វាយុគតិគមនំ,** អតិសីឃគមនំ។ ឥធ **អាទិ**-សទ្ទេន យទិច្ឆិតទេសន្តរំ បាបុណនាទី សង្គណ្ហាតិ។

**សុវណ្ណន្តិ អធិមុច្ចនា** សុវណ្ណភាវាធិដ្ឋានំ សេយ្យថាបិ អាយស្មា បិលិន្ទវច្ឆោ (បារា. ៦១៩-៦២០) តិណណ្ឌុបកបាសាទាទីនំ។ **វុត្តនយេនាតិ** សុវណ្ណទុព្ពណ្ណនយេន។

វណ្ណកសិណេសុ តត្ថ តត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន នីលោភាសនិម្មានាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **បថវីបព្ពតាទីតិ អាទិ**-សទ្ទេន សមុទ្ទាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

**សព្ពានេវ** ទសបិ កសិណានិ។ **ឥមំ បភេទំ លភន្តី**តិ ឥមំ វឌ្ឍនាទិវិសេសំ បាបុណន្តិ។ **ឯកោ**តិ ឯកច្ចោ។ **សញ្ជានាតី**តិ ភាវនាបញ្ញាយ សញ្ជានាតិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន “អាបោកសិណ”ន្តិអាទិបាឡឹ សង្គណ្ហាតិ។

**ឧបរិគគនតលាភិមុខំ** “បថវីកសិណមេកោ សញ្ជានាតី”តិ បាឡិបទានិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ តញ្ច ខោ វឌ្ឍនវសេន។ តេនាហ **“ឯកច្ចោ ហិ ឧទ្ធមេវ កសិណំ វឌ្ឍេតី”**តិ។ **ហេដ្ឋាភូមិតលាភិមុខ**ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ បុព្ពេ វឌ្ឍនកាលេ បយោជនំ អនបេក្ខិត្វា វឌ្ឍេន្តានំ វសេន វុត្តត្តា ឥទានិ **“តេន តេន វា ការណេន ឯវំ បសារេតី”**តិ អាហ, កសិណំ វឌ្ឍេតីតិ អត្ថោ។ យថា កិន្តិ អាហ **“អាលោកមិវ ទិព្ពចក្ខុនា រូបទស្សនកាមោ”**តិ។ ឧទ្ធញ្ចេ រូបំ ទដ្ឋុកាមោ ឧទ្ធំ អាលោកំ បសារេតិ, អធោ ចេ រូបំ ទដ្ឋុកាមោ អធោ អាលោកំ បសារេតិ, សមន្តតោ ចេ រូបំ ទដ្ឋុកាមោ សមន្តតោ អាលោកំ បសារេតិ, ឯវមេវំ កសិណន្តិ អត្ថោ។

**ឯកស្សា**តិ បថវីកសិណាទីសុ ឯកេកស្ស។ **អញ្ញភាវានុបគមនត្ថ**ន្តិ អញ្ញកសិណភាវានុបគមនទីបនត្ថំ, ន អញ្ញំ បថវីអាទិ។ ន ហិ ឧទកេន ឋិតដ្ឋានេ សសម្ភារបថវី អត្ថិ។ **អញ្ញោ កសិណសម្ភេទោ**តិ អាបោកសិណាទិនា សង្ករោ។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពេសុ អាបោកសិណាទីសុ សេសកសិណេសុ។ ឯកទេសេ អដ្ឋត្វា អនវសេសេន ផរណប្បមាណស្ស អគ្គហណតោ ផរណំ **អប្បមាណំ**។ តេនេវ ហិ នេសំ កសិណសមញ្ញា។ តថា ចាហ **“តញ្ហី”**តិអាទិ។ តត្ថ **ចេតសា ផរន្តោ**តិ ភាវនាចិត្តេន អាលម្ពនំ ករោន្តោ។ ភាវនាចិត្តញ្ហិ កសិណំ បរិត្តំ វា វិបុលំ វា ឯកក្ខណេ សកលមេវ មនសិ ករោតិ, ន ឯកទេសន្តិ។

១០១. **អានន្តរិយកម្មសមង្គិនោ**តិ បញ្ចសុ អានន្តរិយកម្មេសុ យេន កេនចិ សមន្នាគតា។ **និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិកា**តិ អហេតុកទិដ្ឋិ អកិរិយទិដ្ឋិ នត្ថិកទិដ្ឋីតិ តីសុ មិច្ឆាទិដ្ឋីសុ យាយ កាយចិ និយតាយ មិច្ឆាទិដ្ឋិយា សមន្នាគតា។ **ឧភតោព្យញ្ជនកបណ្ឌកា**តិ ឧភតោព្យញ្ជនកា, បណ្ឌកា ច។ កាមញ្ចេតេ អហេតុកបដិសន្ធិកត្តា វិបាកាវរណេន សមន្នាគតា ហោន្តិ, តថាបិ តិព្ពកិលេសត្តា កិលេសាវរណេន សមន្នាគតា វុត្តា។ **អហេតុកទ្វិហេតុកបដិសន្ធិកា**តិ អហេតុកបដិសន្ធិកា , ទ្វិហេតុកបដិសន្ធិកា ច។ ទុហេតុកបដិសន្ធិកានម្បិ ហិ អរិយមគ្គបដិវេធោ, ឈានបដិលាភោ ច នត្ថិ, តស្មា តេបិ វិបាកាវរណេន សមន្នាគតា ឯវ។

**អបច្ចនីកបដិបទាយ**ន្តិ មគ្គស្ស អនុលោមបដិបទាយំ សច្ចានុលោមិកាយំ វិបស្សនាយំ។ **អច្ឆន្ទិកា**តិ “កត្តុកម្យតាឆន្ទរហិតា”តិ **សម្មោហវិនោទនិយំ** វុត្តំ, តម្បិ និព្ពានាធិគមត្ថមេវ កត្តុកម្យតាឆន្ទំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឧត្តរកុរុកាបិ មនុស្សា មារាទយោ វិយ អច្ឆន្ទិកដ្ឋានំ បវិដ្ឋា និព្ពុតិឆន្ទរហិតត្តា។ **ទុប្បញ្ញា**តិ ភវង្គបញ្ញាយ បរិហីនា។ “ភវង្គបញ្ញាយ បរិបុណ្ណាយបិ យស្ស ភវង្គំ លោកុត្តរស្ស បាទកំ ន ហោតិ, សោបិ ទុប្បញ្ញោយេវា”តិ **សម្មោហវិនោទនិយំ** វុត្តំ។ យស្មឹ ហិ ភវង្គេ វត្តមានេ តំសន្តតិយំ លោកុត្តរំ និព្ពត្តតិ, តំ តស្ស បាទកំ នាម ហោតិ។

**កុសលេសុ ធម្មេសូ**តិ អនវជ្ជធម្មេសុ, សុខវិបាកធម្មេសុ វា។ **ឱក្កមិតុ**ន្តិ អធិគន្តុំ។ **កសិណេយេវា**តិ កសិណកម្មដ្ឋានេយេវ។ **ឯតេស**ន្តិ កម្មាវរណសមន្នាគតាទីនំ។ **តស្មា**តិ យស្មា ឯតេ វិបាកន្តរាយាទយោ ឯវំ អត្ថជានិករា, អនត្ថហេតុភូតា ច, តស្មា។ តិណ្ណមេវ ចេត្ថ អន្តរាយានំ គហណំ ឥតរស្ស សប្បដិការត្តា, កម្មន្តរាយបក្ខិកត្តា វាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **សប្បុរិសូបនិស្សយាទីហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន តជ្ជំ យោនិសោមនសិការាទី សង្គណ្ហាតិ។ **សទ្ធ**ន្តិ កម្មផលសទ្ធំ, រតនត្តយសទ្ធញ្ច។ **ឆន្ទ**ន្តិ ភាវនានុយោគេ តិព្ពកត្តុកម្យតាសង្ខាតំ កុសលច្ឆន្ទំ។ **បញ្ញ**ន្តិ បារិហារិយបញ្ញំ។ **វឌ្ឍេត្វា**តិ យថា ភាវនា ឥជ្ឈតិ, តថា បរិព្រូហេត្វា។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ ន វិភត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យត្តា, ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា ច ន វិភត្តំ។

សេសកសិណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥតិ បញ្ចមបរិច្ឆេទវណ្ណនា។

# ៦. អសុភកម្មដ្ឋាននិទ្ទេសវណ្ណនា

## ឧទ្ធុមាតកាទិបទត្ថវណ្ណនា

**១០២**. “**អវិញ្ញាណកាសុភេសូ**”តិ ឥទំ ឧទ្ធុមាតកាទីនំ សភាវទស្សនវសេន វុត្តំ។ តស្មា ភូតកថនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ, ន សវិញ្ញាណកអសុភស្ស អកម្មដ្ឋានភាវតោ។ តថា ហិ វក្ខតិ “ន កេវលំ មតសរីរ”ន្តិអាទិ (វិសុទ្ធិ. ១.១២២)។ **ឧទ្ធំ ជីវិតបរិយាទានា**តិ ជីវិតក្ខយតោ ឧបរិ មរណតោ បរំ។ **សមុគ្គតេនា**តិ ឧដ្ឋិតេន។ **ឧទ្ធុមាតត្តា**តិ ឧទ្ធំ ឧទ្ធំ ធុមាតត្តា សូនត្តា។ **ឧទ្ធុមាតមេវ ឧទ្ធុមាតក**ន្តិ **ក**-ការេន បទវឌ្ឍនមាហ អនត្ថន្តរតោ យថា “បីតកំ លោហិតក”ន្តិ។ **បដិក្កូលត្តា**តិ ជិគុច្ឆនីយត្តា។ **កុច្ឆិតំ ឧទ្ធុមាតំ ឧទ្ធុមាតក**ន្តិ កុច្ឆនត្ថេ វា អយំ **ក**-ការោតិ ទស្សេតុំ វុត្តំ យថា “បាបកោ កិត្តិសទ្ទោ អព្ភុគ្គច្ឆតី”តិ (មហាវ. ២៨៥; បរិ. ៣២៥; ទី. និ. ២.១៤៩; អ. និ. ៥.២១៣)។ **តថារូបស្សា**តិ “ភស្តា វិយ វាយុនា”តិអាទិនា យថារូបំ វុត្តំ, តថារូបស្ស។

សេតរត្តេហិ បរិភិន្នំ វិមិស្សិតំ នីលំ **វិនីលំ**, បុរិមវណ្ណវិបរិណាមភូតំ វា នីលំ **វិនីលំ**។

**បរិភិន្នដ្ឋានេសុ** កាកកង្កាទីហិ។ **វិស្សន្ទមានបុព្ព**ន្តិ វិស្សវន្តបុព្ពំ, តហំ តហំ បគ្ឃរន្តបុព្ពន្តិ អត្ថោ។

**អបធារិត**ន្តិ វិវដំ ឧគ្ឃាដិតំ។ **ខិត្ត**ន្តិ ឆឌ្ឌិតំ, សោណសិង្គាលាទីហិ វិសុំ កត្វា ខាទនេន សរីរសង្ឃាតតោ លុញ្ចិត្វា តហំ តហំ ឆឌ្ឌិតំ។ វិវិធំ ខិត្តន្តិ **វិក្ខិត្តំ**។

**បុរិមនយេនា**តិ “វិវិធំ ខិត្ត”ន្តិអាទិនា បុព្ពេ វុត្តនយេន។ **សត្ថេន ហនិត្វា**តិ វេរីហិ ខគ្គករវាលាទិនា សត្ថេន បហរិត្វា។ **វុត្តនយេនា**តិ “អញ្ញេន ហត្ថ”ន្តិអាទិនា បុព្ពេ វុត្តនយេន។

អព្ភន្តរតោ និក្ខមន្តេហិ កិមីហិ បគ្ឃរន្តកិមិកុលំ បុឡវកន្តិ អាហ “**កិមិបរិបុណ្ណស្សា**”តិ។

**ឧទ្ធុមាតកាទីនិ** អាមកសុសានាទីសុ ឆឌ្ឌិតាសុភានិ។ **និស្សាយា**តិ បដិច្ច តានិបិ អារព្ភ។ **និមិត្តាន**ន្តិ ឧគ្គហបដិភាគនិមិត្តានំ។ **ឯតានេវ** ឧទ្ធុមាតកាទីនេវ **នាមានិ**។

## ឧទ្ធុមាតកកម្មដ្ឋានវណ្ណនា

**១០៣**. **ភាវេតុកាមេនា**តិ ឧប្បាទេតុកាមេន។ **តេនា**តិ អាចរិយេន។ **អស្សា**តិ យោគិនោ។ **អសុភនិមិត្តត្ថាយា**តិ អសុភនិមិត្តស្ស ឧគ្គណ្ហនត្ថាយ, អសុភេ វា ឧគ្គហនិមិត្តស្ស អត្ថាយ។ **គមនវិធាន**ន្តិ គមនវិធិ។ យេន វិធិនា គន្តព្ពំ, សោ វិធិ។ ឧគ្គហនិមិត្តស្ស ឧប្បន្នកាលតោ បដ្ឋាយ បថវីកសិណេ វុត្តំ បដិបជ្ជនវិធឹ សន្ធាយាហ “**អប្បនាវិធានបរិយោសាន**”ន្តិ។

**១០៤**. **តាវទេវា**តិ សុតក្ខណេយេវ។ **អតិត្ថេន** បុណ្ណទីអាទី **បក្ខន្ទន្តេន វិយ** អនុបវិសន្តេន វិយ។ **កេទារកោដិយា**តិ កេទារមរិយាទាយ។ **វិសភាគរូប**ន្តិ ខេត្តរក្ខិកាទិវិសភាគវត្ថុរូបំ។ **សរីរ**ន្តិ ឧទ្ធុមាតកកឡេវរំ។ **អធុនាមត**ន្តិ អចិរមតំ ឧទ្ធុមាតកភាវំ អប្បត្តំ។ **តក្កយតី**តិ សម្ភាវេតិ ភារិយំ កត្វា ន មញ្ញតិ។

**១០៥**. **រូបសទ្ទាទី**តិ ឯត្ថ អមនុស្សានំ រូបេហិ, សីហព្យគ្ឃាទីនំ សទ្ទាទីហិ, អមនុស្សានម្បិ វា រូបសទ្ទាទីហិ។ តថា **សីហព្យគ្ឃាទីន**ន្តិ យថារហំ យោជេតព្ពំ។ **អនិដ្ឋារម្មណាភិភូតស្សា**តិ ភេរវាទិភាវេន អនិដ្ឋេហិ អារម្មណេហិ អភិភូតស្ស អជ្ឈោត្ថដស្ស។ **ន បដិសណ្ឋាតី**តិ វិទាហវសេន អាសយេ ន តិដ្ឋតិ, ឧច្ចឌ្ឌេតព្ពំ ហោតីតិ អត្ថោ។ **អញ្ញោ**តិ អមនុស្សាទីនំ វសេន វា អញ្ញថា វា វុត្តប្បការតោ អញ្ញោ អាពាធោ ហោតិ។ **សោ**តិ សង្ឃត្ថេរោ, អភិញ្ញាតភិក្ខុ វា។ យស្សានេន អារោចិតំ, សោ។ **កតកម្មា**តិ កតថេយ្យកម្មា។ **អកតកម្មា**តិ ថេយ្យកម្មំ កាតុកាមា។ កតកម្មា បន ឥជាធិប្បេតា។ តស្មា **តេ**តិ កតកម្មា ចោរា។ សហ ឱឌ្ឍេនាតិ **សហោឌ្ឍំ**, ថេនេត្វា គហិយមានភណ្ឌេន សទ្ធិន្តិ អត្ថោ។ **យជមានោ**តិ យញ្ញំ យជន្តោ យញ្ញសាមិកោ។ “អទ្ធា ឥមាយ បដិបត្តិយា ជរាមរណតោ មុច្ចិស្សាមី”តិ **បីតិសោមនស្សំ ឧប្បាទេត្វា**។

ឯវំ គមនវិធានំ ឯកទេសេន វត្វា ឥទានិ អដ្ឋកថាសុ អាគតនយេន តំ ទស្សេតុំ “**អដ្ឋកថាសុ វុត្តេន វិធិនា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឧគ្គណ្ហន្តោ**តិ ឧគ្គណ្ហនហេតុ។ **ឯកោ**តិ អយំ **ឯក**-សទ្ទោ អសហាយត្ថោ, ន អញ្ញាទិអត្ថោតិ “**អទុតិយោ**”តិ វុត្តំ។ យថា វណ្ណាទិតោ វវត្ថានំ ឯកំសតោ សមុទិតមេវ ឥច្ឆិតព្ពំ សព្ពត្ថកភាវតោ, ន

តថា សន្ធិអាទិតោតិ ទស្សនត្ថំ “**វណ្ណតោបី**”តិអាទិនា ឆសុ ឋានេសុ សម្បិណ្ឌនត្ថោ **បិ**-សទ្ទោ គហិតោ។ **បុន ឯកោ អទុតិយោ**តិអាទិ គហិតនិមិត្តស្ស យោគិនោ និវត្តិត្វា វសនដ្ឋានគមនំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **តព្ភាគិយញ្ញេវា**តិ តប្បក្ខិយំយេវ អសុភនិមិត្តមនសិការសហិតមេវ។ **អាសនំ បញ្ញបេតី**តិ និសជ្ជំ កប្បេតិ។ យំ បន “អសុភនិមិត្ត ទិសាភិមុខេ ភូមិប្បទេសេ”តិ (វិសុទ្ធិ. ១.១១៣) វក្ខតិ, តម្បិ ឥមមេវត្ថំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ន ហិ កេវលេន ទិសាភិមុខភាវេន កិញ្ចិ ឥជ្ឈតិ។

**សមន្តា និមិត្តុបលក្ខណា**តិ ឧទ្ធុមាតកស្ស សមន្តា បាសាណាទិនិមិត្តសល្លក្ខណា។ **អសម្មោហត្ថា**តិ ឧគ្គហនិមិត្តេ ឧបដ្ឋិតេ ឧប្បជ្ជនកសម្មោហវិគមត្ថា។ **ឯកាទសវិធេនា**តិ វណ្ណាទិវសេន ឯកាទសវិធេន។ **ឧបនិពន្ធនត្ថោ**តិ អសុភារម្មណេ ចិត្តំ ឧបនេត្វា និពន្ធនត្ថោ។ **វីថិសម្បដិបាទនត្ថា**តិ កម្មដ្ឋានវីថិយា សម្មទេវ បដិបាទនត្ថា។ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ អធិគតំ ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។

**១០៦**. **តស្មា**តិ យស្មា អសុភនិមិត្តស្ស ឧគ្គណ្ហនំ អរិយមគ្គបទដ្ឋានស្ស បឋមជ្ឈានស្ស អធិគមុបាយោ, យស្មា វា “អសុភនិមិត្តំ ឧគ្គណ្ហន្តោ ឯកោ អទុតិយោ គច្ឆតី”តិ វុត្តំ, តស្មា។ **ចិត្តសញ្ញត្តត្ថាយា**តិ សវិរសភាវសល្លក្ខណេន, សំវេគជននេន ច អត្តនោ ចិត្តស្ស សញ្ញត្តិអត្ថំ សញ្ញាបនត្ថំ។ “ចិត្តសញ្ញតត្ថាយា”តិ វា បាឋោ, កិលេសវសេន អសំយតស្ស ចិត្តស្ស សំយមនត្ថំ ទមនត្ថំ, ន កម្មដ្ឋានត្ថន្តិ អត្ថោ។ **កម្មដ្ឋានសីសេនា**តិ កម្មដ្ឋានេន សីសភូតេន, តំ ឧត្តមង្គំ បធានំ ការណំ កត្វា។ **មូលកម្មដ្ឋាន**ន្តិ បកតិយា អត្តនា កាលេន កាលំ បរិហរិយមានំ ពុទ្ធានុស្សតិអាទិសព្ពត្ថកកម្មដ្ឋានំ។ “កម្មដ្ឋានសីសេន គច្ឆាមី”តិ តំ **អវិស្សជ្ជេត្វា**។ តេនាហ “**តំ មនសិករោន្តេនេវា**”តិ។ **សូបដ្ឋិតភាវសម្បាទនេនា**តិ មូលកម្មដ្ឋានេ សុដ្ឋុ ឧបដ្ឋិតភាវស្ស សម្បាទនេន។ ឯវំ ហិ សតិ អសម្មុដ្ឋា នាម ហោតិ។ ពហិទ្ធា បុថុត្តារម្មណេ អប្បវត្តិត្វា កម្មដ្ឋានេយេវ បវត្តមានំ មានសំ **អពាហិគតំ** នាម។ តថាភូតេន ចានេន រូបិន្ទ្រិយានិ អប្បវត្តកិច្ចានិ កតានិ ហោន្តីតិ អាហ “**មនច្ឆដ្ឋានំ…បេ….គន្តព្ព**”ន្តិ។

**ទ្វារំ សល្លក្ខេតព្ព**ន្តិ វិហារេ បុរត្ថិមាទីសុ ទិសាសុ អសុភទិសាយ ឥទំ ទ្វារំ, តតោ ឯវ តាយ ទិសាយ សល្លក្ខិតេន អសុភទ្វារេន និក្ខន្តោម្ហីតិ ទ្វារំ ឧបធារេតព្ពំ។ **តតោ**តិ ទ្វារសល្លក្ខណតោ បច្ឆា។ **យេន មគ្គេន គច្ឆតិ** សយំ។ **និមិត្តដ្ឋាន**ន្តិ អសុភនិមិត្តស្ស គណ្ហនដ្ឋានំ។ **អាហារំ ឆឌ្ឌាបេយ្យា**តិ វមនំ ការាបេយ្យ។ **កណ្ដកដ្ឋាន**ន្តិ កណ្ដកវន្តំ ឋានំ។

**១០៧**. **ទិសា វវត្ថបេតព្ពា**តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ “**ឯកស្មឹ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ខាយតី**តិ ឧបដ្ឋាតិ។ **កម្មនិយ**ន្តិ ភាវនាយ កម្មក្ខមំ។ **ឧព្ពាឡ្ហស្សា**តិ ពាធិតស្ស។ **វិធាវតី**តិ នានារម្មណេ វិសរតិ។ **ឧក្កម្មា**តិ ឧជុកំ អនុវាតតោ អបក្កម្ម។ មតកឡេវរំ បុថុជ្ជនស្ស យេភុយ្យេន ភយតោ ឧបដ្ឋាតីតិ អាហ “**អច្ឆាសន្នេ ភយមុប្បជ្ជតី**”តិ។ **អនុបាទ**ន្តិ បាទសមីបំ។ យត្ថ ឋិតស្ស សុខេន ឱលោកេតុំ សក្កា, តំ **ឱលោកេន្តស្ស ផាសុកដ្ឋានំ**។

**១០៨**. **សមន្តា**តិ សមន្តតោ។ បុន **សមន្តា**តិ សាមន្តា សមីបេ។ **កច្ឆកោ**តិ កាឡកច្ឆកោ, “បិលក្ខោ”តិបិ វទន្តិ។ **កបីតនោ**តិ បិប្បលិរុក្ខោ។ **សិន្ទី**តិ ខុទ្ទកខជ្ជូរី។ **ករមន្ទា**ទយោ បាកដា ឯវ។ **សាមា**តិ សាមលតា។ **កាឡវល្លី**តិ កាឡវណ្ណា អបត្តិកា ឯកា លតាជាតិ។ **បូតិលតា**តិ ជីវនវល្លិ, យា “គលោចី”តិ វុច្ចតិ។

**១០៩**. **តំ** និមិត្តករណាទិ **ឥធេវ** យថាវុត្តេ បាសាណាទិនិមិត្តករណេ ឯវ **អន្តោគធំ** បរិយាបន្នំ។ **សនិមិត្តំ ករោតី**តិ សហ និមិត្តំ ករោតិ, អសុភំ បាសាណាទិនិមិត្តេន សហ ករោតិ វវត្ថបេតិ។ អថ វា អសុភនិមិត្តំ, បាសាណាទិនិមិត្តញ្ច សហ ឯកជ្ឈំ ករោន្តោ វវត្ថបេន្តោ “**សនិមិត្តំ ករោតី**”តិ វុត្តោ។ សមានកាលតាទីបកេន ហិ សហ-សទ្ទេន អយំ សមាសោ យថា “សចក្កំ ទេហី”តិ។ តយិទំ និមិត្តករណំ អបរាបរំ សល្លក្ខណេន ហោតិ, ន ឯកវារមេវាតិ អាហ “**បុនប្បុនំ វវត្ថបេន្តោ ហិ សនិមិត្តំ ករោតី**”តិ។ **ទ្វេ**តិ បាសាណាសុភនិមិត្តានិ។ **សមាសេត្វា** សង្គហេត្វា ឯកជ្ឈំ កត្វា។ **សារម្មណ**ន្តិ អសុភារម្មណេន សទ្ធឹ បាសាណាទី សមានារម្មណំ ករោតិ, សហ វា អារម្មណំ ករោតិ, ឯការម្មណំ វិយ ឧភយំ អារម្មណំ ករោតិ, ឯកជ្ឈំ វិយ ច អបរាបរំ សល្លក្ខេន្តោ បាសាណាទី, អសុភនិមិត្តញ្ចាតិ ទ្វយំ អារម្មណំ ករោតីតិ អត្ថោ។

**អត្តនិយោ**តិ សកោ។ **វណិត**ន្តិ សូទនំ។ **សភាវេន សរសេនា**តិ ឧទ្ធុមាតកភាវសង្ខាតេន អត្តនោ លក្ខណេន, បរេសំ ជិគុច្ឆុប្បាទនសង្ខាតេន អត្តនោ កិច្ចេន ច, សភាវោ ឯវ វា តថា និប្ផជ្ជនតោ “រសោ”តិ វុត្តោ។

**១១០. ឆព្ពិធេន និមិត្តំ គហេតព្ពន្តិ** វណ្ណាទិនា ឆព្ពិធការេន តាវ ឧទ្ធុមាតកអសុភនិមិត្តំ គហេតព្ពំ។ កេចិ “កាឡោវស្ស ទីឃរស្សាទិប្បមាណេន សទ្ធិំ សត្តវិធេនា”តិ វទន្តិ, តំ អដ្ឋកថាយំ នត្ថិ។ **លិង្គតោ**តិ ឯត្ថ **លិង្គំ** នាម វយោ លិង្គំ, ន ថនមស្សុអាទិ ឥត្ថិបុរិសលិង្គន្តិ ទស្សេន្តេន **“ឥត្ថិលិង្គំ វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **បិតស្ស** សត្តស្ស **ឥទំ សរីរ**ន្តិ សម្ពន្ធោ។ **ឧទ្ធុមាតកសណ្ឋានវសេនេវ,** ន បាកតិកសណ្ឋានវសេន។ ឯតេន យទិ តត្ថ កោចិ អនុទ្ធុមាតកភាវប្បត្តោ បទេសោ សិយា, សោ ន គហេតព្ពោតិ ទស្សេតិ។ ឱឡារិកាវយវវសេន ឥទំ សណ្ឋានវន្តានំ, ន សុខុមាវយវវសេនាតិ សីសសណ្ឋានាទិកំ នវវិធមេវ សណ្ឋានំ គហិតំ។

**ឥមិស្សា ទិសាយា**តិ ឥមិស្សា បុរត្ថិមាយ, ទក្ខិណបច្ឆិមឧត្តរាយ ទិសាយ, អនុទិសាយ វា ឋិតោតិ យោជនា។ **ឥមស្មិំ នាម ឱកាសេ ហត្ថ**តិ ឥមស្មិំ នាម ភូមិប្បទេសេ ឥមស្ស កឡេវរស្ស ហត្ថា ឋិតាតិ វ វត្ថបេតព្ពន្តិ យោជនា។

**អធោ បាទតលេនា**តិអាទិ នាភិយា ហេដ្ឋា អធោ, តតោ ឧទ្ធំ ឧបរីតិ ឥមស្ស វវត្ថានស្ស វសេន វុត្តំ។ **ហត្ថ បរិច្ឆេទោ** ហេដ្ឋា អង្គុលិអគ្គេន ឧបរិ អំសកូដសន្ធិនា តិរិយំ តចបរិយន្តេន គហេតព្ពោ។ ឯស នយោ **បាទ បរិច្ឆេទា**ទីសុបិ។ **យត្តកំ វា បន ឋានំ គណ្ហាតី**តិ សចេ សព្ពំ សរីរំ បរិច្ឆិន្ទិត្វា គហេតុំ ន សក្កោតិ, បទេសោ តស្ស ឧទ្ធុមាតោ, សោ យត្តកំ សរីរប្បទេសំ ឧទ្ធុមាតកវសេន ញាណេន បរិគ្គណ្ហាតិ, **តត្តកមេវ** យថាបរិគ្គហិតមេវ។ **ឥទំ ឦទិស**ន្តិ ឥទំ ហត្ថាទិកំ ឦទិសំ ឯវមាការំ។ **ឧទ្ធុមាតក**ន្តិ យថាសភាវតោ **បរិច្ឆិន្ទិតព្ពំ។ វិសភាគេ សរីរេ អារម្មណ**ន្តិ កម្មដ្ឋានំ បដិក្កូលាការោ **ន ឧបដ្ឋាតិ** ន ខាយតិ, សុភតោ ឧបដ្ឋហេយ្យ។ តេនាហ **“វិប្ផន្ទនស្សេវ បច្ចយោ ហោតី**”តិ, កិលេសបរិប្ផន្ទនស្សេវ និមិត្តំ ហោតីតិ អត្ថោ។ **ឧគ្ឃាដិតាបី**តិ ឧទ្ធុមាតភាវប្បត្តាបិ, សព្ពសោ កុថិតសរីរាបីតិ វា អត្ថោ។ ស្វាយមត្ថោ **បឋមបារាជិកេ** (បារា. ៦៧ អាទយោ) វិនីតវត្ថូហិ ទីបេតព្ពោ។

**១១១. អាសេវិតកម្មដ្ឋានោ**តិ អសុភកម្មដ្ឋានេ កតបរិចយោ។ សោសានិកង្គាទីនំ វសេន **បរិហតធុតង្គោ**។ ចតុធាតុវវត្ថានវសេន **បរិមទ្ទិតមហាភូតោ**។ សលក្ខណតោ ញាណេន **បរិគ្គហិតសង្ខារោ**។ បច្ចយបរិគ្គហវសេន **វវត្ថាបិតនាមរូបោ**។ សលក្ខណារម្មណិកវិបស្សនាយ ឧក្កំសនេន សុញ្ញតានុបស្សនាពលេន **ឧគ្ឃាដិតសត្តសញ្ញោ**។ វិបស្សនាយ បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិសម្បាបនេន **កតសមណធម្មោ**។ តតោ ឯវ សព្ពសោ កុសលវាសនាយ, កុសលភាវនាយ ច បូរណេន **វាសិតវាសនោ ភាវិតភាវនោ**។ វិវដ្ដូបនិស្សយ កុសលពីជេន **សពីជោ**។ ញាណស្ស បរិបក្កភាវេន **ញាណុត្តរោ**។ យថាវុត្តាយ បដិបត្តិយា កិលេសានំ តនុករណេន **អប្បកិលេសោ។ ឱលោកិតោលោកិតដ្ឋានេយេវា**តិ ឧទ្ធុមាតកាទិអសុភស្ស យត្ថ យត្ថ ឱលោកិតោលោកិតដ្ឋានេ ឯវ, តាទិសស្ស កាលវិសេសោ, អសុភស្ស បទេសវិសេសោ វា អបេក្ខិតព្ពោ នត្ថីតិ អត្ថោ។ **នោ ចេ ឯវំ ឧបដ្ឋាតី**តិ ឯវំ យថាវុត្តបុរិសវិសេសស្ស វិយ បដិភាគនិមិត្តំ នោ ចេ ឧបដ្ឋាតិ។ **ឯវំ ឆព្ពិធេនា**តិ ឯវំ វុត្តាការេន វណ្ណាទិវសេន ឆព្ពិធេន។ **បុនបី**តិ **បិ**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ។ តេន និមិត្តគ្គហណវិធិំ សម្បិណ្ឌេតិ, ន បញ្ចវិធតំ។ ឆព្ពិធេន ហិ បុព្ពេ និមិត្តគ្គហណំ វិហិតំ។

**១១២. អសីតិសតសន្ធិតោ**តិ សព្ពេបិ សន្ធយោ តទាបិ អត្ថេវាតិ ទស្សនត្ថំ វត្វា ឧទ្ធុមាតភាវេន យេភុយ្យេន ន បញ្ញាយន្តិ។ យេ បន បញ្ញាយន្តិ, តេ វវត្ថបេតព្ពាតិ ទស្សេតុំ **“ឧទ្ធុមាតកេ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **តយោ ទក្ខិណហត្ថសន្ធី**តិ អំសកប្បរមណិពន្ធានំ វសេន តយោ ទក្ខិណហត្ថសន្ធយោ។ តថា វាមហត្ថ សន្ធយោ។ កដិជណ្ណុគោប្ផកានំ វសេន តយោ ទក្ខិណបាទសន្ធយោ។ តថា វាមបាទសន្ធយោ។ **ឯកោ កដិសន្ធី**តិ កដិយា សទ្ធិំ បិដ្ឋិកណ្ដកសន្ធី សន្ធាយ វទតិ។ **ហត្ថន្តរ**ន្តិ ទក្ខិណហត្ថទក្ខិណបស្សានំ, វាមហត្ថវាមបស្សានញ្ច អន្តរំ វិវរំ។ **បាទន្តរ**ន្តិ ឧភិន្នំ បាទានំ វេមជ្ឈំ។ **ឧទរន្តរ**ន្តិ នាភិដ្ឋានសញ្ញិតំ កុច្ឆិវេមជ្ឈំ, ឧទរស្ស វា អព្ភន្តរំ។ **កណ្ណន្តរ**ន្តិ កណ្ណឆិទ្ទំ។ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, តេន នាសច្ឆិទ្ទាទីនម្បិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ អក្ខីនំ, មុខស្ស ច វសេនាបិ វិវរំ លព្ភតេវាតិ ទស្សេតុំ **“អក្ខីនម្បី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សមន្តតោ**តិ ឯវំ សន្ធិអាទិតោ ឧទ្ធុមាតកំ វវត្ថបេន្តស្ស ចេ និមិត្តំ ឧបតិដ្ឋតិ, ឥច្ចេតំ កុសលំ។ នោ ចេ, សមន្តតោ វវត្ថបេតព្ពន្តិ វវត្ថាបនវិធិំ ទស្សេតុំ **“សកលសរីរេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ញាណំ ចារេត្វា**តិ សព្ពត្ថកមេវ សរីរំ អាវជ្ជេត្វា តត្ថ បដិក្កូលាការសហិតំ ឧទ្ធុមាតកភាវំ អារព្ភ និរន្តរំ ភាវនាញាណំ បវត្តេត្វា។ **យំ ឋាន**ន្តិ ឯវំ បន ញាណំ ចារេន្តស្ស តស្មិំ សរីរេ យោ បទេសោ វិភូតោ ហុត្វា ឧទ្ធុមាតកាការេន វិភូតភាវេន ឧបដ្ឋាតិ។ **ឧទរបរិយោសានំ** ឧបរិមសរីរំ។

## វិនិច្ឆយកថាវណ្ណនា

**១១៣. វិនិច្ឆយកថា**តិ វិនិច្ឆយសហិតា អត្ថវណ្ណនា។ **យថាវុត្តនិមិត្តគ្គាហវសេនា**តិ វណ្ណាទិតោ, សន្ធិអាទិតោ ច វុត្តប្បការឧទ្ធុមាតកនិមិត្តគ្គហណវសេន។ **សុដ្ឋុ និមិត្តំ គណ្ហិតព្ព**ន្តិ យថា ឧគ្គហនិមិត្តំ ឧបដ្ឋហតិ, ឯវំ សម្មទេវ អសុភនិមិត្តំ គហេតព្ពំ។ ឥទានិ តមេវ និមិត្តស្ស សុដ្ឋុ គហណាការំ ឧបទិសន្តោ **“សតី សូបដ្ឋិតំ ក**

ត្វា”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឯវំ បុនប្បុនំ ករោន្តេនា**តិ យថា “ឥមាយ បដិបទាយ ជរាមរណតោ មុច្ចិស្សាមី”តិ សញ្ជាតាទរេន សតិសម្បជញ្ញំ សុដ្ឋុ ឧបដ្ឋបេត្វា ឧទ្ធុមាតកអសុភំ បឋមំ អាវជ្ជិតំ, ឯវំ បុនប្បុនំ តត្ថ អាវជ្ជនំ ករោន្តេន។ **សាធុកំ ឧបធារេតព្ពញ្ចេវ វវត្ថបេតព្ពញ្ចា**តិ សក្កច្ចំ សតិយា សល្លក្ខេតព្ពញ្ចេវ បញ្ញាយ និច្ឆេតព្ពញ្ច។ សតិ ហិ “ធារណា”តិ និទ្ទិដ្ឋា, **ធារណ**ញ្ចេត្ថ សល្លក្ខណំ។ បញ្ញា “បវិចយោ”តិ (ធ. ស. ១៦) និទ្ទិដ្ឋា, **បវិចយោ** ចេត្ថ និច្ឆយោតិ។ អថ វា **ឧបធារេតព្ព**ន្តិ សតិបុព្ពង្គមាយ បញ្ញាយ ឧបលក្ខេតព្ពំ ។ ន ហិ កទាចិ សតិរហិតា បញ្ញា អត្ថិ។ **វវត្ថបេតព្ព**ន្តិ បញ្ញាបុព្ពង្គមាយ សតិយា និច្ឆិនិតព្ពំ។ បញ្ញាសហិតា ឯវ ហិ សតិ ឥធាធិប្បេតា, ន តព្ពិរហិតា។ អទ្ធក្ខិអបង្គាទិវសេនាបិ ឱលោកនំ អត្ថីតិ **“ឧម្មីលេត្វា ឱលោកេត្វា”**តិ វុត្តំ។ តេន បរិព្យត្តមេវ ឱលោកនំ ទស្សេតិ។ **ឯវំ បុនប្បុនំ ករោន្តស្សា**តិ វុត្តប្បការេន ចក្ខុំ ឧម្មីលេត្វា ឱលោកនំ, និម្មីលេត្វា អាវជ្ជនញ្ច អបរាបរំ អនេកវារំ ករោន្តស្ស។ **ឧគ្គហនិមិត្ត**ន្តិ ឧទ្ធុមាតកេ ឧគ្គណ្ហននិមិត្តំ។ **សុគ្គហិត**ន្តិ សុដ្ឋុ គហិតំ។ យថា ន វិនស្សតិ ន បមុដ្ឋំ ហោតិ, ឯវំ គហិតំ។ **ឯកសទិស**ន្តិ សមានសទិសំ។ សមានត្ថោ ហិ អយំ **ឯក**-សទ្ទោ, យថា “អរិយវិនយេតិ វា, សប្បុរិសវិនយេតិ វា, ឯសេសេ ឯកេ ឯកដ្ឋេ សមេ សមភាគេ តជ្ជាតេ តញ្ញេ វា”តិ។

**អាគមនកាលេ**តិ វិហារតោ សុសានំ ឧទ្ទិស្ស អាគមនកាលេ។ **វុត្តនយេនេវា**តិ អតិទេសវសេន ទីបិតម្បិ អត្ថំ “ឯកកេនា”តិអាទិនា សរូបតោ ទស្សេតិ។ តត្ថ **តទេវ កម្មដ្ឋាន**ន្តិ ឧទ្ធុមាតកកម្មដ្ឋានំ។ មូលកម្មដ្ឋានន្តិ ឯកេ, តទយុត្តំ។ ឧបដ្ឋិតនិមិត្តំ ហិ កម្មដ្ឋានំ វិស្សជ្ជេត្វា កម្មដ្ឋានន្តរមនសិការោ រញ្ញោ វជ្ជំ ឆឌ្ឌេត្វា វិទេសគមនំ វិយាតិ។ **អាគតេនា**តិ អត្តនោ វសនដ្ឋានំ អាគតេន។

**១១៤**. **អវេលាយ**ន្តិ សញ្ឈាវេលាទិអយុត្តវេលាយំ។ **ពីភច្ឆ**ន្តិ វិរូបំ។ **ភេរវារម្មណ**ន្តិ វេតាឡសទិសំ ភយានកំ វិសយំ។ **វិក្ខិត្តចិត្តោ**តិ ភីរុកបុរិសោ វិយ បិសាចាទី ទិស្វា ចិត្តវិក្ខេបំ បត្តោ។ **ឧម្មត្តកោ វិយា**តិ យក្ខុម្មត្តកោ វិយ ឯកច្ចោ ហោតិ។ **ឈានវិព្ភន្តកោ**តិ ឈានតោ វិច្ចុតកោ សីលវិព្ភន្តកមន្តវិព្ភន្តកា វិយ។ **សន្តម្ភេត្វា**តិ ឧប្បន្នបរិត្តាសរូបសមនេន វិគតកម្បតាយ និច្ចលោ ហុត្វា។ **សតី សូបដ្ឋិត**ន្តិអាទិ សន្តម្ភនស្ស ឧបាយទស្សនំ។ **មតសរីរំ ឧដ្ឋហិត្វា អនុពន្ធនកំ** នាម នត្ថិ អសតិ តាទិសេ មន្តប្បយោគេ។ សោបិ ឧទ្ធុមាតកាទិភាវមប្បត្តេ អវិនដ្ឋរូបេ ឯវ ឥជ្ឈតិ, តថា ទេវតាធិគ្គហោ, ន ឯវរូបេតិ អធិប្បាយោ។ **សញ្ញជោ**តិ ភាវនាបរិកប្បសញ្ញាយ ជាតោ។ តតោ ឯវ **សញ្ញាសម្ភវោ** សញ្ញាមត្តសមុដ្ឋានោ។ **តាសំ វិនោទេត្វា**តិ និមិត្តុបដ្ឋាននិមិត្តំ ឧប្បន្នចិត្តសន្តាសំ វុត្តប្បការេន វិនោទេត្វា វូបសមេត្វា ។ “ឥទានិ តវ បរិស្សមោ សផលោ ជាតោ”តិ **ហាសំ** បីតិបមោទនំ **ឧប្បាទេត្វា**។ **ចិត្តំ សញ្ចារាបេតព្ព**ន្តិ ភាវនាចិត្តំ បវត្តេតព្ពំ មនសិកាតព្ពំ។

**និមិត្តគ្គាហ**ន្តិ និមិត្តស្ស ឧគ្គណ្ហនំ, ឧគ្គហនិមិត្តំ។ **សម្បាទេន្តោ**តិ សាធេន្តោ និប្ផាទេន្តោ។ **កម្មដ្ឋានំ ឧបនិពន្ធតី**តិ ភាវនំ យថាវុត្តេ និមិត្តេ ឧបនេន្តោ និពន្ធតិ។ យោគកម្មំ ហិ យោគិនោ សុខវិសេសានំ ការណភាវតោ “កម្មដ្ឋាន”ន្តិ អធិប្បេតំ, យោគកម្មស្ស វា បវត្តិដ្ឋានតាយ យថាឧបដ្ឋិតនិមិត្តំ កម្មដ្ឋានំ, តំ ភាវនាចិត្តេ ឧបនិពន្ធតិ។ តំ បនស្ស ឧបនិពន្ធនំ សន្ធាយ ចិត្តំ សញ្ចារាបេតព្ពំ។ ឯវំ “វិសេសមធិគច្ឆតី”តិ វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ **“តស្ស ហី”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តស្សា**តិ យោគិនោ, តស្ស វា ឧទ្ធុមាតកាសុភស្ស។ **មានសំ ចារេន្តស្សា**តិ ភាវនាចិត្តំ អបរាបរំ បវត្តេន្តស្ស, ឧគ្គហនិមិត្តំ បុនប្បុនំ មនសិ ករោន្តស្សាតិ អត្ថោ។

**១១៥**. **“វីថិសម្បដិបាទនត្ថា”**តិ បទស្ស “កម្មដ្ឋានវីថិយា សម្បដិបាទនត្ថា”តិ អត្ថំ វត្វា តំ បន កម្មដ្ឋានវីថឹ, តស្សា ច សម្បដិបាទនវិធឹ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ **“សចេ ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **កតិមី**តិ បក្ខស្ស កតមី, កឹ ទុតិយា, តតិយាទីសុ វា អញ្ញតរាតិ អត្ថោ។ **តុណ្ហីភូតេន គន្តុំ ន វដ្ដតិ** បុច្ឆន្តានំ ចិត្តស្ស អញ្ញថត្តបរិហរណត្ថំ។ អប្បសន្នានញ្ហិ បសាទាយ, បសន្នានញ្ច ភិយ្យោភាវាយ សាសនសម្បដិបត្តិ។ **នស្សតី**តិ ន ទិស្សតិ , ន ឧបដ្ឋាតីតិ អត្ថោ។ **“អាគន្តុកបដិសន្ថារោ កាតព្ពោ”**តិ ឥមិនា អាគន្តុកវត្តំ ឯកទេសេន ទស្សិតន្តិ “អវសេសានិបី”តិ វត្វា អាគន្តុកវត្តំ បរិបុណ្ណំ គហេតុំ បុន **អាគន្តុក**គ្គហណំ កតំ។ **គមិកវត្តាទីនី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អាវាសិកអនុមោទនបិណ្ឌចារិកអនុមោទនបិណ្ឌចារិកអារញ្ញិកសេនាសនវច្ចកុដិវត្តាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **វត្តក្ខន្ធកេ** (ចូឡវ. ៣៥៦) ហិ អាគតានិ មហាវត្តានិ ឥធ **“ខន្ធកវត្តានី”**តិ វុត្តានិ។ តជ្ជនីយកម្មកតាទិកាលេ បន បារិវាសិកាទិកាលេ ច ចរិតព្ពានិ ឥមស្ស ភិក្ខុនោ អសម្ភវតោ ឥធ នាធិប្បេតានិ។ **និមិត្តំ វា អន្តរធាយតី**តិ សុសានេ ឋិតំ អសុភនិមិត្តំ ឧទ្ធុមាតកភាវាបគមេន អន្តរធាយតិ។ តេនាហ **“ឧទ្ធុមាតក”**ន្តិអាទិ។ **តស្មា**តិ តេន ការណេន, ឥមស្ស កម្មដ្ឋានស្ស ទុល្លភត្តាតិ អត្ថោ។ និសីទិត្វា បច្ចវេក្ខិតព្ពោតិ សម្ពន្ធោ។

និមិត្តំ គហេតុំ គមនេ វិយ និមិត្តំ គហេត្វា និវត្តនេបិ យថាសល្លក្ខិតទិសាទិបច្ចវេក្ខណំ យាវ និមិត្តវិនាសា បវត្តិតកិរិយាយ អវិច្ឆេទេន ឧបធារណត្ថំ។ សតិ ហិ តស្ស និរន្តរូបធារណេ វិហារំ បវិសិត្វា និសិន្នកាលេ កម្មដ្ឋានស្ស ឧបដ្ឋិតាការោ សមថនិមិត្តស្ស គហណេ ចិត្តស្ស សមាហិតាការោ វិយ បាកដោ ហុត្វា ឧបតិដ្ឋេយ្យាតិ។

តេនាហ “**តស្សេវ…បេ…. វីថី បដិបជ្ជតី**”តិ។ បុរិមាការេន និមិត្តស្ស បាកដភាវេន ឧបដ្ឋិតត្តា បុរិមាការេនេវ កម្មដ្ឋានមនសិការោ ភាវនាវីថី បដិបជ្ជតិ។

**១១៦**. ឧទ្ធុមាតកំ នាម អតិវិយ អសុចិទុគ្គន្ធជេគុច្ឆបដិក្កូលំ ពីភច្ឆំ ភយានកញ្ច, ឯវរូបេ អារម្មណេ ភាវនមនុយុញ្ជន្តស្ស ឯវំ អាពទ្ធបរិកម្មស្ស ចិរីភូតស្សេវ យោគិនោ អធិប្បាយោ សមិជ្ឈតីតិ ទស្សេតុំ “**អានិសំសទស្សាវី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯវន្តិ** ឯវមេវ វុត្តប្បការេនេវ អានិសំសទស្សាវិនា។ **តំ រក្ខេយ្យាតិ** “អទ្ធា ឥមិនា សុខំ ជីវិស្សាមី”តិ អត្តនោ ជីវិតំ វិយ តំ មណិរតនំ រក្ខេយ្យ។ **ចតុធាតុកម្មដ្ឋានិកោ**តិអាទិ នេសំ កម្មដ្ឋានានំ សុលភតាទស្សនំ។ តត្ថ **ចតុធាតុកម្មដ្ឋានិកោ**តិ ចតុធាតុកម្មដ្ឋានំ វា តត្ថ វា និយុត្តោ, ចតុធាតុកម្មដ្ឋានំ វា បរិហរន្តោ។ **ឥតរានី**តិ វុត្តាវសិដ្ឋានិ អនុស្សតិព្រហ្មវិហារាទីនិ។ **តំ និមិត្តន្តិ** តំ យថាលទ្ធំ ឧគ្គហនិមិត្តំ។ “**រក្ខិតព្ព**”ន្តិ វត្វា រក្ខណវិធឹ បុន ទស្សេតុំ “**រត្តិដ្ឋានេ**”តិអាទិ វុត្តំ។

**១១៧**. នានា ករីយតិ ឯតេនាតិ **នានាករណំ**, ភេទោ។ **ពីភច្ឆំ ភេរវទស្សនំ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ** មនសិការស្ស អនុឡារតាយ, អនុបសន្តតាយ ច អារម្មណស្ស។ តព្ពិបរិយាយតោ “បដិភាគនិមិត្តំ ថូលង្គបច្ចង្គបុរិសោ វិយ ឧបដ្ឋាតី”តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **ពហិទ្ធាតិ** គោចរជ្ឈត្តតោ ពហិទ្ធា។ **កាមានំ អមនសិការា**តិ អសុភភាវនានុភាវេន កាមសញ្ញាយ ទូរសមុស្សារិតត្តា កាមគុណេ អារព្ភ មនសិការស្សេវ អភាវា។ **អមនសិការា**តិ វា មនសិការបដិបក្ខហេតុ។ យាយ ហិ កាមសញ្ញាយ វសេន សត្តា កាមេ មនសិ ករោន្តិ, តស្សា បដិបក្ខភូតា អសុភសញ្ញា កាមានំ អមនសិការោ, តន្និមិត្តន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ “**វិក្ខម្ភនវសេន កាមច្ឆន្ទោ បហីយតី**”តិ។ បដិភាគនិមិត្តារម្មណាយ ហិ អសុភសញ្ញាយ សទ្ធឹ ពលប្បត្តោ សមាធិ ឧប្បជ្ជមានោវ កាមច្ឆន្ទំ វិក្ខម្ភេតិ, អនុរោធមូលកោ អាឃាតោ មូលការណេ វិក្ខម្ភិតេ វិក្ខម្ភិតោយេវ ហោតីតិ អាហ “**អនុនយ…បេ…. បហីយតី**”តិ។ ន ហិ កទាចិ បហីនានុនយស្ស ព្យាបាទោ សម្ភវតិ។ យថាវុត្តអសុភសញ្ញាសហគតា ហិ បីតិ សាតិសយា បវត្តមានាវ ព្យាបាទំ វិក្ខម្ភេន្តី បវត្តតិ។ **តថា អារទ្ធវីរិយតាយា**តិ យថា ឧបចារជ្ឈានំ ឧប្បជ្ជតិ, តថា កម្មដ្ឋានមនសិការវសេន បគ្គហិតវីរិយតាយ។ វីរិយញ្ហិ បគ្គណ្ហន្តស្ស សម្មាសង្កប្បោ មិច្ឆាសង្កប្បំ វិយ សវិប្ផារតាយ **ថិនមិទ្ធំ** វិក្ខម្ភេន្តមេវ ឧប្បជ្ជតិ។

វិប្បដិសារោ បច្ឆានុតាបោ, តប្បដិបក្ខតោ **អវិប្បដិសារោ** ទរថបរិឡាហាភាវេន ចិត្តស្ស និព្ពុតតា។ តស្ស អវិប្បដិសារស្ស បច្ចយភូតំ សីលំ, តំសហគតា តទុបនិស្សយា ច បីតិបស្សទ្ធិសុខាទយោ សភាវតោ, ហេតុតោ ច សន្តសភាវា, តេសំ អនុយុញ្ជនេន អវូបសន្តសភាវំ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ បហីយតីតិ អាហ “**អវិប្បដិសារករសន្តធម្មានុយោគវសេន ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ បហីយតី**”តិ។ ភាវនាយ ហិ បុព្ពេនាបរំ វិសេសំ អាវហន្តិយា យំ សាតិសយំ សុខំ លព្ភតិ, តំ អនុបសន្តសភាវំ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ វិក្ខម្ភេន្តមេវ ឧប្បជ្ជតិ។ **អធិគតវិសេសស្សា**តិ យថាធិគតស្ស ភាវនាវិសេសស្ស។ **បច្ចក្ខតាយា**តិ បដិបជ្ជន្តស្ស យោគិនោ បច្ចក្ខភាវតោ “សម្មាសម្ពុទ្ធោ វត សោ ភគវា, យោ ឯវរូបឹ សម្មាបដិបត្តឹ ទេសេតី”តិ **បដិបត្តិទេសកេ សត្ថរិ។ បដិបត្តិយន្តិ** បដិបជ្ជមានជ្ឈានបដិបត្តិយំ។ **បដិបត្តិផលេ**តិ តាយ សាធេតព្ពេ លោកិយលោកុត្តរផលេ។ **វិចិកិច្ឆា បហីយតិ** ធម្មន្វយវិចារាហិតពលេន វិចារពលេន។ **ឥតិ បញ្ច នីវរណានិ បហីយន្តី**តិ ឯវំ បដិភាគនិមិត្តបដិលាភសមកាលមេវ ហេដ្ឋា បវត្តភាវនានុភាវនិប្ផន្នេហិ សមាធិអាទីហិ កាមច្ឆន្ទាទីនិ បញ្ច នីវរណានិ វិក្ខម្ភនវសេន បហីយន្តិ។ ន ហិ បដិបក្ខេន វិនា បហាតព្ពស្ស បហានំ សម្ភវតិ, បដិបក្ខា ច សមាធិអាទយោ កាមច្ឆន្ទាទីនំ។ យថាហ **បេដកេ** “សមាធិ កាមច្ឆន្ទស្ស បដិបក្ខោ”តិអាទិ។

តេនេវ ច “ឥមេហិ តេសំ នីវរណានំ បហាន”ន្តិ បហានបរិទីបនមុខេន ឈានង្គានិ សរូបតោ ទស្សេតុំ “**តស្មិញ្ញេវ ចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **តស្មិញ្ញេវ ចា**តិ យំ តំ យថាឧបដ្ឋិតំ ឧគ្គហនិមិត្តំ ភិន្ទិត្វា វិយ ឧបដ្ឋិតំ, តស្ស បដិច្ឆន្នភូតំ បដិភាគនិមិត្តំ, តស្មិញ្ញេវ និមិត្តេ។ **ចេតសោ**តិ អត្តនា សម្បយុត្តចិត្តស្ស។ **អភិនិរោបនលក្ខណោ**តិ អារោបនលក្ខណោ, អប្បនាសភាវោតិ អត្ថោ។ និមិត្តានុមជ្ជនំ បដិភាគនិមិត្តេ អនុវិចរណំ។ អារម្មណេ ហិ ភមរស្ស បទុមស្សុបរិ អនុបរិព្ភមនំ វិយ វិចារស្ស អនុវិចារណាការេន បវត្តិ **អនុមជ្ជនកិច្ចំ**។ វិសេសោ ឯវ អធិគន្តព្ពតោ វិសេសាធិគមោ, បដិលទ្ធោ ច សោ វិសេសាធិគមោ ចាតិ បដិ…បេ…. គមោ, តប្បច្ចយា តំហេតុកា **បដិលទ្ធវិសេសាធិគមបច្ចយា បីតិ។ បីតិមនស្ស** បីតិសហិតចិត្តស្ស។ **បស្សទ្ធិសម្ភវតោ**តិ កាយចិត្តបស្សទ្ធីនំ សំសិជ្ឈនតោ។ “បីតិមនស្ស កាយោ បស្សម្ភតី”តិ ហិ វុត្តំ។ **បស្សទ្ធិនិមិត្តំ** បស្សទ្ធិហេតុកំ **សុខំ** “បស្សទ្ធកាយោ សុខំ វេទិយតី”តិ វចនតោ។ **សុខនិមិត្តា** សុខបច្ចយា **ឯកគ្គតា**។ “សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតី”តិ (ទី. និ. ១.៤៦៦; អ. និ. ៣.៩៦; ១១.១២) ហិ វុត្តំ។ **ឥតិ ឈានង្គានិ បាតុភវន្តី**តិ ឯវំ ឯតានិ វិតក្កាទីនិ ឈានង្គានិ តស្មឹយេវ និមិត្តេ ឧប្បជ្ជន្តិ។ **បឋមជ្ឈានបដិពិម្ពភូតន្តិ** បឋមជ្ឈានស្ស បដិច្ឆន្នភូតំ។ **តង្ខណញ្ញេវ** បដិភាគនិមិត្តបដិលាភសមកាលមេវ ឧបចារជ្ឈានម្បិ **និព្ពត្តតិ,** ន នីវរណប្បហានមេវាតិ អធិប្បាយោ។

# វិនីលកាទិកម្មដ្ឋានវណ្ណនា

**១១៨. វិនីលកាទីសុ**បិ កម្មដ្ឋានេសុ។ **លក្ខណំ វុត្ត**ន្តិ យំ តំ និមិត្តគ្គហណលក្ខណំ វុត្តំ។ **វុត្តនយេនេវា**តិ ឧទ្ធុមាតកេ វុត្តនយេនេវ។ សហ វិនិច្ឆយេន, អធិប្បាយេន ចាតិ **សវិនិច្ឆយាធិប្បាយំ។ តំ សព្ពំ** លក្ខណំ **វេទិតព្ព**ន្តិ សម្ពន្ធោ។

**កពរកពរវណ្ណ**ន្តិ យេភុយ្យេន សពលវណ្ណំ។ **ឧស្សទវសេនា**តិ រត្តសេតនីលវណ្ណេសុ ឧស្សទស្ស វណ្ណស្ស វសេន។

**សន្និសិន្ន**ន្តិ និច្ចលភាវេនេវ សព្ពសោ ថិរតំ។

**ចោរាដវិយ**ន្តិ ចោរេហិ បរិយុដ្ឋិតអរញ្ញេ។ **យត្ថា**តិ យស្មឹ អាឃាតនេ។ **ឆិន្នបុរិសដ្ឋានេ**តិ ឆិន្នបុរិសវន្តេ ឋានេ។ **នានាទិសាយំ បតិតម្បី**តិ ឆិន្នំ ហុត្វា សរីរស្ស ខណ្ឌទ្វយំ វិសុំ ទិសាសុ បតិតម្បិ។ **ឯកាវជ្ជនេនា**តិ ឯកសមន្នាហារេន។ **អាបាថមាគច្ឆតី**តិ ឯកជ្ឈំ អាបាថំ អាគច្ឆតិ។ **វិស្សាសំ អាបជ្ជតី**តិ អជេគុច្ឆិតំ ឧបគច្ឆេយ្យ សេយ្យថាបិ ឆវឌាហកោ។ សហត្ថា អបរាមសនេ ជិគុច្ឆា សណ្ឋាតិយេវាតិ អាហ “**កត្តរយដ្ឋិយា វា ទណ្ឌកេន វា...បេ.... ឧបនាមេតព្ព**”ន្តិ។ វិច្ឆិន្នកភាវបញ្ញាយនត្ថំ ឯកង្គុលន្តរករណំ។ **ឧបនាមេតព្ព**ន្តិ ឧបនេតព្ពំ។

**ខាយិតសទិសមេវា**តិ ខាយិតាសុភសទិសមេវ។ **អង្គុលង្គុលន្តរ**ន្តិ វិវិធំ ខិត្តំ សរីរាវយវំ អង្គុលន្តរំ អង្គុលន្តរំ។ **កត្វា វា**តិ កត្តរយដ្ឋិយា វា ទណ្ឌកេន វា សយំ កត្វា វា។

**លទ្ធប្បហារាន**ន្តិ លទ្ធាវុធប្បហារានំ មុខតោតិ សម្ពន្ធោ។ **មុខតោ**តិ បហារាទិមុខតោ។ **បគ្ឃរមានកាលេ**តិ លោហិតំ បគ្ឃរមានកាលេ។ លោហិតកំ លព្ភតីតិ យោជនា។

**ត**ន្តិ បុឡវកំ។ **តេសូ**តិ សោណាទិសរីរេសុ។ **អដ្ឋិក**ន្តិ អដ្ឋិកអសុភំ នានប្បការតោ វុត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។ **បុរិមនយេនេវា**តិ បុព្ពេ ឧទ្ធុមាតកេ វុត្តនយេនេវ។

**១១៩. ត**ន្តិ អដ្ឋិកំ។ **ន ឧបដ្ឋាតី**តិ សភាវតោ ន ឧបដ្ឋាតិ, បដិក្កូលវសេន ន ឧបដ្ឋាតីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ឱទាតកសិណសម្ភេទោ ហោតី**”តិ។ អដ្ឋិកេ បឋមវយាទិសំលក្ខណំ ន សក្កាតិ “**លិង្គន្តិ ឥធ ហត្ថាទីនំ នាម**”ន្តិ វុត្តំ។ អដ្ឋិកសង្ខលិកា បន “អយំ ទហរស្ស, អយំ យោព្ពនេ ឋិតស្ស, អយំ អវយវេហិ វុទ្ធិបត្តិស្សា”តិ ឯវំ វយវសេន វវត្ថបេតុំ សក្កុណេយ្យាវ, អព្យាបិតាយ បន ន គហិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ យទិបិ អដ្ឋិកសង្ខលិកាយំ សន្ធិតោ វវត្ថាបនំ លព្ភតិ, អដ្ឋិកេ បន ន លព្ភតីតិ តស្ស អនិយតភាវទីបនត្ថំ កមវិលង្ឃនំ កត្វា “**តស្ស តស្ស អដ្ឋិនោ និន្នដ្ឋានថលដ្ឋានវសេនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **និន្នដ្ឋានំ** នាម អដ្ឋិនោ វិនតប្បទេសោ។ **ថលដ្ឋានំ** ឧន្នតប្បទេសោ។ **ឃដិតឃដិតដ្ឋានវសេនា**តិ អនុបគតន្ហារុពន្ធានំ, ឥតរេសញ្ច អញ្ញមញ្ញំ សំកិលិដ្ឋសំកិលិដ្ឋដ្ឋានវសេន។ **អន្តរវសេនា**តិ អញ្ញមញ្ញស្ស អន្តរវសេន, សុសិរវសេន ច។ **សព្ពត្ថេវា**តិ សកលាយ អដ្ឋិសង្ខលិកាយ, សព្ពស្មឹ វា អដ្ឋិកេ។

**១២០. ឯត្ថា**តិ ឯតស្មឹ អដ្ឋិកាសុភេ។ **យុជ្ជមានវសេន សល្លក្ខេតព្ព**ន្តិ យំ និមិត្តគ្គហណំ យត្ថ យុជ្ជតិ, តំ តត្ថ ឧគ្គណ្ហនត្ថំ និមិត្តគ្គហណវសេន ឧបលក្ខេតព្ពំ។ **សកលាយា**តិ អនវសេសភាគាយ បរិបុណ្ណាវយវាយ។ **សម្បជ្ជតិ** និមិត្តុបដ្ឋានវសេន។ **តេសូ**តិ អដ្ឋិកសង្ខលិកដ្ឋិកេសុ។ **វុត្តំ** អដ្ឋកថាយំ។ **ត**ន្តិ “ឯកសទិសមេវា”តិ វចនំ។ **ឯកស្មឹ អដ្ឋិកេ យុត្ត**ន្តិ ឥទំ យថា វិនីលកាទីសុ ឧភិន្នំ និមិត្តានំ យថារហំ វណ្ណវិសេសតោ, បរិបុណ្ណាបរិបុណ្ណតោ, សវិរាវិវរតោ, ចលាចលតោ ច វិសេសោ លព្ភតិ, ន ឯវមេតស្សាតិ កត្វា វុត្តំ, ន បន សព្ពេន សព្ពំ វិសេសាភាវតោ។ តេនេវាហ “**ឯកដ្ឋិកេបិ ចា**”តិអាទិ។ តត្ថ **ពីភច្ឆេនា**តិ សុវិភូតអដ្ឋិរូបត្តា អដ្ឋិភាវេនេវ វិរូបេន។ **ភយានកេនា**តិ តេនេវ បាកតិកសត្តានំ ភយាវហេន។ **បីតិសោមនស្សជនកេនា**តិ សណ្ហមដ្ឋភាវេន ឧបដ្ឋានតោ, ភាវនាយ ច សវិសេសត្តា បីតិយា, សោមនស្សស្ស ច ឧប្បាទកេន។ តេនេវាហ “**ឧបចារាវហត្តា**”តិ។

**ឥមស្មឹ ឱកាសេ**តិ ឧគ្គហបដិភាគនិមិត្តានំ វុត្តដ្ឋានេ។ **ទ្វារំ ទត្វា វា**តិ “បដិក្កូលភាវេយេវ ទិដ្ឋេ និមិត្តំ នាម ហោតី”តិ ឯត្តកេ ឯវ អដ្ឋត្វា អនន្តរមេវ “ទុវិធំ ឥធ និមិត្ត”ន្តិអាទិនា ឧគ្គហបដិភាគនិមិត្តានិ វិភជិត្វា វចនេន យថាវុត្តស្ស និមិត្តវិភាគស្ស ទ្វារំ ទត្វាវ វុត្តំ។ **និព្ពិកប្ប**ន្តិ “សុភ”ន្តិ វិកប្បេន និព្ពិកប្បំ, អសុភន្ទេវាតិ អត្ថោ។ **វិចារេត្វា**តិ “ឯកស្មឹ អដ្ឋិកេ យុត្ត”ន្តិអាទិនា វិចារេត្វា។

**មហាតិស្សត្ថេរស្សា**តិ ចេតិយបព្ពតវាសីមហាតិស្សត្ថេរស្ស។ **និទស្សនានី**តិ ទន្តដ្ឋិកមត្តទស្សនេន សកលស្សាបិ តស្សា ឥត្ថិយា **សរីរស្ស អដ្ឋិសង្ខាតភាវេន ឧបដ្ឋានាទីនិ ឯត្ថ** អដ្ឋិកកម្មដ្ឋានេ ឧគ្គហបដិភាគនិមិត្តានំ វិសេសវិភាវនានិ ឧទាហរណានិ។

**សុភគុណោ**តិ សវាសនានំ កិលេសានំ បហីនត្តា សុបរិសុទ្ធគុណោ។ **ទសសតលោចនេនា**តិ សហស្សក្ខេន ទេវានមិន្ទេន។ សោ ហិ ឯកាសនេនេវ សហស្សអត្ថានំ វិចារណសមត្ថេន បញ្ញាចក្ខុនា សមន្នាគតត្តា "សហស្សក្ខោ"តិ វុច្ចតិ។ **ថុតកិត្តី**តិ "យោ ធីរោ សព្ពធិ ទន្តោ"តិអាទិនា (មហាវ. ៥៨) អភិត្ថុតកិត្តិសទ្ទោ។

**បកិណ្ណកកថាវណ្ណនា**

**១២១**. ឧជុបដិបក្ខេន បហីនភាវំ សន្ធាយាហ "**សុវិក្ខម្ភិតរាគត្តា**"តិ។ **អសុភប្បភេទោ**តិ ឧទ្ធុមាតកាទិអសុភវិភាគោ។ **សវិរសភាវប្បត្តិវសេនា**តិ សវិរស្ស អត្តនោ សភាវូបគមនវសេន។ សវិរញ្ហិ វិនស្សមានំ អញ្ញរូបេន ឋិតស្ស រុក្ខសស្ស វិយ សភាវប្បត្តិវសេនេវ វិនស្សតិ។ **រាគចរិតភេទវសេនា**តិ រាគចរិតវិភាគវសេន។ យទិ សរីរសភាវប្បត្តិវសេន អយមសុភប្បភេទោ វុត្តោ, **មហាសតិបដ្ឋានាទីសុ** (ទី. និ. ២.៣៧២ អាទយោ; ម. និ. ១.១០៥ អាទយោ) កថំ នវប្បភេទោតិ? សោ សរសតោ ឯវ សភាវប្បត្តិវសេន វុត្តោ, អយំ បន បរូបក្កមេនាបិ។ តត្ថ ច ឥជាគតេសុ ទសសុ អសុភេសុ ឯកច្ចានេវ គហិតានិ, អដ្ឋិកញ្ច បញ្ចវិធា វិភត្តំ។ តានិ ច វិបស្សនាវសេន, ឥមានិ សមថវសេនាតិ បាកដោយំ ភេទោតិ។

ឥមេសំ បន ទស្សនម្បិ អសុភភាវសាមញ្ញេន សតិបិ អវិសេសតោ រាគចរិតានំ សប្បាយភាវេ យំ វុត្តំ "រាគចរិតភេទវសេន ចា"តិ, តំ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ "**វិសេសតោ**"តិអាទិ វុត្តំ។ សូនភាវេន សុសណ្ឋិតម្បិ សរីរំ ទុស្សណ្ឋិតមេវ ហោតីតិ ឧទ្ធុមាតកសរីរេ សណ្ឋានវិបត្តិ ទីបេតីតិ អាហ "**សរីរសណ្ឋានវិបត្តិប្បកាសនតោ**"តិ។ សណ្ឋានសម្បត្តិយំ រត្តោ **សណ្ឋានរាគី**, តស្ស **សប្បាយំ** សណ្ឋានរាគស្ស វិក្ខម្ភនុបាយភាវតោ។ កាយោ ឯវ **កាយវណ្ណោ**, តត្ថ **បដិពទ្ធស្ស** និស្សិតស្ស។ **សុសិរភាវប្បកាសនតោ**តិ សុសិរស្ស វិវរស្ស អត្ថិភាវប្បកាសនតោ។ **សរីរេ យនភាវរាគិនោ**តិ សរីរេ អង្គបច្ចង្គានំ ថិរភាវំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជនករាគវតោ។ **វិក្ខេបប្បកាសនតោ**តិ សោណសិង្គាលាទីហិ ឥតោ ចិតោ ច វិក្ខេបស្ស បកាសនតោ **អង្គបច្ចង្គលីលារាគិនោ សប្បាយំ**។ ឥត្ថិទិសានំ កិរ អនវជ្ជិតរូបានំ អវយវានំ កោ លីឡាវិលាសោតិ វិរាគសម្ភវតោ។ **សង្ឃាតភេទវិការប្បកាសនតោ**តិ សង្ឃាតស្ស អង្គបច្ចង្គានំ សំហតភាវស្ស សុសម្ពន្ធតាយ ភេទោ ឯវ វិការោ សង្ឃាតភេទវិការោ, តស្ស បកាសនតោ។ លោហិតំ មក្ខិតំ ហុត្វា បដិក្កូលភាវោ **លោហិតមក្ខិតបដិក្កូលភាវោ**, តស្ស **បកាសនតោ។ មមត្តរាគិនោ**តិ "មម អយ"ន្តិ ឧប្បជ្ជនករាគវតោ។ **ទន្តសម្បត្តិរាគិនោ**តិ ទន្តសម្បត្តិយំ រជ្ជនសីលស្ស។

កស្មា បនេត្ថ ឧទ្ធុមាតកាទិកេ បឋមជ្ឈានមេវ ឧប្បជ្ជតិ, ន ទុតិយាទីនីតិ អនុយោគំ មនសិ កត្វា អាហ "**យស្មា បនា**"តិអាទិ។ **អបរិសណ្ឋិតជលាយា**តិ សោតវសេន បវត្តិយា សមន្តតោ អដ្ឋិតជលាយ អសន្និសិន្នសលិលាយ។ **អរិត្តពលេនា**តិ បាជនទណ្ឌពលេន។ **ទុព្ពលត្តា អារម្មណស្សា**តិ បដិក្កូលភាវេន អត្តនិ ចិត្តំ បបេតុំ អសមត្ថភាវោ អារម្មណស្ស ទុព្ពលតា។ បដិក្កូលេ ហិ អារម្មណេ សរសតោ ចិត្តំ បវត្តិតុំ ន សក្កោតិ, អភិនិរោបនលក្ខណេន បន វិតក្កេន អភិនិរោបិយមានមេវ ចិត្តំ ឯកគ្គតំ លភតិ។ **ន វិនា វិតក្កេនា**តិ វិតក្ករហិតានិ ទុតិយាទិជ្ឈានានិ តត្ថ បតិដ្ឋំ ន លភន្តិ។ តេនាហ "**វិតក្កពលេនេវា**"តិអាទិ។

យទិ បដិក្កូលភាវតោ ឧទ្ធុមាតាទិអារម្មណេ ទុតិយាទិជ្ឈានានិ ន បវត្តន្តិ, ឯវំ សន្តេ បឋមជ្ឈានេនាបិ តត្ថ ន ឧប្បជ្ជិតព្ពំ។ ន ហិ តត្ថ បីតិសោមនស្សានំ សម្ភវោ យុត្តោតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ "**បដិក្កូលេបិ ច ឯតស្មិ**"ន្តិអាទិ។ តត្ថ អានិសំសទស្សាវិតានីវរណសន្តាបរោគរូបសមានំ យថាក្កមំ បុប្ផច្ឆឌ្ឌក, វមនវិរេចន ឧបមា យោជេតព្ពា។

**១២២**. យថាវុត្តការណេន ទសធា វវត្ថិតម្បិ សភាវតោ ឯកវិធមេវាតិ ទស្សេតុំ "**ទសវិធម្បិ ចេត**"ន្តិអាទី វត្វា ស្វាយំ សភាវោ យថា អវិញ្ញាណកេសុ, ឯវំ សវិញ្ញាណកេសុបិ លព្ភតេវ។ តស្មា តត្ថាបិ យោនិសោមនសិការវតោ ភាវនា ឥជ្ឈតេវាតិ ទស្សេន្តោ "**តទេតំ ឥមិនា លក្ខណេនា**"តិអាទិមាហ។ **ឯតា**តិ ឯតស្មិំ ជីវមានកសរីរេ។ **អលង្ការេនា**តិ បដិជគ្គនបុព្ពកេន អលង្ករណេន។ **ន បញ្ញាយតិ** បចុរជនស្សាតិ អធិប្បាយោ។ **អតិរេកតិសតអដ្ឋិកសមុស្សយំ** ទន្តដ្ឋិកេហិ សទ្ធិំ, តេហិ បន វិនា "តិមត្តានិ អដ្ឋិសតានី"តិ (វិសុទ្ធិ. ១.១៩០) កាយគតាសតិយំ វក្ខតិ។ **ឆិទ្ទាវឆិទ្ទ**ន្តិ ឧទ្ធានុឧទ្ធឆិទ្ទវន្តំ។ **មេទកថាលិកា** មេទភរិតភាជនំ។ **និច្ចុគ្ឃរិតបគ្ឃរិត**ន្តិ និច្ចកាលំ ឧបរិ, ហេដ្ឋា ច វិស្សវន្តំ។ **វេមត្ត**ន្តិ នានត្តំ។ **នានាវត្ថេហី**តិ នានាវណ្ណេហិ វត្ថេហិ។ ហិរិយា លជ្ជាយ កោបនតោ វិនាសនតោ **ហិរិកោបិនំ,** ឧច្ចារបស្សាវមគ្គំ។ **យាថាវសរស**ន្តិ យថាភូតំ សភាវំ។

យាថាវតោ រសីយតិ ញាយតីតិ ហិ **រសោ,** សភាវោ។ **រតិ**ន្តិ អភិរតី អភិរុចី។ អត្តសិនេហសង្ខាតេន រាគេន រត្តា **អត្តសិនេហរាគរត្តា។ វិហញ្ញមានេនា**តិ ឥច្ឆិតាលាភេន វិឃាតំ អាបជ្ជន្តេន។

**កីសុក**ន្តិ បាលិភទ្ទកំ, បលាសោតិ កេចិ, សិម្ពលីតិ អបរេ។ **អតិលោលុបោ**តិ អតិវិយ លោលសភាវោ ។ **អទុ**ន្តិ ឯតំ។ **ន**ន្តិ កេសាទិសរីរកោដ្ឋាសំ។ **មុច្ឆិតា**តិ មោហិតា, មុច្ឆាបាបិកាយ វា តណ្ហាយ វសេន មុច្ឆំ បត្តា។ **សភាវ**ន្តិ បដិក្កូលភាវំ។

**ឧក្កូរូបមោ**តិ ឧច្ចារបស្សាវដ្ឋានសមោ, វច្ចកូបសមោ វា។ **ចក្ខុភូតេហី**តិ ចក្ខុំ បត្តេហិ បដិលទ្ធបញ្ញាចក្ខុកេហិ, លោកស្ស វា ចក្ខុភូតេហិ។ **អលូចម្មបដិច្ឆន្នោ**តិ អល្លចម្មបរិយោនទ្ធោ។

**ទព្ពជាតិកេនា**តិ ឧត្តរិមនុស្សធម្មេ បដិលទ្ធំ ភព្ពរូបេន។ **យត្ថ យត្ថ** សរីរេ, សរីរស្ស វា យត្ថ យត្ថ កោដ្ឋាសេ។ **និមិត្តំ គហេត្វា**តិ អសុភាការស្ស សុដ្ឋុ សល្លក្ខណវសេន យថា ឧគ្គហនិមិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, ឯវំ ឧគ្គណ្ហនវសេន និមិត្តំ គហេត្វា, ឧគ្គហនិមិត្តំ ឧប្បាទេត្វាតិ អត្ថោ។ **កម្មដ្ឋានំ អប្បនំ បាបេតព្ព**ន្តិ យថាលទ្ធេ ឧគ្គហនិមិត្តេ កម្មំ ករោន្តេន បដិភាគនិមិត្តំ ឧប្បាទេត្វា ឧបចារជ្ឈានេ ឋិតេន តមេវ ភាវនំ ឧស្សុក្កាបេន្តេន អសុភកម្មដ្ឋានំ អប្បនំ បាបេតព្ពំ។ អធិគតប្បនោ ហិ បឋមជ្ឈានេ ឋិតោ តមេវ ឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនំ អារភិត្វា សង្ខារេ សម្មសន្តោ នចិរស្សេវ សព្ពាសវេ ខេបេតីតិ។

អសុភកម្មដ្ឋាននិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥតិ ឆដ្ឋបរិច្ឆេទវណ្ណនា។

# ៧. ឆអនុស្សតិនិទ្ទេសវណ្ណនា

## ១. ពុទ្ធានុស្សតិកថាវណ្ណនា

**១២៣**. **អសុភានន្តរ**ន្តិ អសុភកម្មដ្ឋានានន្តរំ។ **អនុស្សតីសូ**តិ អនុស្សតិកម្មដ្ឋានេសុ។ “អនុ អនុ សតិ អនុស្សតី”តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ “**បុនប្បុនំ ឧប្បជ្ជនតោ**”តិ វត្វា ន ឯត្ថ **អនុ**-សទ្ទយោគេន សតិ-សទ្ទោ អត្ថន្តរវាចកោតិ ទស្សេតុំ “**សតិយេវ អនុស្សតី**”តិ វុត្តំ។ តេន នាយមនុ-សទ្ទោ “ឧបលព្ភតី”តិអាទីសុ ឧប-សទ្ទោ វិយ អនត្ថកោ, នាបិ “សញ្ជាននំ បជាននន”ន្តិអាទីសុ សំ-សទ្ទាទយោ វិយ អត្ថន្តរទីបកោតិ ទស្សេតិ។ “បវត្តិតព្ពដ្ឋានម្ហិយេវ វា បវត្តត្តា”តិ ឥមិនា ច អនុស្សតិយា អនុស្សរិតព្ពានុរូបតា វុត្តា ហោតីតិ បវត្តកស្សេវ អនុរូបតំ ទស្សេតុំ “**កុលបុត្តស្ស អនុរូបា**”តិ វុត្តំ, សទ្ធាបព្ពជិតស្ស វា កុលបុត្តស្ស។ អនុរូបតា នាម បវត្តិតព្ពដ្ឋានស្ស អនុរូបតាយ ឯវ ហោតីតិ បវត្តកស្សេវ អនុរូបតា វុត្តា, ន ឧភយស្ស។ **អនុរូបា**តិ ច យុត្តាតិ អត្ថោ។ **ពុទ្ធ**ន្តិ យេ គុណេ ឧបាទាយ ភគវតិ “ពុទ្ធោ”តិ បញ្ញត្តិ, តេ គុណេ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា វុត្តំ។ តេនាហ “**ពុទ្ធគុណារម្មណាយ សតិយា ឯតមធិវចន**”ន្តិ។ **អារព្ភា**តិ អាលម្ពិត្វា។ **ធម្ម**ន្តិ បរិយត្តិធម្មេន សទ្ធឹ នវវិធម្បិ លោកុត្តរធម្មំ។ ននុ ច និព្ពានំ វិសុំ កម្មដ្ឋានភាវេន វក្ខតិ? កិញ្ចាបិ វក្ខតិ, ធម្មភាវសាមញ្ញេន បន មគ្គផលេហិ សទ្ធឹ ឥធ បាឡិយា សង្គហិតត្តា តស្សាបិ ធម្មានុស្សតិកម្មដ្ឋានេ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ, អសង្ខតាមតាទិភាវេន បន មគ្គផលេហិ វិសិដ្ឋតាយ តស្ស វិសុំ កម្មដ្ឋានភាវេន គហណំ កតំ។ **សីលានុស្សតិ**អាទីនំ បន តិស្សន្នំ អនុស្សតីនំ វិសុំ កម្មដ្ឋានភាវេន គហណំ យោគាវចរស្ស អត្តនោ ឯវ សីលស្ស ចាគស្ស សទ្ធាទីនញ្ច អនុស្សតិដ្ឋានភាវេន គហេតព្ពត្តា។ **រូបកាយំ គតា**តិ អត្តនោ ករជកាយំ អារព្ភ អារម្មណករណវសេន បវត្តា។ **កាយេ**តិ កាយេ វិសយភូតេ។ **កោដ្ឋាសនិមិត្តារម្មណាយា**តិ កេសាទិកោដ្ឋាសេសុ បដិក្កូលនិមិត្តារម្មណាយ។ ឥតោ បុរិមាសុ សត្តសុ អនុស្សតីសុ នត្ថិ និមិត្តុប្បត្តិ , ឥធ អត្ថីតិ ទស្សេនត្ថំ **និមិត្ត**-គ្គហណំ។ តថា **អស្សាសបស្សាសនិមិត្តារម្មណាយា**តិ ឯត្ថាបិ។ **ឧបសម**ន្តិ សព្ពសង្ខារូបសមំ, និព្ពានន្តិ អត្ថោ។

**១២៤**. អវេច្ច ពុទ្ធគុណេ យាថាវតោ ញត្វា ឧប្បន្នោ បសាទោ **អវេច្ចប្បសាទោ**, អរិយមគ្គេន អាគតប្បសាទោ, តំសទិសោបិ វា យោ ទិដ្ឋិគតវាតេហិ អចលោ អសម្បកម្បិយោ, តេន **សមន្នាគតេន**។ តាទិសស្ស ពុទ្ធានុស្សតិភាវនា ឥជ្ឈតិ, ន ឥតរស្ស។ **បតិរូបសេនាសនេ**តិ យថាវុត្តអដ្ឋារសទោសវជ្ជិតេ បញ្ចង្គសមន្នាគតេ សេនាសនេ។ **រហោគតេនា**តិ រហសិ គតេន។ តេន កាយវិវេកំ ទស្សេតិ។ **បដិសល្លីនេនា**តិ នានារម្មណតោ បដិសល្លីនេន, ពហិទ្ធា បុថុត្តារម្មណតោ បដិក្កមាបេត្វា កម្មដ្ឋានេ សល្លីនេន, សុសិលិដ្ឋចិត្តេនាតិ អត្ថោ។ **ឯវ**ន្តិ ឥមាយ បាឡិយា អាគតនយេន។

**សោ ភគវា**តិ ឯត្ថ **សោ**តិ យោ សោ សមតឹស បារមិយោ បូរេត្វា សព្ពកិលេសេ ភញ្ជិត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អភិសម្ពុទ្ធោ ទេវានំ អតិទេវោ ព្រហ្មានំ អតិព្រហ្មា លោកនាថោ ភាគ្យវន្តតាទីហិ ការណេហិ សទេវកេ លោកេ “ភគវា”តិ បត្ថដកិត្តិសទ្ទោ, សោ។ **ភគវា**តិ ឥទំ សត្ថុ នាមកិត្តនំ។ តថា ហិ វុត្តំ “ភគវាតិ នេតំ នាមំ មាតរា កត”ន្តិអាទិ (មហានិ. ១៩៨, ២១០; ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ២)។ បរតោ បន **ភគវា**តិ គុណកិត្តនំ។ **អរហ**ន្តិអាទីសុ នវសុ ឋានេសុ បច្ចេកំ ឥតិបិ-សទ្ទំ យោជេត្វា ពុទ្ធគុណា អនុស្សរិតព្ពាតិ ទស្សេន្តោ “**ឥតិបិ អរហំ...បេ.... ឥតិបិ ភគវាតិ អនុស្សរតី**”តិ អាហ។ “ឥតិបេតំ ភូតំ ឥតិបេតំ តច្ឆ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៦) វិយ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាសន្នបច្ចក្ខករណត្ថោ, **បិ**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ។ តេន នេសំ ពហុភាវោ ទីបិតោ, តានិ ច គុណសល្លក្ខណការណានិ ភាវេន្តេន ចិត្តស្ស សម្មុខីភូតានិ កាតព្ពានីតិ ទស្សេន្តោ “**ឥមិនា ច ឥមិនា ច ការណេនាតិ វុត្តំ ហោតី**”តិ អាហ។

**១២៥**. ទូរតា នាម អាសន្នតា វិយ ឧបាទាយុបាទាយ វុច្ចតីតិ បរមុក្កំសគតំ ទូរភាវំ ទស្សេន្តោ “**សុវិទូរវិទូរេ**”តិ អាហ, សុដ្ឋុ វិទូរភាវេនេវ វិទូរេតិ អត្ថោ។ សា បនស្ស កិលេសតោ ទូរតា តេសំ សព្ពសោ បហីនត្តាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**មគ្គេន កិលេសានំ វិទ្ធំសិតត្តា**”តិ។ ននុ អញ្ញេសម្បិ ខីណាសវានំ តេ បហីនា ឯវាតិ អនុយោគំ មនសិ កត្វា វុត្តំ “**សវាសនាន**”ន្តិ។ ន ហិ ភគវន្តំ ឋបេត្វា អញ្ញេ សហ វាសនាយ កិលេសេ បហាតុំ សក្កោន្តិ , ឯតេន អញ្ញេហិ អសាធារណំ ភគវតោ អរហត្តន្តិ ទស្សិតំ ហោតិ។ កា បនាយំ វាសនា នាម? បហីនកិលេសស្សាបិ អប្បហីនកិលេសស្ស បយោគសទិសបយោគហេតុភូតោ កិលេសនិហិតោ សាមត្ថិយវិសេសោ អាយស្មតោ **បិលិន្ទវច្ឆស្ស** (បារា. ៦២១) វសលសមុទាចារនិមិត្តំ វិយ។ កថំ បន “អារកា”តិ វុត្តេ “កិលេសេហី”តិ អយមត្ថោ លព្ភតីតិ? សាមញ្ញជោតនាយ វិសេសេ អវដ្ឋានតោ, វិសេសត្ថិនា ច វិសេសស្ស អនុបយោជេតព្ពតោ, “អារកាស្ស ហោន្តិ បាបកា អកុសលា ធម្មា”តិអាទីនិ (ម. និ. ១.៤៣៤) សុត្តបទានេត្ថ ឧទាហរិតព្ពានិ។ **អារកា**តិ ចេត្ថ អា-ការស្ស រស្សត្តំ, ក-ការស្ស ច ហ-ការំ, សានុសារំ កត្វា និរុត្តិនយេន “**អរហ**”ន្តិ បទសិទ្ធិ

វេទិតព្ពា។ វុត្តមេវត្ថំ សុខគ្គហណត្ថំ “**សោ តតោ អារកា នាមា**”តិ គាថាពន្ធមាហ។ តត្ថ សមញ្ជនសីលោ សមង្គី, ន សមង្គីតា **អសមង្គិតា** អសមន្នាគមោ អសហវុត្តិតា។

**១២៦**. អនត្ថចរណេន កិលេសា ឯវ អរយោតិ **កិលេសារយោ**។ “អរីនំ ហតត្តា អរហា”តិ វត្តព្ពេ និរុត្តិនយេន “**អរហ**”ន្តិ វុត្តំ។

**១២៧**. យញ្ចេតំ សំសារចក្កន្តិ សម្ពន្ធោ។ រថចក្កស្ស នាភិ វិយ មូលាវយវភូតំ អន្តោ, ពហិ ច សមវដ្ដិតំ អវិជ្ជាភវតណ្ហាមយំ ទ្វយន្តិ វុត្តំ “**អវិជ្ជាភវតណ្ហាមយនាភី**”តិ។ នាភិយា, នេមិយា ច សម្ពន្ធា អរសទិសា បច្ចយផលភូតេហិ អវិជ្ជាតណ្ហាជរាមរណេហិ សម្ពន្ធា បុញ្ញាទិសង្ខារាតិ វុត្តំ “**បុញ្ញាទិអភិសង្ខារារ**”ន្តិ។ តត្ថ តត្ថ ភវេ បរិយន្តភាវេន បាកដំ ជរាមរណន្តិ តំ នេមិដ្ឋានិយំ កត្វា អាហ “**ជរាមរណនេមី**”តិ។ យថា ច រថចក្កបវត្តិយា បធានការណំ អក្ខោ, ឯវំ សំសារចក្កបវត្តិយា អាសវសមុទយោតិ អាហ “**អាសវសមុទយមយេន អក្ខេន វិជ្ឈិត្វា**”តិ។ អាសវា ឯវ អវិជ្ជាទីនំ ការណត្តា អាសវសមុទយោ។ យថាហ “អាសវសមុទយា អវិជ្ជាសមុទយោ”តិ (ម. និ. ១.១០៣)។ វិបាកកដត្តារូបប្បភេទោ កាមភវាទិកោ តិភវោ ឯវ រថោ, តស្មិំ **តិភវរថេ**។ អត្តនោ បច្ចយេហិ សមំ, សព្ពសោ វា អាទិតោ បដ្ឋាយ យោជិតន្តិ **សមាយោជិតំ**។ អាទិរហិតំ កាលំ បវត្តតីតិ កត្វា **អនាទិកាលប្បវត្តំ**។

> “ខន្ធានញ្ច បដិបាដិ, ធាតុអាយតនាន ច;
> អព្ពោច្ឆិន្នំ វត្តមានា, ‘សំសារោ’តិ បវុច្ចតី”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៩៥ អបសាទនាវណ្ណនា; សំ. និ. អដ្ឋ. ២.២.៦០; អ. និ. អដ្ឋ. ២.៤.១៩៩) –

ឯវំ វុត្តសំសារោវ **សំសារចក្កំ**។ **អនេនា**តិ ភគវតា។ **ពោធិមណ្ឌេ**តិ ពោធិសង្ខាតស្ស ញាណស្ស មណ្ឌភាវប្បត្តេ ឋានេ, កាលេ វា។ **វីរិយបាទេហី**តិ សំកិលេសវោទានបក្ខិយេសុ សន្និរុម្ភនសន្និក្ខិបនកិច្ចតាយ ទ្វិធា បវត្តេហិ អត្តនោ វីរិយសង្ខាតេហិ បាទេហិ។ **សីលបថវិយ**ន្តិ បតិដ្ឋដ្ឋេន សីលមេវ បថវី, តស្សំ។ **បតិដ្ឋាយា**តិ សម្បាទនវសេន បតិដ្ឋហិត្វា។ **សទ្ធាហត្ថេនា**តិ អនវជ្ជធម្មាទានសាធនតោ សទ្ធាវ ហត្ថោ, តេន។ **កម្មក្ខយករ**ន្តិ កាយកម្មាទិភេទស្ស សព្ពស្សបិ កម្មស្ស ខយករណតោ កម្មក្ខយករំ។ **ញាណផរសុ**ន្តិ សមាធិសិលាយំ សុនិសិតមគ្គញាណផរសុំ គហេត្វា។

**១២៨**. ឯវំ “អរានំ ហតត្តា”តិ ឯត្ថ វុត្តអរឃាតេ សំសារំ ចក្កំ វិយ ចក្កន្តិ គហេត្វា អត្ថយោជនំ កត្វា ឥទានិ បដិច្ចសមុប្បាទទេសនាក្កមេនបិ តំ ទស្សេតុំ “**អថ វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អនមតគ្គំ សំសារវដ្ដ**ន្តិ អនុ អនុ អមតគ្គំ អវិញ្ញាតកោដិកំ សំសារមណ្ឌលំ។ **សេសា ទស ធម្មា** សង្ខារាទយោ ជាតិបរិយោសានា **អរា**។ កថំ? នាភិយា អវិជ្ជាយ មូលតោ, នេមិយា ជរាមរណេន អន្តតោ សម្ពន្ធត្តាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**អវិជ្ជាមូលកត្តា ជរាមរណបរិយន្តត្តា ចា**”តិ។ **ទុក្ខាទីសូ**តិ ទុក្ខសមុទយនិរោធមគ្គេសុ។ តត្ថ ទុក្ខេ **អញ្ញាណំ** តទន្តោគធត្តា, តប្បដិច្ឆាទនតោ ច, សេសេសុ បដិច្ឆាទនតោវ។ **ទុក្ខ**ន្តិ ចេត្ថ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ អធិប្បេតន្តិ តំ កាមភវាទិវសេន តិធា ភិន្ទិត្វា តថា តប្បដិច្ឆាទិកំ អវិជ្ជំ, អវិជ្ជាទិបច្ចយេ តីសុ ភវេសុ សង្ខារាទិកេ ច បដិបាដិយា ទស្សេន្តោ “**កាមភវេ ច អវិជ្ជា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **កាមភវេ អវិជ្ជា**តិ កាមភវេ អាទីនវប្បដិច្ឆាទិកា អវិជ្ជា។ **រូបភវេ អរូបភវេ អវិជ្ជា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **កាមភវេ សង្ខារាន**ន្តិ កាមភូមិបរិយាបន្នានំ សង្ខារានំ, កាមភវេ វា និប្ផាទេតព្ពា យេ សង្ខារា, តេសំ កាមភវូបបត្តិនិព្ពត្តកសង្ខារានន្តិ អត្ថោ។ **បច្ចយោ ហោតី**តិ បុញ្ញាភិសង្ខារានំ តាវ អារម្មណបច្ចយេន ចេវ ឧបនិស្សយបច្ចយេន ចាតិ ទ្វិធា បច្ចយោ ហោតិ។ អបុញ្ញាភិសង្ខារេសុ សហជាតស្ស សហជាតាទិវសេន , អសហជាតស្ស អនន្តរសមនន្តរាទិវសេន, នានន្តរស្ស បន អារម្មណវសេន ចេវ ឧបនិស្សយវសេន ច បច្ចយោ ហោតិ។ **អរូបភវេ សង្ខារាន**ន្តិ អានេញ្ជាភិសង្ខារានំ ។ **បច្ចយោ ហោតិ** ឧបនិស្សយវសេនេវ។ ឥមស្មិំ បនត្ថេ ឯត្ថ វិត្ថារិយមានេ អតិប្បបញ្ចោ ហោតិ, សយមេវ ច បរតោ អាគមិស្សតីតិ ន នំ វិត្ថារយាម។

**តិណ្ណំ អាយតនាន**ន្តិ ចក្ខុសោតមនាយតនានំ។ **ឯកស្សាយតនស្សា**តិ មនាយតនស្ស។ ឥមិនា នយេន ផស្សាទីនម្បិ វិភាគោ វេទិតព្ពោ។ **តត្ថ តត្ថ សា សា តណ្ហា**តិ រូបតណ្ហាទិភេទា តត្ថ តត្ថ កាមភវាទីសុ ឧប្បជ្ជនកា តណ្ហា។

តណ្ហាទិមូលិកា កថា អតិសំខិត្តាតិ តំ, ឧបាទានភវេ ច វិភជិត្វា វិត្ថារេត្វា ទស្សេតុំ “**កថ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ “**កាមេ បរិភុញ្ជិស្សាមី**”តិ ឥមិនា កាមតណ្ហាបវត្តិមាហ។ តថា “**សគ្គសម្បត្តិំ អនុភវិស្សាមី**”តិអាទីហិ។ សា

បន តណ្ហា យស្មា ភុសមាទានវសេន បវត្តមានា កាមុបាទានំ នាម ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “**កាមុបាទានបច្ចយា**”តិ។ **តថេវា**តិ កាមុបាទានបច្ចយា ឯវ។

**ព្រហ្មលោកសម្បត្តិ**ន្តិ រូបីព្រហ្មលោកេ សម្បត្តឹ។ “សព្ពេបិ តេភូមកា ធម្មា កាមនីយដ្ឋេន កាមា”តិ (មហានិ. ១; ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨ ថោក វិសទិសំ) វចនតោ ភវរាគោបិ កាមុបាទានមេវាតិ កត្វា “**កាមុបាទានបច្ចយា ឯវ មេត្តំ ភាវេតី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សេសុបាទានមូលិកាសុបី**តិ ឯត្ថាយំ យោជនា – ឥធេកច្ចោ “នត្ថិ បរោ លោកោ”តិ នត្ថិកទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ, សោ ទិដ្ឋុបាទានបច្ចយា កាយេន ទុច្ចរិតំ ចរតីតិអាទិ វុត្តនយេន យោជេតព្ពំ។ អបរោ “អសុកស្មឹ សម្បត្តិភវេ អត្តា ឧច្ឆិជ្ជតី”តិ ឧច្ឆេទទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ, សោ តត្រូបបត្តិយា កាយេន សុចរិតំ ចរតីតិអាទិ វុត្តនយេនេវ យោជេតព្ពំ។ អបរោ “រូបី មនោមយោ ហុត្វា អត្តា ឧច្ឆិជ្ជតី”តិ រូបូបបត្តិយា មគ្គំ ភាវេតិ។ **ភាវនាបារិបូរិយា**តិ សព្ពំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ អបរោ “អរូបភវេ ឧប្បជ្ជិត្វា អត្តា ឧច្ឆិជ្ជតី”តិ អរូបូបបត្តិយា មគ្គំ ភាវេតិ។ **ភាវនាបារិបូរិយា**តិ សព្ពំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ ឯតាហិយេវ អត្តវាទុបាទានមូលិកាបិ យោជនា សំវណ្ណិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯវំ ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទវសេនាបិ យោជនា វេទិតព្ពា។ អបរោ “សីលេន សុទ្ធី”តិ “អសុទ្ធិមគ្គំ សុទ្ធិមគ្គោ”តិ បរាមសន្តោ សីលព្ពតុបាទានបច្ចយា កាយេន ទុច្ចរិតំ ចរតីតិអាទិនា សព្ពំ វុត្តនយេនេវ យោជេតព្ពំ។

ឥទានិ ឃ្វាយំ សំសារចក្កំ ទស្សេន្តេន “កាមភវេ អវិជ្ជា កាមភវេ សង្ខារានំ បច្ចយោ ហោតី”តិអាទិនា អវិជ្ជាទីនំ បច្ចយភាវោ, សង្ខារាទីនំ បច្ចយុប្បន្នភាវោ ច ទស្សិតោ, តមេវ **បដិសម្ភិទាមគ្គបាឡឹ** អានេត្វា និគមនវសេន ទស្សេន្តោ “**ឯវំ អយ**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ យថា សង្ខារា ហេតុនិព្ពត្តា, ឯវំ អវិជ្ជាបិ កាមាសវាទិនា សហេតុកា ឯវាតិ អាហ “**ឧភោបេតេ ហេតុសមុប្បន្នា**”តិ។ **បច្ចយបរិគ្គហេ**តិ នាមរូបស្ស បច្ចយានំ អវិជ្ជាទីនំ បរិច្ឆិជ្ជ គហណេ, និប្ផាទេតព្ពេ ភុម្មំ។ **បញ្ញា**តិ កង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិសង្ខាតា បការតោ ជាននា។ **ធម្មដ្ឋិតិញាណ**ន្តិ បដិច្ចសមុប្បាទាវពោធោ។ ឥទញ្ហិ ធម្មដ្ឋិតិញាណំ យស្មា អទ្ធាត្តយេ កង្ខាមលវិតរណវសេន បវត្តតិ, តស្មា “**អតីតម្បិ អទ្ធាន**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯតេនេវ នយេនា**តិ ឯតេន “អវិជ្ជា ហេតូ”តិអាទិនា អវិជ្ជាយំ វុត្តេន នយេន។ “សង្ខារា ហេតុ, វិញ្ញាណំ ហេតុសមុប្បន្ន”ន្តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.៤៦) **សព្ពបទានិ វិត្ថារេតព្ពានិ**។

សំខិប្បន្តិ ឯត្ថ អវិជ្ជាទយោ, វិញ្ញាណាទយោ ចាតិ **សង្ខេបោ**, ហេតុ, វិបាកោ ច។ ហេតុ វិបាកោតិ វា សំខិប្បតីតិ **សង្ខេបោ**, អវិជ្ជាទយោ វិញ្ញាណាទយោ ច។ សង្ខេបភាវសាមញ្ញេន បន ឯកវចនំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេ បន សង្ខេបា អតីតេ ហេតុ, ឯតរហិ វិបាកោ, ឯតរហិ ហេតុ, អាយតឹ វិបាកោតិ ឯវំ កាលវិភាគេន ចត្តារោ ជាតា។ តេនាហ “**បុរិមសង្ខេបោ ចេត្ថ អតីតោ អទ្ធា**”តិអាទិ។ សង្ខេប-សទ្ទោ វា ភាគាធិវចនន្តិ អតីតោ ហេតុភាគោ បឋមោ សង្ខេបោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **តណ្ហុបាទានភវា គហិតាវ ហោន្តិ** កិលេសកម្មភាវសាមញ្ញតោ, តេហិ វិនា អវិជ្ជាសង្ខារានំ សកិច្ចាករណតោ ច។ កម្មំ តណ្ហា ច តស្ស សហការីការណំ ហុត្វា វដ្ដនត្ថេន **កម្មវដ្ដំ**។

វិញ្ញាណនាមរូបសឡាយតនផស្សវេទនានំ ជាតិជរាភង្គាវត្ថា “ជាតិជរាមរណ”ន្តិ វុត្តាតិ អាហ “**ជាតិជរាមរណាបទេសេន វិញ្ញាណាទីនំ និទ្ទិដ្ឋត្តា**”តិ។ **ឥមេ**តិ វិញ្ញាណាទយោ។ **អាយតឹ វិបាកវដ្ដំ** បច្ចុប្បន្នហេតុតោ ភាវីនំ អនាគតានំ គហិតត្តា។ **តេ**តិ អវិជ្ជាទយោ។ **អាការតោ**តិ សរូបតោ អវុត្តាបិ តស្មឹ តស្មឹ សង្គហេ អាកិរីយន្តិ អវិជ្ជាសង្ខារាទិគ្គហណេហិ បកាសីយន្តីតិ អាការា, អតីតហេតុអាទីនំ វា បការា អាការា, តតោ អាការតោ។ **វីសតិវិធា ហោន្តិ** អតីតេហេតុបញ្ចកាទិភេទតោ។

**សង្ខារវិញ្ញាណានំ អន្តរា ឯកោ សន្ធី**តិ ហេតុតោ ផលស្ស អវិច្ឆេទប្បវត្តិភាវតោ ហេតុផលសម្ពន្ធភូតោ ឯកោ សន្ធិ។ តថា **ភវជាតីនមន្តរា។ វេទនាតណ្ហានមន្តរា** បន ផលតោ ហេតុនោ អវិច្ឆេទប្បវត្តិភាវតោ ផលហេតុសម្ពន្ធភូតោ ឯកោ សន្ធិ។ ផលភូតោបិ ហិ ធម្មោ អញ្ញស្ស ហេតុសភាវស្ស ធម្មស្ស បច្ចយោ ហោតីតិ។

**ឥតី**តិ វុត្តប្បការបរាមសនំ។ តេនាហ “**ចតុសង្ខេប**”ន្តិអាទិ។ **សព្ពាការតោ**តិ ឥធ វុត្តេហិ, អវុត្តេហិ ច **បដិច្ចសមុប្បាទវិភង្គេ** (វិភ. ២២៥ អាទយោ), អនន្តនយសមន្តបដ្ឋានាទីសុ ច អាគតេហិ សព្ពេហិ អាការេហិ។ **ជានាតី**តិ អវពុជ្ឈតិ។ **បស្សតី**តិ ទស្សនភូតេន ញាណចក្ខុនា បច្ចក្ខតោ បស្សតិ។ **អញ្ញាតិ បដិវិជ្ឈតី**តិ តេសំយេវ វេវចនំ។ **តន្តិ** តំ ជាននំ។ **ញាតដ្ឋេនា**តិ យថាសភាវតោ ជាននដ្ឋេន។ **បជាននដ្ឋេនា**តិ អនិច្ចាទីហិ បការេហិ បដិវិជ្ឈនដ្ឋេន។

ឥទានិ យទត្ថមិទំ ភវចក្កំ ឥធានីតំ, តំ ទស្សេតុំ “**ឥមិនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **តេ ធម្មេ**តិ តេ អវិជ្ជាទិកេ ធម្មេ។ **យថាភូតំ ញត្វា**តិ មហាវជិរញាណេន យាថាវតោ ជានិត្វា។ **និព្ពិន្ទន្តោ** ពលវវិបស្សនាយ **វិរជ្ជន្តោ**

**វិមុច្ចន្តោ** អរិយមគ្គេហិ **អរេ ហនីតិ** យោជនា។ តត្ថ យទា ភគវា វិរជ្ជតិ វិមុច្ចតិ, តទា អរេ ហនតិ នាម។ តតោ បរំ បន អភិសម្ពុទ្ធក្ខណំ គហេត្វា វុត្តំ **"ហនិ វិហនិ វិទ្ធំសេសី"**តិ។

**១២៩**. ចក្កវត្តិនោ អចេតនេ ចក្ករតនេ ឧប្បន្នេ តត្ថេវ លោកោ បូជំ ករោតិ, អញ្ញត្ថ បូជាវិសេសា បច្ឆិជ្ជន្តិ, កិមង្គំ បន សម្មាសម្ពុទ្ធេ ឧប្បន្នេតិ ទស្សេន្តោ **"ឧប្បន្នេ តថាគតេ"**តិអាទិមាហ។ **កោ បន វាទោ អញ្ញេសំ បូជាវិសេសាន**ន្តិ យថាវុត្តតោ អញ្ញេសំ អមហេសក្ខេហិ ទេវមនុស្សេហិ ករិយមានានំ នាតិឧឡារានំ បូជាវិសេសានំ អរហភាវេ កា នាម កថា។ **អត្ថានុរូប**ន្តិ អរហត្តត្ថស្ស អនុរូបំ អន្វត្ថំ។

**១៣០**. **អសិលោកភយេនា**តិ អកិត្តិភយេន។ **រហោ បាបំ ករោន្តិ** "មា នំ កោចិ ជញ្ញា"តិ **ឯវស** ភគវា **ន កទាចិ ករោតិ** បាបហេតូនំ ពោធិមណ្ឌេ ឯវ សុប្បហីនត្តា។ អបរោ នយោ – អារកាតិ **អរហំ,** សុវិទូរភាវតោតេច្ចេវ អត្ថោ។ កុតោ បន សុវិទូរភាវតោតិ? យេ អភាវិតកាយា អភាវិតសីលា អភាវិតចិត្តា អភាវិតបញ្ញា, តតោ ឯវ អប្បហីនរាគទោសមោហា អរិយធម្មស្ស អកោវិទា អរិយធម្មេ អវិនីតា អរិយធម្មស្ស អទស្សាវិនោ អប្បដិបន្នា មិច្ឆាបដិបន្នា ច, តតោ សុវិទូរភាវតោ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

> "សង្ឃាដិកណ្ណេចេបិ មេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ គហេត្វា បិដ្ឋិតោ បិដ្ឋិតោ អនុពន្ធោ អស្ស បាទេ បាទំ និក្ខិបន្តោ, សោ ច ហោតិ អភិជ្ឈាលុ កាមេសុ តិព្ពសារាគោ ព្យាបន្នចិត្តោ បទុដ្ឋមនសង្កប្បោ មុដ្ឋស្សតិ អសម្បជានោ អសមាហិតោ វិព្ភន្តចិត្តោ បាកតិន្ទ្រិយោ។ អថ ខោ សោ អារកាវ មយ្ហំ, អហញ្ច តស្ស។ តំ កិស្ស ហេតុ? ធម្មំ ហិ សោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ន បស្សតិ, ធម្មំ អបស្សន្តោ មំ ន បស្សតី"តិ (ឥតិវុ. ៩២)។

យថាវុត្តបុគ្គលា ហិ សចេបិ សាយំ បាតំ សត្ថុ សន្តិកាវចរាវ សិយុំ, ន តេ តាវតា "សត្ថុ សន្តិកា"តិ វត្តព្ពា, តថា សត្ថាបិ នេសំ។ ឥតិ អសប្បុរិសានំ អារកា ទូរេតិ **អរហំ**។

> "សម្មា ន បដិបជ្ជន្តិ, យេ និហីនាសយា នរា;
> អារកា តេហិ ភគវា, ទូរេ តេនា**រហំ** មតោ"តិ។

តថា អារកាតិ **អរហំ,** អាសន្នភាវតោតិ អត្ថោ។ កុតោ បន អាសន្នភាវតោតិ? យេ ភាវិតកាយា ភាវិតសីលា ភាវិតចិត្តា ភាវិតបញ្ញា, តតោ ឯវ បហីនរាគទោសមោហា អរិយធម្មស្ស កោវិទា អរិយធម្មេ សុវិនីតា អរិយធម្មស្ស ទស្សាវិនោ សម្មាបដិបន្នា, តតោ អាសន្នភាវតោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ ភគវតា –

> "យោជនសតេ ចេបិ មេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ វិហរេយ្យ, សោ ច ហោតិ អនភិជ្ឈាលុ កាមេសុ ន តិព្ពសារាគោ អព្យាបន្នចិត្តោ អប្បទុដ្ឋមនសង្កប្បោ ឧបដ្ឋិតស្សតិ សម្បជានោ សមាហិតោ ឯកគ្គចិត្តោ សំវុតិន្ទ្រិយោ។ អថ ខោ សោ សន្តិកេវ មយ្ហំ, អហញ្ច តស្ស។ តំ កិស្ស ហេតុ? ធម្មំ ហិ សោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ បស្សតិ, ធម្មំ បស្សន្តោ មំ បស្សតី"តិ (ឥតិវុ. ៩២)។

តថារូបា ហិ បុគ្គលា សត្ថុ យោជនសហស្សន្តរិកាបិ ហោន្តិ, ន តាវតា តេ "សត្ថុ ទូរចារិនោ"តិ វត្តព្ពា, តថា សត្ថាបិ នេសំ។ ឥតិ សប្បុរិសានំ អារកា អាសន្នេតិ **អរហំ**។

> យេ សម្មា បដិបជ្ជន្តិ, សុប្បណីតាធិមុត្តិកា;
> អារកា តេហិ អាសន្នេ, តេនាបិ **អរហំ** ជិនោ។

យេ ឥមេ រាគាទយោ បាបធម្មា យស្មិំ សន្តានេ ឧប្បជ្ជន្តិ, តស្ស ទិដ្ឋធម្មិកម្បិ សម្បរាយិកម្បិ អនត្ថំ អាវហន្តិ។ និព្ពានគាមិនិយា បដិបទាយ ឯកំសេនេវ ឧជុវិបច្ចនីកភូតា ច, តេ អត្តហិតំ, បរហិតញ្ច បរិបូរេតុំ សម្មា បដិបជ្ជន្តេហិ សាធូហិ ទូរតោ រហិតព្ពា បរិច្ចជិតព្ពា បហាតព្ពាតិ **រហា** នាម, តេ ច យស្មា ភគវតោ ពោធិមូលេយេវ អរិយមគ្គេន សព្ពសោ បហីនា សមុច្ឆិន្នា។ យថាហ –

> "តថាគតស្ស ខោ, ព្រាហ្មណ, រាគោ បហីនោ ទោសោ មោហោ, សព្ពេបិ បាបកា អកុសលា ធម្មា បហីនា ឧច្ឆិន្នមូលា តាលាវត្ថុកតា អនភាវំកតា អាយតិំ អនុប្បាទធម្មា"តិ (បារា. ៩-១០ អត្ថតោ សមានំ)។

តស្មា សព្ពសោ ន សន្តិ ឯតស្ស រហាតិ អរហោតិ វត្តព្ពេ ឱការស្ស សានុសារំ អ-ការាទេសំ កត្វា **"អរហ"**ន្តិ វុត្តំ។

បាបធម្មា រហា នាម, សាធូហិ រហិតព្ពតោ;
តេសំ សុដ្ឋុ បហីនត្តា, ភគវា **អរហំ** មតោ។

យេ តេ សព្ពសោ បរិញ្ញាតក្ខន្ធា បហីនកិលេសា ភាវិតមគ្គា សច្ឆិកតនិរោធា អរហន្តោ ខីណាសវា, យេ ច សេក្ខា អប្បត្តមានសា អនុត្តរំ យោគក្ខេមំ បត្ថយមានា វិហរន្តិ, យេ ច បរិសុទ្ធបយោគា កល្យាណជ្ឈាសយា សទ្ធាសីលសុតាទិគុណសម្បន្នា បុគ្គលា, តេហិ ន រហិតព្ពោ ន បរិច្ចជិតព្ពោ, តេ ច ភគវតាតិ **អរហំ**។ តថា ហិ អរិយបុគ្គលា សត្ថារា ទិដ្ឋធម្មស្ស បច្ចក្ខករណតោ សត្ថុ ធម្មសរីរេន អវិរហិតា ឯវ ហោន្តិ។ យថាហ អាយស្មា **បិង្គិយោ** –

“បស្សាមិ នំ មនសា ចក្ខុនាវ,
រត្តិន្ទិវំ ព្រាហ្មណ អប្បមត្តោ;
នមស្សមានោ វិវសេមិ រត្តិំ,
តេនេវ មញ្ញាមិ អវិប្បវាសំ។

“សទ្ធា ច បីតិ ច មនោ សតិ ច,
នាបេន្តិមេ គោតមសាសនម្ហា;
យំ យំ ទិសំ វជតិ ភូរិបញ្ញោ,
ស តេន តេនេវ នតោហមស្មី”តិ។ (សុ. និ. ១១៤៨-១១៤៩);

តេនេវ ច តេ អញ្ញំ សត្ថារំ ន ឧទ្ទិសន្តិ។ យថាហ –

“អដ្ឋានមេតំ, ភិក្ខវេ, អនវកាសោ, យំ ទិដ្ឋិសម្បន្នោ បុគ្គលោ អញ្ញំ សត្ថារំ ឧទ្ទិសេយ្យាតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិ (ម. និ. ៣.១២៨; អ. និ. ១.២៧៦)។

កល្យាណបុថុជ្ជនាបិ យេភុយ្យេន សត្ថរិ និច្ចលសទ្ធា ឯវ ហោន្តិ។ ឥតិ សុប្បដិបន្នេហិ បុរិសវិសេសេហិ អវិរហិតព្ពតោ, តេសញ្ច អវិរហនតោ ន សន្តិ ឯតស្ស រហា បរិច្ចជនកា, នត្ថិ វា ឯតស្ស រហោ សាធូហិ បរិច្ចជិតព្ពតាតិ **អរហំ**។

“យេ សច្ឆិកតសទ្ធម្មា, អរិយា សុទ្ធគោចរា;
ន តេហិ រហិតោ ហោតិ, នាថោ តេនា**រហំ** មតោ”តិ។

**រហោ**តិ ច គមនំ វុច្ចតិ, ភគវតោ ច នានាគតីសុ បរិព្ភមនសង្ខាតំ សំសារេ គមនំ នត្ថិ កម្មក្ខយករេន អរិយមគ្គេន ពោធិមូលេយេវ សព្ពសោ សសម្ភារស្ស កម្មវដ្ដស្ស វិទ្ធំសិតត្តា។ យថាហ –

“យេន ទេវូបបត្យស្ស, គន្ធព្ពោ វា វិហង្គមោ;
យក្ខត្តំ យេន គច្ឆេយ្យំ, មនុស្សត្តញ្ច អព្ពជេ;
តេ មយ្ហំ អាសវា ខីណា, វិទ្ធស្តា វិនឡីកតា”តិ។ (អ. និ. ៤.៣៦);

ឯវំ នត្ថិ ឯតស្ស រហោគមនំ គតីសុ បច្ចាជាតីតិបិ **អរហំ**។

រហោ វា គមនំ យស្ស, សំសារេ នត្ថិ សព្ពសោ;
បហីនជាតិមរណោ, **អរហំ** សុគតោ មតោ។

បាសំសត្តា វា ភគវា **អរហំ**។ អក្ខរចិន្តកា ហិ បសំសាយំ អរហ-សទ្ទំ វណ្ណេន្តិ។ បាសំសភាវោ ច ភគវតោ អនញ្ញសាធារណោ យថាភុច្ចគុណាធិគតោ សទេវកេ លោកេ សុប្បតិដ្ឋិតោ។ តថា ហេស អនុត្តរេន សីលេន អនុត្តរេន សមាធិនា អនុត្តរាយ បញ្ញាយ អនុត្តរាយ វិមុត្តិយា អសមោ អសមសមោ អប្បដិមោ អប្បដិភាគោ អប្បដិបុគ្គលោតិ ឯវំ តស្មិំ តស្មិំ គុណេ វិភជិត្វា វុច្ចមានេ បណ្ឌិតបុរិសេហិ ទេវេហិ ព្រហ្មេហិ ភគវតា វា បន បរិយោសាបេតុំ អសក្កុណេយ្យរូបោ។ ឥតិ បាសំសត្តាបិ ភគវា **អរហំ**។

គុណេហិ សទិសោ នត្ថិ, យស្មា លោកេ សទេវកេ;
តស្មា បាសំសិយត្តាបិ, **អរហំ** ទ្វិបទុត្តមោ។

ឯវំ សព្ពថាបិ –

“អារកា មន្ទពុទ្ធីនំ, អារកា ច វិជានតំ;
វហានំ សុប្បហីនត្តា, វិទូនមរហេយ្យតោ;
ភវេសុ ច រហាភាវា, បាសំសា **អរហំ** ជិនោ”តិ។

**១៣១**. **សម្មា**តិ អវិបរីតំ។ **សាមន្តិ** សយមេវ។ **សម្ពុទ្ធោ**តិ ហិ ឯត្ថ **សំ**-សទ្ទោ “សយ”ន្តិ ឯតស្ស អត្ថស្ស ពោធកោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សព្ពធម្មាន**ន្តិ អនវសេសានំ ញេយ្យធម្មានំ។ កថំ បនេត្ថ សព្ពធម្មាវពោធោ លព្ភតីតិ? ឯកទេសស្ស អគ្គហណតោ។ បទេសគ្គហណេ ហិ អសតិ គហេតព្ពស្ស និប្បទេសតាវ វិញ្ញាយតិ យថា “ទិក្ខិតោ ន ទទាតី”តិ។ ឯវញ្ច កត្វា អត្ថវិសេសានបេក្ខា កត្តរិ ឯវ ពុទ្ធសទ្ទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា កម្មវចនិច្ឆាយ អភាវតោ។ “សម្មា សាមំ ពុទ្ធត្តា សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិ ឯត្តកមេវ ហិ ឥធ សទ្ទតោ លព្ភតិ, “សព្ពធម្មាន”ន្តិ បន អត្ថតោ លព្ភមានំ គហេត្វា វុត្តំ។ ន ហិ ពុជ្ឈនកិរិយា អវិសយា យុជ្ជតិ។

ឥទានិ តស្សា វិសយំ “សព្ពធម្មេ”តិ សាមញ្ញតោ វុត្តំ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ “**អភិញ្ញេយ្យេ ធម្មេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អភិញ្ញេយ្យេ**តិ អភិវិសិដ្ឋេន ញាណេន ជានិតព្ពេ។ កេ បន តេតិ? ចតុសច្ចធម្មេ។ **អភិញ្ញេយ្យតោ ពុទ្ធោ**តិ អភិញ្ញេយ្យភាវតោ ពុជ្ឈិ។ បុព្ពភាគេ វិបស្សនាបញ្ញាយ, អធិគមក្ខណេ មគ្គបញ្ញាយ, អបរភាគេ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណាទីហិ អញ្ញាសីតិ អត្ថោ។ ឥតោ បរេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **បរិញ្ញេយ្យេ ធម្មេ**តិ ទុក្ខំ អរិយសច្ចមាហ។ **បហាតព្ពេ**តិ សមុទយបក្ខិយេ។ **សច្ឆិកាតព្ពេ**តិ និព្ពានំ សន្ធាយាហ។ ពហុវចននិទ្ទេសោ បន សោបាទិសេសាទិកំ បរិយាយសិទ្ធំ ភេទំ គហេត្វា កតោ, ឧទ្ទេសោ វា អយំ ចតុសច្ចធម្មានន្តិ។ តថា ហិ វក្ខតិ “ចក្ខុំ ទុក្ខសច្ច”ន្តិអាទិ។ ឧទ្ទេសោ ច អវិនិច្ឆិតត្ថបរិច្ឆេទស្ស ធម្មស្ស វសេន ករីយតិ។ ឧទ្ទេសេន ហិ ឧទ្ទិសិយមានានំ ធម្មានំ អត្ថិតាមត្តំ វុច្ចតិ, ន បរិច្ឆេទោតិ អបរិច្ឆេទេន ពហុវចនេន វុត្តំ យថា “អប្បច្ចយា ធម្មា, អសង្ខតា ធម្មា”តិ (ធ. ស. ទុកមាតិកា ៧-៨)។ **សច្ឆិកាតព្ពេ**តិ វា ផលវិមុត្តីនម្បិ គហណំ, ន និព្ពានស្សេវាតិ ពហុវចននិទ្ទេសោ កតោ។ ឯវញ្ច **ភាវេតព្ពេ**តិ ឯត្ថ ឈានានម្បិ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។

គាថាយំ **ភាវេតព្ពញ្ចា**តិ ឯត្ថ **ច**-សទ្ទោ អវុត្តសមុច្ចយត្ថោ, តេន សច្ឆិកាតព្ពស្ស គហណំ វេទិតព្ពំ។ **តស្មា ពុទ្ធោស្មី**តិ យស្មា ចត្តារិ សច្ចានិ មយា ពុទ្ធានិ, សច្ចវិនិមុត្តញ្ច កិញ្ចិ ញេយ្យំ នត្ថិ, តស្មា សព្ពម្បិ ញេយ្យំ ពុទ្ធោស្មិ, អព្ភញ្ញាសិន្តិ អត្ថោ។

**១៣២**. ឯវំ សច្ចវសេន សាមញ្ញតោ វុត្តមត្ថំ ទ្វារារម្មណេហិ សទ្ធឹ ទ្វារប្បវត្តធម្មេហិ, ខន្ធាទីហិ ច សច្ចវសេនេវ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ “**អបិ ចា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **មូលការណភាវេនា**តិ សន្តេសុបិ អវិជ្ជាទីសុ អញ្ញេសុ ការណេសុ តេសម្បិ មូលភូតការណភាវេន។ តណ្ហា ហិ កម្មស្ស វិចិត្តភាវហេតុតោ, សហាយភាវូបគមនតោ ច ទុក្ខវិចិត្តតាយ បធានការណំ។ **សមុដ្ឋាបិកា**តិ ឧប្បាទិកា។ **បុរិមតណ្ហា**តិ បុរិមភវសិទ្ធា តណ្ហា។ **ឧភិន្ន**ន្តិ ចក្ខុស្ស , តំសមុទយស្ស ច។ **អប្បវត្តី**តិ អប្បវត្តិនិមិត្តំ។ **និរោធបជាននា**តិ សច្ឆិកិរិយាភិសមយវសេន និរោធស្ស បដិវិជ្ឈនា។ **ឯកេកបទុទ្ធារេនា**តិ “ចក្ខុំ ចក្ខុសមុទយោ”តិអាទិនា ឯកេកកោដ្ឋាសនិទ្ធារណេន ។ តណ្ហាយបិ បរិញ្ញេយ្យភាវសព្ភាវតោ, ឧបាទានក្ខន្ធន្តោគធត្តា ច ទុក្ខសច្ចសង្គហំ ទស្សេតុំ “**រូបតណ្ហាទយោ ឆ តណ្ហាកាយា**”តិ វុត្តំ។

**កសិណានី**តិ កសិណជ្ឈានានិ។ **ទ្វត្តឹសាការា**តិ ទ្វត្តឹស កោដ្ឋាសា, តទារម្មណជ្ឈានានិ ច។ **នវ ភវា**តិ កាមភវាទយោ តយោ, សញ្ញីភវាទយោ តយោ, ឯកវោការភវាទយោ តយោតិ នវ ភវា។ **ចត្តារិ ឈានានី**តិ អគ្គហិតារម្មណវិសេសានិ ចត្តារិ រូបាវចរជ្ឈានានិ, វិបាកជ្ឈានានំ វា ឯតំ គហណំ។ ឯត្ថ ច កុសលធម្មានំ ឧបនិស្សយភូតា តណ្ហា សមុដ្ឋាបិកា បុរិមតណ្ហាតិ វេទិតព្ពា។ កិរិយធម្មានំ បន យត្ថ តេ តស្ស អត្តភាវស្ស ការណភូតា។

**អនុពុទ្ធោ**តិ ពុជ្ឈិតព្ពធម្មស្ស អនុរូបតោ ពុទ្ធោ។ **តេនា**តិ តស្មា។ យស្មា សាមញ្ញតោ, វិសេសតោ ច ឯកេកបទុទ្ធារេន សព្ពធម្មេ ពុទ្ធោ, តស្មា វុត្តំ។ កិន្តិ អាហ “**សម្មា សាមញ្ច សព្ពធម្មានំ ពុទ្ធត្តា**”តិ, សព្ពស្សបិ ញេយ្យស្ស សព្ពាការតោ អវិបរីតំ សយមេវ អភិសម្ពុទ្ធត្តាតិ អត្ថោ។ ឥមិនាស្ស បរោបទេសរហិតស្ស សព្ពាការេន សព្ពធម្មាវពោធនសមត្ថស្ស អាកង្ខប្បដិពទ្ធវុត្តិនោ អនាវរណញាណសង្ខាតស្ស សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស អធិគមោ ទស្សិតោ។

ននុ ច សព្ពញ្ញុតញ្ញាណតោ អញ្ញំ អនាវរណញ្ញាណំ, អញ្ញថា “ឆ អសាធារណញ្ញាណានិ ពុទ្ធញ្ញាណានី”តិ (បដិ. ម. មាតិកា ១.៧៣) វចនំ វិរុជ្ឈេយ្យាតិ? ន វិរុជ្ឈតិ, វិសយបវត្តិភេទវសេន អញ្ញេហិ អសាធារណភាវទស្សនត្ថំ ឯកស្សេវ ញាណស្ស ទ្វិធា វុត្តត្តា។ ឯកមេវ ហិ តំ ញាណំ អនវសេសសង្ខតាសង្ខតសម្មុតិធម្មវិសយតាយ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, តត្ថ ច អាវរណាភាវតោ និស្សង្គចារមុបាទាយ “អនាវរណញ្ញាណ”ន្តិ វុត្តំ។ យថាហ បដិសម្ភិទាយំ “សព្ពំ សង្ខតមសង្ខតំ អនវសេសំ ជានាតីតិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, តត្ថ អាវរណំ នត្ថីតិ អនាវរណញ្ញាណ”ន្តិអាទិ (បដិ. ម. ១.១១៩)។ តស្មា នត្ថិ នេសំ អត្ថតោ ភេទោ, ឯកន្តេន ចេតំ ឯវមិច្ឆិតព្ពំ។ អញ្ញថា សព្ពញ្ញុតានាវរណញ្ញាណានំ សាធារណតា, អសព្ពធម្មារម្មណតា ច អាបជ្ជេយ្យ។ ន ហិ ភគវតោ ញាណស្ស អណុមត្តម្បិ អាវរណំ អត្ថិ, អនាវរណញ្ញាណស្ស ច អសព្ពធម្មារម្មណភាវេ យត្ថ តំ ន បវត្តតិ, តត្ថាវរណសព្ភាវតោ អនាវរណភាវោយេវ ន សិយា។ អថ វា បន ហោតុ អញ្ញមេវ អនាវរណញ្ញាណំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណតោ, ឥធ បន សព្ពត្ថ អប្បដិហតវុត្តិតាយ អនាវរណញ្ញាណន្តិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ អធិប្បេតំ។ តស្ស ចាធិគមេន ភគវា “សព្ពញ្ញូ, សព្ពវិទូ, សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិ ច វុច្ចតិ ន សកឹយេវ សព្ពធម្មាវពោធតោ។ តថា ច វុត្តំ **បដិសម្ភិទាយំ** (បដិ. ម. ១.១៦២) “វិមោក្ខន្តិកមេតំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ ពោធិយា មូលេ សហ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស បដិលាភា សច្ឆិកា បញ្ញត្តិ យទិទំ “ពុទ្ធោ”តិ។ សព្ពធម្មាវពោធនសមត្ថញាណសមធិគមេន ហិ ភគវតោ សន្តានេ អនវសេសធម្មេ បដិវិជ្ឈិតុំ សមត្ថតា អហោសីតិ។

ឯត្ថាហ – កឹ បនិទំ ញាណំ បវត្តមានំ សកឹយេវ សព្ពស្មឹ វិសយេ បវត្តតិ, ឧទាហុ កមេនាតិ? កិញ្ចេត្ថ – យទិ តាវ សកឹយេវ សព្ពស្មឹ វិសយេ បវត្តតិ, អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នអជ្ឈត្តពហិទ្ធាទិភេទភិន្នានំ សង្ខតធម្មានំ, អសង្ខតសម្មុតិធម្មានញ្ច ឯកជ្ឈំ ឧបដ្ឋានេ ទូរតោ ចិត្តបដំ បេក្ខន្តស្ស វិយ បដិវិភាគេនាវពោធោ ន សិយា, តថា ច សតិ “សព្ពេ ធម្មា អនត្តា”តិ វិបស្សន្តានំ អនត្តាការេន វិយ សព្ពធម្មា អនិរូបិតរូបេន ភគវតោ ញាណស្ស វិសយា ហោន្តីតិ អាបជ្ជតិ។ យេបិ “សព្ពញេយ្យធម្មានំ ឋិតលក្ខណវិសយំ វិកប្បរហិតំ សព្ពកាលំ ពុទ្ធានំ ញាណំ បវត្តតិ, តេន តេ ‘សព្ពវិទូ’តិ វុច្ចន្តិ, ឯវញ្ច កត្វា ‘ចរំ សមាហិតោ នាគោ, តិដ្ឋន្តោបិ សមាហិតោ’តិ ឥទម្បិ វចនំ សុវុត្តំ ហោតី”តិ វទន្តិ, តេសម្បិ វុត្តទោសានាតិវត្តិ, ឋិតលក្ខណារម្មណតាយ ច អតីតានាគតសម្មុតិធម្មានំ តទភាវតោ ឯកទេសវិសយមេវ ភគវតោ ញាណំ សិយា។ តស្មា សកឹយេវ ញាណំ បវត្តតីតិ ន យុជ្ជតិ។

អថ កមេន សព្ពស្មឹ វិសយេ ញាណំ បវត្តតិ? ឯវម្បិ ន យុជ្ជតិ។ ន ហិ ជាតិភូមិសភាវាទិវសេន, ទិសាទេសកាលាទិវសេន ច អនេកភេទភិន្នេ ញេយ្យេ កមេន គយ្ហមានេ តស្ស អនវសេសបដិវេធោ សម្ភវតិ, អបរិយន្តភាវតោ ញេយ្យស្ស។ យេ បន “អត្ថស្ស អវិសំវាទនតោ ញេយ្យស្ស ឯកទេសំ បច្ចក្ខំ កត្វា ‘សេសេបិ ឯវ’ន្តិ អធិមុច្ចិត្វា វវត្ថាបនេន សព្ពញ្ញូ ភគវា, តញ្ច ញាណំ ន អនុមានិកំ សំសយាភាវតោ។ សំសយានុពទ្ធំ ហិ លោកេ អនុមានញ្ញាណ”ន្តិ វទន្តិ, តេសម្បិ តំ ន យុត្តំ។ សព្ពស្ស ហិ អប្បច្ចក្ខភាវេ អត្ថាវិសំវាទនេន ញេយ្យស្ស ឯកទេសំ បច្ចក្ខំ កត្វា “សេសេបិ ឯវ”ន្តិ អធិមុច្ចិត្វា វវត្ថាបនស្ស អសម្ភវតោ។ យញ្ហិ តំ សេសំ, តំ អប្បច្ចក្ខន្តិ។

អថ តម្បិ បច្ចក្ខំ, តស្ស សេសភាវោ ឯវ ន សិយាតិ? សព្ពមេតំ អការណំ។ កស្មា ? អវិសយវិចារណភាវតោ។ វុត្តំ ហេតំ ភគវតា “ពុទ្ធវិសយោ, ភិក្ខវេ, អចិន្តេយ្យោ ន ចិន្តេតព្ពោ។ យោ ចិន្តេយ្យ, ឧម្មាទស្ស វិឃាតស្ស ភាគី អស្សា”តិ (អ. និ. ៤.៧៧)។ ឥទំ បនេត្ថ សន្និដ្ឋានំ – យំកិញ្ចិ ភគវតា ញាតុំ ឥច្ឆិតំ សកលំ, ឯកទេសោ វា, តត្ថ អប្បដិហតវុត្តិតាយ បច្ចក្ខតោ ញាណំ បវត្តតិ, និច្ចសមាធានញ្ច វិក្ខេបាភាវតោ។ ញាតុំ ឥច្ឆិតស្ស ច សកលស្ស អវិសយភាវេ តស្ស អាកង្ខប្បដិពទ្ធវុត្តិតា ន សិយា, ឯកន្តេនេវ សា ឥច្ឆិតព្ពា “សព្ពេ ធម្មា ពុទ្ធស្ស ភគវតោ អាវជ្ជនប្បដិពទ្ធា អាកង្ខប្បដិពទ្ធា មនសិការប្បដិពទ្ធា ចិត្តុប្បាទប្បដិពទ្ធា”តិ វចនតោ។ អតីតានាគតវិសយម្បិ ភគវតោ ញាណំ អនុមានាគមតក្កគ្គហណវិរហិតត្តា បច្ចក្ខមេវ។

ននុ ច ឯតស្មឹ បក្ខេ យទា សកលំ ញាតុំ ឥច្ឆិតំ, តទា សកឹយេវ សកលវិសយតាយ អនិរូបិតរូបេន ភគវតោ ញាណំ បវត្តេយ្យាតិ វុត្តទោសានាតិវត្តិយេវាតិ? ន, តស្ស វិសោធិតត្តា។ វិសោធិតោ ហិ សោ ពុទ្ធវិសយោ អចិន្តេយ្យោតិ។ អញ្ញថា បចុរជនញាណសមានវុត្តិតាយ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ ញាណស្ស អចិន្តេយ្យតា ន សិយា។ តស្មា សកលធម្មារម្មណម្បិ តំ ឯកធម្មារម្មណំ វិយ សុវវត្ថាបិតេយេវ តេ ធម្មេ កត្វា បវត្តតីតិ ឥទមេត្ថ អចិន្តេយ្យំ។ វុត្តញ្ចេតំ “យាវតកំ ញេយ្យំ, តាវតកំ ញាណំ។ យាវតកំ ញាណំ, តាវតកំ ញេយ្យំ។ ញេយ្យបរិយន្តិកំ ញាណំ, ញាណបរិយន្តិកំ ញេយ្យ”ន្តិ (មហានិ. ៦៩; ចូឡនិ. មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៥; បដិ. ម. ៣.៥)។ ឯវមេកជ្ឈំ, វិសុំ, សកឹ, កមេន វា ឥច្ឆានុរូបំ សម្មា សាមញ្ច សព្ពធម្មានំ ពុទ្ធត្តា សម្មាសម្ពុទ្ធោ។

**១៣៣. វិជ្ជាហី**តិ ឯត្ថ វិន្ទិយំ វិន្ទតីតិ វិជ្ជា, យាថាវតោ ឧបលព្ភតីតិ អត្ថោ។ អត្តនោ វា បដិបក្ខស្ស វិជ្ឈនដ្ឋេន វិជ្ជា, តមោក្ខន្ធាទិកស្ស បទាលនដ្ឋេនាតិ អត្ថោ។ តតោ ឯវ អត្តនោ វិសយស្ស វិទិតករណដ្ឋេនបិ

វិជ្ជា។ **សម្បន្នត្តា**តិ សមន្នាគតត្តា, បរិបុណ្ណត្តា វា, អវិកលត្តាតិ អត្ថោ។ តិស្សន្នំ, អដ្ឋន្នំ ច វិជ្ជានំ តត្ថ តត្ថ សុត្តេ គហណំ វិនេយ្យជ្ឈាសយវសេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **សត្ត សទ្ធម្មា** នាម សទ្ធា ហិរិ ឱត្តប្បំ ពាហុសច្ចំ វីរិយំ សតិ បញ្ញា ច។ យេ សន្ធាយ វុត្តំ “ឥធ ភិក្ខុ សទ្ធោ ហោតី”តិអាទិ (អ. និ. ១០.១១)។ **ចត្តារិ ឈានានី**តិ យានិ កានិចិ ចត្តារិ រូបាវចរជ្ឈានានិ។

កស្មា បនេត្ថ សីលាទយោ បន្នរសេវ “ចរណ”ន្តិ វុត្តាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**ឥមេយេវ ហី**”តិអាទិ ។ តេន តេសំ សិក្ខត្តយសង្គហតោ និព្ពានុបគមនេ ឯកំសតោ សាធនភាវមាហ។ ឥទានិ តទត្ថសាធនាយ អាគមំ ទស្សេន្តោ “**យថាហា**”តិអាទិមាហ។ **ភគវា**តិអាទិ វុត្តស្សេវត្ថស្ស និគមនវសេន វុត្តំ។

ននុ ចាយំ វិជ្ជាចរណសម្បទា សាវកេសុបិ លព្ភតីតិ? កិញ្ចាបិ លព្ភតិ, ន បន តថា, យថា ភគវតោតិ ទស្សេតុំ “**តត្ថ វិជ្ជាសម្បទា**”តិអាទិ វុត្តំ។ ចរណធម្មបរិយាបន្នត្តា ករុណាព្រហ្មវិហារស្ស, សោ ចេត្ថ មហគ្គតភាវប្បត្តោ សាធារណភាវោតិ អាហ “**ចរណសម្បទា មហាការុណិកតំ បូរេត្វា ឋិតា**”តិ។ យថា សត្តានំ អនត្ថំ បរិវជ្ជេត្វា អត្ថេ និយោជនំ បញ្ញាយ វិនា ន ហោតិ, ឯវំ នេសំ អត្ថានត្ថជាននំ សត្ថុ ករុណាយ វិនា ន ហោតីតិ ឧភយម្បិ ឧភយត្ថ សកិច្ចកមេវ សិយា។ យត្ថ បន យស្សា បធានភាវោ, តំ ទស្សេតុំ “**សោ សព្ពញ្ញុតាយា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **យថា តំ វិជ្ជាចរណសម្បន្នោ**តិ យថា អញ្ញោបិ វិជ្ជាចរណសម្បន្នោ, តេន វិជ្ជាចរណសម្បន្នស្សេវាយំ អាវេណិកា បដិបត្តីតិ ទស្សេតិ។ សា បនាយំ សត្ថុ វិជ្ជាចរណសម្បទា សាសនស្ស និយ្យានិកតាយ សាវកានំ សម្មាបដិបត្តិយា ឯកន្តការណន្តិ ទស្សេតុំ “**តេនស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ឯត្ថ ច វិជ្ជាសម្បទាយ សត្ថុ បញ្ញាមហត្តំ បកាសិតំ ហោតិ, ចរណសម្បទាយ ករុណាមហត្តំ។ តេសុ បញ្ញាយ ភគវតោ ធម្មរជ្ជប្បត្តិ, ករុណាយ ធម្មសំវិភាគោ។ បញ្ញាយ សំសារទុក្ខនិព្ពិទា, ករុណាយ សំសារទុក្ខសហនំ។ បញ្ញាយ បរទុក្ខបរិជាននំ, ករុណាយ បរទុក្ខបតិការារម្ភោ។ បញ្ញាយ បរិនិព្ពានាភិមុខភាវោ, ករុណាយ តទធិគមោ។ បញ្ញាយ សយំ តរណំ, ករុណាយ បរេសំ តារណំ។ បញ្ញាយ ពុទ្ធភាវសិទ្ធិ, ករុណាយ ពុទ្ធកិច្ចសិទ្ធិ។ ករុណាយ វា ពោធិសត្តភូមិយំ សំសារាភិមុខភាវោ, បញ្ញាយ តត្ថ អនភិរតិ។ តថា ករុណាយ បរេសំ អភឹសាបនំ , បញ្ញាយ សយំ បរេហិ អភាយនំ។ ករុណាយ បរំ រក្ខន្តោ អត្តានំ រក្ខតិ, បញ្ញាយ អត្តានំ រក្ខន្តោ បរំ រក្ខតិ។ តថា ករុណាយ អបរន្តបោ, បញ្ញាយ អនត្តន្តបោ។ តេន អត្តហិតាយ បដិបន្នាទីសុ ចតូសុ បុគ្គលេសុ ចតុត្ថបុគ្គលភាវោ សិទ្ធោ ហោតិ។ តថា ករុណាយ លោកនាថតា, បញ្ញាយ អត្តនាថតា។ ករុណាយ ចស្ស និន្នតាភាវោ, បញ្ញាយ ឧន្នមាភាវោ។ តថា ករុណាយ សព្ពសត្តេសុ ជនិតានុគ្គហោ បញ្ញានុគតត្តា ន ច ន សព្ពត្ថ វិរត្តចិត្តោ, បញ្ញាយ សព្ពធម្មេសុ វិរត្តចិត្តោ ករុណានុគតត្តា ន ច ន សព្ពសត្តានុគ្គហាយ បវត្តោ។ យថា ហិ ករុណា ភគវតោ សិនេហសោកវិរហិតា, ឯវំ បញ្ញា អហំការមមំការវិនិមុត្តាតិ អញ្ញមញ្ញវិសោធិតា បរមវិសុទ្ធា គុណវិសេសា វិជ្ជាចរណសម្បទាហិ បកាសិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

**១៣៤. គមនម្បិ ហិ គតន្តិ វុច្ចតិ** “គតេ ឋិតេ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២១៤; ២.៣៧៦)។ **សោភនន្តិ** សុភំ។ សុភភាវោ វិសុទ្ធតាយ, វិសុទ្ធតា ទោសវិគមេនាតិ អាហ “**បរិសុទ្ធមនវជ្ជ**”ន្តិ។ គមនញ្ច នាម ពហុវិធន្តិ ឥធាធិប្បេតំ គមនំ ទស្សេន្តោ “**អរិយមគ្គោ**”តិ អាហ។ សោ ហិ និព្ពានស្ស គតិ អធិគមោតិ កត្វា “គតំ, គមន”ន្តិ ច វុច្ចតិ។ ឥទានិ តស្សេវ គហណេ ការណំ ទស្សេតុំ “**តេន ហេសា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ខេមំ ទិស**ន្តិ និព្ពានំ។ **អសជ្ជមានោ**តិ បរិបន្ថាភាវេន សុគតិគមនេបិ អសជ្ជន្តោ សង្គំ អករោន្តោ, បគេវ ឥតរត្ថ។ អថ វា ឯកាសនេ និសីទិត្វា ខិប្បាភិញ្ញាវសេនេវ ចតុន្នម្បិ មគ្គានំ បដិលទ្ធភាវតោ អសជ្ជមានោ អសជ្ជន្តោ គតោ។ យំ គមនំ គច្ឆន្តោ សព្ពមនត្ថំ អបហរតិ, សព្ពញ្ច អនុត្តរំ សម្បត្តឹ អាវហតិ, តទេវ សោភនំ នាម។ តេន ច ភគវា គតោតិ អាហ “**ឥតិ សោភនគមនត្តា សុគតោ**”តិ សោភនត្ថោ **សុ**-សទ្ទោតិ កត្វា។

អសុន្ទរានំ ទុក្ខានំ សង្ខារប្បវត្តីនំ អភាវតោ អច្ចន្តសុខត្តា ឯកន្តតោ សុន្ទរំ នាម អសង្ខតា ធាតូតិ អាហ “**សុន្ទរញ្ចេស ឋានំ គតោ អមតំ និព្ពាន**”ន្តិ។ តេនាហ ភគវា “និព្ពានំ បរមំ សុខ”ន្តិ (ម. និ. ២.២១៥; ធ. ប. ២០៣-២០៤)។ **សម្មា**តិ សុដ្ឋុ។ សុដ្ឋុ គមនញ្ច នាម បដិបក្ខេន អនភិភូតស្ស គមនន្តិ អាហ “**បហីនេ កិលេសេ បុន អបច្ចាគច្ឆន្តោ**”តិ។ ឥទញ្ច សិខាប្បត្តំ សម្មាគមនំ, យាយ អាគមនីយបដិបទាយ សិទ្ធំ, សាបិ សម្មាគមនមេវាតិ ឯវម្បិ ភគវា សុគតោតិ ទស្សេតុំ “**សម្មា វា គតោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សម្មាបដិបត្តិយា**តិ សម្មាសម្ពោធិយា សម្បាបនេ អវិបរីតបដិបត្តិយា។ “**សព្ពលោកស្ស ហិតសុខមេវ ករោន្តោ**”តិ ឯតេន មហាពោធិយា បដិបទា អវិភាគេន សព្ពសត្តានំ សព្ពទា ហិតសុខាវហភាវេនេវ បវត្តតីតិ ទស្សេតិ។ “**សស្សតំ ឧច្ឆេទន្តិ ឥមេ អន្តេ អនុបគច្ឆន្តោ គតោ**”តិ ឯតេន បដិច្ចសមុប្បាទគតឹ ទស្សេតិ។ “**កាមសុខំ អត្តកិលមថន្តិ ឥមេ អនុបគច្ឆន្តោ គតោ**”តិ ឯតេន អរិយមគ្គគតឹ ទស្សេតិ។

**តត្រា**តិ យុត្តដ្ឋានេ យុត្តស្សេវ ភាសនេ និប្ផាទេតព្ពេ, សាធេតព្ពេ ចេតំ ភុម្មំ។ **អភូត**ន្តិ អភូតត្ថំ។ អត្ថមុខេន ហិ វាចាយ អភូតតា, ភូតតា វា។ **អតច្ឆ**ន្តិ តស្សេវ វេវចនំ។ **អភូត**ន្តិ វា អសន្តំ អវិជ្ជមានំ។ **អតច្ឆ**ន្តិ អតថាការំ អញ្ញថាសន្តំ។ **អនត្ថសញ្ហិត**ន្តិ ទិដ្ឋធម្មិកេន, សម្បរាយិកេន វា អនត្ថេន សញ្ហិតំ, អនត្ថាវហំ។ ន អត្ថោតិ អនត្ថោ, អត្ថស្ស បដិបក្ខោ, អភាវោ ច, តេន សញ្ហិតំ, បិសុណវាចំ, សម្ផប្បលាបញ្ចាតិ អត្ថោ។ ឯវមេត្ថ ចតុព្ពិធស្សាបិ វចីទុច្ចរិតស្ស សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឯត្ថ ច បឋមា វាចា សីលវន្តំ “ទុស្សីលោ”តិ, អចណ្ឌាលាទិមេវ “ចណ្ឌាលោ”តិអាទិនា ភាសមានស្ស ទដ្ឋព្ពា។ ទុតិយា ទុស្សីលំ “ទុស្សីលោ”តិ, ចណ្ឌាលាទិមេវ “ចណ្ឌាលោ”តិអាទិនា អវិនយេន ភាសមានស្ស។ តតិយា នេរយិកាទិកស្ស នេរយិកាទិភាវវិភាវនីកថា យថា “អាបាយិកោ ទេវទត្តោ នេរយិកោ”តិអាទិកា (ចូឡវ. ៣៤៨)។ ចតុត្ថី “វេទវិហិតេន យញ្ញវិធិនា បាណាតិបាតាទិកតំ សុគតឹ អាវហតី”តិ លោកស្ស ព្យាមោហនកថា។ បញ្ចមី ភូតេន បេសុញ្ញូបសំហារាទិកថា។ ឆដ្ឋា យុត្តប្បត្តដ្ឋានេ បវត្តិតា ទានសីលាទិកថា វេទិតព្ពា។ **ឯវំ សម្មា គទត្តា**តិ យថាវុត្តំ អភូតាទឹ វជ្ជេត្វា ភូតំ តច្ឆំ អត្ថសញ្ហិតំ បិយំ មនាបំ តតោ ឯវ សម្មា សុដ្ឋុ គទនតោ **សុគតោ** ទ-ការស្ស ត-ការំ កត្វា។ អាបាថគមនមត្តេន កស្សចិ អប្បិយម្បិ ហិ ភគវតោ វចនំ បិយំ មនាបមេវ អត្ថសិទ្ធិយា លោកស្ស ហិតសុខាវហត្តា។

អបិច សោភនំ គតំ គមនំ ឯតស្សាតិ **សុគតោ**។ ភគវតោ ហិ វេនេយ្យជនុបសង្កមនំ ឯកន្តេន តេសំ ហិតសុខនិប្ផាទនតោ សោភនំ ភទ្ទកំ ។ តថា លក្ខណានុព្យញ្ជនបដិមណ្ឌិតរូបកាយតាយ ទុតវិលម្ពិតខលិតានុកឌ្ឍននិប្បីឡនុក្កុដិកកុដិលាកុលតាទិទោសរហិតវិលាសិតរាជហំសវសភវារណមិគរាជគមនំ កាយគមនំ, ញាណគមនញ្ច វិបុលនិម្មលករុណាសតិវីរិយាទិគុណវិសេសសហិតំ អភិនីហារតោ យាវ មហាពោធិ អនវជ្ជតាយ, សត្តានំ ហិតសុខាវហតាយ ច សោភនមេវ។ អថ វា សយម្ភូញាណេន សកលម្បិ លោកំ បរិញ្ញាភិសមយវសេន បរិជានន្តោ សម្មា គតោ អវគតោតិ **សុគតោ**។ តថា លោកសមុទយំ បហានាភិសមយវសេន បជហន្តោ អនុប្បត្តិធម្មតំ អាបាទេន្តោ សម្មា គតោ អតីតោតិ **សុគតោ**។ លោកនិរោធំ និព្ពានំ សច្ឆិកិរិយាភិសមយវសេន សម្មា គតោ អធិគតោតិ **សុគតោ**។ លោកនិរោធគាមិនឹ បដិបទំ ភាវនាភិសមយវសេន សម្មា គតោ បដិបន្នោតិ **សុគតោ**។ តថា យំ ឥមស្ស សទេវកស្ស លោកស្ស ទិដ្ឋំ សុតំ មុតំ វិញ្ញាតំ បត្តំ បរិយេសិតំ អនុវិចរិតំ មនសា, សព្ពំ តំ ហត្ថតលេ អាមលកំ វិយ សម្មា បច្ចក្ខតោ គតោ អព្ភញ្ញាសីតិ **សុគតោ**។

**១៣៥. សព្ពថា**តិ សព្ពប្បការេន។ យោ យោ លោកោ យថា យថា វេទិតព្ពោ, តថា តថា។ តេ បន បការេ ទស្សេតុំ **“សភាវតោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សភាវតោ**តិ ទុក្ខសភាវតោ។ សព្ពោ ហិ លោកោ ទុក្ខសភាវោ។ យថាហ “សំខិត្តេន បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខា”តិ (មហាវ. ១៤; ទី. និ. ២.៣៨៧)។ **សមុទយតោ**តិ យតោ សោ សមុទេតិ, តតោ តណ្ហាទិតោ។ **និរោធតោ**តិ យត្ថ សោ និរុជ្ឈតិ, តតោ វិសង្ខារតោ។ **និរោធូបាយតោ**តិ យេន វិធិនា សោ និរោធោ បត្តព្ពោ, តតោ អរិយមគ្គតោ, ឥតោ អញ្ញស្ស បការស្ស អភាវា។

ឥតិ “សព្ពថា លោកំ អវេទី”តិ វត្វា តទត្ថសាធកំ សុត្តំ ទស្សេន្តោ **“យត្ថ ខោ អាវុសោ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **“ន ជាយតី”**តិអាទិនា ឧជុកំ ជាតិអាទីនិ បដិក្ខិបិត្វា **“ន ចវតិ ន ឧបបជ្ជតី”**តិ បទទ្វយេន អបរាបរំ ចវនុបបជ្ជនានិ បដិក្ខិបតិ។ កេចិ បន “ន ជាយតីតិអាទិ គព្ភសេយ្យកវសេន វុត្តំ, ឥតរំ ឱបបាតិកវសេនា”តិ វទន្តិ។ **តន្តិ** ជាតិអាទិរហិតំ។ **គមនេនា**តិ បទសា គមនេន។ **ញាតេយ្យ**ន្តិ ជានិតព្ពំ។ “ញាតាយ”ន្តិ វា បាឋោ, ញាតា អយំ និព្ពានត្ថិកោតិ អធិប្បាយោ។

កាមំ បាទគមនេន គន្ត្វា លោកស្សន្តំ ញាតុំ, ទដ្ឋុំ, បត្តុំ វា ន សក្កា, អបិច បរិមិតបរិច្ឆិន្នដ្ឋានេ តំ បញ្ញាបេត្វា ទស្សេមីតិ ទស្សេន្តោ **“អបិចា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សសញ្ញិម្ហី**តិ សញ្ញាសហិតេ។ តតោ ឯវ **សមនកេ** សវិញ្ញាណកេ។ អវិញ្ញាណកេ បន ឧតុសមុដ្ឋានរូបសមុទាយមត្តេ បញ្ញាបេតុំ ន សក្កាតិ អធិប្បាយោ។ **លោក**ន្តិ ខន្ធាទិលោកំ។ **លោកនិរោធ**ន្តិ តស្ស លោកស្ស និរុជ្ឈនំ, និព្ពានមេវ វា។ អទេសម្បិ ហិ តំ យេសំ និរោធោ, តេសំ វសេន ឧបចារតោ, ទេសតោបិ និទ្ទិសីយតិ យថា “ចក្ខុំ លោកេ បិយរូបំ សាតរូបំ, ឯត្ថេសា តណ្ហា បហីយមានា បហីយតិ, ឯត្ថ និរុជ្ឈមានា និរុជ្ឈតី”តិ (ទី. និ. ២.៤០១; ម. និ. ១.១៣៤; វិភ. ២០៤)។

**គមនេនា**តិ បាកតិកគមនេន។ **លោកស្សន្តោ**តិ សង្ខារលោកស្ស អន្តោ អន្តកិរិយាហេតុភូតំ និព្ពានំ។ **កុទាចន**ន្តិ កទាចិបិ។ **អបត្វា**តិ អគ្គមគ្គេន អនធិគន្ត្វា។ **បមោចន**ន្តិ បមុត្តិ និស្សរណំ។ **តស្មា**តិ យស្មា លោកស្សន្តំ អបត្វា វដ្ដទុក្ខតោ មុត្តិ នត្ថិ, តស្មា។ **ហវេ**តិ និបាតមត្តំ។ **លោកវិទូ**តិ សភាវាទិតោ សព្ពំ លោកំ ជានន្តោ។ **សុមេធោ**តិ សុន្ទរបញ្ញោ។ **លោកន្តគូ**តិ បរិញ្ញាភិសមយេន លោកំ វិទិត្វា បហានាភិសមយេន

លោកន្តគូ។ មគ្គព្រហ្មចរិយវាសស្ស បរិនិដ្ឋិតត្តា **វុសិតព្រហ្មចរិយោ**។ សព្ពេសំ កិលេសានំ សមិតត្តា, ចតុសច្ចធម្មានំ វា អភិសមិតត្តា **សមិតាវី។ នាសីសតិ** ន បត្ថេតិ។ យថា ឥមំ លោកំ, ឯវំ បរញ្ច លោកំ អប្បដិសន្ធិកត្តា។

**១៣៦**. ឯវំ យទិបិ លោកវិទុតា អនវសេសតោ ទស្សិតា សភាវតោ ទស្សិតត្តា, លោកោ បន ឯកទេសេនេវ វុត្តោតិ តំ អនវសេសតោ ទស្សេតុំ **"អបិច តយោ លោកា"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ឥន្ទ្រិយពទ្ធានំ ខន្ធានំ សមូហោ, សន្តានោ ច **សត្តលោកោ**។ រូបាទីសុ សត្តវិសត្តតាយ សត្តោ, លោកីយន្តិ ឯត្ថ កុសលាកុសលំ, តព្ពិបាកោ ចាតិ លោកោតិ។ អនិន្ទ្រិយពទ្ធានំ រូបាទីនំ សមូហោ, សន្តានោ ច **ឱកាសលោកោ** លោកិយន្តិ ឯត្ថ តសា, ថាវរា ច, តេសញ្ច ឱកាសភូតោតិ។ តទាធារតាយ ហេស "ភាជនលោកោ"តិបិ វុច្ចតិ។ ឧភយេបិ ខន្ធា **សង្ខារលោកោ** បច្ចយេហិ សង្ខរិយន្តិ, លុជ្ជន្តិ បលុជ្ជន្តិ ចាតិ។ **អាហារដ្ឋិតិកា**តិ បច្ចយដ្ឋិតិកា, បច្ចយាយត្តវុត្តិកាតិ អត្ថោ។ បច្ចយត្ថោ ហេត្ថ **អាហារ**-សទ្ទោ "អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា កាមច្ឆន្ទស្ស ឧប្បាទាយា"តិអាទីសុ (សំ. និ. ៥.២៣២) វិយ។ ឯវំ ហិ "សព្ពេ សត្តា"តិ ឥមិនា អសញ្ញសត្តាបិ បរិគ្គហិតា ហោន្តិ។ សា បនាយំ អាហារដ្ឋិតិកតា និប្បរិយាយតោ សង្ខារធម្មោ, ន សត្តធម្មោតិ អាហ **"អាហារដ្ឋិតិកាតិ អាគតដ្ឋានេ សង្ខារលោកោ វេទិតព្វោ"**តិ។

យទិ ឯវំ "សព្ពេ សត្តា"តិ ឥទំ កថន្តិ? បុគ្គលាធិដ្ឋានា ទេសនាតិ នាយំ ទោសោ។ យថា អញ្ញត្ថាបិ "ឯកធម្មេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ សម្មា និព្ពិន្ទមានោ សម្មា វិរជ្ជមានោ សម្មា វិមុច្ចមានោ សម្មា បរិយន្តទស្សាវី សម្មទត្ថំ អភិសមេច្ច ទិដ្ឋេវ ធម្មេ ទុក្ខស្សន្តករោ ហោតិ។ កតមស្មិំ ឯកធម្មេ? សព្ពេ សត្តា អាហារដ្ឋិតិកា"តិ (អ. និ. ១០.២៧)។ ទិដ្ឋិគតិកានំ សស្សតាទិវសេន "អត្តា, លោកោ"តិ ច បរិកប្បនា យេភុយ្យេន សត្តវិសយា, ន សង្ខារវិសយាតិ អាហ **"សស្សតោ លោកោតិ វា អសស្សតោ លោកោតិ វា អាគតដ្ឋានេ សត្តលោកោ វេទិតព្វោ"**តិ។

**យាវតា ចន្ទិមសូរិយា បរិហរន្តី**តិ យត្តកេ ឋានេ ចន្ទិមសូរិយា បរិវត្តន្តិ បរិព្ភមន្តិ។ **ទិសា ភន្តិ វិរោចមានា**តិ តេសំ បរិព្ភមនេនេវ តា ទិសា បភស្សរា ហុត្វា វិរោចន្តិ។ **តាវ សហស្សធា លោកោ**តិ តត្តកំ សហស្សប្បការោ ឱកាសលោកោ, សហស្សលោកធាតុយោតិ អត្ថោ។ "តាវ សហស្សវា"តិ វា បាឋោ។

**តម្បី**តិ តំ តិវិធម្បិ លោកំ។ តថា ហិស្ស សព្ពថាបិ វិទិតោតិ សម្ពន្ធោ។ **ឯកោ លោកោ**តិ "សព្ពេ សត្តា អាហារដ្ឋិតិកា"តិ យាយ បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ កថាយ សព្ពេសំ សង្ខារានំ បច្ចយាយត្តវុត្តិតា វុត្តា, តាយ សព្ពោ សង្ខារលោកោ ឯកោ ឯកវិធោ បការន្តរស្ស អភាវតោ។ **ទ្វេ លោកា**តិអាទីសុបិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្វោ។ **នាម**-គ្គហណេន ចេត្ថ និព្ពានស្ស អគ្គហណំ, តស្ស អលោកសភាវត្តា។ ននុ ច "អាហារដ្ឋិតិកា"តិ ឯត្ថ បច្ចយាយត្តវុត្តិតាយ មគ្គផលធម្មានម្បិ លោកតា អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ, បរិញ្ញេយ្យានំ ទុក្ខសច្ចធម្មានំ ឥធ "លោកោ"តិ អធិប្បេតត្តា។ អថ វា "ន លុជ្ជតិ ន បលុជ្ជតី"តិ យោ គហិតោ តថា ន ហោតិ, សោ លោកោតិ តំគហណរហិតានំ លោកុត្តរានំ នត្ថិ លោកតា។ ឧបាទានានំ អារម្មណភូតា ខន្ធា **ឧបាទានក្ខន្ធា។ ទសាយតនានី**តិ ទស រូបាយតនានិ។

ឯត្ថ ច "អាហារដ្ឋិតិកា"តិ បច្ចយាយត្តវុត្តិតាវចនេន សង្ខារានំ អនិច្ចតា។ តាយ ច "យទនិច្ចំ, តំ ទុក្ខំ។ យំ ទុក្ខំ, តទនត្តា"តិ (សំ. និ. ៣.១៥) វចនតោ ទុក្ខានត្តតា ច បកាសិតា ហោន្តីតិ តីណិបិ សាមញ្ញលក្ខណានិ គហិតានិ។ **នាម**ន្តិ ចត្តារោ អរូបិនោ ខន្ធា, តេ ច អត្ថតោ ផស្សាទយោ។ **រូប**ន្តិ ភូតុបាទាយរូបានិ, តានិ ច អត្ថតោ បឋវីអាទយោតិ អវិសេសេនេវ សលក្ខណតោ សង្ខារា គហិតា។ តគ្គហណេនេវ យេ តេសំ វិសេសា កុសលាទយោ, ហេតុអាទយោ ច, តេបិ គហិតា ឯវ ហោន្តីតិ អាហ **"ឥតិ អយំ សង្ខារលោកោបិ សព្ពថា វិទិតោ"**តិ។

អាគម្ម ចិត្តំ សេតិ ឯត្ថាតិ **អាសយោ** មិគាសយោ វិយ។ យថា មិគោ គោចរាយ គន្ត្វា បច្ចាគន្ត្វា តត្ថេវ វនគហនេ សយតីតិ សោ តស្ស អាសយោ, ឯវំ អញ្ញថា បវត្តិត្វាបិ ចិត្តំ អាគម្ម យត្ថ សេតិ, សោ តស្ស អាសយោតិ វុច្ចតិ។ សោ បន សស្សតទិដ្ឋិអាទិវសេន ចតុព្ពិធោ។ វុត្តញ្ច –

> "សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋិ ច, ខន្តិ ចេវានុលោមិកា;
> យថាភូតញ្ច យំ ញាណំ, ឯតំ អាសយសទ្ទិត"ន្តិ។

តត្ថ សព្ពទិដ្ឋីនំ សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋីហិ សង្គហិតត្តា សព្ពេបិ ទិដ្ឋិគតិកា សត្តា ឥមា ឯវ ទ្វេ ទិដ្ឋិយោ សន្និស្សិតា។ យថាហ "ទ្វយនិស្សិតោ ខ្វាយំ, កច្ចាន, លោកោ យេភុយ្យេន អត្ថិតញ្ច នត្ថិតញ្ចា"តិ (សំ. និ.

២.១៥)។ **អត្ថិតា**តិ ហិ សស្សតគ្គាហោ អធិប្បេតោ, **នត្ថិតា**តិ ឧច្ឆេទគ្គាហោ។ អយំ តាវ វដ្ដនិស្សិតានំ បុថុជ្ជនានំ អាសយោ។ វិវដ្ដនិស្សិតានំ បន សុទ្ធសត្តានំ អនុលោមិកា ខន្តិ, យថាភូតញាណន្តិ ទុវិធោ អាសយោ។

**អាសយំ ជានាតី**តិ ចតុព្ពិធម្បិ សត្តានំ អាសយំ ជានាតិ។ ជានន្តោ ច តេសំ ទិដ្ឋិគតានំ, តេសញ្ច ញាណានំ អប្បវត្តិក្ខណេបិ ជានាតិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “កាមំ សេវន្តញ្ញេវ ជានាតិ ‘អយំ បុគ្គលោ កាមគរុកោ កាមាសយោ កាមាធិមុត្តោ’តិ, កាមំ សេវន្តញ្ញេវ ជានាតិ ‘អយំ បុគ្គលោ នេក្ខម្មគរុកោ នេក្ខម្មាសយោ នេក្ខម្មាធិមុត្តោ’តិ”អាទិ (បដិ. ម. ១.១១៣)។

អប្បហីនភាវេន សន្តានេ អនុ អនុ សយន្តីតិ **អនុសយា,** អនុរូបំ ការណំ លភិត្វា ឧប្បជ្ជន្តីតិ អត្ថោ។ ឯតេន នេសំ ការណលាភេ ឧប្បជ្ជនារហតំ ទស្សេតិ។ អប្បហីនា ហិ កិលេសា ការណលាភេ សតិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ កេ បន តេ? រាគាទយោ សត្ត អនាគតា កិលេសា, អតីតា, បច្ចុប្បន្នា ច តំសភាវត្តា តថា វុច្ចន្តិ។ ន ហិ ធម្មានំ កាលភេទេន សភាវភេទោ អត្ថិ។ តំ សត្តវិធំ អនុសយំ តស្ស តស្ស សត្តស្ស សន្តានេ បរោបរភាវេន បវត្តមានំ ជានាតិ។

**ចរិត**ន្តិ សុចរិតទុច្ចរិតំ។ តំ ហិ **វិភង្គេ** (វិភ. ៨១៤, ៨១៧) ចរិតនិទ្ទេសេ និទ្ទិដ្ឋំ។ អថ វា **ចរិត**ន្តិ ចរិយា វេទិតព្ពា។ តា បន រាគទោសមោហសទ្ធាពុទ្ធិវិតក្កវសេន ឆ មូលចរិយា, តាសំ អបរិយន្តោ អន្តរភេទោ, សំសគ្គភេទោ បន តេសដ្ឋិវិធោ។ តំ ចរិតំ សភាវតោ សំកិលេសវោទានតោ សមុដ្ឋានតោ ផលតោ និស្សន្ទតោតិ ឯវមាទិនា បការេន **ជានាតិ**។

**អធិមុត្តិ** អជ្ឈាសយធាតុ។ សា ទុវិធា ហីនាធិមុត្តិ បណីតាធិមុត្តីតិ។ យាយ ហីនាធិមុត្តិកា សត្តា ហីនាធិមុត្តិកេយេវ សេវន្តិ, បណីតាធិមុត្តិកា ច បណីតាធិមុត្តិកេយេវ។ សា អជ្ឈាសយធាតុ អជ្ឈាសយសភាវោ អធិមុត្តិ។ តំ **អធិមុត្តិំ ជានាតិ** “ឥមស្ស អធិមុត្តិ ហីនា, ឥមស្ស បណីតា”តិ, តត្ថាបិ “ឥមស្ស មុទុ, ឥមស្ស មុទុតរា, ឥមស្ស មុទុតមា”តិអាទិនា។ ឥន្ទ្រិយានំ ហិ តិក្ខមុទុភាវាទិនា យថារហំ អធិមុត្តិយា តិក្ខមុទុភាវាទិកោ វេទិតព្ពោ។ តថា ហិ វុត្តំ **សម្មោហវិនោទនីយំ** (វិភ. អដ្ឋ. ៨១៨, ៨២០) “ហេដ្ឋា គហិតាបិ អធិមុត្តិ ឥធ សត្តានំ តិក្ខិន្ទ្រិយមុទិន្ទ្រិយភាវទស្សនត្ថំ បុន គហិតា”តិ។

អប្បរជំ អក្ខំ ឯតេសន្តិ អប្បរជក្ខា, អប្បំ វា រជំ បញ្ញាមយេ អក្ខិម្ហិ ឯតេសន្តិ អប្បរជក្ខា, អនុស្សទរាគាទិរជា សត្តា, តេ **អប្បរជក្ខេ។ មហារជក្ខេ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ឧស្សទរាគាទិរជា មហារជក្ខា។

**តិក្ខិន្ទ្រិយេ**តិ តិខិណេហិ សទ្ធាទីហិ ឥន្ទ្រិយេហិ សមន្នាគតេ។ **មុទិន្ទ្រិយេ**តិ មុទុកេហិ សទ្ធាទីហិ ឥន្ទ្រិយេហិ សមន្នាគតេ។ ឧបនិស្សយឥន្ទ្រិយានិ នាម ឥធាធិប្បេតានិ។ **ស្វាការេ**តិ សុន្ទរាការេ កល្យាណបកតិកេ, វិវដ្ដជ្ឈាសយេតិ អត្ថោ។ **សុវិញ្ញាបយេ**តិ សម្មត្តនិយាមំ វិញ្ញាបេតុំ សុករេ សទ្ធេ, បញ្ញវន្តេ ច។ **ភព្ពេ អភព្ពេ**តិ ឯត្ថ **ភព្ពេ**តិ កម្មាវរណកិលេសាវរណវិបាកាវរណរហិតេ។ វុត្តវិបរិយាយេន **ទ្វាការទុវិញ្ញាបយាភព្ពា** វេទិតព្ពា។ ឯត្ថ ច “ឥមស្ស រាគរជោ អប្បោ, ឥមស្ស ទោសរជោ អប្បោ”តិអាទិនា អប្បរជក្ខេសុ ជាននំ វេទិតព្ពំ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **តស្មា**តិ យស្មា ភគវា អបរិមាណេ សត្តេ អាសយាទិតោ អនវសេសេត្វា ជានាតិ, តស្មា អស្ស ភគវតោ សត្តលោកោបិ សព្ពថា វិទិតោ។

ននុ ច សត្តេសុ បមាណាទិបិ ជានិតព្ពោ អត្ថីតិ? អត្ថិ។ តស្ស បន ជាននំ ន និព្ពិទាយ វិរាគាយ និរោធាយាតិ ឥធ ន គហិតំ, ភគវតោ បន តម្បិ សុវិទិតំ សុវវត្ថាបិតមេវ, បយោជនាភាវា ទេសនំ នារុឡ្ហំ។ តេន វុត្តំ –

> “អថ ខោ ភគវា បរិត្តំ នខសិខាយំ បំសុំ អារោបេត្វា ភិក្ខូ អាមន្តេសិ ‘តំ កឹ មញ្ញថ, ភិក្ខវេ, កតមំ នុ ខោ ពហុតរំ – យោ វាយំ មយា បរិត្តោ នខសិខាយំ បំសុ អារោបិតោ, អយំ វា មហាបថវី’”តិអាទិ (សំ. និ. ៥.១១២១)។

**១៣៧**. ឱកាសលោកោបិ សព្ពថា វិទិតោតិ សម្ពន្ធោ។ **ចក្កវាឡ**ន្តិ លោកធាតុ។ សា ហិ នេមិមណ្ឌលសទិសេន ចក្កវាឡបព្ពតេន សមន្តតោ បរិក្ខិត្តត្តា “ចក្កវាឡ”ន្តិ វុច្ចតិ។ **ចតុតឹសសតានិ ចា**តិ ចតុអធិកានិ តឹសសតានិ, តីណិសហស្សានិ, ចត្តារិសតានិ ចាតិ អត្ថោ ។ **អឌ្ឍុឌ្ឍានី**តិ ឧបឌ្ឍចតុត្ថានិ, តីណិសតានិ, បញ្ញា

សញ្ញាតិ អត្ថោ។ **នហុតានី**តិ ទសសហស្សានិ។ **សង្ខាតា**តិ កថិតា។ **សណ្ឋិតី**តិ ហេដ្ឋា, ឧបរិតោ ចាតិ សព្ពសោ ឋិតិ។

**ឯវំ សណ្ឋិតេ**តិ ឯវមេវដ្ឋិតេ។ **ឯត្ថា**តិ ចក្កវាឡេ។ **អច្ចុគ្គតោ តាវទេវា**តិ តត្តកមេវ ចតុរាសីតិ យោជនសហស្សានិយេវ ឧព្ពេធោ ។ ន កេវលំ ចេត្ថ ឧព្ពេធោវ, អថ ខោ អាយាមវិត្ថារាបិស្ស តត្តកាយេវ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “សិនេរុ, ភិក្ខវេ, បព្ពតរាជា ចតុរាសីតិ យោជនសហស្សានិ អាយាមេន, ចតុរាសីតិ យោជនសហស្សានិ វិត្ថារេនា”តិ (អ. និ. ៧.៦៦)។

**តតោ**តិ សិនេរុស្ស ហេដ្ឋា, ឧបរិ ច វុត្តប្បមាណតោ។ **ឧបឌ្ឍុបឌ្ឍេនា**តិ ឧបឌ្ឍេន ឧបឌ្ឍេន។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ទ្វាចត្តាលីស យោជនសហស្សានិ សមុទ្ទេ អជ្ឈោគាឡ្ហោ តត្តកមេវ ច ឧបរិ ឧគ្គតោ **យុគន្ធរបព្ពតោ,** ឯកវីស យោជនសហស្សានិ សមុទ្ទេ អជ្ឈោគាឡ្ហោ តត្តកមេវ ច ឧបរិ ឧគ្គតោ **ឦសធរោ** បព្ពតោតិ ឥមិនា នយេន សេសេសុបិ ឧបឌ្ឍុបឌ្ឍបមាណតា វេទិតព្ពា។ យថា មហាសមុទ្ទោ យាវ ចក្កវាឡបាទមូលា អនុបុព្ពនិន្នោ, ឯវំ យាវ សិនេរុបាទមូលាតិ ហេដ្ឋា សិនេរុបមាណតោ ឧបឌ្ឍុបមាណោបិ យុគន្ធរបព្ពតោ បថវិយំ សុប្បតិដ្ឋិតោ, ឯវំ ឦសធរាទយោបីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ វុត្តំ ហេតំ “មហាសមុទ្ទោ, ភិក្ខវេ, អនុបុព្ពនិន្នោ អនុបុព្ពបោណោ អនុបុព្ពបព្ភារោ”តិ (ឧទា. ៤៥; ចូឡវ. ៣៨៤; អ. និ. ៨.១៩)។ សិនេរុយុគន្ធរាទីនំ អន្តរេ **សីទន្តរសមុទ្ទា** នាម។ តេ វិត្ថារតោ យថាក្កមំ សិនេរុអាទីនំ អច្ចុគ្គតសមានបរិមាណាតិ វទន្តិ។ **ព្រហា**តិ មហន្តោ។

**សិនេរុស្ស សមន្តតោ**តិ បរិក្ខិបនវសេន សិនេរុស្ស សមន្តតោ ឋិតា។ សិនេរុំ តាវ បរិក្ខិបិត្វា ឋិតោ យុគន្ធរោ, តំ បរិក្ខិបិត្វា ឦសធរោ។ ឯវំ តំ តំ បរិក្ខិបិត្វា ឋិតា “សិនេរុស្ស សមន្តតោ”តិ វុត្តា។

**យោជនានំ សតានុច្ចោ, ហិមវា បញ្ច បព្ពតោ**តិ ហិមវា បព្ពតោ បញ្ច យោជនានំ សតានិ ឧច្ចោ ឧព្ពេធោ។ **នគវ្ហយា**តិ **នគ**-សទ្ទេន អវ្ហាតព្ពា រុក្ខាភិធានា។ **បណ្ណាសយោជនក្ខន្ធសាខាយាមា**តិ’ ឧព្ពេធតោ បណ្ណាសយោជនក្ខន្ធាយាមា, ឧព្ពេធតោ, **សមន្តតោ** ច បណ្ណាសយោជនសាខាយាមា ច។ តតោ ឯវ **សតយោជនវិត្ថិណ្ណា, តាវទេវ ច ឧគ្គតា។ យស្សានុភាវេនា**តិ យស្សា មហន្តតា កប្បដ្ឋាយិតាទិប្បការេន បភាវេន។

**គរុឡានំ សិម្ពលិរុក្ខោ** សិនេរុស្ស ទុតិយបរិភណ្ឌេ បតិដ្ឋិតោ។

**សិរីសេនា**តិ បច្ចត្តេ ករណវចនំ។ **សត្តម**ន្តិ លិង្គវិបល្លាសេន វុត្តំ, សិរីសោ ភវតិ សត្តមោតិ អត្ថោ។

តត្ថ **ចណ្ឌមណ្ឌលំ** ហេដ្ឋា, **សូរិយមណ្ឌលំ** ឧបរិ។ តស្ស អាសន្នភាវេន ចន្ទមណ្ឌលំ អត្តនោ ឆាយាយ វិកលភាវេន ឧបដ្ឋាតិ។ តានិ យោជនន្តរិកានិ យុគន្ធរគ្គបមាណេ អាកាសេ វិចរន្តិ។ **អសុរភវនំ** សិនេរុស្ស ហេដ្ឋា។ **អវីចិ** ជម្ពុទីបស្ស។ **ជម្ពុទីបោ** សកដសណ្ឋានោ។ **អបរគោយានំ** អាទាសសណ្ឋានោ។ **បុព្ពវិទេហោ** អឌ្ឍចន្ទសណ្ឋានោ។ **ឧត្តរកុរុ** បីឋសណ្ឋានោ។ តំតំនិវាសីនំ, តំតំបរិវារទីបវាសីនញ្ច មនុស្សានំ មុខម្បិ តំតំសណ្ឋានន្តិ វទន្តិ។ **តទន្តរេសូ**តិ តេសំ ចក្កវាឡានំ អន្តរេសុ។ តិណ្ណំ ហិ បត្តានំ អញ្ញមញ្ញអាសន្នភាវេន ឋបិតានំ អន្តរសទិសេ តិណ្ណំ តិណ្ណំ ចក្កវាឡានំ អន្តរេ ឯកេកោ **លោកន្តរនិរយោ**។

**អនន្តានី**តិ អបរិមាណានិ, “ឯត្តកានី”តិ អញ្ញេហិ មិនិតុំ អសក្កុណេយ្យានិ។ **ភគវា អនន្តេន ពុទ្ធញាណេន អវេទិ** “អនន្តោ អាកាសោ, អនន្តោ សត្តនិកាយោ, អនន្តានិ ចក្កវាឡានី”តិ តិវិធម្បិ អនន្តំ ពុទ្ធញាណំ បរិច្ឆិន្ទតិ សយម្បិ អនន្តត្តា។ យាវតកំ ហិ ញេយ្យំ, តាវតកំ ញាណំ។ យាវតកំ ញាណំ, តាវតកំ ញេយ្យំ។ ញេយ្យបរិយន្តិកំ ញាណំ, ញាណបរិយន្តិកំ ញេយ្យន្តិ។ តេន វុត្តំ “អនន្តេន ពុទ្ធញាណេន អវេទី”តិ។ អនន្តតា ចស្ស អនន្តញេយ្យបដិវិជ្ឈនេនេវ វេទិតព្ពា តត្ថ អប្បដិហតចារត្តា។ ននុ ចេត្ថ វិរដ្ឋាទីនម្បិ វិទិតតា វត្តព្ពាតិ? សច្ចំ វត្តព្ពំ, សា បន បរតោ អភិញ្ញាកថាយំ អាគមិស្សតីតិ ឥធ ន គហិតា។

**១៣៨. អត្តនា**តិ និស្សក្កវចនមេតំ។ គុណេហិ អត្តនា វិសិដ្ឋតរស្សាតិ សម្ពន្ធោ។ **តរ**-គ្គហណំ ចេត្ថ “**អនុត្តរោ**”តិ បទស្ស អត្ថនិទ្ទេសតាយ កតំ, ន វិសិដ្ឋស្ស កស្សចិ អត្ថិតាយ។ សទេវកេ ហិ លោកេ សទិសកប្បោបិ នាម កោចិ តថាគតស្ស នត្ថិ, កុតោ សទិសោ។ វិសិដ្ឋេ បន កា កថា។ **កស្សចី**តិ កស្សចិបិ។ **អភិភវតី**តិ សីលសម្បទាយ ឧបនិស្សយភូតានំ ហិរោត្តប្បមេត្តាករុណានំ, វិសេសបច្ចយានំ សទ្ធាសតិវីរិយ

បញ្ញានញ្ច ឧក្កំសប្បត្តិយា សមុទាគមតោ បដ្ឋាយ អនញ្ញសាធារណោ សវាសនបដិបក្ខស្ស បហីនត្តា ឧក្កំសបារមិប្បត្តោ សត្ថុ សីលគុណោ។ តេន ភគវា សទេវកំ លោកំ អញ្ញទត្ថុ អភិភុយ្យ បវត្តតិ, ន សយំ កេនចិ អភិភុយ្យតីតិ អធិប្បាយោ។ ឯវំ សមាធិគុណាទីសុបិ យថារហំ វត្តព្ពំ។ សីលាទយោ ចេតេ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា វេទិតព្ពា។ **វិមុត្តិញាណទស្សនំ** បន លោកិយំ កាមាវចរមេវ។

យទិ ឯវំ, កថំ តេន សទេវកំ លោកំ អភិភវតីតិ? តស្សាបិ អានុភាវតោ អសទិសត្តា។ តម្បិ ហិ វិសយតោ, បវត្តិតោ, បវត្តិ អាការតោ ច ឧត្តរិតរមេវ។ តំ ហិ អនញ្ញសាធារណំ សត្ថុ វិមុត្តិគុណំ អារព្ភ បវត្តតិ, បវត្តមានញ្ច អតក្កាវចរំ បរមគម្ភីរំ សណ្ហសុខុមំ សវិសយំ បដិបក្ខធម្មានំ សុប្បហីនត្តា សុដ្ឋុ បាកដំ វិភូតតរំ កត្វា បវត្តតិ, សម្មទេវ ច វសីភាវស្ស បាបិតត្តា, ភវង្គបរិវាសស្ស ច អតិបរិត្តកត្តា លហុំ លហុំ បវត្តតីតិ។

ឯវំ សីលាទិគុណេហិ ភគវតោ ឧត្តរិតរស្ស អភាវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ សទិសស្សាបិ អភាវំ ទស្សេតុំ "**អសមោ**"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អសមោ**តិ ឯកស្មិំ កាលេ នត្ថិ ឯតស្ស សីលាទិគុណេន សមា សទិសាតិ អសមោ។ តថា អសមេហិ អតីតានាគតពុទ្ធេហិ សមោ, អសមា វា សមា ឯតស្សាតិ **អសមសមោ**។ សីលាទិគុណេន នត្ថិ ឯតស្ស បដិមាតិ **អប្បដិមោ**។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ ឧបមាមត្តំ បដិមា, សទិសូបមា បដិភាគោ, យុគគ្គាហវសេន ឋិតោ បដិបុគ្គលោ វេទិតព្ពោ។

**ន ខោ បនាហំ សមនុបស្សាមី**តិ មម សមន្តចក្ខុនា ហត្ថតលេ អាមលកំ វិយ សព្ពលោកំ បស្សន្តោបិ តត្ថ សទេវកេ...បេ.... បជាយ អត្តនា អត្តតោ សីលសម្បន្នតរំ សម្បន្នតរសីលំ កញ្ចិ បុគ្គលំ ន ខោ បន បស្សាមិ, តាទិសស្ស អភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ **អគ្គប្បសាទសុត្តាទីនី**តិ ឯត្ថ –

"យាវតា, ភិក្ខវេ, សត្តា អបទា វា ទ្វិបទា វា ចតុប្បទា វា ពហុប្បទា វា រូបិនោ វា អរូបិនោ វា សញ្ញិនោ វា អសញ្ញិនោ វា នេវសញ្ញិនាសញ្ញិនោ វា, តថាគតោ តេសំ អគ្គមក្ខាយតិ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ យេ, ភិក្ខវេ, ពុទ្ធេ បសន្នា, អគ្គេ តេ បសន្នា។ អគ្គេ ខោ បន បសន្នានំ អគ្គោ វិបាកោ ហោតី"តិ (អ. និ. ៤.៣៤; ៥.៣២; ១០.១៥; ឥតិវុ៩០) –

ឥទំ អគ្គប្បសាទសុត្តំ។ **អាទិ**-សទ្ទេន –

"សទេវកេ...បេ.... សទេវមនុស្សាយ តថាគតោ អភិភូ អនភិភូតោ អញ្ញទត្ថុទសោ វសវត្តី, តស្មា 'តថាគតោ'តិ វុច្ចតី"តិ (អ. និ. ៤.២៤; ទី. និ. ៣.១៨៨) –

ឯវមាទីនិ សុត្តបទានិ វេទិតព្ពានិ។ **អាទិកា គាថាយោ**តិ ឯត្ថ –

"អហំ ហិ អរហា លោកេ, អហំ សត្ថា អនុត្តរោ;
ឯកោម្ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ, សីតិភូតោស្មិ និព្ពុតោ។ (មហាវ. ១១; ម. និ. ១.២៨៥; ២.៣៤១);

"ទន្តោ ទមយតំ សេដ្ឋោ, សន្តោ សមយតំ ឥសិ;
មុត្តោ មោចយតំ អគ្គោ, តិណ្ណោ តារយតំ វរោ។ (ឥតិវុ. ១១២);

"នយិមស្មិំ លោកេ បរស្មិំ វា បន,
ពុទ្ធេន សេដ្ឋោ សទិសោ ច វិជ្ជតិ;
យមាហុ ទក្ខិណេយ្យានំ អគ្គតំ គតោ,
បុញ្ញត្ថិកានំ វិបុលផលេសិន"ន្តិ។ (វិ. វ. ១០៤៧; កថា. ៧៩៩) –

ឯវមាទិកា គាថា **វិត្ថារេតព្ពា**។

**១៣៩. ទមេតី**តិ សមេតិ, កាយសមាទីហិ យោជេតីតិ អត្ថោ។ តំ បន កាយសមាទីហិ យោជនំ យថារហំ តទង្គវិនយាទីសុ បតិដ្ឋាបនំ ហោតីតិ អាហ "**វិនេតីតិ វុត្តំ ហោតី**"តិ។ **ទមេតុំ យុត្តា**តិ ទមនារហា។ **អមនុស្សបុរិសា**តិ ឯត្ថ ន មនុស្សាតិ អមនុស្សា។ តំសទិសតា ឯត្ថ ជោតីយតិ, តេន មនុស្សត្តមត្តំ នត្ថិ, អញ្ញំ សមានន្តិ យក្ខាទយោ "អមនុស្សា"តិ អធិប្បេតា, ន យេ កេចិ មនុស្សេហិ អញ្ញេ។ តថា ហិ តិរច្ឆានបុរិសានំ វិសុំ គហណំ កតំ, យក្ខាទយោ ឯវ ច និទ្ទិដ្ឋា។ **អបលាលោ** ហិមវន្តវាសី។ **ចូឡោទរមហោទរា** នាគទីបវាសិនោ។ **អគ្គិសិខធូមសិខា** សីហឡទីបវាសិនោ។ **និព្ពិសា កតា** ទោសវិសស្ស វិនោទនេន។ តេនាហ "**សរណេសុ ច សីលេសុ ច បតិដ្ឋា**

**បិតា**”តិ។ **កូដទន្តាទយោ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន យោដមុខឧបាលិគហបតិអាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សក្កទេវរាជាទយោ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អជកលាបយក្ខពកព្រហ្មាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ឥទំ ចេត្ថ សុត្តន្តិ** ឥទំ កេសិសុត្តំ។ **វិនីតា វិចិត្រេហិ វិនយនូបាយេហី**តិ ឯតស្មិំ អត្ថេ វិត្ថារេតព្ពំ យថារហំ សណ្ហាទីហិ ឧបាយេហិ វិនេយស្ស ទីបនតោ។

**វិសុទ្ធសីលាទីនំ បឋមជ្ឈានាទីនី**តិ “វិសុទ្ធសីលស្ស បឋមជ្ឈានំ, បឋមជ្ឈានលាភិនោ ទុតិយជ្ឈាន”ន្តិអាទិនា តស្ស តស្ស ឧបរូបរិ វិសេសំ អាចិក្ខន្តោតិ សម្ពន្ធោ។ **សោតាបន្នាទីនន្តិ** ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **“ទន្តេបិ ទមេតិយេវា**”តិ ឥទំ បុព្ពេ “សព្ពេន សព្ពំ ទមថំ អនុបគតា បុរិសទម្មា”តិ វុត្តាតិ កត្វា វុត្តំ។ យេ បន វិប្បកតទម្មភាវា សព្ពថា ទមេតព្ពតំ នាតិវត្តា, តេ សន្ធាយ “ទន្តេបិ ទមេតិយេវា”តិ វុត្តំ។ តេបិ ហិ បុរិសទម្មា ឯវាតិ, យតោ នេ សត្ថា ទមេតិ។

**អត្ថបទ**ន្តិ អត្ថាភិព្យញ្ជកបទំ, វាក្យន្តិ អត្ថោ។ វាក្យេន ហិ អត្ថាភិព្យត្តិ, ន នាមាទិបទមត្តេន។ ឯកបទភាវេន ច អនញ្ញសាធារណោ សត្ថុ បុរិសទម្មសារថិភាវោ ទស្សិតោ ហោតិ។ តេនាហ **“ភគវា ហី**”តិអាទិ។ **អដ្ឋ ទិសា**តិ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ។ តា ហិ អញ្ញមញ្ញសម្ពន្ធាបិ អសំកិណ្ណភាវេន ទិស្សន្តិ អបទិស្សន្តីតិ **ទិសា,** ទិសា វិយាតិ វា **ទិសា។ អសជ្ជមានា**តិ ន សជ្ជមានា វសីភាវប្បត្តិយា និស្សង្គចារា។ **ធាវន្តិ** ជវនវុត្តិយោគតោ។ **ឯកំយេវ ទិសំ ធាវតិ**, អត្តនោ កាយំ អបរិវត្តេន្តោតិ អធិប្បាយោ។ សត្ថារា បន ទមិតា បុរិសទម្មា ឯកិរិយាបថេនេវ អដ្ឋ ទិសា ធាវន្តិ។ តេនាហ **“ឯកបល្លង្កេនេវ និសិន្នា**”តិ។ **អដ្ឋ ទិសា**តិ ច និទស្សនមត្តមេតំ, លោកិយេហិ អគតបុព្ពំ និរោធសមាបត្តិទិសំ, អមតទិសញ្ច បក្ខន្ទនតោ។

**១៤០**. ទិដ្ឋធម្មោ វុច្ចតិ បច្ចក្ខោ អត្តភាវោ, តត្ថ និយុត្តោតិ ទិដ្ឋធម្មិកោ, ឥធលោកត្ថោ ។ កម្មកិលេសវសេន សម្បរេតព្ពតោ សម្មា គន្តព្ពតោ សម្បរាយោ, បរលោកោ, តត្ថ និយុត្តោតិ សម្បរាយិកោ, បរលោកត្ថោ។ បរមោ ឧត្តមោ អត្ថោ បរមត្ថោ, និព្ពានំ។ តេហិ **ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថេហិ។ យថារហ**ន្តិ យថានុរូបំ។ តេសុ អត្ថេសុ យោ យោ បុគ្គលោ យំ យំ អរហតិ, តទនុរូបំ។ **អនុសាសតី**តិ វិនេតិ តស្មិំ អត្ថេ បតិដ្ឋបេតិ, សហ អត្ថេន វត្តតីតិ **សត្ថោ,** ភណ្ឌមូលេន វាណិជ្ជាយ ទេសន្តរំ គច្ឆន្តោ ជនសមូហោ។ ហិតុបទេសាទិវសេន បរិបាលេតព្ពោ សាសិតព្ពោ សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **សត្ថា,** សត្ថវាហោ។ សោ វិយ ភគវាតិ អាហ **“សត្ថា វិយាតិ សត្ថា, ភគវា សត្ថវាហោ**”តិ។

ឥទានិ តមត្ថំ និទ្ទេសបាឡិនយេន ទស្សេតុំ **“យថា សត្ថវាហោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សត្ថេ**តិ សត្តិកេ ជនេ។ កំ តារេន្តិ ឯត្ថាតិ **កន្តារោ,** និរុទកោ អរញ្ញប្បទេសោ។ រុឡ្ហីវសេន បន ឥតរោបិ អរញ្ញប្បទេសោ តថា វុច្ចតិ។ **ចោរកន្តារ**ន្តិ ចោរេហិ អធិដ្ឋិតកន្តារំ។ តថា **វាឡកន្តារំ។ ទុព្ភិក្ខកន្តារ**ន្តិ ទុល្លភភិក្ខំ កន្តារំ។ **តារេតី**តិ អខេមន្តដ្ឋានំ អតិក្កាមេតិ។ **ឧត្តារេតី**តិអាទិ ឧបសគ្គេន បទំ វឌ្ឍេត្វា វុត្តំ។ អថ វា **ឧត្តារេតី**តិ ខេមន្តភូមិំ ឧបនេន្តោ តារេតិ។ **និត្ថារេតី**តិ អខេមន្តដ្ឋានតោ និក្ខាមេន្តោ តារេតិ។ **បតារេតី**តិ បរិគ្គហេត្វា តារេតិ, ហត្ថេន បរិគ្គហេត្វា វិយ តារេតីតិ អត្ថោ។ សព្ពម្បេតំ តារណុត្តារណាទិខេមដ្ឋានេ ឋបនមេវាតិ អាហ **“ខេមន្តភូមិំ សម្បាបេតី**”តិ។ **សត្តេ**តិ វេនេយ្យសត្តេ។ មហាគហនតាយ, មហានត្ថតាយ, ទុន្និត្ថរណតាយ ច ជាតិយេវ កន្តារោ ជាតិកន្តារោ, តំ **ជាតិកន្តារំ**។

**ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទវសេនា**តិ ឧក្កដ្ឋសត្តបរិច្ឆេទវសេន។ ទេវមនុស្សា ឯវ ហិ ឧក្កដ្ឋសត្តា, ន តិរច្ឆានាទយោ។ **ភព្ពបុគ្គលបរិច្ឆេទវសេនា**តិ សម្មត្តនិយាមោក្កមនស្ស យោគ្យបុគ្គលស្ស បរិច្ឆិន្ទនវសេន។ **ឯត**ន្តិ “ទេវមនុស្សាន”ន្តិ ឯតំ វចនំ។ **ភគវតោ**តិ និស្សក្កវចនំ យថា “ឧបជ្ឈាយតោ អជ្ឈេតី”តិ, ភគវតោ សន្តិកេតិ វា អត្ថោ។ **ឧបនិស្សយសម្បត្តិ**ន្តិ តិហេតុកបដិសន្ធិអាទិកំ មគ្គផលាធិគមស្ស ពលវការណំ។

**គគ្គរាយា**តិ គគ្គរាយ នាម រញ្ញោ ទេវិយា, តាយ វា ការិតត្តា “គគ្គរា”តិ លទ្ធនាមាយ។ **សរេ និមិត្តំ អគ្គហេសី**តិ “ធម្មោ ឯសោ វុច្ចតី”តិ ធម្មសញ្ញាយ សរេ និមិត្តំ គណ្ហិ, គណ្ហន្តោ ច បសន្នចិត្តោ បរិសបរិយន្តេ និបជ្ជិ។ **សន្និរុម្ភិត្វា អដ្ឋាសី**តិ តស្ស សីសេ ទណ្ឌស្ស ឋបិតភាវំ អបស្សន្តោ តត្ថ ទណ្ឌំ ឧប្បីឡេត្វា អដ្ឋាសិ។ មណ្ឌូកោបិ ទណ្ឌេ ឋបិតេបិ ឧប្បីឡិតេបិ ធម្មគតេន បសាទេន វិស្សរមករោន្តោវ កាលមកាសិ។ ទេវលោកេ និព្ពត្តសត្តានំ អយំ ធម្មតា, យា “កុតោហំ ឥធ និព្ពត្តោ, តត្ថ កឹ នុ ខោ កម្មមកាសិ”ន្តិ អាវជ្ជនា។ តស្មា អត្តនោ បុរិមភវស្ស ទិដ្ឋត្តា អាហ **“អហំ អហម្បិ នាម ឥធ និព្ពត្តោ**”តិ ។ **ភគវតោ បាទេ វន្ទិ** កតញ្ញុតាសំវឌ្ឍិតេន បេមគារវពហុមានេន។

**ភគវា ជានន្តោវ** មហាជនស្ស កម្មផលំ, ពុទ្ធានុភាវញ្ច បច្ចក្ខំ កាតុកាមោ “កោ មេ វន្ទតី”តិ គាថាយ **បុច្ឆិ**។ តត្ថ **កោ**តិ ទេវនាគយក្ខគន្ធព្ពាទីសុ កោ, កតមោតិ អត្ថោ។ **មេ**តិ មម។ **បាទានី**តិ បាទេ។ **ឥទ្ធិយា**តិ ឥមាយ ឯវរូបាយ ទេវិទ្ធិយា។ **“យសសា”**តិ ឥមិនា ឯទិសេន បរិវារេន, បរិច្ឆេទេន ច។ **ជលន្តិ** វិជ្ជោតមានោ។ **អភិក្កន្តេនា**តិ អតិវិយ កន្តេន កមនីយេន សុន្ទរេន។ **វណ្ណេនា**តិ ឆវិវណ្ណេន សរីរវណ្ណនិភាយ។ **សព្ពា ឱភាសយំ ទិសា**តិ សព្ពា ទសបិ ទិសា បភាសេន្តោ, ចន្ទោ វិយ, សូរិយោ វិយ ច ឯកោភាសំ ឯកាលោកំ ករោន្តោតិ អត្ថោ។

ឯវំ បន ភគវតា បុច្ឆិតោ ទេវបុត្តោ អត្តានំ បវេទេន្តោ **“មណ្ឌូកោហំ បុរេ អាសិ”**ន្តិ គាថមាហ។ តត្ថ **បុរេ**តិ បុរិមជាតិយំ។ **“ឧទកេ”**តិ ឥទំ តទា អត្តនោ ឧប្បត្តិដ្ឋានទស្សនំ។ **“ឧទកេ មណ្ឌូកោ”**តិ ឯតេន ឧទ្ធុមាយិកាទិកស្ស ថលេ មណ្ឌូកស្ស និវត្តនំ កតំ ហោតិ។ គាវោ ចរន្តិ ឯត្ថាតិ គោចរោ, គុន្នំ ឃាសេសនដ្ឋានំ។ ឥធ បន គោចរោ វិយាតិ គោចរោ, វារិ ឧទកំ គោចរោ ឯតស្សាតិ **វារិគោចរោ**។ ឧទកចារីបិ ហិ កោចិ កច្ឆបាទិ អវារិគោចរោបិ ហោតីតិ “វារិគោចរោ”តិ វិសេសេត្វា វុត្តំ។ **តវ ធម្មំ សុណន្តស្សា**តិ ព្រហ្មស្សរេន ករវីករុតមញ្ជុនា ទេសេន្តស្ស តវ ធម្មំ “ធម្មោ ឯសោ វុច្ចតី”តិ សរេ និមិត្តគ្គាហវសេន សុណន្តស្ស។ អនាទរេ ចេតំ សាមិវចនំ។ **អវធិ វច្ឆបាលកោ**តិ វច្ឆេ រក្ខន្តោ គោបាលទារកោ មម សមីបំ អាគន្ត្វា ទណ្ឌមោលុព្ភ តិដ្ឋន្តោ មម សីសេ ទណ្ឌំ សន្និរុម្ភិត្វា មំ មារេសីតិ អត្ថោ។

**សិតំ កត្វា**តិ “តថា បរិត្តតរេនាបិ បុញ្ញានុភាវេន ឯវំ អតិវិយ ឧឡារា លោកិយលោកុត្តរា សម្បត្តិយោ លព្ភន្តី”តិ បីតិសោមនស្សជាតោ ភាសុរតរធវលវិប្ផុរន្តទស្សនកិរណាវលីហិ ភិយ្យោសោ មត្តាយ តំ បទេសំ ឱភាសេន្តោ សិតំ កត្វា។ បីតិសោមនស្សវសេន ហិ សោ –

“មុហុត្តំ ចិត្តបសាទស្ស, ឥទ្ធី បស្ស យសញ្ច មេ;
អានុភាវញ្ច មេ បស្ស, វណ្ណំ បស្ស ជុតិញ្ច មេ។

“យេ ច តេ ទីឃមទ្ធានំ, ធម្មំ អស្សោសុំ គោតម;
បត្តា តេ អចលដ្ឋានំ, យត្ថ គន្ត្វា ន សោចរេ”តិ។ (វិ. វ. ៨៥៩-៨៦០);

ឥមា ទ្វេ គាថា វត្វា បក្កាមិ។

**១៤១. យំ បន កិញ្ចី**តិ ឯត្ថ **យ**ន្តិ អនិយមិតវចនំ។ តថា **កិញ្ចី**តិ។ **បនា**តិ វចនាលង្ការមត្តំ។ តស្មា **យំ កិញ្ចី**តិ ញេយ្យស្ស អនវសេសបរិយាទានំ កតំ ហោតិ។ **បនា**តិ វា វិសេសត្ថទីបកោ និបាតោ។ តេន “សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិ ឥមិនា សង្ខេបតោ, វិត្ថារតោ ច សត្ថុ ចតុសច្ចាភិសម្ពោធោ វុត្តោ។ “ពុទ្ធោ”តិ បន ឥមិនា តទញ្ញស្សបិ ញេយ្យស្សាវពោធោ។ បុរិមេន វា សត្ថុ បដិវេធញាណានុភាវោ, បច្ឆិមេន ទេសនាញាណានុភាវោ។ **បី**តិ ឧបរិ វុច្ចមានោ វិសេសោ ជោតីយតិ។ សព្ពសោ បដិបក្ខេហិ វិមុច្ចតីតិ វិមោក្ខោ, អគ្គមគ្គោ។ តស្ស អន្តោ អគ្គផលំ, តត្ថ ភវំ តស្មិំ លទ្ធេ លទ្ធព្ពតោ **វិមោក្ខន្តិកញាណំ**, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន សទ្ធិំ សព្ពម្បិ ពុទ្ធញាណំ។ **ឯវំ បវត្តោ**តិ ឯត្ថ –

“សព្ពញ្ញុតាយ ពុទ្ធោ, សព្ពទស្សាវិតាយ ពុទ្ធោ, អនញ្ញនេយ្យតាយ ពុទ្ធោ, វិសវិតាយ ពុទ្ធោ, ខីណាសវសង្ខាតេន ពុទ្ធោ, និរុបលេបសង្ខាតេន ពុទ្ធោ, ឯកន្តវីតរាគោតិ ពុទ្ធោ, ឯកន្តវីតទោសោតិ ពុទ្ធោ, ឯកន្តវីតមោហោតិ ពុទ្ធោ, ឯកន្តនិក្កិលេសោតិ ពុទ្ធោ, ឯកាយនមគ្គំ គតោតិ ពុទ្ធោ, ឯកោ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អភិសម្ពុទ្ធោតិ ពុទ្ធោ, អពុទ្ធិវិហតត្តា ពុទ្ធិបដិលាភា ពុទ្ធោ។ ពុទ្ធោតិ នេតំ នាមំ មាតរា កតំ, ន បិតរា កតំ, ន ភាតរា កតំ, ន ភគិនិយា កតំ, ន មិត្តាមច្ចេហិកតំ, ន ញាតិសាលោហិតេហិ កតំ, ន សមណព្រាហ្មណេហិ កតំ, ន ទេវតាហិ កតំ។ វិមោក្ខន្តិកមេតំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ ពោធិយា មូលេ សហ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស បដិលាភា សច្ឆិកា បញ្ញត្តិ យទិទំ ពុទ្ធោ”តិ (មហានិ. ១៩២) –

អយំ **និទ្ទេសបាឡិនយោ**។ យស្មា ចេត្ថ តស្សា បដិសម្ភិទាបាឡិយា ភេទោ នត្ថិ, តស្មា ទ្វីសុ ឯកេនាបិ អត្ថសិទ្ធីតិ ទស្សនត្ថំ **“បដិសម្ភិទានយោ វា”**តិ អនិយមត្ថោ **វា**-សទ្ទោ វុត្តោ។

តត្ថ យថា លោកេ អវគន្តា “អវគតោ”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ **ពុជ្ឈិតា សច្ចានីតិ ពុទ្ធោ** សុទ្ធកត្តុវសេន។ យថា បណ្ណសោសា វាតា “បណ្ណសុសា”តិ វុច្ចន្តិ, ឯវំ **ពោធេតា បជាយាតិ ពុទ្ធោ** ហេតុកត្តុវសេន, ហេតុអត្ថោ ចេត្ថ អន្តោនីតោ។

**សព្ពញ្ញុតាយ ពុទ្ធោ**តិ សព្ពធម្មពុជ្ឈនសមត្ថាយ ពុទ្ធិយា ពុទ្ធោតិ អត្ថោ។ **សព្ពទស្សាវិតាយ ពុទ្ធោ**តិ សព្ពធម្មានំ ញាណចក្ខុនា ទិដ្ឋត្តា ពុទ្ធោតិ អត្ថោ។ **អនញ្ញនេយ្យតាយ ពុទ្ធោ**តិ អញ្ញេន អពោធនីយោ សយមេវ ពុទ្ធត្តា ពុទ្ធោតិ អត្ថោ។ **វិសវិតាយ ពុទ្ធោ**តិ នានាគុណវិសវនតោ បទុមមិវ វិកសនដ្ឋេន ពុទ្ធោតិ អត្ថោ។ **ខីណាសវសង្ខាតេន ពុទ្ធោ**តិ ឯវមាទីហិ ឆហិ បរិយាយេហិ និទ្ទក្ខយវិពុទ្ធោ បុរិសោ វិយ សព្ពកិលេសនិទ្ទក្ខយវិពុទ្ធត្តា ពុទ្ធោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឯកាយនមគ្គំ គតោតិ ពុទ្ធោ**តិ គមនត្ថានំ ពុទ្ធិអត្ថតាយ ពុទ្ធិអត្ថានម្បិ គមនត្ថតា លព្ភតីតិ ឯកាយនមគ្គំ គតត្តា ពុទ្ធោតិ វុច្ចតីតិ អត្ថោ។ **ឯកោ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អភិសម្ពុទ្ធោតិ ពុទ្ធោ**តិ ន បរេហិ ពុទ្ធត្តា ពុទ្ធោ, អថ ខោ សយមេវ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អភិសម្ពុទ្ធត្តា ពុទ្ធោតិ អត្ថោ។ **អពុទ្ធិវិហតត្តា ពុទ្ធិបដិលាភា ពុទ្ធោ**តិ ពុទ្ធិ ពុទ្ធំ ពោធោតិ អនត្ថន្តរំ។ តត្ថ យថា រត្តគុណយោគតោ រត្តោ បដោ, ឯវំ ពុទ្ធគុណយោគតោ ពុទ្ធោតិ ញាបនត្ថំ វុត្តំ។ តតោ បរំ **ពុទ្ធោតិ នេតំ នាម**ន្តិអាទិ អត្ថានុគតាយំ បញ្ញត្តីតិ ពោធនត្ថំ វុត្តន្តិ ឯវមេត្ថ ឥមិនាបិ ការណេន ភគវា ពុទ្ធោតិ វេទិតព្ពំ។

**១៤២**. **អស្សា**តិ ភគវតោ។ **គុណវិសិដ្ឋសព្ពសត្តុត្តមគរុគារវាធិវចន**ន្តិ សព្ពេហិ សីលាទិគុណេហិ វិសិដ្ឋស្ស តតោ ឯវ សព្ពសត្តេហិ ឧត្តមស្ស គរុនោ គារវវសេន វុត្តវចនមិទំ ភគវាតិ។ តថា ហិ លោកនាថោ អបរិមិតនិរុបមប្បភាវសីលាទិគុណវិសេសសមង្គិតាយ សព្ពានត្ថបរិហារបុព្ពង្គមាយ និរវសេសហិតសុខវិធានតប្បរាយ និរតិសយាយ បយោគសម្បត្តិយា សទេវមនុស្សាយ បជាយ, អច្ចន្តុបការិតាយ ច អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ អបរិមាណានំ សត្តានំ ឧត្តមគារវដ្ឋានន្តិ។

**ភគវាតិ វចនំ សេដ្ឋ**ន្តិ សេដ្ឋវាចកំ វចនំ សេដ្ឋគុណសហចរណតោ "សេដ្ឋ"ន្តិ វុត្តំ។ អថ វា វុច្ចតីតិ វចនំ, អត្ថោ។ តស្មា យោ "ភគវា"តិ វចនេន វចនីយោ អត្ថោ, សោ សេដ្ឋោតិ អត្ថោ។ **ភគវាតិ វចនមុត្តម**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **គារវយុត្តោ**តិ គរុភាវយុត្តោ គរុគុណយោគតោ, គរុករណំ វា សាតិសយំ អរហតីតិ គារវយុត្តោ, គារវារហោតិ អត្ថោ។

គុណវិសេសហេតុកំ "ភគវា"តិ ឥទំ ភគវតោ នាមន្តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិត្ថារតោ វិភជិតុកាមោ នាមំ យេវ តាវ អត្ថុទ្ធារវសេន ទស្សេន្តោ **"ចតុព្ពិធំ វា នាម"**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អាវត្ថិក**ន្តិ អវត្ថាយ វិទិតំ តំ តំ អវត្ថំ ឧបាទាយ បញ្ញត្តំ វោហរិតំ។ តថា **លិង្គិកំ** តេន តេន លិង្គេន វោហរិតំ។ **នេមិត្តិក**ន្តិ និមិត្តតោ អាគតំ។ **អធិច្ចសមុប្បន្ន**ន្តិ យទិច្ឆាយ បវត្តំ, យទិច្ឆាយ អាគតំ **យទិច្ឆកំ**។ បឋមេន **អាទិ**-សទ្ទេន ពាលោ, យុវា, វុឌ្ឍោតិ ឯវមាទី សង្គណ្ហាតិ, ទុតិយេន មុណ្ឌី, ជដីតិ ឯវមាទី, តតិយេន ពហុស្សុតោ, ធម្មកថិកោ, ឈាយីតិ ឯវមាទី, ចតុត្ថេន អយមវិសេនំ បាវចនន្តិ ឯវមាទី សង្គណ្ហាតិ។ "នេមិត្តិក"ន្តិ វុត្តមត្ថំ ព្យតិរេកវសេន បតិដ្ឋាបេតុំ **"ន មហាមាយាយា"**តិអាទិ វុត្តំ។ **"វិមោក្ខន្តិក"**ន្តិ ឥមិនា ឥទំ នាមំ អរិយាយ ជាតិយា ជាតក្ខណេយេវ ជាតន្តិ ទស្សេតិ។ យទិ វិមោក្ខន្តិកំ, អថ កស្មា អញ្ញេហិ ខីណាសវេហិ អសាធារណន្តិ អាហ **"សហ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស បដិលាភា"**តិ។ ពុទ្ធានញ្ហិ អរហត្តផលំ និប្ផជ្ជមានំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណាទីហិ សព្ពេហិ ពុទ្ធគុណេហិ សទ្ធឹយេវ និប្ផជ្ជតិ។ តេន វុត្តំ "វិមោក្ខន្តិក"ន្តិ។ **សច្ឆិកា បញ្ញត្តី**តិ សព្ពធម្មានំ សច្ឆិកិរិយានិមិត្តា បញ្ញត្តិ។ អថ វា **សច្ឆិកា បញ្ញត្តី**តិ បច្ចក្ខសិទ្ធា បញ្ញត្តិ។ យំគុណនិមិត្តា ហិ សា, តេ សត្ថុ បច្ចក្ខភូតាតិ គុណា វិយ សាបិ សច្ឆិកតា ឯវ នាម ហោតិ, ន បរេសំ វោហារមត្តេនាតិ អធិប្បាយោ។

**១៤៣**. **វទន្តី**តិ មហាថេរស្ស គរុភាវតោ ពហុវចនេនាហ, សង្គីតិការេហិ វា កតមនុវាទំ សន្ធាយ។ ឥស្សរិយាទិភេទោ ភគោ អស្ស អត្ថីតិ **ភគី។ អភាសិ ភគ្គ**ន្តិ រាគាទិបាបធម្មំ ភគ្គំ អកាសិ, ភគ្គវាតិ អត្ថោ។ **ពហូហិ ញាយេហី**តិ កាយភាវនាទិភេទេហិ អនេកេហិ ភាវនាក្កមេហិ។ **សុភាវិតត្តនោ**តិ សម្មទេវ ភាវិតសភាវស្ស។ បច្ចត្តេ ចេតំ សាមិវចនំ។

**និទ្ទេសេ វុត្តនយេនា**តិ ឯត្ថាយំ និទ្ទេសនយោ –

> "ភគវាតិ គារវាធិវចនមេតំ។ អបិច ភគ្គរាគោតិ ភគវា, ភគ្គទោសោតិ ភគវា, ភគ្គមោហោតិ ភគវា, ភគ្គមានោតិ ភគវា, ភគ្គទិដ្ឋីតិ ភគវា, ភគ្គតណ្ហោតិ ភគវា, ភគ្គកិលេសោតិ ភគវា, ភជិ វិភជិ បវិភជិ ធម្មរតនន្តិ ភគវា, ភវានំ អន្តករោតិ ភគវា, ភាវិតកាយោ ភាវិតសីលោ ភាវិតចិត្តោ ភាវិតបញ្ញោតិ ភគវា, ភជិ វា ភគវា អរញ្ញវនបត្ថានិ បន្តានិ សេនាសនានិ អប្បសទ្ទានិ អប្បនិគ្ឃោសានិ វិជនវាតានិ មនុស្សរាហស្សេយ្យកានិ បដិសល្លានសារុប្បានីតិ ភគវា, ភាគី វា ភគវា ចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសនគិលានបច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារានន្តិ ភគវា, ភាគី វា ភគវា អត្ថរសស្ស ធម្មរសស្ស វិមុត្តិរសស្ស អធិសីលស្ស អធិចិត្តស្ស អធិបញ្ញាយាតិ ភគវា, ភាគី វា ភគវា ចតុន្នំ ឈានានំ ចតុន្នំ អប្បមញ្ញានំ ចតុន្នំ អរូបសមាបត្តីនន្តិ ភគវា, ភាគី វា ភគវា អដ្ឋន្នំ វិមោក្ខានំ អដ្ឋន្នំ

អភិភាយតនានំ នវន្នំ អនុបុព្ពវិហារសមាបត្តីនន្តិ ភគវា, ភាគី វា ភគវា ទសន្នំ សញ្ញាភាវនានំ ទសន្នំ កសិណសមាបត្តីនំ អានាបានស្សតិសមាធិស្ស អសុភសមាបត្តិយាតិ ភគវា, ភាគី វា ភគវា ចតុន្នំ សតិបដ្ឋានានំ ចតុន្នំ សម្មប្បធានានំ ចតុន្នំ ឥទ្ធិបាទានំ បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ បញ្ចន្នំ ពលានំ សត្តន្នំ ពោជ្ឈង្គានំ អរិយស្ស អដ្ឋង្គិកស្ស មគ្គស្សាតិ ភគវា, ភាគី វា ភគវា ទសន្នំ តថាគតពលានំ ចតុន្នំ វេសារជ្ជានំ ចតុន្នំ បដិសម្ភិទានំ ឆន្នំ អភិញ្ញានំ ឆន្នំ ពុទ្ធធម្មានន្តិ ភគវា, ភគវាតិ នេតំ នាមំ...បេ.... សច្ឆិកា បញ្ញត្តិ យទិទំ ភគវា”តិ (មហានិ. ៨៣)។

ឯត្ថ ច “**គារវាធិវចន**”ន្តិអាទីនិ យទិបិ គាថាយំ អាគតបទានុក្កមេន ន និទ្ទិដ្ឋានិ, យថារហំ បន តេសំ សព្ពេសម្បិ និទ្ទេសភាវេន វេទិតព្ពានិ។ តត្ថ **គារវាធិវចន**ន្តិ គរូនំ គរុភាវវាចកំ វចនំ។ **ភជី**តិ ភាគសោ កថេសិ។ តេនាហ “**វិភជី**”តិ។ **ធម្មរតន**ន្តិ មគ្គផលាទិអរិយធម្មរតនំ។ បុន **ភជី**តិ សេវិ។ **ភាគី**តិ ភាគធេយ្យវា។ បុន **ភាគី**តិ ភជនសីលោ។ **អត្ថរសស្សា**តិ អត្ថសន្និស្សយស្ស រសស្ស។ វិមុត្តាយតនសីសេ ហិ ឋត្វា ធម្មំ កថេន្តស្ស, សុណន្តស្ស ច តទត្ថំ អារព្ភ ឧប្បជ្ជនកបីតិសោមនស្សំ អត្ថរសោ។ ធម្មំ អារព្ភ **ធម្មរសោ**។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ “លភតិ អត្ថវេទំ, លភតិ ធម្មវេទ”ន្តិ (អ. និ. ៦.១០)។ **វិមុត្តិរសស្សា**តិ វិមុត្តិភូតស្ស, វិមុត្តិសន្និស្សយស្ស វា រសស្ស។ **សញ្ញាភាវនាន**ន្តិ អនិច្ចសញ្ញាទីនំ ទសន្នំ សញ្ញាភាវនានំ។ **ឆន្នំ ពុទ្ធធម្មាន**ន្តិ ឆ អសាធារណញាណានិ សន្ធាយ វុត្តំ។ តត្ថ តត្ថ “ភគវា”តិ សទ្ទសិទ្ធិ និរុត្តិនយេន វេទិតព្ពា។

**១៤៤**. យទិបិ “ភាគ្យវា”តិអាទីហិ បទេហិ វុច្ចមានោ អត្ថោ “ភគី ភជី”តិ និទ្ទេសគាថាយ សង្គហិតោ ឯវ, តថាបិ បទសិទ្ធិ អត្ថវិភាគអត្ថយោជនាទិសហិតោ សំវណ្ណនានយោ តតោ អញ្ញាការោតិ វុត្តំ “**អយំ បន អបរោ នយោ**”តិ។ **អាទិក**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន វណ្ណវិការោ , វណ្ណលោបោ, ធាតុអត្ថេន និយោជនញ្ចាតិ ឥមំ តិវិធំ លក្ខណំ សង្គណ្ហាតិ។ **សទ្ទនយេនា**តិ ព្យាករណនយេន។ បិសោទរាទីនំ សទ្ទានំ អាកតិគណភាវតោ វុត្តំ “**បិសោទរាទិ បក្ខេបលក្ខណំ គហេត្វា**”តិ។ បក្ខិបនមេវ លក្ខណំ។ តប្បរិយាបន្នតាករណំ ហិ បក្ខិបនំ។ **បារប្បត្ត**ន្តិ បរមុក្កំសគតំ បារមិភាវប្បត្តំ។ **ភាគ្យ**ន្តិ កុសលំ។ តត្ថ មគ្គកុសលំ លោកុត្តរសុខនិព្ពត្តកំ, ឥតរំ លោកិយសុខនិព្ពត្តកំ, ឥតរម្បិ វា វិវដ្ដូបនិស្សយំ បរិយាយតោ លោកុត្តរសុខនិព្ពត្តកំ សិយា។

លោភាទយោ ឯកកវសេន គហិតា។ តថា វិបរីតមនសិការោ វិបល្លាសភាវសាមញ្ញេន, អហិរិកាទយោ ទុកវសេន។ លោភាទយោ ច បុន “**តិវិធាកុសលមូល**”ន្តិ តិកវសេន គហិតា។ កាយទុច្ចរិតាទិ-តណ្ហាសំកិលេសាទិរាគមលាទិរាគវិសមាទិកាមសញ្ញាទិកាមវិតក្កាទិតណ្ហាបបញ្ចាទយោ **តិវិធទុច្ចរិតា**ទយោ។ សុភសញ្ញាទិកា **ចតុព្ពិធវិបរិយេសា**។ “ចីវរហេតុ វា ភិក្ខុនោ តណ្ហា ឧប្បជ្ជមានា ឧប្បជ្ជតិ, បិណ្ឌបាត , សេនាសន, ឥតិភវាភវហេតុ វា”តិ (អ. និ. ៤.៩) ឯវមាគតា **ចត្តារោ តណ្ហុប្បាទា**។ “ពុទ្ធេ កង្ខតិ, ធម្មេ, សង្ឃេ, សិក្ខាយ, សព្រហ្មចារីសុ កុបិតោ ហោតិ អនត្តមនោ អាហតចិត្តោ ខីលជាតោ”តិ (ទី. និ. ៣.៣១៩; ម. និ. ១.១៨៥; អ. និ. ៥.២០៥; ៩.៧១; វិភ. ៩៤១) ឯវមាគតានិ **បញ្ច ចេតោខីលានិ**។ “កាមេ អវីតរាគោ ហោតិ, កាយេ អវីតរាគោ, រូបេ អវីតរាគោ, យាវទត្ថំ ឧទរាវទេហកំ ភុញ្ជិត្វា សេយ្យសុខំ បស្សសុខំ មិទ្ធសុខំ អនុយុត្តោ វិហរតិ, អញ្ញតរំ ទេវនិកាយំ បណិធាយ ព្រហ្មចរិយំ ចរតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣២០; ម. និ. ១.១៨៦) អាគតា **បញ្ច វិនិពន្ធា**។ រូបាភិនន្ទនាទយោ **បញ្ចាភិនន្ទនា**។ កោធោ, មក្ខោ, ឥស្សា, សាឋេយ្យំ, បាបិច្ឆតា, សន្ទិដ្ឋិបរាមាសោតិ ឥមានិ **ឆ វិវាទមូលានិ**។ រូបតណ្ហាទយោ **ឆ តណ្ហាកាយា**។

កាមរាគបដិឃទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាភវរាគមានាវិជ្ជា **សត្តានុសយា**។ មិច្ឆាទិដ្ឋិអាទយោ **អដ្ឋ មិច្ឆត្តា**។ “តណ្ហំ បដិច្ច បរិយេសនា, បរិយេសនំ បដិច្ច លាភោ, លាភំ បដិច្ច វិនិច្ឆយោ, វិនិច្ឆយំ បដិច្ច ឆន្ទរាគោ, ឆន្ទរាគំ បដិច្ច អជ្ឈោសានំ, អជ្ឈោសានំ បដិច្ច បរិគ្គហោ, បរិគ្គហំ បដិច្ច មច្ឆរិយំ, មច្ឆរិយំ បដិច្ច អារក្ខា, អារក្ខាធិករណំ ទណ្ឌាទានាទយោ”តិ (ទី. និ. ២.១០៣; ៣.៣៥៩) ឯតេ **នវ តណ្ហាមូលកា**។ ចត្តារោ សស្សតវាទា, ចត្តារោ ឯកច្ចសស្សតវាទា, ចត្តារោ អន្តានន្តិកា, ចត្តារោ អមរាវិក្ខេបិកា, ទ្វេ អធិច្ចសមុប្បន្និកា, សោឡស សញ្ញីវាទា, អដ្ឋ អសញ្ញីវាទា, អដ្ឋ នេវសញ្ញីនាសញ្ញីវាទា , សត្ត ឧច្ឆេទវាទា, បញ្ច បរមទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទាតិ ឯតានិ **ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានិ**។ អជ្ឈត្តិកស្ស ឧបាទាយ “អស្មី”តិ ហោតិ, “ឥត្ថស្មី”តិ, “ឯវស្មី”តិ, “អញ្ញថាស្មី”តិ, “ភវិស្ស”ន្តិ, “ឥត្ថំ ភវិស្ស”ន្តិ, “ឯវំ ភវិស្ស”ន្តិ, “អញ្ញថា ភវិស្ស”ន្តិ, “អសស្មី”តិ, “សាតស្មី”តិ, “សិយ”ន្តិ, “ឥត្ថំ សិយ”ន្តិ, “ឯវំ សិយ”ន្តិ, “អញ្ញថា សិយ”ន្តិ, “អបាហំ សិយ”ន្តិ, “អបាហំ ឥត្ថំ សិយ”ន្តិ, “អបាហំ ឯវំ សិយ”ន្តិ, “អបាហំ អញ្ញថា សិយ”ន្តិ ហោតីតិ អដ្ឋារស, ពាហិរស្សុបាទាយ “ឥមិនា អស្មី”តិ ហោតិ, “ឥមិនា ឥត្ថស្មី”តិ, “ឥមិនា ឯវស្មី”តិ, “ឥមិនា អញ្ញថាស្មី”តិអាទិកា (វិភ. ៩៧៥-៩៧៦) វុត្តនយា អដ្ឋារសាតិ ឆត្តឹស, អតីតា ឆត្តឹស, អនាគតា ឆត្តឹស, បច្ចុប្បន្នា ឆត្តឹសាតិ **អដ្ឋសតតណ្ហាវិចរិតានិ**។

**បភេទ**-សទ្ទោ បច្ចេកំ សម្ពន្ធិតព្ពោ។ តត្ថាយំ យោជនា – លោភប្បភេទា ទោសប្បភេទា យាវ អដ្ឋសត តណ្ហាវិចរិតប្បភេទាតិ។ សព្ពានិ សត្តានំ ទរថបរិឡាហករានិ កិលេសានំ អនេកានិ សតសហស្សានិ អភញ្ជីតិ យោជនា។ អារម្មណាទិវិភាគតោ ហិ បវត្តិអាការវិភាគតោ ច អនន្តប្បភេទា កិលេសាតិ។ **សង្ខេបតោ**តិ ឯត្ថ សមុច្ឆេទប្បហានវសេន សព្ពសោ អប្បវត្តិករណេន **កិលេសមារំ**, សមុទយប្បហានបរិញ្ញាវសេន **ខន្ធមារំ**, សហាយវេកល្លករណវសេន សព្ពថា អប្បវត្តិករណេន **អភិសង្ខារមារំ**, ពលវិធមនវិសយាតិក្កមនវសេន **ទេវបុត្តមច្ចុមារញ្ច អភញ្ជិ** ភគ្គេ អកាសិ។ **បរិស្សយានន្តិ** ឧបទ្ទវានំ។ សម្បតិ, អាយតិញ្ច សត្តានំ អនត្ថាវហត្តា មារណដ្ឋេន វិពាធនដ្ឋេន កិលេសាវ មារោតិ **កិលេសមារោ**។ វធកដ្ឋេន ខន្ធាវ មារោតិ **ខន្ធមារោ**។ តថា ហិ វុត្តំ "វធកំ រូបំ 'វធកំ រូប'ន្តិ យថាភូតំ នប្បជានាតី"តិអាទិ (សំ. និ. ៣.៨៥)។ ជាតិជរាទិមហាព្យសននិព្ពត្តនេន អភិសង្ខារោវ មារោតិ **អភិសង្ខារមារោ**។ សំកិលេសនិមិត្តំ ហុត្វា គុណមារណដ្ឋេន ទេវបុត្តោវ មារោតិ **ទេវបុត្តមារោ**។ សត្តានំ ជីវិតស្ស, ជីវិតបរិក្ខារានញ្ច ជានិករណេន មហាពាធរូបត្តា មច្ចុ ឯវ មារោតិ **មច្ចុមារោ**។

**សតបុញ្ញលក្ខណធរស្សា**តិ អនេកសតបុញ្ញនិព្ពត្តមហាបុរិសលក្ខណវហតោ **រូបកាយសម្បត្តិ ទីបិតា ហោតិ**, តគតរាសំ ផលសម្បទានំ មូលភាវតោ, អធិដ្ឋានភាវតោ ច។ **ធម្មកាយសម្បត្តិ** ទីបិតា ហោតិ, បហានសម្បទាបុព្ពកត្តា ញាណសម្បទាទីនំ។ ភាត្យវតាយ លោកិយានំ **ពហុមតភាវោ**។ ភគ្គទោសតាយ បរិក្ខកានំ ពហុមតភាវោតិ យោជនា។ ឯវំ តតោ បរេសុបិ យថាសម្ភវំ យោជេតព្ពំ។ បុញ្ញវន្តំ ហិ **គហដ្ឋា** ឧត្តិយាទយោ អភិគច្ឆន្តិ, បហីនទោសំ **បព្ពជិត**តាបសបរិព្ពាជកាទយោ "ទោសវិនយាយ ធម្មំ ទេសេតី"តិ។ **អភិគតានញ្ច នេសំ កាយចិត្តទុក្ខាបនយនេ បដិពលភាវោ, អាមិសទានធម្មទានេហិ** ឧបការសព្ភាវតោ។ រូបកាយំ តស្ស បសាទចក្ខុនា, ធម្មកាយំ បញ្ញាចក្ខុនា ទិស្វា ទុក្ខទ្វយស្ស បដិប្បស្សម្ភនតោ ឧបគតានញ្ច តេសំ អាមិសទានធម្មទានេហិ **ឧបការិតា**, "បុព្ពេ អាមិសទានធម្មទានេហិ មយា អយំ លោកគ្គភាវោ អធិគតោ, តស្មា តុម្ហេហិបិ ឯវមេវ បដិបជ្ជិតព្ព"ន្តិ ឯវំ សម្មាបដិបត្តិយំ និយោជនេន អភិគតានំ **លោកិយលោកុត្តរសុខេហិ សំយោជនសមត្ថតា ច ទីបិតា ហោតិ**។

**សកចិត្តេ ឥស្សរិយំ** អត្តនោ ចិត្តស្ស វសីភាវាបាទនំ, យេន បដិក្កូលាទីសុ អប្បដិក្កូលសញ្ញិតាទិវិហារសិទ្ធិ, អធិដ្ឋានិទ្ធិអាទិកោ ឥទ្ធិវិធោបិ ចិត្តិស្សរិយមេវ ចិត្តភាវនាយ វសីភាវប្បត្តិយា ឥជ្ឈនតោ។ **អណិមាលឃិមាទិក**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន មហិមា បត្តិ បាកម្មំ ឦសិតា វសិតា យត្ថកាមាវសាយិតាតិ ឥមេ ឆបិ សង្គហិតា។ តត្ថ កាយស្ស អណុភាវករណំ **អណិមា**។ លហុភាវោ **លឃិមា** អាកាសេ បទសា គមនាទិនា។ មហត្តំ **មហិមា** កាយស្ស មហន្តតាបាទនំ។ ឥដ្ឋទេសប្បត្តិ **បត្តិ**។ អធិដ្ឋានាទិវសេន ឥច្ឆិតនិប្ផាទនំ **បាកម្មំ**។ សយំវសិតា ឥស្សរភាវោ **ឦសិតា**។ ឥទ្ធិវិធេ វសីភាវោ **វសិតា**។ អាកាសេន វា គច្ឆតោ, អញ្ញំ វា កិញ្ចិ ករោតោ យត្ថ កត្ថចិ វោសានប្បត្តិ **យត្ថកាមាវសាយិតា**។ "កុមារករូបាទិទស្សន"ន្តិបិ វទន្តិ។ ឯវមិទំ អដ្ឋវិធំ **លោកិយសម្មតំ** ឥស្សរិយំ។ តំ បន ភគវតោ ឥទ្ធិវិធន្តោគធំ, អនញ្ញសាធារណញ្ចាតិ អាហ **"សព្ពាការបរិបូរំ អត្ថី"**តិ។

កេសញ្ចិ បទេសវុត្តិ, អយថាភូតគុណសន្និស្សយត្តា អបរិសុទ្ធោ ច យសោ ហោតិ, ន ឯវំ តថាគតស្សាតិ ទស្សេតុំ **"លោកត្តយព្យាបកោ"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ឥធ អធិគតសត្តគុណានំ អារុប្បេ ឧប្បន្នានំ "ឥតិបិ សោ ភគវា"តិអាទិនា ភគវតោ គុណេ អនុស្សរន្តានំ យសោ បាកដោ ហោតីតិ អាហ "លោកត្តយព្យាបកោ"តិ។ យថាភុច្ចគុណាធិគតត្តា ឯវ **អតិវិយ បរិសុទ្ធោ**។ អនវសេសលក្ខណានុព្យញ្ជនាទិសម្បត្តិយា **សព្ពាការបរិបូរា។ សព្ពង្គបច្ចង្គសិរី** សព្ពេសំ អង្គបច្ចង្គានំ សោភា។ "តិណ្ណោ តារយេយ្យ"ន្តិអាទិនា **យំ យំ ឯតេន** លោកនាថេន **ឥច្ឆិតំ** មនោរថបណិធានវសេន, **បត្ថិតំ** កាយបណិធានវសេន។ **តថេវា**តិ បណិធានានុរូបមេវ។ វីរិយបារមិភាវប្បត្តោ, អរិយមគ្គបរិយាបន្នោ ច **សម្មាវាយាមសង្ខាតោ បយត្តោ**។

**ភេទេហី**តិ សព្ពត្ថិកទុកបទស់ហិតេហិ បភេទេហិ។ **បដិច្ចសមុប្បាទាទីហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ន កេវលំ **វិភង្គបាឡិយំ** អាគតា សតិបដ្ឋានាទយោវ សង្គហិតា, អថ ខោ សង្គហាទយោ, សមយវិមុត្តាទយោ, បបនាទយោ , តិកបដ្ឋានាទយោ ច សង្គហិតាតិ វេទិតព្ពំ។ **ទុក្ខសច្ចស្ស បីឡនដ្ឋោ** តំសមង្គិនោ សត្តស្ស ហឹសនំ អវិប្ផារិកតាករណំ។ **សង្ខតដ្ឋោ** សមេច្ចសម្ភូយបច្ចយេហិ កតភាវោ។ **សន្តាបដ្ឋោ** ទុក្ខទុក្ខតាទីហិ សន្តប្បនំ បរិទហនំ។ **វិបរិណាមដ្ឋោ** ជរាយ, មរណេន ចាតិ ទ្វិធា វិបរិណាមេតព្ពតា។ **សមុទយស្ស អាយូហនដ្ឋោ** ទុក្ខស្ស និព្ពត្តនវសេន សម្បិណ្ឌនំ។ **និទានដ្ឋោ** "ឥទំ តំ ទុក្ខ"ន្តិ និទទន្តស្ស វិយ សមុដ្ឋាបនំ។ **សំយោគដ្ឋោ** សំសារទុក្ខេន សំយោជនំ។ **បលិពោធដ្ឋោ** មគ្គាធិគមស្ស និវារណំ។ និរោធស្ស **និស្សរណដ្ឋោ** សព្ពូបធីនំ បដិនិស្សគ្គសភាវត្តា តតោ វិនិស្សដតា, តន្និស្សរណនិមិត្តតា វា។ **វិវេកដ្ឋោ** សព្ពសង្ខារវិសំយុត្តតា។ **អសង្ខតដ្ឋោ** កេនចិបិ បច្ចយេន អនភិសង្ខតតា។ **អមតដ្ឋោ** និច្ចសភាវត្តា មរណាភាវោ, សត្តានំ មរណាភាវហេតុតា វា។ **មគ្គស្ស និយ្យានដ្ឋោ** វដ្ដទុក្ខតោ និគ្គមនដ្ឋោ។ **ហេតុអត្ថោ** និព្ពានស្ស សម្បាបកភាវោ។ **ទស្សនដ្ឋោ** អច្ចន្តសុខុមស្ស និព្ពានស្ស សច្ឆិករណំ។ **អាធិបតេយ្យដ្ឋោ** ចតុសច្ចទស្សនេ សម្បយុត្តានំ អាធិបច្ចករណំ,

អារម្មណាធិបតិភាវោ វា វិសេសតោ មគ្គាធិបតិវចនតោ។ សតិបិ ហិ ឈានាទីនំ អារម្មណាធិបតិភាវេ "ឈានាធិបតិនោ ធម្មា"តិ ឯវមាទី អវត្វា "មគ្គាធិបតិនោ ធម្មា" ឥច្චេវ វុត្តំ, តស្មា វិញ្ញាយតិ "អត្ថិ មគ្គស្ស អារម្មណាធិបតិភាវេ វិសេសោ"តិ។ ឯតេ ច បីឡនាទយោ សោឡសាការា នាម។ កស្មា បនេត្ថ អញ្ញេសុ រោគគណ្ឌាទិអាកាវេសុ វិជ្ជមានេសុ ឯតេវ បរិគ្គយ្ហន្តីតិ? សលក្ខណតោ ច សច្ចន្តរទស្សនតោ ច អាវិភាវតោ។ ស្វាយមត្ថោ បរតោ សច្ចកថាយមេវ អាវិ ភវិស្សតិ។

**ទិព្ពវិហារោ** កសិណាទិអារម្មណានិ រូបាវចរជ្ឈានានិ។ មេត្តាទិជ្ឈានានិ **ព្រហ្មវិហារោ**។ ផលសមាបត្តិ **អរិយវិហារោ**។ កាមេហិ វិវេកដ្ឋកាយតាវសេន ឯកីភាវោ **កាយវិវេកោ**។ បឋមជ្ឈានាទិនា នីវរណាទីហិ វិវិត្តចិត្តតា **ចិត្តវិវេកោ។ ឧបធិវិវេកោ** និព្ពានំ។ **អញ្ញេ**តិ លោកិយាភិញ្ញាទិកេ។

កិលេសាភិសង្ខារវសេន ភវេសុ បរិព្ភមនំ, សោ ច តណ្ហាប្បធានោតិ វុត្តំ "**តណ្ហាសង្ខាតំ គមន**"ន្តិ។ **វន្ត**ន្តិ អរិយមគ្គមុខេន ឧគ្គិរិតំ បុន អបច្ចាវមនវសេន ឆឌ្ឌិតំ។ **ភគវាតិ វុច្ចតិ** និរុត្តិនយេនាតិ ទស្សេន្តោ អាហ "**យថា...បេ.... មេខលា**"តិ។

អបរោ នយោ – ភាគវាតិ ភគវា, ភតវាតិ ភគវា, ភាគេ វនីតិ ភគវា, ភគេ វនីតិ ភគវា, ភត្តវាតិ ភគវា, ភគេ វមីតិ ភគវា។ ភាគេ វមីតិ ភគវា។

> ភាគវា ភតវា ភាគេ, ភគេ ច វនិ ភត្តវា;
> ភគេ វមិ តថា ភាគេ, វមីតិ ភគវា ជិនោ។

តត្ថ កថំ **ភាគវាតិ ភគវា**? យេ តេ សីលាទយោ ធម្មក្ខន្ធា គុណកោដ្ឋាសា, តេ អនញ្ញសាធារណា និរតិសយា តថាគតស្ស អត្ថិ ឧបលព្ភន្តិ។ តថា ហិស្ស សីលំ សមាធិ បញ្ញា វិមុត្តិ វិមុត្តិញាណទស្សនំ, ហិរី ឱត្តប្បំ, សទ្ធា វីរិយំ, សតិ សម្បជញ្ញំ, សីលវិសុទ្ធិ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិ, សមថោ វិបស្សនា, តីណិ កុសលមូលានិ, តីណិ សុចរិតានិ, តយោ សម្មាវិតក្កា, តិស្សោ អនវជ្ជសញ្ញា, តិស្សោ ធាតុយោ, ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា, ចត្តារោ សម្មប្បធានា, ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា, ចត្តារោ អរិយមគ្គា, ចត្តារិ អរិយផលានិ, ចតស្សោ បដិសម្ភិទា, ចតុយោនិបរិច្ឆេទកញាណានិ, ចត្តារោ អរិយវំសា, ចត្តារិ វេសារជ្ជញាណានិ, បញ្ច បធានិយង្គានិ, បញ្ចង្គិកោ សម្មាសមាធិ, បញ្ចញាណិកោ សម្មាសមាធិ, បញ្ចិន្ទ្រិយានិ, បញ្ច ពលានិ, បញ្ច និស្សារណីយា ធាតុយោ, បញ្ច វិមុត្តាយតនញាណានិ, បញ្ច វិមុត្តិបរិបាចនីយា សញ្ញា, ឆ អនុស្សតិដ្ឋានានិ, ឆ គារវា, ឆ និស្សារណីយា ធាតុយោ, ឆ សតតវិហារា, ឆ អនុត្តរិយានិ, ឆ និព្ពេធភាគិយា សញ្ញា, ឆ អភិញ្ញា, ឆ អសាធារណញាណានិ, សត្ត អបរិហានិយា ធម្មា, សត្ត អរិយធម្មា, សត្ត អរិយធនានិ, សត្ត ពោជ្ឈង្គា, សត្ត សប្បុរិសធម្មា, សត្ត និជ្ជរវត្ថូនិ, សត្ត សញ្ញា, សត្តទក្ខិណេយ្យបុគ្គលទេសនា, សត្តវិញ្ញាណដ្ឋិតិទេសនា, សត្តខីណាសវពលទេសនា, អដ្ឋបញ្ញាបដិលាភហេតុទេសនា, អដ្ឋ សម្មត្តានិ, អដ្ឋលោកធម្មាតិក្កមា, អដ្ឋ អារម្ភវត្ថូនិ, អដ្ឋអក្ខណទេសនា, អដ្ឋ មហាបុរិសវិតក្កា, អដ្ឋអភិភាយតនទេសនា, អដ្ឋ វិមោក្ខា, នវ យោនិសោមនសិការមូលកា ធម្មា, នវ បារិសុទ្ធិបធានិយង្គានិ, នវសត្តាវាសទេសនា, នវ អាឃាតបដិវិនយា, នវ សញ្ញា, នវ នានត្តា, នវ អនុបុព្ពវិហារា, ទស នាថករណា ធម្មា, ទស កសិណាយតនានិ, ទស កុសលកម្មបថា, ទស សម្មត្តានិ, ទស អរិយវាសា, ទស អសេក្ខធម្មា, ទស តថាគតពលានិ, ឯកាទស មេត្តានិសំសា, ទ្វាទស ធម្មចក្កាការា, តេរស ធុតគុណា, ចុទ្ទស ពុទ្ធញាណានិ, បញ្ចទស វិមុត្តិបរិបាចនីយា ធម្មា, សោឡសវិធា អានាបានស្សតិ, សោឡស អបរន្តបនីយា ធម្មា, អដ្ឋារស ពុទ្ធធម្មា, ឯកូនវីសតិ បច្ចវេក្ខណញាណានិ, ចតុចត្តាលីស ញាណវត្ថូនិ , បញ្ញាស ឧទយព្ពយញាណានិ, បរោបញ្ញាស កុសលធម្មា, សត្តសត្តតិញាណវត្ថូនិ, ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សសមាបត្តិសញ្ចារិមហាវជិរញាណំ, អនន្តនយសមន្តបដ្ឋានបវិចយបច្ចវេក្ខណទេសនាញាណានិ, តថា អនន្តាសុ លោកធាតូសុ អនន្តានំ សត្តានំ អាសយាទិវិភាវនញាណានិ ចាតិ ឯវមាទយោ អនន្តាបរិមាណភេទា អនញ្ញសាធារណា និរតិសយា គុណភាគា គុណកោដ្ឋាសា សំវិជ្ជន្តិ ឧបលព្ភន្តិ។ តស្មា យថាវុត្តវិភាគា គុណភាគា អស្ស អត្ថីតិ ភាគវាតិ វត្តព្ពេ អា-ការស្ស រស្សត្តំ កត្វា "ភគវា"តិ វុត្តោ។ ឯវំ តាវ ភាគវាតិ ភគវា។

> យស្មា សីលាទយោ សព្ពេ, គុណភាគា អសេសតោ;
> វិជ្ជន្តិ សុគតេ តស្មា, "ភគវា"តិ បវុច្ចតិ។

កថំ **ភតវាតិ ភគវា**? យេ តេ សព្ពលោកហិតាយ ឧស្សុក្កមាបន្នេហិ មនុស្សត្តាទិកេ អដ្ឋ ធម្មេ សមោធានេត្វា សម្មាសម្ពោធិយា កតមហាភិនីហារេហិ មហាពោធិសត្តេហិ បរិបូរេតព្ពា ទានបារមី, សីលនេក្ខម្មបញ្ញាវីរិយខន្តិសច្ចអធិដ្ឋានមេត្តាឧបេក្ខាបារមីតិ ទស បារមិយោ, ទស ឧបបារមិយោ, ទស

បរមត្ថបារមិយោតិ សមតឹស បារមិយោ, ទានាទីនិ ចត្តារិ សង្គហវត្ថូនិ, សច្ចាទីនិ ចត្តារិ អធិដ្ឋានានិ, អត្តបរិច្ចាគោ, នយន, ធន, រជ្ជ, បុត្តទារបរិច្ចាគោតិ បញ្ច មហាបរិច្ចាគា, បុព្ពយោគោ, បុព្ពចរិយា, ធម្មក្ខានំ, ញាតត្ថចរិយា, លោកត្ថចរិយា, ពុទ្ធត្ថចរិយាតិ ឯវមាទយោ, សង្ខេបតោ វា សព្ពេ បុញ្ញសម្ភារញាណសម្ភារពុទ្ធការកធម្មា, តេ មហាភិនីហារតោ បដ្ឋាយ កប្បានំ សតសហស្សាធិកានិ ចត្តារិ អសង្ខ្យេយានិ យថា ហានភាគិយា, សំកិលេសភាគិយា, ឋិតិភាគិយា វា ន ហោន្តិ, អថ ខោ ឧត្តរុត្តរិ វិសេសភាគិយាវ ហោន្តិ, ឯវំ សក្កច្ចំ និរន្តរំ អនវសេសតោ ភតា សម្ភតា អស្ស អត្ថីតិ ភតវាតិ វត្តព្ពេ “ភគវា”តិ វុត្តោ និរុត្តិនយេន ត-ការស្ស គ-ការំ កត្វា។ អថ វា **ភតវា**តិ តេយេវ យថាវុត្តេ ពុទ្ធការកធម្មេ វុត្តនយេន ភរិ សម្ភរិ, បរិបូរេសីតិ អត្ថោ។ ឯវម្បិ ភតវាតិ ភគវា។

សម្ភាសម្ពោធិយា សព្ពេ, ទានបារមិអាទិកេ;
សម្ភារេ ភតវា នាថោ, តស្មាបិ ភគវា មតោ។

កថំ **ភាគេ វនីតិ ភគវា**? យេ តេ ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សសង្ខា ទេវសិកំ វឡញ្ជនកសមាបត្តិភាគា, តេ អនវសេសតោ លោកហិតត្ថំ, អត្តនោ ច ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារត្ថំ និច្ចកប្បំ និច្ចកប្បំ វនិ ភជិ សេវិ ពហុលមកាសីតិ ភាគេ វនីតិ ភគវា។ អថ វា អភិញ្ញេយ្យធម្មេសុ, កុសលាទីសុ, ខន្ធាទីសុ ច យេ តេ បរិញ្ញេយ្យាទិវសេន សង្ខេបតោ វា ចតុព្ពិធា អភិសមយភាគា, វិត្ថារតោ បន “ចក្ខុំ បរិញ្ញេយ្យំ…បេ…. ជរាមរណំ បរិញ្ញេយ្យ”ន្តិអាទិនា អនេកបរិញ្ញេយ្យភាគា, “ចក្ខុស្ស សមុទយោ បហាតព្ពោ…បេ…. ជរាមរណស្ស សមុទយោ បហាតព្ពោ”តិអាទិនា បហាតព្ពភាគា, “ចក្ខុស្ស និរោធោ…បេ…. ជរាមរណស្ស និរោធោ សច្ឆិកាតព្ពោ”តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.២១) សច្ឆិកាតព្ពភាគា, “ចក្ខុស្ស និរោធគាមិនី បដិបទា”តិអាទិនា, “ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា”តិអាទិនា ច អនេកភេទា ភាវេតព្ពភាគា ច ធម្មា, តេ សព្ពេ វនិ ភជិ យថារហំ គោចរភាវនាសេវនានំ វសេន សេវិ។ ឯវម្បិ ភាគេ វនីតិ ភគវា។ អថ វា យេ ឥមេ សីលាទយោ ធម្មក្ខន្ធា សាវកេហិ សាធារណា គុណកោដ្ឋាសា គុណភាគា, “កិន្តិ នុ ខោ តេ វេនេយ្យសន្តានេសុ បតិដ្ឋបេយ្យ”ន្តិ មហាករុណាយ វនិ អភិបត្ថយិ, សា ចស្ស អភិបត្ថនា យថាធិប្បេតផលាវហា អហោសិ។ ឯវម្បិ ភាគេ វនីតិ ភគវា។

យស្មា ញេយ្យសមាបត្តិ-គុណភាគេ តថាគតោ;
ភជិ បត្ថយិ សត្តានំ, ហិតាយ ភគវា តតោ។

កថំ **ភគេ វនីតិ ភគវា**? សមាសតោ តាវ កតបុញ្ញេហិ បយោគសម្បន្នេហិ យថាវិភវំ ភជីយន្តីតិ ភគា, លោកិយលោកុត្តរសម្បត្តិយោ។ តត្ថ លោកិយេ តាវ តថាគតោ សម្ពោធិតោ បុព្ពេ ពោធិសត្តភូតោ បរមុក្កំសគតេ វនិ ភជិ សេវិ, យត្ថ បតិដ្ឋាយ និរវសេសតោ ពុទ្ធការកធម្មេ សមន្នានេន្តោ ពុទ្ធធម្មេ បរិបាចេសិ។ ពុទ្ធភូតោ បន តេ និរវជ្ជសុខូបសំហិតេ អនញ្ញសាធារណេ លោកុត្តរេបិ វនិ ភជិ សេវិ។ វិត្ថារតោ បន បទេសរជ្ជឥស្សរិយចក្កវត្តិសម្បត្តិទេវរជ្ជសម្បត្តិអាទិវសេន, ឈានវិមោក្ខសមាធិសមាបត្តិញាណទស្សនមគ្គភាវនាផលសច្ឆិកិរិយាទិឧត្តរិមនុស្សធម្មវសេន ច អនេកវិហិតេ អនញ្ញសាធារណេ ភគេ វនិ ភជិ សេវិ។ ឯវម្បិ ភគេ វនីតិ ភគវា។

យា តា សម្បត្តិយោ លោកេ, យា ច លោកុត្តរា បុថូ;
សព្ពា តា ភជិ សម្ពុទ្ធោ, តស្មាបិ ភគវា មតោ។

កថំ **ភត្តវាតិ ភគវា**? ភត្តា ទឡ្ហភត្តិកា អស្ស ពហូ អត្ថីតិ ភត្តវា។ តថាគតោ ហិ មហាករុណាសព្ពញ្ញុតញ្ញាណាទិអបរិមិតនិរុបមប្បភាវគុណវិសេសសមង្គិ ភាវតោ សព្ពសត្តុត្តមោ សព្ពានត្ថបរិហារបុព្ពង្គមាយ និរវសេសហិតសុខវិធានតប្បរាយ និរតិសយាយ បយោគសម្បត្តិយា សទេវមនុស្សាយ បជាយ អច្ចន្តុបការិតាយ ទ្វត្តឹសមហាបុរិសលក្ខណអសីតិអនុព្យញ្ជនព្យាមប្បភាទិអនញ្ញសាធារណគុណវិសេសបដិមណ្ឌិតរូបកាយតាយ យថាភុច្ចគុណាធិគតេន “ឥតិបិ សោ ភគវា”តិអាទិនយប្បវត្តេន លោកត្តយព្យាបិនាសុវិបុលេន, សុវិសុទ្ធេន ច ថុតិឃោសេន សមន្នាគតត្តា, ឧក្កំសបារមិប្បត្តាសុ អប្បិច្ឆតាសន្តុដ្ឋិអាទីសុ សុបតិដ្ឋិតភាវតោ, ទសពលចតុវេសារជ្ជាទិនិរតិសយគុណវិសេសសមង្គិភាវតោ ច “រូបប្បមាណោ រូបប្បសន្នោ, ឃោសប្បមាណោ ឃោសប្បសន្នោ, លូខប្បមាណោ លូខប្បសន្នោ, ធម្មប្បមាណោ ធម្មប្បសន្នោ”តិ ឯវំ ចតុប្បមាណិកេ លោកសន្និវាសេ សព្ពថាបិ បសាទាវហភាវេន សមន្តបាសាទិកត្តា អបរិមាណានំ សត្តានំ សទេវមនុស្សានំ អាទរពហុមានគារវាយតនតាយ បរមបេមសម្ភត្តិដ្ឋានំ។ យេ តស្ស ឱវាទេ បតិដ្ឋិតា អវេច្ចប្បសាទេន សមន្នាគតា ហោន្តិ, កេនចិ អសំហារិយា តេសំ សម្ភត្តិ សមណេន វា ព្រាហ្មណេន វា ទេវេន វា មារេន វា

ព្រហ្មានា វាតិ។ តថា ហិ តេ អត្តនោ ជីវិតបរិច្ចាគេបិ តត្ថ បសាទំ ន បរិច្ចជន្តិ, តស្ស វា អាណំ ទឡ្ហ ភត្តិភាវតោ។ តេនេវាហ –

“យោ វេ កតញ្ញូ កតវេទិ ធីរោ,
កល្យាណមិត្តោ ទឡ្ហភត្តិ ច ហោតី”តិ។ (ជា. ២.១៧.៧៨);

“សេយ្យថាបិ , ភិក្ខវេ, មហាសមុទ្ទោ ឋិតធម្មោ វេលំ នាតិវត្តតិ, ឯវមេវ ខោ, ភិក្ខវេ, យំ មយា សាវកានំ សិក្ខាបទំ បញ្ញត្តំ, តំ មម សាវកា ជីវិតហេតុបិ នាតិក្កមន្តី”តិ (ឧទា. ៤៥; ចូឡវ. ៣៨៥) ច។

ឯវំ ភត្តវាតិ ភគវា និរុត្តិនយេន ឯកស្ស ត-ការស្ស លោបំ កត្វា ឥតរស្ស គ-ការំ កត្វា។

គុណាតិសយយុត្តស្ស , យស្មា លោកហិតេសិនោ;
សម្ភត្តា ពហវោ សត្ថុ, ភគវា តេន វុច្ចតិ។

កថំ **ភគេ វមីតិ ភគវា**? យស្មា តថាគតោ ពោធិសត្តភូតោបិ បុរិមាសុ ជាតីសុ បារមិយោ បូរេន្តោ ភគសង្ខាតំ សិរិំ, ឥស្សរិយំ, យសញ្ច វមិ ឧគ្គិរិ ខេឡបិណ្ឌំ វិយ អនបេក្ខោ ឆឌ្ឌយិ។ តថា ហិស្ស **សោមនស្សកុមារកាលេ** (ជា. ១.១៥.២១១ អាទយោ) **ហត្ថិបាលកុមារកាលេ** (ជា. ១.១៥.៣៣៧ អាទយោ) **អយោឃរបណ្ឌិតកាលេ** (ជា. ១.១៥.៣៦៣ អាទយោ) **មូគបក្ខបណ្ឌិតកាលេ** (ជា. ២.២២.១ អាទយោ) **ចូឡសុតសោមកាលេ**តិ (ជា. ២.១៧.១៩៥ អាទយោ) ឯវមាទីសុ នេក្ខម្មបារមិបូរណវសេន ទេវរជ្ជសទិសាយ រជ្ជសិរិយា បរិច្ចត្តអត្តភាវានំ បរិមាណំ នត្ថិ។ ចរិមត្តភាវេបិ ហត្ថគតំ ចក្កវត្តិសិរិំ ទេវលោកាធិបច្ចសទិសំ ចតុទីបិស្សរិយំ, ចក្កវត្តិសម្បត្តិសន្និស្សយំ សត្តរតនសមុជ្ជលំ យសញ្ច តិណាយបិ អមញ្ញមានោ និរបេក្ខោ បហាយ អភិនិក្ខមិត្វា សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុទ្ធោ, តស្មា ឥមេ សិរិអាទិកេ ភគេ វមីតិ ភគវា។ អថ វា ភានិ នាម នក្ខត្តានិ, តេហិ សមំ គច្ឆន្តិ បវត្តន្តីតិ ភគា, សិនេរុយុគន្ធរឧត្តរកុរុហិមវន្តាទិភាជនលោកវិសេសសន្និស្សយា សោភា កប្បដ្ឋិយភាវតោ។ តេបិ ភគវា វមិ តន្និវាសសត្តាវាសសមតិក្កមនតោ តប្បដិពទ្ធឆន្ទរាគប្បហានេន បជហីតិ។ ឯវម្បិ ភគេ វមីតិ ភគវា។

ចក្កវត្តិសិរិំ យស្មា, យសំ ឥស្សរិយំ សុខំ;
បហាសិ លោកចិត្តញ្ច, សុគតោ ភគវា តតោ។

កថំ **ភាគេ វមីតិ ភគវា**? ភាគា នាម សភាវធម្មកោដ្ឋាសា, តេ ខន្ធាយតនធាតាទិវសេន, តត្ថាបិ រូបវេទនាទិវសេន, អតីតាទិវសេន ច អនេកវិធា, តេ ច ភគវា “សព្ពំ បបញ្ចំ, សព្ពំ យោគំ, សព្ពំ គន្ថំ, សព្ពំ សំយោជនំ សមុច្ឆិន្ទិត្វា អមតំ ធាតុំ សមធិគច្ឆន្តោ វមិ ឧគ្គិរិ អនបេក្ខោ ឆឌ្ឌយិ ន បច្ចាវមិ។ តថា ហេស សព្ពត្ថកមេវ បថវិំ អាបំ តេជំ វាយំ, ចក្ខុំ សោតំ ឃានំ ជិវ្ហំ កាយំ មនំ, រូបេ សទ្ទេ គន្ធេ រសេ ផោដ្ឋព្ពេ ធម្មេ, ចក្ខុវិញ្ញាណំ...បេ.... មនោវិញ្ញាណំ, ចក្ខុសម្ផស្សំ...បេ.... មនោសម្ផស្សំ, ចក្ខុសម្ផស្សជំ វេទនំ...បេ.... មនោសម្ផស្សជំ វេទនំ, ចក្ខុសម្ផស្សជំ សញ្ញំ...បេ.... មនោសម្ផស្សជំ សញ្ញំ, ចក្ខុសម្ផស្សជំ ចេតនំ...បេ.... មនោសម្ផស្សជំ ចេតនំ, រូបតណ្ហំ ...បេ.... ធម្មតណ្ហំ, រូបវិតក្កំ...បេ.... ធម្មវិតក្កំ, រូបវិចារំ...បេ.... ធម្មវិចារ”ន្តិអាទិនា អនុបទធម្មវិភាគវសេនបិ សព្ពេវ ធម្មកោដ្ឋាសេ អនវសេសតោ វមិ ឧគ្គិរិ អនបេក្ខបរិច្ចាគេន ឆឌ្ឌយិ។ វុត្តំ ហេតំ –

“យំ តំ, អានន្ទ, ចត្តំ វន្តំ មុត្តំ បហីនំ បដិនិស្សដ្ឋំ, តំ តថាគតោ បុន បច្ចាវមិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិ (ទី. និ. ២.១៨៣)។

ឯវម្បិ ភាគេ វមីតិ ភគវា។ អថ វា **ភាគេ វមី**តិ សព្ពេបិ កុសលាកុសលេ សាវជ្ជានវជ្ជេ ហីនបណីតេ កណ្ហសុក្កសប្បដិភាគេ ធម្មេ អរិយមគ្គញាណមុខេន វមិ ឧគ្គិរិ អនបេក្ខោ បរិច្ចជិ បជហិ, បរេសញ្ច តថត្តាយ ធម្មំ ទេសេសិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

“ធម្មាបិ វោ, ភិក្ខវេ, បហាតព្ពា, បគេវ អធម្មា (ម. និ. ១.២៤០)។ កុល្លូបមំ វោ, ភិក្ខវេ, ធម្មំ ទេសេស្សាមិ និត្ថរណត្ថាយ, នោ គហណត្ថាយា”តិអាទិ (ម. និ. ១.២៤០)។

ឯវម្បិ ភាគេ វមីតិ ភគវា។

ឧន្ទាយតនធាតាទិ-ធម្មភេទា មហេសិនា;
កណ្ហា សុក្កា យតោ វន្តា, តតោបិ ភគវា មតោ។

តេន វុត្តំ –

“ភាគវា ភគវា ភាគេ, ភគេ ច វនិ ភត្តវា;
ភគេ វមិ តថា ភាគេ, វមីតិ ភគវា ជិនោ”តិ។

ឯត្ថ ច យស្មា សង្ខេបតោ អត្តហិតសម្បត្តិបរហិតបដិបត្តិវសេន ទុវិធា ពុទ្ធគុណា, តាសុ អត្តហិតសម្បត្តិ បហានសម្បទាញាណសម្បទាភេទតោ ទុវិធា, អានុភាវសម្បទាទីនំ តទវិនាភាវេន តទន្តោគធត្តា។ បរហិតបដិបត្តិ បយោគាសយភេទតោ ទុវិធា។ តត្ថ បយោគតោ លាភសក្ការាទិនិរបេក្ខចិត្តស្ស សព្ពទុក្ខនិយ្យានិកធម្មុបទេសោ, អាសយតោ បដិវិរុទ្ធេសុបិ និច្ចំ ហិតេសិតា, ញាណបរិបាកកាលាគមនាទិបរហិតបដិបត្តិ ច, អាមិសបដិគ្គហណាទិនាបិ អត្ថចរិយា បរហិតបដិបត្តិ ហោតិយេវ។ តស្មា តេសំ វិភាវនវសេន បាឡិយំ “អរហ”ន្តិអាទីនំ បទានំ គហណំ វេទិតព្ពំ។

តត្ថ **“អរហ”**ន្តិ ឥមិនា បទេន បហានសម្បទាវសេន ភគវតោ អត្តហិតសម្បត្តិ វិភាវិតា។ **“សម្មាសម្ពុទ្ធោ, លោកវិទូ”**តិ ច ឥមេហិ បទេហិ ញាណសម្បទាវសេន។ ននុ ច “លោកវិទូ”តិ ឥមិនាបិ សម្មាសម្ពុទ្ធតា វិភាវីយតីតិ? សច្ចំ វិភាវីយតិ, អត្ថិ បន វិសេសោ, “សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិ ឥមិនា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណានុភាវោ វិភាវិតោ, “លោកវិទូ”តិ បន ឥមិនា អាសយានុសយញាណាទីនម្បិ អានុភាវោ វិភាវិតោតិ។ **“វិជ្ជាចរណសម្បន្នោ”**តិ ឥមិនា សព្ពាបិ ភគវតោ អត្តហិតសម្បត្តិ វិភាវិតា។ **“សុគតោ”**តិ បន ឥមិនា សមុទាគមតោ បដ្ឋាយ ភគវតោ អត្តហិតសម្បត្តិ, បរហិតបដិបត្តិ ច វិភាវិតា។ **“អនុត្តរោ បុរិសទម្មសារថិ សត្ថា ទេវមនុស្សាន”**ន្តិ ឥមេហិ បទេហិ ភគវតោ បរហិតបដិបត្តិ វិភាវិតា។ **“ពុទ្ធោ”**តិ ឥមិនា ភគវតោ អត្តហិតសម្បត្តិ, បរហិតបដិបត្តិ ច វិភាវិតា។ ឯវញ្ច កត្វា “សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិ វត្វា “ពុទ្ធោ”តិ វចនំ សមត្ថិតំ ហោតិ។ តេនេវាហ “អត្តនាបិ ពុជ្ឈិ អញ្ញេបិ សត្តេ ពោធេសី”តិអាទិ។ ***“ភគវា”***តិ ច ឥមិនាបិ សមុទាគមតោ បដ្ឋាយ ភគវតោ សព្ពា អត្តហិតសម្បត្តិ, បរហិតបដិបត្តិ ច វិភាវិតា។

អបរោ នយោ – ហេតុផលសត្តូបការវសេន សង្ខេបតោ តិវិធា ពុទ្ធគុណា។ តត្ថ “អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ វិជ្ជាចរណសម្បន្នោ លោកវិទូ”តិ ឥមេហិ បទេហិ ផលសម្បត្តិវសេន ពុទ្ធគុណា វិភាវិតា។ “អនុត្តរោ បុរិសទម្មសារថិ សត្ថា ទេវមនុស្សាន”ន្តិ ឥមេហិ សត្តូបការវសេន ពុទ្ធគុណា បកាសិតា។ “ពុទ្ធោ”តិ ឥមិនា ផលវសេន, សត្តូបការវសេន ច ពុទ្ធគុណា វិភាវិតា។ “សុគតោ ភគវា”តិ បន ឥមេហិ បទេហិ ហេតុផលសត្តូបការវសេន ពុទ្ធគុណា វិភាវិតាតិ វេទិតព្ពំ។

**១៤៥**. **តស្សា**តិ ពុទ្ធានុស្សតិកម្មដ្ឋានិកស្ស យោគិនោ។ **ឯវន្តិ** “តត្រាយំ នយោ”តិអាទិនា វុត្តប្បការេន។ **តស្មិំ សមយេ**តិ ពុទ្ធគុណានុស្សរណសមយេ។ **រាគបរិយុដ្ឋិត**ន្តិ រាគេន បរិយុដ្ឋិតំ, បរិយុដ្ឋានប្បត្តេហិ រាគេហិ សហិតំ ចិត្តំ អរញ្ញមិវ ចោរេហិ តេន បរិយុដ្ឋិតន្តិ វុត្តំ, តស្ស បរិយុដ្ឋានដ្ឋានភាវតោ, បរិយុដ្ឋិតរាគន្តិ អត្ថោ។ យំ វា រាគស្ស បរិយុដ្ឋានំ, តំ តំសហិតេ ចិត្តេ ឧបចរិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯតស្មិំ បក្ខេ **រាគេនា**តិ រាគេន ហេតុនាតិ អត្ថោ។ **ឧជុគតមេវា**តិ បគេវ កាយវង្កាទីនំ អបនីតត្តា, ចិត្តស្ស ច អនុជុភាវករានំ មាយាទីនំ អភាវតោ, រាគាទិបរិយុដ្ឋានាភាវេន វា ឱនតិឧន្នតិវិរហតោ ឧជុភាវមេវ គតំ។ អថ វា **ឧជុគតមេវា**តិ កម្មដ្ឋានស្ស វីថិឱតិណ្ណតាយ លីនុទ្ធច្ចវិគមនតោ មជ្ឈិមសមថនិមិត្តបដិបត្តិយា ឧជុភាវមេវ គតំ។ **តថាគតំ អារព្ភា**តិ តថាគតគុណេ អារម្មណំ កត្វា។

**ឥច្ចស្សា**តិ ឥតិ អស្ស។ “សោ ភគវា ឥតិបិ អរហ”ន្តិអាទិនា បុព្ពេ វុត្តប្បការេន ពុទ្ធគុណេ អនុវិតក្កយតោតិ សម្ពន្ធោ។ **ឯវន្តិ** “នេវ តស្មិំ សមយេ”តិអាទិនា វុត្តនយេន។ **ពុទ្ធគុណបោណា**តិ ពុទ្ធគុណនិន្នា។ **“វិតក្កវិចារា បវត្តន្តី”**តិ ឯតេន ពុទ្ធគុណសង្ខាតំ កម្មដ្ឋានំ វិតក្កាហតំ, វិតក្កបរិយាហតំ, បុនប្បុនំ អនុមជ្ជនញ្ច ករោតីតិ ទស្សេតិ។ **បីតិ ឧប្បជ្ជតី**តិ ភាវនាវសេន ឧបចារជ្ឈាននិប្ផាទិកា ពលវតី បីតិ ឧប្បជ្ជតិ។ **បីតិមនស្ស** វុត្តប្បការបីតិសហិតចិត្តស្ស។ **កាយចិត្តទរថា**តិ កាយចិត្តបស្សទ្ធីនំ បដិបក្ខភូតា សុខុមាវត្ថា ឧទ្ធច្ចសហគតា កិលេសា។ **បដិប្បស្សម្ភន្តី**តិ សន្និសីទន្តិ។ **អនុក្កមេន ឯកក្ខណេ**តិ យទា ពុទ្ធគុណារម្មណា ភាវនា ឧបរូបរិ វិសេសំ អាវហន្តី បវត្តតិ, តទា នីវរណានិ វិក្ខម្ភិតានេវ ហោន្តិ, កិលេសា សន្និសិន្នាវ ហោន្តិ, សុវិសទានិ សទ្ធាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ ហោន្តិ, ភាវនាយ បគុណតាយ វិតក្កវិចារា សាតិសយំ បដុកិច្ចាវ ហោន្តិ, ពលវតី បីតិ ឧប្បជ្ជតិ, បីតិបទដ្ឋានា បស្សទ្ធិ សវិសេសា ជាយតិ, បស្សទ្ធកាយស្ស សមាធិបទដ្ឋានំ សុខំ ថិរតរំ ហុត្វា ប

វត្តតិ, សុខេន អនុព្រូហិតំ ចិត្តំ កម្មដ្ឋានេ សម្មទេវ សមាធិយតិ។ ឯវំ អនុក្កមេន បុព្ពភាគេ វិតក្កាទយោ ឧបរូបរិ បដុបដុតរភាវេន បវត្តិត្វា ភាវនាយ មជ្ឈិមសមថបដិបត្តិយា ឥន្ទ្រិយានញ្ច ឯករសភាវេន បដុតមានិ ហុត្វា ឯកក្ខណេ **ឈានង្គានិ ឧប្បជ្ជន្តិ**។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ ភគវតា –

> “យស្មិំ , មហានាម, សមយេ អរិយសាវកោ តថាគតំ អនុស្សរតិ, នេវស្ស តស្មិំ សមយេ រាគបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ…បេ…. សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតី”តិ (អ. និ. ៦.១០)។

កស្មា បនេត្ថ ឈានំ អប្បនាបត្តំ ន ហោតីតិ អាហ **“ពុទ្ធគុណានំ បន គម្ភីរតាយា”**តិអាទិ។ គម្ភីរេ ហិ អារម្មណេ គម្ភីរេ ឧទកេ បតិតនាវា វិយ សមថភាវនា បតិដ្ឋំ ន លភតិ, “គម្ភីរតាយា”តិ ច ឥមិនា សភាវធម្មតាបិ សង្គហិតា។ សភាវធម្មោ ហិ គម្ភីរោ ន បញ្ញត្តិ។ ននុ ច តជ្ជាបញ្ញត្តិវសេន សភាវធម្មោ គយ្ហតីតិ? សច្ចំ គយ្ហតិ បុព្ពភាគេ, ភាវនាយ បន វឌ្ឍមានាយ បញ្ញត្តិំ សមតិក្កមិត្វា សភាវេយេវ ចិត្តំ តិដ្ឋតិ។ ននុ ច សភាវធម្មេបិ កត្ថចិ អប្បនា សមិជ្ឈតិ ទុតិយារុប្បជ្ឈានាទីតិ? សច្ចំ សមិជ្ឈតិ, តញ្ច ខោ ឯកប្បការេ អារម្មណេ, ឥទំ បន នានប្បការន្តិ ទស្សេន្តោ **“នានប្បការគុណានុស្សរណាធិមុត្តតាយា”**តិ អាហ។ ឯវម្បិ យថា នានប្បការេសុ កេសាទិកោដ្ឋាសេសុ មនសិការំ បវត្តេន្តស្ស ឯកស្មិំយេវ កោដ្ឋាសេ អប្បនាវសេន ភាវនា អវតិដ្ឋតិ, ឯវមិធ កស្មា ន ហោតីតិ? វិសមោយំ ឧបញ្ញាសោ។ តត្ថ ហិ សតិបិ កោដ្ឋាសពហុភាវេ ឯកប្បការេនេវ ភាវនា វត្តតិ បដិក្កូលាការស្សេវ គហណតោ, ឥធ បន នានប្បការេន គុណានំ នានប្បការត្តា, ន អយមេកស្មិំយេវ គុណេ ឋាតុំ សក្កោតិ ភាវនាពលេន បច្ចក្ខតោ ពុទ្ធគុណេសុ ឧបដ្ឋហន្តេសុ សទ្ធាយ ពលវភាវតោ។ តេនេវ ហិ **“អធិមុត្តតាយា”**តិ វុត្តំ។ យទិ ឧបចារប្បត្តំ ឈានំ ហោតិ, កថំ ពុទ្ធានុស្សតីតិ វុត្តន្តិ អាហ **“តទេត”**ន្តិអាទិ។

**សគារវោ ហោតិ សប្បតិស្សោ**, សត្ថុ គុណសរីរស្ស បច្ចក្ខតោ ឧបដ្ឋហនតោ។ តតោយេវ **សទ្ធាវេបុល្លំ** អវេច្ចប្បសាទសទិសំ សទ្ធាមហត្តំ។ ពុទ្ធគុណានំ អនុស្សរណវសេន ភាវនាយ បវត្តត្តា **សតិវេបុល្លំ**។ តេសំ បរមគម្ភីរតាយ, នានប្បការតាយ ច **បញ្ញាវេបុល្លំ**។ តេសំ ឧឡារបុញ្ញក្ខេត្តតាយ **បុញ្ញវេបុល្លញ្ច អធិគច្ឆតិ។ បីតិបាមោជ្ជពហុលោ ហោតិ** បីតិសម្មោជ្ឈង្គដ្ឋានីយត្តា ពុទ្ធានុស្សតិយា។ **ភយភេរវសហោ** ពុទ្ធគុណារម្មណាយ សតិយា ភយភេរវាភិភវនតោ។ តេនាហ ភគវា “អនុស្សរេថ សម្ពុទ្ធំ, ភយំ តុម្ហាក នោ សិយា”តិ (សំ. និ. ១.២៤៩ ថោកំ វិសទិសំ)។ **ទុក្ខាធិវាសនសមត្ថោ** ពុទ្ធានុស្សតិយា សរីរទុក្ខស្ស បទុមបលាសេ ឧទកស្ស វិយ វិនិវដ្ដនតោ ។ **សំវាសសញ្ញ**ន្តិ សហវាសសញ្ញំ។ **ពុទ្ធភូមិយំ ចិត្តំ នមតិ** ពុទ្ធគុណានំ មហន្តភាវស្ស បច្ចក្ខតោ ឧបដ្ឋានតោ។ ពុទ្ធានុស្សតិភាវនាយ សព្ពទា ពុទ្ធគុណានំ ចិត្តេ វិបរិវត្តនតោ វុត្តំ **“សម្មុខា សត្ថារំ បស្សតោ វិយា”**តិ។ **ឧត្តរិ អប្បដិវិជ្ឈន្តោ**តិ ឥមាយ ភាវនាយ ឧបរិ តំ អធិដ្ឋានំ កត្វា សច្ចានិ អប្បដិវិជ្ឈន្តោ។ **សុគតិបរាយណោ**តិ សុគតិសម្បរាយោ។

**អប្បមាទ**ន្តិ អប្បមជ្ជនំ សក្កច្ចំ អនុយោគំ។ **កយិរាថា**តិ ករេយ្យ។ **សុមេធសោ**តិ សុន្ទរបញ្ញោ ។ **ឯវំ មហានុភាវាយា**តិ វុត្តប្បការេន នីវរណវិក្ខម្ភនាទិសមត្ថេន សត្ថុរិ សគារវភាវាទិហេតុភូតេន មហតា សាមត្ថិយេន សមន្នាគតាយ។

### ២. ធម្មានុស្សតិកថាវណ្ណនា

**១៤៦. ធម្មានុស្សតិ**ន្តិ ឯត្ថ បទត្ថោ, សភាវត្ថោ ច អាទិតោ វុត្តោយេវាតិ តំ អនាមសិត្វា ភាវនាវិធានមេវ ទស្សេតុំ **“ធម្មានុស្សតិំ ភាវេតុកាមេនាបី”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ កស្មា បនេត្ថ ពុទ្ធានុស្សតិយំ វិយ “អវេច្ចប្បសាទសមន្នាគតេនា”តិ ន វុត្តំ។ ននុ ឯតា បដិបាដិយា ឆ អនុស្សតិយោ អរិយសាវកានំ វសេន ទេសនំ អារូឡ្ហាតិ? សច្ចមេតំ, ឯវំ សន្តេបិ “បរិសុទ្ធសីលាទិគុណានំ បុថុជ្ជនានម្បិ ឥជ្ឈន្តី”តិ ទស្សនត្ថំ “អវេច្ចប្បសាទសមន្នាគតេនា”តិ ឥធ ន វុត្តំ, អរិយសាវកានំ បន សុខេន ឥជ្ឈន្តីតិ។ តថាបិ បាឡិយំ អាគតត្តា ច ពុទ្ធានុស្សតិនិទ្ទេសេ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ, អយញ្ច វិចារោ បរតោ អាគមិស្សតេវ។

**១៤៧. បរិយត្តិធម្មោបីតិ បិ**-សទ្ទេន លោកុត្តរធម្មំ សម្បិណ្ឌេតិ។ **ឥតរេសូ**តិ សន្ទិដ្ឋិកាទិបទេសុ។ **លោកុត្តរធម្មោវា**តិ អវធារណំ និប្បរិយាយេន សន្ទិដ្ឋិកាទិអត្ថំ សន្ធាយ វុត្តំ, បរិយាយតោ បនេតេ បរិយត្តិធម្មេបិ សម្ភវន្តេវ។ តថា ហិ **បរិយត្តិធម្មោ** ពហុស្សុតេន អាគតាគមេន បរមេន សតិនេបក្កេន សមន្នាគតេន បញ្ញវតា អាទិកល្យាណតាទិវិសេសតោ សយំ ទដ្ឋព្ពោតិ **សន្ទិដ្ឋិកោ**។ អាចរិយបយិរុបាសនាយ វិនា ន លព្ភតិ ចេ? លោកុត្តរធម្មេបិ សមានេ កល្យាណមិត្តសន្និស្សយេនេវ សិជ្ឈនតោ, តថា សត្ថុសន្ទស្សនេបិ។ “សន្ទិដ្ឋិយា ជយតី”តិ អយំ បនត្ថោ តិត្ថិយនិម្មទ្ទនេ និប្បរិយាយតោវ លព្ភតិ , កិលេសជយេ បរិយាយតោ បរម្បរា

ហេតុភាវតោ។ “សន្ទិដ្ឋំ អរហតី”តិ អយម្បិ អត្ថោ លព្ភតេវ, សព្ពសោ សំកិលេសធម្មានំ បហានំ, វោទានធម្មានំ បរិព្រូហនញ្ច ឧទ្ទិស្ស បវត្តត្តា។ អយញ្ច អត្ថោ “យេ ខោ ត្វំ, គោតមិ, ធម្មេ ជានេយ្យាសិ, ឥមេ ធម្មា សរាគាយ សំវត្តន្តិ នោ វិរាគាយ, សញ្ញោគាយ សំវត្តន្តិ នោ វិសញ្ញោគាយ, សឧបាទានាយ សំវត្តន្តិ នោ អនុបាទានាយ។ ឯកំសេន, គោតមិ, ធារេយ្យាសិ ‘នេសោ ធម្មោ, នេសោ វិនយោ, នេតំ សត្ថុសាសន’”ន្តិ (ចូឡវ. ៤០៦; អ. និ. ៨.៥៣), “ធម្មាបិ វោ, ភិក្ខវេ, បហាតព្ពា, បគេវ អធម្មា”តិ (ម. និ. ១.២៤០) ច ឯវមាទីហិ សុត្តបទេហិ វិភាវេតព្ពោ។ អកាលិកាធិគមុបាយតាយ **អកាលិកោ**។ វិជ្ជមានតាបរិសុទ្ធតាហិ ឯហិបស្សវិធឹ អរហតីតិ **ឯហិបស្សិកោ**។ តតោ ឯវ វដ្ដទុក្ខនិត្ថរណត្ថិកេហិ អត្តនោ ចិត្តេ ឧបនយនំ, ចិត្តស្ស វា តត្ថ ឧបនយនំ អរហតីតិ **ឱបនេយ្យិកោ**។ វិមុត្តាយតនសីសេ ឋត្វា បរិចយេន សម្មទេវ អត្ថវេទំ, ធម្មវេទញ្ច លភន្តេហិ **បច្ចត្តំ វេទិតព្ពោ វិញ្ញូហី**តិ។ ឯវំ សន្ទិដ្ឋិកាទិបទេសុ បរិយត្តិធម្មម្បិ បក្ខិបិត្វា មនសិការោ យុជ្ជតេវ។

**សា**តិ គាថា។ **សមន្តភទ្រកត្តា**តិ សព្ពភាគេហិ សុន្ទរត្តា។ **ធម្មស្សា**តិ សាសនធម្មស្ស។ កិញ្ចាបិ អវយវវិនិមុត្តោ សមុទាយោ នាម បរមត្ថតោ កោចិ នត្ថិ, យេសុ បន អវយវេសុ សមុទាយរូបេន អវេក្ខិតេសុ “គាថា”តិ សមញ្ញា, តំ តតោ ភិន្នំ វិយ កត្វា សំសាមិវោហារំ អារោបេត្វា ទស្សេន្តោ **“បឋមេន បាទេន អាទិកល្យាណា”**តិអាទិមាហ។ **“ឯកានុសន្ធិក”**ន្តិ ឥទំ នាតិពហុវិភាគំ យថានុសន្ធិនា ឯកានុសន្ធិកំ សន្ធាយ វុត្តំ, ឥតរស្ស បន តេនេវ ទេសេតព្ពធម្មវិភាគេន អាទិមជ្ឈបរិយោសានភាគា លព្ភន្តីតិ។ **និទានេនា**តិ កាលទេសទេសកបរិសាទិអបទិសនលក្ខណេន និទានគន្ថេន។ **និគមនេនា**តិ “ឥទមវោចា”តិអាទិកេន (សំ. និ. ១.២៤៩), “ឥតិ យំ តំ វុត្តំ, ឥទមេតំ បដិច្ច វុត្ត”ន្តិ (អ. និ. ១០.២៧) វា យថាវុត្តត្ថនិគមនេន។

អយំ កថា វិសេសតោ សុត្តបិដកសំវណ្ណនាតិ កត្វា សុត្តបិដកវសេន ធម្មស្ស អាទិកល្យាណាទិកំ ទស្សេត្វា ឥទានិ សុត្តបិដកវិនយបិដកានំ វសេន តំ ទស្សេតុំ **“សនិទានសឧប្បត្តិកត្តា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សនិទានសឧប្បត្តិកត្តា**តិ យថាវុត្តនិទានេន សនិទានតាយ, សអដ្ឋុប្បត្តិកតាយ ច។ **វេនេយ្យានំ អនុរូបតោ**តិ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា, ធម្មទេសនាយ ច តំតំសិក្ខាបទភាវេន បញ្ញាបិយមានស្ស វេនេយ្យជ្ឈាសយានុរូបំ បវត្តិយមានស្ស អនុរូបតោ។ **អត្ថស្សា**តិ ទេសិយមានស្ស ច សីលាទិអត្ថស្ស។ “តំ កិស្ស ហេតុ (សំ. និ. ១.២៤៩)? សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ”តិអាទិនា (សំ. និ. ៣.៩៥) តត្ថ តត្ថ ហេតូបមាគហណេន **ហេតុទាហរណយុត្តតោ**។

ឯវំ សុត្តវិនយវសេន បរិយត្តិធម្មស្ស អាទិមជ្ឈបរិយោសានកល្យាណតំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តីណិ បិដកានិ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា តំ ទស្សេតុំ **“សកលោបី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សាសនធម្មោ**តិ –

“សព្ពបាបស្ស អករណំ, កុសលស្ស ឧបសម្បទា;
សចិត្តបរិយោទបនំ, ឯតំ ពុទ្ធាន សាសន”ន្តិ។ (ធ. ប. ១៨៣; ទី. និ. ២.៩០) –

ឯវំ វុត្តស្ស សត្ថុសាសនស្ស បកាសកោ បរិយត្តិធម្មោ។ **សីលេន អាទិកល្យាណោ** សីលមូលកត្តា សាសនស្ស។ សមថាទីហិ **មជ្ឈេកល្យាណោ** តេសំ សាសនសម្បត្តិយា វេមជ្ឈភាវតោ។ **និព្ពានេន បរិយោសានកល្យាណោ** តទធិគមតោ ឧត្តរិករណីយាភាវតោ។ សាសនេ សម្មាបដិបត្តិ នាម បញ្ញាយ ហោតិ, តស្សា ច សីលំ, សមាធិ ច មូលន្តិ អាហ **“សីលសមាធីហិ អាទិកល្យាណោ”**តិ។ បញ្ញា បន អនុពោធបដិវេធវសេន ទុវិធាតិ តទុភយម្បិ គណ្ហន្តោ **“វិបស្សនាមគ្គេហិ មជ្ឈេកល្យាណោ”**តិ អាហ។ តស្ស និប្ផត្តិ ផលំ, កិច្ចំ និព្ពានសច្ឆិកិរិយា, តតោ បរំ កត្តព្ពំ នត្ថីតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“ផលនិព្ពានេហិ បរិយោសានកល្យាណោ”**តិ។ ផលគ្គហណេន វា សឧបាទិសេសនិព្ពានមាហ, ឥតរេន ឥតរំ, តទុភយញ្ច សាសនសម្បត្តិយា ឱសានន្តិ អាហ **“ផលនិព្ពានេហិ បរិយោសានកល្យាណោ”**តិ។

ពុទ្ធស្ស សុពោធិតា សម្មាសម្ពុទ្ធតា, តាយ **អាទិកល្យាណោ** តប្បភវត្តា។ សព្ពសោ សំកិលេសប្បហានំ វោទានំ, បារិបូរី ច ធម្មសុធម្មតា, តាយ **មជ្ឈេកល្យាណោ** តំសភាវត្តា។ សត្ថារា យថានុសិដ្ឋំ តថា បដិបត្តិ **សង្ឃសុប្បដិបត្តិ**, តាយ **បរិយោសានកល្យាណោ**, តាយ សាសនស្ស លោកេ សុប្បតិដ្ឋិតភាវតោ។ **តន្តិ** សាសនធម្មំ។ **តថត្តាយា**តិ យថត្តាយ ភគវតា ធម្មោ ទេសិតោ, តថត្តាយ តថភាវាយ។ សោ បន អភិសម្ពោធិ បច្ចេកពោធិ សាវកពោធីតិ តិវិធោ , ឥតោ អញ្ញថា និព្ពានាធិគមស្ស អភាវតោ។ តត្ថ សព្ពគុណេហិ អគ្គភាវតោ, ឥតរពោធិទ្វយមូលតាយ ច បឋមាយ ពោធិយា **អាទិកល្យាណតា**, គុណេហិ វេមជ្ឈភាវតោ ទុតិយាយ **មជ្ឈេកល្យាណតា**, តទុភយាវរតាយ, តទោសានតាយ ច សាសនធម្មស្ស តតិយាយ **បរិយោសានកល្យាណតា** វុត្តា។

**ឯសោ**តិ សាសនធម្មោ។ **នីវរណវិក្ខម្ភនតោ**តិ វិមុត្តាយតនសីសេ ឋត្វា សទ្ធម្មំ សុណន្តស្ស នីវរណានំ វិក្ខម្ភនសម្ភវតោ។ វុត្តំ ហេតំ –

“យថា យថាវុសោ, ភិក្ខុនោ សត្ថា វា ធម្មំ ទេសេតិ, អញ្ញតរោ វា គរុដ្ឋានិយោ សព្រហ្មចារី, តថា តថា សោ តត្ថ លភតិ អត្ថវេទំ លភតិ ធម្មវេទ”ន្តិ (អ. និ. ៥.២៦)។

“យស្មិំ, ភិក្ខវេ, សមយេ អរិយសាវកោ ឱហិតសោតោ ធម្មំ សុណាតិ, បញ្ចស្ស នីវរណានិ តស្មិំ សមយេ បហីនានិ ហោន្តី”តិ (សំ. និ. ៥.២១៩) –

ច អាទិ។ **សមថវិបស្សនាសុខាវហនតោ**តិ សមថសុខស្ស ច វិបស្សនាសុខស្ស ច សម្បាទនតោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

“សោ វិវិច្ចេវ កាមេហិ វិវិច្ច អកុសលេហិ ធម្មេហិ សវិតក្កំ សវិចារំ វិវេកជំ បីតិសុខ”ន្តិអាទិ (ទី. និ. ១.២២៩; ម. និ. ២.១៣៨)។

តថា –

“យតោ យតោ សម្មសតិ, ខន្ធានំ ឧទយព្ពយំ;
លភតី បីតិបាមោជ្ជំ, អមតំ តំ វិជានតំ;
អមានុសី រតី ហោតិ, សម្មា ធម្មំ វិបស្សតោ”តិ ច។ (ធ. ប. ៣៧៤, ៣៧៣);

**តថាបដិបន្នោ**តិ យថា សមថវិបស្សនាសុខំ អាវហតិ, យថា វា សត្ថារា អនុសិដ្ឋំ, តថា បដិបន្នោ សាសនធម្មោ។ **តាទិភាវាវហនតោ**តិ ឆឡង្គុបេក្ខាវសេន ឥដ្ឋាទីសុ តាទិភាវស្ស លោកធម្មេហិ អនុបលេបស្ស អាវហនតោ។ ឯស ភគវា វុត្តនយេន តិវិធកល្យាណំ ធម្មំ ទេសេន្តោ យំ សាសនព្រហ្មចរិយំ, មគ្គព្រហ្មចរិយញ្ច បកាសេតិ, តំ យថានុរូបំ អត្ថសម្បត្តិយា សាត្ថំ, ព្យញ្ជនសម្បត្តិយា សព្យញ្ជនន្តិ យោជនា។

តត្ថ អវិសេសេន តិស្សោ សិក្ខា, សកលោ ច តន្តិធម្មោ **សាសនព្រហ្មចរិយំ**។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ “កតមេសានំ ខោ, ភន្តេ, ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ ព្រហ្មចរិយំ នចិរដ្ឋិតិកំ អហោសី”តិអាទិ (បារា. ១៨)។ សព្ពសិក្ខានំ មណ្ឌភូតសិក្ខត្តយសង្គហិតោ អរិយមគ្គោ **មគ្គព្រហ្មចរិយំ**។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ “ខីណា ជាតិ, វុសិតំ ព្រហ្មចរិយំ, កតំ ករណីយ”ន្តិ (មហាវ. ២៣; សំ. និ. ៥.១៨៦)។ **យថានុរូប**ន្តិ យថារហំ។ សិក្ខត្តយសង្គហំ ហិ សាសនព្រហ្មចរិយំ អត្ថសម្បត្តិយា **សាត្ថំ**។ មគ្គព្រហ្មចរិយេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ **អត្ថសម្បត្តិយា**តិ សម្បន្នត្ថតាយ។ សម្បត្តិអត្ថោ ហិ ឥធ សហ-សទ្ទោ។ ឥតរំ បន យថាវុត្តេនត្ថេន **សាត្ថំ, សព្យញ្ជន**ញ្ច។ យេ បនេត្ថ “វចនសភាវំ **សាត្ថំ**, អត្ថសភាវំ **សព្យញ្ជន**”ន្តិ វិភជិត្វា វទន្តិ, តំ ន សុន្ទរំ, តថា វិភត្តស្ស បរិយត្តិធម្មស្ស អភាវតោ។ សទ្ទត្ថា ហិ អភិន្នរូបា វិយ ហុត្វា វិនិយោគំ គច្ឆន្តិ។ តថា ហិ នេសំ លោកិយាមិស្សីភាវំ បដិជានន្តិ។ សតិបិ វា ភេទេ “សព្យញ្ជន”ន្តិ ឯត្ថ យទិ តុល្យយោគោ អធិប្បេតោ “សបុត្តោ អាគតោ”តិអាទីសុ វិយ, ឯវំ សតិ “អត្ថបដិសរណា, ភិក្ខវេ, ហោថ, មា ព្យញ្ជនបដិសរណា”តិ អត្ថប្បធានវាទោ ពាធិតោ សិយា, អថ វិជ្ជមានតាមត្តំ “សលោមកោ សបក្ខកោ”តិអាទីសុ វិយ ព្យញ្ជនសម្បត្តិ អគ្គហិតា សិយា។ តស្មា អដ្ឋកថាយំ វុត្តនយេនេវ អត្ថោ គហេតព្ពោ។

**សាត្ថំ សព្យញ្ជន**ន្តិ ឯត្ថ នេត្តិនយេនាបិ អត្ថំ ទស្សេតុំ **“សង្កាសន...បេ.... សព្យញ្ជន”**ន្តិ វុត្តំ។ តត្ថ យទិបិ នេត្តិយំ ព្យញ្ជនមុខេន ព្យញ្ជនត្ថគ្គហណំ ហោតីតិ “អក្ខរំ បទ”ន្តិអាទិនា (នេត្តិ. ៤ ទ្វាទសបទ) ព្យញ្ជនបទានិ បឋមំ ឧទ្ទិដ្ឋានិ, ឥធ បន បាឡិយំ “សាត្ថំ សព្យញ្ជន”ន្តិ អាគតត្តា អត្ថបទានិយេវ បឋមំ ទស្សេតុំ **“សង្កាសនបកាសនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ សង្ខេបតោ កាសនំ ទីបនំ **សង្កាសនំ** “មញ្ញមានោ ភិក្ខុ ពទ្ធោ មារស្ស, អមញ្ញមានោ មុត្តោ”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៣.៦៤) វិយ។ តត្តកេន ហិ តេន ភិក្ខុនា បដិវិទ្ធំ។ តេនាហ “អញ្ញាតំ ភគវា”តិអាទិ។ បឋមំ កាសនំ **បកាសនំ**។ អាទិកម្មស្មិំ ហិ អយំ **ប**សទ្ទោ “បញ្ញបេតិ បដ្ឋបេតី”តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.២០) វិយ។ តិក្ខិន្ទ្រិយាបេក្ខំ ចេតំ បទទ្វយំ ឧទ្ទេសភាវតោ។ តិក្ខិន្ទ្រិយោ ហិ សង្ខេបតោ បឋមញ្ច វុត្តមត្ថំ បដិបជ្ជតិ ។ សំខិត្តស្ស វិត្ថារវចនំ, សកឹ វុត្តស្ស បុន វចនញ្ច ***វិវរណវិភជនានិ***។ យថា “កុសលា ធម្មា”តិ សង្ខេបតោ សកឹយេវ ច វុត្តស្ស អត្ថស្ស “កតមេ ធម្មា កុសលា? យស្មិំ សមយេ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្ត”ន្តិអាទិនា (ធ. ស. ១) វិត្ថារតោ វិវរណវសេន, វិភជនវសេន ច បុន វចនំ។ មជ្ឈិមិន្ទ្រិយាបេក្ខមេតំ បទទ្វយំ និទ្ទេសភាវតោ។ វិវដស្ស វិត្ថារតរាភិធានំ, វិភត្តស្ស ច បការេហិ ញាបនំ វេនេយ្យានំ ចិត្តបរិតោសនំ **ឧត្តានីករណបញ្ញាបនានិ**។ យថា “ផស្សោ ហោតី”តិអាទិនា (ធ. ស. ២) វិវដវិភត្តស្ស អត្ថស្ស “កតមោ តស្មិំ សមយេ ផស្សោ? យោ តស្មិំ សមយេ ផស្សោ ផុសនា សម្ផុសនា”តិអាទិនា (ធ. ស. ២) ឧត្តានីកិរិយា, បញ្ញាបនា ច។ មុទិន្ទ្រិយាបេក្ខមេតំ បទទ្វយំ បដិនិទ្ទេសភាវតោ។ “បញ្ញាបនបដ្ឋបនវិវរណវិភជនឧត្តានីករណបកាសនអត្ថបទសមាយោគតោ”តិបិ បាឋោ។

កថំ បនាយំ ជាបរិកប្បោ ជាតោតិ? វុច្ចតេ – នេត្តិបាឡិយំ អាគតនយេន បុរិមបាឋោ។ តត្ថ ហិ –

> “សង្កាសនា បកាសនា,
> វិវរណា វិភជនុត្តានីកម្មបញ្ញត្តិ;
> ឯតេហិ ឆហិ បទេហិ,
> អត្ថោ កម្មញ្ច និទ្ទិដ្ឋ”ន្តិ។ (នេត្តិ. ៤ ទ្វាទសបទ) –

ទេសនាហារយោជនាយ ច ឯកស្សេវត្ថស្ស “សង្កាសនា បកាសនា”តិអាទិនា អាគតំ។ បច្ឆិមោ បន “បញ្ញបេតិ បដ្ឋបេតិ វិវរតិ វិភជតិ ឧត្តានីករោតិ ‘បស្សថា’តិ ចាហា”តិ (សំ. និ. ២.២០) សុត្តេ អាគតនយេន ព្យញ្ជនមត្តកតោ។ ឯវញ្ច នេសំ ទ្វិន្នំ បាឋានំ វិសេសោ, ន អត្ថតោ។ តថា ហិ សង្ខេបតោ “បឋមំ ញាបនំ **បញ្ញាបនំ**, បឋមមេវ ឋបនំ **បដ្ឋបន**”ន្តិ ឥមានិ បទានិ សង្កាសនបកាសនបទេហិ អត្ថតោ អវិសិដ្ឋានិ។ យញ្ច បុរិមបាឋេ ឆដ្ឋំ បទំ “បការតោ ញាបន”ន្តិ បញ្ញាបនំ វុត្តំ, តំ ទុតិយបាឋេ បកាសនបទេន “និព្ពិសេសំ បការតោ កាសន”ន្តិ កត្វា។ យស្មា ញាបនកាសនានិ អត្ថាវភាសនសភាវតាយ អភិន្នានិ, សព្ពេសញ្ច វេនេយ្យានំ ចិត្តស្ស តោសនំ, ពុទ្ធិយា ច និសានំ យាថាវតោ វត្ថុសភាវាវភាសនេ ជាយតីតិ។ ឯវំ អត្ថបទរូបត្តា បរិយត្តិ អត្ថស្ស យថាវុត្តឆអត្ថបទសមាយោគតោ **សាត្ថំ** សាសនំ។

**អក្ខរបទព្យញ្ជនាការនិរុត្តិនិទ្ទេសសម្បត្តិយា**តិ ឯត្ថ ឧច្ចារណវេលាយំ អបរិយោសិតេ បទេ វណ្ណោ **អក្ខរំ**។ “ឯកក្ខរំ បទំ អក្ខរ”ន្តិ ឯកេ “អា ឯវំ កិរ ត”ន្តិអាទីសុ អា-ការាទយោ វិយ។ “វិសុទ្ធករណានំ មនសា ទេសនា វាចាយ អក្ខរណតោ អក្ខរ”ន្តិ អញ្ញេ។ វិភត្តិយន្តំ អត្ថញាបនតោ **បទំ**។ សង្ខេបតោ វុត្តំ បទាភិហិតំ អត្ថំ ព្យញ្ជេតីតិ **ព្យញ្ជនំ**, វាក្យំ។ “កិរិយាបទំ អព្យយការកវិសេសនយុត្តំ វាក្យ”ន្តិ ហិ វទន្តិ។ បការតោ វាក្យវិភាគោ **អាការោ**។ អាការាភិហិតំ និព្ពចនំ **និរុត្តិ**។ និព្ពចនវិត្ថារោ និស្សេសុបទេសតោ **និទ្ទេសោ**។ ឯតេសំ អក្ខរាទីនំ ព្យញ្ជនបទានំ សម្បត្តិយា សម្បន្នតាយ **សព្យញ្ជនំ**។

តត្រាយមស្ស អត្ថបទសមាយោគោ, ព្យញ្ជនសម្បត្តិ ច – អក្ខរេហិ សង្កាសេតិ, បទេហិ បកាសេតិ, ព្យញ្ជនេហិ វិវរតិ, អាការេហិ វិភជតិ, និរុត្តីហិ ឧត្តានីករោតិ, និទ្ទេសេហិ បញ្ញបេតិ, តថា អក្ខរេហិ ឧគ្ឃាដេត្វា បទេហិ វិនេតិ ឧគ្ឃដិតញ្ញុំ, ព្យញ្ជនេហិ វិបញ្ចេត្វា អាការេហិ វិនេតិ វិបញ្ចិតញ្ញុំ, និរុត្តីហិ នេត្វា និទ្ទេសេហិ វិនេតិ នេយ្យំ។ ឯវញ្ចាយំ ធម្មោ ឧគ្ឃដិយមានោ ឧគ្ឃដិតញ្ញុំ វិនេតិ, វិបញ្ចិយមានោ វិបញ្ចិតញ្ញុំ, និយ្យមានោ នេយ្យំ។ តត្ថ ឧគ្ឃដនា អាទិ, វិបញ្ចនា មជ្ឈេ, នយនមន្តេ។ ឯវំ តីសុ កាលេសុ តិធា ទេសិតោ ទោសត្តយវិធមនោ គុណត្តយាវហោ តិវិធវេនេយ្យវិនយនោតិ។ ឯវម្បិ តិវិធកល្យាណោយំ ធម្មោ អត្ថព្យញ្ជនបារិបូរិយា “សាត្ថោ សព្យញ្ជនោ”តិ វេទិតព្ពោ “បរិបុណ្ណោ, បរិសុទ្ធោ”តិ ច។

**អត្ថគម្ភីរតា**តិអាទីសុ **អត្ថោ** នាម តន្តិអត្ថោ។ **ធម្មោ** តន្តិ។ **បដិវេធោ** តន្តិយា, តន្តិអត្ថស្ស ច យថាភូតាវពោធោ។ **ទេសនា** មនសា វវត្ថាបិតាយ តន្តិយា ទេសនា។ តេ បនេតេ អត្ថាទយោ យស្មា សសាទីហិ វិយ មហាសមុទ្ទោ មន្ទពុទ្ធីហិ ទុក្ខោគាហា, អលព្ភនេយ្យបតិដ្ឋា ច, តស្មា **គម្ភីរា**។ អថ វា **អត្ថោ** នាម ហេតុផលំ។ **ធម្មោ** ហេតុ។ **ទេសនា** បញ្ញត្តិ, យថាធម្មំ ធម្មាភិលាបោ, អនុលោមបដិលោមសង្ខេបវិត្ថារាទិវសេន វា កថនំ។ **បដិវេធោ** អភិសមយោ, អត្ថានុរូបំ ធម្មេសុ, ធម្មានុរូបំ អត្ថេសុ, បញ្ញត្តិបថានុរូបំ បញ្ញត្តីសុ អវពោធោ, តេសំ តេសំ វា ធម្មានំ បដិវិជ្ឈិតព្ពោ សលក្ខណសង្ខាតោ អវិបរីតសភាវោ។ តេបិ ចេតេ អត្ថាទយោ យស្មា អនុបចិតកុសលសម្ភារេហិ ទុប្បញ្ញេហិ សសាទីហិ វិយ មហាសមុទ្ទោ ទុក្ខោគាហា, អលព្ភនេយ្យបតិដ្ឋា ច, តស្មា **គម្ភីរា**។ តេសុ បដិវេធស្សាបិ អត្ថសន្និស្សិតត្តា វុត្តំ “**អត្ថគម្ភីរតាបដិវេធគម្ភីរតាហិ សាត្ថ**”ន្តិ អត្ថគុណទីបនតោ។ តាសំ ធម្មទេសនានំ ព្យញ្ជនសន្និស្សិតត្តា វុត្តំ “**ធម្មគម្ភីរតាទេសនាគម្ភីរតាហិ សព្យញ្ជន**”ន្តិ តាសំ ព្យញ្ជនសម្បត្តិទីបនតោ។

អត្ថេសុ បភេទគតំ ញាណំ **អត្ថបដិសម្ភិទា**។ អត្ថធម្មនិរុត្តិបដិសម្ភិទាសុ បភេទគតំ ញាណំ **បដិភានបដិសម្ភិទា**តិ ឥមិស្សាបិ បដិសម្ភិទាយ អត្ថវិសយត្តា អាហ “**អត្ថបដិភានបដិសម្ភិទាវិសយតោ សាត្ថ**”ន្តិ, អត្ថសម្បត្តិយា អសតិ តទភាវតោ។ **ធម្មោ**តិ តន្តិ ។ **និរុត្តី**តិ តន្តិបទានំ និទ្ធារេត្វា វចនំ។ តត្ថ បភេទគតានិ ញាណានិ ធម្មនិរុត្តិបដិសម្ភិទាតិ អាហ “**ធម្មនិរុត្តិបដិសម្ភិទាវិសយតោ សព្យញ្ជន**ន្តិ, អសតិ ព្យញ្ជនសម្បត្តិយា តទភាវតោ។ **បរិក្ខកជនប្បសាទក**ន្តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ ហេតុអត្ថោ។ យស្មា បរិក្ខកជនានំ កីកុសលគវេសីនំ បសាទាវហំ, តស្មា **សាត្ថំ**។ អត្ថសម្បន្នន្តិ ផលេន ហេតុនោ អនុមានំ នទីបូរេន វិយ ឧបរិ វុដ្ឋិប្បវត្តិយា។ សាត្ថកតា បនស្ស បណ្ឌិតវេទនីយតាយ, សា បរមគម្ភីរសណ្ហសុខុមភាវតោ វេទិតព្ពា។ វុត្តញ្ហេតំ “គម្ភីរោ ទុទ្ទសោ”តិអាទិ (មហាវ. ៨)។ **លោកិយជនប្បសាទកន្តិ សព្យញ្ជន**ន្តិ យស្មា លោកិយជនស្ស បសាទាវហំ, តស្មា

**សព្យញ្ជនំ**។ លោកិយជនោ ហិ ព្យញ្ជនសម្បត្តិយា តុស្សតិ, ឥធាបិ ផលេន ហេតុនោ អនុមានំ។ សព្យញ្ជនតា បនស្ស សទ្ទេយ្យតាយ, សា អាទិកល្យាណាទិភាវតោ វេទិតព្ពា។

អថ វា **បណ្ឌិតវេទនីយតោ សាត្ថ**”ន្តិ បញ្ញាបទដ្ឋានតាយ អត្ថសម្បន្នតំ អាហ, តតោ បរិក្ខកជនប្បសាទកំ។ **សទ្ទេយ្យតោ សព្យញ្ជន**ន្តិ សទ្ធាបទដ្ឋានតាយ ព្យញ្ជនសម្បន្នតំ, តតោ លោកិយជនប្បសាទកន្តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **គម្ភីរាធិប្បាយតោ សាត្ថ**ន្តិ អធិប្បាយតោ អគាធាបារតាយ អត្ថសម្បន្នំ អញ្ញថា តទភាវតោ។ **ឧត្តានបទតោ សព្យញ្ជន**ន្តិ សុពោធសទ្ទតាយ ព្យញ្ជនសម្បន្នំ, បរមគម្ភីរស្សបិ អត្ថស្ស វេនេយ្យានំ សុវិញ្ញេយ្យភាវាបាទនតោ។ សព្ពោបេស បឋមស្ស អត្ថទ្វយស្ស បភេទោ ទដ្ឋព្ពោ, តថា ចេវ តត្ថ តត្ថ សំវណ្ណិតំ។ តថា ហេត្ថ វិកប្បស្ស, សមុច្ចយស្ស វា អគ្គហណំ។ **ឧបនេតព្ពស្សា**តិ បក្ខិបិតព្ពស្ស វោទានត្ថស្ស អវុត្តស្ស **អភាវតោ។ សកលបរិបុណ្ណភាវេនា**តិ សព្ពភាគេហិ បរិបុណ្ណតាយ។ **អបនេតព្ពស្សា**តិ សំកិលេសធម្មស្ស។

**បដិបត្តិយា**តិ សីលវិសុទ្ធិយាទិសម្មាបដិបត្តិយា, តន្និមិត្តំ។ **អធិគមព្យត្តិតោ**តិ សច្ចបដិវេធេន អធិគមវេយ្យត្តិយសព្ភាវតោ **សាត្ថំ** កបិលវតាទិ វិយ តុច្ឆំ និរត្ថកំ អហុត្វា អត្ថសម្បន្នន្តិ កត្វា។ **បរិយត្តិយា**តិ បរិយត្តិធម្មបរិចយេន។ **អាគមព្យត្តិតោ**តិ ទុរក្ខាតធម្មេសុ បរិចយំ ករោន្តស្ស វិយ សម្មោហំ អជនេត្វា ពាហុសច្ចវេយ្យត្តិយសព្ភាវតោ **សព្យញ្ជនំ**។ ព្យញ្ជនសម្បត្តិយា ហិ សតិ អាគមព្យត្តីតិ។ **សីលាទិបញ្ចធម្មក្ខន្ធយុត្តតោ**តិ សីលាទីហិ បញ្ចហិ ធម្មកោដ្ឋាសេហិ អវិរហិតត្តា។ **កេវលបរិបុណ្ណំ** អនវសេសេន សមន្នាគតោ បុណ្ណំ បូរិតំ។ **និរុបក្កិលេសតោ**តិ ទិដ្ឋិមានាទិឧបក្កិលេសាភាវតោ។ **និត្ថរណត្ថាយា**តិ វដ្ដទុក្ខតោ និស្សរណាយ។ **លោកាមិសនិរបេក្ខតោ**តិ កថញ្ចិបិ តណ្ហាសន្និស្សយស្ស អនិស្សយនតោ។

ឯវំ អាទិកល្យាណតាទិអបទេសេន សត្ថុ បុរិមវេសារជ្ជទ្វយវសេន ធម្មស្ស ស្វាក្ខាតតំ វិភាវេត្វា ឥទានិ បច្ឆិមវេសារជ្ជទ្វយវសេនាបិ តំ ទស្សេតុំ “**អត្ថវិបល្លាសាភាវតោ វា សុដ្ឋុ អក្ខាតោតិ ស្វាក្ខាតោ**”តិ វត្វា តមត្ថំ ព្យតិរេកមុខេន វិភាវេន្តោ “**យថា ហី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **វិបល្លាសមាបជ្ជតី**តិ តេសំ ធម្មេ “អន្តរាយិកា”តិ វុត្តធម្មានំ វិបាកាទីនំ អន្តរាយិកត្តាភាវតោ ឯកំសេន អបាយូបបត្តិហេតុតាយ អភាវតោ។ **និយ្យានិកត្តាភាវតោ**តិ អតម្មយតាភាវតោ, សំសារតោ ច និយ្យានិកាតិ វុត្តធម្មានំ ឯកច្ចយញ្ញកិរិយាបកតិបុរិសន្តរញ្ញាណាទីនំ តតោ និយ្យានិកត្តាភាវតោ វិបរីតោ ឯវ ហោតិ។ **តេនា**តិ អត្ថស្ស វិបល្លាសាបជ្ជនេន។ **តេ** អញ្ញតិត្ថិយា។ **តថាភាវានតិក្កមនតោ**តិ កម្មន្តរាយាទីនំ បញ្ចន្នំ អន្តរាយិកភាវស្ស អរិយមគ្គធម្មានំ និយ្យានិកភាវស្ស កទាចិបិ អនតិវត្តនតោ។

**និព្ពានានុរូបាយ បដិបត្តិយា**តិ អធិគន្តព្ពស្ស សព្ពសង្ខតវិនិស្សដស្ស និព្ពានស្ស អនុរូបាយ សព្ពសង្ខារនិស្សរណូបាយភូតាយ សបុព្ពភាគាយ សម្មាបដិបត្តិយា អក្ខាតត្តាតិ យោជនា។ **បដិបទានុរូបស្សា**តិ សព្ពទុក្ខនិយ្យានិកភូតា អារម្មណករណមត្តេនាបិ កិលេសេហិ អនាមសនីយា យាទិសី បដិបទា, តទនុរូបស្ស។ **សុបញ្ញត្តា**តិ សីលាទិក្ខន្ធត្តយសង្គហិតា សម្មាទិដ្ឋិអាទិប្បភេទា មិច្ឆាទិដ្ឋិអាទីនំ បហាយិកភាវេន សុដ្ឋុ សម្មទេវ វិហិតា។ **សំសន្ទតិ** កិលេសមលវិសុទ្ធិតាយ **សមេតិ**។ ឯវំ មគ្គនិព្ពានានំ បដិបទាបដិបជ្ជនីយភាវេហិ អញ្ញមញ្ញានុរូបតាយ ស្វាក្ខាតតំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តិវិធស្សាបិ លោកុត្តរធម្មស្ស បច្ចេកំ ស្វាក្ខាតតំ ទស្សេតុំ “**អរិយមគ្គោ ចេត្ថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អន្តទ្វយ**ន្តិ សស្សតុច្ឆេទំ, កាមសុខអត្តកិលមថានុយោគំ, លីនុទ្ធច្ចំ, បតិដ្ឋានាយូហនន្តិ ឯវំ បភេទំ អន្តទ្វយំ។ **អនុបគម្មា**តិ អនុបគន្ត្វា, អនុបគមនហេតុ វា។ **បដិបស្សទ្ធកិលេសានី**តិ សុដ្ឋុ វូបសន្តកិលេសានិ, បដិបស្សទ្ធិប្បហានវសេន សម្មទេវ បហីនទោសានិ។ **សស្សតាទិសភាវវសេនា**តិ “សស្សតញ្ច វោ, ភិក្ខវេ, ធម្មំ ទេសេស្សាមិ អមតញ្ច តាណញ្ច លេណញ្ចា”តិអាទិនា តេសុ តេសុ សុត្តេសុ សស្សតាទិភាវកិត្តនវសេន។

**១៤៨**. “**រាគាទីនំ អភាវំ ករោន្តេន អរិយបុគ្គលេន សាមំ ទដ្ឋព្ពោ**”តិ ឥមិនា “អរិយមគ្គេន មម រាគាទយោ បហីនា”តិ សយំ អត្តនា អនញ្ញនេយ្យេន ទដ្ឋព្ពោតិ សន្ទិដ្ឋិ, សន្ទិដ្ឋិ ឯវ **សន្ទិដ្ឋិកោ**។

**តេន តេន** អរិយសាវកេន **បរសទ្ធាយ** បរស្ស សទ្ទហនេន **គន្តព្ពតំ ហិត្វា** ញាបេតព្ពតំ បហាយ **បច្ចវេក្ខណញាណេន** ករណភូតេន។ **បសត្ថា ទិដ្ឋិ សន្ទិដ្ឋិ** យថា សម្មោជ្ឈង្គោ។ អរិយមគ្គោ អត្តនា សម្បយុត្តាយ សន្ទិដ្ឋិយា កិលេសេ ជយតិ, អរិយផលំ តាយ ឯវ អត្តនោ ការណភូតាយ, និព្ពានំ អារម្មណករណេន អត្តនោ វិសយីភូតាយ សន្ទិដ្ឋិយា កិលេសេ ជយតីតិ យោជនា។

**ភាវនាភិសមយវសេន** មគ្គធម្មោ។ **សច្ឆិកិរិយាភិសមយវសេន** និព្ពានធម្មោ។ ផលម្បិ ហេដ្ឋិមំ សកទាគាមិវិបស្សនាទីនំ បច្ចយភាវេន ឧបរិ មគ្គាធិគមស្ស ឧបនិស្សយភាវតោ បរិយាយតោ “**ទិស្សមានោ វដ្ដភយំ និវត្តេតី**”តិ វត្តព្ពតំ លភតិ។

**១៤៩**. **នាស្ស កាលោ**តិ នាស្ស អាគមេតព្ពោ កាលោ អត្ថិ។ យថា ហិ លោកិយកុសលស្ស “ឧបបជ្ជេ, អបរបរិយាយេ”តិអាទិនា ផលទានំ បតិ អាគមេតព្ពោ កាលោ អត្ថិ, ន ឯវមេតស្សាតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ន បញ្ចាហ**”តិអាទិ។ **បកដ្ឋោ**តិ ទូរោ។ ផលទានំ បតិ កាលោ បកដ្ឋោ អស្សាតិ **កាលិកោ,** កាលន្តរផលទាយី។ តេនាហ “**អត្តនោ ផលទានេ**”តិ។ **បត្តោ**តិ ឧបនីតោ។ **ឥទ**ន្តិ “អកាលិកោ”តិ បទំ។

**១៥០**. **វិធិ**ន្តិ វិធានំ, “ឯហិ បស្សា”តិ ឯវំបវត្តវិធិវចនំ។ **វិជ្ជមានត្តា**តិ បរមត្ថតោ ឧបលព្ភមានត្តា។ **បរិសុទ្ធត្តា**តិ កិលេសមលវិរហេន សព្ពថា វិសុទ្ធត្តា។ អមនុញ្ញម្បិ កទាចិ បយោជនវសេន យថាសភាវប្បកាសនេន ទស្សេតព្ពំ ភវេយ្យាតិ តទភាវំ ទស្សេន្តោ អាហ “**មនុញ្ញភាវប្បកាសនេនា**”តិ។

**១៥១**. ឧបនេតព្ពោតិ ឧបនេយ្យោ, ឧបនេយ្យោវ ឱបនេយ្យិកោតិ ឥមស្ស អត្ថស្ស អធិប្បេតត្តា អាហ “**ឧបនេតព្ពោតិ ឱបនេយ្យិកោ**”តិ។ ចិត្តេ ឧបនយនំ ឧប្បាទនន្តិ អាហ “**ឥទំ សង្ខតេ លោកុត្តរធម្មេ យុជ្ជតី**”តិ។ **ចិត្តេ ឧបនយន**ន្តិ បន អារម្មណភូតស្ស ធម្មស្ស អារម្មណភាវូបនយនេ អធិប្បេតេ អសង្ខតេបិ យុជ្ជេយ្យ “អារម្មណករណសង្ខាតំ **ឧបនយនំ អរហតីតិ ឱបនេយ្យិកោ**”តិ។ **អល្លីយន**ន្តិ ផុសនំ។ **និព្ពានំ ឧបនេតិ** អរិយបុគ្គលន្តិ អធិប្បាយោ។

**១៥២**. **វិញ្ញូហី**តិ វិទូហិ, បដិវិទ្ធសច្ចេហីតិ អត្ថោ។ តេ បន ឯកំសតោ ឧគ្ឃដិតញ្ញូអាទយោ ហោន្តីតិ អាហ “**ឧគ្ឃដិតញ្ញូអាទីហី**”តិ។ “**បច្ចត្ត**”ន្តិ ឯតស្ស “បតិ អត្តនី”តិ ភុម្មវសេន អត្ថោ គហេតព្ពោតិ អាហ “**អត្តនិ អត្តនី**”តិ។ **វេទិតព្ពោ**តិ វុត្តំ, កថំ វេទិតព្ពោតិ អាហ “**ភាវិតោ មេ**”តិអាទិ។ តត្ថ “**មេ**”តិ ឥមិនា “បច្ចត្ត”ន្តិ បទេន វុត្តមត្ថំ អន្វយតោ ទស្សេត្វា បុន ព្យតិរេកេន ទស្សេតុំ “**ន ហិ**”តិអាទិ វុត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ “**វិញ្ញូហី**”តិ ឥទំ អន្តោគធាវធារណន្តិ ទស្សេន្តោ “**ពាលានំ បន អវិសយោ ចេសា**”តិ អាហ។

ឯវំ អាទិកល្យាណតាទិនា អញ្ញមញ្ញស្ស អនុរូបទេសនាយ ធម្មស្ស ស្វាក្ខាតតំ ទស្សេត្វា ឥទានិ បុរិមស្ស បុរិមស្ស បច្ឆិមំ បច្ឆិមំ បទំ ការណវចនន្តិ ទស្សេន្តោ “**អបិចា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សន្ទិដ្ឋិកត្តា**តិ យស្មា អយំ ធម្មោ វុត្តនយេន សាមំ ទដ្ឋព្ពោ, សន្ទិដ្ឋិយា កិលេសេ វិទ្ធំសេតិ, សន្ទស្សនញ្ច អរហតិ, តស្មា **ស្វាក្ខាតោ** ទុរក្ខាតេ តិត្ថិយធម្មេ តទភាវតោ។ ឥមិនា នយេន សេសបទេសុបិ យថារហំ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

**១៥៣**. **តស្សេវ**ន្តិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ ពុទ្ធានុស្សតិយំ វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។

## ៣. សង្ឃានុស្សតិកថាវណ្ណនា

**១៥៤**. **អរិយសង្ឃគុណា**តិ អារកត្តា កិលេសេហិ, អនយេ ន ឥរិយនតោ, អយេ ច ឥរិយនតោ, សទេវកេន ច លោកេន “សរណ”ន្តិ អរណីយតោ អរិយោ ច សោ សង្ឃោ ច, អរិយានំ វា សង្ឃោ អរិយសង្ឃោ, តស្ស គុណា។

**១៥៥**. យំ សម្មាបដិបទំ បដិបន្នោ “សុដ្ឋុ បដិបន្នោ”តិ វុច្ចតិ។ សា អរិយមគ្គបដិបទា បដិបក្ខធម្មេ អនិវត្តិធម្មេ កត្វា បជហនតោ បយោជនាភាវា សយម្បិ អនិវត្តិធម្មា, អធិគន្តព្ពស្ស ច និព្ពានស្ស ឯកំសតោ អនុលោមិកី។ តតោ ឯវ អបច្ចនីកា, អនុធម្មភូតា ច, តស្សា **ច** បដិបន្នត្តា អរិយសង្ឃោ “សុប្បដិបន្នោ”តិ វុត្តោតិ ទស្សេតុំ “**សុដ្ឋុ បដិបន្នោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ “**អនិវត្តិបដិបទ**”ន្តិ ឥមិនា ឧជុប្បដិបត្តិំ ទស្សេតិ។ បុនប្បុនំ និវត្តនេ ហិ សតិ ឧជុប្បដិបត្តិ ន ហោតិ។ “**អនុលោមបដិបទំ អបច្ចនីកបដិបទ**”ន្តិ ឥមិនា ញាយប្បដិបត្តិំ។ បដិបជ្ជិតព្ពស្ស ហិ និព្ពានស្ស អនុលោមនេន, អបច្ចនីកតាយ ចស្សា ញាយតោ។ “**ធម្មានុធម្មបដិបទ**”ន្តិ ឥមិនា សាមីចិប្បដិបត្តិំ អនុច្ឆវិកភាវទីបនតោ។ ឯតេន បឋមបទស្ស បបញ្ចនិទ្ទេសោ, ឥតរានិ តីណិ បទានីតិ ទស្សេតិ។ តេនាហ “**យស្មា បនា**”តិអាទិ។

យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជនេន កិច្ចសិទ្ធិតោ អរិយភាវាវហំ សវនំ សក្កច្ចសវនំ នាមាតិ វុត្តំ “**សក្កច្ចំ សុណន្តីតិ សាវកា**”តិ, តេន អរិយា ឯវ និប្បរិយាយតោ សត្ថុ សាវកា នាមាតិ ទស្សេតិ។ **សីលទិដ្ឋិសាមញ្ញតាយា**តិ អរិយេន សីលេន, អរិយាយ ច ទិដ្ឋិយា សមានភាវេន។ អរិយានញ្ហិ សីលទិដ្ឋិយោ មជ្ឈេ ភិន្នសុវណ្ណំ វិយ និន្នានាករណំ

មគ្គេនាគតត្តា។ តេន តេ យត្ថ កត្ថចិ ឋិតាបិ សំហតាវ។ តេនាហ “**សង្ឃាតភាវមាបន្នោ**”តិ។ មាយាសាឋេយ្យាទិបាបធម្មសមុច្ឆេទេន **ឧជុ**។ តតោ ឯវ គោមុត្តវង្កាភាវេន **អវង្កា**។ ចន្ទលេខាវង្កាភាវេន **អកុដិលា**។ នង្គលកោដិវង្កាភាវេន **អជិម្ហា**។ អវង្កាទិភាវេន វា **ឧជុ**។ បរិសុទ្ធដ្ឋេន **អរិយា**។ អបណ្ណកភាវេន ញាយតិ គមតិ និព្ពានំ, តំ វា ញាយតិ បដិវិជ្ឈីយតិ ឯតេនាតិ **ញាយោ**។ វដ្ដទុក្ខនិយ្យានាយ **អនុច្ឆវិកត្តា**។ អនុរូបត្តា **សាមីចិ** ឱបាយិកាតិបិ **សង្ឃំ** សមញ្ញំ **គតា** សម្មាបដិបត្តិ, តាយ សមង្គិតាយ **សុប្បដិបន្នា** “សម្មាបដិបជ្ជន្តី”តិ កត្វា។ វត្តមានត្ថោ ហិ អយំ **បដិបន្ន**-សទ្ទោ យថា “សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយាយ បដិបន្នោ”តិ (បុ. ប. ២០៦)។ **អតីតំ បដិបទ**ន្តិ យថាវុត្តមគ្គសម្មាបដិបត្តឹ វទតិ។ ឧភយេន ច សាមញ្ញនិទ្ទេសេន, “សុប្បដិបន្នា ច សុប្បដិបន្នា ច សុប្បដិបន្នា”តិ ឯកសេសនយេន វា គហិតានំ សម្ពហោ “សុប្បដិបន្នោ”តិ វុត្តោតិ ទស្សេតិ។

ឯវំ អាទិបទត្ថនិទ្ទេសភាវេន ឥតរបទានំ អត្ថំ វត្វា ឥទានិ ចតុន្នម្បិ បទានំ អវោមិស្សកំ អត្ថំ ទស្សេតុំ “**អបិចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **យថានុសិដ្ឋ**ន្តិ សត្ថារា យថា អនុសិដ្ឋំ, តថា អនុសាសនីអនុរូបន្តិ អត្ថោ។ **អបណ្ណកបដិបទ**ន្តិ អវិរជ្ឈនកបដិបទំ, អនវជ្ជបដិបត្តិន្តិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច ស្វាក្ខាតេ ធម្មវិនយេ អបណ្ណកបដិបទំ បដិបន្នត្តាតិ ឯវំ សម្ពន្ធិតព្ពំ។ បុរិមបទេន សម្ពន្ធេ ទុតិយបទំ ន វត្តព្ពំ សិយា, ននុ ច ទុតិយបទេន សម្ពន្ធេបិ បឋមំ បទំ ន វត្តព្ពំ សិយាតិ? ន តស្ស បឋមំ អបេក្ខិតត្តា។ សា បន សាវកានំ អបណ្ណកបដិបទា យថានុសិដ្ឋំ បដិបទាតិ ទស្សនត្ថំ “យថានុសិដ្ឋំ បដិបន្នត្តា”តិ វត្តព្ពំ ។ ឧភយស្សាបិ វា សុប្បដិបន្នភាវសាធនត្តា ឧភយំ វុត្តំ។ តថា ហិ បិ-សទ្ទេន ឧភយំ សមុច្ចិនោតិ។

កិលេសជិម្ហវសេន អន្តទ្វយគាហោតិ សព្ពសោ តំ បហាយ សម្មាបដិបទា កាយាទិវង្កប្បហាយិនី ឧជុប្បដិបត្តិ ហោតីតិ អាហ “**មជ្ឈិមាយ បដិបទាយ...បេ.... ឧជុប្បដិបន្នោ**”តិ។

ញាយោ នាម យុត្តប្បត្តបដិបត្តិ, និព្ពានញ្ច, សព្ពសង្ខារសមថតាយ អាទិត្តំ ចេលំ, សីសំ វា អជ្ឈុបេក្ខិត្វាបិ បដិបជ្ជិតព្ពមេវាតិ អាហ “**ញាយោ វុច្ចតិ និព្ពាន**”ន្តិ។ និព្ពាយនកិរិយាមុខេន ចេត្ថ និព្ពានំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ , មគ្គញាណាទីហិ វា ញាយតិ បដិវិជ្ឈីយតិ សច្ឆិករីយតិ ចាតិ **ញាយោ និព្ពាន**ន្តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

គុណសម្ភាវនាយ បរេហិ កយិរមានំ បច្ចុបដ្ឋានាទិសាមីចិកម្មំ អរហន្តីតិ **សាមីចិកម្មារហា**។

**១៥៦. យទិទ**ន្តិ អន្តោគធលិង្គវចនភេទោ និបាតោតិ តស្ស វចនភេទេន អត្ថមាហ “**យា ឥមានី**”តិ។ **ឯវ**ន្តិ បការត្ថេ និបាតោ, ឥមិនា បការេនាតិ អត្ថោ។ តេន ឥតរានិ តីណិ យុគឡានិ ទស្សិតានិ ហោន្តីតិ អាហ “**ឯវំ ចត្តារិ បុរិសយុគឡានិ ហោន្តី**”តិ។ **ឯត**ន្តិ ឯតំ “បុរិសបុគ្គលា”តិ ពហុវចនវសេន វុត្តំ បទំ។ បុរិសា ច តេ បុគ្គលា ច **បុរិសបុគ្គលា**។ តត្ថ “**បុរិសា**”តិ ឥមិនា បឋមាយ បកតិយា គហណំ, “**បុគ្គលា**”តិ បន ទុតិយាយបិ សត្តសាមញ្ញេនាតិ ឯវំ វា ឯត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ចតុន្នំ បច្ចយានំ** កីទិសានំ? អានេត្វា ហុនិតព្ពានន្តិ អធិការតោ បាកដោយមត្ថោ។ **ទាតព្ព**ន្តិ វា បច្ចត្តវចនំ “ចតុន្នំ បច្ចយាន”ន្តិ បទំ អបេក្ខិត្វា សាមិវសេន បរិណាមេតព្ពំ, អញ្ញថា យេសំ កេសញ្ចិ ចតុន្នំ បច្ចយានំ “អាហុន”ន្តិ សមញ្ញា សិយា។ អាហុនំ អរហតីតិ វា **អាហុនេយ្យោ។ សក្កាទីនម្បិ វា អាហវន**ន្តិ សក្កាទីហិបិ ទិយ្យមានំ ទានំ។ **យត្ថ ហុតំ មហប្ផល**ន្តិ យស្មឹ អាវហនីយគ្គិម្ហិ ហុតំ ទធិអាទិ អាហុនេយ្យគ្គិគហបតគ្គិទក្ខិណេយ្យគ្គីសុ ហុតតោ ឧឡារផលន្តិ **តេសំ** ព្រាហ្មណានំ **លទ្ធិ។ ហុត**ន្តិ ទិន្នំ។ **និកាយន្តរេ**តិ សព្ពត្ថិកវាទិនិកាយេ។

**ឋបេត្វា** ១៦៥ **តេ**តិ តេ បិយមនាបេ ញាតិមិត្តេ អបនេត្វា, តេសំ អទត្វាតិ អធិប្បាយោ។ **ឯស** ឯសោ។ **ឯកពុទ្ធន្តរេ ច ទិស្សតី**តិ ឯកស្មឹ ពុទ្ធន្តរេ វីតិវត្តេ ទិស្សតិ។ **ច**-សទ្ទេន កទាចិ អសង្ខ្យេយ្យេបិ កប្បេ វីតិវត្តេតិ ទស្សេតិ។ **អព្ពោកិណ្ណ**ន្តិ បដិបក្ខេហិ អវោមិស្សំ, កិរិយាវិសេសកញ្ចេតំ។ **បិយមនាបត្តករធម្មា** នាម សីលាទយោ, តេ អរិយសង្ឃេ សុប្បតិដ្ឋិតា។ អយំ ហេត្ថ អធិប្បាយោ – ញាតិមិត្តា វិប្បយុត្តា ន ចិរស្សេវ សមាគច្ឆន្តិ, អនវដ្ឋិតា ច តេសុ បិយមនាបតា, ន ឯវមរិយសង្ឃោ។ តស្មា សង្ឃោវ **បាហុនេយ្យោ**តិ។ **បុព្ពការ**ន្តិ អគ្គកិរិយំ។ **សព្ពប្បការេនា**តិ អាទរគារវពហុមានាទិនា, ទេយ្យធម្មស្ស សក្កច្ចករណាទិនា ច សព្ពេន បការេន។ ស្វាយំ **បាហវនីយ**-សទ្ទោ “បាហុនេយ្យោ”តិ វុច្ចតិ បរិយាយភាវេន។

ទក្ខន្តិ ឯតាយ សត្តា យថាធិប្បេតាហិ សម្បត្តីហិ វឌ្ឍន្តីតិ **ទក្ខិណា**។ តថាភាវករណេន **ទក្ខិណំ អរហតិ**។ យថា ឧឡារាតិវិបុលុទ្រយលាភេន វិសោធិតំ នាម ហោតិ, ឯវំ ទក្ខិណា វិបុលផលតាយាតិ វុត្តំ “**មហប្ផលករណតាយ វិសោធេតី**”តិ។

បុញ្ញត្ថិកេហិ អញ្ជលិ ករណីយា ឯត្ថាតិ **អញ្ជលិករណីយោ**។

យទិបិ បាឡិយំ “អនុត្តរ”ន្តិ វុត្តំ។ នត្ថិ ឥតោ ឧត្តរំ វិសិដ្ឋន្តិ ហិ **អនុត្តរំ**។ សមម្បិស្ស បន នត្ថីតិ ទស្សេន្តោ “**អសទិស**”ន្តិ អាហ។ ខិត្តំ វុត្តំ ពីជំ មហប្ផលភាវករណេន តាយតិ រក្ខតិ, ខិបន្តិ វបន្តិ ឯត្ថ ពីជានីតិ វា ខេត្តំ, កេទារាទិ, ខេត្តំ វិយ ខេត្តំ, បុញ្ញានំ ខេត្តំ **បុញ្ញក្ខេត្តំ**។ សេសំ ពុទ្ធានុស្សតិយំ វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពំ។

## ៤. សីលានុស្សតិកថាវណ្ណនា

**១៥៨**. អហោ វត សីលានិ អខណ្ឌានិ, អហោ វត អច្ឆិទ្ទានីតិ ឯវំ សព្ពត្ថ យោជេតព្ពំ។ **អហោ វតា**តិ ច សម្ភាវនេ និបាតោ។ តេនាហ “**អខណ្ឌតាទិគុណវសេនា**”តិ។ អខណ្ឌភាវាទិសម្បត្តិវសេនាតិ អត្ថោ។ បរស្ស សីលានិ អនុស្សរិយមានានិ បិយមនាបភាវាវហនេន កេវលំ មេត្តាយ បទដ្ឋានំ ហោន្តិ, ន វិសុំ កម្មដ្ឋានន្តិ អាហ “**អត្តនោ សីលានិ អនុស្សរិតព្ពានី**”តិ។ **ចាគា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

**យេស**ន្តិ សីលាទីនំ។ បដិបាដិយា សមាទានេ សមាទានក្កមេន, ឯកជ្ឈំ សមាទានេ ឧទ្ទេសក្កមេន សីលានំ អាទិអន្តំ វេទិតព្ពំ។ **បរិយន្តេ ឆិន្នសាដកោ វិយា**តិ វត្ថន្តេ, ទសន្តេ វា ឆិន្នវត្ថំ វិយ, វិសទិសូទាហរណំ ចេតំ។ ឯវំ សេសានិបិ ឧទាហរណានិ។ វិនិវេធវសេន ឆិន្នសាដកោ **វិនិវិទ្ធសាដកោ**។ វិសភាគវណ្ណេន គាវី វិយាតិ សម្ពន្ធោ។ សពលរហិតានិ វា **អសពលានិ**។ តថា **អកម្មាសានិ**។ សត្តវិធមេថុនសំយោគោ ហេដ្ឋា សីលកថាយំ វុត្តោ ឯវ។ **កោធូបនាហាទីហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន មក្ខបឡាសឥស្សាមច្ឆរិយមាយាសាឋេយ្យមានាតិមានាទយោ គហិតា។ **តានិយេវ** អខណ្ឌាទិគុណានិ សីលានិ។ សីលស្ស **តណ្ហាទាសព្យតោ** មោចនំ វិវដ្ដូបនិស្សយភាវាបាទនំ។ តតោ ឯវ តំសមង្គីបុគ្គលោ សេរី សយំវសី ភុជិស្សោ នាម ហោតិ។ តេនាហ “**ភុជិស្សភាវករណេន ភុជិស្សានី**”តិ។ “ឥមិនាហំ សីលេន ទេវោ វា ភវេយ្យំ ទេវញ្ញតរោ វា, តត្ថ និច្ចោ ធុវោ សស្សតោ”តិ, “សីលេន សុទ្ធី”តិ ច ឯវមាទិនា **តណ្ហាទិដ្ឋីហិ** អបរាមដ្ឋត្តា **អយំ តេ សីលេសុ ទោសោ**តិ ចតូសុ វិបត្តីសុ យាយ កាយចិ វិបត្តិយា ទស្សនេន **បរាមដ្ឋុំ** អនុទ្ធំសេតុំ។ សមាធិសំវត្តនប្បយោជនានិ **សមាធិសំវត្តនិកានិ**។

**១៥៩**. **សិក្ខាយ សគារវោ**តិ សីលធនំ និស្សាយ បដិលទ្ធសមាទានត្តា សាតិសយំ សិក្ខាយ សគារវោ សប្បតិស្សោ ហោតិ។ **សភាគវុត្តី**តិ សម្បន្នសីលេហិ សភាគវុត្តិកោ, តាយ ឯវ វា សិក្ខាយ សភាគវុត្តិ។ យោ ហិ សិក្ខាគារវរហិតោ, សោ តាយ វិសភាគវុត្តិ នាម ហោតិ វិលោមនតោ។ យថា បរេហិ សទ្ធឹ អត្តនោ ឆិទ្ទំ ន ហោតិ, ឯវំ ធម្មាមិសេហិ បដិសន្ថរណំ **បដិសន្ថារោ**។ សិក្ខាយ សគារវត្តា ឯវ តត្ថ **អប្បមត្តោ** ហោតិ។ អត្តានុវាទភយំ បរានុវាទភយំ ទណ្ឌភយំ ទុគ្គតិភយន្តិ ឯវមាទីនិ ភយានិ ឥមស្ស ទូរសមុស្សារិតានីតិ អាហ “**អត្តានុវាទាទិភយវិរហិតោ**”តិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

## ៥. ចាគានុស្សតិកថាវណ្ណនា

**១៦០**. **បកតិយា**តិ សភាវេន។ **ចាគាធិមុត្តេនា**តិ ទេយ្យធម្មបរិច្ចាគេ យុត្តប្បយុត្តេន តន្និន្នេន តប្បោណេន។ និច្ចំ សទា បវត្តា ទានសំវិភាគា យស្ស សោ **និច្ចបវត្តទានសំវិភាគោ,** តេន។ ឥធាបិ “បកតិយា”តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ យំ បរស្ស បដិយត្តំ ទិយ្យតិ, តំ **ទានំ**។ យំ អត្តនា បរិភុញ្ជិតព្ពតោ សំវិភជតិ, សោ **សំវិភាគោ។ ឥតោ ទានិ បភុតី**តិ ឥតោ បដ្ឋាយ ទានិ អជ្ជតគ្គេ អជ្ជទិវសំ អាទឹ កត្វា។ **អទត្វា ន ភុញ្ជិស្សាមីតិ** ទានសមាទានំ កត្វា ។ **តំទិវស**ន្តិ តស្មឹ ភាវនារម្ភទិវសេ។ តត្ថ **និមិត្តំ គណ្ហិត្វា**តិ តស្មឹ ទានេ បរិច្ចាគចេតនាយ បវត្តិអាការស្ស សល្លក្ខណវសេន និមិត្តំ គហេត្វា។ **វិគតមលមច្ឆេរតាទិគុណវសេនា**តិ វិគតានិ មលមច្ឆេរានិ ឯតស្មាតិ វិគតមលមច្ឆេរោ, ចាគោ, តស្ស ភាវោ **វិគតមលមច្ឆេរតា**។ គុណាទីនំ គុណានំ, សម្បត្តីនំ, អានិសំសានំ វា វសេន។

**សតំ ធម្មំ អនុក្កម**ន្តិ សាធូនំ ពោធិសត្តានំ ធម្មំ បវេណឹ អនុ អនុ កមន្តោ ឱក្កមន្តោ, អវោក្កមន្តោ វា។ យេ ឥមេ **ទាយកស្ស លាភា** អាយុវណ្ណសុខពលបដិភានាទយោ, បិយភាវាទយោ ច ភគវតា **សំវណ្ណិតា** បកិត្តិតា។ **មនុស្សត្តំ វា**តិ **វា**-សទ្ទោ អវុត្តវិកប្បត្ថោ, តេន ឥន្ទ្រិយបាដវភាវកម្មស្សកតាញាណាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

**មច្ឆេរមលេនា**តិ មច្ឆេរសង្ខាតេន មលេន។ អថ វា មច្ឆេរញ្ច មលញ្ច មច្ឆេរមលំ, តេន មច្ឆេរេន ចេវ លោភាទិមលេន ចាតិ អត្ថោ។ **បជាយនវសេនា**តិ យថាសកំ កម្មនិព្ពត្តនវសេន។ **កណ្ហធម្មាន**ន្តិ លោភាទិឯកន្តកាឡកានំ បាបធម្មានំ។ **វិគតត្តា**តិ បហីនត្តា។ **វិគតមលមច្ឆេរេន ចេតសា**តិ ឥត្ថម្ភូតលក្ខណេ

ករណវចនំ។ **សោតាបន្នស្ស សតោ**តិ គេហំ អាវសន្តស្ស សោតាបន្នស្ស សមានស្ស។ **និស្សយវិហារ**ន្តិ និស្សាយ វិហរិតព្ពវិហារំ, ទេវសិកំ វឡញ្ជនកកម្មដ្ឋានន្តិ អត្ថោ។ **អភិភវិត្វា**តិ អគារំ អាវសន្តានំ អញ្ញេសំ ឧប្បជ្ជនករាគាទិឧបក្កិលេសេ អភិភុយ្យ។

យោ កិញ្ចិ ទេន្តោបិ សាបេក្ខោវ ទេតិ, សោ មុត្តចាគោ ន ហោតិ, អយំ បន ន ឯវន្តិ **"មុត្តចាគោ"**តិ វុត្តំ។ **វិស្សដ្ឋចាគោ**តិ និរបេក្ខបរិច្ចាគោតិ អត្ថោ។ យថា បាណាតិបាតពហុលោ បុគ្គលោ "លោហិតបាណី"តិ វុច្ចតិ, ឯវំ ទានពហុលោ បុគ្គលោ "បយតបាណី"តិ វុត្តោតិ ទស្សេន្តោ **"ទាតុំ សទា ធោតហត្ថោយេវា"**តិ អាហ។ តត្ថ **សទា**តិ និច្ចំ, អភិណ្ហន្តិ អត្ថោ។ **បរិច្ចាគោ**តិ ទេយ្យធម្មបរិច្ចាគោតិ អធិការតោ វិញ្ញាយតិ។ **យំ យំ** ទេយ្យធម្មំ **បរេ** យាចនកា។ យាចនេ យោគោ **យាចនយោគោ**, បរេហិ យាចិតុំ យុត្តោតិ អត្ថោ។ **យាជេន យុត្តោ**តិ ទានេន យុត្តោ សទា បរិច្ចជនតោ។ **ឧភយេ**តិ យថាវុត្តេ ទានេ, សំវិភាគេ ច **រតោ** អភិរតោ។

**១៦១**. យថា បរិសុទ្ធសីលស្ស បុគ្គលស្ស អខណ្ឌតាទិគុណវសេន អត្តនោ សីលស្ស អនុស្សរន្តស្ស សីលានុស្សតិភាវនា ឥជ្ឈតិ, ឯវំ បរិសុទ្ធឧឡារបរិច្ចាគស្ស បុគ្គលស្ស អនុបក្កិលិដ្ឋមេវ អត្តនោ បរិច្ចាគំ អនុស្សរន្តស្ស ភាវនា ឥជ្ឈតីតិ ទស្សេតុំ **"វិគតមលមច្ឆេរតាទិគុណវសេនា"**តិអាទិ វុត្តំ, តំ វុត្តត្ថមេវ។

**ភិយ្យោសោ**តិ ឧបរិបិ។ **មត្តាយ** បមាណស្ស មហតិយា មត្តាយ, វិបុលេន បមាណេនាតិ អត្ថោ។ **ចាគាធិមុត្តោ**តិ បរិច្ចាគេ អធិមុត្តោ និន្នបោណបព្ភារោ។ តតោ ឯវ **អលោភជ្ឈាសយោ** កត្ថចិបិ អនភិសង្គចិត្តោ។ បដិគ្គាហកេសុ មេត្តាយនវសេន បរិច្ចាគោ ហោតីតិ **មេត្តាយ** មេត្តាភាវនាយ **អនុលោមការី** អនុរូបបដិបត្តិ។ **វិសារទោ**តិ វិសទោ អត្តនោវ គុណេន កត្ថចិបិ អមង្កុភូតោ អភិភុយ្យ វិហារី។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

## ៦. ទេវតានុស្សតិកថាវណ្ណនា

**១៦២**. **អរិយមគ្គវសេនា**តិ អរិយមគ្គស្ស អធិគមវសេន។ **សមុទាគតេហី**តិ សម្មទេវ តទុប្បត្តិតោ ឧទ្ធំ អាគតេហិ។ យាទិសា ហិ អរិយានំ សន្តានេ លោកិយាបិ សទ្ធាទយោ, ន តាទិសា កទាចិបិ បោថុជ្ជនិកា សទ្ធាទយោ។ ទិព្ពន្តីតិ **ទេវា**។ ចត្តារោ មហារាជានោ ឯតេសន្តិ ចតុមហារាជា, តេ ឯវ **ចាតុមហារាជិកា**។ តេត្តឹស សហបុញ្ញការិនោ តត្ថូបបន្នាតិ តំសហចរិតំ ឋានំ តាវតឹសំ, តន្និវាសិនោបិ ទេវា តំសហចរណតោ ឯវ **តាវតឹសា**។ ទុក្ខតោ យាតា អបយាតាតិ **យាមា**។ តុសាយ បីតិយា ឥតា ឧបគតាតិ **តុសិតា**។ ភោគានំ និម្មានេ រតិ ឯតេសន្តិ **និម្មានរតិនោ**។ បរនិម្មិតេសុ ភោគេសុ វសំ វត្តេន្តីតិ **បរនិម្មិតវសវត្តិនោ**។ ព្រហ្មានំ កាយោ សមូហោ ព្រហ្មកាយោ, តប្បរិយាបន្នតាយ តត្ថ ភវាតិ **ព្រហ្មកាយិកា។ តតុត្តរី**តិ តតោ ព្រហ្មកាយិកេហិ ឧត្តរិ, ឧបរិ បរិត្តាភាទិកេ សន្ធាយ វទតិ។ **ទេវតា សក្ខិដ្ឋានេ ឋបេត្វា**តិ "យថារូបាយ មគ្គេនាគតាយ **សទ្ធាយ សមន្នាគតា, សីលេន សុតេន ចាគេន បញ្ញាយ សមន្នាគតា ឥតោ ចុតា តត្ថ ឧបបន្នា តា ទេវតា**, មយ្ហម្បិ តថារូបា សទ្ធា សីលំ សុតំ ចាគោ បញ្ញា ច សំវិជ្ជតី"តិ ទេវតា សក្ខិដ្ឋានេ ឋបេត្វា សក្ខឹ ឱតារេន្តេន វិយ **អត្តនោ សទ្ធាទិគុណា អនុស្សរិតព្ពា**។

យទិ ឯវំ **សុត្តេ** (អ. និ. ៦.១០) ឧភយគុណានុស្សរណំ វុត្តំ, តំ កថន្តិ អនុយោគំ មនសិ កត្វា អាហ **"សុត្តេ បនា"**តិអាទិ។ តត្ថ **កិញ្ចាបិ វុត្តន្តិ** "អត្តនោ ច, តាសញ្ច ទេវតានំ"ន្តិ ឧភយំ សមធុរំ វិយ **សុត្តេ** (អ. និ. ៦.១០) កិញ្ចាបិ វុត្តំ។ អថ ខោ **តំ** "ទេវតានំ សទ្ធញ្ច សីលញ្ចា"តិអាទិវចនំ។ **សក្ខិដ្ឋានេ ឋបេតព្ពន្តិ** "វុត្ត"ន្តិ បរតោ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ កិមត្ថំ បន សក្ខិដ្ឋានេ ឋបនន្តិ អាហ **"ទេវតានំ អត្តនោ សទ្ធាទីហិ សមានគុណទីបនត្ថន្តិ វេទិតព្ព"**ន្តិ។ កស្មា បន សុត្តេ យថាវុតវសេន អត្ថំ អគ្គហេត្វា ឯវំ អត្ថោ គយ្ហតីតិ អាហ **"អដ្ឋកថាយញ្ហិ"**តិអាទិ។

**១៦៣**. **តស្មា**តិ យស្មា អដ្ឋកថាយំ ទេវតា សក្ខិដ្ឋានេ ឋបេត្វា អត្តនោ គុណានុស្សរណំ ទឡ្ហំ កត្វា វុត្តំ, សីលចាគានុស្សតីសុ វិយ ឥធាបិ អត្តនោ គុណានុស្សរណំ ឈានុប្បត្តិនិមិត្តំ យុត្តំ, តស្មា។ **បុព្ពភាគេ** ភាវនារម្ភេ។ **អបរភាគេ**តិ យថា ភាវេន្តស្ស ឧបចារជ្ឈានំ ឥជ្ឈតិ, តថា ភាវនាកាលេ។ យទិ អត្តនោ ឯវ ឥធ គុណា អនុស្សរិតព្ពា, កថមយំ ទេវតានុស្សតីតិ អាហ **"ទេវតានំ គុណសទិសសទ្ធាទិគុណានុស្សរណវសេនា"**តិ។ តេន សទិសកប្បនាយ អយំ ភាវនា "ទេវតានុស្សតី"តិ វុត្តា, ន ទេវតានំ, តាសំ គុណានំ វា អនុស្សរណេនាតិ ទស្សេតិ។ បុព្ពភាគេ វា បវត្តំ ទេវតាគុណានុស្សរណំ ឧបាទាយ "ទេវតានុស្សតី"តិ ឥមិស្សា សមញ្ញា វេទិតព្ពា។ តថា ហិ វក្ខតិ "បុព្ពភាគេ ទេវតា អារព្ភ បវត្តចិត្តវសេនា"តិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

## បកិណ្ណកកថាវណ្ណនា

**១៦៤**. **ឯតាស**ន្តិ ឯតាសំ ពុទ្ធានុស្សតិអាទីនំ ឆន្នំ អនុស្សតីនំ។ **វិត្ថារទេសនាយ**ន្តិ វិត្ថារវសេន បវត្តទេសនាយំ, **មហានាមសុត្តំ** (អ. និ. ៦.១០; ១១.១១) សន្ធាយ វទតិ។ **ភគវាតិអាទីនំ អត្ថ**ន្តិ ភគវាតិអាទីនំ បទានំ អត្ថំ។ **អត្ថវេទ**ន្តិ វា ហេតុផលំ បដិច្ច ឧប្បន្នំ តុដ្ឋិមាហ។ **ធម្មវេទ**ន្តិ ហេតុំ បដិច្ច ឧប្បន្នំ តុដ្ឋិំ។ “អារកត្តា អរហ”ន្តិ អនុស្សរន្តស្ស ហិ យំ តំ ភគវតោ កិលេសេហិ អារកត្តំ, សោ ហេតុ។ ញាបកោ ចេត្ថ ហេតុ អធិប្បេតោ, ន ការកោ, សម្បាបកោ វា។ យោនេន ញាយមានោ អរហត្ថត្ថោ, តំ ផលំ។ ឥមិនា នយេន សេសបទេសុបិ ហេតុផលវិភាគោ វេទិតព្ពោ។ ធម្មានុស្សតិអាទីសុបិ “អាទិមជ្ឈបរិយោសានកល្យាណត្តា”តិអាទិនា, “យស្មា បន សា សម្មាបដិបទា”តិអាទិនា ច តត្ថ តត្ថ ហេតុអបទេសោ កតោយេវាតិ។ **ធម្មូបសំហិត**ន្តិ យថាវុត្តហេតុហេតុផលសង្ខាតគុណូបសំហិតំ។ **គុណោ**តិ អត្ថនោ គុណោ។

**១៦៥**. **អរិយសាវកានញ្ញេវ ឥជ្ឈន្តី**តិ អរិយសាវកានំ ឥជ្ឈន្តិយេវាតិ ឧត្តរបទាវធារណំ ទដ្ឋព្ពំ, អវធារណញ្ច តេសំ សុខសិទ្ធិទស្សនត្ថំ។ តេនាហ “**តេសំ ហី**”តិអាទិ។ ន បុថុជ្ជនានំ សព្ពេន សព្ពំ ឥជ្ឈន្តីតិ។ តថា ហិ វក្ខតិ “ឯវំ សន្តេបី”តិអាទិ។ យទិ ឯវំ , កស្មា **មហានាមសុត្តា**ទីសុ (អ. និ. ៦.១០; ១១.១១) ពហូសុ សុត្តេសុ អរិយសាវកគ្គហណំ កតន្តិ? តេសំ ពហុលវិហារតាយាតិ អាចរិយា។

**និក្ខន្ត**ន្តិ និគ្គតំ និស្សដំ។ **មុត្ត**ន្តិ វិស្សដ្ឋំ។ **វុដ្ឋិត**ន្តិ អបេតំ។ សព្ពមេតំ វិក្ខម្ភនមេវ សន្ធាយ វទតិ។ **គេធម្ហា**តិ បលិពោធតោ។ **ឥទម្បី**តិ ពុទ្ធានុស្សតិវសេន លទ្ធំ ឧបចារជ្ឈានមាហ។ **អារម្មណំ ករិត្វា**តិ បច្ចយំ កត្វា, បាទកំ កត្វាតិ អត្ថោ។ **វិសុជ្ឈន្តី**តិ បរមត្ថវិសុទ្ធឹ បាបុណន្តិ។

**សម្ពាធេ**តិ តណ្ហាសំកិលេសាទិនា សម្បីឡេ សំកដេ ឃរាវាសេ។ **ឱកាសាធិគមោ** លោកុត្តរធម្មស្ស អធិគមាយ អធិគន្តព្ពឱកាសោ។ អនុស្សតិយោ ឯវ **អនុស្សតិដ្ឋានានិ**។ **វិសុទ្ធិធម្មា**តិ វិសុជ្ឈនសភាវា, វិសុជ្ឈិតុំ វា ភព្ពា។ **បរមត្ថវិសុទ្ធិធម្មតាយា**តិ បរមត្ថវិសុទ្ធិយា និព្ពានស្ស ភព្ពភាវេន។ **ឧបក្កមេនា**តិ បយោគេន។ **បរិយោទបនា**តិ វិសោធនា។

**១៦៦**. **ឯវំ សន្តេបីតិ** ឯវំ **មហានាមសុត្តា**ទីសុ អនេកេសុ សុត្តេសុ អរិយសាវកស្សេវ វសេន ឆសុ អនុស្សតីសុ ទេសិតាសុបិ។ **យស្សានុភាវេនា**តិ យស្ស ចិត្តប្បសាទស្ស ពលេន។ **បីតិំ បដិលភិត្វា**តិ អនុស្សរវសេន ពុទ្ធារម្មណំ បីតិំ ឧប្បាទេត្វា។

ឆអនុស្សតិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥតិ សត្តមបរិច្ឆេទវណ្ណនា។

# ៨. អនុស្សតិកម្មដ្ឋាននិទ្ទេសវណ្ណនា

## មរណស្សតិកថាវណ្ណនា

**១៦៧. ឥតោ**តិ ទេវតានុស្សតិយា។ សា ហិ ឆសុ អនុស្សតីសុ សព្ពបច្ឆា និទ្ទិដ្ឋត្តា អាសន្នា, បច្ចក្ខា ច។ **អនន្តរាយា**តិ តទនន្តរំ ឧទ្ទិដ្ឋត្តា វុត្តំ។ មរណស្ស សតិ មរណស្សតីតិ មរណំ តាវ ទស្សេតុំ **“តត្ថ មរណ”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ កាមញ្ចេត្ថ ខន្ធានំ ភេទោ “ជរាមរណំ ទ្វីហិ ខន្ធេហិ សង្គហិត”ន្តិ (ធាតុ. ៧១) វចនតោ ចុតិខន្ធានំ វិនាសោ មរណន្តិ វត្តព្ពំ, វិសេសតោ បន តំ ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស វិនាសភាវេន កម្មដ្ឋានិកានំ បច្ចុបតិដ្ឋតីតិ **“ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ឧបច្ឆេទោ”**តិ វុត្តំ។ តេនេវាហ **និទ្ទេសេ** “កឡេវរស្ស និក្ខេបោ ជីវិតិន្ទ្រិយស្សុបច្ឆេទោ”តិ (វិភ. ២៣៦; ទី. និ. ២.៣៩០; ម. និ. ១.៩២, ១២៣)។ តត្ថ **ឯកភវបរិយាបន្នស្សា**តិ ឯកេន ភវេន បរិច្ឆិន្នស្ស។ **ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ឧបច្ឆេទោ**តិ ជីវិតិន្ទ្រិយប្បពន្ធស្ស វិច្ឆេទោ អាយុក្ខយាទិវសេន អន្តរធានំ។ **សមុច្ឆេទមរណ**ន្តិ អរហតោ សន្តានស្ស សព្ពសោ ឧច្ឆេទភូតំ មរណំ។ **សង្ខារានំ ខណភង្គសង្ខាត**ន្តិ សង្ខតធម្មានំ ឧទយវយបរិច្ឆិន្នស្ស បវត្តិខណស្ស ភង្គោ និរោធោតិ សង្ខំ គតំ។ **ខណិកមរណ**ន្តិ យថាវុត្តខណវន្តំ តស្មិំយេវ ខណេ លព្ភមានំ មរណំ។ យំ ខន្ធប្បពន្ធំ ឧបាទាយ រុក្ខាទិសមញ្ញា, តស្មិំ អនុបច្ឆិន្នេបិ អលូតាទិវិគមនំ និស្សាយ មតវោហារោ **សម្មុតិមរណំ។ ន តំ ឥធ អធិប្បេត**ន្តិ តំ សមុច្ឆេទខណិកសម្មុតិមរណំ ឥធ មរណានុស្សតិយំ នាធិប្បេតំ អពាហុល្លតោ, អនុបដ្ឋហនតោ, អសំវេគវត្ថុតោ ចាតិ អធិប្បាយោ។

**អធិប្បេតំ** សតិយា អារម្មណភាវេន។ អាយុអាទីនំ ខយកាលេ មរណំ **កាលមរណំ**។ តេសំ អបរិក្ខីណកាលេ មរណំ **អកាលមរណំ។ “កាលមរណំ បុញ្ញក្ខយេនា”**តិ ឥទំ យថាធិការំ សម្បត្តិភវវសេន វុត្តំ, វិបត្តិភវវសេន បន “បាបក្ខយេនា”តិ វត្តព្ពំ។

**អាយុសន្តានជនកបច្ចយសម្បត្តិយា**តិ អាយុប្បពន្ធស្ស បវត្តាបនកានំ អាហារាទិបច្ចយានំ សម្បត្តិយំ។ **វិបក្កវិបាកត្តា**តិ អត្តនោ ផលានុរូបំ ទាតព្ពវិបាកស្ស ទិន្នត្តា។ **គតិកាលាហារាទិសម្បត្តិយា អភាវេនា**តិ ទេវានំ វិយ គតិសម្បត្តិយា, បឋមកប្បិយានំ វិយ កាលសម្បត្តិយា, ឧត្តរកុរុកាទីនំ វិយ អាហារសម្បត្តិយា ច អភាវេន។ **អាទិ**-សទ្ទេន ឧតុសុក្កសោណិតាទី បរិគ្គយ្ហតិ។ **អជ្ជតនកាលបុរិសានំ វិយា**តិ **វិយ**-សទ្ទោ អដ្ឋានេ បដ្ឋបិតោ, អជ្ជតនកាលបុរិសានំ វស្សសតមត្តបរិមាណស្ស វិយ អាយុនោ ខយវសេនាតិ យោជនា។ ឯវំ ហិ អនាគតេបិ បរមាយុនោ សង្គហោ កតោ ហោតិ, អតីតេ បន គតិសម្បត្តិយា វិយ កាលាហារាទិសម្បត្តិយា ភាវេន អនេកវស្សសហស្ស បរិមាណោបិ អាយុ អហោសិ។ អយញ្ច វិភាគោ វត្តមានស្ស អន្តរកប្បស្ស វសេន វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **កលាពុរាជាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន នន្ទយក្ខនន្ទមាណវកាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **តំ សព្ពម្បី**តិ យំ “កាលមរណំ អកាលមរណំ, តត្ថាបិ បុញ្ញក្ខយមរណំ អាយុក្ខយមរណំ ឧភយក្ខយមរណំ ឧបក្កមមរណ”ន្តិ វុត្តប្បភេទំ មរណំ, តំ សព្ពម្បិ។

**១៦៨. យោនិសោ**តិ ឧបាយេន។ **មនសិការោ**តិ មរណារម្មណោ មនសិការោ។ យេន បន ឧបាយេន មនសិការោ បវត្តេតព្ពោ, តំ ព្យតិរេកមុខេន ទស្សេតុំ **“អយោនិសោ បវត្តយតោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អយោនិសោ បវត្តយតោ**តិ អនុបាយេន សតី, សំវេគំ, ញាណញ្ច អនុបដ្ឋបេត្វា មរណំ អនុស្សរតោ។ **តទេតំ សព្ពម្បី**តិ សោកបាមោជ្ជានំ ឧប្បជ្ជនំ, សំវេគស្ស អនុប្បជ្ជនំ, សន្តាសស្ស ឧប្បជ្ជនញ្ច យថាក្កមំ **សតិ សំវេគញាណវិរហតោ ហោតិ**។ យោ ហិ “មរណំ នាមេតំ ជាតស្ស ឯកន្តិក”ន្តិ បណ្ឌិតានំ វចនំ សរតិ, តត្ថ សំវេគជាតោ ហោតិ សម្បជានោ ច, តស្ស ឥដ្ឋជនមរណាទិនិមិត្តំ សោកាទយោ អនោកាសាវ។ **តស្មា**តិ យស្មា អយោនិសោ មនសិការំ បវត្តយតោ ឯតេ ទោសា, តស្មា។ **តត្ថ តត្ថា**តិ អរញ្ញសុសានាទីសុ។ **ហតមតសត្តេ**តិ ចោរាទីហិ ហតេ, សរសេន មតេ ច សត្តេ។ ទិដ្ឋបុព្ពា សម្បត្តិ យេសំ តេ ទិដ្ឋបុព្ពសម្បត្តី, តេសំ **ទិដ្ឋបុព្ពសម្បត្តីនំ។ យោជេត្វា**តិ ឧបដ្ឋបេត្វា។ **ឯកច្ចស្សា**តិ តិក្ខិន្ទ្រិយស្ស ញាណុត្តរស្ស។

**១៦៩. វធកបច្ចុបដ្ឋានតោ**តិ ឃាតកស្ស វិយ បតិ បតិ ឧបដ្ឋានតោ អាសន្នភាវតោ។ **សម្បត្តិវិបត្តិតោ**តិ អារោគ្យាទិសម្បត្តីនំ វិយ ជីវិតសម្បត្តិយា វិបជ្ជនតោ។ **ឧបសំហរណតោ**តិ បរេសំ មរណំ ទស្សេត្វា អត្តនោ មរណស្ស ឧបនយនតោ។ **កាយពហុសាធារណតោ**តិ សរីរស្ស ពហូនំ សាធារណភាវតោ។ **អាយុទុព្ពលតោ**តិ ជីវិតស្ស ទុព្ពលភាវតោ។ **អនិមិត្តតោ**តិ មរណស្ស វវត្ថិតនិមិត្តាភាវតោ ។ **អទ្ធានបរិច្ឆេទតោ**តិ កាលស្ស បរិច្ឆិន្នភាវតោ។ **ខណបរិត្តតោ**តិ ជីវិតក្ខណស្ស ឥត្តរភាវតោ។

**វេធកបច្ចុបដ្ឋានតោ**តិ ឯត្ថ វិយ-សទ្ទោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោតិ ទស្សេន្តោ “**វេធកស្ស វិយ បច្ចុបដ្ឋានតោ**”តិ វត្វា តមេវត្ថំ វិវរន្តោ “**យថា ហី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ចារយមានោ**តិ អាគុរេន្តោ បហរណាការំ ករោន្តោ។ **បច្ចុបដ្ឋិតោវ** ឧបគន្ត្វា ឋិតោ សមីបេ ឯវ។ **ជរាមរណំ គហេត្វាវ និព្ពត្តន្តិ** “យថា ហិ អហិច្ឆត្តកមកុឡំ ឧគ្គច្ឆន្តំ បំសុំ វិរហិតំ ន ហោតិ, ឯវំ សត្តា និព្ពត្តន្តា ជរាមរណវិរហិតា ន ហោន្តី”តិ ឯត្តកេន ឧបមា។ អហិច្ឆត្តកមកុឡំ កទាចិ កត្ថចិ បំសុំ វិរហិតម្បិ ភវេយ្យ, សត្តា បន កថញ្ចិបិ ជរាមរណវិរហិតា ន ហោន្តីតិ ខណិកមរណំ តាវ ឧបមាភាវេន ទស្សេត្វា ឥធាធិប្បេតំ មរណំ ទស្សេតុំ “**តថា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ អថ វា យទិមេ សត្តា ជរាមរណំ គហេត្វាវ និព្ពត្តន្តិ, និព្ពត្តិសមនន្តរមេវ មរិតព្ពន្តិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**តថា ហី**”តិអាទិ។ **អវស្សំ មរណតោ**តិ អវស្សំ មរិតព្ពតោ, ឯកន្តេន មរណសព្ភាវតោ វា។ **បព្ពតេយ្យា**តិ បព្ពតតោ អាគតា។ **ហារហារិនី**តិ បវាហេ បតិតស្ស តិណបណ្ណាទិកស្ស អតិវិយ ហរណសីលា។ **សន្ទតេវា**តិ សវតិ ឯវ។ **វត្តតេវា**តិ បវាហវសេន វត្តតិ ឯវ ន តិដ្ឋតិ។

**យមេករត្តិន្តិ** យស្សំ ឯករត្តិយំ, ភុម្មត្ថេ ឧបយោគវចនំ ទដ្ឋព្ពំ, អច្ចន្តសំយោគេ វា។ **បឋមន្តិ** សព្ពបឋមំ បដិសន្ធិក្ខណេ។ **គព្ភេ**តិ មាតុកុច្ឆិយំ។ **មាណវោ**តិ សត្តោ។ យេភុយ្យេន សត្តា រត្តិយំ បដិសន្ធឹ គណ្ហន្តីតិ **រត្តិ**គ្គហណំ។ **អព្ភុដ្ឋិតោវា**តិ ឧដ្ឋិតអព្ភោ វិយ, អភិមុខភាវេន វា ឧដ្ឋិតោវ មរណស្សាតិ អធិប្បាយោ។ **សោ យាតី**តិ សោ មាណវោ យាតិ, បឋមក្ខណតោ បដ្ឋាយ គច្ឆតេវ។ **ស គច្ឆំ ន និវត្តតី**តិ សោ ឯវំ គច្ឆន្តោ ខណមត្តម្បិ ន និវត្តតិ, អញ្ញទត្ថុ មរណំយេវ ឧបគច្ឆតិ។

**កុន្នទីនន្តិ** បព្ពតតោ បតិតានំ ខុទ្ទកនទីនំ។ **បាតោ អាបោរសានុគតពន្ធនានន្តិ** បុរិមទិវសេ ទិវា សូរិយសន្តាបេន អន្តោ អនុបវិសិត្វា បុន រត្តិយំ ពន្ធនមូលំ ឧបគតេន អាបោរសេន តិន្តសិថិលពន្ធនតាយ បាតោ អាបោរសានុគតពន្ធនានំ។

**អច្ចយន្តី**តិ អតិក្កមន្តិ។ **ឧបរុជ្ឈតី**តិ និរុជ្ឈតិ។ ឧទកមេវ **ឱទកំ,** ឧទកោឃំ វា ។ យស្មា អច្ចយន្តិ អហោរត្តា, តស្មា ជីវិតំ ឧបរុជ្ឈតិ។ យស្មា ជីវិតំ ឧបរុជ្ឈតិ, តស្មា **អាយុ ខីយតិ មច្ចានំ។ បបតតោ**តិ បបតនតោ **ភយំ** សាមិកានំ រុក្ខេ ឋត្វា កម្មេ វិនិយុញ្ជិតុកាមានំ, ហេដ្ឋា បរិដ្ឋានំ វា។ **ឧគ្គមនំ បតិ** ឧគ្គមននិមិត្តំ។ **មា មំ អម្ម និវារយ** បព្ពជ្ជាយាតិ អធិប្បាយោ។

កោចិ មិត្តមុខសត្តុរន្ធគវេសី សហ វត្តមានោបិ ន ហនេយ្យ, អយំ បន ឯកំសេន ហនតិយេវាតិ ទស្សេតុំ “**សហជាតិយា អាគតតោ**”តិ វត្វា “**ជីវិតហរណតោ ចា**”តិ វុត្តំ។

**១៧០**. **នន្តិ** សម្បត្តី។ **សុខី**តិ ទិព្ពសទិសេហិ ភោគេហិ, អាធិបតេយ្យេន ច សុខសមង្គី។ **ទេហពន្ធេនា**តិ សរីរេន។ **អសោកោ**តិ អសោកមហារាជា។ **សោកមាគតោ**តិ សោចិតព្ពតំ គតោ។

**អារោគ្យំ** យោព្ពនានំ។ ព្យាធិជរាបរិយោសានតា ជីវិតស្ស មរណបរិយោសានតាយ ឧទាហរណវសេន អានីតា, បច្ចយភាគវសេន វា។ លោកោយេវ **លោកសន្និវាសោ** យថា សត្តាវាសាតិ, សន្និវសិតព្ពតាយ វា សត្តនិកាយោ **លោកសន្និវាសោ។ អនុគតោ**តិ អនុពន្ធោ បច្ចត្ថិកេន វិយ។ **អនុសដោ**តិ អនុបវិដ្ឋោ ឧបរិសេន វិយ។ **អភិភូតោ**តិ អជ្ឈោត្ថដោ មទ្ទហត្ថីហិ វិយ។ **អព្ភាហតោ**តិ បហដោ ភូតេហិ វិយ។

**សេលា**តិ សិលាមយា, ន បំសុអាទិមយា។ **វិបុលា**តិ មហន្តា អនេកយោជនាយាមវិត្ថារា។ **នភំ អាហច្ចា**តិ វិបុលត្តា ឯវ អាកាសំ អភិវិហច្ច សព្ពទិសាសុ ផរិត្វា។ **អនុបរិយេយ្យុន្តិ** អនុវិចរេយ្យុំ។ **និប្បោថេន្តា**តិ អត្តនា អាឃាតិតំ ចុណ្ណវិចុណ្ណំ ករោន្តា។ **អធិវត្តន្តី**តិ អធិភវន្តិ។ កុលេន វា រូបេន វា សីលេន វា សុតេន វា សទ្ធាទីហិ វា សេដ្ឋោតិ សម្ភាវនាយ **ខត្តិយា**ទីសុ **ន កញ្ចិ បរិវជ្ជេតិ**។ តេហិ ឯវ និហីនោតិ អវមញ្ញមានាយ **សុទ្ទា**ទីសុ **ន កញ្ចិ បរិវជ្ជេតិ**។ អញ្ញទត្ថុ **សព្ពមេវ អភិមទ្ទតិ** និម្មថតិ។ ទណ្ឌាទិឧបាយា ច តត្ថ អវិសយា ឯវាតិ ទស្សេតុំ “**ន តត្ថ ហត្ថីនំ ភូមី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **មន្តយុទ្ធេនា**តិ អាថព្ពណវេទវិហិតេន មន្តសង្គាមប្បយោគេន។ **ធនេនា**តិ ធនទានេន។ **វា-**សទ្ទោ អវុត្តវិកប្បនត្ថោ។ តេន សាមំ, ភេទញ្ច សង្គណ្ហាតិ។

**១៧១**. **បរេហិ សទ្ធឹ អត្តនោ ឧបសំហរណតោ**តិ បរេហិ មតេហិ សទ្ធឹ “តេបិ នាម មតា, កិមង្គំ បន មាទិសា”តិ អត្តនោ មរណស្ស ឧបនយនតោ។ **យសមហត្តតោ**តិ បរិវារមហត្តតោ, វិភវមហត្តតោ ច។ **បុញ្ញមហត្តតោ**តិ មហាបុញ្ញភាវតោ។ **ថាមមហត្តតោ**តិ វីរិយពលមហត្តតោ។ **យុធិដ្ឋិលោ** ធម្មបុត្តោ។ **ចានុរោ** យោ ពលទេវេន និព្ពុទ្ធំ កត្វា មារិតោ។

**សហ ឥទ្ធីហី**តិ វេជយន្តកម្បននទ្ទោបនន្ទទមនាទីសុ ទិដ្ឋានុភាវាហិ អត្តនោ ឥទ្ធីហិ សទ្ធឹ **មច្ចុមុខំ បវិដ្ឋោ**។

**កលំ នគ្ឃន្តិ សោឡសិ**ន្តិ សោឡសន្នំ បូរណភាគំ ន អគ្ឃន្តិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – អាយស្មតោ ថេរស្ស សារិបុត្តស្ស បញ្ញំ សោឡសភាគេ កត្វា តតោ ឯកំ ភាគំ សោឡសធា គហេត្វា លទ្ធំ ឯកភាគសង្ខាតំ កលំ សម្មាសម្ពុទ្ធំ ឋបេត្វា អញ្ញេសំ សត្តានំ បញ្ញា ន អគ្ឃន្តីតិ។

សព្ពស្សាបិ សំកិលេសបក្ខស្ស សមុគ្ឃាតោ ញាណេន អារទ្ធវីរិយស្ស ហោតីតិ អាហ “**ញាណវីរិយពលេនា**”តិ។ សម្មាទិដ្ឋិសម្មាវាយាមេសុ ហិ សិទ្ធេសុ អដ្ឋង្គិកោ អរិយមគ្គោ សិទ្ធោវ ហោតីតិ។ ឯកាកីភាវេន **ខគ្គវិសាណកប្បា**។ បរតោឃោសេន វិនា សយមេវ ភូតា បដិវិទ្ធាកុប្បាតិ **សយម្ភុនោ**។

ហត្ថគតសុវណ្ណវលយានំ អញ្ញមញ្ញំ សង្ឃដ្ដនំ វិសកឡិស្ស កត្ថចិ អសត្តតាតិ ឯវមាទិកំ **តំ តំ និមិត្តំ** ការណំ **អាគម្ម។ វីមំសន្តា**តិ បវត្តិនិវត្តិយោ ឧបបរិក្ខន្តា។ មហន្តានំ សីលក្ខន្ធាទីនំ ឯសនដ្ឋេន **មហេសយោ។ ឯកចរិយនិវាសេនា**តិ ឯកចរិយនិវាសមគ្គេន, ន សីលាទិនា។ ខគ្គមិគសិង្គសមា ឧបមា យេសំ, ខគ្គមិគសិង្គំ វា សមូបមា យេសំ តេ **ខគ្គសិង្គសមូបមា**។

គម្ពនខកុង្កនខតាទិអសីតិអនុព្យញ្ជនបដិមណ្ឌិតេហិ សុប្បតិដ្ឋិតបាទតាទីហិ ទ្វត្តឹសាយ មហាបុរិសលក្ខណេហិ វិចិត្រោ អច្ឆរិយព្ភុតោ រូបកាយោ ឯតស្សាតិ **អសីតិ…បេ…. រូបកាយោ**។ សហ វាសនាយ សព្ពេសំ កិលេសានំ បហីនត្តា សព្ពាការបរិសុទ្ធសីលក្ខន្ធាទិគុណរតនេហិ សមិទ្ធោ ធម្មកាយោ ឯតស្សាតិ **សព្ពាការ…បេ.… ធម្មកាយោ។ ឋានសោ**តិ តង្ខណេយេវ។

**ឯវំ មហានុភាវស្សា**តិ ឯវំ យថាវុត្តរូបកាយសម្បត្តិយា, ធម្មកាយសម្បត្តិយា ច វិញ្ញាយមានវិបុលាបរិមេយ្យពុទ្ធានុភាវស្ស, **វសំ នាគតំ** អនុបគមនវសេនាតិ អធិប្បាយោ។

មរណំ សាមញ្ញំ ឯតស្សាតិ មរណសាមញ្ញោ, តស្ស ភាវោ **មរណសាមញ្ញតា,** តាយ។

**១៧២**. **កិមិកុលាន**ន្តិ កិមិសមូហានំ, កិមិជាតីនំ វា។ **ជីយន្តី**តិ ជរំ បាបុណន្តិ។

**និក្ខន្តេ**តិ វីតិវត្តេ។ **បដិហិតាយា**តិ បច្ចានុគតាយ។ **សោ មមស្ស អន្តរាយោ**តិ សា យថាវុត្តា ន កេវលំ កាលកិរិយាវ, អថ ខោ មម អតិទុល្លភំ ខណំ លភិត្វា ឋិតស្ស សត្ថុសាសនមនសិការស្ស អន្តរាយោ **អស្ស** ភវេយ្យ។ **ព្យាបជ្ជេយ្យា**តិ វិបត្តឹ គច្ឆេយ្យ។ សត្ថកេន វិយ អង្គបច្ចង្គានំ កន្តនកា មរណកាលេ សន្ធិពន្ធនច្ឆេទនកវាតា **សត្ថកវាតា**។

**១៧៣**. **អពល**ន្តិ ពលហីនំ។ **ទុព្ពល**ន្តិ តស្សេវ វេវចនំ។ អភាវត្ថោ ហិ អយំ **ទុ**-សទ្ទោ “ទុស្សីលោ (អ. និ. ៥.២១៣; អ. និ. ១០.៧៥) ទុប្បញ្ញោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៤៤៩) វិយ។ **តទេតំ** អាយុ។ **អស្សាសបស្សាសានំ** សមវុត្តិតា អបរាបរំ បវេសនិក្ខមោវ។ **ពហិ និក្ខន្តនាសិកវាតេ អន្តោ អបវិសន្តេ, បវិដ្ឋេ វា អនិក្ខមន្តេ**តិ ឯកស្សេវ បវេសនិក្ខមោ វិយ វុត្តំ, តំ នាសិកវាតភាវសាមញ្ញេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អធិមត្តតាយ** អច្ចាសន្នអធិដ្ឋានាទិនា។ តទភាវោ ហិ ឥរិយាបថានំ សមវុត្តិតា។ **អតិសីតេន** អភិភូតស្ស កាយស្ស វិបជ្ជនំ មហីសរដ្ឋាទីសុ ហិមបាតកាលេន ទីបេតព្ពំ។ តត្ថ ហិ សត្តា សីតេន ភិន្នសរីរា ជីវិតក្ខយំ បាបុណន្តិ។ **អតិឧណ្ហេន** អភិភូតស្ស វិបជ្ជនំ មរុកន្តារេ ឧណ្ហាភិតត្តាយ បថវី, តត្ថ ឋបិតំ ឧបរិ សាដកំ, បុត្តញ្ច អក្កមិត្វា មតាយ ឥត្ថិយា ទីបេតព្ពំ។ **មហាភូតានំ** សមវុត្តិតា បកោបាភាវោ ។ **បថវីធាតុ**អាទីនំ បកោបេន សរីរស្ស វិការាបត្តិ បរតោ **ធាតុកម្មដ្ឋានកថាយំ** អាគមិស្សតិ។ **យុត្តកាលេ**តិ ភុញ្ជិតុំ យុត្តកាលេ ឧទ្ទាភិភូតកាលេ។

**១៧៤**. **អវវត្ថានតោ**តិ កាលាទិវសេន វវត្ថានាភាវតោ។ **វវត្ថាន**ន្តិ ចេត្ថ បរិច្ឆេទោ អធិប្បេតោ, ន អសង្ករតោ វវត្ថានំ, និច្ឆយោ ចាតិ អាហ “**បរិច្ឆេទាភាវតោ**”តិ។ **ន នាយរេ**តិ ន ញាយន្តិ។

**ឥតោ បរ**ន្តិ ឯត្ថ **បរ**ន្តិ បរំ អញ្ញំ កាលន្តិ អត្ថោ។ តេន ឱរកាលស្សាបិ សង្គហោ សិទ្ធោ ហោតិ។ បរមាយុតោ ឱរកាលំ ឯវ ចេត្ថ “បរ”ន្តិ អធិប្បេតំ។ តតោ បរំ សត្តានំ ជីវនស្ស អភាវតោ “**វវត្ថានាភាវតោ**”តិ វុត្តំ ន សក្កាតិ។ **អព្ពុទបេសី**តិអាទីសុ “អព្ពុទកាលេ បេសិកាលេ”តិអាទិនា **កាល**-សទ្ទោ បច្ចេកំ យោជេតព្ពោ។ **កាលោ**តិ ឥធ បុព្ពណ្ហាទិវេលា អធិប្បេតា។ តេនាហ “**បុព្ពណ្ហេបិ ហី**”តិអាទិ។ ឥធេវ ទេហេន បតិតព្ពន្តិ

សម្ពន្ធោ។ **អនេកប្បការតោ**តិ នគរេ ជាតានំ គាមេ, គាមេ ជាតានំ នគរេ, វនេ ជាតានំ ជនបទេ, ជនបទេ ជាតានំ វនេតិអាទិនា អនេកប្បការតោ។ **ឥតោ ចុតេនា**តិ ឥតោ គតិតោ ចុតេន។ **ឥធ** ឥមិស្សំ គតិយំ។ **យន្តយុត្តគោណោ វិយា**តិ យថា យន្តេ យុត្តគោណោ យន្តំ នាតិវត្តតិ, ឯវំ **លោកោ** គតិបញ្ចកន្តិ ឯត្តកេន ឧបមា។

**១៧៥**. **អប្បំ វា ភិយ្យោ**តិ វស្សសតតោ ឧបរិ “ទស វា វស្សានិ, វីសតិ វា”តិអាទិនា ទុតិយំ វស្សសតំ អបាបុណន្តោ អប្បកំ វា ជីវតីតិ អត្ថោ។ **គមនីយោ**តិ គន្តព្ពោ ឧបបជ្ជនវសេន។ **សម្បរាយោ**តិ បរលោកោ។

**ហិឡេយ្យា**តិ បរិភវេយ្យ ន សម្ភាវេយ្យ។ **នត្ថិ** អាយុំ។ **សុបោរិសោ**តិ សាធុបុរិសោ បញ្ញវា។ **ចរេយ្យា**តិ សុចរិតំ ចរេយ្យ។ តេនាហ **“អាទិត្តសីសោវា”**តិ។

**សត្តហិ ឧបមាហី**តិ –

“សេយ្យថាបិ, ព្រាហ្មណ, តិណគ្គេ ឧស្សាវពិន្ទុ សូរិយេ ឧគ្គច្ឆន្តេ ខិប្បំយេវ បដិវិគច្ឆតិ, ន ចិរដ្ឋិតិកំ ហោតិ។ ឧទកេ ឧទកបុព្ពុឡំ។ ឧទកេ ទណ្ឌរាជិ។ នទី បព្ពតេយ្យា ទូរង្គមា សីឃសោតា ហារហារិនី។ ពលវា បុរិសោ ជិវ្ហគ្គេ ខេឡបិណ្ឌំ សំយូហិត្វា អកសិរេនេវ វមេយ្យ។ ទិវសំ សន្តត្តេ អយោកដាហេ មំសបេសិ បក្ខិត្តា ខិប្បំយេវ បដិវិគច្ឆតិ, ន ចិរដ្ឋិតិកា ហោតិ។ គាវី វជ្ឈា អាឃាតនំ នីយមានា យំ យទេវ បាទំ ឧទ្ធរតិ, សន្តិកេវ ហោតិ វធស្ស, សន្តិកេវ មរណស្ស, ឯវមេវំ ខោ, ព្រាហ្មណ, គោវជ្ឈូបមំ ជីវិតំ មនុស្សានំ បរិត្តំ លហុកំ ពហុទុក្ខំ ពហុបាយាសំ មន្តាយំ ពោទ្ធព្ពំ, កត្តព្ពំ កុសលំ, ចរិតព្ពំ ព្រហ្មចរិយំ, នត្ថិ ជាតស្ស អមរណ”ន្តិ (អ. និ. ៧.៧៤) –

ឯវមាគតាហិ ឥមាហិ សត្តហិ ឧបមាហិ **អលង្កតំ**។

**វត្តិន្ទិវន្តិ** ឯកំ រត្តិន្ទិវំ។ **ភគវតោ សាសនន្តិ** អរិយមគ្គបដិវេធាវហំ សត្ថុ ឱវាទំ។ **ពហុំ វត មេ កតំ អស្សា**តិ ពហុំ វត មយា អត្តហិតំ បព្ពជិតកិច្ចំ កតំ ភវេយ្យ។ **តទន្តរន្តិ** តំ ខណំ តត្តកំ វេលំ។ **ឯកំ បិណ្ឌបាតន្តិ** ឯកំ ទិវសំ យាបនប្បហោនកំ បិណ្ឌបាតំ។ **ទន្ធន្តិ** មន្ទំ ចិរាយ។ **អវិស្សាសិយោ** អវិស្សាសនីយោ។

**១៧៦**. ចិត្តេ ធរន្តេយេវ សត្តានំ ជីវិតវោហារោ, ចិត្តស្ស ច អតិឥត្តរោ ខណោ លហុបរិវត្តិភាវតោ។ យថាហ ភគវា “នាហំ, ភិក្ខវេ, អញ្ញំ ឯកធម្មម្បិ សមនុបស្សាមិ, យំ ឯវំ លហុបរិវត្តំ, យថយិទំ ចិត្ត”ន្តិ (អ. និ. ១.៤៨; កថា. ៣៣៥)។ តស្មា សត្តានំ ជីវិតំ ឯកចិត្តក្ខណិកត្តា លហុសំ ឥត្តរន្តិ ទស្សេន្តោ **“បរមត្ថតោ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **“បរមត្ថតោ”**តិ ឥមិនា យាយំ “យោ ចិរំ ជីវតិ, សោ វស្សសត”ន្តិអាទិនា សត្តានំ (ទី. និ. ២.៧; សំ. និ. ១.១៤៥; អ. និ. ៧.៧៤) ជីវិតប្បវត្តិ វុត្តា, សា បពន្ធវិសយត្តា វោហារវសេនាតិ តំ បដិក្ខិបតិ។ **“អតិបរិត្តោ”**តិ ឥមិនា –

“សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, ចត្តារោ ទឡ្ហធម្មា ធនុគ្គហា សុសិក្ខិតា កតហត្ថា កតូបាសនា ចតុទ្ទិសា ឋិតា អស្សុ, អថ បុរិសោ អាគច្ឆេយ្យ ‘អហំ ឥមេសំ…បេ… កតូបាសនានំ ចតុទ្ទិសា កណ្ឌេ ខិត្តេ អប្បតិដ្ឋិតេ បថវិយំ គហេត្វា អាហរិស្សាមី’តិ។ យថា ច, ភិក្ខវេ, តស្ស បុរិសស្ស ជវោ, យថា ច ចន្ទិមសូរិយានំ ជវោ, តតោ សីឃតរោ។ យថា ច, ភិក្ខវេ, តស្ស បុរិសស្ស ជវោ, យថា ច ចន្ទិមសូរិយានំ ជវោ, យថា ច យា ទេវតា ចន្ទិមសូរិយានំ បុរតោ ធាវន្តិ, តាសំ ទេវតានំ ជវោ, តតោ សីឃតរំ អាយុសង្ខារា ខីយន្តី”តិ (សំ. និ. ២.២២៨) –

ឯវំ វុត្តំ បរិត្តម្បិ បដិក្ខិបតិ។ តត្រ ហិ គមនស្សាទានំ ទេវបុត្តានំ ហេដ្ឋុបរិយេន បដិមុខំ ធាវន្តានំ សិរសិ, បាទេ ច ពទ្ធខុរធារាសន្និបាតតោបិ បរិត្តតោ រូបជីវិតិន្ទ្រិយស្ស សោ ខណោ វុត្តោ, ចិត្តស្ស បន អតិវិយ បរិត្តតរោ, យស្ស ឧបមាបិ នត្ថិ។ តេនេវាហ “យាវញ្ចិទំ, ភិក្ខវេ, ឧបមាបិ ន សុករា, យាវ លហុបរិវត្តំ ចិត្ត”ន្តិ (អ. និ. ១.៤៨)។ **ជីវិតក្ខណោ**តិ ជីវនក្ខណោ។ **ឯកចិត្តប្បវត្តិមត្តោយេវ** ឯកស្ស ចិត្តស្ស បវត្តិមត្តោនេវ សត្តានំ បរមត្ថតោ ជីវនក្ខណស្ស បរិច្ឆិន្នត្តា។ ឥទានិ តមត្ថំ ឧបមាយ បកាសេន្តោ **“យថា នាមា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **បវត្តមានន្តិ** បវត្តន្តំ។ **ឯកចិត្តក្ខណិកន្តិ** ឯកចិត្តក្ខណមត្តវន្តំ។ **តស្មិំ ចិត្តេ និរុទ្ធមត្តេ**តិ យេន វត្តមានចិត្តក្ខណេន “ជីវតី”តិ វុច្ចតិ, តស្មិំ ចិត្តេ និរោធំ ភង្គំ បត្តមត្តេ តំសមង្គី **សត្តោ និរុទ្ធោ** មតោតិ **វុច្ចតិ**។ វត្តមេវត្ថំ បាឡិយា វិភាវេតុំ **“យថាហា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តេន តីសុបិ កាលេសុ សត្តានំ បរមត្ថតោ ជីវនំ នាម ចិត្តក្ខណវសេនេវាតិ ទស្សេតិ។

**ជីវិត**ន្តិ ជីវិតិន្ទ្រិយំ។ **សុខទុក្ខា**តិ សុខទុក្ខវេទនា។ ឧបេក្ខាបិ ហិ សុខទុក្ខាសុ ឯវ អន្តោគធា ឥដ្ឋានិដ្ឋភាវតោ។ **អត្តភាវោ**តិ ជីវិតវេទនាវិញ្ញាណានិ ឋបេត្វា អវសិដ្ឋធម្មា វុត្តា។ **កេវលា**តិ អត្តនា, និច្ចភាវេន វា អវោមិស្សា។ **ឯកចិត្តសមាយុត្តា**តិ ឯកេកេន ចិត្តេន សហិតា។ **លហុសោ វត្តតិ ខណោ**តិ វុត្តនយេន ឯកចិត្តក្ខណិកតាយ លហុកោ អតិឥត្តរោ ជីវិតាទីនំ ខណោ វត្តតិ។

**យេ និរុទ្ធា មរន្តស្សា**តិ ចវន្តស្ស សត្តស្ស ចុតិតោ ឧទ្ធំ “និរុទ្ធា”តិ វត្តព្វា យេ ខន្ធា។ **តិដ្ឋមានស្ស វា ឥធា**តិ យេ វា ឥធ បវត្តិយំ តិដ្ឋន្តស្ស ធរន្តស្ស ភង្គប្បត្តិយា និរុទ្ធា ខន្ធា។ **សព្ពេបិ សទិសា** តេ សព្ពេបិ ឯកសទិសា។ កថំ? **គតា អប្បដិសន្ធិកា** បុន អាគន្ត្វា បដិសន្ធានាភាវេន វិគតា។ យថា ហិ ចុតិខន្ធា ន និវត្តន្តិ, ឯវំ តតោ បុព្ពេបិ ខន្ធា, តស្មា ឯកចិត្តក្ខណិកំ សត្តានំ ជីវិតន្តិ អធិប្បាយោ។

**អនិព្វត្តេន ន ជាតោ**តិ អនុប្បន្នេន ចិត្តេន ជាតោ ន ហោតិ អជាតោ នាម ហោតិ។ **បច្ចុប្បន្នេន** វត្តមានេន ចិត្តេន **ជីវតិ** ជីវមានោ នាម ហោតិ។ **ចិត្តភង្គា មតោ លោកោ**តិ ចុតិចិត្តស្ស វិយ សព្ពស្សបិ តស្ស តស្ស ចិត្តស្ស ភង្គប្បត្តិយា អយំ លោកោ បរមត្ថតោ មតោ នាម ហោតិ និរុទ្ធស្ស អប្បដិសន្ធិកត្តា។ ឯវំ សន្តេបិ **បញ្ញត្តិ បរមត្ថិយា** យា តំ តំ ធរន្តំ ចិត្តំ ឧបាទាយ “តិស្សោ ជីវតិ, ផុស្សោ ជីវតី”តិ វចនប្បវត្តិយា វិសយភូតា សន្តានបញ្ញត្តិ, សា ឯត្ថ **បរមត្ថិយា** បរមត្ថភូតា។ តថា ហិ វទន្តិ “នាមគោត្តំ ន ជីរតី”តិ (សំ. និ. ១.៧៦)។

**១៧៧. អញ្ញតរញ្ញតរេន** អាការេន។ **ចិត្ត**ន្តិ កម្មដ្ឋានារម្មណំ ចិត្តំ។ **អាសេវនំ លភតី**តិ ភាវនាសេវនំ លភតិ, ពហិទ្ធា វិក្ខេបំ បហាយ ឯកត្តវសេន មរណារម្មណមេវ ហោតីតិ។ តេនាហ **“មរណារម្មណា សតិ សន្តិដ្ឋតី”**តិ។ សភាវធម្មានំ ភេទោ សភាវធម្មគតិកោ ឯវាតិ អាហ **“សភាវធម្មត្តា បន អារម្មណស្សា”**តិ។ តេនាហ ភគវា “ជរាមរណំ, ភិក្ខវេ, អនិច្ចំ សង្ខតំ បដិច្ចសមុប្បន្ន”ន្តិអាទិ (សំ. និ. ២.២០)។ **សំវេជនីយត្តា**តិ សំវេគជននតោ មហាភូតេសុ មហាវិការតា វិយ គយ្ហមានា មរណំ អនុស្សរិយមានំ ឧបរូបរិ ឧព្ពេគមេវ អាវហតីតិ តត្ថ ន ភាវនាចិត្តំ អប្បេតុំ សក្កោតិ។ យទិ សភាវធម្មត្តា អប្បនំ ន បាបុណាតិ, លោកុត្តរជ្ឈានំ ឯកច្ចានិ អរូបជ្ឈានានិ ច កថន្តិ អាហ **“លោកុត្តរជ្ឈានំ បនា”**តិអាទិ។ **វិសុទ្ធិភាវនានុក្កមវសេនា**តិ ហេដ្ឋិមវិសុទ្ធិយា អានុភាវេន អធិគតាតិសយាយ បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិភាវនាយ, សព្ពសង្ខារេហិ និព្ពិន្ទនវិរជ្ជនាទិវិសំយោគាធិមុត្តិអប្បនាយ ច បដិបក្ខភូតានំ បាបធម្មានំ វិគមោតិ ឯវំភូតស្ស វិសុទ្ធិភាវនានុក្កមស្ស វសេន លោកុត្តរជ្ឈានំ អប្បនាប្បត្តមេវ ហោតិ។ **អារម្មណសមតិក្កមនមត្តំ តត្ថ ហោតី**តិ អញ្ញេសំ សភាវធម្មារម្មណកម្មដ្ឋានានំ វិយ ចិត្តស្ស សមាធានេ ព្យាបារោ នត្ថិ។ យថាសមាហិតេន បន ចិត្តេន អារម្មណសមតិក្កមនមត្តមេវ ភាវនាយ កាតព្ពំ, តស្មា សភាវធម្មេបិ អារុប្បជ្ឈានំ អប្បេតីតិ។

**សតតំ អប្បមត្តោ ហោតិ** សំវេគពហុលត្តា, តតោ ឯវស្ស សព្ពភវេសុ អនភិរតិសញ្ញាបដិលាភោ។ **ជីវិតនិកន្តិំ ជហាតិ** មរណស្ស អវស្សំភាវិតាទស្សនតោ។ **បាបគរហី ហោតិ** អនិច្ចសញ្ញាបដិលាភតោ, តតោ ឯវ អសន្និធិពហុលតា, វិគតមលមច្ឆេរតា ច។ **តទនុសារេនា**តិ អនិច្ចសញ្ញាបរិចយានុសារេន។ **អភាវិតមរណា**តិ អភាវិតមរណានុស្សរណា។ **អភយោ អសម្មូឡ្ហោ កាលំ ករោតិ** បគេវ មរណសញ្ញាយ សូបដ្ឋិតត្តា។

## កាយគតាសតិកថាវណ្ណនា

**១៧៨.** ពុទ្ធា ឧប្បជ្ជន្តិ ឯត្ថាតិ **ពុទ្ធុប្បាទោ,** ពុទ្ធានំ ឧប្បជ្ជនកាលោ, តស្មា។ **អញ្ញត្រ** តំ ឋបេត្វា, អញ្ញស្មិំ កាលេតិ អត្ថោ។ ន បវត្តបុព្ពន្តិ **អបវត្តបុព្ពំ**។ តតោ ឯវ **សព្ពតិត្ថិយានំ អវិសយភូតំ**។ ននុ ច **សុនេត្តសត្ថារាទយោ** (អ. និ. ៦.៥៤; ៧.៦៦, ៧៣), អញ្ញេ ច តាបសបរិព្ពាជកា សរីរេ “អសុភ”ន្តិ ជានឹសុ។ តថា ហិ **សុមេធតាបសេន** សរីរំ ជិគុច្ឆន្តេន វុត្តំ –

> “យន្នូនិមំ បូតិកាយំ, នានាកុណបបូរិតំ;
> ឆឌ្ឌយិត្វាន គច្ឆេយ្យំ, អនបេក្ខោ អនត្ថិកោ”តិ។ (ពុ. វំ. ២.៨) –

អាទិ។ កាមំ ពោធិសត្តា, អញ្ញេ ច តាបសាទយោ សរីរេ “អសុភ”ន្តិ ជានន្តិ, កម្មដ្ឋានភាវេន បន ន ជានន្តិ។ តេន វុត្តំ **“អញ្ញត្រ ពុទ្ធុប្បាទា”**តិអាទិ។ **សំវេគាយ សំវត្តតិ** យាថាវតោ កាយសភាវប្បវេទនតោ។ **អត្ថាយា**តិ ទិដ្ឋធម្មិកាទិអត្ថាយ។ **យោគក្ខេមាយា**តិ ចតូហិ យោគេហិ ខេមភាវាយ។ **សតិសម្បជញ្ញាយា**តិ សព្ពត្ថ សតិអវិប្បវាសាយ ច សត្តដ្ឋានិយសម្បជញ្ញាយ ច។ **ញាណទស្សនបដិលាភាយា**តិ វិបស្សនាញាណាធិគមាយ។ **វិជ្ជាវិមុត្តិផលសច្ឆិកិរិយាយា**តិ តិស្សោ វិជ្ជា, ចិត្តស្ស អធិមុត្តិ និព្ពានំ, ចត្តារិ សាមញ្ញផលានីតិ ឯតេសំ បច្ចក្ខករណាយ។ អមតស្ស និព្ពានស្ស អធិគមហេតុតាយ, អមតសទិសាតប្បកសុខសហិតតាយ ច

កាយគតាសតិ “**អមត**”ន្តិ វុត្តា។ **បរិភុញ្ជន្តី**តិ ឈានសមាបជ្ជនេន វឡញ្ជន្តិ។ **បរិហីន**ន្តិ ជិនំ។ **វិរទ្ធ**ន្តិ អនធិគមេន វិរជ្ឈិតំ។ **អារទ្ធ**ន្តិ សាធិតំ និប្ផាទិតំ។ អនេកេហិ អាការេហិ តេសុ តេសុ សុត្តន្តេសុ បសំសិត្វា យំ តំ កាយគតាសតិកម្មដ្ឋានំ និទ្ទិដ្ឋន្តិ សម្ពន្ធោ ។ កត្ថ បន និទ្ទិដ្ឋន្តិ? **កាយគតាសតិសុត្តេ** (ម. និ. ៣.១៥៣ អាទយោ)។ តត្ថ ហិ “កថំ ភាវិតា ច ភិក្ខវេ”តិអាទិនា អយំ ទេសនា អាគតា។ តត្រាយំ សង្ខេបត្ថោ – ភិក្ខវេ, កេន បការេន កាយគតាសតិភាវនា ភាវិតា, កេន ច បការេន បុនប្បុនំ កតា អានាបានជ្ឈានាទីនំ និប្ផត្តិយា មហប្ផលា, តេសំ តេសំ វិជ្ជាភាគិយានំ, អភិញ្ញាសច្ឆិករណីយានញ្ច ធម្មានំ, អរតិរតិសហនតាទីនញ្ច សំសិទ្ធិយា មហានិសំសា ច ហោតីតិ? **អានាបានបព្ព**ន្តិ អានាបានកម្មដ្ឋានាវធិ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។

ធាតុមនសិការកម្មដ្ឋានេន យទិបិ ឧបចារសមាធិ ឥជ្ឈតិ, សម្មសនវារោ បន តត្ថ សាតិសយោតិ ធាតុមនសិការបព្ពម្បិ “**វិបស្សនាវសេន វុត្ត**”ន្តិ វុត្តំ។ “អយម្បិ ខោ កាយោ ឯវំធម្មោ ឯវំភាវី ឯវំអនតីតោ”តិ (ទី. និ. ២.៣៧៩; ម. និ. ១.១១២) តត្ថ តត្ថ អសុភានិច្ចតាទីហិ សទ្ធឹ កាយេ អាទីនវស្ស វិភាវនវសេន ទេសនាយ អាគតត្តា “**នវសិវថិក...បេ.... វុត្តានី**”តិ វុត្តំ។ **ឯត្ថ ឧទ្ធុមាតកាទីសូ**តិ ឯតេសុ សិវថិកបព្ពេសុ អាគតឧទ្ធុមាតកាទីសុ។ **អានាបានស្សតិវសេនា**តិ អានាបានស្សតិភាវនាវសេន។ យោ ឧបរិ “ករីសំ មត្ថលុង្គ”ន្តិ មត្ថលុង្គកោដ្ឋាសោ គយ្ហតិ, តំ ឥធ **បាឡិយំ** (ម. និ. ៣.១៥៤) អដ្ឋិមិញ្ជេនេវ សង្គណ្ហិត្វា ទេសនា អាគតាតិ ទស្សេន្តោ “**មត្ថលុង្គំ អដ្ឋិមិញ្ជេន សង្គហេត្វា**”តិ អាហ ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ អនុស្សតិនិទ្ទេសេ។ កាយំ គតា, កាយេ វា គតា សតិ **កាយគតាសតី**តិ សតិសីសេន ឥទំ ទ្វត្តឹសាការកម្មដ្ឋានំ អធិប្បេតន្តិ យោជនា។

**១៧៩. ចតុមហាភូតិក**ន្តិ ចតុមហាភូតសន្និស្សយំ។ **បូតិកាយ**ន្តិ បូតិភូតំ បរមទុគ្គន្ធកាយំ។ ឋានគមនាវត្ថំ សរីរំ សន្ធាយ, តស្ស វា អវយវេសុ សព្ពហេដ្ឋិមំ បាទតលន្តិ វុត្តំ “**ឧទ្ធំ បាទតលា**”តិ។ **តិរិយំ តចបរិច្ឆិន្ន**ន្តិ ឯត្ថ ននុ កេសលោមនខានំ, តចស្ស ច អតចបរិច្ឆិន្នតា អត្ថីតិ? កិញ្ចាបិ អត្ថិ, តចបរិច្ឆិន្នពហុលតាយ បន កាយស្ស តចបរិច្ឆិន្នតា ហោតីតិ ឯវំ វុត្តំ។ តចោ បរិយន្តោ អស្សាតិ តចបរិយន្តោតិ ឯតេន បន វចនេន កាយេកទេសភូតោ តចោ គហិតោ ឯវ, តប្បដិពទ្ធា ច កេសាទយោ តទនុបវិដ្ឋមូលា តចបរិយន្តាវ ហោន្តីតិ ទ្វត្តឹសាការសមូហោ សព្ពោបិ កាយោ តចបរិយន្តោ វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។

**អត្ថី**តិ វចនវិបល្លាសេន វុត្តំ, និបាតបទំ វា ឯតំ។ តស្មា តីសុបិ សង្ខាសុ តទេវស្ស រូបំ។ តេនាហ “**សំវិជ្ជន្តី**”តិ។ អក្ខរចិន្តកេហិ សរីរេ កាយ-សទ្ទំ វណ្ណេន្តេហិបិ អសុចិសមុទាយភាវេនេវ ឥច្ឆិតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ “អសុចិសញ្ចយតោ”តិ វត្វា បុន នំ និរុត្តិនយេន ទស្សេតុំ “**កុច្ឆិតាន**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អាយភូតតោ**តិ ឧប្បត្តិដ្ឋានភូតត្តា។ “**បូរំ នានប្បការស្សា**”តិ វុត្តំ។ “កេ បន តេ បការា? យេហិ នានប្បការំ អសុចិ វុត្ត”ន្តិ តេ កេសាទិកេ ទស្សេតុំ បាឡិយំ “កេសា លោមា”តិអាទិ វុត្តន្តិ ឥមមត្ថំ ទីបេន្តោ អាហ “**ឯតេ កេសាទយោ ទ្វត្តឹសាការា**”តិ។ អាការា បការាតិ ហិ ឯកោ អត្ថោតិ។ **ឯវំ សម្ពន្ធោ**តិ “អត្ថិ ឥមស្មឹ កាយេ នខា”តិអាទិនា សព្ពកោដ្ឋាសេសុ “អត្ថិ ឥមស្មឹ កាយេ”តិ បទត្តយេន សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។

**បរិតោ**តិ តិរិយំ, សមន្តតោ វា បាទតលកេសមូលេសុ ច តចស្ស លព្ភនតោ។ **សុចិភាវ**ន្តិ សុចិនោ សព្ភាវំ, សុចិមេវ វា។

**១៨០.** យេន វិធិនា ឧគ្គហេ កុសលោ ហោតិ, សោ សត្តវិធោ វិធិ “**ឧគ្គហកោសល្ល**”ន្តិ វុច្ចតិ, តន្និព្ពត្តំ វា ញាណំ។ **មនសិការកោសល្លេ**បិ ឯសេវ នយោ។

**សជ្ឈាយន្តា វា**តិ សជ្ឈាយំ ករោន្តា ឯវ។ តេសំ កិរ ចត្តារោ មាសេ សជ្ឈាយន្តានំ សជ្ឈាយមគ្គេនេវ កោដ្ឋាសេ ឧបធារេន្តានំ បដិបាដិយា ទ្វត្តឹសាការា វិភូតតរា ហុត្វា ខាយឹសុ, បដិក្កូលសញ្ញា សណ្ឋាសិ, តេ តស្មឹ និមិត្តេ ឈានំ អប្បេត្វា ឈានបាទកំ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា ទស្សនមគ្គំ បដិវិជ្ឈឹសុ។ តេន វុត្តំ “**សជ្ឈាយន្តា វ សោតាបន្នា អហេសុ**”ន្តិ។

**បរិច្ឆិន្ទិត្វា**តិ តចបញ្ចកាទិវសេនេវ បរិច្ឆេទំ កត្វា។ បថវីធាតុពហុលភាវតោ មត្ថលុង្គស្ស ករីសាវសានេ តន្តិអារោបនមាហ។ ឯត្ថ ច **មំសំ, ន្ហារុ, អដ្ឋិ, អដ្ឋិមិញ្ជំ វក្កំ, វក្កំ អដ្ឋិមិញ្ជំ, អដ្ឋិ, ន្ហារុ, មំសំ, តចោ, ទន្តា, នខា, លោមា, កេសា**តិ ឯវំ វក្កបញ្ចកាទីសុ អនុលោមសជ្ឈាយំ វត្វា បដិលោមសជ្ឈាយោ បុរិមេហិ សម្ពន្ធោ វុត្តោ។ ស្វាយំ **សម្មោហវិនោទនិយំ** (វិភ. អដ្ឋ. ៣៥៦) វិសុំ តិបញ្ចាហំ, បុរិមេហិ ឯកតោ តិបញ្ចាហន្តិ ឆបញ្ចាហំ សជ្ឈាយោ វុត្តោ, តត្ថ អាទិអន្តទស្សនវសេន វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ អនុលោមបដិលោមសជ្ឈាយេបិ ហិ បដិលោមសជ្ឈាយោ អន្តិមោ ហោតិ, សជ្ឈាយប្បការន្តរំ វា ឯតម្បីតិ វេទិតព្ពំ។

**ហត្ថសង្ខលិកា**តិ អង្គុលិបន្តិមាហ។

**មនសា សជ្ឈាយោ**តិ ចិត្តេន ចិន្តនមាហ, យំ មានសំ “ជប្បន”ន្តិ វុច្ចតិ, សម្មទេវ អជ្ឈាយោតិ វា សជ្ឈាយោ, ចិន្តនន្តិ អត្ថោ។ ចិរតរំ សុដ្ឋុ បវត្តនេន បគុណភូតា កម្មដ្ឋានតន្តិ សមាវជ្ជិត្វា មនសិ ករោន្តស្ស អាទិតោ បដ្ឋាយ យាវ បរិយោសានា កត្ថចិ អសជ្ជមានា និរន្តរមេវ ឧបដ្ឋាតិ, តទនុសារេន តទត្ថោបិ វិភូតតរោ ហុត្វា ខាយតីតិ អាហ **“វចសា សជ្ឈាយោ ហិ…បេ…. បដិវេធស្ស បច្ចយោ ហោតី”**តិ។ **លក្ខណបដិវេធស្សា**តិ អសុភលក្ខណបដិវេធស្ស។

បដិក្កូលសភាវសល្លក្ខណស្ស កស្សចិ វណ្ណគ្គហណមុខេន កោដ្ឋាសា វវត្ថានំ គច្ឆន្តិ, កស្សចិ សណ្ឋានគ្គហណមុខេន, កស្សចិ ទិសាវិភាគគ្គហណមុខេន, កស្សចិ បតិដ្ឋិតោកាសគ្គហណមុខេន, កស្សចិ សព្ពសោ បរិច្ឆិជ្ជគ្គហណមុខេនាតិ វណ្ណាទិតោ សល្លក្ខណំ ឧគ្គហកោសល្លាវហំ វុត្តន្តិ តំ ទស្សេន្តោ **“កេសាទីនំ វណ្ណោ វវត្ថបេតព្ពោ”**តិអាទិមាហ។

អត្តនោ ភាគោ សភាគោ, សភាគេន បរិច្ឆេទោ **សភាគបរិច្ឆេទោ,** ហេដ្ឋុបរិតិរិយបរិយន្តេហិ, សកោដ្ឋាសិកកេសន្តរាទីហិ ច បរិច្ឆេទោតិ អត្ថោ។ **អមិស្សកតាវសេនា**តិ កោដ្ឋាសន្តរេហិ អវោមិស្សកតាវសេន។ អសភាគោ ហិ ឥធ **“វិសភាគោ”**តិ អធិប្បេតោ, ន វិរុទ្ធសភាគោ។ ស្វាយមត្ថោ កេសាទិសទ្ទតោ ឯវ លព្ភតិ។ សទ្ទន្តរត្ថាបោហនវសេន សទ្ទោ អត្ថំ វទតីតិ “កេសា”តិ វុត្តេ “អកេសា ន ហោន្តី”តិ អយមត្ថោ វិញ្ញាយតិ។ កេ បន តេ អកេសា? លោមាទយោ, ន ច យដាទីសុ បសង្គោបករណេនេវ តេសំ និវត្តិតត្តា។

**បដិក្កូលវសេនេវ កថិតំ** ធាតុវិភាគស្ស សាមញ្ញតោបិ អគហិតត្តា។ តត្ថេវ វិសុំ ធាតុកម្មដ្ឋានស្ស កថិតត្តា ច ធាតុវិភង្គោ **បក្កុសាតិសុត្តំ** (ម. និ. ៣.៣៤២) វិភង្គប្បករណេ **ធាតុវិភង្គបាឡិ** (វិភ. ១៧២ អាទយោ) ច។ យស្ស វណ្ណតោ ឧបដ្ឋាតិ កេសាទិ, **តំ** បុគ្គលំ **សន្ធាយ ឈានានិ** កេសាទីសុ វណ្ណកសិណារម្មណានិ **វិភត្តានិ**។ ញត្វា អាចិក្ខិតព្ពន្តិ យទត្ថំ វុត្តំ, តំ ទស្សេតុំ **“តត្ថ ធាតុវសេនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ បដិក្កូលមនសិការបព្ពេ។ **កាយគតាសតិសុត្តេ** (ម. និ. ៣.១៥៣ អាទយោ) ហិ បដិក្កូលមនសិការបព្ពំ គហេត្វា ឥធ កាយគតាសតិភាវនា និទ្ទិសីយតិ។

**១៨១. ន ឯកន្តវិកាយា**តិ ឯកន្តវិកាយបិ ន មនសិ កាតព្ពំ, បគេវ ទ្វន្តវិកាទិនាតិ អធិប្បាយោ។ ន ភាវនំ សម្បាទេតិ, លក្ខណបដិវេធំ ន បាបុណាតិ ឯកន្តវិកាយ មនសិ ករោន្តោតិ សម្ពន្ធោ។

**ឱក្កមនវិស្សជ្ជន**ន្តិ បដិបជ្ជិតព្ពវិស្សជ្ជេតព្ពេ មគ្គេ។ **បុច្ឆិត្វាវ គន្តព្ពំ ហោតិ** គហេតព្ពវិស្សជ្ជេតព្ពដ្ឋានស្ស អសល្លក្ខណតោ។ **កម្មដ្ឋានំ បរិយោសានំ បាបុណាតី**តិ អាទិតោ បដ្ឋាយ យាវ បរិយោសានា មនសិការមត្តំ ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ **អវិភូតំ បន ហោតិ** បដិក្កូលាការស្ស សុដ្ឋុ អសល្លក្ខណតោ។ តតោ ឯវ **ន វិសេសំ អាវហតិ**។

**កម្មដ្ឋានំ បរិយោសានំ ន គច្ឆតី**តិ បដិបាដិយា សព្ពកោដ្ឋាសេ មនសិ ករោតោយេវ វិភូតា ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ។ តេ សាតិសយំ បាដិក្កូលតោ មនសិ ករោន្តស្ស កម្មដ្ឋានំ បរិយោសានំ គច្ឆេយ្យ, ឥមស្ស បន អតិវិយ ទន្ធំ មនសិ ករោតោ វិភូតតោ ឧបដ្ឋានមេវ នត្ថិ, កុតោ បដិក្កូលតាយ សណ្ឋានំ។ តេនាហ **“វិសេសាធិគមស្ស បច្ចយោ ន ហោតី”**តិ។

**ពាហិទ្ធា បុថុត្តារម្មណេ**តិ “អសុចិ បដិក្កូល”ន្តិ កេសាទីសុ បវត្តេតព្ពំ អសុភានុបស្សនំ ហិត្វា សុភាទិវសេន គយ្ហមានា កេសាទយោបិ ឥធ “ពាហិទ្ធា បុថុត្តារម្មណមេវា”តិ វេទិតព្ពា។ រូបាទយោ ហិ នីលាទិវសេន បុថុសភាវតាយ បុថុត្តារម្មណំ នាម, នានារម្មណន្តិ អត្ថោ។ អសមាធានំ **ចេតសោ** វិរូបោ ខេបោតិ **វិក្ខេបោ**។ សោ សតី សូបដ្ឋិតំ កត្វា សក្កច្ចំ កម្មដ្ឋានំ មនសិ ករោន្តេន **បដិពាហិតព្ពោ។ បរិហាយតី**តិ ហាយតិ។ **បរិធំសតី**តិ វិនស្សតិ។

**យា អយំ កេសា លោមាតិអាទិកា** លោកសង្កេតានុគតា។ **បណ្ណត្តី**តិ អដ្ឋ ធម្មេ ឧបាទាយ បណ្ណត្តិ។ **តំ** កេសាទិបណ្ណត្តឹ។ **អតិក្កមិត្វា**តិ បដិក្កូលភាវនាយ អតិក្កមិត្វា ឧគ្ឃាដេត្វា។ តស្សា ឧគ្ឃាដិតត្តា តស្មឹ តស្មឹ កោដ្ឋាសេ បដិក្កូលតោ ឧបដ្ឋហន្តេ **“បដិក្កូល”ន្តិ ចិត្តំ ឋបេតព្ពំ**។ ឥទានិ តមត្ថំ ឧបមាយ វិភាវេន្តោ **“យថា ហី”**តិអាទិមាហ។ តត្រិទំ ឧបមាសំសន្ទនំ – មនុស្សា វិយ យោគាវចរោ។ ឧទបានំ វិយ កោដ្ឋាសា។ តាលបណ្ណាទិសញ្ញាណំ វិយ កេសាទិបញ្ញត្តិ។ តេន មនុស្សានំ ឧទបានេ ន្ហានបិវនាទិ វិយ យោគាវចរស្ស បុព្ពភាគេ កេសា

លោមាតិ បណ្ណត្តិវសេន មនសិការោ។ អភិណ្ហសញ្ញាវសេន មនុស្សានំ សញ្ញាណេន វិនា ឧទបានេ កិច្ចករណំ វិយ យោគាវចរស្ស មនសិការពលេន បណ្ណត្តិំ អតិក្កមិត្វា បដិក្កូលភាវេយេវ ចិត្តំ ឋបេត្វា ភាវនានុយោគោ។ **បុព្ពភាគេ...បេ.... បាកដោ ហោតីតិ** “កេសា លោមា”តិអាទិនា (ម. និ. ៣.១៥៤) ភាវនមនុយុញ្ជន្តស្ស កេសាទិបណ្ណត្តិយា សទ្ធឹយេវ កោដ្ឋាសានំ បដិក្កូលភាវោ បុព្ពភាគេ បាកដោ ហោតិ។ **អថាតិ** បច្ឆា ភាវនាយ វីថិបដិបន្នកាលេ។ **បដិក្កូលភាវេយេវ ចិត្តំ ឋបេតព្ពន្តិ** កោដ្ឋាសានំ បដិក្កូលាការេយេវ ភាវនាចិត្តំ បវត្តេតព្ពំ។

អនុបុព្ពេន មុញ្ចនំ **អនុបុព្ពមុញ្ចនំ,** អនុបដ្ឋហន្តស្ស អនុបដ្ឋហន្តស្ស មុញ្ចនន្តិ អត្ថោ។ កថំ បន អនុបដ្ឋានំ ហោតីតិ អាហ **“អាទិកម្មិកស្សា”**តិអាទិ។ **បរិយោសានកោដ្ឋាសមេវ អាហច្ច តិដ្ឋតីតិ** ឥទំ កម្មដ្ឋានំ គន្តិ អនុសារេន អាទិតោ កម្មដ្ឋានមនសិការោ បវត្តតីតិ កត្វា វុត្តំ។ តថា ហិស្ស មនសា សជ្ឈាយោ វិយ មនសិការោ តេ តេ កោដ្ឋាសេ អាមដ្ឋមត្តេ កត្វា គច្ឆតិ, ន លក្ខណសល្លក្ខណវសេន។ យទា បន នេ លក្ខណសល្លក្ខណវសេន សុដ្ឋុ ឧបធារេន្តោ មនសិ ករោតិ, តទា កេចិ ឧបដ្ឋហន្តិ, កេចិ ន ឧបដ្ឋហន្តិ។ តត្ថ បដិបជ្ជនវិធិំ ទស្សេន្តោ **“អថស្សា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **កម្មន្តិ** មនសិការកម្មំ **តាវ កាតព្ពំ**។ កីវ ចិរន្តិ? **យាវ ទ្វីសុ ឧបដ្ឋិតេសុ,** តេសម្បិ ទ្វិន្នំ **ឯកោ សុដ្ឋុតរំ ឧបដ្ឋហតិ** តាវ។

**ឧក្កុដ្ឋុក្កុដ្ឋិដ្ឋានេយេវ ឧដ្ឋហិត្វាតិ** បុព្ពេ វិយ ឯកក្ខកតាយ ឧក្កុដ្ឋិយា កមេន សព្ពតាលេសុ បតិត្វា ឧដ្ឋហិត្វា ឧដ្ឋហិត្វា បរិយន្តតាលំ , អាទិតាលញ្ច អាគន្ត្វា តតោ តតោ តត្ថ តត្ថេវ កតាយ ឧក្កុដ្ឋិយា ឧដ្ឋហិត្វាតិ អត្ថោ។

**ទ្វេ ភិក្ខាតិ** ទ្វីសុ គេហេសុ លទ្ធភិក្ខា។

**អប្បនាតោតិ** អប្បនាការតោ ទ្វត្តឹសាការេ អប្បនា ហោន្តិ។ កឹ បច្ចេកំ កោដ្ឋាសេសុ ហោតិ ឧទាហុ អញ្ញថាតិ វិចារណាយំ អាហ **“អប្បនាកោដ្ឋាសតោ”**តិ, កោដ្ឋាសតោ កោដ្ឋាសតោតិ អត្ថោ។ តេនាហ **“កេសាទីសូ”**តិអាទិ។

**អធិចិត្តន្តិ** សមថវិបស្សនាចិត្តំ។

**អនុយុត្តេនាតិ** យុត្តប្បយុត្តេន, ភាវេន្តេនាតិ អត្ថោ។ **កាលេនកាលន្តិ** កាលេ កាលេ។ **សមាធិនិមិត្តំ** ឧបលក្ខិតសមាធានាការោ សមាធិ ឯវ។ **មនសិ កាតព្ពន្តិ** ចិត្តេ កាតព្ពំ, ឧប្បាទេតព្ពន្តិ អត្ថោ។ សមាធិការណំ វា អារម្មណំ **សមាធិនិមិត្តំ,** តំ អាវជ្ជិតព្ពន្តិ អត្ថោ។ **បគ្គហនិមិត្តឧបេក្ខានិមិត្តេសុបិ** ឯសេវ នយោ។ **ឋានំ** អត្ថីតិ វចនសេសោ។ **តំ** ភាវនា **ចិត្តំ កោសជ្ជាយ សំវត្តេយ្យ,** ឯតស្ស សំវត្តនស្ស ឋានំ ការណំ អត្ថីតិ អត្ថោ។ **តំ** វា មនសិករណ**ចិត្តំ កោសជ្ជាយ សំវត្តេយ្យ,** ឯតស្ស ឋានំ ការណំ អត្ថីតិ អត្ថោ។ **មុទុន្តិ** សុភាវិតភាវេន មុទុភូតំ, វសីភាវប្បត្តន្តិ អត្ថោ។ មុទុត្តា ឯវ **កម្មញ្ញំ** កម្មក្ខមំ កម្មយោគ្គំ។ **បភស្សរន្តិ** ឧបក្កិលេសវិគមេន បរិសុទ្ធំ, បរិយោទាតន្តិ អត្ថោ។ **ន ច បភង្គូតិ** កម្មនិយភាវូបគមនេន ន ច បភិជ្ជនសភាវំ សុទន្តំ វិយ សុវណ្ណំ វិនិយោគក្ខមំ។ តេនាហ **“សម្មា សមាធិយតិ អាសវានំ ខយាយា”**តិ។

**ឧក្កំ ពន្ធតីតិ** មូសំ សម្បាទេតិ។ **អាលិម្បេតីតិ** អាទីបេតិ ជាលេតិ។ **តញ្ចាតិ** តំ បិឡន្ធនវិកតិសង្ខាតំ អត្ថំ បយោជនំ **អស្ស** សុវណ្ណការស្ស **អនុភោតិ** បហោតិ សាធេតិ។ **អស្ស** វា សុវណ្ណស្ស អត្ថំ សុវណ្ណការោ **អនុភោតិ** បាបុណាតិ។

អភិញ្ញាយ ឥទ្ធិវិធាទិញាណេន សច្ឆិករណីយស្ស ឥទ្ធិវិធបច្ចនុភវនាទិកស្ស **អភិញ្ញា សច្ឆិករណីយស្ស** ។ យស្ស បច្ចក្ខំ អត្ថិ, សោ សក្ខិ។ សក្ខិនោ ភព្ពតា **សក្ខិភព្ពតា,** សក្ខិភវនន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ សក្ខិ ច សោ ភព្ពោ ចាតិ វា សក្ខិភព្ពោ។ អយញ្ហិ ឥទ្ធិវិធាទីនំ ភព្ពោ, តត្ថ ច សក្ខីតិ សក្ខិភព្ពោ, តស្ស ភាវោ **សក្ខិភព្ពតា,** តំ **បាបុណាតិ។ សតិ សតិ អាយតនេតិ** តស្មិំ តស្មិំ បុព្ពហេតុអាទិកេ ការណេ សតិ។

**សីតិភាវន្តិ** និព្ពានំ, កិលេសទរថវូបសមំ វា។ **និគ្គណ្ហាតីតិ** ឧទ្ធដំ ចិត្តំ ឧទ្ធច្ចបាតតោ រក្ខណវសេន និគ្គណ្ហាតិ។ **បគ្គណ្ហាតីតិ** លីនំ ចិត្តំ កោសជ្ជបាតតោ រក្ខណវសេន បគ្គណ្ហាតិ។ **សម្បហំសេតីតិ** សមប្បវត្តំ ចិត្តំ តថាបវត្តិយំ បញ្ញាយ តោសេតិ, ឧត្តេជេតិ វា។ យទា វា និរស្សាទំ ចិត្តំ ភាវនាយ ន បក្ខន្ទតិ, តទា ជាតិអាទីនិ **សំវេគវត្ថូនិ** (អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.៤១៨; ឥតិវុ. អដ្ឋ. ៣៧) បច្ចវេក្ខិត្វា សម្បហំសេតិ សមុត្តេជេតិ។ **អជ្ឈុបេក្ខតីតិ** យទា បន ចិត្តំ អលីនំ អនុទ្ធតំ សម្មទេវ ភាវនាវីថិំ ឱតិណ្ណំ ហោតិ, តទា បគ្គហនិគ្គហសម្បហំសនេសុ កញ្ចិ

ព្យាបារំ អកត្វា សមប្បវត្តេសុ យុគេសុ សារថិ វិយ អជ្ឈុបេក្ខតិ ឧបេក្ខកោវ ហោតិ។ **បណីតាធិមុត្តិកោ**តិ បណីតេ ឧត្តមេ មគ្គផលេ អធិមុត្តោ និន្នបោណបព្ភារោ។

**សុគ្គហិតំ កត្វា**តិ យថាវុត្តំ ឧគ្គហកោសល្លសង្ខាតំ វិធឹ សុដ្ឋុ ឧគ្គហិតំ បរិយាបុណនាទិនា សុបរិគ្គហិតំ កត្វា។ **សុដ្ឋុ វវត្ថបេត្វា**តិ មនសិការកោសល្លសង្ខាតំ វិធឹ សម្មទេវ សល្លក្ខណវសេន ឧបធារេត្វា។ **វិសេស**ន្តិ បុព្ពេនាបរំ ភាវនាយ វិសេសំ។ **បុនប្បុនំ បរិវត្តេត្វា**តិ កម្មដ្ឋានគន្ថឹ បគុណភាវំ បាបេន្តោ ភិយ្យោ ភិយ្យោ វាចាយ, មនសា ច បរិវត្តេត្វា។ **គណ្ឋិដ្ឋាន**ន្តិ យថា រុក្ខស្ស ទុព្ពិនិភេទោ អវយវប្បទេសោ វា គហនភូតោ បទេសោ “គណ្ឋិដ្ឋាន”ន្តិ វុច្ចតិ, ឯវំ កម្មដ្ឋានគន្ថិយា អត្ថតោ ទុព្ពិនិភេទោ គហនភូតោ ច បទេសោ “គណ្ឋិដ្ឋាន”ន្តិ វុច្ចតិ។ តំ បរិបុច្ឆនាទិលទ្ធេន ញាណផរសុនា **ឆិន្ទិត្វា**។

**និមិត្ត**ន្តិ កម្មដ្ឋាននិមិត្តំ, អសុភាការោ។ ឯទិសេន បយោជនេន លុញ្ចនម្បិ អនវជ្ជន្តិ ទស្សេតុំ “**លុញ្ចិត្វា**”តិ វុត្តំ។ **ឆិន្នដ្ឋានេ**តិ មុណ្ឌិតដ្ឋានេ។ **វដ្ដតិយេវ** និស្សរណជ្ឈាសយេន ឱលោកនតោ។ **ឧស្សទវសេនា**តិ អផលិតានំ, ផលិតានំ វា ពហុលតាវសេន។ **ទិស្វាវ និមិត្តំ គហេតព្ពំ** ទស្សនយោគ្យតាយ តចបញ្ចកស្ស, ឥតរេសុ សុត្វា ច ញត្វា ច និមិត្តំ គហេតព្ពំ។

## កោដ្ឋាសវវត្ថាបនកថាវណ្ណនា

**១៨២**. **អទ្ទារិដ្ឋកវណ្ណា**តិ អភិនវារិដ្ឋផលវណ្ណា។ **កណ្ណចូឡិកា**តិ ឧបរិកណ្ណសក្ខលិកាយ បរភាគំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **តិរិយំ អញ្ញមញ្ញេន បរិច្ឆិន្នា**, កថំ? **ទ្វេ កេសា ឯកតោ នត្ថី**តិ។

**អាសយោ**តិ និស្សយោ, បច្ចយោតិ អត្ថោ។

**១៨៤**. **អសម្ភិន្នកាឡកា** អញ្ញេន វណ្ណេន អសម្មិស្សកាឡកា។

**១៨៥**. បត្តសទិសត្តា នខា ឯវ **នខបត្តានិ**។ នខា **តិរិយំ អញ្ញមញ្ញេន បរិច្ឆិន្នា**តិ វិសុំ វវត្ថិតតំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តមេវ ហិ អត្ថំ ទស្សេតុំ “**ទ្វេ នខា ឯកតោ នត្ថី**”តិ អាហ។

**១៨៦**. **ទន្តបាឡិយា**តិ ទន្តាវលិយា។ **យានកឧបត្ថម្ភិនី**តិ សកដស្ស ធុរដ្ឋានេ ឧបត្ថម្ភកទណ្ឌោ។ ទន្តានំ អាធារភូតា អដ្ឋិ **ហនុកដ្ឋិ**។

**១៨៧**. **សង្កុឌ្ឍិយមានា**តិ សម្បិណ្ឌិយមានា។ **កោសការកកោសោ** ឧបល្លិណ្ឌុបោដ្ដលកំ, យំ “កោសេយ្យផល”ន្តិបិ វុច្ចតិ។ **បុដពន្ធឧបាហនោ** សកលបិដ្ឋិបាទច្ឆាទនឧបាហនោ។ **អានិសទំ** អាសនបទេសោ។ **តូណិរោ** សរាវាសោ។ **គលកញ្ចុកំ** កណ្ឋក្ខាណំ។ **កីដកុលាវកំ** ខរមុខកុដិ។

**អនុលោមេន បដិលោមេន ចា**តិ ឯត្ថ អំសបទេសតោ បដ្ឋាយ ពាហុនោ បិដ្ឋិបទេសេន ឱតរណំ អនុលោមោ, មណិពន្ធតោ បដ្ឋាយ ពាហុនោ បុរិមភាគេន អារោហនំ បដិលោមោ។ **តេនេវ នយេនា**តិ ទក្ខិណហត្ថេ វុត្តេន នយេន អនុលោមេន បដិលោមេន ចាតិ អត្ថោ។ **សុខុមម្បី**តិ យថាវុត្តឱឡារិកចម្មតោ សុខុមំ។ អន្តោមុខចម្មាទិកោដ្ឋាសេសុ វា តចេន បរិច្ឆិន្នត្តា យំ ទុរុបលក្ខណីយំ, តំ “សុខុម”ន្តិ វុត្តំ។ តញ្ហិ វុត្តនយេន ញាណេន តចំ វិវរិត្វា បស្សន្តស្ស បាកដំ ហោតិ។ ឥធ ឆវិបិ តចគតិកា ឯវាតិ “តចោ **ឧបរិ អាកាសេន បរិច្ឆិន្នោ**”តិ វុត្តោ។

**១៨៨**. **និសទបោតោ** សិលាបុត្តកោ។ **ឧទ្ធនកោដី**តិ មត្តិកាបិណ្ឌេន កតឧទ្ធនស្ស កោដិ។ **តាលគុឡបដលំ** នាម បក្កតាលផលលសិកំ តាលបដ្ដិកាទីសុ លិម្បិត្វា សុក្ខាបេត្វា ឧទ្ធរិត្វា គហិតបដលំ។ **សុខុម**ន្តិ យថាវុត្តមំសតោ សុខុមំ។ បណ្ហិកមំសាទិថូលានំ សកលសរីរស្ស កិសានំ យេភុយ្យេន មំសេន បដិច្ឆាទិតត្តា វុត្តំ “**តិរិយំ អញ្ញមញ្ញេន បរិច្ឆិន្ន**”ន្តិ។

**១៨៩**. ជាលាការោ កញ្ចុកោ **ជាលកញ្ចុកោ**។ វិសុំ វវត្ថិតភាវេនេវ ន្ហារូ **តិរិយំ អញ្ញមញ្ញេន បរិច្ឆិន្នា**។

**១៩០**. ទន្តានំ វិសុំ គហិតត្តា “**ឋបេត្វា ទ្វត្តឹស ទន្តដ្ឋីនី**”តិ វុត្តំ។ **ឯកំ ជណ្ណុកដ្ឋិ, ឯកំ ឩរុដ្ឋី**តិ **ឯក**-គ្គហណំ “ឯកេកស្មឹ បាទេ”តិ អធិកតត្តា។ **ឯវំ តិមត្តានី**តិ ឯវំ មត្តសទ្ទេហិ អានិសទដ្ឋិអាទីនិ ឥធ អវុត្តានិបិ

ទស្សេតីតិ វេទិតព្ពំ។ ឯវញ្ច កត្វា “អតិរេកតិសតអដ្ឋិកសមុស្សយ”ន្តិ (វិសុទ្ធិ. ១.១២២) ឥទញ្ច វចនំ សមត្ថិតំ ហោតិ។

**កីឡាគោឡកានិ** សុត្តេន ពន្ធិត្វា អញ្ញមញ្ញំ ឃដ្ដេត្វា កីឡនគោឡកានិ។ **ធនុកទណ្ឌោ** ទារកានំ កីឡនកខុទ្ទកធនុកំ។ តត្ថ **ជង្ឃដ្ឋិកស្ស បតិដ្ឋិតដ្ឋាន**ន្តិ ជណ្ណុកដ្ឋិម្ហិ បវិសិត្វា ឋិតដ្ឋានន្តិ អធិប្បាយោ។ **តេន** ឩរុដ្ឋិនា បតិដ្ឋិតំ ឋានំ យំ **កដិដ្ឋិនោ**, តំ **អគ្គច្ឆិន្នមហាបុន្នាគផល**សទិសំ។

កុម្ភការេន និប្ផាទិតំ ឧទ្ធនំ **កុម្ភការិកឧទ្ធនំ។ សីសកបដ្ដវេឋកំ** វេឋេត្វា ឋបិតំ សីសមយំ បដ្ដកំ។ យេន សុត្តំ កន្តន្តិ, តស្មឹ តក្កម្ហិ វិជ្ឈិត្វា ឋបិតគោឡកា វដ្ដនា នាម, វដ្ដនានំ អាវឡិ **វដ្ដនាវឡិ**។

មណ្ឌលាការេន ឆិន្នវំសកឡីរខណ្ឌានិ **វំសកឡីរចក្កលកានិ។ អវលេខនសត្ថកំ** ឧច្ឆុតចាវលេខនសត្ថកំ។

**១៨២**. **វក្កភាគេន បរិច្ឆិន្ន**ន្តិ វក្កបរិយន្តេន ភាគេន បរិច្ឆិន្នំ។ ឥតោ បរេសុបិ ឯវរូបេសុ ឯសេវ នយោ។

**១៨៣**. **យំ និស្សាយា**តិ យំ លោហិតំ និស្សាយ, និស្សយនិស្សយោបិ “និស្សយោ”ត្វេវ វុច្ចតិ។ ភវតិ ហិ ការណការណេបិ ការណវោហារោ យថា “ចោរេហិ គាមោ ទឌ្ឍោ”តិ។ អថ វា យស្មឹ រូបកលាបេ ហទយវត្ថុ , តម្បិ លោហិតគតិកមេវ ហុត្វា តិដ្ឋតីតិ “យំ និស្សាយា”តិ វុត្តំ។

**១៨៤**. **បណ្ឌុកធាតុក**ន្តិ បណ្ឌុសភាវំ។

**១៨៥**. **បរិយោនហនមំស**ន្តិ បដិច្ឆាទកមំសំ។

**១៨៦**. **ឧទរជិវ្ហាមំស**ន្តិ ជិវ្ហាសណ្ឋានំ ឧទរស្ស មត្ថកបស្សេ តិដ្ឋនកមំសំ។ “នីល”ន្តិ វត្វា នីលំ នាម ពហុធាតុកន្តិ អាហ “**និគ្គុណ្ឌិបុប្ផវណ្ណ**”ន្តិ។

**១៨៧**. **បប្ផាសមំស**ន្តិ យថាឋានេ ឯវ លម្ពិត្វា ឋោកំ បរិវត្តកមំសំ។ **និរស**ន្តិ និហីនរសំ។ **និរោជ**ន្តិ និប្បភំ, ឱជារហិតំ វា។

**១៨៨**. **ឱភគ្គា**តិ អវភុជិត្វា ឋិតា។ **សក្ខរសុធាវណ្ណ**ន្តិ មរុម្ពេហិ កតសុធាវណ្ណំ។ “សេតសក្ខរសុធាវណ្ណ”ន្តិបិ បាឋោ, សេតសក្ខរវណ្ណំ, សុធាវណ្ណញ្ចាតិ អត្ថោ។

**១៨៩**. អន្តស្ស អាភុជិត្វា អាភុជិត្វា ឋិតប្បទេសា **អន្តភោគដ្ឋានានិ**។ តេសំ ពន្ធនភូតំ អន្តគុណំ នាមាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**អន្តគុណន្តិ អន្តភោគដ្ឋានេសុ ពន្ធន**”ន្តិ។ **កុទ្ទាលផរសុកម្មាទីនិ ករោន្តានំ អន្តភោគេ អគឡន្តេ ឯកតោ អាពន្ធិត្វា**, កឹ វិយ? យន្តសុត្តកមិវ យន្តផលកានីតិ។ កិមិវ តត្ថ ឋិតន្តិ អាហ “**បាទបុញ្ឆន… បេ…. ឋិត**”ន្តិ។ បុរិមញ្ចេត្ថ អាពន្ធនស្ស, ទុតិយំ ឋានាការស្ស និទស្សនន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

**២០០**. **អសិតំ** នាម ភុត្តំ ឱទនាទិ។ **បីតំ** នាម បិវនវសេន អជ្ឈោហដបានកាទិ។ **ខាយិតំ** នាម សំខាទិតំ បិដ្ឋមូលផលខជ្ជាទិ។ **សាយិតំ** នាម អស្សាទិតំ អម្ពបក្កមធុផាណិតាទិ។

**យត្ថា**តិ យស្មឹ ឧទរេ។ **យ**ន្តិ ច ឧទរមេវ បច្ចាមសតិ។ យត្ថ បានភោជនាទីនិ បតិត្វា តិដ្ឋតីតិ សម្ពន្ធោ។ **សុវានវមថុ** សារមេយ្យវន្តំ។ **វិវេក**ន្តិ វិភាគំ។

**២០១**. **ហេដ្ឋានាភិបិដ្ឋិកណ្ដកមូលានំ អន្តរេ**តិ បុរិមភាគវសេន នាភិយា ហេដ្ឋាបទេសស្ស បច្ឆិមភាគវសេន ហេដ្ឋិមបិដ្ឋិកណ្ដកានំ វេមជ្ឈេ។ **វេឡុនាឡិកសទិសោ** បទេសោតិ អធិប្បាយោ។

**២០២**. **សមោហិត**ន្តិ និចិតំ។

**២០៤**. បូតិភាវំ អាបន្នំ កុក្កុដណ្ឌំ **បូតិកុក្កុដណ្ឌំ។ ឧទ្ទេកោ** បិត្តាទីហិ វិនា កេវលោ ឧទ្ធង្គមវាតោ។

**២០៥**. **អាចាមោ** អវស្សាវនកញ្ជិកំ។

**២០៦**. ***វក្កហទយយកនបប្ផាសេ តេមយមាន***ន្តិ ឯត្ថ យកនំ ហេដ្ឋាភាគបូរណេនេវ តេមេតិ, ឥតរានិ តេសំ ឧបរិ ថោកំ ថោកំ បគ្ឃរណេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

**២០៧**. **ឧតុវិការោ** ឧណ្ហវលាហកាទិហេតុកោ។ វិសមច្ឆិន្នោ ភិសាទិកលាបោ វិសមំ ឧទកំ បគ្ឃរតិ, ឯវមេវ សរីរំ កេសកូបាទិវិវរេហិ ឧបរិ, ហេដ្ឋា, តិរិយញ្ច សេទំ វិសមំ បគ្ឃរតីតិ ទស្សេតុំ **វិសមច្ឆិន្ន**-គ្គហណំ កតំ។

**២០៨**. ***វិសមាហារ***ន្តិ តទាបវត្តមានសរីរវត្ថាយ អសប្បាយាហារំ, អតិកដុកអច្ចុណ្ហាទិវិសភាគាហារំ វា។ **សម្មោហវិនោទនិយំ** (វិភ. អដ្ឋ. ៣៥៦) បន “វិសភាគាហារ”ន្តេវ វុត្តំ តទា បវត្តមានានំ ធាតូនំ វិសភាគត្តា។

**២០៩**. **“ន្ហានកាលេ”**តិ ឥទំ ឧទកស្ស ឧបរិ សិនេហស្ស សម្ភវទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **បរិព្ភមន្តសិនេហពិន្ទុវិសដសណ្ឋានា**តិ វិសដំ ហុត្វា បរិព្ភមន្តសិនេហពិន្ទុសណ្ឋានា។ **ឧតុវិសភាគោ** ពហិទ្ធាសមុដ្ឋានោ។ **ធាតុវិសភាគោ** អន្តោសមុដ្ឋានោ។ **តេ បទេសា**តិ តេ ហត្ថតលាទិបទេសា។

**២១០**. **កិញ្ចី**តិ ឧណ្ហាទិរសានំ អញ្ញតរំ អាហារវត្ថុំ។ **នេស**ន្តិ សត្តានំ។ **ហទយំ អាគិលាយតី**តិ វិសភាគាហារាទី បដិច្ច ហទយប្បទេសោ វិវត្តតិ។

**២១១**. ទធិនោ វិស្សន្ទនអច្ឆរសោ **ទធិមុត្តំ។ គឡិត្វា**តិ សន្ទិត្វា។ **តាលុមត្ថកវិវរេន ឱតរិត្វា**តិ មត្ថកវិវរតោ អាគន្ត្វា តាលុមត្ថកេន ឱតរិត្វា។

**២១២**. តេលំ វិយ សកដស្ស នាភិអក្ខសីសានំ **អង្គិសន្ធីនំ អព្ភញ្ជនកិច្ចំ សាធយមានា។ កដកដាយន្តី**តិ “កដ កដា”តិ សទ្ទំ ករោន្តិ។ អនុរវទស្សនំ ហេតំ។ **ទុក្ខន្តី**តិ ទុក្ខិតានិ សញ្ជាតទុក្ខានិ ហោន្តិ។

**២១៣**. សមូលកូលមាសំ ឃាបេត្វា ឆារិកំ អវស្សាវេត្វា គហិតយូសោ **មាសខារោ**។ ឧច្ឆិដ្ឋោទកគព្ភមលាទីនំ ឆឌ្ឌនដ្ឋានំ **ចន្ទនិកា។ វណាយដំ** នាម បកតិយា សម្មុខមេវ ហោតិ។ យស្ស បន អារគ្គមត្តម្បិ ឧទកស្ស បវិសនមុខំ នត្ថិ, តំ ទស្សេតុំ **“អមុខេ វណាយដេ”**តិ វុត្តំ។ **អាយូហន**ន្តិ សមីហនំ។

**២១៤**. **ឯវញ្ហី**តិអាទិ យថាវុត្តាយ ឧគ្គហកោសល្លបដិបត្តិយា និគមនំ។ ឥទានិ យថាវុត្តំ មនសិការកោសល្លបដិបត្តិម្បិ និគមនវសេន គហេត្វា កម្មដ្ឋានំ មត្ថកំ បាបេត្វា ទស្សេតុំ **“អនុបុព្ពតោ”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **បណ្ណត្តិសមតិក្កមាវសានេ**តិ កេសាទិបណ្ណត្តិសមតិក្កមវសេន បវត្តាយ ភាវនាយ អវសានេ។ **អបុព្ពាបរិយមិវា**តិ ឯកជ្ឈមិវ។ **កេសាតិ ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, បការត្ថោ វា, ឯវមាទិនា ឥមិនា បការេន វាតិ អត្ថោ។ **តេ ធម្មា**តិ វណ្ណាទិវសេន វវត្ថាបិតា បដិក្កូលាការតោ ឧបដ្ឋិតា កោដ្ឋាសធម្មា។

**ពហិទ្ធាបី**តិ សសន្តានតោ ពហិបិ, បរសន្តានកាយេបីតិ អត្ថោ។ **មនសិការំ ឧបសំហរតី**តិ យថាវុត្តំ បដិក្កូលមនសិការំ ឧបនេតិ។ យថា ឥទំ, តថា ឯតន្តិ។ **ឯវំ សព្ពកោដ្ឋាសេសុ បាកដីភូតេសូ**តិ យថា អត្តនោ កាយេ, ឯវំ បរេសម្បិ កាយេ សព្ពេសុ កេសាទិកោដ្ឋាសេសុ បដិក្កូលវសេន វិភូតភាវេន ឧបដ្ឋិតេសូតិ អត្ថោ។ អយមេត្ថ កសិណេសុ វឌ្ឍនសទិសោ យោគិនោ ភាវនាវិសេសោ ទស្សិតោ។

**អនុបុព្ពមុញ្ចនាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សុត្តន្តនយេន វិភាវិតំ វីរិយសមតាយោជនំ សង្គណ្ហាតិ។ **បុនប្បុនំ មនសិ ករោតោ**តិ វុត្តនយេន អត្តនោ កាយេ កេសាទិកេ “បដិក្កូលា បដិក្កូលា”តិ អភិណ្ហសោ មនសិការំ បវត្តេន្តស្ស យទា សទ្ធាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ លទ្ធសមថានិ វិសទានិ បវត្តន្តិ, តទា អស្សទ្ធិយាទីនំ ទូរីភាវេន សាតិសយំ ពលប្បត្តេហិ សត្តហិ សទ្ធម្មេហិ លទ្ធុបត្ថម្ភានិ វិតក្កាទីនិ ឈានង្គានិ បដុតរានិ ហុត្វា បាតុភវន្តិ។ តេសំ ឧជុវិបច្ចនីកតាយ នីវរណានិ វិក្ខម្ភិតានេវ ហោន្តិ សទ្ធិំ តទេកដ្ឋេហិ បាបធម្មេហិ។ ឧបចារសមាធិនា ចិត្តំ សមាធិយតិ, សោ តំយេវ និមិត្តំ អាសេវន្តោ ភាវេន្តោ ពហុលីករោន្តោ អប្បនំ បាបុណាតិ។ តេន វុត្តំ **“អនុក្កមេន អប្បនា ឧប្បជ្ជតី”**តិ។ **សព្ពាការតោ**តិ វណ្ណាទិវសេន បញ្ចធាបិ។ **សា**តិ អប្បនា។

យទិ បនេតំ កម្មដ្ឋានំ អវិញ្ញាណកាសុភកម្មដ្ឋានានិ វិយ បឋមជ្ឈានវសេន សិជ្ឈតិ, អថ កស្មា “កាយគតាសតី”តិ វុច្ចតីតិ អាហ **“ឯវំ បឋមជ្ឈានវសេនា”**តិអាទិ។ នានាវណ្ណសណ្ឋានាទីសុ ទ្វត្តិំសាយ កោដ្ឋាសេសុ បវត្តមានាយ សតិយា កិច្ចមេត្ថ សាតិសយន្តិ អាហ **“សតិពលេន ឥជ្ឈនតោ”**តិ។

បន្តសេនាសនេសុ, អធិកុសលេសុ ច អរតិំ, កាមគុណេសុ ច រតិំ សហតិ អភិភវតីតិ **អរតិរតិសហោ** សរីរសភាវចិន្តនេន អនភិរតិយា បហីនត្តា។ តថា កោដ្ឋាសភាវនាយ អត្តសិនេហស្ស បរិក្ខីណត្តា **ភយភេរវ**

**សហតិ**, សីតាទីនញ្ច **អធិវាសកជាតិកោ** ហោតិ។ អត្តសិនេហវសេន ហិ បុរិសស្ស ភយភេរវំ ហោតិ, ទុក្ខស្ស ច អនធិវាសនំ។ តមំ បន កោដ្ឋាសភាវនមនុយុត្តស្ស ន កេវលំ បឋមជ្ឈានមត្តមេវ, ឧត្តរិបិ បដិវេធោ អត្ថីតិ ទស្សេតុំ “**កេសាទីន**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។

## អានាបានស្សតិកថាវណ្ណនា

**២១៥**. យំ តំ ឯវំ បសំសិត្វា អានាបានស្សតិកម្មដ្ឋានំ និទ្ទិដ្ឋន្តិ សម្ពន្ធោ។ តត្ថ យស្មា “**កថំ ភាវិតោ**”តិអាទិ កាយ បុច្ឆាបាឡិយា អត្ថេ វិភាវិតេ ថោមនាបាឡិយាបិ អត្ថោ វិភាវិតោយេវ ហោតិ ភេទាភាវតោ, តស្មា តំ លង្ឃិត្វា “**កថំ ភាវិតោ ចា**”តិអាទិនា អារភតិ។ តត្ថ ហិ តតោ បសំសាភាវេ “អយម្បិ ខោ”តិ វចនញ្ច វិសេសោ។ តេសុ បសំសាភាវំ ទស្សេតុំ “**ឯវំ បសំសិត្វា**”តិ វុត្តំ។ បសំសា ច តត្ថ អភិរុចិជននេន ឧស្សាហនត្ថា។ តញ្ហិ សុត្វា ភិក្ខូ “ភគវា តមំ សមាធឹ អនេកេហិ អាការេហិ បសំសតិ, សន្តោ កិរាយំ សមាធិ បណីតោ ច អសេចនកោ ច សុខោ ច វិហារោ បាបធម្មេ ច ឋានសោ អន្តរធាបេតី”តិ សញ្ជាតាភិរុចយោ ឧស្សាហជាតា សក្កច្ចំ អនុយុញ្ជិតព្ពំ បដិបជ្ជិតព្ពំ មញ្ញន្តិ។ “អយម្បិ ខោ”តិ បទស្ស យេ តមេ មយា និព្ពានមហាសរស្ស ឱតរណតិត្ថភូតា កសិណជ្ឈានអសុភជ្ឈានាទយោ ទេសិតា, ន កេវលំ តេ ឯវ, អយម្បិ ខោតិ ភគវា អត្តនោ បច្ចក្ខភូតំ សមាធឹ ទេសនានុភាវេន តេសម្បិ ភិក្ខូនំ អាសន្នំ, បច្ចក្ខញ្ច ករោន្តោ សម្បិណ្ឌនវសេន ឯវមាហាតិ សម្ពន្ធមុខេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

**សោឡសវត្ថុក**ន្តិ ចតូសុ អនុបស្សនាសុ ចតុន្នំ ចតុក្កានំ វសេន សោឡសដ្ឋានំ។ **សព្ពាការបរិបូរោ**តិ កម្មដ្ឋានបាឡិយា បទត្ថោ បិណ្ឌត្ថោ ឧបមា ចោទនា បរិហារោ បយោជនន្តិ ឯវមាទីហិ សព្ពេហិ អាការេហិ បរិបុណ្ណោ។ **និទ្ទេសោ**តិ កម្មដ្ឋានស្ស និស្សេសតោ វិត្ថារោ។

**២១៦**. **កថ**ន្តិ តទំ បុច្ឆនាការវិភាវនបទំ។ បុច្ឆា ចេត្ថ កថេតុកម្យតាវសេន អញ្ញាសំ អសម្ភវតោ។ សា ច ឧបរិ ទេសនំ អារុឡ្ហានំ សព្ពេសំ បការវិសេសានំ អាមសនវសេនាតិ តមមត្ថំ ទស្សេន្តោ “**កថន្តិ…បេ…. កម្យតាបុច្ឆា**”តិ អាហ។ **កថំ ពហុលីកតោ**តិ ឯត្ថាបិ “អានាបានស្សតិសមាធី”តិ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ តត្ថ **កថ**ន្តិ អានាបានស្សតិសមាធិពហុលីការំ នានប្បការតោ វិត្ថារេតុកម្យតាបុច្ឆា។ **ពហុលីកតោ អានាបានស្សតិសមាធី**តិ តថាបុដ្ឋធម្មនិទស្សនន្តិ តមមត្ថំ “**ឯសេវ នយោ**”តិ តមិនា អតិទិសតិ។ តថា សន្តភាវាទយោបិ តស្ស យេហិ ភាវនាពហុលីការេហិ សិទ្ធា, តគ្គហណេនេវ គហិតា ហោន្តីតិ ទស្សេតុំ “**កថំ ពហុលីកតោ…បេ…. វូបសមេតីតិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ**”តិ វុត្តំ។

“បុន ច បរំ, ឧទាយិ, អក្ខាតា មយា សាវកានំ បដិបទា, យថាបដិបន្នា មេ សាវកា ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ ភាវេន្តី”តិអាទីសុ (ម. និ. ២.២៤៧) ឧប្បាទនវឌ្ឍនដ្ឋេន ភាវនា វុច្ចតីតិ តទុភយវសេន អត្ថំ ទស្សេន្តោ “**ភាវិតោតិ ឧប្បាទិតោ វឌ្ឍិតោ វា**”តិ អាហ។ តត្ថ ភាវំ វិជ្ជមានតំ តតោ គតោតិ **ភាវិតោ**, ឧប្បាទិតោ បដិលទ្ធមត្តោតិ អត្ថោ។ **ឧប្បន្នោ** បន លទ្ធាសេវនោ, **ភាវិតោ** បគុណភាវំ អាបាទិតោ, វឌ្ឍិតោតិ អត្ថោ ។ **អានាបានបរិគ្គាហិកាយា**តិ ទីឃរស្សាទិវិសេសេហិ សទ្ធឹ អស្សាសបស្សាសេ បរិច្ឆិជ្ជគាហិកាយ, តេ អារព្ភ បវត្តាយ, សតិយំ បច្ចយភូតាយន្តិ អត្ថោ។ បុរិមស្មិញ្ហិ អត្ថេ សមាធិស្ស សតិយា សហជាតាទិបច្ចយភាវោ វុត្តោ សម្បយុត្តវចនតោ, ទុតិយស្មឹ បន ឧបនិស្សយភាវោបិ។ ឧបចារជ្ឈានសហគតា ហិ សតិ អប្បនាសមាធិស្ស ឧបនិស្សយោ ហោតីតិ។ **ពហុលីកតោ**តិ ពហុលំ បវត្តិតោ, តេន អាវជ្ជនាទិវសីភាវប្បត្តិមាហ។ យោ ហិ វសីភាវំ អាបាទិតោ, សោ តច្ឆិតិច្ឆិតក្ខណេ សមាបជ្ជិតព្ពតោ បុនប្បុនំ បវត្តីយតិ។ តេន វុត្តំ “**បុនប្បុនំ កតោ**”តិ។ យថា “តថេវ, ភិក្ខវេ, សមណោ”តិ (ម. និ. ១.១៣៩; អ. និ. ៤.២៤១), “វិវិច្ចេវ កាមេហី”តិ (ទី. និ. ១.២២៦; សំ. និ. ២.១៥២; អ. និ. ៤.១២៣) ច ឯវមាទីសុ បឋមបទេ វុត្តោ ឯវ-សទ្ទោ ទុតិយាទីសុបិ វុត្តោ ឯវ ហោតិ, ឯវមិធាបីតិ អាហ “**ឧភយត្ថ ឯវសទ្ទេន និយមោ វេទិតព្ពោ**”តិ។ ឧភយបទនិយមេន លទ្ធគុណំ ទស្សេតុំ “**អយញ្ហិ**”តិអាទិ វុត្តំ។

**អសុភកម្មដ្ឋាន**ន្តិ អសុភារម្មណឈានមាហ។ តំ ហិ អសុភេសុ យោគកម្មភាវតោ, យោគិនោ សុខវិសេសានំ ការណភាវតោ ច “អសុភកម្មដ្ឋាន”ន្តិ វុច្ចតិ។ “**កេវល**”ន្តិ តមិនា អារម្មណំ និវត្តេតិ។ **បដិវេធវសេនា**តិ ឈានបដិវេធវសេន។ ឈានញ្ហិ ភាវនាវិសេសេន តជ្ឈន្តំ អត្តនោ វិសយំ បដិវិជ្ឈន្តមេវ បវត្តតិ, យថាសភាវតោ បដិវិជ្ឈីយតិ ចាតិ “បដិវេធោ”តិ វុច្ចតិ។ **ឱឡារិការម្មណត្តា**តិ ពីភច្ឆារម្មណត្តា។ **បដិក្កូលារម្មណត្តា**តិ ជិគុច្ឆិតព្ពារម្មណត្តា។ **បរិយាយេនា**តិ ការណេន, លេសន្តរេន វា។ **អារម្មណសន្តតាយា**តិ អនុក្កមេន វិចេតព្ពតំ បត្តំ អារម្មណស្ស បរមសុខុមតំ សន្ធាយាហ។ សន្តេ ហិ សន្និសិន្នេ អារម្មណេ បវត្តមានោ

ធម្មោ សយម្បិ សន្និសិន្នោវ ហោតិ។ តេនាហ “**សន្តោ វូបសន្តោ និព្ពុតោ**”តិ, និព្ពុតសព្ពបរិឡាហោតិ អត្ថោ។ អារម្មណសន្តតាយ តទារម្មណធម្មានំ សន្តតា លោកុត្តរធម្មារម្មណាហិ បច្ចវេក្ខណាហិ ទីបេតព្ពា។

នាស្ស សន្តបណីតភាវាវហំ កិញ្ចិ សេចនន្តិ **អសេចនកោ**។ អសេចនកត្តា **អនាសិត្តកោ**។ អនាសិត្តកត្តា ឯវ **អព្ពោកិណ្ណោ** អសម្មិស្សោ បរិកម្មាទិនា។ តតោ ឯវ **អាវេណិកោ** វិសុំយេវេកោ។ **អាវេណិកោ** អសាធារណោ។ សព្ពមេតំ សរសតោ ឯវ សន្តភាវំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ **បរិកម្មំ** វា សន្តភាវនិមិត្តំ, **បរិកម្មន្តិ** ច កសិណករណាទីនិ និមិត្តុប្បាទបរិយោសានំ, តាទិសំ ឥធ នត្ថីតិ អធិប្បាយោ។ តទា ហិ កម្មដ្ឋានំ និរស្សាទត្តា អសន្តមប្បណីតំ សិយា។ **ឧបចារេន** វា នត្ថិ ឯត្ថ សន្តតាតិ យោជនា។ យថា ឧបចារក្ខណេ នីវរណវិគមេន, អង្គបាតុភាវេន ច បរេសំ សន្តតា ហោតិ, ន ឯវមិមស្ស។ អយំ បន អាទិសមន្នា...បេ.... បណីតោ ចាតិ យោជនា។ **កេចី**តិ ឧត្តរវិហារវាសិកេ សន្ធាយាហ។ **អនាសិត្តកោ**តិ ឧបសេចនេន ន អាសិត្តកោ។ តេនាហ “**ឱជវន្តោ**”តិ, ឱជវន្តសទិសោតិ អត្ថោ។ **មធុរោ**តិ ឥដ្ឋោ, ចេតសិកសុខបដិលាភសំវត្តនំ តិកចតុក្កជ្ឈានវសេន, ឧបេក្ខាយ វា សន្តភាវេន សុខគតិកត្តា សព្ពេសម្បិ វសេន វេទិតព្ពំ។ ឈានសមុដ្ឋានបណីតរូបផុដ្ឋសរីរតាវសេន បន កាយិកសុខបដិលាភសំវត្តនំ ទដ្ឋព្ពំ, តញ្ច ខោ ឈានតោ វុដ្ឋិតកាលេ។ ឥមស្មឹ បក្ខេ “**អប្បិតប្បិតក្ខណេ**”តិ ឥទំ ហេតុម្ហិ ភុម្មវចនំ ទដ្ឋព្ពំ។ **អវិក្ខម្ភិតេ**តិ ឈានេន សកសន្តានតោ អនីហដេ អប្បហីនេ។ **អកោសលសម្ភូតេ**តិ អកោសល្លំ វុច្ចតិ អវិជ្ជា, តតោ សម្ភូតេ។ អវិជ្ជាបុព្ពង្គមា ហិ សព្ពេ បាបធម្មា។ **ខណេនេវា**តិ អត្តនោ បវត្តិក្ខណេនេវ។ **អន្តរធាបេតី**តិ ឯត្ថ អន្តរធាបនំ វិនាសនំ, តំ បន ឈានកត្តុកស្ស ឥធាធិប្បេតត្តា បរិយុដ្ឋានប្បហានំ ហោតីតិ អាហ “**វិក្ខម្ភេតី**”តិ។ **វូបសមេតី**តិ វិសេសេន ឧបសមេតិ។ វិសេសេន ឧបសមនំ បន សម្មទេវ ឧបសមនំ ហោតីតិ អាហ “**សុដ្ឋុ ឧបសមេតី**”តិ។

ននុ ច អញ្ញោបិ សមាធិ អត្តនោ បវត្តិក្ខណេនេវ បដិបក្ខធម្មេ អន្តរធាបេតិ វូបសមេតិ, អថ កស្មា អយមេវ សមាធិ ឯវំ វិសេសេត្វា វុត្តោតិ? បុព្ពភាគតោ បដ្ឋាយ នានាវិតក្កវូបសមសព្ភាវតោ។ វុត្តញ្ហេតំ – “អានាបានស្សតិ ភាវេតព្ពា វិតក្កុបច្ឆេទាយា”តិ (អ. និ. ៩.១; ឧទា. ៣១)។ អបិច តិក្ខបញ្ញស្ស ញាណុត្តរស្សេតំ កម្មដ្ឋានំ, ញាណុត្តរស្ស ច កិលេសប្បហានំ ឥតរេហិ សាតិសយំ, យថា សទ្ធាធិមុត្តេហិ ទិដ្ឋិប្បត្តស្ស។ តស្មា ឥមំ វិសេសំ សន្ធាយ “**ឋានសោ អន្តរធាបេតិ វូបសមេតី**”តិ វុត្តំ។ អថ វា និមិត្តបាតុភាវេ សតិ ខណេនេវ អង្គបាតុភាវសព្ភាវតោ អយមេវ សមាធិ “ឋានសោ អន្តរធាបេតិ វូបសមេតី”តិ វុត្តោ។ យថា តំ មហតោ អកាលមេឃស្ស ឧដ្ឋិតស្ស ធារានិបាតេ ខណេនេវ បថវិយំ រជោជល្លស្ស វូបសមោ។ តេនាហ – “សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, មហាអកាលមេឃោ ឧដ្ឋិតោ”តិអាទិ (សំ. និ. ៥.៩៨៥; បារា. ១៦៥)។ សាសនិកស្ស ឈានភាវនា យេភុយ្យេន និព្ពេធភាគិយាវ ហោតីតិ អាហ “**និព្ពេធភាគិយត្តា**”តិ។ ពុទ្ធានំ បន ឯកំសេន និព្ពេធភាគិយាវ ហោតិ។ ឥមមេវ ហិ កម្មដ្ឋានំ ភាវេត្វា សព្ពេបិ សម្មាសម្ពុទ្ធា សម្មាសម្ពោធឹ អធិគច្ឆន្តិ។ អរិយមគ្គស្ស បាទកភូតោ អយំ សមាធិ អនុក្កមេន វឌ្ឍិត្វា អរិយមគ្គភាវំ ឧបគតោ វិយ ហោតីតិ អាហ “**អនុបុព្ពេន អរិយមគ្គវុទ្ធិប្បត្តោ**”តិ។

អយំ បនេត្ថ វិរាគនិរោធបដិនិស្សគ្គានុបស្សនានំ វសេន សម្មទេវ យុជ្ជតិ។ ហេដ្ឋា បបញ្ចវសេន វុត្តមត្ថំ សុខគ្គហណត្ថំ សង្គហេត្វា ទស្សេន្តោ “**អយំ បនេត្ថ សង្ខេបត្ថោ**”តិ អាហ, បិណ្ឌត្ថោតិ វុត្តំ ហោតិ។

**២១៧. តមត្ថ**ន្តិ តំ “កថំ ភាវិតោ”តិអាទិនា បុច្ឆាវសេន សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ។ “ឥធ តថាគតោ លោកេ ឧប្បជ្ជតី”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.១៩០; ម. និ. ១.២៩១; អ. និ. ៣.៦១) ឥធ-សទ្ទោ លោកំ ឧបាទាយ វុត្តោ, “ឥធេវ តិដ្ឋមានស្សា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៣៦៩) ឱកាសំ, “ឥធាហំ, ភិក្ខវេ, ភុត្តាវី អស្សំ បវារិតោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣០) បទបូរណមត្តំ, “ឥធ ភិក្ខុ ធម្មំ បរិយាបុណាតី”តិអាទីសុ (អ. និ. ៥.៧៣) បន សាសនំ, “ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខូ”តិ ឥធាបិ សាសនមេវាតិ ទស្សេន្តោ “ភិក្ខវេ, ឥមស្មឹ សាសនេ ភិក្ខូ”តិ វត្វា តមត្ថំ បាកដំ កត្វា ទស្សេតុំ “**អយញ្ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សព្ពប្បការអានាបានស្សតិសមាធិនិព្ពត្តកស្សា**តិ សព្ពប្បការគ្គហណំ សោឡស បការេ សន្ធាយ។ តេ ហិ ឥមស្មឹយេវ សាសនេ។ ពាហិរកា ហិ ជានន្តា អាទិតោ ចតុប្បការមេវ ជានន្តិ។ តេនាហ “**អញ្ញសាសនស្ស តថាភាវបដិសេធនោ**”តិ, យថាវុត្តស្ស បុគ្គលស្ស និស្សយភាវបដិសេធនោតិ អត្ថោ។ ឯតេន “**ឥធ ភិក្ខវេ**”តិ ឥទំ អន្តោគធេវសទ្ទន្តិ ទស្សេតិ។ សន្តិ ហិ ឯកបទានិបិ សាវធារណានិ យថា “វាយុភក្ខោ”តិ។ តេនេវាហ “**ឥធេវ, ភិក្ខវេ, សមណោ**”តិអាទិ។ បរិបុណ្ណសមណករណធម្មោ ហិ សោ, យោ សព្ពប្បការអានាបានស្សតិសមាធិនិព្ពត្តកោ។ **បរប្បវាទា**តិ បរេសំ អញ្ញតិត្ថិយានំ នានប្បការា វាទា តិត្ថាយតនានិ។

អរញ្ញាទិកស្សេវ ភាវនានុរូបសេនាសនតំ ទស្សេតុំ “**ឥមស្ស ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ ទុទ្ទមោ ទមថំ អនុបគតោ គោណោ **កូដគោណោ**។ យថា ថនេហិ សព្ពសោ ខីរំ ន បគ្ឃរតិ, ឯវំ ទោហបដិពន្ធិនី **កូដធេនុ**។ រូបសទ្ទាទិកេ បដិច្ច ឧប្បជ្ជនកោ អស្សាទោ **រូបារម្មណាទិរសោ**។ **បុព្ពេ អាចិណ្ណារម្មណ**ន្តិ បព្ពជ្ជតោ បុព្ពេ, អនាទិមតិ វា សំសារេ បរិចិតារម្មណំ។

**និពន្ធេយ្យា**តិ ពន្ធេយ្យុំ។ **សតិយា**តិ សម្មទេវ កម្មដ្ឋានសល្លក្ខណសម្បវត្តាយ សតិយា។ **អារម្មណេ**តិ កម្មដ្ឋានារម្មណេ។ **ទឡ្ហន្តិ** ថិរំ, យថា សតោការិស្ស ឧបចារប្បនាភេទោ សមាធិ ឥជ្ឈតិ, តថា ថាមគតំ កត្វាតិ អត្ថោ។

**វិសេសាធិគមទិដ្ឋធម្មសុខវិហារបទដ្ឋាន**ន្តិ សព្ពេសំ ពុទ្ធានំ, ឯកច្ចានំ បច្ចេកពុទ្ធានំ, ពុទ្ធសាវកានញ្ច វិសេសាធិគមស្ស ចេវ អញ្ញកម្មដ្ឋានេន អធិគតវិសេសានំ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារស្ស ច បទដ្ឋានភូតំ។

***វត្ថុវិជ្ជាចរិយោ វិយ ភគវា*** យោគីនំ អនុរូបនិវាសដ្ឋានុបទិសនតោ។

***ភិក្ខុ ទីបិសទិសោ*** អរញ្ញេ ឯកិកោ វិហរិត្វា បដិបក្ខនិម្មថនេន ឥច្ឆិតត្ថសាធនតោ។ **ផលមុត្តម**ន្តិ សាមញ្ញផលមាហ។ **បរក្កមជវយោគ្គភូមិ**ន្តិ ភាវនុស្សាហជវស្ស យោគ្គករណភូមិភូតំ។

**២១៨. ឯវំ វុត្តលក្ខណេសូ**តិ **អភិធម្មបរិយាយេន** (វិភ. ៥៣០), **សុត្តន្តបរិយាយេន** ច វុត្តលក្ខណេសុ។ **រុក្ខសមីប**ន្តិ “យាវតា មជ្ឈន្ហិកេ កាលេ សមន្តា ឆាយា ផរតិ, និវាតេ បណ្ណានិ បតន្តិ, ឯត្តាវតា រុក្ខមូលន្តិ វុច្ចតី”តិ ឯវំ វុត្តំ រុក្ខស្ស សមីបដ្ឋានំ។ **អវសេសសត្តវិធសេនាសន**ន្តិ បព្ពតំ កន្ទរំ គិរិគុហំ សុសានំ វនបត្ថំ អព្ភោកាសំ បលាលបុញ្ជន្តិ ឯវំ វុត្តំ។

**ឧតុត្តយានុកូលំ ធាតុចរិយានុកូល**ន្តិ គិម្ហាទិឧតុត្តយស្ស, សេម្ហាទិធាតុត្តយស្ស, មោហាទិចរិយត្តយស្ស ច អនុកូលំ។ តថា ហិ គិម្ហកាលេ ច អរញ្ញំ អនុកូលំ, ហេមន្តេ រុក្ខមូលំ, វស្សកាលេ សុញ្ញាគារំ, សេម្ហធាតុកស្ស សេម្ហបកតិកស្ស អរញ្ញំ, បិត្តធាតុកស្ស រុក្ខមូលំ , វាតធាតុកស្ស សុញ្ញាគារំ អនុកូលំ, មោហចរិតស្ស អរញ្ញំ, ទោសចរិតស្ស រុក្ខមូលំ, រាគចរិតស្ស សុញ្ញាគារំ អនុកូលំ។ **អលីនានុទ្ធច្ចបក្ខិក**ន្តិ អសង្កោចាវិក្ខេបបក្ខិកំ។ សយនញ្ហិ កោសជ្ជបក្ខិកំ, ឋានចង្កមនានិ ឧទ្ធច្ចបក្ខិកានិ, ន ឯវំ និសជ្ជា។ តតោ ឯវស្ស សន្តតា។ **និសជ្ជាយ ទឡ្ហភាវំ** បល្លង្កាភុជនេន, **អស្សាសបស្សាសានំ បវត្តនសុខតំ** ឧបរិមកាយស្ស ឧជុកដ្ឋបនេន, **អារម្មណបរិគ្គហូបាយំ** បរិមុខំ សតិយា ឋបនេន **ទស្សេន្តោ។ ឩរុពទ្ធាសន**ន្តិ ឩរូនមធោពន្ធនវសេន និសជ្ជា។ ហេដ្ឋិមកាយស្ស អនុជុកំ ឋបនំ និសជ្ជា-វចនេនេវ ពោធិតន្តិ **“ឧជុំ កាយ”**ន្តិ ឯត្ថ **កាយ**-សទ្ទោ ឧបរិមកាយវិសយោតិ អាហ **“ឧបរិមសរីរំ ឧជុកំ ឋបេត្វា”**តិ។ តំ បន ឧជុកដ្ឋបនំ សរូបតោ, បយោជនតោ ច ទស្សេតុំ **“អដ្ឋារសា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ន បណមន្តី**តិ ន ឱនមន្តិ។ **ន បរិបតតី**តិ ន វិគច្ឆតិ វីថិំ ន វិលង្ឃតិ, តតោ ឯវ បុព្ពេនាបរំ វិសេសុប្បត្តិយា **វុទ្ធិំ ផាតិំ ឧបគច្ឆតិ**។ ឥធ **បរិ**-សទ្ទោ **អភិ**-សទ្ទេន សមានត្ថោតិ អាហ **“កម្មដ្ឋានាភិមុខ”**ន្តិ, ពហិទ្ធា បុថុត្តារម្មណតោ និវារេត្វា កម្មដ្ឋានំយេវ បុរក្ខិត្វាតិ អត្ថោ។ **បរីតិ បរិគ្គហដ្ឋោ** “បរិណាយិកា”តិអាទីសុ (ធ. ស. ១៦) វិយ។ **និយ្យានដ្ឋោ** បដិបក្ខតោ និគ្គមនដ្ឋោ។ តស្មា **បរិគ្គហិតនិយ្យាន**ន្តិ សព្ពថា គហិតាសម្មោសំ បរិច្ចត្តសម្មោសំ សតិំ កត្វា, បរមំ សតិនេបក្កំ ឧបដ្ឋបេត្វាតិ អត្ថោ។

**២១៩. សតោវា**តិ សតិយា សមន្នាគតោ ឯវ សរន្តោ ឯវ **អស្សសតិ** នាស្ស កាចិ សតិវិរហិតា អស្សាសប្បវត្តិ ហោតីតិ អត្ថោ។ **សតោ បស្សសតី**តិ ឯត្ថាបិ សតោវ បស្សសតីតិ ឯវ-សទ្ទោ អានេត្វា វត្តព្ពោ។ **សតោការី**តិ សតោ ឯវ ហុត្វា, សតិយា ឯវ វា កាតព្ពស្ស កត្តា, ករណសីលោ វា។ យទិ “សតោវ អស្សសតិ សតោ បស្សសតី”តិ ឯតស្ស **វិភង្គេ** (ម. និ. ៣.១៤៨; សំ. និ. ៥.៩៨៦; បារា. ១៦៥) វុត្តំ, អថ កស្មា “អស្សសតិ បស្សសតិ”ច្ចេវ អវត្វា “សតោការី”តិ វុត្តំ? ឯករសំ ទេសនំ កាតុកាមតាយ។ បឋមចតុក្កេ បទទ្វយមេវ ហិ វត្តមានកាលវសេន អាគតំ, ឥតរានិ អនាគតកាលវសេន។ តស្មា ឯករសំ ទេសនំ កាតុកាមតាយ **សព្ពត្ថ** (បដិ. ម. ១.១៦៥ អាទយោ) “សតោការិ”ច្ចេវ វុត្តំ។

**ទីឃំ អស្សាសវសេនា**តិ ទីឃអស្សាសវសេន វិភត្តិអលោបំ កត្វា និទ្ទេសោ។ **ទីឃ**ន្តិ វា ភគវតា វុត្តអស្សាសវសេន។ **ចិត្តស្ស ឯកគ្គតំ អវិក្ខេប**ន្តិ វិក្ខេបស្ស បដិបក្ខភាវតោ “អវិក្ខេបោ”តិ លទ្ធនាមចិត្តស្ស ឯកគ្គភាវំ បជានតោ។ **សតិ ឧបដ្ឋិតា ហោតី**តិ អារម្មណំ ឧបគន្ត្វា ឋិតា ហោតិ។ **តាយ សតិយា តេន ញាណេនា**តិ យថាវុត្តាយ សតិយា, យថាវុត្តេន ច ញាណេន។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ទីឃំ អស្សាសំ អារម្មណភូតំ អវិក្ខិត្តចិត្តស្ស, អសម្មោហតោ វា បជានន្តស្ស តត្ថ សតិ ឧបដ្ឋិតា ឯវ ហោតិ, តំ សម្បជានន្តស្ស អារម្មណករណវសេន, អសម្មោហវសេន វា សម្បជញ្ញំ, តទធីនសតិសម្បជញ្ញេន តំសមង្គី យោគាវចរោ សតោការី នាម ហោតីតិ។ **បដិនិស្សគ្គានុបស្សី អស្សាសវសេនា**តិ បដិនិស្សគ្គានុបស្សី ហុត្វា អស្សសនស្ស វសេន។ “បដិនិស្សគ្គានុបស្សីអស្សាសវសេនា”តិ វា បាឋោ។ តស្ស បដិនិស្សគ្គានុបស្សិនោ អស្សាសា បដិនិស្សគ្គានុបស្សីអស្សាសា, តេសំ វសេនាតិ អត្ថោ។ វិនយនយេន អន្តោ ឧដ្ឋិតសសនំ **អស្សាសោ**, ពហិ ឧដ្ឋិតសសនំ **បស្សាសោ**។

សុត្តន្តនយេន បន ពហិ ឧដ្ឋហិត្វាបិ អន្តោ សសនតោ **អស្សាសោ**, អន្តោ ឧដ្ឋហិត្វាបិ ពហិ សសនតោ **បស្សាសោ**។ អយមេវ ច នយោ –

> “អស្សាសាទិមជ្ឈបរិយោសានំ សតិយា អនុគច្ឆតោ អជ្ឈត្តំ វិក្ខេបគតេន ចិត្តេន កាយោបិ ចិត្តម្បិ សារទ្ធា ច ហោន្តិ ឥញ្ជិតា ច ផន្ទិតា ចា”តិ, “បស្សាសាទិមជ្ឈបរិយោសានំ សតិយា អនុគច្ឆតោ ពហិទ្ធា វិក្ខេបគតេន ចិត្តេន កាយោបិ ចិត្តម្បិ សារទ្ធា ច ហោន្តិ ឥញ្ជិតា ច ផន្ទិតា ចា”តិ (បដិ. ម. ១.១៥៧) –

ឥមាយ **បាឡិយា** សមេតិ។

**បឋមំ អព្ភន្តរវាតោ ពហិ និក្ខមតិ**, តស្មា បវត្តិក្កមេន អស្សាសោ បឋមំ វុត្តោតិ វទន្តិ។ **តាលុំ អាហច្ច និព្ពាយតី**តិ តាលុំ អាហច្ច និរុជ្ឈតិ។ តេន កិរ សម្បតិជាតោ ពាលទារកោ ខិបិតំ ករោតិ។ **ឯវំ តាវា**តិអាទិ យថាវុត្តស្ស អត្ថស្ស និគមនំ។ កេចិ “ឯវំ តាវាតិ អនេន បវត្តិក្កមេន អស្សាសោ ពហិនិក្ខមនវាតោតិ គហេតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ”តិ វទន្តិ។

**អទ្ធានវសេនា**តិ កាលទ្ធានវសេន។ អយំ ហិ **អទ្ធាន**-សទ្ទោ កាលស្ស, ទេសស្ស ច វាចកោ។ តត្ថ ទេសទ្ធានំ ឧទាហរណភាវេន ទស្សេត្វា កាលទ្ធានវសេន អស្សាសបស្សាសានំ ទីឃរស្សតំ វិភាវេតុំ **“យថា ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឱកាសទ្ធាន**ន្តិ ឱកាសភូតំ អទ្ធានំ។ **ផរិត្វា**តិ ព្យាបេត្វា។ **ចុណ្ណវិចុណ្ណាបិ** អនេកកលាបភាវេន។ **ទីឃំ អទ្ធាន**ន្តិ ទីឃំ បទេសំ។ **តស្មា**តិ សណិកំ បវត្តិយា ទីឃសន្តានតាយ “ទីឃា”តិ វុច្ចន្តិ។ ឯត្ថ ច ហត្ថិអាទិសរីរេ, សុនខាទិសរីរេ ច អស្សាសបស្សាសានំ ទេសទ្ធានវិសិដ្ឋេន កាលទ្ធានវសេនេវ ទីឃរស្សតា វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ “សណិកំ បូរេត្វា សណិកមេវ និក្ខមន្តិ”, “សីឃំ បូរេត្វា សីឃមេវ និក្ខមន្តី”តិ ច វចនតោ។ **មនុស្សេសូ**តិ សមានប្បមាណេសុបិ មនុស្សសរីរេសុ។ **ទីឃំ អស្សសន្តី**តិ ទីឃំ អស្សាសប្បពន្ធំ បវត្តេន្តីតិ អត្ថោ។ **បស្សសន្តី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ សុនខសសាទយោ វិយ រស្សំ អស្សសន្តិ ច បស្សសន្តិ ចាតិ យោជនា។ ឥទំ បន ទីឃំ, រស្សញ្ច អស្សសនំ, បស្សសនញ្ច តេសំ សត្តានំ សរីរសភាវោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **តេស**ន្តិ សត្តានំ។ **តេ**តិ អស្សាសបស្សាសា។ **ឥត្តរមទ្ធាន**ន្តិ អប្បកំ កាលំ។

**នវហាការេហី**តិ ភាវនមនុយុញ្ជន្តស្ស បុព្ពេនាបរំ អលទ្ធវិសេសស្ស កេវលំ អទ្ធានវសេន អាទិតោ វុត្តា តយោ អាការា, តេ ច ខោ ឯកច្ចោ អស្សាសំ សុដ្ឋុ សល្លក្ខេតិ, ឯកច្ចោ បស្សាសំ, ឯកច្ចោ តទុភយន្តិ ឥមេសំ តិណ្ណំ បុគ្គលានំ វសេន។ កេចិ បន “អស្សសតិបិ បស្សសតិបីតិ ឯកជ្ឈំ វចនំ ភាវនាយ និរន្តរំ បវត្តិទស្សនត្ថ”ន្តិ វទន្តិ។ ឆន្ទវសេន បុព្ពេ វិយ តយោ, តថា បាមោជ្ជវសេនាតិ ឥមេហិ នវហាការេហិ។

កាមំ ចេត្ថ ឯកស្ស បុគ្គលស្ស តយោ ឯវ អាការា លព្ភន្តិ, តន្និវសេន បន សព្ពេសំ បាឡិអារុឡ្ហត្តា, តេសំ វសេន បរិកម្មស្ស កាតព្ពត្តា ច **“តត្រាយំ ភិក្ខុ នវហាការេហី”**តិ វុត្តំ។ **ឯវំ បជានតោ**តិ ឯវំ យថាវុត្តេហិ អាការេហិ អស្សាសបស្សាសេ បជានតោ, តត្ថ មនសិការំ បវត្តេន្តស្ស។ **ឯកេនាការេនា**តិ ទីឃំ អស្សាសាទីសុ ចតូសុ អាការេសុ ឯកេន អាការេន, នវសុ តីសុ វា ឯកេន។ តថា ហិ វក្ខតិ –

> “ទីឃោ រស្សោ ច អស្សាសោ, បស្សាសោបិ ច តាទិសោ;
> ចត្តារោ វណ្ណា វត្តន្តិ, នាសិកគ្គេ វ ភិក្ខុនោ”តិ។

អយំ ភាវនា អស្សាសបស្សាសកាយានុបស្សនាតិ កត្វា វុត្តំ **“កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានភាវនា សម្បជ្ជតី”**តិ។

ឥទានិ បាឡិវសេនេវ តេ នវ អាការេ, ភាវនាវិធិញ្ច ទស្សេតុំ **“យថាហា”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **កថំ បជានាតី**តិ បជាននវិធី កថេតុកម្យតាយ បុច្ឆតិ។ **ទីឃំ អស្សាស**ន្តិ វុត្តលក្ខណំ ទីឃំ អស្សាសំ។ **អទ្ធានសង្ខាតេ**តិ “អទ្ធាន”ន្តិ សង្ខំ គតេ ទីឃេ កាលេ, ទីឃំ ខណន្តិ អត្ថោ។ កោដ្ឋាសបរិយាយោ វា សង្ខាត-សទ្ទោ “ថេយ្យសង្ខាត”ន្តិអាទីសុ (បារា. ៩១) វិយ, តស្មា អទ្ធានសង្ខាតេតិ អទ្ធានកោដ្ឋាសេ, ទេសភាគេតិ អត្ថោ។ **ឆន្ទោ ឧប្បជ្ជតី**តិ ភាវនាយ បុព្ពេនាបរំ វិសេសំ អាវហន្តិយា លទ្ធស្សាទត្តា តត្ថ សាតិសយោ កត្តុកាមតាលក្ខណោ កុសលច្ឆន្ទោ ឧប្បជ្ជតិ។ **ឆន្ទវសេនា**តិ តថាបវត្តឆន្ទស្ស វសេន សវិសេសំ ភាវនមនុយុញ្ជន្តស្ស កម្មដ្ឋានំ វុឌ្ឍឹ ផាតឹ គមេន្តស្ស។ **តតោ សុខុមតរ**ន្តិ យថាវុត្តឆន្ទប្បវត្តិយា បុរិមតោ សុខុមតរំ។ ភាវនាពលេន ហិ បដិប្បស្សទ្ធទរថបរិឡាហតាយ កាយស្ស អស្សាសបស្សាសា សុខុមតរា ហុត្វា បវត្តន្តិ។ **បាមោជ្ជំ ឧប្បជ្ជតី**តិ

អស្សាសបស្សាសានំ សុខុមតរភាវេន អារម្មណស្ស សន្តតរតាយ, កម្មដ្ឋានស្ស ច វីថិបដិបន្នតាយ ភាវនាចិត្ត សហគតោ បមោទោ ខុទ្ទិកាទិភេទា តរុណបីតិ ឧប្បជ្ជតិ។ **ចិត្តំ វិវត្តតី**តិ អនុក្កមេន អស្សាសបស្សាសានំ អតិវិយ សុខុមតរភាវប្បត្តិយា អនុបដ្ឋហនេ វិចេតព្ពាការប្បត្តេហិ ចិត្តំ វិនិវត្តតីតិ កេចិ។ ភាវនាពលេន បន សុខុមតរភាវប្បត្តេសុ អស្សាសបស្សាសេសុ តត្ថ បដិភាគនិមិត្តេ ឧប្បន្នេ បកតិអស្សាសបស្សាសតោ ចិត្តំ និវត្តតិ។ **ឧបេក្ខា សណ្ឋាតី**តិ តស្មិំ បដិភាគនិមិត្តេ ឧបចារប្បនាភេទេ សមាធិម្ហិ ឧប្បន្នេ បុន ឈាននិព្ពត្តនត្ថំ ព្យាបារាភាវតោ អជ្ឈុបេក្ខនំ ហោតីតិ។ សា បនាយំ ឧបេក្ខា តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាតិ វេទិតព្ពា។

**ឥមេហិ នវហិ អាការេហី**តិ ឥមេហិ យថាវុត្តេហិ នវហិ បការេហិ បវត្តា។ **ទីឃំ អស្សាសបស្សាសា កាយោ**តិ ទីឃាការា អស្សាសបស្សាសា ចុណ្ណវិចុណ្ណាបិ សមូហដ្ឋេន កាយោ។ អស្សាសបស្សាសេ និស្សាយ ឧប្បន្ននិមិត្តម្បេត្ថ អស្សាសបស្សាសសមញ្ញមេវ វុត្តំ។ **ឧបដ្ឋានំ សតី**តិ អារម្មណំ ឧបគន្ត្វា តិដ្ឋតីតិ សតិ ឧបដ្ឋានំ នាម។ **អនុបស្សនា ញាណ**ន្តិ សមថវសេន និមិត្តស្ស អនុបស្សនា, វិបស្សនាវសេន អស្សាសបស្សាសេ, តន្និស្សយញ្ច កាយំ "រូប"ន្តិ, ចិត្តំ តំសម្បយុត្តធម្មេ ច "អរូប"ន្តិ វវត្ថបេត្វា នាមរូបស្ស អនុបស្សនា ច ញាណំ, តត្ថ យថាភូតាវពោធោ។ **កាយោ ឧបដ្ឋាន**ន្តិ សោ កាយោ អារម្មណករណវសេន ឧបគន្ត្វា សតិ ឯត្ថ តិដ្ឋតីតិ ឧបដ្ឋានំ នាម។ ឯត្ថ ច "កាយោ ឧបដ្ឋាន"ន្តិ ឥមិនា ឥតរកាយស្សាបិ សង្គហោ ហោតិ យថាវុត្តសម្មសនចារស្សាបិ ឥធ ឥច្ឆិតត្តា។ **នោ សតី**តិ សោ កាយោ សតិ នាម ន ហោតិ។ **សតិ ឧបដ្ឋានញ្ចេវ សតិ ច** សរណដ្ឋេន, ឧបតិដ្ឋនដ្ឋេន ច។ **តាយ សតិយា**តិ យថាវុត្តាយ សតិយា។ **តេន ញាណេនា**តិ យថាវុត្តេនេវ ញាណេន។ **តំ កាយ**ន្តិ តំ អស្សាសបស្សាសកាយញ្ចេវ តន្និស្សយរូបកាយញ្ច។ **អនុបស្សតី**តិ ឈានសម្បយុត្តញាណេន ចេវ វិបស្សនាញាណេន ច អនុ អនុ បស្សតិ។ **តេន វុច្ចតិ កាយេ កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានភាវនា**តិ តេន អនុបស្សនេន យថាវុត្តេ កាយេ អយំ កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានភាវនាតិ វុច្ចតិ។

ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យា អយំ យថាវុត្តេ អស្សាសបស្សាសកាយេ, តស្ស និស្សយភូតេ ករជកាយេ ច កាយស្សេវ អនុបស្សនា អនុទកភូតាយ មរីចិយា ឧទកានុបស្សនា វិយ ន អនិច្ចាទិសភាវេ កាយេ និច្ចាទិភាវានុបស្សនា, អថ ខោ យថារហំ អនិច្ចទុក្ខានត្តាសុភភាវស្សេវានុបស្សនា។ អថ វា កាយេ "អហ"ន្តិ វា "មម"ន្តិ វា "ឥត្ថី"តិ វា "បុរិសោ"តិ វា គហេតព្ពស្ស កស្សចិ អភាវតោ តាទិសំ អននុបស្សិត្វា កាយមត្តស្សេវ អនុបស្សនា **កាយានុបស្សនា**, តាយ កាយានុបស្សនាយ សម្បយុត្តា សតិយេវ ឧបដ្ឋានំ **សតិបដ្ឋានំ**, តស្ស ភាវនា វឌ្ឍនា **កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានភាវនា**តិ។

**ឯស នយោ**តិ "នវហិ អាការេហី"តិអាទិនា វុត្តវិធិ រស្ស-បទេ អតិទិសតិ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មិំ យថាទស្សិតេ "កថំ ទីឃំ អស្សសន្តោ"តិអាទិនា (ម. និ. ៣.១៤៨; សំ. និ. ៥.៩៨៦; បារា. ១៦៥) អាគតេ បាឡិនយេ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ រស្សបទវសេន អាគតេ បាឡិនយេ។

**អយ**ន្តិ យោគាវចរោ។ **អទ្ធានវសេនា**តិ ទីឃកាលវសេន។ **ឥត្តរវសេនា**តិ បរិត្តកាលវសេន។ **ឥមេហិ អាការេហី**តិ ឥមេហិ នវហិ អាការេហិ។

**តាទិសោ**តិ ទីឃោ, រស្សោ ច។ **ចត្តារោ វណ្ណា**តិ ចត្តារោ អាការា, តេ ច ទីឃាទយោ ឯវ។ **នាសិកគ្គេ វ ភិក្ខុនោ**តិ គាថាពន្ធសុខត្ថំ រស្សំ កត្វា វុត្តំ "**នាសិកគ្គេ វា**"តិ, **វា**-សទ្ទោ អនិយមត្ថោ, តេន ឧត្តរោដ្ឋំ សង្គណ្ហាតិ។

**២២០. សព្ពកាយបដិសំវេទី**តិ សព្ពស្ស កាយស្ស បដិ បដិ បច្ចេកំ សម្មទេវ វេទនសីលោ ជាននសីលោ, តស្ស វា បដិ បដិ សម្មទេវ វេទោ ឯតស្ស អត្ថិ, តំ វា បដិ បដិ សម្មទេវ វេទមានោតិ អត្ថោ។ តត្ថ តត្ថ សព្ព-គ្គហណេន អស្សាសាទិកាយស្ស អនវសេសបរិយាទានេ សិទ្ធេបិ អនេកកលាបសមុទាយភាវតោ តស្ស សព្ពេសម្បិ ភាគានំ សំវេទនទស្សនត្ថំ បដិ-សទ្ទគ្គហណំ។ តត្ថ សក្កច្ចការីភាវទស្សនត្ថំ សំ-សទ្ទគ្គហណន្តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ "**សកលស្សា**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ យថា សមានេបិ អស្សាសបស្សាសេសុ យោគិនោ បដិបត្តិ វិធានេ បច្ចេកំ សក្កច្ចំយេវ បដិបជ្ជិតព្ពន្តិ ទស្សេតុំ វិសុំ ទេសនា កតា, ឯវំ តមេវត្ថំ ទីបេតុំ សតិបិ អត្ថស្ស សមានតាយ "សកលស្សា"តិអាទិនា បទទ្វយស្ស វិសុំ វិសុំ អត្ថវណ្ណនា កតាតិ វេទិតព្ពំ។ **បាកដំ ករោន្តោ**តិ វិភូតំ ករោន្តោ, សព្ពសោ វិភាវេន្តោតិ អត្ថោ។ បាកដីករណំ វិភាវនំ តត្ថ អសម្មុយ្ហនំ ញាណេនេវ នេសំ បវត្តនេន ហោតីតិ ទស្សេន្តោ "**ឯវំ វិទិតំ ករោន្តោ**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តស្មា**តិ យស្មា ញាណសម្បយុត្តចិត្តេនេវ អស្សាសបស្សាសេ បវត្តេតិ, ន វិប្បយុត្តចិត្តេន, តស្មា ឯវំភូតោ សព្ពកាយបដិសំវេទី អស្សសិស្សាមិ បស្សសិស្សាមីតិ សិក្ខតីតិ វុច្ចតិ ពុទ្ធាទីហីតិ យោជនា។ **ចុណ្ណវិចុណ្ណវិសដេ**តិ អនេកកលាបតាយ ចុណ្ណវិចុណ្ណភាវេន វិសដេ។ **អាទិ បាកដោ ហោតិ** សតិយា, ញាណស្ស ច វសេន តថា បុព្ពាភិសង្ខារស្ស បវត្តត្តា។ **តាទិសេន**

**ភាវិតព្ពន្តិ** ចតុត្ថបុគ្គលសទិសេន ភាវិតព្ពំ, ឞគេវ សតី, ញាណញ្ច បច្ចុបដ្ឋបេត្វា តីសុបិ ឋានេសុ ញាណសម្បយុត្ត មេវ ចិត្តំ បវត្តេតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។

**ឯវន្តិ** វុត្តប្បការេន សព្ពកាយបដិសំវេទនវសេនេវ។ **ឃដតីតិ** ឧស្សហតិ។ **វាយមតីតិ** វាយាមំ ករោតិ, មនសិការំ បវត្តេតីតិ អត្ថោ។ **តថាភូតស្សាតិ** អានាបានស្សតី ភាវេន្តស្ស។ **សំវរោតិ** សតិ , វីរិយម្បិ វា។ **តាយ សតិយាតិ** យា អានាបានេ អារព្ភ បវត្តា សតិ, តាយ។ **តេន មនសិការេនាតិ** យោ សោ តត្ថ សតិបុព្ពង្គមោ ភាវនាមនសិការោ, តេន សទ្ធិន្តិ អធិប្បាយោ។ **អាសេវតីតិ** “តិស្សោ សិក្ខាយោ”តិ វុត្តេ អធិកុសលធម្មេ អាសេវតិ។ តទាសេវនេញ្ចេត្ថ សិក្ខនន្តិ អធិប្បេតំ។

**បុរិមនយេតិ** បុរិមស្មឹ ភាវនានយេ, បឋមវត្ថុទ្វយេតិ អធិប្បាយោ។ តត្ថាបិ កាមំ ញាណុប្បាទនំ លព្ភតេវ អស្សាសបស្សាសានំ យាថាវតោ ទីឃរស្សភាវាវពោធសព្ភាវតោ, តថាបិ តំ ន ទុក្ករំ យថាបវត្តានំ តេសំ គហណមត្តភាវតោតិ តត្ថ វត្តមានកាលប្បយោគោ កតោ។ ឥទំ បន ទុក្ករំ បុរិសស្ស ខុរធារាយំ គមនសទិសំ, តស្មា សាតិសយេនេត្ថ បុព្ពាភិសង្ខារេន ភាវិតព្ពន្តិ ទីបេតុំ អនាគតកាលប្បយោគោ កតោតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ **“តត្ថ យស្មា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ញាណុប្បាទនាទីសូតិ អាទិ**-សទ្ទេន កាយសង្ខារបស្សម្ភនបីតិបដិសំវេទនាទី សង្គណ្ហាតិ។ កេចិ បនេត្ថ “សំវរសមាទានានំ សង្គហោ”តិ វទន្តិ។

**កាយសង្ខារន្តិ** អស្សាសបស្សាសំ។ សោ ហិ ចិត្តសមុដ្ឋានោបិ សមានោ ករជកាយប្បដិពទ្ធវុត្តិតាយ តេន សង្ខរិយតីតិ កាយសង្ខារោតិ វុច្ចតិ។ យោ បន “កាយសង្ខារោ វចីសង្ខារោ”តិ (ម. និ. ១.១០២) ឯវមាគតោ កាយសង្ខារោ ចេតនាលក្ខណោ សតិបិ ទ្វារន្តរុប្បត្តិយំ យេភុយ្យវុត្តិយា, តព្ពហុលវុត្តិយា ច កាយទ្វារេន លក្ខិតោ, សោ ឥធ នាធិប្បេតោ។ **បស្សម្ភេន្តោតិ**អាទីសុ បច្ឆិមំ បច្ឆិមំ បទំ បុរិមស្ស បុរិមស្ស អត្ថវចនំ, តស្មា បស្សម្ភនំ នាម វូបសមនំ, តញ្ច តថាបយោគេ អសតិ ឧប្បជ្ជនារហស្ស ឱឡារិកស្ស កាយសង្ខារស្ស បយោគសម្បត្តិយា អនុប្បាទនន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **តត្រាតិ** “ឱឡារិកំ កាយសង្ខារំ បស្សម្ភេន្តោ”តិ ឯតស្មឹ។ **អបរិគ្គហិតកាលេតិ** កម្មដ្ឋានស្ស អនារទ្ធកាលេ, តតោ ឯវ កាយចិត្តានម្បិ អបរិគ្គហិតកាលេ។ “និសីទតិ បល្លង្កំ អាភុជិត្វា ឧជុំ កាយំ បណិធាយា”តិ ហិ ឥមិនា កាយបរិគ្គហោ, “បរិមុខំ សតឹ ឧបដ្ឋបេត្វា”តិ ឥមិនា ចិត្តបរិគ្គហោ វុត្តោ។ តេនេវាហ **“កាយោបិ ចិត្តម្បិ បរិគ្គហិតា ហោន្តី”**តិ។ **កាយោតិ** ករជកាយោ។ **សទរថាតិ** សបរិឡាហា, សា ច នេសំ សទរថតា គរុភាវេន វិយ ឱឡារិកតាយ អវិនាភាវិនីតិ អាហ **“ឱឡារិកា”**តិ។ **ពលវតរាតិ** សពលា ថូលា។ **សន្តា ហោន្តីតិ** ចិត្តំ តាវ ពហិទ្ធា វិក្ខេបាភាវេន ឯកគ្គំ ហុត្វា កម្មដ្ឋានំ បរិគ្គហេត្វា បវត្តមានំ សន្តំ ហោតិ វូបសន្តំ, តតោ ឯវ តំសមុដ្ឋានា រូបធម្មា លហុមុទុកម្មញ្ញភាវប្បត្តា, តទនុគុណតាយ សេសំ តិសន្តតិរូបន្តិ ឯវំ ចិត្តេ, កាយេ ច វូបសន្តេ បវត្តមានេ តន្និស្សិតា អស្សាសបស្សាសា សន្តសភាវា អនុក្កមេន សុខុមតរ សុខុមតមា ហុត្វា បវត្តន្តិ។ តេន វុត្តំ **“យទា បនស្ស កាយោបី”**តិអាទិ។

អាភុជនំ **អាភោគោ,** “បស្សម្ភេមី”តិ បឋមាវជ្ជនា។ សម្មា អនុ អនុ អាហរណំ **សមន្នាហារោ,** តស្មឹយេវ អត្ថេ អបរាបរំ បវត្តអាវជ្ជនា។ តស្សេវ អត្ថស្ស មនសិ ករណំ ចិត្តេ ឋបនំ **មនសិការោ**។ វីមំសា **បច្ចវេក្ខណា**។

**សារទ្ធេតិ** សទរថេ សបរិឡាហេ។ **អធិមត្តន្តិ** ពលវំ ឱឡារិកំ។ លិង្គវិបល្លាសេន វុត្តំ។ កាយសង្ខារោតិ ហិ អធិប្បេតោ។ “អធិមត្តំ ហុត្វា បវត្តតី”តិ កិរិយាវិសេសនំ វា ឯតំ។ **សុខុមន្តិ** ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **កាយម្ហីតិ** ឯត្ថ “ចិត្តេ ចា”តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។

**២២១**. បឋមជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ ករិយមានំ ទុតិយជ្ឈានស្ស នានាវជ្ជនំ បរិកម្មំ បឋមជ្ឈានំ វិយ ទូរសមុស្សារិតបដិបក្ខន្តិ កត្វា តំសមុដ្ឋានោ កាយសង្ខារោ បឋមជ្ឈានេ ច ទុតិយជ្ឈានូបចារេ ច ឱឡារិកោតិ សទិសោ វុត្តោ។ ឯស នយោ សេសូបចារទ្វយេបិ។ អថ វា ទុតិយជ្ឈានាទីនំ អធិគមាយ បដិបជ្ជតោ ទុក្ខា បដិបទាទិវសេន កិលមតោ យោគិនោ កាយកិលមថចិត្តុបឃាតាទិវសេន, វិតក្កាទិសង្ខោភេន ច សបរិផន្ទតាយ ចិត្តប្បវត្តិយា ទុតិយជ្ឈានាទិឧបចារេសុ កាយសង្ខារស្ស ឱឡារិកតា វេទិតព្ពា។ **អតិសុខុមោតិ** អញ្ញត្ថ លព្ភមានោ កាយសង្ខារោ ចតុត្ថជ្ឈានេ អតិក្កន្តសុខុមោ។ សុខុមភាវោបិស្ស តត្ថ នត្ថិ, កុតោ ឱឡារិកតា អប្បវត្តនតោ។ តេនាហ **“អប្បវត្តិមេវ បាបុណាតី”**តិ។

លាភិស្ស សតោ អនុបុព្ពសមាបត្តិសមាបជ្ជនវេលំ, ឯកាសនេនេវ វា សព្ពេសំ ឈានានំ បដិលាភំ សន្ធាយ **មជ្ឈិមភាណកា** ហេដ្ឋិមហេដ្ឋិមជ្ឈានតោ ឧបរូបរិឈានូបចារេបិ សុខុមតរំ ឥច្ឆន្តិ។ តត្ថ ហិ សោបចារានំ ឈានានំ ឧបរូបរិ វិសេសវន្តតា, សន្តតា ច សម្ភវេយ្យ, ឯកាវជ្ជនូបចារំ វា សន្ធាយ ឯវំ វុត្តំ។ ឯវញ្ហិ ហេដ្ឋា វុត្តវាទេន ឥមស្ស វាទស្ស អវិរោធោ សិទ្ធោ ភិន្នវិសយត្តា។ **សព្ពេសញ្ញេវាតិ** ឧភយេសម្បិ។ យស្មា តេ សព្ពេបិ វុច្ច

មានេន វិធិនា បស្សទ្ធិមិច្ឆន្តិយេវ។ “**អបរិគ្គហិតកាលេ បវត្តកាយសង្ខារោ បរិគ្គហិតកាលេ បដិប្បស្សម្ភតី**”តិ ឥទំ សទិសសន្តានតាយ វុត្តំ។ ន ហិ តេ ឯវ ឱឡារិកា អស្សាសាទយោ សុខុមា ហោន្តិ។ បស្សម្ភនាការោ បន នេសំ ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។

**មហាភូតបរិគ្គហេ សុខុមោ**តិ ចតុធាតុមុខេន វិបស្សនាភិនិវេសំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **សកលរូបបរិគ្គហេ សុខុមោ** ភាវនាយ ឧបរូបរិ បណីតភាវតោ។ តេនេវាហ “**រូបារូបបរិគ្គហេ សុខុមោ**”តិ។ **លក្ខណារម្មណិកវិបស្សនា**តិ កលាបសម្មសនមាហ។ និព្ពិទានុបស្សនតោ បដ្ឋាយ **ពលវវិបស្សនា**។ តតោ ឱរំ **ទុព្ពលវិបស្សនា។ បុព្ពេ វុត្តនយេនា**តិ “អបរិគ្គហិតកាលេ”តិអាទិនា សមថនយេ វុត្តេន នយេន “អបរិគ្គហេ បវត្តោ កាយសង្ខារោ មហាភូតបរិគ្គហេ បដិប្បស្សម្ភតី”តិអាទិនា វិបស្សនានយេបិ បដិប្បស្សទ្ធិ យោជេតព្ពាតិ វុត្តំ ហោតិ។

**អស្សា**តិ ឥមស្ស “បស្សម្ភយំ កាយសង្ខារ”ន្តិ បទស្ស។ **ចោទនាសោធនាហី**តិ អនុយោគបរិហារេហិ។ **ឯវ**ន្តិ ឥទានិ វុច្ចមានាការេន។

**កថ**ន្តិ យំ ឥទំ “បស្សម្ភយំ...បេ.... សិក្ខតី”តិ (បដិ. ម. ១.១៧១) វុត្តំ, តំ កថំ កេន បការេន កាយសង្ខារស្ស បស្សម្ភនំ, យោគិនោ ច សិក្ខនំ ហោតីតិ កថេតុកម្យតាយ បុច្ឆិត្វា កាយសង្ខារេ សរូបតោ, ឱឡារិកសុខុមតោ, វូបសមតោ, អនុយោគបរិហារតោ ច ទស្សេតុំ “**កតមេ កាយសង្ខារា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **កាយិកា**តិ រូបកាយេ ភវា។ **កាយបដិពទ្ធា**តិ កាយសន្និស្សិតា។ កាយេ សតិ ហោន្តិ, អសតិ ន ហោន្តិ, តតោ ឯវ តេ អកាយសមុដ្ឋានាបិ កាយេន សង្ខរីយន្តីតិ **កាយសង្ខារា។ បស្សម្ភេន្តោ**តិ ឱឡារិកោឡារិកំ បស្សម្ភេន្តោ។ សេសបទទ្វយំ តស្សេវ វេវចនំ។ ឱឡារិកញ្ហិ កាយសង្ខារំ អវូបសន្តសភាវំ សន្និសីទាបេន្តោ “**បស្សម្ភេន្តោ**”តិ វុច្ចតិ, អនុប្បាទនិរោធំ បាបេន្តោ “**និរោធេន្តោ**”តិ, សុដ្ឋុ សន្តសភាវំ នយន្តោ “**វូបសមេន្តោ**”តិ។

**យថារូបេហី**តិ យាទិសេហិ។ **កាយសង្ខារេហី**តិ ឱឡារិកេហិ កាយសង្ខារេហិ។ **អានមនា**តិ អភិមុខភាវេន កាយស្ស នមនា។ **វិនមនា**តិ វិសុំ វិសុំ បស្សតោ នមនា។ **សន្នមនា**តិ សព្ពតោ, សុដ្ឋុ វា នមនា។ **បណមនា**តិ បច្ឆតោ នមនា។ **ឥញ្ជនា**ទីនិ អានមនាទីនំ វេវចនានិ, អធិមត្តានិ វា អភិមុខំ ចលនាទីនិ អានមនាទយោ, មន្ទានិ ឥញ្ជនាទយោ។ **បស្សម្ភយំ កាយសង្ខារ**ន្តិ តថារូបំ អានមនាទីនំ ការណភូតំ ឱឡារិកំ កាយសង្ខារំ បស្សម្ភេន្តោ។ តស្មឹ ហិ បស្សម្ភិតេ អានមនាទយោបិ បស្សម្ភិតា ឯវ ហោន្តិ។

**សន្តំ សុខុម**ន្តិ យថារូបេហិ កាយសង្ខារេហិ កាយស្ស អបរិប្ផន្ទនហេតូហិ អានមនាទយោ ន ហោន្តិ, តថារូបំ ទរថាភាវតោ សន្តំ, អនោឡារិកតាយ សុខុមំ។ **បស្សម្ភយំ កាយសង្ខារ**ន្តិ សាមញ្ញតោ ឯកំ កត្វា វទតិ។ អថ វា បុព្ពេ ឱឡារិកោឡារិកំ កាយសង្ខារំ បដិប្បស្សម្ភេន្តោ អនុក្កមេន កាយស្ស អបរិប្ផន្ទនហេតុភូតេ សុខុមសុខុមតរេ ឧប្បាទេត្វា តេបិ បដិប្បស្សម្ភេត្វា បរមសុខុមតាយ កោដិប្បត្តំ យំ កាយសង្ខារំ បដិប្បស្សម្ភេតិ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ “**សន្តំ សុខុមំ បស្សម្ភយំ កាយសង្ខារ**”ន្តិ។

**ឥតី**តិអាទិ ចោទកវចនំ។ តត្ថ **ឥតី**តិ បការត្ថេ និបាតោ។ **កិរា**តិ អរុចិសូចនេ, ឯវំ ចេតិ អត្ថោ។ អយញ្ហេត្ថ អធិប្បាយោ – វុត្តប្បការេន យទិ អតិសុខុមម្បិ កាយសង្ខារំ បស្សម្ភេតីតិ។ **ឯវំ សន្តេ**តិ ឯវំ សតិ តយា វុត្តាការេ លព្ភមានេ។ **វាតូបលទ្ធិយា**តិ វាតស្ស ឧបលទ្ធិយា។ **ច**-សទ្ទោ សមុច្ចយត្ថោ, អស្សាសាទិវាតារម្មណស្ស ចិត្តស្ស បភាវនា ឧប្បាទនា បវត្តនា ន ហោតិ, តេ ច តេន បស្សម្ភេតព្ពាតិ អធិប្បាយោ។ **អស្សាសបស្សាសានញ្ច ភាវនា**តិ ឱឡារិកេ អស្សាសបស្សាសេ ភាវនាយ បដិប្បស្សម្ភេត្វា សុខុមានំ តេសំ បភាវនា ច ន ហោតិ, ឧភយេសំ តេសំ តេន បដិប្បស្សម្ភេតព្ពតោ។ **អានាបានស្សតិយា**តិ អានាបានារម្មណាយ សតិយា ច បវត្តនំ ន ហោតិ, អានាបានានំ អភាវតោ។ តតោ ឯវ តំសម្បយុត្តស្ស **អានាបានស្សតិសមាធិស្ស ច បភាវនា** ឧប្បាទនាបិ ន ហោតិ។ ន ហិ កទាចិ អារម្មណេន វិនា សារម្មណធម្មា សម្ភវន្តិ។ **ន ច នំ ត**ន្តិ ឯត្ថ **ន**ន្តិ និបាតមត្តំ ។ តំ វុត្តវិធានំ សមាបត្តឹ បណ្ឌិតា បញ្ញវន្តោ ន ចេវ សមាបជ្ជន្តិបិ តតោ ន វុដ្ឋហន្តិបីតិ យោជនា។ ឯវំ ចោទកោ សព្ពេន សព្ពំ អភាវូបនយនំ បស្សម្ភនន្តិ អធិប្បាយេន ចោទេតិ។

បុន **ឥតិ កិរា**តិអាទិ យថាវុត្តាយ ចោទនាយ វិស្សជ្ជនា។ តត្ថ **កិរា**តិ “យទី”តិ ឯតស្ស អត្ថេ និបាតោ។ ឥតិ កិរ សិក្ខតិ, មយា វុត្តាការេន យទិ សិក្ខតីតិ អត្ថោ។ **ឯវំ សន្តេ**តិ ឯវំ បស្សម្ភនេ សតិ។ **បភាវនា ហោតី**តិ យទិបិ ឱឡារិកា កាយសង្ខារា បដិប្បស្សម្ភន្តិ, សុខុមា បន អត្ថេវាតិ អនុក្កមេន បរមសុខុមភាវប្បត្តស្ស វសេន និមិត្តុប្បត្តិយា អានាបានស្សតិយា, អានាបានស្សតិសមាធិស្ស ច បភាវនា ឥជ្ឈតេវាតិ អធិប្បាយោ។

**យថា កថំ វិយា**តិ យថាវុត្តវិធានំ តំ កថំ វិយ ទដ្ឋព្ពំ, អត្ថិ កិញ្ចិ តទត្ថសម្បដិបាទនេ ឧបមន្តិ អធិប្បាយោ។ តទានិ ឧបមំ ទស្សេតុំ **“សេយ្យថាបី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សេយ្យថាបី**តិ ឧបមត្ថេ និបាតោ។ **កំសេ**តិ កំសភាជនេ។ **និមិត្ត**ន្តិ និមិត្តស្ស, តេសំ សទ្ទានំ បវត្តាការស្សាតិ អត្ថោ។ សាមិអត្ថេ ហិ ឥទំ ឧបយោគវចនំ។ **សុគ្គហិតត្តា**តិ សុដ្ឋុ គហិតត្តា។ **សុមនសិកតត្តា**តិ សុដ្ឋុ ចិត្តេ ឋបិតត្តា។ **សូបធារិតត្តា**តិ សម្មទេវ ឧបធារិតត្តា សល្លក្ខិតត្តា។ **សុខុមកា សទ្ទា**តិ អនុរវេ អាហ, យេ អប្បកា។ អប្បត្ថោ ហិ អយំ ក-សទ្ទោ។ **សុខុមសទ្ទនិមិត្តារម្មណតាបី**តិ សុខុមោ សទ្ទោវ និមិត្តំ សុខុមសទ្ទនិមិត្តំ, តទារម្មណតាយបិ។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? កាមំ តទាសុខុមាបិ សទ្ទា និរុទ្ធា, សទ្ទនិមិត្តស្ស បន សុគ្គហិតត្តា សុខុមតរសទ្ទនិមិត្តារម្មណភាវេនាបិ ចិត្តំ បវត្តតិ។ អាទិតោ បដ្ឋាយ ហិ តស្ស តស្ស និរុទ្ធស្ស សទ្ទស្ស និមិត្តំ អវិក្ខិត្តេន ចិត្តេន ឧបធារេន្តស្ស អនុក្កមេន បរិយោសានេ អតិសុខុមសទ្ទនិមិត្តម្បិ អារម្មណំ កត្វា ចិត្តំ បវត្តតេវ។ **ចិត្តំ ន វិក្ខេបំ គច្ឆតិ** តស្មឹ យថាឧបដ្ឋិតេ និមិត្តេ សមាធានសព្ភាវតោ។

**ឯវំ សន្តេ**តិអាទិ វុត្តស្សេវត្ថស្ស និគមនវសេន វុត្តំ។ តត្ថ យស្ស សុត្តបទស្ស សទ្ធឹ ចោទនាសោធនាហិ អត្ថោ វុត្តោ, តំ ឧទ្ធរិត្វា កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានាទិ វិភាគតោ ទស្សេតុំ **“បស្សម្ភយ”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តំ សព្ពំ វុត្តនយត្តា ឧត្តានមេវ។

**២២២. អាទិកម្មិកស្ស កម្មដ្ឋានវសេនា**តិ សមថកម្មដ្ឋានំ សន្ធាយ វុត្តំ។ វិបស្សនំ កម្មដ្ឋានំ បន ឥតរចតុក្កេសុបិ លព្ភតេវ។ **ឯត្ថា**តិ បឋមចតុក្កេ។ **បញ្ចសន្ធិក**ន្តិ បញ្ចបព្ពំ, បញ្ចភាគន្តិ អត្ថោ។

**កម្មដ្ឋានស្ស ឧគ្គណ្ហន**ន្តិ កម្មដ្ឋានគន្ថស្ស ឧគ្គណ្ហនំ។ តទត្ថបរិបុច្ឆា **កម្មដ្ឋានស្ស បរិបុច្ឆនា** ។ អថ វា គន្ថតោ, អត្ថតោ ច កម្មដ្ឋានស្ស ឧគ្គណ្ហនំ **ឧគ្គហោ**។ តត្ថ សំសយបរិបុច្ឆនា **បរិបុច្ឆា។ កម្មដ្ឋានស្ស ឧបដ្ឋាន**ន្តិ និមិត្តុបដ្ឋានំ, ឯវំ ភាវនមនុយុញ្ជន្តស្ស “ឯវមិទ និមិត្តំ ឧបដ្ឋាតី”តិ ឧបធារណំ, តថា **កម្មដ្ឋានប្បនា** “ឯវំ ឈានមប្បេតី”តិ។ **កម្មដ្ឋានស្ស លក្ខណ**ន្តិ គណនានុពន្ធនាផុសនានំ វសេន ភាវនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា ឋបនាយ សម្បត្តិ, តតោ បរម្បិ វា សល្លក្ខណាទិវសេន មត្ថកប្បត្តីតិ កម្មដ្ឋានសភាវស្ស សល្លក្ខណំ។ តេនាហ **“កម្មដ្ឋានសភាវូបធារណន្តិ វុត្តំ ហោតី”**តិ។

**អត្តនាបិ ន កិលមតិ** ឱធិសោ កម្មដ្ឋានស្ស ឧគ្គណ្ហនតោ។ តតោ ឯវ **អាចរិយម្បិ ន វិហេសេតិ** ធម្មាធិករណម្បិ ភាវនាយ មត្ថកំ បាបនតោ។ **តស្មា**តិ តំ និមិត្តំ អត្តនោ អកិលមនអាចរិយាវិហេសនហេតុ។ **ថោក**ន្តិ ថោកំ ថោកំ។ ឧគ្គហេតព្ពតោ **ឧគ្គហោ,** សព្ពោបិ កម្មដ្ឋានវិធិ, ន បុព្ពេ វុត្តឧគ្គហមត្តំ។ អាចរិយតោ ឧគ្គហោ **អាចរិយុគ្គហោ,** តតោ។ **ឯកបទម្បី**តិ ឯកកោដ្ឋាសម្បិ។

**២២៣. អនុវហនា**តិ អស្សាសបស្សាសានំ អនុគមនវសេន សតិយា និរន្តរំ អនុបវត្តនា។ **ផុសនា**តិ អស្សាសបស្សាសេ គណេន្តស្ស គណនំ បដិសំហរិត្វា តេ សតិយា អនុពន្ធន្តស្ស យថា អប្បនា ហោតិ, តថា ចិត្តំ ឋបេន្តស្ស ច នាសិកគ្គាទិដ្ឋានស្ស នេសំ ផុសនា។ យស្មា បន គណនាទិវសេន វិយ ផុសនាវសេន វិសុំ មនសិការោ នត្ថិ, ផុដ្ឋផុដ្ឋដ្ឋានេយេវ គណនាទិ កាតព្ពន្តិ ទស្សេតុំ ឥធ ផុសនាគហណន្តិ ទីបេន្តោ **“ផុសនាតិ ផុដ្ឋដ្ឋាន”**ន្តិ អាហ។ **ឋបនា**តិ សមាធានំ។ តំ ហិ សម្មទេវ អារម្មណេ ចិត្តស្ស អាធានំ ឋបនំ ហោតិ។ តថា ហិ សមាធិ “ចិត្តស្ស ឋិតិ សណ្ឋិតី”តិ (ធ. ស. ១១.១៥) និទ្ទិដ្ឋោ។ សមាធិប្បធានា បន អប្បនាតិ អាហ **“ឋបនាតិ អប្បនា”**តិ។ អនិច្ចតាទីនំ សល្លក្ខណតោ **សល្លក្ខណា វិបស្សនា**។ បវត្តតោ, និមិត្តតោ ច វិនិវដ្ដនតោ **វិវដ្ដនា** នាម **មគ្គោ**។ សកលសំកិលេសបដិប្បស្សទ្ធិភាវតោ សព្ពសោ សុទ្ធីតិ **បារិសុទ្ធិ ផលំ។ តេស**ន្តិ វិវដ្ដនាបារិសុទ្ធីនំ។ **បដិបស្សនា**តិ បដិ បដិ ទស្សនំ បេក្ខនំ។ តេនាហ **“បច្ចវេក្ខណា”**តិ។

**ខណ្ឌ**ន្តិ ឯកំ តីណិ បញ្ចាតិ ឯវំ គណនាយ ខណ្ឌនំ។ **ឱកាសេ**តិ គណនវិធី សន្ធាយាហ។ **គណននិស្សិតោវ** ន កម្មដ្ឋាននិស្សិតោ។ **“សិខាប្បត្តំ នុ ខោ”**តិ ឥទំ ចិរតរំ គណនាយ មនសិ ករោន្តស្ស វសេន វុត្តំ។ សោ ហិ តថា លទ្ធំ អវិក្ខេបមត្តំ និស្សាយ ឯវំ មញ្ញេយ្យ ។ **“អស្សាសបស្សាសេសុ យោ ឧបដ្ឋាតិ, តំ គហេត្វា”**តិ ឥទំ អស្សាសបស្សាសេសុ យស្ស ឯកោវ បឋមំ ឧបដ្ឋាតិ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ, យស្ស បន ឧភោបិ ឧបដ្ឋហន្តិ, តេន ឧភយម្បិ គហេត្វា គណេតព្ពំ។ **“យោ ឧបដ្ឋាតី”**តិ ឥមិនា ច ទ្វីសុ នាសាបុដវាតេសុ យោ បាកដតរោ ឧបដ្ឋាតិ, សោ គហេតព្ពោតិ អយម្បិ អត្ថោ ទីបិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **បវត្តមានំ បវត្តមាន**ន្តិ អាមេឌិតវចនេន និរន្តរំ អស្សាសបស្សាសានំ ឧបលក្ខណំ ទស្សេតិ។ **ឯវ**ន្តិ វុត្តប្បការេន ឧបលក្ខេត្វា វាតិ អត្ថោ។ **បាកដា ហោន្តិ** គណនាវសេន ពហិទ្ធា វិក្ខេបាភាវតោ។

បលិយស្ស បរិវត្តនំ, តំ យត្ថ និក្ខិបន្តិ, សោ **បលិយត្ថម្ភោ។ តិយាមរត្តិន្តិ** អច្ចន្តសំយោគេ ឧបយោគវចនំ។ **បុរិមនយេនា**តិ សីឃគណនាយ, គោបាលកគណនាយាតិ អត្ថោ។ **ឯកោ ទ្វេ តីណិ ចត្តារិ បញ្ចា**តិ គណនាវិធិទស្សនំ។ តស្មា **អដ្ឋា**តិអាទីសុបិ ឯកតោ បដ្ឋាយេវ បច្ចេកំ អដ្ឋាទីនិ ឲាបេតព្ពានិ។ **សីឃំ សីឃំ គណេតព្ពមេវ**។ កស្មាតិ តត្ថ ការណំ, និទស្សនញ្ច ទស្សេតិ “**គណនបដិពទ្ធេ ហី**”តិអាទិនា។ តត្ថ អរិយតិ តេន នាវាតិ អរិត្តំ, បាជនទណ្ឌោ។ អរិត្តេន ឧបត្ថម្ភនំ **អរិត្តុបត្ថម្ភនំ**, តស្ស វសេន។

និប្បរិយាយតោ និរន្តរប្បវត្តិ នាម ឋបនាយមេវាតិ អាហ “**និរន្តរំ បវត្តំ វិយា**”តិ។ អន្តោ បវិសន្តំ វាតំ មនសិ ករោន្តោ អន្តោ ចិត្តំ បវេសេតិ នាម។ ពហិ ចិត្តនីហរណេបិ ឯសេវ នយោ។ **វាតព្ភាហតន្តិ** អព្ភន្តរគតំ វាតំ ពហុលំ មនសិ ករោន្តស្ស វាតេន តំ ឋានំ អព្ភាហតំ វិយ, មេទេន បូរិតំ វិយ ច ហោតិ, តថា ឧបដ្ឋាតិ។ **នីហរតោ** ផុដ្ឋោកាសំ មុញ្ចិត្វា, តថា បន នីហរតោ វាតស្ស គតិសមន្នេសនមុខេន នានារម្មណេសុ ចិត្តំ វិធាវតីតិ អាហ “**បុថុត្តារម្មណេ ចិត្តំ វិក្ខិបតី**”តិ។

**ឯតន្តិ** ឯតំ អស្សាសបស្សាសជាតំ។

**២២៤**. **អនុគមនន្តិ** បវត្តបវត្តានំ អស្សាសបស្សាសានំ អារម្មណករណវសេន សតិយា អនុ អនុ បវត្តនំ អនុគច្ឆនំ។ តេនេវាហ “**តញ្ច ខោ ន អាទិមជ្ឈបរិយោសានានុគមនវសេនា**”តិ។ **នាភិ អាទិ** តត្ថ បឋមំ ឧប្បជ្ជនតោ។ បឋមុប្បត្តិវសេន ហិ ឥធ អាទិចិន្តា, ន ឧប្បត្តិមត្តវសេន។ តថា ហិ តេ នាភិតោ បដ្ឋាយ យាវ នាសិកគ្គា សព្ពត្ថ ឧប្បជ្ជន្តេវ។ យត្ថ យត្ថ ច ឧប្បជ្ជន្តិ, តត្ថ តត្ថេវ ភិជ្ជន្តិ ធម្មានំ គមនាភាវតោ។ យថាបច្ចយំ បន ទេសន្តរុប្បត្តិយំ គតិសមញ្ញា។ **ហទយំ មជ្ឈន្តិ** ហទយសមីបំ តស្ស ឧបរិភាគោ មជ្ឈំ។ **នាសិកគ្គំ បរិយោសានន្តិ** នាសិកដ្ឋានំ តស្ស បរិយោសានំ អស្សាសបស្សាសសមញ្ញាយ តទវធិភាវតោ។ តថា ហេតេ “ចិត្តសមុដ្ឋានា”តិ វុត្តា, ន ច ពហិទ្ធា ចិត្តសមុដ្ឋានានំ សម្ភវោ អត្ថិ។ តេនាហ “**អព្ភន្តរំ បវិសនវាតស្ស នាសិកគ្គំ អាទី**”តិ។ បវិសននិក្ខមនបរិយាយោ បន តំសទិសវសេន វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។ **វិក្ខេបគតន្តិ** វិក្ខេបំ ឧបគតំ, វិក្ខិត្តំ អសមាហិតន្តិ អត្ថោ។ **សារទ្ធាយា**តិ សទរថភាវាយ។ **ឥញ្ជនាយា**តិ កម្មដ្ឋានមនសិការស្ស ចលនាយ។

**វិក្ខេបគតេន ចិត្តេនា**តិ ហេតុម្ហិ ករណវចនំ, ឥត្ថម្ភូតលក្ខណេ វា។ **សារទ្ធា**តិ សទរថា។ **ឥញ្ជិតា**តិ ឥញ្ជនកា ចលនកា។ តថា **ផន្ទិតា**។

**អាទិមជ្ឈបរិយោសានវសេនា**តិ អាទិមជ្ឈបរិយោសានានុគមនវសេន ន មនសិ កាតព្ពន្តិ សម្ពន្ធោ។ “អនុពន្ធនាយ មនសិ ករោន្តេន ផុសនាវសេន ច ឋបនាវសេន ច មនសិ កាតព្ព”ន្តិ យេនាធិប្បាយេន វុត្តំ, តំ វិវរិតុំ “**គណនានុពន្ធនាវសេន វិយា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **វិសុំ មនសិការោ នត្ថី**តិ គណនាយ, អនុពន្ធនាយ ច វិនា យថាក្កមំ កេវលំ ផុសនាវសេន, ឋបនាវសេន ច កម្មដ្ឋានមនសិការោ នត្ថិ។ ននុ ផុសនាយ វិនា ឋបនាយ វិយ, ផុសនាយ វិនា គណនាយបិ មនសិការោ នត្ថិយេវ? យទិបិ នត្ថិ, គណនា បន យថា កម្មដ្ឋានមនសិការស្ស មូលភាវតោ បធានភាវេន គហេតព្ពា, ឯវំ អនុពន្ធនា ឋបនាយ, តាយ វិនា ឋបនាយ អសម្ភវតោ។ តស្មា សតិបិ ផុសនាយ នានន្តរិកភាវេ គណនានុពន្ធនា ឯវ មូលភាវតោ បធានភាវេន គហេត្វា ឥតរាសំ តទភាវំ ទស្សេន្តោ អាហ “**គណនានុពន្ធនាវសេន វិយ ហិ ផុសនាឋបនាវសេន វិសុំ មនសិការោ នត្ថី**”តិ។ យទិ ឯវំ តា កស្មា ឧទ្ទេសេ វិសុំ គហិតាតិ អាហ “**ផុដ្ឋផុដ្ឋដ្ឋានេយេវា**”តិអាទិ។ តត្ថ “**ផុដ្ឋផុដ្ឋដ្ឋានេយេវ គណេន្តោ**”តិ ឥមិនា គណនាយ ផុសនា អង្គន្តិ ទស្សេតិ។ តេនាហ “**គណនាយ ច ផុសនាយ ច មនសិ ករោតី**”តិ។ **តត្ថេវា**តិ ផុដ្ឋផុដ្ឋដ្ឋានេយេវ។ **តេ**តិ អស្សាសបស្សាសេ។ **សតិយា អនុពន្ធន្តោ**តិ គណនាវិធិំ អនុគន្ត្វា សតិយា និពន្ធន្តោ, ផុដ្ឋោកាសេយេវ តេ និរន្តរំ ឧបធារេន្តោតិ អត្ថោ។ **អប្បនាវសេន ចិត្តំ ឋបេន្តោ**តិ យថា អប្បនា ហោតិ, ឯវំ យថាឧបដ្ឋិតេ និមិត្តេ ចិត្តំ ឋបេន្តោ សមាទហន្តោ។ **អនុពន្ធនាយ ចា**តិអាទីសុ អនុពន្ធនាយ ច ផុសនាយ ច ឋបនាយ ច មនសិ ករោតីតិ វុច្ចតីតិ យោជនា។ **ស្វាយមត្ថោ**តិ ឃ្វាយំ “ផុដ្ឋផុដ្ឋដ្ឋានេយេវ គណេន្តោ, តត្ថេវ គណនំ បដិសំហរិត្វា តេ សតិយា អនុពន្ធន្តោ”តិ ច វុត្តោ, សោ អយមត្ថោ។ យា អច្ចន្តាយ ន មិនោតិ ន វិនិច្ឆិនាតិ, សា មានស្ស សមីបេតិ **ឧបមា** យថា “គោណោ វិយ គវយោ”តិ។

**២២៥**. **បង្គុឡោ**តិ បីឋសប្បី។ **ទោលា** បេខោលោ។ **កីឡតន្តិ** កីឡន្តានំ។ **មាតាបុត្តានន្តិ** អត្តនោ ភរិយាយ, បុត្តស្ស ច។ **ឧភោ កោដិយោ**តិ អាគច្ឆន្តស្ស បុរិមកោដី, គច្ឆន្តស្ស បច្ឆិមកោដិន្តិ ទ្វេបិ កោដិយោ។ **មជ្ឈន្តិ** ទោលាផលកស្សេវ មជ្ឈំ។ ឧបនិពន្ធនថម្ភោ វិយាតិ **ឧបនិពន្ធនថម្ភោ**, នាសិកគ្គំ, មុខនិមិត្តំ វា, តស្ស **មូលេ** សមីបេ **ឋត្វា**។ កថំ ឋត្វា? សតិយា វសេន។ សតិញ្ហិ តត្ថ សូបដ្ឋិតំ ករោន្តោ យោគាវចរោ តត្ថ ឋិតោ នាម

ហោតិ, អវយវធម្មេន សមុទាយស្ស អបទិសិតព្ពតោ។ **និមិត្តេ**តិ នាសិកគ្គាទិនិមិត្តេ។ **សតិយា និសីទន្តោ**តិ សតិវសេន និសីទន្តោ។ “សតិញ្ហិ តត្ថា”តិអាទិនា ឋានេ វិយ វត្តព្ពំ។ **តត្ថា**តិ ផុដ្ឋផុដ្ឋដ្ឋានេ។

**២២៦**. **តេ**តិ នគរស្ស អន្តោពហិគតា មនុស្សា, តេសំ សង្គហា ច ហត្ថគតា។

**២២៧**. **អាទិតោ បដ្ឋាយា**តិ ឧបមេយ្យត្ថទស្សនតោ បដ្ឋាយ។ គាថាយំ **និមិត្ត**ន្តិ ឧបនិពន្ធនានិមិត្តំ។ **អនារម្មណមេកចិត្តស្សា**តិ ឯកស្ស ចិត្តស្ស ន អារម្មណំ, អារម្មណំ ន ហោន្តីតិ អត្ថោ។ **អជានតោ ច តយោ ធម្មេ**តិ និមិត្តំ អស្សាសោ បស្សាសោតិ ឥមេ តយោ ធម្មេ អារម្មណករណវសេន អវិន្ទន្តស្ស។ **ច**-សទ្ទោ ព្យតិរេកេ។ **ភាវនា**តិ អានាបានស្សតិសមាធិភាវនា។ **នុបលព្ភតី**តិ ន ឧបលព្ភតិ ន សិជ្ឈតីតិ អយំ ចោទនា គាថាយ អត្ថោ, ទុតិយា បន បរិហារគាថា សុវិញ្ញេយ្យាវ។

**កថ**ន្តិ តាសំ អត្ថំ វិវរិតុំ កថេតុកម្យតាបុច្ឆា។ **ឥមេ តយោ ធម្មា**តិអាទីសុ បទយោជនាយ សទ្ធិំ អយមត្ថនិទ្ទេសោ – ឥមេ និមិត្តាទយោ តយោ ធម្មា ឯកចិត្តស្ស កថំ អារម្មណំ ន ហោន្តិ, តថាបិ ន ចិមេ ន ច ឥមេ តយោ ធម្មា អវិទិតា ហោន្តិ, កថំ ន ច ហោន្តិ អវិទិតា? តេសញ្ហិ អវិទិតត្តេ ចិត្តញ្ច កថំ វិក្ខេបំ ន គច្ឆតិ, បធានញ្ច ភាវនាយ និប្ផាទកំ វីរិយញ្ច កថំ បញ្ញាយតិ, នីវរណានំ វិក្ខម្ភកំ សម្មទេវ សមាធានាវហំ ភាវនានុយោគសង្ខាតំ បយោគញ្ច យោគី កថំ សាធេតិ, ឧបរូបរិ លោកិយលោកុត្តរញ្ច វិសេសំ កថមធិគច្ឆតីតិ។

ឥទានិ តមត្ថំ កកចូបមាយ សាធេតុំ **“សេយ្យថាបី”**តិអាទិ វុត្តំ។ ភូមិភាគស្ស វិសមតាយ ចញ្ចលេ រុក្ខេ ឆេទនកិរិយា ន សុករា សិយា, តថា ច សតិ កកចទន្តគតិ ទុព្ពិញ្ញេយ្យាតិ អាហ **“សមេ ភូមិភាគេ”**តិ។ **កកចេនា**តិ ខុទ្ទកេន ខរបត្តេន។ តេនាហ **“បុរិសោ”**តិ។ **ផុដ្ឋកកចទន្តាន**ន្តិ ផុដ្ឋផុដ្ឋកកចទន្តានំ វសេន។ តេន កកចទន្តេហិ ផុដ្ឋផុដ្ឋដ្ឋានេយេវ បុរិសស្ស សតិយា ឧបដ្ឋានំ ទស្សេតិ។ តេនាហ **“ន អាគតេ វា គតេ វា កកចទន្តេ មនសិ ករោតី”**តិ។ កកចស្ស អាកឌ្ឍនកាលេ បុរិសាភិមុខំ បវត្តា អាគតា។ បេល្លនកាលេ តតោ វិគតា “គតា”តិ វុត្តា។ **ន ច អាគតា វា គតា វា កកចទន្តា អវិទិតា ហោន្តិ** សព្ពត្ថ សតិយា ឧបដ្ឋិតត្តា ឆិន្ទិតព្ពដ្ឋានំ អផុសិត្វា គច្ឆន្តានំ, អាគច្ឆន្តានញ្ច កកចទន្តានំ អភាវតោ។ **បធាន**ន្តិ រុក្ខស្ស ឆេទនវីរិយំ ។ **បយោគ**ន្តិ តស្សេវ ឆេទនកិរិយំ។ **វិសេស**ន្តិ អនេកភាវាបាទនំ, តេន ច សាធេតព្ពំ បយោជនវិសេសំ។

**យថា រុក្ខោ**តិអាទិ ឧបមាសំសន្ទនំ។ ឧបនិពន្ធតិ អារម្មណេ ចិត្តំ ឯតាយាតិ សតិ ឧបនិពន្ធនា នាម, តស្សា អស្សាសបស្សាសានំ សល្លក្ខណស្ស និមិត្តន្តិ **ឧបនិពន្ធនានិមិត្តំ**, នាសិកគ្គំ, មុខនិមិត្តំ វា។ **ឯវមេវា**តិ យថាបិ សោ បុរិសោ កកចេន រុក្ខំ ឆិន្ទន្តោ អាគតគតេ កកចទន្តេ អមនសិករោន្តោបិ ផុដ្ឋផុដ្ឋដ្ឋានេយេវ សតិយា ឧបដ្ឋបនេន អាគតគតេ កកចទន្តេ ជានាតិ, សុត្តបទញ្ច អវិរជ្ឈន្តោ អត្ថកិច្ចំ សាធេតិ, ឯវមេវ។ **នាសិកគ្គេ មុខនិមិត្តេ**តិ ទីឃនាសិកោ នាសិកគ្គេ ឥតរោ មុខំ ទសនំ និមីយតិ ឆាទីយតិ ឯតេនាតិ មុខនិមិត្តន្តិ លទ្ធនាមេ ឧត្តរោដ្ឋេ។

**ឥទំ បធាន**ន្តិ យេន វីរិយារម្ភេន អារទ្ធវីរិយស្ស យោគិនោ កាយោបិ ចិត្តម្បិ កម្មនិយំ ភាវនាកម្មក្ខមំ ភាវនាកម្មយោគ្គំ ហោតិ, ឥទំ វីរិយំ បធានន្តិ ផលេន ហេតុំ ទស្សេតិ។ **ឧបក្កិលេសា បហីយន្តី**តិ ចិត្តស្ស ឧបក្កិលេសភូតានិ នីវរណានិ វិក្ខម្ភនវសេន បហីយន្តិ។ **វិតក្កា វូបសមន្តី**តិ តតោ ឯវ កាមវិតក្កាទយោ មិច្ឆាវិតក្កា ឧបសមំ គច្ឆន្តិ, នីវរណប្បហានេន វា បឋមជ្ឈានាធិគមំ ទស្សេត្វា វិតក្កវូបសមាបទេសេន ទុតិយជ្ឈានាទីនមធិគមមាហ។ **អយំ បយោគោ**តិ អយំ ឈានាធិគមស្ស ហេតុភូតោ កម្មដ្ឋានានុយោគោ បយោគោ។ **សំយោជនា បហីយន្តី**តិ ទសបិ សំយោជនានិ មគ្គបដិបាដិយា សមុច្ឆេទវសេន បហីយន្តិ។ **អនុសយា ព្យន្តី ហោន្តី**តិ តថា សត្តបិ អនុសយា អនុប្បត្តិធម្មតាបាទនេន ភង្គមត្តស្សបិ អនវសេសតោ វិគតន្តា ហោន្តិ។ ឯត្ថ ច សំយោជនប្បហានំ នាម អនុសយនិរោធេនេវ ហោតិ, បហីនេសុ ច សំយោជនេសុ អនុសយានំ លេសោបិ ន ភវិស្សតីតិ ច ទស្សនត្ថំ **“សំយោជនា បហីយន្តិ អនុសយា ព្យន្តី ហោន្តី”**តិ វុត្តំ។ **អយំ វិសេសោ**តិ ឥមំ សមាធិំ និស្សាយ អនុក្កមេន លព្ភមានោ អយំ សំយោជនប្បហានាទិកោ ឥមស្ស សមាធិស្ស វិសេសោតិ អត្ថោ។

**យស្សា**តិ យេន។ **អនុបុព្ព**ន្តិ អនុក្កមេន។ **បរិចិតា**តិ បរិចិណ្ណា។ អយំ ហេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – អានាបានស្សតិ យថា ពុទ្ធេន ភគវតា ទេសិតា , តថេវ យេន ទីឃរស្សបជាននាទិវិធិនា អនុបុព្ពំ បរិចិតា សុដ្ឋុ ភាវិតា, តតោ ឯវ បរិបុណ្ណា សោឡសន្នំ វត្ថូនំ បារិបូរិយា សព្ពសោ បុណ្ណា។ សោ ភិក្ខុ ឥមំ អត្តនោ ខន្ធាទិលោកំ បញ្ញោភាសេន បភាសេតិ។ យថា កិំ អព្ភា មុត្តោវ ចន្ទិមា អព្ភុបក្កិលេសវិមុត្តោ ចន្ទិមា តារករាជា វិយាតិ។

**ឥធា**តិ កកចូបមាយំ។ **អស្សា**តិ យោគិនោ។ **ឥធា**តិ វា ឥមស្មឹ ឋានេ។ **អស្សា**តិ ឧបមាភូតស្ស កកចស្ស។ អាគតគតវសេន យថា តស្ស បុរិសស្ស អមនសិការោ, ឯវំ អស្សាសបស្សាសានំ **អាគតគតវសេន អមនសិការមត្តមេវ បយោជនំ**។

**២២៨**. **និមិត្តន្តិ** បដិភាគនិមិត្តំ។ **អវសេសឈានង្គបដិមណ្ឌិតា**តិ អប្បនាវិតក្កាទិអវសេសឈានង្គបដិមណ្ឌិតាតិ វទន្តិ, វិចារាទីតិ បន វត្តព្ពំ និប្បរិយាយេន វិតក្កស្ស អប្បនាភាវតោ។ សោ ហិ បាឡិយំ "អប្បនា ព្យប្បនា"តិ (ធ. ស. ៧) និទ្ទិដ្ឋោ, តំសម្បយោគតោ វា យស្មា ឈានំ "អប្បនា"តិ អដ្ឋកថាវោហារោ, ឈានង្គេសុ ច សមាធិ បធានំ, តស្មា តំ "អប្បនា"តិ ទស្សេន្តោ "**អវសេសឈានង្គបដិមណ្ឌិតា អប្បនាសង្ខាតា ឋបនា ច សម្បជ្ជតី**"តិ អាហ។ **កស្សចិ បន គណនាវសេនេវ មនសិការកាលតោ បភុតីតិ** ឯត្ថ "**អនុក្កមតោ…បេ…. លង្ឃនាការប្បត្តំ វិយ ហោតី**"តិ ឯត្តកោ គន្ថោ បរិហីនោ។

**សារទ្ធកាយស្ស** កស្សចិ បុគ្គលស្ស។ **ឱនមតិ** បដ្ដិកាទីនំ បលម្ពនេន។ **វិក្កូជតី**តិ សទ្ទំ ករោតិ។ តត្ថានិសទកប្បរាទីនំ សន្ធិដ្ឋានេសុ **វលី គណ្ឋាតិ** តត្ថ តត្ថ វលិតំ ហោតិ។ កស្មា? យស្មា សារទ្ធកាយោ គរុកោ ហោតីតិ កាយទរថវូបសមេន សទ្ធឹ សិជ្ឈមានោ ឱឡារិកអស្សាសបស្សាសនិរោធោ ព្យតិរេកមុខេន តស្ស សាធនំ វិយ វុត្តោ។ **ឱឡារិកអស្សាសបស្សាសនិរោធវសេនា**តិ អន្វយវសេន តទត្ថសាធនំ។ តត្ថ **កាយទរថេ វូបសន្តេ**តិ ចិត្តជរូបានំ លហុមុទុកម្មញ្ញភាវេន យោ សេសតិសន្តតិរូបានម្បិ លហុអាទិភាវោ, សោ ឥធ កាយស្ស លហុភាវោតិ អធិប្បេតោ។ ស្វាយំ យស្មា ចិត្តស្ស លហុអាទិភាវេន វិនា នត្ថិ, តស្មា វុត្តំ "**កាយោបិ ចិត្តម្បិ លហុកំ ហោតី**"តិ។

**ឱឡារិកេ អស្សាសបស្សាសេ និរុទ្ធេ**តិអាទិ ហេដ្ឋា វុត្តនយម្បិ វិចេតព្ពាការប្បត្តស្ស កាយសង្ខារស្ស វិចយនវិធឹ ទស្សេតុំ អានីតំ។

**២២៩**. **ឧបរូបរិ វិភូតានី**តិ ភាវនាពលេន ឧទ្ធំ ឧទ្ធំ បាកដានិ ហោន្តិ។ **ទេសតោ**តិ បកតិយា ផុសនទេសតោ, បុព្ពេ អត្តនា ផុសនវសេន ឧបធារិតដ្ឋានតោ។

"**កត្ថ នត្ថិ**"តិ ឋានវសេន, "**កស្ស នត្ថិ**"តិ បុគ្គលវសេន វីមំសិយមានមត្ថំ ឯកជ្ឈំ កត្វា វិភាវេតុំ "**អន្តោមាតុកុច្ឆិយ**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យថា ឧទកេ និមុគ្គស្ស បុគ្គលស្ស និរុទ្ធោកាសតាយ អស្សាសបស្សាសា ន បវត្តន្តិ, ឯវំ អន្តោមាតុកុច្ឆិយំ។ យថា មតានំ សមុដ្ឋាបកចិត្តាភាវតោ, ឯវំ អសញ្ញីភូតានំ មុច្ឆាបរេតានំ, អសញ្ញីសុ វា ជាតានំ, តថា និរោធសមាបន្នានំ។ ចតុត្ថជ្ឈានសមាបន្នានំ បន ធម្មតាវសេនេវ នេសំ អនុប្បជ្ជនំ, តថា រូបារូបភវសមង្គីនំ។ កេចិ បន "អនុបុព្ពតោ សុខុមភាវប្បត្តិយា ចតុត្ថជ្ឈានសមាបន្នស្ស, រូបភវេ រូបានំ ភវង្គស្ស ច សុខុមភាវតោ រូបភវសមង្គីនំ នត្ថី"តិ ការណំ វទន្តិ។ **អត្ថិយេវ តេ អស្សាសបស្សាសា** បរិយេសតោតិ អធិប្បាយោ, យថាវុត្តសត្តដ្ឋានវិនិមុត្តស្ស អស្សាសបស្សាសានំ អនុប្បជ្ជនដ្ឋានស្ស អភាវតោ។ **បកតិផុដ្ឋវសេនា**តិ បកតិយា ផុសនដ្ឋានវសេន។ **និមិត្តំ ឋបេតព្ពន្តិ** សតិយា តត្ថ តត្ថ សុខប្បវត្តនត្ថំ ចិរតរសញ្ញាននំ បវត្តេតព្ពំ។ ចិរសញ្ញាបទដ្ឋានា ហិ សតិ។ **ឥមមេវា**តិ ឥមំ ឯវំ អនុបដ្ឋហន្តស្ស កាយសង្ខារស្ស កណ្ណកុដ្ឋាបនទយេន ឧបដ្ឋាបនវិធិមេវ។ **អត្ថវសន្តិ** ហេតុំ។ **អត្ថោ**តិ ហិ ផលំ, សោ យស្ស វសេន បវត្តតិ, សោ អត្ថវសោតិ។ **មុដ្ឋស្សតិស្សា**តិ វិនដ្ឋស្សតិស្ស។ **អសម្បជានស្សា**តិ សម្បជញ្ញរហិតស្ស, ភាវេន្តស្ស អនុក្កមេន អនុបដ្ឋហន្តេ អស្សាសបស្សាសេ វីមំសិត្វា "ឥមេ តេ"តិ ឧបធារេតុំ, សម្មទេវ បជានិតុញ្ច សមត្ថាហិ សតិបញ្ញាហិ វិរហិតស្សាតិ អធិប្បាយោ។

**២៣០**. **ឥតោ អញ្ញំ** កម្មដ្ឋានំ។ **គរុកន្តិ** ភារិយំ។ សា ចស្ស គរុកតា ភាវនាយ សុទុក្ករភាវេនាតិ អាហ "**គរុកភាវន**"ន្តិ។ ឧបរូបរិ សន្តសុខុមភាវប្បត្តិតោ "ពលវតី សុវិសទា សូរា ច សតិបញ្ញា ច ឥច្ឆិតព្ពា"តិ វត្វា សុខុមស្ស នាម អត្ថស្ស សាធនេនាបិ សុខុមេនេវ ភវិតព្ពន្តិ ទស្សេតុំ "**យថា ហី**"តិអាទិ វុត្តំ។ ឥទានិ អនុបដ្ឋហន្តានំ អស្សាសបស្សាសានំ បរិយេសនុបាយំ ទស្សេន្តោ "**តាហិ ច បនា**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ **គោចរមុខេ**តិ គោចរាភិមុខេ។ **អនុបទន្តិ** បទានុបទំ។ **ចរិត្វា**តិ គោចរំ គហេត្វា។ **តស្មិំយេវ ឋានេ**តិ ឧបនិពន្ធនានិមិត្តសញ្ញិតដ្ឋានេ។ **យោជេត្វា**តិ មនសិការេន យោជេត្វា។ **សតិរស្មិយា ពន្ធិត្វា**តិ វា វុត្តមេវត្ថមាហ "**តស្មិំយេវ ឋានេ យោជេត្វា**"តិ។ ន ហិ ឧបមេយ្យេ ពន្ធនយោជនដ្ឋានានិ វិសុំ លព្ភន្តិ។

**២៣១**. **និមិត្តន្តិ** ឧគ្គហនិមិត្តំ, បដិភាគនិមិត្តំ វា។ ឧភយម្បិ ហិ ឥធ ឯកជ្ឈំ វុត្តំ។ តថា ហិ តូលបិចុអាទិឧបមត្តយំ ឧគ្គហេ យុជ្ជតិ, សេសំ ឧភយត្ថ។ **ឯកច្ចេ**តិ ឯកេ អាចរិយា។

**តារករូបំ វិយា**តិ តារកាយ បការូបំ វិយ។ មណិគុឡិកាទិឧបមា បដិភាគេ វុត្តន្តិ។ កថំ បនេតំ ឯកំយេវ កម្មដ្ឋានំ អនេកាការតោ ឧបដ្ឋាតីតិ អាហ “**តញ្ច បនេត**”ន្តិអាទិ។ **សុត្តន្ត**ន្តិ ឯកំ សុត្តំ។ បគុណប្បវត្តិភាវេន អវិច្ឆេទំ, មហាវិសយតញ្ច សន្ធាយាហ “**មហតី បព្ពតេយ្យា នទី វិយា**”តិ។ អត្ថព្យញ្ជនសម្បត្តិយា សមន្តភទ្ទកំ សុត្តំ សព្ពភាគមនោហរា សព្ពបាលិផុល្លា វនឃដា វិយាតិ អាហ “**ឯកា វនរាជិ វិយា**”តិ។ តេនាហ ភគវា – “វនប្បគុម្ពេ យថ ផុស្សិតគ្គេ”តិ (ខុ. បា. ៦.១៣; សុ. និ. ២៣៦)។ នានានុសន្ធិកំ នានាបេយ្យាលំ វិវិធនយនិបុណំ ពហុវិធកម្មដ្ឋានមុខសុត្តន្តំ អត្ថិកេហិ សក្កច្ចំ សមុបជីវិតព្ពន្តិ អាហ “**សីតច្ឆាយោ…បេ…. វុក្ខោ វិយា**”តិ។ **សញ្ញានានតាយា**តិ និមិត្តុបដ្ឋានតោ បុព្ពេ បវត្តសញ្ញានំ នានាវិធភាវតោ។

**ឥមេ តយោ ធម្មា**តិ អស្សាសោ, បស្សាសោ, និមិត្តន្តិ ឥមេ តយោ ធម្មា។ **នត្ថី**តិ កម្មដ្ឋានវសេន មនសិកាតព្ពភាវេន នត្ថិ ន ឧបលព្ភន្តិ។ **ន ច ឧបចារ**ន្តិ ឧបចារម្បិ ន បាបុណាតិ, បគេវ អប្បនន្តិ អធិប្បាយោ។ **យស្ស បនា**តិ វិជ្ជមានបក្ខោ វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពោ។

ឥទានិ វុត្តស្សេវ អត្ថស្ស សមត្ថនត្ថំ កកចូបមាយំ អាគតា “**និមិត្ត**”ន្តិអាទិកា គាថា បច្ចានីតា។

**២៣២**. **និមិត្តេ**តិ យថាវុត្តេ បដិភាគនិមិត្តេ។ **ឯវំ ហោតី**តិ ភាវនមនុយុត្តស្ស ឯវំ ហោតិ។ តស្មា “បុនប្បុនំ ឯវំ មនសិ ករោហី”តិ វុត្តព្ពោ។ **វោសានំ អាបជ្ជេយ្យា**តិ “និមិត្តំ នាម ទុក្ករំ ឧប្បាទេតុំ, តយិទំ លទ្ធំ, ហន្ទាហំ ទានិ យទា វា តទា វា វិសេសំ និព្ពត្តេស្សាមី”តិ សង្កោចំ អាបជ្ជេយ្យ។ **វិសីទេយ្យា**តិ “ឯត្តកំ កាលំ ភាវនមនុយុត្តស្ស និមិត្តម្បិ ន ឧប្បន្នំ, អភព្ពោ មញ្ញេ វិសេសស្សា”តិ វិសាទំ អាបជ្ជេយ្យ។

“ឥមាយ បដិបទាយ ជរាមរណតោ មុច្ចិស្សាមីតិ បដិបន្នស្ស និមិត្ត”ន្តិ វុត្តេ កថំ សង្កោចាបត្តិ, ភិយ្យោសោ មត្តាយ ឧស្សាហមេវ ករេយ្យាតិ “**និមិត្តមិទំ…បេ…. វត្តព្ពោ**”តិ **មជ្ឈិមភាណកា** អាហុ។ **ឯវ**ន្តិ វុត្តប្បការេន បដិភាគនិមិត្តេយេវ ភាវនាចិត្តស្ស ឋបនេន។ **ឥតោ បភុតី**តិ ឥតោ បដិភាគនិមិត្តុប្បត្តិតោ បដ្ឋាយ។ បុព្ពេ យំ វុត្តំ “អនុពន្ធនាយ ច ផុសនាយ ច ឋបនាយ ច មនសិ ករោតី”តិ (វិសុទ្ធិ. ១.២២៤), តត្ថ អនុពន្ធនំ, ផុសនញ្ច វិស្សជ្ជេត្វា **ឋបនាវសេន ភាវនា ហោតី**តិ ឋបនាវសេនេវ ភាវេតព្ពន្តិ អត្ថោ។

**បោរាណេហិ** វុត្តោវាយមត្ថោតិ “**និមិត្តេ**”តិ គាថមាហ។ តត្ថ **និមិត្តេ**តិ បដិភាគនិមិត្តេ។ **ឋបយំ ចិត្ត**ន្តិ ភាវនាចិត្តំ ឋបេន្តោ, ឋបនាវសេន មនសិ ករោន្តោតិ អត្ថោ។ **នានាការ**ន្តិ “ចត្តារោ វណ្ណា”តិ (វិសុទ្ធិ. ១.២១៩; បារា. អដ្ឋ. ២.១៦៥; បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.១.១៦៣) ឯវំ វុត្តំ នានាការំ។ អាការសាមញ្ញវសេន ហេតំ ឯកវចនំ។ **វិភាវយ**ន្តិ វិភាវេន្តោ អន្តរធាបេន្តោ។ និមិត្តុប្បត្តិតោ បដ្ឋាយ ហិ តេ អាការា អមនសិករោតោ អន្តរហិតា វិយ ហោន្តិ។ **អស្សាសបស្សាសេ**តិ អស្សាសបស្សាសេ យោ នានាការោ, តំ វិភាវយំ, អស្សាសបស្សាសសម្ភូតេ វា និមិត្តេ។ **សកំ ចិត្តំ និពន្ធតី**តិ តាយ ឯវ ឋបនាយ អត្តនោ ចិត្តំ ឧបនិពន្ធតិ, អប្បេតីតិ អត្ថោ។ យេ បន “វិភាវយន្តិ វិភាវេន្តោ វិទិតំ បាកដំ ករោន្តោ”តិ អត្ថំ វទន្តិ, តំ បុព្ពភាគវសេន យុជ្ជេយ្យ។ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ – ធិតិសម្បន្នត្តា **ធីរោ** យោគី អស្សាសបស្សាសេ នានាការំ វិភាវេន្តោ នានាការតោ តេ បជានន្តោ វិទិតេ បាកដេ ករោន្តោ, នានាការំ វា ឱឡារិកោឡារិកេ បស្សម្ភេន្តោ វូបសមេន្តោ តត្ថ យំ លទ្ធំ និមិត្តំ, តស្មិំ ចិត្តំ ឋបេន្តោ អនុក្កមេន សកំ ចិត្តំ និពន្ធតិ អប្បេតីតិ។

**វណ្ណតោ**តិ បិចុបិណ្ឌតារករូបាទីសុ វិយ ឧបដ្ឋិតវណ្ណតោ។ **លក្ខណតោ**តិ ខរភាវាទិសភាវតោ, អនិច្ចាទិលក្ខណតោ វា។ រក្ខិតព្ពំ តំ និមិត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។ និមិត្តស្ស រក្ខណំ នាម តត្ថ បដិលទ្ធស្ស ឧបចារឈានស្ស រក្ខណេនេវ ហោតីតិ អាហ “**បុនប្បុនំ មនសិការវសេន វុទ្ធឹ វិរូឡ្ហឹ គមយិត្វា**”តិ។

**២៣៣**. **ឯត្ថា**តិ ឯតិស្សំ កាយានុបស្សនាយំ។ **បារិសុទ្ធី បត្តុកាមោ**តិ អធិគន្តុកាមោ, សមាបជ្ជិតុកាមោ ច, តត្ថ សល្លក្ខណាវិវដ្ដនាវសេន អធិគន្តុកាមោ, សល្លក្ខណាវសេន សមាបជ្ជិតុកាមោតិ យោជេតព្ពំ។ **នាមរូបំ វវត្ថបេត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេតី**តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ “**កថ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **យថា ហី**តិអាទិ កាយស្ស, ចិត្តស្ស ច អស្សាសបស្សាសានំ សមុទយភាវទស្សនំ។ **កម្មារគគ្គរិយា**តិ កម្មារានំ ឧក្កាយំ អគ្គិធមនភស្តា។ **ធមមានាយា**តិ ធមយន្តិយា, វាតំ គាហាបេន្តិយាតិ អត្ថោ។ **តជ្ជ**ន្តិ តទនុរូបំ។ **ឯវមេវា**តិ ឯត្ថ កម្មារគគ្គរី វិយ ករជកាយោ, វាយាមោ វិយ ចិត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។ កិញ្ចាបិ អស្សាសបស្សាសា ចិត្តសមុដ្ឋានា, ករជកាយំ បន វិនា តេសំ អប្បវត្តនតោ “**កាយញ្ច ចិត្តញ្ច បដិច្ច អស្សាសបស្សាសា**”តិ វុត្តំ។

**តស្សា**តិ នាមរូបស្ស។ **បច្ចយំ បរិយេសតី**តិ “អវិជ្ជាសមុទយា រូបសមុទយោ”តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.៥០) អវិជ្ជាទិកំ បច្ចយំ វីមំសតិ បរិគ្គណ្ហាតិ។ **កង្ខំ វិតរតី**តិ “អហោសឹ នុ ខោ អហំ អតីតមទ្ធាន”ន្តិ (ម. និ. ១.១៨; សំ.

និ. ២.២០) អាទិនយប្បវត្តំ សោឡសវត្ថុកំ វិចិកិច្ឆំ អតិក្កមតិ បជហតិ។ “យំ កិញ្ចិ រូបំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្ន”ន្តិ (ម. និ. ១.៣៤៧; ៣៦១; ៣.៨៦; អ. និ. ៤.១៨១) អាទិនយប្បវត្តំ **កលាបសម្មសនំ។ បុព្ពភាគេ**តិ បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិបរិយាបន្នាយ ឧទយព្ពយានុបស្សនាយ បុព្ពភាគេ **ឧប្បន្នេ។ ឱភាសាទយោ**តិ ឱភាសោ ញាណំ បីតិ បស្សទ្ធិ សុខំ អធិមោក្ខោ បគ្គហោ ឧបេក្ខា ឧបដ្ឋានំ និកន្តីតិ ឥមេ ឱភាសាទយោ ទស។ **ឧទយំ បហាយា**តិ ឧទយព្ពយានុបស្សនាយ គហិតំ សង្ខារានំ ឧទយំ វិស្សជ្ជេត្វា តេសំ ភង្គស្សេវ អនុបស្សនតោ ភង្គានុបស្សនំ ញាណំ **បត្វា** អាទីនវានុបស្សនាបុព្ពង្គមាយ និព្ពិទានុបស្សនាយ **និព្ពិន្ទន្តោ**។ មុញ្ចិតុកម្យតាបដិសង្ខានុបស្សនាសង្ខារុបេក្ខានុលោមញាណានំ ចិណ្ណបរិយន្តេ ឧប្បន្នគោត្រភុញាណានន្តរំ ឧប្បន្នេន មគ្គញាណេន សព្ពសង្ខារេសុ **វិរជ្ជន្តោ វិមុច្ចន្តោ**។ មគ្គក្ខណេ ហិ អរិយោ វិរជ្ជតិ វិមុច្ចតីតិ ច វុច្ចតិ។ តេនាហ “**យថាក្កមេន ចត្តារោ អរិយមគ្គេ បាបុណិត្វា**”តិ។ មគ្គផលនិព្ពានបហីនាវសិដ្ឋកិលេសសង្ខាតស្ស បច្ចវេក្ខិតព្ពស្ស បភេទេន **ឯកូនវីសតិភេទស្ស** ។ អរហតោ ហិ អវសិដ្ឋកិលេសាភាវេន ឯកូនវីសតិតា។ **អស្សា**តិ អានាបានកម្មដ្ឋានិកស្ស។

**២៣៤.** ***វិសុំ កម្មដ្ឋានភាវនានយោ នាម នត្ថិ*** បឋមចតុក្កវសេន អធិគតឈានស្ស វេទនាចិត្តធម្មានុបស្សនាវសេន ទេសិតត្តា។ **តេស**ន្តិ តិណ្ណំ ចតុក្កានំ។

**បីតិបដិសំវេទី**តិ បីតិយា បដិ បដិ សម្មទេវ វេទនាសីលោ, តស្សា វា បដិ បដិ សម្មទេវ វេទោ ឯតស្ស អត្ថិ, តំ វា បដិ បដិ សម្មទេវ វេទយមានោ។ តត្ថ កាមំ សំវេទន-គ្គហណេនេវ បីតិយា សក្កច្ចំ វិទិតភាវោ ពោធិតោ ហោតិ, យេហិ បន បការេហិ តស្សា សំវេទនំ ឥច្ឆិតំ, តំ ទស្សេតុំ **បដិ**-សទ្ទគ្គហណំ “បដិ បដិ សំវេទីតិ បដិសំវេទី”តិ។ តេនាហ “**ទ្វីហាការេហី**”តិអាទិ។

តត្ថ **កថំ អារម្មណតោ បីតិ បដិសំវិទិតា ហោតី**តិ បុច្ឆាវចនំ។ **សប្បីតិកេ ទ្វេ ឈានេ សមាបជ្ជតី**តិ បីតិសហគតានិ ទ្វេ បឋមទុតិយឈានានិ បដិបាដិយា សមាបជ្ជតិ។ **តស្សា**តិ តេន។ “បដិសំវិទិតា”តិ ហិ បទំ អបេក្ខិត្វា កត្តុអត្ថេ ឯតំ សាមិវចនំ។ **សមាបត្តិក្ខណេ**តិ សមាបន្នក្ខណេ។ **ឈានបដិលាភេនា**តិ ឈានេន សមង្គិភាវេន។ **អារម្មណតោ**តិ អារម្មណមុខេន, តទារម្មណឈានបរិយាបន្នា បីតិ បដិសំវិទិតា ហោតិ **អារម្មណស្ស បដិសំវិទិតត្តា**។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? យថា នាម សប្បបរិយេសនំ ចរន្តេន តស្ស អាសយេ បដិសំវិទិតេ សោបិ បដិសំវិទិតោ គហិតោ ឯវ ហោតិ មន្តាគទពលេន តស្ស គហណស្ស សុករត្តា, ឯវំ បីតិយា អាសយភូតេ អារម្មណេ បដិសំវិទិតេ សា បីតិ បដិសំវិទិតា ឯវ ហោតិ សលក្ខណតោ, សាមញ្ញតោ ច តស្សា គហណស្ស សុករត្តាតិ។

កថំ អសម្មោហតោ បីតិ បដិសំវិទិតា ហោតីតិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **វិបស្សនាក្ខណេ**តិ វិបស្សនាបញ្ញាយ តិក្ខវិសទប្បត្តាយ វិសយតោ ទស្សនក្ខណេ។ **លក្ខណបដិវេធេនា**តិ បីតិយា សលក្ខណស្ស, សាមញ្ញលក្ខណស្ស ច បដិវិជ្ឈនេន។ យំ ហិ យស្ស វិសេសតោ, សាមញ្ញតោ ច លក្ខណំ, តស្មិំ វិទិតេ សោ យាថាវតោ វិទិតោ ឯវ ហោតិ។ តេនាហ “**អសម្មោហតោ បីតិ បដិសំវិទិតា ហោតី**”តិ។

ឥទានិ តមត្ថំ បាឡិយា ឯវ វិភាវេតុំ “**វុត្តញ្ហេត**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ទីឃំ អស្សាសវសេនា**តិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ តត្ថ បន សតោការិភាវទស្សនវសេន បាឡិ អាគតា, ឥធ បីតិបដិសំវេទិតាវសេន, បីតិបដិសំវេទិតា ច អត្ថតោ វិភត្តា ឯវ។ អបិច អយមេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – **ទីឃំ អស្សាសវសេនា**តិ ទីឃស្ស អស្សាសស្ស អារម្មណភូតស្ស វសេន បជានតោ សា បីតិ បដិសំវិទិតា ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។ **ចិត្តស្ស ឯកគ្គតំ អវិក្ខេបំ បជានតោ**តិ ឈានបរិយាបន្នំ “អវិក្ខេបោ”តិ លទ្ធនាមំ ចិត្តស្សេកគ្គតំ តំសម្បយុត្តាយ បញ្ញាយ បជានតោ។ យថេវ ហិ អារម្មណមុខេន បីតិ បដិសំវិទិតា ហោតិ, ឯវំ តំសម្បយុត្តធម្មាបិ អារម្មណមុខេន បដិសំវិទិតា ឯវ ហោន្តីតិ។ **សតិ ឧបដ្ឋិតា ហោតី**តិ ទីឃំ អស្សាសវសេន ឈានសម្បយុត្តា សតិ តស្ស អារម្មណេ ឧបដ្ឋិតា អារម្មណមុខេន ឈានេបិ ឧបដ្ឋិតា នាម ហោតិ។ **តាយ សតិយា**តិ ឯវំ ឧបដ្ឋិតាយ តាយ សតិយា យថាវុត្តេន **តេន ញាណេន** សុប្បដិវិទិតត្តា អារម្មណស្ស តស្ស វសេន តទារម្មណា សា បីតិ **បដិសំវិទិតា ហោតិ។ ទីឃំ បស្សាសវសេនា**តិអាទីសុបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ឯវំ បឋមចតុក្កវសេន ទស្សិតំ បីតិបដិសំវេទនំ អារម្មណតោ, អសម្មោហតោ ច វិភាគសោ ទស្សេតុំ “អាវជ្ជតោ”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អាវជ្ជតោ**តិ ឈានំ អាវជ្ជន្តស្ស។ **សា បីតី**តិ សា ឈានបរិយាបន្នា បីតិ។ **ជានតោ**តិ សមាបន្នក្ខណេ អារម្មណមុខេន ជានតោ។ តស្ស សា បីតិ បដិសំវិទិតា ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។ **បស្សតោ**តិ ទស្សនភូតេន ញាណេន ឈានតោ វុដ្ឋាយ បស្សន្តស្ស។ **បច្ចវេក្ខតោ**តិ ឈានំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស។ **ចិត្តំ**

**អធិដ្ឋហតោ**តិ “ឯត្តកំ វេលំ ឈានសមង្គី ភវិស្សាមី”តិ ឈានចិត្តំ អធិដ្ឋហន្តស្ស។ ឯវំ បញ្ចន្នំ វសីភាវានំ វសេន ឈានស្ស បជាននមុខេន អារម្មណតោ បីតិយា បដិសំវេទនា ទស្សិតា។

ឥទានិ យេហិ ធម្មេហិ ឈានំ, វិបស្សនា ច សិជ្ឈន្តិ; តេសំ ឈានបរិយាបន្នានំ, វិបស្សនាមគ្គបរិយាបន្នានញ្ច សទ្ធាទីនំ វសេន បីតិបដិសំវេទនំ ទស្សេតុំ **“សទ្ធាយ អធិមុច្ចតោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អធិមុច្ចតោ**តិ សទ្ទហន្តស្ស, សមថវិបស្សនាវសេនាតិ អធិប្បាយោ។ **វីរិយំ បគ្គណ្ហតោ**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អភិញ្ញេយ្យ**ន្តិ អភិវិសិដ្ឋាយ បញ្ញាយ ជានិតព្ពំ។ **អភិជានតោ**តិ វិបស្សនាបញ្ញាបុព្ពង្គមាយ មគ្គបញ្ញាយ ជានតោ។ **បរិញ្ញេយ្យ**ន្តិ ទុក្ខសច្ចំ តីរណបរិញ្ញាយ, មគ្គបញ្ញាយ ច បរិជានតោ។ **បហាតព្ព**ន្តិ សមុទយសច្ចំ បហានបរិញ្ញាយ, មគ្គបញ្ញាយ ច បជហតោ។ **ភាវយតោ សច្ឆិករោតោ ភាវេតព្ពំ** មគ្គសច្ចំ , **សច្ឆិកាតព្ពំ** និរោធសច្ចំ។ កេចិ បនេត្ថ បីតិយា ឯវំ វសេន អភិញ្ញេយ្យាទីនិ ឧទ្ធរន្តិ, តំ អយុត្តំ ឈានាទិសមុទាយំ ឧទ្ធរិត្វា តតោ បីតិយា និទ្ធារណស្ស អធិប្បេតត្តា។

ឯត្ថ ច “ទីឃំ អស្សាសវសេនា”តិអាទិនា បឋមចតុក្កវសេន អារម្មណតោ បីតិបដិសំវេទនំ វុត្តំ, តថា “អាវជ្ជតោ”តិអាទីហិ បញ្ចហិ បទេហិ។ “អភិញ្ញេយ្យំ អភិជានតោ”តិអាទីហិ បន អសម្មោហតោ។ “សទ្ធាយ អធិមុច្ចតោ”តិអាទីហិ ឧភយថាបីតិ សង្ខេបតោ សមថវសេន អារម្មណតោ, វិបស្សនាវសេន អសម្មោហតោ បីតិបដិសំវេទនំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ កស្មា បនេត្ថ វេទនានុបស្សនាយំ បីតិសីសេន វេទនា គហិតា, ន សរូបតោ ឯវាតិ? ភូមិវិភាគាទិវសេន វេទនំ ភិន្ទិត្វា ចតុធា វេទនានុបស្សនំ ទស្សេតុំ។ អបិច វេទនាកម្មដ្ឋានំ ទស្សេន្តោ ភគវា បីតិយា ឱឡារិកត្តា តំសម្បយុត្តសុខំ សុខគ្គហណត្ថំ បីតិសីសេន ទស្សេតិ។

**ឯតេនេវ នយេន អវសេសបទានី**តិ “សុខបដិសំវេទី ចិត្តសង្ខារបដិសំវេទី”តិ បទានិ បីតិបដិសំវេទិបទេ អាគតនយេនេវ អត្ថតោ វេទិតព្ពានិ។ សក្កា ហិ “ទ្វីហាការេហិ សុខបដិសំវេទិតា ហោតិ, ចិត្តសង្ខារបដិសំវេទិតា ហោតិ អារម្មណតោ”តិអាទិនា បីតិដ្ឋានេ សុខាទិបទានិ បក្ខិបិត្វា “សុខសហគតានិ តីណិ ឈានានិ, ចត្តារិ វា ឈានានិ សមាបជ្ជតី”តិអាទិនា អត្ថំ វិញ្ញាតុំ។ តេនាហ **“តិណ្ណំ ឈានានំ វសេនា”**តិអាទិ។ **វេទនាទយោ**តិ **អាទិ-**សទ្ទេន សញ្ញា គហិតា។ តេនាហ **“ទ្វេ ខន្ធា”**តិ។ **វិបស្សនាភូមិទស្សនត្ថ**ន្តិ បកិណ្ណកសង្ខារសម្មសនវសេន វិបស្សនាយ ភូមិទស្សនត្ថំ **“សុខន្តិ ទ្វេ សុខានី”**តិអាទិ វុត្តំ សមថេ កាយិកសុខាភាវតោ។ **សោ**តិ សោ បស្សម្ភន បរិយាយេន វុត្តោ និរោធោ។ “ឥមស្ស ហិ ភិក្ខុនោ បុព្ពេ អបរិគ្គហិតកាលេ”តិអាទិនា (វិសុទ្ធិ. ១.២២០) វិត្ថារតោ កាយសង្ខារេ វុត្តោ, តស្មា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ កាយសង្ខារវសេន អាគតោ, ឥធ ចិត្តសង្ខារវសេនាតិ អយមេវ វិសេសោ។

ឯវំ ចិត្តសង្ខារស្ស បស្សម្ភនំ អតិទេសេន ទស្សេត្វា យទញ្ញំ ឥមស្មិំ ចតុក្កេ វត្តព្ពំ, តំ ទស្សេតុំ **“អបិចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **បីតិបទេ**តិ “បីតិបដិសំវេទី”តិអាទិនា ទេសិតកោដ្ឋាសេ។ **បីតិសីសេន វេទនា វុត្តា**តិ បីតិអបទេសេន តំសម្បយុត្តា វេទនា វុត្តា, ន បីតីតិ អធិប្បាយោ។ តត្ថ ការណំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ **ទ្វីសុ ចិត្តសង្ខារបទេសូ**តិ “ចិត្តសង្ខារបដិសំវេទី បស្សម្ភយំ ចិត្តសង្ខារ”ន្តិ ចិត្តសង្ខារបដិសំយុត្តេសុ ទ្វីសុ បទេសុ។ “វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូប”ន្តិ (មហាវ. ១; ម. និ. ៣.១២៦; ឧទា. ១) វចនតោ ចិត្តេន បដិពទ្ធាតិ **ចិត្តបដិពទ្ធា**។ តតោ ឯវ កាមំ ចិត្តេន សង្ខរិយន្តីតិ **ចិត្តសង្ខារា**, សញ្ញាវេទនាទយោ, ឥធ បន ឧបលក្ខណមត្តំ សញ្ញា វេទនាវ អធិប្បេតាតិ អាហ **“សញ្ញាសម្បយុត្តា វេទនា”**តិ។

**២៣៥**. ចិត្តបដិសំវេទីតិ ឯត្ថ ទ្វីហាការេហិ ចិត្តបដិសំវេទិតា ហោតិ អារម្មណតោ, អសម្មោហតោ ច។ កថំ អារម្មណតោ? ចត្តារិ ឈានានិ សមាបជ្ជតិ, តស្ស សមាបត្តិក្ខណេ ឈានបដិលាភេនាតិអាទិនា វុត្តនយានុសារេន សព្ពំ សុវិញ្ញេយ្យន្តិ អាហ **“ចតុន្នំ ឈានានំ វសេន ចិត្តបដិសំវេទិតា វេទិតព្ពា”**តិ។ **ចិត្តំ មោទេន្តោ**តិ ឈានសម្បយុត្តំ ចិត្តំ សម្បយុត្តាយ បីតិយា មោទយមានោ, តំ វា បីតី អារម្មណំ កត្វា បវត្តំ វិបស្សនាចិត្តំ តាយ ឯវ អារម្មណភូតាយ បីតិយា មោទយមានោ។ **បមោទេន្តោ**តិអាទីនិ បទានិ តស្សេវ វេវចនានិ បីតិបរិយាយភាវតោ។

**សម្បយុត្តាយ បីតិយា ចិត្តំ អាមោទេតី**តិ ឈានចិត្តសម្បយុត្តាយ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គភូតាយ ឱទគ្យលក្ខណាយ ឈានបីតិយា តមេវ ឈានចិត្តំ សហជាតាទិបច្ចយវសេន ចេវ ឈានបច្ចយវសេន ច បរិព្រូហេន្តោ ហដ្ឋបហដ្ឋាការំ បាបេន្តោ អាមោទេតិ បមោទេតិ ច។ **អារម្មណំ កត្វា**តិ ឧឡារំ ឈានសម្បយុត្តំ បីតី អារម្មណំ កត្វា បវត្តមានំ វិបស្សនា**ចិត្តំ** តាយ ឯវ អារម្មណភូតាយ បីតិយា យោគាវចរោ ហដ្ឋបហដ្ឋាការំ បាបេន្តោ “អាមោទេតិ បមោទេតី”តិ វុច្ចតិ។

**សមំ ឋបេន្តោ**តិ យថា ឦសកម្បិ លីនបក្ខំ, ឧទ្ធច្ចបក្ខញ្ច អនុបគម្ម អនោនតំ អនុន្នតំ យថា ឥន្ទ្រិយានំ សមត្តបដិបត្តិយា អវិសមំ, សមាធិស្ស វា ឧក្កំសគមនេន អានេញ្ជប្បត្តិយា សម្មទេវ ឋិតំ ហោតិ, ឯវំ អប្បនាវសេន ឋបេន្តោ។ **លក្ខណបដិវេធេនា**តិ អនិច្ចាទិកស្ស លក្ខណស្ស បដិ បដិ វិជ្ឈនេន ខណេ ខណេ អវពោធេន។ **ខណិកចិត្តេកគ្គតា**តិ ខណមត្តដ្ឋិតិកោ សមាធិ។ សោបិ ហិ អារម្មណេ និរន្តរំ ឯកាការេន បវត្តមានោ បដិបក្ខេន អនភិភូតោ អប្បិតោ វិយ ចិត្តំ និច្ចលំ ឋបេតិ។ តេន វុត្តំ **“ឯវំ ឧប្បន្នាយា”**តិអាទិ។

**មោចេន្តោ**តិ វិក្ខម្ភនវិមុត្តិវសេន វិវេចេន្តោ វិសុំ ករោន្តោ, នីវរណានិ បជហន្តោតិ អត្ថោ។ **វិបស្សនាក្ខណេ**តិ ភង្គានុបស្សនាក្ខណេ។ ភង្គោ ហិ នាម អនិច្ចតាយ បរមា កោដិ, តស្មា តាយ ភង្គានុបស្សកោ យោគាវចរោ ចិត្តមុខេន សព្ពសង្ខារគតំ អនិច្ចតោ បស្សតិ, នោ និច្ចតោ។ អនិច្ចស្ស ទុក្ខត្តា, ទុក្ខស្ស ច អនត្តកត្តា តទេវ ទុក្ខតោ អនុបស្សតិ, នោ សុខតោ។ អនត្តតោ អនុបស្សតិ, នោ អត្តតោ។ យស្មា បន យំ អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា, ន តំ អភិនន្ទិតព្ពំ។ យញ្ច ន អភិនន្ទិតព្ពំ, ន តំ រញ្ជិតព្ពំ។ តស្មា ភង្គទស្សនានុសារេន “អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា”តិ សង្ខារគតេ ទិដ្ឋេ តស្មឹ និព្ពិន្ទតិ, នោ នន្ទតិ។ វិរជ្ជតិ, នោ រជ្ជតិ។ សោ ឯវំ និព្ពិន្ទន្តោ វិរជ្ជន្តោ លោកិយេនេវ តាវ ញាណេន រាគំ និរោធេតិ, នោ សមុទេតិ, នាស្ស សមុទយំ ករោតីតិ អត្ថោ។ អថ វា សោ ឯវំ វិរត្តោ យថា ទិដ្ឋំ សង្ខារគតំ, តថា អទិដ្ឋំ អត្តនោ ញាណេន និរោធេតិ, នោ សមុទេតិ។ និរោធមេវស្ស មនសិករោតិ, នោ សមុទយន្តិ អត្ថោ។ សោ ឯវំ បដិបន្នោ បដិនិស្សជ្ជតិ, នោ អាទិយតិ។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? អយញ្ហិ អនិច្ចាទិអនុបស្សនា សទ្ធឹ ខន្ធាភិសង្ខារេហិ កិលេសានំ បរិច្ចជនតោ, សង្ខតទោសទស្សនេន តព្ពិបរីតេ និព្ពានេ តន្និន្នតាយ បក្ខន្ទនតោ បរិច្ចាគបដិនិស្សគ្គោ បក្ខន្ទនបដិនិស្សគ្គោ ចាតិ វុច្ចតិ។ តស្មា តាយ សមន្នាគតោ យោគាវចរោ វុត្តនយេន កិលេសេ ច បរិច្ចជតិ, និព្ពានេ ច បក្ខន្ទតិ។ តេន វុត្តំ **“សោ វិបស្សនាក្ខណេ អនិច្ចានុបស្សនាយ និច្ចសញ្ញាតោ ចិត្តំ មោចេន្តោ វិមោចេន្តោ ...បេ....** បដិនិស្សគ្គានុបស្សនាយ អាទានតោ **ចិត្តំ មោចេន្តោ វិមោចេន្តោ អស្សសតិ ចេវ បស្សសតិ ចា**”តិ។

តត្ថ អនិច្ចស្ស, អនិច្ចន្តិ វា អនុបស្សនា **អនិច្ចានុបស្សនា**។ តេភូមកធម្មានំ អនិច្ចតំ គហេត្វា បវត្តាយ វិបស្សនាយ ឯតំ នាមំ។ **និច្ចសញ្ញាតោ**តិ សង្ខតធម្មេ “និច្ចា សស្សតា”តិ បវត្តាយ មិច្ឆាសញ្ញាយ។ សញ្ញាសីសេន ចិត្តទិដ្ឋីនម្បិ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯស នយោ សុខសញ្ញាទីសុបិ។ **និព្ពិទានុបស្សនាយា**តិ សង្ខារេសុ និព្ពិន្ទនាការេន បវត្តាយ អនុបស្សនាយ។ **នន្ទិតោ**តិ សប្បីតិកតណ្ហាតោ។ **វិរាគានុបស្សនាយា**តិ តថា វិរជ្ជនាការេន បវត្តាយ អនុបស្សនាយ។ តេន វុត្តំ **“រាគតោ មោចេន្តោ”**តិ។ **និរោធានុបស្សនាយា**តិ សង្ខារានំ និរោធស្ស អនុបស្សនាយ។ យថា សង្ខារា និរុជ្ឈន្តិយេវ, អាយតឹ បុនព្ភវវសេន ន ឧប្បជ្ជន្តិ, ឯវំ វា អនុបស្សនា និរោធានុបស្សនា។ មុញ្ចិតុកម្យតា ហិ អយំ ពលប្បត្តា។ តេនាហ **“សមុទយតោ មោចេន្តោ”**តិ។ បដិនិស្សជ្ជនាការេន បវត្តា អនុបស្សនា **បដិនិស្សគ្គានុបស្សនា។ អាទានតោ**តិ និច្ចាទិវសេន គហណតោ, បដិសន្ធិគ្គហណតោ វាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

**២៣៦**. អនិច្ចន្តិ អនុបស្សី, អនិច្ចស្ស វា អនុបស្សនសីលោ **អនិច្ចានុបស្សី**តិ ឯត្ថ កឹ បនេតំ អនិច្ចំ, កថំ វា អនិច្ចំ, កា វា អនិច្ចានុបស្សនា, កស្ស វា អនិច្ចានុបស្សនាតិ ចតុក្កំ វិភាវេតព្ពន្តិ តំ ទស្សេន្តោ **“អនិច្ចំ វេទិតព្ព”**ន្តិអាទិមាហ។

តត្ថ និច្ចំ នាម ធុវំ សស្សតំ យថា តំ និព្ពានំ, ន និច្ចន្តិ **អនិច្ចំ,** ឧទយព្ពយវន្តំ, អត្ថតោ សង្ខតា ធម្មាតិ អាហ **“អនិច្ចន្តិ បញ្ចក្ខន្ធា។ កស្មា? ឧប្បាទវយញ្ញថត្តភាវា”**តិ, ឧប្បាទវយញ្ញថត្តសព្ភាវាតិ អត្ថោ។ តត្ថ សង្ខតធម្មានំ ហេតុបច្ចយេហិ ឧប្បជ្ជនំ អហុត្វា សម្ភវោ អត្តលាភោ **ឧប្បាទោ**។ ឧប្បន្នានំ តេសំ ខណនិរោធោ វិនាសោ **វយោ**។ ជរាយ អញ្ញថាភាវោ **អញ្ញថត្តំ**។ យថា ហិ ឧប្បាទាវត្ថាយ ភិន្នាយ ភង្គាវត្ថាយំ វត្ថុភេទោ នត្ថិ, ឯវំ ឋិតិសង្ខាតាយ ភង្គាភិមុខាវត្ថាយម្បិ វត្ថុភេទោ នត្ថិ, យត្ថ ជរាវោហារោ។ តស្មា ឯកស្សាបិ ធម្មស្ស ជរា យុជ្ជតិ, យា ខណិកជរាតិ វុច្ចតិ។ ឯកំសេន ច ឧប្បាទភង្គាវត្ថាសុ វត្ថុនោ អភេទោ ឥច្ឆិតព្ពោ, អញ្ញថា “អញ្ញោ ឧប្បជ្ជតិ, អញ្ញោ ភិជ្ជតី”តិ អាបជ្ជេយ្យ ។ តយិមំ ខណិកជរំ សន្ធាយាហ **“អញ្ញថត្ត”**ន្តិ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ បរតោ កថយិស្សាម។

យស្ស លក្ខណត្តយស្ស ភាវា ខន្ធេសុ អនិច្ចសមញ្ញា, តស្មឹ លក្ខណត្តយេ អនិច្ចតាសមញ្ញាតិ “អនិច្ចតាតិ តេសំយេវ ឧប្បាទវយញ្ញថត្ត”ន្តិ វត្វា វិសេសតោ ធម្មានំ ខណិកនិរោធេ អនិច្ចតាវោហារោតិ ទស្សេន្តោ **“ហុត្វា អភាវោ វា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ ឧប្បាទបុព្ពកត្តា អភាវស្ស ហុត្វាគហណំ។ តេន បាកភាវបុព្ពកត្តំ វិនាសភាវស្ស ទស្សេតិ។ **តេនេវាការេនា**តិ និព្ពត្តនាការេនេវ។ **ខណភង្គេនា**តិ ខណិកនិរោធេន។ **តស្សា អនិច្ចតាយា**តិ ខណិកភង្គសង្ខាតាយ អនិច្ចតាយ។ **តាយ អនុបស្សនាយា**តិ យថាវុត្តាយ អនិច្ចានុបស្សនាយ។ **សមន្នាគតោ**តិ សមង្គិភូតោ យោគាវចរោ។

**ខយោ** សង្ខារានំ វិនាសោ, វិរជ្ជនំ តេសំយេវ វិលុជ្ជនំ ***វិរាគោ***, ខយោ ឯវ វិរាគោ **ខយវិរាគោ**, ខណិក និរោធោ។ អច្ចន្តមេត្ថ ឯតស្មឹ អធិគតេ សង្ខារា វិរជ្ជន្តិ និរុជ្ឈន្តីតិ **អច្ចន្តវិរាគោ**, និព្ពានំ។ តេនាហ “**ខយវិរាគោ សង្ខារានំ ខណភង្គោ, អច្ចន្តវិរាគោ និព្ពាន**”ន្តិ។ ***តទុភយវសេន បវត្តា***តិ ខយវិរាគានុបស្សនាវសេន វិបស្សនាយ, អច្ចន្តវិរាគានុបស្សនាវសេន មគ្គស្ស បវត្តិ យោជេតព្ពា។ អារម្មណតោ វា វិបស្សនាយ ខយវិរាគានុបស្សនាវសេន បវត្តិ, តន្និន្នភាវតោ អច្ចន្តវិរាគានុបស្សនាវសេន, មគ្គស្ស បន អសម្មោហតោ ខយវិរាគានុបស្សនាវសេន, អារម្មណតោ អច្ចន្តវិរាគានុបស្សនាវសេន បវត្តិ វេទិតព្ពា។ “**ឯសេវ នយោ**”តិ ឥមិនា យស្មា វិរាគានុបស្សី-បទេ វុត្តនយានុសារេន “ទ្វេ និរោធា ខយនិរោធោ ច អច្ចន្តនិរោធោ ចា”តិ ឯវមាទិអត្ថវណ្ណនំ អតិទិសតិ, តស្មា វិរាគដ្ឋានេ និរោធបទំ បក្ខិបិត្វា “ខយោ សង្ខារានំ វិនាសោ”តិអាទិនា ឥធ វុត្តនយេន តស្ស អត្ថវណ្ណនា វេទិតព្ពា។

បដិនិស្សជ្ជនំ បហាតព្ពស្ស តទង្គវសេន វា សមុច្ឆេទវសេន វា បរិច្ចជនំ **បរិច្ចាគបដិនិស្សគ្គោ**។ តថា សព្ពុបធីនំ បដិនិស្សគ្គភូតេ វិសង្ខារេ អត្តនោ និស្សជ្ជនំ, តន្និន្នតាយ វា តទារម្មណតាយ វា តត្ថ បក្ខន្ទនំ **បក្ខន្ទនបដិនិស្សគ្គោ**។

***តទង្គវសេនា***តិ ឯត្ថ អនិច្ចានុបស្សនា តាវ តទង្គប្បហានវសេន និច្ចសញ្ញំ បរិច្ចជតិ, បរិច្ចជន្តី ច តថា អប្បវត្តិយំ យេ “និច្ច”ន្តិ គហណវសេន កិលេសា, តម្មូលកា អភិសង្ខារា, តទុភយមូលកា ច វិបាកក្ខន្ធា អនាគតេ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, តេ សព្ពេបិ អប្បវត្តិករណវសេន បរិច្ចជតិ, តថា ទុក្ខសញ្ញាទយោ។ តេនាហ “***វិបស្សនា ហិ តទង្គវសេន សទ្ធឹ ខន្ធាភិសង្ខារេហិ កិលេសេ បរិច្ចជតី***”តិ។

**សង្ខតទោសទស្សនេនា**តិ សង្ខតេ តេភូមកេ សង្ខារគតេ អនិច្ចតាទិទោសទស្សនេន។ និច្ចាទិភាវេន **តព្ពិបរីតេ។ តន្និន្នតាយា**តិ តទធិមុត្តតាយ។ **បក្ខន្ទតី**តិ អនុបវិសតិ អនុបវិសន្តំ វិយ ហោតិ។ **សទ្ធឹ ខន្ធាភិសង្ខារេហិ កិលេសេ បរិច្ចជតី**តិ មគ្គេន កិលេសេសុ បរិច្ចត្តេសុ អវិបាកធម្មតាបាទនេន អភិសង្ខារា, តម្មូលកា ច ខន្ធា អនុប្បត្តិរហភាវេន បរិច្ចត្តា នាម ហោន្តីតិ សព្ពេបិ តេ មគ្គោ បរិច្ចជតីតិ វុត្តំ។ **ឧភយ**ន្តិ វិបស្សនាញាណំ, មគ្គញាណញ្ច។ មគ្គញាណម្បិ ហិ គោត្រភុញាណស្ស អនុ បច្ឆា និព្ពានទស្សនតោ “**អនុបស្សនា**”តិ វុច្ចតិ។

**សោឡសវត្ថុវសេន ចា**តិ សោឡសន្នំ វត្ថូនំ វសេនាបិ វុច្ចមានសន្តភាវាទិវសេនាបីតិ សមុច្ចយត្ថោ **ច**-សទ្ទោ។ “អានាបានស្សតិ ភាវិតា”តិ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។

**២៣៧. អស្សា**តិ អានាបានស្សតិសមាធិស្ស។ កាមវិតក្កាទិវិតក្កុបច្ឆេទសមត្ថតាយបិ មហានិសំសតា វេទិតព្ពាតិ សម្ពន្ធោ។ **អយ**ន្តិ អានាបានស្សតិសមាធិ។ ឧច្ចាវចេសុ អារម្មណេសុ បវត្តិយេវ **ឥតោ ចិតោ ច ចិត្តស្ស វិធាវនំ**។

***វិជ្ជា*** នាម មគ្គោ។ ***វិមុត្តិ*** ផលំ។ **មូលភាវោ** វិបស្សនាយ បាទកភាវោ។ **ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ បរិបូរេតិ** កាយានុបស្សនាទីនំ ចតុន្នំ អនុបស្សនានំ វសេន តស្សា ភាវនាយ បវត្តនតោ។ **សត្ត ពោជ្ឈង្គេ បរិបូរេន្តិ** ពោជ្ឈង្គភាវនាយ វិនា សតិបដ្ឋានភាវនាបារិបូរិយា អភាវតោ។ ***វិជ្ជាវិមុត្តឹ បរិបូរេន្តិ*** ពោជ្ឈង្គភាវនាយ តាសំ សិខាប្បត្តិភាវតោ។ **ចរិមកាន**ន្តិ អន្តិមកានំ។

**២៣៨. និរោធវសេនា**តិ និរុជ្ឈនវសេន។ ***ភវចរិមកា***តិ ភវវសេន ចរិមកា និហីនភវបវត្តិនោ។ តថា **ឈានចរិមកា** វេទិតព្ពា។ **ចុតិចរិមកា**តិ ចុតិយា ចរិមកា ចុតិក្ខណបវត្តិនោ សព្ពបរិយោសានកា។ **តស្មា**តិ តីសុ ភវេសុ និហីនេ កាមភវេ បវត្តនតោ។ **តេ**តិ អស្សាសបស្សាសា។ **បុរតោ**តិ ហេដ្ឋា។ យស្មា ***វិភង្គដ្ឋកថាយំ*** (វិភ. អដ្ឋ. ២៦ បកិណ្ណកកថា) រូបធម្មានំ សោឡសចិត្តក្ខណាយុកតា វិភាវិតា, តស្មា “**សោឡសមេន ចិត្តេន សទ្ធឹ ឧប្បជ្ជិត្វា**”តិ វុត្តំ។ **ចុតិចិត្តស្ស បុរតោ**តិ វា ចុតិចិត្តំ អវធិភាវេន គហេត្វា តតោ ឱរំ សោឡសមេន ចិត្តេន សទ្ធឹ ឧប្បជ្ជិត្វាតិ ឯវំ បន អត្ថេ គយ្ហមានេ សត្តរសចិត្តក្ខណាយុកតាវ អស្សាសបស្សាសានំ វុត្តា ហោតិ។

ឥមេ កិរ ឥមំ កម្មដ្ឋានំ អនុយុត្តស្ស ភិក្ខុនោ បាកដា ហោន្តីតិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ តត្ថ ការណមាហ “**អានាបានារម្មណស្ស សុដ្ឋុ បរិគ្គហិតត្តា**”តិ។ តមេវត្ថំ វិភាវេតុំ “**ចុតិចិត្តស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ **អាយុអន្តរំ** នាម ជីវិតន្តរំ ជីវនក្ខណាវធិ។ **ធម្មតាយ ឯវា**តិ សភាវេនេវ, រុចិវសេនេវាតិ អត្ថោ។

**ចន្ទាលោកំ ឱលោកេត្វា**តិ ជុណ្ហបក្ខេ បទោសវេលាយំ សមន្តតោ អាសិញ្ចមានខីរធារំ វិយ គគនតលំ, រជតបត្តសទិសវាលិកាសន្ថតញ្ច ភូមិភាគំ ទិស្វា "រមណីយោ វតាយំ កាលោ, ទេសោ ច មម អជ្ឈាសយសទិសោ, កីវ ចិរំ នុ ខោ អយំ ទុក្ខភារោ វហិតព្ពោ"តិ អត្តនោ អាយុសង្ខារេ ឧបធារេត្វា បរិក្ខីណេតិ អធិប្បាយោ។ **លេខំ កត្វា**តិ ចង្កមេ តិរិយំ លេខំ កត្វា។

**អនុយុញ្ជេថា**តិ អនុយុញ្ជេយ្យ, ភាវេយ្យាតិ អត្ថោ។

**ឧបសមានុស្សតិកថាវណ្ណនា**

**២៣៩. ឯវន្តិ** យថាវុត្តេន វិរាគាទិគុណានុស្សរណប្បការេន។ **សព្ពទុក្ខូបសមសង្ខាតស្សា**តិ ទុក្ខទុក្ខាទិភេទំ សព្ពម្បិ ទុក្ខំ ឧបសម្មតិ ឯត្ថាតិ សព្ពទុក្ខូបសមោតិ សង្ខាតព្ពស្ស។

"បញ្ញត្តិធម្មា"តិអាទីសុ អសភាវោបិ ញាណេន ធារីយតិ អវធារីយតីតិ ធម្មោតិ វុច្ចតីតិ តតោ និវត្តេន្តោ **"ធម្មាតិ សភាវា"**តិ អាហ ។ ភវនំ បរមត្ថតោ វិជ្ជមានតា ភាវោ, សហ ភាវេនាតិ **សភាវា**, សច្ឆិកដ្ឋបរមត្ថតោ លព្ភមានរូបាតិ អត្ថោ។ តេ ហិ អត្តនោ សភាវស្ស ធារណតោ ធម្មាតិ, យថាវុត្តេនដ្ឋេន សភាវាតិ ច វុច្ចន្តិ។ **សង្គម្មា**តិ បច្ចយសមោធានលក្ខណេន សង្គមេន សន្និបតិត្វា។ **សមាគម្មា**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ **បច្ចយេហី**តិ អនុរូបេហិ បច្ចយេហិ។ **កតា**តិ និព្ពត្តិតា។ **អកតា**តិ កេហិចិបិ បច្ចយេហិ ន កតា។ **អសង្ខតា**តិ ពហុវចនស្ស ការណំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ **អគ្គមក្ខាយតី**តិ អគ្គោ អក្ខាយតិ, **ម**-ការោ បទសន្ធិករោ។ សោ អសង្ខតលក្ខណោ សភាវធម្មោ **វិរាគោ**តិ បច្ចេតព្ពោ, វិរជ្ជតិ ឯត្ថ សំកិលេសធម្មោតិ។ និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តមានេន អរិយមគ្គេន បហីយមានា មានមទាទយោ តំ បត្វា បហីយន្តិ នាមាតិ អាហ **"តមាគម្ម...បេ.... វិនស្សន្តី"**តិ។ តត្ថ "សេយ្យោហមស្មី"តិអាទិនា (ធ. ស. ១១២១; សំ. និ. ៤.១០៨) មញ្ញនាវសេន បវត្តោ មានោ ឯវ **មានមទោ**។ បុរិសភាវំ និស្សាយ ឧប្បជ្ជនកមទោ **បុរិសមទោ។ អាទិ**-សទ្ទេន ជាតិមទាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **និម្មទា**តិ វិគតមទភាវា។ តមមេវ ហិ អត្ថំ ទស្សេតុំ **"អមទា"**តិ វុត្តំ។ មទា និម្មទីយន្តិ ឯត្ថ អមទភាវំ វិនាសំ គច្ឆន្តីតិ **មទនិម្មទនោ**។ ឯសេវ នយោ សេសបទេសុបិ។ **កាមបិបាសា**តិ កាមានំ បាតុកម្យតា, កាមតណ្ហា។ កាមគុណា ឯវ អាលិយន្តិ ឯត្ថ សត្តាតិ **កាមគុណាលយា។ តេភូមកំ វដ្ដន្តិ** តីសុ ភូមីសុ កម្មកិលេសវិបាកវដ្ដំ។ **ឯស** អសង្ខតធម្មោ។ **អបរាបរភាវាយា**តិ អបរាបរំ យោនិអាទិតោ យោនិអាទិភាវាយ។ **អាពន្ធនំ** គណ្ឋិករណំ។ **សំសិព្ពនំ** តុន្នការណំ។ និក្ខមនំ, និស្សរណញ្ចស្ស តណ្ហាយ វិសំយោគោ ឯវាតិ អាហ **"វិសំយុត្តោ"**តិ។

យេ គុណេ និមិត្តំ កត្វា មទនិម្មទនាទិនាមានិ និព្ពានេ និរុឡ្ហានិ, តេ មទនិម្មទនតាទិកេ យថាវុត្តេ និព្ពត្តិតនិព្ពានគុណេ ឯវ គហេត្វា អាហ **"មទនិម្មទនតាទីនំ គុណានំ វសេនា"**តិ, ន បន មទា និម្មទីយន្តិ ឯតេនាតិ ឯវមាទិកេ។ តេ ហិ អរិយមគ្គគុណា ។ ភគវតា ឧបសមគុណា វុត្តាតិ សម្ពន្ធោ។ កត្ថ បន វុត្តាតិ? **អសង្ខតសំយុត្តា**ទីសុ (សំ. និ. ៤.៣៦៦ អាទយោ)។ តត្ថ **សច្ចន្តិ** អវិតថំ។ និព្ពានំ ហិ កេនចិ បរិយាយេន អសន្តភាវាភាវតោ ឯកំសេនេវ សន្តត្តា អវិបរីតដ្ឋេន សច្ចំ។ តេនាហ "ឯកំ ហិ សច្ចំ, ន ទុតិយមត្ថី"តិ (សុ. និ. ៨៩០)។ **បារន្តិ** សំសារស្ស បរតីរភូតំ។ តេនេវាហ "តិណ្ណោ បារង្គតោ ថលេ តិដ្ឋតិ ព្រាហ្មណោ"តិ (ឥតិវុ. ៦៩), "អប្បកា តេ មនុស្សេសុ, យេ ជនា បារគាមិនោ"តិ (ធ. ប. ៨៥) ច។ **សុទុទ្ទសន្តិ** បរមគម្ភីរតាយ, អតិសុខុមសន្តសភាវតាយ ច អនុបចិតញាណសម្ភារេហិ ទដ្ឋុំ អសក្កុណេយ្យតាយ សុដ្ឋុ ទុទ្ទសំ។ នត្ថិ ឯត្ថ ជរា, ឯតស្មិំ វា អធិគតេ បុគ្គលស្ស ជរាភាវោតិ **អជរំ**។ តតោ ឯវ ជរាទីហិ អបលោកិយតាយ ថិរដ្ឋេន **ធុវំ**។ តណ្ហាទិបបញ្ចាភាវតោ **និប្បបញ្ចំ**។ នត្ថិ ឯត្ថ មតន្តិ **អមតំ**។ អសិវភាវករានំ សំកិលេសធម្មានំ អភាវេន **សិវំ**។ ចតូហិ យោគេហិ អនុបទ្ទុតត្តា **ខេមំ**។ វិសង្ខារភាវេន អច្ឆរិយតាយ, អភូតបុព្ពតាយ ច **អព្ភុតំ**។ សព្ពាសំ ឦតីនំ អនត្ថានំ អភាវេន **អនីតិកំ**។ និទ្ទុក្ខតាយ **អព្យាពជ្ឈំ**។ សព្ពសំកិលេសមលតោ អច្ចន្តសុទ្ធិយា វិសេសតោ សុទ្ធីតិ **វិសុទ្ធិ**។ ចតូហិបិ ឱឃេហិ អនជ្ឈោត្ថរណីយតាយ **ទីបំ**។ សកលវដ្ដទុក្ខតោ បរិបាលនដ្ឋេន **តាណំ**។

"សច្ចញ្ច វោ, ភិក្ខវេ, ទេសេស្សាមី"តិអាទិកា បាឡិ សំខិត្តាតិ វេទិតព្ពា។ **អាទិ**-សទ្ទេន អនន្តអនាសវនិបុណអជជ្ជរអបលោកិតអនិទស្សនបណីតអច្ឆរិយអនីតិកធម្មមុត្តិលេណបរាយណគម្ភីរាទិវចនេហិ ច ពោធិតា តេច អវុត្តា គុណា សង្គយ្ហន្តិ, តត្ថ នត្ថិ ឯតស្ស ឧប្បាទន្តោ វា វយន្តោ វាតិ **អនន្តោ**, អសង្ខតធម្មោ។ អាសវានំ អនារម្មណតាយ **អនាសវោ**។ និបុណញាណគោចរតាយ **និបុណោ**។ សង្ខតធម្មោ វិយ ជរាយ អជជ្ជរិតតាយ **អជជ្ជរោ**។ ព្យាធិអាទីហិ អបលោកិយតាយ **អបលោកិតំ**។ អចក្ខុវិញ្ញាណវិញ្ញេយ្យតាយ **អនិទស្សនោ**។ អតិត្តិករដ្ឋេន **បណីតោ**។ អបច្ចុរតាយ **អច្ឆរិយោ**។ ឦតីហិ អនភិភវនីយសភាវត្តា, អនីតិកភាវហេតុតោ ច **អនីតិកធម្មោ**។ វដ្ដទុក្ខមុត្តិនិមិត្តតាយ **មុត្តិ**។ សំសារំ ភយតោ បស្សន្តេហិ និលីយនីយតោ **លេណំ**។ តេសំយេវ បរា គតីតិ **បរាយណោ**។ បកតិញាណេន អលទ្ធបតិដ្ឋតាយ អគាធដ្ឋេន **គម្ភីរោ**។ កតបុញ្ញេហិបិ

ទុក្ខេន កិច្ឆេន អនុពុជ្ឈិតព្ពតោ **ទុរនុពោធោ**។ សច្ឆិកិរិយំ មុញ្ចិត្វា ន តក្កញាណេន អវចរិតព្ពោតិ **អតក្កាវចរោ** ។ ពុទ្ធាទីហិ បណ្ឌិតេហេវ វេទិតព្ពតោ អធិគន្តព្ពតោ **បណ្ឌិតវេទនីយោ**តិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។

**អរិយសាវកស្សេវ ឥជ្ឈតិ** សច្ឆិកិរិយាភិសមយវសេន និព្ពានគុណានំ បាកដភាវតោ។ អដ្ឋានេ ចាយំ **ឯវ-**សទ្ទោ វុត្តោ, ឥជ្ឈតិ ឯវាតិ យោជនា។ សុខសិទ្ធិវសេន វា ឯវំ វុត្តំ “**អរិយសាវកស្សេវា**”តិ។ តេនេវាហ “**ឯវំ សន្តេបី**”តិអាទិ។ **ឧបសមគរុកេនា**តិ និព្ពាននិន្នេន។ **មនសិ កាតព្ពោ** យថាវុត្តោ ឧបសមគុណោ។ **សុខំ សុបតី**តិអាទីសុ វត្តព្ពំ មេត្តាកថាយំ អាវិ ភវិស្សតិ។ **បណីតាធិមុត្តិកោ** ហោតិ និព្ពានាធិមុត្តត្តា។

អនុស្សតិកម្មដ្ឋាននិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥតិ អដ្ឋមបរិច្ឆេទវណ្ណនា។

# ៩. ព្រហ្មវិហារនិទ្ទេសវណ្ណនា

## មេត្តាភាវនាកថាវណ្ណនា

**២៤០. មេត្តំ** ព្រហ្មវិហារំ។ **ភាវេតុកាមេនា**តិ ឧប្បាទេតុកាមេន បច្ចវេក្ខិតព្ពោតិ សម្ពន្ធោ។ **សុខនិសិន្នេនា**តិ វិសមំ អនិសីទិត្វា បល្លង្កាភុជនេន សុខនិសិន្នេន។

**កស្មា**តិ បច្ចវេក្ខណាយ ការណបុច្ឆា, អញ្ញំ អធិគន្តុកាមេន អញ្ញត្ថ អាទីនវានិសំសបច្ចវេក្ខណា កិមត្ថិយាតិ អធិប្បាយោ។ មេត្តា នាម អត្ថតោ អទោសោ។ តថា ហិ **អទោសនិទ្ទេសេ** “មេត្តិ មេត្តាយនា មេត្តាយិតត្ត”ន្តិ (ធ. ស. ១០៦២) និទ្ទិដ្ឋំ។ **ខន្តី**តិ ច ឥធ អធិវាសនក្ខន្តិ អធិប្បេតា។ សា បន អត្ថតោ អទោសប្បធានា ចត្តារោ អរូបក្ខន្ធាតិ មេត្តាយ សិជ្ឈមានាយ តិតិក្ខាខន្តិ សិទ្ធា ឯវ ហោតីតិ អាហ “**ខន្តិ អធិគន្តព្ពា**”តិ។ តេន ខន្តិយំ អានិសំសបច្ចវេក្ខណា សត្ថិកាវាតិ ទស្សេតិ។ **អភិភូតោ** បរិយុដ្ឋានេន។ **បរិយាទិន្នចិត្តោ** កុសលុប្បត្តិយា ឱកាសាលាភេន។ **អាទីនវោ ទដ្ឋព្ពោ** បាណឃាតាទិវសេន ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកាទិអនត្ថមូលភាវតោ។

**ខន្តី បរមំ តបោ**តិ បរាបការសហនាទិកា តិតិក្ខលក្ខណា ខន្តិ ឧត្តមំ តបោ អកត្តព្ពាករណកត្តព្ពករណលក្ខណាយ សម្មាបដិបត្តិយា មូលភាវតោ។ **ខន្តិពលំ ពលានីក**ន្តិ បរមំ មង្គលភូតា ខន្តិ ឯវ ពលំ ឯតស្សាតិ ខន្តិពលំ។ វុត្តញ្ហិ “ខន្តិពលា សមណព្រាហ្មណា”តិ។ ទោសាទិបដិបក្ខវិធមនសមត្ថតាយ អនីកភូតេន តេនេវ ច ខន្តិពលេន ពលានីកំ។ **ខន្ត្យា ភិយ្យោ ន វិជ្ជតី**តិ អត្តនោ បរេសញ្ច អនត្ថបដិពាហនោ, អត្ថាវហោ ច ខន្តិតោ ឧត្តរិ អបស្សយោ នត្ថិ។

**វិវេចនត្ថាយា**តិ វិក្ខម្ភនត្ថាយ។ **ខន្តិយា សំយោជនត្ថាយ** អត្តានន្តិ អធិប្បាយោ។ ភាវនំ ទូសេន្តីតិ ទោសា, បុគ្គលាយេវ ទោសា **បុគ្គលទោសា**។ យេសុ ភាវនា ន សម្បជ្ជតិ, អញ្ញទត្ថុ វិបជ្ជតេវ, តេ ឯវ វុត្តា។ **បឋម**ន្តិ វក្ខមានេន កោដ្ឋាសតោ កោដ្ឋាសន្តរុបសំហរណនយេន វិនា សព្ពបឋមំ។

បិយាយិតព្ពោ បិយោ, តប្បដិបក្ខោ **អប្បិយោ**។ សោ សង្ខេបតោ ទុវិធោ អត្ថស្ស អការកោ, អនត្ថស្ស ការកោតិ។ តត្ថ យោ អត្តនោ, បិយស្ស ច អនត្ថស្ស ការកោ, សោ វេរិបុគ្គលោ ទដ្ឋព្ពោ។ យោ បន អត្តនោ, បិយស្ស ច អត្ថស្ស អការកោ, អប្បិយស្ស ច អត្ថស្ស ការកោ, “អត្ថំ មេ នាចរី”តិអាទិនា (ធ. ស. ១២៣៧), “អប្បិយស្ស មេ អមនាបស្ស អត្ថំ អចរី”តិអាទិនា ច អាឃាតវត្ថុភូតោ, សោ **អប្បិយោ**, អននុកូលវុត្តិកោ អនិដ្ឋោតិ អត្ថោ។ **លិង្គវិសភាគេ**តិ ឥត្ថិលិង្គាទិនា លិង្គេន វិសទិសេ។ **ឱធិសោ**តិ ភាគសោ។ “តិស្ស ទត្តា”តិអាទិនា ឱធិសកន្តិ អត្ថោ។

ឥទានិ យថាវុត្តេសុ ឆសុ បុគ្គលេសុ អភាវេតព្ពតាយ ការណំ ទស្សេន្តោ “**អប្បិយំ ហី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អប្បិយំ ហិ បិយដ្ឋានេ ឋបេន្តោ កិលមតី**តិ ទោសេន ភាវនាយ សបរិស្សយតមាហ។ អប្បិយតា ហិ បិយភាវស្ស ឧជុបដិបក្ខា, ន ច តស្ស បិយដ្ឋានេ ឋបនេន វិនា ភាវនា សិជ្ឈតិ។ **អតិប្បិយសហាយកំ មជ្ឈត្តដ្ឋានេ ឋបេន្តោ កិលមតី**តិ រាគេន ភាវនាយ សបរិស្សយតមាហ អតិប្បិយសហាយស្ស គេហស្សិតបេមដ្ឋានភាវតោ។ តេនាហ “**អប្បមត្តកេបី**”តិអាទិ។ **មជ្ឈត្តំ** ឥដ្ឋានិដ្ឋតាហិ មជ្ឈសភាវំ នេវ បិយំ នាប្បិយន្តិ អត្ថោ។ **គរុដ្ឋានេ បិយដ្ឋានេ ច ឋបេន្តោ កិលមតិ** មជ្ឈត្តេ សម្ភាវនីយបិយាយិតព្ពតានំ អភាវា។ ន ហិ អជ្ឈុបេក្ខិតព្ពេ ភាវនីយតា, មនាបតា វា បច្ចុបដ្ឋាតិ, បិយគរុភាវសម្បន្នេ ច បឋមំ មេត្តា ភាវេតព្ពា។ **កោធោ ឧប្បជ្ជតិ** កោដ្ឋាសន្តរភាវានុបនយនតោ។

**តមេវា**តិ វិសភាគលិង្គមេវ។ លិង្គសភាគេតិ អវិសេសេត្វា “**បិយបុគ្គលេ**”តិ អាហ។ **ភិត្តិយុទ្ធមកាសី**តិ សីលំ អធិដ្ឋាយ បិហិតទ្វារេ គព្ភេ សយនបីឋេ និសីទិត្វា មេត្តំ ភាវេន្តោ មេត្តាមុខេន ឧប្បន្នរាគេន អន្ធីកតោ ភរិយាយ សន្តិកំ គន្តុកាមោ ទ្វារំ អសល្លក្ខេត្វា ភិត្តឹ ភិន្ទិត្វាបិ និក្ខមិតុកាមតាយ ភិត្តឹ បហរិ។ តេនាហ “មេត្តាយនាមុខេន រាគោ វញ្ចេតី”តិ (នេត្តិ. អដ្ឋ. ២១), “អន្ធតមំ តទា ហោតិ, យំ រាគោ សហតេ នរ”ន្តិ ច។

អាទាននិក្ខេបបរិច្ឆិន្នេ អទ្ធាបច្ចុប្បន្នភូតេ ធរមានតាយ បច្ចក្ខតោ វិយ ឧបលព្ភមានេ ខន្ធប្បពន្ធេ ឥធ សត្តាទិគ្គហណំ, ន តិយទ្ធគតេតិ អាហ “**កាលកតេ បនា**”តិអាទិ។ កស្មា បន កាលកតេ មេត្តាភាវនា ន ឥជ្ឈតីតិ? មេត្តាព្យាបារស្ស អយោគ្យដ្ឋានភាវតោ។ ន ហិ មតបុគ្គលោ ហិតូបសំហារារហោ។ យត្ថ សតិ សម្ភវេ បយោគតោ ហិតូបសំហារោ លព្ភេយ្យ, តត្ថេវ មានសោ ហិតូបសំហារោ យុជ្ជេយ្យ។ ទុក្ខាបនយនមោទប្បវត្តីសុបិ

ឯសេវ នយោតិ ករុណាភាវនាទីនម្បិ កាលកតេ អនិជ្ជនំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អញ្ញត្ថ បគុណមេត្តាឈានោ អាចរិយស្ស កាលកតភាវំ អជានន្តោ តំ មេត្តាយ ផរិតុកាមោ **“អាចរិយំ អារព្ភ មេត្តំ អារភតី”**តិ វុត្តោ។ តេនាហ **“បគុណាវ មេ មេត្តាឈានសមាបត្តី”**តិ។ **និមិត្ត**ន្តិ អារម្មណំ។ **គវេសាហី**តិ “យំ បុគ្គលំ ឧទ្ទិស្សមេត្តំ អារភសិ, សោ ជីវតិ ន ជីវតី”តិ ជានាហីតិ អត្ថោ។ **មេត្តាយន្តោ**តិ មេត្តំ ករោន្តោ, មេត្តំ ភាវេន្តោតិ អត្ថោ។

**២៤១**. អត្តនិ ភាវនា នាម សក្ខិភាវត្ថាតិ នានាវិធសុខានុពន្ធអនវជ្ជសុខអព្យាសេកសុខាទិ យំ អត្តនិ ឧបលព្ភតិ, តំ និទស្សេន្តោ តស្ស វត្តមានតាយ អាហ **“អហំ សុខិតោ ហោមី”**តិ។ សរីរសុខំ នាម អនេកន្តិកំ, ព្លទិសស្ស បុគ្គលស្ស អនោកាសំ ចិត្តទុក្ខន្តិ តទភាវំ សន្ធាយាហ **“និទ្ទុក្ខោតិ វា”**តិ។ ហោមីតិ សម្ពន្ធោ។ តថា **អវេរោ**តិអាទីសុ, វិសេសតោ ច ទុក្ខាភាវេ សុខសញ្ញា។ សា បនាយំ និទ្ទុក្ខតា វេរីនំ បុគ្គលានំ វេរសញ្ញិតានំ បាបធម្មានំ អភាវតោ, វិសេសតោ ព្យាបាទវិរហតោ ព្លយសញ្ញិតាយ ព្លតិយា អភាវតោ, អនវជ្ជកាយិកសុខសមង្គិតាយ ច ហោតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“អវេរោ អព្យាបជ្ជោ អនីឃោ សុខី”**តិ។ **អត្តានំ បរិហរាមី**តិ ឯវំភូតោ ហុត្វា មម អត្តភាវំ បវត្តេមិ, យាបេមីតិ អត្ថោ។

ឯវំ សន្តេ យំ វិភង្គេ វុត្តំ, តំ វិរុជ្ឈតីតិ សម្ពន្ធោ។ **ឯវំ សន្តេ**តិ ឯវំ សតិ, យទិ អត្តនិបិ មេត្តា ភាវេតព្ពាតិ អត្ថោ។ “យំ វិភង្គេ វុត្ត”ន្តិ វត្វា វិភង្គទេសនាយ សមានគតិកំ សុត្តបទំ អាហរន្តោ **“កថញ្ច ភិក្ខូ”**តិអាទិមាហ។ តស្សត្ថោ បរតោ អាគមិស្សតិ។

**តន្តិ** វិភង្គាទីសុ វចនំ។ **អប្បនាវសេនា**តិ អប្បនាវហភាវនាវសេន។ **ឥទ**ន្តិ “អហំ សុខិតោ ហោមី”តិអាទិវចនំ។ **សក្ខិភាវវសេនា**តិ អហំ វិយ សព្ពេ សត្តា អត្តនោ សុខកាមា, តស្មា តេសុ មយា អត្តនិ វិយ សុខូបសំហារោ កាតព្ពោតិ ឯវំ តត្ថ អត្តានំ សក្ខិភាវេ ឋបនវសេន។ តេនាហ **“សចេបិ ហី”**តិអាទិ។ កស្មា បន អត្តនិ ភាវនា អប្បនាវហា ន ហោតីតិ? អត្តសិនេហវសេន សបរិស្សយភាវតោ។ កោដ្ឋាសន្តរេ បន ភាវិតភាវនស្ស តត្ថាបិ សីមសម្ភេទោ ហោតិយេវ។

**សព្ពា ទិសា**តិ អនវសេសា ទសបិ ទិសា។ **អនុបរិគម្ម ចេតសា**តិ ចិត្តេន បរិយេសនវសេន អនុគន្ត្វា។ **នេវជ្ឈគា បិយតរមត្តនា ក្វចី**តិ សព្ពុស្សាហេន បរិយេសន្តោ អតិសយេន អត្តតោ បិយតរំ អញ្ញំ សត្តំ កត្ថចិ ទិសាយ នេវ អធិគច្ឆេយ្យ ន បស្សេយ្យ។ **ឯវំ បិយោ បុថុ អត្តា បរេស**ន្តិ ឯវំ កស្សចិ អត្តតោ បិយតរស្ស អនុបលព្ភនវសេន បុថុ វិសុំ វិសុំ តេសំ តេសំ សត្តានំ អត្តា បិយោ។ **តស្មា** តេន ការណេន, **អត្តកាមោ** អត្តនោ ហិតសុខំ ឥច្ឆន្តោ, **បរំ** សត្តំ អន្តមសោ កុន្ថកិបិល្លិកម្បិ, **ន ហឹសេ** ន ហនេយ្យ, ន វិហេឋេយ្យាតិ អត្ថោ។

**អយំ នយោ**តិ សព្ពេហិ សត្តេហិ, អត្តនោ ច បិយតរភាវំ និទស្សេត្វា តេសុ ករុណាយនំ វទតា ភគវតា សុខេសិតាយ “អត្តានំ សក្ខិភាវេ ឋបេត្វា សត្តេសុ មេត្តា ភាវេតព្ពា”តិ មេត្តាភាវនាយ នយទស្សនំ កតមេវាតិ អត្ថោ។

**២៤២**. **សុខបវត្តនត្ថ**ន្តិ សុខេន អកិច្ឆេន មេត្តាយ បវត្តនត្ថំ។ **យ្វាស្សា**តិ យោ បុគ្គលោ អស្ស យោគិនោ។ **បិយោ**តិ ឥដ្ឋោ។ **មនាបោ**តិ មនវឌ្ឍនកោ។ **គរូ**តិ គុណវិសេសវសេន គរុកាតព្ពោ។ **ភាវនីយោ**តិ សម្ភាវេតព្ពោ។ **អាចរិយមត្តោ**តិ សីលាទិនា អាចរិយប្បមាណោ។ **បិយវចនាទីនី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អត្ថចរិយាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។ **សីលសុតាទីនី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សទ្ធាទិកេ, ធុតធម្មជាគរិយានុយោគាទិកេ ច សង្គណ្ហាតិ។

**កាម**ន្តិ យុត្តប្បត្តការិតាសុខសិទ្ធិទីបនោយំ និបាតោ។ តេនេតំ ទីបេតិ – តាទិសំ បុគ្គលំ ឧទ្ទិស្ស ភាវនំ អារភន្តោ យោគី យុត្តប្បត្តការី, សុខេន ចស្ស តត្ថ ភាវនា ឥជ្ឈតិ, តេន បន យោគិនា តាវតា សន្តោសោ ន កាតព្ពោតិ។ តេនាហ **“អប្បនា សម្បជ្ជតី”**តិអាទិ។ **សីមាសម្ភេទ**ន្តិ មរិយាទាបនយនំ, អត្តា បិយោ មជ្ឈត្តោ វេរីតិ វិភាគាករណន្តិ អត្ថោ។ **តទនន្តរ**ន្តិ តតោ បិយមនាបគរុភាវនីយតោ, តត្ថ វា មេត្តាធិគមតោ អនន្តរំ។ អតិប្បិយសហាយកេ មេត្តា ភាវេតព្ពាតិ សម្ពន្ធោ, គរុដ្ឋានិយេ បដិលទ្ធំ មេត្តាមនសិការំ អតិប្បិយសហាយកេ ឧបសំហរិតព្ពន្តិ អត្ថោ។ សុខូបសំហារកតស្ស តំ ហោតិ បគេវ បដិបក្ខធម្មានំ វិក្ខម្ភិតត្តា។ អតិប្បិយសហាយកតោ អនន្តរំ មជ្ឈត្តេ មេត្តា ភាវេតព្ពា មជ្ឈត្តំ បិយគរុដ្ឋានេ ឋបេតុំ សុករភាវតោ។ “អតិប្បិយសហាយកតោ”តិ ច ឥទំ បុរិមាវត្ថំ គហេត្វា វុត្តំ។ បគុណមនសិការាធិគមតោ បដ្ឋាយ ហិស្ស សោបិ បិយដ្ឋានេ ឯវ តិដ្ឋតិ។ **មជ្ឈត្តតោ វេរិបុគ្គលេ**តិ មជ្ឈត្តបុគ្គលេ មេត្តាយន្តេន តត្ថ បគុណមនសិការាធិគមេន បិយភាវំ ឧបសំហរិត្វា តទនន្តរំ វេរិបុគ្គលំ ភាវនាយ មជ្ឈត្តេ ឋបេត្វា តតោ មជ្ឈត្តតោ បិយភាវូបសំហារេន វេរិបុគ្គលេ **មេត្តា ភាវេតព្ពា**។ “វេរិបុគ្គលេ”តិ ច ឥទំ បុរិមាវត្ថំ គហេត្វា វុត្តំ។ **ឯកេកស្មឹ កោដ្ឋាសេ មុទុំ កម្មនិយំ ចិត្តំ កត្វា**តិ បិយគរុដ្ឋានីយោ, អតិប្បិយោ, មជ្ឈត្តោ, វេរីតិ ចតូសុ បុគ្គលកោដ្ឋាសេសុ បឋមំ តាវ បិយគរុដ្ឋានីយេ

មេត្តាភាវនំ អធិគន្ត្វា វសីភាវប្បត្តិយា តថាបវត្តំ ចិត្តំ កោដ្ឋាសន្តរូបសំហារតុំ មុទុំ កម្មនិយំ កត្វា តទនន្តរំ អតិប្បិយសហាយេ អតិប្បិយភាវំ វិក្ខម្ភេត្វា បិយភាវមត្តេ ចិត្តំ បបេន្តេន ភាវនា ឧបសំហរិតព្ពា, តម្បិ វសីភាវាបាទនេន មុទុំ កម្មនិយំ កត្វា តទនន្តរំ មជ្ឈត្តេ ឧទាសិនភាវំ វិក្ខម្ភេត្វា បិយភាវំ ឧបដ្ឋបេត្វា ភាវនា ឧបសំហរិតព្ពា, បុន តម្បិ វសីភាវាបាទនេន មុទុំ កម្មនិយំ កត្វា តទនន្តរំ វេរិម្ហិ វេរិសញ្ញំ វិក្ខម្ភេត្វា មជ្ឈត្តភាវូបដ្ឋបនមុខេន បិយភាវំ ឧប្បាទេន្តេន ភាវនា ឧបសំហរិតព្ពា។ តេន វុត្តំ "**តទនន្តរេ តទនន្តរេ ឧបសំហរិតព្ព**"ន្តិ, ឈានចិត្តំ ឧបនេតព្ពំ ឧប្បាទេតព្ពន្តិ អត្ថោ។

**វេរិបុគ្គលោ វា នត្ថិ** កម្មពលេន វា ឯតរហិ បយោគសម្បត្តិយា វា សព្ពសោ អនត្ថករស្ស អភាវតោ។ **មហាបុរិសជាតិកត្តា**តិ មហាបុរិសសភាវត្តា ចិរកាលបរិចយសមិទ្ធខន្តិមេត្តានុទ្ទយាទិគុណសម្បន្នតាយ ឧឡារជ្ឈាសយត្តាតិ អត្ថោ។ តាទិសោ ហិ សព្ពសហោ បរាបរាធំ តិណាយបិ ន មញ្ញតិ។ តេន វុត្តំ "**អនត្ថំ ករោន្តេបិ បរេ វេរិសញ្ញាវ នុប្បជ្ជតី**"តិ។ **តេនា**តិ តេន យោគិនា។ អត្ថិ វេរិបុគ្គលោតិ សម្ពន្ធោ។

**២៤៣. បុរិមបុគ្គលេសូ**តិ បិយាទីសុ ឈានស្ស អារម្មណភូតេសុ បុរិមេសុ បុគ្គលេសុ។ **មេត្តំ សមាបជ្ជិត្វា**តិ បដិឃំ វិក្ខម្ភេត្វា ឧប្បាទិតំ មេត្តាឈានំ សមាបជ្ជិត្វា។ **មេត្តាយន្តេន បដិឃំ បដិវិនោទេតព្ព**ន្តិ ឯត្ថ កេចិ បន "ឧបចារជ្ឈានំ សម្បាទេត្វា"តិ អត្ថំ វទន្តិ, តេសំ ឧបចារជ្ឈានតោ វុដ្ឋានម្បិ ឥច្ឆិតព្ពំ សិយា "វុដ្ឋហិត្វា"តិ វុត្តត្តា។ បុព្ពេ តស្មិំ បុគ្គលេ អសតិយា អមនសិការេន បដិឃំ អនុប្បាទេន្តស្ស សាធារណតោ តំ វិក្ខម្ភេត្វា ឈានស្ស ឧប្បាទនំ, សមាបជ្ជនញ្ច វុត្តំ។ ឥទានិ បន តំ អនុស្សរន្តស្សបិ មនសិ ករោន្តស្សបិ យថា បដិឃំ ន ឧប្បជ្ជតិ, តំ វិធិំ ទស្សេតុំ ឥទំ វុត្តំ "**តំ បុគ្គលំ មេត្តាយន្តេន បដិឃំ វិនោទេតព្ព**"ន្តិ។ មេត្តាយនមេវ ហិ ឥធ បដិឃវិនោទនំ អធិប្បេតំ។ **ន និព្ពាតី**តិ ន វូបសម្មតិ។

**អនុស្សរតោ**តិ អនុគមនតោ, បច្ចវេក្ខណតោតិ អត្ថោ។ **ឃដិតព្ព**ន្តិ វាយមិតព្ពំ។

**តញ្ច ខោ** ឃដនំ វាយមនំ។ **ឥមិនា** ឥទានិ វក្ខមានេន អាការេន។

ឧភតោ ទ្វីសុ ឋានេសុ ទណ្ឌោ ឯតស្សាតិ **ឧភតោទណ្ឌកំ,** តេន។ **ឱចរកា** លាមកាចារា បាបបុរិសា។ **តត្រាបី**តិ តេសុបិ អង្គមង្គានិ ឱក្កន្តេសុបិ។ **តេនា**តិ មនោបទោសេន។ **ន សាសនករោ**។ សព្ពបាបស្ស អករណំ ហិ សាសនំ។ **តស្សេវា**តិ តតោបិ។ និស្សក្កេ ហិ ឥទំ សាមិវចនំ, សមុច្ចយេ ច **ឯវ**-សទ្ទោ, បឋមំ កុទ្ធបុរិសតោ បីតិ អត្ថោ។ **តេនា**តិ កុជ្ឈនេន។ **បាបិយោ**តិ បាបតរោ។ សារម្ភាទិកស្ស កិលេសានុពន្ធស្ស វត្តភាវតោ កោធស្ស សាវជ្ជតំ ញត្វាបិ កុជ្ឈនតោ សចេ កោធេ អនវជ្ជសញ្ញី កុទ្ធស្ស បុគ្គលស្ស ន បដិកុជ្ឈេយ្យាតិ កេចិ។ **ឧភិន្ន**ន្តិ ទ្វិន្នំ បុគ្គលានំ។ តេនាហ "**អត្តនោ ច បរស្ស ចា**"តិ។ អថ វា **ឧភិន្ន**ន្តិ ឧភយេសំ លោកានំ, ឥធលោកបរលោកានន្តិ អត្ថោ។

**សបត្តកន្តា**តិ បដិសត្តូហិ ឥច្ឆិតា។ **សបត្តករណា**តិ តេហិ កាតព្ពា។ **កោធន**ន្តិ កុជ្ឈនសីលំ។ **កោធនាយ**ន្តិ កោធនោ អយំ, **អយ**ន្តិ ច និបាតមត្តំ។ **កោធបរេតោ**តិ កោធេន អនុគតោ, បរាភិភូតោ វា។ **ទុព្ពណ្ណោវ ហោតី**តិ បកតិយា វណ្ណវាបិ អលង្កតបដិយត្តោបិ មុខវិការាទិវសេន វិរូបោ ឯវ ហោតិ ឯតរហិ, អាយតី ចាតិ។ កោធាភិភវស្ស ឯកន្តិកមិទំ ផលន្តិ ទីបេតុំ "ទុព្ពណ្ណោ វា"តិ អវធារណំ កត្វា បុន "**កោធាភិភូតោ**"តិ វុត្តំ។ **ន បចុរត្ថោ**តិ ន បហូតធនោ។ **ន ភោគវា**តិ ឧបភោគបរិភោគវត្ថុរហិតោ។ **ន យសវា**តិ ន កិត្តិមា។

**ឆវាលាត**ន្តិ ឆវទហនាលាតំ, ចិតកាយំ សន្តជ្ជនុម្មុក្កន្តិបិ វទន្តិ។ **ឧភតោបទិត្ត**ន្តិ ឧភោសុ កោដីសុ ទឌ្ឍំ។ **មជ្ឈេ គូថគត**ន្តិ វេមជ្ឈដ្ឋានេ សុនខស្ស វា សិង្គាលស្ស វា ឧហទេន គូថេន មក្ខិតំ។ **កដ្ឋត្ថ**ន្តិ ទារុកិច្ចំ។ **នេវ ផរតិ** ន សាធេតិ។ **តថូបមាហ**ន្តិ តថូបមំ តាទិសំ អហំ។ **ឥម**ន្តិ "សោ ច ហោតិ អភិជ្ឈាលូ"តិអាទិនា (ឥតិវុ. ៩២) ហេដ្ឋា វុត្តំ សន្ធាយ សត្ថា វទតិ, តស្មា កាមេសុ តិព្ពសារាគតាទិនា សីលរហិតន្តិ អធិប្បាយោ។ ឥធ បន ព្យាបន្នចិត្តំ បទុដ្ឋមនសង្កប្បតាវសេន យោជេតព្ពំ។

**សោ ទានិ ត្វ**ន្តិអាទិ យថាវុត្តេហិ សុត្តបទេហិ អត្តនោ ឱវទនាការទស្សនំ។

**២៤៤. យោ យោ ធម្មោ**តិ កាយសមាចារាទីសុ យោ យោ សុចរិតធម្មោ។ **វូបសន្តោ**តិ សំយតោ។ **បរិសុទ្ធោ**តិ កិលេសមលវិគមេន វិសុទ្ធោ។ កិលេសទាហាភាវេន វា ឧបសន្តោ, អនវជ្ជភាវេន បរិសុទ្ធោ, កាយសមាចារស្សេវ ឧបសមោ ចិរកាលំ សំយតកាយកម្មតាយ វេទិតព្ពោ។ ឯវំ សេសេសុបិ។

**តេតិ** វចីមនោសមាចារេ។

**សោ**តិ ឧបសន្តវចីសមាចារោ បុគ្គលោ។ **បដិសន្ថារកុសលោ**តិ យថា បរេហិ ឆិទ្ទំ ន ហោតិ, ឯវំ បដិសន្ថរណេ កុសលោ។ **សខិលោ**តិ អធិវាសនខន្តិសង្ខាតេន សខិលភាវេន សមន្នាគតោ។ **សុខសម្ភាសោ**តិ បិយកថោ។ **សម្មោទកោ**តិ សម្មោទនីយកថាយ សម្មោទនសីលោ។ **ឧត្តានមុខោ**តិ វិកុណិតមុខោ អហុត្វា បីតិសោមនស្សវសេន វិកសិតមុខោ។ **បុព្ពភាសី**តិ យេន កេនចិ សមាគតោ បដិសន្ថារវសេន បឋមំយេវ អាភាសនសីលោ។ **មធុរេន សរេន ធម្មំ ឱសារេតិ** សរភញ្ញវសេន។ សរភាណំ បន ករោន្តោ **បរិមណ្ឌលេហិ** បរិបុណ្ណេហិ បទេហិ ច ព្យញ្ជនេហិ ច អព្យាកុលេហិ ធម្មកថំ កថេតិ។

**សព្ពជនស្ស បាកដោ** សក្កច្ចកិរិយាយាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**យោ ហី**”តិអាទិ។ **ឱកប្បេត្វា**តិ សទ្ទហិត្វា។ ឱកប្បនលក្ខណា ហិ សទ្ធា។ **ឱហិតសោតោ**តិ អវហិតសោតោ, សុស្សូសន្តោតិ អត្ថោ។ **អដ្ឋីកត្វា** អត្ថំ កត្វា, អត្ថិកោ វា ហុត្វា។

“**ឯកោបិ ន រូបសន្តោ ហោតី**”តិ បាឋោ, ឯវរូបោ បុគ្គលោ និរយតោ និរយំ ឧបបជ្ជន្តោ ពហុកាលំ តត្ថេវ សំសរតីតិ ទស្សេតុំ “**អដ្ឋមហានិរយសោឡសឧស្សទនិរយបរិបូរកោ ភវិស្សតី**”តិ វុត្តំ។ តត្ថ សញ្ជីវាទយោ អដ្ឋមហានិរយា។ អវីចិមហានិរយស្ស ទ្វារេ ទ្វារេ ចត្តារោ ចត្តារោ កត្វា កុក្កុឡាទយោ សោឡស ឧស្សទនិរយា។ **ការុញ្ញំ ឧបដ្ឋបេតព្ពំ** មហាទុក្ខភាគិភាវតោ។ យស្មិំ បុគ្គលេ អរិយេហសាភូតា ទុក្ខាបនយនកាមតា ឧបតិដ្ឋតិ, តត្ថ បដិឃោ អនោកាសោវាតិ អាហ “**ការុញ្ញម្បិ បដិច្ច អាឃាតោ វូបសម្មតី**”តិ។

**ឥមស្ស ច អត្ថស្សា**តិ “យោ យោ ធម្មោ”តិអាទិនា វុត្តស្ស អត្ថស្ស។

**២៤៥**. យំ វេរី ទុក្ខាបេតុំ សក្កោតិ, សោ តស្ស វសេន “**អត្តនោ វិសយេ**”តិ វុត្តោ ភិក្ខុនោ កាយោ។ **កិន្តិ** កីការណំ។ **តស្សា**តិ វេរិនោ។ **អវិសយេ**តិ ទុក្ខំ ឧប្បាទេតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ អគោចរេ។ **សចិត្តេ**តិ អត្តនោ ចិត្តេ។ **មហានត្ថករន្តិ** ឥធលោកត្ថបរលោកត្ថបរមត្ថានំ វិរាធនវសេន មហតោ វិបុលស្ស, នានាវិធស្ស ច ទិដ្ឋធម្មិកាទិភេទស្ស អនត្ថស្ស ការណំ។ **មូលនិកន្តនន្តិ** សីលស្ស មូលានិ នាម ហិរោត្តប្បខន្តិមេត្តានុទ្ទយា, តេសំ ឆិន្ទនំ។ កោធោ ហិ ឧប្បជ្ជមានោវ បាណាតិបាតាទិវសេន ហិរោត្តប្បាទីនិ ឧច្ឆិន្ទតិ។ **ជឡោ**តិ អន្ធពាលោ។

**អនរិយំ កម្មន្តិ** វេរិនា កតមហាបរាធមាហ។ **យោ សយន្តិ** យោ ត្វំ សយម្បិ។ **ទោសេតុកាមោ**តិ កោធំ ឧប្បាទេតុកាមោ។ **យទិ ករិ** យទិ អកាសិ។ **ទោសុប្បាទេនា**តិ ទោសស្ស ឧប្បាទនេន។ **ទុក្ខំ តស្ស ច នាមា**តិ ទុក្ខញ្ច នាម តស្ស អបរាធកស្ស។ **នាមា**តិ អសម្ភាវនេ និបាតោ, តេន តស្ស ការណំ អនេកន្តិកន្តិ ទស្សេតិ។ តេនាហ “**កាហសិ វា ន វា**”តិ, ករិស្សសិ ន វា ករិស្សសីតិ អត្ថោ។ **អហិតំ មគ្គន្តិ** អត្តនោ អហិតាវហំ ទុគ្គតិមគ្គំ។

**អង្គានេ**តិ ទោសោ តវ អប្បិយស្ស ការាបកោ, សត្តុ បន តស្ស វសវត្តិតាយ ទាសសទិសោតិ អង្គានំ បច្ចាបកិរិយាយ។ តស្មា **តមេវ ទោសំ ឆិន្ទស្សុ** ឧច្ឆិន្ទ។ **ខណិកត្តា**តិ ឧទយវយបរិច្ឆិន្នោ អត្តនោ បវត្តិកាលសង្ខាតោ ខណោ ឯតេសំ អត្ថីតិ ខណិកា, តព្ភាវតោ ខណបភង្គភាវតោតិ អត្ថោ។ **កស្ស ទានីធ កុជ្ឈសី**តិ អបរាធកស្ស សន្តានេ យេហិ ខន្ធេហិ តេ អបរាធោ កតោ, តេ តំខណំយេវ សព្ពសោ និរុទ្ធា។ ឥទានិ បន អញ្ញេតិដ្ឋន្តីតិ កស្ស ត្វំ ឥធ កុជ្ឈសិ។ ន ហិ យុត្តំ អនបរាធេសុ កុជ្ឈនន្តិ អធិប្បាយោ។ **តំ វិនា កស្ស សោ ករេ**តិ យោ បុគ្គលោ យស្ស ទុក្ខំ ករោតិ, តំ ទុក្ខកិរិយាយ វិសយភូតំ បុគ្គលំ វិនា កស្ស នាម សោ ទុក្ខការកោ ទុក្ខំ ករេ ករេយ្យ។ **សយម្បិ ទុក្ខហេតុ ត្វមិតី**តិ ឯវំ សយម្បិ ត្វំ ឯតស្ស ទុក្ខស្ស ហេតុ, ឯវំ សមានេ តស្ស គុយ្ហញ្ច តស្ស ទុក្ខស្ស ហេតុភាវេ **កី** ការណា **តស្ស កុជ្ឈសិ** ន គុយ្ហន្តិ អត្ថោ។

**២៤៦**. បរលោកេបិ អនុគាមិភាវតោ កម្មំយេវ សកំ សន្តកំ ឯតេសន្តិ កម្មស្សកា, តេសំ ភាវោ **កម្មស្សកតា**។ បច្ចវេក្ខណា នាម និសេធនត្ថា, និសេធនញ្ច ភាវិនោ កម្មស្សាតិ អាហ “**យំ កម្មំ ករិស្សសី**”តិ។ បដិឃវសេន បន បវត្តកម្មំ បាកដភាវតោ អាសន្នំ, បច្ចក្ខញ្ចាតិ អាហ “**ឥទញ្ច**”តិ។ **ច**-សទ្ទោ ព្យតិរេកេ, សោ តស្ស កម្មស្ស ផលនិស្សន្ទេន “**នេវ សម្មាសម្ពោធិ**”ន្តិអាទិនា ព្យតិរេកតោ វុច្ចមានមេវត្ថំ ជោតេតិ។ នេវ សមត្ថន្តិ សម្ពន្ធោ។ និរយេ និយុត្តំ, ជាតន្តិ វា **នេរយិកំ។ អត្តានំយេវ ឱកិរតិ** ទោសរជេនាតិ អធិប្បាយោ។

**២៤៧**. **សត្ថុ បុព្ពចរិយគុណា** បច្ចវេក្ខិតព្ពា, សត្ថុ គារវេនាបិ បដិឃំ វូបសមេយ្យាតិ។

**ពោធិសត្តោបិ សមានោ** ននុ តេ សត្ថា ចិត្តំ នប្បទូសេសិ, បគេវ អភិសម្ពុទ្ធោតិ អធិប្បាយោ។ **ទេវិយា បទុដ្ឋេនា**តិ ទេវិយា សទ្ធឹ បទុដ្ឋិនា មិច្ឆាចារវសេន អបរទ្ធេន។ យត្ថ សុសានេ ឆវសរីរំ ឆឌ្ឌីយតិ, តំ **អាមកសុសានំ។ និខញ្ញមានោ**តិ និខណិយមានោ។ **បុរិសការំ កត្វា**តិ អារាជតោ និក្ខមនត្ថាយ ពាហុពលេន បុរិសការំ កត្វា។ **យក្ខានុភាវេនា**តិ អជ្ឈវិនិច្ឆយេន អារាធិតចិត្តស្ស យក្ខស្ស អានុភាវេន។ **សិរិគព្ភ**ន្តិ វាសាគារេ។

**អាសីសេថេវា**តិ យថាធិប្បេតេ អត្ថេ ញាយតោ អនវជ្ជតោ អាសំ ករេយ្យ។ **ន និព្ពិន្ទេយ្យា**តិ “ឯវំ កិច្ឆាបន្នស្ស មេ កុតោ សោត្ថិភាវោ”តិ ន និព្ពិន្ទេយ្យ។ វុត្តញ្ហិ “អាបទាសុ ខោ, មហារាជ, ថាមោ វេទិតព្ពោ”តិ (ឧទា. ៥៣)។ **យថា ឥច្ឆិ**ន្តិ យេន បការេន កស្សចិ បីឡំ អកត្វា រជ្ជេ បតិដ្ឋិតំ អត្តានំ ឥច្ឆិំ, **តថា អហំ អហុ**ន្តិ **បស្សាមិ។ វោ**តិ ហិ និបាតមត្តំ។

**កាសិវញ្ញោ**តិ កលាពុនា កាសិរាជេន។ **សកណ្ដកាហី**តិ អយកណ្ដកេហិ សកណ្ដកាហិ។

**មហល្លកោ**តិ វុទ្ធោ វយោអនុប្បត្តោ។ **វុឌ្ឍន្តី**តិ និវុជ្ឈន្តិ។

**ចិត្តបរិគ្គណ្ហនកាលោ**តិ វិសេវនំ កាតុំ អទត្វា ចិត្តស្ស សម្មទេវ ទមនកាលោ។

**បុថុសល្លេនា**តិ វិបុលេន សល្លេន។ **នាគោ**តិ ហត្ថិនាគោ។ **វធី**តិ វិជ្ឈិ, មារេសីតិ វា អត្ថោ។ ឥមំ ឋានំ អាគន្ត្វា មយិ ឯវំ ករណំ នាម ន តវ វសេន ហោតិ, តស្មា **កស្ស វា** រញ្ញោ, រាជមត្តស្ស វា **អយំ បយោគោ** ឧយ្យោជនាតិ អត្ថោ។

**ឆព្ពណ្ណរស្មី**តិ នីលបីតលោហិតាទិវសេន ឆព្ពណ្ណមយូខា។ ឆព្ពណ្ណកិរណវន្តទន្តតាយ ហិ តេ ហត្ថី “ឆទ្ទន្តា”តិ វុច្ចន្តិ, ន ឆទ្ទន្តវន្តតាយ។

**ឆាតោ**តិ ជិឃច្ឆិតោ។ **ខាទេយ្យា**តិ ខាទេយ្យំ, អយមេវ វា បាឋោ។ **អាហិតោ**តិ សុហិតោ។ **សម្ពល**ន្តិ មគ្គាហារំ។ តំ បន យស្មា ឧបចារេន បថស្ស ហិតន្តិ វុច្ចតិ, តស្មា “**បាថេយ្យ**”ន្តិបិ វុត្តំ។ “មិត្តទុព្ភី វតាយំ អន្ធពាលោ”តិ ការុញ្ញេន **អស្សុបុណ្ណេហិ នេត្តេហិ តំ បុរិសំ ឧទិក្ខមានោ**។

**មា អយ្យោសិ មេ ភទន្តេ**តិ ឯត្ថ **មា**តិ និបាតមត្តំ, **មា**តិ វា បដិក្ខេបោ, តេន ឧបរិ តេន កាតព្ពំ វិប្បការំ បដិសេធេតិ។ **អយ្យោ មេ**តិ អយ្យិរកោ ត្វំ មម អតិថិភាវតោ។ **ភទន្តេ**តិ បិយសមុទាចារោ។ **ត្វំ នាមេតាទិសំ ករី**តិ ត្វម្បិ ឯវរូបំ អកាសិ នាម។

តិរច្ឆានភូតោបិ បន មហាកបិ ហុត្វា ខេមន្តភូមឹ សម្បាបេសីតិ យោជនា។

**បេឡាយ បក្ខិបន្តេបី**តិ ឧទ្ទកាយ បេឡាយ បាទេហិ កោដេត្វា បក្ខិបន្តេបិ។ **មទ្ទន្តេបី**តិ ទុព្ពលភាវករណត្ថំ នានប្បការេហិ មទ្ទន្តេបិ។ **អលម្បានេ**តិ ឯវំនាមកេ អហិតុណ្ឌិកេ។

**បីតំ វា**តិ ឯត្ថ **វា**-សទ្ទោ អវុត្តត្ថវិកប្បោ, តេន ឱទាតមញ្ជិដ្ឋាទី អវុត្តំ សង្គណ្ហាតិ។ **ចិត្តានុវត្តន្តោ**តិ ចិត្តំ អនុវត្តន្តោ។ **ហោមិ ចិន្តិតសន្និភោ** ឯវមយំ ពហុលាភំ លភតូតិ។ អានុភាវេន បន **ថលំ ករេយ្យ ឧទកំ…បេ…. ឆារិកំ ករេ។ ឯវំ** បន **យទិ ចិត្តវសី ហេស្សំ…បេ…. ឧត្តមត្ថោ ន សិជ្ឈតី**តិ តទា អត្តនា តត្ថ ទិដ្ឋំ អាទីនវំ ទស្សេតិ ភគវា។ តត្ថ **ឧត្តមត្ថោ**តិ ពុទ្ធភាវមាហ។ **ភោជបុត្តេហី**តិ លុទ្ទបុត្តេហិ។

**អឡារា**តិ យេន សយំ តទា លុទ្ទហត្ថតោ មោចិតោ, តំ សត្ថវាហំ នាមេន អាលបតិ។ **អតិកស្សា**តិ នាសាយ អាវុតរជ្ជុំ អាកឌ្ឍិត្វា។ **សម្បរិគយ្ហា**តិ កាឡវេត្តលតាទីហិ សព្ពសោ បរិគ្គហេត្វា, អច្ចរិយានិ ទុស្សហានំ សហនវសេនាតិ អធិប្បាយោ។

**អតិវិយ អយុត្តំ អប្បតិរូបំ** បដិយចិត្តប្បាទនេន កេនចិ អប្បដិសមខន្តិគុណស្ស សត្ថុ សាសនាវោក្កមនប្បសង្គតោ។

**២៤៨**. “អនមតគ្គោយំ, ភិក្ខវេ, សំសារោ”តិអាទិនា (សំ. និ. ២.១២៤; ៣.៩៩, ១០០; ៣.៥.៥២០; កថា. ៧៥) អាគតានិ សុត្តបទានិ អនមតគ្គសទ្ទោ, តទត្ថោ វា ឯតេសន្តិ **អនមតគ្គិយានិ**។

អជេហិ គមនមគ្គោ **អជបថោ**។ សង្កុ លគ្គាបេត្វា តេ អាលម្ពិត្វា គមនមគ្គោ **សង្កុបថោ**។ **សង្កូ**តិ អង្កុសាការេន កតទីឃទណ្ឌោ វុច្ចតិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន បបាតមគ្គទុគ្គមគ្គាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។ **ឧភតោព្យូឡ្ហេ**តិ សម្បហារត្ថំ ទ្វីហិបិ បក្ខេហិ គាឡ្ហសន្នាហេ។ **អញ្ញានិ ច ទុក្ករានិ ករិត្វា** ធនាសាយ បព្ពតវិទុគ្គនទីវិទុគ្គាទិបក្ខន្ទនវសេនាតិ អធិប្បាយោ។ **មំ បោសេសិ, ឧបការំ អកាសិ, តត្រ នប្បតិរូបំ មនំ បទូសេតុ**ន្តិ ឯវំ ចិត្តំ ឧប្បាទេតព្ពន្តិ សម្ពន្ធោ។ ឯវំ ចិត្តុប្បាទនញ្ច ឯតរហិ ទិស្សមានេន បុត្តាទីនំ បោសនាទិនា អតីតស្ស អនុមានតោ គហណវសេន វេទិតព្ពំ។

**២៤៩. មេត្តាយា**តិ មេត្តាសង្ខាតាយ, មេត្តាសហិតាយ វា។ **ចេតោវិមុត្តិយា**តិ ចិត្តសមាធានេ។ **អាសេវិតាយា**តិ អាទរេន សេវិតាយ។ **ភាវិតាយា**តិ វឌ្ឍិតាយ។ **ពហុលីកតាយា**តិ បុនប្បុនំ កតាយ។ **យានីកតាយា**តិ យុត្តយានំ វិយ កតាយ។ **វត្ថុកតាយា**តិ អធិដ្ឋានវត្ថុំ វិយ កតាយ។ **អនុដ្ឋិតាយា**តិ អធិដ្ឋិតាយ។ **បរិចិតាយា**តិ បរិចិណ្ណាយ ចិណ្ណវសីភាវាយ។ **សុសមារទ្ធាយា**តិ សុដ្ឋុ សម្បាទិតាយ។ **បាដិកង្ខា**តិ ឥច្ឆិតព្ពា អវស្សំភាវិនោ។ សេសំ បរតោ អាគមិស្សតិ។

**២៥០. ធាតុវិនិព្ភោគោ**តិ សសម្ភារសង្ខេបាទិនា ធាតូនំ វិនិព្ភុជនំ។ អបរាជោ នាម អបរជ្ឈន្តស្ស បុគ្គលស្ស រូបធម្មមុខេន គយ្ហតីតិ កត្វា អាហ **“កឹ កេសានំ កុជ្ឈសី”**តិអាទិ, កេសាទិវិនិមុត្តស្ស អបរជ្ឈនកស្ស បុគ្គលស្ស អភាវតោ។ ឥទានិ និព្ពត្តិតបរមត្ថធម្មវសេនេវ វិនិព្ភោគវិធឹ ទស្សេតុំ **“អថ វា បនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ បញ្ចក្ខន្ធេ ឧបាទាយ, ទ្វាទសាយតនានិ ឧបាទាយាតិ បច្ចេកំ **ឧបាទាយ**-សទ្ទោ យោជេតព្ពោ។ **កោធស្ស បតិដ្ឋានដ្ឋានំ ន ហោតី**តិ យថា អារគ្គេ សាសបស្ស, អាកាសេ ច ចិត្តកម្មស្ស បតិដ្ឋានដ្ឋានំ នត្ថិ, ឯវមស្ស “វេរី”តិ បរិកប្បិតេ បុគ្គលេ កោធស្ស បតិដ្ឋានដ្ឋានំ ន ហោតិ, កេសាទីនំ អកុជ្ឈិតព្ពតោ, តព្ពិនិមុត្តស្ស ច បុគ្គលស្ស អភាវតោ។

**២៥១. សំវិភាគោ**តិ អាមិសសំវិភាគោ។ **បរស្សា**តិ បច្ចត្ថិកស្ស។ **ភិន្នាជីវោ**តិ អបរិសុទ្ធាជីវោ។ **តស្សេវំ ករោតោ**តិ ឯវំ សំវិភាគំ ករោន្តស្ស តស្ស ទាយកស្ស។ **ឥតរស្សា**តិ បដិគ្គាហកស្ស។ **“មម មាតរា ឧបាសិកាយ ទិន្នោ”**តិ ឥទំ **“ធម្មិយលាភោ”**តិ ឯតស្ស ការណវចនំ។ តេន បន តស្ស អាគមនសុទ្ធឹ ទស្សេតិ។

**សព្ពត្ថសាធក**ន្តិ “អត្តន្តោ បរន្តោ ទិដ្ឋធម្មិកោ អត្ថោ សម្បរាយិកោ អត្ថោ”តិ (មហានិ. ៦៩; ចូឡនិ. មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៥; បដិ. ម. ៣.៥) ឯវមាទីនំ សព្ពេសំ អត្ថានំ, ហិតានំ, បយោជនានញ្ច និប្ផាទកំ។ **ឧន្នមន្តិ** ទាយកា។ **នមន្តិ** បដិគ្គាហកា។

**២៥២. ឯវ**ន្តិ យថាវុត្តេហិ កកចូបមោវាទានុស្សរណាទីហិ អត្តនោ ឱវទនាការេហិ។ **វូបសន្តបដិឃស្សា**តិ បដិសង្ខានពលេន វិនោទិតាឃាតស្ស។ **តស្មិម្បី**តិ វេរិបុគ្គលេបិ។ **វេរី**-គហណេនេវ ចេត្ថ អប្បិយបុគ្គលស្សាបិ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ វេរិម្ហិ មេត្តាយ សិទ្ធាយ តស្មិម្បិ មេត្តាសិទ្ធិតោ, បិយតោ បន អតិប្បិយសហាយកស្ស វិសុំ គហណំ អាសន្នបច្ចត្ថិកស្ស ទុព្ពិនិមោចយភាវទស្សនត្ថំ។ **មេត្តាវសេនា**តិ មេត្តាយនវសេន។ **សមចិត្តត**ន្តិ ហិតូបសំហារេន សមានចិត្តតំ។ **សីមាសម្ភេទោ** សា ឯវ សមចិត្តតា។ **ឥមស្មឹ បុគ្គលេ**តិ មេត្តាកម្មដ្ឋានិកបុគ្គលេ។ **និសិន្នេ**តិ ភាវេនភាវលក្ខណេ ភុម្មំ។

**ហិតមជ្ឈត្តេ**តិ បិយេ, មជ្ឈត្តេ ច។ **ចតុព្ពិធេ**តិ ចតុព្ពិធេ ជនេ, យត្ថ កត្ថចីតិ អធិប្បាយោ។ **នានត្ត**ន្តិ បិយមជ្ឈត្តាទិនានាករណំ។ **ហិតចិត្តោវ បាណិន**ន្តិ កេវលំ សត្តេសុ ហិតចិត្តោ ឯវាតិ បវុច្ចតិ, ន បន “មេត្តាយ និកាមលាភី”តិ វា “កុសលី”តិ វា បវុច្ចតិ។ កស្មា? យស្មា អត្តាទីសុ បស្សតិ នានត្តន្តិ។ កស្មា បនាយំ ហិតចិត្តោ កុសលីតិ ន វុច្ចតីតិ? សាតិសយស្ស កុសលស្ស វសេន កុសលិភាវស្ស អធិប្បេតត្តា។ ឥមស្ស ច បុគ្គលស្ស មេត្តាភាវនា ន វិសេសវតី។ អថ វា **ន និកាមលាភី មេត្តាយ** យតោ អត្តាទីសុ បស្សតិ នានត្តំ។ **កុសលី**តិ បវុច្ចតិ, យស្មា ហិតចិត្តោវ បាណិនន្តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ គាមសីមាទយោ វិយ គាមន្តរាទីហិ សត្តសង្ខាតេ មេត្តាវិសយេ ភាវនាយ បុព្ពេ អញ្ញមញ្ញំ អសំកិណ្ណមរិយាទារូបេន ឋិតត្តា អត្តាទយោ ឥធ សីមា នាមាតិ អាហ **“ចតស្សោ សីមាយោ”**តិ។ **សម្ភិន្នា ហោន្តី**តិ ឯត្ថ វុត្តំ សម្ភេទំ ទស្សេតុំ **“សមំ ផរតិ មេត្តាយា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **មហាវិសេសោ**តិ មហន្តោ ភាវនាយ វិសេសោ អតិសយោ។ **បុរិមេន** បុរិមតោ អត្តាទិនានត្តទស្សិនា។ **ន នាយតី**តិ ន ញាយតិ។

**២៥៣. និមិត្ត**ន្តិ យថា កសិណកម្មដ្ឋានាទីសុ តំតំកសិណមណ្ឌលាទិបរិគ្គហមុខេន ភាវនាវសេន លទ្ធំ ឧគ្គហនិមិត្តំ និស្សាយ ឈានស្ស គោចរភាវេន បដិភាគនិមិត្តំ ឧបតិដ្ឋតិ, ន ឯវមិធ ឧបដ្ឋិតំ និមិត្តំ នាម អត្ថិ។ យោ បនាយំ យថាវុត្តោ សីមាសម្ភេទោ លទ្ធោ, ស្វេវ និមិត្តំ វិយាតិ និមិត្តំ។ តស្មឹ ហិ លទ្ធេ ភាវនាយ

សាតិសយត្តា នីវរណានិ វិក្ខម្ភិតានេវ ហោន្តិ, កិលេសា សន្និសិន្នាវ, ឧបចារសមាធិនា ចិត្តំ សមាហិតមេវ។ តេនាហ “**និមិត្តញ្ច ឧបចារញ្ច លទ្ធំ ហោតី**”តិ។ **តមេវ និមិត្ត**ន្តិ សីមាសម្ភេទវសេន បវត្តសមថនិមិត្តំ។ **អប្បកសិរេនេវ** អកិច្ឆេនេវ, បគេវ បរិបន្ថស្ស វិសោធិតត្តា។

**ឯត្តាវតា**តិ ឯត្តកេន ភាវនានុយោគេន។ **អនេន** យោគិនា។ **បញ្ចង្គវិប្បហីន**ន្តិអាទីនំ បទានំ អត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោ ឯវ។

“**បឋមជ្ឈានាទីនំ អញ្ញតរវសេនា**”តិ ឥទំ វត្តមានាយ វិកុព្ពនាយ តេសំ សាធារណតាយ វុត្តំ។ **អប្បនាប្បត្ត ចិត្តស្សេវ** ន ឧបចារមត្តលាភិនោ។ បគុណពលវភាវាបាទនេន វេបុល្លាទិវិសេសប្បត្តស្ស ឱធិសោ, អនោធិសោ ច ទិសាផរណាទិវសេន ឈានស្ស បរិជម្ភនា វិកុព្ពនា វិវិធា កិរិយាតិ កត្វា។

**២៥៤. មេត្តាសហគតេនា**តិ ឧប្បាទតោ យាវ ភង្គា មេត្តាយ សហ បវត្តេន សំសដ្ឋេន សម្បយុត្តេនាតិ អត្ថោ។ យស្មា បន តំ វុត្តនយេន មេត្តាយ សហគតំ, តាយ ឯកុប្បាទាទិវិធិនា សម្មទេវ អាគតំ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “**មេត្តាយ សមន្នាគតេនា**”តិ។ **ចេតោ**-សទ្ទោ “អធិចេតសោ”តិអាទីសុ (បាចិ. ១៥៣; ឧទា. ៣៧) សមាធិបរិយាយោបិ ហោតីតិ តតោ វិសេសេតុំ “**ចេតសាតិ ចិត្តេនា**”តិ វុត្តំ។ **ឯក**ន្តិ ឯកំ បទំ។ ទិសោធិបរិគ្គហោ សត្តោធិបរិគ្គហមុខេនេវ ហោតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ឯកិស្សា ទិសាយ បឋមបរិគ្គហិតំ សត្តំ ឧបាទាយា**”តិ។ ទិសាសុ ហិ ឋិតសត្តា ទិសាគហណេន គហិតា។ តេនាហ “**ឯកទិសាបរិយាបន្នសត្តផរណវសេន វុត្ត**”ន្តិ។ ផរណញ្ច សារម្មណស្ស ធម្មស្ស អត្តនោ អារម្មណស្ស ផុសនា បច្ចក្ខតោ ទស្សនំ គហណំ អារម្មណករណមេវាតិ អាហ “**ផរិត្វាតិ ផុសិត្វា អារម្មណំ កត្វា**”តិ។ **ព្រហ្មវិហារាធិដ្ឋិត**ន្តិ មេត្តាឈានុបត្ថម្ភិតំ។ **តថា**តិ និយមនំ។ តំ អនិយមាបេក្ខសម្ពន្ធីភាវតោ ឧបមាការនិយមនំ។ **ទុតិយ**ន្តិ ឧបមេយ្យទស្សនំ, ឧបមេយ្យញ្ច នាម ឧបមំ, តេន សម្ពន្ធញ្ច វិនា នត្ថីតិ តទុភយម្បិ ទស្សេតុំ “**យថា បុរត្ថិមាទីសូ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **តថា ទុតិយ**ន្តិ ឯត្ថ ផរិត្វា វិហរតីតិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ ឯវំ **តតិយំ ចតុត្ថ**ន្តិ ឯត្ថាបិ។ **តទនន្តរ**ន្តិ ច ផរណាបេក្ខំ អនន្តរគ្គហណំ, ន ផរិតព្ពទិសាបេក្ខំ ទិសានំ អនិទិដ្ឋរូបត្តា។ ផរណានុក្កមេន ហិ តាសំ ទុតិយាទិតា, ន សរូបតោ។ តេនេវាហ “**យំ កិញ្ចិ ឯកំ ទិស**”ន្តិ។ **ឥតី**តិ ឯវំ យថាវុត្តំ ចតស្សោ, ឯវំ ឧទ្ធំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ឯតេនេវ នយេនា**”តិ។ ឥទម្បិ ឥតិ-សទ្ទស្សេវ អត្ថទស្សនំ។ **បាឡិយំ** (ម. និ. ៣.៣០៩; ៣.២៣០; វិភ. ៦៤២) **អធោ តិរិយ**ន្តិ ឯត្ថ បិ-សទ្ទោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោតិ ទស្សេតុំ “**អធោទិសម្បិ តិរិយំ ទិសម្បី**”តិ វុត្តំ។ ឯតេនេវ “**ទុតិយ**”ន្តិអាទីសុបិ បិ-សទ្ទស្ស លុត្តនិទ្ទិដ្ឋតា ទីបិតាតិ វេទិតព្ពំ។ **ឯវមេវា**តិ ឥទម្បិ ឥតិ-សទ្ទស្សេវ អត្ថទស្សនំ។ ឯត្ថ ច “**អធោ**”តិ ឥមិនា យថា និរយេសុ, នាគភវនាទីសុ, យត្ថ តត្ថ វា អត្តនោ ហេដ្ឋិមទិសាយ សត្តា គយ្ហន្តិ, ឯវំ “**ឧទ្ធ**”ន្តិ ឥមិនា ទេវលោកេ, យត្ថ តត្ថ វា អត្តនោ ឧបរិមទិសាយំ សត្តា គហិតាតិ វេទិតព្ពំ។

**មជ្ឈត្តាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ឥត្ថិបុរិសអរិយានរិយទេវមនុស្សាទិកេ បភេទេ សង្គណ្ហាតិ។ **ឦសកម្បិ ពហិ អវិក្ខិបមានោ**តិ អប្បកម្បិ កម្មដ្ឋានតោ ពហិ វិក្ខេបំ អនាបជ្ជន្តោ ហិតូបសំហារតោ អញ្ញថា ថោកម្បិ អវត្តមានោ។ **សព្ពត្តតាយា**តិ វា សព្ពេន អត្តភាវេន យថា សព្ពភាវេន អត្តនិ អត្តនោ អត្តភាវេ ហិតេសិតា, ឯវំ សព្ពធិ សព្ពសត្តេសុ មេត្តាយ ផរិត្វា វិហរតីតិ អត្ថោ។ មេត្តាយ វុច្ចមានត្តា សត្តវិសយោ **សព្ព**-សទ្ទោ, សោ ច ទីឃំ កត្វា វុត្តោ, តស្មា សព្ពសត្តកាយសង្ខាតា បជា ឯតស្ស អត្ថីតិ សព្ពាវន្តោតិ បទត្ថតោ ទស្សេន្តោ “**សព្ពាវន្តន្តិ សព្ពសត្តវន្ត**”ន្តិ អាហ។ ឯត្ថ ច **សព្ពធី**តិ ទិសោធិនា, ទេសោធិនា ច អនោធិសោផរណំ វុត្តំ, **សព្ពត្តតាយ សព្ពាវន្ត**ន្តិ សត្តោធិនា។ តថា ហិ វុត្តំ “អនោធិសោ ទស្សនត្ថ”ន្តិ ។ ឯកមេវត្ថំ បការតោ បរិយាយេន្តិ ញាបេន្តីតិ **បរិយាយា**, វេវចនានិ។ វិបុលាទិសទ្ទា ចេត្ថ តាទិសាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**វិបុលេនាតិ ឯវមាទិបរិយាយ ទស្សនតោ**”តិ។ បរិយាយទស្សនេ ច បុព្ពេ គហិតបទានិបិ បុន គយ្ហន្តិ, យថា “សទ្ធា សទ្ទហនា”តិ (ធ. ស. ១២) ឯត្ថ វុត្តម្បិ សទ្ធាបទំ បុន ឥន្ទ្រិយាទិបរិយាយទស្សនេ “សទ្ធា សទ្ធិន្ទ្រិយ”ន្តិ (ធ. ស. ១២) វុត្តំ។ **តថាសទ្ទោ វា ឥតិ សទ្ទោ វា ន វុត្តោ**តិ “មេត្តាសហគតេន ចេតសា ឯកំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតី”តិ ឯតស្ស អនុវត្តកោ តថា-សទ្ទោ ច ឥតិ-សទ្ទោ ច តេសំ ផរណានន្តរាទិដ្ឋានំ អដ្ឋានន្តិ កត្វា តេ ន វុត្តាតិ បុន “**មេត្តាសហគតេន ចេតសាតិ វុត្ត**”ន្តិ អត្ថោ។ វុត្តស្សេវត្ថស្ស បុន វចនំ និគមនន្តិ អាហ “**និគមនវសេន វា ឯតំ វុត្ត**”ន្តិ។ ននុ ច សមាបនវសេន វុត្តស្សេវត្ថស្ស បុន វចនំ និគមនន្តិ? នាយំ ទោសោ ឱធិសោអនោធិសោផរណានំ សមាបនេ ឯវំ វុត្តត្តា។ **វិបុលេនា**តិ មហន្តេន, មហត្តញ្ចស្ស អសុភកម្មដ្ឋានាទីសុ វិយ អារម្មណស្ស ឯកទេសមេវ អគ្គហេត្វា អនវសេសគ្គហណវសេនាតិ អាហ “**ផរណវសេន វិបុលតា ទដ្ឋព្ពា**”តិ។

កិលេសវិក្ខម្ភនសមត្ថតាទីហិ មហត្តំ គតំ, មហន្តេហិ វា ឧឡារច្ឆន្ទចិត្តវីរិយបញ្ញាហិ គតំ បដិបន្នន្តិ **មហគ្គតំ**។ តយិទំ យស្មា ឯកន្តតោ រូបាវចរំ, តស្មា វុត្តំ “**ភូមិវសេន មហគ្គត**”ន្តិ។ និរុឡ្ហោ ហិ រូបារូបាវចរេសុ មហគ្គតវោហារោ។ **បគុណវសេនា**តិ បការតោ គុណិតំ ពហុលីកតំ បគុណំ, តស្ស វសេន, សុភាវិតភាវេនាតិ

អត្ថោ។ តំ ហិ បមាណំ គហេតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ អប្បមាណំ នាម ហោតិ។ **អប្បមាណសត្តារម្មណវសេនា**តិ អបរិមាណសត្តារម្មណករណវសេន។ សយម្បិ វេររហិតត្តា, តំសមង្គិនោ វេរាភាវហេតុត្តា ច **អវេរំ**។ គយិទំ ទូយំ យតោ លភតិ, តំ ទស្សេតុំ **"ព្យាបាទបច្ចត្ថិកប្បហានេនា"**តិ វុត្តំ។ ចេតសោ ព្យាបត្តិវសេន ហននតោ ព្យាបជ្ជំ, ចេតសិកំ អសាតំ, តទភាវតោ **អព្យាបជ្ជំ**។ តេនាហ **"និទ្ទុក្ខ"**ន្តិ។ តំ បនស្ស អព្យាបជ្ជត្តំ បញ្ចវិញ្ញាណាទីនំ វិយ ន សភាវតោ, អថ ខោ បច្ចត្ថិកវិវេកតោតិ ទស្សេន្តោ **"ទោមនស្សប្បហានតោ"**តិ អាហ។ **អយន្តិ** ឥទ យថានីតំ **អប្បមញ្ញាវិភង្គេ** (វិភ. ៦៤២), តេសុ តេសុ ច **សុត្តបទេសេសុ** (ម. និ. ១.៤៥៩; ២.៣០៩, ៣១៥) អាគតំ មេត្តាព្រហ្មវិហារវិកុព្ពនមាហ។

**២៥៥**. **"តថា"**តិ ឥមិនា ឥមិស្សា "បញ្ចហាការេហិ, សត្តហាការេហិ, ទសហាការេហី"តិ អាការវិភាគេន **បដិសម្ភិទាយំ** (បដិ. ម. ២.២២) វុត្តាយ ច វិកុព្ពនាយ មជ្ឈេ ភិន្នសុវណ្ណស្ស វិយ ភេទាភាវមុបសំហរតិ ឱធិសោឱធរណអនោធិសោឱធរណទិសាឱធរណវសេន ទេសនាយ អាគតត្តា។ កេវលំ បនេត្ថ **បដិសម្ភិទាមគ្គេ** (បដិ. ម. ២.២២) វិយ សត្តោធិ ន គហិតោតិ អយមេវ វិសេសោ។ **យម្បីតិ** វិកុព្ពនំ សន្ធាយាហ។

ឥទានិ ភេទាភាវទស្សនមុខេន ឧទ្ទេសតោ អានីតំ **បដិសម្ភិទាមគ្គបាឡឹ** និទ្ទេសតោ ទស្សេត្វា តស្សា អនុត្តានបទវណ្ណនំ កាតុំ **"តត្ថ ចា"**តិអាទិមាហ។

**២៥៦**. តត្ថ **សព្ពេ សត្តា**តិ **សព្ព**-សទ្ទោ កាមំ បទេសសព្ពវិសយោ, ន សព្ពសព្ពវិសយោ យថា "សព្ពំ ជានាតីតិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណ"ន្តិ (បដិ. ម. ១.១១៩-១២០), "សត្តា"តិ បន បទេន បរិច្ឆិន្នំ អត្តនោ វិសយំ អសេសេត្វាវ បរិយាទិយតីតិ អាហ **"អនវសេសបរិយាទានមេត"**ន្តិ។

**តត្រា**តិ តស្មឹ រូបេ។ **សត្តោ**តិ សជ្ជនកិច្ចេន ឆន្ទាទិបរិយាយេន លោភេន អាសត្តោ លគ្គោ។ **តត្រា**តិ វា ករណេ ភុម្មំ, តេន ឆន្ទាទិនាតិ អត្ថោ។

យទិ សត្តតាយ សត្តា, កថំ វីតរាគេសូតិ អាហ **"រុឡ្ហីសទ្ទេនា"**តិអាទិ។ អវីតរាគេសុ រុឡ្ហេន, អវីតរាគេសុ វា បវត្តិត្វា ឥន្ទ្រិយពទ្ធខន្ធសន្តានតាយ តំសទិសេសុ វីតរាគេសុ រុឡ្ហេន សទ្ទេន។ អថ វា កិញ្ចិ និមិត្តំ គហេត្វា សតិបិ អញ្ញស្មឹ តន្និមិត្តយុត្តេ កត្ថចិ វិសយេ សម្មុតិយា ចិរកាលតាយ និមិត្តវិរហេបិ បវត្តិ រុឡ្ហី នាម យថា "គច្ឆន្តីតិ គាវោ"តិ, ឯវំ សត្តសទ្ទស្សាបិ រុឡ្ហីភាវោ ទដ្ឋព្ពោ។ ភូតបុព្ពគតិយា វា វីតរាគេសុ សត្តវោហារោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សត្វយោគតោ**តិ ឯត្ថ **សត្វំ** នាម ពុទ្ធិ, វីរិយំ, តេជោ វា, តេន យោគតោ សត្តា, យថា "នីលគុណយោគតោ នីលោ បដោ"តិ។

បាណន្តិ ឯតេនាតិ បាណនំ, អស្សាសបស្សាសា, តស្ស កម្មំ **បាណនតា,** តាយ, អស្សាសបស្សាសសម្បយោគេនាតិ អត្ថោ។ **ភូតត្តា**តិ កម្មកិលេសេហិ ជាតត្តា។ បូរណតោ, គលនតោ ច **បុគ្គលា**តិ នេរុត្តា។ សត្តា ហិ និព្ពត្តន្តា តំតំសត្តនិកាយំ បូរេន្តា វិយ ហោន្តិ, សព្ពាវត្ថនិបាតិតាយ ច គលន្តិ ចវន្តីតិ អត្ថោ។ អបរិញ្ញាតវត្ថុកានំ "អត្តា"តិ ភវតិ ឯត្ថ អភិធានំ, ចិត្តញ្ចាតិ **អត្តភាវោ, សរីរំ, ខន្ធបញ្ចកមេវ វា។ តន្តិ** ខន្ធបញ្ចកំ ។ **ឧបាទាយា**តិ គហេត្វា ឧបាទានំ និស្សយំ កត្វា។ **បញ្ញត្តិមត្តសម្ភវតោ**តិ បរមត្ថតោ អសន្តេបិ សត្តសញ្ញិតេ បញ្ញត្តិមត្តេន សម្ភវតោ។

**យថា ច សត្តាតិ វចនន្តិ** យថា សត្ត-សទ្ទោ យថាវុត្តេនដ្ឋេន និប្បរិយាយតោ បទេសវុត្តិបិ រុឡ្ហីវសេន អនវសេសបរិយាទាយកោ។ **សេសានិបី**តិ បាណាទិវចនានិបិ។ តានិបិ ហិ រូបារូបភវូបគចតុត្ថជ្ឈានាទិសមង្គីនំ អស្សាសបស្សាសាភាវតោ អវិនិបាតធម្មានំ បុគលនស្ស អភាវតោ បទេសវុត្តីនិ។ **រុឡ្ហីវសេន អារោបេត្វា** យថាវុត្តាយ រុឡ្ហិយា វសេន កត្ថចិ វិសយេ អវិជ្ជមានម្បិ បាណបុគ្គលភាវំ អារោបេត្វា។ យទិ សាធារណតោ សត្តវេវចនានីតិ គហេត្វា អនោធិសោឱធរណា មេត្តា វុច្ចតិ, អថ កស្មា បញ្ចហេវ អាការេហិ វុត្តាតិ អនុយោគំ សន្ធាយាហ **"កាមញ្ចា"**តិអាទិ។ កេចិ បនាហុ "ន ខោ បនេតានិ "សត្តា"តិអាទីនិ បទានិ វេវចនតាមត្តំ ឧបាទាយ គហិតានិ, យតោ ជន្តុអាទីនម្បិ គហណំ អាបជ្ជេយ្យ, អត្ថវិសេសំ បន និមិត្តភូតំ ឧបាទាយ គហិតានី"តិ, តេ សន្ធាយាហ **"យេ បនា"**តិអាទិ។ តត្ថ **អត្ថតោ**តិ សជ្ជនដ្ឋេន សត្តា, បាណនដ្ឋេន បាណាតិ ឯវមាទិអត្ថតោ។ តេសំ តំ មតិមត្តន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ **"អនោធិសោឱធរណា វិរុជ្ឈតី"**តិ។ កស្មា? កេចិ សត្តា, កេចិ បាណា, កេចិ បុគ្គលាតិ អាបជ្ជនតោ។ **តថា អត្ថំ អគ្គហេត្វា**តិ សត្តាទិសទ្ទា សប្បទេសវិសយាតិ ឯវមត្ថំ អគ្គហេត្វា បុព្ពេ វុត្តនយេន និប្បទេសវិសយាតិ ឯវមត្ថំ គហេត្វាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ **"ឥមេសូ"**តិអាទិ។ **បញ្ចសុ អាការេសូ**តិ "សព្ពេ សត្តា"តិអាទិនា **បាឡិយំ** (បដិ. ម. ២.២២) អាគតេសុ បញ្ចសុ ភាវនាការេសុ។ **អញ្ញតរវសេនា**តិ យស្ស កស្សចិ វសេន។

**២៥៧**. ឥទានិ ទ្វាវីសតិយា ភាវនាការេសុ អប្បនា បរិត្តហេតុា ទស្សេតុំ **"ឯត្ថ ចា"**តិអាទិ វុត្តំ។ **ព្យាបាទរហិតា**តិ ទោមនស្សព្យាបាទរហិតា។ **តស្មា**តិ យស្មា ន កេវលំ យថាវុត្តអាការវិភាគមត្តតោ អប្បនាវិភាគោ, តស្មា។ **ឥមេសុបិ បទេសូ**តិ "សព្ពេ សត្តា អវេរា ហោន្តូ"តិអាទិកោដ្ឋាសេសុបិ។ **យំ យំ បាកដំ ហោតី**តិ យទិបិ បុព្ពភាគេ តត្ថ តត្ថ អភិនិវេសេ អនេកកោដ្ឋាសវសេនេវ មនសិការំ បវត្តេតិ, ភាវនាយ សមិជ្ឈនក្ខណេ បន តត្ថ យំ បគុណតរតាយ សុបាកដំ ហោតិ, តស្ស វសេន អប្បនា ហោតិ, យថា តំ ទ្វត្តឹសាការេ។ តត្ថ បន អារម្មណំ, ឥធ ភាវនាការោតិ អយមេវ វិសេសោ។ **ចតុន្ន**ន្តិ ចតុន្នំ ចតុន្នំ។ ព្យាបនិច្ឆាលោបេន ហិ និទ្ទិដ្ឋំ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។

**លិង្គវសេន វុត្តំ** តេសំ បច្ចុរតោ លព្ភមានត្តា។ តតិយា បន បកតិ យទិបិ បឋមទុកេន ន សង្គហិតា, ទុតិយទុកេន បន តិកេន ច សង្គហិតា ឯវ។

**ឥតិ សព្ពានិបី**តិ អនោធិសោផរណេ វីសតិ, ឱធិសោផរណេ អដ្ឋវីសតិ, ទិសាផរណេ ចត្តារិ សតានិ, អសីតិ ចាតិ ឯវំ សព្ពានិបិ។ សត-សទ្ទាបេក្ខាយ នបុំសកនិទ្ទេសោ។

**២៥៨**. ឯវំ មេត្តាភាវនំ វិភាវេត្វា ឥទានិ តត្ថ អានិសំសេ វិភាវេតុំ **"ឥតី"**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **សេសាជនា**តិ មេត្តាយ ចេតោវិមុត្តិយា អលាភិនោ។ **សម្បរិវត្តមានា**តិ ទក្ខិណេន បស្សេន អសយិត្វា សព្ពសោ បរិវត្តមានា។ **កាកច្ឆមានា**តិ ឃុរុឃុរុបស្សាសវសេន វិស្សរំ ករោន្តា។ **សុខំ សុបតី**តិ ឯត្ថ ទុវិធាសុបនា សយនេ បិដ្ឋិប្បសារណលក្ខណា, កិរិយាមយចិត្តេហិ អវោកិណ្ណភវង្គប្បវត្តិលក្ខណា ច។ តត្ថាយំ ឧភយថាបិ សុខមេវ សុបតិ។ យស្មា សណិកំ និបជ្ជិត្វា អង្គបច្ចង្គានិ សមោធាយ បាសាទិកេន អាការេន សយតិ, និទ្ទោក្កមនេបិ ឈានំ សមាបន្នោ វិយ ហោតិ។ តេនាហ **"ឯវំ អសុបិត្វា"**តិអាទិ។

និទ្ទាកាលេ សុខំ អលភិត្វា ទុក្ខេន សុត្តត្តា ឯវ បដិពុជ្ឈនកាលេ សរីរខេទេន និត្ថុនន៑ំ, វិជម្ភនំ, ឥតោ ចិតោ វិបរិវត្តនញ្ច ហោតីតិ អាហ **"និត្ថុនន្តា វិជម្ភន្តា សម្បរិវត្តន្តា ទុក្ខំ បដិពុជ្ឈន្តី"**តិ។ អយំ បន សុខេន សុត្តត្តា សរីរខេទាភាវតោ និត្ថុននាទិរហិតោវ បដិពុជ្ឈតិ។ តេន វុត្តំ **"ឯវំ អប្បដិពុជ្ឈិត្វា"**តិអាទិ។ សុខបដិពោធោ ច សរីរវិការាភាវេនាតិ អាហ **"សុខំ និព្ពិការ"**ន្តិ។

**"ភទ្ទកមេវ សុបិនំ បស្សតី"**តិ ឥទំ អនុភូតបុព្ពវសេន, ទេវតូបសំហារវសេន ចស្ស ភទ្ទកមេវ សុបិនំ ហោតិ, ន បាបកន្តិ កត្វា វុត្តំ។ តេនាហ **"ចេតិយំ វន្ទន្តោ វិយា"**តិអាទិ។ ធាតុក្ខោភហេតុកម្បិ ចស្ស ពហុលំ ភទ្ទកមេវ សិយា យេភុយ្យេន ចិត្តជរូបានុគុណតាយ ឧតុអាហារជរូបានំ។

**ឧរេ អាមុត្តមុត្តាហារោ វិយា**តិ គីវាយ ពន្ធិត្វា ឧរេ លម្ពិតមុត្តាហារោ វិយាតិ កេហិចិ វុត្តំ។ តំ ឯកាវលិវសេន វុត្តំ សិយា, អនេករតនាវលិសមូហភូតោ បន មុត្តាហារោ អំសប្បទេសតោ បដ្ឋាយ យាវ កដិប្បទេសស្ស ហេដ្ឋាភាគា បលម្ពន្តោ ឧរេ អាមុក្កោយេវ នាម ហោតិ។

**តត្ថេវា**តិ បាដលិបុត្តេយេវ។ **សក្កា និសីទិតុំ វា និបជ្ជិតុំ វា** ទេសស្ស ខេមតាយ, តស្ស តស្ស បទេសស្ស រមណីយតាយ ច។

ទសាវ អន្តោ **ទសន្តោ**, វត្ថស្ស ឱសានន្តោ។

**សមប្បវត្តវាស**ន្តិ តត្ថ តត្ថ វិហារេ សមប្បវត្តវត្តវាសំ។ ថេរោ កិរ អត្តនា បវិដ្ឋបវិដ្ឋវិហារេ "អហមេត្ថ អាគន្តុកោ"តិ អចិន្តេត្វា តត្ថ តត្ថ យថារហំ អត្តនា កាតព្ពវត្តានិ បរិបូរេន្តោ ឯវ វិហាសិ។ អបរេ បន ភណន្តិ សព្ពសត្តេសុ សមប្បវត្តមេត្តាវិហារវាសំ។ អយំ ហិ ថេរោ អរហត្តាធិគមតោ បុព្ពេបិ មេត្តាវិហារី អហោសិ។

**វនន្តរេ ឋិតោ**តិ ថេរោ កិរ តថា សមប្បវត្តវាសវសេន ចរមានោ ឯកទិវសំ អញ្ញតរំ រមណីយំ វនន្តរំ ទិស្វា តត្ថ អញ្ញតរស្មឹ រុក្ខមូលេ សមាបត្តឹ សមាបជ្ជិត្វា យថាបរិច្ឆេទេន តតោ ឧដ្ឋិតោ អត្តនោ គុណាវជ្ជនហេតុកេន បីតិសោមនស្សេន ឧទានេន្តោ "យាវតា ឧបសម្បន្នោ"តិ គាថំ អភាសិ។ តមត្ថំ ទស្សេតុំ **"វនន្តរេ ឋិតោ"**តិ បឋមគាថា ឋបិតា។ តត្ថ **គជ្ជមានកោ**តិ សីហគជ្ជិតំ គជ្ជន្តោ។ **គុណមេសន្តោ**តិ អត្តនោ គុណសមុទយំ គវេសន្តោ បច្ចវេក្ខន្តោ។

មណិលរុក្ខេ និវាសិកាយ តំ ទេវតំ “**មណិលិយា**”តិ វោហរន្តិ, តស្មា សា ទេវតាបិ “**អហំ, ភន្តេ, មណិលិយា**”តិ អាហ។ រុក្ខទេវតានំ ហិ យេភុយ្យេន និវាសរុក្ខវសេន វោហារោ យថា ផន្ទនទេវតាតិ។ **តត្ថេវា**តិ ចិត្តលបព្ពតេយេវ។

“**ពលវបិយចិត្តតាយា**”តិ ឥមិនា ពលវបិយចិត្តតាមត្តេនបិ សត្ថំ ន កមតិ, បគេវ មេត្តាយ ចេតោវិមុត្តិយាតិ ទស្សេតិ។

**ខិប្បមេវ ចិត្តំ សមាធិយតិ** កេនចិ បរិបន្ថេន បរិហីនជ្ឈានស្ស ព្យាបាទស្ស ទូរសមុស្សារិតភាវតោ ខិប្បមេវ សមាធិយតិ។ អាសវានំ ខយាយាតិ កេចិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ ឯត្ថ ច កិញ្ចាបិ ឥតោ អញ្ញកម្មដ្ឋានវសេន អធិគតជ្ឈានានម្បិ សុខសុបនាទយោ អានិសំសា លព្ភន្តិ, យថាហ –

> “សុខំ សុបន្តិ មុនយោ, អជ្ឈត្តំ សុសមាហិតា;
> សុប្បពុទ្ធំ បពុជ្ឈន្តិ, សទា គោតមសាវកា”តិ។ –

ច អាទិ, តថាបិមេ អានិសំសា ព្រហ្មវិហារលាភិនោ អនវសេសា លព្ភន្តិ ព្យាបាទាទីនំ ឧជុវិបច្ចនីកភាវតោ ព្រហ្មវិហារានំ។ តេនេវាហ “និស្សរណំ ហេតំ, អាវុសោ, ព្យាបាទស្ស, យទិទំ មេត្តា ចេតោវិមុត្តី”តិអាទិ (ទី. និ. ៣.៣២៦; អ. និ. ៦.១៣)។ ព្យាបាទាទិវសេន ច សត្តានំ ទុក្ខសុបនាទយោតិ តប្បដិបក្ខភូតេសុ ព្រហ្មវិហារេសុ សិទ្ធេសុ សុខសុបនាទយោ ហត្ថគតា ឯវ ហោន្តីតិ។

**ករុណាភាវនាវណ្ណនា**

**២៥៨**. **ករុណ**ន្តិ ករុណាព្រហ្មវិហារំ។ **និក្ករុណតាយា**តិ វិហេសាយ, “ឥធេកច្ចោ បាណិនា វា លេឌ្ឌុនា វា ទណ្ឌេន វា សត្ថេន វា អញ្ញតរញ្ញតរេន វា សត្តានំ វិហេឋនជាតិកោ ហោតី”តិ ឯវំ វុត្តវិហេឋនេតិ អត្ថោ។ **អាទីនវ**ន្តិ ទោសំ។ យថា តថា សត្តានំ វិហេឋនាយ បាបកោ វិបាកោ ឥធ ចេវ សម្បរាយេ ច។ តថា ហិ យោ សត្តេ ជីវិតា វោរោបនេន វា អង្គបច្ចង្គច្ឆេទនេន វា ធនជានិយា វា អលាភាយ វា អវាសាយ វា អនត្ថាយ វា អយសត្ថាយ វា បរិសំសក្កនេន វា អន្តមសោ យថាវជ្ជទស្សនេនបិ វិហេឋេតិ, តស្ស សោ បមាទវិហារោ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ អលាភាយបិ ហោតិ, លទ្ធស្ស បរិហានាយបិ ហោតិ, តន្និមិត្តំ បាបកោ កិត្តិសទ្ទោ អព្ភុគ្គច្ឆតិ, អវិសារទោ បរិសំ ឧបសង្កមតិ មង្កុភូតោ, សម្មូឡ្ហោ កាលំ ករោតិ, កាយស្ស ភេទា ទុគ្គតិ បាដិកង្ខា, សុគតិយម្បិ មនុស្សភូតោ ទុដ្ឋច្ឆោបិ ហោតិ នីចកុលិកោ, ទុព្ពណ្ណោបិ ហោតិ ទុទ្ទសិកោ, ពហ្វាពាធោបិ ហោតិ រោគពហុលោ, ទុគ្គតោបិ ហោតិ អប្បន្នបានោ, អប្បាយុកោបិ ហោតិ បរិត្តជីវិតោតិ ឯវមាទិអនេកានត្ថានុពន្ធិតា វិហេសាយ បច្ចវេក្ខិតព្ពា, តប្បដិបក្ខតោ ករុណាយ អានិសំសា បច្ចវេក្ខិតព្ពា។ តេន វុត្តំ “**និក្ករុណតាយ អាទីនវំ ករុណាយ ច អានិសំសំ បច្ចវេក្ខិត្វា**”តិ។ “**បិយោ ហី**”តិអាទិនា បឋមំ បិយបុគ្គលាទីសុ អនារម្ភស្ស ការណមាហ។ បិយំ ហិ បុគ្គលំ ករុណាយិតុមារភន្តស្ស ន តាវ បិយភាវោ វិគច្ឆតិ, អវិគតេ ច តស្មឹ កុតោ ករុណាយនា។ តេនាហ “**បិយដ្ឋានេយេវ តិដ្ឋតី**”តិ។ សេសបុគ្គលេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **លិង្គវិសភាគកាលកតានំ** អខេត្តភាវេ ការណំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។

យត្ថ បន បឋមំ អារភិតព្ពា, តំ បាឡិនយេនេវ ទស្សេតុំ “**កថញ្ច ភិក្ខូ**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **ទុគ្គត**ន្តិ ទលិទ្ទំ។ សោ ហិ ភោគបារិជុញ្ញតោ សុខសាធនានំ អភាវេន ទុក្ខំ គតោ ឧបគតោ ទុគ្គតោតិ វុច្ចតិ។ អថ វា **ទុគ្គត**ន្តិ ទុក្ខេន សមង្គិភាវំ គតំ។ **ទុរុបេត**ន្តិ កាយទុច្ចរិតាទីហិ ឧបេតំ។ គតិកុលរូបាទិវសេន វា តមភាវេ ឋិតោ **ទុគ្គតោ**។ កាយទុច្ចរិតាទីហិ ឧបេតត្តា តមបរាយណភាវេ ឋិតោ **ទុរុបេតោ**តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **បរមកិច្ចប្បត្ត**ន្តិ អតិវិយ កិច្ចមាបន្នំ មហាព្យសនំ និមុគ្គំ។ **អប្បេវ នាមា**តិ សាធុ វត។

**វជ្ឈេថ ន**ន្តិ “ឃាតេថ នំ ចោរ”ន្តិ ឯវំ បហិតាយ **រញ្ញោ អាណាយ ខាទនីយម្បិ...បេ.... ទេន្តិ** “ឥទានេវ មារិយមានោ ឯត្តកម្បិ សុខំ លភតូ”តិ។ **សុសជ្ជិតោ**តិ សុខានុភវនេ សន្នទ្ធោ។

**ឯតេនេវ ឧបាយេនា**តិ យេន យេន វិធិនា ឯតរហិ យថាវុត្តេ បរមកិច្ចបន្នេ អាយតឹ វា ទុក្ខភាគិម្ហិ បុគ្គលេ ករុណាយិតុំ ករុណា ឧប្បាទិតា, ឯតេនេវ នយេន។ **បិយបុគ្គលេ**តិ បិយាយិតព្ពបុគ្គលេ។ ឯតរហិ វា ទិស្សមានំ អាយតឹ វា ភាវិនី ទុក្ខប្បត្តឹ គហេត្វា ករុណា បវត្តេតព្ពាតិ សម្ពន្ធោ។ មជ្ឈត្តវេរីសុបិ ឯសេវ នយោ។ យោ ហិ សោ ករុណាយ វត្ថុភូតោ ទុវិធោ បុគ្គលោ វុត្តោ, កាមំ តត្ថ ករុណាភាវនា សុខេនេវ ឥជ្ឈតិ, ឥមិនា បន ភិក្ខុនា តត្ថ ភាវនំ បគុណតរំ កត្វា សីមាសម្ភេទំ កាតុំ តទនន្តរំ បិយបុគ្គលេ, តតោ មជ្ឈត្តេ, តតោ វេរិបុគ្គលេ ករុណា

ភាវេតព្ពា។ ភាវេន្តេន ច ឯកេកស្មឹ កោដ្ឋាសេ មុទុំ កម្មនិយំ ចិត្តំ កត្វា តទនន្តរេ តទនន្តរេ ឧបសំហរិតព្ពំ។ យស្ស បន វេរិបុគ្គលោ វា នត្ថិ, មហាបុរិសជាតិកត្តា វា អនត្ថំ ករោន្តេបិ វេរិសញ្ញាវ នុប្បជ្ជតិ, តេន មជ្ឈត្តេ មេ ចិត្តំ កម្មនិយំ ជាតំ, ឥទានិ វេរិម្ហិ ឧបសំហរាមីតិ ព្យាបារោវ ន កាតព្ពោ។ យស្ស បន អត្ថិ, តំ សន្ធាយាហ **“សចេ បនា”**តិអាទិ។

តត្ថ **បុព្ពេ វុត្តនយេនេវា**តិ មេត្តាកម្មដ្ឋានិកស្ស (វិសុទ្ធិ. ១.២៤០ អាទយោ) វុត្តនយេន។ **តំ មេត្តាយ វុត្តនយេនេវ។ វូបសមេតព្ព**ន្តិ “អថានេន បុរិមបុគ្គលេសូ”តិអាទិនា (វិសុទ្ធិ. ១.២៤៣), “កកចូបមឱវាទាទីនំ អនុស្សរតោ”តិអាទិនា (វិសុទ្ធិ. ១.២៤៣) ច មេត្តាភាវនាយ វុត្តេន នយេន តំ បដិឃំ វូបសមេតព្ពំ។ ឯវំ ឯតរហិ មហាទុក្ខប្បត្តោ សុខិតេបិ អកតកុសលតាយ អាយតឹ ទុក្ខុប្បត្តិយា វសេន ករុណាយនវិធឹ ទស្សេត្វា ឥទានិ កតកល្យាណេបិ តំ ទស្សេតុំ **“យោបិ ចេត្ថា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **តេស**ន្តិ ព្យសនានំ។ **វដ្ដទុក្ខំ អនតិក្កន្តត្តា**តិ សម្មាសម្ពុទ្ធេនាបិ អក្ខានេន បរិយោសាបេតុំ អសក្កុណេយ្យស្ស អនាគតស្ស អាបាយិកស្ស សុគតីសុបិ ជាតិជរាទិភេទស្សាតិ អបរិមិតស្ស សំសារទុក្ខស្ស អនតិក្កន្តភាវតោ។ **សព្ពថាបិ ករុណាយិត្វា**តិ ទុក្ខប្បត្តិយា, សុខប្បត្តិយា អកតកុសលតាយ វា កតាកុសលតាយ វាតិ សព្ពបការេនបិ ករុណាយ វត្ថុភាវស្ស សល្លក្ខណេន តស្មឹ តស្មឹ បុគ្គលេ ករុណំ កត្វា ករុណាភាវនំ វឌ្ឍេត្វា។ **វុត្តនយេនេវា**តិ “អថានេន បុនប្បុនំ មេត្តាយន្តេនា”តិអាទិនា (វិសុទ្ធិ. ១.២៤៣) **មេត្តាភាវនាយំ** វុត្តេន នយេន។ **តំ និមិត្ត**ន្តិ សីមាសម្ភេទវសេន បវត្តំ សមថនិមិត្តំ។ **មេត្តាយ វុត្តនយេនេវា**តិ យថា មេត្តាភាវនាយំ “អប្បកសិរេនេវា”តិអាទិនា (វិសុទ្ធិ. ១.២៥៣) **តិកចតុក្កជ្ឈានវសេន អប្បនា** “ឯកំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតី”តិអាទិនា (វិសុទ្ធិ. ១.២៥៣-២៥៤) តស្សា វឌ្ឍនា ច វុត្តា, ឯវមិធ ករុណាភាវនាយំ តិកចតុក្កជ្ឈានវសេន អប្បនា វេទិតព្ពា ច វឌ្ឍេតព្ពា ច, តថេវស្សា វឌ្ឍនាវិធិបិ វេទិតព្ពាតិ អធិប្បាយោ។ **វុត្តនយេនេវា**តិ អវធារណេន “បឋមំ វេរិបុគ្គលោ ករុណាយិតព្ពោ”តិ ឥទំ យថា បាឡិវិរុទ្ធំ, ឯវំ យុត្តិវិរុទ្ធម្បីតិ ឥមមត្ថំ ទីបេតិ។ បឋមំ ហិ វេរឹ សមនុស្សរតោ កោធោ ឧប្បជ្ជេយ្យ, ន ករុណា។ អត្តាបិ សក្ខិភាវេន ករុណាយនវសេន គហេតព្ពោ, សោ កិមិតិ បច្ឆា គយ្ហតីតិ។ **“អប្បនា វឌ្ឍេតព្ពា”**តិ ឥមិនា ច អប្បនាប្បត្តចិត្តស្សេវ “ករុណាសហគតេន ចេតសា ឯកំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ៣.៣០៨; ម. និ. ១.៧៧, ៥០៩; ២.៣០៩, ៣១៥, ៤៥២, ៤៧១; ៣.២៣០) វុត្តវិកុព្ពនា ឥជ្ឈតីតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោ។

ករុណាបទមត្តមេវ ចស្សា បាឡិយា វិសេសោតិ តំ អនាមសិត្វា បដិសម្ភិទាយំ វុត្តវិកុព្ពនា, មេត្តាយ វុត្តអានិសំសា ច ឥធ លព្ភន្តីតិ ទស្សេតុំ **“តតោ បរំ…បេ…. វេទិតព្ពា”**តិ វុត្តំ។ តត្ថ **តតោ បរ**ន្តិ “ករុណាសហគតេន ចេតសា”តិ (ទី. និ. ៣.៣០៨; ម. និ. ១.៧៧, ៥០៩; ២.៣០៩, ៣១៥, ៤៥២, ៤៧១; ៣.២៣០) វុត្តវិកុព្ពនតោ ឧបរិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

## មុទិតាភាវនាវណ្ណនា

**២៦០. បិយបុគ្គលាទីសូ**តិ បិយមជ្ឈត្តវេរីសុ ន អារភិតព្ពា។ មុទិតាភាវនាតិ វិភត្តិ បរិណាមេត្វា យោជនា។ **ន ហី**តិអាទិ តត្ថ ការណវចនំ។ **បិយភាវមត្តេនា**តិ ឯត្ថ **មត្ត**-សទ្ទោ វិសេសនិវត្តិ អត្ថោ, តេន សោមនស្សបដិសន្ធិកតាទិសិទ្ធា និច្ចប្បហំសិតមុខតា, បុព្ពភាសិតា, សុខសម្ភាសតា, សខិលតា, សម្មោទកតាតិ ឯវមាទិកេ មុទិតាយ បទដ្ឋានភូតេ វិសេសេ ឧល្លិង្គេតិ, ឦទិសេហិ វិសេសេហិ វិរហិតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឯវ**-ការេន បន បិយបុគ្គលស្ស សុខសមប្បិតតាទឹ, មុទិតាយ ច ហេតុភូតំ បមោទប្បវត្តឹ និវត្តេតិ។ បិយបុគ្គលេបិ ហិ បរមាយ សម្បត្តិយា បមុទិតេ ហដ្ឋតុដ្ឋេ ភិក្ខុនោ មុទិតោកាសំ លភេយ្យ។ វក្ខតិ ហិ “បិយបុគ្គលំ វា”តិអាទិ។ អាទិតោ មជ្ឈត្តបុគ្គលំ អនុស្សរន្តស្ស ឧទាសិនតា សណ្ឋាតិ, វេរឹ សមនុស្សរន្តស្ស កោធោ ឧប្បជ្ជតិ។ តេនាហ **“បគេវ មជ្ឈត្តវេរិនោ”**តិ។

បមោទប្បវត្តិយា សោណ្ឌសទិសោ សហាយោ **សោណ្ឌសហាយោ។ មុទិតមុទិតោវា**តិ បសាទសោម្មតាយ អតិវិយ មុទិតោ ឯវ។ បសាទេ ហិ ឥទំ អាមេឌិតំ។ ឯវំ អដ្ឋកថានយេន អាទិតោ មុទិតាភាវនាយ វត្ថុំ ទស្សេត្វា ឥទានិ បាឡិនយេន ទស្សេតុំ **“បិយបុគ្គលំ វា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សុខិត**ន្តិ សញ្ជាតសុខំ, សុខប្បត្តន្តិ អត្ថោ។ **សជ្ជិត**ន្តិ សុខានុភវនេ សន្នទ្ធំ បដិយត្តសុខសាធនំ។ **អហោ សាធូ**តិ តស្ស សត្តស្ស សម្បត្តិយំ សម្បជញ្ញបុព្ពបមោទនាការទស្សនំ។ បុន **អហោ សុដ្ឋូ**តិ តស្ស បមោទនស្ស ពហុលីការទស្សនំ។ **បិយំ មនាប**ន្តិ ឯត្ថ **មនាប**-គ្គហណេន បាឡិយម្បិ អតិប្បិយសហាយកោ អធិប្បេតោតិ ឯកេ។

**អតីតេ**តិ តស្មឹយេវ អត្តភាវេ អតីតេ។ **អនាគតេ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ន ហិ ភវន្តរគតេ ព្រហ្មវិហារភាវនា រុហតិ។ យទិ ឯវំ, អតីតានាគតេ កថន្តិ? នាយំ ទោសោ។ “សោ ឯវាយំ ទត្តោ តិស្សោ”តិ អទ្ធា

បច្ចុប្បន្នតាយ វិជ្ជមានភាវេន គហេតព្ពតោ។ កថំ បនស្ស អនាគតេ សម្បត្តិ អារម្មណំ ហោតីតិ? អាទេសាទិតោ, បច្ចុប្បន្នាយ វា បយោគសម្បត្តិយា អនុមានតោ លទ្ធាយ គហេតព្ពតោ។

**បិយបុគ្គលេ**តិ សោណ្ឌសហាយសញ្ញិតេ អតិប្បិយបុគ្គលេ, បិយបុគ្គលេ ច។ ទុវិធោបិ ចេស ឥធ បិយភាវសាមញ្ញតោ “បិយបុគ្គលោ”តិ វុត្តោ។ **អនុក្កមេនា**តិ អតិប្បិយបុគ្គលោ បិយបុគ្គលោ មជ្ឈត្តោ វេរីតិ ចតូសុ កោដ្ឋាសេសុ ឯកេកស្មិំ កម្មដ្ឋានំ បគុណំ, មុទុំ, កម្មនិយញ្ច កត្វា សេសេសុ ឧបសំហរណានុក្កមេន។ កិញ្ចាបិ ចតូសុ ជនេសុ សមចិត្តតាវ **សីមាសម្ភេទោ** សីមា សម្ភិជ្ជតិ ឯតាយាតិ កត្វា។ ភាវនាយ បន តថា ពហុសោ បវត្តមានាយ បុរិមសិទ្ធំ ហេតុំ, ឥតរំ ផលញ្ច កត្វា វុត្តំ **“សមចិត្តតាយ សីមាសម្ភេទំ កត្វា”**តិ។ យថាវុត្ត សីមាភាវោ វា សីមាសម្ភេទោតិ វុត្តំ **“សមចិត្តតាយ សីមាសម្ភេទំ កត្វា”**តិ។ សេសមេត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

## ឧបេក្ខាភាវនាវណ្ណនា

**២៦១**. **ឧបេក្ខាភាវន**ន្តិ ឧបេក្ខាព្រហ្មវិហារភាវនំ។ យស្មា បុរិមព្រហ្មវិហារត្តយនិស្សន្ទោ ចតុត្ថព្រហ្មវិហារោ, តស្មា វុត្តំ **“មេត្តាទីសុ បដិលទ្ធតិកចតុក្កជ្ឈានេនា”**តិ។ **បគុណតតិយជ្ឈានា**តិ សុភាវិតំ វសីភាវំ បាបិតំ បគុណំ, តថារូបា តតិយព្រហ្មវិហារជ្ឈានតោ។ អប្បគុណំ ហិ ឧបរិឈានស្ស បទដ្ឋានំ ន ហោតិ។ ចតុក្កនយវសេន ចេត្ថ តតិយគ្គហណំ។ **សុខិតា ហោន្តូតិអាទិវសេនា**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន “និទ្ទុក្ខា ហោន្តូ”តិ ឯវមាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សត្តកេលាយនំ** សត្តេសុ មមាយនំ មមត្តករណំ, តថា មនសិការេន យោគោ **សត្តកេលាយនមនសិការយុត្តត្តំ,** តស្មា។ មេត្តាទីនំ រាគគេហស្សិតទោមនស្សសោមនស្សានំ អាសន្នវុត្តិតាយ យថារហំ **បដិឃានុនយសមីបចារិតា** វេទិតព្ពា។ អថ វា “សុខិតា ហោន្តុ, ទុក្ខតោ មុច្ចន្តុ មោទន្តូ”តិ ហិតេសិតភាវប្បវត្តិយា តិស្សន្នម្បិ អនុនយស្ស អាសន្នចារិតា។ សតិ ច តព្ពិបរិយាយេ លោហិតុប្បកោបេ បុព្ពោ វិយ លទ្ធោកាសមេវេត្ថ បដិឃន្តិ អវិសេសេន តាសំ បដិឃានុនយសមីបចារិតា ទដ្ឋព្ពា។

**“សោមនស្សយោគេន ឱឡារិកត្តា”**តិ ឥទំ តតិយជ្ឈានស្ស វសេន វុត្តំ, តតោ វុដ្ឋិតស្ស ឥទមាទីនវទស្សនន្តិ។ មេត្តាទិវសេន បន ឱឡារិកភាវេ វុច្ចមានេ វិតក្កវិចារបីតិយោគេនេវ ឱឡារិកតា វត្តព្ពា សិយា, តាហិបិ តាសំ សមាយោគសម្ភវតោ, ឧបេក្ខាយ ច តទភាវតោ។ ន វា វត្តព្ពា តតិយជ្ឈានិកានំយេវ មេត្តាទីនំ ឥធាធិប្បេតត្តា, តំតំឈានសមតិក្កមេនេវ ច តំតំឈានិកា មេត្តាទយោបិ សមតិក្កន្តា ឯវ នាម ហោន្តិ, ឈានសាមញ្ញេន វិយ មេត្តាទិសាមញ្ញេន វោហារមត្តំ។ **បុរិមាសូ**តិ មេត្តាករុណាមុទិតាសុ។ **សន្តភាវតោ**តិ យថាវុត្តសត្តកេលាយនាទិអនុបសន្តភាវាភាវតោ ឧបេក្ខាយ សន្តភាវតោ។ “សន្តភាវតោ”តិ ច ឥទំ និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។ សុខុមតា បណីតតា វិទូរកិលេសតា វិបុលផលតាតិ ឯវមាទយោបិ ឧបេក្ខាយ អានិសំសា ទដ្ឋព្ពា។ **បកតិមជ្ឈត្តោ**តិ កិញ្ចិ ការណំ អនបេក្ខិត្វា បកតិយា សភាវេនេវ ឥមស្ស ភិក្ខុនោ ឧទាសិនបក្ខេ ឋិតោ។ **អជ្ឈុបេក្ខិត្វា**តិ អត្តនា កតកម្មវសេនេវ អយមាយស្មា អាគតោ គច្ឆតិ ច, ត្វម្បិ អត្តនា កតកម្មវសេនេវ អាគតោ គច្ឆសិ ច, ន តស្ស តវ បយោគេន កិញ្ចិ សុខំ វា ឧបនេតុំ, ទុក្ខំ វា អបនេតុំ លព្ភា, កេវលំ បនេតំ ចិត្តស្ស អនុជុកម្មំ, យទិទំ មេត្តាយនាទិនា សត្តេសុ កេលាយនំ។ ពុទ្ធាទីហិ អរិយេហិ គតមគ្គោ ចេស អបណ្ណកបដិបទាភូតោ, យទិទំ សព្ពសត្តេសុ មជ្ឈត្តតាតិ ឯវំ បដិបក្ខដិគុច្ឆាមុខេន មជ្ឈត្តតាយ សមុបជាតគារវពហុមានាទរោ តំ បុគ្គលំ បុនប្បុនំ អជ្ឈុបេក្ខតិ, តត្ថ ច សវិសេសំ ឧបេក្ខំ បច្ចុបដ្ឋបេតិ, តស្ស តថា បដិបជ្ជតោ បកតិយាបិ ឧទាសិនត្តា សាតិសយំ តត្ថ មជ្ឈត្តតា សណ្ឋាតិ ។ ភាវនាពលេន នីវរណានិ វិក្ខម្ភិតានេវ ហោន្តិ, កិលេសា សន្និសិន្នា ឯវ ហោន្តិ, សោ តំ ឧបេក្ខំ បិយបុគ្គលាទីសុ ឧបសំហរតិ។ តេនាហ **“ឧបេក្ខា ឧប្បាទេតព្ពា។ តតោ បិយបុគ្គលាទីសូ”**តិ។ **ឯកំ បុគ្គល**ន្តិ ឯត្ថ អញ្ញត្ថោ **ឯក**-សទ្ទោ “ឥត្ថេកេ អភិវទន្តី”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.២៧) វិយ។ ឯកវចនេនេវ ចេត្ថ សង្ខ្យាវិសេសោ សិទ្ធោ, តស្មា អញ្ញំ ឯកំ បុគ្គលន្តិ អយមេត្ថ អត្ថោ។ តេន អត្តានំ និវត្តេតិ។ **“នេវ មនាប”**ន្តិ ឥមិនា បិយបុគ្គលំ, អតិប្បិយសហាយកញ្ច និវត្តេតិ, អត្តានម្បិ វា អត្តនិ អមនាបតាយ អភាវតោ។ **“ន អមនាប”**ន្តិ ឥមិនា អប្បិយំ, វេរិបុគ្គលញ្ច, បារិសេសតោ មជ្ឈត្តបុគ្គលស្ស គហណំ អាបន្នំ។ ឥតិ **“ឯកំ បុគ្គលំ នេវ មនាបំ នាមនាប”**ន្តិ ឥមិនា អត្តនោ, បិយាទីនញ្ច បដិក្ខេបមុខេន ឧទាសិនបុគ្គលំ ទស្សេតិ។

**វុត្តនយេនា**តិ “យ្វាស្ស បកតិមជ្ឈត្តោ”តិអាទិនា អនន្តរំ វុត្តេន នយេន។ អត្តសិនេហស្ស ពលវភាវតោ វេរិតោបិ អត្តនិ មជ្ឈត្តតាយ ទុរុបសំហារត្តា “ឥមេសុ ច អត្តនិ ចា”តិ អត្តា បច្ឆា វុត្តោ។ **បឋវីកសិណេ វុត្តនយេនេវា**តិ “អយំ សមាបត្តិ អាសន្នបីតិបច្ចត្ថិកា”តិអាទិនា (វិសុទ្ធិ. ១.៨៧) បឋវីកសិណេ វុត្តនយេន។ យំ ហិ ហេដ្ឋា “បគុណតតិយជ្ឈានា វុដ្ឋាយា”តិអាទិ (វិសុទ្ធិ. ១.៨៧) វុត្តំ, តំ ហេដ្ឋា តីសុ ព្រហ្មវិហារេសុ, ចតុត្ថព្រហ្មវិហារេ ច អាទីនវានិសំសទស្សនវសេន វុត្តំ។ ឥទំ បន តតិយជ្ឈានេ អាទីនវំ, ចតុត្ថជ្ឈានេ ច អានិសំសំ ទិស្វា

ចតុត្ថាធិគមាយ យោគំ ករោន្តស្ស ចតុត្ថជ្ឈានស្ស ឧប្បជ្ជនាការទស្សនំ។ តស្មា តត្ថ វុត្តំ “បថវីសទិសំ អបនេត្វា តទេវ និមិត្តំ អារម្មណំ កត្វា មនោទ្វារាវជ្ជនំ ឧប្បជ្ជតី”តិអាទិនា យោជេតព្ពំ។

**បថវីកសិណាទីសូ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សេសកសិណានិ, អស្សាសបស្សាសនិមិត្តញ្ច សង្គណ្ហាតិ។ កាមំ កសិណានាបានេសុ ឧប្បន្នស្សាបិ តតិយជ្ឈានស្ស ឧបេក្ខាព្រហ្មវិហារេន រូបាវចរជ្ឈានាទិតាយ អត្ថេវ សភាគតា, តំ បន អការណំ អារម្មណស្ស វិសទិសតាយាតិ អាហ “**អារម្មណវិសភាគតាយា**”តិ។ ននុ ច អញ្ញថាវ កសិណាទិភាវនា, អញ្ញថា ព្រហ្មវិហារភាវនាតិ ភាវនាវសេនាបិ យថាវុត្តជ្ឈានានំ អត្ថេវ វិសទិសតាតិ? សច្ចមេតំ, ភាវនាវសេន បន វិសទិសតា អនុប្បត្តិយា ន ឯកន្តិកំ ការណំ។ តថា ហិ អញ្ញថាវ មេត្តាទិភាវនា , អញ្ញថា ឧបេក្ខាភាវនា។ តថាបិ សត្តេសុ យថាបវត្តិតំ ហិតេសិតាទិអាការំ ព្យតិរេកមុខេន អាមសន្តី, តតោ វិនិវត្តមានរូបេន អជ្ឈុបេក្ខនាការេន ព្រហ្មវិហារុបេក្ខា បវត្តតិ។ តថា ហិ វក្ខតិ “កម្មស្សកា សត្តា, តេ កស្ស រុចិយា សុខិតា វា ភវិស្សន្តី”តិអាទិ (វិសុទ្ធិ. ១.២៦៣)។ អារម្មណសភាគតាបិ ចេត្ថ អត្ថីតិ មេត្តាទិវសេន បដិលទ្ធតតិយជ្ឈានស្ស តជ្ជាតិ ឧបេក្ខាព្រហ្មវិហារោ។ តេន វុត្តំ “**មេត្តាទីសូ**”តិអាទិ។ តត្ថ **មេត្តាទីសូ**តិ មេត្តាទីសុ និប្ផាទេតព្ពេសុ, មេត្តាទិវសេនាតិ អត្ថោ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

## បកិណ្ណកកថាវណ្ណនា

**២៦២**. **ព្រហ្មត្តមេនា**តិ ឯត្ថ សម្មុតិព្រហ្មានោ ឧបបត្តិព្រហ្មានោ វិសុទ្ធិព្រហ្មានោតិ តិវិធា ព្រហ្មានោ។

> “សម្បន្នំ សាលិកេទារំ, សុវា ភុញ្ជន្តិ កោសិយ;
> បដិវេទេមិ តេ ព្រហ្មេ, ន នេ វារេតុមុស្សហេ។ (ជា. ១.១៤.១);
>
> បរិព្ពជ មហាព្រហ្មេ, បចន្តញ្ញេបិ បាណិនោ”តិ។ (បាចិ. ៦៤៧) –

ច ឯវមាទីសុ ហិ ព្រហ្មសទ្ទេន សម្មុតិព្រហ្មានោ វុត្តា។

> “អបារុតា តេសំ អមតស្ស ទ្វារា,
> យេ សោតវន្តោ បមុញ្ចន្តុ សទ្ធំ;
> វិហឹសសញ្ញី បគុណំ ន ភាសឹ,
> ធម្មំ បណីតំ មនុជេសុ ព្រហ្មេ”។

“អថ ខោ ព្រហ្មា សហម្បតី”តិ (ទី. និ. ២.៧១; ម. និ. ១.២៨៣; ២.៣៤០; សំ. និ. ១.១៧២; មហាវ. ៩) ច ឯវមាទីសុ ព្រហ្មសទ្ទេន ឧបបត្តិព្រហ្មានោ វុត្តា។ “ព្រហ្មចក្កំ បវត្តេតី”តិអាទិ (ម. និ. ១.១៤៨; សំ. និ. ២.២១; អ. និ. ៤.៨; ៥.១១; បដិ. ម. ២.៤៤) វចនតោ “ព្រហ្ម”ន្តិ អរិយធម្មោ វុច្ចតិ, តតោ និព្ពត្តត្តា អវិសេសេន សព្ពេបិ អរិយា វិសុទ្ធិព្រហ្មានោ នាម បរមត្ថព្រហ្មតាយ។ វិសេសតោ បន “ព្រហ្មាតិ, ភិក្ខវេ, តថាគតស្សេតំ អធិវចន”ន្តិ វចនតោ សម្មាសម្ពុទ្ធោ ឧត្តមព្រហ្មា នាម សទេវកេ លោកេ ព្រហ្មភូតេហិ គុណេហិ ឧក្កំសបារមិប្បត្តិតោ។ ឥតិ ព្រហ្មានំ ឧត្តមោ, ព្រហ្មា ច សោ ឧត្តមោ ចាតិ វា **ព្រហ្មុត្តមោ,** ភគវា។ តេន **កថិតេ** “សោ មេត្តាសហគតេន ចេតសា”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.៥៥៦; ៣.៣០៨; ម. និ. ១.៧៧, ៤៥៩, ៥០៩; ២.៣០៩, ៣១៥, ៤៥១, ៤៧១) តត្ថ តត្ថ វេនេយ្យានំ ទេសិតេ។ **ឥតី**តិ ឯវំ យថាវុត្តេន ភាវនាក្កមេន ចេវ អត្ថវណ្ណនាក្កមេន ច **វិទិត្វា** ជានិត្វា។ **បកិណ្ណកកថាបិ វិញ្ញេយ្យា**តិ បុព្ពេ វិយ អសាធារណំ តំតំព្រហ្មវិហារបដិនិយតមេវ អត្ថំ អគ្គហេត្វា សាធារណភាវតោ តត្ថ តត្ថ បកិណ្ណកំ វិសដំ អត្ថំ គហេត្វា បវត្តិតា បកិណ្ណកកថាបិ វិជានិតព្ពា។

**មេជ្ជតី**តិ ធម្មតោ អញ្ញស្ស កត្តុនិវត្តនត្ថំ ធម្មមេវ កត្តារំ កត្វា និទ្ទិសតិ។ **សិនិយ្ហតី**តិ ឯត្ថ សត្តេសុ ព្យាបជ្ជនវសេន លូខភាវស្ស បដិបក្ខភូតំ ញាណបុព្ពង្គមំ ហិតាការបវត្តិវសេន សិនេហនំ ទដ្ឋព្ពំ, ន តណ្ហាយនវសេន។ តំ ហិ មោហបុព្ពង្គមំ លុព្ភនសភាវំ, ឥទំ បន អទុស្សនសភាវំ អលោភសម្បយុត្តំ។ ននុ ច តណ្ហាសិនេហោបិ ព្យាបាទវិរោធី តេន សហានវដ្ឋានតោ។ យទិបិ តេន សហ ឯកស្មឹ ចិត្តេ នប្បវត្តតិ, វិរោធី បន ន ហោតិ អប្បហាយកតោ។ មេជ្ជតីតិ **មិត្តោ,** ហិតជ្ឈាសយោ ខន្ធប្បពន្ធោ, តប្បរិយាបន្នតាយ មិត្តេ ភវា, មិត្តេ វា អារម្មណភូតេ បិយេ បុគ្គលេ ភវា, មិត្តស្ស ឯសា បវត្តិ មេជ្ជនវសេន វាតិ វេទិតព្ពា។

**ករោតីតិ ករុណា,** កឹ ករោតិ, កេសំ, កឹ និមិត្តន្តិ អាហ “**បរទុក្ខេ សតិ សាធូនំ ហទយកម្បន**”ន្តិ។ **កម្បន**ន្តិ ច បរេសំ ទុក្ខំ ទិស្វា តស្ស អបនេតុកាមស្ស អសហនាការេន ចិត្តស្ស អញ្ញថត្តំ។ តយិទំ សប្បុរិសានំយេវ

ហោតីតិ អាហ “**សាធូន**”ន្តិ។ សប្បុរិសា ហិ សបរហិតសាធនេន “សាធូ”តិ វុច្ចន្តិ។ **វិនាសេតី**តិ អទស្សនំ គមេតិ, អបនេតីតិ អត្ថោ។ តេនេត្ថ ហីសនំ អបនយនន្តិ ទស្សេតិ។ បរទុក្ខាបនយនាការប្បវត្តិលក្ខណា ហិ ករុណា។ **ផរណវសេនា**តិ ផុសនវសេន, អារម្មណករណវសេនាតិ អត្ថោ។ អារម្មណករណញ្ចេត្ថ ទុក្ខិតេសុ ទុក្ខាបនយនាការេនេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

**មោទន្តិ តាយា**តិ មោទនកិរិយាយ មុទិតាយ ករណភាវនិទ្ទេសោ, ស្វាយំ ឧបចារសិទ្ធោ, មុទិតាវិនិមុត្តោ នត្ថិ តត្ថ កោចិ កត្តាតិ តមេវ កត្តុភាវេន និទ្ទិសតិ “**សយំ វា មោទតី**”តិ, អយម្បិ ឧបចារនិទ្ទេសោវ។ ធម្មានំ អវសវត្តនតោតិ វសវត្តិភាវនិវារណត្ថំ “**មោទនមត្តមេវ វា តន្តិ មុទិតា**”តិ អាហ។

បិយាទីសុ បក្ខបាតុបច្ឆេទនមុខេន ឧទាសិនភាវសង្ខាតា ឧបបត្តិតោ ឥក្ខា ឧបេក្ខា។ តេនាហ “**អវេរា ហោន្តូ**”តិអាទិ។ តត្ថ **ឧបេក្ខតី**តិ កត្តុនិទ្ទេសេ ការណំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។

**២៦៣**. **ហិតោ** នាម អត្ថចរោ, តស្ស **ហិតាការប្បវត្តិលក្ខណា**តិ សត្តានំ ហិតចរណាការេន បវត្តិលក្ខណា, ហិតាការស្ស វា បវត្តនលក្ខណា។ **ហិតូបសំហាររសា**តិ សត្តេសុ ហិតស្ស ឧបនយនកិច្ចា, ឧបនយនសម្បត្តិកា វា។ “អនត្ថំ មេ អចរី”តិអាទិនា (ធ. ស. ១២៣៧; វិភ. ៩០៩) បវត្តនកស្ស អាឃាតស្ស វិនយនាការេន បច្ចុបតិដ្ឋតិ, ញាណស្ស គោចរភាវំ គច្ឆតិ, យត្ថ វា សយំ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ថ អាឃាតវិនយនំ បច្ចុបដ្ឋបេតីតិ **អាឃាតវិនយបច្ចុបដ្ឋានា**។ អមនាបានម្បិ សត្តានំ បដិក្កូលេ អប្បដិក្កូលសញ្ញិតារូបេន, បគេវ មនាបានំ យំ មនាបភាវទស្សនំ, តថាបវត្តោ យោនិសោមនសិការោ, តំ បទដ្ឋានំ ឯតិស្សាតិ **មនាបភាវទស្សនបទដ្ឋានា**។ **ព្យាបាទូបសមោ**តិ ព្យាបាទស្ស វិក្ខម្ភនវសេន វូបសមោ។ **សម្បត្តី**តិ សម្បជ្ជនំ សម្មទេវ និព្ពត្តិ។ **សិនេហសម្ភវោ**តិ តណ្ហាសិនេហស្ស ឧប្បត្តិ។ **វិបត្តី**តិ វិនាសោ។ មេត្តាមុខេន ហិ រាគោ វញ្ចេតិ។

ករុណាទីនំ លក្ខណាទីសុ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្វោ។ វិសេសមត្តមេវ វណ្ណយិស្សាម។ សត្តានំ បវត្តទុក្ខស្ស អបនយនាការោ។ អបនយនំ បន ហោតុ វា មា វា, យោ ទុក្ខាបនយនាការោ, តថាបវត្តិលក្ខណា **ទុក្ខាបនយនាការប្បវត្តិលក្ខណា**។ អបនេតុកាមតាយ បរេសំ ទុក្ខស្ស អសហនំ អនធិវាសនំ **បរទុក្ខាសហនំ**។ ន វិហឹសា អវិហឹសា, សត្តានំ អវិហេឋនំ។ តំ បច្ចុបដ្ឋបេតិ, វិហឹសាយ វា បដិបក្ខភាវេន បច្ចុបតិដ្ឋតីតិ **អវិហឹសាបច្ចុបដ្ឋានា**។ **វិហឹសូបសមោ**តិ ឯត្ថ វិហឹសន្តិ ឯតាយ សត្តេ, វិហឹសនំ វា នេសំ តន្តិ វិហឹសា , សត្តានំ វិហេឋនាការេន បវត្តោ ករុណាយ បដិបក្ខភូតោ បដិឃចិត្តុប្បាទោ។ ករុណាមុខេន សោកោ វញ្ចេតីតិ អាហ “**សោកសម្ភវោ វិបត្តិ**”តិ។

**បមោទនលក្ខណា**តិ បរសម្បត្តិយា បមោទនលក្ខណា។ **អនិស្សាយនរសា**តិ ឥស្សាយនស្ស ឧសូយនស្ស បដិបក្ខភាវកិច្ចា។ សត្តានំ សម្បត្តិយា, បន្តសេនាសនេសុ, អធិកុសលធម្មេសុ ច អសហនំ អរមណំ អរតិឥច្ចេវ សង្គហំ គច្ឆតិ, តស្សា វិហននាការេន បច្ចុបតិដ្ឋតិ, តស្ស វា វិឃាតំ វូបសមំ បច្ចុបដ្ឋបេតីតិ **អរតិវិឃាតបច្ចុបដ្ឋានា**។

បហាសោ គេហសិតបីតិវសេន បហដ្ឋភាវោ ឧប្បិលាវិតត្តំ។ **សត្តេសុ សមភាវទស្សនរសា**តិ បិយាទិភេទេសុ សព្ពសត្តេសុ ឧទាសិនវុត្តិយា សមភាវស្សេវ ទស្សនកិច្ចា, ឧបបត្តិតោ ឥក្ខណតោ សមភាវេនេវ តេសំ គហណកិច្ចាតិ អត្ថោ។ សត្តេសុ បដិក្កូលាបដិក្កូលាការានំ អគ្គហណតោ តត្ថ បដិឃានុនយានំ វូបសមនាការេន វុត្តិយា តេសំ វូបសមំ វិក្ខម្ភនំ បច្ចុបដ្ឋបេតីតិ **បដិឃានុនយវូបសមបច្ចុបដ្ឋានា**។ **ឯវំ បវត្តកម្មស្សកតាទស្សនបទដ្ឋានា**តិ ឯត្ថ “**ឯវ**”ន្តិ ឥមិនា ព្យតិរេកមុខេន ហិតូបសំហារទុក្ខាបនយនសម្បត្តិបមោទនាការេន បច្ចាមសន្តោ មេត្តាទីនំ តិស្សន្នំ បវត្តិអាការបដិសេធនមុខេន បវត្តំ កម្មស្សកតាញាណំ ឧបេក្ខាព្រហ្មវិហារស្ស អាសន្នការណំ, ន យំ កិញ្ចីតិ ទស្សេតិ។

**២៦៤**. **វិបស្សនាសុខញ្ចេវ ភវសម្បត្តិ ចា**តិ ឯត្ថ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារោ ចាតិ វត្តព្ពំ។ តម្បិ ហិ នេសំ សាធារណបយោជនំ។ តថា “សុខំ សុបតី”តិអាទយោ (អ. និ. ៨.១; ១១.១៥) ឯកាទសានិសំសា។ តេ បន ហេដ្ឋា វុត្តា ឯវាតិ ឥធ ន គហិតា។

និស្សរតិ អបគច្ឆតិ ឯតេនាតិ **និស្សរណំ**, បហាយកំ។ កាមញ្ចេតេហិ បញ្ចបិ នីវរណានិ, តទេកដ្ឋា ច បាបធម្មា វិក្ខម្ភនវសេន បហីយន្តិ, ឧជុវិបច្ចនីកទស្សនវសេន បន ព្យាបាទាទយោ **បាឡិយំ** (ទី. និ. ៣.៣២៦; អ. និ. ៦.១៣) វុត្តា។ ឯវញ្ច កត្វា រាគនិស្សរណតាវចនំ ឧបេក្ខាព្រហ្មវិហារស្ស សុដ្ឋុ សមត្ថិតំ ទដ្ឋព្ពំ។

**២៦៥. ឯត្ថា**តិ ឯតេសុ ព្រហ្មវិហារេសុ។ មេត្តា សត្តេសុ យថារហំ ទានបិយវចនាទិសីលសុតាទិគុណគហណវសេន បវត្តតិ។ តេន វុត្តំ “សត្តានំ មនាបភាវទស្សនបទដ្ឋានា”តិ។ រាគោបិ តត្ថ យថា តថា គុណគ្គហណមុខេនេវ បវត្តតិ មនាបសញ្ញាបលោភតោតិ អាហ “**គុណទស្សនសភាគតាយា**”តិ។ តស្មា មិត្តមុខសបត្តោ វិយ តុល្យាការេន ទូសនតោ **រាគោ** មេត្តាយ **អាសន្នបច្ចត្ថិកោ, សោ លហុំ ឱតារំ លភតិ** សតិសម្មោសមត្តេនាបិ មេត្តំ អបនីយ តស្សា វត្ថុស្មិំ ឧប្បជ្ជនារហត្តា ។ **តតោ**តិ រាគតោ, រាគស្ស វា ឱតារលាភតោ។ **សភាគវិសភាគតាយា**តិ សភាគស្ស, សភាគេន វា វិសភាគតាយ។ សត្តេសុ ហិ មនាបាការគាហិនោ មេត្តាសភាគស្ស តព្ពិបរីតសភាវោ ព្យាបាទោ តេន វិសភាគោ។ តស្មា សោ ឱតារំ លភមានោ ចិរេនេវ លភេយ្យាតិ បុរិសស្ស ទូរេ ឋិតសបត្តោ វិយ មេត្តាយ ទូរបច្ចត្ថិកោ។ **តតោ**តិ ព្យាបាទតោ។ **និព្ភយេនា**តិ អនុស្សង្កនបរិសង្កនេន, លទ្ធបតិដ្ឋាយ មេត្តាយ ព្យាបាទេន ទុប្បធំសិយត្តាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**មេត្តាយិស្សតី**”តិអាទិ។

**ឥដ្ឋាន**ន្តិ បិយានំ។ **កន្តាន**ន្តិ កមនីយានំ។ **មនាបាន**ន្តិ មនវឌ្ឍនកានំ។ តតោ ឯវ មនោ រមេន្តីតិ **មនោរមានំ។ លោកាមិសបដិសំយុត្តាន**ន្តិ តណ្ហាសន្និស្សិតានំ។ **អប្បដិលាភតោ សមនុបស្សតោ**តិ អប្បដិលាភេន អហមិមេ ន លភាមីតិ បរិតស្សតោ។ **អតីត**ន្តិ អតិក្កន្តំ។ **និរុទ្ធ**ន្តិ និរោធប្បត្តំ។ **វិបរិណត**ន្តិ សភាវវិគមេន វិគតំ។ **សមនុស្សរតោ**តិ អនុត្ថុននវសេន ចិន្តយតោ។ **គេហសិត**ន្តិ កាមគុណនិស្សិតំ។ “**អាទិនា**”តិ ឥមិនា “សោតវិញ្ញេយ្យានំ សទ្ទាន”ន្តិ ឯវមាទី សង្គណ្ហាតិ។ **វិបត្តិទស្សនសភាគតាយា**តិ យេសុ សត្តេសុ ភោគាទិវិបត្តិទស្សនមុខេន ករុណា បវត្តតិ, តេសុ តន្និមិត្តមេវ អយោនិសោ អាភោគេ សតិ យថាវុត្តទោមនស្សមុខេន សោកោ ឧប្បជ្ជេយ្យ, សោ ករុណាយ អាសន្នបច្ចត្ថិកោ។ សោកោ ហិ ឥធ ទោមនស្សសីសេន វុត្តោ។ **សភាគវិសភាគតាយា**តិ ឯត្ថ សត្តេសុ ទុក្ខាបនយនកាមតាការស្ស ករុណាសភាគស្ស តេសុ ទុក្ខូបនយនាការោ វិហេសាសភាវោ វិសភាគោតិ តាយ សភាគវិសភាគតាយ សា ឱតារំ លភមានា ចិរេនេវ លភេយ្យាតិ បុរិសស្ស ទូរេ ឋិតសបត្តោ វិយ ករុណាយ ទូរបច្ចត្ថិកា វុត្តា។

**សម្បត្តិទស្សនសភាគតាយា**តិ យេសុ សត្តេសុ ភោគាទិសម្បត្តិទស្សនមុខេន មុទិតា បវត្តតិ, តេសុ តន្និមិត្តមេវ អយោនិសោ អាភោគេ សតិ “ចក្ខុវិញ្ញេយ្យានំ រូបាន”ន្តិអាទិនា (ម. និ. ៣.៣០៦) វុត្តសោមនស្សមុខេន បហាសោ ឧប្បជ្ជេយ្យ, សោ ច មុទិតាយ អាសន្នបច្ចត្ថិកោ។ បហាសោ ហិ ឥធ សោមនស្សសីសេន វុត្តោ។ **សភាគវិសភាគតាយា**តិ ភោគាទិសម្បត្តីហិ មុទិតេសុ សត្តេសុ បមោទនាការស្ស មុទិតាសភាគស្ស តត្ថ អនភិរមនាការា អរតិ វិសភាគាតិ តាយ សភាគវិសភាគតាយ សា ឱតារំ លភមានា ចិរេនេវ លភេយ្យាតិ បុរិសស្ស ទូរេ ឋិតសបត្តោ វិយ មុទិតាយ ទូរបច្ចត្ថិកា វុត្តា។ **បមុទិតោ ចា**តិអាទិ មុទិតាយ សិទ្ធាយ អយម្បិ អរតិ ន ហោតីតិ លទ្ធព្ពគុណទស្សនវសេន វុត្តំ, ន ឥធាធិប្បេតអរតិនិគ្គហទស្សនវសេន។ កាយចិត្តវិវេកបដិបក្ខាយ វា អរតិយា វិក្ខម្ភិតាយ មុទិតាយ បដិបក្ខា អរតិ សុវិក្ខម្ភនេយ្យា ហោតីតិ ទស្សនត្ថំ ឯកទេសេន អរតិ ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អធិកុសលធម្មេសូ**តិ សមថវិបស្សនាធម្មេសុ។

ពាលករធម្មយោគតោ **ពាលស្ស**។ អត្តហិតបរហិតព្យាមូឡ្ហតាយ **មូឡ្ហស្ស**។ បុថូនំ កិលេសាទីនំ ជននាទីហិ ការណេហិ **បុថុជ្ជនស្ស**។ កិលេសោធីនំ មគ្គោធីហិ អជិតត្តា **អនោធិជិនស្ស,** ឱធិជិនា វា សេក្ខា ឱធិសោវ កិលេសានំ ជិតត្តា។ តេន ឥមស្ស ឱធិជិតភាវំ បដិក្ខិបតិ។ សត្តមភវាទិតោ ឧទ្ធំ បវត្តនវិបាកស្ស អជិតត្តា **អវិបាកជិនស្ស,** វិបាកជិនា វា អរហន្តោ អប្បដិសន្ធិកត្តា។ តេនស្ស អសេក្ខត្តំ បដិក្ខិបតិ។ អនេកាទីនវេ សព្ពេសម្បិ បាបធម្មានំ មូលភូតេ សម្មោហេ អាទីនវានំ អទស្សនសីលតាយ **អនាទីនវទស្សាវិនោ**។ អាគមាធិគមាភាវា **អស្សុតវតោ**។ ឯទិសោ ឯកំសេន អន្ធបុថុជ្ជនោ នាម ហោតីតិ តស្ស អន្ធបុថុជ្ជនភាវទស្សនត្ថំ បុនបិ “**បុថុជ្ជនស្សា**”តិ វុត្តំ។ **ឯវរូបា**តិ វុត្តាការេន សម្មោហបុព្ពិកា។ **រូបំ សា នាតិវត្តតី**តិ រូបានំ សមតិក្កមនាយ ការណំ ន ហោតិ, រូបារម្មណេ កិលេសេ នាតិវត្តតីតិ អធិប្បាយោ។ សោមនស្សទោមនស្សរហិតំ អញ្ញាណមេវ **អញ្ញាណុបេក្ខា។ ទោសគុណាវិចារណវសេន សភាគត្តា**តិ យថា ព្រហ្មវិហារុបេក្ខា មេត្តាទយោ វិយ សត្តេសុ ហិតូបសំហារាទិវសេន គុណទោសេ អវិចារេន្តី កេវលំ អជ្ឈុបេក្ខនវសេនេវ បវត្តតិ, ឯវំ អញ្ញាណុបេក្ខា សត្តេសុ វិជ្ជមានម្បិ គុណទោសំ អចិន្តេន្តី កេវលំ អជ្ឈុបេក្ខនវសេនេវ បវត្តតីតិ ទោសគុណាវិចារណវសេន សភាគា។ តស្មា សា លហុំ ឱតារំ លភតីតិ ព្រហ្មវិហារុបេក្ខាយ អាសន្នបច្ចត្ថិកា វុត្តា។ **សភាគវិសភាគតាយា**តិ ឥដ្ឋានិដ្ឋេសុ មជ្ឈត្តាការស្ស ឧបេក្ខាសភាគស្ស តត្ថ អនុរោធវិរោធបវត្តិអាការា រាគបដិឃា វិសភាគាតិ តាយ សភាគវិសភាគតាយ តេ ឱតារំ លភមានា ចិរេនេវ លភេយ្យុន្តិ បុរិសស្ស ទូរេ ឋិតសបត្តោ វិយ ឧបេក្ខាព្រហ្មវិហារស្ស ទូរបច្ចត្ថិកា វុត្តា។

**២៦៦. កត្តុកាមតា ឆន្ទោ អាទិ** “ឆន្ទមូលកា កុសលា ធម្មា”តិ (អ. និ. ៨.៨៣) វចនតោ, អថ វា សត្តេសុ ហិតេសិតាទុក្ខាបនយនកាមតាទិនា អនវជ្ជាភិបត្ថនាវសេន បវត្តនតោ “កត្តុកាមតា ឆន្ទោ អាទី”តិ វុត្តំ។

ឧបេក្ខាព្រហ្មវិហារោបិ ហិ សត្តេសុ អនិរាកតហិតច្ឆន្ទោយេវ “តត្ថ អព្យាវដតា អបណ្ណកបដិបទា”តិ អជ្ឈុបេក្ខនាការេន បវត្តតិ មាតា វិយ សកិច្ចបសុតេ បុត្តេ។ **នីវរណាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន តទេកដ្ឋកិលេសានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ កត្ថចិ សត្តគ្គហណម្បិ សង្ខារគ្គហណមេវ ហោតិ បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ទេសនាយ យថា “សព្ពេ សត្តា អាហារដ្ឋិតិកា”តិ (អ. និ. ១០.២៧; ខុ. បា. ៤.១), ន ឯវមិធាតិ អាហ **“បញ្ញត្តិធម្មវសេន ឯកោ វា សត្តោ អនេកេ វា សត្តា អារម្មណ”**ន្តិ។ **បញ្ញត្តិធម្មវសេនា**តិ បញ្ញត្តិសង្ខាតធម្មវសេន។ កាមញ្ចេត្ថ “សុខិតា ហោន្តូ”តិអាទិនា (បដិ. ម. ២.២៣) ភាវនាយំ សុខាទិគ្គហណម្បិ លព្ភតិ។ តំ បន “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា”តិ (ធ. ប. ២៧៧; ថេរគា. ៦៧៦; នេត្តិ. ៥) វិបស្សនាយ អនិច្ចលក្ខណគហណំ វិយ អប្បធានភូតំ, សត្តបញ្ញត្តិ ឯវ បធានភាវេន គយ្ហតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឧបចារេ វា** បត្តេ **អារម្មណវឌ្ឍនំ** តត្ថាបិ សីមាសម្ភេទសិទ្ធិតោតិ អធិប្បាយោ។

**ឯកមាវាសំ បរិច្ឆិន្ទិត្វា**តិ ឯត្ថ “សត្តេ មេត្តាយ ផរិស្សាមី”តិ ឯវំ ញាណេន បរិច្ឆេទំ កត្វា ឯកា វច្ឆា បរិច្ឆិន្ទិតព្ពាតិ យោជនា។ វច្ឆាគហណេន វច្ឆាវាសិនោ សត្តា គហិតា យថា ឯកំ ទិសន្តិ។ ឯវំ សព្ពត្ថ។

**២៦៧. កសិណានំ និស្សន្ទោ**តិ កសិណជ្ឈានានំ និស្សន្ទផលសទិសា **អារុប្បា** អរូបជ្ឈានានិ, កសិណជ្ឈានានំ បារិបូរិយាវ សិជ្ឈនតោ។ តេហិ វិនា អសិជ្ឈនតោតិ កេចិ។ **សមាធិនិស្សន្ទោ**តិ រូបជ្ឈានសមាធីនំ, ហេដ្ឋិមានំ តិណ្ណំ អរូបជ្ឈានសមាធីនញ្ច និស្សន្ទោ បដិបាដិយា តេ អធិគន្ត្វាវ បដិលភិតព្ពតោ ។ **វិបស្សនានិស្សន្ទោ** វិបស្សនានុភាវេន លទ្ធព្ពតោ, វិបស្សនាវសេនេវ ច សមាបជ្ជិតព្ពតោ។ **សមថវិបស្សនានិស្សន្ទោ និរោធសមាបត្តិ**។ យថាហ “ទ្វីហិ ពលេហិ សមន្នាគតត្តា”តិអាទិ (វិសុទ្ធិ. ២.៨៦៨)។ **“បុរិមព្រហ្មវិហារត្តយនិស្សន្ទោ”**តិ តមិនា មេត្តាទិវសេន តីណិ ឈានានិ អធិគន្ត្វា ឋិតស្សេវ ឧបេក្ខាព្រហ្មវិហារោ, ន តតោ រស្សាតិ ទស្សេតិ។ តមេ វត្ថុំ ឧបមាយ បាកដតរំ កត្វា ទស្សេតុំ **“យថា ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។

**២៦៨. សិយា**តិ វុច្ចមានាការេន សិយា កស្សចិ បរិវិតក្កោ។ **ឯត្តា**តិ ឯតេសុ មេត្តាទីសុ ព្រហ្មវិហារគាវេទិតព្ពា, តតោរកម្មដ្ឋានានិ អត្តហិតបដិបត្តិមត្តានិ។ តមានិ បន “សព្ពេ សត្តា សុខិតា ហោន្តូ”តិអាទិនា (បដិ. ម. ២.២២) បរហិតបដិបត្តិភូតានិ។ តស្មា សត្តេសុ សម្មា បដិបត្តិភាវេន សេដ្ឋា ឯតេ វិហារា។ **ព្រហ្មានោ**តិ ឧបបត្តិព្រហ្មានោ។ តេ ហិ តថ ឈានភាវនាយ វិនីវរណចិត្តា ហុត្វា ព្រហ្មលោកេ ឧប្បន្នា តត្ថ យាវតាយុកំ វិនីវរណចិត្តាវ ហោន្តិ។ តស្មា **“និទ្ទោសចិត្តា វិហរន្តី”**តិ វទន្តិ។ **ព្រហ្មានោ**តិ វា សកលពុទ្ធគុណហេតុភូតានំ ទានបារមិតាទីនំ ពុទ្ធករធម្មានំ បរិបូរណវសេន ព្រូហិតគុណា មហាសត្តា ពោធិសត្តា។ តេ ហិ សព្ពសត្តានំ ហិតេសនេន, អហិតាបនយនេន, សម្បត្តិបមោទនេន, សព្ពត្ថ វិរជ្ជិតាគតិគមនមជ្ឈត្តភាវាធិដ្ឋានេន ច និទ្ទោសចិត្តា វិហរន្តិ។ **ឯវ**ន្តិ យថា តេ ឧបបត្តិព្រហ្មានោ, មហាពោធិសត្តព្រហ្មានោ វា, ឯវំ ឯតេហិ ព្រហ្មវិហារេហិ សម្បយុត្តា សមង្គីភូតា។

**២៦៩. ចតស្សោវាតិអាទិបញ្ហស្សា**តិ ចតស្សោតិអាទិកស្ស តិវិធស្ស បញ្ហស្ស។ **វិសុទ្ធិមគ្គាទិវសា**តិ ឯត្ថ ព្យាបាទសំកិលេសាទិតោ វិសុជ្ឈនុបាយោ វិសុទ្ធិមគ្គោ។ **អាទិ**-សទ្ទេន ហិតូបសំហារាទិមនសិការវិសេសា សង្គហិតា។ **អាសំ** មេត្តាទីនំ។ **អប្បមាណេ**តិ បមាណរហិតេ។ **យេនា**តិ យេន ការណេន។ **តន្តិ** តស្មា។ **ទ**-ការោ បទសន្ធិករោ។

ព្យាបាទពហុលស្ស វិសុទ្ធិមគ្គោតិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ, ឧជុវិបច្ចនីកភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ បក្ខបាតវសេន អនាភុជនមនាភោគោ មជ្ឈត្តាការោតិ អធិប្បាយោ។ ឃ្វាយំ ចតុព្ពិធោ សត្តេសុ មនសិការោ វុត្តោ, តមេវ ឧបមាយ ទស្សេតុំ **“យស្មា ច យថា មាតា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ វុត្តស្សាបិ ហិតូបសំហារាទិអត្ថស្ស ឧបមេយ្យភាវំ ឧបនេត្វា ទស្សេតុំ អត្ថុបនយនត្ថោ **“យស្មា ចា”**តិ **ច**-សទ្ទោ។ **បរិយាយេ**តិ វារេ, តស្មឹ តស្មឹ កិច្ចវសេន បរិវត្តនក្កមេតិ អត្ថោ។ **អព្យាវដា**តិ អនុស្សុក្កា។ **តថា**តិ យថា មាតា ទហរាទីសុ បុត្តេសុ, តថា សព្ពសត្តេសុ មេត្តាទិវសេន មេត្តាយនាទិវសិកេន ភវិតព្ពន្តិ យោជនា។ **តស្មា**តិ យស្មា សព្ពេបិ សំកិលេសធម្មា យថារហំ ទោសមោហារាគបក្ខិយា, តេហិ ច វិសុជ្ឈនុបាយោ អប្បមញ្ញា, ហិតូបសំហារាទិវសេន ចតុព្ពិធោ ច សត្តេសុ មនសិការោ, តស្មា វិសុទ្ធិមគ្គាទិវសា ចតស្សោវ អប្បមញ្ញា។ **ចតស្សោបិ ឯតា ភាវេតុកាមេន** ន ឯកេកន្តិ អធិប្បាយោ។ សតិ ហិ សព្ពសង្គហេ កមេន ភាវិតព្ពំ។ ហិតេសិតា មេត្តាយនន្តិ អាហ **“ឯវំ បត្ថិតហិតាន”**ន្តិ។ **សម្បាវេត្វា វា**តិ “តមាយ បដិបត្តិយា អយំ និរយាទីសុ និព្ពត្តេយ្យា”តិ បរិកប្បេត្វា វា។ ទុក្ខាបនយនាកអារប្បវត្តិវសេន បដិបជ្ជិតព្ពន្តិ សម្ពន្ធោ។ **តតោ បរ**ន្តិ តតោ ហិតាការប្បវត្តិអាទិតោ បរំ។ **កត្តព្ពាភាវតោ**តិ ចតុត្ថស្ស បការស្ស កត្តព្ពស្ស អភាវតោ។ **អយំ កមោ**តិ អយំ តមាសំ អប្បមញ្ញានំ យេភុយ្យេន បវត្តនក្កមោតិ កត្វា វុត្តំ, ន “តមិនាវ កមេន ឯតាសំ បវត្តិ, ន អញ្ញថា”តិ។ មេត្តាទីនំ ហិ តិស្សន្នំ ភាវនានំ កមនិយមោ នត្ថិ, យំ វា តំ វា បឋមំ ភាវេតុំ លព្ភា, ទេសនាក្កមវសេន វា ឯវំ វុត្តំ។

**ឯកសត្តស្សាបី**តិ ឯកស្សាបិ សត្តស្ស។ អប្បដិភាគនិមិត្តត្តា បរិច្ឆេទគ្គហណំ នត្ថិ, ន ច សម្មតិសច្ចវសេន បវត្តំ សត្តគ្គហណំ បរិច្ឆិន្នរូបាទិគ្គហណំ ហោតីតិ អប្បនាប្បត្តិយា អបរាមាសសត្តគ្គហណមុទ្ធភូតានំ មេត្តាទីនំ ឯកសត្តារម្មណានម្បិ អប្បមាណគោចរតា វុត្តា។ **ឯវំ បមាណំ អគ្គហេត្វា**តិ យថា ឧទ្ធុមាតកាទីសុ អតិរេកុទ្ធុមាតកាទិភាវប្បត្តេ បទេសេ និមិត្តំ គយ្ហតិ, ឯវំ បមាណំ អគ្គហេត្វា។ **សកលផរណវសេនា**តិ និរវសេសផរណវសេន។

**២៧០**. **និស្សរណត្តា**តិ ឯត្ថ យំ យស្ស និស្សរណំ, តំ តស្ស ឧជុបដិបក្ខភូតមេវ ហោតិ។ យថា កាមានំ នេក្ខម្មំ, រូបានំ អារុប្បា, សង្ខារានំ និព្ពានំ , ឯវំ ទោមនស្សសហិតានំ ព្យាបាទវិហឹសារតីនំ និស្សរណភូតា មេត្តាករុណាមុទិតា ន សោមនស្សរហិតា ហោន្តិ។ និស្សរណគ្គហណេនេវ ច បុព្ពភាគិយានំ តាសំ ឧបេក្ខាសម្បយោគោបិ អនុញ្ញាតោតិ ទដ្ឋព្ពំ អនិស្សរណភាវតោ។ តថា ហិ អដ្ឋវីសតិយា ចិត្តុប្បាទេសុ ករុណាមុទិតានំ បវត្តិំ អាចរិយា ឥច្ឆន្តិ។ ន ហិ ព្រហ្មវិហារុបេក្ខា ឧបេក្ខាវេទនំ វិនា វត្តតិ បារិសុទ្ធិឧបេក្ខា វិយ។ ន ហិ កទាចិ បារិសុទ្ធិឧបេក្ខា វេទនុបេក្ខំ វិនា វត្តតីតិ។

**២៧១**. **សាតសហគត**ន្តិ សុខសហគតំ។ **តស្មា**តិ យស្មា “តតោ ត្វំ ភិក្ខុ”តិអាទិកាយ (អ. និ. ៨.៦៣) ទេសនាយ ចតុន្នម្បិ អប្បមញ្ញានំ សវិតក្កាទិភាវោ វិយ ឧបេក្ខាសហគតភាវោបិ វិញ្ញាយតិ, តស្មា។ **ចតស្សោបិ អប្បមញ្ញា ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានិកា**តិ ចោទកស្ស អធិប្បាយោ។ **ឯវញ្ហិ សតី**តិ យទិ មូលសមាធិម្ហិ វុត្តមត្ថំ អនន្តរំ វុត្តតាយ ព្រហ្មវិហារេសុ បក្ខិបតិ, ឯវំ សន្តេ កាយានុបស្សនាទយោបិ ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានិកា សិយុំ, ន បន ហោន្តិ វិបស្សនាវសេន ទេសិតត្តាតិ អធិប្បាយោ, ហោន្តុ កាយានុបស្សនាទយោ អានាបានភាវនាវសេន ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានិកាតិ វទេយ្យាតិ អាសង្កន្តោ អាហ **“វេទនាទីសុ”**តិអាទិ។ **ព្យញ្ជនច្ឆាយាមត្តំ គហេត្វា**តិ “មេត្តា មេ ចេតោវិមុត្តិ ភាវិតា ភវិស្សតី”តិអាទីហិ ព្យញ្ជនេហិ បកាសិតោ ឯវ ចិត្តសមាធិ “អជ្ឈត្តំ មេ ចិត្តំ ឋិតំ ភវិស្សតី”តិអាទីហិបិ ព្យញ្ជនេហិ បកាសិតោតិ ព្យញ្ជនតោ លព្ភមានសមាធិច្ឆាយាមត្តំ គហេត្វា ឧភយត្ថ លព្ភមានំ អធិប្បាយំ អគ្គហេត្វាតិ អត្ថោ។ សុត្តត្ថំ ហិ អញ្ញថា វទន្តោ អយថាវាទិតាយ សត្ថារំ អបវទន្តោ នាម ហោតិ។ តេនាហ **“មា ភគវន្តំ អព្ភាចិក្ខី”**តិ។

**២៧២**. “តយិមំ ទោសំ បរិហរិតុកាមេន ន សព្ពំ សុត្តំ នីតត្ថមេវ, តស្មា គរុកុលតោ អធិប្បាយោ មគ្គិតព្ពោ”តិ ទស្សេន្តោ **“គម្ភីរំ ហី”**តិអាទី វត្វា តត្ថ អាទិតោ បដ្ឋាយ អធិប្បាយំ ទស្សេតុំ **“អយញ្ហី”**តិអាទិមាហ។ អាយាចិតា ធម្មទេសនា ឯតេនាតិ អាយាចិតធម្មទេសនោ, តំ **អាយាចិតធម្មទេសនំ។ ឯវមេវា**តិ គរហនេ និបាតោ, មុធា ឯវាតិ អត្ថោ។ **អជ្ឈត្ត**ន្តិ គោចរជ្ឈត្តេ, កម្មដ្ឋានារម្មណេតិ អត្ថោ ។ យស្មា ចិត្តេកគ្គតា នាម សសន្តតិបរិយាបន្នា ហោតិ, តស្មា អត្ថវណ្ណនាយំ **“និយកជ្ឈត្តវសេនា”**តិ វុត្តំ។ **ចិត្តំ ឋិតំ ភវិស្សតី**តិ ពហិទ្ធា អវិក្ខិប្បមានំ ឯកគ្គភាវេ ឋិតំ ភវិស្សតិ។ តតោ ឯវ **សុសណ្ឋិតំ**, សុដ្ឋុ សមាហិតន្តិ អត្ថោ។ **ឧប្បន្នា**តិ អវិក្ខម្ភិតា។ **បាបកា**តិ លាមកា។ **អកុសលា ធម្មា**តិ កាមច្ឆន្ទាទយោ អកោសល្លសម្ភូតដ្ឋេន អកុសលា ធម្មា។ ចិត្តំ បរិយាទាយ បវត្តិតុំ ឱកាសាទានេន កុសលចិត្តំ ខេបេត្វា ន ច ឋស្សន្តីតិ យោជនា។ ឥមិនា យថាវុត្តស្ស សមាធានស្ស ការណមាហ។

**ចិត្តេកគ្គតាមត្តោ**តិ ភាវនមនុយុត្តេន បដិលទ្ធមត្តំ នាតិសុភាវិតំ សមាធានំ។ តំ បន ឧបរិ វុច្ចមានានំ សមាធិវិសេសានំ មូលការណភាវតោ **“មូលសមាធី”**តិ វុត្តោ។ ស្វាយំ ចិត្តេកគ្គតាមត្តោ “អជ្ឈត្តមេវ ចិត្តំ សណ្ឋបេមិ សន្និសាទេមិ ឯកោទី ករោមិ សមាទហាមី”តិអាទីសុ វិយ ខណិកសមាធិ អធិប្បេតោ។ យថេវ ហិ អញ្ញត្ថាបិ “អារទ្ធំ ខោ បន មេ, ភិក្ខវេ, វីរិយំ អហោសិ អសល្លីនំ...បេ.... សមាហិតំ ចិត្តំ ឯកគ្គ”ន្តិ (អ. និ. ៨.១១; បារា. ១១) វត្វា “វិវិច្ចេវ កាមេហី”តិអាទិវចនតោ (អ. និ. ៨.១១) បឋមំ វុត្តចិត្តេកគ្គតា “ខណិកសមាធី”តិ វិញ្ញាយតិ, ឯវមិធាបីតិ។ **សោ ឯវ សមាធី**តិ មូលសមាធិមាហ។

**អស្សា**តិ ភិក្ខុនោ, អស្ស វា មូលសមាធិស្ស។ **ភាវេន**ន្តិ វឌ្ឍនំ។ **អយំ សមាធី**តិ ច មូលសមាធិយេវ អធិប្បេតោ។ **ឯវំ ភាវិតោ**តិ យថា អរណិសហិតេន ឧប្បាទិតោ អគ្គិ គោមយចុណ្ណាទីហិ វឌ្ឍិតោ គោមយគ្គិអាទិភាវំ បត្តោបិ អរណិសហិតេន ឧប្បាទិតមូលគ្គីត្វេវ វុច្ចតិ, ឯវមិធាបិ មូលសមាធិ ឯវ មេត្តាទិវសេន វឌ្ឍិតោតិ កត្វា វុត្តំ។

**អញ្ញេសុបិ អារម្មណេសុ** បថវីកសិណាទីសុ។ តត្ថ យថា មេត្តាភាវនាបុព្ពង្គមេន ភាវនានយេន បថវីកសិណាទីសុ សវិតក្កាទិភាវវសេន ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានសម្បាបនវិធិនា មូលសមាធិស្ស ភាវនា វុត្តា, ឯវំ ករុណាទិភាវនាបុព្ពង្គមំ បថវីកសិណាទីសុបិ ភាវនាវិធិំ ទស្សេត្វា បច្ឆា កាយានុបស្សនាទិបុព្ពង្គមំ ភាវនាវិធិំ ទស្សេន្តោ អាសវក្ខយាយ ធម្មំ ទេសេសិ។ តេន វុត្តំ **“ករុណា មេ ចេតោវិមុត្តី”**តិអាទិ។ យទិ ឯវំ ធម្មានុបស្សនា

បរិយោសានាយ ទេសនាយ អរហត្តាធិគមាយ កម្មដ្ឋានស្ស កថិតត្តា បុន “តតោ ត្វំ, ភិក្ខុ, ឥមំ សមាធិំ ស វិតក្កម្បិ”តិអាទិ (អ. និ. ៨.៦៣) កស្មា វុត្តន្តិ? ធម្មានុបស្សនាយ មគ្គកប្បត្តិទស្សនត្ថំ។ សា ហិ សង្ខារុបេក្ខាភាវេន វត្តមានា យថាវុត្តជ្ឈានធម្មេ សម្មសន្តី វិសេសតោ មគ្គកប្បត្តា នាម ហោតិ។ ផលសមាបត្តិភូមិទស្សនត្ថំ វុត្តន្តិ កេចិ។

បុន **យតោ ខោ តេ**តិអាទិ អរហត្តប្បត្តិតោ ឧទ្ធំ លទ្ធព្ពផាសុវិហារទស្សនំ។ តត្ថ **គគ្ឃសី**តិ គមិស្សសិ។ **តស្មា**តិ យស្មា “សវិតក្កម្បិ”តិអាទិកា ទេសនា មេត្តាទីនំ អារម្មណតោ អញ្ញស្មិំ អារម្មណេ សមាធិំ សន្ធាយ វុត្តា, ន អប្បមញ្ញា, តស្មា។ “**តថេវា**”តិអាទិនា តន្នន្តរេនបិ តមេវត្ថំ សមត្ថេតិ។ តត្ថ **តថេវា**តិ តិកចតុក្កជ្ឈានវសេនេវ។ **អភិធម្មេ**តិ ចិត្តុប្បាទកណ្ឌេ (ធ. ស. ២៥១ អាទយោ), អប្បមញ្ញាវិភង្គាទីសុ (វិភ. ៦៨៤ អាទយោ) ច តត្ថ តត្ថ អភិធម្មប្បទេសេសុ។

**២៧៣. សុភបរមាទិវសេនា**តិ **សុភ**-សទ្ទោ “សុភន្តេវ អធិមុត្តោ ហោតី”តិ (បដិ. ម. ១.២១២; អ. និ. ៨.៦៦) ឯវំ វុត្តសុភវិមោក្ខំ សន្ធាយ វុត្តោ ឧត្តរបទលោបេន។ **បរម**-សទ្ទោ ឧក្កំសត្ថោ។ សុភោ សុភវិមោក្ខោ បរមោ ឧក្កំសោ បរមា កោដិ ឯតិស្សាតិ សុភបរមា, មេត្តាចេតោវិមុត្តិ, តតោ បរំ តាយ សាធេតព្ពំ នត្ថីតិ អត្ថោ។ អសាធារណស្ស អត្ថស្ស អធិប្បេតត្តា វិបស្សនាសុខាទយោ ឥធ អនវសរា។ ឥតរេតរវិសិដ្ឋាបេតេ វិសេសា, បគេវ បរេហិ។ តេនាហ “**អញ្ញមញ្ញំ អសទិសោ អានុភាវវិសេសោ វេទិតព្ពោ**”តិ។ **វិសេសេត្វា**តិ អញ្ញមញ្ញំ វិសិដ្ឋំ កត្វា។

**តស្ស តស្ស ឧបនិស្សយត្តា**តិ សុភវិមោក្ខាទិកស្ស តស្ស តស្ស វិមោក្ខស្ស បកតូបនិស្សយវសេន ឧបនិស្សយបច្ចយភាវតោ។ ឥទានិ តមត្ថំ បាកដតរំ កត្វា ទស្សេតុំ “**មេត្តាវិហារិស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។ អស្ស មេត្តាវិហារិស្ស ចិត្តំ ឧបសំហរតោតិ សម្ពន្ធោ។ **អប្បដិក្កូលបរិចយា**តិ មេត្តាភាវនាវសេន សត្តសញ្ញិតេ យត្ថ កត្ថចិ អារម្មណេ អប្បដិក្កូលាការេនេវ គហណស្ស បរិចិតត្តា។ តស្ស សង្ខារភូតម្បិ យំ កិញ្ចិ អារម្មណំ អប្បដិក្កូលាការេនេវ បច្ចុបតិដ្ឋតិ, បគេវ សភាវតោ។ “អប្បដិក្កូល”ន្តិ តត្ថស្ស ចិត្តំ អភិរតិវសេន និរាសង្កំ បវត្តតិ, បច្ចនីកធម្មេហិ ច សុខេន, សុដ្ឋុ ច វិមុច្ចតិ, យតស្ស ឈានស្ស វិមោក្ខបរិយាយោ វុត្តោ។ តេនាហ “**អប្បដិក្កូលេសូ**”តិអាទិ។ យថាវុត្តោ ច អត្ថោ អនត្ថចរណាទិអធិប្បាយេន សចេតនេ អារម្មណេ អាឃាតំ ឧប្បាទេន្តស្ស បដិក្កូលបរិចយា អចេតនេបិ វាតាតបាទិកេ អាឃាតុប្បត្តិយា វិភាវេតព្ពោ។ **ន តតោ បរ**ន្តិ តតោ សុភវិមោក្ខតោ បរំ កស្សចិ វិមោក្ខស្ស ឧបនិស្សយោ ន ហោតីតិ អត្ថោ។

អភិហនន្តិ ឯតេនាតិ អភិឃាតោ, ទណ្ឌោ អភិឃាតោ យស្ស តំ ទណ្ឌាភិឃាតំ, តំ អាទិ យស្ស តំ ទណ្ឌាភិឃាតាទិ, ទណ្ឌាភិឃាតាទិ រូបំ និមិត្តំ យស្ស តំ **ទណ្ឌាភិឃាតាទិរូបនិមិត្តំ**។ កឹ បន តន្តិ អាហ “**សត្តទុក្ខ**”ន្តិ, ទណ្ឌប្បហារាទិជនិតំ ករជរូបហេតុកំ សត្តានំ ឧប្បជ្ជនកទុក្ខន្តិ អត្ថោ។ **រូបេ អាទីនវោ សុបរិវិទិតោ ហោតិ** ករុណាវិហារិស្ស រូបនិមិត្តត្តា, ទុក្ខស្ស ករុណាយ ច បរទុក្ខាសហនរសត្តាតិ អធិប្បាយោ។ **តត្ថ** អាកាសេ។ **ចិត្តំ បក្ខន្ទតិ** សព្ពសោ រូបានំ អភាវោ វិវរមេបគមោតិ។

**តេន តេនា**តិអាទីសុ អយំ យោជនា – តេន តេន ភោគសម្បត្តិអាទិនា បាមោជ្ជការណេន បមុទិតានំ សត្តានំ ឧប្បន្នបាមោជ្ជវិញ្ញាណំ សមនុបស្សន្តស្ស យោគិនោ “សាធុ វតាយំ សត្តោ បមោទតី”តិ មុទិតាយ បវត្តិសម្ភវតោ បមុទិតវិញ្ញាណស្ស ទស្សនេន វិញ្ញាណគ្គហណបរិចិតំ ចិត្តំ ហោតីតិ។

**អនុក្កមាធិគត**ន្តិ អាកាសកសិណវជ្ជេ យត្ថ កត្ថចិ កសិណេ រូបាវចរជ្ឈានាធិគមានុក្កមេន រូបវិរាគភាវនាយ អធិគតំ។ អាកាសនិមិត្តំ គោចរោ ឯតស្សាតិ អាកាសនិមិត្តគោចរំ, តស្មិំ **អាកាសនិមិត្តគោចរេ** បឋមារុប្បវិញ្ញាណេ។ **ចិត្តំ ឧបសំហរតោ**តិ ទុតិយារុប្បាធិគមាយ ភាវនាចិត្តំ នេន្តស្ស, តថា ភាវយតោតិ អត្ថោ។ **តត្ថា**តិ តស្មិំ បឋមារុប្បវិញ្ញាណេ។ **ចិត្ត**ន្តិ វិញ្ញាណញ្ចាយតនចិត្តំ។ **បក្ខន្ទតី**តិ អនុបវិសតិ វិមោក្ខភាវេន អប្បេតិ។

**អាភោគាភាវតោ**តិ “សុខិតា ហោន្តូ”តិអាទិនា (បដិ. ម. ២.២៣) សុខាសីសនាទិវសេន អាភុជនាភាវតោ។ សត្តានំ សុខាសីសនាទិវសេន បវត្តមានា មេត្តាទិភាវនាវ បរមត្ថគ្គហណមុខេន សត្តេ អារម្មណំ ករោតិ, ឧបេក្ខាភាវនា បន តថា អប្បវត្តិត្វា កេវលំ អជ្ឈុបេក្ខនវសេនេវ សត្តេ អារម្មណំ ករោតីតិ អាហ “**ឧបេក្ខាវិហារិស្ស សុខទុក្ខាទិបរមត្ថគ្គាហវិមុខភាវតោ អវិជ្ជមានគ្គហណទុក្ខំ ចិត្តំ ហោតី**”តិ។ ននុ ច “កម្មស្សកា សត្តា, តេ កស្ស រុចិយា សុខិតា វា ភវិស្សន្តី”តិអាទិនា បដិក្ខេបវសេនបិ បរមត្ថគ្គហណមុខេនេវ ឧបេក្ខាព្រហ្មវិហារោបិ សត្តេ អារម្មណំ ករោតីតិ? សច្ចមេតំ, តំ បន ភាវនាយ បុព្ពភាគេ, មត្ថកប្បត្តិយំ បន

កេវលំ អជ្ឈុបេក្ខនវសេនេវ សត្តេ អារម្មណំ ករោតីតិ សវិសេសំ បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានេ ឯវ វិសយេ តស្ស បវត្តិ។ អវិជ្ជមានគ្គហណទុក្ខតា ច អជ្ឈុបេក្ខនវសេន អប្បនាប្បត្តិយា អបរាមាសសត្តគ្គហណមុខភូតតាយ វេទិតព្ពា។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

**២៧៤. សព្ពាបេតា**តិ សព្ពាបិ ឯតា អប្បមញ្ញា។ **ទានាទីន**ន្តិ បារមិភាវប្បត្តានំ ទានាទីនំ ពុទ្ធករធម្មានំ។ **សព្ពកល្យាណធម្មាន**ន្តិ សព្ពេសំ អនវជ្ជធម្មានំ, សមតឹសាយ បារមិតានំ, តន្និមិត្តានំ ពុទ្ធយានិយានញ្ច, សព្ពេហិ វា សុន្ទរសភាវានំ។ ន ហិ លោកិយធម្មា ពុទ្ធករធម្មេហិ អានុភាវតោ ឧក្កដ្ឋា នាម អត្ថិ, ពុទ្ធធម្មេសុ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ **បរិបូរិកា**តិ បរិបូរិការា។ អធិដ្ឋានានិ វិយ ហិ អប្បមញ្ញា សព្ពាសំ បារមិតានំ បារិបូរិករា។ **“ហិតជ្ឈាសយតាយា”**តិអាទិនា មេត្តាព្រហ្មវិហារាទីនំ ឧបេក្ខាព្រហ្មវិហារស្ស អធិដ្ឋានភាវទស្សនមុខេន ចតូហិ អប្បមញ្ញាហិ អត្តនោ សន្តានស្ស បគេវ អភិសង្ខតត្តា មហាពោធិសត្តា ទានាទិបារមិយោ បូរេតុំ សមត្ថា ហោន្តិ, នាញ្ញថាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ។ **ឥមស្ស ទាតព្ពំ, ឥមស្ស ន ទាតព្ព**ន្តិ និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ, “ឥទំ ទាតព្ពំ, ឥទំ ន ទាតព្ពន្តិ ច វិភាគំ អកត្វា”តិ វត្តព្ពតោ។ ទេយ្យបដិគ្គាហកវិកប្បរហិតា ហិ ទានបារមិតា។ យថាហ –

> “យថាបិ កុម្ភោ សម្បុណ្ណោ, យស្ស កស្សចិ អធោកតោ;
> វមតេវុទកំ និស្សេសំ, ន តត្ថ បរិរក្ខតី”តិ។ (ពុ. វំ. ២.១១៨);

“សព្ពសត្តាន”ន្តិ ឥទំ “សុខនិទាន”ន្តិ ឥមិនាបិ សម្ពន្ធិតព្ពំ, “ទេន្តី”តិ ឥមិនា ច។ តេន ទេយ្យធម្មេន វិយ ទានធម្មេនាបិ មហាសត្តានំ លោកស្ស ពហូបការតា វុត្តា ហោតិ, តថា តស្ស បរិណាមនតោ។ តទត្ថទីបនត្ថំ ហិ “វិភាគំ អកត្វា”តិ វត្វាបិ “សព្ពសត្តាន”ន្តិ វុត្តំ។ **តេស**ន្តិ សព្ពសត្តានំ។ **ឧបឃាត**ន្តិ ឯត្ថាបិ “វិភាគំ អកត្វា”តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ អយំ ហេត្ថ បទយោជនា – វិភាគំ អកត្វា ឧបឃាតំ បរិវជ្ជយន្តា សព្ពសត្តានំ សុខនិទានំ សីលំ សមាទិយន្តីតិ។ សត្តកាលវិកប្បរហិតា ហិ សីលបារមិតា, លោកត្ថមេវ ចស្ស ផលំ បរិណាមីយតិ។ **នេក្ខម្មំ ភជន្តី**តិ បព្ពជ្ជំ ឧបគច្ឆន្តិ។ បព្ពជិតស្ស ហិ សព្ពសោ សីលំ បរិបូរតិ, ន គហដ្ឋស្ស។ ឥធាបិ “វិភាគំ អកត្វា សព្ពសត្តានំ សុខនិទាន”ន្តិ ឥទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ ន ហិ ពោធិសត្តា កាលវិភាគំ កត្វា បព្ពជ្ជំ អនុតិដ្ឋន្តិ, សីលំ វា សមាទិយន្តិ, និទស្សនមត្តញ្ចេតំ ឈានាទិនេក្ខម្មភជនស្សាបិ ឥច្ឆិតព្ពត្តា។ សព្ពសត្តានំ សុខនិទានតា ហេដ្ឋា វុត្តនយាវ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **ហិតាហិតេសូ**តិ អត្ថានត្ថេសុ។ **អសម្មោហត្ថាយា**តិ សម្មោហវិទ្ធំសនាយ។ **បញ្ញំ បរិយោទបេន្តី**តិ យោគវិហិតំ វិជ្ជាដ្ឋានាទិ អស្សុតំ សុណន្តា សុតំ វោទបេន្តា អហំការមមំការាទី វិធុនន្តា ញាណំ វិសោធេន្តិ។ “អហំ មមា”តិ វិកប្បរហិតា ហិ បញ្ញាបារមិតា។ **ហិតសុខត្ថាយា**តិ សត្តានំ ហិតសុខាទិវុទ្ធិយត្ថមេវ។ **និច្ច**ន្តិ សតតំ អវិច្ឆេទេន បដិបត្តេន អវោកិណ្ណំ។ **វីរិយមារភន្តី**តិ យថា សត្តានំ អនុប្បន្នំ ហិតសុខំ ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នំ អភិវឌ្ឍតិ, ឯវំ បរក្កមំ ករោន្តិ។ សង្កោចវិក្ខេបរហិតា ហិ វីរិយបារមិតា។ **“វីរភាវំ បត្តាបិ”**តិ ឥមិនា អបរទ្ធានំ និគ្គហសមត្ថតំ ទស្សេតិ។ **នានប្បការកំ អបរាធំ ខមន្តី**តិ មម្មច្ឆេទនាការេន អត្តនិ បវត្តិតំ នានាវិធំ អបរាធំ សហន្តិ។ អត្តបរវិកប្បវិរហិតា ហិ ទោសសហនា ខន្តិបារមិតា។

**បដិញ្ញំ ន វិសំវាទេន្តី**តិ អវិសំវាទនសាមញ្ញេន សព្ពស្សបិ អនរិយវោហារស្ស អករណមាហ។ បដិញ្ញាតេ, អបដិញ្ញាតេ ច ទិដ្ឋាទិកេ មិច្ឆាវិកប្បរហិតា ហិ សច្ចបារមិតា។ **អវិចលាធិដ្ឋានា**តិ យថាសមាទិន្នេសុ ទានាទិធម្មេសុ និច្ចលាធិដ្ឋាយិនោ អចលសមាទានាធិដ្ឋានា, សមាទិន្នេសុ ច ពុទ្ធករធម្មេសុ សម្មទេវ អវដ្ឋានំ អធិដ្ឋានបារមិតា។ **តេសូ**តិ សត្តេសុ។ **អវិចលាយា**តិ បដិបត្តេន អកម្បនីយាយ។ **ឯវ**ន្តិ យថាវុត្តេន សត្តេសុ ហិតជ្ឈាសយតាទិអាការេន។ យថា ច ព្រហ្មវិហារាធិដ្ឋានា បារមិយោ, ឯវំ អធិដ្ឋានាធិដ្ឋានាបិ។ តថា ហិ យថាបដិញ្ញំ បារន្តគ្គហាយ បារមីនំ អនុដ្ឋានេន សច្ចាធិដ្ឋានំ, តប្បដិបក្ខបរិច្ចាគតោ ចាគាធិដ្ឋានំ, បារមីហិ សចិត្តុបសមតោ ឧបសមាធិដ្ឋានំ, តាហិ បរហិតូបាយកោសល្លតោ បញ្ញាធិដ្ឋានំ។ ឯវំ បច្ចេកម្បិ បារមិតាសុ យថារហំ នេតព្ពំ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារតោ បន បារមិតាសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ បរមត្ថទីបនិយំ **ចរិយាបិដកវណ្ណនាយំ** វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ, អតិវិត្ថារភយេន ន វិត្ថារយិម្ហ។ តថា ទសពលញាណាទិកេតិ។ **ឯតាវ ហោន្តី**តិ ឯតា ហោន្តិ ឯវាតិ យោជនា។

ព្រហ្មវិហារនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥតិ នវមបរិច្ឆេទវណ្ណនា។

# ១០. អារុប្បនិទ្ទេសវណ្ណនា

## បឋមារុប្បវណ្ណនា

**២៧៥. ឧទ្ទិដ្ឋេសូ**តិ “ចត្តារោ អារុប្បា”តិ ឯវំ ឧទ្ទិដ្ឋេសុ, និទ្ទារណេ ចេតំ ភុម្មំ។ តេនេវាហ “**ចតូសុ អារុប្បេសូ**”តិ។ តត្ថ រូបវិវេកេន អរូបំ, អរូបមេវ អារុប្បំ ឈានំ, ឥធ បន តទត្ថំ កម្មដ្ឋានំ អធិប្បេតំ។ តំ ភាវេតុកាមោ ចតុត្ថជ្ឈានំ ឧប្បាទេតីតិ សម្ពន្ធោ។ **រូបាធិករណ**ន្តិ រូបហេតុ។ ហេតុអត្ថោ ហិ ឯត្ថ **អធិករណ**-សទ្ទោ “កាមាធិករណ”ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១៦៨-១៦៩) វិយ។ ទណ្ឌនដ្ឋេន ទណ្ឌោ, មុគ្គរាទិ។ បរបីឡាធិប្បាយេន តស្ស អាទានំ **ទណ្ឌាទានំ**។ សត្ថានំ សសនដ្ឋេន **សត្ថំ**, អាវុធំ។ ភណ្ឌនំ **កលហោ**។ វិរោធោ **វិគ្គហោ**។ នានាវាទោ **វិវាទោ**។ **ឯត**ន្តិ យថាវុត្តំ ទណ្ឌាទានាទិកំ។ **សព្ពសោ**តិ អនវសេសតោ។ **អារុប្បេ** អរូបភាវេ, អារុប្បេ វា ភវេ។ **រូបានំយេវា**តិ ទិដ្ឋាទីនវានំ រូបានំយេវ, ន អរូបានន្តិ អធិប្បាយោ។ **និព្ពិទាយា**តិ វិក្ខម្ភនវសេន និព្ពិន្ទនត្ថាយ។ **វិរាគាយា**តិ វិរជ្ជនត្ថាយ។ **និរោធាយា**តិ និរុជ្ឈនត្ថាយ។ សព្ពមេតំ សមតិក្កមំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **ទណ្ឌាទានាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អទិន្នាទានាទិកំ សព្ពំ រូបហេតុកំ អនត្ថំ សង្គណ្ហាតិ, ន ឥធ បាឡិយំ អាគតមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ករជរូបេ**តិ យថាវុត្តាទីនវាធិករណភាវយោគ្យំ ទស្សេតុំ វុត្តំ, ឱឡារិករូបេតិ អត្ថោ។ **អាទីនវ**ន្តិ ទោសំ។ **តស្សា**តិ រូបស្ស។ **អាលោកោ**តិ វណ្ណវិសេសោ ឯវាតិ តត្ថ បវត្តំ បដិភាគនិមិត្តំ ឧគ្ឃាដេត្វា សិយា អាកាសនិមិត្តំ ឧគ្គហេតុំ, ន បន បរិច្ឆិន្នាកាសកសិណំ ឧគ្ឃាដេត្វា។ តស្ស ហិ ឧគ្ឃាដនា នាម រូបនិមិត្តេនេវ សិយាតិ អាហ “**ឋបេត្វា បរិច្ឆិន្នាកាសកសិណំ នវសូ**”តិ។ កេចិ បន “អាលោកកសិណម្បិ ឋបេត្វា អដ្ឋសូ”តិ វទន្តិ, តស្ស បន ឋបនេ ការណំ ន ទិស្សតិ, ករជរូបំ អតិក្កន្តំ ហោតិ តស្ស អនាលម្ពនតោ។

យទិ ឯវំ កស្មា “ចតុត្ថជ្ឈានវសេនា”តិ វុត្តំ។ ននុ បឋមជ្ឈានាទីនិបិ តស្ស អនាលម្ពនវសេនេវ បវត្តន្តិ បដិភាគនិមិត្តារម្មណត្តា? សច្ចមេតំ, ឱឡារិកង្គប្បហានតោ បន សន្តសភាវេន អានេញ្ជប្បត្តេន ចតុត្ថជ្ឈានេន អតិក្កន្តំ សុដ្ឋុ អតិក្កន្តំ នាម ហោតីតិ “**ចតុត្ថជ្ឈានវសេនា**”តិ វុត្តំ ។ កេចិ “អស្សាសបស្សាសានំ និរុជ្ឈនតោ, កាមធាតុសមតិក្កមនតោ ចា”តិ វទន្តិ, តំ អការណំ, ឥតរេសំ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានំ សម្ភវតោ, ហេដ្ឋិមជ្ឈានានញ្ច អកាមធាតុសំវត្តនីយតោ។ **តប្បដិភាគមេវា**តិ ករជរូបបដិភាគមេវ និមិត្តគ្គាហសម្ភវតោ។ សទិសញ្ច នាម តំ ន ហោតិ, តស្មា កី តស្ស សមតិក្កមនេនាតិ អនុយោគំ សន្ធាយ “**កថំ? យថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **កថ**ន្តិ កថេតុកម្យតាបុច្ឆា។ **យថា**តិ ឱបម្មត្ថេ និបាតោ។ **លេខាចិត្ត**ន្តិ កាឡវណ្ណាទិនា កតបរិកម្មាយ លេខាយ ចិត្តំ។ **ផលិតន្តរ**ន្តិ វិវរំ។ **ទិស្វា**តិ ទូរតោ ទិស្វា។ **សមានរូបសទ្ទសមុទាចារ**ន្តិ សទិសរូបសណ្ឋានសរប្បយោគំ។

**អារម្មណវសេនា**តិ “មម ចក្ខុ សោភនំ, មម កាយោ ថិរោ, មម បរិក្ខារា សុន្ទរា”តិ ឯវំ អារម្មណករណវសេន។ **ករជរូបសមង្គិកាលោ**តិ អត្តនោ អត្តភាវរូបេន ចេវ អារម្មណរូបេន ច សមន្នាគតកាលោ។ **តម្បី**តិ កសិណរូបស្សបិ។ សាមិអត្ថេ ហិ ឥទំ ឧបយោគវចនំ។ ភយសន្តាសអទស្សនកាមតា វិយ សមតិក្កមិតុកាមតាតិ យោជនា។ ឥទញ្ច យថាវុត្តានំ និព្ពិទាវិរាគនិរោធានំ សាធារណវចនំ។ តេ ហិ តយោ អបេក្ខិត្វា ភយសន្តាសអទស្សនកាមតា វុត្តា។ ឯកោ កិរ សុនខោ វនេ សូករេន បហដមត្តោ បលាតោ, សោ អរូបទស្សនវេលាយ ភត្តបចនឧក្ខលិំ ទូរតោ ទិស្វា សូករសញ្ញាយ ភីតោ ឧត្តសន្តោ បលាយិ, បិសាចភីរុកោ បុរិសោ រត្តិភាគេ អបរិចិតេ ទេសេ មត្ថកច្ឆិន្នំ តាលក្ខន្ធំ ទិស្វា បិសាចសញ្ញាយ ភីតោ ឧត្តសន្តោ មុច្ឆិតោ បបតិ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ “**សូករា...បេ.... វេទិតព្ពា**”តិ។

**២៧៦. ឯវ**ន្តិ យថាវុត្តំ ឱបម្មត្ថំ និគមេន្តោ អាហ។ **សោ**តិ យោគាវចរោ។ តស្មិំ ឈានេ អាទីនវំ បស្សតីតិ សម្ពន្ធោ។ **រូប**ន្តិ កសិណរូបំ។ **សន្តវិមោក្ខតោ**តិ អរូបជ្ឈានតោ។ តានិ ហិ “យេ តេ សន្តា វិមោក្ខា អតិក្កម្ម រូបេ អារុប្បា”តិអាទីសុ (អ. និ. ៨.៧២; ១០.៩) សន្តវិមោក្ខាតិ អាគតា។ សន្តតាសិទ្ធិ ចស្ស អនុស្សុតិតោ ទដ្ឋព្ពា។ **យថេវា**តិ **ឯវ**-ការេន យេន បការេន ឯតំ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានំ ទុវង្គិកំ, ឯវំ អារុប្បានិបីតិ ឧបេក្ខាចិត្តេកគ្គតាវសេន ទុវង្គិកត្តំ ទស្សេតិ, ន តតិយជ្ឈានេ វិយ ទុវង្គិកតាមត្តំ។ ននុ ចេត្ថាបិ ទុវង្គិកតាមត្តមេវ ភូមិភេទតោតិ? នាយំ ទោសោ ឧបមោបមេយ្យភាវស្ស ភិន្នាធិករណតោ។

**តត្ថា**តិ តស្មិំ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានេ។ **និកន្តិ**ន្តិ អបេក្ខំ។ **បរិយាទាយា**តិ អាទីនវទស្សនេន តស្មិំ ឈានេ ខេបេត្វា, អនបេក្ខោ ហុត្វាតិ អត្ថោ។ សន្តតោ មនសិករណេនេវ បណីតតោ, សុខុមតោ ច មនសិការោ សិទ្ធោ ហោតីតិ អាហ “**សន្តតោ អនន្តតោ មនសិ ករិត្វា**”តិ។ **បត្ថរិត្វា**តិ បគេវ វឌ្ឍិតំ, តទា វឌ្ឍនវសេន វា បត្ថរិត្វា។ **តេនា**តិ កសិណរូបេន។ **ឧគ្ឃាដេតិ កសិណ**ន្តិ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានស្ស អារម្មណភូតំ បថវីកសិណាទិកសិណរូបំ

អបនេតិ។ ឧគ្ឃាដនវិធិំ បន ទស្សេន្តោ “**ឧគ្ឃាដេន្តោ ហិ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សំវេល្លេតី**តិ បដិសំហរតិ។ **អញ្ញទត្ថូ**តិ ឯកំសេន។ **នេវ ឧព្ពដ្ដតី**តិ នេវ ឧដ្ឋហតិ។ **ន វិវដ្ដតី**តិ ន វិនិវដ្ដតិ។ **ឥមស្សា**តិ ឥមស្ស កសិណរូបស្ស។ **អមនសិការន្តិ** មនសិ អករណំ អចិន្តនំ។ **មនសិការញ្ច បដិច្ចា**តិ “អាកាសោ អាកាសោ”តិ ភាវនាមនសិការញ្ច និស្សាយ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានស្ស អារម្មណភូតំ កសិណរូបំ ន សព្ពេន សព្ពំ មនសិ ករោតោ, តេន ច ផុដ្ឋោកាសំ “អាកាសោ អាកាសោ”តិ មនសិ ករោតោ យទា តំ ភាវនានុភាវេន អាកាសំ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ, តទា សោ កសិណំ ឧគ្ឃាដេតិ នាម, តញ្ច តេន ឧគ្ឃាដិតំ នាម ហោតីតិ។ តេនាហ “**កសិណុគ្ឃាដិមាកាសមត្តំ បញ្ញាយតី**”តិ។ **សព្ពមេតន្តិ** តិវិធម្បេតំ **ឯកមេវ** បរិយាយភាវតោ។

“**នីវរណានិ វិក្ខម្ភន្តី**”តិ កស្មា វុត្តំ? ននុ រូបាវចរបឋមជ្ឈានស្ស ឧបចារក្ខណេយេវ នីវរណានិ វិក្ខម្ភិតានិ, តតោ បដ្ឋាយ ចស្ស ន នេសំ បរិយុដ្ឋានំ។ យទិ សិយា, ឈានតោ បរិហាយេយ្យ? យំ បនេកេ វទន្តិ “អត្ថេវ សុខុមានិ អរូបជ្ឈានវិក្ខម្ភនេយ្យានិ នីវរណានិ, តានិ សន្ធាយេតំ វុត្ត”ន្តិ, តំ តេសំ មតិមត្តំ។ ន ហិ មហគ្គតកុសលេសុ លោកុត្តរកុសលេសុ វិយ ឱធិសោ បហានំ នាម អត្ថិ។ យោ បន រូបាវចរេហិ អារុប្បានំ ឧឡារផលតាទិវិសេសោ, សោ ភាវនាវិសេសេន សន្តតរបណីតតរភាវេន តេសុយេវ បុរិមបុរិមេហិ បច្ឆិមបច្ឆិមានំ វិយាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ “វិក្ខម្ភន្តី”តិ បន វចនំ វណ្ណភណនវសេន វុត្តំ។ តថា ហិ អញ្ញត្ថាបិ ហេដ្ឋា បហីនានំ ឧបរិ បហានំ វុច្ចតិ។ យេ បន “សព្ពេ កុសលា ធម្មា សព្ពេសំ អកុសលានំ បដិបក្ខាតិ កត្វា ឯវំ វុត្ត”ន្តិ វទន្តិ, តេហិ ទុតិយជ្ឈានូបចារាទីសុ នីវរណវិក្ខម្ភនាវចនស្ស ការណំ វត្តព្ពំ។ **សតិ សន្តិដ្ឋតី**តិ អាកាសនិមិត្តារម្មណា សតិ សម្មា សូបដ្ឋិតា ហុត្វា តិដ្ឋតិ។ សតិសីសេន ចេត្ថ ឧបចារជ្ឈានានុគុណានំ សទ្ធាបញ្ចមានំ សកិច្ចយោគំ ទស្សេតិ។ **ឧបចារេនា**តិ ឧបចារជ្ឈានេន។ **ឥធាបី**តិ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានំ សន្ធាយ សម្បិណ្ឌនំ។ តំ ហិ ឧបេក្ខាវេទនាសម្បយុត្តំ។ **សេសន្តិ** “សេសានិ កាមាវចរានី”តិអាទិ។ យំ ឥធ វត្តព្ពមវុត្តំ, តំ បន **បឋវីកសិណនិទ្ទេសេ** (វិសុទ្ធិ. ១.៥១ អាទយោ) វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពន្តិ អាហ “**បឋវីកសិណេ វុត្តនយមេវា**”តិ។

ឯវំ យំ តត្ថ អវិសិដ្ឋំ, តំ អតិទិសិត្វា ឥទានិ វិសិដ្ឋំ ទស្សេតុំ “**អយំ បន វិសេសោ**”តិអាទិមាហ។ **យានបុតោឡិ កុម្ភិមុខាទីនន្តិ** ឱគុណ្ឋនសិវិកាទិយានានំ មុខំ យានមុខំ, បុតោឡិយា ឧទ្ទកទ្វារស្ស មុខំ បុតោឡិមុខំ, កុម្ភិមុខន្តិ បច្ចេកំ មុខ-សទ្ទោ សម្ពន្ធិតព្ពោ។ **អាកាសំយេវ** យានមុខាទិបរិច្ឆិន្នំ។ **បរិកម្មមនសិការេនា**តិ បរិកម្មភូតេន មនសិការេន ឧបចារជ្ឈានេន។ បរិកម្មំ អនុលោមំ ឧបចារោតិ ច អនត្ថន្តរញ្ហេតំ។ **បេក្ខមានោ** អរូបាវចរជ្ឈានចក្ខុនា។

**២៧៧**. **សព្ពាការេនា**តិ រូបនិមិត្តំ ទណ្ឌាទានសម្ភវទស្សនាទិនា សព្ពេន រូបធម្មេសុ, បឋវីកសិណាទិរូបនិមិត្តេសុ, តទារម្មណជ្ឈានេសុ ច ទោសទស្សនាការេន, តេសុ ឯវ វា រូបាទីសុ និកន្តិប្បហានអនាវជ្ជិតុកាមតាទិនា។ **រូបជ្ឈានម្បិ រូបន្តិ វុច្ចតិ** ឧត្តរបទលោបេន “រូបូបបត្តិយា មគ្គំ ភាវេតី”តិអាទីសុ (ធ. ស. ១៦០; វិភ. ៦២៥) យថា រូបភវោ រូបំ។ **រូបី**តិ ហិ រូបជ្ឈានលាភីតិ អត្ថោ។ **អារម្មណម្បិ** កសិណរូបំ **រូបន្តិ វុច្ចតិ** បុរិមបទលោបេន យថា “ទេវទត្តោ ទត្តោ”តិ។ **រូបានិ បស្សតី**តិ កសិណរូបានិ ឈានចក្ខុនា បស្សតីតិ អត្ថោ។ **តស្មា**តិ យស្មា ឧត្តរបទលោបេន, បុរិមបទលោបេន ច យថាក្កមំ រូបជ្ឈានកសិណរូបេសុ រូបវោហារោ ទិស្សតិ, តស្មា។ រូបេ រូបជ្ឈានេ តំសហគតា សញ្ញា **រូបសញ្ញា**។ **តទារម្មណស្ស ចា**តិ **ច**-សទ្ទេន យថាវុត្តំ រូបាវចរជ្ឈានំ សម្បិណ្ឌេតិ, តេន បាឡិយំ “រូបសញ្ញាន”ន្តិ សរូបេកសេសេន និទ្ទេសោ កតោតិ ទស្សេតិ។ **វិរាគា**តិ ជិគុច្ឆនតោ។ **និរោធា**តិ តប្បដិពន្ធឆន្ទរាគវិក្ខម្ភនេន និរោធនតោ។ វុត្តមេវត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ “**កិំ វុត្តំ ហោតី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តស្ស សព្ពាការេន វិរាគា អនវសេសានំ និរោធាតិ ឯវំ វា ឯត្ថ យោជនា កាតព្ពា។

“**អារម្មណេ អវិរត្តស្ស សញ្ញាសមតិក្កមោ ន ហោតី**”តិ ឥទំ យស្មា ឥមានិ ឈានានិ អារម្មណាតិក្កមេន បត្តព្ពានិ, ន អង្គាតិក្កមេនាតិ កត្វា វុត្តំ។ យស្មា បនេត្ថ សញ្ញាសមតិក្កមោ អារម្មណសមតិក្កមេន វិនា ន ហោតិ, តស្មា “សមតិក្កន្តាសុ ច សញ្ញាសុ អារម្មណំ សមតិក្កន្តមេវ ហោតី”តិ អាហ។ អវត្វា វុត្តោតិ សម្ពន្ធោ។ **សមាបន្នស្សា**តិអាទីសុ កុសលសញ្ញាវសេន សមាបន្នគ្គហណំ, វិបាកសញ្ញាវសេន ឧបបន្នគ្គហណំ, កិរិយាសញ្ញាវសេន ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារគ្គហណំ។ អរហតោ ហិ ឈានានិ វិសេសតោ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារោ។ យទិ សញ្ញាសមតិក្កមស្ស អនុនិប្ផាទិអារម្មណសមតិក្កមោ វិភង្គេ ច អវុត្តោ, អថ កស្មា ឥធ គហិតោតិ អនុយោគំ សន្ធាយាហ “**យស្មា បនា**”តិអាទិ។ **អារម្មណសមតិក្កមវសេនាបិ អយមត្ថវណ្ណនា កតា**, “តទារម្មណស្ស ចេតំ អធិវចន”ន្តិអាទិនា វិភង្គេ វិយ សញ្ញាសមតិក្កមមេវ អវត្វាតិ អធិប្បាយោ។

**២៧៨**. **បដិឃាតេនា**តិ បដិហននេន វិសយិវិសយសមោធានេន។ **អត្ថង្គមា**តិអាទីសុ បុរិមំ បុរិមំ បច្ឆិមស្ស បច្ឆិមស្ស អត្ថវចនំ, តស្មា បដិឃសញ្ញានំ អត្ថង្គមោ ឈានសមង្គិកាលេ អនុប្បត្តីតិ តស្ស ឥធេវ

គហណេ ការណំ អនុយោគមុខេន ទស្សេតុំ “**កាមញ្ចេតា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឧស្សាហជននត្ថំ** បដិបជ្ជនកានំ។ **ឯតាសំ** បដិឃសញ្ញានំ។ **ឯត្ថ** បឋមារុប្បកថាយំ។ **វចនំ** អត្ថង្គមវសេន។

កឹ វា បសំសាកិត្តនេន, បដិឃសញ្ញានំ បន អត្ថង្គមោ ឥធេវ វត្តព្ពត្តា វុត្តោតិ ទស្សេតុំ “**អថ វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ សភាវធម្មស្ស អភាវោ នាម បដិបក្ខេន បហីនតាយ វា បច្ចយាភាវេន វា។ តេសុ រូបជ្ឈានសមង្គិនោ បដិឃសញ្ញានំ អភាវោ បច្ចយាភាវមត្តេន, ន បដិបក្ខាធិគមេនាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**កិញ្ចាបិ**”តិអាទិ។ តត្ថ **តា**តិ បដិឃសញ្ញា ។ **រូបាវចរន្តិ** រូបាវចរជ្ឈានំ។ **សមាបន្នស្សា**តិ សមាបជ្ជិត្វា វិហរន្តស្ស។ កិញ្ចាបិ ន សន្តីតិ យោជនា។ **ន បហីនត្តា ន សន្តី**តិ ន តទា បដិឃសញ្ញា បហីនភាវេន ន សន្តិ នាម។ តត្ថ ការណមាហ “**ន ហិ រូបវិរាគាយ រូបាវចរភាវនា សំវត្តតី**”តិ។ ននុ ច បដិឃសញ្ញាបិ អរូបធម្មា ឯវាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**រូបាយត្តា ច ឯតាសំ បវត្តី**”តិ។ **អយំ បន ភាវនា**តិ អរូបភាវនមាហ។ **ធារេតុន្តិ** អវធារេតុំ។ **ឥធា**តិ អរូបជ្ឈានេ។ អានេញ្ជាភិសង្ខារវចនាទីហិ **អានេញ្ជតា**។ “យេ តេ សន្តា វិមោក្ខា អតិក្កម្ម រូបេ អារុប្បា”តិអាទិនា (អ. និ. ៨.៧២; ១០.៩) **សន្តវិមោក្ខតា ច វុត្តា**។

**២៧៩**. ទោសទស្សនបុព្ពកបដិបក្ខភាវនាវសេន បដិឃសញ្ញានំ សុប្បហីនត្តា មហតាបិ សទ្ទេន អរូបសមាបត្តិតោ ន វុដ្ឋាតិ។ តថា បន ន សុប្បហីនត្តា សព្ពរូបាវចរសមាបត្តិតោ វុដ្ឋានំ សិយា, បឋមជ្ឈានំ បន អប្បកម្បិ សទ្ទំ ន សហតីតិ តំ សមាបន្នស្ស សទ្ទោ កណ្ដកោតិ វុត្តំ។ អារុប្បភាវនាយ អភាវេ ចុតិតោ ឧទ្ធំ ឧប្បត្តិរហានំ រូបសញ្ញាបដិឃសញ្ញានំ យាវ អត្តនោ វិបាកប្បវត្តិ, តាវ អនុប្បត្តិធម្មតាបាទនេន សមតិក្កមោ, អត្ថង្គមោ ច វុត្តោ។ នានត្តសញ្ញាសុ បន យា តស្មិំ ភវេ ន ឧប្បជ្ជន្តិ ឯកន្តរូបនិស្សិតា, តា អនោកាសតាយ ន ឧប្បជ្ជន្តិ, ន អារុប្បភាវនាយ និវារិតត្តា, អនិវារិតត្តា ច កាចិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ តស្មា តាសំ អមនសិការោ អនាវជ្ជនំ អបច្ចវេក្ខណំ, ជវនបដិបាទកេន វា ភវង្គមនស្ស អន្តោ អករណំ អប្បវេសនំ វុត្តំ។

តេន ច នានត្តសញ្ញាមនសិការហេតូនំ រូបានំ សមតិក្កមា សមាធិស្ស ថិរភាវំ ទស្សេតុំ “**សង្ខេបតោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ អបិច ឥមេហិ តីហិ បទេហិ អាកាសានញ្ចាយតនសមាបត្តិយា វណ្ណោ កថិតោ សោតូនំ ឧស្សាហជននត្ថំ, បលោភនត្ថញ្ច។ យេ ហិ អកុសលា ឯវំកាហិនោ “សព្ពស្សាទរហិតេ អាកាសេ បវត្តិតសញ្ញាយ កោ អានិសំសោ”តិ, តេ តតោ មិច្ឆាគាហតោ និវត្តេតុំ តីហិ បទេហិ ឈានស្ស អានិសំសោ កថិតោ។ តំ ហិ សុត្វា តេសំ ឯវំ ភវិស្សតិ “ឯវំ សន្តា កិរាយំ សមាបត្តិ ឯវំ បណីតា, ហន្ទស្សា និព្ពត្តនត្ថំ ឧស្សាហំ ករិស្សាមី”តិ។

**២៨០**. **អស្សា**តិ អាកាសស្ស។ ឧប្បាទោ ឯវ អន្តោ **ឧប្បាទន្តោ**, តថា **វយន្តោ**។ សភាវធម្មោ ហិ អហុត្វា សម្ភវតោ, ហុត្វា ច វិនស្សនតោ ឧទយវយបរិច្ឆិន្នោ។ អាកាសោ បន អសភាវធម្មត្តា តទុភយាភាវតោ អនន្តោ វុត្តោ។ អជដាកាសបរិច្ឆិន្នាកាសានំ ឥធ អនធិប្បេតត្តា “**អាកាសោតិ កសិណុគ្ឃាដិមាកាសោ វុច្ចតី**”តិ អាហ។ កសិណំ ឧគ្ឃាដីយតិ ឯតេនាតិ កសិណុគ្ឃាដោ, តទេវ **កសិណុគ្ឃាដិមំ។ មនសិការវសេនាបី**តិ រូបវិវេកមត្តគ្គហណេន បរិច្ឆេទស្ស អគ្គហណតោ អនន្តផរណាការេន បវត្តបរិកម្មមនសិការវសេនាបិ។ **អនន្តំ ផរតី**តិ អគ្គហិតបរិច្ឆេទតាយ អនន្តំ កត្វា បរិកម្មសម្មស្សបុព្ពកេន ឈានសម្មស្សេន ផុសតិ។ យថា ភិសគ្គមេវ ភេសជ្ជំ, ឯវំ **អាកាសានន្តមេវ អាកាសានញ្ចំ** សំយោគបរស្ស ត-ការស្ស ច-ការំ កត្វា។ ឈានស្ស បវត្តិដ្ឋានភាវតោ អារម្មណំ អធិដ្ឋានដ្ឋេន “**អាយតនមស្សា**”តិ វុត្តំ, អធិដ្ឋានដ្ឋេ អាយតន-សទ្ទស្ស ទស្សនតោ។ ការណាករសញ្ជាតិទេសនិវាសត្ថេបិ អាយតន-សទ្ទោ ឥធ យុជ្ជតេវ។

**វិញ្ញាណញ្ចាយតនកថាវណ្ណនា**

**២៨១**. ចិណ្ណោ ចរិតោ បគុណិកតោ អាវជ្ជនាទិលក្ខណោ វសីភាវោ ឯតេនាតិ ចិណ្ណវសីភាវោ, តេន **ចិណ្ណវសីភាវេន**។ រូបាវចរសញ្ញំ អនតិក្កមិត្វា អនធិគន្តព្ពតោ, តំសហគតសញ្ញាមនសិការសមុទាចារស្ស ហានភាគិយភាវាវហតោ, តំសមតិក្កមេនេវ តទញ្ញេសំ សមតិក្កមិតព្ពានំ សមតិក្កមសិទ្ធិតោ ច វុត្តំ “**អាសន្នរូបាវចរជ្ឈានបច្ចត្ថិកា**”តិ។ វីថិបដិបន្នាយ ភាវនាយ ឧបរូបរិវិសេសាវហភាវតោ, បណីតភាវសិទ្ធិតោ ច បឋមារុប្បតោ ទុតិយារុប្បំ សន្តតរសភាវន្តិ អាហ “**នោ ច វិញ្ញាណញ្ចាយតនមិវ សន្តា**”តិ វត្វតិ ហិ “សុប្បណីតតរា ហោន្តិ, បច្ឆិមា បច្ឆិមា ឥធា”តិ (វិសុទ្ធិ. ១.២៩០)។ **អនន្តំ អនន្តន្តិ** កេវលំ “អនន្តំ អនន្ត”ន្តិ **ន មនសិ កាតព្ពំ** ន ភាវេតព្ពំ, “អនន្តំ វិញ្ញាណំ, អនន្តំ វិញ្ញាណ”ន្តិ បន មនសិ កាតព្ពំ, “វិញ្ញាណំ វិញ្ញាណ”ន្តិ វា។

**តស្មិំ និមិត្តេតិ** តស្មិំ បឋមារុប្បវិញ្ញាណសង្ខាតេ វិញ្ញាណនិមិត្តេ។ **ចិត្តំ ចារេន្តស្សា**តិ ភាវនាចិត្តំ បវត្តេន្តស្ស។ **អាកាសផុដេ វិញ្ញាណេ**តិ កសិណុគ្ឃាដិមាកាសំ ផរិត្វា បវត្តេ បឋមារុប្បវិញ្ញាណេ អារម្មណភូតេ។ **អប្បេតី**តិ

អប្បនាវសេន បវត្តតិ។ សភាវធម្មេបិ អារម្មណសមតិក្កមភាវនាភាវតោ ឥទំ អប្បនាប្បត្តំ ហោតិ ចតុត្ថារុប្បំ វិយ។ **អប្បនានយោ បនេត្ថ វុត្តនយេនេវា**តិ ឯត្ថ ទុតិយារុប្បជ្ឈានេ បុរិមភាគេ តីណិ, ចត្តារិ វា ជវនានិ កាមាវចរានិ ឧបេក្ខាវេទនាសម្បយុត្តានេវ ហោន្តិ។ "ចតុត្ថំ បញ្ចមំ វា អរូបាវចរ"ន្តិអាទិនា (វិសុទ្ធិ. ១.២៧៦) បឋមារុប្បជ្ឈានេ វុត្តេន នយេន, អថ វា **អប្បនានយោ**តិ សភាវធម្មេបិ អារម្មណេ ឈានស្ស អប្បនានយោ អារម្មណាតិក្កមភាវនាវសេន អារុប្បំ អប្បនំ បាបុណាតិ, "អប្បនាប្បត្តស្សេវ ហិ ឈានស្ស អារម្មណសមតិក្កមនមត្តំ តត្ថ ហោតី"តិ **មរណានុស្សតិនិទ្ទេសេ** (វិសុទ្ធិ. ១.១៧៧) វុត្តនយេន វេទិតព្ពោតិ អត្ថោ។

**២៨២**. **សព្ពសោ**តិ សព្ពាការេន បឋមារុប្បេ "អាសន្នរូបជ្ឈានបច្ចត្ថិកតា, អសន្តសភាវតា"តិ ឯវមាទិនា សព្ពេន ទោសទស្សនាការេន, តត្ថ វា និកន្តិបហានអនាវជ្ជិតុកាមតាទិអាការេន, សព្ពំ វា កុសលវិបាកកិរិយាភេទតោ អនវសេសន្តិ អត្ថោ។ ស្វាយមត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន ញាតុំ សក្កាតិ អាហ **"សព្ពសោតិ ឥទំ វុត្តនយមេវា"**តិ។ ឈានស្ស អាកាសានញ្ចាយតនតា ពាហិរត្ថសមាសវសេន ហេដ្ឋា វុត្តាតិ អាហ **"បុព្ពេ វុត្តនយេន ឈានម្បិ អាកាសានញ្ចាយតន"**ន្តិ ។ អារម្មណស្ស បន សមានាធិករណសមាសវសេនាតិ សន្ធាយស្សេតំ **"អារម្មណម្បី"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **"បុរិមនយេនេវា"**តិ ឥទំ "នាស្ស អន្តោ"តិអាទិនា វុត្តបទសិទ្ធី សន្ធាយ វុត្តំ។ យថា អធិដ្ឋានដ្ឋេន, ឯវំ សញ្ជាតិទេសដ្ឋេនបិ អាយតន-សទ្ទេន ឥធ អត្ថោ យុជ្ជតីតិ ទស្សេតុំ **"តថា"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ សញ្ជាយតិ ឯត្ថាតិ សញ្ជាតិ, សញ្ជាតិ ឯវ ទេសោ **សញ្ជាតិទេសោ។ ឈានំ** អប្បវត្តិករណេន។ **អារម្មណំ** អមនសិករណេន។ **ឧភយម្បិ** វា ឧភយតា យោជេតព្ពា។ ឈានស្សបិ ហិ អនាវជ្ជនំ, ជវនបដិបាទកេន វា ភវង្គមនស្ស អន្តោ អករណំ អមនសិករណំ, អារម្មណស្ស ច អារម្មណករណវសេន អប្បវត្តនំ **អប្បវត្តិករណ**ន្តិ អត្ថស្ស សម្ភវតោ **ឯកជ្ឈំ កត្វា** សាមញ្ញនិទ្ទេសេន, ឯកសេសនយេន វា។

បុព្ពេ អនន្តស្ស អាកាសស្ស អារម្មណករណវសេន បឋមារុប្បវិញ្ញាណំ អត្តនោ ផរណាការេនេវ "អនន្ត"ន្តិ មនសិ កាតព្ពត្តា "អនន្តំ វិញ្ញាណ"ន្តិ វុត្តន្តិ បុន **"មនសិការវសេន វា អនន្ត"**ន្តិ វុត្តំ, សព្ពសោ មនសិករណវសេនាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ **"អនវសេសតោ មនសិ ករោន្តោ 'អនន្ត'ន្តិ មនសិ ករោតី"**តិ។ **ឈានវិភង្គេបិ** អយមេវត្ថោ វុត្តោតិ ទស្សេន្តោ **"យំ បន វិភង្គេ វុត្ត"**ន្តិអាទិមាហ។ តស្សា បាឡិយា ឯវំ វា អត្ថោ វេទិតព្ពោ – តំយេវ អាកាសំ ផុដំ វិញ្ញាណំ វិញ្ញាណញ្ចាយតនវិញ្ញាណេន មនសិ ករោតីតិ។ អយំ បនត្ថោ យុត្តោ វិយ ទិស្សតិ, តំយេវ អាកាសំ វិញ្ញាណេន ផុដំ តេន គហិតាការំ មនសិ ករោតិ។ ឯវំ តំ វិញ្ញាណំ អនន្តំ ផរតីតិ។ យំ ហិ អាកាសំ បឋមារុប្បសមង្គី វិញ្ញាណេន អនន្តំ ផរតិ, តំ ផរណាការសហិតមេវ វិញ្ញាណំ មនសិ ករោន្តោ ទុតិយារុប្បសមង្គី អនន្តំ ផរតីតិ វុច្ចតិ។

មនសិការវសេន អនន្តផរណាការេន ឥធ អនន្តតា, ន អាកាសស្ស វិយ ឧប្បាទន្តាទិអភាវេនាតិ **"នាស្ស អន្តោតិ អនន្ត"**ន្តិ ឯត្តកមេវាហ។ **"រុឡ្ហីសទ្ទោ"**តិ ឥមិនា "វិញ្ញាណានញ្ច"ន្តិ ឯតស្ស បទស្ស អត្ថេ វិញ្ញាណញ្ច-សទ្ទោ និរុឡ្ហោតិ ទស្សេតិ, យថាវុត្តំ វា វិញ្ញាណំ ទុតិយារុប្បជ្ឈានេន អញ្ចីយតិ វុត្តាការេន អាលម្ពីយតីតិ វិញ្ញាណញ្ចន្តិ ឯវម្បេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ សេសំ វុត្តត្ថមេវាតិ អាហ **"សេសំ បុរិមសទិសមេវា"**តិ។

**អាកិញ្ចញ្ញាយតនកថាវណ្ណនា**

**២៨៣**. តតិយារុប្បកម្មដ្ឋានេ យំ ហេដ្ឋា វុត្តសទិសំ, តំ វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពំ, អបុព្ពមេវ វណ្ណយិស្សាម។ តត្ថ **តស្សេវា**តិ យំ អារព្ភ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ បវត្តំ, តស្សេវ។ កឹ បន តន្តិ អាហ **"អាកាសានញ្ចាយតនវិញ្ញាណស្សា"**តិ។ ឯតេន តតោ អញ្ញំ តតិយារុប្បជ្ឈានស្ស អារម្មណំ នត្ថីតិ ទស្សេតិ។ **"អារម្មណភូតស្សា"**តិ ឥមិនា តស្ស អនារម្មណភូតំ ទុតិយារុប្បវិញ្ញាណំ និវត្តេតិ។ **អភាវោ**តិ នត្ថិតា។ **សុញ្ញតា**តិ រិត្តតា។ **វិវិត្តាការោ**តិ វិវេកោ។ កឹហិ បទេហិ បឋមារុប្បវិញ្ញាណស្ស អបគមមេវ វទតិ។ "មនសិ កាតព្ពោ"តិ វត្វា មនសិការវិធឹ ទស្សេតុំ **"តំ វិញ្ញាណ"**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អមនសិករិត្វា**តិ សព្ពេន សព្ពំ មនសិ អកត្វា អចិន្តេត្វា។ **វា**-សទ្ទោ អនិយមត្ថោ, តេន តីសុ បការេសុ ឯកេនបិ អត្ថសិទ្ធីតិ ទស្សេតិ។

**តស្មឹ និមិត្តេ**តិ តស្មឹ បឋមារុប្បវិញ្ញាណស្ស អភាវសង្ខាតេ ឈានុប្បត្តិនិមិត្តេ។ **អាកាសេ ផុដេ**តិ អាកាសំ ផរិត្វា បវត្តេ។ "អាកាសផុដេ"តិ វា បាឋោ។ **សុញ្ញវិវិត្តនត្ថិភាវេ**តិ សុញ្ញភាវេ, វិវិត្តភាវេ, នត្ថិភាវេ ចាតិ យេន អាការេន ភាវិតំ, តស្ស គហណត្ថំ វុត្តំ។ អថ វា **សុញ្ញវិវិត្តនត្ថិភាវេ**តិ សុញ្ញវិវិត្តតាសង្ខាតេ នត្ថិភាវេ, តេន វិនាសាភាវមេវ ទស្សេតិ, ន បុរេ អភាវាទិកេ។

**តស្មិំ ហិ អប្បនាចិត្តេ**តិ អាកិញ្ចញ្ញាយតនជ្ឈានសម្បយុត្តេ អប្បនាវសេន បវត្តេ ចិត្តេ, តស្មិំ វា បឋមារុប្បស្ស អបគមសង្ខាតេ នត្ថិភាវេ យថាវុត្តេ អប្បនាចិត្តេ ឧប្បន្នេ។ សោ ភិក្ខុ អភាវមេវ បស្សន្តោ វិហរតីតិ សម្ពន្ធោ។ បុរិសោ កត្ថចិ គន្ត្វា អាគន្ត្វា សុញ្ញមេវ បស្សតិ, នត្ថិភាវមេវ បស្សតីតិ យោជនា។ **តំ ឋាន**ន្តិ តំ សន្និបាតដ្ឋានំ។ “**បរិកម្មមនសិការេន អន្តរហិតេ**”តិ តមិនា អារម្មណករណភាវេន តស្ស អន្តរធានំ ន នដ្ឋត្តាតិ ទស្សេតិ។ តត្រិទំ ឱបម្មសំសន្ទនំ – យថា សោ បុរិសោ តត្ថ សន្និបតិតំ ភិក្ខុសង្ឃំ ទិស្វា គតោ, តតោ សព្ពេសុ ភិក្ខូសុ កេនចិទេវ ករណីយេន អបគតេសុ អាគន្ត្វា តំ ឋានំ ភិក្ខូហិ សុញ្ញមេវ បស្សតិ, ន ភិក្ខូនំ តតោបិ អបគតការណំ, ឯវមេវំ យោគាវចរោ បុព្ពេ វិញ្ញាណញ្ចាយតនជ្ឈានចក្ខុនា បឋមារុប្បវិញ្ញាណំ ទិស្វា បច្ឆា នត្ថីតិ បរិកម្មមនសិការេន តស្មិំ អបគតេ តតិយារុប្បជ្ឈានចក្ខុនា តស្ស នត្ថិភាវមេវ បស្សន្តោ វិហរតិ, ន តស្ស អបគមនការណំ វីមំសតិ ឈានស្ស តាទិសាភោគាភាវតោតិ។ **សព្ពសោ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ សមតិក្កម្មា**តិ ឯត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពំ។

**២៨៤**. នត្ថិតា បរិយាយាសុញ្ញវិវិត្តភាវាតិ “នត្ថី”តិ បទស្ស អត្ថំ វទន្តេន សុញ្ញវិវិត្តបទានិបិ គហិតានិ។ អាមេឌិតវចនំ បន ភាវនាការទស្សនំ។ វិភង្គេបិ តមេវស្ស បទស្ស អយមេវត្ថោ វុត្តោតិ ទស្សេតុំ “**យម្បិ វិភង្គេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **តញ្ញេវ វិញ្ញាណំ អភាវេតី**តិ យំ បុព្ពេ “អនន្តំ វិញ្ញាណ”ន្តិ មនសិ កតំ បឋមារុប្បវិញ្ញាណំ, តំយេវាតិ អត្ថោ ។ តំយេវ ហិ អារម្មណភូតំ បឋមេន វិយ រូបនិមិត្តំ តតិយេនារុប្បេនាភាវេតីតិ។ **ខយតោ សម្មសន**ន្តិ ភង្គានុបស្សនមាហ។ សា ហិ សង្ខតធម្មានំ ភង្គភាវមេវ បស្សន្តី “វិញ្ញាណម្បិ អភាវេតី”តិអាទិនា វត្តព្ពតំ លភតីតិ អធិប្បាយេនាហ “**ខយតោ សម្មសនំ វិយ វុត្ត**”ន្តិ។ **អស្សា**តិ បាឋស្ស។ បុន **អស្សា**តិ វិញ្ញាណស្ស។ **អភាវេតី**តិ អភាវំ ករោតិ។ យថា ញាណស្ស ន ឧបតិដ្ឋតិ, ឯវំ ករោតិ អមនសិករណតោ។ តតោ ឯវ **វិភាវេតិ** វិគតភាវំ ករោតិ, វិនាសេតិ វា យថា ន ទិស្សតិ, តថា ករណតោ។ តេនេវ **អន្តរធាបេតិ** តិរោភាវំ គមេតិ។ **ន អញ្ញថា**តិ តមិស្សា បាឡិយា ឯវមត្ថោ, ន តតោ អញ្ញថា អយុជ្ជមានកត្តាតិ អធិប្បាយោ។

**អស្សា**តិ បឋមារុប្បវិញ្ញាណាភាវស្ស។ **កិញ្ចន**ន្តិ កិញ្ចិបិ។ សភាវធម្មស្ស អប្បាវសេសតា នាម ភង្គោ ឯវ សិយាតិ អាហ “**ភង្គមត្តម្បិ អស្ស អវសិដ្ឋំ នត្ថី**”តិ។ សតិ ហិ ភង្គមត្តេបិ តស្ស សកិញ្ចនតា សិយា។ **អកិញ្ចន**ន្តិ ច វិញ្ញាណស្ស កិញ្ចិ បការំ អគ្គហេត្វា សព្ពេន សព្ពំ វិភាវនមាហ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

### នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកថាវណ្ណនា

**២៨៥. នោ ច សន្តា**តិ យថា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តិ សង្ខារាវសេសសុខុមភាវប្បត្តិយា សវិសេសា សន្តា, ឯវមយំ អាកិញ្ចញ្ញាយតនសមាបត្តិ នោ ច សន្តា តទភាវតោ។ យា អយំ ខន្ធេសុ បច្ចយយាបនីយតាយ, រោគមូលតាយ ច រោគសរិក្ខតា, ទុក្ខតាសូលយោគាទិនា គណ្ឌសរិក្ខតា, បីឡាជននាទិនា សល្លសរិក្ខតា ច, សា សញ្ញាយ សតិ ហោតិ, នាសតីតិ វុត្តំ “**សញ្ញា រោគោ, សញ្ញា គណ្ឌោ, សញ្ញា សល្ល**”ន្តិ។ សា ចេត្ថ បដុកិច្ចា បញ្ចវោការភវតោ ឱឡារិកសញ្ញា វេទិតព្ពា។ ន កេវលំ សញ្ញា ឯវ, អថ ខោ វេទនាចេតនាទីនម្បិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ សញ្ញាសីសេន បន និទ្ទេសោ កតោ។ **ឯតំ សន្ត**ន្តិ ឯតំ អសន្តភាវករ រោគាទិសរិក្ខសញ្ញាវិរហតោ សន្តំ។ តតោ ឯវ **បណីតំ**។ កី បន តន្តិ អាហ “**នេវសញ្ញានាសញ្ញា**”តិ ? តទបទេសេន តំសម្បយុត្តជ្ឈានមាហ “**អាទីនវ**”ន្តិ។ ឯត្ថ រោគាទិសរិក្ខសញ្ញាទិសព្ភាវោបិ អាទីនវោ ទដ្ឋព្ពោ, ន អាសន្នវិញ្ញាណញ្ចាយតនបច្ចត្ថិកតាវ។ **ឧបរី**តិ ចតុត្ថារុប្បេ។ **សា វា**តិ សា ឯវ។ **វត្តិតា**តិ បវត្តិតា និព្ពត្តិតា វឡញ្ជិតា។

**តស្មិំ និមិត្តេ**តិ តស្មិំ តតិយារុប្បសមាបត្តិសង្ខាតេ ឈាននិមិត្តេ។ **មានស**ន្តិ ចិត្តំ “មនោ ឯវ មានស”ន្តិ កត្វា, ភាវនាមនសិការំ វា។ តំ ហិ មនសិ ភវន្តិ មានសន្តិ វុច្ចតិ។ ឈានសម្បយុត្តធម្មានម្បិ ឈានានុគុណតាយ សមាបត្តិបរិយាយោ លព្ភតីតិ អាហ “**អាកិញ្ចញ្ញាយតនសមាបត្តិសង្ខាតេសុ ចតូសុ ខន្ធេសូ**”តិ, អារម្មណភូតេសូតិ អធិប្បាយោ។

**២៨៦**. យថាវុត្តំ អាកិញ្ចញ្ញំ អារម្មណបច្ចយភាវតោ អាយតនំ ការណមស្សាតិ **ឈានំ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ,** អាកិញ្ចញ្ញមេវ អារម្មណបច្ចយភូតំ ឈានស្ស ការណន្តិ **អារម្មណំ អាកិញ្ចញ្ញាយតន**ន្តិ ឯវំ វា អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ សេសមេត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពំ។

**យាយ សញ្ញាយ ភាវតោ**តិ យាទិសាយ សញ្ញាយ អត្ថិភាវេន។ យា ហិ សា បដុសញ្ញាកិច្ចស្ស អភាវតោ សញ្ញាតិបិ ន វត្តព្ពា, សញ្ញាសភាវានាតិវត្តនតោ អសញ្ញាតិបិ ន វត្តព្ពា, តស្សា វិជ្ជមានត្តាតិ អត្ថោ។ **ត**ន្តិ តំ ឈានំ។ **តំ តាវ ទស្សេតុ**ន្តិ ឯត្ថ **ត**ន្តិ តំ សសាបដិបទំ, យថាវុត្តសញ្ញំ, តស្សា ច អធិគមុបាយន្តិ អត្ថោ។ **នេវ**

**សញ្ញីនាសញ្ញី**តិ ហិ បុគ្គលាធិដ្ឋានេន ធម្មំ ឧទ្ធរន្តេន សញ្ញាវន្តមុខេន សញ្ញា ឧទ្ធដា, អញ្ញថា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនន្តិ ឧទ្ធរិតព្ពំ សិយា។ សា បន បដិបទា យត្ថ បវត្តតិ, យថា ច បវត្តតិ, តំ ទស្សេតុំ "**អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ សន្តតោ មនសិ ករោតិ, សង្ខារាវសេសសមាបត្តិំ ភាវេតី**"តិ វុត្តំ។ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ ហិ ចតុត្ថារុប្បភាវនាយ បវត្តិដ្ឋានំ, សង្ខារាវសេសសមាបត្តិ បវត្តិអាការោតិ។ **យត្រ ហិ នាមា**តិ យា នាម។ **នត្ថិភាវម្បី**តិ វិញ្ញាណស្ស សុញ្ញតម្បិ, ឯវំ សុខុមម្បីតិ អធិប្បាយោ។ **សន្តារម្មណតាយា**តិ សន្តំ អារម្មណំ ឯតិស្សាតិ សន្តារម្មណា, តព្ភាវោ សន្តារម្មណតា, តាយ, ន ឈានសន្តតាយ។ ន ហិ តតិយារុប្បសមាបត្តិ ចតុត្ថារុប្បជ្ឈានតោ សន្តា។

ចោទកោ "យំ សន្តតោ មនសិ ករោតិ, ន តត្ថ អាទីនវទស្សនំ ភវេយ្យ។ អសតិ ច អាទីនវទស្សនេ សមតិក្កមោ ឯវ ន សិយា"តិ ទស្សេន្តោ "**សន្តតោ ចេ មនសិ ករោតិ, កថំ សមតិក្កមោ ហោតី**"តិ អាហ។ ឥតរោ "**អសមាបជ្ជិតុកាមតាយា**"តិ បរិហារមាហ, តេន អាទីនវទស្សនម្បិ អត្ថេវាតិ ទស្សេតិ។ **សោ ហី**តិអាទិនា វុត្តមេវត្ថំ បាកដតរំ ករោតិ។ តត្ថ យស្មិំ ឈានេ អភិរតិ, តត្ថ អាវជ្ជនសមាបជ្ជនាទិបដិបត្តិយា ភវិតព្ពំ។ សា បនស្ស តតិយារុប្បេ សព្ពសោ នត្ថិ, កេវលំ អញ្ញាភាវតោ អារម្មណករណមត្តមេវាតិ ទស្សេន្តោ "**កិញ្ចាបី**"តិអាទិមាហ។

**សមតិក្កមិត្វាវ គច្ឆតី**តិ តេសំ សិប្បីនំ ជីវិកំ តិណាយបិ អមញ្ញមានោ តេ វីតិវត្តតិយេវ។ **សោ**តិ យោគាវចរោ។ **តន្តិ** តតិយារុប្បសមាបត្តិំ។ **បុព្ពេ វុត្តនយេនា**តិ "សន្តា វតាយំ សមាបត្តី"តិអាទិនា វុត្តេន នយេន សន្តតោ មនសិ ករោន្តោ។ **តន្តិ** យាយ នេវសញ្ញីនាសញ្ញី នាម ហោតិ, សង្ខារាវសេសសមាបត្តិំ ភាវេតីតិ វុច្ចតិ, តំ សញ្ញំ បាបុណាតីតិ យោជនា។ សញ្ញាសីសេន ហិ ទេសនា។ **បរមសុខុមន្តិ** ឧក្កំសគតសុខុមភាវំ។ **សង្ខារាវសេសសមាបត្តិន្តិ** ឧក្កំសគតសុខុមតាយ សង្ខារានំ សេសតាមត្តំ សមាបត្តិំ។ តេនាហ "**អច្ចន្តសុខុមភាវប្បត្តសង្ខារ**"ន្តិ។ អន្តមតិច្ច **អច្ចន្តំ**។ យតោ សុខុមតមំ នាម នត្ថិ, តថាបរមុក្កំសគតសុខុមសង្ខារន្តិ អត្ថោ។ បឋមជ្ឈានូបចារតោ បដ្ឋាយ ហិ តច្ឆន្តិយា វិយ បវត្តមានាយ ភាវនាយ អនុក្កមេន សង្ខារា តត្ថ អន្តិមកោដ្ឋាសតំ បាបិតា, តតោ បរំ និរោធោ ឯវ, ន សង្ខារប្បវត្តីតិ។ តេន វុច្ចតិ "**សង្ខារាវសេសសមាបត្តី**"តិ។

**២៨៧. យំ តំ** ចតុក្ខន្ធំ។ **អត្ថតោ**តិ កុសលាទិវិសេសវិសិដ្ឋបរមត្ថតោ។ វិសេសតោ អធិបញ្ញាសិក្ខាយ អធិដ្ឋានភូតំ ឥជាធិប្បេតន្តិ អាហ "**ឥធ សមាបន្នស្ស ចិត្តចេតសិកា ធម្មា អធិប្បេតា**"តិ។ **ឱឡារិកាយ សញ្ញាយ អភាវតោ**តិ យទិបិ ចតុត្ថារុប្បវិបាកសញ្ញាយ ចតុត្ថារុប្បកុសលសញ្ញា ឱឡារិកា, តថា វិបស្សនាមគ្គផលសញ្ញាហិ, តថាបិ ឱឡារិកសុខុមតា នាម ឧបាទាយុបាទាយ គហេតព្ពាតិ បញ្ចវោការភវបរិយាបន្នាយ វិយ ចតុវោការេបិ ហេដ្ឋា តីសុ ភូមីសុ សញ្ញាយ វិយ ឱឡារិកាយ អភាវតោ។ **សុខុមាយា**តិ សង្ខារាវសេសសុខុមភាវប្បត្តិយា សុខុមាយ សញ្ញាយ ភាវតោ វិជ្ជមានត្តា។ **នេវសញ្ញា**តិ ឯត្ថ **ន**-ការោ អភាវត្ថោ, **នាសញ្ញា**ន្តិ ឯត្ថ **ន**-ការោ អញ្ញត្ថោ, **អ**-ការោ អភាវត្ថោវ, អសញ្ញំ អនសញ្ញញ្ចាតិ អត្ថោ។ **បរិយាបន្នត្តា**តិ ឯកទេសភាវេន អន្តោគធត្តា។ **ឯត្ថា**តិ ចតុត្ថារុប្បេ។ ទុតិយេ អត្ថវិកប្បេ **នេវសញ្ញា**តិ ឯត្ថ **ន**-ការោ អញ្ញត្ថោ។ តថា **នាសញ្ញា**តិ ឯត្ថ **ន**-ការោ, **អ**-ការោ ច អញ្ញត្ថោ ឯវាតិ តេន ទ្វយេន សញ្ញាភាវោ ឯវ ទស្សិតោតិ ធម្មាយតនបរិយាបន្នតាយ អាយតនភាវោ វុត្តោវាតិ "**អធិដ្ឋានដ្ឋេនា**"តិ វុត្តំ និស្សយបច្ចយភាវតោ។

កី បន ការណំ, យេនេត្ថ សញ្ញាវ ឯទិសី ជាតាតិ អនុយោគំ សន្ធាយាហ "**ន កេវល**"ន្តិអាទិ។ សញ្ញាសីសេនាយំ ទេសនា កតា "នានត្តកាយា នានត្តសញ្ញិនោ"តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.៣៤១, ៣៥៩; អ. និ. ៩.២៤) វិយាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯវំ **ឯស អត្ថោ**តិ កញ្ចិ វិសេសំ ឧបាទាយ សភាវតោ អត្ថីតិ វត្តព្ពស្សេវ ធម្មស្ស កញ្ចិ វិសេសំ ឧបាទាយ នត្ថីតិ វត្តព្ពតាសង្ខាតោ អត្ថោ។

អតិថោកម្បិ យំ **តេលមត្ថិ ភន្តេតិ អាហ** អកប្បិយភាវំ ឧបាទាយ, តទេវ **នត្ថិ, ភន្តេ, តេលន្តិ អាហ** នាឡិបូរណំ ឧបាទាយ។ តេនាហ "**តត្ថ យថា**"តិអាទិ។

យទិ អារម្មណសញ្ជាននំ សញ្ញាកិច្ចំ, តំ សញ្ញា សមានា កថមយំ កាតុំ ន សក្កោតីតិ អាហ "**ទហន កិច្ចមិវា**"តិអាទិ។ សង្ខារាវសេសសុខុមភាវប្បត្តិយា ឯវ ហេសា បដុសញ្ញាកិច្ចំ កាតុំ ន សក្កោតិ, តតោ ឯវ ចញ្ញាណស្ស សុគយ្ហាបិ ន ហោតិ។ តេនាហ "**និព្ពិទាជននម្បិ កាតុំ ន សក្កោតី**"តិ។ **អកតាភិនិវេសោ**តិ អកតវិបស្សនាភិនិវេសោ អប្បវត្តិតសម្មសនចារោ។ **បកតិវិបស្សកោ**តិ បកតិយា វិបស្សកោ។ ខន្ធាទិមុខេន វិបស្សនំ អភិនិវិសិត្វា ទ្វារាលម្ពនេហិ សទ្ធិំ ទ្វារប្បវត្តធម្មានំ វិបស្សកោ សក្កុណេយ្យ តព្ពិសយឧទយព្ពយញាណំ ឧប្បាទេតុំ, យថា បន សក្កោតិ, តំ ទស្សេតុំ "**សោបី**"តិអាទិ វុត្តំ។ **កលាបសម្មសនវសេនេវា**តិ ចតុត្ថារុប្បចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នេ ផស្សាទិធម្មេ អវិនិព្ភុជ្ជ ឯកតោ គហេត្វា កលាបតោ សម្ហូហតោ សម្មសនវសេន

នយវិបស្សនាសង្ខាតកលាបសម្មសនវសេន។ ផស្សាទិធម្មេ វិនិព្ភុជ្ជិត្វា វិសុំ វិសុំ សរូបតោ គហេត្វា អនិច្ចាទិវសេន សម្មសនំ **អនុបទធម្មវិបស្សនា** ។ **ឯវំ សុខុមត្តំ គតា** យថា ធម្មសេនាបតិនាបិ នាម អនុបទំ ន វិបស្សនេយ្យាតិ អត្ថោ។

**ថេរស្សា**តិ អញ្ញតរស្ស ថេរស្ស។ **អញ្ញាហិបីតិ** ឯត្ថ អយមបរា ឧបមា – ឯកោ កិរ ព្រាហ្មណោ អញ្ញតរំ បុរិសំ មនុញ្ញំ មត្តិកភាជនំ គហេត្វា ឋិតំ ទិស្វា យាចិ “ទេហិ មេ ឥមំ ភាជន”ន្តិ។ សោ សុរាសិត្តតំ សន្ធាយ “នាយ្យោ សក្កា ទាតុំ, សុរា ឯត្ថ អត្ថី”តិ អាហ។ ព្រាហ្មណោ អត្តនោ សមីបេ ឋិតំ បុរិសំ ឧទ្ទិស្ស អាហ “តេន ហិ ឥមស្ស បាតុំ ទេហី”តិ។ ឥតរោ “នត្ថយ្យោ”តិ អាហ។ តត្ថ យថា ព្រាហ្មណស្ស អយោគ្យភាវំ ឧបាទាយ “អត្ថី”តិបិ វត្តព្ពំ, បាតព្ពតាយ តត្ថ អភាវតោ “នត្ថី”តិបិ វត្តព្ពំ ជាតំ, ឯវំ ឥធាបីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

កស្មា បនេត្ថ យថា ហេដ្ឋា “អនន្តោ អាកាសោ, អនន្តំ វិញ្ញាណំ, នត្ថិ កិញ្ចី”តិ តត្ថ តត្ថ ភាវនាការោ គហិតោ, ឯវំ កោចិ ភាវនាការោ ន គហិតោតិ? កេចិ តាវ អាហុ – “ភាវនាការោ នាម សោបចារស្ស ឈានស្ស យថាសកំ អារម្មណេ បវត្តិអាការោ, អារម្មណញ្ចេត្ថ អាកិញ្ចញ្ញាយតនធម្មា។ តេ បន គយ្ហមានា ឯកស្ស វា បុព្ពង្គមធម្មស្ស វសេន គហេតព្ពា សិយុំ, សព្ពេ ឯវ វា។ តត្ថ បឋមបក្ខេ វិញ្ញាណស្ស គហណំ អាបន្នន្តិ ‘វិញ្ញាណំ វិញ្ញាណ’ន្តិ មនសិការេ ចតុត្ថារុប្បស្ស វិញ្ញាណញ្ចាយតនភាវោ អាបជ្ជតិ។ ទុតិយបក្ខេ បន សព្ពសោ អាកិញ្ចញ្ញាយតនធម្មារម្មណតាយ ឈានស្ស ‘អាកិញ្ចញ្ញំ អាកិញ្ចញ្ញា’ន្តិ មនសិការេ អាកិញ្ចញ្ញាយតនតា វា សិយា, អភាវារម្មណតា វា។ សព្ពថា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនភាវោ ន លព្ភតី”តិ។ តទិទមការណំ តថា ឈានស្ស អប្បវត្តនតោ។ ន ហិ ចតុត្ថារុប្បភាវនា វិញ្ញាណមាកិញ្ចញ្ញំ វា អាមសន្តី បវត្តតិ, កិញ្ចរហិ? តតិយារុប្បស្ស សន្តតំ។

យទិ ឯវំ, កស្មា បាឡិយំ “សន្ត”ន្តិ ន គហិតន្តិ? កិញ្ចាបិ ន គហិតតំ **សុត្តេ** (ទី. និ. ២.១២៩; សំ. និ. ២.១៥២), **វិភង្គេ** (វិភ. ៦០៦ អាទយោ) បន គហិតមេវ។ យថាហ – “តញ្ញេវ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ សន្តតោ មនសិករោតិ, សង្ខារាវសេសសមាបត្តិំ ភាវេតី”តិ (វិភ. ៦១៩)។ អថ កស្មា **វិភង្គេ** វិយ សុត្តេ ភាវនាការោ ន គហិតោតិ? វេនេយ្យជ្ឈាសយតោ, ទេសនាវិលាសតោ ច។ យេ ហិ វេនេយ្យា យថា ហេដ្ឋា តីសុ អារុប្បេសុ “អនន្តោ អាកាសោ, អនន្តំ វិញ្ញាណំ, នត្ថិ កិញ្ចី”តិ ភាវនាការោ គហិតោ, ឯវំ អគ្គហិតេ ឯវ តស្មិំ តមត្ថំ បដិវិជ្ឈន្តិ, តេសំ វសេន សុត្តេ តថា ទេសនា កតា, សុត្តន្តគតិការ អភិធម្មេ **សុត្តន្តភាជនីយេ** (វិភ. ៦០៥ អាទយោ) ឧទ្ទេសទេសនា។ យេ បន វេនេយ្យា វិភជិត្វា វុត្តេយេវ តស្មិំ តមត្ថំ បដិវិជ្ឈន្តិ, តេសំ វសេន **វិភង្គេ** ភាវនាការោ វុត្តោ។ ធម្មិស្សរោ បន ភគវា សម្មាសម្ពុទ្ធោ ធម្មានំ ទេសេតព្ពប្បការំ ជានន្តោ កត្ថចិ ភាវនាការំ គណ្ហាតិ, កត្ថចិ ភាវនាការំ ន គណ្ហាតិ។ សា ច ទេសនា យាវទេវ វេនេយ្យវិនយត្ថាតិ អយមេត្ថ ទេសនាវិលាសោ។ សុត្តន្តទេសនា វា បរិយាយកថាតិ តត្ថ ភាវនាការោ ន គហិតោ, អភិធម្មទេសនា បន និប្បរិយាយកថាតិ តត្ថ ភាវនាការោ គហិតោតិ ឯវម្បេត្ថ ភាវនាការស្ស គហណេ, អគ្គហណេ ច ការណំ វេទិតព្ពំ។

អបរេ បន ភណន្តិ – “ចតុត្ថារុប្បេ វិសេសទស្សនត្ថំ **សុត្តេ** ភាវនាការស្ស អគ្គហណំ, ស្វាយំ វិសេសោ អនុបុព្ពភាវនាជនិតោ។ សា ច អនុបុព្ពភាវនា បហានក្កមោបជនិតា បហាតព្ពសមតិក្កមេន ឈានានំ អធិគន្តព្ពតោ។ តថា ហិ កាមាទិវិវេកវិតក្កវិចាររូបសមបីតិវិរាគសោមនស្សត្ថង្គមមុខេន រូបាវចរជ្ឈានានិ ទេសិតានិ, រូបសញ្ញាទិសមតិក្កមមុខេន អរូបជ្ឈានានិ។ ន កេវលញ្ច ឈានានិយេវ, អថ ខោ សព្ពម្បិ សីលំ, សព្ពាបិ បញ្ញា បដិបក្ខធម្មប្បហានវសេនេវ សម្បាទេតព្ពតោ បហាតព្ពធម្មសមតិក្កមទស្សនមុខេនេវ ទេសនា អារូឡ្ហា។ តថា ហិ “បាណាតិបាតំ បហាយ បាណាតិបាតា បដិវិរតោ”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.៨, ១៩៤) សីលសំវរោ, “ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា ន និមិត្តគ្គាហី ហោតិ នានុព្យញ្ជនគ្គាហី”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.២១៣; ម. និ. ១.៤១១, ៤២១; ៣.១៥, ៧៥) ឥន្ទ្រិយសំវរោ, “នេវ ទវាយ ន មទាយា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៣, ៤២២; ២.២៤; ៣.៧៥; សំ. និ. ២.៦៣; អ. និ. ៦.៥៨; មហានិ. ២០៦; វិភ. ៥១៨) ភោជនេ មត្តញ្ញុតា, “ឥធ ភិក្ខុ មិច្ឆាជីវំ បហាយ សម្មាអាជីវេន ជីវិកំ កប្បេតី”តិអាទិនា (សំ. និ. ៥.៨) អាជីវបារិសុទ្ធិ, “អភិជ្ឈំ លោកេ បហាយ វិគតាភិជ្ឈេន ចេតសា”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.២១៧; ម. និ. ១.៤១២, ៤២៥; ៣.១៦, ៧៥) ជាគរិយានុយោគោ, “អនិច្ចសញ្ញា ភាវេតព្ពា អស្មិមានសមុគ្ឃាតាយ, អនិច្ចសញ្ញិនោ, មេឃិយ, អនត្តសញ្ញា សណ្ឋាតិ, អនត្តសញ្ញី អស្មិមានសមុគ្ឃាតំ គច្ឆតិ, អាសវានំ ខយា អនាសវំ ចេតោវិមុត្តិំ បញ្ញាវិមុត្តិំ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ សយំ អភិញ្ញា សច្ឆិកត្វា ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី”តិអាទិនា បញ្ញា បដិបក្ខធម្មប្បហានវសេនេវ ទេសិតា។ តស្មា ឈានានិ ទេសេន្តោ ភគវា “វិវិច្ចេវ កាមេហី”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.២២៦; សំ. និ. ២.១៥២; អ. និ. ៤.១២៣) បហាតព្ពធម្មសមតិក្កមទស្សនមុខេនេវ ទេសេសិ។ តេន វុត្តំ “កាមាទិវិវេកវិតក្កវិចាររូបសមបីតិវិរាគសោមនស្សត្ថង្គមមុខេន រូបាវចរជ្ឈានានិ ទេសិតានិ, រូបសញ្ញាទិសមតិក្កមមុខេន អរូបជ្ឈានានី”តិ។ តត្ថ យថា រូបាវចរំ បឋមំ ឈានំ ភាវនាវិសេសាធិគតេហិ វិតក្កាទីហិ វិយ សទ្ធាទីហិបិ តិក្ខវិសទសូរភាវេហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតត្តា កាមច្ឆន្ទាទីនំ នីវរណានំ, តទេកដ្ឋានញ្ច បាបធម្មានំ វិក្ខម្ភនតោ ឧត្តរិមនុស្សធម្មភាវប្បត្តំ កាមាវចរធម្មេហិ

សណ្ហសុខុមំ, សន្តំ, បណីតញ្ច ហោតិ; ទុតិយជ្ឈានាទីនិ បន ភាវនាវិសេសេន ឱឡារិកង្គប្បហានតោ តតោ សាតិសយំ សណ្ហសុខុមសណ្ហសុខុមតរាទិភាវប្បត្តានិ ហោន្តិ។ តថា អរូបាវចរំ បឋមជ្ឈានំ រូបវិរាគភាវនាភាវេន បវត្តមានំ អារម្មណសន្តតាយបិ អង្គសន្តតាយបិ បាកតិកបរិត្តជម្មេហិ វិយ សព្ពរូបាវចរធម្មេហិ សន្តសុខុមភាវប្បត្តំ ហោតិ។ អារម្មណសន្តភាវេនាបិ ហិ តទារម្មណធម្មា សន្តសភាវា ហោន្តិ, សេយ្យថាបិ លោកុត្តរធម្មារម្មណា ធម្មា។

សតិបិ ធម្មតោ, មហគ្គតភាវេនាបិ ច អភេទេ រូបាវចរចតុត្ថតោ អារុប្បំ អង្គតោបិ សន្តមេវ, យតស្ស សន្តវិមោក្ខតា វុត្តា។ ទុតិយារុប្បាទីនិ បន បឋមារុប្បាទិតោ អង្គតោ, អារម្មណតោ ច សន្តសន្តតរសន្តតមភាវប្បត្តានិ តថា ភាវនាវិសេសសមាយោគតោ, ស្វាយំ ភាវនាវិសេសោ បឋមជ្ឈានូបចារតោ បដ្ឋាយ តំតំបហាតព្ពសមតិក្កមនវសេន តស្ស តស្ស ឈានស្ស សន្តសុខុមភាវំ អាបាទេន្តោ ចតុត្ថារុប្បេ សង្ខារាវសេសសុខុមភាវំ បាបេតិ។ យតោ ចតុត្ថារុប្បំ យថា អនុបទធម្មវិបស្សនាវសេន វិបស្សនាយ អារម្មណភាវំ ឧបគន្ត្វា បកតិវិបស្សកស្សាបិ និព្ពិទុប្បត្តិយា បច្ចយោ ន ហោតិ សង្ខារាវសេសសុខុមភាវប្បត្តិតោ, តថា សយំ តតិយារុប្បធម្មេសុ បវត្តមានំ តេ យាថាវតោ វិភាវេតុំ ន សក្កោតិ, យថា តទញ្ញជ្ឈានានិ អត្តនោ អារម្មណំ។ កេវលំ បន អារព្ភ បវត្តិមត្តមេវស្ស តត្ថ ហោតិ , តយិទំ អារម្មណភាវេនាបិ នាម វិភូតាការតាយ ឋាតុំ អប្បហោន្តំ អារម្មណករណេ កី បហោតិ។ តស្មា តទស្ស អវិភូតកិច្ចតំ ទិស្វា សត្ថា ហេដ្ឋា តីសុ ឋានេសុ ភាវនាការំ វត្វា តាទិសោ ឥធ ន លព្ភតីតិ ទីបេតុំ ចតុត្ថារុប្បទេសនាយំ **សុត្តេ** ភាវនាការំ បរិយាយទេសនត្តា ន កថេសិ។

យស្មា បន សារម្មណស្ស ធម្មស្ស អារម្មណេ បវត្តិអាការោ អត្ថេវាតិ អតិសុខុមភាវប្បត្តំ តំ ទស្សេតុំ “តំយេវ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ សន្តតោ មនសិ ករោតី”តិ (វិភ. ៦១៩) **វិភង្គេ** វុត្តំ យថាធម្មសាសនភាវតោ, បុព្ពភាគវសេន វា **វិភង្គេ** “សន្តតោ មនសិ ករោតី”តិ វុត្តំ តទា យោគិនោ តស្ស វិភូតភាវតោ។ អប្បនាវសេន បន **សុត្តេ** ភាវនាការោ ន គហិតោ អវិភូតភាវតោ។ កម្មដ្ឋានំ ហិ កិញ្ចិ អាទិតោ អវិភូតំ ហោតិ, យថា តំ? ពុទ្ធានុស្សតិអាទិ។ កិញ្ចិ មជ្ឈេ, យថា តំ? អានាបានស្សតិ។ កិញ្ចិ ឧភយត្ថ, យថា តំ? ឧបសមានុស្សតិអាទិ។ ចតុត្ថារុប្បកម្មដ្ឋានំ បន បរិយោសានេ អវិភូតំ ភាវនាយ មត្ថកប្បត្តិយំ អារម្មណស្ស អវិភូតភាវតោ។ តស្មា ចតុត្ថារុប្បេ ឥមំ វិសេសំ ទស្សេតុំ សត្ថារា **សុត្តេ** ភាវនាការោ ន គហិតោ, ន សព្ពេន សព្ពំ អភាវតោតិ និដ្ឋមេត្ថ គន្តព្ពំ។

## បកិណ្ណកកថាវណ្ណនា

**២៨៨. អសទិសរូបោ**តិ ទ្វត្តិំសមហាបុរិសលក្ខណអសីតិអនុព្យញ្ជនព្យាមប្បភាកេតុមាលាទីហិ រូបគុណេហិ អញ្ញេហិ អសាធារណរូបកាយោ, សភាវត្ថោ វា **រូប**-សទ្ទោ “យំ លោកេ បិយរូបំ សាតរូប”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៤០០; ម. និ. ១.១៣៣; វិភ. ២០៣) វិយ។ តស្មា **អសទិសរូបោ**តិ អសទិសសភាវោ, តេន ទសពលចតុវេសារជ្ជាទិគុណវិសេសសមាយោគទីបនតោ សត្ថុ ធម្មកាយសម្បត្តិយាបិ អសទិសតា ទស្សិតា ហោតិ។ **ឥតី**តិ ឯវំ វុត្តប្បការេន។ **តស្មិន្តិ** អារុប្បេ។ **បកិណ្ណកកថាបិ វិញ្ញេយ្យា**តិ បុព្ពេ វិយ អសាធារណំ តត្ថ តត្ថ ឈានេ បតិនិយតមេវ អត្ថំ អគ្គហេត្វា សាធារណភាវតោ តត្ថ តត្ថេវ បកិណ្ណកំ វិសដំ អត្ថំ គហេត្វា បវត្តា បកិណ្ណកកថាបិ វិជានិតព្ពា។

**២៨៩. រូបនិមិត្តាតិក្កមតោ**តិ កសិណរូបសង្ខាតស្ស បដិភាគនិមិត្តស្ស អតិក្កមនតោ។ **អាកាសាតិក្កមតោ**តិ កសិណុគ្ឃាដិមាកាសស្ស អតិក្កមនតោ។ **អាកាសេ បវត្តិតវិញ្ញាណាតិក្កមតោ**តិ បឋមារុប្បវិញ្ញាណស្ស អតិក្កមនតោ, ន ទុតិយារុប្បវិញ្ញាណាតិក្កមនតោ។ តទតិក្កមតោ ហិ តស្សេវ វិភាវនំ ហោតិ។ ទុតិយារុប្បវិញ្ញាណវិភាវនេ ហិ តទេវ អតិក្កន្តំ សិយា, ន តស្ស អារម្មណំ, ន ច អារម្មណេ ទោសំ ទិស្វា អនារម្មណស្ស វិភាវនាតិក្កមោ យុជ្ជតិ។ **បាឡិយ**ញ្ច “វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ សតោ សមាបជ្ជតិ...បេ.... សតោ វុដ្ឋហិត្វា តំយេវ វិញ្ញាណំ អភាវេតី”តិ វុត្តំ, ន វុត្តំ “តំយេវ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ អភាវេតី”តិ, “តំយេវ អភាវេតី”តិ វា។ “អនន្តំ វិញ្ញាណន្តិ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ ឧបសម្បជ្ជា”តិ ឯត្ថ បន ទ្វយំ វុត្តំ អារម្មណញ្ច វិញ្ញាណំ, វិញ្ញាណញ្ចាយតនញ្ច។ តស្មិំ ទ្វយេ យេន កេនចិ, យតោ វា វុដ្ឋិតោ, តេនេវ បធាននិទ្ទិដ្ឋេន តំ-សទ្ទស្ស សម្ពន្ធេ អាបន្នេ “អយញ្ច អារម្មណាតិក្កមភាវនា”តិ វិញ្ញាណញ្ចាយតនស្ស និវត្តនត្ថំ វិញ្ញាណវចនំ។ តស្មា បឋមារុប្បវិញ្ញាណស្សេវ អភាវនាតិក្កមោ វុត្តោ។

**២៩០. ឯវំ សន្តេបី**តិ អង្គាតិក្កមេ អសតិបិ។ **សុប្បណីតតរា**តិ សុដ្ឋុ បណីតតរា, សុន្ទរា បណីតតរា ចាតិ វា អត្ថោ។ សតិបិ ចតុន្នំ បាសាទតលានំ, សាដិកានញ្ច តព្ភាវតោ, បមាណតោ ច សមភាវេ ឧបរូបរិ បន កាម

គុណានំ, សុខសម្ផស្សាទីនញ្ច វិសេសេន បណីតតរាទិភាវោ វិយ ឯតាសំ ចតុន្នំ សមាបត្តីនំ អារុប្បភាវតោ, អង្គតោ ច សតិបិ សមភាវេ ភាវនាវិសេសសិទ្ធោ បន សាតិសយោ ឧបរូបរិ បណីតតរាទិភាវោតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ “**យថា ហិ**”តិអាទិនា។

**២៨១**. **និស្សិតោ**តិ និស្សាយ ឋិតោ។ **ទុដ្ឋិតា**តិ ន សម្មា ឋិតា, ទុក្ខំ វា ឋិតា។ **តន្និស្សិត**ន្តិ តេន និស្សិតំ, ឋានន្តិ អត្ថោ។ **តន្និស្សិត**ន្តិ វា តំ **មណ្ឌបលគ្គំ បុរិសំ** និស្សាយ ឋិតំ បុរិសន្តិ អត្ថោ។ មណ្ឌបលគ្គញ្ហិ អនិស្សាយ តេន វិនាភូតេ វិវិត្តេ ពហិ ឱកាសេ ឋានំ វិយ អាកាសលគ្គវិញ្ញាណស្ស វិវេកេ តទបគមេ តតិយារុប្បស្ស ឋានន្តិ។

**២៨២**. **អារម្មណំ ករោតេវ, អញ្ញាភាវេន តំ ឥទ**ន្តិ “អាសន្នវិញ្ញាណញ្ចាយតនបច្ចត្ថិករូបាសន្នាកាសារម្មណវិញ្ញាណាបគមារម្មណំ, នោ ច សន្ត”ន្តិ ច ទិដ្ឋាទីនវម្បិ តំ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ ឥទំ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនជ្ឈានំ អញ្ញស្ស តាទិសស្ស អារម្មណភាវយោគ្យស្ស អភាវេន អលាភេន អារម្មណំ ករោតិ ឯវ។ “**សព្ពទិសម្បតិ**”ន្តិ ឥទំ ជនស្ស អគតិកភាវទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **វុត្តិ**ន្តិ ជីវិកំ។ **វត្តតី**តិ ជីវតិ។

**២៨៣**. **អារុឡ្ហោ**តិអាទីសុ អយំ សង្ខេបត្ថោ – យថា កោចិ បុរិសោ អនេកបោរិសំ ទីឃនិស្សេណឹ អារុឡ្ហោ តស្ស ឧបរិមបទេ ឋិតោ តស្សា និស្សេណិយា ពាហុមេវ ឱលុព្ភតិ អញ្ញស្ស អលាភតោ, យថា ច បំសុបព្ពតស្ស, មិស្សកបព្ពតស្ស វា អគ្គកោដឹ អារុឡ្ហោ តស្ស មត្ថកមេវ ឱលុព្ភតិ, យថា ច **គិរឹ** សិលាបព្ពតំ អារុឡ្ហោ បរិប្ផន្ទមានោ អញ្ញាភាវតោ អត្តនោ ជណ្ណុកមេវ ឱលុព្ភតិ, **តថា** ឯតំ ចតុត្ថារុប្បជ្ឈានំ តំ តតិយារុប្បំ ឱលុព្ភិត្វា បវត្តតីតិ។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ អវិភត្តំ, តំ ឧត្តានមេវ។

អារុប្បនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥតិ ទសមបរិច្ឆេទវណ្ណនា។

# ១១. សមាធិនិទ្ទេសវណ្ណនា

## អាហារេបដិក្កូលភាវនាវណ្ណនា

**២៩៤**. ឧទ្ទេសោ នាម និទ្ទេសត្ថោ មុទុមជ្ឈិមបញ្ញាពាហុល្លតោ, អាគតោ ច ភារោ អវស្សំ វហិតព្ពោតិ អាហ “**ឯកា សញ្ញាតិ ឯវំ ឧទ្ទិដ្ឋាយ អាហារេ បដិក្កូលសញ្ញាយ ភាវនានិទ្ទេសោ អនុប្បត្តោ**”តិ។ តត្ថាយំ **សញ្ញា**-សទ្ទោ “រូបសញ្ញា សទ្ទសញ្ញា”តិអាទីសុ (មហានិ. ១៤) សញ្ជាននលក្ខណេ ធម្មេ អាគតោ, “អនិច្ចសញ្ញា ទុក្ខសញ្ញា”តិអាទីសុ វិបស្សនាយំ អាគតោ, “ឧទ្ធុមាតកសញ្ញាតិ វា សោបាករូបសញ្ញាតិ វា ឥមេ ធម្មា ឯកត្ថា ឧទាហុ នានត្ថា”តិអាទីសុ សមថេ អាគតោ។ ឥធ បន សមថស្ស បរិកម្មេ ទដ្ឋព្ពោ។ អាហារេ ហិ បដិក្កូលាការគ្គហណំ, តប្បភាវិតំ វា ឧបចារជ្ឈានំ ឥធ “អាហារេ បដិក្កូលសញ្ញា”តិ អធិប្បេតំ។ តត្ថ យស្មិំ អាហារេ បដិក្កូលសញ្ញា ភាវេតព្ពា, តត្ថ និព្ពេទវិរាគុប្បាទនាយ តប្បសង្គេន សព្ពម្បិ អាហារំ កិច្ចប្បភេទាទីនវោបម្មេហិ វិភាវេតុំ “**អាហរតីតិ អាហារោ**”តិអាទិ អារទ្ធំ។

តត្ថ **អាហរតី**តិ អាហារបច្ចយសង្ខាតេន ឧប្បត្តិយា, ឋិតិយា វា បច្ចយភាវេន អត្តនោ ផលំ អានេតិ និព្ពត្តេតិ បវត្តេតិ ចាតិ អត្ថោ។ កពឡំ ករិយតីតិ កពឡីការោ, វត្ថុវសេន ចេតំ វុត្តំ, លក្ខណតោ បន ឱជាលក្ខណោ វេទិតព្ពោ, កពឡីការោ ច សោ យថាវុត្តេនត្ថេន អាហារោ ចាតិ **កពឡីការាហារោ**។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ ផុសតីតិ **ផស្សោ**។ អយំ ហិ អរូបធម្មោបិ សមានោ អារម្មណេ ផុសនាការេនេវ បវត្តតិ។ តថា ហិ សោ ផុសនលក្ខណោតិ វុច្ចតិ។ ចេតយតីតិ ចេតនា, អត្តនោ សម្បយុត្តធម្មេហិ សទ្ធិំ អារម្មណេ អភិសន្ធហតីតិ អត្ថោ, មនោសន្និស្សិតា ចេតនា **មនោសញ្ចេតនា**។ ឧបបត្តិបរិកប្បនវសេន វិជានាតីតិ **វិញ្ញាណំ**។ ឯវមេត្ថ សាមញ្ញត្ថតោ, វិសេសត្ថតោ ច អាហារា វេទិតព្ពា។ កស្មា បនេតេ ចត្តារោវ វុត្តា, អញ្ញេ ធម្មា កិំ អត្តនោ ផលស្ស បច្ចយា ន ហោន្តីតិ? នោ ន ហោន្តិ, ឥមេ បន តថា ច ហោន្តិ អញ្ញថា ចាតិ សមានេបិ បច្ចយភាវេ អតិរេកបច្ចយា ហោន្តិ, តស្មា អាហារាតិ វុច្ចន្តិ។

កថំ? ឯតេសុ ហិ បឋមោ សយំ យស្មិំ កលាបេ តប្បរិយាបន្នានំ យថារហំ បច្ចយោ ហោន្តោវ ឱជដ្ឋមកំ រូបំ អាហរតិ, ទុតិយោ តិស្សោ វេទនា អាហរតិ, តតិយោ តីសុ ភវេសុ បដិសន្ធិំ អាហរតិ, ចតុត្ថោ បដិសន្ធិក្ខណេ នាមរូបំ អាហរតិ។ តេនាហ “**កពឡីការាហារោ**”តិអាទិ។ ឯត្ថ ច កម្មជាទិភេទភិន្នា ឱជា សតិ បច្ចយលាភេ ទ្វេ តិស្សោ បវេណិយោ ឃដេន្តី ឱជដ្ឋមករូបំ អាហរតិ, សុខវេទនីយាទិភេទភិន្នោ ផស្សាហារោ យថារហំ តិស្សោ វេទនា អាហរតិ, បុញ្ញាភិសង្ខារាទិភេទភិន្នោ មនោសញ្ចេតនាហារោ កាមភវាទីសុ តីសុ ភវេសុ យថារហំ ស វិញ្ញាណំ, អវិញ្ញាណញ្ច បដិសន្ធិំ អាហរតិ, វិញ្ញាណាហារោ យថាបច្ចយំ បដិសន្ធិក្ខណេ នាមំ រូបំ, នាមរូបញ្ច អាហរតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អថ វា ឧបត្ថម្ភកដ្ឋេន ឥមេ ឯវ ធម្មា អាហារាតិ វុត្តា។ យថា ហិ កពឡីការាហារោ រូបកាយស្ស ឧបត្ថម្ភកដ្ឋេន បច្ចយោ, ឯវំ អរូបិនោ អាហារា សម្បយុត្តធម្មានំ។ តថា ហិ វុត្តំ “កពឡីការោ អាហារោ ឥមស្ស កាយស្ស អាហារបច្ចយេន បច្ចយោ, អរូបិនោ អាហារា សម្បយុត្តកានំ ធម្មានំ តំសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ អាហារបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.១.១៥)។ អបរោ នយោ – អជ្ឈត្តិកសន្តតិយា វិសេសបច្ចយត្តា កពឡីការាហារោ, ផស្សាទយោ ច តយោ ធម្មា អាហារាតិ វុត្តា។ វិសេសបច្ចយោ ហិ កពឡីការាហារភក្ខានំ សត្តានំ រូបកាយស្ស កពឡីការាហារោ, នាមកាយេ វេទនាយ ផស្សោ, វិញ្ញាណស្ស មនោសញ្ចេតនា, នាមរូបស្ស វិញ្ញាណំ។ យថាហ “សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, អយំ កាយោ អាហារដ្ឋិតិកោ, អាហារំ បដិច្ច តិដ្ឋតិ, អនាហារោ នោ តិដ្ឋតិ (សំ. និ. ៥.១៨៣)។ តថា ផស្សបច្ចយា វេទនា, សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណំ, វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូប”ន្តិ (ឧទា. ១; មហាវ. ១; នេត្តិ. ២៤)។

**កពឡីការាហារេ**តិ កពឡីការេ អាហារេ **និកន្តិ** តណ្ហា, **តំ ភយំ** អនត្ថាវហតោ។ គធិតស្ស ហិ អាហារបរិភោគោ អនត្ថាយ ហោតិ។ ហេតុអត្ថេ ភុម្មំ។ ឯវំ សេសេសុ។ **និកន្តី**តិ និកាមនា ឆន្ទរាគោ ។ ភាយតិ ឯតស្មាតិ ភយំ, និកន្តិ ឯវ ភយំ **និកន្តិភយំ**។ កពឡីការាហារហេតុ ឥមេសំ សត្តានំ ឆន្ទរាគោ ភយំ ភយានកំ ទិដ្ឋធម្មិកាទិភេទស្ស អនត្ថស្ស សកលស្សាបិ វដ្ដទុក្ខស្ស ហេតុភាវតោ។ តេនេវាហ “កពឡីការេ ចេ, ភិក្ខវេ, អាហារេ អត្ថិ រាគោ, អត្ថិ នន្ទី, អត្ថិ តណ្ហា, បតិដ្ឋិតំ តត្ថ វិញ្ញាណំ វិរូឡ្ហ”ន្តិអាទិ (សំ. និ. ២.៦៤; កថា. ២៩៦; មហានិ. ៧)។ **ឧបគមនំ** អប្បហីនវិបល្លាសស្ស អារម្មណេន សមោធានំ សង្គតិ សុខវេទនីយាទិផស្សុប្បត្តិ **ភយំ** ភយានកំ តីហិ ទុក្ខតាហិ អបរិមុច្ចនតោ។ តេនាហ “សុខវេទនីយំ, ភិក្ខវេ, ផស្សំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ សុខា វេទនា (សំ. និ. ៤.១២៩), តស្ស វេទនាបច្ចយា តណ្ហា...បេ.... ទុក្ខក្ខន្ធស្ស សមុទយោ ហោតី”តិ (ឧទា. ១)។ តត្ថ តត្ថ ភវេ ឧបបជ្ជតិ ឯតេនាតិ **ឧបបត្តិ**, ឧបបជ្ជនំ វា **ឧបបត្តិ**, ខិបនំ **ភយំ** ភយានកំ ឧបបត្តិមូលកេហិ ព្យសនេហិ អបរិមុត្តតោ។ តេនាហ “អវិទ្វា, ភិក្ខវេ, បុរិសបុគ្គលោ បុញ្ញញ្ចេ សង្ខារំ អភិសង្ខរោតិ, បុញ្ញូបគំ ភវតិ

វិញ្ញាណំ។ អបុញ្ញញ្ចេ សង្ខារំ អភិសង្ខរោតិ, អបុញ្ញុបគំ ភវតិ វិញ្ញាណ”ន្តិអាទិ (សំ. និ. ២.៥១)។ **បដិសន្ធី**តិ ភវន្តរាទីហិ បដិសន្ធានំ, តំ **ភយំ** ភយានកំ បដិសន្ធិនិមិត្តេហិ ទុក្ខេហិ អវិមុច្ចនតោ។ តេនាហ “វិញ្ញាណេ ចេ, ភិក្ខវេ, អាហារេ អត្ថិ រាគោ, អត្ថិ នន្ទី, អត្ថិ តណ្ហា, បតិដ្ឋិតំ តត្ថ វិញ្ញាណំ វិរូឡ្ហ”ន្តិអាទិ (សំ. និ. ២.៦៤)។

**បុត្តមំសូបមេន** ឱវាទេន **ទីបេតព្ពោ** និច្ចន្ទរាគបរិភោគាយ។ ឯវំ ហិ តត្ថ និកន្តិភយំ ន ហោតិ។ និច្ចម្មា គាវី យំ យំ ឋានំ ឧបគច្ឆតិ, តត្ថ តត្ថេវ នំ បាណិនោ ខាទន្តិយេវ។ ឯវំ ផស្សេ សតិ វេទនា ឧប្បជ្ជតិ, វេទនា ច ទុក្ខសល្លាទិតោ ទដ្ឋព្ពាតិ ផស្សេ អាទីនវំ បស្សន្តស្ស ឧបគមនភយំ ន ហោតីតិ អាហ “**ផស្សាហារោ និច្ចម្មគាវូបមេន ទីបេតព្ពោ**”តិ។ ឯកាទសហិ អគ្គីហិ សព្ពសោ អាទិត្តា ភវា អង្គារកាសុសទិសាតិ បស្សតោ ឧបបត្តិភយំ ន ហោតីតិ អាហ “**មនោសញ្ចេតនាហារោ អង្គារកាសូបមេន ទីបេតព្ពោ**”តិ។ ចោរសទិសំ វិញ្ញាណំ អនត្ថបាតតោ, បហារសទិសី វេទនា ទុរធិវាសតោតិ សម្មទេវ បស្សតោ បដិសន្ធិភយំ ន ហោតីតិ អាហ “**វិញ្ញាណាហារោ សត្តិសតូបមេន ទីបេតព្ពោ**”តិ។

ឯវំ កិច្ចាទិមុខេន អាហារេសុ អាទីនវំ វិភាវេត្វា ឥទានិ តត្ថ យថាធិប្បេតំ អាហារំ និទ្ធារេត្វា បដិក្កូលតោ មនសិការវិធិំ ទស្សេតុំ “**ឥមេសុ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឧបាទាយរូបនិទ្ទេសេបិ** “កពឡីការោ អាហារោ”តិ (ធ. ស. ៥៩៥) អាគតត្តា តតោ វិសេសេន្តោ “**អសិតបីតខាយិតសាយិតប្បភេទោ**”តិ អាហ, ភូតកថនំ វា ឯតំ។ តត្ថ **អសិតបីតខាយិតសាយិតប្បភេទោ**តិ អសិតព្ពបាតព្ពខាយិតព្ពសាយិតព្ពវិភាគោ កាលភេទវចនិច្ឆាយ អភាវតោ យថា “ទុទ្ធ”ន្តិ។ **កពឡីការោ អាហារោ វា**តិ អវធារណំ យថា ផស្សាហារាទិនិវត្តនំ, ឯវំ ឱជាហារនិវត្តនម្បិ ទដ្ឋព្ពំ។ សវត្ថុកោ ឯវំ ហិ អាហារោ ឥធ កម្មដ្ឋានភូតោ, តេន អាហរិយតីតិ អាហារោតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ អាហរតីតិ អាហារោតិ អយំ បនត្ថោ និព្ពត្តិតឱជាវសេន វេទិតព្ពោ។ **ឥមស្មិំ អត្ថេ**តិ ឥមស្មិំ កម្មដ្ឋានសង្ខាតេ អត្ថេ។ **ឧប្បន្នា សញ្ញា**តិ សញ្ញាសីសេន ភាវនំ វទតិ។ តថា ហិ វក្ខតិ “បដិក្កូលាការគ្គហណវសេន បនា”តិអាទិ (វិសុទ្ធិ. ១.៣០៥)។

**កម្មដ្ឋានំ ឧគ្គហេត្វា**តិ កម្មដ្ឋានំ បរិយត្តិធម្មតោ, អត្ថតោ ច សុគ្គហិតំ សុមនសិកតំ សូបធារិតំ កត្វា។ តេនាហ “**ឧគ្គហតោ ឯកបទម្បិ អវិរជ្ឈន្តេនា**”តិ។ តត្ថ **ឧគ្គហតោ**តិ អាចរិយុគ្គហតោ។ **ឯកបទម្បី**តិ ឯកម្បិ បទំ, ឯកកោដ្ឋាសម្បិ វា, បទេសមត្តម្បីតិ អត្ថោ។ **ទសហាការេហី**តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ អន្តិមជីវិកាភាវតោ, បិណ្ឌបាតស្ស អលាភលាភេសុ បរិតស្សនគេធាទិសមុប្បត្តិតោ, ភុត្តស្ស សម្មទជននតោ, កិមិកុលសំវទ្ធនតោតិ ឯវមាទីហិបិ អាការេហិ អាហារេ បដិក្កូលតា បច្ចវេក្ខិតព្ពា? វុត្តំ ហេតំ “អន្តមិទំ, ភិក្ខវេ, ជីវិកានំ យទិទំ បិណ្ឌោល្យំ, អភិសាបោយំ, ភិក្ខវេ, លោកស្មិំ ‘បិណ្ឌោលោ វិចរសិ បត្តបាណី’”តិ (សំ. និ. ៣.៨០), “អលទ្ធា ច បិណ្ឌបាតំ បរិតស្សតិ, លទ្ធា ច បិណ្ឌបាតំ គធិតោ មុច្ឆិតោ អជ្ឈោសន្នោ អនាទីនវទស្សាវី អនិស្សរណបញ្ញោ បរិភុញ្ជតី”តិ (អ. និ. ៣.១២៤), “ភុត្តោ ច អាហារោ កស្សចិ កទាចិ មរណំ វា មរណមត្តំ វា ទុក្ខំ អាវហតិ, ឧក្កោចកាទយោ, តក្កោដកាទយោ ច ទ្វត្តឹស ទ្វត្តឹស កុលប្បភេទា កិមយោ ច នំ ឧបនិស្សាយ ជីវន្តី”តិ។

វុច្ចតេ – អន្តិមជីវិកាភាវោ តាវ ចិត្តសំកិលេសវិសោធនត្ថំ កម្មដ្ឋានាភិនិវេសតោ បគេវ មនសិ កាតព្ពោ “មាហំ ឆវាលាតសទិសោ ភវេយ្យ”ន្តិ។ តថា បិណ្ឌបាតស្ស អលាភលាភេសុបិ បរិតស្សនគេធាទិសមុប្បត្តិនិវារណំ បគេវ អនុដ្ឋាតព្ពំ សុបរិសុទ្ធសីលស្ស បដិសង្ខានវតោ តទភាវតោ។ ភត្តសម្មទោ អនេកន្តិកោ, បរិភោគន្តោគធោ វា វេទិតព្ពោ។ កិមិកុលសំវទ្ធនំ បន ន សង្គហេតព្ពំ, សង្គហិតមេវ វា “ទសហាការេហី”តិ ឯត្ថ និយមស្ស អកតត្តា។ ឥមិនា វា នយេន ឥតរេសម្បេត្ថ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ យថាសម្ភវមេត្ថ បដិក្កូលតាបច្ចវេក្ខណស្ស អធិប្បេតត្តា។ តថា ហិ យរគោឡិកវច្ចមូសិកជតុកវច្ចាទិកំ សម្ភវន្តំ គហិតំ, ន ឯកន្តិកន្តិ។ តថា បរិយេសនាទីសុបិ យថាសម្ភវំ វត្តព្ពំ។

**គមនតោ**តិអាទីសុ បច្ឆាគមនម្បិ គមនសភាគត្តា គមនេនេវ សង្គហិតំ។ បដិក្កមនសាលាទិឧបសង្កមនំ វិយ បរិយេសនេ សមានបដិក្កូលំ ហិ អសុចិដ្ឋានក្កមនវិរូបទុគ្គន្ធទស្សនយាយនាធិវាសនេហិ។ **គមនតោ**តិ ភិក្ខាចារវសេន គោចរគាមំ ឧទ្ទិស្ស គមនតោ។ **បរិយេសនតោ**តិ គោចរគាមេ ភិក្ខត្ថំ អាហិណ្ឌនតោ។ **បរិភោគតោ**តិ អាហារស្ស បរិភុញ្ជនតោ។ ឧភយំ ឧភយេន អាសយតិ, ឯកជ្ឈំ បវត្តមានោបិ កម្មពលវត្ថិតោ ហុត្វា មរិយាទវសេន អញ្ញមញ្ញំ អសង្ករតោ សយតិ តិដ្ឋតិ បវត្តតីតិ អាសយោ, អាមាសយស្ស ឧបរិ តិដ្ឋនកោ បិត្តាទិកោ។ មរិយាទត្ថោ ហិ អយមាការោ, តតោ **អាសយតោ**។ និទធាតិ យថាភុត្តោ អាហារោ និចិតោ ហុត្វា តិដ្ឋតិ ឯត្ថាតិ និធានំ, អាមាសយោ, តតោ **និធានតោ។ អបរិបក្កតោ**តិ គហណីសង្ខាតេន កម្មជតេជេន អបរិបក្កតោ។ **បរិបក្កតោ**តិ យថាភុត្តស្ស អាហារស្ស វិបក្កភាវតោ។ **ផលតោ**តិ និព្ពត្តិតោ។ **និស្សន្ទតោ**តិ ឥតោ ចិតោ ច វិស្សន្ទនតោ។ **សម្មក្ខនតោ**តិ សព្ពសោ មក្ខនតោ។ សព្ពត្ថ អាហារេ បដិក្កូលតា បច្ចវេក្ខិតព្ពាតិ យោជនា។ តំតំកិរិយានិប្ផត្តិបដិបាដិវសេន ចាយំ

គមនតោតិអាទិកា អនុបុព្ពី ឋបិតា, សម្មក្ខនំ បន បរិភោគាទីសុ លព្ភមានម្បិ និស្សន្ទវសេន វិសេសតោ បដិក្កូលន្តិ សព្ពបច្ឆា ឋបិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

**២៨៥. ឯវំ មហានុភាវេ**តិ ឥទានិ វត្តព្ពបដិបត្តិយា មហានុភាវេតិ វទន្តិ, សព្ពត្ថកកម្មដ្ឋានបរិហរណាទិសិទ្ធំ វា ធម្មសុធម្មតំ បុរក្ខត្វា យោគាវចរេន ឯវំ បដិបជ្ជិតព្ពន្តិ ទស្សេន្តោ “**ឯវំ មហានុភាវេ នាម សាសនេ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **នាម**-សទ្ទោ សម្ភាវនេ ទដ្ឋព្ពោ។ បព្ពជិតេន គាមាភិមុខេន គន្តព្ពន្តិ យោជនា។ អយញ្ហ គមនាទិតោ បច្ចវេក្ខណា យោគិនោ ន អត្ថុទ្ទេសិកាវ, អថ ខោ អនុទ្ទេសិកាបីតិ ទស្សេន្តោ “**សកល រត្តិ**”ន្តិអាទិនា ធុរទ្វយំ បរិគ្គហេសិ។ **បរិវេណ**ន្តិ បរិវេណង្គណំ។ **វីសតីសវារេ**តិ ឯត្ថ សន្តតិបច្ចុប្បន្នវសេន វារបរិច្ឆេទោតិ កេចិ, អបរេ បន “ឧណ្ហាសនេនា”តិ វទន្តិ។ នីវរណវិក្ខម្ភនញ្ហិ អប្បត្តា ភាវនា ផរណបីតិយា អភាវតោ និសជ្ជាវសេន កាយកិលមថំ ន វិនោទតិយេវាតិ ឥរិយាបថចលនំ ហោតិយេវ។ វីសតីសគ្គហណំ បន យថាសល្លក្ខិតភិក្ខាចរណវេលាវសេន។ អថ វា គមនតោ យាវ សម្មក្ខនមនសិការោ ឯកោ វារោ, ឯវំ វីសតីសវារេ កម្មដ្ឋានំ មនសិ ករិត្វា។ **និជនសម្ពាធានី**តិ ជនសម្ពាធរហិតានិ, តេន អប្បាកិណ្ណតំ, អប្បសទ្ទតំ, អប្បនិគ្ឃោសតញ្ច ទស្សេតិ។ តតោ ឯវ **បវិវេកសុខានិ** ជនវិវេកេន ឥដ្ឋានិ, បវិវេកស្ស វា ឈានានុយោគស្ស ឧបការានិ។ យស្មា **ឆាយូទកសម្បន្នានិ**, តស្មា **សីតលានិ**។ យស្មា **សុចីនិ**, តស្មា **រមណីយភូមិភាគានី**តិ បុរិមានិ ទ្វេ បច្ឆិមានំ ទ្វិន្នំ ការណវចនានិ។ **អរិយ**ន្តិ និទ្ទោសំ។ **វិវេករតិ**ន្តិ ឈានានុយោគរតឹ។

កិញ្ចាបិ យោគាវចរានំ វសនដ្ឋានំ នាម សុជគ្គិតំ សុសម្មដ្ឋមេវ ហោតិ, កទាចិ បន ជគ្គនតោ បច្ឆា ឯវម្បិ សិយាតិ បដិក្កូលតាបច្ចវេក្ខណាយ សម្ភវទស្សនត្ថំ “**បាទវជយរគោលិកវច្ចាទិសម្បរិកិណ្ណ**”ន្តិអាទិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តត្ថ **បច្ចត្ថរណ**ន្តិ ភូមិយា ឆវិរក្ខណត្ថំ អត្ថរិតព្ពំ ចិមិលិកាទិអត្ថរណមាហ។ **ជតុកា** ខុទ្ទកវគ្គុលិយោ។ **ឧបហតត្តា**តិ ទូសិតត្តា។ **តតោ**តិ តតោ តតោ។ អប្បេកទា **ឧលូកបារាវតាទីហី**តិ ឥធាបិ “អប្បេកទា”តិ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **ឧទកចិក្ខល្លាទីហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន កចវរាទី សង្គណ្ហាតិ។ បរិវេណតោ វិហារង្គណប្បវេសមគ្គោ **វិហាររច្ឆា**។

**វិតក្កមាឡកេ**តិ “កត្ថ នុ ខោ អជ្ជ ភិក្ខាយ ចរិតព្ព”ន្តិអាទិនា វិតក្កនមាឡកេ។ **គាមមគ្គ**ន្តិ គាមគាមិមគ្គំ។ **ខាណុកណ្ដកមគ្គោ**តិ ខាណុកណ្ដកវន្តោ មគ្គោ។ **ទដ្ឋព្ពោ ហោតី**តិ ទស្សនេន គមនំ ឧបលក្ខេតិ។

**គណ្ឌំ បដិច្ឆាទេន្តេនា**តិអាទិ ឯវមជ្ឈាសយេន និវាសនាទិ កាតព្ពន្តិ វត្តទស្សនំ, គណ្ឌរោគិនា វាតាតបាទិបរិស្សយវិនោទនត្ថំ គណ្ឌំ បដិច្ឆាទយមានេន វិយ។ អថ វា គណ្ឌំ វិយ គណ្ឌំ បដិច្ឆាទយមានេនាតិ ឯកំ គណ្ឌ-សទ្ទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ ភវតិ។ “គណ្ឌោតិ ខោ, ភិក្ខវេ, បញ្ចន្នេតំ ឧបាទានក្ខន្ធានំ អធិវចន”ន្តិ (អ. និ. ៩.១៥; សំ. និ. ៤.១០៣) វចនតោ **គណ្ឌោ**តិ អត្តភាវស្ស បរិយាយោ, វិសេសតោ រូបកាយស្ស ទុក្ខតាសូលយោគតោ, អសុចិបគ្ឃរណតោ, ឧប្បាទជរាភង្គេហិ ឧទ្ធុមាតកបក្កបភិជ្ជនតោ។ **វណចោឡក**ន្តិ វណបដិច្ឆាទកវត្ថខណ្ឌំ។ **នីហរិត្វា**តិ ថវិកតោ ឧទ្ធរិត្វា។ **កុណបានិបី**តិ **បិ**-សទ្ទោ គរហាយំ ឯវរូបានិបិ ទដ្ឋព្ពានិ ភវន្តីតិ, សម្ភវទស្សនេ វា ឥទម្បិ តត្ថ សម្ភវតីតិ។ **អធិវាសេតព្ពោ**តិ ខមិតព្ពោ អញ្ញថា អាហារស្ស អនុបលព្ភនតោ។ **គាមទ្វារេ**តិ គាមទ្វារសមីបេ, ឧម្មារព្ភន្តរេ វា។ **គាមរច្ឆា** វិនិវិជ្ឈិត្វា ឋិតា **ឱលោកេតព្ពា ហោន្តិ** យុគមត្តទស្សិនាបិ សតាតិ អធិប្បាយោ។

**បច្ចត្ថរណាទី**តិ យរគោលិកវច្ចាទិសំកិលិដ្ឋបច្ចត្ថរណាទិកំ។ **អនេកកុណបបរិយោសាន**ន្តិ ឯត្ថ ទុន្និវត្ថទុប្បារុតមនុស្សសមាកុលានំ គាមរច្ឆានំ ឱលោកនម្បិ អានេត្វា វត្តព្ពំ។ តម្បិ ហិ បដិក្កូលមេវាតិ។ **អហោ វតា**តិ គរហនេ និបាតោ។ **ភោ**តិ ធម្មាលបនំ។ យាវញ្ចិទំ បដិក្កូលោ អាហារោ យទត្ថំ គមនម្បិ នាម ឯវំ ជេគុច្ឆំ, ទុរធិវាសនញ្ចាតិ អត្ថោ។

**២៨៦. គមនបដិក្កូល**ន្តិ គមនមេវ បដិក្កូលំ គមនបដិក្កូលំ។ **អធិវាសេត្វាបី**តិ **បិ**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ, តេន “ឯត្តកេនាបិ មុត្តិ នត្ថិ, ឥតោ បរម្បិ មហន្តំ បដិក្កូលំ សកលំ អធិវាសេតព្ពមេវា”តិ វក្ខមានំ បដិក្កូលំ សម្បិណ្ឌេតិ។ **សង្ឃាដិបារុតេនា**តិ សង្ឃាដិយា កប្បនបារុបនេន បារុតសរីរេន។ **យត្ថា**តិ យាសុ វីថីសុ។ **យាវ បិណ្ឌិកមំសាបី**តិ យាវ ជង្ឃបិណ្ឌិកមំសប្បទេសាបិ។ **ឧទកចិក្ខល្លេ**តិ ឧទកមិស្សេ កទ្ទមេ។ **ឯកេន ចីវរ**ន្តិ ឯកេន ហត្ថេន និវត្ថចីវរំ។ មច្ឆា ធោវិយន្តិ ឯតេនាតិ **មច្ឆធោវនំ**, ឧទកំ។ សម្មិស្ស-សទ្ទោ បច្ចេកំ សម្ពន្ធិតព្ពោ។ **ឱឡិគល្លានិ** ឧច្ឆិដ្ឋោទកគព្ភមលាទីនំ សកទ្ទមានំ សន្ទនដ្ឋានានិ, យានិ ជណ្ណុមត្តអសុចិភរិតានិបិ ហោន្តិ។ **ចន្ទនិកានិ** កេវលានំ ឧច្ឆិដ្ឋោទកគព្ភមលាទីនំ សន្ទនដ្ឋានានិ ។ **យតោ**តិ ឱឡិគល្លាទិតោ។ **តា មក្ខិកា**តិ តត្ថ សណ្ឌសណ្ឌចារិនោ នីលមក្ខិកា។ **និលីយន្តី**តិ អច្ឆន្តិ។

**ទទមានាបី**តិអាទិ សតិបិ កេសញ្ចិ សទ្ធានំ វសេន សក្កច្ចការេ បដិក្កូលបច្ចវេក្ខណាយោគ្យំ បន អសទ្ធានំ វសេន បវត្តនកអសក្កច្ចការមេវ ទស្សេតុំ អារទ្ធំ។ **តុណ្ហី ហោន្តិ** សយមេវ វិញ្ចិត្វា គច្ឆិស្សតីតិ។ **គច្ឆា**តិ អបេហិ។ **រេ**តិ អម្ភោ។ **មុណ្ឌកា**តិ អនាទរវាលបនំ។ **សមុទាចរន្តី**តិ កថេន្តិ។ បិណ្ឌោល្យស្ស អន្តិមជីវិកាភាវេនាហ "**កបណមនុស្សេន វិយ គាមេ បិណ្ឌាយ ចរិត្វា និក្ខមិតព្ព**"ន្តិ។

**២៩៧**. **តត្ថា**តិ តស្មឹ បត្តគតេ អាហារេ។ **លជ្ជិតព្ពំ ហោតិ** "ឧច្ចិដ្ឋំ នុ ខោ អយំ មយ្ហំ ទាតុកាមោ"តិ អាសង្កេយ្យាតិ, **សេទោ បគ្ឃរមានោ** អាហារស្ស វា ឧណ្ហតាយ, ភិក្ខុនោ វា សបរិឡាហតាយាតិ អធិប្បាយោ។ **សុក្ខថទ្ធភត្តម្បី**តិ សុក្ខតាយ ថទ្ធម្បិ ភត្តំ, បគេវ តក្កកញ្ជិកាទិនា ឧបសិត្តន្តិ អធិប្បាយោ។ តេន សេទេន កិលិន្នតាយ បដិក្កូលតំ វទតិ។

**តស្មិន្តិ** បិណ្ឌបាតេ។ **សម្ភិន្នសោភេ**តិ សព្ពសោ វិនដ្ឋសោភេ។ **វេមជ្ឈគតោ បដ្ដាយា**តិ ជិវ្ហាយ មជ្ឈគតោ បដ្ឋាយ។ **ទន្តគូថកោ** ទន្តមលំ។ **វិចុណ្ណិតមក្ខិតោ**តិ ឧភយេហិ ទន្តេហិ វិចុណ្ណិតោ ខេឡាទីហិ សមុបលិត្តោ។ ឯវំភូតស្ស ចស្ស យាយំ បុព្ពេ វណ្ណសម្បទា, គន្ធសម្បទា, អភិសង្ខារសម្បទា ច, សា ឯកំសេន វិនស្សតិ, រសោ បន នស្សេយ្យ វា ន វាតិ អាហ "**អន្តរហិតវណ្ណគន្ធសង្ខារវិសេសោ**"តិ។ **សុវានទោណិយ**ន្តិ សារមេយ្យានំ ភុញ្ជនកអម្ពណេ។ **សុវានវមថុ វិយា**តិ វន្តសុនខឆឌ្ឌនំ វិយ។ **ចក្ខុស្ស អាបាថំ អតីតត្តា អជ្ឈោហរិតព្ពោ ហោតី**តិ ឧក្កំសគតំ តស្ស បដិក្កូលភាវំ វិភាវេតិ។

**២៩៨**. **បរិភោគ**ន្តិ អជ្ឈោហរណំ។ **ឯស** អាហារោ អន្តោ បវិសមានោ ពហលមធុកតេលមក្ខិតោ វិយ បរមជេគុច្ឆោ ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។ **អន្តោ**តិ កោដ្ឋស្ស អព្ភន្តរេ។ និធានមនុបគតោ អាមាសយំ អប្បត្តោយេវ អាហារោ បិត្តាទីហិ វិមិស្សិតោ ហោតីតិ អាហ "**បវិសមានោ**"តិ។ អាមាសយបក្កាសយវិនិមុត្តោ កោយមាសយោ នាមាតិ អាសង្កំ សន្ធាយាហ "**យស្មា**"តិអាទិ។ បិត្តមេវាសយោ **បិត្តាសយោ។ អធិកោ ហោតី**តិ វុត្តំ មន្ទបុញ្ញពាហុល្លតោ លោកស្ស។ **ឯវំ អាសយតោ**តិ ជេគុច្ឆោ ហុត្វា អន្តោ បវិដ្ឋោ ជេគុច្ឆតរេហិ បិត្តាទីហិ វិមិស្សិតោ អតិវិយ ជេគុច្ឆោ ហោតីតិ ឯវំ អាសយតោ បដិក្កូលតា បច្ចវេក្ខិតព្ពា។

**២៩៩**. **និធានតោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **សោ**តិ អាហារោ។ **ទសវស្សិកេនា**តិ ជាតិយា ទសវស្សេន សត្តេន។ **ឱកាសេ**តិ អាមាសយសង្ខាតេ បទេសេ។

**៣០០**. **ឯវរូបេ**តិ ឯទិសេ, ទសវស្សានិ យាវ វស្សសតំ អធោតវច្ចកូបសទិសេតិ អត្ថោ។ **និធាន**ន្តិ និធាតព្ពតំ។ **យថាវុត្តប្បការេ**តិ សចេ បន "ទសវស្សិកេនា"តិអាទិនា (វិសុទ្ធិ. ១.២៩៩) យថាវុត្តោ បការោ ឯតស្សាតិ យថាវុត្តប្បការោ, តស្មឹ។ **បរមន្ធការតិមិសេ**តិ អតិវិយ អន្ធករណមហាតមសិ។ អតិទុគ្គន្ធជេគុច្ឆេ បទេសេ បរមជេគុច្ឆភាវំ ឧបគន្ត្វា តិដ្ឋតីតិ សម្ពន្ធោ។ កត្ថ កី វិយាតិ អាហ "**យថា នាមា**"តិអាទិ។ កាលមេឃេន អភិវុដ្ឋេ អាវាដេ ពហុសោ វស្សនេន ឯកច្ចំ អសុចិជាតំ ឧប្បិលវិត្វា វិគច្ឆេយ្យាតិ **អកាលមេឃ**-គ្គហណំ។ **តិណបណ្ណកិលញ្ជខណ្ឌ**-គ្គហណំ ន អសុភស្សាបិ អសុភេន សម្មិស្សតាយ អសុភភាវប្បត្តិទស្សនត្ថំ។ **កាយគ្គិសន្តាបកុថិតកុថនសញ្ជាតផេណបុព្ពុឡកាចិតោ**តិ គហណិតេជេន បក្កុថិតនិប្ផក្កតាយ សមុប្បន្នផេណបុព្ពុឡនិចិតោ។ **អបរិបក្កតោ**តិ អបរិបក្កភាវតោ។

**៣០១**. **សុវណ្ណរជតាទិធាតុយោ វិយា**តិ យថា សុវណ្ណរជតាទិធាតុយោ វិធិនា តាបិយមានា សុវណ្ណរជតាទិកេ មុញ្ចន្តិយោ សុវណ្ណរជតាទិភាវំ ឧបគច្ឆន្តីតិ វុច្ចន្តិ, ន ឯវមយំ។ អយំ បន អាហារោ កាយគ្គិនា បរិបក្កោ ផេណបុព្ពុឡកេ មុញ្ចន្តោ សណ្ហំ ករោន្តិ ឯត្ថាតិ "សណ្ហករណី"តិ លទ្ធនាមកេ និសទេ បិសិត្វា នាឡិកេ ឧទ្ទកវេឡុនាឡិកាយំ វណ្ណសណ្ឋានមត្តេន បក្ខិប្បមានបណ្ឌុមត្តិកា វិយ ករីសភាវំ ឧបគន្ត្វា បក្កាសយំ បូរេតិ, មុត្តភាវំ ឧបគន្ត្វា មុត្តវត្ថិំ បូរេតីតិ យោជនា។ គហណិយា ឥន្ធនភាគោ វិយ កិមិភក្ខភាគោ ច អបាកដោវ ។ រសភាគោ ផលតោ បកាសីយតិ, អបរិបក្កសភាគា ច តេតិ តេ អនាមសិត្វា ករីសមុត្តភាគា ឯវេត្ថ ទស្សិតា។

**៣០២**. បដិក្កូលស្ស នាម ផលេន បដិក្កូលេនេវ ភវិតព្ពន្តិ ទស្សេន្តោ "**សម្មា បរិបច្ចមានោ**"តិអាទិមាហ។ **នខទន្តាទីនី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ន កេវលំ គបាទីនិ ឯវ **ទ្វត្តឹសាការបាឡិយំ** (ម. និ. ៣.១៥៤; ខុ. បា. ៣.ទ្វត្តឹសាការ) អាគតានិ, អថ ខោ អក្ខិគូថកណ្ណគូថទន្តមលជល្លិកាសម្ភវាទីនិ ទ្វត្តឹសកោដ្ឋាសវិនិមុត្តានិ អសុភានិ សង្គណ្ហន្តោ "**នានាកុណបានិ**"តិ អាហាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

**៣០៣**. **និស្សន្ទមានោ**តិ វិស្សវន្តោ, បគ្ឃរន្តោតិ អត្ថោ។ **អាទិនា បការេនា**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន នាសិកាយ សិង្ឃាណិកា, មុខេន ខេឡោ, កទាចិ បិត្តំ, សេម្ហំ, លោហិតំ វមតិ, វច្ចមគ្គេន ឧច្ចារោ, បស្សាវមគ្គេន បស្សាវោ,

សកលកាយេ លោមកូបេហិ សេទជល្លិកាតិ ឯវំបការំ អសុចឹ សង្គណ្ហាតិ។ “**បឋមទិវសេ**”តិ ឥទំ និស្សន្ទទិវសាបេក្ខាយ វុត្តំ។ តេនាហ “**ទុតិយទិវសេ និស្សន្ទេន្តោ**”តិ។ **វិកុណិតមុខោ**តិ ជិគុច្ឆាវសេន សង្កុចិតមុខោ។ តេនាហ “**ជេគុច្ឆី**”តិ។ **មង្គុភូតោ**តិ វិមនកជាតោ “ឥមម្បិ នាម ពោសេមី”តិ។ **រត្តោ**តិ វត្ថំ វិយ រង្គជាតេន ចិត្តស្ស វិបរិណាមាការេន ឆន្ទរាគេន រត្តោ។ **គិទ្ធោ**តិ អភិកង្ខនសភាវេន អភិគិជ្ឈនេន គិទ្ធោ គេធំ អាបន្នោ។ **គធិតោ**តិ ទុម្មោចនីយភាវេន គន្ថិតោ វិយ តត្ថ បដិពទ្ធោ។ **មុច្ឆិតោ**តិ រសតណ្ហាយ មុច្ឆំ មោហំ អាបន្នោ។ **វិរត្តោ**តិ វិគតរាគោ។ **អដ្ដីយមានោ**តិ ទុក្ខិយមានោ។ **ហរាយមានោ**តិ លជ្ជមានោ។ **ជិគុច្ឆមានោ**តិ ហីឡេន្តោ។

**នវទ្វារេហី**តិ បាកដានំ មហន្តានំ វសេន វុត្តំ, លោមកូបវិវរេហិបិ សន្ទតេវាតិ។ **និលីយតី**តិ អត្តានំ អទស្សេន្តោ និគូហតិ, សង្កុចតិ វា។ **ឯវន្តិ** ឯកេន ទ្វារេន បវេសនំ អនេកេហិ ទ្វារេហិ អនេកធា និក្ខាមនំ, បកាសនំ បវេសនំ, និគូឡ្ហំ និក្ខាមនម្បីតិ សោមនស្សជាតេន បវេសនំ, មង្កុភូតេន និក្ខាមនំ, សារត្តេន បវេសនំ, វិរត្តេន និក្ខាមនន្តិ ឥមេហិ បការេហិ។

**៣០៤. បរិភោគកាលេបី**តិ **បិ**-សទ្ទេន បរិវជ្ជមត្តោបិ នាម បវេសទ្វារំ ជេគុច្ឆំ ករោតិ, បគេវ លទ្ធបរិវាសោ បរិបាកប្បត្តោ ឥតរទ្វារានីតិ ទស្សេតិ។ **ឯស** អាហារោ។ **គន្ធហរណត្ថ**ន្តិ វិស្សគន្ធាបនយនត្ថំ។ **កាយគ្គិនា**តិ គហណិតេជានុគតេន កាយុស្មានា។ **ផេណុទ្ទេហក**ន្តិ ផេណានិ ឧដ្ឋបេត្វា ឧដ្ឋបេត្វា។ **បច្ចិត្វា**តិ បរិបាកំ គន្ត្វា។ **ឧត្តរមានោ**តិ ឧប្បិលវន្តោ។ **សេម្ហាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន បិត្តាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។ **ករីសាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សេទជល្លិកាទិកេ។ **ឥមានិ ទ្វារានិ** មុខាទីនិ។ **ឯកច្ចូ**ន្តិ បស្សាវមគ្គំ សន្ធាយ វទតិ។ ចោក្ខជាតិកា បន មុខាទីនិបិ ជោវិត្វា ហត្ថំ បុន ជោវន្តិយេវ។ បុន **ឯកច្ចូ**ន្តិ វច្ចមគ្គំ។ **ទ្វត្តិក្ខត្តុ**ន្តិ ទ្វិក្ខត្តុំ, តិក្ខត្តុំ វា។ ឯត្ថ ច អាហារត្ថាយ គមនបរិយេសនានំ បដិក្កូលតា អាហារេ បដិក្កូលតា វុត្តា។ បរិភោគស្ស តន្និស្សយតោ, អាសយនិធានានំ តំសម្ពន្ធតោ, ឥតរេសំ តព្ពិការតោតិ អយម្បិ វិសេសោ វេទិតព្ពោ។ កិមិភក្ខភាវោបិ ហិស្ស វិការបក្ខេយេវ ឋបេតព្ពោតិ។

**៣០៥. តំ និមិត្ត**ន្តិ យថាវុត្តេហិ អាការេហិ បុនប្បុនំ មនសិ ករោន្តស្ស បដិក្កូលាការវសេន ឧបដ្ឋិតំ កពឡីការាហារសញ្ញិតំ ភាវនាយ និមិត្តំ អារម្មណំ, ន ឧគ្គហបដិភាគនិមិត្តំ។ យទិ ហិ តត្ថ ឧគ្គហនិមិត្តំ ឧប្បជ្ជេយ្យ, បដិភាគនិមិត្តេនបិ ភវិតព្ពំ។ តថា ច សតិ អប្បនាប្បត្តេន ឈានេន ភវិតព្ពំ, ន ច ភវតិ, កស្មា? ភាវនាយ នានាការតោ, សភាវធម្មភាវេន ច កម្មដ្ឋានស្ស គម្ភីរភាវតោ។ តេនាហ “**កពឡីការាហារស្ស សភាវធម្មតាយ គម្ភីរត្តា**”តិ។ ឯត្ថ ហិ យទិបិ បដិក្កូលាការវសេន ភាវនា បវត្តតិ។ យេ បន ធម្មេ ឧបាទាយ កពឡីការាហារបញ្ញត្តិ, តេ ឯវ ធម្មា បដិក្កូលា, ន បញ្ញត្តីតិ បដិក្កូលាការគ្គហណមុខេនបិ សភាវធម្មេយេវ អារព្ភ ភាវនាយ បវត្តនតោ, សភាវធម្មានញ្ច សភាវេនេវ គម្ភីរភាវតោ ន តត្ថ ឈានំ អប្បេតុំ សក្កោតិ។ គម្ភីរភាវតោ ហិ បុរិមសច្ចទ្វយំ ទុទ្ទសំ ជាតន្តិ។ យទិ ឧបចារសមាធិនា ចិត្តំ សមាធិយតិ, កថំ កម្មដ្ឋានំ “សញ្ញា” ឥច្ចេវ វោហរីយតីតិ អាហ “**បដិក្កូលាការគ្គហណវសេន បនា**”តិអាទិ។

ឥទានិ ឥមិស្សា ភាវនាយ អានិសំសំ ទស្សេតុំ “**ឥមញ្ច បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **រសតណ្ហាយា**តិ មធុរាទិរសវិសយាយ តណ្ហាយ។ **បតិលីយតី**តិ សង្កុចតិ អនេកាការំ តត្ថ បដិក្កូលតាយ សណ្ឋិតត្តា។ **បតិកុដតី**តិ អបសក្កតិ ន វិសរតិ។ **បតិវត្តតី**តិ និវត្តតិ។ **កន្តារនិត្ថរណត្ថិកោ**តិ មហតោ ទុព្ភិក្ខកន្តារស្ស និត្ថរណប្បយោជនោ។ **វិគតមទោ**តិ មានមទាទីនំ អភាវេន និម្មទោ, មទាភាវគ្គហណេនេវ ចស្ស ទវមណ្ឌនវិភូសនាទីនម្បិ អភាវោ គហិតោយេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **កពឡីការាហារបរិញ្ញាមុខេនា**តិ វុត្តនយេន បដិក្កូលាការតោ កពឡីការាហារស្ស បរិច្ឆិជ្ជ ជាននទ្វារេន។ **បញ្ចកាមគុណិកោ រាគោ**តិ អនតិវត្តនដ្ឋេន បញ្ចសុ កាមគុណេសុ និយុត្តោ, តប្បយោជនោ វា រាគោ។ **បរិញ្ញំ** សមតិក្កមំ **គច្ឆតិ**។ រសតណ្ហាយ ហិ សម្មទេវ វិគតាយ រូបតណ្ហាទយោបិ វិគតា ឯវ ហោន្តិ ភោជនេ មត្តញ្ញុតាយ ឧក្កំសគមនតោ។ សតិ ច វិសយិសមតិក្កមេ វិសយោ សមតិក្កន្តោ ឯវ ហោតីតិ អាហ “**សោ បញ្ចកាមគុណបរិញ្ញាមុខេន រូបក្ខន្ធំ បរិជានាតី**”តិ។ រូបាយតនាទីសុ ហិ បរិញ្ញំ គច្ឆន្តេសុ តន្និស្សយភូតានិ, តគ្គាហកា បសាទា ច សុខេនេវ បរិញ្ញំ គច្ឆន្តីតិ។ **អបរិបក្កាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អាសយនិធានានម្បិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ តត្ថ **អបរិបក្កំ** តាវ ឧទរិយមេវ។ អាសយគ្គហណេន បិត្តសេម្ហបុព្វលោហិតានំ, បរិបក្កគ្គហណេន ករីសមុត្តានំ, ផលគ្គហណេន កេសាទីនំ សព្ពេសំ បរិគ្គហោ សិទ្ធោ ហោតីតិ អាហ “**កាយគតាសតិភាវនាបិ បារិបូរិំ គច្ឆតី**”តិ។ **អសុភសញ្ញាយា**តិ អសុភភាវនាយ, អវិញ្ញាណកអសុភភាវនានុយោគស្សាតិ អត្ថោ។ **អនុលោមបដិបទំ បដិបន្នោ ហោតិ** បដិក្កូលាការគ្គហណេន កាយស្ស អសុចិទុគ្គន្ធជេគុច្ឆភាវសល្លក្ខណតោ។ **ឥមំ បន បដិបត្តិ**ន្តិ ឥមំ អាហារេ បដិក្កូលសញ្ញាភាវនំ។ **អមតបរិយោសានត**ន្តិ និព្ពាននិដ្ឋិតំ អាហារេ បដិក្កូលសញ្ញាភាវនាសង្ខាតំ ឧបចារជ្ឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា និព្ពានាធិគមន្តិ អត្ថោ។

អាហារេបដិក្កូលភាវនាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

## **ចតុធាតុវវត្ថានភាវនាវណ្ណនា**

**៣០៦**. **“ឯកំ វវត្ថានន្តិ ឯវំ ឧទ្ទិដ្ឋស្ស ចតុធាតុវវត្ថានស្ស ភាវនានិទ្ទេសោ អនុប្បត្តោ”**តិ ឧទ្ទេសោ នាម និទ្ទេសត្ថោ មុទុមជ្ឈបញ្ញាពាហុល្លតោ , អាគតោ ច ភារោ អវស្សំ វហិតព្ពោតិ កត្វា វុត្តំ។ តត្ថ សតិបិ វិសយភេទេន វវត្ថានស្ស ភេទេ វវត្ថានភាវសាមញ្ញេន បន តំ អភិន្នំ កត្វា វុត្តំ **“ឯកំ វវត្ថាន”**ន្តិ, បុព្ពភាគេ វា សតិបិ វិសយភេទេ អត្ថសិទ្ធិយំ តស្ស ឯកវិសយតាវាតិ “ឯកំ វវត្ថាន”ន្តិ វុត្តំ។ យថា ហិ ទ្វត្តឹសាការេ កម្មំ ករោន្តស្ស យោគិនោ យទិបិ បុព្ពភាគេ វិសុំ វិសុំ កោដ្ឋាសេសុ មនសិការោ បវត្តតិ, អបរភាគេ បន ឯកស្មឹ ខណេ ឯកស្មឹយេវ កោដ្ឋាសេ អត្ថសិទ្ធិ ហោតិ, ន សព្ពេសុ, ឯវមិធាបីតិ។ តត្ថ សិយា – យថា បដិក្កូលភាវសាមញ្ញេន ទ្វត្តឹសាការកម្មដ្ឋានេ អភេទតោ មនសិការោ បវត្តតិ, ឯវំ ឥធ ធាតុភាវសាមញ្ញេន អភេទតោ មនសិការោ បវត្តតីតិ “ឯកំ វវត្ថាន”ន្តិ វុត្តន្តិ? នយិទមេវំ។ តត្ថ ហិ បណ្ណត្តិសមតិក្កមតោ បដ្ឋាយ បដិក្កូលវសេនេវ សព្ពត្ថ មនសិការោ បវត្តេតព្ពោ, ឥធ បន សភាវសរសលក្ខណតោ ធាតុយោ មនសិ កាតព្ពា, ន ធាតុភាវសាមញ្ញតោ។ តេនេវាហ **“សភាវូបលក្ខណវសេន សន្និដ្ឋាន”**ន្តិ។ កឹ វា ឯតេន បបញ្ចេន, អញ្ញេហិ ឯកូនចត្តាលីសាយ កម្មដ្ឋានេហិ អសំសដ្ឋំ ចតុធាតុវវត្ថានំ នាម ឯកំ កម្មដ្ឋានន្តិ ទស្សេតុំ “ឯកំ វវត្ថាន”ន្តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ “ចតុធាតុវវត្ថានស្ស ភាវនានិទ្ទេសោ”តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ ចតុធាតុវវត្ថានំ ភាវនាវ? សច្ចំ ភាវនាវ, សកឹ បវត្តំ បន វវត្ថានំ, តស្ស ពហុលីការោ ភាវនាតិ វចនភេទេន វុត្តំ។ កថំ បន ភាវនា និទ្ទិសីយតិ តស្សា វចីគោចរាតិក្កន្តភាវតោតិ? នាយំ ទោសោ ភាវនត្ថេ ភាវនាវោហារតោ។ ភាវនត្ថោ ហិ កម្មដ្ឋានបរិគ្គហោ ឥធ “ភាវនា”តិ អធិប្បេតោ។

**សភាវូបលក្ខណវសេនា**តិ កក្ខឡត្តាទិកស្ស សលក្ខណស្ស ឧបធារណវសេន។ ឥទំ ហិ កម្មដ្ឋានំ បថវីកសិណាទិកម្មដ្ឋានំ វិយ ន បណ្ណត្តិមត្តសល្លក្ខណវសេន, នីលកសិណាទិកម្មដ្ឋានំ វិយ ន នីលាទិវណ្ណសល្លក្ខណវសេន, នាបិ វិបស្សនាកម្មដ្ឋានំ វិយ សង្ខារានំ អនិច្ចតាទិសាមញ្ញលក្ខណសល្លក្ខណវសេន បវត្តតិ, អថ ខោ បថវីអាទីនំ សភាវសល្លក្ខណវសេន បវត្តតិ។ តេន វុត្តំ “សភាវូបលក្ខណវសេនា”តិ, កក្ខឡត្តាទិកស្ស សលក្ខណស្ស ឧបធារណវសេនាតិ អត្ថោ។ **សន្និដ្ឋាន**ន្តិ ញាណវិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ, ន យេវាបនកវិនិច្ឆយោ, នាបិ វិតក្កាទិវិនិច្ឆយោ ។ **ធាតុមនសិការោ**តិ ធាតូសុ មនសិការោ, ចតស្សោ ធាតុយោ អារព្ភ ភាវនាមនសិការោតិ អត្ថោ។ កាតព្ពតោ កម្មំ, យោគិនោ សុខវិសេសានំ ការណភាវតោ ឋានញ្ចាតិ កម្មដ្ឋានំ, ចតុន្នំ មហាភូតានំ សភាវសល្លក្ខណវសេន បវត្តំ យោគកម្មំ។ តេនាហ **“ធាតុមនសិការោ, ធាតុកម្មដ្ឋានំ, ចតុធាតុវវត្ថានន្តិ អត្ថតោ ឯក”**ន្តិ។ **តយិទំ** ចតុធាតុវវត្ថានំ។ **“ទ្វិធា អាគត”**ន្តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ ធាតុវិភង្គេ នាតិសង្ខេបវិត្ថារវសេន អាគតំ, តស្មា “តិធា អាគត”ន្តិ វត្តព្ពន្តិ? ន, តត្ថាបិ អជ្ឈត្តិកានំ ធាតូនំ បភេទតោ អនវសេសបរិយាទានស្ស កតត្តា, ពាហិរានញ្ច ធាតូនំ បរិគ្គហិតត្តា ។ អថ វា **ទ្វិធា អាគត**ន្តិ ឯត្ថ ទ្វិធាវ អាគតន្តិ ន ឯវំ និយមោ គហេតព្ពោ, អថ ខោ ទ្វិធា អាគតមេវាតិ, តេន តតិយស្សាបិ បការស្ស សង្គហោ សិទ្ធោ ហោតិ។ សោ ច នាតិសង្ខេបវិត្ថារនយោ “សង្ខេបតោ ច វិត្ថារតោ ចា”តិ ឯត្ថ អាវុត្តិវសេន, **ច**-សទ្ទេនេវ វា សង្គហោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ អថ វា យោ នាតិសង្ខេបវិត្ថារនយេន អតិសង្ខេបបដិក្ខេបមុខេន លព្ភមានោ វិត្ថារភាគោ, តំ វិត្ថារនយន្តោគធមេវ កត្វា វុត្តំ “ទ្វិធា អាគត”ន្តិ។ ឯវញ្ច កត្វា “នាតិតិក្ខបញ្ញស្ស ធាតុកម្មដ្ឋានិកស្ស វសេន វិត្ថារតោ អាគត”ន្តិ ឥទញ្ច វចនំ សមត្ថិតំ ហោតិ។ **“មហាសតិបដ្ឋានេ”**តិ ច ឥទំ និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ, **សតិបដ្ឋាន**(ទី. និ. ២.៣៧៨ អាទយោ; ម. និ. ៣.១១១ អាទយោ) **កាយគតាសតិសុត្តាទីសុ**បិ (ម. និ. ៣.១៥៣ អាទយោ) តថេវ អាគតត្តា។ **រាហុលោវាទេ**តិ មហារាហុលោវាទេ (ម. និ. ២.១១៣ អាទយោ)។ **ធាតុវិភង្គេ**តិ ធាតុវិភង្គសុត្តេ (ម. និ. ៣.៣៤២ អាទយោ), អភិធម្មេ ធាតុវិភង្គេ (វិភ. ១៧២ អាទយោ) ច។

កាមំ **មហាសតិបដ្ឋានេ** អត្ថេន ឧបមំ បរិវារេត្វា ទេសនា អាគតា, ឧបមា ច នាម យាវទេវ ឧបមេយ្យត្ថវិភាវនត្ថាតិ ឧបមំ តាវ ទស្សេត្វា ឧបមេយ្យត្ថំ វិភាវេតុំ **“សេយ្យថាបី”**តិអាទិនា បាឡិ អានីតា។ កស្មា បនេត្ថ ធាតុវសេន, តត្ថាបិ ចតុមហាភូតវសេន កម្មដ្ឋាននិទ្ទេសោ កតោតិ? សត្តសុញ្ញតាសន្ទស្សនត្ថំ, ឯត្ថ ធាតុវសេន, តត្ថាបិ ឱឡារិកភាវេន សុបាកដតាយ, ឯកច្ចវេនេយ្យជនចរិតានុកុលតាយ ច មហាភូតវសេន កម្មដ្ឋាននិទ្ទេសោ កតោតិ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ **បថវីធាតូ**តិអាទីសុ ធាតុត្ថោ នាម សភាវត្ថោ, សភាវត្ថោ នាម សុញ្ញតត្ថោ, សុញ្ញតត្ថោ នាម និស្សត្តត្ថោ។ ឯវំ សភាវសុញ្ញតនិស្សត្តត្ថេន បថវីយេវ ធាតុ **បថវីធាតុ។ អាបោធាតុ**អាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **បថវីធាតូ**តិ សហជរូបធម្មានំ បតិដ្ឋា ធាតុ, តថា **អាបោធាតូ**តិ អាពន្ធនធាតុ, **តេជោធាតូ**តិ បរិបាចនធាតុ, **វាយោធាតូ**តិ វិត្ថម្ភនធាតូតិ ឯវមេត្ថ សមាសោ, ភាវត្ថោ ច វេទិតព្ពោ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន បរតោ អាគមិស្សតិ។

**ឯវំ តិក្ខបញ្ញស្សា**តិអាទីសុ **ឯវ**ន្តិ យថាទស្សិតំ បាឡឹ បច្ចាមសតិ។ នាតិតិក្ខបញ្ញស្ស វិត្ថារទេសនាតិ កត្វា អាហ “**តិក្ខបញ្ញស្សា**”តិ។ យថា វត្ថុយុតំ អរហតីតិ វត្ថុយុតិកោ, ឯវំ ធាតុកម្មដ្ឋានំ អរហតិ, ធាតុកម្មដ្ឋានបយោជនោតិ វា ធាតុកម្មដ្ឋានិកោ, តស្ស **ធាតុកម្មដ្ឋានិកស្ស**។

**ឆេកោ**តិ តំតំសមញ្ញាយ កុសលោ, យថាជាតេ សូនស្មឹ នង្គុដ្ឋខុរវិសាណាទិវន្តេ អដ្ឋិមំសាទិអវយវសមុទាយេ អវិភត្តេ គាវីសមញ្ញា, ន វិភត្តេ, វិភត្តេ បន អដ្ឋិមំសាទិអវយវសមញ្ញាតិ ជាននកោ។ **គោឃាតកោ**តិ ជីវិកត្ថាយ គុន្នំ ឃាតកោ។ **អន្តេវាសី**តិ កម្មករណវសេន តស្ស សមីបវាសី តស្ស តន្និស្សាយ ជីវនតោ។ **វិនិវិជ្ឈិត្វា**តិ ឯកស្មឹ ឋានេ អញ្ញំ វិនិវិជ្ឈិត្វា។ **មហាបថានំ វេមជ្ឈដ្ឋានសង្ខាតេ**តិ ចតុន្នំ មហាបថានំ តាយ ឯវ វិនិវិជ្ឈនដ្ឋានសង្ខាតេ។ យស្មា តេ ចត្តារោ មហាបថា ចតូហិ ទិសាហិ អាគន្ត្វា សមោហិតា វិយ ហោន្តិ, តស្មា តំ ឋានំ ចតុមហាបថានំ, តស្មឹ **ចតុមហាបថេ**។ វិលីយន្តិ ភិជ្ជន្តិ វិភជ្ជន្តីតិ ពីលា, ភាគា, **វ**-ការស្ស ព-ការំ, ត-ការស្ស ចត្ត-ការំ កត្វា។ តមេវ ហិ ភាគត្ថំ ទស្សេតុំ “**កោដ្ឋាសំ កត្វា**”តិ វុត្តំ។ កិញ្ចាបិ ឋិត-សទ្ទោ “ឋិតោ វា”តិអាទីសុ (អ. និ. ៥.២៨) វិយ ឋានសង្ខាតឥរិយាបថសមង្គិតាយ, គតិនិវត្តិអត្ថតាយ វា ឋា-សទ្ទស្ស អញ្ញត្ថ ឋបេត្វា គមនំ សេសឥរិយាបថសមង្គិតាយ ពោធកោ, ឥធ បន យថា តថា រូបកាយស្ស បវត្តិអាការពោធកោ អធិប្បេតោតិ អាហ “**ចតុន្នំ ឥរិយាបថានំ យេន កេនចិ អាការេន ឋិតត្តា យថាឋិត**”ន្តិ ។ តត្ថ **អាការេនា**តិ ឋានាទិនា រូបកាយស្ស បវត្តិអាការេន។ ឋានាទយោ ហិ ឥរិយាសង្ខាតាយ កាយិកកិរិយាយ បវត្តិដ្ឋានតាយ “ឥរិយាបថា”តិ វុច្ចន្តិ។ **យថាឋិត**ន្តិ យថាបវត្តំ។ យថាវុត្តដ្ឋានមេវេត្ថ បណិធានន្តិ អធិប្បេតន្តិ អាហ “**យថាឋិតត្តាវ យថាបណិហិត**”ន្តិ។ **ឋិត**ន្តិ វា កាយស្ស ឋានសង្ខាតឥរិយាបថសមាយោគបរិទីបនំ។ **បណិហិត**ន្តិ តទញ្ញឥរិយាបថសមាយោគបរិទីបនំ។ **ឋិត**ន្តិ វា កាយសង្ខាតានំ រូបធម្មានំ តស្មឹ តស្មឹ ខណេ សកិច្ចវសេន អវដ្ឋានបរិទីបនំ។ **បណិហិត**ន្តិ បច្ចយកិច្ចវសេន តេហិ តេហិ បច្ចយេហិ បការតោ និហិតំ បណិហិតន្តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ធាតុសោ**តិ ធាតុំ ធាតុំ បថវីអាទិធាតុំ វិសុំ វិសុំ កត្វា។ **បច្ចវេក្ខតី**តិ បតិ បតិ អវេក្ខតិ ញាណចក្ខុនា វិនិព្ភុជិត្វា បស្សតិ។

យថា ឆេកោតិអាទិនា បាឡិយា សទ្ទត្ថវិវរណវសេន វុត្តមេវត្ថំ ឥទានិ ភាវត្ថវិភាវនវសេន ទស្សេតុំ “**យថា គោឃាតកស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **បោសេន្តស្សា**តិ មំសូបចយបរិព្រូហនាយ កុណ្ឌកភត្តកប្បាសដ្ឋិអាទីហិ សំវឌ្ឍេន្តស្ស។ **វធិតំ មត**ន្តិ ហឹសិតំ ហុត្វា មតំ។ **មត**ន្តិ ច មតមត្តំ។ តេនេវាហ “**តាវទេវា**”តិ។ **គាវីតិ សញ្ញា ន អន្តរធាយតិ** យានិ អង្គបច្ចង្គានិ ឧបាទាយ គាវីសមញ្ញា, មតមត្តាយបិ គាវិយា តេសំ សន្និវេសស្ស អវិនដ្ឋត្តា។ **ពិលាសោ**តិ ពិលំ ពិលំ កត្វា។ **វិភជិត្វា**តិ អដ្ឋិសង្ឃាតតោ មំសំ វិវេចេត្វា, តតោ វា វិវេចិតំ មំសំ ភាគសោ កត្វា។ តេនេវាហ “**មំសសញ្ញា បវត្តតី**”តិ។ **បព្ពជិតស្សាបិ** អបរិគ្គហិតកម្មដ្ឋានស្ស។ **ឃនវិនិព្ភោគ**ន្តិ សន្តតិសមូហកិច្ចឃនានំ វិនិព្ភុជនំ វិវេចនំ។ **ធាតុសោ បច្ចវេក្ខតោ**តិ យថាវុត្តំ ឃនវិនិព្ភោគំ កត្វា ធាតុសោ បច្ចវេក្ខន្តស្ស។ **សត្តសញ្ញា**តិ អត្តានុទិដ្ឋិវសេន បវត្តា សត្តសញ្ញាតិ វទន្តិ, វោហារវសេន បវត្តសត្តសញ្ញាយបិ តទា អន្តរធានំ យុត្តមេវ យាថាវតោ ឃនវិនិព្ភោគស្ស សម្បាទនតោ។ ឯវំ ហិ សតិ យថាវុត្តឱបម្មត្ថេន ឱបមេយ្យត្ថោ អញ្ញទត្ថុ សំសន្ទតិ សមេតិ។ តេនេវាហ “**ធាតុវសេនេវ ចិត្តំ សន្តិដ្ឋតី**”តិ។

**៣០៧**. ឯវំ ធាតុកម្មដ្ឋានស្ស សង្ខេបតោ អាគតដ្ឋានំ ទស្សេត្វា ឥទានិ វិត្ថារតោ អាគតដ្ឋានំ ទស្សេតុំ “**មហាហត្ថិបទូបមេ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯវ**ន្តិ ឥមិនា **រាហុលោវាទ-** (ម. និ. ២.១១៣ អាទយោ) **ធាតុវិភង្គេសុ** (ម. និ. ៣.៣៤២ អាទយោ; វិភ. ១៧២ អាទយោ) ធាតុកម្មដ្ឋានស្ស វិត្ថារតោ អាគមនមេវ ឧបសំហរតិ, ន សព្ពំ ទេសនានយំ អញ្ញថាបិ តត្ថ ទេសនានយស្ស អាគតត្តា។

**តត្រា**តិ តស្មឹ យថាទស្សិតេ មហាហត្ថិបទូបមបាឋេ។ **អជ្ឈត្តិកា**តិ សត្តសន្តានបរិយាបន្នា។ **អជ្ឈត្តំ បច្ចត្ត**ន្តិ បទទ្វយេនាបិ តំតំបាដិបុគ្គលិកធម្មោ វុច្ចតីតិ អាហ “**ឧភយម្បិ និយកស្ស អធិវចន**”ន្តិ។ សសន្តតិបរិយាបន្នតាយ បន អត្តនិ គហេតព្ពភាវូបគមនវសេន អត្តានំ អធិកិច្ច បវត្តំ **អជ្ឈត្តំ**។ តំតំសន្តតិបរិយាបន្នតាយ **បច្ចត្តំ**។ តេនេវាហ “**អត្តនិ បវត្តត្តា អជ្ឈត្តំ, អត្តានំ បដិច្ច បដិច្ច បវត្តត្តា បច្ចត្ត**”ន្តិ។ **កក្ខឡ**ន្តិ កថិនំ។ យស្មា តំ ថទ្ធភាវេន សហជាតានំ បតិដ្ឋា ហោតិ, តស្មា “**ថទ្ធ**”ន្តិ វុត្តំ។ **ខរិគត**ន្តិ ខរិសុ ខរសភាវេសុ គតំ តប្បរិយាបន្នំ, ខរសភាវមេវាតិ អត្ថោ។ យស្មា បន ខរសភាវំ ផរុសាការេន ឧបដ្ឋានតោ ផរុសាការំ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “**ផរុស**”ន្តិ។ តេនាហ “**ទុតិយំ អាការវចន**”ន្តិ។ **ឧបាទិន្នំ** នាម សរីរដ្ឋកំ។ តំ បន កម្មសមុដ្ឋានតំ សន្ធាយ ឧបាទិន្នម្បិ អត្ថិ អនុបាទិន្នម្បិ, តណ្ហាទីហិ អាទិន្នគហិតបរាមដ្ឋវសេន សព្ពម្បេតំ ឧបាទិន្នមេវាតិ ទស្សេតុំ “**ឧបាទិន្នន្តិ ទឡ្ហំ អាទិន្ន**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ “មម”ន្តិ គហិតំ “អហ”ន្តិ បរាមដ្ឋន្តិ យោជនា។ **សេយ្យថិទ**ន្តិ កថេតុកម្យតាបុច្ឆាវាចីតិ អាហ “**តំ កតមន្តិ ចេតិ អត្ថោ**”តិ។ **តតោ**តិ បច្ឆា។ **ត**ន្តិ តំ អជ្ឈត្តិកាទិភេទតោ ទស្សិតំ បថវីធាតុំ។ **ទស្សេន្តោ**តិ វត្ថុវិភាគេន ទស្សេន្តោ។ កិញ្ចាបិ មត្ថលុង្គំ អដ្ឋិមិញ្ជេនេវ សង្គហេត្វា ឥធ បាឡិយំ វិសុំ ន ឧទ្ធដំ, **បដិសម្ភិទាមគ្គេ** (បដិ. ម. ១.៤) បន វីសតិយា អាការេហិ បរិបុណ្ណំ កត្វា

ទស្សេតុំ វិសុំ គហិតន្តិ តម្បិ សង្គណ្ហន្តោ ចតុធាតុវវត្ថានេ វុត្តនយេន “**មត្ថលុង្គំ បក្ខិបិត្វា វីសតិយា អាការេហិ បថវីធាតុ និទ្ទិដ្ឋាតិ វេទិតព្ពា**”តិ អាហ។ “**យំ វា បនញ្ញម្បិ កិញ្ចី**”តិ វា តមិនា បាឡិយំ មត្ថលុង្គស្ស សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ តស្មា តេជ “**យំ វា បនញ្ញម្បិ កិញ្ចី**”តិ ឥទំ បុព្ពាបរាបេក្ខំ “មត្ថលុង្គំ បក្ខិបិត្វា វីសតិយា អាការេហិ បថវីធាតុ និទ្ទិដ្ឋាតិ វេទិតព្ពា, យំ វា បនញ្ញម្បិ កិញ្ចី”តិ វចនតោ។ បុន **យំ វា បនញ្ញម្បិ កិញ្ចី**តិ អវសេសេសុ តីសុ កោដ្ឋាសេសូតិ យោជេតព្ពំ។ **តីសុ កោដ្ឋាសេសូ**តិ តិប្បការេសុ កោដ្ឋាសេសុ។ ន ហិ តេ តយោ កោដ្ឋាសា។

**វិស្សន្ទនភាវេនា**តិ បគ្ឃរណសភាវេន។ **អប្បោតី**តិ វិសរតិ។ **បប្បោតី**តិ បាបុណាតិ, សសម្ភារអាបវសេន ចេតំ វុត្តំ។ សោ ហិ វិស្សន្ទនភាវេន សសម្ភារបថវីសង្ខាតំ តំ តំ ឋានំ វិសរតិ, បាបុណាតិ ច, លក្ខណាបវសេនេវ វា។ សោបិ ហិ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយាទិបច្ចយតាយ សេសភូតត្តយសង្ខាតំ តំ តំ ឋានំ ទ្រវភាវសិទ្ធេន វិស្សន្ទនភាវេន អាពន្ធត្តំ, អាសត្តត្តំ, អវិប្បកិណ្ណញ្ច ករោន្តំ “អប្បោតិ បប្បោតី”តិ វត្តព្ពតំ អរហតីតិ។

**តេជនវសេនា**តិ និសិតភាវេន តិក្ខភាវេន។ **វុត្តនយេនា**តិ កម្មសមុដ្ឋានាទិវសេន “នានាវិធេសូ”តិ អាបោធាតុយំ វុត្តនយេន។ **កុបិតេនា**តិ ខុភិតេន។ **ឧសុមជាតោ**តិ ឧស្មាភិភូតោ។ **ជីរតី**តិ ជិណ្ណោ ហោតិ។ តេជោធាតុវសេន លព្ភមានា ឥមស្មិំ កាយេ ជរាបវត្តិ បាកដជរាវសេន វេទិតព្ពាតិ ទស្សេតុំ “**ឥន្ទ្រិយវេកល្លត**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ សរីរេ បកតិឧសុមំ អតិក្កមិត្វា ឧណ្ហភាវោ **សន្តាបោ,** សរីរស្ស ទហនវសេន បវត្តោ មហាទាហោ **បរិទាហោ**តិ អយមេតេសំ វិសេសោ។ **យេន ជីរីយតី**តិ ច ឯកាហិកាទិជររោគេន ជរីយតីតិបិ អត្ថោ យុជ្ជតិ។ សតក្ខត្តុំ តាបេត្វា តាបេត្វា សីតុទកេ បក្ខិបិត្វា ឧទ្ធដា សប្បិ “**សតធោតសប្បី**”តិ វទន្តិ។ **អសិត**ន្តិ ភុត្តំ។ **ខាយិត**ន្តិ ខាទិតំ។ **សាយិត**ន្តិ អស្សាទិតំ។ **សម្មា បរិបាកំ គច្ឆតី**តិ សមវេបាកិនិយា គហណិយា វសេន វុត្តំ, អសម្មាបរិបាកោបិ បន វិសមវេបាកិនិយា តស្សា ឯវ វសេន វេទិតព្ពោ។ **រសាទិភាវេនា**តិ រសរុធិរមំសមេទន្ហារុអដ្ឋិអដ្ឋិមិញ្ជសុក្កវសេន។ **វិវេក**ន្តិ បុថុភាវំ អញ្ញមញ្ញំ វិសទិសភាវំ។ អសិតាទិភេទស្ស ហិ អាហារស្ស បរិណាមេ រសោ ហោតិ, តំ បដិច្ច រសធាតុ ឧប្បជ្ជតីតិ អត្ថោ។ ឯវំ “រសស្ស បរិណាមេ រុធិរ”ន្តិអាទិនា សព្ពំ នេតព្ពំ។

**វាយនវសេនា**តិ សមុទីរណវសេន, សវេគគមនវសេន វា។ **ឧគ្គារហិក្កាទី**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន ឧទ្ទេកខិបនាទិបវត្តនកវាតានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ ។ **ឧច្ចារបស្សាវាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន បិត្តសេម្ហលសិកាសេទលោហិតាទិនីហរណកានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ យទិបិ កុច្ឆិ-សទ្ទោ ឧទរបរិយាយោ, កោដ្ឋ-សទ្ទេន បន អន្តន្តរស្ស វុច្ចមានត្តា តទវសិដ្ឋោ ឧទរប្បទេសោ តេជ កុច្ឆិ-សទ្ទេន វុច្ចតីតិ អាហ “**កុច្ឆិសយា វាតាតិ អន្តានំ ពហិវាតា**”តិ។ **សមិញ្ជនបសារណាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អាលោកនវិលោកនឧទ្ធរណាតិហរណាទិកា សព្ពា កាយិកកិរិយា សង្គហិតា។ “**អស្សាសបស្សាសា ចិត្តសមុដ្ឋានាវា**”តិ ឯតេន អស្សាសបស្សាសានំ សរីរំ មុញ្ចិត្វា បវត្តិ នត្ថីតិ ទីបេតិ។ ន ហិ ពហិទ្ធា ចិត្តសមុដ្ឋានស្ស សម្ភវោ អត្ថីតិ។ យទិ ឯវំ កថំ “បស្សាសោតិ ពហិនិក្ខមននាសិកវាតោ, ទីឃនាសិកស្ស នាសិកគ្គំ, ឥតរស្ស ឧត្តរោដ្ឋំ ផុសន្តោ បវត្តតី”តិ វចនំ? តំ និក្ខមនាការេន បវត្តិយា ចិត្តសមុដ្ឋានស្ស, សន្តានេ បវត្តឧតុសមុដ្ឋានស្ស ច វសេន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **សព្ពត្ថា**តិ អាបោធាតុអាទីនំ តិស្សន្នំ ធាតូនំ និទ្ទេសំ សន្ធាយាហ។ តត្ថ អាបោធាតុនិទ្ទេសេ “យំ វា បនញ្ញ”ន្តិ ឥមិនា សម្ភវស្ស, តេជោធាតុនិទ្ទេសេ សរីរេ បាកតិកឧស្មាយ, វាយោធាតុនិទ្ទេសេ ធមនិជាលានុសដស្ស តត្ថ តត្ថ ចម្មខីលបីឡកាទិនិព្ពត្តកវាយុនោ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ សមិញ្ជនាទិនិព្ពត្តកវាតា ចិត្តសមុដ្ឋានាវ។ យទិ ឯវំ, កថំ “បុរិមា បញ្ច ចតុសមុដ្ឋានា”តិ វចនំ? ន ហិ សមិញ្ជនាទិនិព្ពត្តកា ឯវ អង្គមង្គានុសារិនោ វាតា, អថ ខោ តទញ្ញេបីតិ នត្ថិ វិរោធោ។

**ឥតី**តិ វុត្តប្បការបរាមសនំ។ តេនាហ “**វីសតិយា អាការេហី**”តិអាទិ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មិំ វិត្ថារតោ អាគតេ ធាតុកម្មដ្ឋានេតិ អត្ថោ។ តេន អយំ វណ្ណនា ន កេវលំ មហាហត្ថិបទូបមស្សេវ (ម. និ. ១.៣០០ អាទយោ), អថ ខោ **មហារាហុលោវាទ-** (ម. និ. ២.១១៣ អាទយោ) **ធាតុវិភង្គសុត្តាន**ម្បិ (ម. និ. ៣.៣៤២ អាទយោ) អត្ថសំវណ្ណនា ហោតិយេវាតិ ទស្សិតំ ហោតិ។ ភាវនានយេបិ ឯសេវ នយោ។ តថា ហិ វុត្តំ “ឯវំ រាហុលោវាទធាតុវិភង្គេសុបី”តិ។

**៣០៨. ភាវនានយេ**តិ ភាវនាយ នយេ។ យេន កម្មដ្ឋានភាវនា ឥជ្ឈតិ, តស្មិំ ភាវនាវិធិម្ហីតិ អត្ថោ។ **ឯត្ថា**តិ ធាតុកម្មដ្ឋានេ។ យស្មា យេសំ “តិក្ខបញ្ញោ នាតិតិក្ខបញ្ញោ”តិ ឥមេសំ ទុវិធានំ បុគ្គលានំ វសេន ឥទំ កម្មដ្ឋានំ ទ្វិធា អាគតំ ទ្វិធា ទេសិតំ, តស្មា កម្មដ្ឋានាភិនិវេសោបិ តេសំ ទ្វិធាវ ឥច្ឆិតព្ពោតិ តំ តាវ ទស្សេតុំ “**តិក្ខបញ្ញស្ស ភិក្ខុនោ**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ **លោមា បថវីធាតូតី**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ ។ **ឯវំ វិត្ថារតោ ធាតុបរិគ្គហោ**តិ “កេសា បថវីធាតុ, លោមា បថវីធាតូ”តិអាទិនា ឯវំ ទ្វាចត្តាលីសាយ អាការេហិ វិត្ថារតោ

ធាតុកម្មដ្ឋានបរិគ្គហោ។ **បបញ្ចតោ**តិ ទន្ធតោ សណិកតោ។ **យំ ថទ្ធលក្ខណ**ន្តិ កេសាទីសុ យំ ថទ្ធលក្ខណំ កក្ខឡភាវោ។ **យំ អាពន្ធនលក្ខណ**ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ឯវំ មនសិ ករោតោ**តិ វត្ថុំ អនាមសិត្វា ឯវំ លក្ខណមត្តតោ មនសិការំ បវត្តេន្តស្ស។ **អស្សា**តិ តិក្ខបញ្ញស្ស។ **កម្មដ្ឋានំ បាកដំ ហោតី**តិ យោគកម្មស្ស បវត្តិដ្ឋានភូតំ តទេវ លក្ខណំ វិភូតំ ហោតិ, តស្ស វា លក្ខណស្ស សុដ្ឋុ ឧបដ្ឋានតោ តំ អារព្ភ បវត្តមានំ មនសិការសង្ខាតំ កម្មដ្ឋានំ វិភូតំ វិសទំ ហោតិ, តិក្ខបញ្ញស្ស ឥន្ទ្រិយបាដវេន សំខិត្តរុចិភាវតោ។ សព្ពសោ មន្ទបញ្ញស្ស ភាវនាវ ន ឥជ្ឈតីតិ អាហ “**នាតិតិក្ខបញ្ញស្សា**”តិ។ **ឯវំ មនសិ ករោតោ**តិ វុត្តនយេន សង្ខេបតោ មនសិ ករោតោ។ **អន្ធការំ អវិភូតំ ហោតី**តិ អនុបដ្ឋានតោ អន្ធំ វិយ ករោន្តំ អបាកដំ ហោតិ កម្មដ្ឋានន្តិ យោជនា។ **បុរិមនយេនា**តិ “កេសា បឋវីធាតូ”តិអាទិនា បុព្ពេ វុត្តនយេន។ វត្ថុអាមសនេន **វិត្ថារតោ មនសិ ករោន្តស្ស បាកដំ ហោតិ** កម្មដ្ឋានំ, នាតិតិក្ខបញ្ញស្ស អខិប្បនិសន្តិតាយ វិត្ថាររុចិភាវតោ។

ឥទានិ យថាវុត្តមត្ថំ ឧបមាយ វិភាវេតុំ “**យថា ទ្វីសុ ភិក្ខូសុ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **បេយ្យាលមុខ**ន្តិ បេយ្យាលបាឡិយា មុខភូតំ ទ្វារភូតំ អាទិតោ វារំ, វារទ្វយំ វា។ **វិត្ថារេត្វា**តិ អនវសេសតោ សជ្ឈាយិត្វា។ **ឧភតោ កោដិវសេនេវា**តិ តស្ស តស្ស វារស្ស អាទិអន្តគ្គហណវសេនេវ។ **ឱដ្ឋបរិយាហតមត្ត**ន្តិ ឱដ្ឋានំ សម្ផុសនមត្តំ។ យថា តន្តបរិវត្តនេ តិក្ខបញ្ញស្ស ភិក្ខុនោ សង្ខេបោ រុច្ចតិ, ន វិត្ថារោ។ ឥតរស្ស ច វិត្ថារោ រុច្ចតិ, ន សង្ខេបោ, ឯវំ ភាវនានយេបីតិ ឧបមាសំសន្ទនំ វេទិតព្ពំ។

**តស្មា**តិ យស្មា តិក្ខបញ្ញស្ស សង្ខេបោ, នាតិតិក្ខបញ្ញស្ស ច វិត្ថារោ សប្បាយោ, តស្មា។ យស្មា កម្មដ្ឋានំ អនុយុញ្ជិតុកាមស្ស សីលវិសោធនាទិបុព្ពកិច្ចំ ឥច្ឆិតព្ពំ, តំ សព្ពាការសម្បន្នំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវាតិ ឥធ ន អាមដ្ឋំ។ យស្មា បន វិវេកដ្ឋកាយស្ស, វិវេកដ្ឋចិត្តស្សេវ ច ភាវនា ឥជ្ឈតិ , ន ឥតរស្ស, តស្មា តទុភយំ ទស្សេន្តោ “**រហោគតេន បដិសល្លីនេនា**”តិ អាហ។ តត្ថ **រហោគតេនា**តិ រហសិ គតេន, ឯកាកិនា ភាវនានុកូលដ្ឋានំ ឧបគតេនាតិ អត្ថោ។ **បដិសល្លីនេនា**តិ បតិ បតិ បុថុត្តារម្មណតោ ចិត្តំ និសេធេត្វា កម្មដ្ឋានេ សល្លីនេន, តត្ថ សំសិលិដ្ឋចិត្តេនាតិ អត្ថោ។ **សកលម្បិ អត្តនោ រូបកាយំ អាវជ្ជេត្វា**តិ ឧទ្ធំ បាទតលា, អធោ កេសមត្ថកា, តិរិយំ តចបរិយន្តំ សព្ពម្បិ អត្តនោ ករជកាយំ ធាតុវសេន មនសិ ករោន្តោ យស្មា ចាតុមហាភូតិកោ អយំ កាយោ, តស្មា “អត្ថិ ឥមស្មឹ កាយេ បឋវីធាតុ អាបោធាតុ តេជោធាតុ វាយោធាតូ”តិ ចតុមហាភូតវសេន សមន្នាហរិត្វាតិ អត្ថោ។ ឥទានិ តាសំ ធាតូនំ លក្ខណតោ, ឧបដ្ឋានាការតោ ច មនសិការវិធឹ ទស្សេតុំ “**យោ ឥមស្មឹ កាយេ**”តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ **ថទ្ធភាវោ**តិ លក្ខណមាហ។ ថទ្ធត្តលក្ខណា ហិ បឋវីធាតុ។ **ខរភាវោ**តិ ឧបដ្ឋានាការំ, ញាណេន គហេតព្ពាការន្តិ អត្ថោ។ **ទ្រវភាវោ** លក្ខណំ អាបោធាតុយា បគ្ឃរណសភាវត្តា។ **អាពន្ធនំ** ឧបដ្ឋានាការោ។ **ឧណ្ហភាវោ** លក្ខណំ តេជោធាតុយា ឧស្មាសភាវត្តា។ **បរិបាចនំ** ឧបដ្ឋានាការោ។ **វិត្ថម្ភនំ** លក្ខណំ វាយោធាតុយា ឧបត្ថម្ភនសភាវត្តា។ **សមុទីរណំ** ឧបដ្ឋានាការោ, ឧបដ្ឋានាការោ ច នាម ធាតូនំ សកិច្ចករណវសេន ញាណស្ស វិភូតាការោ។ កស្មា បនេត្ថ ឧភយគ្គហណំ? បុគ្គលជ្ឈាសយតោ។ ឯកច្ចស្ស ហិ ធាតុយោ មនសិ ករោន្តស្ស តា សភាវតោ គហេតព្ពតំ គច្ឆន្តិ, ឯកច្ចស្ស សកិច្ចករណតោ, យោ រសោតិ វុច្ចតិ។ តត្រាយំ យោគី ធាតុយោ មនសិ ករោន្តោ អាទិតោ បច្ចេកំ សលក្ខណតោ, សរសតោបិ បរិគ្គណ្ហាតិ។ តេនាហ “**យោ ឥមស្មឹ កាយេ ថទ្ធភាវោ វា ខរភាវោ វា...បេ.... ឯវំ សំខិត្តេន ធាតុយោ បរិគ្គហេត្វា**”តិ។ តត្ថ **បរិគ្គហេត្វា**តិ បរិគ្គាហកភូតេន ញាណេន ធាតុយោ លក្ខណតោ, រសតោ វា បរិច្ឆិជ្ជ គហេត្វា។ អយំ តាវ សំខិត្តតោ ភាវនានយេ កម្មដ្ឋានាភិនិវេសោ។

ឯវំ បន ធាតុយោ បរិគ្គហេត្វា “អត្ថិ ឥមស្មឹ កាយេ បឋវីធាតុ ថទ្ធភាវោ វា ខរភាវោ វា, អាបោធាតុ ទ្រវភាវោ វា អាពន្ធនភាវោ វា, តេជោធាតុ ឧណ្ហភាវោ វា បរិបាចនភាវោ វា, វាយោធាតុ វិត្ថម្ភនភាវោ វា សមុទីរណភាវោ វា”តិ ឯវំ លក្ខណាទីហិ សទ្ធីយេវ ធាតុយោ មនសិ ករោន្តេន កាលសតម្បិ កាលសហស្សម្បិ បុនប្បុនំ អាវជ្ជិតព្ពំ មនសិ កាតព្ពំ, តក្កាហតំ វិតក្កបរិយាហតំ កាតព្ពំ។ តស្សេវំ មនសិ ករោតោ យំ លក្ខណាទីសុ សុបាកដំ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ, តទេវ គហេត្វា ឥតរំ វិស្សជ្ជេត្វា តេន សទ្ធី “បឋវីធាតុ អាបោធាតូ”តិអាទិនា មនសិការោ បវត្តេតព្ពោ។ ឯវំ មនសិ ករោន្តេន ហិ អនុបុព្ពតោ, នាតិសីឃតោ, នាតិសណិកតោ, វិក្ខេបបដិពាហនតោ, បណ្ណត្តិសមតិក្កមនតោ, អនុបដ្ឋានមុញ្ចនតោ, លក្ខណតោ, តយោ ច សុត្តន្តាតិ ឥមេហិ ទសហាការេហិ មនសិការកោសល្លំ អនុដ្ឋាតព្ពំ។

តត្ថ **អនុបុព្ពតោ**តិ អនុបដិបាដិតោ អាចរិយស្ស សន្តិកេ ឧគ្គហិតបដិបាដិតោ, សា ច ទេសនាបដិបាដិយេវ ។ ឯវំ អនុបុព្ពតោ មនសិ ករោន្តេនាបិ នាតិសីឃតោ មនសិ កាតព្ពំ។ អតិសីឃតោ មនសិ ករោតោ ហិ អបរាបរំ កម្មដ្ឋានមនសិការោ និរន្តរំ បវត្តតិ, កម្មដ្ឋានំ បន អវិភូតំ ហោតិ, ន វិសេសំ អាវហតិ។

តស្មា **នាតិសីឃតោ** មនសិ កាតព្ពំ។ យថា ច នាតិសីឃតោ, ឯវំ **នាតិសណិកតោ**បិ។ អតិសណិកតោ មនសិ ករោតោ ហិ កម្មដ្ឋានំ បរិយោសានំ ន គច្ឆតិ, វិសេសាធិគមស្ស បច្ចយោ ន ហោតិ។ អតិសីឃំ អតិសណិកញ្ច មគ្គំ គច្ឆន្តា បុរិសា ឯត្ថ និទស្សេតព្ពា។ **វិក្ខេបបដិពាហនតោ**តិ កម្មដ្ឋានំ វិស្សជ្ជេត្វា ពហិទ្ធា បុថុត្តារម្មណេ ចេតសោ វិក្ខេបោ បដិពាហិតព្ពោ។ ពហិទ្ធា វិក្ខេបេ ហិ សតិ កម្មដ្ឋានា បរិហាយតិ បរិធំសតិ។ ឯកបទិកមគ្គគាមី បុរិសោ ចេត្ថ និទស្សេតព្ពោ។ **បណ្ណត្តិសមតិក្កមនតោ**តិ “យា អយំ បថវីធាតូ”តិអាទិកា បណ្ណត្តិ, តំ អតិក្កមិត្វា លក្ខណេសុ ឯវ ចិត្តំ ឋបេតព្ពំ។

ឯវំ បណ្ណត្តិំ វិជហិត្វា កក្ខឡលក្ខណាទីសុ ឯវ មនសិការំ បវត្តេន្តស្ស លក្ខណានិ សុបាកដានិ សុវិភូតានិ ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ។ តស្សេវំ បុនប្បុនំ មនសិការវសេន ចិត្តំ អាសេវនំ លភតិ។ សព្ពោ រូបកាយោ ធាតុមត្តតោ ឧបដ្ឋាតិ សុញ្ញោ និស្សត្តោ និជ្ជីវោ យន្តំ វិយ យន្តសុត្តេន អបរាបរំ បរិវត្តមានោ។ សចេ បន ពហិទ្ធាបិ មនសិការំ ឧបសំហរតិ, អថស្ស អាហិណ្ឌន្តា មនុស្សតិរច្ឆានាទយោ សត្តាការំ វិជហិត្វា ធាតុសមូហវសេនេវ ឧបដ្ឋហន្តិ, តេហិ ករិយមានា កិរិយា ធាតុមយេន យន្តេន បវត្តិយមានា ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ, តេហិ អជ្ឈោហរិយមានំ បានភោជនាទិ ធាតុសង្ឃាតេ បក្ខិប្បមានោ ធាតុសង្ឃាតោ វិយ ឧបដ្ឋាតិ។ អថស្ស តថា លទ្ធាសេវនម្បិ ចិត្តំ យទិ អច្ចារទ្ធវីរិយតាយ ឧទ្ធច្ចវសេន វា អតិលីនវីរិយតាយ កោសជ្ជវសេន វា ភាវនាវិធិំ ន ឱតរេយ្យ, តទា **អធិចិត្តសុត្តំ** (អ. និ. ៣.១០៣), **អនុត្តរសីតិភាវសុត្តំ** (អ. និ. ៦.៨៥), **ពោជ្ឈង្គសុត្ត**ន្តិ (សំ. និ. ៥.១៩៤-១៩៥) ឥមេសុ តីសុ សុត្តេសុ អាគតនយេន វីរិយសមាធិយោជនា កាតព្ពា។ តេន វុត្តំ **“តយោ ច សុត្តន្តា”**តិ។ ឯវំ បន វីរិយសមតំ យោជេត្វា តស្មិំយេវ លក្ខណេ មនសិការំ បវត្តេន្តស្ស យទា សទ្ធាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ លទ្ធសមតានិ សុវិសទានិ បវត្តន្តិ, តទា អសទ្ធិយាទីនំ ទូរីភាវេន សាតិសយំ ថាមប្បត្តេហិ សត្តហិ ពលេហិ លទ្ធុបត្ថម្ភានិ វិតក្កាទីនិ ឈានង្គានិ បដុតរានិ ហុត្វា បាតុភវន្តិ, តេសំ ឧជុវិបច្ចនីកតាយ នីវរណានិ វិក្ខម្ភិតានិយេវ ហោន្តិ សទ្ធិំ តទេកដ្ឋេហិ បាបធម្មេហិ។ ឯត្តាវតា ចានេន ឧបចារជ្ឈានំ សមធិគតំ ហោតិ ធាតុលក្ខណារម្មណំ ។ តេន វុត្តំ **“បុនប្បុនំ បថវីធាតុ អាបោធាតូតិ...បេ.... ឧបចារមត្តោ សមាធិ ឧប្បជ្ជតី”**តិ។

តត្ថ **ធាតុមត្តតោ**តិ វិសេសនិវត្តិអត្ថោ **មត្ត**-សទ្ទោ។ តេន យំ ឥតោ ពាហិរកា, លោកិយមហាជនោ ច “សត្តោ ជីវោ”តិអាទិកំ វិសេសំ ឥមស្មិំ អត្តភាវេ អវិជ្ជមានំ វិកប្បនាមត្តេនេវ សមារោបេន្តិ, តំ និវត្តេតិ។ តេនេវាហ **“និស្សត្តតោ និជ្ជីវតោ”**តិ។ **អាវជ្ជិតព្ព**ន្តិ សមន្នាហរិតព្ពំ។ **មនសិ កាតព្ព**ន្តិ បុនប្បុនំ ភាវនាវសេន ធាតុមត្តតោ ធាតុលក្ខណំ មនសិ ឋបេតព្ពំ។ **បច្ចវេក្ខិតព្ព**ន្តិ តទេវ ធាតុលក្ខណំ បតិ បតិ អវេក្ខិតព្ពំ, ភាវនាសិទ្ធេន ញាណចក្ខុនា អបរាបរំ បច្ចក្ខតោ បស្សិតព្ពំ។

**តស្សេវំ វាយមមានស្សា**តិ តស្ស យោគិនោ ឯវំ វុត្តប្បការេន ភាវនំ អនុយុញ្ជន្តស្ស, តត្ថ ច ភាវនាអនុយោគេ សក្កច្ចការិតាយ, សាតច្ចការិតាយ, សប្បាយសេវិតាយ, សមថនិមិត្តសល្លក្ខណេន, ពោជ្ឈង្គានំ អនុបវត្តនេន, កាយេ ច ជីវិតេ ច និរបេក្ខវុត្តិតាយ, អន្តរា សង្កោចំ អនាបជ្ជន្តេន ភាវនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា ឧស្សោឡ្ហិយំ អវដ្ឋានេន សម្មទេវ វាយាមំ បយោគំ បរក្កមំ បវត្តេន្តស្ស។ **ធាតុប្បភេទាវភាសនបញ្ញាបរិគ្គហិតោ**តិ បថវីអាទីនំ ធាតូនំ សភាវលក្ខណាវភាសនេន អវភាសនកិច្ចាយ ភាវនាបញ្ញាយ អាទិមជ្ឈបរិយោសានេសុ អវិជហនេន សព្ពតោ គហិតោ មហគ្គតភាវំ អប្បត្តតាយ ឧបចារមត្តោ សិខាប្បត្តោ កាមាវចរសមាធិ ឧប្បជ្ជតិ។ **ឧបចារសមាធី**តិ ច រុឡ្ហីវសេន វេទិតព្ពំ។ អប្បនំ ហិ ឧបេច្ច ចារី សមាធិ ឧបចារសមាធិ, អប្បនា ចេត្ថ នត្ថិ។ តាទិសស្ស បន សមាធិស្ស សមានលក្ខណតាយ ឯវំ វុត្តំ។ កស្មា បនេត្ថ អប្បនា ន ហោតីតិ? តត្ថ ការណមាហ **“សភាវធម្មារម្មណត្តា”**តិ។ សភាវធម្មេ ហិ តស្ស គម្ភីរភាវតោ អសតិ ភាវនាវិសេសេ អប្បនាឈានំ ន ឧប្បជ្ជតិ, លោកុត្តរំ បន ឈានំ វិសុទ្ធិភាវនានុក្កមវសេន, អារុប្បំ អារម្មណាតិក្កមភាវនាវសេន អប្បនាប្បត្តំ ហោតីតិ **មរណានុស្សតិនិទ្ទេសេ** (វិសុទ្ធិ. ១.១៧៧) វុត្តោវាយមត្ថោ។

ឯវំ រូបកាយេ អវិសេសេន ចតុន្នំ ធាតូនំ បរិគ្គណ្ហនវសេន ធាតុកម្មដ្ឋានំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តត្ថ អដ្ឋិអាទីនំ វិនិព្ភុជនវសេន សង្ខេបតោ **សុត្តេ** អាគតំ ធាតុមនសិការវិធិំ ទស្សេតុំ **“អថ វា បនា”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ យេ ឥមេ ចត្តារោ កោដ្ឋាសា វុត្តាតិ សម្ពន្ធោ។ យថាបច្ចយំ ឋិតា សន្និវេសវិសិដ្ឋា កដ្ឋវល្លិតិណមត្តិកាយោ ឧបាទាយ យថា អគារសមញ្ញា, ន តត្ថ កោចិ អគារោ នាម អត្ថិ, ឯវំ យថាបច្ចយំ សន្និវេសវិសិដ្ឋានិ បវត្តមានានិ អដ្ឋិន្ហារុមំសចម្មានិ បដិច្ច សរីរសមញ្ញា, ន ឯត្ថ កោចិ អត្តា ជីវោ។ កេវលំ តេហិ បរិវារិតមាកាសមត្តន្តិ ទស្សេតិ។ ទេសនា សត្តសុញ្ញតាសន្ទស្សនបរាតិ ឥមមត្ថំ វិភាវេន្តោ **“និស្សត្តភាវទស្សនត្ថ”**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អដ្ឋិញ្ច បដិច្ចា**តិ បណ្ហិកដ្ឋិកាទិភេទំ បដិបាដិយា ឧស្សិតំ ហុត្វា ឋិតំ អតិរេកតិសតភេទំ អដ្ឋិំ ឧបាទាយ។ **ន្ហារុញ្ចា**តិ តមេវ អដ្ឋិសង្ឃាដំ អាពន្ធិត្វា ឋិតំ នវសតប្បភេទំ ន្ហារុំ។ **មំស**ន្តិ តមេវ អដ្ឋិសង្ឃាដំ អនុលិម្បិត្វា ឋិតំ នវបេសិសតប្បភេទំ មំសំ។ **ចម្ម**ន្តិ មច្ឆិកបត្តកច្ឆាយាយ ឆវិយា សញ្ឆាទិតំ សកលសរីរំ បរិយោនន្ធិត្វា ឋិតំ ពហលចម្មំ **បដិច្ច** ឧបាទាយ។ សព្ពត្ថ **ច**-សទ្ទោ សមុច្ចយត្ថោ។ **អាកាសោ**

**បរិវារិតោ**តិ យថា ភិត្តិបាទាទិវសេន ឋបិតំ កដ្ឋំ, តស្សេវ អាពន្ធនវល្លិ, អនុលេបនមត្តិកា, ឆាទនតិណន្តិ ឯតានិ កដ្ឋាទីនិ អន្តោ, ពហិ ច បរិវារេត្វា ឋិតោ អាកាសោ **អគារន្ត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតិ,** គេហន្តិ បណ្ណត្តិំ លភតិ, ឯវមេវ យថាវុត្តានិ អដ្ឋិអាទីនិ អន្តោ, ពហិ ច បរិវារេត្វា ឋិតោ អាកាសោ តានេវ អដ្ឋិអាទីនិ ឧបាទាយ **រូបន្ត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតិ,** សរីរន្តិ វោហារំ លភតិ។ យថា ច កដ្ឋាទីនិ បដិច្ច សង្ខំ គតំ អគារំ លោកេ “ខត្តិយគេហំ, ព្រាហ្មណគេហ”ន្តិ វុច្ចតិ, ឯវមិទម្បិ “ខត្តិយសរីរំ ព្រាហ្មណសរីរ”ន្តិ វោហរីយតិ, នត្ថេត្ថ កោចិ សត្តោ វា ជីវោ វាតិ អធិប្បាយោ។

**តេ**តិ តេ ចត្តារោ កោដ្ឋាសេ វិនិព្ភុជិត្វា វិនិព្ភុជិត្វាតិ យោជនា។ **តំតំអន្តរានុសារិនា**តិ អដ្ឋិន្ហារូនំ ន្ហារុមំសានំ មំសចម្មានន្តិ តេសំ តេសំ កោដ្ឋាសានំ វិវរានុបាតិនា ញាណសង្ខាតេន **ហត្ថេន។ វិនិព្ភុជិត្វា វិនិព្ភុជិត្វា**តិ អនេកក្ខត្តុំ វិនិវេឋេត្វា។ អថ វា **វិនិព្ភុជិត្វា វិនិព្ភុជិត្វា**តិ បច្ចេកំ អដ្ឋិអាទីនំ អន្តរានុសារិនា ញាណហត្ថេន វិនិព្ភោគំ កត្វា។ **ឯតេសូ**តិ សកលម្បិ អត្តនោ រូបកាយំ ចតុធា កត្វា វិភត្តេសុ យថាវុត្តេសុ អដ្ឋិអាទីសុ ចតូសុ កោដ្ឋាសេសុ។ **បុរិមនយេនេវា**តិ “យោ ឥមស្មិំ កាយេ ថទ្ធភាវោ វា”តិអាទិនា បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ ភាវនាវិធានំ, តំ អនន្តរនយេ វុត្តាការេនេវ វត្តព្ពំ។

**៣០៩**. វិត្ថារតោ អាគតេ បន “ចតុធាតុវវត្ថានេ”តិ អានេត្វា យោជនា។ **ឯវំ** ឥទានិ វុច្ចមានាការេន **វេទិតព្ពោ** ភាវនានយោ។ **“ទ្វាចត្តាលីសាយ អាការេហិ ធាតុយោ ឧគ្គណ្ហិត្វា”**តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ អាទិតោ ទ្វត្តិំសាការា ធាតុយោ ន ហោន្តីតិ? វត្តសីសេន ធាតូនំយេវ ឧគ្គហេតព្ពត្តា នាយំ ទោសោ។ **វុត្តប្បការេ**តិ “គោចរគាមតោ នាតិទូរនាច្ចាសន្នតាទីហិ បញ្ចហិ អង្គេហិ សមន្នាគតេ”តិអាទិនា (វិសុទ្ធិ. ១.៥៣) វុត្តប្បការេ។ **កតសព្ពកិច្ចេនា**តិ បលិពោធុបច្ឆេទាទិកំ កតំ សព្ពកិច្ចំ ឯតេនាតិ កតសព្ពកិច្ចោ, តេនស្ស សីលវិសោធនាទិ បន កម្មដ្ឋានុគ្គហណតោ បគេវ សិទ្ធំ ហោតីតិ ទស្សេតិ។ **សសម្ភារសង្ខេបតោ**តិ សម្ភរីយន្តិ ឯតេន ពុទ្ធិវោហារាតិ សម្ភារោ, តន្និមិត្តំ។ កឹ បនេតំ? បថវីអាទិ។ កេសាទីសុ ហិ វីសតិយា អាការេសុ “បថវី”តិ ពុទ្ធិវោហារា បថវីនិមិត្តកា ថទ្ធតំ ឧបាទាយ បវត្តនតោ។ តស្មា តត្ថ បថវីសម្ភារោ នាម សវិសេសាយ តស្សា អត្ថិតាយ កេសាទយោ សហ សម្ភារេហីតិ សសម្ភារា។ អាបោកោដ្ឋាសាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ សសម្ភារានំ សង្ខេបោ សសម្ភារសង្ខេបោ, តតោ សសម្ភារសង្ខេបតោ ភាវេតព្ពន្តិ យោជនា។ សង្ខេបតោ វីសតិយា, ទ្វាទសសុ, ចតូសុ, ឆសុ ច កោដ្ឋាសេសុ យថាក្កមំ បថវីអាទិកា ចតស្សោ ធាតុយោ បរិគ្គហេត្វា ធាតុវវត្ថានំ សសម្ភារសង្ខេបតោ ភាវនា។ តេនាហ “**ឥធ ភិក្ខុ វីសតិយា កោដ្ឋាសេសូ**”តិអាទិ។

**សសម្ភារវិភត្តិតោ**តិ សសម្ភារានំ កេសាទីនំ វិភាគតោ កេសាទិកេ វីសតិ កោដ្ឋាសេ បុព្ពេ វិយ ឯកជ្ឈំ អគ្គហេត្វា វិភាគតោ បថវីធាតុភាវេន វវត្ថាបនំ។ អាបោកោដ្ឋាសាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **សលក្ខណសង្ខេបតោ**តិ លក្ខីយតិ ឯតេនាតិ លក្ខណំ, ធម្មានំ សភាវោ, ឥធ បន ថទ្ធតាទិ។ តស្មា ថទ្ធលក្ខណាទិវន្តតាយ សហ លក្ខណេហីតិ សលក្ខណា, កេសាទយោ ទ្វាចត្តាលីស អាការា។ តេសំ សង្ខេបតោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – កេសាទិកេ វីសតិ កោដ្ឋាសេ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា តត្ថ ថទ្ធតាទិកំ ចតុព្ពិធម្បិ លក្ខណំ វវត្ថបេត្វា ភាវនា សលក្ខណសង្ខេបតោ ភាវនា។ ឯស នយោ អាបោកោដ្ឋាសាទីសុបិ។ **សលក្ខណវិភត្តិតោ**តិ ថទ្ធលក្ខណាទិនា សលក្ខណានំ កេសាទីនំ វិភាគតោ កេសាទីសុ ទ្វាចត្តាលីសាយ អាការេសុ បច្ចេកំ ថទ្ធតាទីនំ ចតុន្នំ ចតុន្នំ លក្ខណានំ វវត្ថាបនវសេន ភាវនា។

ឯវំ ចតូហិ អាការេហិ ឧទ្ទិដ្ឋំ ភាវនានយំ និទ្ទិសិតុំ **“កថំ សសម្ភារសង្ខេបតោ ភាវេតី”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ ឯត្ថ ច យថា តិក្ខបញ្ញោ បុគ្គលោ តិក្ខតាយ បរោបរិយត្តសញ្ញាវតោ តិក្ខិន្ទ្រិយមុទិន្ទ្រិយតាវសេន ទុវិធោតិ។ តត្ថ តិក្ខិន្ទ្រិយស្ស វសេន សង្ខេបតោ បឋមនយោ វុត្តោ, មុទិន្ទ្រិយស្ស វសេន ទុតិយោ។ ឯវំ នាតិតិក្ខបញ្ញោបិ បុគ្គលោតិ។ តត្ថ យោ វិសទិន្ទ្រិយោ បុគ្គលោ, តស្ស វសេន សសម្ភារសង្ខេបតោ, សលក្ខណសង្ខេបតោ ច ភាវនានយោ និទ្ទិដ្ឋោ។ យោ បន នាតិវិសទិន្ទ្រិយោ, តស្ស វសេន សសម្ភារវិភត្តិតោ, សលក្ខណវិភត្តិតោ ច ភាវនានយោ និទ្ទិដ្ឋោតិ វេទិតព្ពោ។ តស្ស ឯវំ វវត្ថាបយតោ ឯវំ ធាតុយោ បាកដា ហោន្តិ សវិសេសំ ធាតូនំ បរិគ្គហិតត្តា។ ភាវនាវិធានំ បនេត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

**៣១០. យស្សា**តិ នាតិវិសទិន្ទ្រិយំ បុគ្គលំ សន្ធាយ វទតិ។ **ឯវំ ភាវយតោ**តិ សសម្ភារសង្ខេបតោ ភាវេន្តស្ស។ យេន វិធិនា ឧគ្គហេត្វា កុសលោ ហោតិ, សោ សត្តវិធោ វិធិ **“ឧគ្គហកោសល្ល”**ន្តិ វុច្ចតិ, តន្និព្ពត្តំ វា ញាណំ។ ឯវំ **មនសិការកោសល្ល**ម្បិ វេទិតព្ពំ។ **ទ្វត្តិំសាការេ**តិ ធាតុមនសិការវសេន បរិគ្គហិតេ កេសាទិកេ ទ្វត្តិំសវិធេ កោដ្ឋាសេ។ **“ទ្វត្តិំសាការេ”**តិ ច ឥទំ តេជវាយុកោដ្ឋាសេសុ វណ្ណាទិវសេន វវត្ថានស្ស អភាវតោ វុត្តំ។ **សព្ពំ តត្ថ វុត្តវិធានំ កាតព្ព**ន្តិ “វចសា មនសា”តិអាទិនា វុត្តឧគ្គហកោសល្លុទ្ទេសតោ បដ្ឋាយ យាវ “អនុបុព្ពមុញ្ចនាទិវសេនា”តិ បទំ, តាវ អាគតំ សព្ពំ ភាវនាវិធានំ កាតព្ពំ សម្បាទេតព្ពំ។ **វណ្ណាទិវសេនា**តិ វណ្ណសណ្ឋានទិសោកាស

បរិច្ឆេទវសេន។ អយញ្ហ វណ្ណាទិវសេន មនសិការោ ធាតុបដិក្កូលវណ្ណមនសិការានំ សាធារណោ បុព្ពភាគោតិ និព្ពត្តិតធាតុមនសិការមេវ ទស្សេតុំ “**អវសានេ ឯវំ មនសិការោ បវត្តេតព្ពោ**”តិ វុត្តំ។

**៣១១**. **អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា**តិ ឯតេ “សីសកដាហបលិវេឋនចម្មំ កេសា”តិ ឯវំ វោហរិយមានា ភូតុបាទាយធម្មា “មយិ កេសា ជាតា, មយមេត្ថ ជាតា”តិ ឯវំ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណសុញ្ញា។ ឥមិនា ការណស្ស ច ផលស្ស ច អព្យាបារតាយ ធាតុមត្តតំ សន្ទស្សេតិ, តេន ច អាភោគបច្ចវេក្ខណានម្បិ ឯវមេវ អព្យាបារតា ទីបិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ន ហិ តានិ, តេសំ ការណានិ ច តថា តថា អាភុជិត្វា, បច្ចវេក្ខិត្វា ច ឧប្បជ្ជន្តិ, បច្ចយភាវំ វា គច្ឆន្តីតិ។ **ឥតី**តិ វុត្តប្បការបរាមសនំ។ **អចេតនោ**តិ ន ចេតនោ, ចេតនារហិតោ វា។ **អព្យាកតោ**តិ អព្យាកតរាសិបរិយាបន្នោ។ **សុញ្ញោ**តិ អត្តសុញ្ញោ។ តតោ ឯវ **និស្សត្តោ**។ ថទ្ធលក្ខណាធិកតាយ **ថទ្ធោ**។ តតោ ឯវ **បថវីធាតូ**តិ ឯវំ មនសិការោ បវត្តេតព្ពោតិ សម្ពន្ធោ។ ឯវំ សព្ពត្ថ។

**៣១២**. **សុញ្ញគាមដ្ឋានេ**តិ ឯត្ថ **សុញ្ញគាម**គ្គហណំ បរមត្ថតោ វេទកវិរហទស្សនត្ថំ កាយស្ស។

**៣១៣**. **មធុកដ្ឋិកេ**តិ មធុកពីជានិ។

**៣១៤**. គេហថម្ភានំ អាធារភាវេន ឋបិតសិលាយោ **បាសាណឧទុក្ខលកានី**តិ អធិប្បេតានិ។

**៣១៥**. ទុក្កន្ទាទិភាវេ ចស្ស សទិសភាវទស្សនត្ថំ **អល្លគោចម្ម**គ្គហណំ។

**៣១៦**. យេភុយ្យេន មំសបេសីនំ ពហលតាយ **មហាមត្តិក**គ្គហណំ។

**៣១៧**. **កុដ្ដទារុរូសូ**តិ ទារុកុដ្ដិកាយ កុដិយា ភិត្តិបាទភូតេសុ កដ្ឋេសុ។

**៣១៨**. បណ្ហិកដ្ឋិអាទីនំ អាធារភាវោ វិយ គោប្ផកដ្ឋិអាទីនំ អាធេយ្យភាវោបិ អសមន្នាហារសិទ្ធោតិ ទស្សនត្ថំ “**បណ្ហិកដ្ឋិគោប្ផកដ្ឋី ឧក្ខិបិត្វា ឋិត**”ន្តិអាទី វត្វា បុន “**សីសដ្ឋិគីវដ្ឋិកេ បតិដ្ឋិត**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។

**៣១៩**. **សិន្ទវេត្តគ្គាទីសូ**តិ សេទិតវេត្តកឡីរាទីសុ។

**៣២១**. ឧរដ្ឋិសង្ខាតោ បញ្ជរសទិសតាយ “**ឧរដ្ឋិបញ្ជរ**”ន្តិ វុត្តោ។ តស្ស អចិរភាវទស្សនត្ថំ **ជិណ្ណសន្ទមានិកបញ្ជរំ** និទស្សនភាវេន គហិតំ។

**៣២២**. **យមកមំសបិណ្ឌេ**តិ មំសបិណ្ឌយុគឡេ។

**៣២៣**. កិលោមកស្ស សេតវណ្ណតាយ “**បិលោតិកបលិវេឋិតេ**”តិ បិលោតិកំ និទស្សនភាវេន វុត្តំ។ **ឯវមេវ ន វក្កហទយានិ សកលសរីរេ ច មំសំ ជានាតី**តិ ឯត្ថ ន វក្កហទយានិ ជានន្តិ “មយំ បដិច្ឆន្នកិលោមកេន បដិច្ឆន្នានី”តិ, ន សកលសរីរេ ច មំសំ ជានាតិ “អហំ បដិច្ឆន្នកិលោមកេន បដិច្ឆន្ន”ន្តិ យោជេតព្ពំ។

**៣២៤**. **កោដ្ឋមត្ថកបស្សេ**ន្តិ កុសូលស្ស អព្ភន្តរេ មត្ថកបស្សំ។

**៣២៥**. **ទ្វិន្នំ ថនានមន្តរេ**តិ ទ្វិន្នំ ថនប្បទេសានំ វេមជ្ឈេ, ថនប្បទេសោ ច អព្ភន្តរវសេន វេទិតព្ពោ។

**៣២៧**. **ឯកវីសតិអន្តភោគេ**តិ ឯកវីសតិយា ឋានេសុ ឱភគ្គោភគ្គេ អន្តមណ្ឌលេ។

**៣២៨**. អាមាសយេ ឋិតោ បរិភុត្តាហារោ ឧទរិយន្តិ អធិប្បេតន្តិ អាហ “**ឧទរិយំ ឧទរេ ឋិតំ អសិតបីតខាយិតសាយិត**”ន្តិ។

**៣៣១**. អពទ្ធបិត្តំ សំសរណលោហិតំ វិយ, កាយុស្មា វិយ ច កម្មជរូបបដិពទ្ធវុត្តិកន្តិ អាហ “**អាពទ្ធបិត្តំ ជីវិតិន្ទ្រិយបដិពទ្ធំ សកលសរីរំ ព្យាបេត្វា ឋិត**”ន្តិ។ បដិពទ្ធតាវចនេន ចស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយេ សតិ សព្ភាវមេវ ទីបេតិ, ន ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស វិយ ឯកន្តកម្មជតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **បិត្តកោសកេ**តិ មហាកោសាដកីកោសសទិសេ បិត្តាធារេ។ **យូសភូតោ**តិ រសភូតោ។

**៣៣២**. ឧច្ចិង្គោទកកច្ឆមលាទីនំ ឆឌ្ឌនដ្ឋានំ ចន្ទនិកា, តស្សំ **ចន្ទនិកាយំ**។

**៣៣៣**. បុព្ពាសយោ មន្ទបញ្ញានំ កេសញ្ចិទេវ ហោតីតិ កត្វា អសព្ពសាធារណន្តិ អធិប្បាយេនាហ "**បុព្ពោ អនិពទ្ធោកាសោ**"តិ។

**៣៣៤**. **បិត្តំ វិយា**តិ អពទ្ធបិត្តំ វិយ។ **សកលសរីរ**ន្តិ ជីវិតិន្ទ្រិយបដិពទ្ធំ សព្ពំ សរីរប្បទេសំ។ **វក្កហទយយកនបប្ផាសានិ តេមេន្ត**ន្តិ ឯត្ថ យកនំ ហេដ្ឋាភាគបូរណេន, ឥតរានិ តេសំ ឧបរិ ថោកំ ថោកំ បគ្ឃរណេន ច តេមេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ហេដ្ឋា លេឌ្ឌុខណ្ឌាទីនិ តេមយមានេ**តិ តេមកតេមិតព្ពានំ អព្យាបារតាសាមញ្ញនិទស្សនត្ថំ ឯវ ឧបមា ទដ្ឋព្ពា, ន ឋានសាមញ្ញនិទស្សនត្ថំ។ សន្និចិតលោហិតេន ហិ តេមេតព្ពានំ កេសញ្ចិ ហេដ្ឋា, កស្សចិ ឧបរិ ឋិតតា **កាយគតាសតិនិទ្ទេសេ** (វិសុទ្ធិ. ១.២០៦) ទស្សិតាតិ។ យកនស្ស ហេដ្ឋាភាគដ្ឋានំ "មយិ លោហិតំ ឋិត"ន្តិ ន ជានាតិ, វក្កាទីនិ "អម្ហេ តេមយមានំ លោហិតំ ឋិត"ន្តិ ន ជានន្តីតិ ឯវំ យោជនា វេទិតព្ពា។

**៣៣៦**. **បត្ថិន្នសិនេហោ**តិ ថិនភាវំ ឃនភាវំ គតសិនេហោ។ សកលសរីរេ មំសន្តិ យោជនា, តញ្ច ថូលសរីរេ សន្ធាយ វុត្តំ។ មេទស្ស សតិបិ បត្ថិន្នតាយ ឃនភាវេ មំសស្ស វិយ ន ពទ្ធតាតិ វុត្តំ "**បត្ថិន្នយូសោ**"តិ។ តេនេវស្ស អាបោកោដ្ឋាសតា។

**៣៣៧**. **ឧទកបុណ្ណេសុ តរុណតាលដ្ឋិកូបកេសូ**តិ នាតិបរិណតានំ សជលកានំ អគ្គតោ ឆិន្នានំ តាលសលាដុកានំ វិវរានិ សន្ធាយ វុត្តំ។

**៣៣៨**. វសាយ អត្តនោ អាធារេ អភិព្យាបនមុខេន អព្យាបារតាសាមញ្ញំ វិភាវេតព្ពន្តិ អាចាមគតតេលំ និទស្សិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

**៣៣៩**. **ខេឡុប្បត្តិបច្ចយេ** អម្ពិលគ្គមធុរគ្គាទិកេ។

**៣៤៣**. កេសាទីសុ មនសិការំ បវត្តេត្វា តេជោកោដ្ឋាសេសុ បវត្តេតព្ពោ មនសិការោតិ វិភត្តី បរិណាមេត្វា យោជេតព្ពំ។ **យេន សន្តប្បតី**តិ យេន កាយោ សន្តប្បតិ, អយំ សន្តប្បនកិច្ចោ។ **តេជោ**តិ តស្ស បរិគ្គណ្ហនាការោ ឯវ បច្ចាមដ្ឋោ។ **យេន ជីរីយតី**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

**៣៤៤**. **អស្សាសបស្សាសវសេនា**តិ អន្តោបវិសនពហិនិក្ខមននាសិកាវាតភាវេន។ "**ឯវំ បវត្តមនសិការស្សា**"តិ ឥមិនា វុត្តាការេន សសម្ភារវិភត្តិតោ បវត្តកម្មដ្ឋានមនសិការស្ស។ **ធាតុយោ បាកដា ហោន្តី**តិ វិត្ថារតោ បរិគ្គហិតត្តា ធាតុយោ វិភូតា ហោន្តិ។ ឥធាបិ ភាវនាវិធានំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

**៣៤៥**. **តត្ថេវា**តិ តេសុយេវ វីសតិយា កោដ្ឋាសេសុ។ **បរិបាចនលក្ខណំ វិត្ថម្ភនលក្ខណ**ន្តិ ឯត្ថាបិ "តត្ថេវា"តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។

បុន **តត្ថេវា**តិ តេសុយេវ ទ្វាទសសុ កោដ្ឋាសេសូតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច កេសាទិកោដ្ឋាសានំ សំវិគ្គហតាយ តត្ថ វិជ្ជមានា អាបោធាតុអាទយោ ន្ហានិយចុណ្ណាទីសុ ឧទកាទយោ វិយ សុវិញ្ញេយ្យាតិ "**តត្ថេវ អាពន្ធនលក្ខណ**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។

សន្តប្បនាទិតេជោកោដ្ឋាសេសុ បន វាយោធាតុអាទយោ ន តថា សុវិញ្ញេយ្យាតិ កត្វា "**តេន អវិនិភុត្ត**"ន្តិ វុត្តំ, ន តត្ថេវាតិ។ យទិ ឯវំ, វាយុកោដ្ឋាសេសុ កថំ តត្ថេវាតិ? វាយុកោដ្ឋាសាបិ ហិ ឧទ្ធង្គមវាតាទយោ បិណ្ឌាការេនេវ បរិគ្គហេតព្ពតំ ឧបគច្ឆន្តិ, ន បន សន្តប្បនាទិតេជោកោដ្ឋាសាតិ នាយំ ទោសោ។ តត្ថ **តេនា**តិ តេន តេជេន។ **អវិនិភុត្ត**ន្តិ អវិនាភូតំ, តំតំកលាបគតវសេន វា ឯវំ វុត្តំ។ **ឯវំ វវត្ថាបយតោ**តិ វុត្តាការេន សលក្ខណសង្ខេបតោ ធាតុយោ វវត្ថាបេន្តស្ស ។ **វុត្តនយេនា**តិ "តស្សេវំ វាយមមានស្សា"តិអាទិនា (វិសុទ្ធិ. ១.៣០៨) ហេដ្ឋា វុត្តនយេន។

**៣៤៦**. **ឯវម្បិ ភាវយតោ**តិ សលក្ខណសង្ខេបតោ ធាតុយោ បរិគ្គហេត្វា ភាវេន្តស្សាបិ។ **បុព្ពេ វុត្តនយេនា**តិ សសម្ភារវិភត្តិតោ **ភាវនាយំ** វុត្តេន នយេន។ **ឯវ**ន្តិ យថា កេសេ, ឯវំ។ **សព្ពកោដ្ឋាសេសូ**តិ ឯកចត្តាលីសភេទេសុ សេសសព្ពកោដ្ឋាសេសុ ឯវមេត្ថ អដ្ឋសង្ខិធាតុសតស្ស បរិគ្គហោ វុត្តោ ហោតិ។ ភាវនាវិធានំ បនេត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

ឥទានិ វចនត្ថាទិមុខេនបិ ធាតូសុ មនសិការវិធានំ ទស្សេតុំ “**វចនត្ថតោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **វចនត្ថតោ**តិ យស្មា សព្ពបឋមំ កម្មដ្ឋានស្ស ឧគ្គហណំ វចនវសេន ហោតិ វចនទ្វារេន តទត្ថស្ស អាទិតោ គហេតព្ពតោ, តស្មា វចនត្ថតោបិ ធាតូនំ មនសិកាតព្ពតា វុត្តា។ **កលាបតោ**តិ វចនត្ថវសេន វិសេសតោ, សាមញ្ញតោ ច ធាតុយោ បរិគ្គហេត្វា ឋិតស្ស យស្មា តា បិណ្ឌសោ បវត្តន្តិ, ន បច្ចេកំ, តស្មា កលាបតោបិ មនសិកាតព្ពតា វុត្តា។ តេ បន កលាបា បរមាណុបរិមាណា ហោន្តីតិ តប្បរិយាបន្នានំ បថវីធាតុអាទីនំ ឯកស្មឹ សរីរេ បរិមេយ្យបរិច្ឆេទំ ទស្សេតុំ **ចុណ្ណតោ** មនសិកាតព្ពតា វុត្តា។ សោ បនាយំ តាសំ ចុណ្ណតោ មនសិការោ សង្ឃាដវសេន ហោតីតិ និព្ពដ្ដិតសរូបមេវ បរិគ្គហេតព្ពំ ទស្សេតុំ **លក្ខណាទិតោ** មនសិការោ វុត្តោ។ លក្ខណាទិតោ ធាតុយោ បរិគ្គណ្ហន្តេន សលក្ខណវិភត្តិតោ កម្មដ្ឋានាភិនិវេសេ យស្មា ទ្វាចត្តាលីសាយ កោដ្ឋាសានំ វសេន ធាតូសុ បរិគ្គយ្ហមានាសុ “ឯត្តកា ឧតុសមុដ្ឋានា, ឯត្តកា ចិត្តាទិសមុដ្ឋានា”តិ អយំ វិភាគោ ញាតព្ពោ ហោតិ, តស្មា **សមុដ្ឋានតោ** មនសិការោ វុត្តោ។

ឯវំ បរិញ្ញាតសមុដ្ឋានានម្បិ តាសំ សទ្ទានុសារេន វិនា វិសេសសាមញ្ញបរិគ្គហោ កាតព្ពោតិ ទស្សេតុំ **នានត្តេកត្តតោ** មនសិការោ វុត្តោ។ លក្ខណវិសេសតោ វិនិភុត្តរូបាបិ ឯតា អនិទ្ទិសិតព្ពដ្ឋានតាយ បទេសេន អវិនិភុត្តាតិ អយំ វិសេសោ បរិគ្គហេតព្ពោតិ ទស្សេតុំ **វិនិព្ភោគាវិនិព្ភោគតោ** មនសិការោ វុត្តោ។ សតិបិ អវិនិព្ភោគវុត្តិយំ កាចិទេវ កាសញ្ចិ សភាគា, កាចិ វិសភាគាតិ អយម្បិ វិសេសោ បរិគ្គហេតព្ពោតិ ទស្សេតុំ **សភាគវិសភាគតោ** មនសិការោ វុត្តោ។ សភាគវិសភាគាបិ ធាតុយោ អជ្ឈត្តិកា ឦទិសកិច្ចវិសេសយុត្តា, ពាហិរា តព្ពិបរីតាតិ អយំ វិសេសោ បរិគ្គហេតព្ពោតិ ទស្សេតុំ **អជ្ឈត្តិកពាហិរវិសេសតោ** មនសិការោ វុត្តោ។ សជាតិសង្គហាទិកោ ធាតុសង្គហវិសេសោបិ បរិគ្គហិតព្ពោតិ ទស្សេតុំ **សង្គហតោ** មនសិការោ វុត្តោ។ សន្ធារណាទីហិ យថាសកកិច្ចេហិ អញ្ញមញ្ញូបត្ថម្ភភាវតោបិ ធាតុយោ បរិគ្គហេតព្ពាតិ ទស្សេតុំ **បច្ចយតោ** មនសិការោ វុត្តោ។ អព្យាបារនយតោ ធាតុយោ បរិគ្គហេតព្ពាតិ ទស្សេតុំ **អសមន្នាហារតោ** មនសិការោ វុត្តោ។ អត្តនោ បច្ចយធម្មវិសេសតោ, បច្ចយភាវវិសេសតោ ច ធាតុយោ បរិគ្គហេតព្ពាតិ ទស្សេតុំ **បច្ចយវិភាគតោ** មនសិការោ វុត្តោតិ ឯវមេតេសំ តេរសន្នំ អាការានំ បរិគ្គហេ ការណំ វេទិតព្ពំ។ **អាការេហី**តិ បការេហិ, ការណេហិ វា។

**៣៤៧**. តត្ថ **បត្ថដត្តា**តិ បុថុត្តា, តេន បុថុភាវតោ បុថុវី, បុថុវី ឯវ បថវីតិ និរុត្តិនយេន សទ្ទត្ថមាហ។ បត្ថនដ្ឋេន វា បថវី, បតិដ្ឋាភាវេន បត្ថាយតិ ឧបតិដ្ឋតីតិ អត្ថោ។ “**អប្បោតី**”តិ បទស្ស អត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោ ឯវ។ **អាបីយតី**តិ សោសីយតិ, បិវីយតីតិ កេចិ។ “អយំ បនត្ថោ សសម្ភារាបេ យុជ្ជតី”តិ វទន្តិ, លក្ខណាបេបិ យុជ្ជតេវ។ សោបិ ហិ ផុសបាចនវិសោសនាការេន សេសភូតត្តយេន បីយមានោ វិយ បវត្តតីតិ។ **អប្បាយតី**តិ ព្រូហេតិ។ បរិព្រូហនរសោ ហិ អាបោធាតុ។ **តេជតី**តិ និសេតិ, តិក្ខភាវេន សេសភូតត្តយំ ឧស្មាបយតីតិ អត្ថោ។ **វាយតី**តិ សមីរេតិ, ទេសន្តរុប្បត្តិហេតុភាវេន ភូតសង្ឃាតំ គមេតីតិ អត្ថោ។

ឯវំ តាវ វិសេសតោ វចនត្ថំ វត្វា ឥទានិ សាមញ្ញតោ វត្តុំ “**អវិសេសេន បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សលក្ខណធារណតោ**តិ យថា តិត្ថិយបរិកប្បិតោ “បកតិ អត្តា”តិ ឯវមាទិកោ សភាវតោ នត្ថិ, ន ឯវមេតា។ ឯតា បន សលក្ខណំ សភាវំ ធារេន្តីតិ ធាតុយោ។ **ទុក្ខាទានតោ**តិ ទុក្ខស្ស វិទហនតោ។ ឯតា ហិ ធាតុយោ ការណភាវេន វវត្ថិតា ហុត្វា អយលោហាទិធាតុយោ វិយ អយលោហាទី អនេកប្បការំ សំសារទុក្ខំ វិទហន្តិ។ **ទុក្ខាធានតោ**តិ អនប្បកស្ស ទុក្ខស្ស វិធានមត្តតោ អវសវត្តនតោ, តំ វា ទុក្ខំ ឯតាហិ ការណភូតាហិ សត្តេហិ អនុវិធីយតិ, តថាវិហិតញ្ច តំ ឯតាស្វេវ ធីយតិ ឋបីយតីតិ ឯវំ ទុក្ខាធានតោ, ធាតុយោ។ អបិច “និជ្ជីវដ្ឋោ ធាតុដ្ឋោ”តិ វុត្តោវាយមត្ថោ។ តថា ហិ ភគវា “ឆធាតុរោយំ ភិក្ខុ បុរិសោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.៣៤៣-៣៤៥) ជីវសញ្ញាសមូហននត្ថំ ធាតុទេសនំ អកាសីតិ។ ឥតិ វចនត្ថមុខេនបិ អសាធារណតោ, សាធារណតោ ច ធាតូនំ សរសលក្ខណមេវ វិភាវីយតីតិ អាហ “**ឯវំ វិសេសសាមញ្ញវសេន វចនត្ថតោ មនសិ កាតព្ពា**”តិ។ មនសិការោ បន វចនត្ថមុខេន ធាតុយោ បរិគ្គហេត្វា ឋិតស្ស ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

**៣៤៨**. **អាការេហី**តិ បការេហិ។ អថ វា អាករីយន្តិ ទិស្សន្តិ ឯត្ថ ធាតុយោតិ អាការា, កោដ្ឋាសា។ **អដ្ឋធម្មសមោធានា**តិ យថាវុត្តានំ បច្ចយវិសេសេន វិសិដ្ឋរូបានំ វណ្ណាទីនំ អដ្ឋន្នំ ធម្មានំ សមវធានតោ សន្និវេសវិសេសវសេន សហាវដ្ឋានតោ តំ ឧបាទាយ។ **កេសាតិ សម្មុតិ** សមញ្ញាមត្តំ ហោតិ។ **តេសំយេវ វិនិព្ភោគា**តិ តេសំយេវ វណ្ណាទីនំ វិនិព្ភុជនតោ។ យថា ហិ វណ្ណាទយោ អដ្ឋ ធម្មា បញ្ញាយ វិនិព្ភុជ្ជមានា អញ្ញមញ្ញព្យតិរេកេន បរមត្ថតោ ឧបលព្ភន្តិ, ន ឯវំ វណ្ណាទិព្យតិរេកេន បរមត្ថតោ កេសា ឧបលព្ភន្តិ។ តស្មា យេ ច ធម្មេ សមុទិតេ ឧបាទាយ “កេសា”តិ សម្មុតិ, តេសុ វិសុំ វិសុំ កតេសុ នត្ថិ “កេសា”តិ សម្មុតិ, វោហារមត្តន្តិ អត្ថោ។

“**អដ្ឋធម្មកលាបមត្តមេវា**”តិ ឥទំ កេសបញ្ញត្តិយា ឧបាទាយភូតេ វណ្ណាទិកេ ឯកត្តេន គហេត្វា វុត្តំ, ន តេសំ អដ្ឋធម្មមត្តភាវតោ។ **កម្មសមុដ្ឋានោ កោដ្ឋាសោ**តិ កេសេសុ តាវ កេសមូលំ, ឯវំ លោមាទីសុបិ យថារហំ វេទិតព្ពំ។ **ទសធម្មកលាបោបី**តិ ឯត្ថ អសិតាទិបរិបាចកោ តេជោកោដ្ឋាសោ នវធម្មកលាបោបីតិ វត្តព្ពោ។ យទិមេ កេសាទិកោដ្ឋាសា យថារហំ អដ្ឋនវទសធម្មសមូហភូតា , អថ កស្មា បថវីអាទិធាតុមត្តតោ មនសិ ករីយន្តីតិ អាហ “**ឧស្សទវសេន បនា**”តិអាទិ។ យស្មា អយំ ធាតុមនសិការោ យាវទេវ សត្តសញ្ញាសមុគ្ឃាដនត្ថោ, ធម្មវិនិព្ភោគោ ច សាតិសយំ សត្តសញ្ញាសមុគ្ឃាដាយ សំវត្តតិ, តស្មា កោដ្ឋាសេសុ ឯវំ ធម្មវិភាគោ វេទិតព្ពោ។ ឯត្ថ ហិ ឧទរិយំ ករីសំ បុព្ពោ មុត្តញ្ច ឧតុសមុដ្ឋានា, អសិតាទិបរិបាចកតេជោ កម្មសមុដ្ឋានោ, អស្សាសបស្សាសវាតោ ចិត្តសមុដ្ឋានោតិ ឆ ឯកសមុដ្ឋានា, សេទោអស្សុ ខេឡោ សិង្ឃាណិកាតិ ចត្តារោ ឧតុចិត្តវសេន ទ្វិសមុដ្ឋានា, សេសា ទ្វត្តឹស ចតុសមុដ្ឋានា។

តេសុ អសិតាទិបរិបាចកេ តេជោកោដ្ឋាសេ ឯកោ កលាបោ ជីវិតនវកោ, អញ្ញេសុ ឯកសមុដ្ឋានេសុ ឧតុសមុដ្ឋានោ, ចិត្តសមុដ្ឋានោ វា ឯកេកោ អដ្ឋកោ, ទ្វិសមុដ្ឋានេសុ ឧតុចិត្តវសេន ទ្វេ ទ្វេ អដ្ឋកា, ចតុសមុដ្ឋានេសុ ឧតុចិត្តាហារសមុដ្ឋានា តយោ តយោ អដ្ឋកា, ឧតុចិត្តសមុដ្ឋានេសុ សទ្ទនវកា, អដ្ឋសុ តេជោវាយោកោដ្ឋាសេសុ អដ្ឋ ជីវិតនវកា, សេសេសុ ចតុវីសតិយា កោដ្ឋាសេសុ កាយភាវទសកទ្វយសហិតា, ចក្ខាទិសញ្ញិតេសុ មំសកោដ្ឋាសេសុ ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាវត្ថុទសកសហិតា ចាតិ បរិបុណ្ណាយតនកេ រូបកាយេ ភេទំ អនាមសិត្វា ឯកត្តវសេន គយ្ហមានា សត្តចត្តាលីសាធិកសតរូបកលាបា រូបវិភាគតោ សាធិកំ ទិយឌ្ឍរូបសហស្សំ ហោតិ, កោដ្ឋាសានំ បន អវយវវិភាគេន តទវយវកលាបានំ ភេទេ គយ្ហមានេ រូបធម្មានំ អសង្ខ្យេយ្យភេទតា វេទិតព្ពា ។ ឯវំ ធម្មវិភាគតោ អនេកភេទភិន្នាបិ ឥមេ ទ្វាចត្តាលីស កោដ្ឋាសា ឧស្សទគ្គហណេន ចតុធាតុវសេនេវ វវត្ថបេតព្ពា។ តេនាហ “**ឧស្សទវសេន បន…បេ…. មនសិ កាតព្ពា**”តិ។ តត្ថ មនសិការវិធិ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

**៣៤៩. មជ្ឈិមេន បមាណេនា**តិ អារោហបរិណាហេហិ មជ្ឈិមសរីរ លព្ភមានេន មជ្ឈិមេន បរិមាណេន។ **បរិគ្គយ្ហមានា**តិ បញ្ញាយ បរិតក្កេត្វា គយ្ហមានា។ **បរមាណុភេទសញ្ចុណ្ណា**តិ ឯត្ថ យថា “អង្គុលស្ស អដ្ឋមោ ភាគោ យវោ, យវស្ស អដ្ឋមោ ភាគោ ឩកា, ឩកាយ អដ្ឋមោ ភាគោ លិក្ខា, លិក្ខាយ អដ្ឋមោ ភាគោ រថរេណុ, រថរេណុស្ស អដ្ឋមោ ភាគោ តជ្ជារី, តជ្ជារិយា អដ្ឋមោ ភាគោ អណុ, ឯវំ អណុនោ អដ្ឋមោ ភាគោ បរមាណុ នាមា”តិ កេចិ។ **អដ្ឋកថាយំ** (វិភ. អដ្ឋ. ៥១៥) បន “សត្តធញ្ញមាសប្បមាណំ ឯកំ អង្គុលំ, សត្តឩកាបមាណោ ឯកោ ធញ្ញមាសោ, សត្តលិក្ខាបមាណា ឯកា ឩកា, ឆត្តឹសរថរេណុប្បមាណា ឯកា លិក្ខា, ឆត្តឹសតជ្ជារិប្បមាណោ ឯកោ រថរេណុ, ឆត្តឹសអណុប្បមាណា ឯកា តជ្ជារី, ឆត្តឹសបរមាណុប្បមាណោ ឯកោ អណូ”តិ វុត្តំ។ តស្មា អណុនោ ឆត្តឹសតិមភាគមត្តោ បរមាណុ នាម អាកាសកោដ្ឋាសិកោ មំសចក្ខុស្ស អគោចរោ ទិព្ពចក្ខុស្សេវ គោចរភូតោ។ តំ សន្ធាយាហ “**បរមាណុភេទសញ្ចុណ្ណា**”តិ, យថាវុត្តបរមាណុប្បភេទេន ចុណ្ណវិចុណ្ណភូតា។ **សុខុមរជភូតា**តិ តតោយេវ អតិវិយ សុខុមរជភាវំ គតា។

**ទោណមត្តា សិយា**តិ សោឡស នាឡិមត្តា។ ឥធាបិ “មជ្ឈិមេន បមាណេនា”តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ តេន “បកតិយា ចតុមុដ្ឋិកំ កុឌុវំ, ចតុកុឌុវំ នាឡិ, តាយ នាឡិយា សោឡស នាឡិយោ ទោណំ, តំ បន មគធនាឡិយា ទ្វាទស នាឡិយោ ហោន្តី”តិ វទន្តិ។ **សង្គហិតា**តិ យថា ន វិប្បកិរតិ, ឯវំ អាពន្ធនវសេន សម្បិណ្ឌិត្វា គហិតា។ **អនុបាលិតា**តិ យថា បគ្ឃរណសភាវាយ អាបោធាតុយា វសេន កិលិន្នភាវំ, បិច្ឆិលភាវំ វា នាបជ្ជតិ, ឯវំ អនុរក្ខិតា។ **វិត្ថម្ភិតា**តិ សង្ឃាតវាយុនា អតិវិយ វិត្ថម្ភនំ បាបិតា។ **ន វិកិរតិ ន វិទ្ធំសតី**តិ សុខុមរជភូតាបិ បថវីធាតុ អាពន្ធនបរិបាចនសមុទីរណកិច្ចាហិ អាបោតេជោវាយោធាតូហិ លទ្ធបច្ចយា សិនេហេន តេមិតា តេជសា បរិបក្កា វាយុនា វិត្ថម្ភនំ បាបិតា បិណ្ឌចុណ្ណា វិយ ន ឥតោ ចិតោ ច វិកិរតិ ន វិទ្ធំសតិ, អថ ខោ បិណ្ឌិតា ឃនភូតា ហុត្វា នានប្បការេន គហេតព្ពតំ អាបជ្ជតិ។ តេនាហ “**អវិកិរិយមានា**”តិអាទិ។ តត្ថ **វិកប្បន្តិ** វិភាគំ។ យទិបិ តេជោវាយោធាតុយោបិ សវិគ្គហា រូបធម្មភាវតោ, យាទិសោ បន ឃនភាវោ បថវីអាបោធាតូសុ លព្ភតិ , ន តាទិសោ តេជោវាយោធាតូសុ លព្ភតីតិ មេយ្យភាវាភាវតោ តត្ថ ចុណ្ណភេទោ ន ឧទ្ធដោ។ តថា ហិ សសម្ភារតេជោវាយូសុបិ មេយ្យភាវោ ន លព្ភតេវ។

**យូសគតា**តិ យូសភាវំ ទ្រវភាវំ គតា។ តតោ ឯវ **អាពន្ធនាការភូតា។ ន បគ្ឃរតី**តិ ន ឱគឡតិ។ **ន បរិស្សវតី**តិ ន វិស្សន្ទតិ។ **បីណិតបីណិតភាវំ ទស្សេតី**តិ អាបោធាតុយា ព្រូហនរសតាយ វុត្តំ។

**ឧសុមាការភូតា**តិ ឯតេន កាយេ បាកតិកឧស្មាបិ គហណីសង្ខាតាយ តស្សាយេវ តេជោធាតុយា វសេន ហោតីតិ ទស្សេតិ។ **បរិបាចេតី**តិ សន្តេជេតិ។ សា ហិ យថាភុត្តស្ស អាហារស្ស សម្មា បរិណាមនេន រសាទិសម្បត្តិយា ហេតុភាវំ គច្ឆន្តិ ឥមំ កាយំ បរិបាចេតិ សន្តេជេតីតិ វុច្ចតិ។ តេនេវាហ “**ន បូតិភាវំ**

**ទស្សេតី**"តិ។ កម្មុបនិស្សយាយ, ចិត្តប្បសាទហេតុកាយ ច សរីរ វណ្ណសម្បទាយ តេជោធាតុ វិសេសបច្ចយោ, ប គេវ ឧតុអាហារសមុដ្ឋានាយ រូបសម្បត្តិយា យថាវុត្តតេជោធាតូតិ អាហ "**វណ្ណសម្បត្តិញ្ចស្ស អាវហតី**"តិ។

**សមុទីរណវិត្ថម្ភនលក្ខណា**តិ ឯត្ថ **សមុទីរណំ** អនុបេល្លនំ, វិសោសនន្តិ កេចិ។ **វិត្ថម្ភនំ** សេសភូតត្តយស្ស ថម្ភិតត្តាបាទនំ, ឧប្បីលនន្តិ ឯកេ។ **តាយា**តិ វិត្ថម្ភនលក្ខណាយ វាយោធាតុយា។ **អបរាយា**តិ សមុទីរណ លក្ខណាយ។ សា ហិ បេល្លនសភាវា។ តេនាហ "**សមព្ភាហតោ**"តិ។ សមព្ភាហនញ្ច រូបកលាបស្ស ទេសន្តរុប្បត្តិយា ហេតុភាវោ។ **អវយវគ្គនំ** អាសន្នទេសុប្បត្តិយា។ **លាឡេតី**តិ បរិវត្តេតិ។ ឥទានិ យទត្ថំ ចុណ្ណតោ មនសិការោ អាគតោ, តំ និគមនវសេន ទស្សេតុំ "**ឯវមេត**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ធាតុយន្ត**ន្តិ សុត្តេន វិយ យន្តរូបកំ អសតិបិ កត្តុភូតេ អត្តនិ ចិត្តវសេន ធាតុមយំ យន្តំ បវត្តតិ, ឥធាបិ មនសិការវិធិ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

**៣៥០**. យទិបិ ចតុន្នំ ធាតូនំ លក្ខណាទយោ ហេដ្ឋា តត្ថ តត្ថ វុត្តា ឯវ, តថាបិ តេ អនវសេសតោ ទស្សេត្វា វិសុំ កម្មដ្ឋានបរិគ្គហវិធិំ ទស្សេតុំ "**លក្ខណាទិតោ**"តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ លក្ខីយតិ ឯតេនាតិ លក្ខណំ, កក្ខឡត្តំ លក្ខណមេតិស្សាតិ **កក្ខឡត្តលក្ខណា**។ ននុ ច កក្ខឡត្តមេវ បថវីធាតូតិ? សច្ចមេតំ, តថាបិ វិញ្ញាតាវិញ្ញាត សទ្ទត្ថតាវសេន អភិន្នេបិ ធម្មេ កប្បនាសិទ្ធេន ភេទេន ឯវំ និទ្ទេសោ កតោ។ ឯវំ ហិ អត្ថវិសេសាវពោធោ ហោតីតិ។ អថ វា លក្ខីយតីតិ លក្ខណំ, កក្ខឡត្តំ ហុត្វា លក្ខិយមានា ធាតុ កក្ខឡត្តលក្ខណាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ សេសាសុបិ ឯសេវ នយោ។ **បតិដ្ឋានរសា**តិ សហជាតធម្មានំ បតិដ្ឋាភាវកិច្ចា។ តតោ ឯវ នេសំ សម្បដិច្ឆនាការេន ញាណស្ស បច្ចុបតិដ្ឋតីតិ **សម្បដិច្ឆនបច្ចុបដ្ឋានា**។ បទដ្ឋានំ បនេត្ថ អញ្ញធម្មតាយ ន ឧទ្ធដំ, សាធារណភាវសព្ភាវតោ វា ទូរការណំ វិយ។ យថា វា ធម្មទ្វេសវារវណ្ណនាទីសុ រសាទិនា អញ្ញេសំ បច្ចយភាវំ ទស្សេត្វា បច្ចយវន្តតាទស្សនត្ថំ បទដ្ឋានំ ឧទ្ធដំ, ន ឯវមិធ។ ឥធ បន ធាតូនំ អនញ្ញសាធារណវិសេសវិភាវនេប រាយ ចោទនាយ អញ្ញធម្មភូតំ បទដ្ឋានំ ន ឧទ្ធដន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ព្រូហនរសា**តិ សហជាតធម្មានំ វឌ្ឍនកិច្ចា។ តថា ហិ សា នេសំ បីណិតភាវំ ទស្សេតីតិ វុច្ចតិ។ **សង្គហបច្ចុបដ្ឋានា**តិ ពាហិរឧទកំ វិយ ន្ហានីយចុណ្ណស្ស សហជាត ធម្មានំ សង្គហណបច្ចុបដ្ឋានា។ **មទ្ទវានុប្បទានបច្ចុបដ្ឋានា**តិ ពាហិរគ្គិ វិយ ជតុលោហាទីនំ សហជាតធម្មានំ មុទុភាវានុប្បទានបច្ចុបដ្ឋានា។ **អភិនីហារោ** ភូតសង្ឃាដស្ស ទេសន្តរុប្បត្តិហេតុភាវោ, នីហរណំ វា ពីជតោ អង្គុរស្ស វិយ។

**៣៥១**. **ឧតុសមុដ្ឋានាវ** កម្មាទិវសេន អនុប្បត្តិតោ។ **ឧតុចិត្តសមុដ្ឋានា** កទាចិ ឧតុតោ, កទាចិ ចិត្តតោ ឧប្បជ្ជនតោ។ **អវសេសា**តិ វុត្តាវសេសា កេសាទយោ ចតុវីសតិ, អាទិតោ តយោ តេជោកោដ្ឋាសា, បញ្ច វាយោ កោដ្ឋាសា ចាតិ ទ្វត្តិំស។ **សព្ពេបី**តិ តេ សព្ពេបិ កម្មាទិវសេន ឧប្បជ្ជនតោ **ចតុសមុដ្ឋានា**។ កេសាទីនម្បិ ហិ មំសតោ អវិមុត្តភាគោ កម្មាហារចិត្តសមុដ្ឋានោវ ហោតីតិ។

**៣៥២**. **នានត្តេកត្តតោ**តិ វិសេសសាមញ្ញតោ។ ធម្មានំ ហិ អញ្ញមញ្ញំ វិសទិសតា នានត្តំ, សមានតា ឯកត្តំ។ **សព្ពាសម្បី**តិ ចតុន្នម្បិ។ **សលក្ខណាទិតោ**តិ សកំ លក្ខណំ សលក្ខណំ, តតោ សលក្ខណាទិតោ។ **អាទិ**-សទ្ទេន រសបច្ចុបដ្ឋានានំ វិយ មុទុសណ្ហផរុសភាវាទីនម្បិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ "**កម្មសមុដ្ឋានាទិវសេន នានត្តភូតាន**"ន្តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ កម្មសមុដ្ឋានាទិវសេន ចតុន្នំ ធាតូនំ ឯកត្តំ ហោតិ សាធារណត្តាតិ? ន, "អញ្ញា ឯវ ធាតុយោ កម្មសមុដ្ឋានា, អញ្ញា ឧតុអាទិសមុដ្ឋានា"តិអាទិកំ ភេទំ សន្ធាយ តថា វចនតោ។ **ឯតាសំ** ធាតូនំ។ **រុប្បន លក្ខណំ** រុប្បនសភាវំ។ កិម្បនេតំ រុប្បនំ នាម? យា សីតាទិវិរោធិបច្ចយសន្និបាតេ វិសទិសុប្បត្តិ, តស្មឹ វា សតិ យោ វិជ្ជមានស្សេវ វិសទិសុប្បត្តិយា ហេតុភាវោ, តំ រុប្បនំ។ **អនតីតត្តា**តិ អបរិច្ចជនតោ។

**មហន្តបាតុភាវោ** ចេត្ថ សសម្ភារធាតុវសេន វេទិតព្ពោ, តថា **មហាវិការតា** មហាភូតសាមញ្ញលក្ខណ ធាតុវសេន, **មហាបរិហារតា, មហត្តវិជ្ជមានតា** ច ឧភយវសេនាតិ។ ភូតសទ្ទាបេក្ខាយ "**ឯតានី**"តិ នបុំសកនិទ្ទេសោ។ **មហន្តានិ បាតុភូតានិ** អនេកសតសហស្ស រូបកលាបសង្ឃាដតាយ សម្ភូហវសេន, សន្តតិវសេន ច អបរិមិតបរិមាណានំ, អនេកយោជនាយាមវិត្ថារានញ្ច ឧប្បជ្ជនតោ។ **ចត្តារិ នហុតានី**តិ ចត្តារិ ទសសហស្សានិ។ **ទេវទានវាទីនំ** តិគាវុតាទិសរីរវសេន មហន្តានិ បាតុភូតានិ។

តត្ថាយំ វចនត្ថោ – មហន្តានិ ភូតានិ ជាតានិ និព្ពត្តានីតិ **មហាភូតានី**តិ។ អនេកាភូតវិសេសទស្សនេន, អនេកព្ភុតទស្សនេន ច អនេកច្ឆរិយទស្សនវសេន មហន្តោ អព្ភុតោ, មហន្តានិ វា អភូតានិ ឯត្ថាតិ **មហាភូតោ,** មាយាការោ។ យក្ខាទយោ ជាតិវសេនេវ មហន្តា ភូតាតិ **មហាភូតា,** និរុត្តិឡោ វា អយំ តេសុ មហាភូតសទ្ទោ ទដ្ឋព្ពោ។ បថវីអាទយោ បន វញ្ចកតាយ, អនិទ្ទិសិតព្ពដ្ឋានតាយ ច មហាភូតា វិយ **មហាភូតា**។ ភូតសទ្ទស្ស ឧភយលិង្គតាយ នបុំសកតា កតា។ តត្ថ **វញ្ចកតា** សយំ អនីលាទិសភាវានិ ហុត្វា នីលាទិសភាវស្ស ឧបដ្ឋាបនំ, អនិត្ថិបុរិសាទិសភាវានេវ ច ហុត្វា ឥត្ថិបុរិសាទិអាការស្ស ឧបដ្ឋាបនំ។ តថា

អញ្ញមញ្ញស្ស អន្តោ, ពហិ ច អឌ្ឍិតានំយេវ អញ្ញមញ្ញំ និស្សាយ អវដ្ឋានតោ **អនិទ្ទិសិតព្ពដ្ឋានតា**។ យទិ ហិ ឥមា ធាតុយោ អញ្ញមញ្ញស្ស អន្តោ ឋិតា, ន សកិច្ចករា សិយុំ អញ្ញមញ្ញានុប្បវេសនតោ, អថ ពហិ ឋិតា វិនិព្ភុត្តា សិយុំ។ តថា សតិ អវិនិព្ភុត្តភាវោ ហាយេយ្យ, តស្មា ន និទ្ទិសិតព្ពដ្ឋានា។ ឯវំ សន្តេបិ បតិដ្ឋានាទិនា យថាសកំ កិច្ចវិសេសេន សេសានំ តិណ្ណំ តិណ្ណំ ឧបការិកា ហោន្តិ, យេន សហជាតាទិនា បច្ចយេន បច្ចយា ហោន្តិ។ តេនាហ "**ន ច អញ្ញមញ្ញំ និស្សាយ ន តិដ្ឋន្តី**"តិ។ **មនាបេហី**តិ មនោហរេហិ ចាតុរិយវន្តេហិ។ **វណ្ណសណ្ឋានវិក្ខេបេហី**តិ កាឡសាមតាទិវណ្ណេហិ, បុថុលវិវរកិសតាទិសណ្ឋានេហិ, ហត្ថភមុកាទិវិក្ខេបេហិ ច។ **សរសលក្ខណ**ន្តិ សភាវភូតំ លក្ខណំ, សកិច្ចកំ វា សភាវំ។

**មហាបរិហារតោ**តិ ឯត្ថ វចនត្ថំ វទន្តោ អាហ "**មហន្តេហិ...បេ.... ភូតានិ, មហាបរិហារានិ វា ភូតានី**"តិ។ តត្ថ បច្ឆិមត្ថេ បុរិមបទេ ឧត្តរបទស្ស បរិហារ-សទ្ទស្ស លោបំ កត្វា "**មហាភូតានី**"តិ វុត្តំ។

**តថា ហី**តិ តតោ ឯវ វិការស្ស មហន្តត្តា ឯវាតិ តំ វិការំ ទស្សេតុំ "**ភូមិតោ**"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អច្ចិមតោ**តិ អគ្គិស្ស។ កោដិសតសហស្សំ ឯកំ **កោដិសតសហស្សេកំ ចក្កវាឡ**ន្តិ តំ សព្ពំ អាណាខេត្តភាវេន ឯកំ កត្វា វទតិ។ **វិលីយតី**តិ វិបត្តិករមេឃាភិវុដ្ឋេន ខារុទកេន លវណំ វិយ វិលយំ គច្ឆតិ វិទ្ធំសតិ។ **កុបិតេនា**តិ ខុភិតេន។ **វិកិរតី**តិ វិធមតិ វិទ្ធំសតិ។

អនុបាទិន្នេសុ វិការមហត្តំ ទស្សេត្វា ឧបាទិន្នេសុ ទស្សេន្តោ "**បត្ថទ្ធោ**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ **កដ្ឋមុខេន វា**តិ **វា**-សទ្ទោ ឧបមត្ថោ។ យថា កដ្ឋមុខេន សប្បេន ឌដ្ឋោ បត្ថទ្ធោ ហោតិ, ឯវំ បថវីធាតុប្បកោបេន សោ កាយោ កដ្ឋមុខេវ ហោតិ, កដ្ឋមុខមុខគតោ វិយ បត្ថទ្ធោ ហោតីតិ អត្ថោ។ អថ វា **វា**-សទ្ទោ អវធារណត្ថោ។ សោ "បថវីធាតុប្បកោបេន វា"តិ ឯវំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពោ។ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ – កដ្ឋមុខេន ឌដ្ឋោបិ កាយោ បថវីធាតុប្បកោបេនេវ បត្ថទ្ធោ ហោតិ, តស្មា បថវីធាតុយា អវិយុត្តោ សោ កាយោ សព្ពទា កដ្ឋមុខមុខគតោ វិយ ហោតីតិ។ **វា**-សទ្ទោ វា អនិយមត្ថោ, តត្រាយមត្ថោ – កដ្ឋមុខេន ឌដ្ឋោ កាយោ បត្ថទ្ធោ ហោតិ វា, ន វា ហោតិ មន្តាគទវសេន, បថវីធាតុប្បកោបេន បន មន្តាគទរហិតោ សោ កាយោ កដ្ឋមុខមុខគតោ វិយ ហោតិ ឯកន្តបត្ថទ្ធោតិ។

**បូតិយោ**តិ កុថិតោ។ **សន្តត្តោ**តិ សព្ពសោ តត្តោ សមុប្បន្នទាហោ។ **សញ្ឆិន្នោ**តិ សមន្តតោ ឆិន្នោ បរមាណុភេទសញ្ចុណ្ណោ អាយស្មតោ ឧបសេនត្ថេរស្ស សរីរំ វិយ។ **មហាវិការានិ ភូតានី**តិ មហាវិការវន្តានិ ភូតានិ មហាភូតានីតិ បុរិមបទេ ឧត្តរបទលោបេន និទ្ទេសោ ទដ្ឋព្ពោ។ "**បថវី**"តិអាទិនា សព្ពលោកស្ស បាកដានិបិ វិបល្លាសំ មុញ្ចិត្វា យថាសភាវតោ បរិគ្គណ្ហនេ មហន្តេន វាយាមេន វិនា ន បរិគ្គណ្ហន្តីតិ ទុវិញ្ញេយ្យសភាវត្តា "មហន្តានី"តិ វុច្ចន្តិ។ តានិ ហិ សុវិញ្ញេយ្យានិ។ "អមហន្តានី"តិ មញ្ញា ឋិតា តេសំ ទុប្បរិគ្គហតំ ទិស្វា "អហោ មហន្តានិ ឯតានី"តិ ជានាតីតិ មហាភូតេកទេសតាទីហិ វា ការណេហិ **មហាភូតានិ**។ ឯតា ហិ ធាតុយោ មហាភូតេកទេសតោ, មហាភូតសាមញ្ញតោ, មហាភូតសន្និស្សយតោ, មហាភូតភាវតោ, មហាភូតបរិយោសានតោ ចាតិ ឥមេហិបិ ការណេហិ "**មហាភូតានី**"តិ វុច្ចន្តិ។

តត្ថ **មហាភូតេកទេសតោ**តិ "ភូតមិទន្តិ, ភិក្ខវេ, សមនុបស្សថា"តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៤០១) ហិ អវិសេសេន ខន្ធបញ្ចកំ "ភូត"ន្តិ វុច្ចតិ។ តត្ថ យទិទំ កាមភវេ, រូបភវេ, បញ្ចវោការភវេ, ឯកច្ចេ ច សញ្ញីភវេ បវត្តំ ខន្ធបញ្ចកំ, តំ មហាវិសយតាយ "មហាភូត"ន្តិ វត្តព្ពតំ អរហតិ។ បថវីអាទយោ បន ចតស្សោ ធាតុយោ តស្ស មហាភូតស្ស ឯកទេសភូតា "មហាភូតា"តិ វុច្ចន្តិ។ សមុទាយេសុ ហិ បវត្តវោហារា អវយវេសុបិ ទិស្សន្តិ យថា "សមុទ្ទោ ទិដ្ឋោ, បដោ ទឌ្ឍោ"តិ ច។ **មហាភូតសមញ្ញតោ**តិ តទធីនវុត្តិតាយ ភវន្តិ ឯត្ថ ឧបាទារូបានីតិ ភូតានិ, បថវីអាទយោ ចតស្សោ ធាតុយោ។ សា បនាយមេតាសុ ភូតសមញ្ញា អនញ្ញត្ថវុត្តិតាយ ឧបាទារូបានំ អវិបរីតដ្ឋា, លោកស្ស ចេតា ពហូបការា, ចក្កសមុទ្ទាទីនំ និស្សយភូតា ចាតិ មហន្តានិ ភូតានីតិ សមញ្ញាយីសុ។ **មហាភូតសន្និស្សយតោ**តិ មហន្តានំ មហានុភាវានំ មហាសម្មតមន្ធាតុប្បភុតីនំ រញ្ញំ, សក្កាទីនំ ទេវានំ, វេបចិត្តិអាទីនំ អសុរានំ, មហាព្រហ្មាទីនំ ព្រហ្មានំ, គុណតោ វា មហន្តានំ ពុទ្ធានំ, បច្ចេកពុទ្ធានំ, សាវកានំ ឧបាទាយុបាទាយ វា សព្ពេសម្បិ ភូតានំ សត្តានំ និស្សយភូតតាយ មហន្តា ភូតា ឯតេសូតិ មហាភូតា។ ចាតុមហាភូតិកោ ហិ នេសំ កាយោតិ។ **មហាភូតភាវតោ**តិ ពហុភូតភាវតោ។ អយំ ហិ **មហា**-សទ្ទោ "មហាជនោ សន្និបតិតោ"តិអាទីសុ ពហុភាវេ ទិស្សតិ។ បថវីអាទយោ ច ធាតុយោ ឯកស្មិម្បិ អត្តភាវេ អបរិមេយ្យប្បភេទា បវត្តន្តិ។ តស្មា មហន្តា ពហូ អនេកសតសហស្សប្បភេទា ភូតាតិ មហាភូតា។ **មហាភូតបរិយោសានតោ**តិ មហាភូតស្ស វសេន បរិយោសានប្បត្តិតោ។

"កាលោ ឃសតិ ភូតានិ, សព្ពានេវ សហត្តនា;

យោ ច កាលយសោ ភូតោ, ស ភូតបចនី បចី”តិ។ (ជា. ១.២.១៩០) –

ហិ ឯវមាទីសុ ខីណាសវោ “ភូតោ”តិ វុត្តោ។ សោ ហិ ឧច្ឆិន្នភវនេត្តិកតាយ អាយតឹ អប្បដិសន្ធិកត្តា ឯកន្តតោ “ភូតោ”តិ វុច្ចតិ, ន ឥតរេ, ភវិស្សន្តីតិ វោហារំ អនតីតត្តា។ ភូតោ ឯវ ឥធ បូជាវសេន “មហាភូតោ”តិ វុត្តោ យថា “មហាខីណាសវោ, មហាមោគ្គល្លានោ”តិ ច។ ឥមាសញ្ច ធាតូនំ អនាទិមតិ សំសារេ បពន្ធវសេន បវត្តមានានំ យថាវុត្តស្ស មហាភូតស្សេវ សន្តានេ បរិយោសានប្បត្តិ, នាញ្ញត្រ។ តស្មា មហាភូតេ ភូតា បរិយោសានំ បត្តាតិ មហាភូតា បុរិមបទេ ភូត-សទ្ទស្ស លោបំ កត្វា។ ឯវមេតា ធាតុយោ មហាភូតេកទេសតាទីហិ មហាភូតាតិ វេទិតព្ពា។ បថវីអាទីនំ កក្ខឡបគ្ឃរណាទិវិសេសលក្ខណសមង្គិតា អបរិច្ចត្តធាតុលក្ខណានំយេវាតិ អាហ “**ធាតុលក្ខណំ អនតីតត្តា**”តិ។ ន ហិ សាមញ្ញបរិច្ចាគេន វិសេសោ, វិសេសនិរបេក្ខំ វា សាមញ្ញំ បវត្តតិ។ តថា ហិ វទន្តិ –

“តមត្ថាបេក្ខតោ ភេទំ, សសាមញ្ញំ ជហាតិ នោ;
គណ្ហាតិ សំសយុប្បាទា, សមេវេកត្ថកំ ទ្វយ”ន្តិ។

**សលក្ខណធារណេន ចា**តិ យេន សលក្ខណធារណេន “ធាតុយោ”តិ វុច្ចន្តិ, តេនេវ “**ធម្មា**”តិបិ វុច្ចន្តិ ឧភយថាបិ និស្សត្តនិជ្ជីវតាយ ឯវ វិភាវនតោ។ តេនេវាហ – “ឆធាតុរោយំ ភិក្ខុ បុរិសោ, ធម្មេសុ ធម្មានុបស្សី វិហរតី”តិ ច។ អរូបានំ ខណតោ រូបានំ ខណស្ស នាតិឥត្តរតាយាហ “**អត្តនោ ខណានុរូប**”ន្តិ។ **ធរណេនា**តិ ឋានេន, បវត្តនេនាតិ អត្ថោ។ **ខយដ្ឋេនា**តិ ខណភង្គតាយ។ **ភយដ្ឋេនា**តិ ឧទយវយបដិបីឡនាទិនា សប្បដិភយតាយ។ **អសារកដ្ឋេនា**តិ អត្តសារវិរហេន។

**៣៥៣**. **សហុប្បន្នាវ ឯតា**តិ ឯតា ចតស្សោ ធាតុយោ សហ ឧប្បន្នាវ សហ បវត្តមានាវ សមានកាលេ លព្ភមានាបិ អវកំសតោ **សព្ពបរិយន្តិមេ** ឧតុចិត្តាហារសមុដ្ឋានេសុ សុទ្ធដ្ឋកេ, កម្មជេសុ ជីវិតនវកេតិ ឯកេកស្មឹ **សុទ្ធដ្ឋកាទិកលាបេបិ បទេសេន អវិនិព្ភុត្តា** វិសុំ វិសុំ អនិទ្ទិសិតព្ពដ្ឋានតាយ។ យត្ថ ហិ តិស្សន្នំ ធាតូនំ បតិដ្ឋាវសេន បថវី, តត្ថេវ តស្សា អាពន្ធនបរិបាចនសមុទីរណវសេន ឥតរា។ ឯស នយោ សេសាសុបិ។

**៣៥៤**. **បុរិមា ទ្វេ គរុកត្តា សភាគា** អញ្ញមញ្ញន្តិ អធិប្បាយោ។ ឯត្ថ ច ននុ បថវិយាបិ លហុភាវោ អត្ថិ។ តថា ហិ សា “កក្ខឡំ មុទុកំ សណ្ហំ ផរុសំ គរុកំ លហុក”ន្តិ និទ្ទិដ្ឋា, អាបេបិ លហុភាវោ លព្ភតេវាតិ? ន, និប្បរិយាយគរុភាវស្ស អធិប្បេតត្តា។ គរុភាវោ ឯវ ហិ បថវីធាតុយា គរុតរំ ឧបាទាយ លហុភាវោតិ បរិយាយេន វុត្តោ សីតភាវោ វិយ តេជោធាតុយា។ យទិ ឯវំ រូបស្ស លហុតាតិ កថំ? អយម្បិ វុត្តនយា ឯវ លហុតាការំ ឧបាទាយ លព្ភនតោ។ ន ហិ បរិច្ឆេទវិការលក្ខណានិ បរមត្ថតោ លព្ភន្តិ និប្ផន្នរូបានំ អវត្ថាវិសេសសភាវតោ។ តស្មា បរមត្ថសិទ្ធំ គរុភាវំ សន្ធាយ វុត្តំ “បុរិមា ទ្វេ គរុកត្តា សភាគា”តិ។ “**តថា**”តិ បទេន “សភាគា”តិ ឥមមត្ថំ ឧបសំហរតិ។ “**ទ្វេ**”តិ បទន ឥទំ យថា “បុរិមា”តិ ឯត្ថ, ឯវំ “បច្ឆិមា”តិ ឯត្ថាបិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **វិសភាគា** គរុកលហុកភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ យថា ច គរុកលហុកភាវេហិ, ឯវំ បេយ្យភាវាបេយ្យភាវេហិ ច សភាគវិសភាគតា យោជេតព្ពា។

**៣៥៥**. **អជ្ឈត្តិកា** ហេដ្ឋា វុត្តអជ្ឈត្តិកា, សត្តសន្តានបរិយាបន្នាតិ អត្ថោ។ **វិញ្ញាណវត្ថុ វិញ្ញត្តិឥន្ទ្រិយាន**ន្តិ ចក្ខាទីនំ ឆន្នំ វិញ្ញាណវត្ថូនំ, ទ្វិន្នំ វិញ្ញត្តីនំ, ឥត្ថិបុរិសិន្ទ្រិយជីវិតិន្ទ្រិយានញ្ច។ យេ បន “វិញ្ញាណវត្ថូតិ ហទយវត្ថុគហិត”ន្តិ វទន្តិ, តេសំ ឥន្ទ្រិយ-គ្គហណេន អដ្ឋន្នម្បិ រូបិន្ទ្រិយានំ គហណំ វេទិតព្ពំ។ “**វុត្តវិបរីតប្បការា**”តិ ឥទំ ពាហិរានំ ធាតូនំ យថា សព្ពសោ វិញ្ញាណវត្ថុវិញ្ញត្តិឥន្ទ្រិយានំ អនិស្សយតា ច ឥរិយាបថវិរហោ ច វុត្តវិបរិយាយោ, ឯវំ ចតុសមុដ្ឋានតាបីតិ កត្វា វុត្តំ, ន លក្ខណរូបស្ស វិយ កុតោចិបិ សមុដ្ឋានស្ស អភាវតោ ឧតុសមុដ្ឋានតាយ តាសំ។ លហុតាទិនិស្សយតាបិ អជ្ឈត្តិកានំ ធាតូនំ វត្តព្ពា, ន វា វត្តព្ពា។ វិញ្ញត្តិ-គ្គហណំ ហិ លក្ខណន្តិ។

**៣៥៦**. **ឥតរាហី**តិ អាបោតេជោវាយុធាតូហិ។ **ឯកសង្គហា**តិ សជាតិសង្គហេន ឯកសង្គហា។ សមានជាតិយានំ ហិ សង្គហោ សហជាតិសង្គហោ។ តេនាហ “**សមុដ្ឋាននានត្តាភាវតោ**”តិ។

**៣៥៧**. **តិណ្ណំ មហាភូតានំ បតិដ្ឋា ហុត្វា បច្ចយោ ហោតី**តិ យេហិ មហាភូតេហិ សម្បិណ្ឌនវសេន សង្គហិតា, បរិបាចនវសេន អនុបាលិតា, សមុទីរណវសេន វិត្ថម្ភិតា ច, តេសំ អត្តនា សហជាតានំ តិណ្ណំ មហាភូតានំ បតិដ្ឋា ហុត្វា តតោ ឯវ សន្ធារណវសេន អវស្សយោ ហោតិ, វុត្តនយេន វា បតិដ្ឋា ហុត្វា សហជាតាទិវសេន បច្ចយោ ហោតីតិ។ ឯស នយោ សេសាសុបិ។

**៣៥៨**. យទិបិ អញ្ញមញ្ញអាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មាតិ ហេដ្ឋា ធាតូនំ អសមន្នាហារតា ទស្សិតា ឯវ, អថាបិ តមិនាវ នយេន វិសុំ កម្មដ្ឋានបរិគ្គហោ កាតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ “**បថវីធាតុ ចេត្ថា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **បថវីធាតុ ចេត្ថា**តិ **ច**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ, តេន អយម្បិ ឯកោ មនសិការប្បការោតិ ទីបេតិ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតាសុ ធាតូសុ។ អហំ “បថវីធាតូ”តិ វា “បច្ចយោ ហោមី”តិ វា ន ជានាតីតិ អត្ថនិ វិយ អត្តនោ កិច្ចេ ច អាភោគាភាវំ ទស្សេត្វា ឧបការកស្ស វិយ ឧបកត្តព្ពានម្បិ អាភោគាភាវំ ទស្សេតុំ “**ឥតរានិបី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពាសុ ធាតូសុ, តត្ថាបិ អត្ថកិច្ចុបកត្តព្ពភេទេសុ សព្ពេសុ។

**៣៥៩**. **បច្ចយវិភាគតោ**តិ បច្ចយធម្មវិភាគតោ ចេវ បច្ចយភាវវិភាគតោ ច។ “បច្ចយតោ”តិ ហិ ឥមិនា បថវីអាទីនំ អញ្ញាសាធារណោ បតិដ្ឋាភាវាទិនា សេសភូតត្តយស្ស បច្ចយភាវោ វុត្តោ។ ឥធ បន យេហិ ធម្មេហិ បថវីអាទីនំ ឧប្បត្តិ, តេសំ បថវីអាទីនញ្ច អនវសេសតោ បច្ចយភាវវិភាគោ វុច្ចតីតិ អយំ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ អាការានំ វិសេសោ។ **កម្ម**ន្តិ កុសលាកុសលំ រូបុប្បាទកំ កម្មំ។ **ចិត្ត**ន្តិ យំ កិញ្ចិ រូបុប្បាទកំ ចិត្តំ។ **អាហារោ**តិ អជ្ឈត្តិកោ រូបុប្បាទកោ អាហារោ។ **ឧតូ**តិ យោ កោចិ ឧតុ, អត្ថតោ តេជោធាតុ។ **កម្មមេវា**តិ អវធារណំ សមុដ្ឋានសង្ករាភាវទស្សនត្ថំ, តេន អកម្មជានម្បិ កេសញ្ចិ កម្មស្ស បរិយាយបច្ចយភាវោ ទីបិតោ ហោតិ។ តថា ហិ វក្ខតិ “កម្មបច្ចយចិត្តសមុដ្ឋាន”ន្តិអាទិ។ ននុ ច កម្មសមុដ្ឋានានំ កម្មតោ អញ្ញេនបិ បច្ចយេន ភវិតព្ពន្តិ? ភវិតព្ពំ, សោ បន កម្មគតិកោវាតិ បដិយោគីនិវត្តនត្ថំ អវធារណំ កតំ, តេនាហ “**ន ចិត្តាទយោ**”តិ។ **ចិត្តាទិសមុដ្ឋានាន**ន្តិ ឯត្ថាបិ អយមត្ថោ យថារហំ វត្តព្ពោ។ **ឥតរេ**តិ ចិត្តាទិតោ អញ្ញេ។ **ជនកបច្ចយោ**តិ សមុដ្ឋាបកត្តំ សន្ធាយ វុត្តំ, បច្ចយោ បន កម្មបច្ចយោវ។ វុត្តំ ហិ “កុសលាកុសលា ចេតនា វិបាកានំ ខន្ធានំ កដត្តា ច រូបានំ កម្មបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤២៧)។

**សេសាន**ន្តិ ចិត្តាទិសមុដ្ឋានានំ។ **បរិយាយតោ ឧបនិស្សយបច្ចយោ ហោតី**តិ **បដ្ឋានេ** (បដ្ឋា. ១.១.៩) អរូបានំយេវ ឧបនិស្សយបច្ចយស្ស អាគតត្តា និប្បរិយាយេន រូបធម្មានំ ឧបនិស្សយបច្ចយោ នត្ថិ។ សុត្តេ បន “បុគ្គលំ ឧបនិស្សាយ វនសណ្ឌំ ឧបនិស្សាយា”តិ វចនតោ សុត្តន្តិកបរិយាយេន វិនា អភាវោ ឧបនិស្សយបច្ចយោតិ វេទិតព្ពោ។ **ចិត្តំ ជនកបច្ចយោ ហោតី**តិ សហជាតនិស្សយាហារាទិវសេន បច្ចយោ ហោន្តំ ចិត្តំ សមុដ្ឋាបកត្តំ ឧបាទាយ “ជនកបច្ចយោ ហោតី”តិ វុត្តំ។ អាហារឧតូសុបិ ឯសេវ នយោ។

ឯវំ កម្មាទីនំ បច្ចយធម្មានំ វសេន ធាតូសុ បច្ចយវិភាគំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តំសមុដ្ឋានានំ ធាតូនម្បិ វសេន បច្ចយវិភាគំ ទស្សេន្តោ បឋមំ តាវ “**កម្មសមុដ្ឋានំ មហាភូត**”ន្តិអាទិនា ឧទ្ទិសិត្វា បុន “**តត្ថ កម្មសមុដ្ឋានា បថវីធាតូ**”តិអាទិនា និទ្ទិសតិ។ **តត្ថ កម្មសមុដ្ឋានា បថវីធាតូ**តិ “កម្មសមុដ្ឋានំ មហាភូត”ន្តិ ឯត្ថ សាមញ្ញតោ វុត្តា កម្មជបថវីធាតុ។ **កម្មសមុដ្ឋានានំ ឥតរាស**ន្តិ កម្មជានំ អាបោធាតុអាទីនំ តិស្សន្នំ ធាតូនំ សហុប្បត្តិយា អត្តនោ ឧបការកានំ តាសំ ឧបការកតោ, អាធារភាវតោ, ឧប្បាទតោ យាវ ភង្គាធរណតោ, វិគមាភាវតោ ច សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយអត្ថិអវិគតវសេន ចេវ បតិដ្ឋាវសេន ច បច្ចយោ ហោតិ, ហោន្តី ច កម្មំ វិយ អត្តនោ, តាសញ្ច ន ជនកវសេន បច្ចយោ ហោតិ អសមុដ្ឋាបកត្តា តាសំ។ កាមញ្ចេត្ថ និស្សយបច្ចយ-គ្គហណេនេវ បតិដ្ឋាភាវោ សង្គហិតោ, បថវីធាតុយា បន អនញ្ញសាធារណកិច្ចំ សហជាតានំ បតិដ្ឋាភាវោតិ ឥមំ វិសេសំ ទស្សេតុំ “**បតិដ្ឋាវសេន ចា**”តិ វិសុំ កត្វា វុត្តំ។ **អាពន្ធនវសេន ចា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **តិសន្តតិមហាភូតាន**ន្តិ ឧតុចិត្តាហារសមុដ្ឋានានំ ចតុមហាភូតានំ អញ្ញមញ្ញំ អវោកិណ្ណានំ, អវិច្ឆេទេន បវត្តិំ ឧបាទាយ សន្តតីតិ សន្តតិគ្គហណំ។ បថវីធាតុយា បតិដ្ឋាភាវោ នាម សហជាតានំ ធម្មានំយេវាតិ អាហ “**ន បតិដ្ឋាវសេនា**”តិ។ **ន អាពន្ធនវសេនា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតេសុ កម្មសមុដ្ឋានមហាភូតេសុ។ “ចិត្តសមុដ្ឋានា បថវីធាតុ ចិត្តសមុដ្ឋានានំ ឥតរាស”ន្តិអាទីសុ សុករោ តន្តិនយោ នេតុន្តិ “**ចិត្តអាហារ…បេ. … ឯសេវ នយោ**”តិ អតិទិសតិ។

**សហជាតាទិបច្ចយវសប្បវត្តាសុ ច បនា**តិ ឯត្ថ **ច**-សទ្ទោ សមុច្ចយត្ថោ, **បន**-សទ្ទោ វិសេសត្ថោ, តទុភយេន ច យថាវុត្តសហជាតាទិបច្ចយេហិ បវត្តមានា ធាតុយោ ឥមិនា វិសេសេន បវត្តន្តីតិ ឥមមត្ថំ ទីបេតិ។

ឥទានិ តំ វិសេសំ ទស្សេតុំ “**ឯកំ បដិច្ចា**”តិគាថមាហ។ តត្ថ ឯកំ ធាតុំ បដិច្ច តិស្សោ ធាតុយោ ចតុធា សម្បវត្តន្តិ, តិស្សោ ធាតុយោ បដិច្ច ឯកាវ ធាតុ ចតុធា សម្បវត្តតិ, ទ្វេ ធាតុយោ បដិច្ច ទ្វេ ធាតុយោ ឆធា សម្បវត្តន្តីតិ យោជនា។ អត្ថោ បន បថវីអាទីសុ ឯកេកិស្សា បច្ចយភាវេ ឥតរាសំ តិស្សន្នំ តិស្សន្នំ បច្ចយុប្បន្នតាតិ អយមេកោ ចតុក្កោ, តិស្សន្នំ តិស្សន្នំ បច្ចយភាវេ ឥតរាយ ឯកេកិស្សា បច្ចយុប្បន្នតាតិ អយមបរោ ចតុក្កោ, បឋមទុតិយា, តតិយចតុត្ថា, បឋមតតិយា, ទុតិយចតុត្ថា, បឋមចតុត្ថា, ទុតិយតតិយាតិ ឥមាសំ ទ្វិន្នំ ទ្វិន្នំ បច្ចយភាវេ តត្ថ តត្ថ ឥតរាសំ ទ្វិន្នំ ទ្វិន្នំ បច្ចយុប្បន្នតាតិ អយមេកោ

ឆក្កោ។ ឯវំ បច្ចយភាវេន ចតុធា, ឆធា ច បវត្តមានានំ ឯកកទ្វិកតិកវសេន តិកទុកឯកកវសេន ច យថាក្កមំ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នតាវិភាគោ វេទិតព្វោ។ អយញ្ច បច្ចយភាវោ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយអត្ថិអវិគតបច្ចយវសេន, តត្ថាបិ ច អញ្ញមញ្ញមុខេនេវ វេទិតព្វោ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ **បដិច្ចវារេ** “ឯកំ មហាភូតំ បដិច្ច តយោ មហាភូតា, តយោ មហាភូតេ បដិច្ច ឯកំ មហាភូតំ, ទ្វេ មហាភូតេ បដិច្ច ទ្វេ មហាភូតា ឧប្បជ្ជន្តី”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៥៣)។

**អភិក្កមបដិក្កមាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អាទានវិស្សជ្ជនាទិកាយិកកិរិយាករណស្ស សង្គហោ ទដ្ឋព្វោ។ **ឧប្បីឡនស្ស បច្ចយោ ហោតិ** យន្តនកិរិយាយ បថវីធាតុវសេន សិជ្ឈនតោ។ **សាវា**តិ បថវីធាតុយេវ។ **អាបោធាតុយា អនុគតា** អាបោធាតុយា តត្ថ អប្បធានភាវំ, បថវីធាតុយា ច បធានភាវន្តិ បតិដ្ឋាភាវេ វិយ បតិដ្ឋាបនេបិ សាតិសយកិច្ចត្តា តស្សា បតិដ្ឋាបនស្ស បាទដ្ឋបនស្ស បច្ចយោ ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។ **អវក្ខេបនស្សា**តិ អធោនិក្ខិបនស្ស។ តត្ថ ច គរុតរសភាវាយ អាបោធាតុយា សាតិសយោ ព្យាបារោតិ អាហ “**បថវីធាតុយា អនុគតា អាបោធាតូ**”តិ។ តថា ឧទ្ធង្គតិកា តេជោធាតូតិ ឧទ្ធរណេ វាយោធាតុយា តស្សា អនុគតភាវោ វុត្តោ។ តិរិយំ គតិកាយ វាយោធាតុយា អតិហរណវីតិហរណេសុ សាតិសយោ ព្យាបារោតិ តេជោធាតុយា តស្សា អនុគតភាវោ គហិតោ។ តត្ថ ឋិតដ្ឋានតោ អភិមុខំ បាទស្ស ហរណំ **អតិហរណំ**, បុរតោ ហរណំ។ តតោ ថោកំ វីតិក្កម្ម ហរណំ **វីតិហរណំ**, បស្សតោ ហរណំ។

**ឯកេកេន មុខេនា**តិ “បត្ថដត្តា បថវី”តិអាទិនា (វិសុទ្ធិ. ១.៣៤៧) វិភត្តេសុ តេរសសុ អាការេសុ ឯកេកេន ធាតូនំ បរិគ្គណ្ហនមុខេន។ **ស្វាយ**ន្តិ សោ អយំ ឧបចារសមាធិ។ កថំ បនស្ស វវត្ថានបរិយាយោតិ អាហ “**ចតុន្នំ ធាតូន**”ន្តិអាទិ។

**៣៦០**. ឥទានិ ឥមិស្សា ភាវនាយ អានិសំសេ ទស្សេតុំ “**ឥទញ្ច បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សុញ្ញតំ អវគាហតី**តិ ធាតុមត្តតាទស្សនេន រូបកាយស្ស អនត្តកតំ វវត្ថាបយតោ តទនុសារេន នាមកាយស្សាបិ អនត្តកតា សុបាកដា ហោតីតិ សព្ពសោ អត្តសុញ្ញតំ បរិយោគាហតិ តត្ថ បតិដ្ឋហតិ។ **សត្តសញ្ញំ សមុគ្ឃាតេតី**តិ តតោ ឯវ “សត្តោ បោសោ ឥត្ថី បុរិសោ”តិ ឯវំ បវត្តំ អយាថាវសញ្ញំ ឧគ្ឃាតេតិ សមូហនតិ។ **វាឡមិគយក្ខរក្ខសាទិវិកប្បំ អនាវជ្ជមានោ**តិ សសន្តានេ វិយ បរសន្តានេបិ ធាតុមត្តតាយ សុទិដ្ឋត្តា ខីណាសវោ វិយ “ឥមេ សីហព្យគ្ឃាទយោ វាឡមិគា, ឥមេ យក្ខរក្ខសា”តិ ឯវមាទិវិកប្បំ អករោន្តោ ភយភេរវំ សហតិ អភិភវតិ។ យថាវុត្តវិកប្បនាបជ្ជនំ ហិ ភយភេរវសហនស្ស ការណំ វុត្តំ។ **ឧគ្ឃាតោ** ឧប្បិលាវិតត្តំ។ **និគ្ឃាតោ** ទីនភាវប្បត្តិ។ **មហាបញ្ញោ** ច បន ហោតិ ធាតុវសេន កាយេ សម្មទេវ យនវិនិព្ភោគស្ស ករណតោ។ តថា ហិទំ កម្មដ្ឋានំ ពុទ្ធិចរិតស្ស អនុកូលន្តិ វុត្តំ, **សុគតិបរាយណោ វា** ឥន្ទ្រិយានំ អបរិបក្កតាយន្តិ អធិប្បាយោ។

ឯកូនវីសតិភាវនានយបដិមណ្ឌិតស្ស

ចតុធាតុវវត្ថាននិទ្ទេសស្ស លីនត្ថវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

**៣៦១**. “កោ សមាធី”តិអាទិនា សរូបាទិបុច្ឆា យាវទេវ វិភាគាវពោធនត្ថា។ សរូបាទិតោ ហិ ញាតស្ស បភេទោ វុច្ចមានោ សុវិញ្ញេយ្យោ ហោតិ សង្ខេបបុព្ពកត្តា វិត្ថារស្ស, វិត្ថារវិធិនា ច សង្ខេបវិធិ សង្គយ្ហតីតិ “**សមាធិស្ស វិត្ថារំ ភាវនានយញ្ច ទស្សេតុ**”ន្តិ វុត្តំ។ អថ វា “**កោ សមាធី**”តិអាទិនាបិ សមាធិស្សេវ បការភេទោ ទស្សីយតិ, ភាវនានិសំសោបិ ភាវនានយនិស្សិតោ ឯវាតិ អធិប្បាយេន “វិត្ថារំ ភាវនានយញ្ច ទស្សេតុ”ន្តិ វុត្តំ។ **សព្ពប្បការតោ**តិ បលិពោធុបច្ឆេទាទិកស្ស សព្ពស្ស ភាវនាយ បុព្ពកិច្ចស្ស ករណប្បការតោ ចេវ សព្ពកម្មដ្ឋានភាវនាវិភាវនតោ ច។

“**សមត្ថា ហោតី**”តិ វត្វា តមេវ សមត្ថភាវំ វិភាវេតុំ “**ទុវិធោយេវា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឥធ អធិប្បេតោ សមាធី**តិ លោកិយសមាធី អាហ។ **ទសសុ កម្មដ្ឋានេសូ**តិ យានិ ហេដ្ឋា “ឧបចារាវហានី”តិ វុត្តានិ ទស កម្មដ្ឋានានិ, តេសុ។ **អប្បនាបុព្ពភាគចិត្តេសូ**តិ អប្បនាយ បុព្ពភាគចិត្តេសុ អដ្ឋន្នំ ឈានានំ បុព្ពភាគចិត្តប្បទេសុ។ **ឯកគ្គតា**តិ ឯការជ្ជនវីថិយំ, នានាវជ្ជនវីថិយញ្ច ឯកគ្គតា។ **អវសេសកម្មដ្ឋានេសូ**តិ “អប្បនាវហានី”តិ វុត្តេសុ តីសកម្មដ្ឋានេសុ។

**សមាធិអានិសំសកថាវណ្ណនា**

**៣៦២**. ទិដ្ឋធម្មោ វុច្ចតិ បច្ចក្ខភូតោ អត្តភាវោ, តត្ថ សុខវិហារោ **ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារោ**។ កាមំ “**សមាបជ្ជិត្វា**”តិ ឯតេន អប្បនាសមាធិយេវ វិភាវិតោ, “**ឯកគ្គចិត្តា**”តិ បន បទេន ឧបចារសមាធិនោបិ គហណំ ហោតីតិ តតោ និវត្តនត្ថំ “**អប្បនាសមាធិភាវនា**”តិ វុត្តំ។ **ន ខោ បនេតេ**តិ ឯតេ ពាហិរកភាវិតា ឈានធម្មា ចិត្តេកគ្គតាមត្តករា។ **អរិយស្ស វិនយេ** ពុទ្ធស្ស ភគវតោ សាសនេ “**សល្លេខា**”**តិ ន វុច្ចន្តិ** កិលេសានំ សល្លេខនបដិបទា ន ហោតីតិ កត្វា, សាសនេ បន អវិហឹសាទយោបិ សល្លេខាវ លោកុត្តរបាទកត្តា។

**សម្ពាធេ**តិ តណ្ហាសំកិលេសាទិនា សំកិលិដ្ឋតាយ បរមសម្ពាធេ អតិវិយ សង្កដដ្ឋានភូតេ សំសារប្បវត្តេ។ **ឱកាសាធិគមនយេនា**តិ អត្ថុបដិលាភយោគ្គស្ស នវមខណសង្ខាតស្ស ឱកាសស្ស អធិគមនយេន។ តស្ស ហិ ទុល្លភតាយ អប្បនាធិគមម្បិ អនធិគមយមានោ សំវេគពហុលោ បុគ្គលោ ឧបចារសមាធិម្ហិយេវ ឋត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោតិ “សីឃំ សំសារទុក្ខំ សមតិក្កមិស្សាមី”តិ។

**អភិញ្ញាបាទក**ន្តិ ឥទ្ធិវិធាទិអភិញ្ញាញាណបាទកភូតំ អធិដ្ឋានភូតំ។ **ហោតីតិ វុត្តនយា**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ បការត្ថោ, តេន “ឥមិនា បការេន វុត្តនយា”តិ សេសាភិញ្ញានម្បិ វុត្តប្បការំ សង្គណ្ហាតិ។ **សតិ សតិ អាយតនេ**តិ បុរិមភវសិទ្ធេ អភិញ្ញាធិគមស្ស ការណេ វិជ្ជមានេ។ អភិញ្ញាធិគមស្ស ហិ អធិការោ ឥច្ឆិតព្ពោ, យោ “បុព្ពហេតូ”តិ វុច្ចតិ។ ន សមាបត្តីសុ វសីភាវោ។ តេនាហ ភគវា “សតិ សតិ អាយតនេ”តិ (ម. និ. ៣.១៥៨; អ. និ. ៣.១០២)។ **អភិញ្ញាសច្ឆិករណីយស្សា**តិ វក្ខមានវិភាគាយ អភិវិសិដ្ឋាយ បញ្ញាយ សច្ឆិកាតព្ពស្ស។ **ធម្មស្សា**តិ ភាវេតព្ពស្ស ចេវ វិភាវេតព្ពស្ស ច ធម្មស្ស។ អភិញ្ញាសច្ឆិកិរិយាយ ចិត្តំ អភិនិន្នាមេតីតិ យោជនា។ **តត្រ តត្រេវា**តិ តស្មិំ តស្មិំយេវ សច្ឆិកាតព្ពធម្មេ។ សក្ខិភាវាយ បច្ចក្ខការិតាយ ភព្ពោ សក្ខិភព្ពោ, តស្ស ភាវោ សក្ខិភព្ពតា, តំ **សក្ខិភព្ពតំ**។

តំ តំ ភវគាមិកម្មំ អារព្ភ ភវបត្ថនាយ អនុប្បន្នាយបិ កម្មស្ស កតូបចិតភាវេនេវ ភវបត្ថនាកិច្ចំ សិជ្ឈតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**អបត្ថយមានា វា**”តិ។ សហ ព្យេតិ បវត្តតីតិ សហព្យោ, សហាយោ, ឥធ បន ឯកភវូបគោ អធិប្បេតោ, តស្ស ភាវោ សហព្យតា, តំ **សហព្យតំ**។

កឹ បន អប្បនាសមាធិភាវនាយេវ ភវវិសេសានិសំសា, ឧទាហុ ឥតរាបីតិ ចោទនំ មនសិ កត្វា អាហ “**ឧបចារសមាធិភាវនាបី**”តិអាទិ។

**និព្ពាន**ន្តិ តិស្សន្នំ ទុក្ខតានំ និព្ពុតី។ រូបធម្មេ បរិយាបន្នា វិជ្ជមានាបិ សង្ខារទុក្ខតា ចិត្តស្ស អភាវេន អសន្តសមាវ។ តេនាហ “**សុខំ វិហរិស្សាមា**”តិ។ **សោឡសហិ ញាណចរិយាហី**តិ អនិច្ចានុបស្សនាទុក្ខអនត្តនិព្ពិទាវិរាគនិរោធបដិនិស្សគ្គវិវដ្ដានុបស្សនាតិ ឥមាហិ អដ្ឋហិ, អដ្ឋហិ ច អរិយមគ្គផលញាណេហីតិ ឯវំ សោឡសហិ។ **នវហិ សមាធិចរិយាហី**តិ បញ្ចន្នំ រូបជ្ឈានានំ, ចតុន្នំ អរូបជ្ឈានានញ្ច វសេន ឯវំ នវហិ។ កេចិ បន “ចត្តារោ រូបជ្ឈានសមាធី, ចត្តារោ អរូបជ្ឈានសមាធី, ឧភយេសំ ឧបចារសមាធី ឯកំ កត្វា ឯវំ នវា”តិ វទន្តិ។

**សមាធិភាវនាយោគេ**តិ សមាធិភាវនាយ អនុយោគេ អនុយុញ្ជនេ, សមាធិភាវនាសង្ខាតេ វា យោគេ។ **យោគោ**តិ ភាវនា វុច្ចតិ។ យថាហ “យោគា វេ ជាយតី ភូរី”តិ (ធ. ប. ២៨២)។

**៣៦៣**. **សមាធិបី**តិ **បិ**-សទ្ទេន សីលំ សម្បិណ្ឌេតិ។

សមាធិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥតិ ឯកាទសមបរិច្ឆេទវណ្ណនា។

បឋមោ ភាគោ និដ្ឋិតោ។